

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES

Issue No. 27/2021

International Romanian Humanities Journal

Published by ARHIPELAG XXI PRESS, Tirgu Mureş

Arhipelag XXI Press

ISSN: 2248-3004

The Journal of Romanian Literary Studies is an international online journal published by the ALPHA Institute for Multicultural Studies in partnership with Arhipelag XXI Press. It is an academic publication open to academics, literary critics, theoreticians or researchers who are interested in the study of Romanian literature, as well as the Humanities. Our essential goal is to set communication paths between Romanian literary and humanistic research and the contemporary European cultural discourse, bringing the most valuable phenomena recorded in the Romanian culture into a beneficial dialogue with the other European cultures.

SCIENTIFIC BOARD:

Prof. Virgil NEMOIANU, PhD
Prof. Nicolae MANOLESCU, PhD
Prof. Eugen SIMION, PhD
Prof. George BANU, PhD
Prof. Alexandru NICULESCU, PhD

EDITORIAL BOARD:

Editorial Manager:
Prof. Iulian BOLDEA, PhD

Executive Editor:
Prof. Al. CISTELECAN, PhD

Editors:
Prof. Cornel MORARU, PhD
Prof. Mircea A. DIACONU, PhD
Prof. Dorin ȘTEFĂNESCU, PhD
Assoc. Prof. Luminița CHIOREAN, PhD
Assoc. Prof. Dumitru-Mircea BUDA, PhD

The sole responsibility regarding the contents of the articles lies with the authors.

Published by
Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, România, 2021
8 Moldovei Street, Tîrgu-Mureș, 540519, România
Tel: +40-744-511546
Editor: Iulian Boldea
Editorial advisor: Dumitru-Mircea Buda
Email: tehnoredactare.jrsl@gmail.com
ISSN: 2248-3004

Table of Contents

MIRCEA ZACIU. THE FASCINATION OF READING.....	9
Iulian BOLDEA.....	9
Prof. univ. dr., UMFST „G.E. Palade” din Târgu Mureş.....	9
LIMBAJUL – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A COMUNICĂRII ȘI SOCIALIZĂRII ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREȘCOLAR.....	14
Elena Lucia MARA.....	14
Prof.univ.dr., Universitatea “Lucian Blaga” din Sibiu.....	14
POPULIST OFFENSIVE IN ROMANIA. AN EXAMPLE AS A WARNING	21
Vasile PLEȘCA, C.S. III,.....	21
ICES „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iași.....	21
TRANSLANGUAGING KNOWLEDGE REMOTELY: THE ANALYSIS OF AN ACADEMIC WEBINAR.....	27
Mohammed Nasser ABDULSADA.....	27
Wasit University, Iraq	27
THE GROWING IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND CORPORATE GOVERNANCE: RISKS AND OPPORTUNITIES FOR COMPANIES	46
Gabriela Cornelia PICIU.....	46
Financial and Monetary Research Center „Victor Slăvescu”, Bucharest, Romania	46
LIFE-WRITING IN YAA GYASI'S “TRANSCENDENT KINGDOM”	55
Anca BĂDULESCU,.....	55
Associate Professor, Transilvania University of Braşov	55
PUPPETEERS, CRAFTSMEN, ARTISTS. REPRESENTATIONS OF ART AND OF THE ARTIST IN SALMAN RUSHDIE'S WORKS	59
Diana PANAIT-IONCICĂ,.....	59
Assoc. Prof.. PhD., ASE, Bucuresti.....	59
INTERNET AND SOCIAL MEDIA ADDICTION: IMPLICATIONS ON FAMILIES	63
Luiza – Maria DRAGOMIR.....	63
Research Assistant “Constantin Brancusi” University of Targu Jiu	63
TRANSLUCENT. THE POST-COVID UNIVERSE, UNDER THE DARK SIGN OF DYSTOPIA	74
Emanuela ILIE.....	74
Assoc. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași.....	74
ON GRAMMAR AND REALITY.....	84
Laura Carmen CUȚITARU.....	84
Assoc. Prof. PhD, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, România.....	84
THE HOOLIGANS. EXPERIENCE AND CREATION AS PATHS TO ABSOLUTE FREEDOM	88
Lioara-Elena COTURBAȘ, ...	88
Senior Lecturer PhD., University of Oradea	88
CONTRIBUTIONS TO THE 19 TH CENTURY AMERICAN LITERARY THEORY.....	95
(RALPH WALDO EMERSON AND EDGAR ALLAN POE – COMPARATIVE APPROACH).....	95
Lucian RADU.....	95
Associate Professor, Transylvania University of Brasov	95
MAITREYI'S NOVELS CATOPTRICS.....	100
Luiza Catrinel MARINESCU	100
Associated Professor PhD, Institutul Limbii Române, București, România,.....	100
Universitatea Sf. Kliment Ohridsky, Sofia, Bulgaria	100

ABOUT CROATIAN SOCIETY AT THE END OF THE 19TH CENTURY IN THE WORK OF EUGEN KUMIČIĆ	115
Maria LAȚCHICI	115
.....	115
WAR PRESENTED FROM A SOUTHERN PERSPECTIVE.....	124
Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ.....	124
Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov	124
FACTOR AL EDUCAȚIEI NON-FORMALE	132
Maria Dorina PAȘCA, ...	132
Assoc Prof.PhD, UMFST George Emil Palade, Tg. Mureș.....	132
Diana-Paula BURLACU, ...	132
Medic Rezident, Serviciul de Anatomie Patologică, Tg. Mureș	132
DWELLING FEATURES OF SIGHIȘOARA AND RUPEA – TWO AREAS IN SOUTHEASTERN TRANSYLVANIA....	142
Mariana BORCOMAN.....	142
Associate professor PhD, Department of Social Sciences and Communication	142
University Transylvania of Brasov.....	142
PSYCHOLOGY OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION	152
Suzana Carmen CISMAS.....	152
Associate Professor PhD, Department of Modern Languages	152
The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest, Romania.....	152
EXTROVERTS AND INTROVERTS: COMMUNICATION COMPETENCE.....	158
Suzana Carmen CISMAS.....	158
Associate Professor PhD, Department of Modern Languages	158
The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest, Romania.....	158
NEW PERSPECTIVES ON MEDICAL HUMANITIES – EMPOWERING STUDENTS IN THE DIGITAL ERA.....	166
Laura Ioana LEON.....	166
Assoc. Prof. PhD., University of Medicine and Pharmacy "Grigore T. Popa" Iași.....	166
LE FRANÇAIS SUR OBJECTIF UNIVERSITAIRE: BESOINS ET CONTRAINTES.....	173
Andreea PETRE.....	173
Lecturer, PhD., „Transilvania” University of Brașov	173
ENGLISH FOR ACADEMIC PURPOSES.....	178
Carmen ANTONARU	178
Lect. Ph.D, Transylvania University.....	178
MOLDAVIAN CHURCH CULTURAL WORK IN THE FIRST DECADE OF THE SEVENTEENTH CENTURY	184
Ionel CHIRA.....	184
Lecturer PhD, Faculty of Orthodox Theology „Episcop Dr. Vasile Coman”	184
University of Oradea	184
SERGIU SOMEȘAN’S RELATIONSHIP WITH HIS READERS.....	191
Irina-Ana DROBOT	191
Lecturer PhD, Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages	191
.....	191
LA CLASSE MULTI-NIVEAUX ET SES PROVOCATIONS.....	199
Andreea PETRE.....	199
Lecturer, PhD., „Transilvania” University of Brașov	199
STRATEGIES IN LANGUAGE TEACHING VOCATIONAL STUDENTS	205
Carmen ANTONARU	205
Lect. Ph. D, Transylvania University.....	205

WOMEN AS SEXUAL OBJECTS IN YOU ONLY LIVE TWICE (LEWIS GILBERT, 1967)	211
Dragoș ZETU.....	211
Lect. PhD., "Al. I. Cuza" University of Iași.....	211
THE INTERNAL REPRESENTATION OF THE WORLD IN KATHRYN ERSKINE'S MOCKINGBIRD VIA ELENA SEMINO'S COGNITIVE APPROACH.....	221
Alina Lucia GRAPINI	221
PhD. doctor în filologie.....	221
HISTORY OF VISUAL ARTS IN LIMERICKS.....	232
Ileana-Silvia CIORNEI.....	232
Lecturer PhD., University of Pitești.....	232
AUM SHINRIKYO: RELIGIOUS MOVEMENT OR TERRORIST GROUP?	243
Marian SUCIU.....	243
PhD, Independent Researcher	243
WAR OF THE WORDS. ETHNIC SLURS IN THE BALKAN AREA.....	254
Ileana-Silvia CIORNEI.....	254
Lecturer PhD, University of Pitești.....	254
CHITIGHAZ – O LOCALITATE CU POPULAȚIE ROMÂNEASCĂ DIN UNGARIA.....	263
Iudit CĂLINESCU	263
Lecturer PhD., University of Szeged, Hungary.....	263
CONCEDIUL DE ODIHNĂ FORMĂ A TIMPULUI LIBER	276
Ioan MICLE.....	276
„Aurel Vlaicu” University of Arad	276
MAIN FEATURES OF LOANWORDS' ADAPTATION IN RUSSIAN LANGUAGE (BASED ON FINANCE AND ECONOMICS TERMINOLOGY).....	288
Marta – Teodora BOBOC.....	288
Lecturer PhD, University of Bucharest.....	288
A STUDY REGARDING THE CRITICAL ANALYSIS OF THE CURRENT TOOLS AND METHODOLOGIES USED FOR RESEARCHING THE PATRIMONY OF HERITAGE BUILDINGS.....	298
Cristian Alexandru BOGHIAN.....	298
Asistent de cercetare, PhD., Institutul „Bucovina” al Academiei Române	298
SOLOMONARS- HISTORY, SUPERSTITIONS AND BELIEFS.....	311
Simona-Elena CATANĂ (COPĂCESCU)	311
PhD Candidate, University of Craiova.....	311
SONATA IV FOR PIANO, OP. 28 NO. 1 (PART II) BY CONSTANTIN SILVESTRI. ANALYTICAL AND INTERPRETIVE LANDMARKS.....	320
Marius BOLDEA	320
Ph D Student, National University of Music Bucharest	320
SOME ASPECTS REGARDING THE RELATIONSHIP BETWEEN STYLISTICS AND PSYCHOLINGUISTICS	330
Anca-Giorgiana MANTA (PANDURU).....	330
PhD student, University of Craiova	330
URBANISM AND SUBURBANISM AS LIFESTYLES	335
Violeta-Alina PREDA (HAGIU)	335
PhD Student, University of Craiova.....	335
FANTASTIC VIEWS IN THALASSA DE AL. MACEDONSKI.....	343
Ramona NICOARĂ (BLEDEA).....	343

PhD Candidate, ...	343
Technical University of Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord, Baia Mare.....	343
Coordonator doctorat: Prof. univ. dr. Gheorghe Glodeanu.....	343
THE MYTH OF THE ANDROGYNOUS BEING. PERSPECTIVES.....	348
Gavril Vasile BĂBAN	348
PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center, Baia Mare.....	348
THE MAGIC AND BEAUTY OF THE PRE-RAPHAELITE WORLD	355
FULOP Maria Cristina.....	355
PhD Candidate, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași.....	355
CERUL DIN BURTĂ - A NEW MATERNAL FIGURE.....	361
Anamaria-Laura CIOCAN (CĂS. BĂZU)	361
PhD Candidate, UMFST „George Emil Palade”, Târgu Mureș	361
IOAN ALEXANDRU. NEOEXPRESSIONIST POETRY.....	368
Ioana Alexandra DĂLĂLĂU.....	368
PhD Candidate, "George Emil Palade" University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Târgu Mureș	368
INCANTATIONS BETWEEN TRADITION AND MODERNITY	379
Ioana Nadia POP (DAT)	379
University of Oradea	379
PRE-EMINENCE AND PROMINENCE –	386
Liviu CHISCOPI.....	386
PhD Student, The State University of Moldova	386
SYMBOLIC COORDINATES IN ION MINULESCU'S PROSE.....	392
Raluca NICOARĂ (căs. BLEDEA).....	392
PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center of Baia Mare.....	392
Coordonator doctorat: Prof.univ.dr. Gheorghe Glodeanu.....	392
DISCOURSES ON MODERNIZATION OF AN AGRARIAN SOCIETY IN THE FIRST HALF OF 20TH CENTURY ROMANIA.....	397
Paul Maximilian ANGHEL.....	397
PhD. Candidate, University of Bucharest	397
THE IDENTITY SPIRIT IN LABIS'S WORK.....	429
Mihaela-Dumitrița BAHMAN.....	429
PhD Candidate, University of Pitești	429
THE ROLE PLAY IN SPANISH CLASSROOMS.....	434
Roxana Maria CREȚU.....	434
Phd. Student, West University Of Timișoara	434
THE THEORY OF TONOMYMIC FIELDS. THE CASE OF JIJIA UPPER VALLEY.....	443
Bogdan Constantin ARCHIP	443
hd student, Stefan cel Mare University, Suceava.....	443
BESSARABIA– A BORDER WORLD BETWEEN CIVILIZATIONS AND POLITICAL ORDERS.....	452
Felicia MICH.....	452
Phd Student, Technical University of Cluj-Napoca	452
CONCEPTUAL DELIMITATIONS OF THE FANTASTIC: THE.....	461
Oana BĂDĂLUȚĂ.....	461
PhD student, University of Bucharest.....	461

MARIN PREDĂ - THE UNIVERSE OF SHORT PROSE	467
Felicia Rodica ALIU (BRÎNCOVEANU).....	467
PhD student, University of Pitești.....	467
THE ROLE OF THE FABULOUS AND THE ROLE OF THE GLORIOUS IN POPULAR LITERATURE	478
Nicoleta Flavia CIONTE (CĂS. DAN)	478
PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center of Baia Mare.....	478
„LOOK IN MY FACE; MY NAME IS MIGHT-HAVE-BEEN” - JURNALUL LUI MIHAIL SEBASTIAN	484
Marius MESAROS, ...	484
Doctorand Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca.....	484
THE TIME. PHILOSOPHICAL HERMENEUTICS, THEOLOGICAL REFLECTION AND LITURGICAL EXPERIENCE.....	492
Gherasim SOCA, ...	492
PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași,.....	492
THE TIME. PHILOSOPHICAL HERMENEUTICS, THEOLOGICAL REFLECTION AND LITURGICAL EXPERIENCE ..	507
Gherasim SOCA, ...	507
PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași,.....	507
ROMAN ROADS ADJACENT TO THE ALUTAN LIMES.....	519
Laurențiu Florin COMĂNESCU	519
PhD Candidate, University of Craiova.....	519
AUGUSTIN BUZURA. THE PSYCHOLOGICAL NOVEL – <i>ORGOLII</i>	536
SZILAGYI Antoaneta Adela, ...	536
PhD Candidate, „George Emil Palade” University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Târgu Mureș	536
REFLECTIONS OF POLITICAL IDEOLOGY IN TRAVEL LITERATURE. GEORGE CĂLINESCU AND THE IMAGE OF THE USSR, KIEV-MOSCOW-LENINGRAD NOVEMBER 1946	544
Petre Florian DRĂGHICI,.....	544
PhD Candidate, University of Bucharest	544
TOPONYMS WITH A GEOMORPHOLOGIC DESIGNATION. JIJIA UPPER VALLEY	555
Bogdan Constantin ARCHIP, ...	555
PhD student, Ștefan cel Mare University, Suceava.....	555
THE BEGINNINGS OF THE FANTASTIC CATEGORY IN THE UNIVERSAL AND ROMANIAN LITERATURE.....	561
Oana BĂDĂLUȚĂ.....	561
PhD student, University of Bucharest.....	561
INFLUENCES AND MANIFESTATIONS OF THE FANTASTIC GENRE IN THE ERA OF ROMANTICISM.....	571
Oana BĂDĂLUȚĂ.....	571
PhD student, University of Bucharest.....	571
GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU - THE PARADIGM OF A CONTROVERSIAL MODERNITY	582
Cristian HOAGHEA,.....	582
PhD Student Universitatea Pitești	582
THE IMPACT OF THE DIDACTIC GAME IN PRESCHOOL EDUCATION.....	591
Marta- MUTĂȘCU (GANA).....	591
PhD student, Babeș-Bolyai University Cluj-Napoca, Faculty of Psychology and Educational Sciences	591
Doctoral school "Education, reflection, development"	591
FROM LITTLE MERMAID TO ARIEL	601
Nicolae BOBARU.....	601
PhD Student, West University of Timișoara	601

FORMATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS METACOGNITIVE COMPETENCE FROM FROM A CONSTRUCTIVIST PERSPECTIVE	610
Elena Cristina GHEORGHE.....	610
PhD student second year, Tiraspol State University, Chisinau, Republic of Moldova	610
Nicolae SILISTRARU	610
Professor Doctor Habil.	610
Tiraspol State University, Chisinau, Republic of Moldova	610
MINULESCIAN'S VISION OF THE FANTASTIC	618
Raluca NICOARĂ (BLEDEA)	618
PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center Baia Mare.....	618
Coordonator doctorat: Prof.univ.dr. Gheorghe Glodeanu.....	618
THE FANTASTIC MACEDONIAN IN SHORT PROSE.....	624
Raluca NICOARĂ (BLEDEA)	624
PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center Baia Mare.....	624
SOLOMONAR'S BOOK AND THE ETYMOLOGY OF "CLOUD CHASERS"	629
Simona –Elena CATANĂ (COPĂCESCU)	629
PhD Candidate, University of Craiova.....	629
THE FUSION OF SOCIOLOGY AND OTHER SCIENCES IN THE RESEARCH OF SOCIAL DEVIANCE.....	637
Dennis-Theodor PÂRJU	637
PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași.....	637
THE SEMANTICS OF SOME RELIGIOUS TERMS.....	643
Daniela ISPAS (PETCU)	643
PhD student, University of Craiova.....	643
LANGUAGES OF EDUCATION FOR ROMANS DURING THE PRINCIPATE.....	648
Maria Gabriela VOINEA,.....	648
PhD Candidate, University of Craiova.....	648
THE EVOLUTION OF ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ'S POETRY. THE ACTIVITY OF THEORETICIAN, CRITICISM AND LITERARY HISTORY.	655
Andreea-Emanuela VÎLCESCU,.....	655
PhD Candidate, University of Pitești	655
MULTICULTURAL TRANSLATION AMONG DEFINITIONS AND TAXONOMY. BRIEF OVERVIEW ON CULTURAL-SPECIFIC ITEMS, QUALITY ASSESSMENT AND CRITICISM IN LITERARY TRANSLATION.....	668
Teodora-Nicoleta PASCU,.....	668
PhD Student, “1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia, Romania.....	668
ROMANIAN COSMOGONIC LEGENDS.....	674
Florentina-Cristina GURAN STĂNCIULESCU	674
PhD Student, University of Craiova.....	674
CUTURAL LOAD OF THE ONOMASTIC SISTEM IN THE ROMANIAN VERSION OF „DREAMS FROM BUNKER HILLS” BY JOHN FANTE.....	679
Teodora-Nicoleta PASCU,.....	679
PhD Student, University „1 Decembrie 1918” Alba Iulia.....	679
THE QUALITIES OF THE WOMAN PRESENTED IN THE WORKS OF SOME CLASSIC LATIN WRITERS	689
Mariana-Lăpădat ENE.....	689
PhD. Student, Doctoral School of Social Sciences And Humanities,.....	689
University Of Craiova	689

PHRASEOLOGICAL SYNONYMY IN ROMANIAN	697
Mariana PAVEL	697
PhD Student, University of Pitesti	697
RETRANSLATION AND DAHL'S <i>THE BFG</i> IN ROMANIAN	708
Mădălina ȘRAIER (CĂS. ȘTEFĂNESCU)	708
PhD Student, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi	708
INTERVIEW WITH CRINA DEMETRA DOROFTEI, NIECE OF THE WRITER IOANA POSTELNICU	722
Maria Ionela NEGOESCU-ȘUPEALĂ	722
Phd Student, University of Bucharest	722
ETHOS IN CURRENT ROMANIAN TELEVISION DISCOURSE, ...	730
Loredana-Aurelia ALEXANDRESCU, ...	730
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi	730
Maria ALEXANDRESCU, ...	730
Assoc. Prof., PhD., „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	730
LOGOS AND PATHOS IN THE TELEVISION INTERVIEW	737
Loredana-Aurelia ALEXANDRESCU, ...	737
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi	737
Maria ALEXANDRESCU, ...	737
Assoc. Prof., PhD., „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	737
Humble icon of Romanian religious poetry: St. John James of Neamt - Hozevitul	747
Drd. Anuței (Iordache) Ioana, ...	747
Școala Doctorală de filologie, Universitatea Pitești	747

MIRCEA ZACIU. THE FASCINATION OF READING

Iulian BOLDEA

Prof. univ. dr., UMFST „G.E. Palade” din Târgu Mureș

Abstract: Mircea Zăciu's critical excursion is under the sign of literature, through which the hermeneutic impulse is transferred in the space of the literary project, through the temptation of the impressionism tempered by rationality, through the imagistic beauty or through the noble refinement of the evocative word. There is a disconcerting variety of textual strategies in these pages of criticism or essay, through which the ideas are placed in a nuanced scenography of exegesis, through the expressiveness of portraits with an evocative imprint, in which the affective drawing and the elevation of plasticity are dominant.

Keywords: criticism, literature, hermeneutic, textual strategies, evocative word

Calitățile discursului critic al lui Mircea Zăciu conțin ingrediente de cea mai pură esență: mobilitate a percepției detaliului relevant, disponibilitate și rigoare, dar și o definitorie mixtură de acribie filologică și expresia calofilă, ce imprimă putere de seducție scriiturii. Modelul călinescian este punctul de pornire al demersului critic, la care se adaugă o paradigmă etică impregnată de rigoare, acribie și atenție la document, provenind din spectrul metodologic al unor istorici literari ardeleni ca Ion Breazu, D. Popovici sau Ion Chinezu. E aici un amestec de disciplină analitică și de spirit asociativ la care se alătură expresivitatea „ideii morale”, o aură a demnității intelectuală ce revelează, programatic sau subliminal, marca individualizantă a criticii lui Mircea Zăciu.

Motivația polemică a demersul critic pornește din sfera unei exigențe etice având ca punct inițial o nuanțată comprehensiune a vieții literare. Recuperarea tradiției are o amplitudine simbolică, deoarece prin ipoteze, conexiuni și analize se restaurează profilul unui scriitor, densitatea semantică a unei opere literare, într-un demers cu alura epică, așa cum sublinia Mircea Martin. În multe texte, impulsul original e reprezentat de un sentiment de indignare la adresa unei idei stereotipe, primite de-a gata, sau la adresa unei intuiții oficializate eronate: „De ce să fim tributari unei imagini făurite în altă epocă despre un scriitor?” notează Mircea Zăciu în studiul *Cine se teme de Heliade?*: „De ce să preluăm, împreună cu opera și aderențele ei contemporane, ranchiunile, animozitățile, deformările producătoare de mituri negative sau pozitive?”. Spiritul polemic se mobilizează, așadar, împotriva „tiraniei clișeeilor dogmatice”, criticul referindu-se la modernitatea lui Heliade, („tânguirea, sarcasmul, protestul”, „elevația cosmică a fanteziei”, „invocații grotești”, „temerități lexicale pamfletare”, „desenul gingaș al frăgezimii”, „înfiorarea unei nemărginiri întrezărite” etc.), în partea a treia a studiului, criticul recurgând la un scenariu epic revelator, la portretul biografic, la excursul narativ. Mircea Zăciu e autorul unor formulări exemplare: Kogălniceanu este un „prozator manqué”, Costache Negruzzi este perceput ca un „independent” (în *Negru pe alb*), în timp ce Goga e privit în „trei ipostaze” (poetică, epistolară și epică). Revelatoare pentru

spiritul asociativ al criticului, pentru metoda sa și pentru resursele analitice sunt studiile despre Filimon, Hasdeu, Eminescu, I.L. Caragiale, Ioan Slavici sau Liviu Rebreanu.

Fascinația clasicilor pornește dintr-o nevoie de echilibru, din vocația seninătății, programatică uneori, alteori subliminală. Studiind orizontul modernității noastre literare, Mircea Zăciu explorează spații ale creației mai puțin vizibile, ignorate de scriitori sau de capriciile receptării. Vorbind despre Bacovia, Mircea Zăciu ne oferă o analiză extrem de atentă a prozei, corelată cu avatarurile poeziei, expresie a unei sensibilități ulcerate de neant, sentimentul căderii sau revelațiile angoasei. Criticul consideră, astfel, că „structura definitivă” a liricii bacoviene este aceea „a unui «jurnal indirect» în care liricul și reflexivul fuzionează fericit într-o febrilă și amară meditație asupra disperării”. O exegeză subtilă, definitivă e dedicată toposului thanatic în opera lui Marin Preda (*Commentatio mortis*): „«Dulcea ispită» a morții, în meditația lui Marin Preda nu e decât un alt termen pentru o «commentatio » reluată, niciodată istovită, unde spiritul său caută să *încercuiască*, să *scruteze* și să *provoace*, mereu, gândul morții”. Vorbind de „echivocitatea” lui Arghezi, de atitudinile sale paradoxale, nonconformiste, Mircea Zăciu analizează cât se poate de minuțios câteva texte reprezentative, ilustrative pentru intuițiile sale. La Camil Petrescu, criticul surprinde „aparențele clasice ale atitudinilor sale critice”, în măsura în care, „pornind de la postulatul ideii de valoare, Camil Petrescu se întorcea, în fond, la o perspectivă clasică, prin însăși ideea restaurării unei esențe și a raportării la un criteriu”. De altfel, în eseurile despre Camil Petrescu, Mircea Zăciu stăruie mult asupra atitudinilor estetice din studii sau confesiuni, legate strâns de opera literară. Criticul își închină cu devoțiune scrisul unui „sentiment activ al tradiției”, interogând literatura și plasând operele literare sub semnul unei responsabilități active, sub semnul spiritului justițiar, al demnității și patosului adevărului.

Amprenta critică și etică modelatoare care structurează personalitatea lui Mircea Zăciu e generată de un amestec de rigoare austeră și de ceremonie anamnetică discretă, de reverie melancolică și detașare obiectivă, impersonală.

O pagină autobiografică exemplară, structurată sub spectrul vizualității, în care sugestia afectivă și percepția acută a concretului sunt pigmentate de un accent ironic livresc, este cea în care e surprinsă picturalitatea peisajului transilvan. Scriitura lui Mircea Zăciu se remarcă prin timbrul rafinat și savant, de o simplitate construită, în care tensiunea ideatică se destinde sub spectrul unui miraj al melancoliei, cu alură proteică și poematică, refuzându-se încadrărilor categoriale limitative. Raționalistă și esențializată, critica este, pentru Mircea Zăciu, o formă de trăire estetică, aflată la confluența dintre *ordine* și *aventură*, ca „literaturizare” a percepției hermeneutice. Metamorfozele „literare” ale aserțiunilor critice împrumută forme variate: inflexiunile afective ale analizelor, inserția documentului biografic, voluptatea portretului moral, sau notațiile memorialistice, amestec de reflexivitate și miraj liric.

În scriitura lui Mircea Zăciu se regăsește, dincolo de austeritate și rigoare a frazării critice, un adevărat ceremonial al confesiunii, alcătuit din reverie pe marginea cărților și melancolie în fața prefacerilor timpului. Exemplar pentru această ținută melancolică și confesivă a discursului în care se întretaie vizualitatea policromă, sugestia

picturală și noblețea solemnă a notației este un fragment descriptiv emblematic pentru capacitatea autorului de a surprinde spațiul în esența sa inalterabilă, în dinamismul său fastuos și inefabil: „Traversez valea Crișului Repede, luncile, dealurile, pomii rotați, apele verzi, casele foarte albe, spoite de toamnă, printre frunzele pișcate de brumă – totul are o picturalitate ce ține de impresionism. Singura artă ce aparține blândeții. Agresivitatea formulelor ulterioare vine și din recrudescența de violență revărsată asupra Europei de pe la 1914 încoace. Sunt prizonierul acestui peisaj și al acestei blândeți. Evident, desuet”. Se relevă aici datele unei scriituri rafinate și savante în același timp, cu volute ale expresiei de o simplitate construită, în care ideea critică e redată în culorile melancoliei, ale unei afectivități reținute. Pentru Zăciu, critica este o modalitate de trăire acută în spațiul unei literarități lipsite de emfază, de o naturalețe a dicțiunii desăvârșită, aflată la intersecția dintre *ordine* și *aventură*. Tocmai de aceea, ipotezele și aserțiunile criticului sunt inserate în sfera literarului, axiomele căpătând inflexiuni afective, prin inserția documentului biografic, învăluit în halou afectiv, în care este surprinsă voluptatea conturării profilurilor umane, sau vibrația expresivă a rostirii autobiografice, în care se reunesc reflexivitatea și mirajul liric.

Excursul critic al lui Mircea Zăciu stă sub semnul literarității, prin care impulsul hermeneutic e transferat în spațiul proiectului literar, prin ispita impresionismului temperat de raționalitate, prin calofilia imagistică sau prin rafinamentul nobil al cuvântului evocator. Există în aceste pagini de critică sau eseu o varietate deconcertantă a strategiilor textuale, prin care ideile sunt plasate într-o scenografie nuanțată a exegezei, prin expresivitatea unor portrete cu amprentă evocatoare, în care dominante sunt desenul afectiv și elevația plasticității precum în cazul profilului lui Agârbiceanu, atât de precis conturat, dincolo de intarsiile unei nostalgii abia reținute: „Când mă gândesc la Agârbiceanu nu-l pot vedea decât ca pe un țăran trudind pe ogorul lui sub bătaia nemiloasă a ploii ori sub sulile soarelui. El a fost, până la ultima suflare, o energie primitivă și o inimă simplă. Omenia lui nu era caldă, ci aspră, și tocmai asta îi făcea farmecul: pipăiam o scoarță de copac bătrân sub care fugeau seve necunoscute, trase din rădăcini foarte adânci, ascunse nouă”. Duiliu Zamfirescu are și el parte de un portret expresiv, sobru, de alură balzaciană, din care nu lipsește incipitul dedicat descinderii în spațiu și în timp: „Pe la 1883 locuia la hotel *Metropol* din București într-o odaie modestă, un tânăr de vreo 25 de ani, frumos și elegant, despre care vecinii își închipuiau că e fiul de bani gata al vreunui moșier, proaspăt întors din străinătate, așteptându-și, în furnicarul capitalei postul corespunzător cu starea socială și fumurile lui”.

Textul propriu-zis și textul lumii își găsesc în Mircea Zăciu un interpret înzestrat, pentru că „bucuria de a citi” (Eugen Simion) este corelată unei fascinații a descoperirii reliefului cotidianului, registrul plastic și sugestiv al frazării critice eclipsând adesea formulările rigide, excesiv de riguroase sau amprenta raționalistă, la care se adaugă reverberații melancolice sau reverii livești. S-a observat, de altfel, că în multe dintre paginile criticului mobilitatea percepției se întâlnește cu mobilitatea stilului, într-o mixtură de meditație, gravitate, referință livrescă, retractilitate nostalgică și expansiune afectivă, plastic fiind, de pildă, evocarea unei retorici a peisajului românesc, în cartea

Colaje: „Picturalitatea peisajului românesc. De aici vine nevoia noastră de lumină și culoare, recunoscută de Iorga și de Camil Petrescu, două spirite așa de opuse altfel”. Pentru Mircea Zăciu, literatura de călătorie este, prin valoarea ei biografică și documentară, o autentică fișă de temperament, un document sufletesc, prin care eul înregistrează linii și forme riguroase într-o realitate fluctuantă.

Vocația literaturizării este consecvent asumată și afirmată în *Jurnal*, în care e evocată în culori agonice, perioada comunismului din România, cu atmosfera sa de teroare, absurd, anonimizare a conștiințelor și idealurilor. Scriitura diaristică e uneori apropiată de instrumentarul stilistic al reportajului prin dinamica expresiei, concizie a imaginilor și sobrietatea notațiilor, care sunt precise, sugestive și eliptice, din dorința autorului de a fixa cu precizie și fervoare în același timp gesturi, fizionomii, situații caracteristice pentru acea epocă sumbră a *deceniului satanic*, în care diaristul resimte necesitatea unui spațiu compensatoriu, a unui refugiu în fața precarităților cotidianului. Universul cărților reprezintă refugiul ideal, iar atmosfera *casei* se dovedește un spațiu al reflecțiilor unui singuratic în mijlocul mulțimii, cum l-am putea pe drept cuvânt caracteriza pe autorul *Teritoriilor* ce resimte adesea o adevărată voluptate a recluziunii (“Acasă. Mici iritări. Ninsoare abundentă, apoi val de aer cald care topește în câteva ore totul. Cum veneam cu avionul, pe măsură ce plafonul se reducea, am văzut toată câmpia ninsă, îmi părea că aterizăm într-un peisaj polar, ceva în genul *ice station*... După masă, somn reconfortant. Sentimentul că sunt din nou *acasă*, dar și spaima că pierd în curând acest spațiu mic securizant. Nicăieri, constat, nu mă simt mai bine, doar aici, în camera mea, în fața geamului deschis spre același peisaj în trei planuri, pe care voiam să-l pun pe Vergulescu să mi-l picteze (ori deseneze)”.

O altă temă a *Jurnalului* este cea a conservării identității de sine, a apărării integrității morale a ființei, prin refuzul compromisurilor, prin repudierea oricăror concesi în fața dogmelor ideologiei comuniste, Mircea Zăciu ilustrând destinul cărturarului marginalizat, izolat și singuratic. Din această perspectivă, a recuperării identității proprii mereu amenințate, jurnalul are aspectul unui document sufletesc, transformându-se într-un exercițiu anamnetic și kathartic. Multe pagini diaristice fixează incertitudini și neliniști, neputințe și indecizii, cum este dificultatea opțiunii: a pleca în exil sau a rămâne *acasă*. Sunt însemnări confesive în care se intersectează reverberațiile afective cu iz sceptic, introspecția lucidă și tensiunea necunoscutului: „Două săptămâni apoi, de povești, relaxare și tensiune în același timp: *rămân* ori mă întorc? Balans nervos între cele două alternative, necaz, anxietate, durere și afecțiune, îndoială și tot mai slabe certitudini. Învins. Întoarcerea învinsului. Nici una dintre lumi nu e *a mea*. Nici una din soluții nu mă convinge. Singura, probabil, e și cea pentru care nu am destul curaj. Încât, răvășit și epuizat, m-am întors. Firește, din clipa trecerii frontierei, am și regretat. Poate aș fi regretat și situația inversă. Nu știu. Ce rost are să mă tot frământ? Mă las în voia sorții”.

Sinceritatea nudă, lipsită de ornament stilistic, prezintă pericolul, sesizat de diarist, ca aceste notații prea transparente să provoace animozități și reacții mai mult sau mai puțin contondente ale unor „personaje” dominante în ierarhia ideologică a epocii. *Jurnalul* are, desigur, „umoarea variabilă” (Nicolae Manolescu), în funcție de

fluctuațiile de sensibilitate ale autorului, martor al spectacolului tragicomic al unor lașități, compromisuri și demisii morale, înregistrate cu o percepție inclementă, în reprezentarea unor scene când amuzante, când grotești sau tragice, cu diverși actori ai acelui cotidian satanic, umanizați tocmai prin reacțiile pe care le manifestă în spectacolul tragicomic al unei societăți închistate, în care gândirea pare să fie cu necesitate captivă. Mircea Zăciu înregistrează, în paginile sale autobiografice spectacolul degradării morale, prin care cei din jur suferă transformări morale subite, devenind marionete fără inițiativă, devenind în același timp victime și călăi ai unui regim totalitar absurd, alienant, traumatic. Într-o astfel de atmosferă marcată de suspiciuni, delațiuni, palori agonice și anomie, autorul notează convulsiile propriului eu, neliniști, depresii, îndoieli și incertitudini sau obsesii, în care sentimentul eșecului capătă proporții nefirești: „Acum vremea s-a îndreptat, aerul e primăvăratec, lumina desăvârșită, care ar trebui să mă îndemne la scris, să întreprind ceva. Incapabil de atare efort, însă. O dureroasă conștiință a inutilității. Nimeni în preajma mea, nimeni care să aibă nevoie de mine, să mă încurajeze, să-mi întindă o mână afectuoasă. În fine, I. a sunat, pretextul unei boli, oarecare apatie, aer distant, nu mai am ce spera”. Sau, într-un alt fragment ce filtrează în retortele unei scriituri febrile un acut „sentiment al părăsirii”: „Puțin echilibru, după marasmul ultimelor zile. Vreme ploioasă, căldură umedă, de seră. Nici o veste de la ai mei. Parcă m-au uitat de tot. Curios sentiment al părăsirii, cu care trebuie să mă obișnuiesc. La drept vorbind, exagerez, mă complac în asemenea «răsfăț neurotic» (...). Speranța, mai mult ca oricând, îmi pare perversă. Nu mă pot încrede în ea, în speculațiile ce se fac, în micile sau marile iluzii. Dimpotrivă, sentimentul unei reclusiuni tot mai feroce”.

Martor și actor necomplezent al unei farse tragice, diaristul își asumă, prin chiar natura egografiei, acidă adesea, calofilă alteori, propria demnitate etică și estetică, pe fundalul unei istorii declinante, agonice. Alura livrescă, notația tensionată, acuitatea detaliului biografic sunt elemente ce își conjugă energiile semantice în cărțile lui Mircea Zăciu. Fragmentele de timp și de istorie pe care acest cărți le încorporează în substanța lor coagulează sensul unui destin cultural de excepție, așezat în cumpăna unui *timp* neprielnic.

Selective Bibliography

Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, III, București, 1984; Lucian Raicu, *Fragmente de timp*, București, 1984; Ștefan Borbely, *Xenograme*, Oradea, 1997; *Vatra*, nr. 8/1998 (număr omagial); Ion Pop, în *Dicționarul esențial al literaturii române*, București, 2000; Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică*, III, Brașov, 2001; Ion Pop, *Viață și texte*, Cluj, 2001; Irina Petraș, *Panorama criticii literare românești*, Cluj, 2001; *Întoarcerea învinsului*. Întâlniri cu Mircea Zăciu. Volum editat de Aurel Sasu și Mircea Petean, Cluj, 2001; Nicolae Oprea, *Opera și autorul*, Pitești, 2001; Iulian Boldea, *Scriitori români contemporani*, Tîrgu Mureș, 2002; Ion Bogdan Lefter, *Anii 60-90. Critica literară*, Pitești, 2002; Irina Petraș, *Cărțile deceniului 10*, Cluj, 2003; Virgil Podoabă, *Mircea Zăciu. Ultimul latin*, Cluj, 2005; Iulian Boldea, *Vîrstele criticii*, Pitești, 2005; Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, Pitești, 2006; Al. Cistelean, *Aide-memoire*, Brașov, 2007; Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, 2008; Al. Săndulescu, *Întoarcere în timp*. Memorialiști români, București, 2008; Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, II, București, 2009; Al. Săndulescu, în *Dicționarul general al literaturii române*, T-Z, București, 2009.

LIMBAJUL – COMPONENTĂ ESENȚIALĂ A COMUNICĂRII ȘI SOCIALIZĂRII ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREȘCOLAR

Elena Lucia MARA,
Prof.univ.dr., Universitatea “Lucian Blaga” din Sibiu

Abstract: During low school, the vocabulary doubles, and the child changes his language positively, by mastering the rules of grammar and pronunciation, acquiring writing and reading skills, skills for learning synonyms and antonyms, improving expression. There may be some pronunciation errors such as dysgraphia, dyslexia. The schemes used require the active participation of imaginative processes, especially reproductive imagination. The student is often in a position to reconstruct the image of a reality. Another specific feature is that these children are beginning to be interested in the outcome of the game. It attracts not only the fun aspect, but also the opportunity to manifest collectively, to show their skill and skill. Due to the fact that inhibitory mechanisms begin to develop at this age, children can stay calm during the game, not to embarrass their classmates, to answer only when asked, when it is their turn, etc. The rules of the game are beginning to be more general. Now the games with more rules are becoming accessible, and the participants are starting to pay more and more attention to them. However, it is necessary that the rules be formulated and explained clearly in advance, possibly demonstrating the actions that children must take in the game.

Keywords: preschool education, skills, language, didactic game, psychological profile

„Limbaajul, o formă specifică de activitate umană, realizat prin intermediul limbii și al tuturor resurselor ei, asigură comunicarea între oameni și între copiii de grădiniță. Forma de bază, naturală și concretă a limbajului este vorbirea, adică realizarea verbală a procesului de comunicare. Vorbirea este unul din aspectele limbajului, cel mai important, este forma concretă în care se manifestă limba. Vorbirea este deci actul de folosire individuală și concretă a limbii, în cadrul procesului complex al limbajului.” (Vraciu, A., (1980). *Lingvistica generală și comparată*, București: Editura Didactică și Pedagogică, p.56). Prin activități dedicate dezvoltării limbajului și întregului plan al grădiniței, obiectivul dezvoltării limbajului copiilor poate fi atins. Procesul de influențare a dezvoltării vorbirii copiilor începe în grupa mică, luând în considerare caracteristicile specifice ale limbajului, dificultatea pronunției, vocabularul redus și alte caracteristici psihologice, cum ar fi: gândirea specifică, atenția instabilă și memoria involuntară; pe de o parte, deoarece copiii manifestă curiozitate cu privire la obiective și caracteristicile lor, iar pe de altă parte atitudini care pun întrebări despre originea și cauzele fenomenelor, așadar se realizează treptat dezvoltarea vorbirii copiilor prin dezvoltarea relațiilor orale cu ceilalți din jurul lor.

Ca metodă de predare specială, metodologia de dezvoltare a limbajului studiază conținutul, scopul și metodele de organizare și desfășurare a lucrărilor lingvistice pentru copiii preșcolari din grădinițe. Complexitatea și varietatea activităților de formare lingvistică în grădinițe oferă o tematică largă pentru folosirea și respectarea principiilor

de predare. Metodele și formele specifice întocmirii și dezvoltării activităților de amplificare a vorbirii sunt determinate de aplicabilitatea practică a principiilor stăpânirii temeinice a cunoștințelor și abilităților, care sunt strâns legate de caracteristicile psihologice ale copiilor. Limbajul este un fenomen cuprinzător, care a preocupat multă vreme oamenii de știință din cele mai deosebite domenii. Prin urmare, limbajul, ca esență, este un proces psihologic, iar limbajul este obiectul principal al cercetării psihologice. Limbajul joacă un rol însemnat în dezvoltarea psihologică a copiilor preșcolari. Copilul consemnând în această timp o evoluție în ceea ce privește toate nivelurile limbii (expresie, gramatică, vocabular, fonetică). În general, constatăm că limbajul și gândirea se află într-o relație de interdisciplinaritate, o relație bijectivă, deoarece gândirea structurează exprimarea în limbaj: vorbirea la rândul ei „*impune gândirii exigențele sale culturale, contribuind în felul acesta la restructurarea ei. Copilul apelează la realitate dar, prin limbaj se depărtează de ea, își amintește situațiile trecute, stabilește raporturi, face deducții valide*”. (Golu, P., Zlate, M., Verza, E. (1994), *Psihologia copilului* – manual pentru școli normale, București: Editura Didactică și Pedagogică, pag. 86).

Fr. Bresson evidențiază faptul că vorbirea este un sistem de comunicare verbală care afectează în mod ideal publicul. Potrivit acestuia, ordinea cuvintelor dintr-o propoziție nu este altceva decât o proprietate de condiționare. Cu ajutorul limbajului oral și scris se realizează comunicarea orală. Limbajul oral are un caracter situativ și dobândește o sumedenie de mijloace de expresivitate. Acestea includ: variațiile de intensitate și îndeosebi în înălțimea sunetelor pronunțate pot să pună în evidență anumite idei, să exprime energie sau oboseală, entuziasm sau apatie, încredere sau neîncredere. Limbajul oral poate avea anumite lacune, fiind uneori mai puțin organizat. Acesta se poate alege cu anumite adăugiri, îmbogățiri explicative etc. În cadrul limbajului oral se disting: limbajul colocvial, dialogat sau monologat. Considerăm că monologul este cel mai dificil, deoarece el presupune cursivitate, înlănțuirea logică a ideilor dar și comunicarea unor lucruri interesante, care să activeze atenția și să capteze auditorul.

Limbajul scris este mai elaborat și structurat, care presupune realizarea unui plan prealabil, dar acesta nu permite revenirea pentru a modifica sau reformula textul. Acest limbaj nu se folosește de mijloacele principale ale expresivității, precum intonația, mimica și gestică, dar considerăm că totuși aceste expresivități pot fi redată cu ajutorul semnelor de punctuație. În grădiniță, cu ajutorul limbajului este dirijată învățarea, perceperea lumii înconjurătoare. Prin cuvânt, în activitățile de zi cu zi din grădiniță, preșcolarul se învață să parcurgă calea de la percepție la reprezentare și să dobândească un instrument excelent pentru investigarea și înțelegerea lumii din jur.

Particularitățile limbajului la vârsta preșcolară

Problemele de limbaj preșcolar au fost și sunt principalul obiect a nenumărate studii și cercetări care au prezentat importanța lui în ceea ce privește comunicarea copilului cu persoanele din jurul său. Limbajul copilului se dezvoltă substanțial sub

influența adulților cu care se stabilește relația de comunicare din ce în ce mai ample și complexe.

La copilul de 3 ani, vorbirea curinde numeroase propoziții simple, câteodată sunt completate de gesturi. În relațiile verbale există din abundență exclamațiile, interjecțiile, repetițiile etc. Vorbirea copiilor este încărcată de pronume demonstrative, de substantive, de mijloace simple de enumerație. Pas cu pas preșcolarul își însușește

DEZVOLTAREA LIMBAJULUI COPILULUI ÎNTRE 3-6/7 ANI		
3 - 4 ani	4 - 5 ani	5 - 7 ani
- copilul folosește 900-1000 de cuvinte; - poate purta o conversație simplă; - confunda „în” cu „între”; - înțelege sensul cuvântului și regulile gramaticale; - formulează întrebări care încep cu „este”; - întreabă „cine” sau „unde”; - este capabil să redea până la 2 strofe; - folosește verbele la viitor; - poate pronunța numele întreg, dar doar la cerere;	- folosește uzual pluralul și pronumele („eu”, „tu”, „noi”, „voi”); - confunda „deasupra”- „dedesubt”; - adaptează limbajul în funcție de receptor; - rosteste corect propoziții (de 4-5 cuvinte) negative, imperative și interogative; - poate spune povesti scurte; - vorbirea este inteligibilă;	- poate defini cuvinte; - cunoaște antonimul catorva cuvinte; - propozițiile devin mai lungi și mai complicate, folosesc mai multe conjuncții, prepoziții și articole; - relatează despre 3 imagini; - recunoaște corect 3, 4 litere; - confunda „înainte” – „după”; - folosește 3 adverbe de timp („azi”, „maine” și „ieri”); - recită poezii lungi cu intonație;

vorbirea contextuală, care, din punctul meu de vedere este o formă care sporește vorbirea coerentă. În a doua copilărie există diferențe individuale importante în ceea ce privește

vorbirea și particularitățile vocabularului. Astfel încât, între 4 ani și jumătate și 6 ani, odată cu interiorizarea limbajului exterior se accelerează funcția intelectuală a limbajului care constă în perspectiva mintală. Ch. Buhler indică pentru copiii de 3-4 ani următoarele cifre medii: vocabularul maxim 2350 cuvinte, iar minim 538 cuvinte; W. Stern a semnalat următoarea medie 2500-3000 cuvinte pentru copilul de 6 ani.

Vârsta copiilor	Vocabular maxim	Vocabular minim	Vocabular mediu
3 ani	1000 cuvinte	400 cuvinte	700-800 cuvinte
4 ani	1400 cuvinte	600 cuvinte	1000 cuvinte
5 ani	2100 cuvinte	1000 cuvinte	1500 cuvinte
6 ani	2500 cuvinte	1500 cuvinte	2000 cuvinte
7 ani	3200 cuvinte	2000 cuvinte	2500 cuvinte

Metode și tehnici de comunicare utilizate în educația preșcolară

Educația preșcolară are o importanță deosebită în dezvoltarea cognitivă și dezvoltarea personalității indivizilor. Această dezvoltare este inclusă în dezvoltarea imitației jocului de relație. Această relație este baza metodelor și procedeele utilizate în predare. În actul educațional desfășurat cu preșcolari, este necesar să se combine informativul cu formativul, astfel încât perindarea de la activitatea preabecedară la cea

de tip abecedar/ școlar, să aibă un efect redus asupra copilului. *„Cunoașterea finalităților și a particularităților metodologice de organizare și desfășurare a acestor activități va facilita procesul dirijării demersului didactic către obținerea succeselor proiectate și așteptate de educatoare, părinți și copii.”* (Păiși Lăzărescu, M., Exechil, L. (2011), *Laborator preșcolar*, București: Editura V&Integral, p. 127).

Teorie cunoașterii ajută profesorii să-și aleagă cel mai potrivit mod în ceea ce privește valorificarea potențialului copiilor și atingerea obiectivelor instructiv-educative pentru fiecare activitate gândită în curriculum pentru educația timpurie. Strategia didactică este expunerea unității și interdependenței metodelor și procedeele didactice, mijloacelor de învățământ și a formelor de organizare a învățării. Toate cele menționate anterior se află într-o relație de interdependență, adică ele se completează reciproc. Metodele de predare sunt diverse și trebuie transmise și puse în valoare în timpul procesului de predare.

Jocul – formă de activitate ludică în grădiniță

„Cea mai importantă modalitate de exprimare a copilului preșcolar o reprezintă jocul”. (Păiși-Lăzărescu, M., Ezechil, L., (2011) *Laborator preșcolar metodologic*, București: Ed. V&Integral, p. 115). Jocul reprezintă ocupația naturală dar și spontană a individului în primii săi ani de viață, mai ales la vârsta preșcolară. În orice oră din zi, copilul se joacă în variate feluri, cu interes și concentrare, cu mare bucurie, chiar și atunci când se joacă cu materiale improvizate, fără a se lăsa distras de tot ceea ce se întâmplă în jurul lui.

Considerăm că jocul este o muncă fiind un mijloc prin care copilul se dezvoltă atât fizic cât și psihic (acesta își antrenează atât mintea, cât și dexteritatea atunci când are un material concret pe care îl poate mânui), evident jocul este un instrument de recreere și de a satisface nevoile copilului. În psihologie, indiferent dacă este vorba de un copil, adolescent sau adult, jocul este un mod de investigație și o metodă de tratament. Ursula Șchiopu a surprins caracteristicile universale ale jocului în declarația sa: *„De fapt, omul se joacă la toate vârstele. Chiar și la vârsta a treia”.* (Șchiopu, U., Verza, E., (1981) *Psihologia vârstelor*, București, p. 28). În cadrul vârstei preșcolare, jocurile sunt o realitate permanentă. Copiii cu vârste cuprinse între 3 și 6 ani își petrec cea mai mare parte a timpului jucându-se. Pe măsură ce cresc și se dezvoltă, jocul va lua forme din ce în ce mai complexe.

Valoarea instructiv-educativă a jocului didactic și rolul jocului didactic în dezvoltarea vorbirii preșcolarilor

Jocul are caracter universal, permanent și polivalent; este o activitate umană conștientă. Jocul are o deosebită importanță în viața individului deoarece prin joc se activează funcții mintale și motrice, funcția predominantă fiind realizarea eului, manifestarea personalității. Sunt de părere că jocul se schimbă în raport cu particularitățile de vârstă, adică pe de-o parte pentru cei mici, jocul este o activitate fundamentală deoarece alternăm joaca, care este predominantă etapei perșcolarității, cu

anumite informații ce, noi ca educatori, dorim să le transmitem copiilor, iar pe cealaltă parte pentru adulți jocul reprezintă un substitut al activității serioase.

Din punctul de vedere a lui Jean Piaget, jocul este un tip de adaptare, mai exact acomodare și asimilare. Jocul exercițiu, cât și jocul simbolic sunt forme de asimilare a realului, de transformare a acestuia în funcție de necesitățile eului. Jocurile simbolice apar la vârsta de trei ani, fiind o transformare selectivă a realului în imagine. Jocurile cu reguli apar puțin mai târziu datorită egocentrismul copiilor; aceste jocuri cu reguli ajută preșcolarii în ceea ce privește procesul de socializare.

Jean Piaget (1971) stabilește următoarele funcții ale jocului:

- **Funcția de adaptare**- însușirea realului la sine și aclimatizarea imitației a eului la real;
- **Funcția formativă**- dezvoltarea cognitivă, afectiv-emoțională, psihomotorii și de formare a unei personalități;
- **Funcția informativă**- prin joc copilul acumulează informații, noțiuni și concepte necesare înțelegerii;
- **Funcția de socializare**- jocurile presupun relaționare, dar și adaptarea acțiunilor sau părerilor proprii la cele unui partener de joc;
- **Funcția de relevare a psihicului**- copilul își transpune sentimentele, gândurile dar și atitudinile în joc.

În literatură, jocurile didactice sunt desemnate ca fiind cele mai benefice instrumente de instruire și educație, acestea din urmă fiind utilizate pentru a concepe sau repara anumite cunoștințe și abilități. Consider că, jocul didactic are ca drept scop, în primul rând instruirea preșcolarilor într-un anumit domeniu al cunoașterii, iar în al doilea rând intensificarea atracției pentru activitatea cu pricina, prin folosirea unor noțiuni plăcute specifice jocului. De asemenea, prin utilizarea acestor elemente distractive se realizează atingerea scopului formatic educativ urmărit, în vederea pregătirii individului pentru a dobândi o personalitate activă și creatoare. Jocul didactic de educare a limbajului exersează o gamă largă de stimuli. Caracterul formativ al jocului de educare a limbajului are în prim-plan următoarele aspecte:

- ✓ Exersarea și perfecționarea senzațiilor și percepțiilor
- ✓ Activarea memoriei;
- ✓ Antrenarea imaginației și a atenției;
- ✓ Amplificarea gândirii;
- ✓ Formarea limbajului.

Multe dintre jocurile didactice sunt menite să sporească lexicului copiilor cu substantive comune, care denumesc obiecte, fenomene, îmbrăcăminte etc. Există jocuri didactice prin care urmărim folosirea corectă a pronumelui („Cine ți-a dat jucăria?”, „Cine este, cine sunt?”); utilizarea numeralelor cardinale și ordinale („A cât jucărie lipsește?”); utilizarea termenilor care denumesc o activitate („Cine este și ce face?”) etc. O importantă categorie de jocuri didactice sunt cele care reflectă asupra unor aspecte ale structurilor gramaticale, precum reprezentarea propoziției, discriminarea cuvintelor, despărțirea cuvintelor în silabe, dar și precizarea sunetelor: „Ce știm despre?”, „Câte

cuvinte am spus?”, „Jocul silabelor”, „Jocul sunetelor”). Așadar, rolul jocurilor de predare nu numai că sprijină la îmbogățirea vocabularului, activarea și practicarea acestuia, dar ajută și la obținerea unor expresii clare, coerente și gramaticale, care ajută la cultivarea independenței vorbirii și la stimularea expresiei creative orale. Prin sarcina lor didactică, jocurile antrenează operațiile gândirii: analiza, sinteza, comparația, generalizarea, abstractizarea. Jocul didactic are și valoare educativă; învață conduita civilizată și prin el se realizează o formă de socializare a relațiilor.

Jocurile didactice interdisciplinare sunt activități care combină sarcini didactice din diferite domenii de cunoaștere (de obicei două sau trei domenii). Structura generală a jocului se concentrează pe învățarea în condiții plăcute și relaxante, în timp ce copiii nu sunt conștienți de acest lucru (efort intelectual). În cadrul jocurilor didactice interdisciplinare se realizează legături interdisciplinare, se transferă cunoștințe și deprinder însușite, de exemplu, la cunoașterea mediului, educarea limbajului și educație muzicală; obiectivele acestor domenii se subsumează unor obiective operaționale preponderente, de obicei ale domeniului limbă și comunicare. Achiziționarea de activități matematice și activități de modelare artistică poate fi valorificată în jocurile didactice care vizează obiective de educație lingvistică, sau achiziția de activități matematice poate fi combinată cu achiziționarea de cunoștințe de mediu și activități sportive, iar exemplele pot continua. Condițiile pentru implementarea acestei metode de predare sunt reconstrucția cunoștințelor, aplicarea informațiilor interdisciplinare în comportamentul utilitar, inducția și abstractizarea. Randamentul jocurilor didactice interdisciplinar constă în:

- ✓ Legătura dintre discipline care antrenează interesul pentru cunoaștere, descoperire și autocunoaștere;
- ✓ Individul (copilul) realizează mai ușor sarcinile didactice datorită elementelor de joc care îi sprijină motivația pentru învățare;
- ✓ În jocul didactic, prin elementele de joc și prin variante, se evită monotonia;
- ✓ Prin corelațiile interdisciplinare din jocul didactic individul înțelege corect fenomenele științifice, aspectele de viață și acționarea lor firescă;
- ✓ Abordarea interdisciplinară a soluționării problemelor este propice dezvoltării gândirii logice, creativității și originalității.

Întreaga conduită verbală, caracteristică vârstei preșcolare, va oglindi dinamica proceselor psihice și a factorilor de instruire și educație. Perioada preșcolară este apreciată ca o perioadă de dezvoltare și transformare majoră a comunicării, foarte importantă, complexă și cu implicații profunde în comportamentul general al copilului.

Bibliografie

1. Bloju, C. L. (2013). *Metodica predării limbii și literaturii române pentru învățământul primar*. Craiova: Editura Universitaria Craiova.
2. Ciolan, L. (2008). *Învățarea integrată. Fundamente pentru un Curriculum transdisciplinar*. Iași: Editura Polirom.
3. Cosmovici, A., Iacob, L. (1999). *Psihologie școlară*. Iași: Polirom.

4. Geoffrey, P. (2007). *Profesorul de azi: Metode moderne de predare*. București: Atelier Didactic.
5. Nicola, I. (2003). *Tratat de pedagogie școlară*. București: Aramis.

POPULIST OFFENSIVE IN ROMANIA. AN EXAMPLE AS A WARNING

Vasile PLEȘCA, C.S. III,
ICES „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iași

Abstract: The twenty-first century has experienced enough instances of populist politics to allow analysts to be relatively confident of their identification. What is yet unknown is what their development might be over time. It is not at all clear that there is a pattern of development that they all exemplify. Some populist leaders rose to govern nations, other populists led political associations that have been languishing for years at relatively low levels of performance. Still other populists achieved nothing, disappearing into history with their followers. This study tries to analyze to what extent the populist discourse has chances to impose itself in Romania.

Keywords: populism, democracy, fake news, traditionalism, European Union

„Democracy today has no rivals but is losing supporters.
Populist movements, to some extent, express that ambivalence
and discontent.”
Jacques Rupnik

Populismul este cea mai veche boală a democrației. Nuanțele sale acute din ultima vreme nu fac decât să confirme faptul că, în oricare formă a sa, populismul este un însoțitor de durată al democrației, unul din elementele sale inerente pe care nu putem să-l ascundem. De multe ori ignorăm că, în unul dintre multiplele sale sensuri, populismul este atașat oricărei acțiuni politice, dar în sistemele democratice – acolo unde termenul „popor” e mai important ca oriunde și presiunea rezultatelor cuantificabile electoral contează cu adevărat – populismul se poate manifesta cu maximă lejeritate. Mai mult decât atât, așa cum observă unii autori, discursul populist a acaparat mesajele tuturor grupărilor politice la nivelul democrațiilor occidentale.¹ La fel, ceea ce nu trebuie ignorat în orice analiză asupra populismului contemporan e faptul că el nu e decât un simptom al unor probleme existente la nivelul unei societăți – cu cât acestea sunt mai multe și au soluții foarte proaste, cu atât manifestările populiste vor fi mai pregnante. Cum spune Guy Hermet:

„Criza populistă nu este generată de ea însăși, printr-un proces diagnosticat printr-un raționament circular. Aceasta găsește un teren fertil, acolo unde buruienile aspirațiilor democratice se oferă perturbatorilor politicului atunci când acesta traversează un moment delicat sau nu a avut încă timpul să se implanteze în mod stabil”.²

¹ Jakob Schwörer, *The Growth Of Populism In The Political Mainstream: The Contagion Effect Of Populist Messages On Mainstream Parties' Communication*, Londra, Springer, 2021.

² Guy Hermet, *Les populismes dans le monde. Une histoire sociologique XIX –XXe siècle*, Paris, Fayard, 2001, pp. 13-14.

Populismul este definit în foarte multe feluri, iar aceasta e prima mare problemă în înțelegerea sa. Multiplele sale sensuri îl fac greu de surprins, sau, în termenii plastici ai lui Isaiah Berlin, așa cum este citat de Margaret Canovan:

„există un pantof – cuvântul „populism” – pentru care undeva exista și un picior. Existau tot felul de picioare care aproape că se potriveau, dar nu trebuie să fim amăgiți de aceste aproximații. Prințul continuă să hoinărească cu pantoful; și undeva, suntem siguri, există un calapod numit populism pur.”³

Oricum, chiar și în acest context, nu ducem lipsă de încercări de definire a populismului. Cea mai simplă, vagă, dar, astfel, și, astfel, cea mai cuprinzătoare, este cea care oferă o viziune maniheistă asupra societății umane, în care, un mare grup de oameni („poporul”, „națiunea”, „comunitatea” sau pur și simplu „noi”) este slab și, deci, persecutat, și astfel se află într-un conflict perpetuu și ireconciliabil cu o altă grupare, mai mică, dar mult mai puternică și care, astfel, apriori, oprimă primul mare grup de oameni (aceștia fiind, de regulă, politicienii, „elita”, „cei 1%”, „corupții”, mai nou, Uniunea Europeană). Bineînțeles, identificarea unei opoziții, a unei lupte între două categorii diferite nu are relevanță prea mare pentru un mesaj politico-ideologic, și atunci apare și cel care salvează pe cei oprimați de cei care-i oprimă. Triada populistă „noi” – „ei” – „salvatorul nostru” are câteva caracteristici foarte importante prin care se diferențiază față de orice altă viziune asupra organizării politice ale unei societăți umane.

Viziunea maniheistă a populiștilor impune obligatoriu, pe de o parte, idealizarea grupului mare persecutat de către cei puțini. Acest grup mare, „poporul” este (sau ar putea fi dacă nu ar intervenit cei puțini și ar fi stricat totul) caracterizat doar prin trăsături pozitive, este „bun” din punct de vedere moral, este credincios, este patriot, altfel spus, fiecare mesaj populist vede în poporul despre care vorbește un popor „ales”, care merită mai mult și nu poate realiza nimic din cauza celor puțini care se opun, „conspiră” pentru ca „poporul” să nu atingă potențialul său. Pe de altă parte, „ei”, cei care se opun, au mai multe caracteristici necesare. Sunt, apriori, malefici, și nu doar pentru că sunt influenți și puternici, ci sunt și cumva, ubicui, găsindu-se peste tot acolo unde discursul populist are nevoie ca ei să fie. În sfârșit, cel care subliniază antinomia profundă dintre „popor” și cei care-l nedreptățesc este politicianul cu calități extraordinare, cel care este capabil, bineînțeles, nu doar să lupte cu cei puternici care oprimă „poporul”, dar și cel care este capabil să „salveze” poporul, luptând încontinuu, fiind adevăratul și unicul reprezentant al acestui popor.

Bineînțeles, această tripletă, formată din antinomia popor – conducători răi și apariția „salvatorului”, face ca xenofobia, rasismul, antisemitismul, naționalismul (și în forma sa mai nouă în Uniunea Europeană, suveranismul), dar și viziunile apocaliptice și cele conspiraționiste să fie omniprezente și intrinseci discursului populist.⁴ La fel, viziunea unei societăți armonice și organice din punct de vedere economic, ca și o

³ Margaret Canovan, *Populism*, New York și Londra, Harcourt Brace Jovanovich, 1981, p. 7.

⁴ Maria Hsia Chang, Gregor A. James, *Political Populism in the Twenty-First Century. We the People*, Cambridge, Cambridge Scholars Publishing, 2021, pp. 126-147.

viziune nostalgic-idealistică asupra trecutului își găsesc locul tot timpul în discursul populist.

Ceea ce este interesant e faptul că, deși este un discurs omniprezent în spațiul politic modern și cu nuanțe acute în ultimii ani, populismul nu e nici pe departe, în secolul 21, unul asumat deschis. La nivelul asumării, conceptul de populism se află în opoziție cu cel de „democrație”: în timp ce orice politician de după cel de-al doilea război mondial se declară pe sine obligatoriu „democrat”, niciunul dintre ei nu recunoaște c-ar fi populist. Aceasta face ca munca celui care interpretează fenomenul numit populism să fie cu adevărat foarte dificilă,⁵ cu atât mai mult cu cât, fără îndoială, nu există în ultimii ani fenomen mai amplu și mai vizibil decât ascensiunea accelerată și de o amplitudine enormă a populismului.

Ce e cert e că această ne-sumare explicită și flagrantă a populismului contemporan e o capcană adâncă în procesul de înțelegere și explicare a sa. Fiecare ideologie, fiecare doctrină politică dispune de un set propriu de idei, un set de valori și de principii și un set de proceduri de punere în practică ale acestora. Toată gândirea politică modernă și contemporană este, de fapt, o luptă continuă între aceste idei, valori și principii, și toată practica politică se modelează, dincolo de lupta pentru puterea politică, în funcție de aceste idei, valori și principii. Diferitele grupări politice, din extrema stângă până în extrema dreaptă își asumă propriile concepții politice, luptă pentru impunerea lor. Este însăși definiția politicii din toate timpurile, dar mai ales în contemporaneitate. Din contră, în totală opoziție cu această situație, populismul este unul dintre conceptele contemporane neasumat de nimeni, întocmai ca și, de exemplu, neoliberalismul. Acest fapt duce la mai multe implicații, atât în teoria politică, dar și în practica politică.

Neavând un corpus propriu de idei asumate, populismul este așa cum îl definesc cei care nu sunt populiști. Toată viziunile asupra sa, toate criticile la adresa sa, toate analizele făcute asupra conceptului și acțiunilor populiste sunt din exteriorul mișcării. Acest lucru face ca pericolul înțelegerii fenomenului populist într-o cheie greșită, chiar sofistică, să fie foarte mare. Nu cumva analiștii care vorbesc despre populism, nu cumva politicienii care-l critică inventează, de fapt, o realitate paralelă și un adversar cu care să se lupte, deși acesta nu există în realitate, intrând astfel în definiția de manual a sofismului numit om de paie/ The Straw Man Fallacy?⁶

Această temere metodologică și academică este întemeiată, dar inexistența unei asumări a unei practici politice nu înseamnă inexistența acestei practici și nu arată apriori că interpretările asupra ei sunt greșite. Mai mult, populiștii profită de această ambiguitate metodologică tocmai pentru a se identifica ei înșiși ca „adevărații democrați,”⁷ fapt ce, chiar dacă accentuează ambiguitatea, subliniază și ipocrizia. Iar acest lucru trebuie subliniat. Democrația e un discurs care adună oamenii, îi tratează pe toți la fel, nu e deloc parohială, nu e locală, nu e maniheistă, și aceasta dintr-un singur

⁵ Gregor Fitz, Jürgen Mackert, Bryan S. Turner (editors), *Populism and the Crisis of Democracy. Volume 1. Concepts and Theory*, London, Routledge, 2018, pp. 17-87.

⁶ Douglas Walton, *Methods of Argumentation*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, <https://www.cambridge.org/core/books/abs/methods-of-argumentation/straw-man-fallacy/B51363412E88F7DCE21BC4AED19BDA9D>.

⁷ Margaret Canovan, *op. cit.*, p. 5.

motiv, acela că vede omul, ca entitate socială, la fel peste tot, o ființă rațională, posesoare de drepturi. Populismul este exact opusul acestei viziuni, e local și maniheist și-i împarte pe oameni în categorii. Democrația e pragmatică, îi vede pe oameni așa cum sunt, de multe ori imperfecti, cu defecte și lașități. Populiștii idealizează omul politic, iar fiecare idealizare politică este, de fapt, un dezastru tocmai pentru oameni.

Istoria politică a României moderne și contemporane este tocmai o istorie a populismului în multiplele ei înfățișări, de la promisiunea unei Românie Mari la promisiunea unei „Societăți multilateral dezvoltate” și de la necesitatea de a fi „Strajă Țării” la cerința „Fără penali în funcții publice”. Dar, mai mult decât atât, este o istorie a unei dezbateri politico-culturale: „integrare în Europa” (în diferitele forme de manifestare) *versus* „păstrarea tradițiilor”. Chiar dacă pare că această dispută este una contemporană, ea este, de fapt, anterioară apariției statului român modern, iar acum 100 de ani a căpătat accentele care vor marca atât secolul 20, cât și secolul 21. În anii 20 ai secolului trecut, disputa era între cei care „tratau România ca parte componentă a Europei și insistau că ea nu avea de ales, că trebuia să urmeze calea dezvoltării economice și sociale, bătută deja de Occidentul urbanizat și industrializat” și cei care „subliniau caracterul agrar al României și căutau modele de dezvoltare bazate pe moștenirea sa socială și cultural unică.”⁸

Cu diferite nuanțe, disputa a continuat încontinuu, iar dominația celor care văd în impunerea „tradițiilor românești” o necesitate absolută este cvasitotală. Absolut toate figurile politice ce au influențat major istoria României ultimului secol au transmis acest mesaj, de la Corneliu Zelea Codreanu la, paradoxal doar la prima vedere, Nicolae Ceaușescu, de la Ion Antonescu la Gheorghe Gheorghiu Dej și de la Iuliu Maniu la Traian Băsescu. „Valorile europene” (însemnând, pe rând, principiile democrației burgheze interbelice, apoi chiar internaționalismul comunist și terminând cu principiile fondatoare ale Uniunii Europene) au fost și sunt încontinuu puternic atacate, fiind asociate cu un corpus străin de idei ce nu se potrivește absolut deloc viziunii „românești” asupra lumii.

Astfel, prezența României în Uniunea Europeană pare mai mult o întâmplare (fericită pentru unii, dezastruoasă pentru mulți), iar populismul contemporan din România își găsește un teren fertil criticând această prezență. În acest context voi prezenta un simplu exemplu de cât de ușor este manevrat discursul „valori europene” *versus* „valori tradiționale românești.”

La sfârșitul lui octombrie 2021 au fost publicate rezultatele unui sondaj făcut de INSCOP la comanda *Strategic Thinking Group* în care ni se spune că „63,1% dintre respondenți preferă valorile tradiționale în locul drepturilor și libertăților moderne și 31,3% declară că preferă drepturile și libertățile moderne în locul valorilor tradiționale.”⁹ Atât presa, cât și analiștii au prezentat aceste cifre ca pe un dat absolut, trăgând concluzia evidentă că, la nivelul cetățenilor români, drepturile moderne nu sunt

⁸ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Serban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Corint, 2005, p. 347.

⁹ <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/sondaj-inscop-pestre-60-dintre-romani-prefera-valorile-traditionale-in-locul-drepturilor-si-libertatilor-moderne-1700645>

apreciate decât de mai puțin de o treime dintre respondenți. Felul în care este structurat sondajul și cum sunt construite întrebările nu arată însă decât o intenție explicită de manipulare.

Felul în care este pusă problema (respondentul este pus să aleagă între două propoziții: „prefer valorile tradiționale în locul drepturilor și libertăților moderne”, respectiv „prefer drepturile și libertățile moderne în locul valorilor tradiționale”¹⁰) transmite clar ideea că cele două categorii sunt absolut opuse, nu se pot amesteca, drepturile și libertățile moderne există doar „în locul”, doar dacă înlocuiesc valorile tradiționale și viceversa. Strict logic, avem de-a face, în chestionar, cu o disjuncție exclusivă, *tertium non datur*. Altfel spus, nu există „modernitate” decât înlocuind „tradiționalul.”

În fața unei asemenea abordări, se ridică întrebarea cât de corect metodologic e să pui față în față un set general de valori (cele tradiționale) cu un tip specific, distinct de valori moderne (drepturile și libertățile)? Altfel spus, doar drepturile și libertățile înlocuiesc valorile tradiționale, nimic altceva? Mai mult, ce nu e clar, chiar și cu această eroare metodologică, este în ce fel drepturile și libertățile omului chiar înlocuiesc valorile tradiționale românești? În ce fel dreptul la educație, de exemplu, la liberă circulație, la liberă exprimare, la asistență socială sau la asistență medicală înlocuiesc, de exemplu, credința în Dumnezeu, patriotismul sau tratarea familiei ca reper fundamental în societate? De ce ar trebui să punem, de exemplu dreptul la liberă exprimare în locul credinței în Dumnezeu? Chiar o viziune sensibilă în România, ce acceptă, din perspectiva drepturilor și libertăților, căsătoriile homosexuale, înlocuiește cumva tradiția românească a căsătoriei heterosexuale?

Cu ajutorul altor alegeri pe care sunt puși respondenții să le facă, cum ar fi aceea între faptul că „valorile tradiționale românești se pierd din cauza...” sau „valorile tradiționale românești se pierd din cauza...”, se transmite, împotriva evidenței, că valorile tradiționale se pierd oricum, altă variantă neexistând, și deci trebuie făcut ceva pentru a stopa acest fenomen și trebuie identificați niște vinovați.

Dacă problema e pusă într-un fel atât de strâmb, de neprofesionist și de manipulator, nu trebuie să ne mire răspunsurile. Dacă oamenii sunt puși să aleagă forțat între două opțiuni, ignorându-se faptul că ele sunt, de fapt, complementare și că, de cele mai multe ori, ele coexistă fără probleme, nu vom obține decât perspective fundamentale greșite asupra societății românești, dar, ce-i mai grav, e că vom accentua discursul maniheist specific populiștilor. Iar dacă un mesaj maniheist se promovează la nivelul profesioniștilor din științele sociale, de ce ar trebui să ne mire fracturile din ce în ce mai adânci din societatea românească?

Acesta este doar un exemplu, printre, din păcate, foarte multele dezinformări, fake-news-uri sau minciuni explicite ce populează spațiul public, și nu doar în România, și care explică succesul populismului din ultima vreme, de-a lungul mapamondului, atât în țări consolidate democratic, precum Maria Britanie sau Statele Unite, în țări care au fost

¹⁰ https://www.strategicthinking.ro/wp-content/uploads/2021/10/14.10.2021-Prezentare-grafica-Sondaj-STG-GMF-Cap.-4.pdf?fbclid=IwAR0L_84KVKtuPb-GW8_C3Lf_I9RKb2bKyyLA73BmKvZoJi1hy5ZY9bn22rI

odată modele de democratizare, precum Polonia sau Ungaria, dar mai ades în țări cu democrații fragile și cu populații cu un nivel redus al culturii politice democratice. Chiar dacă mesajele populiste se pliază pe un nivel al nemulțumirilor unor largi categorii de cetățeni, ele nu pot penetra discursul public și nu pot convinge decât cu ajutorul unor manipulări ca cea exemplificată în acest studiu. Din acest motiv, baza cercetării asupra fenomenului populist contemporan se constituie din demantelarea manipulării. Altfel spus, populismul câștigă atâta vreme cât este în ofensivă. Are șanse să devină discursul dominant la nivelul societății doar dacă mesajele sale nu sunt contracarate constant și apăsate. Dacă aceasta se întâmplă, populismul, un simplu discurs antagonic și fără soluții, nu are nicio șansă de a ajunge o alternativă politică viabilă.

Bibliografie

Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Corint, 2005.

Margaret Canovan, *Populism*, New York și Londra, Harcourt Brace Jovanovich, 1981.

Maria Hsia Chang, Gregor A. James, *Political Populism in the Twenty-First Century. We the People*, Cambridge, Cambridge Scholars Publishing, 2021.

Gregor Fitzi, Jürgen Mackert, Bryan S. Turner (editors), *Populism and the Crisis of Democracy. Volume 1. Concepts and Theory*, Londra, Routledge, 2018.

Jakob Schwörer, *The Growth of Populism In The Political Mainstream: The Contagion Effect Of Populist Messages On Mainstream Parties' Communication*, Londra, Springer, 2021.

Guy Hermet, *Les populismes dans le monde. Une histoire sociologique XIX –XXe siècle*, Paris, Fayard, 2001.

Douglas Walton, *Methods of Argumentation*, Cambridge, Cambridge University Press, 2015, <https://www.cambridge.org/core/books/abs/methods-of-argumentation/straw-man-fallacy/B51363412E88F7DCE21BC4AED19BDA9D>.

<https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/sondaj-inscop-pest-60-dintre-romani-prefera-valorile-traditionale-in-locul-drepturilor-si-libertatilor-moderne-1700645>

https://www.strategicthinking.ro/wp-content/uploads/2021/10/14.10.2021-Prezentare-grafica-Sondaj-STG-GMF-Cap.-4.pdf?fbclid=IwAR0L_84KVKtuPb-GW8_C3Lf_I9RKb2bKyyLA73BmKvZoji1hy5ZY9bn22rI

Prezentare-grafica-Sondaj-STG-GMF-Cap.-4.pdf?fbclid=IwAR0L_84KVKtuPb-

GW8_C3Lf_I9RKb2bKyyLA73BmKvZoji1hy5ZY9bn22rI

TRANSLANGUAGING KNOWLEDGE REMOTELY: THE ANALYSIS OF AN ACADEMIC WEBINAR

Mohammed Nasser ABDULSADA
Wasit University, Iraq

Abstract: This research explores how academic webinars are trans-language by drawing on the sort of linguistic strategies and techniques implicated in these webinars. The research, therefore, poses two key questions relevant to how knowledge is communicated and what strategies are used in this communication. The research hypothesizes that academic webinars communicate knowledge from a single professional presenter to many knowledge-receiving attendees, based on a presupposed view that presenters and moderators in webinars adhere to certain linguistic and conversational moves. To explore how academic webinars proceed and what they imply, a single academic webinar was randomly sampled for analysis. First, academic webinars were introduced, key terms were defined, and some previous literature was highlighted. Then, the sampled webinar was administered for analysis (gathering, transcription, analysis), a discourse-conversational model of analysis was applied, and a complete analysis was conducted. Finally, the research concluded findings, laid down conclusions, and suggested future areas of research. The research found that webinars are knowledge-specific, highly professional, and they manifest certain linguistic and discourse strategies. The research, also, concluded that webinars feature strategies such as reformulation, mono-versation, on-screen sharing, speaker invisibility, indirect engagement, inactive moderation, and graphic interaction. The research, further, recommends a more linguistic investigation into online learning, whether in webinars, online workshops, massive open online courses, or in any virtual learning practices.

Keywords: Webinars; Academic discourse; Digital discourse; Online learning; Digital conversational analysis; Translanguaging; Computer-mediated discourse.

1. Webinar

A webinar is an online, live presentation or discussion in which presenters deliver a certain topic or theme, and viewers can submit questions, interact and participate in discussions. The word “webinar” is a neologism created by blending the initials in *web*+*seminar*. Merriam-Webster online dictionary (2021) defines *webinar* as “A live online educational presentation during which participating viewers can submit questions and comments.” In webinars, various themes and topics can be presented; business, education, technology, ...etc. Webinar presenters choose topics that are familiar but very focused in detail, hence new, rather than familiar and known, themes are expected to be discussed in webinars.

An academic webinar is an online knowledge-specific mini-session delivered to address a certain academic area or emphasis. Though there are nowadays various online forms of presentations and discussions, e.g. workshops, courses, meetings, conferences, and, with different themes; academia, business, development, yet webinars are still the generic umbrella for any online theme-oriented presentation.

Clay (2012, p.20) defined webinar as “an interactive, scheduled, e-learning experience that occurs in real-time with an instructor or a facilitator as a web workshop.” Zoumenou et al. (2015, p. 62) and Mohorovicic et al. (2011, p. 1271) agreed that webinar is “a presentation, seminar, lecture, or workshop transmitted over the

internet, includes video, audio and textual communication between participants.” Webinars, particularly academic webinars, were chosen because they involve various themes and topics, and they feature different linguistic and non-linguistic structures and devices. Unlike other online presentations, such as courses, webinars are multi-purpose and multi-thematic, and they also manifest various strategies of communication and interaction.

This paper investigates academic webinars by drawing on the digitalization of knowledge communication as a means of linguistic interaction. Moreover, This research draws on interaction and the communication of knowledge as key elements in academic webinars.

2. Online Communities, Practices, and Discourses

Online learning stands for virtual discussions, debates, workshops, classes, courses, meetings, and trainings, which are streamed online or on internet in real-time, live, synchronous, recorded, or asynchronous settings. All these practices represent the online environments of learning where knowledge is exchanged or presented. The active participants in these environments are presenters, moderators, and listeners, as well as end-users. These environments operate in interaction-based and learning-driven practices. When presenters deliver an online course or training, they in fact interact with other participants; moderators, and listeners. Their interaction is embodied in various strategies and practices that embrace the language, discourse, conversation, communication

Gee & Green (1998) paid considerable importance to knowledge in learning settings and discourses, where they discussed the construction of knowledge in classrooms and other educational fields. They found that knowledge proceeds according to time, events, and groups. Gee & Green, also, held that the discursive construction of learning and knowledge has to do with the social practice of members. Gee & Green’s research highlighted the social aspect of knowledge as a mobile factor that has time to take place.

Fetisova et al. (2018) maintained that “One of the most effective and relevant forms of modern interactive teaching a foreign language in non-linguistic universities implementing a competence approach is a webinar.” (p.6).

In terms of teaching and learning, as well as professional training, in general, webinars are considered under a bigger and more generic umbrella, that is information and communication technology (ICT), an online community of learning (OCL), and Computer-supported collaborative learning (CSCL). ICT is about the use of technology-based practices of teaching and learning, including TV, internet, radio stations, visual presentations ...etc. CSCL is the adoption of mass and group methods of online learning and teaching through streaming computers or mobile devices. OCL is the overall presence of learners, teachers, professionals, tutors, and trainers and their participation in virtual, online classes. It is a virtual academic setting of online learning-driven interaction involving participants, including the presenter or of the topic.

Mohorovicic et al. (2011) posited that webinars can be used in various fields such as the business sector for employee training, meetings, teamwork, and product and services presentations. In the field of education, webinars are collaborative tools that

enable interaction between students and teachers with the help of polling, question and answer sessions and whiteboard and can be used for blended environments.

Newman (2013, p:8) held that “Webinar technology is rapidly growing in both usage and capability. One of the areas experiencing such rapid growth involves education and training. Largely because of significant savings in time and money, companies are increasingly turning to online technology for education, product demonstrations, and training.” Newman added that “webinars save money and time, and teacher has complete freedom to choose a comfortable place and environment to join a webinar.”

Reneland-Forsman & Magnusson (2019) evaluated academic thinking in Norwegian, Finnish, and Swedish teaching webinars. They conducted webinars where students are in direct online communication with researchers to support participants’ skills. The experiment provided an opportunity to identify different skills, such as socialization, scholarly engagement, and knowledge acquisition. They remarked that “A carefully staged webinar using these two critical aspects, offers socialization of students in professional training, to an academic discourse where the production and evaluation of knowledge is part of students’ identity and constantly debated.” (p.6).

Drabkina & Tanchuk (2020) posited “webinar combines not only educational and internet discourses linguistic characteristics, but also features of written and oral types of communication, it is crucial to study how discourse markers organizing the information in a webinar can be presented and interpreted.” (p.105)

3. Related Literature

Investigating webinars, along with the relevant linguistic and non-linguistic areas, has been a prominently dynamic theme, especially in learning and teaching areas. Doherty-Sneedon et al. (1997) compared face-to-face communication to online, mainly video-mediated, communication in linguistics and other aspects. The authors held that participants’ ability to physically interact in both mediums differs considerably with the presence of dialogue as linguistic communication. The participants in video communication tend to elicit feedback and to concentrate on visual effects, while the participants in face-to-face communication focus on conversation, direct interaction, and turn-taking. It seems that remoteness vs. face-to-faceness plays a remarkably important role in determining how conversations proceed and how participants co-operate.

Tan & Tan (2006) followed a conversational approach to compare face-to-face and online conversations taking place in learning settings, in particular those between learners and instructors. They concluded that real interactions offer more strict norms of conversational statuses as constructed in turn-taking, interruption, and others, while online interactions are less governed by conversational norms, given the uniqueness of these interactions. They, also, indicated that online environments of learning are unpredictable as to discuss roles and assignments when it comes to instructor-student interactions, unlike in-person or physical environments where roles are defined and tasks are assigned.

Ho & Swan (2007) analyzed online learning through a conversational approach by evaluating the principles of conversational analysis in online environments of learning. They maintained that the socio-cognitive process of learning in online settings

helps explain the developmental performance of learners in these settings; the learners in these settings depend on conversation turns to enhance their asynchronous interactions. It is important, therefore, that emphasis is put on online learning settings to reveal the linguistic implications that worth analysis, especially, those related to participants' roles and acts in such settings.

Wang & Hsu (2008) questioned the use of webinar tools in the online learning practices of trainers and students. Their study contained several implications relevant for online learning that can support and advance e-learning practices through the webinar tool Elluminate. The authors indicated that the application of real-time webinar-based learning practices requires the understanding of interactive learning environments surrounding such practices. One of the key elements required in e-learning application practices is the facilitated distribution of information to knowledge seekers represented by trainees and students.

Stein et al. (2010) studied the impact of webinars on medical students in Japan through the observation of clinical online sessions and whether these sessions were effective in students' learning. They conducted real-time online seminars on medical applications and examined how students respond and interact with tutors. They reported that online seminars are feasible with and without tutors, students showed interest and enthusiasm for these practices and expressed a desire for more skill development courses.

A study by Hoeldtke & Raake (2011) on interactivity in multiparty conferencing attempted a quality analysis of conversations in online exchanges. They conducted a practical experiment by applying conversational and statistical measures. They designed turn-taking scenarios and situations. Hoeldtke & Raake (2011) argued that there several factors affecting multi-party conversations, including naturalness, topic relevancy, and multi-talk interruptions.

Agnes (2012) focused on the link between participation and engagement in student-oriented webinars with behavior as a pivotal element in online communication. He questioned this through the way participation in webinars can predict students' behaviours and engagement in online learning, and the sort of students' experiences and perspectives enrolled in webinars. He found that students' perceptions of online engagement are still limited and unpredictable considering the flexibility of the existing models and techniques of online learning and teaching.

Sutton (2012) showcased the impact of online university courses on students' interaction and discourse, especially in relation to critical thinking and verbal participation. By examining the interaction of students registered in online graduate courses, Sutton found that instructors, assignments, and techniques have all affected student's construction of knowledge and enabled them to create meaningful discussions, and therefore they helped facilitate knowledge distribution.

Başaran (2014) studied the use of webinars as educational technology in teaching by examining the challenges, benefits, and potentials of these techniques in language learning and teaching. The author stated that the key challenges to webinars are technical and logistic difficulties and aspects, as these are held remotely with no control on attendance, even though there are various advantages of webinars in ELT settings.

Mihai (2014) focused on the teachers involved in webinar presentations to gain insights on how teaching is formulated in e-learning settings. By shedding light on e-learning webinars as an end and a tool for knowledge dissemination in selected teachers' courses, Mihai found that synchronous and asynchronous online webinars can achieve teaching goals, which is possible through more research in online pedagogical practices.

Wen et al. (2014) measured students' engagement in massive open online courses, known as MOOCs, by adopting online course posts as analyzers of motivation and dispreference. Online communities of learning were shown to have provided insights on the way participants engage, participate, share, and reflect. Wen et al., additionally, identified certain manifestations of support in online courses that are useful in justifying students' behavioural strategies while engaged in an online course.

Moore et al. (2016) questioned the importance of engagement in online learning environments, especially those involving teachers and learners. The researchers evaluated responses based on participants' feedback, reaction, and attitude. Moore et al. concluded that discourse plays a significant role in the creation of virtual learning sessions, and they argued that development is necessary for enhancing online environments of learning. While online environments of learning tend to be socially orientated, social factors impact a professional development of teachers as they need to be attentive to many details encompassing learning and teaching.

Ruiz-Madrid & Fortanet-Gómez (2017) maintained that webinars implicate a digital genre of interaction that is intended for knowledge and collaboration, due to such other irrelevant factors as internationalization of teaching and learning, advancement of academic skills, and the emergence of communication technology. They found that participants in webinars adhere to communication as an invisible technique where presenters and audiences use a handful of strategies, including screen sharing, paralanguage, kinesics, and interaction. The researchers also admitted that further research is needed to realize the generic characteristics of any online genre.

Fetisova et al. (2018) measured the efficiency of webinars in enhancing the mastery of foreign language skills on the ground that webinars are interactive learning tools. The researchers concluded that "Ongoing reforms of higher education and the requirements of information and communication technologies contribute to the development and implementation of new effective methods and forms of interaction in education, making qualitative changes in the teacher-student relationship. Such changes are possible mainly due to the interactive means of learning to the interactive means of learning with the use of distance learning technologies." (p.6).

King (2018) examined the role of webinar moderators in the creation of interaction where they ensure a smooth procession of conversation among participants. Question-answer sequences are the most common aspect of conversational interaction in webinars and the moderators' role is to select respondents. According to King, there are pre- and post-question selections in webinars, and this can affect how moderators and audience interact.

Stoytcheva (2018) concluded that online learning practices, especially in a collaborative style, construct knowledge at individual and group levels, where opinions and discussions are allowed to build communication and to enhance interaction. This,

accordingly, will help to learn professionals and experts realize educational goals and objectives by drawing on current practices of online collaboration. Stoytcheva, also, found that linguistic and professional competencies are important in the designing of learning skills.

Warren (2018) based his study on the conversational analysis approach to find the discourse strategies worth analysis in such online exchanges. He found that interaction in online discussions is following a question-answer routine where teachers and students build an online setting of feedbacks and responses and thus boosting conversational interaction. His analysis suggested that online teacher-student discussions are assigned to roles or participant frameworks and various strict conversational norms, and that students valued teacher-provided interaction because it allowed more communication for the sake of knowledge distribution and management.

Al-Rubai'i & Mohamad (2019) followed a critical approach to pinpoint the socio-psychological reflections of representation and identity in the negotiation of discourse between students and trainers in webinars. Social action in webinars suggests pro-power relations as means of academic discourse; trainers adopt intonation, discourse markers, and topic-shift to establish authority, while students adopt technology for participation. Al-Rubai'i and Mohamad found that language functions as a social identifier of relations in webinars and they recommended more research is needed in the technology-discourse field, especially concerning language and conversation management in online courses.

AlQbailat (2019) found that conversations in online and offline environments are worth analysis, and by comparing EFL students' online to face-to-face conversations, the author concluded that interaction in language learning situations can be beneficial for interaction analysts.

Emre (2019) investigated the role of webinars from teachers' perspectives. She compared webinar efficiency and perception between two groups of teachers; webinar attendees and non-webinar attendees, to check how useful and reliable webinars are for teachers and language teaching trainers, and how much performance teachers can achieve when using webinars. Emre found "having prior experience in the use of webinars affected teachers' perceptions. Older teachers and the teachers with more years of teaching experience were less competent and had less self-efficacy in the use of webinars" and "teachers should have more knowledge and resources to use webinars and may find ways to integrate them to teaching EFL and professional development." (p.74-75).

Gegenfurtner & Ebner (2019) surveyed the practical trials related to webinars in higher education and professional settings through a randomized analysis of specific data. They found that webinars were effective in communicating professional and educational knowledge for receivers and that these online web-based trainings promoted information more than did physical or in-person workshops. Gegenfurtner & Ebner's study recommended a further assessment and evaluation of online workshop implementation and delivery to test the reliability, practicality and applicability of the said workshops in learning-related aspects.

Adelakun & Omolola (2020) analyzed of e-learning use pragmatically in higher education in some developing countries. Their evaluation of the benefits and challenges

associated with e-learning blamed under average internet connection, outdated technology, shortage of trained personnel, lack of standard IT infrastructure, and absence of user-friendly learning platforms for the remarkable under implementation of e-learning practices in developing countries. Adelakun & Omolola, additionally, urged the adoption of the most modern technology in e-learning as a solution to implement it very well.

Charbonneau (2020) used a constructivist approach to investigate the presence and technology in the online Finnish education setting. His study indicated that social presence is impacted by certain behavioural determinants that often prevailed in the Finnish online learning practices. In a study based on observation, analysis, and investigation, Charbonneau demonstrated that there are academic norms, generally broader and more effective than educational technologies, that shape presence in online learning, citing shared group identity, collective presence, text-based online discussions as the key elements of such presence.

Drabkina & Tanchuk (2020) discussed how discourse markers used in teaching and learning webinars are worth analysis, by addressing this in selected English-learning and teaching webinars. Drabkina & Tanchuk cited many exemplary levels of discourse markers in the said webinars; they referred to linguistic, pedagogical, technological features generated by online communication, for example, webinar presenters use anaphoric, cataphoric, and evidential devices. Drabkina & Tanchuk reported that the presence of the said markers in pedagogical webinars is due to conversational peculiarities of online learning where listening and turn-taking proceed more differently than in face-to-face learning participations.

According to connectivism, knowledge is distributed across the web, and people's engagement with it constitutes learning (Kop, 2011).

4. Context and Limit

In this research, two key concerns are emphasized; academic webinars and knowledge. Academic webinars feature the online presentations and discussions, where formal and academic discussions are held, along with the linguistic and conversational implications involved. Knowledge stands for what academic webinars are; presenters and listeners in such webinars exchange knowledge and new information concerning the topics discussed. Presenters deliver new information, share knowledge, and discuss updates over the topics discussed. Listeners, on the other hand, attend such webinars to gain new information and knowledge, and not only to get free or paid certificates. Knowledge can be communicated online to as many attendees as technology platforms allow, crossing all the linguistic, ethnic, geographical, spatio-temporal, and educational differences. An English-medium academically-oriented webinar streamed online by a presenter from Canada or South Africa can gain as many interested attendees as possible from other regions and territories across the globe regardless of the above-mentioned differences so long as the participants understand and communicate in English. Additionally, dialogue and interaction compose the most important elements of engagement whether in online or in face-to-face learning, where students, teachers, presenters, and audiences interact, chat, converse, and exchange information and other pieces of knowledge. Shi et al. (2004) have acknowledged the role of dialogue in online presentations of learning. They, accordingly, recommended a better understanding on how teachers can provide and facilitate engagement for students (p.749).

5. Research Questions

This research, by exploring academic webinars, raises two questions;

1. How do the presenters in academic webinars communicate knowledge online?
2. What are the linguistic strategies, devices, and structures used in these webinars?

6. Corpus and Methodology

The sample chosen for analysis involves an academic English-medium webinar delivered by English native-speakers in 2020. This webinar was chosen randomly as exemplary for academic webinars. Academic webinars cover various academic themes ranging from teaching to learning. The webinar selected is one hour and a half in length. The webinar was firstly downloaded, transcribed, and then annotated for analysis. Related appendixes are added at the end of the research. The source of this webinar is American English Webinars, from the YouTube channel AE Live webinars.

<https://www.youtube.com/channel/UCBQ58amRjh3anfDtob6sBSQ>

American English Webinars are free-to-attend, virtual, synchronous workshops set for English learning and teaching, mainly the techniques, strategies, approaches, trends, methodologies, and practices used. These webinars aim to develop, update, and enhance the practices, ways, and methods of English learning and teaching. The webinars are endorsed by regional English language offices affiliated with United States embassies and consulates across the world.

As for the analytical approach followed here, it is conversational analysis, which is an approach designed to study social interaction, embracing both verbal and non-verbal conduct, in situations of everyday life. The model chosen is that of Traum & Hinkelman (1992), known as Conversation Acts. Traum & Hinkelman's (1992) approach principally drew on previous approaches of conversational analysis. This approach consists of the following sub-acts;

1. *Core speech acts; Inform, Request, and Promise*
2. *Argumentation acts; elaborate, summarize, clarify, convince,*
3. *Grounding acts; continue, acknowledge, repair, cancel*
4. *Turn-taking acts; keep, release, take*

7. Tool and Procedure

The webinar video has been transcribed using the computer software OTTER 2.0 Pro® <https://otter.ai/>. The conversations in the webinar have been annotated, that is, they were marked by speech symbols, following the notation of conversational conventions proposed by Gail Jefferson (2004). The procedures for administering the sample are;

1. Selecting webinars
2. Transcribing webinars
3. Annotating webinars
4. Analyzing webinars

8. Analysis

For convenience, the webinar sampled will be analysed in terms of duration. Time is accounted for in analysis because it has to do with the time of the turns and the times taken by moderators and presenters. Table (1) illustrates the webinar randomized for analysis as to duration, the number of moderators, and the number of presenters.

Table (1) Webinar data

No. of moderators	No. of presenters	Duration*
1	1	1:00:30

*hour, minute, second

Webinar Data

AE Live 9.5 - Superpowering your Lecture: Activities to Engage Learners and Gather Feedback

<https://www.youtube.com/watch?v=8j7sObM4l-w>

Streamed online on November 18, 2020

Table (2) Webinar statistics

Duration	Moderator's contribution	Presenter's contribution	Total
Time(hr/m/s)	00:39:09	00:21:21	1:00:30
Turns taken	18	17	35
Frequency	68%	32%	100%

The statistics of Webinar (1) are demonstrated in Table (2) above, and they show that the moderator (M) controlled the webinar more often than the presenter (P). The moderator's time lasted for 39 minutes, while the presenter's time lasted only for 21 minutes. However, both the moderator and the presenter had almost taken similar turns; 18 turns by the moderator, and 17 turns by the presenter. In percentile terms, the moderator's control is 68%, whereas the presenter's is 32%.

Excerpts

1.P → What were you doing before the webinar paused?

2.M → hhh → ok (.) So, what do you think everybody? we hope you are nice and honest (.) What were you doing before the webinar paused? (()) let's see. We have D. (()) We have C (()) We have B. even if you choose A or D hhh you are here

3.P → [[Yeh.] thanks everybody. (()) I really 000. So, what did you feel when taking this quiz?

4.M →]] Yeah (()) so how do you feel when you take this quiz? (()) how do you answer this question? (()) does it make you feel certain w a a y? do you have any reactions to it? Let's see (())

5.M → Alfredo says he felt nervous (()) Saeed said he felt more engaged (.2)

6.M→ Rosa said sh::e (()) was listening to the speaker

7.P→Yea::h (()) when you do this (.2) what are some challenges or concerns in your context you want to address?

8.M→Ye::ah (.2) what are the challenges you want to::o (()) ? Can you (.2) ah share some examples (()) of the challenges or concerns in your class?

9.Structure

Fig. (1) moderator shares topmost-right side to introduce a webinar

Fig. (2) moderator sharing top-screen to preview audience comments

This figure features a moderator introducing a webinar by sharing a top-screen right-hand direction. Technically, top-screen presentation is chosen because it is quite visible for all attendees, including moderators and the audience. Here, moderators introduce webinars by sharing on-screen content (consists of general introduction, topic familiarization, highlight on presenter's knowledgeability, and warming up webinar for the presenter to take the floor). The introductory content first shared on-screen by moderators consists of short texts. The sentences are generic, clear, and topic-focused. The texts may also contain brief bios about presenters; name, rank, achievements, and the like. Most moderators' pre-webinar introductions take 1 minute to 2 minutes and a

half. Time and space issues are very critical in academic webinars. Heritage, J. (2020) stated that “In webinars, moderators often have the advantage of information that is inaccessible to others, and this can create an obligation to “narrate” the visual content of their screens to justify moderating decisions that may be unique to the world of webinars.” (p.1)

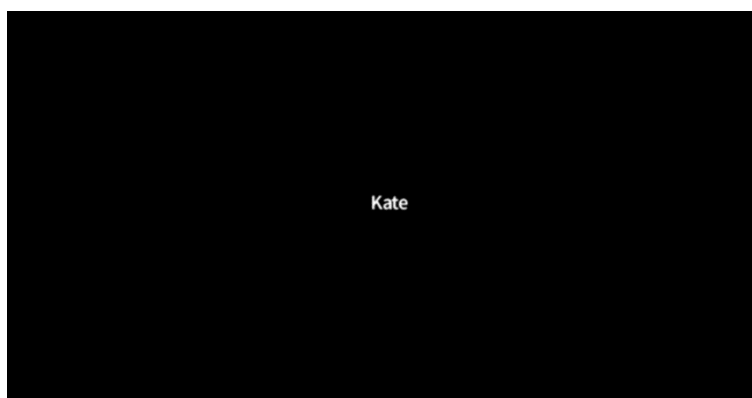
Fig. (3) Moderator sharing top-right hand corner screen to take audience questions

The figure above shows a full-screen explanation with the webinar presenter appearing on the right-top corner. In most webinars, presenters share interactive screens where the content is communicated to the audience through a live, synchronous, and audio-visual mode. The presenters are visible, audible, and interactive; they can be seen and heard by everybody watching or attending the webinar. In this token, the technology used plays a highly significant role; the more advanced the technology used in streaming the webinar, the more fruitful the webinar will be. Technology assistantship involves voice quality, high definition visibility, and non-interruption internet service. The cross-screen presentation features a presenter, interactive content (mobile text-and image or pre-formatted slides), and a behind-the-screen moderator. The moderator's role is to introduce the webinar, familiarize the audience with the content and the presenter's knowledge, take audience questions, and close the webinar. Moderators sometimes interrupt presenters when necessary, for instance, when blackout is experienced, when presenters take over time, or in case of any technical failure. The content shared may not contain videos. Video sharing is not recommended in webinars as they are time-consuming and they require super-speed internet, which may not be available to all attendees.

Fig. (4) Moderator's invisibility

The above figure demonstrates moderator invisibility. Nothing is visible in this webinar except the moderator's name with her voice is audible while introducing a webinar. Moderators may choose to be invisible where they are only heard and are not seen on the screen in the webinar. In such cases, moderators introduce the webinar, familiarize the audience with the presenters, take audience questions, and close the webinars without appearing on screen.

Fig. (5) Presenter's invisibility

Like any average webinar, academic webinars are based on a single-role flooring. That is, they linguistically proceed with the greater flooring or interaction role taken by presenters. Presenters, being the only speaker and interactant, control conversational participation by taking most of the time assigned to participants, hold the floor almost as long as the webinars, in addition to other tasks and strategies. That is why webinars in general are much closer to monoversations than they are to ordinary or systematic conversations. A moderator may introduce a webinar, allow the presenter to proceed, interrupt the presenter, and take audience questions. A presenter, on the other hand, can at any time interrupt the moderator and audience, close the webinar, and directly interact with the audience. Presenters, additionally, control webinars both linguistically and professionally. They control webinars linguistically by taking the single-one time participation, along with interruptions. Webinar presenters, also, control webinars professionally

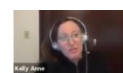
are more and knowledgeable subjects discussed moderators and two-hour (120-length) webinar is, hour and a half for a and 15 to 20 moderators and Eventually,

time is 5 to 10 minutes where they are allowed either to chat or directly ask moderators.

Tips and Activities for Creating a Communicative EFL Classroom Using Online Meeting Software

© 2021 by Lea Gabay and Kelly Vassar. *Tips and Activities for Creating a Communicative EFL Classroom Using Online Meeting Software* for the American English Live Teacher Professional Development Series, sponsored by the U.S. Department of State with funding provided by the U.S. government and administered by FHI 360. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 License, except where noted. To view a copy of the license, visit: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

because they experienced in the than audience. A minute in fact, one presenter minutes for audience. audience

Fig. (6) presenter shares topmost-right side to introduce a webinar

In the webinar closing, the moderator interrupts the moderator; ends the webinar, and takes audience comments or questions. Moderators' closing-ups often take 1 to 2 minutes to cover important or key points and issues. The audience, when allowed to ask questions, are either given on-screen chat (where they directly write questions in the dialogue box designated for this), or they submit their questions directly to the moderator. However, not all audience questions are answered or addressed, because moderators have only a short or limited time for questions. The moderator, then, reports the audience questions by paraphrasing or re-formulating them. Hence, for example, if an audience question goes like;

How can I verify if the journal to which I submit my manuscript is indexed in global publication databases?

The moderator will cut short this as;

How and where can we check indexed journals?

Re-formulation and paraphrasing strategies, as occasionally adopted by webinar moderators, are done for conversational and discourse purposes. Apart from shortening lengthy sentences or questions for time and space issues, a moderator may re-formulate and paraphrase a question to accommodate the presenters' level. A presenter, due to various reasons, may not comprehend an audience question as moderators do. A webinar presenter is an expert in the field. Furthermore, in webinars with a multi-lingual audience (coming from various ethno-geographical and linguistic backgrounds and regions), moderators may act as interpreters by, for example, translating questions posed by non-native or other language speakers.

Based on the previous discussion, webinars can be re-defined as follows;

1.They are direct, online, synchronous seminars that are streamed live, and are delivered by professionals, facilitated by moderators, and attended by the audience.

2.Webinars are set for specific topics, fields, or functions wherein they are discussed and debated.

3.They are assisted by technology and are channeled by an audio-visual graphic interaction, where participants can contribute by speaking, listening, watching, displaying, and/or writing/chatting.

4.Engagement in webinars is achieved by participation, and the desire to contribute. Even a single member of the audience attending the webinar can share views or opinions or can pose questions in the chat-box. Interruption, on the other hand, is possible in webinars through questions, screen-sharing, or silent showing.

5.The verbal part in webinars is solely held by moderators and presenters. As for the audience, they are allowed graphic interaction (they listen and chat or comment). This means that moderators and presenters converse with each other, while the audience listen and comment in the chat-box.

6.The tone in webinars is often formal and topic-specific.

7.Timelines, places, and languages are neutralized in webinars in favour of technology and the English language. The audience, being from various regions and territories in the world, stick to the online platform selected, attend the webinar per the time and date set, and communicate in English with the presenters and moderators.

8.The structure of webinars proceeds through three key phases; introduction (welcoming, warming up, familiarization the participants with topic and presenter),

engagement (passing conversational turns to presenters, turn-switch between moderators and presenters), and closing (replying to audience questions, thanking the presenters, and ending the webinar).

9. Presenters in the webinars are expected to be professionals in their field, and thereby able to discuss, elaborate on, explain, exemplify, comment, and reply to questions posed by moderators or by the audience.

10. Conclusions

1. Webinars are very important in helping professionals, trainers, and teachers of any major, profession, or field, to spread, exchange, and share knowledge. Given the nature of webinars, being almost spoken in form and are streamed online, the participants engaged in webinars can benefit a lot.

2. The main features characteristic of webinars, especially on-screen display of visuals, slides, and written materials, and direct audio-verbal interaction, make such online workshops interesting and highly attended.

3. Interruption in webinars is achieved by humor, raising questions, answering questions, display of on-screen materials, and silent showing on the screen.

4. Turns in webinars may be exchanged or taken by passing, that is, the current speaker expressly says *"I am going to pass it over to my colleague/friend/...etc. (name)"*. In other words, he/she passes the turn to the next speaker, or as when, for example, the moderator passes the floor/turn to the presenter.

5. Interaction in webinars is not restricted by traditional norms of exchange and conversation. Thanks to technology, the participants engaged in online environments of learning can proceed without being hindered by turn-taking, lack of time, or waiting. Technology in online learning has facilitated the strategies of conversation and enabled more communication.

11. Discussion of Analysis

1. Regarding the first research question (How do the presenters in academic webinars communicate knowledge online?), the analysis shows that presenters do so by using English as a common language of interaction and communication, by displaying on-screen slides, visuals, graphics, and various materials, by asking questions, by responding to audience questions and comments, and by spreading their professional knowledge.

2. As for the second research question (What are the linguistic strategies, devices, and structures used in these webinars?), the analysis shows that the most common strategies in webinars are reformulation, re-posing questions, humour, silent appearance, yes-based agreement, asking questions, and interruption.

3. In the interactional and conversational structure of webinars, the moderator in the sampled webinar has almost the same time that is owned by the presenter. In other words, the moderator has contributed 18 times, whilst the presenter contributed 17 times, even though the moderator's takes last for short and are merely replies to questions or quick interruptions.

3. In the realization of the analytical approach in the webinar, the sub-acts most used in the webinar are core speech acts (inform, request), argumentation acts

(elaborate, summarize, clarify), grounding acts (continue, repair, cancel), and turn-taking acts (keep, release, take).

4. In the webinar, the moderator receives turns by; *great/ yeah/ yes/ ok/ wonderful*, and submits turns by; *thanks* and *great*. On the other hand, the presenter receives the turns by *yes*.

Table (3) Conversational Moves

Move	Moderator	Presenter	Total
Interruption	0	2	2
Turn-taking	18	17	35
Overlap	1	3	4
Repair	0	2	2
Humour	8	1	9
Pause	2	3	5

Table (4) Analytical sub-acts

Sub-act	Moderator	Presenter	Total
Inform	1	2	3
Request	2	2	4
Elaborate	1	4	5
Summarize	2	3	5
Clarify	1	2	3
Continue	3	1	4
Acknowledge	3	4	7
Repair	1	4	5
Cancel	1	0	1
Keep	2	2	4
Release	3	5	8
Take	2	3	5

12. Future Areas of Research

1. Arabic-medium webinars can be compared with English-medium webinars to find any similarities and differences, be linguistic or non-linguistic.

2. Academic webinars can also be investigated pragmatically, for instance, in terms of the speech acts used, and the invisible meanings implicated.

3. Politeness is still a neglected and under-researched area in online discourse, especially in synchronous and live interactions. Hence, further studies are urged in this field.

4. Online discourse remains a fresh area especially for discourse analysts, with many other unsearched themes and issues.

5. Webinars in general can also be researched through multimodality to highlight the visuals, scripts, and graphics used in interaction and how they contribute to the presentation of webinars.

Conflict of Interests

The author of this paper declares no conflict of interests neither in the design of this research nor in the items, data, or techniques contained, used, or discussed therein.

Acknowledgments

The author wishes to thank all the anonymous persons/parties who have contributed to this research.

Funding

No specific financial grant or funding has been received in the authorship or publication of this paper from any commercial, private, public, or government party or agency.

REFERENCES

- Adelakun, N. & Omolola, S. (2020). A pragmatic study on E-learning for higher education in developing countries. *Proceedings of the 1st National Conference, Nigerian Society of Engineers*, Ilaro, Nigeria, 2-3 Nov., pp.14-20.
- Agnes, W. S. (2012). *Relationship between participation in the webinar & students' behaviours & engagement in online learning*. Master Thesis, University of Toronto.
- AlQbailat, N.M.I. (2019). *Internet linguistics: A conversational analysis of online synchronous chat & face-to-face conversations of EFL undergraduate students in Jordan*. PhD Dissertation, Universidad Carlos III de Madrid, Spain.
- Al-Rubai'i, A.M.H. & Mohamad, M.S. (2019). A critical discourse analysis of the language of webinars: Politics building task. *Journal of University of Duhok*, 22.2 (349-364).
- Başaran, B.Ç. (2014). *Webinars as instructional tools in English language teaching context*. Master Thesis, Middle East Technical University, Turkey.
- American English Webinars (2020). YouTube AE Live webinars. <https://www.youtube.com/channel/UCBQ58amRJh3anfDtob6sBSQ>
- Charbonneau, I. (2020). *Social presence & educational technologies in an online distance course in Finnish higher education: A social constructivist approach*. Master Thesis, Stockholm University.
- Clay, C. (2012). *Great webinars: How to create interactive learning that is captivating & fun*. California: Pfeiffer.
- Doherty-Sneddon, G., Anderson, A., O'Malley, C., Langton, S., Garrod, S., & Bruce, V. (1997). Face-to-face & video mediated communication: A comparison of dialog structure & task performance. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 3:2 (105-125).
- Drabkina, I.V. & Tanchuk, A.S. (2020). Discursive markers of webinars on teaching/learning English. *European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, (105-117).
- Emre, S. (2019). *Webinars for teaching English as a foreign language & for professional development: Teacher perceptions*. Master Thesis, İhsan Doğramacı Bilkent University, Turkey.
- Fetisova, S., Podkamennaya, E., & Nevolina, K. (2018). Developing professional foreign language skills through webinars as online tool. *SHS Web of Conferences*, 50(1-6).
- Gee, J. & Green, J. (1998). Discourse analysis, learning & social practice: A methodological study. *Review of Research in Education*, 23 (119-169).
- Gegenfurtner, A. & Ebner, C. (2019). Webinars in higher education & professional training: A meta-analysis & systematic review of randomized controlled trials. *Educational Research Review*, 28 (3-19).
- Heritage, J. (2020). Foreword. In Waring, H. & Reddington, E. (eds.). *Communicating with the public: Conversation analytic studies*. London: Bloomsbury Academic, (pp.1-6).
- Ho, C.H. & Swan, K. (2007). Evaluating online conversation in an asynchronous learning environment: An application of Grice cooperative principle. *Internet & Higher Education*, 10:1 (3-14).
- Hoeldtke, K. & Raake, A. (2011). Conversation analysis of multi-party conferencing & its relation to perceived quality. *IEEE ICC 2011-International Conference on Communications*, Kyoto, Japan, 5-9 June, 2011.
- Jefferson, G. (2004). Glossary of transcript symbols with an introduction. In G.H. Lerner. (Ed.). *Conversation analysis: Studies from the first generation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, (pp.13-31).
- Jonassen, D. & Remides, H. (2005). Mapping alternative discourse structures onto computer conferences. *International Journal of Knowledge & Learning*, 1:1/2(113-129).

- King, A.H. (2018). Doing being the moderator: Use of “respondent selection” during webinar Q&As. *Teachers College*, 18:1 (23-30).
- Kop, R. (2011). The challenges to connectivist learning on open online networks: Learning experiences during a massive open online course. *The International Review of Research in Open & Distance Learning*, 12:3 (19-38).
- Mihai, A. (2014). The virtual classroom: Teaching European studies through webinars. *European Political Science*, 13 (4-11).
- Mohorovicic, S., Lasic-Lazic, J., & Strcic, V. (2011). Webinars in higher education. *2011 Proceedings of the 34th International Convention MIPRO*, 23-27 May, 2011, Opatija, Croatia, 1271-1274.
- Moore, C., Fisher, T., & Baber, E. (2016). Virtually unknown: Teacher engagement in an online conference. *ELT Journal*, 70:2 (200-211).
- Newman, B. (2013). Best practices for training webinars. *Westchester County Business Journal*, 9(31).
- Reneland-Forsman, L. & Magnusson, M. (2019). Supporting scholarly thinking in a Nordic teacher education webinar practice. *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 16:2(1-14).
- Ruiz-Madrid, N. & Fortanet-Gómez, I. (2017). An analysis of multimodal interaction in a webinar: Defining the genre. In C. Vargas-Sierra. (ed.). *EpiC series in language & linguistics*. Vol.2, (pp. 274-282).
- Shi, S., Mishra, P., & Bonk, C.J. (2004). Linkage between instructor moderation & student engagement in synchronous computer conferences. *Association of Education Communication & Technology (AECT) International Convention*, Chicago, Illinois.
- Stein, G., Shibata, A., Bautista, M., & Tokuda, Y. (2010). Webinar: An initial experience with web-based real time interactive clinical seminars for Japanese medical students. *General Medicine*, 11:2(87-90).
- Stoytcheva, M. (2018). Students’ perceptions of online collaboration in a distance learning French language course. *AIP Conference Proceedings 2048*, 8-13 June, Sozopol, Bulgaria, 020030 (2018).
- Sutton, L.M. (2012). *Factors affecting quality discourse & knowledge construction in an online university course*. PhD Dissertation, North-central University, Arizona, USA.
- Tan, S-C, & Tan, A-L. (2006). Conversational analysis as an analytical tool for face-to-face & online conversations. *Educational Media International*, 43:4(347-61).
- Traum, D.R. & Hinkelman, E. (1992). Conversation acts in task-oriented spoken dialogue. *Computational Intelligence*, 8:3 (575-599).
- Wang, S.K. & Hsu, H.Y. (2008). Use of the webinar tool (Elluminate) to support training: The effects of webinar-learning implementation from student-trainers’ perspective. *Journal of Interactive Online Learning*, 7:3 (175-194).
- Warren, A.N. (2018). Navigating assigned roles for asynchronous online discussions: Examining participants orientation using conversation analysis. *Online Learning*, 22:4 (27-45).
- Webinar. 2021. In *Merriam-Webster.com* Retrieved January 15, 2021, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/webinar>
- Wen, W., Yang, D., & Rose, C.P. (2014). Linguistic reflections of student engagement in Massive Open Online Courses. *The 8th International AAAI Conference on Weblogs & Social Media*, June 1-4, 2014, California, USA, pp.525-534.

Appendix

List of transcript symbols (following Jefferson (2004))

Symbol	Meaning
[	Overlap onset
]	Overlap termination
→	Speaker onset
Speech	Emphasis
=	Turn continuation
(.)	Pause or interval
(.3)	Time gap
(())	Non-verbal action
	simultaneous taking
Speaker { speech speech	Speakers' overlap
Speaker = =Speaker	Latching or end of turn and continuation
Spe::ech	Sound or word stretch
hhh	Humor or laugh
000	Sigh

Author Bio

Mohammed Nasser Abdulsada is an assistant professor of English at Wasit University, Iraq, where he teaches English, linguistics, and ESP to Bachelor students. He also teaches and supervises Master students. His contact is Department of English, College of Education for Humanities, Wasit University, Wasit, Iraq, Tel. 009647803030498, malsharhani@uowasit.edu.iq

THE GROWING IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND CORPORATE GOVERNANCE: RISKS AND OPPORTUNITIES FOR COMPANIES

Gabriela Cornelia PICIU

Financial and Monetary Research Center „Victor Slăvescu”, Bucharest, Romania

Abstract: Accelerating climate change, the massive energy transition, growing economic disparities, fast digital transformation and exacerbated resource constraints are all factors that have made environmental, social and corporate governance (ESG) increasingly important for companies.

Many companies make supply chain sustainability an integral factor in achieving global ESG targets. In order to align with international agreements, leaders adopt frameworks for setting industry targets. These frameworks allow companies to analyze, measure and communicate the social and environmental impact of their supply chains.

Supply chain practices are the biggest obstacle to achieving sustainability, so they require maximum commitment from corporate decision makers. Supply chains are a complex network of different levels of suppliers that are interdependent and interconnected. The more complicated a supply chain, the more exposed the organization is to uncertainty and risk. Failure to manage ESG risks could trigger huge losses in the company's reputation and compromise business continuity.

Keywords: sustainability, environmental considerations, social considerations, governance considerations, climate change, carbon emissions

J.E.L. classification: M14, Q01, Q54

1. Introduction

Environmental, social and governance (ESG) considerations have become essential for business and investment decisions.

As the world emerges from the COVID-19 crisis and traverse the difficult period to sustainable economic recovery, we believe that the ESG will continue to be an important problem between companies and their stakeholders.

A closer examination of corporate practices has inevitably extended to companies' supply chains. Indeed, the increase in outsourcing has meant for many Western corporations, 90% of their environmental footprint has been included into their supply chain.

Corporate commitments to ESG and the creation of long-term sustainable value reached a maximum interest in 2019 among companies when their decision makers realized that their business must be responsible to all stakeholders: investors, employees, suppliers, customers or communities.

Awareness of ESG issues has steadily increased over time, consumers increasingly prefer brands with social or environmental impact perceived as a sustainable lifestyle.

This increase in sustainable consumerism is reflected in the growing demand for

sustainable investment. Institutional investors make ESG a prerequisite for portfolio selection and the COVID-19 crisis has made them much more aware of these issues.

2. Theoretical background

In a world of continuous competitiveness and transformation, companies are also adapting and making changes, such as the introduction of sustainable practices through ESG - environmental, social and corporate governance.

Among the issues of competitive advantage in the ever-changing global environment that have emerged in recent years, the issue of corporate SC sustainability appears to be critical.

According to Gualandris et al. (2014), sustainability practices include the participation of senior management and organizational culture that has a strong influence on company practices.

Numerous studies (Flynn et al., 2010; Frohlich & Westbrook, 2001; Malhotra & Mackelprang, 2012; Romano, 2003; Rosenzweig et al., 2012; 2003; Zhao et al., 2008), have shown that if companies include certain sustainability conditions their performance will improve.

Sustainability conditions are related to environmental, social and governance criteria (Figure no. 1).

Figure no. 1:

Environmental criteria include the energy and waste it discharges, the resources needed for production, and companies' contributions to carbon emissions and climate change.

Social criteria address labor relations, diversity and inclusion. It also refers to the

relationships that the company has and the reputation that it promotes with the people and institutions in the communities with which it does business.

The governance criteria refer to the internal system of practices, controls and procedures that the company adopts in order to govern itself, make effective decisions, comply with the law and respond to the needs of external stakeholders.

Social criteria often overlap with environmental criteria and governance when companies try to comply with environmental laws and broader sustainability concerns. The focus is mainly on environmental and social criteria, but governance can never be separated from what happens inside a company.

It was also found that there is a significant positive relationship between environmental considerations and financial performance. The Table no.1 provides an overview of the most representative works in the field, which certifies that there is a link between the performance of the DGS and the financial performance of the company.

Table no.1: The most representative works in the field

Author(s)	Objectives	Limitations
Folger-Laronde et al. (2020)	Observed the differences and relationships between financial returns of exchange-traded funds and their Eco-fund ratings during the COVID-19 pandemic-related financial market crash	The research considers financial performances during a market downturn only
Garcia and Orsato (2020)	Investigated the relationship among environmental, social, and governance ratings and financial performance of firms from emerging and developed countries considering institutional differences	Considered a short period of 8 years for the analysis
Nekhili et al. (2020)	Examined the impact and moderating roles of different types of employee board representation on environmental, social, and corporate governance performance	Although different databases for ESG have common dimensions, they do not converge
Ouni et al. (2020)	Observed the effect of gender diversity on the board of directors in consideration of the financial performances and also observed the mediating role of environmental, social, and governance orientation in this relationship	The study does not show information regarding a threshold below and above, which the effects may not manifest or reversed, respectively
Dorfleitner et al. (2020)	Observed the relationship between corporate social performance and corporate financial performance of firms based on environmental, social, and governance ratings	Commented on future opportunities for investors, who are interested in ESG performances to reward better scoring and to gain higher returns
Albitar et al.	Observed the effect of environmental, social	Provided future directions

Author(s)	Objectives	Limitations
(2020)	and governance disclosure on firm performance considering the introduction of integrated reporting	of research for considering the industry level firm performances, while investigating the roles of gender diversity and board size
García et al. (2020)	Developed a rough set model to relate ESG scores to popular corporate financial performance measures	Recommended for including additional financial and non-financial variables and large dataset for generalizability of results
Uyar et al. (2020)	Explored whether board characteristics can lead to greater corporate social responsibility (CSR) performances and observed whether CSR performances can boost financial performances of firms	Pointed on the need of further research by considering country level indicators, instead of firm level indicators for firms to perform CSR
Nirino et al. (2021)	Explored the impact of corporate controversies on financial performances and observed the positive moderating role of ESG practices on the above relation	Pointed the need for understanding the managerial choices and the antecedents of it to study the ESG principles
Broadstock et al. (2020)	Examined the role of ESG performance in the course of market-wide financial crisis	Commented on the need of interpreting the ESG performance as an indicator of future stock performances and crisis mitigation ways

Source: Sachin, N., Rajesh, R. An empirical study of supply chain sustainability with financial performances of Indian firms. *Environ Dev Sustain* (2021).

3. Supply chain practices

If the ESG priorities of companies. it is linked to value, through the process of setting objectives, areas for improvement in the value chain can be identified and efforts can be made more efficient. Many companies make supply chain sustainability an integral factor in achieving global ESG goals.

In order to align internationally with agreements such as the Paris Agreement, ESG leaders adopt frameworks for setting industry goals (for example, the UN Sustainable Development Goals).

These frameworks allow companies to reflect, measure and communicate environmental and social issues, the impact of their supply chains. The SBTi framework, for example, requires the user to analyze Purpose 1 (directly),

In order to avoid the costs of inaction and to reduce the problems related to the

implementation of the ESG, regulations, over 650 policy instruments and guidelines have been made.

There are opportunities to capitalize on ESG as global transformations take on a special scale and fossil resources change with renewable resources. unprecedented energy transformation, from fossil resources to green, renewable resources

Supply chain practices are considered to be the biggest obstacles to achieving sustainability and require the commitment of company decision-makers⁰.

Supply chains are a complex multi-level network of suppliers that are interdependent and interconnected.

In large corporations, each provider may need inputs from thousands of sub-level providers. The more complicated a supply chain, the more prone an organization is to uncertainty and risk.

The average supply chain has been found to generate emissions 5.5 times higher than operational emissions and is responsible for more than three-quarters of greenhouse gas emissions for several industrial sectors.

Material ESG risks often enter the supply chain through lower-level suppliers

A well-established sustainability target for a company's supply chain can be quantified and includes all levels of suppliers. An example of such a target is the one set by the utility company Ørsted. In 2021, and which aims to: "By 2032, we will reduce emissions from the energy trade and supply chain by 50% compared to 2018, in order to align our carbon reductions in the global carbon footprint with the goal of reducing temperature by 1.5 ° C. '

Corporate buyers can impose ESG requirements through formal contracts, such as: codes, standards and guidelines. Examples of policies used to impose ESG requirements on the supply chain can be found in Table no. 2.

Table no. 2: Policies used to impose ESG requirements

Supplier Code of Conduct	Supplier Code of Conduct
Modern Slavery Statement	Modern Slavery Statement
Diversity and Inclusion Statement	Diversity and Inclusion Statement
Responsible Mineral Sourcing	Responsible Mineral Sourcing
Occupational Health and Safety Standards	Occupational Health and Safety Standards

Sursa: Standard & Poor's Global Ratings

If a company's supply chain is sustainable, having a high weight in the ESG strategy, it will also have a very large contribution on the score obtained after the impact assessment, in other words after establishing the credit rating.

4. Environmental, social and governance principles (ESG) in credit ratings

The ESG rating in credit ratings (Standard & Poor's Global Ratings) is a unique assessment of a company's strategy and ability to prepare for potential risks and opportunities. ESG assessment is a very good tool for investors as it provides an early, long-term view of preparing for ESG risks and opportunities.

Following the methodology on environmental, social and governance (ESG) principles in credit ratings (Environmental, social and governance principles in credit ratings, 2021), additional information and transparency are provided by applying ESG credit indicators to listed companies. public.

Our ESG credit indicators provide additional information on how significant the influence of ESG factors is on the different analytical components of the rating analysis using a numerical scale from 1-5 (Table no. 3).

Table no. 3: ESG credit indicators

Influence on credit rating analysis	Environmental credit indicator	Social credit indicator	Governance credit indicator
Positive	E-1	S-1	G-1
Neutral	E-2	S-2	G-2
Moderately negative	E-3	S-3	G-3
Negative	E-4	S-4	G-4
Very negative	E-5	S-5	G-5

Sursa: Standard & Poor's Global Ratings

ESG credit indicators are applied after the ratings have been determined (Table no.4: Environmental credit indicators, Table no. 5: Social credit indicator, Table no. 6: Credit indicators for governance).

Table no. 4: Environmental credit indicators

Influence on credit rating analysis	Environmental credit indicator
E-1	Definition
E-2	Environmental factors are, on a net basis, a positive consideration in the credit rating analysis, which affects at least one analytical component¶.
E-3	Environmental factors are, on a net basis, a neutral consideration in credit rating analysis.
E-4	Environmental factors are, on a net basis, a moderately negative aspect in the credit rating analysis, which affects at least one analytical component¶.
E-5	Environmental factors are, on a net basis, a negative consideration in our credit rating analysis, which affects more than one analytical component¶ or one severe.

Sursa: Standard & Poor's Global Ratings

An ESG credit indicator is a numerical representation of the qualitative assessment of the impact of ESG factors on creditworthiness, produced as part of the rating process, therefore the application or modification of an ESG credit indicator cannot in itself trigger a credit rating or change the perspective.

Table no. 5: Social credit indicator

Influence on credit rating analysis	Social credit indicator
	Definition
S-1	Social factors are, on a net basis, a positive consideration in our credit rating analysis, which affects at least one analytical component¶.
S-2	Social factors are, on a net basis, a neutral consideration in our credit rating analysis.
S-3	Social factors are, on a net basis, a moderately negative aspect in our credit rating analysis, which affects at least one analytical component¶.
S-4	Social factors are, on a net basis, a negative consideration in our credit rating analysis, which affects more than one analytical component¶ or one severe.
S-5	Social factors are, on a net basis, a very negative consideration in our credit rating analysis, which affects several analytical components¶ or a very serious one.

Sursa: Standard & Poor's Global Ratings

A neutral ESG credit indicator (E-2, S-2 or G-2) does not necessarily mean that ESG factors are not relevant; it just means that it is currently a neutral consideration in our credit rating analysis. For example, a negative environmental consideration in one area of our analysis (such as industry risk) may be offset by a positive environmental consideration reflected in another area of our analysis (such as competitive position if the company is better positioned than other companies in the industry).

Table no. 6: Credit indicators for governance

Influence on credit rating analysis	Credit indicators for governance
	Definition
G-1	Governance factors are, on a net basis, a positive consideration in our credit rating analysis, which affects at least one analytical component¶.
G-2	Governance factors are, on a net basis, a neutral consideration in our credit rating analysis.
G-3	Governance factors are, on a net basis, a moderately negative consideration in our credit rating analysis, which affects at least one analytical component¶.
G-4	Governance factors are, on a net basis, a negative consideration in our credit rating analysis, which affects more than one analytical component¶ or one severe.
G-5	Governance factors are, on a net basis, a very negative consideration in our credit rating analysis, which affects several analytical components¶ or a very

serious one.

Sursa: Standard & Poor's Global Ratings

5. Conclusions

A weaker ESG proposal may reduce productivity, with the most common examples being strikes. Productivity constraints can occur both within the company and along the supply chain. In the latter case, primary suppliers often outsource portions of large orders to other firms or rely on purchasing agents, and subcontractors have low-security jobs.

A strong ESG proposal can also help companies attract and retain quality employees, increase their motivation and increase productivity. Employee satisfaction is positively correlated with shareholder performance. Employees with a sense of not only satisfaction but also connection have better results. The stronger an employee's perception of the impact on the beneficiaries of their work, the greater the employee's motivation to act in a "prosocial" way.

Moreover, a strong ESG proposal can increase return on investment by allocating capital to more promising and sustainable opportunities (e.g., renewable sources, waste reduction), can help companies avoid less profitable investments that may not pay off. the cause of long-term environmental problems, such as massive declines in oil value.

It is important to understand the many ways in which environmental, social, and governmental factors can create value.

Large companies can work on dozens of social, community or environmental projects at any one time. Too many projects can be confusing at once, so it is recommended that priority initiatives be clearly articulated, and that their number should not exceed five. In order to decide which of them and to make the most of them, the company must be left to choose so that it can use its skills in the fields in which it specializes.

6. References

Centobelli, Roberto Cerchione, Eugenio Oropallo, Wael Hassan El-Garaihy, Tamer Farag, Khalid Hassan Al Shehri, Towards a sustainable development assessment framework to bridge supply chain practices and technologies, Sustainable Development, Supply chain Sustainability: UN Global Compact. 2021. Available at: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/our-work/supply-chain>

Carbon Disclosure Project. (2020). Global supply chain report 2019/20. Available at: <https://www.cdp.net/en/research/global-reports/changing-the-chain>

IEA Clean Coal Center. 2021, *The impacts of supply chain economics on our environment*. Available at: <https://www.iea-coal.org/the-impacts-of-supply-chain-economics-on-our-environment/>

Bové, A., & Swartz, S., 2016, Starting at the source: Sustainability in supply chains. Available at: <https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability/our-insights/starting-at-the-source-sustainability-in-supply-chains>

Carbon Disclosure Project. (2021, February). Transparency to transformation: A chain reaction. Available at: <https://www.cdp.net/en/research/global-reports/transparency-to-transformation>

European Commission, 2017, Guidelines on non-financial reporting - together against tracking in human beings. Available at: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/eu-policy/guidelines-non-financial-reporting_en

Global Supply Chain survey - In Search of Post-covid-19 Resilience. 2020, Available at: https://www.eulerhermes.com/en_global/news-insights/economic-insights/Global-Supply-Chain-Survey-In-search-of-post-Covid-19-resilience.html

Kishan, S., Marsh, A. 2021, Biodiversity, supply chain rank among biggest ESG themes in 2021. Available at: <https://www.bloomberqint.com/business/biodiversity-supply-chain-rank-among-biggest-esg-themes-in-2021>

Lewis, G., & MacLennan, B. 2019, ESG investment risk mitigation: Supply chain review. Available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=14ec3a7d-050c-4428-be4e-ab5fddb6a63b>

LIFE-WRITING IN YAA GYASI'S "TRANSCENDENT KINGDOM"

Anca BĂDULESCU,
Associate Professor, Transilvania University of Braşov

Abstract: In her novel "Transcendent Kingdom" Yaa Gyasi writes about real living people, about family conflicts and tragedies, about the clash between religion and science, but also friendship and love. Her novel is not a simple story; it is rather Vibrant Life transposed into fiction, her subconscious exploding into words. The core of this powerful life-writing is the tragedy which ruins the family and will be following Gifty throughout her youth and maturity. This article aims at tracing back significant marks of life-writing in Gyasi's novel by pinpointing pivotal scenes and characters.

Keywords: Ghana, Twi, Pentecostal Church, neuroscience, addiction

Writing about Saul Bellow, the novelist he greatly admired and respected, Martin Amis in his *"novelized autobiography"*, (Amis 2020, 83) "Inside Story", states that Bellow *"wrote about real men and women...I haven't lost the suspicion that writing fiction about real men and women is an extraordinary thing to go and do."* (Amis 2020, 83) In his opinion – and Saul Bellow's - D.H. Lawrence was the first serious life-writer, leaving behind two landmarks in modern literature: life-writing and the sexual revolution. While it is true that fiction is freedom, life-writing and 'auto-fiction' (Amis 2020, 84) impose boundaries, barriers and numerous restraints. Even so, life-writing is bound to give writers sleepless nights, family troubles, broken friendships and love relationships, anxiety about lawsuits. But life-writers like Lawrence, Bellow and Martin Amis found boundless freedom in the real and the actual. And so did Yaa Gyasi in her amazing novel *"Transcendent Kingdom"*.

Life-writing, therefore, is not a recently 'invented' sub-genre of the novel, but it certainly has become instinctive and more radical, in keeping with the times we live in. In *"Transcendent Kingdom"*, Gyasi deeply touches the readers' hearts by openly writing about Life, her life, about immigration and racism, the clash between religious dogmas and science, ruined family relationships, traumatic personal events, friendship and love. Like many contemporary authors of the first decades of the twenty first century she embraces a new kind of straightforward, raw, intimate realism which encapsulates the immediate, often traumatic experiences of her protagonist.

Gifty is a fifth-year PhD candidate in neuroscience at Stanford University School of Medicine. She is studying reward-seeking behavior in mice and the neural circuits of depression and addiction, hoping thus to find a way to cure these terrible malfunctions of the human brain. As Ghanaian immigrants, her parents struggle to make a living in the little town of Huntsville, Alabama by taking low-paying menial jobs; oftentimes parents and children, Nana, Gifty's elder brother, Gifty, their mother and father endure discrimination and humiliation. Gifty's mother – The Black Mamba or TBM in the girl's

journal – while working as a home health aide for Mr. Thomas is constantly humiliated: *"I [Mr. Thomas] can't believe my shithead kids stuck me with a nigger,"* (Gyasi 2020, 28) he would often say, despite the fact that she *"wiped his ass, fed him, watched Jeopardy! with him, smirking as he got nearly every answer wrong."* (Gyasi 2020, 28) The Chin Chin Man, as he is nicknamed by his children, a tall strong man, tries to shrink to size and pass unnoticed while walking through Walmart (where he was accused of stealing three times in four months). He is not able to come to terms with racism and abandons his family, leaves for Ghana never to return. Gifty too has to sit at a table in the very back of the classroom: *"I always suspected that my teacher had put me there as some kind of punishment, like she had seated me there so that I would have to look at the slug of snot on Geoffrey's philtrum and feel even more acutely that I didn't belong."* (Gyasi 2020, 26) In the Pentecostal First Assemblies of God Church they join in Huntsville, they stand out as the only black people, and when Nana becomes a heroin addict, Gifty overhears a conversation between two pious churchgoers saying that *"their kind does seem to have a taste for drugs. That's why there's so much crime."* (Gyasi 2020, 183)

As frustrating and grievous as these experiences are for the family, and even though they bring about its dissolution, faith in God and constant prayers seems to be the antidote. Gifty's mother's belief is unshakable, even after her son's appalling death: *"She knelt down before the Lord and prayed and prayed and prayed. When she lifted her head, her face wet with tears, she thought she might get used to living in America."* (Gyasi 2020, 29) A strong-willed, determined woman she fights for her children, but when everything has been said and done, she resorts to her obsessive faith. She does not forsake God even when suffering of deep depression.

Gifty too embraces her mother's strong religious belief, and as a child keeps a diary in which she always addresses God, thus seeking solace: *"Dear God/ when Buzz [Nana] came home last night he started yelling at TBM [The Black Mamaba] and I could hear her crying, so I went downstairs to look even though I was supposed to be in bed. (I'm sorry.) She told him to keep quiet or he would wake me, but then he picked the TV and smashed it on the floor..."* (Gyasi 2020, 20) Diary entries become desperate, even heinous when Gifty's grief is unbearable: *Dear God,/ I wish Nana would just die already. Please just let this be over."* (Gyasi 2020, 180) Writing in the journal is the only way she can talk about her excruciating pain. She puts down meticulous notes about Nana's dependence almost like an anthropologist, thus coming to 'know' it from the inside. She writes about his skin color which changed to sallow, about his disheveled hair, his being far too skinny, about his bulging eyes, but also about his stealing his mother's wallet, selling the car or the dining table, about his staying away from home for days on end. The only 'calm' days and entries are those in which Nana is high and nods and dozes off on the couch. Conversely, the days of broken things are closely rendered in frantic, elliptical sentences. The journal turns into immediate, raw life-writing. It will keep her company all through the novel, even when she turns her back to God and the Church after her brother is found dead in a parking lot, having succumbed to an overdose of heroin.

All through Nana's terrible struggle with addiction - after having been prescribed OxyContin for a basketball ankle injury - and his death, Gifty turns to neuroscience as the

only way to alleviate her immense grief. The experiments with mice are based on their addiction to a sugary energy drink. She engages them in a testing chamber fitted with a lever that administers either the drink or a randomized electric shock. By using optogenetics she attempts to identify which neurons are activated during the experiment. The mice who continue pushing the lever even after receiving the shock dozens of times are from a neurological point of view the interesting ones. She thus hopes to be able to transpose the research results to human behavior and help people in healing from mental disorders like addiction and depression. But just as she seems to have reached the end of her experiment, she is once again torn between religion and science, and she becomes aware that *"both have failed to fully satisfy in their aim: to make clear, to make meaning."* (Gyasi 2020, 239) Even though an able scientist, she can't brush off her faith. She has finally understood that even though *"eventually, if all went according to plan, the mouse would never press the lever again, would lose that recklessness I'd trained him to exhibit,"* (Gyasi 2020, 245) science has not been able to give all the answers, and no case study in the whole world would reveal how smart, kind and generous her brother was, how fierce his fight with addiction, how much he wanted to get better and live. Even though she has reached the aim of fighting addiction and depression by hard work, by dedication and discipline, she finds herself craving for the childhood faith and the comfort the evangelical church conveyed. Thus, the tension between scientific knowledge and religion becomes the framework of Gifty's constant inner struggle, an important element in Gyasi's 'life-novel'.

At the center of "Transcendent Kingdom", a life-story, though, is Gifty's elder brother and protector, Nana. A tall, athletic, very good-looking black teenager, born in Ghana, he is the best basketball player of his team until he suffers a serious ankle injury and is prescribed a very strong painkiller. His dependence on drugs, the war he wages to stay sober, the painful relapses, his nervous breakdowns or the state of zombie-like stupor he often sinks into become the nightmare of Gifty and her mother: *"The truth is there were times when my mother and I had been driving all over Huntsville for hours searching for Nana, times when I saw him strung out in front of the carp-filled pond at Big Spring Park when I would think, God, I wish it was cancer, not for his sake but for mine."* (Gyasi 2020, 169) Nana's fast degradation brings about grief and shame to Gifty and her mother. While, on one such occasion they struggle with his inert body to get him into the car, no one seems to notice or help them: *They just watched us with some curiosity. We were three black people in distress. Nothing to see.*" (Gyasi 2020, 170) Gifty is tortured by the fear of losing him: *I was sitting in the back with Nana's head on my lap and I was certain he was dead, and I was too scared to tell my mother because I knew I would get in trouble for even hinting at his death, and so I just sat there, snuffling, with a dead man on my lap.*" (Gyasi 2020, 170) Nana's plunging into the hell of addiction, his re-emergences and then again the relapses are traumatic life-changing events in Gifty's life and leave deep marks – she will refrain from speaking about this tragedy, she will not trust friends and colleagues, but she will continue addressing Nana after his death, sharing experiences with him or asking for advice.

A lot of the auto-fiction centers around The Black Mamba, the headstrong, resilient woman who came from Ghana with nothing else but a small child and the clothes on their backs. Gifty calls her “*a matter-of-fact kind of woman, not a cruel woman exactly, but something quite close to cruel.*” (Gyasi 2020, 64) After the Chin Chin Man leaves for Ghana she runs from one job to the other, and tries to provide for her children. Her distress verges on insanity when Nana keeps relapsing and she and Gifty drive across Huntsville searching for him. In moments of crises she prays in Twi to her God, the one she had known in her native country: “*...Nsuo ayiri me oo, na otwafoɔ ne hwam?/ I am in swamped waters, where is my savior?*”(Gyasi 2020, 198) As if in a trance, she sings and enacts a macabre dance in church when pain and grief get hold of her. After organizing a Ghanaian funeral for her son she descends into the darkest of depression and refuses to leave the bed for weeks and weeks on end. Depression – like her son’s addiction – relapses years later, at the age of sixty-eight when she turns her back to the world again and refuses to get out of bed, to speak or eat. These traumatic memories haunt Gifty as she seeks refuge in her work.

The frightful chain of horrendous events in the life of this Ghanaian family – mistreatment and discrimination of children and adults, the father’s abandonment of wife and children, poverty and the mother’s exhaustion, Nana’s slipping deeper and deeper into the darkness of addiction, his relapses and the family’s miserable life, his inevitable death but also Gifty’s isolation and reluctance to communicate – constitutes as many bricks in the wall of life-writing. Yaa Gyasi pushes her readers into this heart wrecking vortex making them envisage the grim side o life.

In a crucial scene, her boyfriend’s dinner party, Gifty explains that the goal of her research and experiment is to find methods to cure mental illnesses – addiction and depression more specifically – rather than spell out the mysterious ways in which they work. Neither religion nor neuroscience could ultimately capture transcendence, but this is what she has done by writing her story down, by creating her ‘autobiographized novel’.

References:

- Gyasi, Yaa, 2020: *Transcendent Kingdom*, Vintage Books, United States of America
 Amis, Martin, 2020: *Inside Story*, Penguin Random House, United Kingdom

PUPPETEERS, CRAFTSMEN, ARTISTS. REPRESENTATIONS OF ART AND OF THE ARTIST IN SALMAN RUSHDIE'S WORKS

Diana PANAIT-IONCICĂ,
Assoc. Prof.. PhD., ASE, Bucuresti

*Abstract: This paper aims to provide an overview of the condition of the artist and the work of art in the vision of a contemporary British writer - Salman Rushdie - with reference, in particular, to the novels *Fury* and *Shame*.*

The paper starts with a presentation of the role that imagination plays in the composition of the work of art to the writer who is the subject of this study.

We conclude that the boundaries between art and fiction are, as Rushdie demonstrates, extremely blurry. Perhaps it would not be an exaggeration to see our contemporaries as "homo fabulans" - defined by the telling and interpretation of "stories" (as Paul Ricoeur suggests). Ultimately, for us, those living in postmodernity, it is not the fiction that is being questioned, but reality.

Keywords: art, artist, imagination, story-telling, fiction

Introducere: rolul imaginației în opera de artă

Lucrarea de față își propune să ofere o imagine de ansamblu asupra condiției artistului și a operei de artă în viziunea unui scriitor britanic contemporan – Salman Rushdie – cu referire, în special, la romanele *Furie* și *Rușinea*.

Vom începe cu o prezentare a rolului pe care imaginația îl joacă în alcătuirea operei de artă la scriitorul care face obiectul acestui studiu.

La începutul secolului XIX, Shelley a scris cunoscuta *Defence of Poetry* [*În apărarea poeziei*], în care afirmă: "Cel mai important instrument al binelui îl reprezintă imaginația." „Un om, pentru a fi cu adevărat bun, trebuie să își poată folosi imaginația intens și cu o cât mai mare arie de cuprindere.” (Shelley, in ed. David Lee Clark, 1988, pp. 282-3. Traducerea mea). La începutul secolului XXI, după numeroase războaie și revoluții, suntem cu atât mai conștienți de faptul că imaginația este indispensabilă pentru apărarea valorilor care ne definesc și ne ghidează viața. În ceea ce se constituie într-o parafrază la Shelley, scriitorul de care se ocupă prezentul studiu subliniază că imaginația, „procesul prin care ne reprezentăm lumea ... conține una dintre cheile umanității noastre”. (Rushdie, 1991, p. 143. Traducerea mea)

Este adevărat, apelul la imaginație provoacă dezbateri aprinse. Într-un document extrem de modern – deși scris la începutul secolului XVIII – *A Tale of a Tub*, Swift definea imaginația ca fiind aceea care ne dă acces la întregul spectru al potențialului uman, ducându-ne la „extremele Binelui și Răului”. (Swift, ed. A. C. Guthkelch & D. Nicol Smith, 1958, p. 157. Traducerea mea)

Ca pentru a îi da dreptate lui Swift, ceea ce Samuel Johnson respinge, numind-o „o facultate rătăcitoare și imorală” (Johnson, 1751. Traducerea mea), romanticii venerază: „spiritul formator al Imaginației” al lui Coleridge (S. T. Coleridge, ed. Stephen Potter, 1962, p. 107. Traducerea mea). În ceea ce privește romanul, totuși, imaginația pare să fie considerată mai puțin importantă, punându-se accent pe observare și documentare. Emile Zola a exclus imaginația din teoria sa asupra romanului, afirmând că o metodă cu adevărat științifică se poate lipsi de aceasta. (Zola, 1880)

În secolul XX, toate argumentele și contraargumentele în privința rolului imaginației în ficțiune au devenit disponibile simultan, de la teoriile lui Henry James, în *The Art of the Novel* [Arta romanului], la libertățile scriitorilor SF, fantastici sau adepți ai „realismului magic”.

Rushdie despre puterile imaginației

Opiniile lui Rushdie asupra puterilor imaginației s-ar putea dovedi utile în studierea romanelor sale. Una dintre observațiile care se impun este că pentru Rushdie, ca scriitor postmodern, nu există adevăruri indubitabile, nici ficțiune absolută: cele două categorii se suprapun și se întrepătrund. El citează din Graham Greene în această privință: jurnaliștii și romancierii sunt în tabere opuse, deoarece „romancierii încearcă să scrie adevărul și jurnaliștii încearcă să scrie ficțiune.” (Rushdie, 1991, p. 217. Traducerea mea) Marquez – spune Rushdie, numindu-l „Îngerul Gabriel” – are capacitatea, prin extraordinara putere a imaginației sale „să facă lumea reală să se comporte în maniera hiperbolică, improbabilă a unei povestiri de Marquez.” (Rushdie, 1991, p. 241. Traducerea mea)

Neîncrederea în istorie a lui Rushdie este certă. Dar nu numai romancierii pun sub semnul întrebării versiunile oficiale ale adevărului. „După asasinarea lui Kennedy”, sugerează Rushdie într-un eseu despre Umberto Eco, „părerea conform căreia istoria „vizibilă” este o ficțiune creată de cei puternici, și că versiuni invizibile, subterane, conțin adevărurile epocii noastre a devenit extrem de plauzibilă.” (Rushdie, 1991, p. 376. Traducerea mea)

„Scriitorii și politicienii sunt rivali în mod natural. Ambele grupuri încearcă să recreeze lumea după propria lor imagine, deci luptă pentru același teritoriu.” (Rushdie, 1991, p. 14. Traducerea mea) Un exemplu al acestui conflict este dat de Rushdie în *Zâmbetul jaguarului: O călătorie în Nicaragua* [*The Jaguar Smile : A Nicaraguan Journey*] (1987):

„La Enrique Acuna ... am văzut un popor care încerca să își construiască o nouă identitate, o nouă realitate, pe care presiunile exterioare o puteau strivi chiar înainte de a se termina construcția.” (Rushdie, 1987, p. 96. Traducerea mea)

Rushdie este impresionat de mulțimea poezilor din Nicaragua. Este aproape ca și cum Nicaragua este creată de cetățenii ei ca o operă de artă.

Un alt exemplu al întrepătrunderii dintre realitate și ficțiune este de găsit chiar în biografia lui Rushdie: ne referim aici la cazul romanului *The Satanic Verses* – „Versetele Satanice”, care i-a adus lui Salman Rushdie o faimă nedorită, din cauza faptului că asupra lui a fost pronunțată o « fatwa », o sentință la moarte, pentru portretizarea profetului Mahomed în cartea amintită (din fericire, fatwa a fost retrasă în 1999).

Documentele din *Dosarul Rushdie* [*The Rushdie File*] (1989) ne arată cât de importantă este problema imaginației în această dezbatere. Ben Okri avertizează că „suntem în pericol de a da o sentință la moarte pentru imaginație” (Lisa Appignanesi & Sara Maitland (eds.), 1989, p. 181. Traducerea mea) Iar în *For Rushdie* [*În apărarea lui Rushdie*], Edward Said spune: „Rushdie reprezintă *intifada* imaginației”. (George Braziller, 1994, p. 261. Traducerea mea)

Rushdie este conștient de ceea ce se întâmplă când „construim imagini ale lumii și apoi pășim în interiorul acestora” (Rushdie, 1991, p.378), de riscurile pe care le implică puterile unui autor. În *Rușinea*, ni se spune că Pakistanul este o țară „insuficient imaginată”.

„Se știe bine că termenul Pakistan, un acronim, a fost inventat în Anglia, de un grup de intelectuali musulmani. P de la locuitorii Punjabului, A de la afgani, K de la cei ai Kașmirului, S de la cei din Sind și „tan”, se spune de la Baluchistan... Așadar un cuvânt născut în exil, care a pornit spre est, tradus sau trans-spūs, care s-a impus istoriei; un migrator revenit, așezat pe teritoriul împărțit, alcătuiind un palimpsest al trecutului. Un palimpsest ascunde ce se află dedesubt.

Pentru a construi Pakistanul a fost nevoie să se acopere istoria Indiei, să se nege veacurile indiene ce se întind imediat la suprafața Timpului Pakistanez Standard. Trecutul a fost rescris; nu mai era nimic altceva de făcut.” (Rushdie, 2001, p.108)

Rolul artistului la Rushdie

Rushdie ne asigură că preferă, ca formă, „o poveste modernă” [*a modern fairy-tale*], pentru că „realismul poate frânge inima unui scriitor.” Artistul devine, deci, un „povestăș”, retras ironic în postura de voyeur - povestea ne este spusă prin intermediul lui Omar Khayyam Shakil, eroul „periferic” al romanului, care „trăiește la marginea lumii” – un autor-surogat, care, ni se spune, „are o imaginație bogată” și „citește cărțile potrivite.”

Acesta nu este însă veritabilul „artist” din roman. Adevăratul creator este o femeie, Rani Harappa, care brodează „șalurile amintirii”, mărturii indezirabile ale „istoriei neoficiale” – „Încuiate în cufărul lor, ele povesteau lucruri de nepovestit, pe care nimeni nu dorea să le audă.” (Rushdie, *Rușinea*, 2001, p. 249)

„Un epitaf de lână. Cele optsprezece șaluri ale amintirii. Orice artist are dreptul să dea creației sale un nume, iar Rani avea să așeze o bucată de hârtie în cufăr, înainte de a-l trimite fiicei proaspăt împuternicite. Pe această hârtie va scrie titlul ales: „Nerușinarea lui Iskander cel Mare”. Și va adăuga o iscălitură surprinzătoare: *Rani Humayun*. Numele ei adevărat, reconstituit din naftalina trecutului.” (Rushdie, *Rușinea*, 2001, p. 249)

Dacă metafora centrală a romanului *Rușinea* este *șalul* brodat de Rani Harappa (*opera de artă*), în *Furie* imaginea definitorie - văzută din multiple unghiuri - este aceea a păpușarului. Ne întâmpină din prima pagină a romanului:

„La vârsta argintului așternut la tample, profesorul Malik Solanka – istoric al ideilor retras din activitate, *plăsmuitor de păpuși* irascibil, celibatar de curând, de când împlinise cincizeci și cinci de ani și alesese singurătatea (fiind aspru criticat pentru asta) – se pomeni trăind într-o epocă de aur.” [*sublinierea mea*] (Rushdie, *Furie*, 2002, p. 9)

Prima traducere pentru păpușar – în termenii lui Rushdie - ar fi *artist*, dar cuvântul este, după cum vom vedea, polisemantic:

„Cu toate astea, întorcându-se acasă de la paradă, profesorul Solanka fu năpădit de melancolie, obișnuita-i tristețe ascunsă pe care o sublima în locurile publice. Ceva era în neregulă cu lumea. De când își pierduse ideile optimiste de pace și iubire ce-i marcaseră tinerețea, nu mai știa deloc cum să se împace cu realitatea din ce în ce mai măsluită (disprețuia în acest context expresia, altminteri excelentă, „realitate virtuală.”) Întrebări legate de putere nu-i dădeau pace nici o clipă. Cine știe din ce încurcături ieșeau basma-curată mai-marii orașului, în vreme ce gloata de cetățeni înfierbântați se lăsa purtată pe aripile viselor?....

Există niște păpușari care ne fac mereu să țopăim și să zbierăm, se frământă Malik Solanka. Dar cine trage sforile în vreme ce noi, sărmame marionete, țopăim?” [*sublinierea mea*] (Rushdie, *Furie*, 2002, p. 13-14)

A doua traducere pentru păpușar este, prin urmare, *politician*, sau deținător al puterii.

Să examinăm în continuare sensul dat de Rushdie pentru păpușă. În sens larg, aceasta ar însemna *creație*, dar și aici există nuanțe:

„Asmaan Solanka [*fiul profesorului Solanka*], născut la opt ani după ea, părea să fie în chip straniu replica în carne și oase – blondă, cu ochii negri și cu o fire mai blândă – a acestei făpturi. Deși era băiat în toată puterea cuvântului Asmaan era luat mereu...drept o fetiță, pesemne datorită frumuseții ochilor lui cu gene întoarse, dar poate și fiindcă le amintea oamenilor de creatura anterioară a tatălui său. Numele păpușii era Isteața.” (Rushdie, *Furie*, 2002, pp. 19-20)

Concluzie

Creația este, în exemplul ales, cea biologică – un fiu. Ea se confundă însă cu creația „artificială” -- opera de artă – și, în mod ciudat, este precedată de aceasta. În continuarea romanului, vom vedea că opera de artă, *păpușa*, va deveni independentă de creator, va avea o viață a ei, desprinsă de cel care a plăsmuit-o.

Granițele dintre artă și ficțiune sunt, după cum demonstrează Rushdie, extrem de nesigure. Poate nu ar fi exagerat să ne vedem contemporanii ca „homo fabulans” – definiți de spunerea și interpretarea „poveștilor” (cum sugerează Paul Ricoeur, în *Time and Narrative*). (Ricoeur, 1998, p. 1) În cele din urmă, pentru noi, trăitorii în post-modernitate (sau, pentru a folosi formularea lui Sloterdijk, în „încă-modernitate”), nu ficțiunea este cea pusă sub semnul întrebării, ci realitatea.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

Rushdie, Salman. *Furie*. București: Humanitas, 2002

Rushdie, Salman. *Rușinea*. București: Polirom, 2001

Surse secundare

Appignanesi, Lisa & Maitland, Sara (eds.). *The Rushdie File*. London: ICA/Fourth Estate, 1989

Clark, David Lee (ed.). *Shelley's Prose*. London: Fourth Estate, 1988

Coleridge, S. T. *Dejection: An Ode*, în Potter, Stephen (ed.). *Selected Poetry and Prose*. London: Nonesuch Press, 1962

For Rushdie: Essays by Arab and Muslim Writers in Defense of Free Speech. New York: George Braziller, 1994

Grant, Damian. *Salman Rushdie*. Plymouth: Northcote House, 1999

Johnson, Samuel. *Rambler*, no. 125, 28 mai 1751

Lane, Richard J., Mengham, Rod & Tew, Philip (ed.). *Contemporary British Fiction*. Cambridge: Polity Press, 2003

Ricoeur, Paul. *Time and Narrative*, în Currie, Mark. *Postmodern Narrative Theory*. Basingstoke: Macmillan Press, 1998

Rushdie, Salman. *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981-1991*. London: Granta Books, 1991

Rushdie, Salman. *The Jaguar Smile : A Nicaraguan Journey*. London: Picador, 1987

Swift, Jonathan. *A Tale of a Tub*, sect. VIII; ed. A. C. Guthkelch & D. Nicol Smith. Oxford: Clarendon Press, 1958

Zola, Emile. *Le sens du réel*, în *Le Roman Expérimental*. Paris, 1880

INTERNET AND SOCIAL MEDIA ADDICTION: IMPLICATIONS ON FAMILIES

Luiza – Maria DRAGOMIR

Research Assistant “Constantin Brancusi” University of Targu Jiu

Abstract: “The impact of social networks on families has been researched to see what negative and positive effects they have, and researchers are increasingly concerned that technology is diminishing family communication, leading to a decrease in unity and cohesion.

Within the family, it can generate feelings of inattention, lack of communication and a feeling of insecurity and instability in relationships. Sherry Turkle, in her book Alone Together, talks about a study in which parents and children were asked about various aspects of technology. The results were amazing, the children reported that they felt that their parents were addicted to their phone or computer and expressed their desire for their parents to spend quality time and interact with them. This study shows the increasing dependence on social media in families and the need for more social interactions in the family.

As human beings, we are social by nature and long to make connections in relationships. It can be said that we feel connected through social networks, but we lack the ability to hear and see verbal and nonverbal messages. Studies have shown that as parents increase their screen time, so do their children. Screen time in these studies included smartphones, televisions, computers, and video games. Children imitate what they are taught, and when parents use electronics while playing with their children, it has been found that children are more likely to engage in risky behaviors. This study is mainly theoretical, descriptive, we analyzed the impact of social media and the Internet on families based on studies, having as starting points several aspects of family life. Family relationships have been identified as a major theme in the analysis of the literature. There it has been suggested differently that the Internet is leading to a new level of “fragmentation” or that it is simply the latest in a series of changes that have reduced immediate contact within families. In this case, some authors have argued that the Internet replaces other distractions, such as watching TV. On the other hand, most of the literature predates access to portable devices with internet access (mostly mobile phones) and has considered only a small measure of the impact on family norms in societies that did not share the norms of more technologically advanced.

Keywords: social media, addiction, family, technology, children.

Introduction

Prior to the mid-1990s, a degree of technical skill was required, and by the year 2000, the speed of internet access, and therefore what could be viewed and downloaded, was limited by the speed of conventional telephone lines. Access is also usually the ability to physically connect a computer to a telephone line (Internet Statistics Compendium, 2009).

After the year 2000, these constraints began to diminish. First, core technology has become much easier to use, eliminating the challenge of a user who needs a certain degree of specialized skill (Carter, 2008). Second, broadband growth in developed countries, grouped under the Organization for Economic Co-operation and Development, has enabled faster and more reliable connections. Third, the introduction of wireless technology has broken the idea that a computer must be physically connected to a telephone line. Eventually, a generation began to enter adolescence and

early adolescence that grew up with information technology (IT) and saw its use as a normal part of their lives (Kraut et al., 2003).

In essence, the Internet is a communication tool. It allows people to contact others, share information, search for information, and engage in a variety of social engagements. As such, Computer Aided Communication is seen as a way for people to use computers to connect with another person through both asynchronous and synchronous systems, to exchange images, text, and engage in interactive conversations. Caplan (2010) argues that CMC is the main reason for the increased use of the Internet. In turn, the Internet is defined as connected computer networks that act to distribute digital information.

General literature review

This rapid expansion of the use of Internet has led to an interest in how the Internet can affect the upbringing of children, family relationships and the impact on social interactions within the family. Some studies analyzed in this article consider the Internet as the most recent external threat to the family. In this regard, such threats have been an essential part of the process of adopting new technologies and modes of interaction, such as easy access to radio, television and computer games. This is important to keep in mind, because as a part of each generation tends to see the last generation as more rebellious, less respectful of the rules than the present one, the process of a teenager moving from family dependence to independence relative is more difficult now than in the past in terms of technological developments (Shapka and Keating, 2005).

Existing research indicates that there may be adverse effects of social media such as reduced time spent with other family members and thus social isolation. For example, other authors (Vitalari et al., 1985) reported that social media and the Internet can reduce family time. Separate research, in an organizational context, has suggested that social media has reduced face-to-face social interaction, but that new forms of interaction (teams) and relationships are being created to replace it (How Internet / Social Media Addictions Can Impact Family- Life, online: <https://talk.recovery.org/discussion/1150/how-internet-social-media-addictions-can-impact-family-life>, accessed November 24, 2021).

However, the Internet is not the only change in human social systems in the last 20 years. What is broadly called “globalization” (Chen et al., 2008) has progressed at the same time, changing economic and social relations. In this sense, the changes attributed to the Internet may be the consequences of these broader social changes, rather than the Internet being a major source of change in itself. The validity of this argument is explored in this part of the paper, but in general it seems reasonable to accept that the Internet is both a cause of change in itself and one of a number of factors that provoke traditional ways of interaction and communication.

An early observational study of computers and family life (Kraut et al., 2003) found that as family members used the Internet more to communicate with non-family members, they spent less time interacting with their families. Other studies have

suggested that Internet addiction may lead to withdrawal from family, friends and social relationships. Other research has also suggested that some forms of internet use may have a significant impact on family interaction and behavior.

There are probably two main themes in the early literature. The first is that the Internet reduces intra-family communication (Nie et al., 2002) and increases overall levels of social isolation (Kraut et al., 1999). A more subtle version of both arguments is that the Internet is changing the socialization process by replacing some aspects with new elements. Therefore, although technology is important, the impact is usually less than expected or feared, and that different technologies bring different changes. In fact, the impact is somewhat contradictory and usually less widespread than expected or feared when it was first introduced (Taylor, 2013, <https://www.psychologytoday.com/blog/the-power-of-technology/201303/is-technology-creating-family-divide> accessed on November 27, 2021).

This paper primarily examines the literature on the impact of the Internet and social media on the following two important issues: intra-family relationships and broader social relationships. Exploring these two aspects involves considering the issues of identity formation and how parenting styles interact with the expectations of adolescents and young adults. In turn, it is necessary to consider how applicable the existing literature is. Hence the argument that the impact of social media and the internet can be seen as either simply the passage of time, or one in which ordinary users begin to absorb social norms different from those of their society.

Internet use and social relationships

This part of the research is divided into two other sections. The first analyzes the impact of the Internet on family relationships, and the second, the implications of the Internet on social relationships and interactions in a more general sense, the two areas being interconnected:

1. Impact on family interaction

We can divide the impact of the Internet on intra-family dynamics into two broad categories. The first is simply like spending time online and away from physical family interaction. The second category is given by the fact that the Internet is a source of information about alternative models of social interaction and economic norms. In fact, it can be disruptive by allowing access to a different way of life than that experienced in a particular society (Zhou, 2011).

However, it should be noted that although there is a clear distinction between "time" and "ideas", in many cases the two are closely linked. Thus, the discussion on the impact of Internet combines the idea that the time spent with face-to-face interaction is diminishing and that the Internet provides access to information and concepts, to "ideas". This distinction is not widely discussed in the literature, but is implied by the fact that it can be assumed that the Internet offers benefits that are not available in terms of traditional face-to-face interaction (Kiesler, 2014).

Another practical problem in studying the impact of the Internet on family relationships is not only that it is so new, but also that it is a dynamic field. Thus, the

widespread access through mobile phones widely available around 2008 and since then has seen a continuous expansion.

The fact is that family life has changed in the last generation except for the rise of technology. The size of the houses has increased by 50 percent, which means that family members can retreat to their own corners of the house, so parents and children are less likely to see each other. Because everyone is so busy with work, school and extracurricular activities, families have less time together. Add technology to the mix and everything gets worse. It has come to the point where parents and children seem to send more emails and messages than they do - even when they are at home together.

The ramifications of this distancing are profound. Less connection - the real type - means that families are not able to build relationships as strong as they could be, nor are they able to maintain them. As a result, children will feel less familiarity, comfort, confidence, security, and most importantly, parental love. There is also less sharing, which means that parents know less about what is going on in their children's lives and, as a result, have less ability to influence them.

Parents are also less able to provide not only adequate supervision and guidance, but at a more basic level they are less able to model healthy behavior, share positive values, and send good messages to their children.

An example of these changes is an early study by Kraut et al. (1999) divided the use of the Internet between time spent online, with a main focus on searching for information and using e-mail. The first was seen as a one-way process that provided only limited incentives for regular use, while email opened up the same possibilities for interactive conversations as using the phone. Hence, they argued: "The possible social impact of the Internet may be more important in the fields of work, school, and family interactions than in the commercial areas that are so much emphasized in the press today" (Kraut et al., 1999, p. 301).

Other studies on the impact of the Internet suggest that individuals spend less time with their families. However, another study suggests that social networks would only begin to replace more conventional friendships and family interactions when they were no longer strong. In fact, interacting with the internet could become a way to make up for something that is already missing. This has been supported by a number of subsequent studies (Hlebec et al., 2006) and Punamaki et al. (2009) both found a correlation between the intensity of internet use (especially games) and the existing quality of intra-family relationships.

An important dynamic in the use of the Internet can be related to the use and skills differentiated between generations, because now it is more likely that children are more aware of how to use IT than their parents (Eynon and Helsper, 2014). However, other research shows that parents believe that they are competent enough to monitor and guide their children's use of the Internet at home. As a conclusion to these aspects, what can happen more and more is that as a grown generation in a world that emphasizes the virtual environment, will use the Internet as a tool and place for the process of forming the identity of adolescents (Mallan et al., 2010) through which young

people begin to create an image of "self" independent of the common image derived from their family environment.

An important component of more recent research is the return to the issue of social isolation. Again, the findings are very mixed, a study in the US (Hampton et al., 2010) claims that young people communicate mostly with the same group online, as they do face to face. This tends to create an argument that most of the use of social networks is in groups of geographically close relatives or friends. However, other studies suggest that there are important differences by age group (Holtz and Appel, 2011). Holtz and Appel (2011) note that the highest use of interactive IT is the pre-adolescent age group and argue that this age group is more likely to show signs of introversion and aggression, unless their use of interactive IT is matched by the close involvement of parents. If parents are careful to monitor their use and discuss their response to what is happening online, then the result is the elimination of most adverse behavior problems. Another recent study (Gunuc and Dogan, 2013) supports this argument that the nature of parent-child interaction is important. If it remains active, then online use does not lead to changes in attitude, but if it is interrupted there is a risk of alienation between children and parents.

In general, more recent research is beginning to consider the Internet and social media as important means of access, but it does not really change the impression left by previous research. Increased use of the internet can disrupt intra-family relationships, but there is little evidence of a direct correlation. Two studies (Gunuc and Dogan, 2013; Holtz and Appel, 2011) suggest that the nature of parent-child interaction is important, but both also looked at either early adolescence or pre-adolescent age groups, in which parents it may be easier for them to do more direct exercises. Control. Some studies suggest that older adolescents are more likely to demand greater independence in their use (Machold et al., 2012) and that adolescents' level of Internet knowledge is important in determining how harmful their use may be. (Lee and Chae, 2012).

2. Internet use and social relations

In general, four hypotheses have been advanced to explain the consequences of Internet use among adolescents (Lee, 2009).

These are:

1. Travel (where internet use diminishes other forms of socialization);
2. Benefits (the internet creates additional opportunities for socializing);
3. A growth model (those who already have strong social relationships earn the most from online access); and,
4. A model of social compensation in which those who lack existing social ties build new ones online (Lee, 2009).

The evidence is very mixed for these hypotheses and various studies provide evidence for different hypotheses. However, Lee (2009) strongly suggests that the rich-man hypothesis is the most feasible, although this does not preclude the idea that all benefits and the social compensation model are also valid (Punamäki et al., 2009).

Some research has reported that internet use decreases social connections and increases social isolation (Kraut et al., 1999; Kraut et al., 1998; Nie, 2001; Nie et al.,

2002; Nie, 2002). Moody's (2001) also found that if one engages in a large number of online relationships, this can lead to the replacement of face-to-face ones. In addition, Sanders et al., (2000) indicated that low-level Internet users have better relationships with their family and friends than high-profile Internet users with weaker social connections. But again, the evidence is mixed (Kraut et al., 2002) and, importantly, the effect observed depends on how the information is analyzed. Therefore, Kraut et al. (2002) found evidence that use leads to positive communication and social involvement, reversing the findings of their previous research (Kraut et al., 1998) which strongly suggested a negative effect. The previous study found that older users became less well socialized and reported increases in depressive symptoms (Kraut et al., 2002). Instead, the revised analysis found: "A 'the rich get rich' model predicts that those who are very sociable and have existing social support will get more social benefits from using the internet.

Extremely sociable people can reach others on the Internet and may be especially prone to use the Internet for communication" (Kraut et al., 2002, p. 58). On the other hand, the study also suggested that those with weaker social networks use the Internet to compensate for this, so it provides some support for Lee's (2009) social compensation hypothesis. socialization and access to information, thus increasing self-reported levels of socialization and helping to compensate for feelings of depression (Kraut et al., 2002). Vergeer and Pelzer (2009) concluded that the use of the Internet did not harm existing social networks, but in turn, socializing on the Internet did not help to compensate for feelings of loneliness.

As with intra-family relationships, the correlation between volume of usage and reported levels of isolation remains very complex. For example, a large survey of 5,000 regular users of online gaming found that there are variations between positive and negative effects depending on the motives, contexts, and individual characteristics of users (Shen and Williams, 2011). However, he did not find any clear correlation between the volume of use and the changes in the extent to which the individual socialized outside the context of the game. On the other hand, an older, relatively small sample found a correlation between internet use and adolescent depression (Sanders et al., 2000). In combination, this may support the argument that those who become addicted to the Internet for reasons of social isolation are more likely to become addicted (Li and Chung, 2006). In other words, those who seek to use the internet as a means of social compensation may find that it does not generate the kind of social network that reduces the level of depression and loneliness, but still offers an alternative to social isolation from real life.

Internet usage by young people

Early research on the use of the Internet tended to suggest that it was used mainly by older, slightly richer age groups (OECD, 2002). This reflected the relatively high prices of computers, the cost of connecting from home, and the fact that most of the use was related to work (Sciadas, 2002). Over time, cheaper means of Internet access, the prevalence of Wi-Fi, the development of smartphones, and the changing nature of

the Internet (Clarke, 2004) have combined to mean that young people are now regular Internet users. Internet access has changed since the early 1990's, when the use of the Internet required a certain amount of computer knowledge to become more and more user-friendly. Equally, the means of interaction have constantly changed from text-based e-mail exchange to social media (Taraszow et al., 2010). These social networks, such as Facebook, Instagram, and Twitter, are now creating new types of social communication, conversation, exchange, and association (Taraszow et al., 2010). The basis is the assumption that users generously share data and information about themselves.

A study by Boyd (2007) explored the use of these social networks among young people. He argued that during 2005, social networking sites were most commonly used by teens in the United States. Across the country, teenagers connected, made detailed profiles, openly expressed their relationships with other members, and wrote back and forth comments. Boyd suggested that this rapid acceptance of social networking sites by teens has led to a variety of issues, such as wasting time, lagging behind in school, and family and ethical issues such as parental deception about nature and volume of use. Today, teenagers around the world live practically on social media, given the restrictions imposed by the current pandemic.

Social networks are not the only technological environment through which people connect during the health crisis. Many modern interactions are conducted through phones and computers, such as video chats, phone calls, and text messages. Thus, the use of technology in general could increase even in times of crisis, and people may find their phones extremely important to stay connected.

However, especially for teenagers, the internet is not just about usage, it has become an integral part of their social life. From this perspective, the process of forming an online identity is important to understand both the motivation to use the internet and some of the possible implications.

Online identity is as much a function of role-playing as real life, but there is no clear vision of how the two interact. Identity is the expression of interpersonal attributes (for example, personality characteristics or self-definition) of functions and affiliation within values and communities or even moral beliefs. However, many physical restrictions on identity, such as gender, age, body, or race, as well as cultural or social norms (e.g., background, ethics, language, or sexual norms) become flexible in online settings. As such, in creating an online person, the Internet provides both anonymity and a lack of context, and this can be used to allow people to experiment with identities (Calvert, 2002). Thanks to social media, many students who have been excellent students have become bad students. Every day, these students come to class, but they don't focus on studying. While their teachers teach, they use mobile phones to surf Facebook, Instagram, or chat with friends on Messenger. They always check their cell phones every five minutes to see what's going on social media. If young people use social media in classes, how can they listen to teachers and understand what teachers are saying? Moreover, not only at school, but also at home, these young students who are addicted to social networks do not move or read the new lesson before going to school, because they are busy with social networks. For example, Khanh, a young woman

from Vietnam, is addicted to social media. In the past, she was a hardworking student. She was always doing her homework and preparing for new lessons, so she always got A grades. However, everything has changed since she started using social media too much. In class, instead of listening to the teacher, she always posts selfies on Facebook and Instagram. At home, with the attraction of social networks, she continues to use her mobile phone and does not learn or do homework. As a result, in the intermediate and final exam, she only got grades C and D. Addiction to social networks causes a bad habit in studies. It can turn a young person from an excellent student into a bad one. Secondly, young people who are dependent on social networks can live far from reality. Due to the use of a mobile phone all day, they will not have time for outdoor activities such as sports or camping. Instead of going out with friends or talking to their parents, these people like to chat with friends on social media. They will stay home and update the news on social media. They post status updates or photos to share with friends on social media. Gradually, they will only live in a virtual world. Amanda, a teenager in America, is a clear example. When her mother bought her a cell phone for her 18th birthday, she became addicted to social networks. She didn't go swimming with her friends on the weekends anymore. She rarely spoke to her parents. During her family vacation, she always took pictures of food and places she visited and announced to her friends on Facebook or Instagram. Now, she posts her emotional state with a photo on social networks every day.

Her life is frequently updated on social networks. Social networks are seen as the world in which he lives, the world in which we communicate only through icons, comments and appreciations.

Last but not least, excessive use of social media will have a serious impact on health. Because young people are addicted to social networks, they will go to bed late to read news on Facebook or chat with friends. Staying late is really harmful to your health, especially your brain. If young people do not get enough sleep, their health will be severely affected by weight loss or fatigue. Also, their brains will not work properly and they will not be able to sleep. Moreover, addiction to social networks can cause depression in young people. When young people use social media, they will see other people on social media. If young people see other people who are better than them in appearance or talent, they may feel inferior. These young people may envy people who are more famous or smarter than themselves, and they may feel ashamed of themselves. One always wonders why they cannot be as excellent, talented or beautiful as others. Therefore, they feel pressured, stressed and depressed.

Research gaps

In general, the evidence for the impact of the Internet on intra-family relationships and social isolation is confusing. Some studies indicate that there are negative effects, others indicate how the internet and social media open the door to different and additional forms of socialization, and others suggest that the main beneficiaries are those who are already well connected. There is evidence linking the internet to addiction

and mental health difficulties, but this mainly indicates that those who are already vulnerable can use the internet as a focus for addictive behavior.

There are other real problems in the existing literature. Most studies use relatively small study samples (Hlebec et al., 2006) rather than large-scale controlled samples. This is a useful research design, especially if the goal is to study a particular issue in context. However, what is vital is that we do not forget that generalization from such studies is not easy and is not an automatic process (Yin, 2009).

In fact, a large part of the apparent contradiction may come from variations in research design, not from underlying variations in actual activity. On the other hand, few large-scale studies are hampered by time lags (Zhao, 2006). In this case, for example, Zhao's study, published in 2006, is based on a 2000 survey.

This may not be so significant if what constitutes the internet is stable. As discussed earlier, a number of early studies now make a rather strange distinction between the Internet as a static repository of information and e-mail as a means of social interaction (Kraut et al., 1999). As it is, major changes have taken place even in the last few years, with the rise of social networking sites becoming available only in 2005, the rise of blogging and the fusion of internet and mobile phone technologies, all of which are even more recent. In fact, the academic literature lags behind the changes, and while it is true to date that the Internet has had a limited impact on the family and social isolation, this is not necessarily true for the next round of changes in technology and means of interaction. On the other hand, Fischer's (1997) basic argument seems to have been valid so far, that such changes never have the massive impact to be feared or expected when first introduced.

The latest gap in the literature is that it is largely focused on the OECD, especially when looking at family relationships and individual socialization. More recently, China, Taiwan, and Korea have been extensively studied, but there are few things that reflect the changes in the Arab world. This is relevant because internet technology (Richards, 2003) is combined with the other dynamics of globalization (Shneor and Flåten, 2008) and this can have significant impacts. If parental styles and social norms are aligned, there is mainly a low impact on adolescent mental health (Dwairy et al., 2006). If teenagers become accustomed to Western norms and their parents operate within their own traditional norms, then there is room for significant disruption.

Conclusions

In conclusion, it is very difficult to identify the positive or negative aspects of the internet and for many issues, the key elements considered are the idea of internet and social media as addiction. This can be reflected in the volume of usage (i.e., time spent online) or the kind of usage (i.e., the use of the internet to access something: social networks, games or other information), but in reality, the two issues are likely to be related. The main argument, stating that the internet is a source of time travel or access to new ideas, is used as a framework, then the positive and negative aspects can be outlined.

Type of internet usage:

Positives: the internet and social media can be used for other activities that do not involve direct contact; there is no priori evidence that time spent online has a negative impact on other relationships; may allow for a capacity for interaction that is difficult given cultural constraints;

Negative aspects: reduces the importance of face-to-face interaction, this can be essential in cultural situations where time spent in the extended family is seen as important; Too much time online can indicate problems such as addiction.

Access to new ideas:

It can help the cultural transmission of new ideas and increase the understanding of people from different cultures, without any detrimental influence from these cultures; the evidence is that most of the time spent online is actually on existing social networks (especially for girls);

This means studying the use of the Internet and social media in the future, taking into account the following indicators: the volume of use of social networks, the nature of networks and the type of use, as well as beliefs about the extent to which use of the Internet and social networks change relationships. existing social and family responsibilities. Throughout this exploration, the fundamental question of research are: the internet leads to changes due to lack of interaction within the family or change of attitude in interpersonal relationships. Extensive empirical studies are needed on these issues, on as large a sample of people of all ages as possible.

Bibliography

- Caplan, S. E. 2010. Theory and measurement of the widespread problematic use of the Internet: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, 26, 1089-1097.
- Carter, L. 2008. Dissemination of e-government: a comparison of adoption contracts. *Transforming Government, People, Processes and Policy*, 2: 3, 147-161.
- Eynon, R. & Helsper, E. 2014. Family dynamics and Internet use in the UK: What role do children play in involving adults in the Internet? *Information, Communication & Society*, 18: 2, 156-171.
- Hampton, K. N., Sessions, L. F. & Her, E. J. 2010. Core Networks, Social Isolation and New Media. *Information, Communication & Society*, 14: 1, 130-155.
- Kraut, R. E., Kiesler, S., Boneva, B. & Shklovski, I. 2006. Examining the impact of Internet use on TV viewing: Details make a difference. In: Kraut, R., Brynin, M. & Kiesler, S. (eds.) *Domesticating Information Technology*. Oxford: Oxford University Press.
- Kraut, R., Kiesler, S., Boneva, B., Cummings, J., Helgeson, V. & Crawford, A. 2002. The Internet Paradox Revisited. *Journal of Social Issues*, 58, 49-74.
- Kraut, R., Mukhopadhyay, T., Szczypula, J., Kiesler, S. & Scherlis, B. 1999. Information and communication: Alternative uses of the Internet in households. *Information Systems Research*, 10, 287-303.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukophadhyay, T. & Scherlis, W. 1998. Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American Psychologist*, 53, 1017-1031.
- Hlebec, V., Manfreda, K.L. & Vehovar, V. 2006. The social support networks of internet users. *New Media & Society*, 8, 9-32.
- Internet Statistics Compendium. (2009) Internet Statistics Compendium. online: <http://econsultancy.com/reports/internet-statistics-compendium>
- Lee, G. R. 1982. *Family structure and interaction: a comparative analysis*, Minneapolis, University of Minesota Press.

- Lee, S. J. 2009. Online communication and teen social connections: Who benefits most from using the Internet? * *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14, 509-531.
- Lee, S.-J. & Chae, Y.-G. 2012. Balancing participation and risk in children's use of the Internet: the role of Internet literacy and parental mediation. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15: 5, 257-262.
- Mallan, K., Ashford, B. & Singh, P. 2010. Navigation in iScapes: Australian Youth Constructing Identities and Social Relations in a Network Society. *Anthropology & Education Quarterly*, 41, 264-279.
- Nie, N. H. 2001. Stability and interpersonal relationships on the Internet: dealing with situations of conflict. *American Behavioral Scientist*, 45, 420-435.
- Nie, N. H., Hillygus, D. S. & Erbring, L. 2002. Internet usage, interpersonal relationships and sociability: a timed journalistic study. In: Wellman, B. & Haythornthwaite, C. (eds.) *Internet in our day to day lives*. Oxford: Blackwell.
- Nie, N. H., S. 2002. Impact of internet usage on social life: timed journalistic remarks. *IT & Society*, 1, 1-20.
- Punamäki, R.-L., Wallenius, M., Hölttö, H., Nygård, C.-H. & Rimpelä, A. 2009. Associations between information and communication technology (ICT) and peer-to-parent relationships in early adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 33, 556-564.
- Shapka, J.D. & Keating, D.P. 2005. Structure and changing ones believe in self during adolescence. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 15-27
- Vergeer, M. & Pelzer, B. 2009. The consequences of using the media and the Internet for the capital and well-being of the offline and online network. An approach to the causal model. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 15, 189-210.
- Vitalari, N. E., Venkatesh, A. & Gronhaug, K. 1985. Computing in the home: Shifts in the time allocation patterns of households. *Communications of the ACM*, 28, 512- 522.
- Zhou, T. 2011. Understanding the participation of members of an online community: a perspective on social influence. *Internet Research*, 21: 1, 67-81.

Internet:

- [1]<http://www.recovery.org/forums/discussion/1150/how-internet-social-media-addictions-can-impact-family-life>
- [2]<https://www.psychologytoday.com/blog/the-power-prime/201303/is-technology-creating-family-divide>
- [3]http://www.huffingtonpost.com/jan-cloninger-and-rosemary-strembecki-lcsw/how-is-technology-affecting-your-family_b_3915849.html
- [4]<http://butler.osu.edu/news/tuned-or-tuned-out-how-technology-affecting-your-family>.
- [5]<http://health.usnews.com/health-news/patient-advice/articles/2015/06/12/how-electronics-could-be-affecting-your-childs-health>
- [6]<https://ifstudies.org/blog/technoference-how-technology-can-hurt-relationships/>.
- [7]<http://www.deseretnews.com/article/865609628/How-technology-is-changing-the-way-we-communicate.html>

TRANSLUCENT. THE POST-COVID UNIVERSE, UNDER THE DARK SIGN OF DYSTOPIA

Emanuela ILIE

Assoc. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: Given the dark socio-medical background of the last two years, literary discourses have metamorphosed through hybridization or returned to ancient species and forms of literary existence, which before the covid era many considered outdated or even dated. One such literary species suddenly re-vitalized is dystopia, be it scientific, totalitarian, or catastrophic, to which especially the young and ambitious novelists turn; on one hand, they aim to reflect in aesthetically convincing forms of discourse the radical transformations that the current society is experiencing; on the other hand, they intend to draw an alarm signal regarding the long-term consequences of these metamorphoses. In the Romanian space, the most convincing dystopia that has seen the light of print is Ligia Pârvulescu's debut novel entitled Translucent, which won the "First Novel" contest, organized by Litera Publishing House in 2021. Our study consists in a lucid analysis of this successful hybrid dystopia, in which elements specific to the already canonized types of dystopias are mixed by a talented novelist, sure of his means and eager to offer more than just a Romanian version of a possible post-covid dystopia.

Keywords: Romanian dystopia, post-Covid era, hybridization, totalitarianism, utopia, spirituality

Spre deosebire de majoritatea covârșitoare a prozatorilor tineri, care, pentru a-și trece textele de debut prin furcile caudine ale concursurilor de cel mai mare impact editorial, apelează aproape exclusiv la teme, formule și registre specifice literaturii *mainstream*, Ligia Pârvulescu a pariat pe o carte cu totul distinctă, dar care s-a dovedit câștigătoare – căci romanul său de debut, *Translucid*, a câștigat chiar marele premiu al concursului „Primul roman”, organizat de Editura Litera în acest an. În contra direcției obișnuite, cum spuneam, tânăra scriitoare – exersată anterior în poezie (v. volumul *Fluvii de asfalt*, Casa de editură Max Blecher, București, 2014, pe lângă numeroasele contribuții publicistice din ultimii ani) – a făcut dovada că este un prozator deja format, pe deplin stăpân pe instrumentele sale, punându-și în primul rând la bătaie imaginația distopică absolut surprinzătoare, grație căreia a creat lumi alternative întunecate, tulburătoare, însă pe deplin convingătoare estetic.

Prima și cea mai lungă parte a cărții, ocupând aproape două treimi din ansamblul textual, constă într-o distopie hibridă¹, în al cărei contur incipient se poate recunoaște, fără prea mult efort, desenul lumii românești actuale. Inserțiile privind viața socială și politică autohtonă, privirile repezi aruncate către câteva medii fundamentale tarate (spre exemplu, cel din suburbiile bucureștene, dar și, la celălalt capăt al eșichierului social, cel academic sau studentin) servesc însă drept simpli re-lansatori ai poveștii sumbre,

¹ Folosesc formula având în vedere, desigur, delimitările deja canonizate în studiile dedicate distopiei – ai cărei cercetători disting între distopiile totalitare, cele științifice și cele catastrofice (v., spre exemplu, opinia lui George Achim, evidențiată în *Iluzia ipostaziată. Utopie și distopie în cultura română*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2021, p. 145). Romanul de debut al Ligiei Pârvulescu amestecă, voit, aceste forme de existență distopică.

configurate, în cele mai mici detalii, după modelul contrautopiilor clasicizate ale lui Huxley, Zamiatin & co. La câțiva ani după Covid, întreaga umanitate, purtând cu inconștiență povara unui bagaj traumatic comun, se transformă brusc într-un rău (inițial în Statele Unite ale Americii, apoi peste tot pe glob), după câteva reguli ce urmăresc, de fapt, destructurarea totală a modelelor sociale cunoscute, extincția intelectualilor și dominația „pozitivistiilor”. Principiul catalizator este anunțat, încă de la început, de o voce narativă bine strunită, ale cărei inflexiuni limpezi încă nu pregătesc cititorul pentru grozăviile ce urmează:

„Se făcuse o razie la nivel mondial. Rămăseseră câțiva refugiați pe ici-pe colo. Totul pornise, ca de obicei, din America, în timpul noii crize economice. Puțin înainte, inculții, adică pozitivistiile, veniseră la putere întâi discret, treptat, apoi, în momentul crizei, în forță. Brusc. Concluzia la care se ajunsese fusese că de-a lungul istoriei intelectualii avuseseră idei multe și proaste. Așa că fuseseră vânați ca niște câini turbați. Ecarisajul noului sistem îi urmărise peste tot. Inițial fuseseră eutanasiați cu blândețe, cum se făcea înainte cu câinii vagabonzi. Apoi, când se terminase substanța, pentru că economia începuse să cadă vertiginos și statul era dator vândut, fără blândețe. Tot ca la câini.”²

Acesta este însă doar începutul dezastrului – socio-politic, mentalitar, spiritual, ontologic ș.a.m.d. – pe care îl percepem prin intermediul unui grup de personaje ale căror destine sunt legate, ne vom da seama mult mai târziu, prin fire nevăzute, dar extrem de puternice: Magda, Rosa, Flaminia (Flam), Tercălău, Sartland și Matei. Semnele transformării coșmarești a universului se cumulează, cu o concretețe neliniștitoare, de-a lungul următoarelor trei sute de pagini, acolo unde putem descoperi una dintre cele mai crude ordini românești care au văzut lumina tiparului la noi în ultimele decenii. În configurarea acesteia, bineînțeles, prozatoarea valorifică atât experiențele, fie ele autohtone ori globale, de dată pandemică recentă, cât și patternurile specifice ficțiunii distopice³, îmbinate ici-colo cu elemente de mitologie autohtonă (la un moment dat, printre personajele de fundal apar vampirii) și clișee de reprezentare identitară sancționate prompt sau îngroșate până la caricatură. Pe măsură ce pozitivistiile ajung la putere, se impun măsuri fără precedent, a căror punere în practică devine, desigur, obligatorie. Chiar și în variantă incompletă, inventarul formelor de coerciție este absolut sinistru. Astfel, sunt interzise toate religiile, principiile, deprinderile și obișnuințele de viață considerate nocive, de la consumul de carne la cel de cultură. Pozitivistiilor, fie ei reali ori... intelectuali sub acoperire, li se repetă sistematic importanța *principiului de bază promovat de NMS/ Noua Mișcare Spirituală* („Toți suntem unul. Și atunci toți trebuie să fim la fel.”⁴) și li se plantează un cip care se poate activa prin apăsarea unei șurubelnițe în cruce – singura cruce permisă, după cum le transmite sinistrul cretin Terminescu, Primarul-Președinte ce conduce cu mână de fier noua lume românească, după ce electoratul lipsit de educație îl alege din rațiuni frizând ridicolul: pe scurt,

² Ligia Pârvulescu, *Translucid*, prefată de Doina Ruști, Editura Litera, București, 2021, p. 35.

³ Pentru o sistematizare utilă a temelor și motivelor comune distopiilor clasice se poate consulta, între altele, studiul recent al Oanei-Antonia Ilie, *Patternuri de comunicare în universul distopic*, Editura Pro Universitaria, București, 2017, pp. 54-58.

⁴ Ligia Pârvulescu, *op. cit.*, p. 134.

liderul urmat fără crâcnire este „fan Terminator și fan Eminescu (citise o dată primele două strofe din *Luceafărul*)”. Toate măsurile pe care „Terminatorul culturii și Eminescul noii ordini orășenești.”⁵ le impune rapid sunt, bineînțeles, aplaudate de masele îndobitocite, care îi admiră patriotismul, spiritul civic și ingeniozitatea – probată, bunăoară, prin graba cu care schimbă toponimia, conform unei reguli stranie ce inversează semantica numelor de străzi și chiar orașe (Calea Victoriei se schimbă în Calea Înfrângerii, iar Calea Moșilor în Calea Copiilor, Bucureștiul devine Tristești, Ploieștiul se transformă în Sorești ș.a.m.d.).

În teribila nouă ordine mondială, configurată maniheist-grosolan și având o țință unică, demolarea⁶ imediată a edificiilor democratice, intelectualitatea este investită cu toate atributele negative cu putință. În consecință, toate *produsele* provenite din sau asociate cu lumea intelectuală sunt interzise: poezia și, în genere, scrisul literar devine ilicit, iar lectura este prohibită cu desăvârșire (puținii cititori împătimiți ce își asumă riscul de a se mai adânci în tainele cărților *intelectuale* fiind nevoiți să le ascundă în cele mai improbabile locuri – bunăoară, în frigider). Se desființează toate instituțiile academice, științifice și culturale asociate cu clasa socială percepută drept sursa tuturor relelor lumești (spre exemplu, muzeele fie se dărâmă, fie se transformă în lagăre de intelectuali sau mall-uri pentru pozitiviști). În plus, cu excepția minților luminate autointitulate Spărgătorii de Creiere, grupate în mici nuclee de rezistență, intelectualii sunt repede omorâți sau plasați în lagărele de concentrare. Pe teren autohton, acestea sunt amplasate în fostele Buftea, Mogoșoaia sau Institutul de Fizică Atomică, iar fostul Guvern se transformă în cel mai crud lagăr de intelectuali din fosta Europă de Est („Când îl luau pe câte unul acolo, spuneau despre el că s-a mutat în centru. Pentru că într-adevăr Fostul Guvern era centrul sadismului contra intelectualilor.”⁷). Și, într-adevăr, ritualurile prin care pozitiviștii înțeleg să îi pedepsească, transformându-și în același timp existența altminteri înseriată într-un spectacol de o cruzime ce reiterează, la scară distopică, mai vechiul principiu *panem et circenses*, sunt de un sadism greu de egalat, pe care NMS-ul, Noua Mișcare Spirituală, îl promovează ca formă de libertate superioară (?!). Pe scurt, majoritatea intelectualilor duși în Centru sunt transformați fie în animale de casă pentru pozitiviștii bogați, fie în bucăți de sushi pe care le consumă, cât trupurile nefericiților sunt încă vii, pozitiviștii care câștigă la *jocul de-a corporatiștii*, activitate pe care Noul Regim Mondial o îngăduie, spre bucuria vampirilor, în sfârșit integrați, dar și a indivizilor cu instincte sângeroase, precum Matei, dornici să câștige pentru a ucide lent, prin torturarea victimelor:

„Acum, aici erau organizate bufete suedeze cu mâncare furnizată de *vegării*, expuse pe *desk*-urile de la care în trecut erau oferite serviciile bancare.

⁵ *Idem*, p. 119.

⁶ Să ne amintim că, spre deosebire de utopie, distopia „inventează și deduce posibilele laterale după aceleași procedee, își construiește tot așa peisajul utopic și republica. Totuși, scopul ei nu este de a ne aduce în prezența celei mai bune guvernări. Ea nu construiește pentru a construi, ci pentru a demola. Edificiul ei servește drept exemplu negativ și arată ceea ce n-ar trebui să existe.” (Alexandru Ciorănescu, *Viitorul trecutului. Utopie și literatură*, Editura Cartea Românească, București, 1996, p. 45).

⁷ Ligia Pârvulescu, *op. cit.*, p. 118.

Cele mai căutate baruri erau cele în care, din loc în loc, bufetele erau asezonate cu victime umane, complet dezbrăcate și legate pe birouri, cu tacâmurile frumos aranjate pe abdomen, pentru servire directă cu garanția unei mâncări proaspete – pentru că ce putea fi mai proaspăt decât ceva încă în viață. Aceasta fusese varianta gastronomică pe care pozitivistii o găsiseră la sushi, având în vedere că NMS le interzicea să facă rău « oricărei alte ființe vii ». În spiritul literei NMS, pozitivistii interpretaseră că cei din aceeași specie nu se încadrau în expresia « altă ființă vie », tocmai pentru că nu erau altă specie. Așa că, pentru a ține omorurile sub control și pentru a furniza un minim de carne pentru cei cu ADN carnivor, guvernul aprobase această modalitate de hrănire. Cei cu ADN carnivor, deși în scădere vertiginoasă ca număr, fuseseră în sfârșit recunoscuți oficial – vâlul de legende fusese dat la o parte și vampirii putuseră în sfârșit să se declare ca atare, plângându-se public că nu sunt decât o altă minoritate discriminată, precum fusese în trecut comunitatea africanilor sau cea LGBT. La urma urmei, aveau doar nesemnificative modificări genetice, care, întâmplător, cereau consum de carne umană.”⁸

În același timp, controlul strict al comportamentelor, atitudinilor și chiar al gândurilor este realizat cu ajutorul unor organizații temute, precum Poliția Psihiatrică și Poliția Pozitivistă, care pedepsesc drastic orice derapaj de la singura *normalitate* considerată legitimă, cea pozitivistă. Teroarea este însă întreținută, pervers, și la nivel economic. Adoptarea noii monede cvasi-globale, infantul, are consecințe teribile asupra anumitor categorii sociale vulnerabile, lăsând „oameni fără slujbe, bolnavi fără medicamente și mame fără copii. Mulți își vindeau copiii pe câțiva infanți fabricii de pielărie din Mogoșoaia: noul *trend* al modei bogaților cerea gece, genți, fotolii și canapele făcute din piele fină de copil. Erau foarte scumpe ca produs finit, dar materia brută costa doar cinci infanți bucata. Cu cinci infanți se putea trăi decent o lună.”⁹ Din absolut toate orașele locuite de oameni, dispar nu numai indivizii socotiți drept indezirabili, ci și numeroase profesii interpretate drept nocive sau pur și simplu inutile (medicii adevărați, aflăm undeva, nu se mai află decât în lagărele de intelectuali, și acolo în calitate de deținuți), ulterior orașe, regiuni, țări, chiar și astre (Luna, bunăoară, nu se mai întrevede decât în amintirile nostalgicilor romantici). Deși populația se împuținează considerabil, apar noi meserii, menite fie a contribui la controlul instinctelor de reproducere și implicit al nașterilor (majorității femeilor, de altfel, ajunse un fel de mașinării sexuale în toaletele publice, li se permite doar a îngroșa numărul *alăptătoarelor* și al *sugătoarelor*¹⁰), fie a asigura supraviețuirea în forme hibride a anumitor pozitiviști muribunzi.

Ajungând aici, să menționez și faptul că lista ororilor de mai sus – variațiuni pe alocuri îngroșate ale temelor specifice unei lumi distopice, alienate, reificate ș.a.m.d. – este întregită de hibridizare. Aceasta începe insidios, ca un proces ce servește

⁸ *Idem*, pp. 172-173.

⁹ *Idem*, p. 116.

¹⁰ Tratamentul aplicat femeilor, constrânse să ofere cele mai scabroase plăceri bărbaților în sordidele toaletele publice (în schimbul a doi-trei infanți), atinge din punctul meu de vedere limita inferioară a dezumanizării, în varianta ei distopic-pozitivistă pe care o proiectează romanul *Translucid*.

pozitiviștilor, facilitându-le deplasarea în mediu, dar are ca țintă însăși pervertirea umanului. De la un punct încolo, în universul întunecat din prima parte a romanului *Translucid* se circulă doar în *biomașini*, niște mecanisme stranii, aproape autonome, create printr-un proces de hibridizare uman-tehnologic care le face apte și pentru alte scopuri. În spitalele înlocuite cu un fel de măcelării sinistre, rudimentare, amenajate în anumite parcări subterane, *biodoctorii* pozitiviști, fără studii, dar cu înclinații spre cruzime, pot introduce în corpurile unor oameni pe moarte fragmente de biomașini care declanșează schimbări lente, dar ireversibile, al căror punct final este transformarea lor în Metalici, imuni la orice armă (fie ea biologică ori de alt tip). Majoritatea Metalicilor dispar însă fără urme. Puținele exemplare metalice capturate la timp sunt ținute demonstrativ, la fel ca intelectualii și nebunii profund disprețuiți, în beciul fostului Guvern intelectual, în spații create special pentru ei. Desigur, „micile celule despărțite între ele de grilaje metalice groase” nu sunt altceva decât (altfel de) cuști menite a le arăta pozitiviștilor „ce i-ar fi putut eventual aștepta în viitor – dacă acești mutanți aveau să se transforme într-o rasă superioară, cel puțin ca forță, sau urmau să fie sortiți dispariției în urma bolii noii ere: Metalizarea.”¹¹

În ciuda numărului imens de personaje care se agită pe pânza distopiei întunecate din primele câteva sute de pagini ale romanului, cu adevărat interesante sunt abia tribulațiile celor câtorva personaje de prim-plan, prin ochii cărora asistăm, de altfel, la toate aceste transformări grotești sau sinistre ale lumii – în special românești, căci, în treacăt fie spus, în varianta *translucidă* proiectată de Ligia Pârvulescu, România ajunge în sfârșit una dintre puterile mondiale demne de urmat, având o serie de inițiative care stârnesc emulație la nivel global, fiind catalogate drept avangardiste. Unele sunt proiectate, dinadins, ca mijloace de ucidere a celor vulnerabili (v. eutanasierea noul-născuților handicapați, a bolnavilor incurabili și a bătrânilor incapabili să își poarte singuri de grijă), altele sunt menite a crea iluzia înregimentării, dar în realitate susțin tot uniformizarea și îndobitocirea în masă:

„Terminescu terminase ziarele, revistele, editurile, filmele, www-ul în cea mai mare parte. Rămăsese televizorul, la care însă nu se mai putea urmări alt program decât cel al puricilor și, eventual, la ore norocoase aleatorii, imaginea mirei. În fiecare seară, pozitiviștii stăteau în fața televizoarelor aprinse, pe ale căror ecrane nu se vedeau decât purici. Fuseseră cu toții antrenați să stea în poziție lotus, cu ochii fix în purici, nemișcați, timp de două ore pe seară. Minim. Se revoltaseră împotriva programelor tv și a filmelor și Terminescu decretase, în conformitate cu noua lege NMS, că « meditația în scopuri spirituale cu atenția concentrată pe un purec fix era o metodă ultravitezigistă de a atinge iluminarea, iar dacă nu, cel puțin așa își vede fiecare propriul său film și propriul său program, ceea ce încurajează creativitatea. » NMS promovase metoda și în restul lumii, așa încât aceasta era încă o bilă albă în favoarea României pentru a fi primită în blocul puterilor.”¹²

¹¹ *Idem*, p. 274.

¹² *Idem*, p. 119.

În devia(n)tul sistem distopic, aceste măsuri atroce sunt frecvent puse în legătură cu o extensiune aberantă a creativității întunecate, perverse, care – pretinzând că deschide calea către o nouă eră, profund spirituală, a umanului – atinge totul cu aripa extincției. Sau, de fapt, aproape totul – pentru că, inclusiv în aceste condiții subumane de existență, umanitatea (*sic!*) încă mai poate apela la mijloacele cunoscute de supraviețuire: iubirea și creația. Învăluindu-le, desigur, cu un rol esențial, scriitoarea – care doar pare că își pregătește lumea alternativă pentru Marea Dezintegrare, în realitate neezitând să o salveze, printr-un final anticipat de anumite transformări de vector apăsător utopic – își schimbă narațiunea într-una pe care Darko Suvin ar fi numit-o *fallible dystopia*, adică o distopie imperfectă.

De faptul că, vorba aceluiași teoretician al genului, nicio realitate distopică nu este perfect coșmarescă¹³ ne conving în primul rând destinele celor șase personaje principale, ale căror relații extrem de profunde sfidează legi de existență, spații și timpuri: Magda și Tercălău (de la aventura lor de o noapte și avortul suferit de tânără pleacă, de altfel, tăvălugul de evenimente a căror înlănțuire lasă adeseori impresia de entropie dinadins cultivată), Flam(inia) și Matei (de a căror halucinantă poveste de dragoste, ce traversează, numai pentru a deveni mai puternică, inclusiv experiențe radicale, precum hibridizarea sau unificarea dureroasă, se leagă numeroase alte fire epice și personaje secundare), în fine, Rosa și Sartald (supremii creatori de frumos – și de lumi – ai cărții, mai mult, cei cărora li se datorează experiențele de iluminare stranie ale celorlalți eroi). Lor li se adaugă, desigur, cântăreața Eliza, ale cărei puteri se vor dovedi la finalul cărții cu adevărat demiurgice:

„Creierul Elizei era un oraș – filamentele luminoase pe care stăteau agățați cei trei erau blocurile care-și înălțau materia albastră către bolta întunecată a craniului: un oraș scufundat în valuri de întuneric. După ultimul impuls electric aflaseră că făceau parte dintr-un neuron, dintr-un oraș luminat în noapte, o planetă strălucind în întuneric, o galaxie rotindu-se în jurul propriei axe – așa cum fiecare dintre ei se învârtea în jurul propriului său centru. Eliza era Dumnezeu – creatorul locului în care trăiau. Frecvențele de existență ale lumii porneau de la frecvența ei, de la armoniile ei. Flam își imagină orașele care existaseră pe Pământ – fiecare în parte un creier funcționând autonom, conectat cu toate celelalte creiere-oraș: ca și cum Pământul ar fi avut un creier complex, format din tot atâtea orașe câte existaseră pe suprafața lui.”¹⁴

Până la această surprinzătoare devoalare a principiilor de funcționare și mizelor de profunzime ale (aparent) corozivelor lumi create în *Translucid*, straniețea legăturilor dintre protagoniști se păstrează însă, ba chiar se potențează, datorită nu atât

¹³ Darko Suvin, *Defined by a Hollow. Essays on Utopia, Science Fiction and Political Epistemology*, Peter Lang AG, International Academic Publishers, 2010, p. 395.

¹⁴ *Idem*, p. 446.

construcției narative complicate dinadins¹⁵, cât importanței alocate în trama distopică unui număr redus de scene care trebuie, desigur, interpretate simbolic. Din această perspectivă, în economia deloc constrângătoare (*sic!*) a romanului, un rol esențial îl dețin, pe de o parte, epifaniile ambigue pe care le au eroii în timpul săvârșirii unor acte dintre cele mai sângeroase (castrarea lui Ramon, în restaurantul Mexic, decapitarea lui Călin de către Matei, încercarea aceluiși *ucigaș artist* de a o tortura pe Lola, tentativa sinucigașă a Flaminiei etc.), dar și, pe de altă parte, revelațiile cu adevărat luminoase inițiate ca experiențe spiritual-erotice trăite cu o intensitate ce sfâșie pânza neagră a distopiei (v. ritualul aproape mistic căruia i se abandonează, în mai multe rânduri, Magda și Sartland). Din roman nu lipsesc, bineînțeles, nici evenimentele altfel modelatoare, precum călătoria, în cele mai diverse forme – de la, să spunem, saltul imaginar într-o realitate compensatorie sau deplasarea cu biomașina Madi, deopotrivă în spațiul exterior și în cel interior, a celor patru eroi ce reușesc să se sustragă, mai ales prin iubire, extincției universale (Magda, Tercălău, Matei și FlamLola) până la călătoria în timpuri și universuri alternative, accesibilă, în partea a doua a romanului, doar puținilor supraviețuitori transformați, mai întâi, în entități *translucide*.

Dar marele mister care li se dezvăluie, după trecerea lor, adeseori chinuită, prin mutații deconcertante privește Creația însăși – adevărata supratemă a cărții, cum bine au observat primele sale comentatoare¹⁶. Sensurile profunde ale ficțiunii labirintice imaginate de Ligia Pârvulescu sunt ușor de descifrat, de altfel, doar prin prisma interpretării în această cheie, în fond meta-textuală, a întregului ansamblu. Pe lângă discretele derapaje confesive ale Magdei, având ca pretext incapacitatea captivilor într-un univers totalitar de a se exprima scriptural la modul cel mai autentic¹⁷, există în roman o serie de embleme organizatoare de sens, inserate însă ca și întâmplător în noduri cu totul diferite din țesătura factuală. Deși melodia Elizei, pe versuri ce vorbesc,

¹⁵ O construcție în care, deloc întâmplător, Doina Ruști vede marele atu al cărții: „Partea cea mai puternică a cărții este fără doar și poate construcția, alcătuită pe tehnici înrudite *contrapunctului* lui Huxley, dar mai ales compoziției fractalice ca în *Inception* – filmul lui Christopher Nolan. Secvențe ale poveștii fac un drum sinuos, ca mai apoi să se întoarcă în punctul de pornire, repetă cu intenție un traseu eronat, și, mai ales, încearcă să repare drumurile distruse într-o apocalipsă care a lăsat în urmă resturi demne de un complicat puzzle.” (v. *Epica esențială*, prefața la *Translucid*, ed. cit., p. 7).

¹⁶ În același text de uvertură, romanciera Doina Ruști, coordonatoarea colecției de proză contemporană a Editurii Litera și președinta juriului concursului de debut „Primul roman”, susține că marea temă din *Translucid* este creația: „Pentru că de la un capăt la altul al romanului este vorba despre sensul și tribulațiile creatorului, chiar și dincolo de lumea socială, ori mai ales acolo. De la aventurile amoroase ale cinicului Tercălău, la poemele unui poet imaginar sau la textele unei cântărețe, totul descinde din sensul primordial al ființei, adică de creator al unui univers infinit.” (în loc. cit., p. 6). O idee împărtășită și de Luiza Negură, autoarea primei cronici de întâmpinare a romanului, publicată în nr. 91 din *optmotive* și disponibilă pe [Sub masca opacă a realității \(optmotive.ro\)](http://Submascaopacaarealitatii.optmotive.ro)

¹⁷ Iată unul dintre pasajele emblematice în acest sens: „Începuse să scrie din ce în ce mai mult, deși își dădea seama că paginile pe care le umplea aveau valoare literară tot mai scăzută. Disperarea de a uita vocabularul o făcea să contamineze paginile cu voma continuă a unor cuvinte de calitate mai mult decât îndoielnică. Nu era în stare să alcătuiască metafore, fiecare cuvânt era o victorie în sine prin faptul că reușea să și-l amintească. Singura poezie pe care o mai putea scrie era descrierea unei lumi apuse: spre rușinea ei, scria de fapt un jurnal. Fără personaje. Doar descrieri de peisaje, clădiri și obiceiuri ale unei civilizații dispărute. Trăia și scria din amintiri. Conchise că oricum era mai frumos decât ceea ce-i înfățișa zilnic realitatea: lupta pentru câțiva infanți pentru a-și procura din *underground* foi pe care să scrie din ce în ce mai multe non-sensuri, conversațiile stupide cu fostul ei dezvirginator, Tercă, și călătoriile tot mai dese în Mexic, care o făceau să uite de foamea ce rodea întregul oraș.” (Ligia Pârvulescu, *op. cit.*, pp. 287-288)

fără ocolișuri perdante, de importanța întregirii, a raportării la o alteritate radicală care să rotunjească ființa („Poți locui într - o poveste construiești orice/ un trup care își netezește frisoanele cu mâna altcuiva/ un întreg/ rupt în trei/ totul se leagă.”), acompaniază deseori căutările de semn erotic sau artistic ale personajelor, cu adevărat relevante, la acest capitol, mi se par referințele cu miză ekphrastică: analogiile între diferite chipuri, peisaje ori momente ficționale și picturile lui El Greco, inserțiile descriptive de pânze panotate în muzeul Turner (ale căror ecouri îi sunt activate Trieri, după întregire), dar mai ales corespondențele dintre anumite linii de existență distopică sau eutopică și un cunoscut tablou de Diego Rivera, reprezentând o vânzătoare de cale, a cărei înțelegere le obsedează până spre final pe Magda și pe Flam. Aglutinarea ingenioasă a trimiterilor picturale dovedește, o dată în plus, faptul că în spatele căutărilor unor personaje de prim-plan se ascunde o neostoită apetență pentru actul creator. Doar în cazul artistului criminal Matei, ea are ca pandant o irepresibilă dorință de anihilare brutală a vieții – pe care personajul o înțelege, paradoxal, ca pe o formă de salvare a propriilor victime de un viitor teribil:

„Se uită pe pardoseala băii imense pe care zăcea corpul mic, însângerat. Contrastul cu gresia albă îl făcu să se friseze. « Lumea nu înțelege arta », își spuse. Suprema artă: să oprești viața în zbor, să nu aștepti să cadă, să o dobori ca pe o gazelă. Atâtea băi, atâtea oglinzi, atâtea chipuri de oameni înecați. În cele din urmă pricepuse: nu erau el cei care apăreau în oglinzi. Erau cei care nu mai apucau să trăiască maturitatea, bătrânețea. Era ca și cum ar fi apărut acolo, maturi, în lumea de dincolo de vâl, și i-ar fi spus: « Uite, de asta m-ai scutit. Mulțumesc. » Sau poate că-i spuneau: « Uite, asta nu m-ai lăsat să trăiesc. » Dar nu, asta nu era adevărat. La orice existau mai multe variante de interpretare. NMS spunea clar: interpretarea corectă era cea pe care o simțea. Iar el simțea că acei oameni îi mulțumeau, prin chipul adulților sau bătrânilor care ar fi putut fi și care îi apăreau de fiecare dată în oglinzi. Așa trebuia să fie.”¹⁸

Pentru ceilalți protagoniști din *Translucid*, Creația înseamnă, desigur, fie modalitatea superioară de expresie a ființei în sfârșit eliberate de captivitatea în spațiu, timp sau corp, fie adevărata responsabilitate ontologică, altfel spus, unicul catalizator al existenței. Indiferent de maniera și contextul în care se materializează, aceasta țintește însă mereu spre refacerea androginiei originare, după cum o informează în final Creația absolută, Eliza, pe finalmente întregita Tria (cea recompusă din Flam, Rosa și Ken/Călin):

„Creatorii nu pot fi decât Creație. Tot ce există ca formă materială în Universul nostru funcționează pe baza principiului creator feminin. La origini nu există separare. Creatorul acestui Univers e androgin. Pentru a putea crea, a desprins o parte din el – cea feminină, rămânându-i cea masculină. Astfel, creația are loc conceptual, la origine, în partea masculină. Toate planurile care se află sub

¹⁸ *Idem*, p. 45.

cel original se materializează prin partea feminină, acea parte desprinsă din Creator. Tot ce există este feminin. Eu, tu, planetele.”¹⁹

Inclusiv pentru forța cu care se deschide, astfel, către multiple piste de interpretare cu detentă comparatistă (v., spre exemplu, posibilele corespondențe cu așa-numitele *feminist dystopias* apărute în diferite spații europene și americane începând cu anii 60, dar și numeroasele trimiteri la romanele preferate ale autoarei, de la *Lupul de stepă* al lui Herman Hesse la *Dune* al lui Frank Herbert), romanul de debut al Ligiei Pârvulescu dovedește cu asupra de măsură faptul că lumile alternative create recent pe teren românesc merită cu prisosință nu numai atenția publicului larg, ci și a teoreticienilor genului. În cele mai bune pagini ale lor, ele pot concura, fără inhibiții păguboase, cu orice variantă de distopie post-pandemică recentă.

Bibliografie:

- Pârvulescu, Ligia, *Translucid*, Prefață de Doina Ruști, Editura Litera, București, 2021.
 Achim, George, *Iluzie și distopie în cultura română*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.
 Ciorănescu, Alexandru, *Viitorul trecutului. Utopie și literatură*, Editura Cartea Românească, București, 1996.
 Negură, Luiza, *Sub masca opacă a realității*, în *Optmotive*, nr. 91, disponibil pe [Sub masca opacă a realității \(optmotive.ro\)](http://Submascaopaca.ro)
 Ilie, Oana-Antonia, *Patternuri de comunicare în universul distopic*, Editura Pro Universitaria, București, 2017.
 Suvin, Darko, *Defined by a Hollow. Essays on Utopia, Science Fiction and Political Epistemology*, Peter Lang AG, International Academic Publishers, 2010.

¹⁹ *Idem*, p. 481.

ON GRAMMAR AND REALITY

Laura Carmen CUȚITARU

Assoc. Prof. PhD, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, România

Abstract: The search for answers about the connection between language and thought, represented so well by the German philosophers in past centuries all the way down to Wilhelm von Humboldt, and revisited with moderate success by the American linguistics of the 40's, seems to have found an unprecedented enthusiasm in today's cognitive psychology and elsewhere. Outlandish claims about language (native or foreign) are flooding the public space. The present paper focuses on such a claim by Vietnamese-born American Classicist and author Phuc Tran.

Keywords: language determinism, Sapir-Whorf Hypothesis, Neo-Whorfianism, grammatical categories, reality.

That thinking determines language is evident and objectively demonstrable. The reciprocal not so much. The connection between language and thought has been an enduring topic ever since Leibniz, in German philosophy, and was carried on (among others) by American linguists Edward Sapir and Benjamin Lee Whorf, in the first half of the 20th century. Sapir's *linguistic relativity*, the so-called weaker version of the hypothesis, was addressed in a paper given by the linguist in 1928. It basically claims that, since we categorize reality with the help of language, in the process of language acquisition a whole view upon the world is also transmitted to us after birth. While Sapir seems to have in mind mostly the vocabulary of a language, Whorf, his student and follower, makes a stronger claim in his *linguistic determinism* according to which grammar shapes our ideas and perception of reality.

The interdisciplinarity of present times has brought about a revived interest in Whorfianism: in her papers and speeches, cognitive psychologist Lera Boroditsky claims that even the smallest aspects of language can influence our perception of reality; thus, in gendered languages, speakers' thinking about inanimate entities would be influenced by the grammatical gender attributed to them, masculine or feminine (it is all the more interesting, then, to see a genderless language, like English, having to take the blame for the binary-gender issue allegedly at the root of today's linguistic/social activism in the U.S.). Experiments on *duration* (also carried out by other scholars, like Bylund and Athanasopoulos) would demonstrate that the way in which we experience time depends on our language habits, therefore it differs among cultures.

Behavioral economist Keith Chen and his Yale team claim to have found a direct connection between one's mother tongue and their money-saving capacity: speakers of languages lacking distinctive morphemes for *tense* in their grammars would experience time as a continuum. Not having sharp distinctions between past, present and future (i.e. the Chinese, who use invariant forms of verbs and indicate tense *only* by adverbs of time) makes speakers fail to dissociate *time* accordingly. Therefore, they allegedly save money more easily in comparison with speakers of languages with rich systems of tense-marking, who see the future as something distant, very different from the present,

inviting one *not* to start saving money (in the meantime I fail to grasp *the logic* of saving money - something that one does *for the future* - if time is perceived as a continuum hence the future is just a fuzzy concept).

While the graphs they present and the factors and variables they take into account in their projects and experiments are quite impressive, one cannot help but wonder when the line between gender and sex, or between tense and time, vanished. When did grammatical categories start being taken for existential ones, when has language started to be seen as a direct means of representation of reality? I have followed the subject pretty closely¹ and noticed a development in the theory: if, originally, the hypothesis referred strictly to one's *mother tongue*, in recent years a pervasive influence on our perception of reality has been attributed to *foreign languages*. All too often do I read in the social media about the promise that, by learning a different verbal system, one can become attuned to realities one never dreamed before and will begin to see the world differently. This may have started out as a marketing strategy, I do not know, but when academics take it up, one becomes alarmed.

One suchlike claim, although 9 years old, got my attention just recently: in a TEDx Conference from 2012, Phuc Tran, a distinguished polyglot, author, and teacher of classical languages, speaks about his struggle in the U.S. as a child-immigrant from Vietnam. He and his parents narrowly escaped death in Saigon back in 1975, and had to adjust to a very different environment and language. Learning the English verbal moods, especially the subjunctive, brought about a new way of thinking, according to the author. Commonly and generally recognised by grammars as functionally opposed, the indicative (mood of factuality) and the subjunctive (mood of potentiality) are nothing but grammatical means of conveying a speaker's attitude towards the utterance, but Phuc Tran sees them as two forces of the real world.

Thus, the subjunctive is like a "time-space dream machine" that allows us to mentally travel into the past and imagine things that might have happened, but also into the future, for things that could happen. He confessed to thinking a lot about what might have happened to their family if they had not fled Saigon, a process unavailable to his father simply because there is no subjunctive in the Vietnamese language to allow for such thinking. And "the indicative does not really allow us to imagine at all". "Alternative realities" are unknown and unreachable to such speakers, constrained by their linguistic systems. They may feel whatever is triggered by such situations, but they do not have the language to express it, says Tran. The good news is that, having to rely on "the indicativeness of Vietnamese", they lack the capacity of "grasping concepts based on possibility", which is where their resilience in the New World came from.

Phuc Tran's teenage depression is attributed to what he terms as "the dark side of the subjunctive": together with hope there came regret, as potentiality goes two ways in time. His TED talk is, according to him, an offering of a grammatical lense through which the audience can view their own world and experience. At the end of it, he

¹ Cuțitaru, Laura Carmen. Why Neo-Whorfian Developments Do Not Work. In **Selected Papers of the International Conference "Constructions of Identity 9"**. Adrian Radu & Octavian More (eds.) Cluj Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2019.

mentions the annual Gallup International survey on feelings of optimism among nations, conducted the previous year, 2011, when Vietnam ranked first because the inhabitants did not have „a language to let them obsess over the idea of *could have been*”. The most pessimistic one was France, because they speak “a language with two subjunctives”. However, that optimism in life cannot be attributed to native tongues can easily be noticed in the same survey: the one issued in December 2019, declared Albania as the most optimistic country (with a net score of 61)², while Vietnam dropped (to a net score of 48). The irony is that, in Albanian, the subjunctive mood is well represented: with its four tenses (present, imperfect, present perfect, and past perfect)³, it surpasses the French one, mentioned by Tran.

His other claims, however, can only be debunked by using commonsense. If we look at the English subjunctive from a native’s perspective, we see that English speakers are hardly aware they are using it, since it lacks markers of its own (like verbal endings to signal it). Because most of its forms can be taken for something else (short infinitive or present indicative, for example), ordinary speakers of English, with no linguistic knowledge about moods, when they do meet with utterances like *I wish I **were***, feel them as anomalous, and regulate the language by replacing them with indicative forms: *I wish I **was***; instead of saying *No matter how nice she **may be***, they prefer *No matter how nice she **is***. Possible utterances like *My suggestion that he (should) go...* are hardly used, while equivalents (with preposition and long infinitive, i.e. *My suggestion **for him to go**...*) are always favoured. And examples, not from grammar books but from real life speech, could go on, demonstrating that, far from being the all-powerful mood depicted by Tran, the English subjunctive is marginalized to the point of extinction.

The subjunctive cannot take the blame for depression and regret, I am sure the Vietnamese society has its share of negative feelings. That they do not *speak* about them, if this really is the case, doing well in international surveys on happiness, may rather be a cultural thing. Expression of feelings differs among cultures in degree, as it is a matter of social acceptability. American linguist Daniel Everett identified a principle called *immediacy of experience* in the culture of the Piraha tribe in Brazil, that makes these people avoid speaking about those who died. They *can* speak about them, of course, but they choose not to, due to this cultural constraint on their grammar. In the meantime, a superficial observer might conclude they do not have the linguistic tools to speak about the dead. I believe any language provides its speakers with whatever is relevant for them to express, and, if unsatisfied, they can always help themselves to what they need from other languages.

Language is just a tool by which a culture makes itself known to those who learn it. It is obviously the American culture that enabled Phuc Tran to free his thinking and start imagining a future for himself, because freedom and the search for happiness are at the core of this culture. That language *can* influence thought is true, but when we say something like this we must be careful what it is exactly that we mean by *language*. I do

² <https://iiacss.org/global-happiness-and-hope-index/>

³ <https://www.languagesgulper.com/eng/Albanian.html>

not believe it can be *langue* (in Saussurian terms) - the mental system, the psychological reality of *langage* -, but only *parole* (speech). Speech does influence our thinking (otherwise propaganda could not work). The hard part of this dilemma, the one that truly makes (Neo)Whorfianism hard to prove or disprove, is the mutual dependence between the two: whatever is in *langue* comes from *parole*, and viceversa, and one can only separate them as theoretical notions. The circularity of the Sapir-Whorf Hypothesis (language ↔ thinking) is a reflection of the circularity of these two linguistic concepts.

BIBLIOGRAPHY

- Boroditsky, Lera. *How Does Our Language Shape the Way We Think?* journals.pu.if.ua/index.php/jpnu/article/download/627/686.
- Boroditsky, Lera. 2018 TEDx Conference *How Language Shapes the Way We Think* <https://www.youtube.com/watch?v=RKK7wGAYP6k>.
- Bylund, E. and P. Athanasopoulos. *The Whorfian time warp: Representing duration through the language hourglass*. In ***Journal of Experimental Psychology: General***, vol. 146 (7), Jul 2017. Print.
- Chen, Keith. 2012 TEDx Conference *Could your language affect your ability to save money?* http://www.ted.com/speakers/keith_chen.
- Everett, Daniel. *Don't Sleep, There Are Snakes*. London: Profile Books, 2008. Print.
- Tran, Phuc. 2012 TEDx Conference *Grammar, Identity, and the Dark Side of the Subjunctive*. <https://www.youtube.com/watch?v=zeSVMG4GkeQ>.
- Sapir, Edward. *The Status of Linguistics as a Science* (paper first delivered December 28, 1928, in New York City). Reprinted in Smolinski, Frank (ed.) ***Landmarks of American Language and Linguistics***, vol.1, by USIA in Washington DC, USA, 1993. Print.
- Whorf, Benjamin Lee. *Science and Linguistics*, originally published in MIT's ***Technology Review***, 1940. Reprinted in Smolinski, Frank (ed.) ***Landmarks of American Language and Linguistics***, vol.1, by USIA in Washington DC, USA, 1993. Print.

THE HOOLIGANS. EXPERIENCE AND CREATION AS PATHS TO ABSOLUTE FREEDOM

Lioara-Elena COTURBAȘ,
Senior Lecturer PhD., University of Oradea

Abstract: The paper attempts at providing a response to the controversy regarding the political manifesto hidden in the novel The Hooligans. The types of existence and experience depicted in the novel lead to a better understanding of the appropriate paths of survival in history suggested by the author, without the risk of identity loss, through breaking patterns and crossing over boundaries. The hooligan is the youngster who respects nothing, who lives the experience and turns experiences into objectives, the young man who lives under the pressure of the tragic. These experiences are necessary and compulsory for existence, but especially for creation and freedom. One of the main characters, Petru Anicet wants to create and to be free; he seeks and finds triumph through the power of creation and by ignoring history. The only way of existence valid for him is creation, and by creation, he comes to understand and dominate fate. Hooliganism, through the absolute freedom it implies, can generate authentic spiritual living. The creator is the only one who can change the destiny of humankind, because he is aware of the existence of absolute truth and knows that he can reach it through creation. The author's message is that the authentic intellectual must refuse any political involvement, devoting himself to creation and thus defying the terror of history.

Keywords: creation, terror of history, experience, freedom, political involvement.

Huliganii este un roman existențialist, politic, de o deosebită autenticitate și complexitate, în care se confruntă diverse ideologii, filosofii ale existenței. Autorul se concentrează pe portretizarea tinerei generații, prezentând indivizi ce reprezintă, etalează și susțin diferite modalități de existență. „Huliganii lui Eliade – consideră N. Dumitrache - nu sunt altceva decât tineri eminenți, idealști care și-au pierdut direcția în viață și cărora nu li s-a oferit nicio șansă. Și în *Huliganii*, ca și în *Întoarcerea din Rai*, Eliade își expune ideile filosofice despre lume, viață și societate. Personajele sale, în genere, tineri își pierduseră entuziasmul și idealul care să le permită să viseze. Viața de zi cu zi nu oferea nimic altceva decât o palidă scenă. Întrebările existențiale, viziunile filosofice, destinul, viața, istoria, moartea și alte eternități sunt concepute cu care personajele eliadesce se confruntă pe tot parcursul acțiunii din romanele sale.”¹

Personajele sunt tineri nonconformiști, având ceva din nihilismul eroilor lui Dostoievski. Cu o uriașă încredere în sine, nu le pasă de prieteni sau de propria familie, nu își respectă cuvântul dat, nu au nici milă, nici complexe. Pentru ei nu există morală. Prin personajele romanului, M. Eliade caută o soluție pentru problemele ridicate de romanul anterior: soluția gordianică. Dacă Pavel Anicet se sinucide pentru a se împlini, eroii din *Huliganii* caută împlinirea în viață, caută triumful prin ignorarea și depășirea istoriei.

¹ Dumitrache (Henț), N., *Poetics And Esthetics in the Works Of Mircea Eliade*, Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 7/2015, Arhipieleag XXI Press, Tîrgu-Mureș, p. 989.

În *Memorii*, M. Eliade mărturisește: „Voiam să dau un prestigiu existențial și axiologic unor comportamente românești care fuseseră până atunci interpretate exclusiv sociologic sau condamnate, moralizant, în literatură. Erau destui <<imoralisti>> și oportuniști care triumfaseră în jurul meu, dar triumful lor era exclusiv de ordin politic, social sau economic [...]. Noțiunile de destin, operă, libertate interioară le erau indiferente sau inaccesibile. <<Huliganii>> mei existau însă pe un alt nivel. Ceea ce-i interesa în primul rând era dobândirea unui mod de a fi care le-ar fi îngăduit, pe de o parte, să <<creeze>>, iar pe de altă parte să <<triumfe în istorie>>.”²

Romanul *Huliganii* se constituie ca o lecție de supraviețuire în istorie fără riscul pierderii identității, prin spargerea tiparelor, depășirea limitelor.

Personajele aparțin în mare parte elitei sociale și intelectuale. Celor trei părți ale romanului le corespund trei etape în evoluția personajelor: pregătirea, progresia și deznodământul încercării lor de dobândire a libertății individuale și colective. Romanul urmărește cauzele, efectele și principiile după care se ghidează viața. Personajele își confruntă destinul prin iubire, creație și aventură.

Totul este prezentat într-o succesiune cursivă, planurile alternează fără a fi urmărită o legătură precisă între ele. Romanul nu are un conflict clasic, un tipar care să stabilească legături între viețile personajelor. Mircea Eliade procedează astfel deoarece vrea să surprindă existența autentică. Autorul nu determină destinele personajelor sale, le lasă să evolueze singure, nu le dă soluții de existență, de salvare. Rândurile romanului se rezumă la ceea ce fac și gândesc personajele, fără intervenția directă a autorului.

Prima parte a romanului, împărțită în douăsprezece capitole, are rolul de a anticipa acțiunile și evoluția personajelor. Așa se explică inserarea fragmentelor legate de trecutul personajelor, a controverselor ideologice și a analizei psihologice. Mircea Eliade acordă un spațiu important descrierii caselor, a locuințelor personajelor, care par a le caracteriza existența.

Vorbind de realizarea portretelor în roman, Sabina Fînaru observă că: „Eliade manifestă preferință pentru interpretarea fenomenologică. Personajele <<de fundal>> sunt descrise în primul rând prin aspectul capului, <<profilul>> lor caracterologic fiind completat de amănuntul fizic semnificativ, care le include într-o anumită tipologie.”³

Portretul fizic al lui David îl încadrează în galeria revoltaților: „Cei care intrau în odaie nu întorceau capul să-l privească, oarecum mirați de apariția aceasta alpină, solitară, ascetică – cu fruntea lui de iobag răzvrătit –, cum se întâmpla de cele mai multe când David se afla în lume.”⁴

Portretul este realizat cu acuratețe, iar personajele își relevă unele trăsături prin fizionomie. Defectele fizice le sunt date în concordanță cu cele morale. Începutul de chelie al lui Mitică pare a fi semnul degradării morale, iar aerul hieratic al lui Alexandru o prevestire a felului său de a fi, schimbător, iresponsabil față de propriile

² Eliade, M., *Memorii*, I, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 332.

³ Fînaru, S., *Eliade prin Eliade*, Ed. Universitas XXI, Iași, 2002, p. 164.

⁴ Eliade, M., *Huliganii*, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 254.

decizii. Petru Anicet debordează, însă, de sănătate, „*atât era de înalt, de spătos, de bine legat. [...] Toți Aniceții sunt așa; cresc înalți ca brazii și se maturizează la 20 de ani.*”⁵

Prima parte e dominată de obsesia lui Mitică de a se căsători, acesta repetându-și săptămânal cererea în căsătorie în ciuda refuzului clar al Marcellei. Călătoria la Bârlad pare una inițiativă, într-un spațiu al împlinirii familiale. În acest spațiu, statusul lui Mitică trebuie să fie cel de viitor soț al Marcellei, este obligatoriu pentru el să își asume acest rol. Caracterul familiei Marcellei este unul al plenitudinii, copiii bătrânului farmacist reprezentând prin profesie știința, eroismul și arta. Structura acestei familii este similară cu cea a familiei Lecca în care sunt, de asemenea, îmbinate filosofia, știința și arta.

Anton Dumitrașcu este cel care nu dorește să accepte modelul de existență familial. Spațiul provinciei îl închistează, iar nașterea ar echivala cu moartea spirituală.

Analapsa este procedeul prin care luăm la cunoștință felul în care personajele au ajuns în situația dată. Când marge la o lecție de pian, Petru își amintește prima întâlnire cu familia Lecca. Revenit în capitală, Alexandru își amintește de relația sa cu Viorica și de sinuciderea acesteia. Mitică își amintește de viața sa amoroasă de dinainte de a se îndrăgosti de Marcella.

Partea a doua a romanului stă sub semnul crizei provocate de conflictul dintre trăirile individuale și expectanțele sociale. Așteptarea conferă latura dramatică a romanului. Alexandru se pregătește să își cunoască logodnica, Mitică așteaptă plecarea Marcellei la Paris pentru a o însoți, Petru decide să se despartă de Nora și de Anișoara pentru a compune *Ereticii*. Caracterul accelerat al acțiunii este determinat de suprapunerea planurilor și de povestirea rezumativă.

Această parte a romanului se centrează pe logodna lui Alexandru. Acesta este decis să onoreze un pariu care l-ar putea costa pierderea libertății. Lumea în care pătrundem alături de Alexandru este cea a elitei. Serata Felicie Baly adună personaje selecte, intelectuali de diverse profesii. Petrecerea cade în curând în promiscuitate. „*Nu mai era nici un tânăr singur, în toată casa; nu mai era nici o fată singură. Dacă s-ar stinge acum luminile... [...] I se părea că asistă la o lume întreagă care se descompune, se pregătește de moarte.*”⁶ Mult așteptatul eveniment este unul al decadenței, al depravării. Lumina orbitoare este o metaforă a lipsei spiritualității și a rațiunii.

Partea a treia a romanului prezintă deznodământul. Alexandru decide să își recâștige libertatea prin ruperea logodnei, Petru se dedică creației, iar Mitică o eliberează pe Marcella și revine în țară.

În mod simbolic, Petru părăsește spațiile compromise, apăsătoarea vilă Tycho Braché și casa dărpănată în care locuiește, loc al descompunerii și iese sub cerul liber, purificându-se prin intermediul naturii, al zăpezii. Dacă ploaia torențială care îl terfise pe drum către familia Lecca îl trimisese spre erotic, zăpada îl va elibera și îl va îndemna să își asume statusul de creator. În acest decor înălțător, Petru trăiește o nouă

⁵ Ibidem, p. 110.

⁶ Ibidem, p. 282.

experiență, renașterea prin puterea creației. Moartea mamei sale îi stabilește condiția de orfan și, în mod simbolic, îl face să își conștientizeze unicitatea.

Supraviețuirea în istorie prin creație

În *Huliganii*, personajele au sensul referențial de indivizi care tulbură normele de conviețuire socială, încălcându-le cîntinuu printr-un comportament care atestă lipsa flagrantă de cuviință și de respect față de orice constrângere etică. Atitudinea personajelor centrale se aseamănă prin vitalitatea acțiunilor și prin certitudinea că li se va da dreptate dacă vor reuși. Modalitatea aceasta de a privi viața este singura care asigură împlinirea, după cum spune David Dragu: *"Există un singur debut fertil în viață; experiența huliganică. Să nu respecti nimic, să nu crezi decît în tine, în tinerețea ta, în biologia ta, dacă vrei... Cine nu debutează așa, față de el însuși, sau față de lume – nu va crea nimic, va rămîne sterp, timorat, copleșit de adevăruri. Să poți uita adevărurile, să ai atîta viață în tine încît adevărurile să nu te poată pătrunde, nici intimidă – iată vocația de huligan..."*⁷ Huligan este tînrul care nu respectă nimic, care trăiește experiența și face din experiență un obiectiv, tînrul care trăiește sub presiunea tragicului.

Experiența huliganică este necesară și obligatorie pentru existență, dar mai ales, pentru creație și pentru libertate. Lipsa huliganismului duce la moartea pasiunilor. Petru Anicet vrea să creeze și vrea să fie liber. Iubește o prostituată și vrea să o facă demnă în propriii ei ochi. Nu o tratează însă ca pe o persoană demnă, o batjocorește și îi provoacă plînsul, dar nu caută în niciun fel să o împace. Îi cere bani, iar după o vreme, o părăsește fără milă.

Într-un fel similar procedează și cu Anișoara. O seduce, iar apoi îi vorbește despre posibila lor conviețuire, condiționată de o situație financiară favorabilă. Aceasta fură o parte din bijuteriile familiei și speră că astfel ar putea fugi împreună. Petru însă realizează că prezența Anișoarei ar putea constitui o piedică în calea creației sale. Își însușește banii obținuți prin vînzarea bijuteriilor și, după o scurtă vreme, încetează a mai veni la Anișoara. Amoralismul personajului se apropie de sfera demoniului. Petru nu se dă înapoi de la nimic ce ar putea constitui o piedică în calea creației sale. Singura formă de existență valabilă este pentru el creația și este convins că va reuși.

Acest tip de existență este văzut de autor ca singura modalitate a întregului neam românesc de a înfrunta teroarea istoriei. În *Memorii*, Mircea Eliade notează: *„Singurul care nu se lăsa intimidat de << probleme >> era Petru Anicet. De aceea aveam să numesc romanul lui și al camarazilor lui de vîrstă și ideologie **Huliganii**. Petru Anicet nu mai era terorizat de spectrul ratării. Dimpotrivă, avea încredere în geniul și destinul lui. Era sigur că va fi cel dintîi Anicet care nu se va lăsa doborât nici de conjunctura istorică, nici de << problemele >> personale. Totala indiferență față de viața morală îl va face, în ochii unora, << demoniac >> sau cu adevărat << huligan >>. Dar așa credea Petru Anicet că poate fi creator: eliberându-se de toate inhibițiile, problemele și frustrările care măcinaseră și pînă la urmă paralizaseră existențele tatălui, Francisc Anicet, și fratelui, Pavel. Cu el,*

⁷ Ibidem, p. 186.

Petru Anicet va începe o **Viață nouă** (titlul ultimului tom al trilogiei), când Aniceții vor triumfa în <<Istorie>>; și asta nu pentru că Petru va lua în serios istoria, ci pentru că nu-i va mai fi teamă de ea și, ca atare, nu i se va mai împotrivi [...]; va ști să se <<adapteze>> și nu-i va mai fi rușine pentru că, în credința lui, asta era singura alternativă pe care o avea neamul românesc de a supraviețui creator terorii istorice.”⁸

Personajul nu face politică, nu este interesat de politică, nici măcar nu își exprimă vreo opinie politică. Este convins că are o îndatorire față de creație și atât. Singura responsabilitate pe care și-o asumă este față de artă. Creatorul are dreptul și are voie să treacă peste orice limite, peste orice norme pentru a crea. Artistul poate mai apoi să se ridice deasupra creației și poate înțelege și contempla sensul adânc al lumii. „Să creezi, să scrii cea mai bogată muzică de pe pământ, să realizezi ceea ce a visat Beethoven (singurul care contează, de altfel), să ai succes, să ai bani – ei!, pe urmă, **pe urmă?! Toate astea nu valorează prea mult, nu, scumpul meu Alexandru... Altceva visez eu; să poți găsi ceva sublim, ceva fundamental și neschimbător, în acest Univers al formelor...**”⁹ Doar creatorul poate găsi acest adevăr absolut, iar singura acțiune demnă este creația. „...Să contempli, vorbi Petru, să contempli după ce ți-ai dovedit ție însuși că poți crea, că poți **fi**, așadar, orice ai voi, ăsta e singurul meu vis, visul meu de maturitate... Deocamdată am o poftă nebună de lucru, de creație. Este felul meu de a concepe **acțiunea**... orice alt fel de acțiune mi se pare inferior; acțiune stimulată din afară, sau din deficiențele tale, din lipsurile tale. Există o singură acțiune eficientă și în care nu te umilești, nu te pierzi pe tine; este creația, preaplinul visurilor și al forțelor sale... Dar este și asta o acțiune... Ah, o să poți depăși și pe asta, să simți că și asta e sub tine, sub... sub...”¹⁰

Omul nou de care are nevoie societatea este creatorul. El poate naște revoluția și schimba destinul omenirii. Doar el este conștient de existența adevărului absolut și știe că îl poate atinge prin creație. Pentru a-și atinge țelul, trebuie trecut prin experiența huliganică. Huliganismul, prin libertatea absolută pe care o presupune, permite descătușarea energiei vitale, creatoare. Spiritul de frondă și aspirația către împlinire generează trăirea spirituală autentică.

Prin experiență se descoperă adevărul, iar apoi inutilitatea adevărului. Finalitatea huliganismului nu este socială, ci personală. Huliganii sunt oameni liberi, încrezători în propria valoare, în spiritualitatea lor. Nu sunt afectați de adevăruri pentru că nu cred în ele.

Creația desăvârșește huliganismul. După ce termină de compus *Ereticii*, Petru trăiește o stare de catharsis. Mizeria zilnică, destinul, oricare ar fi fost, nu îl mai poate afecta. „Nu-l turbura nici o apropiere, nu i se cerea nici o atenție la lumea din afară. Putea asculta în voie finalul <<Ereticilor>>, melodia aceea de o tragică simplitate, de o supremă împăcare cu păcatul și cu durerea – pe care niciodată nu o bănuise atât de înaltă, atât de copleșitoare. De când auzise cea dintâi măsură a finalului, Petru trăia într-o

⁸ Eliade, M., *Memorii*, I, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 284.

⁹ Eliade, M., *Huliganii*, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 362.

¹⁰ Ibidem, pp. 367-368.

permanentă fermecare; amuțise în el orice urmă de împotrivire față de destin, față de deznodăminte, față de mizeria zilnică.”¹¹

Muzica și arta sunt modalități de cunoaștere pentru Petru. Prin ele, personajul se desăvârșește, ajunge să înțeleagă și să domine destinul. Prin creație se poate sfida moartea. Eroul este convins că tatăl și fratele său au murit din cauza imposibilității de a crea. Petru este convins că el va fi cel care va împlini destinul Aniceților. Indiferent de mizeria cotidiană în care se zbate, Petru declară cu convingere că va răscumpăra moșia Arvirești și astfel va repune pe făgașul potrivit destinul familiei. Numele Anicet va însemna chiar mai mult decât pe vremea când tatăl său trăia. Această convingere este dată de copleșitoarea sa forță de creație, de uriașul său potențial: „*Eu însă îmi dau câteodată seama că am atâta forță în mine, încât mă sperii. Am eu curajul s-o abandonez într-o bună zi? Voi putea eu renunța vreodată la puterea asta de a mișca munții din loc, de a face să plângă cerul, de a sili să se deschidă iadul?!... Căci, uneori, mă simt în stare să fac totul, totul!... Dacă ai ști cât am plătit pentru asta!...*”¹²

Este de remarcat faptul că această creație covârșitoare aparține exclusiv creatorului. Petru nu scrie *Ereticii*, simfonia există doar prin el. Deplinătatea creației este sugerată de faptul că Petru nu se grăbește să o pună pe portativ, dar și de faptul că, după ce o încheie, creatorul său nu numai că nu are nevoie de nimic, dar nici nu mai suportă nici o apropiere, nici măcar a persoanei iubite, Anișoara. „Problema lui Petru Anicet, eroul prin care vorbește mai mult Eliade, este – consideră Emil Cioran – aceea a posibilității de salvare în lume a învingerii timpului acceptând condiția terestră. El se prăbușește ca orice om lucid care vrea să accepte acest pământ...”¹³. Creația, indiferent de natura sa, este o modalitate de a rezista în fața terorii istoriei. Personajului îi repugnă politica și calea neimplicării politice estea cea care trebuie urmată de intelectual. Mesajul romanului este același prezent și în publicistica lui Mircea Eliade din acea perioadă. Intelectualul autentic trebuie să refuze orice implicare politică, dedicându-se creației și sfidând astfel teroarea istoriei.

BIBLIOGRAFIE

- Dumitrache (Henț), N., *Poetics And Esthetics in the Works Of Mircea Eliade*, Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 7/2015, Arhipieleag XXI Press, Tîrgu-Mureș, pp. 983 -991
 Eliade, M., *Huliganii*, Ed. Humanitas, București, 2006.
 Ibidem, *Memorii*, I, Ed. Humanitas, București, 1991
 Fînaru, S., *Eliade prin Eliade*, Ed. Universitas XXI, Iași, 2002.
 Handoca, M., *Pro Mircea Eliade*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000.
 Idem, *Dosarele Mircea Eliade*, vol. I, Ed. Curtea Veche, București, 1998-2005.
 Simion, E., *Nodurile și semnele prozei*, Ed. Univers enciclopedic, București 2005.

¹¹ Ibidem, p. 349.

¹² Ibidem, p. 368.

¹³ Cioran, E., *Mircea Eliade și dezamăgirile sale* în „*Dosarele*” *Eliade*, I, Ed. Curtea Veche, București, 1998, p. 103.

CONTRIBUTIONS TO THE 19TH CENTURY AMERICAN LITERARY THEORY. (RALPH WALDO EMERSON AND EDGAR ALLAN POE – COMPARATIVE APPROACH)

Lucian RADU,
Associate Professor, Transylvania University of Brasov

Abstract: This papers illustrates two major contributions to the 19th Century American Literary theory, more precisely the role of Ralph Waldo Emerson and Edgar Allen Poe to the chief line of American poetics and short prose, studying comparatively the division of the world of mind, language, the concept of imagination, the poet as a maker or a namer, and the effect deliberately conceived, demonstrating the differences between the romantic and Edgar Allen Poe's literary theories.

Key words: world of mind, imagination, effect, words, music, maker, namer.

1. Introduction

Matthew Arnold considered Emerson as the best prose writer of his century, but he had serious doubts if he could be considered a legitimate poet. (Arnold, 1961, 21)

Hyatt H. Waggoner in his *American Poets from the Puritans to the Present* reveals that Emerson is the central figure in American poetry, 'essential both as spokesman and as catalyst and the founder of the chief line'. (Waggoner, 1968, 34)

Poe holds a singular place in American literary history as a result of a critical disagreement. 'Whereas his reputation has always been at its highest in Europe (especially in France), in his own country and England his status as a serious writer has often been questioned'. (Dumitriu, 1985, 125)

In both cases, all their critical writings, help to outline the 19th century American literary theory.

2. Division of the World of Mind

Poe followed Kant in the creed, that the world of the mind is divided into pure intellect, taste, and moral sense. The poetic sentiment is referred to taste. 'Intellect concerns itself with Truth while the moral sense is regardful of Duty.' (Poe, 2016, 572)

What Poe's characters have in common is their lack of capacity to be complete personalities. The failure resulted in a hypertrophy of the three faculties: feeling, will and intellect. In the tales of ratiocination, Dupin appears as the embodiment of pure intellect. In the horror tales, on the other hand, Poe's most heroines, Ligeia, Morella, Madeline exist as feeling, but their will and intellect are also hypertrophied. (Dumitriu, 1985)

Emerson referred to the human mind as a basic dichotomy, nature and the soul. There are three relationships, nature / the soul (Emerson will replace the soul by the more comprehensive term the Over Soul), man / the soul, man / nature. Over-Soul is

regarded as the unifying principle of the universe. The relationship man/nature makes the universe meaningful to man. Nature is the projection of the Over-Soul in the unconscious and man is the projection of the same principle in the conscious. Nature is the most important object of man's contemplation (Emerson, 2000)

Higher-self is that part of the self in which the Over-Soul abides; it was the higher self that informed man's moral conduct with the Platonic virtues of Justice, Goodness, and Beauty. Thus, the self-surrender was understood to be entirely dependent on higher self. (Emerson, 2000)

As Sherman Paul remarks in Emerson's angle of vision, the human eyeball is one pole of a twofold process of contemplating Nature. The other pole implies a return to the world of things. In the mind's act of perceiving and processing it 'Intellect Receptive and Intellect Constructive' is nothing more than the dualism of the mind which corresponds to the dualism of the world. 'The poet has the largest power to receive and to impart' (Emerson, 2000, 228). What gives the poet such a high status, is his capacity to adjust both Intellect Receptive and Intellect Constructive. (Dumitriu, 1985)

Vision or the inner seeing is not like the vision of the eye, 'but is union with things known' (Emerson, 2000, 28). There are two forms in which Intellect Constructive union with things known expresses itself: words and action.

Action, Words (Language) and Music

Emerson considers action an important factor in making of the American scholar. 'Life is our dictionary' (Emerson. 2000, 252)

He proclaims the equality of all the fields of human endeavor. Both the traditional hierarchies of facts into high and low and the corresponding classification of words into high and low are powerfully rejected. The critical role which Emerson played in American fiction, is strongly connected to the perspective he had opened: prosaic, everyday life deserves serious literary treatment. (Dumitriu, 1985)

Emerson conferred a great importance to facts. He has the conviction that action is the great power behind language. This pragmatic view made him a keen observer to the possibilities of the vernacular. He drew attention to the language of the ordinary man who is capable of speaking a fresh and vivid language.

Edgar Allan Poe is focused on the alliance between words and music which seems to be very promising for the poetic development. The next step is to define 'the poetry of words as the Rhythmical Creation of Beauty with Taste as its sole arbiter' (Poe, 2016, 24). Poe considers that pleasure derived from this association is the 'immediate object' of both poetry and fiction (romance), but whereas the latter is concerned with definite pleasure, a poem, aims at creating 'indefinite pleasure'. (Poe, 2016, 25)

The concept of the imagination

Imagination, the highest poetic faculty, is defined by Emerson as 'the use which the Reason makes of the material world' (Emerson, 2000, 101). The common man is close to the poet for he is also involved with the world of things. The poet reaches it by imagination, the common man is connected with it in a physical sense.

Poe's concept of the imagination had almost nothing in with romantic poetics. The imagination is hardly creative in the Coleridgian sense. Although beauty may afford but brief and indeterminate glimpses of 'those divine rapturous joys' or of what he calls elsewhere 'supernal Beauty' (Poe, 2021, 74) it is represented by combinatory elements 'a multiform combination among the things and thoughts of time' (Poe, 2016, 27).

The Poet, a Namer or a Maker

In his preface to *Parnassus* (a poetic anthology that appeared in 1874), Emerson distinguishes two categories of poets the poets by education and practice whose best representative was Pope, and the poets by nature (Chaucer, Shakespeare, Burns, Wordsworth). The latter category represents the model followed by Emerson to define the Poet.

Emerson takes nature as an object of contemplation. It was highly rewarding because, it appeared to the Seeing Eye both as sensible phenomena and projections of the universal mind. He was interested in the eye because with its aid nature could be both felt in its component fragments and intuited in its unity.

In Emerson's opinion 'The eye is the best of the artists', (Emerson, 2000, 79). The unbroken horizon is the best focal distance. Such a mode of seeing also requires a passive eye: a transparent eyeball (Emerson, 2000, 76);

Sight as insight was possible to the extent the eye preserves itself fresh. Man was called, to see the world afresh as for the first time, and nothing was allowed to interpose between it and man's eye. For this reason Emerson emphasized upon the naïve eye. The child's eye was most favored; and the freshness of his perception could be shared only by the idiot and the Indian. He praised the fresh perceptions of the child or of the idiot, but he considered the poet superior to both. The poet is superior because he has the inspiration by which he can express his vision precisely. 'By virtue of this science the poet is the Namer or language-maker' (Emerson, 2000, 237).

According to Emerson's philosophy of 'insight' to be a namer, the poet had first to be a seer.

Being a seer and sayer, the poet is a creator of meaning which results from the fusion between nature and mind. (Dumitriu, 1985)

The poet is 'the complete man'. The symbolizing process generated by him is expressed in his language. Nature appears to him a 'vehicle of thought' because it teaches man to use words as 'signs of natural facts' (Emerson, 2000, 85).

Poe takes an anti-romantic, more specifically anti-Emersonian stand. In his view the artist is first and foremost a maker. In Poe's opinion craftsmanship is a matter of keen control.

Measure is firstly involved in making of a poem. 'The pleasure is deduced solely from the sense of identity of repetition' (Poe, 2016, 25). Poe promoted a metre based on feet of unvaried time. In his 'Rationale of Verse' (1848), he even attempted a classification of syllables dependent on 'accent'. (Poe 2021, 56)

As long as the poem is discussed in terms of measure, the short story is controlled by plot.

Poe considers that all the elements of composition should lead to the pre-established effect; it is plot and tone that mostly interest him. The pre-established design in the short story involves the invention and combination of incidents and events, just as measure controls the making of poems. Consequently only when plot has been minutely conceived the act of composition can start. (Dumitriu, 1985)

The effect can be deliberately conceived;

Effect, more precisely the unity of effect is a key element in Poe's aesthetics. The delineation of literary genres resides in their capacity to stir in the reader a certain emotional reaction. The, kind of effect it produces, defines the poem or the short story as genre. It was Poe's belief that literary genres should be kept apart from one another.

Poe sets the poetic sentiment in opposition to passion which is the 'excitement of the heart'. (Poe, 2016, 73). Passion should not be allowed to access to the province of poetry. The effect associated with that province is the pleasurable elevation of the, soul which is found in 'the contemplation of the Beautiful' (Poe, 2016, 75). Passion, like truth, is specific to the short story. Poe places the short story next to the poem. The impression on the reader can be destroyed if unity is not preserved. The effect upon the reader can be only sustained for a short period of time when the act of reading should be consumed. Poe praised only those genres with a certain length. He rejects both the novel and long poem.

The power of Emerson's Essays is of emotional nature. Ihab Hassan (1987) considers them a good sample of what he chooses to call ecstatic criticism. 'The impulse towards freedom is counterbalanced by the concentration of effect. They find their final shape in the rhythmical unfolding of an idea. The tendency of the idea to find expression in a more or less general statement is checked by the opposite drift towards maximum concentration.' (Dumitriu, 1985, 110)

Conclusions

In conclusion the two writers brought different and contrastive contributions to the 19th century American Literary Theory. Poe followed Kant in the creed, that the world of the mind is divided into pure intellect, taste, and moral sense. For Emerson 'Intellect Receptive and Intellect Constructive' is nothing more than the dualism of the mind which corresponds to the dualism of the world. Emerson is a keen observer to the possibilities of the vernacular. He drew attention on the language of the ordinary man who is capable of speaking a fresh and vivid language. Edgar Allan Poe is focused on the alliance between words and music which seems to be very promising for the poetic development. Imagination, the highest poetic faculty, is defined by Emerson as 'the use which the Reason makes of the material world' (Emerson, 2000, 101). Poe's concept of the imagination had almost nothing with romantic poetics. It is represented by combinatory elements 'a multiform combination among the things and thoughts of time' (Poe, 2016, 73). For Emerson, being a seer and namer, the poet is a creator of meaning which results from the fusion between nature and mind. Poe takes an anti-romantic, more specifically anti-Emersonian stand. In his view the artist is first and foremost a

maker. In Poe's opinion craftsmanship is a matter of keen control. Effect, more precisely the unity of effect is a key element in Poe's aesthetics The power of Emerson's Essays is of emotional nature, being a good 'sample of ecstatic criticism'. (Hassan, 1987, 15).

References

- Arnold, Matthew (1961) *Poetry and Criticism* Houghton Mifflin College Div.
 Dumitriu, Geta (1985) *American Literature – the nineteenth century*, Editura Universitatii Bucuresti,
 Emerson, Ralph Waldo (2000) *The Essential Writings*, Modern Library Classics
 Franklin, Wayne (1985) *The Norton Anthology of American Literature, fifth edition*, volume I, New York
 Hassan, Ihab (1987), *The Postmodern Turn - Essays in Postmodern Theory and Culture*, Columbus, Ohio State University Press.
 Poe Edgar Allan (2016) *Poetic Principle* Create Space
 Poe Edgar Allan (2021) *The Ultimate Collection*, King Solomon
 Sherman, Paul (2014), *Emerson's Angle of Vision*, Harvard University Press
 Waggoner, Hyatt H. (1968), *American poets, from the Puritans to the present*, Houghton Mifflin Boston

MAITREYI'S NOVELS CATOPTRICS

Luiza Catrinel MARINESCU

Associated Professor PhD, Institutul Limbii Române, București, România,
Universitatea Sf. Kliment Ohridsky, Sofia, Bulgaria

Abstract: Very rarely in the history of universal literature, the meeting of two extremely endowed and sensitive young girl and boy, who later became writers, gave rise to a fascinating love story, to be written by both of them. Maitreyi would have remained perhaps only a novel of authenticity, a successful autobiographical novel, narrated in the first singular person, with a consistent tinge of subjectivity if the character in the book had not become Maitreyi Devi, an extremely talented writer who has the gift of translating into writing her perspective on the moment of the years 30s of the 20th century. From an intercultural perspective the love story is a pretext that broadens the reader's horizon of knowledge, but for universal literature it is a unique event in which the miracle of the individual soul clothed by the purity of the thrills of love is the universal soul. Maitreyi Devi (1 September 1914 – 29 January 1989) was the daughter of the philosopher Surendranath Dasgupta (18 October 1887 – 18 December 1952) and Himani Madhuri Devi, sister of Himanshu Rai, director and first film company in India and founder of actress Devika Rani, great-granddaughter of Rabindranath Tagore. Coming from a family of Brahmanic origin that adapted itself to the conditions of the modernization of India and its independence, Maitreyi Devi has the opportunity to find out, after 42 years, about the autobiographical novel whose protagonist she had become and decided to give to literature a masterpiece. The character come to life and transforms into a writer, turning the author of the novel that has her name into a character. What results is a mirrored, autobiographical, self-referential, postmodern literary creation, which fragments and masterfully overlays the fragments of the times lived, without giving rise to discontinuity, in which the characters multiply as in a catoptric game. The light of love that does not die gives rise to a system of formation of images of characters worthy of Euclid's Pseudo-catoptrics.

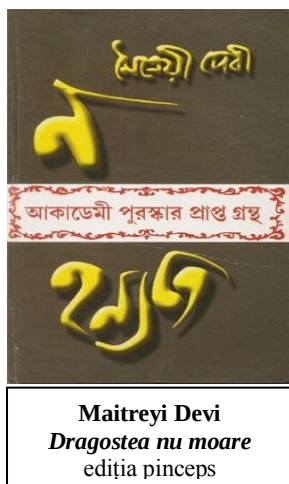
Keywords: Maitreyi Devi, Na Hanyate, It Does Not Die, Dragostea nu moare, Mircea Eliade , Maitreyi, Bengal Nights, Le Nuits Bengali.

DRAGOSTEA SE TRĂIEȘTE, NU SE POVEȘTEȘTE

Copii minune ai literaturilor din țările lor (cu un debut literar precoc), Mircea Eliade și Maitreyi Devi sunt fără îndoială exemple de inteligență și de creativitate umană, manifestate de la o vârstă fragedă, înzestrați cu un vocabular bogat și educat, cu o exprimare orală și scrisă deosebit de vie și de clară, al căror destin avea să se împlinească sub semnul finalității literare, în care coexistă în proporții diferite și obsesia, și pasiunea, și viciul ascuns despre care scrisese Emil Cioran, desființându-l pe Eliade ca pe un om fără destin, așa cum îi apăruse în acel moment. Având lecturi selecte și selectate de către maeștrii lor spirituali, înzestrați cu un interes deosebit către dialogul referitor la problemele care îi preocupă și pentru care manifestă patos și dedicare, ambii au o memorie deosebită și o limpezime a gândirii care îi ajută să diferențieze binele de rău în funcție de cauze și de consecințe. Intelectuali înzestrați cu abilitatea de a pune întrebări pertinente, inedite, într-o formulare memorabilă, colorată și de foarte multe ori paradoxală din cauza aparentei simplități și a asocierilor metaforice pe care le descoperă cu o nemărginită bucurie intelectulă singuri, ambii

scriitori descoperă plăcerea de a povesti miracolul iubirii pe fundalul uneia dintre cele mai interesante perioade din istoria Indiei, perioada de ascensiune a lui Gandhi. *Cum am descoperit piatra filosofală*, prima lucrare tipărită în 1921, la vârsta de 14 ani și *Sânti vāṇī* cartea publicată de Maitreyī Devī la editura Maurat: Profesor Yadunath Singh în 1924, la vârsta de 10 ani, sunt exemple de precocitate intelectuală recunoscută de către societatea în care s-au format. E vorba și de plăcerea de a găsi în scris soluții, de a rezolva probleme de tip puzzle și de bucuria jocului intelectual și imaginativ care îi face inovatori. Cu o gândire critică și sceptică, cu o extraordinară capacitate de învățare, și Maitreyi Devi, și Mircea Eliade sunt perfecționiști ai scrierilor lor, având o sensibilitate morală și manifestând o enormă intensitate a trăirii sentimentelor.

Rareori în istoria literaturii universale, întâlnirea a doi tineri extrem de înzestrați și de sensibili, deveniți ulterior scriitori a dat naștere unei povești de dragoste fascinante, care să fie scrisă de amândoi. Cum să scrii aceeași poveste? *Maitreyi* ar fi rămas poate doar un roman al aventurii și al autenticității, un roman semi-autobiografic de succes, narat la persoana I singular, cu o consistentă tentă de subiectivitate și ficționalitate, dacă personajului central al cărții nu i s-ar fi păstrat numele adevărat, iar aceasta nu ar fi fost Maitreyi Devi, scriitoarea rafinată, înzestrată de Grația Divină cu darul de a transpune în scris perspectiva ei asupra momentului din anii '30 ai veacului al XX-lea. Din punct de vedere intercultural, povestea de dragoste este un pretext care lărgeste orizontul de cunoaștere al cititorului, dar pentru literatura universală este un eveniment unic, în care miracolul sufletului individual înveșmântat de puritatea fiorilor dragostei ține de universalitate. Dincolo de povestea de dragoste există însă fundalul perioadei de ascensiune a lui Gandhi și transformarea Indiei dintr-o colonie într-o țară independentă, fapt ce transpare din țesătura realistă a celor două cărți.

Maitreyi Devi (1 septembrie 1914 – 29 ianuarie 1989) era fiica filosofului Surendranath Dasgupta (18 octombrie 1887-18 decembrie 1952) și a lui Himani Madhuri Devi, sora lui Himanshu Rai, regizorul și fondatorul primei companii cinematografice din India și soțul actriței Devika Rani, strănepoata lui Rabindranath Tagore. Provenită dintr-o familie de origine brahmanică, care s-a adaptat la condițiile din perioada modernizării Indiei și a obținerii independenței acesteia, Maitreyi Devi a fost crescută de familia sa ca un copil minune al literaturii de limbă bengali și hindi din India, fiind apreciată de Rabindranath Tagore, câștigătorul Premiului Nobel în 1913. Ea a fost educată pentru a cunoaște și a se adapta celor două coduri

culturale din țara sa, care la vremea respectivă coexistau: cel european și cel indian. Tagore a invitat-o de nenumărate ori la Shantiniketan pe Maitreyi Devi, la moșia familiei, unde se întâlneau ca într-o universitate prestigioasă toți literații, artiștii, filosofi, oamenii de teatru sau cineasții din elita culturală indiană. Maitreyi Devi va povesti și ea fascinația și devotamentul vizitelor lui Tagore în casa ei și a soțului său, doctorul Manmohan Sen, directorul fabricii de chinină de la Mongpu (Devi, 2007) descrisă în *Mongpute Rabindranath*, tradusă în engleză sub numele de *Tagore by the Fire Side*. Eliade

o descrie și el în acest mod pe Maitreyi, în romanul său, când inginerul i-o prezintă pe fiica sa poetă foarte apreciată de Tagore: „Descoperirea aceasta mi-o făcea oarecum antipatică. Toate fetele scriu versuri, și toți copiii-minune. Înțelegeam că inginerul vrea să-și scoată fata un soi de copil-minune, și aceasta mă dezgusta. De câte ori îmi spusese: «Maitreyi are geniu!», și în acele zile o priveam cu oarecare ciudă. Poate de aceea e atât de încrezută, reflectam eu.” (Eliade, 1986: 39)

Maitreyi e educată într-un mediu intelectual tradițional dintr-o societate care absoarbe esențele modernității europene, iar faptul acesta o determină să se adapteze publicului cărui îi conferențiază în bengaleză despre esența frumosului, celui pentru care scrie poezii sau publicului european cărui trebuie să îi respecte ceremonialul și codurile comportamentale. Eliade însuși va mărturisi mai târziu că a avut norocul să se

Casa de la Mongpu a lui Maitreyi Devi în care Rabindranath Tagore a fost invitat

maturizeze între 21 și 24 de ani în India, într-o lume care pe atunci era închisă, astfel încât fără îndoială *Maitreyi* este și un Bildungsroman, exemplu pentru cea mai faimoasă energie autoformatoare a personalității unui autor din paradoxala perioadă interbelică. În 1931, la întoarcerea în țară, după ce își pierduse bursa de studiu, fiind alungat de mentorul său profesorul Dasgupta alias inginerul Narendra Sen și după ce petrecuse 6 luni într-un ashram, Mircea Eliade își va

continua cu o energie și o tenacitate exemplară activitatea de autoconstrucție spirituală, care l-a motivat să se considere un *uomo universalis*, având conștiința limpede a propriei valori în cadrul generației criterioniste din 1927 ca savant, gazetar, romancier și memorialist.

Maitreyi Devi are ocazia să afle după 42 de ani despre romanul autobiografic a cărei protagonistă era, și se hotărăște să ofere literaturii o replică, care a pornit mai ales din dorința de a dezminți anumite scene din romanul de succes al lui Eliade. Romanul lui Maitreyi Devi este, fără îndoială, o capodoperă care trebuie citită și înțeleasă în corelație cu romanul lui Mircea Eliade și fără de care, acesta ar pierde replica autenticității și parfumul neuitat al verosimilității. Dar acest lucru s-a făcut până la un moment dat cu excepția publicului din India, care a cunoscut întâi replica, fără să cunoască și să înțeleagă originalul.

Prin miracolul cuvintelor, personajul prinde viață și se transformă în scriitoare, transformând, la rândul său, pe autorul romanului ce îi purta numele în personaj. Ceea ce rezultă este o creație literară în oglindă, autobiografică, autoreferențială, postmodernă și documentară, în sens aproape memorialistic, ce fragmentează și suprapune cu măiestrie fâșii ale timpurilor trăite, fără a da naștere discontinuității, în care personajele se multiplică, ca într-un joc catoptric. Lumina *dragostei care nu moare* dă naștere unui sistem de formare a imaginilor personajelor demn de *Pseudo-catoprica* lui Euclid.

PRIETENOASA MAITREYI: SEMIFICAȚIA NUMELOR ȘI DISCURSUL ÎNDRĂGOSTIT

De la început trebuie spus că în cercetarea bibliografică pe care am efectuat-o în cataloagele de la The Library of American Congress și în cele de la The National Library of Calcutta am regăsit mai multe tipuri de evidențiere a regulilor pentru alegerea numelui unui scriitor într-un catalog bibliografic, adică: Maitreyi Devi, Devi Maitreyi, Maitreyi Devi Dasgupta, Maitreyi Devi Sen, ultimul dintre aceste nume având cert legătură cu romanul lui Mircea Eliade. Nume de origine hindusă, Maitreyi înseamnă *prietenos*. În dicționarul mitologic ea este simbolul femeii înțelepte, cea de a doua soție a unui personaj pe nume Yajnavalkya.

În privința contextului în care a fost realizat romanul lui Eliade în anii '30 trebuie menționată și omonimia aproximativă dintre conceptul de Bodishatva budist Maitreya,

Maitreyi în vremea în care l-a cunoscut pe Mircea Eliade

care apare pe pământ în ideea de a atinge iluminarea și de a-i învăța pe muritori Dharma și numele de Maitreyi. Foarte la modă în anii '30, literatura occidentală a preluat conceptul de Maitreya din abordarea milenaristă a Societății Teosofice de la Adyar, în care Învățătorul era văzut ca un suflet reîncarnat al Mântuitorului. Există o mărturie a lui Allan în acest sens: „Pentru mine, creștinismul nu s-a născut încă. N-au fost decât biserici creștine, dogme și rituale. Creștinismul se naște aici, în India, pe pământul cel mai împăcat cu Dumnezeu, unde

oamenii sunt însetați de iubire, de libertate și de înțelegere. Nu concep un creștinism fără libertate și fără primatul spiritualității...” (Eliade, 1986: 102) Această formă de esoterism occidental era foarte la modă și în România în deceniul al treilea, din veacul al XX-lea, când Bucura Dumbravă călătorea la Adyar ca să îl întâlnească pe Mântuitorul lumii și traducea în română lucrarea lui Jiddu Krishnamurti *At the Feet of the Master* (1910) / *La picioarele Învățătorului*, în 1924, autorul despre care teosofii credeau că va fi un mare orator și învățător al omenirii, un vehicul al marelui Lord Maitreya, ce va conduce lumea spre progres. Această omonimie parțială Maitreya-Maitreyi a devenit utilă pentru rezonanța brandului de „roman exotic” (George Călinescu) și al „mediului exotic indian” (Eugen Lovinescu). Roman al aventurii, al trăirii vitaliste și al experienței, amestec de narațiune retrospectivă la persoana I și de jurnal, de ficțiune autobiografică cu numeroase inserții analitice, *Maitreyi* rămâne „o femeie și un mit” (Pompiliu Constantinescu). Combinația aceasta de senzualism și de apetit cultural enorm, a contribuit la construcția personală și la maturizarea eroului principal, un alter ego-ul autorului. Cel care era considerat liderul unei generații absolut libere, a primei generații de intelectuali a României Mari era arhitectul propriei spiritualități. Scrierea simbiotică a celor două romane la interval destul de amplu în timpul real ilustrează proporția diferită de pasiune, de obsesie și de viciu (după formularea lui Cioran) prin care destinul literar al celor doi protagoniști-autori i-a orientat spre finalitate.

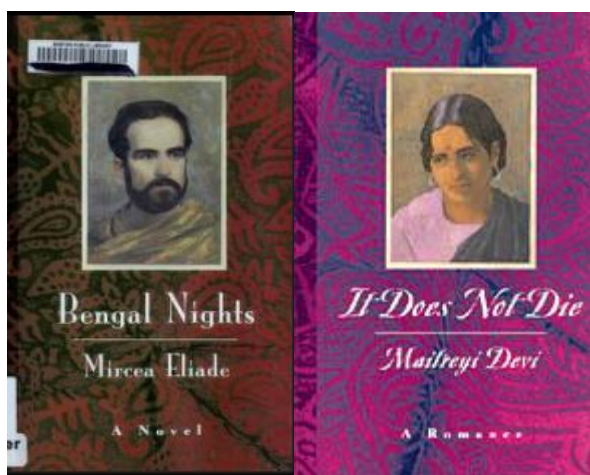
În fața permanenței bucuriei, a plăcerii spirituale a lecturii, una dintre primele întrebări care rezultă este cea referitoare la granița dintre autobiografie, jurnal și memorii în roman. Nu întâmplător personajele autor, care își scriu semi-autobiograficele romane își învăluie numele: Maitreyi devine Amrita și Allan se metamorfozează în

Mircea Euclid. Numele lor sunt simbolice: Amrita, nectarul nemuririi, numele feminității nemuritoare; Euclid, fondatorul geometriei și inventatorul catoptricii, adică al teoriei matematice a oglinzilor plane, sferice și concave, e un nume ce provine dintr-un cuvânt antic grecesc Εὐκλείδης, care înseamnă *renumitul, gloriosul*. Simbolic, chipurile personajelor sunt metamorfozate de variatele perspective sau de oglinzile narrative ale

romanelor. Nu întâmplător Allan este preocupat de fizică și matematică, iar colaborarea sa cu tatăl lui Maitreyi se face deoarece acesta era un renumit inginer licențiat la Edinburgh, pe nume Narendra Sen. Amrita, alter-ego-ul lui Maitreyi Devi înseamnă „nectarul nemuririi, băutura a zeilor și a oamenilor hărăziti să ajungă la zei.” (Maitreyi Devi, f.a.: 239). Doar Mircea și Maitreyi sunt nume de autori, care rămân nemodificate în ambele romane, semn al coincidențelor din povestea de dragoste repovestită de amândoi protagoniștii. Dar povestea din *Maitreyi* e relatată de un inginer, Allan, pe când *Dragostea nu moare*, e dreptul la replică al unei poete, Amrita.

Într-o epocă în care romanul românesc își concepea originalitatea ca un dosar de existență (Camil Petrescu), corespondența (Rickets, 2011:89-95), memoriile (Eliade, 2003), jurnalele ulterioare ale autorilor celor două romane recompun arhiva de studiu, sporindu-i autenticitatea. La revederea celor doi autori de la Chicago, cu toate că Eliade a căutat să evite reîntâlnirea după aproape jumătate de veac, nici încercarea lui Maitreyi Devi de a cere socoteală pentru folosirea numelui său, de a deschide un proces sau de a obține o despăgubire pentru aceasta nu au dus la nimic, astfel încât cea mai bună modalitate de a răspunde a fost că *Dragostea nu moare*. Aceste romane au fost publicate sub forma unui set, în traducere în limba engleză la Chicago University Press în 1993 și 1995, îngrijite și propuse spre publicare ca un set al dramatismului percepției culturale a primei iubiri, de către profesoara Wendy Doniger, cea care i-a urmat lui Mircea Eliade la catedra de istorie a religiilor de la Chicago. La șase luni după moartea scriitorului român în 1988, deși Eliade îi promisese lui Maitreyi Devi că traducerea în engleză a

romanului său nu se va face niciodată în timpul vieții ei, *La nuit bengali* este un film biografic după romanul *Maitreyi* cu Hugh Grant în rolul principal, care o face pe autoarea indiană să îi reproșeze lui Christinel Eliade faptul că a permis ecranizarea romanului lui Eliade. Romanul care i-a adus faima scriitorului român a fost tradus în italiană în 1945, în germană în 1948, în franceză în 1950 și în spaniolă în 1952. Traducerea în engleză s-a făcut în 1993 în Marea Britanie din franceză. Cartea

lui Eliade a fost foarte puțin cunoscută în India, pentru că nu a existat versiunea engleză, iar traducerea în franceză erau foarte rare, astfel încât, romanul lui Maitreyi Devi

Dragostea nu moare a fost perceput în India de sine stătător. Cartea ei a câștigat un premiu de popularitate precum și cuvântul de onoare al lui Eliade, pe care l-a revăzut în 1973 la Chicago, că o traducere a romanului *Maitreyi* în limba engleză va fi publicată doar după ce ea nu va mai fi și că, dacă romanul va mai fi publicat în limba română, va include un epilog în care va fi scris că unele scene sunt reale, iar altele imaginare (Rickets, 2011: 89-95). Eliade nu s-a ținut de cuvânt în privința epilogului, dar Maitreyi Devi a obținut prin scrierea romanului său o faimă și o dragoste nemărginită a publicului în India, pe care recunoaște că i-o datorează lui Mircea Eliade. Destinul său s-a schimbat în mod surprinzător ca urmare a sursei de inspirație pe care i-a oferit-o romanul scriitorului român, fapt care a determinat-o să considere că soarta i-a oferit un dar pe care l-a primit cu înțelepciune și cu modestie, ca pe o bucățică neprețuită din etenitate.

MAITREYI, UN NUME DE SUCCES

Motivația de a scrie inspirat despre *Maitreyi* s-a realizat spontan, la întoarcerea în țară, când Mircea Eliade a devenit cunoscut într-o epocă a efervescentei creatoare românești, în care romanul experienței și al aventurii exotice l-a ales drept reprezentant al temelor sale legate de veridicitate și de autenticitate. Din așa numitul ciclu epic indian fac parte, *Isabel și apele diavolului* (1929), *Maitreyi* (1933) și *Șantier*. Din aceeași matrice culturală cu scriitorii italieni Giovanni Papini, Vittorio Macchioro, Ernesto Buonaiuti, Raffaele Pettazzoni, cu care se împrietenește, Mircea Eliade s-a dedicat, în paralel cu studiul istoriei religiilor, scrisului cu tentă semi-autobiografică, semi-fantezistă de tip jurnal, jurnal-adnotat și roman construit pe scheletul cronologic al informațiilor din jurnal. Romanul lui este izvorât din nevoia de *katharsis*, de sublimare a experiențelor unice, de suferința trăită de protagonist ca urmare a curmării legăturii cu iubirea sa și transformarea acesteia în forma eternă a cărții. Receptarea romanului lui Eliade s-a făcut în timpi diferiți: pe de o parte în ritmul alert din perioada interbelică, când a și fost premiat de un juriu din care făceau parte George Călinescu, Cezar Petrescu, Șerban Cioculescu, Mihai Ralea și Perpessicius (cu 20000 lei de Societatea Tekirghiol Eforie care i-a sponsorizat editarea), pe de altă parte în posteritatea europeană și nu în ultimul rând, în mișcarea andante, a protagonistei, pe care receptarea romanului o transformă în romancieră protestatară, care își justifică nemotivat fericirea vieții maritale ulterioare. Rescrierea poveștii din jurnal sau ca răspuns la un alt roman, e menită să regăsească atmosfera proaspătă a iubirii din anii tinereții și să dăruiască autenticitate poveștii. Dar valurile din corespondența ulterioară despre divergențele de opinie ale personajului-autor Maitreyi Devi au ocultat partea documentară a romanelor lor, care trebuie înțelese în sensul amplu al tematicii dragostei și revoluției din India lui Gandhi.

Maitreyi Devi, foarte apreciată pentru darul ei literar, încă de când era copil de către Rabindranath Tagore (cu care de altfel se înrudea prin familia mamei sale) a început să scrie, după întâlnirea sa la Calcutta cu medicul, specialistul în indianistică, sanskrită, tibetană, filosofie, lingvistică și discipolul lui Mircea Eliade, Sergiu (Anatol) Al-George, transfigurat în roman ca Sergui. (Bhose, 1972). Maitreyi Devi scrie fără să se bazeze pe însemnările din jurnal, așa cum făcuse Eliade, despre prima iubire, care face parte dintr-un timp mitic, în care trecutul și prezentul se împletesc spre deliciul

cititorului. Nu detaliile conturului feței contează, ci intensitatea primelor emoții, care au darul de a crea magia bucuriei de a trăi. Iubirea descrisă în ambele cărți este simbolul sacrului ascuns în profan, dar ceea ce a scris Maitreyi Devi cu greu poate fi socotit doar roman, ci mai degrabă reconstituire autobiografică, sub forma memoriilor, care cu greu pot fi trucate. Spre deosebire de Eliade, Maitreyi Devi e poetă, și în paginile pe care ea le scrie curge seva epopeilor indiene clasice, la care autoarea se raportează permanent. Jurnalul suport pentru scrierea romanului presupune rescriere. Rememorarea e declanșată spontan de detalii ce au darul de a reconstitui atmosfera unei epoci, așa încât memoriile eroinei au un puls când accelerat, când lent în funcție de respirația scrisului autoarei și de cultura indiană care se împletește în text, ca un fir abia vizibil al unei epopei sufletești de felul *Mahbharatei*, din care autoarea se inspiră: „Nu-mi aduc exact aminte de tot ce s-a întâmplat în ziua aceea, deoarece nu țineam un jurnal. Scriu despre ceea ce s-a petrecut cu 42 de ani în urmă - nu dintr-o agendă, ci efectiv numai din memorie – așa că nu știu dacă succesiunea secvențelor este corectă - ceea ce atunci a fost înainte sau după, acum nu mai are înainte sau după. Acum aceste evenimente sunt toate prezente simultan. Nu știu dacă sunt suficient de explicită, dar nu poate fi greu de înțeles, o idee o cheamă pe alta: când Krishna a deschis gura, Arjuna a avut un darshan al întregului univers, trecut și prezent, toate la un loc, adunate astfel integral - spațiu și timp. Asta este ceea ce văd astăzi. Trecut și prezent s-au contopit. Da, dragii mei prieteni, Parvati și Gautami, trebuie să mă credeți - din când în când pătrund în anul 1930. Așa că am scris:

O viață pierdută pentru totdeauna/Dincolo de mările timpului/ Dacă ar fi să se reîntoarcă în totalitate/ Înlăuntrul inimii/ Sub formă de lumină și stând/ Alături de lună și de stele.../ Acest soare/ Îmi va releva/ Forma universală.../ Atunci nu va fi altă cale/ Și mă voi preda, o, Doamne,/ Și-ți voi cere binecuvântarea.

Oricât de greu îmi va fi, nu-mi voi închide ochii de teamă, ca Arjuna. Vreau să-l văd din nou, vreau să-l țin în brațe. Încrederea în supranatural provoacă în mine o dezordine psihică. Așa că mă rog: dacă este o Ființă ce veghează destinele oamenilor, atunci să mă treacă peste acești 42 de ani. Nu pot să-mi amintesc liniile feței lui. Nu pot vedea altceva, decât ochii lui, strălucitori și vii. Îi văd numai o parte din bărbia lui albă și o parte din piept, prin deschizătura cămășii. Aș vrea să-mi pun urechea acolo și să ascult - dacă undeva, adânc, acea minunată muzică mai îngână încă o melodie, acel prim pas, murmurul primei iubiri.” (Maitreyi Devi, f.a.: 66, 67) Citatele din *Mahabharata*, propriile versuri și comentariile acestora, întregesc atmosfera de amintire, de reverie, de rememorare și de reconstituire.

Nici unuia dintre cei doi scriitori nu le lipsește pretenția de autenticitate și de verosimilitate, dar deosebirile de scriere sunt majore. O diferență în privința redactării constă în faptul că romanul lui Maitreyi Devi apare după 42 de ani de la publicarea lui *Maitreyi* de Mircea Eliade, din dorința de a infirma secvențele ce înfățișează ipostaze mult prea delicate spre a fi redată și mult prea intime pentru a fi oferite gustului de senzațional al publicului, care apreciaše exotismul scrierii lui Mircea Eliade. O altă diferență constă în sublimarea ficțională a experienței autentice pe de o parte și dezmințirea scenelor ficționale anterior apreciate din romanul scriitorului român, pe de

altă parte. Acuzată de Christinel Eliade că a stricat magia romanului lui Mircea, Maitreyi Devi rămâne neclintită în demersul demonstrației autenticității romanului său, care contrazicea și completa imaginea occidentală despre cultura indiană din perioada tranziției sale spre independență.

Nu era prima dată când România se întâlnea cu acea vestită cultură a Indiei. Prin traducerile din autorii antici, creațiile bizantine și cărțile populare, informațiile de la călătorii străini despre India nu lipsiseră niciodată din cultura română (Roșu, 1960:282-283). Noutatea adusă de Eliade în romanul său era o poveste contemporană despre sublimarea iubirii mitice neîmplinite pe un fundal istoric real. Ceea ce aduce Maitreyi Devi este o minunată poveste despre roman în roman, despre lumea sentimentelor pure, care au efect cosmic și despre receptarea romanului, operă de creație și de adevăr, apreciată mai cu seamă pentru voluptate și mai puțin pentru dragoste nevinovată. Eroina e preocupată de felul în care îi va spune soțului ei despre istoria aceasta din tinerețe și despre modalitatea prin care trebuie revendicată partea ei de adevăr și respinse invențiile: „Trebuie să-i spun ceva. Dar ce este de spus? Cum pot să-i vorbesc despre cartea asta după atâția ani? Și mai ales despre o astfel de carte? Acum trebuie să mă răfuiesc cu Mircea. De ce nu ai scris adevărul, Mircea? Numai adevărul nu era de ajuns? Ai scris pentru bani? Da, pentru asta ai făcut-o, acesta este specificul Occidentului, unde cărțile se vând pentru voluptate, nu pentru dragoste. Sunt gata să accept adevărul, dar de ce să duc povara unei minciuni?” (Maitreyi Devi, f.a.: 37) Atlet al creativității așa cum se va face remarcat la întoarcerea din India, Mircea Eliade a și mărturisit că a scris pentru a fi plătit, astfel încât intuițiile lui Maitreyi Devi sunt corecte. Energetismul enorm al lui Mircea Eliade, l-a făcut să scrie despre *Șamanism și despre tehnicile arhaice ale extazului*, astfel încât experiențele sale de ocultism, de ezoterism, de tantrism, de narcoze l-au inspirat în scrierile sale cu rezonanțe fantastice și mitologice, impunându-l ca un romancier de succes al generației de maximă creativitate și de sincronizare perfectă cu literatura europeană. Pasiunea de a își cerebraliza senzualitatea și de a carnaliza logica este trăsătura caracteristică a romanului *Maitreyi*.

Publicul care a întâmpinat aceste două romane, aflate în concurență pentru demonstrarea verosimilității și autenticității e când fascinat de exotism și de erotism, când e plictisit de monotonia notațiilor de jurnal (vezi George Călinescu), când e pudibond și acuzator în privința a ceea ce în anii '30 se numea pornografie. Totuși, acuzația de pornografie a pornit de la *Domnișoara Christina și Întoarcerea din rai*, nu de la *Maitreyi*, așa cum sugera Maitreyi Devi. Peste 42 de ani personajul principal în postura de autoare simte nevoia să desmintă scenele erotice, să reamintească acuzațiile interbelice de pornografie proiectându-le fără să-i fi citit romanul *Maitreyi*: „Engleza mea era săracă, nu am știut ce înseamna cuvântul pornografie. Am știut numai că nu poate fi ceva de bine, de vreme ce putea trimite un scriitor în închisoare. Nici nu am vrut să-i cer deslușiri tatei. M-am depărtat în tăcere. Am rămas uluită, căutând explicația cuvântului în dicționar; ce urât, ce pervers; oare cartea pe care mi-o dedicase era de același fel? De ce ar fi trebuit el să facă un asemenea lucru? Ce nevoie era să-mi dedice o carte și să-mi ceară iertare, mă întrebam. Nu simțeam nici o curiozitate cu privire la carte, inima mi se strângea de dezgust. Tremuram la gândul că fusesem cândva atât de

legată de un asemenea om ticălos. Încercam să uit toată povestea.” (Maitreyi Devi, f.a.: 103)

Conflictul cultural care a împiedicat receptarea romanului *Maitreyi* în India la vremea cuvenită e legat de prejudecățile de percepție a corporalității umane, în special a corporalității feminine, într-o epocă în care la spectacolele de balet ale Annei Pavlova din India nu prea era permisă intrarea tinerilor, după cum scrie și Maitreyi Devi. Pe de altă parte, Maitreyi Devi nu citise în totalitate lucrările pe care Mircea Eliade le scrisese până în 1972, astfel încât judeca din auzite toate acuzațiile și toate procesele pe care el le suportase pentru pornografie, pentru legionarism, acuzații pe care i le aduseseră toți cei care i se opuneau pentru că era discipol al lui Nae Ionescu: și liberalii, și Iorga, și camarila, și cercul regal. Acuzațiile de pornografie i se aduc pe când era asistent universitar, când scrisese 15 cărți, iar redactorul *Neamului românesc* îi publicase fragmente din *Domnișoara Christina* și din *Întoarcerea din Rai*, acuzându-l, spre disperarea studenților care protestează și a prietenilor care încearcă să îl apere (Emil Cioran și Constantin Noica) de excluderea sa din Universitatea București. Maitreyi Devi nu știa și nici nu avea cum să înțeleagă toată situația aceasta, fapt care reiese din ceea ce scrie. În România, romanul lui Mircea Eliade – autorul cu lucrările trecute la index în perioada comunistă – a fost reeditat în 1986.

Reacția Amritei, care nu a citit cartea, la auzul informațiilor inflamatorii despre conținutul erotic al romanului este motivată de repovestirea cărții de către cel care i-o semnalează și o consolează - pentru ceea ce ea numește calomnie, deoarece romanul îi poartă numele - și spunându-i că scenele erotice sunt ficționale, sugerate doar, toate întâlnirile personajelor petrecându-se noaptea și nefiind elucidate vizual. Maitreyi Devi alias Amrita reține că are dreptul la replică, va dori să îl revadă pe Mircea pentru a-i cere socoteală și eventual despăgubiri: „odată cu ea, ard multe alte lucruri: onoarea, bunul meu nume. Îi spun lui Mircea: Cum ai putut să mă arăți goală în fața lumii - cartea ta a fost tipărită în 20 de ediții - aceasta este dragoste?» Deși încă nu am citit cartea, ceea ce am auzit despre ea m-a sos din minți. Cine-mi va traduce aceasta carte? Sufăr în tăcere. Încerc să-i revăd fața, zăresc doar o figură pe jumătate aplecată, cu picioarele întinse. Pot să văd picioarele acelea, încălțate în sandale albe, ca penele unui cocor. M-am ridicat din pat și m-am dus lângă fereastră. Mintea mea ar vrea să fie dincolo de geam, să traverseze oceanul timpului, părăsind tot ceea ce aveam drag: faimă, îndatorire, obligație. «Mircea, vreau să te mai văd o dată!»" (Maitreyi Devi, f.a.:38)

CĂRȚILE DIN CĂRȚI

Tema cărții în carte este prezentă în romanul lui Maitreyi Devi prin existența a trei elemente simbolice: romanul declanșator al modernității scriiturii românești (Knut Hamsun *Foamea*, pe care Amrita îl primise în dar de la Mircea Euclid), cartea atractivă pentru învățarea limbii sanscrite (*Sakuntala* / *Shakuntala* de Kalidassa) și prima carte de poezii a lui Maitreyi Devi alias Amrita. Parabola intelectualului sărac din Kristiania, care suferă din pricina foamei nu este pe placul Amritei, chiar dacă autorul era un proaspăt laureat al Premiului Nobel în 1920, mai ales că scenele atroce în care protagonistul își mănâncă prețiosul creion împreună cu degetul, nu pot fi înțelese de loc.

În cartea lui Mircea Eliade se vorbește despre *Valkala*, despre *Mahuya*, adică despre poemele lui Rabindranath Tagore, cel care pentru Maitreyi era mai mult decât „guru, e prieten, confident, logodnic, zeu, poate amant”, despre *Anactoria* lui Swinburne, despre proiectele de cărți despre India ale lui Alan și ale prietenului său, Lucien (*L'Inde avec les Anglais*), despre dedicațiile pe carte pe care și le făceau personajele cărții, Allan și Maitreyi, despre daruri de cărți scumpe, despre faptul că Maitreyi a început să scrie „o carte de poeme asupra «iluziilor și miragiilor frumoase».”, despre „Lew” Tolstoi, despre poemele lui Valéry, despre poemele persane în care părul iubitei se aseamănă cu șerpui, despre povestea lui Chabu, despre literatura lui Papini, despre Walt Whitman, despre obsesia de a nu repeta povestea lui Abelard și a Heloisei, despre istoria Maitreyei povestită exaltatei Jeniei Isaac, din Capetown sau lui Geurti, prietena lui euroasiatică la care se refugiază când nu mai are din ce trăi. Toate aceste povestiri și cărți din biblioteca inginerului fac parte din universul de lectură al celor doi tineri, care studiază, comentează, învață împreună, se împrietenesc și se îndrăgostesc. *Maitreyi* este romanul transformării prieteniei în dragoste și germenul voinței de a scrie *Dragostea nu moare*: „Ar fi vrut să ajungem buni prieteni, să-mi împărtășescă mie toate acestea, să-l iubim împreună (pe Tagore n.n. L.M.). Mie nu mi-a fost decât o prietenă, m-a iubit ca o prietenă, niciodată nu s-a gândit la altfel de dragoste, și jocul nostru trebuia să rămână joc, fără îmbrățișări și fără sărut. (Roși și șopti aceste cuvinte cu multe greșeli, și de gramatică, și de pronunție. De aceea repetă fraza în bengali.) Gesturile ei au fost sincere și calde, căci, într-un fel, mă iubește mult și îi place să stăm împreună, să glumim, să ne privim în ochi și să ne atingem mâinile, dar toate acestea nu sunt nimic altceva decât prietenie. Dacă am crezut altfel, e din vina ei, care mi-a ascuns multe și m-a provocat să cred orice altceva, să cred chiar că mă iubește.” (Eliade, 1986) Jocul acesta între realitate și iluzie, între certitudine și respingere, între da și nu, pendularea aceasta declarativă între prietenie și dragoste, marea admirație a lui Maitreyi pentru Tagore, despre care ea a și scris (Devi, 2007), (Devi, 1976), toate acestea sunt ideile care vor germina și în creația-răspuns intitulată *Dragostea nu moare*, o perlă a scrisului contemporan, o compensare a nefericirii, o frescă a societății indiene pe cale să își câștige independența și o panoramă a mentalităților în curs de modernizare. Dar *în pustiu perla nu are nicio valoare* spune un proverb indian, după cum *nu toate scoicile au perle*, iar *dacă pui un colier de perle la gâtul unei maimuțe, ea îl va distruge*, conform unor proverbe bengaleze.

ÎNTÂLNIREA DIN BIBLIOTECĂ

Biblioteca din casa inginerului Sen este un templu al inițierii, în ciuda aspectului său profan, al celor două camere aflate chiar la parterul locuinței. Nu întâmplător, prima carte citită împreună este legenda hindusă *Sakuntala* a lui Kalidasa, povestea despre dragoste, uitare și regăsire dintre frumoasa eroină al cărei nume se traduce prin „cea protejată de bufnițe” (शकुन्तल, *śakunta* = *bufniță*). Cele mai frumoase romane de dragoste ale lumii au fost inspirate de această lectură. Îndrăgostită de soțul ei, Dushyanta, mama lui Bharata adică Shakuntala se căsătorește cu acesta în pădure și primește de la soțul său inelul regal, pe care pierzându-l, are parte de o adevărată dramă, până când inelul va fi descoperit în mod miraculos în burta unui pește și îi va readuce memoria soțului

său. Scena lecturii este descrisă diferit de către cei doi autori protagoniști: „Cu Maitreyi am răs mult ieri; astăzi am vorbit mult în bibliotecă, am cetit *Shakuntala* împreună pe covor, căci venise profesorul ei particular și mă rugasem să fiu și eu îngăduit să asist la lecție.” (Eliade, 1986: 59)

Proporția de senzualitate, voluptate și viciu este analizată de Allan sintetic, limpede cu luciditatea cu care dă carnație emoției și senzualitate gândurilor contradictorii: „Patima crește, delicios și firesc amestec de idilă, sexualitate, prietenie, devoție. Când stau lângă ea pe covor, cetind împreună, dacă mă atinge, sunt excitat și mă turbur nebunește. Știu că și ea e turburată. (Notă. Nu e adevărat. Maitreyi n-a simțit niciodată patima în timpul acela.) Ne spunem multe prin literatură. Câteodată ghicim amândoi că ne vrem. (Notă. Inexact; Maitreyi era câștigată numai de joc, de voluptatea amăgirii, nu de ispită. Nici nu-și închipuia pe atunci ceea ce poate însemna pasiunea.)” (Eliade, 1986: 59)

Maitreyi Devi își amintește și ea despre aceeași carte citită împreună: „La micul dejun tata discuta diferite lucruri. Odată el a sugerat să studiem împreună sanscrita. «Nu ți-ar ajuta să începi sanscrita cu lecții elementare. E plictisitor. Trebuie să începi cu o carte atractivă.» Așa că, de a doua zi am început să studiem împreună *Sakuntala* de Kalidasa. Nu pot să îmi dau seama cum, puritanii acelor zile puteau să privească una ca asta - o fată bengaleză și un băiat european, stând împreună pe o rogojină așezată pe podea. Era într-adevăr un lucru foarte rar. (...) Pentru lecții așterneam întotdeauna rogojina deoarece știam că era dornic să stea pe podea alături de mine. Voia să fie ca noi și îi plăcea noutatea. Tata stătea și el pe sofa. Mircea observa cu atenție detaliile obiceiurilor și modul nostru de viață și căuta întotdeauna înțelesurile ascunse.” (Maitreyi Devi, f.a., 30)

Pentru Eliade începutul lecturii și comentării *Sakuntalei* devine un timp mitic. „Trăiesc dorul misterios pe care Kalidasa îl descrie în *Sakuntala*: «Văzând o imagine dulce, auzind un sunet armonios, chiar și oamenii fericiți își pierd liniștea, poate că-și amintesc o iubire uitată dintr-o altă viață»”. (Eliade, 1986) Lectura epopeii indiene îi adâncește în discuții și îi face să se dezvăluie sufletește. Timpul acesta devine unul al trăirii și al mărturisirii, o perioadă cu o consistență deosebită, de neuitat pentru Maitreyi Devi.

„Au început de atunci altfel de zile. Despre fiecare din ele aș putea scrie un caiet întreg, într-atât erau de bogate și într-atât au rămas de proaspete în amintirea mea. Ne aflam pe la începutul lui august, în vacanță. Rămâneam aproape tot timpul împreună, eu retrăgându-mă în odaia mea numai ca să mă schimb, să scriu în jurnal și să dorm. Restul timpului învățam împreună, căci Maitreyi se pregătea în particular pentru Bachelor of Arts, și eu o ajutam. Ceasurile noastre de atunci, ascultând comentariile *Shakuntalei*, unul lângă altul, pe covor, nepricepând un singur cuvânt din textul sanscrit, dar șezând alături de Maitreyi, pentru că îi puteam strânge pe furiș mâinile, o puteam săruta pe păr, o puteam privi și necăji, în timp ce profesorul, un pandit miop, îi corecta traducerea sau răspunsurile la chestionarul gramatical. Cum îmi interpreta ea pe Kalidasa și cum găsea în fiecare vers de dragoste un amănunt din dragostea noastră tăinuită. Ajunsesem să-mi placă numai ceea ce îi plăcea și ei: muzica, poezia, literatura bengaleză. Mă străduiam să

descifrez în original poeziile vaishnave, citeam emoționat traducerea *Shakuntalei*, și nimic din cele ce mă interesau odinioară nu mai îmi reținea acum atenția, Priveam rafturile cu cărțile de fizică fără nici un fior. Uitasem tot, în afară de munca mea (pe care o sfârșeam în silă, așteptând să mă întorc mai curînd acasă) și de Maitreyi.” (Eliade, 1986: 90)

DACĂ NU AR FI, NU S-AR POVESTI

În concluzie, sublimarea ficțională a experienței autentice vs. dezmințirea scenelor ficționale este proprie acestor două romane, care se nasc precum perlele din rana initimității scoicii. De ce scriu cei doi autori despre aceeași poveste? Tocmai pentru a proclama amândoi, fiecare din punctul lui de vedere, triumful feminității, al purității și al dragostei nemuritoare asupra percepțiilor transculturale, asupra prejudecăților rasiale, asupra cutumelor ancestrale. India despre care scria Eliade în anii ’30 era o noutate pentru majoritatea europenilor. India despre care scrie Maitreyi Devi în anii ’80 este fața nevăzută a lunii, comparată cu cea pe care o văzuseră mereu toți. Își trebuie detașare, seriozitate, înțelepciune, modestie, talent și multă dragoste de a așterne în cuvinte urzeala unui covor fermecat ce te poartă în trecut deasupra prezentului: fără regret, cu inocența și puritatea exprimării, pe care Maitreyi Devi nu și-a pierdut-o niciodată. E rafinamentul feminității mature, al talentului exersat în poezie.

Totuși, dezvoltările asincrone ale copiilor supradotați, așa cum au fost și Mircea Eliade și Maitreyi Devi se văd de la distanță. Șansa lor a fost că s-au descoperit unul pe altul într-un moment scris în stele, s-au orientat spre lecturile favorite și că au putut să dialogheze cu inteligența lor interpersonală, cu puritatea lor emoțională sublimată din prietenie în dragoste. Spontaneitatea excepțională a lui Maitreyi adolescentă surprinsă în romanul lui Eliade și spontaneitatea elaborată a scrisului lui Maitreyi Devi este ceea ce impresionează cel mai mult, căci dezvăluie înzestrările excepționale pe care le au cei doi autori în privința gândirii creative, în privința descoperirii valențelor noi ale valorilor clasice. Modelele literare din enigmaticul extrem Orient și pragmaticul Occident sunt instrumente de autocunoaștere: Maitreyi preferă din exaltare compania bătrânului Tagore; romanele franțuzești sunt în concepția indiană o panoramă a deșertăciunilor și a depravării europenilor, un model despre stilul de viață european din care rezulta că nu trebuia să lipsească supa la masa de seară! Tot din romanele franțuzești, precum *Madame Bovary*, pe care nu le citise, dar pe care le depozitase într-o secțiune din biblioteca sa, inginerul Sen își formează prejudecata referitoare la moralitatea acestui neam de europeni și îi cere lui Allan informații suplimentare despre femeile care își vînd trupul la Paris. Pentru el, Allan care venea dintr-o altă țară, pentru că vorbea franceza însemna pentru inginerul Sen că era la fel de amoral precum personajele din romanele franțuzești. Există în romanul lui Eliade surprinderea prejudecății referitoare la culoarea pielii, dar pe care o au mai mult indienii cu pielea mai închisă la culoare sau euroasiatici metiși. Spre exemplu, greutatea de a se căsători pentru Chabu deoarece pielea ei era mai asemănătoare tatălui ei, Narendra Sen este descrisă în roman chiar de Maitreyi. Europeanul într-un ashram sau în Assam e

considerat o excepție și e privit cu niște ochi speciali, astfel încât acesta ajunge să creadă că a înfăptuit un mare păcat:

„Pe seară, ajungând iarăși să vorbim despre căsătoria ei, — cu un strein, un tânăr bengali care desigur că nu o va face fericită, recunoaște Maitreyi —, i-am mărturisit că marele meu păcat e acela de a fi născut alb (cred puțin în această mărturisire), că, dacă aș fi fost indian, aș fi avut alte șanse etc. Aceasta a nedumerit-o iarăși, și eu i-am pus marea întrebare: de ce nu putem fi noi căsătoriți? De ce nu e îngăduită unirea noastră? Ea m-a privit înmărmurind și a cercetat cu ochii în toate părțile, să vadă dacă nu m-a auzit cineva.

A început a spune că așa e hotărât de soartă sau de Dumnezeu (eu o întrebam dacă Dumnezeu a hotărât astfel sau prejudecățile, dar mi-a răspuns că Dumnezeu își manifestă dorința prin prejudecăți), că poate dragostea mea e numai o iluzie trecătoare etc. Fapt e că dragostea aceasta — pe care o socotisem la început imposibilă, minoră, fantezistă — și atitudinea Maitreyiei, pe care o crezusem multă, vreme îndrăgostită de mine — în timp ce ea nu e de nimeni — mă stăpînesc și mă duc departe; într-un suflet al meu, neștiut până acum, într-o margine de gând unde mă simt fericit și splendid. Nu știu cum să exprim toate sentimentele acestea revelate. Mă gîndesc serios la unire..." (Eliade, 1986: 68)

De dragul lui Maitreyi, Allan e gata-gata să se convertească. Sacrificul lui e contracarat de opinia inginerului care îi spune supărat că nu trebuie să își schimbe religia doar pentru îl entuziasmează ceremonialul inedit, ci trebuie să și-o păstreze pentru respectul pe care un om îl are pentru cei apropiați care cred în ea. De altfel el nu ar fi fost de acord cu o asemenea idee dacă din țară nu ar veni confirmarea acordului familiei lui Allan. Dar Allan era îndrăgostit: „Vreau să-mi dovedesc mie însumi că hinduismul e tot atît de bun ca și creștinismul, dacă cred, într-adevăr, într-un singur Dumnezeu; după cum amîndouă legile ar fi inutile, dacă n-aș crede.

Când i-am spus Maitreyiei acest lucru, acolo la Belur-Math, a rămas o clipă uluită de hotărârea mea și mi-a mărturisit că, dacă trec la hinduism, nimeni nu ne-ar mai putea despărți. Mi-a citat cîteva cazuri de asemenea convertiri. (Pe un francez, profesor la Shantiniketan, căsătorit cu o bengali, îl cunoscusem chiar eu și rămăsesem impresionat de seninătatea și fericirea lui, sădită într-un pămînt strein, avînd fii și fiice pe care îi creștea ca pe adevărații copii indieni.)" (Eliade, 1986: 99)

De dragul lui Maitreyi Allan adoptă stilul de viață indian și speră că în această lume își va găsi împlinirea. În timpul revoluției lui Gandhi, a rezistenței nonviolente Allan are impresia că acceptarea lui în comunitatea indiană e sensul destinului său: „Ar fi cea mai mare fericire a mea dacă aș izbuti să fiu primit în lumea aceasta, îi răspunsei întăritat, privindu-l drept în ochi. O lume vie, cu oameni vii, care suferă și nu se plîng, care au încă o etică, iar fetele lor sunt sfinte, nu târfe ca ale noastre. Să mă căsătoresc cu o albă? îl întrebai eu, încercînd să fiu sarcastic, cu o fată care n-a cunoscut niciodată virginitatea și nu va cunoaște niciodată desăvârșita abandonare? E o lume moartă lumea noastră, continentele noastre albe. Nu mai găsesc nimic acolo. Dacă aș fi primit, cum mă rog lui Dumnezeu să fiu, într-o familie indiană, aș găsi puteri să-mi refac viața aceasta clădită pe nimicuri, pe interese stupide și pe abstracțiuni. Aș vrea s-o iau de la capăt, să cred în

ceva, să fiu fericit. Nu pot fi fericit decât într-o dragoste perfectă și nu găsesc asemenea dragoste decât aici, aici, în casa, în cartierul ăsta... Vorbisem aprins, sincer, revelându-mi mie însumi anumite gânduri, pe care nu le întregisem până atunci.” (Eliade, 1986: 12)

Eliade ajunge în India într-un moment aparte al istoriei sale, când pe de o parte occidentalii în general credeau că își vor descoperi sevele spiritualității în acest loc, iar pe de altă parte povestea despre moartea continentului alb, era povestea lumii postbelice europene, în care coloniile începuseră să lupte pentru a își dobândi independența. Labirintica efervescență a acestei revoluții are un singur fir călăuzitor: dragostea dintre doi tineri inteligenți, frumoși și din lumi diferite, care încearcă să se apropie și să își trăiască sentimentele în comun. Cruzimea cu care destinul dragostei lor neîmplinite le este înscris în stele este compensată de răsplata talentului cu care cărțile lor sunt scrise, sunt apreciate de posteritate, pentru sinceritatea și autenticitatea experienței lor de viață mai mult povestită, decât trăită.

References

Bhose, Amita. (1972). *Interviu cu Sergiu Al-George despre călătoria sa în India*, realizat de Amita Bhose, în bengali, / *Interview with Sergiu Al-George about his trip in India by Amita Bhose*, Calcutta: Jugantar.

Bordaș, Liviu. (2000). *India în cultura românească din Transilvania / India in Romanian culture from Transilvania*, Acta Musei Porolissensis, nr. XXIII-2, Zalău: Muzeul Județean de Istorie și Artă, p. 395-463. Disponibil on-line pe [Biblioteca Digitală a Publicațiilor Culturale - O colecție de publicații românești din domeniul științelor umaniste, culturale și sociale \(biblioteca-digitala.ro\)](http://biblioteca-digitala.ro/publicatii-romaneesti-din-domeniul-s stiintelor-umaniste-culturale-si-sociale) consultat la data de 19 01 2021

Devi, Maitreyi. (1985). *Svargani lagolaga / Maitreyi Devi* ; translated by Naginadasa Parikha, Ahmedabad : Gurjara Grantharatna Karyalaya, XX, 431 p. ; 22 cm. cota G 891.443 M 541 sv disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](http://VTLS Chameleon iPortal List of Titles (nationallibrary.gov.in)) consultat la data de 26 01 2021

Devi, Maitreyi. (1976). *It does not die: a romance / Maitreyi Devi, Na hanyate*. Calcutta: Writers Workshop, c1976, 274 p. : ill. ; 22 cm.

Devi, Maitreyi. (1976). *It does not die*, Calcutta: A Writers Workshop Publication.

Devi, Maitreyi. (1977). *It does not die: a romance / Maitreyi Devi, Na hanyate*. Delhi: Hind Pocket Books, 248 p. : ill. ; 18 cm., cota E 891.43 M 287 (1) disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](http://VTLS Chameleon iPortal List of Titles (nationallibrary.gov.in)) consultat la data de 26 01 2021

Dēvi, Maitreyi. (2008). *From Hanyate / Maitreyi Devi* Translator Gītā Vijaykumār New Delhi: Sahitya Akademi, 345p.; 21cm. în kannada ಮೈತ್ರೇಯಿ ದೇವಿ, ನ ಹನ್ಯತೆ / ಮೈತ್ರೇಯಿ ದೇವಿ ಅನುವಾದಕರು ಗೀತಾ ವಿಜಯಕುಮಾರ, ನವದೆಹಲಿ : ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ , 2008. cota Kan 891.443 M 541n disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](http://VTLS Chameleon iPortal List of Titles (nationallibrary.gov.in)) consultat la data de 26 01 2021

Devi, Maitreyi. (1979). *Ka han yate / Maitreyi Devi/ It does not die*; translated by Naginadasa Parekha, 2nd ed., Ahmedabad: Kumakuma Prakasana, XXVII, 368 p. ; 18 cm. cota G 891.443 D 9832 zp disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](http://VTLS Chameleon iPortal List of Titles (nationallibrary.gov.in)) consultat la data de 26 01 2021

Devi, Maitreyi. (2006). *Na hanyate/ Maitreyi Devī/ It does not die*; translated into Assamese by Manu Sen, 3rd ed., 272p. ; 21cm. în asameză মৈত্রেয়ী দেবী ন হন্যতে/ মৈত্রেয়ী দেবী: মনু সেনৰ দ্বাৰা অসমীয়া ভাষালৈ অনুদিত কলিকতা : ভৱানী পাৱিছিং , cota A 891.443 M 541 na disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](http://VTLS Chameleon iPortal List of Titles (nationallibrary.gov.in)) consultat la data de 26 01 2021

- Devi, Maitreyi. (f.a.). *Dragostea nu moare*, / It does not die, traducere din limba engleză de Ștefan Dimitriu și Theodor Handoca, București: Editura Amaltea,
- Devī, Maitreyī. (1988). *Ajānā deśa* / Maitreyī Devī, editura Allahabad: Sahitya Bhawan, 253 p. ; 22 cm., în hindi मैत्रेयी, देवी, अजाना देश / मैत्रेयी देवी, इलाहाबाद : साहित्य भवन, 1988, cota H 915.1 M 5414 disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](https://nsl.ncl.ac.uk/VTLS/Chameleon/iPortal/ListofTitles/nationallibrary.gov.in) consultat la data de 26 01 2021
- Devi, Maitreyi. (2007). *Mampute Rabindranath/ Rabidranath at Mangpu* Maitreyi Devi, Kolkata:: Prima ediție, 216 p. 21 cm în bangla মৈত্রেয়ী দেবী মংপুতে রবীন্দ্রনাথ মৈত্রেয়ী দেবী কলকাতা : প্রাইমা পাবলিকেশন, cota B 928.9144 T 479 mo disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](https://nsl.ncl.ac.uk/VTLS/Chameleon/iPortal/ListofTitles/nationallibrary.gov.in) consultat la data de 26 01 2021.
- Devi, Maitreyi. (1924). *Śānti vāṇī* / Maitreyī Devī Maurat: Profesor Yadunath Singh, 57 p. : ill. ; 18 cm. cota 181Rd92.43 în hindi मैत्रेयी देवी, शान्ति वाणी / मैत्रेयी देवी मौरट : अध्यापक यदुनाथ सिंह, 1924, disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](https://nsl.ncl.ac.uk/VTLS/Chameleon/iPortal/ListofTitles/nationallibrary.gov.in) consultat la data de 26 01 2021
- Devi, Maitreyi. (1963). *Stavak*/ Maitreyi Devi, Calcutta: Vicitra, 79 p.; 22 cm. Cota B 891.441 M 541 s disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](https://nsl.ncl.ac.uk/VTLS/Chameleon/iPortal/ListofTitles/nationallibrary.gov.in) consultat la data de 26 01 2021
- Devi, Maitreyi. (2002) *Svarger kachakachi* Maitreyi Devi, Kolkata: ediția princeps, 340 p. 21 cm. দেবী, মৈত্রেয়ী স্বর্গের কাছাকাছি কলকাতা প্রাইমা পাবলিকেশনস 2002 cota B891.443 D721a disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](https://nsl.ncl.ac.uk/VTLS/Chameleon/iPortal/ListofTitles/nationallibrary.gov.in) consultat la data de 26 01 2021
- Devī,Maitreyī. (2010). *Na hanyate* /It does not die/ Maitreyī Devī, New Delhi: Radhakrishna, 2010, 287 p. 21 cm. în hindi देवी,मैत्रेयी, न हन्यते /मैत्रेयी देवी, नई दिल्ली : राधाकृष्ण, cota H891.433 D983n disponibil on-line pe siteul [VTLS Chameleon iPortal List of Titles \(nationallibrary.gov.in\)](https://nsl.ncl.ac.uk/VTLS/Chameleon/iPortal/ListofTitles/nationallibrary.gov.in) consultat la data de 26 01 2021
- Eliade, Mircea (1933) *Maitreyi/ Bengal Nights*, București: Editura Cultura Națională,
- Eliade, Mircea (1939). *Nuntă în cer*, București: Editura Cugetarea.
- Eliade, Mircea. (1991). *Noaptea de Sânziene*, 2 vol., cuvânt înainte, tabel cronologic și ediție îngrijită de Mircea Handoca, prefață de Dumitru Micu, București, Editura Minerva.
- Eliade, Mircea. (1999). *Europa, Asia, America... Corespondență*, vol. I, A-H, cuvânt înainte și îngrijirea ediției de Mircea Handoca, București: Humanitas.
- Eliade, Mircea. (2003). *Memorii. 1907-1960*, ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București : Humanitas.
- Ricketts, Mac Linscott. (2011). *My Correspondence with Maitreyi Devi, International Journal on Humanistic Ideology; Cluj Napoca : Vol. 4, Iss. 2.* (Autumn 2011): 89-95.
- Roșu, Arion. (1960). *India in Rumanian Culture, The Indo-Asian Culture*, New Delhi: VIII, 3, January 1960, p. 282-283.

ABOUT CROATIAN SOCIETY AT THE END OF THE 19TH CENTURY IN THE WORK OF EUGEN KUMIČIĆ

Maria LAȚCHICI

.....

Abstract: Eugen Kumičić (11 January 1850 – 13 May 1904¹) was one of the most prolific Croatian novelists of the realism era and a pioneer of naturalism in Croatian literature. He wrote many novels and short stories, mostly dealing with working-class people in his native Istria. He also tried to introduce elements of naturalism to Croatian literature in his novels dealing with urban life and Croatian history.

Keywords: Croatian society, 19th century, realism, naturalism, Eugen Kumičić, novels

Un loc deosebit în cadrul realismului croat îl ocupă scriitorul Eugen Kumičić, care a oferit o imagine a societății croate începând cu saloanele capitalei croate, Zagreb, și până în micuțele sate pescărești din Istria, adesea în manieră naturalistă.

Realismul apare pe scena literară croată la începutul anilor optezeci ai secolului al 19-lea, deci aproximativ la o jumătate de veac mai târziu decât realismul european. Criticii literari au opinii diferite cu privire la cadrul temporal al realismului croat. Astfel, unii consideră anul 1880, alții 1881, anul morții scriitorului August Šenoa. O parte a criticilor croați consideră că este 1895, anul în care au loc revolte studențești în timpul cărora a fost ars drapelul Ungariei în piața centrală, Ban Jelačić, din Zagreb, alții anul 1892, când apare prima nuvelă modernistă a lui Antun Gustav Matoš, *Moć savjesti* (*Puterea conștiinței*).

Însă indiferent de anul considerat ca fiind începutul realismului croat, acesta apare ca rezultat al unor situații istorice și procese sociale specifice. Perioada realismului a fost marcată de domnia banului de origine maghirară Karoly Khuen-Hedervary, de constrângeri, nemulțumiri și conflicte mocnite între păturile sociale. Asociațiile agricole s-au dizolvat, țăranii au rămas cu foarte puțin pământ, insuficient pentru câștigarea existenței, ceea ce determină plecarea lor către orașe dar și migrarea masivă către America. Nobilimea intră în declin, copii de țăranii sunt trimiși la oraș la școli, pentru a avansa pe scara socială, satele devin tot mai pustii și sărace. Principalul promotor al realismului a fost Janko Ibler, potrivit căruia literatura ar trebui să fie tendențioasă și realistă, să se aplece asupra analizei psihologice, considerând că elementele romantice sunt inadecvate pentru această perioadă:

Datoria criticii obiective va fi să urmărească și să evalueze cu demnitate fenomenele literare, să le evidențieze modul și scopul. Ea va atenționa publicul despre toate și îi va recomanda ceea ce merită să fie recomandată. dacă literatura noastră ar merge în direcția aceasta, noi am avansa, am ajunge la țelul căruia îi tindem: fiindcă am ști cum suntem și am afla cum nu suntem, dar cum ar trebui să fim; am vedea ce avem, și ceea ce ne trebuie; am auzi unde am greșit și unde n-ar mai trebui să greșim. Aceasa ar fi

o literatură tendențioasă, tendențioasă în sens pozitiv, dar și și realistă, care ar fi de mare folos¹.

Frământările sociale sunt reflectate în nuvelele și romanele cu tematică socială, autorii lor promovând literatura care abordează în mod critic complicata și dura realitate croată. Genul literar predominant este romanul, a cărui perioadă de aur va fi în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea. Majoritatea romanelor din această perioadă au fost publicate în revistele vremii, mai ales în „Vijenac” („Cununa”) și „Obzor” („Orizontul”), dar și în revistele de orientare politică de dreapta precum „Sloboda” („Libertatea”), „Hrvatska vila” („Zâna croată”) și „Balkan” („Balcanii”). Conform principalelor teme abordate de realiști (destinul tragic al copiilor de țărani plecați la oraș la școală, opoziția sat-oraș, destrămarea valorilor morale tradiționale cauzate de noile relații sociale, destrămarea nobilimii și problematica națională), realismul croat poate fi împărțit în două categorii: *realismul critic*, care apare în anii optzeci ai sec. XIX, și *realismul poetic* sau *psihologic*, din anii nouăzeci ai sec. XIX.

Datorită noilor realități social-politice și economice dar și traducerilor din autorii consacrați ai vremii, în aceste penultime două decenii se observă în nuvelele croate o orientare către analiza lucidă a vieții, la această tendință contribuind din plin și popularitatea traducerilor, mai ales ale operelor marelui scriitor rus I. Tugheniev, care devine, de fapt, un învățător și model al literaturii realiste croate.²

Eugen Kumičić (Brseč, Istria, 1850 - Zagreb, 1904), a absolvit liceul la Rijeka, a început medicina la Praga, ca mai apoi să plece la Viena unde a studiat istoria, geografia și filosofia. A petrecut doi ani la Paris și șase luni la Veneția (1875-1877) pregătindu-se pentru examenul de profesor de franceză și italiană. A fost profesor de liceu la Split și Zadar, iar mai apoi la Zagreb devenind aici un membru activ al *Hrvatska stranka prava* (*Partidului croat al drepturilor*) și fiind ales de mai multe ori deputat în Parlamentul Croației, unde s-a evidențiat prin discursurile împotriva politicii pro-maghiare.

Prin tematica abordată, opera lui Kumičić poate fi împărțită în trei cicluri. Primul include nuvele și romane a căror tematică este axată pe regiunea Istria, respectiv pe locurile natale ale scriitorului; cel de-al doilea ciclul cuprinde romane naturaliste și al treilea ciclu, romane cu tematică istorică. Primul ciclu este dominat de peisajul maritim și stâncos al coastei Adriaticii, abordat în *Začuđeni svatovi* (*Nunțașii mirați*, 1883). Cu manifestul *O romanu* (*Despre roman*, 1883), Kumičić aduce în atenția mediului literar croată manifestul lui Zola *Le roman expérimental*, fiind denumit mai târziu de confrății săi în ale slovelor, *naturalist*. Încercările naturaliste sunt evidente în romanele *Olga i Lina* (Olga și Lina, 1881) și *Gospođa Sabina* (Doamna Sabina, 1883).

Kumičić a introdus elemente naturaliste în literatura croată, bazate pe o prezentare veridică și dură a acțiunilor și gesturilor umane sub influența anumitor circumstanțe de viață și a patrimoniului genetic. Recurge la aceste elemente pentru a modela intriga și a stârni interesul publicului cititor, dar ideea de bază a experimentării

¹ Janko Ibler, „Literarna pisma”, în Miroslav Šicel, *Programi i manifesti u hrvatskoj književnosti*, Zagreb, Liber, 1972, p.106.

² Badalić, Josip, *Ruski pisci u hrvatskoj književnosti. Odrazi i utjecaji*, în *Juznoslovenski filolog*, XXIII knj.1-4, Beograd, 1958, p. 121-138.

cu personajele și analizarea acțiunilor lor nu este suficient de elaborată. O explicație pentru acest lucru poate fi găsită la Dubravko Jelčić, conform căruia "opera lui Kumičić este impregnată de ideologia sa de dreapta și de critica adusă croaților care au cedat influențelor străine, ceea ce este de fapt o moștenire de la scriitorul din perioada pre-realistă, Šenoa"³, iar motivele naturaliste ar fi fost doar un instrument pentru a fundamenta critica asupra societății.

Romanele istorice sunt dominate de evenimente din istoria croată, iar personajele au trăsături romantice. Pentru aceste romane, Kumičić selectează teme care descriu tragediile naționale ale croaților: *Urota zrinsko-frankopanska (Conspirația cnejilor Zrinski și Frankopani, 1892-1893)* și *Kraljica Lepa ili propast kraljeva hrvatske krvi (Regina Lepa sau decăderea regilor de sânge croat, 1902)*. Primul roman are ca personaje principale pe prințipele Fran Krsto Frankopan, soția acestuia Katarina Zrinska și fratele ei, contele Petar Zrinski; este scris conform tehnicii de reprezentare alb-negru, astfel încât personajele pozitive sunt idealizate iar cele negative sunt lipstite de orice virtuți. Intriga este statică și previzibilă, iar ideologia de dreapta, caracterizată de elemente de naționalism și patriotism, prevalează. Ambele romane au fost scrise în anii nouăzeci ai sec. al XIX-lea, în perioada guvernării banului Khuen Hedervary și a unei presiuni politice extraordinare asupra Croației. Prin urmare, Kumičić a ales aceste teme nu doar pentru a reînvia amintirile despre trecutul glorios, ci și pentru a dovedi în mod constant dreptul croaților la propria naționalitate, folosind exemple din istorie. Selectează în mod conștient acele subiecte care descriu tragedia națională a croaților, gândurile și preocupările sale fiind în permanență ancorate în prezent, în problemele și provocările timpurilor, iar tema istorică este aleasă tocmai pentru a ajuta la soluționarea evenimentelor de actualitate.

Referitor la romanele cu elemente naturaliste, publicarea romanului *Olga i Lina* (Olga și Lina, 1881) marchează apariția unei noi direcții în proza croată, romanul fiind apreciat de critica vremii ca „piatra de temelie a naturalismului în Croatia”⁴, respectiv începutul perioadei realismului: „astfel începutului realismului în literatura croată este marcată de opera lui Kumičić apărută pe fundamenul programului naturalist a lui Zola”⁵.

Romanul descrie destrămarea nobilimii croate, autohtone și oneste, din cauza trădărilor din propriile rânduri, care renunță la propria tradiție, limbă și elemente naționale și se lasă pradă germanizării. Artă narativă cuprinde noi tehnici de conturare a personajelor și descriere a realităților, în manieră naturalistă, adică într-un mod dur și crud, fiind totodată deconspirată și corupția posibilă, idei care au fost acceptate cu entuziasm de unii dintre criticii vremii.

La îndemnul mamei sale Klara, care își dorește cu ardoare să obțină titlul de baroană, tânăra Olga trebuie să se căsătorească cu extravagantul și risipitorul baron Alfred, îndrăgostit de frumoasa, dar malițioasă Lina, care îl folosește doar pentru a

³ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti: Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997, p. 147

⁴ Josip Pasarić, "Moderni roman", în: *Kritika u doba realizma*. Zagreb: Zora, Matica hrvatska 1976, p. 14

⁵ Aleksander Flaker, *Stilske formacije*, SNL, Zagreb, 1986, p. 164

extorca cât mai mulți bani de la el. Chiar și atunci când Alfred descoperă intrigile Linei și își dă seama că este de fapt o femeie de moravuri ușoare care îi joacă pe bărbați pe degete, el nu are forța și voința de a o scoate din viață lui, deoarece Lina, împreună cu fostul ei iubit Arthur, îl au la mână cu niște afaceri ilicite. Olga în cele din urmă cedează presiunilor mamei și se căsătorește cu Alfred, dar este nefericită și tânjește după adevărata ei dragoste - Dragutin și după singura ei prietenă, Milka, sora acestuia, iar pe zi ce trece se ofilește sub privirile mamei sale dure și lipsite de orice sentimente, Klara. După ce l-a născut pe micul Milan, Olga, grav bolnavă, cade la pat. Ca presupusă femeie de serviciu, este îngrijită de Lina, care, nemaivând răbdare să aștepte moartea Olgăi, o sufocă cu perna. După moartea Olgăi, mama acesteia, Klara, are grijă de copilul ei, Milan, și între timp se căsătorește cu un baron bătrân și risipitor, dar sărăcit, tocmai pentru a obține mult râvnitul titlu de baroană. Atât bătrânul baron (care este complicele Linei), cât și Lina, risipesc banii lui Alfred și ai Klarei, astfel încât după câțiva ani atât Klara, cât și Alfred rămân săraci. Bătrânul baron a murit, iar Lina s-a mutat cu Alfred într-o suburbie vieneză săracă. A născut o fetiță, pe Ida, și împreună cu ea suferă de frig și de foame pentru că a amanetat totul. Alfred se dedă complet viciului băuturii și încearcă să o omoare. După câțiva ani, când Milan este deja adult, vine la un bordel și apelează la serviciile unei prostituate. Spre stupoarea lui, dimineața află că este vorba de Ida - sora lui vitregă! Disperat, el o ucide pe Ida după care se sinucide. La finalul romanului, proprietarii bordelului, nimeni alții decât Lina și Arthur, stau împietriți lângă cele două cadavre.

Deja de la primele pagini autorul propulsează ideea care poate fi pusă în legătură cu modul în care vedeau naturaliștii lumea și anume descrierea instinctului primar, vizibil în descrierea mamei Olgăi, Klara, care prin toții porii emană poftă trupestă de nestăvilit: „Zâmbetul, privirea și orice mișcare a ei, totul emana a poftă carnală”⁶.

În continuare, observând sentimentele lui Alfred față de Lina, o femeie voluptoasă, capricioasă, vicleană și manipuloare căreia bărbații nu îi puteau rezista, se observă trecerea de sentimentul de îndrăgostire naivă la o situație nefirească de dependență în care Alfred devine orbit, dominat de simțuri, poftele carnale prevalând în fața sentimentelor. Alfred devine conștient de toate defectele și vanitatea Linei, în sufletul lui se sting toate visele sentimentele și idealizarea Linei ca ființă superioară și inocentă, dar cu toate acestea nu își poate înfrâna dorința acerbă după trupul Linei, care îi întunecă mințile: ”În pieptul lui Alfred clocotea o pasiune întunecată, o foame însângărată după trupul generos al Linei, trup pe care el l-a avut în brațe, pe care plin de pasiune, pentru doar cinci mii de forinți, l-a strâns la pieptul său...”⁷

O concepție naturalistă asupra lumii apare și în descrierea visului lui Alfred, după ce a conștientizat adevărata față a Linei:

Lina îi apare în vis, el se uita la ea uimit, tremura și îi este frică de sânii ei mari și albaștri, de șoldurile, coapsele, de tot corpul ei care pare să putrezească, care se extinde și crește, din ce în ce mai mult, și peste acest trup se târăsc șerpi veninoși

⁶ Eugen Kumičić, *Olga i Lina*, Vinkovci, Riječ, 1972, p. 18.

⁷ Eugen Kumičić, *op.cit.*, p. 92

care îl împrășcă cu venin negru și sângeros. Lina îl apucă de gât, iar el se sufocă convulsiv deși se apără fără vlagă. Trupul ei tremură, se dezasamblează, răstignește. Bucăți din acel trup, amestecate cu sânge, cad peste el, acoperindu-i deja întregul pat, iar viermi mari umflați se târăsc și alunecă deasupra lui, el îi sugrumă și îi zdrobește, dar ei se înmulțesc și se înmulțesc mereu, mâinile lui sunt deja însângerate, îi tremură, încearcă să scape de duhoarea de pe sine, dar nu poate, este sânge peste tot, viermi peste tot.⁸

O abordare naturalistă este și explicația ereditară, respectiv încercarea autorului de a găsi o conexiune între comportamentul oamenilor și strămoșii lor, Kumičić referindu-se de câteva ori la originea îndoielnică a Linei ca fiind una din cauzele caracterului ei imoral: „Lina nu și-a cunoscut părinții. S-a născut la Viena, asta este sigur, dar probabil că tatăl ei este italian, judecând după părul ei negru și ochii ei focosi. Iar dacă nu era italian, cu siguranță era un fiu al cerului din sud”⁹. Originea ei va fi dezvăluită atunci când se va căsători cu Alfred nevoită fiind să-și prezinte certificatul de botez „care dovedea că Lina era fiica unei unguroaice. Mama ei se numea Berta Koros. Însă Lina nu cunoștea maghiara și nici pe tatăl său.”¹⁰

Alfred și Lina sunt aici prototipul locuitorilor marilor orașe care s-au obișnuit să dobândească avuții prin înșelăciune. În existența lor sentimentul patriotic nu prezintă nicio relevanță. Autorul prezintă într-un mod subtil influența negativă a orașului asupra caracterului uman și moralității. În vortexul masei de oameni și a lipsei de empatie pentru nevoile celor apropiați, individul pierde noțiunea de moralitate în efortul de a dobândi bunuri materiale pentru sine, prin parvenitism.

O critică a vieții cercurilor înalte din Zagreb este dată în romanul *Gospođa Sabina* (Doamna Sabina, 1883) în care, în maniera poeziei realiste a romanului social al secolului al XIX-lea, Kumičić descrie conflictele financiare și declinul moral al familiei aristocratice Lozar, care s-a străduit din răpputeri să-și păstreze statutul. Petrecerile de gală erau adesea organizate în casa familiei Lozar, petreceri pe care le-am putea numi cu lejeritate *târguri de vanitate*. Atmosfera era impregnată de prefăcătorie, zâmbete false, exagerări, snobism și oportunism. Personajul principal, Sabina, din familia nobilă Lozar, este o reprezentantă tipică a aristocrației snoabe și ipocrite. Sub un chip și o siluetă a unei femei încântătoare se ascunde un monstru din punct de vedere moral. Sabina reunește tot ce este mai rău din societatea aristocratică: ipocrizia, minciuna patologică, complexul de inferioritate, manipularea. Toate acestea i le transmite și fiicei sale, Zorka, care nu este cu nimic bună decât mama ei. despre exemplul lui Balzac, autorul plasează acțiunea în interioare care mărturisesc statutul personajelor. Familia Lozar locuiește într-un conac, situat într-o zonă de elită a orașului, mai exact pe strada Ilica. De cealaltă parte a străzii sunt locuințele modeste, unde locuiește un alt grup de personaje, slujbașii săraci și studenții. Printre aceștia se numără Viktor Ribičević și Jakov Vojnić. Aceștia se află inițial la marginea orașului, dar pe măsură ce acțiunea se dezvoltă și poziția lor în societate avansează, ei se apropie treptat de centrul orașului, de casa doamnei Sabina,

⁸ *Ibidem*, p. 91

⁹ Eugen Kumičić, *op.cit.*, p. 91

¹⁰ *Ibidem*, p. 171

locul unde se confirmă succesul social. Ambii, descendenți ai unor oameni de rând, fac un mare efort pentru a urca pe scara socială și a intra în clubul elitei. În acest scop, ei se umilesc adesea, își riscă reputația și onoarea și suferă în tăcere numeroase insulte indirecte, nefiind altceva decât un mijloc de manipulare în mâinile doamnei Sabina. Banii sunt componenta cea mai importantă a romanului: "fiecare acțiune, fiecare intrigă, fiecare actant din roman este determinat de bani și de problemele legate de bani: căsătoria avantajoasă, zestrea, cumpărarea de titluri nobiliare, intrigi cu proxeneți, economii, depozite, datorii, testamente"¹¹ totul, este sub semnul banilor.

Este lesne de observat și laitmotivul care se repetă constant pe tot parcursul romanului - *sezonul carnavalului*. Nu întâmplător, tocmai în perioada carnavalului au loc anumite evenimente cheie, tocmai pentru a sublinia mesajul romanului, și anume ipocrizia înaltei societăți, autorul obligând personajele să poarte măști (dată fiind perioada carnavalului) așa cum le poartă în viața reală. La început, toți pretind a fi ceva care este departe de adevărata lor imagine personală. În timp, unele dintre măști cad în timp ce doamna Sabina reușește să le păstreze pe ale ei până la final.

Trebuie evidențiată piesa „Faust”, pe care personajele principale o urmăresc și care are un rol un simbolic. La fel ca personajul principal al piesei lui Goethe, Jakov Vojnić este gata să-și sacrifice banii, trupul și în cele din urmă sufletul pentru a-și satisface complexul de inferioritate. Așa cum doctorul Faust și-a vândut sufletul diavolului, tot așa Vojnić l-a vândut Sabinei, uitând insultele ei și căsătorindu-se cu fiica ei. Întregul roman urmărește, de fapt, intrigile ale căror sfori le trage Sabina și care țese o pânză în care ceilalți cad pradă. Unii, precum văduva Jela, Viktor Ribičević și Zorka, au reușit să scape, în timp ce unii au rămas veșnic atașați de ea și așteaptă să fie devorați în final.

Printre celelalte romane ale lui Kumičić, acesta a divizat opinia criticilor literari. Însă ținând cont de orientarea ideologică de dreapta a autorului, personajele pozitive ale lui Kumičić în acest roman sunt portavocile ideilor patriotice pe care autorul le evidențiază constant.

Abordând tematica urbană și viața saloanelor aristocratice, Kumičić a descris obiceiurile și lipsa de moralitate (după modelul lui Zola) dorind să evidențieze minciunile, superficialitatea și corupția claselor superioare care își doresc să conducă destinele altor oameni, criticând societatea superficială și coruptă și militând pentru drepturile naționale ale croaților.

Din punct de vedere literar, mai reușite sunt romanele despre locurile natale ale scriitorului, din peninsula Istria: *Primorci (Oamenii de la malul mării, 1882)*, *Neobični ljudi (Oameni neobișnuiți, 1882)*, *Začudeni svatovi (Nuntașii mirați, 1883)* ș.a. Apărute în aceeași perioadă ca și proza cu tematică din viața capitalei, poziția autorului a fost în general identică, și anume poziția unui patriot croat, cu vederi politice de dreapta, care descrie oamenii locului în raport cu străinii. Acesta este și motivul datorită căruia Kumičić în proza cu tematică istrieană este concentrat pe oamenii simpli, care trăiesc în satele din Istria, răsfirate de-a lungul coastei Adriaticii, și nu pe motive marinărești sau

¹¹ Krešimir Nemec, *Zlatno doba hrvatskog romana*. în: „Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća”, Zagreb, Znanje, 1999, p.192

despre călătorii periculoase pe mare. În fața cititorului apare o întreagă galerie de personaje din diverse pături sociale și naționalități. Întâlnim astfel aristocrați (de obicei de origini italiene), funcționari și țărani ai locului, pescari simpli, cinstiți.

În acest ciclu cu tematică istrieană se evidențiază o componentă aparte, și anume "afinitatea scriitorului pentru detaliul realist când descrie piesaje și locurile natele"¹². Nuvelele și romanele din acest ciclu au ca element comun personajele centrale, țăranii simplii și legătura indesctrucibilă cu marea care le marchează destinele. Spre diferență de proza cu tematică din viața saloanelor aristocratice și burgheze din Zagreb în care peisajul are funcția de a conferi o locație realistă fabulei și personajelor, în cele cu tematică din Istria, peisajul este și "un imn frumuseții zonei, participant la acțiune și reflexia sufletului personajelor principale."¹³. Astfel, în romanul *Začudení svatovi* fiecare capitol începe cu descrieri detaliate ale peisajului maritim istriean:

Pe țărmul estic al Istriei, pe o clisură înaltă, pe o stâncă care se ridică vertical din mare, s-au îngrămădit până în vreo cincizeci de căsuțe ale orașelului Lucica. Orașelul atârna deasupra mării, cam la patru sute de metri. Țărmul uimește privirea oricui cu sălbăticia și frumusețea sa tristă. Locul este abrupt, greu accesibil. Țâșnește după un deal golaș.. (...) Malul Lučice este maiestuos și trist. Când îl admiri, așezat într-o bărcuță departe de aceste locuri, defileele urâte nu sunt plăcute ochilor tăi. Cenușii și ascuțite, acele stânci nu-ți pot înveseli inima... Dar când le privești reflectându-se în marea calmă, sufletul tău se liniștește, inima îți bate mai ușor, sentimentele dulci și liniștite încep să se revarse în pieptul tău ...¹⁴

Proza din acest ciclu exprimă legătura profundă a oamenilor acestor ținuturi cu marea, precum în episodul care descrie pictural naufragiul unei corăbii, eveniment care precipită liniștitul și pitorescul orașel Lučica:

Durerea reflectată pe fețele acestor oameni era mai mare decât dezolarea îngrozitoare care plutea pe suprafața mării întinse. Cu ochii în lacrimi, oamenii se uitau la marea din fața lor care clocotea, iar rugăciunea lor deveni mai fierbinte când văzură cum spumegă cu furie, cu fum și moarte... (...) Un val uriaș împinse corabia între recif și țărm, până la acel banc. Corabia lovi cu catargul de o stâncă, se rupse și căzu cu pânza în mare. Când valul

se retrăsese din banc, oamenii îi văzuri pe nefericiții marinari, și reciful, iar preț de o clipă toți dispărură din nou în spumă, când valul se năpusti cu furie...¹⁵.

Și în acest ciclu, Kumičić descrie cu multă căldură satele și orașele din regiunea natală, locuri în care domină înțelegerea, în care țăranii sunt onești și harnici, se ajută reciproc, fără vicii, buni creștini, iar elementele perturbatoare sunt străinii (de regulă aristocrația italiană sau cea austriacă), atrăgând astfel din nou atenția asupra pericolului care planează asupra elementului național autohton și trage un semnal de alarmă asupra problemelor pe scena politică și socială spre finalul secolului al XIX-lea. De astfel, pe

¹² Miroslav Šicel, *Pregled novije hrvatske književnosti*, Zagreb, Matica hrvatska, 1966, p.91.

¹³ Stjepko Težak, *Predgovor*, în: *Začudení svatovi*; *Pod puškom/Evgenij Kumičić*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb, Matica hrvatska, 1998, p. 13.

¹⁴ E. Kumičić, *Začudení svatovi*, Zagreb, Nart-Trgovina, 2005, p. 11.

¹⁵ *Ibidem*, p.17-18.

această opoziție, autohton-străin, a construit Kumičić „realismul său istrian”¹⁶, care coincide cu elementul național. Deși tributar prozei lui Šenoa din perioada pre-realistă și idelologiei politicii de dreapta puternic impregnate în atitudinea ostilă față de aristocrația și obiceiurile străinilor, în critica adusă acelui segment al societății croate care își neglija și tradiția și cultura, prin introducerea elementelor naturaliste în romanele sale cu tematică din viața saloanelor aristocratice din Zagreb, Kumičić orientează literatura croată către curentele literare occidentale contribuind substanțial la dezvoltarea ei.

BIBLIOGRAFIE

- Badalić, Josip, *Ruski pisci u hrvatskoj književnosti. Odrazi i utjecaji*, în *Juznoslovenski filolog*, XXIII knj.1-4, Beograd 1958, p.121- 138,
<http://dais.sanu.ac.rs/bitstream/handle/123456789/5403/badalic.ruski.pisci.1958.pdf>
 Flaker, A., *Književne poredbe*, Zagreb, Naklada Naprijed, 1968
 Flaker, A., *Povijest svjetske književnosti knjiga 7*, Zagreb, Mladost, 1975
 Flaker A., *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb, Liber, 1978
 Kumičić, E., *Olga i Lina*, Vinkovci, Riječ, 1972
 Nemec, K., *Zlatno doba hrvatskog romana*. în: „Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća”, Zagreb, Znanje, 1999,
 Pasarić, J., „Moderni roman”, în: *Kritika u doba realizma*. Zagreb: Zora, Matica hrvatska 1976
 Šicel, M., *Hrvatska književnost*, Zagreb, Školska knjiga, Zagreb, 1982
 Šicel, M., *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga II, Realizam*, Zagreb, Naklada Ljevak, 2005
 Živancevic, M., Frangeš, I., *Ilirizam, realizam*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 4, Zagreb, Liber i Mladost, 1975, p. 390.
 Žmegač, Viktor, *Književni sustavi i književni pokreti*, în *Uvod u književnost*, Zagreb, Nakladni zavod Globus, 1998

¹⁶ Živancevic, M., Frangeš, I., *Ilirizam, realizam*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 4, Zagreb, Liber i Mladost, 1975, p. 390.

MARGARET MITCHELL'S AMERICAN SOUTH: WAR PRESENTED FROM A SOUTHERN PERSPECTIVE

Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ

Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov

Abstract: The present paper focuses on the issue of war as it is described in Margaret Mitchell's novel entitled "Gone with the Wind" highlighting the advantages and disadvantages of presenting the Civil War from a Southern point of view with typical Southern characters and themes. The study analyzes some important changes caused by war in the economy and social life of the South as well as the issue of slavery as the main reason of war, the attitudes of different characters towards war being of paramount importance in the novel.

Keywords: Civil War, American South, economic, social, slavery, character.

1. INTRODUCTION

Margaret Mitchell's novel entitled *Gone with the Wind* tells the story of Scarlett O'Hara. She is a young girl living on a Southern plantation together with her family and their slaves. The novel starts with the outbreak of the Civil War. Thus, the South is presented throughout the Civil war and the Reconstruction age.

The novel takes place in Atlanta and on Tara. Atlanta was considered to be the most important city in the South from an economic and social point of view and Tara was the plantation owned by the O'Hara family. Both Atlanta and Tara are very good representations of the Southern way of living.

What makes this novel really interesting is the Southern perspective giving us an accurate picture of the South and the Southerners' way of living. This perspective provides us an insight into the Southerners' way of thinking which makes us better understand why they decided to use slaves and not condemn them harshly for this. This Southern point of view has both advantages and disadvantages.

2. ADVANTAGES VS DISADVANTAGES OF THE SOUTHERN PERSPECTIVE

One of the biggest advantages of the Southern perspective is that we can hear the story from the point of view of those who lost the war. The novel is accurate in presenting the details of war, but the portrayal of the American South may be a bit too idyllic in this book. The life lived by Scarlett, who is part of the aristocratic society before war, may seem too beautiful in comparison with the life lived by the slaves on plantations. But as a whole, we can say that Mitchell's depiction of the South is pretty realistic. The Southerners' courage, strength, devotion and suffering are presented during the Civil War.

Another advantage of presenting war from a Southern point of view is that we can have an insight into the Southerners' way of thinking about the issue of slavery. Thus, we can understand the reasons to fight with so much devotion for their rights. Based on the characters' attitudes towards slavery, we can have a clearer picture of the

Southerners' way of thinking who considered slavery as a natural thing as it was the way they got used to live, they felt responsible for their slaves, took care of them when they got sick and did not let them live on their own.

A great example of this caring is when Gerald buys from Mr. Wilkes Dilcey, Pork's wife, and her daughter, Prissy, for them to be together: "[...] I just wondered if you had bought Dilcey." "Bought her I did, and the price has ruined me. Bought her and her little wench, Prissy. John Wilkes was for almost giving them away, but never will I have it said that Gerald O'Hara used friendship in a trade. I made him take three thousand for the two of them" (Mitchell, 2008:42).

Ellen, Gerald's wife, is also deeply concerned about the well-being of their slaves, whenever a slave is sick, she takes care of him/her. Even Scarlett feels this responsibility towards the slaves thinking they are like children, vulnerable and lost without their masters. Generally speaking, slaves are loyal, not willing to leave their masters even when they have the opportunity, like Mammy or Pork.

The Southern point of view is advantageous for presenting the life and mentality of the Southern society, for describing this significant event from the history of the United States from the victims' perspective.

There are also disadvantages of the Southern perspective in presenting the Civil War. One of these disadvantages could be that the South may seem antipathetic for a lot of people before of the stand it took in war. The Southerners were much different from the Northerners. Their way of life, way of thinking and habits were different. Because of its agrarian economy, the South needed slaves who got used to this way of life, which became natural for them. In this war they fought for their rights to hold slaves while the North had realized that slavery was morally unacceptable and tried to put an end to it. The South has not felt that there might be something wrong about slavery. This is the reason why the South may be antipathetic for modern people and *Gone with the Wind* is a book which not just sympathizes with the South, but almost praises it.

Another disadvantage of the Southern perspective is that it sometimes neglects the North and presents it as the enemy. *Gone with the Wind* presents the American Civil War laying emphasis upon the South. We read about different political disputes between the South and the North, between the Democrats and the Republicans, the North being wrong from the South's point of view. There are, in this novel, Southern characters having not really flattering opinions about the Northern people. The Southern society condemns the Northern one blaming the Northerners for war, for their losses as well as for the destruction of the South.

3. CHANGES BROUGHT BY WAR IN ECONOMY AND SOCIAL LIFE

The Civil War has had a great impact upon the American society by the changes it brought. There are more types of changes presented in Margaret Mitchell's *Gone with the Wind*. These changes are presented through the characters and their lives. Mitchell describes both the economic changes and those concerning the social life of the South. The atmosphere is completely changed during and after war, which is quite natural as a war can destroy a whole society or change it.

The South's agrarian economy depended very much on manpower. The slaves represented the main source of manpower, they were needed on the cotton plantations. During the Civil War many slaves have escaped from the plantations where they used to work and were taken to work on the front.

Tara was the main plantation in the novel. During the war, the Yankees burnt down many plantations. In the novel we can see Tara, the home of the O'Hara family, which was almost burnt down twice, but Scarlett and Melanie saved it: "Tara stood intact, yet shrouded with the same eerie quiet that hung over the whole stricken countryside" (Mitchell, 2008:371).

Scarlett's joy when she saw that Tara was standing was genuine, but it was followed by a feeling that things were not so bright. After that, she found out that her mother died, the Yankees took everything that was valuable in the house and around it destroying almost everything: "Was there no end to what 'They' had done? Was it not enough to burn and kill? Must they also leave women and children and helpless negroes to starve in a country which they had desolated?" (Mitchell, 2008:375). They had to start everything from the beginning and when they got on their feet, the Yankees came again and burnt down the place where all the cotton was stored.

Besides the destruction the Northerners made on the plantations, they also made impossible for the Southerners to export their products or import supplies necessary to war. We can see the struggle of the Confederate Army, caused by the lack of supplies; there are soldiers marching barefoot taking away Yankees' clothes and shoes from the dead: "Pa, could you manage to get me a pair of boots? I've been barefooted for two weeks now and I don't see any prospects of getting another pair. If I didn't have such big feet I could get them off dead Yankees like the other boys, but I've never yet found a Yankee whose feet were near as big as mine" (Mitchell, 2008:233). This is a part from the letter written by Dr. Mead's son to his father in which he complains that he does not have a pair of boots although he is a captain. From this letter we can see how real and cruel war is.

The Civil War brought a lot of changes in the economy of the South and a lot of transformations in the Southern society. In *Gone with the Wind*, Mitchell presents this Southern society with its characteristics and changes brought by war. There are two types of Southern societies presented in the novel, but in essence they have the same peculiarities. On the one hand, there is the countryside with Tara and on the other hand, the city represented by Atlanta. Both societies have the same values. They consider that they are better than the Northerners and have strong traditional values.

Margaret Mitchell wrote a novel which has as social background a traditional Southern society in the late 19th century, but she also included modern 20th century themes like feminism: "Mitchell embodied a combination of Southern etiquette with modern ideologies that allowed her to craft the novel in such a way that the true implications of the book are not readily seen without close analysis. The Civil War stories of her childhood entangled themselves in the psyche of a modern woman and enabled her to create a historical romance steeped in Southern mythology, yet bursting with twentieth century ideas and themes" (Ledbetter, 2015:3).

There are characters in the novel who really struggle: “*Gone with the Wind* offers an array of characters that contend with the chaotic forces of a failing society” (Ledbetter, 2015:4). The Southern society is failing because everything is changing and this society hardly tolerates the change due to its traditional values.

The Southerners are very proud people, they live aristocratic lives before war starts and even during war when everything falls apart, when they struggle, lose money and homes, they still consider themselves aristocrats, superior to the barbaric Yankees, even though the Northerners have much more money. This is the biggest change in society, which loses the materialistic superiority to the Northern society, but it keeps the moral superiority. The hardest thing for this society is to adapt to the new circumstances. Atlanta was completely different after war when the aristocrats turned into common people who had to learn to actually work.

Scarlett shocked the Atlanta society as she struggled and worked very hard on Tara, then she became a business woman, this thing being unacceptable for the high society of Atlanta, which considered that men should take care of the family and women raise their children. Scarlett is driven by her vanity or need to survive. She thinks that war changes the rules. After the death of her husband, Charles, she should grief, but she takes part in different events organized in Atlanta and this is unacceptable according to the values of society. She also seduces Frank because he has got some money. She does all these things because she wants to save Tara.

There were changes brought by war in the Southern social life. There is a desire for the old South, for things to be as they were before war started, but this is impossible. Things have changed, people have changed and nothing is going to be the same ever again.

4. SLAVERY FOR THE SOUTHERNERS – NEED OR WAY OF LIVING?

The main reason of the Civil War was slavery. The North fought for its freedom and the South for its States' rights. War is presented in Mitchell's *Gone with the Wind* as an unnecessary and dirty event, but fighting it is noble. Yankees consider slavery to be cruel. For them the Southerners are monsters keeping slaves. But the Northerners treated Black people even crueler than the Southerners: “In the United States slavery is understandably associated with the South since it was the Southern States that so vigorously defended the practice during the nineteenth century” (Torr, 2004:13).

The South was condemned for its values. There were slave owners who treated very badly their slaves, but most of them treated slaves as they were part of the family. The Southerners gave them a place where to live and work as well as they took care of them when they were sick. Some of the slaves were very loyal and stayed with their masters even when they had the opportunity to run away. They knew they could not find a better place to live. Pork, Mammy and Dilcey are the most loyal Blacks in the novel along with Aunt Pittypat's Peter.

Slavery for the Southerners was not just a need, but a way of living. They got used to rely on the slaves as they did all the work around the house, cleaning, cooking, babysitting, they used to work on their plantations. Over the years, slaveholding became

natural in the South, it was the way people used to live, the Whites and Blacks together. For the Northerners, slavery was unnatural and immoral, but the Southerners cared deeply for their slaves: "Country negroes flocked into the cities, leaving the rural district without labor to make the crops. Atlanta was crowded with them and still they came by the hundreds, lazy and dangerous as a result of the new doctrines being taught them. Packed into squalid cabins, smallpox, typhoid and tuberculosis broke out among them. Accustomed to the care of their mistresses when they were ill in slave days, they did not know how to nurse themselves or their sick. Relying upon their masters in the old days to care for their aged and their babies, they now had no sense of responsibility for their helpless" (Mitchell, 2008:599).

After war most Black people did not know what to do as they got freed. There were no places for them to live so they crowded in shacks where sickness spread really fast. Those who stayed with their masters had to do things they were not familiar with. For example, Pork and Prissy had to work on the fields in spite of the fact that they were used to work inside.

Slavery in *Gone with the Wind* is not presented as need or comfort, although for certain people in certain cases it may have been, but as a natural way of living. This was the structure of the Southern society.

5. FEMALE CHARACTERS' ATTITUDES TOWARDS WAR

As the social and historical context of the novel, the Civil War is part of each character's life. Margaret Mitchell's novel, *Gone with the Wind*, has got interesting female characters, individuals with their own way of thinking. In the 19th century women were not really allowed to take part in political discussions and social events. But in the case of such a life-changing event like the Civil War, it was inevitable for women not to form their own opinions about war.

At the beginning of the novel and war, Scarlett does not care about war, she gets bored when she hears men talking about it. She cares about Ashley. But as time passes, she becomes more and more involved in war and she starts to form an opinion about it: "The Cause didn't seem sacred to her. The war didn't seem to be a holy affair, but a nuisance that killed men senselessly and cost money and made luxuries hard to get. She saw that she was tired of the endless knitting and the endless bandage rolling and lint picking that roughened the cuticle of her nails. And oh, she was so tired of the hospital! Tired and bored and nauseated with the sickening gangrene smells and the endless moaning, frightened by the look that coming death gave to sunken faces" (Mitchell, 2008:159).

Scarlett is selfish, she does not care about the soldiers, she thinks war is useless and she is bored with playing the nurse. To a certain point, she can be understood as she thinks war is senseless, but her whining about the lack of luxuries tells us that she cares about herself more than any kind of noble cause.

Later when things get even harder, when Scarlett has to fight each and every day for survival and for keeping Tara she starts to hate war because it takes everything from her and her family. Scarlett's reaction when war ended was the following one: "Yes, the

Cause was dead but war had always seemed foolish to her and peace was better. [...] It was all over and done with and she was not going to cry about it" (Mitchell, 2008:450).

The other Southern women in the novel consider war to be a necessary thing as they agree with their husbands who think that war needs to be fought for their Cause. They are strong characters and proud of their husbands and sons who fight in war.

Melanie is one of these proud women. She loves her husband, Ashley, and is afraid of losing him, but she believes in the Cause and knows that war is noble and it has to be fought. She is a true patriot. When Ashley was captured by the Yankees and there would be a possibility for him to be offered a deal, according to which he could have fought on the Yankees' side, Melanie's reaction speaks for itself: "Betray his own Confederacy by taking that vile oath and then betray his word to the Yankees! I would rather know he was dead at Rock Island than hear he had taken that oath. I'd be proud of him if he died in prison. But if he did that, I would never look on his face again. Never!" (Mitchell, 2008: 263). She would rather see Ashley dead than him betraying his nation. But Melanie trusts he did not do such a thing unlike Scarlett who cannot understand why he has not taken the deal escaping the Yankees.

Mrs. Mead is a strong woman, too. She supports the Cause, but she is worried about her son, Darcy, who later dies in Pennsylvania, fighting with the Yankees. She is also worried about her younger son because she knows if the situation gets worse, he has to go to war, too.

6. MALE CHARACTERS' ATTITUDES TOWARDS WAR

Gone with the Wind is a novel taking place in the 19th century, the time of the Civil War in America. Southern men are patriots, they love their nation. The Southern society thinks that a decent man has to protect what is his, has to fight for his rights, for the Cause. Unlike women, men are not just shaping attitudes towards war, they also fight it. There are two main male characters in the novel. They are Rhett Butler and Ashley Wilkes. They have different personalities but share the same opinion about war: it is useless.

Rhett sees war and its possible ending in the most realistic way. He sees the dichotomy between the industrialized North with its factories and the South, which has nothing but "cotton and slaves and arrogance" (Mitchell, 2008:102).

Rhett also sees a very good business opportunity in war. He is a blockade runner bringing in goods during war and selling them at a higher price: "All wars are sacred," he said. "To those who have to fight them. If the people who started wars didn't make them sacred, who would be foolish enough to fight? But, no matter what rallying cries the orators give to the idiots who fight, no matter what noble purposes they assign to wars, there is never but one reason for a war. And that is money. All wars are in reality money squabbles. But so few people ever realize it" (Mitchell, 2008:212).

Rhett is quite skeptical about war. He sees the money in it, not the noble part. He considers people who fight as foolish and he sees money as the only reason for war. Rhett sees the war of the South as a good way to earn money: "What most people don't seem to realize is that there is just as much money to be made out of the wreckage of a

civilization as from the upbuilding of one" (Mitchell, 2008:177). He admits that he is making his fortune "out of the wreckage".

Later, almost at the end of war, Rhett changes his attitude towards war and joins the Confederate Army: "Because, perhaps, of the betraying sentimentality that lurks in all of us Southerners. Perhaps -- perhaps because I am ashamed. Who knows?" (Mitchell, 2008:358). Who knows? Maybe deep in his heart even Rhett, this cynical traitor, is a Southerner and, he, too, has patriotic feelings towards the South and its Cause or maybe he feels guilty for all his unpatriotic actions: "I'm not asking you to understand or forgive. I don't give a damn whether you do either, for I shall never understand or forgive myself for this idiocy. I am annoyed at myself to find that so much quixoticism still lingers in me. But our fair Southland needs every man. Didn't our brave Governor Brown say just that? Not matter. I'm off to the wars" (Mitchell, 2008:358).

It is like Rhett is a completely changed man considering how skeptical he was about war at the beginning. After the end of war he asks Scarlett not to tell anyone that he fought the war because he does not want others to know that he cared about the South.

Another main male character is Ashley, but he is so much different from Rhett. He joined the army right after war has begun and survived it. He also spent some time in a Yankee prison, he suffered a lot, starved, fought barefoot; he survived and was considered a brave hero. He is a very sensitive and intelligent man.

Both Ashley and Rhett see war in a realistic way, something that should be avoided if possible: "But, like Father, I hope the Yankees will let us go in peace and that there will be no fighting" [...] "Yes, yes, I know we've been insulted and lied to – but if we'd been in the Yankees' shoes and they were trying to leave the Union, how would we have acted? Pretty much the same. We wouldn't have liked it." [...] "Let's don't be too hot headed and let's don't have any war. Most of the misery of the world has been caused by wars. And when the wars were over, no one ever knew what they were all about" (Mitchell, 2008:100-101).

Ashley is aware of the destruction a war can cause and thinks it is unnecessary. Later, when he is in war, in a letter to his wife, Melanie, he confesses his concerns about war: "Not for honor and glory, certainly. War is a dirty business and I do not like dirt. I am not a soldier and I have no desire to seek the bubble reputation even in the cannon's mouth. Yet, here I am at the wars – whom God never intended to be other than a studious country gentleman. For, Melanie, bugles do not stir my blood nor drums entice my feet and I see too clearly that we have been betrayed, betrayed by our arrogant Southern selves, believing that one of us could whip a dozen Yankees, believing that King Cotton could rule the world. Betrayed, too, by words and catch phrases, prejudices and hatred coming from the mouths of those highly placed, those men whom we respected and revered – 'King Cotton, Slavery, States' Rights, Damn Yankees" (Mitchell, 2008:194).

Ashley does not care about fame, he does not feel enthusiastic about war. He feels betrayed by their "own Southern selves" and he already knows that the Cause is lost. He wants back the old days just like many Southerners. Ashley belongs to the past and that is why he cannot find himself in the chaotic years during and after the Civil War.

Every man in this novel loves talking about war and politics. They are patriots, eager to fight for what they believe in. Most men have a positive image about war. Dr. Mead is one of those who believe in the South, he believes in the Cause. These men who believe so deeply in the South will take part in the political life of the South during the Reconstruction age.

7. CONCLUSIONS

Gone with the Wind by Margaret Mitchell is a novel in which the Civil War is the historical context and the South is the social one. There are a lot of changes brought by war at the economic and social levels. Some of these changes are presented in the novel. The social structure of the Southern society has been changing throughout the war and the Reconstruction era.

The Southern perspective on war has its advantages and disadvantages, but all in all the success of the novel proves that there are more advantages. In the novel all the characters are affected by war and they shape their own attitudes towards war. Men express their opinions on war more directly than women, but we can see women's attitudes as well.

The American South was a place, a myth, a state of mind that had a great influence upon the American culture, it is an important part of American history which will never be forgotten.

BIBLIOGRAPHY

- Ledbetter, E. N.: *You Can't be a Lady without Money: American Modernism in Margaret Mitchell's Gone With the Wind*. Murfreesboro: Middle Tennessee State University, 2015
 Mitchell, M: *Gone with the Wind*. New York: Pocket Books, 2008
 Torr, J. D. (ed.): *Opposing Viewpoints in World History: Slavery*. Farmington Hills: Greenhaven Press, 2004

IMPORTANȚA HOBBY-ULUI ÎN PERIOADA PRECLINICĂ, FACTOR AL EDUCAȚIEI NON-FORMALE

Maria Dorina PAȘCA,

Assoc Prof.PhD, UMFST George Emil Palade, Tg. Mureș

Diana-Paula BURLACU,

Medic Rezident, Serviciul de Anatomie Patologică, Tg. Mureș

Abstract: Background: A hobby is a regular activity which is done for enjoyment, usually during one's spare time. Hobbies can include collecting objects, writing, playing sports, or pursuing other amusements. The present paper aims to present the ways a hobby is extremely relevant for a medical student, viewed from the perspective of his professional training.

Materials and methods: The study was based on a sample of 354 students representing the target group: the 1st, the 2nd and the 3rd year students of the University of Medicine and Pharmacy, Science and Technology of Targu-Mures in the academic years 2018-2019 and 2019-2020. As a method of psychological investigation, it has been used the questionnaire followed by conversation. Processing the collected data, it followed that: 62,1% were girls and 37,9% were boys.

Results: The questionnaire had a total of 10 questions that highlighted the importance, the location, the motivation, the time and the satisfaction of practicing a hobby. It was noted that on the practice of a hobby, from both English and Romanian section, we had the following results: 55,9% answered yes to practicing a hobby, 70,63% responded that they feel relaxed after practicing their hobby, 25,15% had a deadline for studying during the semester, 76,83% reserved quality time for relaxation during the exam sessions.

Conclusion: The results we obtained have highlighted that the preclinical medical student is concerned about a hobby, it helps him and it can be a reference point in his future professional training.

Keywords: hobby, medical student, motivation, spare time, passion

Provenit din limba engleză, cuvântul "hobby" este definit ca fiind o activitate extraprofesională în scop recreațional realizată în timpul liber. Totodată, acest cuvânt indică o "pasiune pentru ceva anume". (Wikipedia)

În contextul identității hobby-ului ca factor al educației nonformale, obiectivele principale ale acestuia sunt: dezvoltarea imaginației creatoare, inducerea unei stări de liniște interioară, reducerea anxietății, dezvoltarea sentimentului de încredere în sine și a simțului aprecierii artistice, îmbogățirea proceselor gândirii, dezvoltarea capacității de concentrare a atenției și a respectului față de rezultatele muncii lor. Pașca M.D. , Banga E. (2016)

Educația reprezintă "arta de a dezvolta calitățile morale, intelectuale, artistice și fizice pe care copilul le posedă în stare potențială. Educația nu vizează modificarea naturii celui de care se ocupă, ci să-l ajute să se dezvolte armonios în mediul lui". Sillamy N. (1998)

Educația este procesul ce ia viață odată cu fiecare om pe acest pământ și nu ar trebui să cunoască vreodată sfârșit. Reprezintă însușirea fundamentală a ființei vii prin intermediul căreia sunt transmise tinerelor generații informații, valori și cunoștințe despre mediul înconjurător. Definită drept influențare a dezvoltării pe plan moral, fizic și intelectual a copiilor și tinerilor, educația este cunoscută a fi divizată încă din anii 1970 în trei tipuri: formală, nonformală și informală.

Astfel, când vorbim despre educația formală, o definim drept totalitatea activităților aprobate și desfășurate în cadrul instituțiilor de învățământ. Aceasta are rolul de a organiza, de a pregăti și a testa cunoștințele, aptitudinile individului pentru ca, ulterior, să poată fi capabil a le însuși în propriul comportament și stil de viață, atât de necesare integrării acestuia în societate. De aceea, aceasta impune o oarecare rigurozitate și cere multă dedicare studierii, însușirii și aplicării în viața de zi cu zi a informațiilor cuprinse în această subcategorie a educației. Nu există o separare clară între educația nonformală și cea formală, deoarece găsim cu ușurință caracteristici nonformale în structura educației formale.

"Educația informală include totalitatea informațiilor neintenționate, difuze, eterogene, voluminoase - sub aspect cantitativ - cu care este confruntat individul în practica de toate zilele și care nu sunt selectate, organizate și prelucrate din punct de vedere pedagogic. În educația informală, importante sunt încercările și trăirile existențiale, care, cumulate și selectate, pot încuraja apariția unor raporturi noi, din ce în ce mai eficiente, cu realitatea înconjurătoare. În contextul informal de educație, inițiativa învățării revine individului; educația este voluntară, iar grilele de evaluare sunt altele decât în educația formală, competența într-un domeniu sau altul fiind criteriul reușitei." Cucoș C.(2002)

"Adolescența reprezintă nu atât o etapă cantitativă, cât calitativă, amplificatoare în multitudinea aspectelor de dezvoltare". Este etapa în care se definește sistemul de valori al individului, restructurat și în funcție de influențele mediilor sociale frecventate de acesta. Se conturează astfel o concepție personală atât asupra propriei vieți cât și a vieții în general, ceea ce determină ulterioara implicare a adolescenților în diverse activități și grupuri." Paladi A. (2009)

În planul dezvoltării psiho-somatice a adolescentului ce a primit noul statut, cel de student, sunt caracteristice numeroase aspecte definitorii. Dintre acestea, se remarcă nevoia de clasificare a cunoștințelor dobândite cu prezența nevoii de a filosofa dar și de a pune în practică ceea ce ajunge să învețe. Interesul major pe care îl prezintă referitor la evenimentele socio-culturale îl determină să devină mai sensibil, dezvoltând astfel un nivel al creativității considerabil mai înalt comparativ cu alte perioade ale vieții. Pașca M.D.(2007)

Cu cât studentul aprofundează temele abordate de către discipoli la cursuri și reflectează asupra acestora, cu atât el va ajunge să își consolideze propriul sistem de valori și credințe. Având toate acestea la dispoziție, îi va fi mai ușor a se face remarcat în cercurile pe care obisnuiește să le frecventeze, îndeplinindu-și totodată dorința de afirmare, de a-și face auzită vocea atât în rândul tinerilor de vârsta sa, cât și în rândul mentorilor săi adulți.

Pentru ca adaptarea studentului la viața universitară să poată deveni realizabilă și astfel acesta să poată privi cât mai pozitiv întregul capitol din viața sa numit studenție, e necesar a se lua în calcul următoarele calități ale persoanei: atitudinea, aptitudinea, alternativa, acceptarea, abilitatea, ascultarea și așteptarea. Se însumează toate aceste calități într-o categorie denumită "cei 7 A". Pașca M.D.(2007)

Atitudinea cât mai optimistă a studentului referitoare la mediul universitar constituie un element cheie în buna desfășurare a activităților ulterioare, la înțelegerea necesității adaptării individului la această nouă etapă din viața lui.

Aptitudinile pe care a reușit să le dobândească de-a lungul timpului și până în momentul alegerii universității reprezintă cartea de vizită care îl va recomanda atât cercurilor sociale noi din cadrul universității, cât și al activităților curriculare.

Când vorbim despre alternativă, ne referim la planul de rezervă pe care studentul și-l face, conștient sau nu, în caz că acel mediu universitar nu i se potrivește.

Pentru a ajunge la nivelul de satisfacție atât pe plan profesional cât și pe plan personal, studentul trebuie să învețe să se evalueze obiectiv, să se accepte pe sine. Atunci când o persoană este conștientă de propriile calități și defecte, se va raporta cu o mai mare ușurință la cei din jurul său dar și la mediul academic pe care îl frecventează.

Abilitatea este calitatea care îi oferă tânărului student posibilitatea de a putea coopera cu diversele evenimente neașteptate, plăcute sau dimpotrivă, de a se adapta situațiilor cu care nu s-a mai confruntat până acum.

Ascultarea dorințelor tânărului student de a urma o anumită carieră, o anumită facultate îi oferă acestuia un anumit grad de confort psihologic. De aceea, acestuia trebuie să i se recunoască atât calitățile cât și defectele și să fie îndrumat de către familie atunci când vine vorba despre alegerea facultății. În caz contrar, există riscul să întrerupă, treptat, legatura cu membrii familiei și să dorească să investească mai degrabă în formarea de legături cu persoane ce se dovedesc a fi susținători ai idealurilor sale.

Nu în ultimul rând, așteptarea adevărării speranțelor făcute de către student în ceea ce privește mediul universitar și deci viitoarea etapă a vieții ar putea reprezenta un element cheie în definirea portretului său de student. Dacă se dovedesc a fi pozitive, optimiste, atunci el va dori să-și lărgască orizonturile spre noi domenii academice, desigur având legatură cu mediul universitar ales. Însă, dacă toată această experiență se dovedește a fi un eșec, cu siguranță va începe să traiască cu impresia că a ales greșit, treptat își va pierde din nivelul încrederii de sine și din entuziasmul participării la tot ce înseamnă viața de student în mediul universitar ales. Pașca M.D. (2007)

Conform Dictionarului de Psihologie, aptitudinea reprezintă o "dispoziție naturală și dobândită de a efectua anumite sarcini. Dupa E. Clepărede, <<aptitudinea este ceea ce permite diferențierea indivizilor atunci când, la o educație egală, îi privim din unghiul randamentului>>". Sillamy N. (1998)

Definit drept o aptitudine remarcabilă, talentul reprezintă o înclinație înnăscută într-un anumit domeniu ce favorizează o activitate creatoare. De la a scrie texte, poezii, la a cânta la pian și până la a deveni cel mai bun dansator din grupă, ne este dovedit faptul că această aptitudine înnăscută cuprinde o gamă vastă de categorii.

Trebuie să ținem cont că nu doar talentul contribuie în a ne face remarcăți printre ceilalți. Este știut faptul că această aptitudine dănuie printre calitățile personale numai dacă dedicăm suficient timp îmbunătățirii acesteia. Condițiile educaționale în vederea perfecționării talentului acelei persoane și mediul de activitate contribuie decisiv fie la atingerea nivelului de excelență, fie la plafonarea calităților extraordinare pe care acesta le prezintă încă din prima copilărie.

Conform Dicționarului de Psihologie, creativitatea este un "termen introdus de G. Allport, în 1938, în urma înțelegerii faptului că substratul psihic al creației este ireductibil la aptitudini și presupune o dispoziție generală a personalității spre nou, o anumită organizare (stilistică) a proceselor psihice în sistem de personalitate, înlocuiește și include, în baza unei noi interpretări științifice, vechii termeni de spirit inovator, inventivitate, talent". Sillamy N. (1998)

Pornind de la definiția oferită de DEX – imaginația provine din latinescul *imaginatio*, -onis și franțuzescul *imagination*, denumind: capacitatea omenească de a crea noi reprezentări sau idei pe baza percepțiilor, reprezentărilor sau ideilor acumulate anterior, reprezentare produsă de această facultate, închipuire, fantezie." DEX(2009)

"A vorbi de imaginație ca proces cognitiv superior, reprezintă a avea acumulate o serie de date mnezice care să conveargă spre definirea, dar mai ales, în alegerea locului și rolului acesteia, legat de elementul de creativitate." Pașca M.D., Banga E.(2016)

Definim motivația drept o însumare a tuturor motivelor, conștiente sau dimpotrivă, ce determină o persoană să acționeze într-un anume fel și să aibă anumite țeluri în viață. Ea este cea care oferă justificare atât pentru sine cât mai ales pentru cei din jur atunci când cineva adoptă anumite comportamente, un anumit stil de viață, un anume anturaj pentru fiecare om în parte.

Motivația reprezintă temelia oricărei acțiuni întreprinse de cineva. De aceea, când ne referim la un student ce urmează să ia contact cu tot ce înseamnă mediul universitar, aceasta însemnând părăsirea spațiului cunoscut, familial și pătrunderea în medii socio-culturale noi, este imperios necesar a-l determina pe acesta să nu-și piardă motivația de a da tot ce are mai bun și de a fi cea mai bună versiune a sa, în fiecare zi, în fiecare circumstanță nouă.

Perseverența reprezintă "o calitate a voinței caracterizată prin eforturi continue și mereu înnoite în vederea realizării unui scop. Apropiat ca sens de tenacitate, termen care accentuează continuitatea efortului și rezistența în învingerea unor obstacole." Popescu-Neveanu P. (1978)

Disciplina reprezintă "o modalitate a conduitei și activității culte, superior organizate și sistematizate; caracteristică a persoanei, constând atât extern cât și intern din subordonarea conștientă față de principii, norme, dispoziții superioare." Popescu-Neveanu P. (1978)

Această calitate, extrem de necesară în activitățile de zi cu zi, este cea care poate transforma o pasiune în excelență. Alături de perseverență, disciplina are rolul de a determina conștientizarea faptului că este necesar un anume grad de determinare și

efort din partea celui ce practică un hobby pentru a fi capabil să își îmbunătățească, odată cu trecerea timpului, calitățile necesare practicării aceluși hobby.

Calitatea vieții reprezintă un subiect din ce în ce mai important în rândul tinerilor. Dacă, până nu demult, era cunoscut faptul că, doar ducându-ne cu gândul înspre domeniul medical, ne refeream la persoane ce aleg să-și sacrifice tot ce înseamnă viață personală de dragul viitoarei meserii nobile, remarcăm astăzi o schimbare în gândire a studenților medici.

Astfel, remarcăm un număr tot mai mare de studenți care aleg să își facă timp și pentru pasiuni, pentru acestea ei organizându-și programul zilnic înțelept. Implicați în numeroase activități de voluntariat sau dedicând timp pasiunilor lor, acești studenți, viitori medici, se simt mai împliniți când reușesc să-și gestioneze resursele, și așa limitate, de timp, știind că nu-și neglijează viața personală, imaginația, creativitatea, prietenii, sănătatea.

Pentru a evalua importanța practicării unui hobby asupra vieții unui student medicinist, am folosit drept metodă de investigație psihologică, chestionarul. Acesta a fost distribuit studenților din anii preclinici de la seriile de predare în limba română și în limba engleză, fiind asigurat anonimatul și confidențialitatea datelor.

Chestionarul a fost alcătuit din 10 întrebări și a fost distribuit și completat de 354 de studenți, cu vârste cuprinse între 18 și 31 de ani, atât din mediul rural, cât și din mediul urban. Întrebările adresate au cuprins și date personale referitoare la vârstă, sex, mediul de proveniență. Realizăm astfel o medie a vârstelor a participanților acestui studiu: 21,107.

Din cele 354 de persoane chestionate, 134 sunt de sex masculin, reprezentând un procent de 37,9% și 220 sunt de sex feminin, însumând un procent de 62,1%. Atât la seria română cât și la seria engleză remarcăm o majoritate în procente reprezentate de sexul feminin, de 55,9% participante la seria română și 44,09% participante la seria engleză.

S-a dorit identificarea precisă a numărului de studenți corespunzător fiecărui an de studiu ce a luat parte la acest studiu. Astfel, atât de la seria română cât și de la seria engleză este totalizat un număr de 354 de studenți. Dintre aceștia, de la seria română ne-au răspuns: 9,9% studenți din anul I, 20,3% studenți din anul II și 26,3% studenți din anul III. De la seria engleză au participat la acest studiu, procentual, astfel: 15,3% studenți din anul I, 11,6% studenți din anul II și 16,7% studenți din anul III.

Scopul acestei lucrări a fost de a studia și compara preocupările extracurriculare ale studenților atât de la seria de predare în limba română cât și de la linia de predare în limba engleză din cadrul Universității de Medicină și Farmacie, Știință și Tehnologie "George Emil Palade" din Târgu-Mureș aflați în perioada preclinică în anul 2019 și de a determina cum hobby-ul le poate influența calitatea vieții de zi cu zi observând, totodată, dacă există sau nu beneficii pe plan personal și profesional, respectiv educațional în viața celor ce au un hobby.

De asemenea, acest studiu își propune să arate că studenții de la seria engleză, deși depun un efort asemănător studenților de la seria română și obțin rezultate comparabile cu aceștia, sunt mult mai îngăduitori cu propria persoană când au de-a face

cu eșecul pe plan profesional și acordă mai mult timp relaxării, fără să dezvolte acel sentiment de vină la final.

Din chestionarul aplicat, se remarcă itemii:

1. Când vine vorba de timpul liber, preferi să ?

Studentii celor două serii au răspuns la această întrebare astfel: 32,77% dintre aceștia preferă să-și petreacă timpul liber pe rețelele de socializare (în cadrul acestui procentaj 29,31% dintre respondenți sunt de la seria română și 70,69% sunt de la seria engleză). 39,55% dintre studenți își dedică timpul liber hobby-ului lor (dintre aceștia 74,28% sunt de la seria română și 25,72% sunt studenți de la seria engleză). Doar 27,68% dintre participanții acestui studiu au răspuns la această întrebare că preferă să-și petreacă timpul liber în natură (dintre aceștia 65,31% sunt studenți de la seria română și 34,69% sunt studenți de la seria engleză).

Comparând rezultatele, evidențiem că studenții străini sunt mult mai atrași de mediul online, spre deosebire de studenții români, care preferă să își dedice timpul liber hobby-ului lor sau bucurându-se de natură considerabil mai mult decât ceilalți.

2. Ai un hobby pe care îl practici la momentul actual?

Studenții de la seria română au răspuns după cum urmează: 39% au răspuns afirmativ, 13% au răspuns negativ, 4% au răspuns "nu știu" și 0,6% au menționat că acest aspect nu îi interesează. Comparând aceste răspunsuri cu cele oferite de studenții de la seria engleză, remarcăm o diferență semnificativă referitoare la interesele studenților în afara vieții universitare. Astfel, doar 16,9% dintre studenții seriei engleze au răspuns afirmativ la această întrebare, 12,7% au oferit un răspuns negativ, 12,1% au răspuns că "nu știu" și 1,7% au mărturisit că nu sunt interesați de acest aspect.

Totuși, printre exemplele oferite la această întrebare, atât la studenții de la seria română cât și studenții de la seria engleză sunt menționate: sportul, cititul, fotografia, dansul, muzica, desenul, jocurile video și vizionarea filmelor.

3. Care dintre următoarele le consideri că ți se potrivesc și ar constitui hobby-ul tău?

Participanții acestui studiu au avut posibilitatea de a alege mai multe răspunsuri, rolul întrebării fiind acela de a ilustra faptul că studenții au mai multe preocupări în timpul lor liber, neputându-se limita la un singur item.

Așadar, în procent de 39,83%, studenții consideră că gătitul ar putea constitui hobby-ul lor, acest procent fiind urmat îndeaproape de excursiile montane (în proporție de 34,74%) și de aerobic/fitness (în procent de 33,33%). Totodată, pe lista de hobby-uri, creațiile literare reprezintă un procent de 19,2%, dansul 15,25%, pictura 12,42%, fotografia un procent de 22,88%, muzica 2,54% și alte preocupări ale studenților, precum jocurile video sau fotbalul, fiecare reprezentând un procent de 3,67%.

4. Când ești cel mai dispus să aloci timp hobby-ului tău?

Această întrebare a oferit studenților posibilitatea alegerii mai multor variante de răspuns. Astfel, în proporție de 58,75% dintre participanții acestui studiu au răspuns că

preferă să dedice timp hobby-ului lor când au timp liber în timpul semestrului, în timpul vacanței într-un procent de 42,37%, când sunt binedispuși în proporție de 31,63%, când sunt stresați în procent de 12,71% și chiar și în timpul sesiunii de examinare în proporție de 6,77%.

5. După ce aloci timp hobby-ului tău, de regulă te simți?

Din cei 354 de participanți ai acestui studiu, 70,63% au răspuns că se simt relaxați după ce alocă timp hobby-ului lor (dintre aceștia 60% sunt studenții de la seria română și 40% sunt studenții de la seria engleză), într-un procent de 7,06% se simt vinovați și stresați că au pierdut timpul (dintre aceștia 68% sunt studenți români și 32% sunt studenți străini) și 22,31% au răspuns că se simt gata să se apuce de învățat după ce alocă timp hobby-ului lor (37,97% dintre aceștia sunt studenți români și 62,03% sunt studenți de la seria engleză).

Luând în considerare toate aceste răspunsuri, remarcăm o diferență de mentalitate între studenții celor două serii, română și engleză, în ceea ce privește felul în care se simt după ce se bucură de hobby-ul lor. Deși un număr mult mai mare de studenți români mărturisește că se simte relaxat, un procent semnificativ dintre aceștia se simte mai degrabă vinovat și stresat că a pierdut timpul, pe când în cazul studenților de la seria engleză există un oarecare echilibru între relaxare și sentiment de vinovăție, existând, totodată, un procent mai mare de studenți străini care se simte gata să se apuce de învățat după ce alocă timp hobby-ului lor, spre deosebire de studenții români.

6. În timpul sesiunii, aloci timp pentru relaxare?

Un procent de 76,83% de studenți a răspuns afirmativ la această întrebare (dintre aceștia 61,76% reprezintă studenții de la seria română și 38,24% reprezintă studenții de la seria engleză). Doar 23,17% dintre cei chestionați au răspuns negativ la această întrebare (dintre aceștia 39,02% sunt studenți de la seria română și 60,98% sunt studenți de la seria engleză).

Deși perioada sesiunilor de examinare este știută a fi una extrem de stresantă pentru studenți, este necesar a ști dacă aceștia sunt dispuși să aloce timp relaxării nu doar în timpul vacanței sau în timpul semestrului, ci în mod special în timpul sesiunii. Se remarcă o inversare a procentelor privind răspunsurile afirmative și cele negative, studenții străini preferând să dedice și mai mult timp studiului, în defavoarea relaxării.

7. La sfârșitul sesiunii, ești mulțumit de efortul depus?

Din totalul de 354 de studenți, atât de la seria română cât și de la seria engleză, au răspuns după cum urmează: studenții români au răspuns: "da" în procent de 29,1%, "nu" în proporție de 11,6%, "nu știu" în procent de 16,1% și "nu mă interesează" într-un procent de 0,8%. Spre deosebire de răspunsurile acestora, cele ale studenților de la seria engleză sunt: "da" în procent de 14,1%, "nu" în procent de 11,3%, "nu știu" în procent de 16,7% și "nu mă interesează" în proporție de 0,8%.

Totodată, printre exemplele motivării răspunsului ales, majoritatea a oferit explicații precum "am dat tot ce am avut mai bun", "am obținut rezultatele dorite", "mereu este loc de mai bine", "mi-am trecut cu bine toate examenele".

Din rezultatele obținute, se poate remarca faptul că studenții români își fac timp și se bucură de fiecare succes, își creează o imagine pozitivă despre sine observând că timpul și efortul depus le-au adus, la final, rezultatul mult dorit și acest lucru, deși aparent nesemnificativ, contribuie la construirea, modelarea unor viitori medici mai buni și mai siguri pe sine.

8. La sfârșitul sesiunii, ești mulțumit de rezultate?

Prin această întrebare am dorit să aflăm dacă, la sfârșitul sesiunii, atât studenții de la seria română, cât și studenții de la seria engleză sunt mulțumiți de rezultatele obținute. Astfel, studenții de la seria română au răspuns afirmativ în 26,3% din cazuri, negativ în 10,2%, nu au fost siguri în proporție de 18,7% și în 1,1% din cazuri nu a existat niciun interes din partea studenților pentru această chestiune. Pe de altă parte, la seria engleză studenții au răspuns "da" la această întrebare în 21% din cazuri, "nu" în procent de 5,7% și "nu știu" în proporție de 17%. Printre exemplele motivelor date de participanții acestui studiu, enumerăm: "sunt mulțumit că am note mari", "am reușit tot ce mi-am propus", "mi-am trecut cu bine toate examenele".

În urma analizării rezultatelor obținute, putem concluziona următoarele aspecte:

- Studenții de la seria engleză ar prefera petrecerea timpului liber în medii online în detrimentul petrecerii timpului în natură sau dedicându-l hobby-ului lor. Acest lucru se poate datora și faptului că sunt departe de familie și prieteni în majoritatea timpului, preferând astfel să dedice timpul pe care îl au la dispoziție păstrând legătura cu persoanele dragi lor.
- Studenții români prezintă un interes deosebit față de hobby-ul lor, afirmând că se bucură de practicarea acestuia oricând au timp liber, de aici rezultând și existența unui sentiment de vină pe care ajung să-l simtă într-un procent semnificativ mai mare, în comparație cu studenții de la seria engleză. Acestui aspect constatat i se adaugă și faptul că studenții străini afirmă că preferă să-și dedice timpul hobby-ului lor mai degrabă în timpul vacanței decât în timpul semestrului.
- Pe perioada semestrială nu se constată diferențe majore în modul în care este alocat timpul pentru studiu însă, în timpul sesiunii de examinare, spre deosebire de studenții seriei române, studenții străini nu sunt la fel de dispuși să mai aloce timp suficient și relaxării.
- În ceea ce privește gradul de mulțumire referitor la efortul depus în timpul sesiunii și, totodată, la rezultatele obținute, se constată asemănări între cele două serii în privința procentelor reprezentate de procentul afirmativ. Putem deduce astfel că studenții nu au așteptări nerealiste atunci când vine vorba de rezultatele muncii proprii, sunt conștienți de faptul că vor

reuși să promoveze atât în timpul sesiunii, cât și mai departe, pe tot parcursul vieții, doar prin forțe proprii.

Bibliografie:

- [1]. Cucoș C. – Pedagogie (ediția a II-a revăzută și adăugită), Editura Polirom, 2002, p. 44-47
- [2]. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugată), Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009
- [3]. Paladi A. – Psihologia adolescentului și adultului, Chișinău, MD, 2009, p. 26
- [4]. Pașca M.D. – Consilierea psihologică în mediul universitar, Editura University Press Târgu-Mureș, 2007, p. 14-28
- [5]. Pașca M.D. , Banga E. – Terapii ocupaționale și arte combinate, Editura University Press Târgu-Mureș , 2016, p. 179-189
- [6]. Popescu-Neveanu P. –Dicționar de psihologie, Editura Albatros, București, 1978, p. 203-701
- [7]. Sillamy N. – Dicționar de Psihologie Larrousse, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 14-202
- [8]. <http://ro.wikipedia.org/wiki/Hobby>

DWELLING FEATURES OF SIGHIȘOARA AND RUPEA – TWO AREAS IN SOUTHEASTERN TRANSYLVANIA

Mariana BORCOMAN

Associate professor PhD, Department of Social Sciences and Communication
University Transylvania of Brasov

Abstract: The goal of the article is to analyze the dwelling features of Sighișoara and Rupea, two areas in southeastern Transylvania hosting a mix of population. The latter used to belong to the Royal Land where the Saxons would be numerous and live along with Romanians and a considerable smaller number of Szekelys. The paper will highlight some landmarks related to spatial proximity and identity, as well as some dwelling features of the two communities who would live in separate neighborhoods and on different streets. Regardless of their social distance, there was a transfer of knowledge among people. In this respect, the article will substantiate the claim that there was a transfer of features and habits between the two spatially distanced communities, which is a dwelling feature in the two Transylvanian territories.

Keywords: spatial proximity, identity, dwelling, cultural heritage

1. The concept of spatial proximity

When inhabiting a space, human beings organize it, project their intentions onto it, and capitalize on it thus turning it into a social product (1). Proximity and living in the vicinity is one of the constant features of history, whereas the control of certain areas has triggered more often than not religious and military conflicts in order to secure economic supremacy over a given geographic area.

There is a theoretical framework acknowledging that while distance is a factor influencing the perception of proximity, proximity in its turn is much more than a simple measure unit of distance. Such an approach is rather flawed and, consequently, proximity should be rather defined through a completely different notion, namely that of impact area (2).

Throughout different historical periods and evolutionary stages, empires and powerful states controlled particular territories. As a result of that, proximity or vicinity takes many forms.

Proximity seems to be more context dependent rather than related to location, orientation, shape, size, connectivity, distance, neighborhood – all of those representing the focus of a qualitative spatial reasoning.(3)

In time, human communities have become accustomed (or they rather accepted as a result of their subservience) a certain degree of dependency and control on behalf of entities holding power (i.e. the state or nobles) which resulted in a wide adaptation phenomena of those in a dependency relationship. Economic resources are as important for community needs as their control along with the control of commercial routes. That was amplified by an increase in the number of dwellers and led to occupational diversification. The free communities as it is the case of those in the Royal Land in Transylvania are well structured from a social point of view and consist of both urban

and numerous village dwellers. In this respect, there is a major influence of spatial proximity defined as population density, as well as of determined socio-demographic and economic variables on the level of individual welfare (4).

However, the cases in which communities live together in a given area have also led to phenomena like ethnic and racial segregation generated by the intransigent attitude of a majority towards ethnic groups. The best known examples are those of the Jewish people who lived outside European cities until very late in the Middle Ages. They were viewed as impure from the perspective of their food habits and that perception was fueled by the Catholic Church which highlighted their major role in Jesus' trial. Furthermore, the Holocaust during the Nazi regime led to the extermination of a large number of Jews in Europe. A second example is that of African American people's segregation on the US territory. Until very late in the middle of the XX century they would live in distinct neighborhoods, attended their own schools and were prohibited from entering white people's neighborhoods. Even though freed after having been brought from Africa as slaves, they were put on trial and executed during pseudo-secret and cruel ceremonies especially in the south of the USA. Such phenomena have become extinct. Nonetheless, spatial variables of residential segregation such as the spatial layout of distinct neighborhoods, as well as the size of segregated areas have been under scrutiny recently. Spatial proximity refers to how areas, such as neighborhoods in a city, are located one from another. The geographical scale refers to the relative size of segregated clusters or to the geographical coverage of segregation patterns. (5). Nowadays, the type of segregation exemplified above no longer exists, but a new reality has emerged: people are differentiated based on their fortune. Some people live in crowded and cramped neighborhoods with little to no access to utilities, whereas the very few live in spacious dwellings located in neighborhoods outside crowded urban centers. There are no interactions among these two social categories and, considering the depth of the economic crisis, the discrepancies between them become wider.

II. Urban identity as a form of cultural identity

The highest form of organization and evolution for human communities is the city. The latter is inhabited by a mix of people: merchants, craftsmen, clerks, artists, aristocrats, servants, as well as people temporarily staying in the city for various purposes.

The primary identity related feature of any city is the "representation that it is different from other cities...the city is unique and (possibly) under exceptional circumstances a source of tourist curiosity for those from the outside and a source of pride for its inhabitants" (6) The pride of belonging to a place gives an advantage in comparison with other people and returning to it is returning to moral values in particular. Generally speaking the term of community refers to "cultural heritage" such as historic, artistic, scientific and traditional. Such a definition often coincides with attributing "value" and "identity".

A people acknowledges history, religion, political structure, etc. as its individual features. The latter are part of a concept allowing to identify the dwelling place, which

precludes simplistic definitions and is at the crossroads of other identities related to music, cuisine, paintings, graphical arts, etc., namely the immaterial heritage in general terms. Reality proves that the definition of “cultural heritage” and its importance are highly dependent on people, culture, geography, social and economic conditions. (7). Consequently, people dwelling in a space like the city can identify themselves by specific features.

Thus, a third feature can be identified which is related to people’s identification with their dwelling space and can be nuanced in strict dependence with specific symbols by which a city’s dwellers sharing common moral values identify themselves. Acknowledging the value of inheritance and the collective participation in creating it establishes a tight connection between a given society and its cultural heritage and, consequently, with the memory and identity of its place of belonging. The collective sharing of cultural heritage is also favored by the numerous diversified activities that impact the sensory and emotional features of every individual who enjoys employing the inherited goods (8).

III. Perceiving the other

Otherness is a relatively new notion resulting from a given situation or rather from a sum of situations and from the perceptions of a community’s members of one another. The perception of the other has been approached differently by historians (who use sources and documents to outline the picture of a given age), sociologists who integrate the notion of ethnicity, anthropologists who identify the manner in which material values are transmitted or by geographers who find environmental arguments to define a community and substantiate the claim that a part of it can show the way as to how employ natural resources.

Corporate imagology originates in the second half of the XX century. Imagology or the studies of images focuses on conducting research in relation with the so-called “national images” in literary works where the latter can be encountered as “images of the others” (members of nations or of ethnic groups) in the form of stereotypes, clichés or myths. Imagology developed especially in the 1960s when Hugo Dyserinck changed the theory and Marius-François Guyard – who viewed imagology as the research of the “others’ image” in literature – furthered the concept. As of 2000 the theory and methods of European imagology have developed (as it is the case with Andraș; Beller și Leerssen; Dukić)(9). Sociologists use the notion of ethnicity to define the relations among members of a community speaking the same language, sharing and transmitting their successors the same habits and highlight the major differences between the rural and urban areas, as well as between the center and the periphery.

History focuses on analyzing documents and “ideally, historians should reconstitute the social reality they target by starting from within its areas of specificity and thus elaborate an image on the surrounding reality that resembles the one shared by a given society \’ (10) . As concerning the role and the importance of the sources, one of the historians’ important rules is the bias rule and in this regard, thinking every source is biased in some way; documents usually offer only what the author of the

document thought happened, or perhaps only what they want us to think happened. As a result, historians follow these bias rule guidelines when they review evidence from the past: every piece of evidence and source must be read or analyse critically and each piece of evidence and source must be cross checked and compared with related sources and pieces of evidence (11). American studies also bring arguments related to the manner of perceiving the other. They also criticize the emergence of ethnic conflicts and xenophobe movements in Europe. Against such a background, the transformation of humanist sciences into anti-essentialist ones as of 1945 is motivated by the desire for reconciliation among the conflict torn nations of Europe and runs counter strident nationalistic chauvinism and racism. These studies highlight the opposition between the Self and the Others (image of the self and hetero-images); ethnocentrism vs exoticism or xenophobia) and/or outline a certain national character as the latter unveils by comparison with other national characters. (12). The rise of a social elite on the eve of modern age has led to a buildup of identity elements and mostly to the fading of the divergent tendencies among ethnic groups. The common goal of creating nations as separate entities from empires has been a determining factor contributing to unity.

IV. Social and community realities in the areas of Târnava Mare and Cohalm

4.1. Historic landmarks

Transylvania' strategic position and its underground riches in particular came under the conquest intentions of the young Hungarian Empire, which had in its turn been subhected to the sphere of influence of the Pope, at the beginning of the IX century. Nonetheless, the Hungarians were fought back by the Vlachs who were organized in three political groups under the rule of Glad, Menumorut and Gelu. The military confrontations lasted for 200 years. Eventually, Transylvania was conquered from north-west to the south-east. In order to strategically control the province, the Hungarian kings brought the Szekelys with them, the latter being military by profession. They were given large areas to manage in the south of Transylvania. The second wave of *hospites* were brought by the Hungarian king Geza II from Saxony, Luxembourg and the Moselle River while the power of nobility increased and the peasants grew poorer by day. The new comers spoke the German language and colonized Panonia and particularly the south east of Transylvania. The Saxons, as they were generically called in the area, first settled in Sibiu area and then occupied a large strip of land lying in the south-east and west of Transylvania. The Szekelys were relaocated in the east corner of the province on the border with Moldavia. Starting with the reign of king Andrew II of Hungary the Saxons in particular were granted privileges through the Golden Bull (1224). Thus, they became entitled to self-administering the territory that henceforth would be known as king's land and they would be financially and militarily subordinated to the king of Hungary. The time period between the XIV and XVII centuries was characterized by economic prosperity, as well as by attacks from the Mongols, Turks or Seljuks. The administrative territorial organization of the Saxons consisted of seven seats and two districts which were politically ruled from Sibiu. The Saxon University was the highest administrative, political, religious and cultural forum established as a

result of the privileges granted by King Matthias Corvinus. The King's Land lasted as an organizational structure until 1876 when the Habsburg Monarchy under which Transylvania was subordinated decided to disband it. Ever since then the Saxon University of Sibiu has been just a cultural and religious forum of the Saxons.

4.2. Areas included in the autonomous space of the Saxons

The fortress and seat of Rupea were established between the XII and XIV centuries. The royal fortress placed on the salt road was under the direct rule of the voivode of Transylvania. It was developed gradually and its decisive development stage coincided with the mutiny of Henning of Petrești: "...in September 1324 the fortress was well fortified, but the absence of water generated difficulties. The water had to be procured in the middle of the night or shipped by carts from a well in the field or in the valley [...] the Saxons attacked the ruler of Rupea county in the open, and Henning was killed after a difficult fight because the siegers were more numerous than the mutineers" (13). After the confrontation the Saxons fully took possession of the area, established the Kosd –Rupea seat, and expanded the fortress by building three successive precincts, supported craftsmen who were organized in guilds. The building of the Evangelical church and of the school after the Saxons' adherence to the Augustan confession are but a few important landmarks for the community.

The oldest documents testifying to the existence of Sighișoara date back to 1298 "...when a letter from the Pope in Rome was sent granting privileges for the church of Saint Mary from here". The seat of Sighișoara was colonized in 1300 by German people, namely by "...the Saxons who came from the seats of Rupea, Cincu and Sibiu"(14)." The city was built inside a vast fortification consisting of 13 towers (which were maintained by the guilds) and two entry gates, and which hosted a monastery, a school, a church on the hill and the mayor's hall. As a fortress city and seat residence, Sighișoara prospered economically especially during the times of the Principality of Transylvania when two diets were organized here and their administrators managed to favorably juggle with the pressures from the Turks and the Habsburg Monarchy as to who held control.

4.3. Habitats and dwellings in the two areas

Both areas of concern for our study were inhabited before the Saxons' arrival by a majority of Romanians who did not benefit from the privileges granted to the guests. "The new comers did not teach the population any lessons in agriculture or other mechanical occupations for they did not live among them: it is a time of isolation when no one would look outside their own town or village" (15)

The Romanians lived in separate areas in the cities and especially in King's Land. It was only after 1781 with the Decree on concivility that the Romanians could settle in central areas by purchasing properties.

The Fortress of Sighișoara was exclusively inhabited by Saxon families until the XIX century. The areas were differentiated by how rich people were, as well as by their status in the hierarchy of the city and the seat. There were two well delineated areas: the upper fortress inhabited by the richest guild members (namely, the goldsmiths, the

silversmiths and the furriers), the mayor, the royal judge, aristocratic families, doctors and pharmacists. The other Saxons, namely the members of the other guilds, families holding various responsibilities in relation with the fortress, gate and well guards lived in the lower fortress. The Romanians lived across the Târnava Mare river, in the Cornești (Măierești) area which later would become the Romanian neighborhood of the city. The table below shows data concerning the population of the city between 1488, when the first census was conducted, and 2011.

Table 1. Demographic data from Sighișoara (16) and (17)

Year	households/Saxon dwellers/ %	Romanian people	Hungarian people	Foreigners	Poor guild members and shepherds	Total
1488	600 households/	-	-	20	2 millers, 9 poor people and 4 shepherds	634
1589	848					848
1631						2115
1700	5052 Saxons 90,56% Saxons	396 7,10% Romanians	114 people 2,04 % Hungarian people	17 people of other nationality 0,3 % other dwellers		5579
1851	4411 Saxons, namely 62.21%					7206
1893	5243 54,45% Saxons	2446 25,40% Romanians	1577 16,38% Hungarians	363 3,77 % other dwellers		9629
1905	5462 50,26%	2800 25,76%	2276 20,86% Hungarians	339 3,12% other dwellers		10862
1920	5686 dwellers 46,61 % Saxons	3073 Romanians, namely 25,58 %	2533 Hungarians, namely 21,91%	335 foreigners 2,90%		11587
1941	5037 Saxon dwellers, namely 33,71%	7315 Romanians, namely 48,96 %	19,51% Hungarians	571 other nationalities 3,82 %		14941
1948	6320 Saxon dwellers 21,50%	9363 Romanians	2136 Hungarians 11,68%	560 other nationalities		15992
1970						33074 ¹
1992						3500
2002						32304

??????

2011	403	19632 namely 69,85%	4643 Hungarians, namely 16.52	11 other nationalities	1471 Roma people	28102 ²

The first census was conducted in King's Land in 1488 in order to register the households which paid taxes. Each household consisted of five to six members and hence the calculations were simple. If at the beginning there are only records of the Saxons, after 1700 one can notice the recording of Romanians, Hungarians and other dwellers in percentages.

Photo 1 – Sighișoara in 1800 (18)

Table 2. . Demographic data from Rupea (19) (20)

Year	Households /Saxon dwellers	Romanians	Hungarians /Szekelys	Guild members/ poor people	Foreigners/oth ers/ Roma people	Total
1488	152 households	2 shepherds	-	1 miller and 7 poor people	-	500
1532	111 households	-	-	-	-	300
1640	265 de households					550
1698	132					560

	households					
1724	411 households					700
1910	1230	975	497		311	2941
1930	1056	1211	497	-	41	2809
1941	984	1350	317	-	130	2781
1956	1385	2532	602	-	172	4191
1966	1327	3414	1455	-	72	6273
1977	1269	3617	1502	-	251	6640
1992	193	4331	1428	-	374	6326
2002	110	4063	1242	-	341	5759

Rupea was a fair and was smaller than Sighișoara. Its streets were followed a linear structure: it had one main street which crossed the town from one end to the other. The mayor's hall, the German school, the Evangelical church, the stores and the drugstore were all placed in the center of the town. The same place hosted fairs, festivities and the band performing each Sunday. The Saxons lived on the Main Street (later known as Republicii) and on Cetății street. Romanians lived on Cimitirului street. Following the decree on concivility issued by Joseph II the Romanians are allowed to purchase land and build houses in an area that ran parallel with the Main Street and which would later be called in the Saxon dialect *Gusgasse*, namely the street in the back. After 1900 the land with vegetable gardens was also given to the Romanians who thus started inhabiting two streets from then on: Verzerii, Târgului and Văii.

There were invisible lines separating the dwelling areas of the two communities. Nonetheless, community norms were respected. The Romanians in Rupea had a small church near the Orthodox cemetery and the Romanian school ran in some houses on Târgului street.

Photo 2 Main Street –Rupea in 1900 (21)

V. Conclusions

Territorial proximity in Transylvania between the communities of Saxons and Romanians made rule compliance a necessary behavior. One interesting example in this respect is provided by Auguste de Gérano who, while travelling through Sighișoara, noticed the following: “the pupils in Sighișoara had the privilege of ringing church bells and playing a part during funerals for which they were paid...there were also two developing inns – one of those was full and its master would go to the theatre, whereas the other was similarly fully booked and the mistress would dress her daughters for the ball” (22). We thus have evidence of an economically developed city whose dwellers had exquisite tastes and favored entertainment. Segregation in these territories was not the case. However, there were ethnic differences. In order to preserve ethnic purity the Saxons would only marry within their ethnic group (it was even recommended that they would marry within the same locality) and it was only very late that mixed families would be established. Another argument supporting the idea of ethnic differences is the use of different languages in the two communities, namely the Saxon dialect of the German language, and the Romanian language, as well as the different traditional outfits and religions: the Evangelical Lutheran denomination in the case of the Saxons, and the Orthodox denomination for the Romanians. There are influences between the communities, however, visible in the Romanians’ outfit elements borrowed from the Saxons’ outfit, the solid manner of building houses by the Saxon model (i.e. houses with large yards, annexes for animals and high fences), the cuisine (the Transylvanian cuisine is a delicious mix of Saxon, Romanian and Hungarian cuisine), as well as the organization of neighborhoods. The two areas targeted by our paper show but a part of what cohabitation meant in the King’s Land in terms of dwelling features. In conclusion, these two areas preserve eternal values and acknowledging the value of their inheritance and the collective contribution of the community to the latter establishes a tight relationship between a society and its cultural heritage, and hence, the memory and identity of its belonging. It is after all about a collective sharing of cultural heritage which is favored by numerous and diversified activities that impact the sensory and emotional side of any individual enjoying the use of the inherited goods (23).

References:

1. Daniela Sorea, The Post-Socialist City of Braşov: Challenges and Perils, *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VII: Social Sciences. Law*, Vol. 11 (60) No. 1 (2018) 115-126 (p.115)
- 2.. Jane Brennana, n, Eric Martinb, *Spatial proximity is more than just a distance measure*, [www. Sciencedirect.com](http://www.sciencedirect.com), *Int. J. Human-Computer Studies* 70 (2012) 88–106.
3. Ibidem , p. 80.
4. . Ibidem, p. 90.
5. Ajay Agrawal , Devesh Kapur · John McHale, *How do spatial and Social proximity influence Knowledge flows?*, *Journal of Urban Economics* 64 (2008) 258–269, p. 258-263.
6. Ausustin Ioan , Mihali Ciprian, *Identitatea urbană*, Editura Paidea, Bucureşti, 2013, p. 34.
7. Olimpia Niglio , *Inheritance and Identity of Cultural Heritage*, *SciRes* (<http://www.scirp.org/journal/als>) <http://dx.doi.org/10.4236/als.2014.21001>, p 14.
8. Ibidem, p. 2
9. Ibidem, p.3.

- 10.. Sorin Mitu, *Transilvania mea. Istorii, mentalități, identități.*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 47.
11. Bolborici Ana-Maria, The Role and Importance of Information Sources Case Study: The European Union's Diplomacy and the Middle East Crisis at the Beginning of the 21st Century (pp. 47-53), chapter in Book Power in Communication, Sociology and Technology (Ed. Angela Repanovici, Manolis Koukourakis, Tereza Khecyoyan), Series: Philosophy, Communication, Media Sciences Available, online at <http://trivent-publishing.eu/>
12. Daniel T. Lichter and David L. Brown, *Rural America in an Urban Society: Changing Spatial and Social Boundaries*, Annual Review of Sociology · August 2011 <https://www.researchgate.net/publication/228173923>, p. 565-593.
13. Franz Zimmerman , Karl Werner *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutscher in Siebenbürger*, vol. I, Hermannstadt, 1892, p. 165-231.
14. Nussbächer Gernot, *Aus Urkunden und Chroniken* , Editura Aldus, Brașov, 1995, p. 98.
15. Auguste de Gérano, *Transilvania și locuitorii săi*, vol. II, Casa Cărții de Știință , Cluj-Napoca, 2015, p. 59.
16. E. J. GRAEF, *Die Bevölkerung Schäßburgs* în vol. *Schäßburg. Bild einersiebenbürgischen Stadt*, Rautenberg, Verlag, 1998, pp. 60-63.
17. Direcția județeană de statistică Mureș, [www. Mures,insse.ro](http://www.Mures,insse.ro).
18. Fotografie Sighișoara 1750 drumul ce ducea spre Biserica din sus, Expozitie-cu-fotografii-vechi-si-vederi-de-epoca-la-Sighisoara, redactiasjr.wordpress.com.
19. Date din vechile registre și foi de recensământ ale târgului Rupea , arhiva Viena din lucrarea Mariana Borcoman *Așezări transilvane:RUPEA*, Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2010, p. 50.
20. Direcția județeană de statistică Brașov, www. Brașov, insse.ro.
21. Fotografie Rupea la 1900, colecția personală Seghedi Ștefan .
22. Auguste de Gérano, op. cit. p. 163.
23. Olimpia Niglio, op. cit. p. 4.

PSYCHOLOGY OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION FOR BUSINESS ENGINEERING PROFESSIONS

Suzana Carmen CISMAS

Associate Professor PhD, Department of Modern Languages
The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest,
Romania

Abstract: Business Engineering students need quality instruction, input, interaction, and opportunities for meaningful output, not only to make progress, but also to maintain motivation for language learning. An effective professor will constantly point to the utility of the structures practised in class for the professional areas to be explored by graduates in their careers. This is mainly significant when English is not considered important for the students' immediate needs; hence it is relevant for instructors to identify learners' aims and needs and to develop proper study and documentation strategies to facilitate life-long learning. When designing a language course for business engineering English teaching purposes, cognitive psychology enriches the approach and emphasises the driving roles of concepts and situations in the textbook, thus further developing students' intelligence and linguistic competence.

Keywords: foreign language acquisition psychology, business engineering communication, life-long learning

Increasingly, nowadays, psychological cognition and English teaching activity interrelate to enhance foreign language didactics effectiveness. The emerging result positively impacts students' learning styles and experiences, generating better academic performance. Cognitive psychology developed last century and became pivotal in research to explain reactions, activities and language adaptability by modification, acquisition, processing and information storage methods. At present, scientists investigate the comprehension mechanisms that enable subsequent information transfer processes in foreign language learning. Cognitive psychology acknowledges the basic roles of language development and modern information processing for students' intellectual development. Both are systems operating with symbols, so learning is actually organizing information and then continuously processing it. Knowledge building also refers to the integration of the psychological experience, structure and data that interact in the teaching process. Hence psychological cognition principles applied to foreign language didactics facilitate learning content from related disciplines and then assembling the new data in constructive and original modalities during life-long learning. Thus academic English teaching will focus on linguistic structures to match business behaviours.

Foreign language skills enable students to widely interact with professionals on the labour market, to contribute to society in more relevant ways, and to better cooperate with others in team work. The situational models in textbook materials allow for the perception of different business contexts selectively, thus improving interactions.

In addition to knowledge authority, the professor is also organizer, guider and supervisor, showing the students how to proceed with cognition further, in independent

learning environments. In the didactic process teachers should use real-life scenarios, providing relevant clues for students' problem solving skills. Real life tasks and simulations prompt learners to identify additional material and information in other media; the most relevant pieces will be analysed with the professor in guided discussions and reflection, meant to cultivate students' critical thinking skills. Finding advantages and disadvantages, summarizing their learning method and predicting future situations will make business engineering graduates better equipped for the world of work nowadays.

Theoreticians applied this line of reasoning to second language acquisition and predicted a more difficult parcourse for second language acquisition in adolescents and adults, as compared to children, due to differences in brain plasticity. However, an opposing group of linguists downplay the role of the biological clock in second language learning. They argue that adolescents can be the fastest language learners in all areas except pronunciation, then come the adults, and last rank school-age children. A possible explanation is that adolescents and adults use their better-developed abilities for abstract logical reasoning to achieve an analytical understanding of the new language being studied, while children can only reason about language in relatively concrete terms. In addition to this capacity for meta-linguistic awareness, adolescents can add a child-like willingness to experiment and play with language, and so they become the speediest second language learners. Regardless of which view of the biological timetable issue seems more compelling to the educator, it is clear that certain cognitive factors such as verbal intelligence, phonological processing ability, and long-term memory capacity strongly influence the student's ability to learn a second language.

Second language acquisition researcher S. Krashen developed the concept of an affective filter, consisting of the variables of anxiety, motivation, and self-confidence, which can impede on linguistic acquisition. According to him, these psychological variables may strongly enhance or inhibit second language acquisition by playing a critical mediating role between the linguistic input available in the educational setting and the student's ability to learn. In order for students to fully engage their innate capacity to acquire language within an input-rich environment, they should be relaxed, motivated, and self-confident. Unfortunately many learners of English often feel anxious, discouraged, and embarrassed in classroom setting.

Second language learning in all of its aspects demands that the individual, to a certain extent, should take on a new identity. Since an individual's identity is developed within a context of communication and interaction with family members and peers, and since language plays a key role in interpersonal relations, language becomes central to the sense of self. Changing this basic sense of who one is can be difficult, particularly where the individual's sense of self-efficacy or clear confidence in own key abilities is challenged in the process. Competence in communicating with others is obviously a central ability to the individual's self esteem.

To acquire linguistic competence in a foreign language requires ego strength, which is the ability to retain a sense of self esteem even when exposing and exploring an area of real weakness. Researcher J. Schumann explores the concept of language shock, a

fear of appearing comical or making a fool of oneself when attempting to communicate in another language. The student's social inhibitions and fear of criticism may function to decrease inner motivation to learn English as a second language and to master course content expressed in English. The anxiety and disorientation that the international student (or the immigrant) faces in entering a new culture, which Schumann defines as culture shock, can further complicate the learning process for these students. If we notice that a student acquiring English is reticent to speak up in class discussions, we need to be aware of the possibility that the student is facing the frustrations of language and culture shock. They need to be helped to become full participants in the educational process, rather than be passive audience in the seminar. Professors should show willingness to work non-judgmentally and assist them in developing better communicative capacities in English, which in turn will increase their motivation and achievement.

In considering the range of psychological variables which may either facilitate or inhibit the efforts of new learners of English, we should not overlook the issue of power. English may well be perceived by the international student as the language of a rich and powerful post-industrial society, while the native language may be seen as somehow less impressive and respected. This perceived differential between the power and respectability of the native language and that of English could be expected to aggravate the psychological difficulties which interfere with language learning: anxiety, low self-esteem and motivation, identity conflict, language shock and culture shock.

As one way of easing the newly arrived immigrant or international student's conflictual identification with the English language and culture, these issues could be explicitly addressed by incorporating them into the class curriculum. The opportunity to design classroom activities (such as student presentations and culture circles) which address issues of acculturation and invite valuing and sharing of personal experience as well as use of native language would seem particularly fitted to other business engineering course areas, not only the foreign language class.

Jim Cummins' reciprocal interaction model of education sees a network of meaningful oral and written communication among students and teachers as the matrix of learning. Student-directed projects, presentations and classroom discussions supplement the traditional lecture format. In this way, validation of minority students' cultural experiences becomes a very powerful tool for actively involving new speakers of English in the learning experiences happening within the classroom.

This attitude stands in opposition to the traditional English-only approach to working with international students and other non-native speakers of English in the classroom. Transmission pedagogy models, as Cummins explains, exclude and suppress students' seminar experiences in the interest of establishing a one-way flow of information from the teacher to the students. In this too-familiar pedagogical approach, the teacher passively transmits, the students passively receive and the school authorities have exclusive control of the learning process while minimizing students' participatory involvement. Thus the basic function of language, meaningful communication, tends to get lost in a dynamic which eventually inhibits language

learning.

Interactive or experiential pedagogy, by contrast, would seek to incorporate the students' expression of cultural and language experiences in the classroom in order to validate students' linguistic and cultural backgrounds as well as to stimulate their active participation in classroom learning. The challenge for educators is to find ways of inviting and structuring such participation within the learning community so that both foreign language students and native speakers achieve the fullest possible benefits.

The lack of interactive conversation activities that include learning techniques to improve students' linguistic capacities translates into low speech performance. English learning development always depends on the enthusiasm all students manifest towards the subject of business English. The traits and components of each personality make interlocutors unique, and it is important for professors to take into account the differences among individuals, their various ways of learning languages and the environment in which they are involved in order to facilitate linguistic progress.

English is a world language and it has become ever more important in society, and the public can see how private institutions strive to increase their own levels of achievement in this area. However, in universities, mixed-ability groups predominate, and discrepancies are significant, depending on the environment of origin for each student.

Learning languages, especially English, is both a necessity and a challenge because today's graduates face the job market of the globalised world. The differences between individuals, their learning conditions and the contexts in which they study are aspects that make the difference when it comes to learning a foreign language.

We can get instruments capable of guiding didactic performance towards improvement. In this sense, the learning processes of the foreign language constitute an interest of great relevance for those who move in the field of teaching. All professors focus on deepening knowledge of the facilitators for the learning process, i.e. the psycho-affective, social, and educational factors that influence idiom acquisition.

Therefore, the need arises to clarify relevant issues that directly impact students' learning process and how to approach them. In a nutshell, it all refers to the biological structure of the individual that through its inheritance, maturation process, hormonal influence, nervous system and biotype constitution will determine a unique personality, able to face reality in specific ways.

In the past, much of language learning was restricted to an elite academic current, which had demonstrated its ability to cope with abstract logical-deductive thinking and verbal learning of the type required in school settings, for example, for the study of grammar, the application of grammar rules in composition exercises and the translation of literary texts. Such students were considered to have a high IQ measured by a clearly verbal test.

In recent years, H. Gardner has called attention to the existence of multiple intelligences: verbal, mathematical-logical, spatial, kinaesthetic, musical, interpersonal and intrapersonal. Now that the emphasis is on language learning for all students, we must consider ways to allow students who are strong in any of these areas to apply their

particular types of intelligence to language learning tasks, and see that our procedures of evaluation will provide opportunities to demonstrate their progress in using the language.

Whether we are responsible, introverted, extroverted, sensitive or insensitive, each of us has a special combination of personality traits that will make us unique. Acquiring a new idiom will mainly be based on the social and cognitive particularities modulated by the affective domain.

Personality factors are universally acknowledged by researchers in the second language learning to play an important role in the foreign language learning as well. There are several reasons for the language teachers to take personality factors into consideration in linguistic acquisition. Emotions are fully involved and ignoring them will negatively impact learning outcomes and teaching strategies. The extent of an individual's ability to get information depends on his/her individual personality.

According to different studies, the acquisition of a foreign language is influenced by a series of factors that will strengthen or weaken it. Technically, the term acquisition refers to collecting language communication skills through exposure while the term learning, on the other hand, refers to the conscious study of the other language. The second language may refer to foreign and host languages other than the mother tongue. English often has the official status of a strong second language. In general, learning another idiom is not a set of easy steps. It is rather a long and complex task in which a student has to struggle to reach beyond the confines of his/her first language into a new language. It is possible that some work hard to get the knowledge of the foreign language, while others can obtain high level skills without many problems; still, many of them are governed by certain needs and interests that influence how they actually perform.

Personality is the individual ensemble of characteristics that determine potentialities and common abilities, and it is exclusively particular to an individual. It includes those aspects of an individual's behaviour, attitude, beliefs, thoughts, actions and feelings which are seen as typical and distinctive of that person and recognized as such by that person and others. The personality factor refers to a feature or a quality that is assumed to distinguish one student from another in the process of acquiring another language and it is considered to be a pattern of unique characteristics that give a person's behaviour consistency and individuality. In the case of the second language, personality factors such as motivation, aptitude and attitude are believed to indirectly influence the process of learning. Therefore, for language teachers to teach the new idiom successfully is not merely a question of whether or not the teachers have sufficient linguistic knowledge or the issue of teachers' diversifying teaching methodologies and techniques. Instead, it is the question of whether or not a learner uses a series of study strategies and styles that are grounded in his/her personality.

Though people are mostly born with similar potentialities and abilities, the degree of success and the degree of failure in accomplishing things will be different. Both depend on will and efforts which might be influenced by personal ways of thinking, acting or behaving, indirectly linked to the individual personality factors. Therefore, to

learn another language successfully is to develop the positive personality factors that facilitate the learners' attempts in acquiring the new language.

As well as this, it is undeniable that attitude is one of the most important personality factors which indirectly influence the level of proficiency gained by different learners. The way a student develops his/her linguistic abilities is mostly influenced by the attitude that s/he processes, either to a target language or a target culture. To substantiate the theoretical assertions about the relationship between attitude and learning another language, a number of studies have been carried out and it has been found that attitude and other affective variables are as important as aptitude for language achievement and that positive and non-positive attitudes have deep reasons for their emergence

All in all, individual personality factors, motivation, attitude, acculturation, self-esteem, sociability, risk-taking, and perseverance are believed to significantly influence the learners' degree of success in acquiring another language. How they learn and what they learn, empathy, inhibition levels, and learner autonomy may also facilitate learners' efforts and attempts to express themselves in another language.

BIBLIOGRAPHY

- Beck, C, *Managerial Communication Theory & Practice* Upper Saddle River Prentice Hall 1999
- Bickerton, D, *Roots of Language*, Ann Arbor, Karoma Publishers, 1981.
- Brown, H. *Principles of Language Learning & Teaching*, Englewood Cliffs, Prentice Hall 1994
- Carroll, J. B., Sapon, S. M, *Modern Language Aptitude Test*, Manual, 2002.
- Cervantes, I, *The Role of Risk-Taking Behaviour in the Development of Speaking Skills in ESL Classrooms*, Revista de Lenguas Modernas, Vol. 19, 2013
- Chomsky, N., *New Horizons in the Study of Language and Mind*, Cambridge: CUP. 2000
- Cismaş S.C., *Entrepreneur Discourse & English Communication Competence in the European Research Area*, Language and Literature, European Landmarks of Identity, Pitesti University Press 2016, pp. 302-309
- Cismaş, S.C., *Business English linguistic structures used in technology transfer* 7th LUMEN Int'l Conference MEPDEV 2015, vol MEPDEV 2015 Multidimensional Education and Professional Development Ethical Values, editors: Sandu, Frunza, Ciulei, Gorghiu, Editura Editografica, Bologna, 2016 p.107-113, <http://www.edlearning.it/proceedings/var.htm>
- Cismaş, S.C., *Changes & Challenges Posed to Engineering Education by Migrant Work Force* Proceedings of the 6th WSEAS International Conference on Engineering Education, Maths and Computers in Science and Engineering, Budapest 2009, pp. 241-245
- [Cismaş, S.C.](#), *Language and cultural identity*, Conferinta Internationala Diversitatea lingvistica si culturala factor al dezvoltarii europene, eds Stoean, Magureanu, Constantinescu, Editura ASE, Bucuresti 2002, pp. 517-522
- [Cismaş, S.C.](#), *Risk management in English communication* Proceedings of the International Conference on Risk Management, Assessment and Mitigation, RIMA '10, 2010, pp. 501-505
- [Cismaş SC](#) *Risk mitigation patterns in English information exchange with the media* Proceedings the Int'l Conference on Risk Management, Assessment & Mitigation RIMA10, 2010 pp.524-528
- Cismaş, SC, *Universal Strategies in Foreign Language Communication* WLC 2016 LUMEN Congress Logos Universality Mentality Education Novelty 2016 Vol XV pp. 215-222 EpSBS European Proceedings Social&Behavioural Sciences ed Sandu, Ciulei, Frunza, Future Academy [http://dx.doi.org/10.15405/epsbs\(2357-1330\).2016.9](http://dx.doi.org/10.15405/epsbs(2357-1330).2016.9)
- <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.09.28>
- Cummins, J, *The Sanitized Curriculum: Educational Disempowerment in a Nation at Risk, Empowering ESL Students*, Eds. Johnson D, Roen, D, New York, Longman, 1999

Ellis, R, *Understanding Second Language Acquisition*, New York, Oxford University Press 1995
 Krashen, S, *Principles & Practice in Second Language Acquisition* Oxford Pergamon Press 1992
 Lenneberg, E, *The Biological Foundations of Language*, New York, John Wiley & Sons, 1997
 Snow, C, Hoefnagel-Höhle, M, *Age Differences in Second Language Acquisition*, Second Language Acquisition, Rowley, Mass. Newbury House, 1998.
 Strozer, J, *Language Acquisition*, Washington D.C., Georgetown University Books, 2014

EXTROVERTS AND INTROVERTS: COMMUNICATION COMPETENCE IN THE FOREIGN LANGUAGE IN BUSINESS CONTEXTS

Suzana Carmen CISMAS

**Associate Professor PhD, Department of Modern Languages
The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest,
Romania**

Abstract: Introversion and extroversion are complex, multi-faceted personality constructs. Individuals can fall at the extremes of each dimension or, more commonly, lie somewhere in between and exhibit traits of both. These personality characteristics impact all communication strategies people implement, irrespective of the language or the context in which the dialogue takes place. Such predispositions influence the ability of acquiring a foreign language and the level of proficiency in conveying messages. Extroverted individuals attribute higher weight to objective facts in determining actions, while the introverted types are biased and rely on subjective interpretations. Introverts are considered reflective, private, thoughtful, while extroverts are thought to be gregarious, assertive, adaptive, happy individuals with a tendency to take risks. In business, both attitudes can lead to success, as the extremes of intuition and risk-taking can combine to generate original spin-offs, real turning points in the way we do and imagine successful business.

Keywords: extraverts, introverts, business communication, foreign language acquisition

The concepts of extroversion and introversion have been apparent in modern psychological theory for decades with popularization of the terms and acceptance by the psychology community largely attributed to the work of Swiss psychoanalyst Carl Jung. According to this early work in the area, Jung stated that individuals hold one of two mutually exclusive attitudes: being extroverted or introverted. An individual's extroversion-introversion preference could be determined by the way in which people direct their general interest: extroverts focus on the external world and introverts focus internally. These are distinctly separate attitudes with specific behavioural characteristics in striking contrast. Introverts are reserved, inscrutable, rather shy, while extroverts are open, sociable, jovial, friendly and approachable, on good terms with everybody, or quarrelling with everybody, always relating to people and being affected by them in visible ways. The tendency towards one or the other is universally determinable not only among the educated individuals, but in all walks of life. It is not a product of a conscious or deliberate choice of attitude. The extroverted individual is oriented by objective data to external items and objective facts. On the other hand, the

introverted type is driven by subjective factors, functions of sensation and intuition, and judges the value of things based on likes and dislikes. In essence, Jung's early work on the dichotomous nature of man suggested that extroverted individuals attributed higher weight to objective facts in determining actions, while the introverted attitude type was biased and relied on subjective interpretations. Introverts are considered to be reflective, private, thoughtful, while extroverts are thought to be gregarious, assertive, adaptive, happy individuals with a tendency to take risks.

In point of communication, the cause of the extroverts' strong social presence is their tendency to talk more often and in louder voices, to take up more physical space with broader gestures and to initiate more conversations than introverts.

A study on students showed that during conversations with an unknown person, extroverts made more eye contact and spoke more frequently than introverts. Additionally, extroverts proved to be significantly more confident and accurate when interpreting the meaning of nonverbal communication than introverts: this nonverbal decoding was attributed to extroverts' experience in social settings and their greater desire for social stimulation.

In time-pressured situations, introverts are more likely to use early information to form judgments and make decisions than extroverts in the same context. Research into the impact of extroversion/introversion on decision-making suggested extroverts make more snap decisions based on what feels most natural at the moment. While extroverts were found to exhibit quality checking behaviour before making decisions, there was also a need for someone to steer them in the right direction when they faced important decisions. Conversely, introverts avoid impulsive decisions through thoughtful consideration, intuition and primarily count on themselves.

At the workplace, extroverts generally make more positive evaluations of life in general and their careers are no exception. Research has shown positive associations between extroversion and career satisfaction. Additionally, extroverts are more likely to take action in order to remedy unsatisfactory workplace situations than their introvert counterparts.

Noise distractions in the workplace are more of a problem for introverts than for extroverts, causing pronounced concentration problems for introverts, while extroverts actively select higher noise intensities. Such observations support the idea that introverts have a pronounced reaction to noise, leading to heightened discomfort which interferes with performance on complex tasks.

Introverts are more likely to locate their real self, the essence of who they really are, on the Internet, easily forming social contacts this way, while extroverts locate their real self through more traditional social interactions. Such predilections remain valid for doing business as well.

Introverts and extroverts respond differently to the types of workplace training: extroverts prefer specifically ideation skills training (focusing on idea generation) while introverts enjoy relaxation training (focusing on opening the mind and removing mental barriers).

Extroverts are prefer immediate rewards and are particularly sensitive to

impulsive, incentive-reward-driven behaviours; they are more likely to be involved in extreme sports and other risk-taking activities.

Introverts and extroverts prefer different leisure activities: extroverts participate in social leisure activities; conversely, introverts are more likely to participate in solitary leisure activities.

Extroverts and introverts have very different verbal styles: extroverts tend to talk in more abstract terms whereas introverts are more likely to focus on concrete facts.

Extroverts are achievement oriented and have learning styles that promote group activities. Extroverts prefer talking out loud, and learning through interactions. Introverts on the other hand prefer to reflect first and act later, work privately and present their work in a way that lets them keep their privacy, preferring intermittent communication rather than a constant flow.

Ambiverts tend to perform better on IQ tests. Research into the relationship between intelligence test performance and personality dimensions suggest that the moderate levels of extroversion displayed by ambivert personalities perform significantly better on both verbal and performance measures.

Introverted learners use a greater range of meta-cognitive and cognitive strategies than extroverted learners. Introverts consciously employ goal-oriented specific behaviours to ease the acquisition, retrieval, storage, and use of information for both comprehension and production and extroverted learners used more interpersonal communication strategies.

Extroverts show superior performance in learning tasks when rewarded. Dopamine responsivity encourages sensitivity to rewards in extroverts, while introverts exhibit greater sensitivity to punishment.

Adults learn faster than children, but children are more easily able to acquire better levels of correct pronunciation in foreign language study. This is evident in acquisition-learning situations, both in the second language and the foreign language. The personality enhances certain dimensions of the behaviour that the student adopts when cultivating foreign language skills. The classroom becomes a meeting context of several aspects of students' personality that the teacher must manage.

Several studies on these personality traits related to language learning say that extroverted students achieve better results in oral tests, since they can improvise more easily than introverts. On the other hand, the results of introverted trainees in written foreign language tests (reading and writing), which require more conscious processes, outperform those obtained by extroverted students. Professors must avoid certain attitudes and actions that may cause harm to their students or prevent them from expressing themselves in the foreign language.

Specific objectives for improving business communication skills in the foreign language for introvert vs. extrovert students:

1. To identify the individual's personality impact on learning foreign language for business aims.
2. To analyze the psychological impact of the student in the process of teaching & learning English.

3. To find out the essential factors influencing language learning and relationships between them.
4. To analyze the social context that exerts a great influence on the learning of languages.
5. To determine the main linguistic factors impeding the learning of a language.
6. To investigate the social and cultural factors in which students live.
7. To identify the social contexts exerting a great influence on the learning of a language
8. To define social and cultural factors which intervene in the environment where students live

Motivation in foreign language acquisition is defined differently according to different perspectives. According to behaviourists, in order to acquire positive reinforcement, motivation is needed as an anticipation of reward. However, according to constructivists, motivation is a construct in which ultimate attainment of goals is possible only by passing through a hierarchy of needs, which are solidly grounded in community belonging and social aspects. Theoretically, motivation is associated with intention and becomes a factor that promotes people's outcomes and their engagement in effective behaviour as to attain those outcomes. However, the internal drive is not the only component of motivation. The need for achievement and success, curiosity, desire for stimulation and new experience are also some other components of motivation. Extrinsically motivated people work on tasks with little or no interest and find no satisfaction in learning.

Acculturation comprehends the phenomena which result when groups of individuals having different cultures come into continuous direct contact, with subsequent changes in the original culture patterns of either or both groups. Acculturation occurs through the identification and the internalization of the significant symbols of the host society. Obviously, acculturation is not a new area of study and it has been the focus of foreign language pedagogy in the last few decades. The study of a new language requires a learner to engage in discourse with the native speakers of the target idiom and adapt to the accepted socio-cultural behaviour from the standpoint of the native speakers.

Both cultural and linguistic competencies are required in the process of learning a foreign language, as all languages live within a cultural context. The learner who will be able to gain a greater socio-linguistic proficiency is the one with the highest desire to integrate themselves into the new language speech norms and cultural pattern.

Irrespective of the actual learning ability, students with an outgoing personality may enjoy certain advantages in fast linguistic acquisition. For instance, they become more involved in social interaction, attract more attention from their teachers and are less inhibited when asked to display their proficiency. Moreover, they may perform more confidently in new communication situations. A person with these kinds of attitudes is known as the extroverted learner. Extroverts are better language learners since they tend to be sociable, more likely to join groups rather than to be alone and more inclined to have social contacts. Introverted learners, on the other hand, do not talk much, are more reserved, prefer learning alone, avoid social contact and face difficulties when getting involved in communicative activities.

In language classrooms, quiet and reserved personalities are often treated as problems. However, despite all those weaknesses, an introvert personality still has a lot of strong points: better writing reading and listening proficiency levels, in comparison to those with the extrovert personality as they are more focused on the inner reflection, thinking through ideas and written communication. For these reasons, an extroverted learner will actually acquire the new language first through speaking before reading and writing.

Therefore, the extroverted learners will excel by making contact with the other users of the target idiom and eventually they will obtain more input. In fact, the teachers will definitely feel pleased to have extroverted learners in class since they will actively participate in seminar discussion, like cooperation with others and will easily produce verbal and spontaneous feedback, will always ask for clarification and seek practice opportunities outside the classroom.

Carroll described foreign language aptitude as consisting of four relatively independent subcomponents: phonetic coding ability, grammatical sensitivity, inductive language learning ability, and associative memory. Carroll's theory and his famous Modern Language Aptitude Test are now the most often referred to paradigm in all subsequent studies on foreign language aptitude. The only foreign language aptitude theory that takes into account personality and motivational characteristics is Snow's. In this model, aptitude is not limited to abilities but includes aspects of personality such as achievement motivation, freedom from anxiety, positive self-concept and control of impulses, temperament and moods.

Two personality factors have the strongest effect on foreign language aptitude: openness to experience and extroversion. Openness has a positive effect on foreign language aptitude, whereas extroversion affects foreign language aptitude negatively. Several investigations linked the success of students in the language class with features of their personality and way of being: maturity, meticulousness, responsibility, independence, and self-confidence. The low performers show lack of self-confidence, shyness, nervousness and little eagerness to participate. A relationship was found between the student's performance, his degree of emotional stability, the cognitive styles, and his predisposition to risk in his class interventions.

Recent research has found a high correlation between the students' sociability and their results in oral expression. Nevertheless, high performance students tend to be introverted and lack spontaneity in socialization activities. Several works have demonstrated that anxiety levels hinder foreign language learning, but there two types of anxiety: facilitating anxiety and debilitating anxiety. The first motivates the students and moves them to fight to solve the difficulty of the tasks. The second contributes to the abandonment of the tasks.

Other authors have studied the effect of empathy (sensitivity of subjects for intervening at the right time in interpersonal communication situations; predisposition or ability to identify with others). They have come to the conclusion that the more empathy there is the better chance of success with the foreign language. The more sensitive an individual is to the feelings and attitudes of another person, the more likely

s/he is to perceive and recognize the subtleties and unique aspects of the second language, and incorporate them in speaking.

Some research has focused on the effect of authoritarianism, ethnocentrism, dogmatism and Machiavellianism about academic performance. All these personality traits negatively influence the acquisition of the foreign language.

For individuals with anomie (mood state characterized by the absence of social norms and values and by a feeling of displacement, social marginalization and alienation), foreign language acquisition is easier because of their critical attitude towards society, which triggers a positive attitude towards learning the foreign language and its culture, hence this personality trait can be considered as a positive predictor of student performance.

The subjects confronted with the foreign culture may experience cultural shock and anxiety. There is also a phenomenon of tolerance to ambiguity understood as the overcoming ambiguous, novel, complex and difficult to solve situations; the capacity of accept and tolerate with patience the frustrations that may arise from those situations. Tolerance for ambiguity is a good predictor for success in learning a foreign language.

There is a coherent and significant correlation between motivation and academic performance, but there seem to be no relationships between personality and motivation. Personality and motivation influence performance, each with a different specific weight. The personality traits that showed the highest correlation with learning were: the sense of authority, perseverance in work and low state of anxiety.

BIBLIOGRAPHY

- Beck, C, *Managerial Communication: Theory&Practice* Upper Saddle River Prentice-Hall1999
- Brown, H. *Principles of Language Teaching and Learning*, New York, Longman, 2000
- Carroll, J, Sapon, S, *Modern Language Aptitude Test*, Manual, 2002
- Cervantes, I. *The Role of Risk-Taking Behaviour in the Development of Speaking Skills in ESL Classrooms*, Revista De Lenguas Modernas. Vol. 19, 2013
- Chomsky, N., *New Horizons in the Study of Language and Mind*, Cambridge, CUP, 2000
- Cismaş S.C., *Teaching Standards, Evaluation Standards, Communication Standards – EU Perspectives*, Workshop for English professors from the University of Civil Engineering, the Polytechnic University of Bucharest, Carol Davila University of Medicine and Pharmacy, Bucharest, March, 2007, organizer: Faculty of Engineering in Foreign Languages, FILS UPB
- Cismaş, S.C, *Leadership Gender Equality: Communication and Reflection*, Language and Literature, European Landmarks of Identity, Pitesti University Press 2016, pp. 228-234
- Cismaş, S.C., Dona, I., *Multicultural dialogue in management*, LDMD3 International Conference Literature, Discourse & Multicultural Dialogue Tg Mures Romania 2015, Arhipelag XXI Press <http://www.upm.ro/ldmd/LDMD-03/Lds/Lds%2003%2048.pdf> pp. 462-473
- Cismaş, S.C., *Globalization in Engineering Education: Advances in Teaching Presentation Skills*, Proceedings of the 6th WSEAS International Conference on Engineering Education, Mathematics and Computers in Science and Engineering, 2009, pp. 236-240
- Cismaş, S.C., *Interdisciplinary communication, instrument for optimizing the drawing up of technical documentation* in vol Limba, cultura si civilizatie la inceputul mileniului al treilea, prima conferinta cu participare internationala 2007, Ed POLITEHNICA Press, pp. 171 – 175
- Cismaş, S.C., *Mentality Shifts in Business English Communication*, WLC2016 World LUMEN Congress Logos Universality Mentality Education Novelty Vol XV pp. 195-201, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences EpSBS, eds. Sandu, Ciulei, Frunza, Future

- Academy [http://dx.doi.org/10.15405/epsbs\(2357-1330\).2016.9](http://dx.doi.org/10.15405/epsbs(2357-1330).2016.9)
<http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.09.25>
- Cismaş, SC, *Didactic Connections between Scientific Writing and Professional Communication in the Foreign Language for Engineering*, Latest Trends on Engineering Education, Maths and Computers in Science & Engineering, the 7th WSEAS International Conference on Engineering/ International Conference on Education and Educational Technologies, 2010, pp. 277-281
- Cismaş, SC, *Education Catering for Professionals' Communication Needs on the Global Labour Market* WLC2016 World LUMEN Congress Logos Universality Mentality Education Novelty, 2016, Vol XV p. 202-207 EpSBS, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences eds. Sandu A, Ciulei T, Frunza A, published by Future Academy [http://dx.doi.org/10.15405/epsbs\(2357-1330\).2016.9](http://dx.doi.org/10.15405/epsbs(2357-1330).2016.9) <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.09.26>
- Clampitt, P, *Communicating for Managerial Effectiveness*, Newbury Park, Sage, 1991
- Cook, V., *Universal Grammar and the Learning & Teaching of Second Languages*, in Odlin (ed) *Perspective on Pedagogical Grammar*, Cambridge, CUP, 1994
- Culhane, S. *An Intercultural Interaction Model: Acculturation Attitudes in Second Language Acquisition*, Electronic Journal of Foreign Language Teaching, Vol. 1, No. 1, 2014
- Deal, T, *Corporate cultures: rites & rituals of corporate life*, Harmondsworth, Penguin, 1982
- Deci, D, Vallerand, J, Pelletier, L. *Motivation & Education: The Self-Determination Perspective*, Educational Psychologist, Vol. 26, 1991
- Dörnyei, Z, *The psychology of second language acquisition*, Oxford University Press, 2009
- Dörnyei, Z, *The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*, New Jersey, Erlbaum Associates, 2000
- Ellis, R., *Understanding Second Language Acquisition*, New York, University Press, 1992
- Gardner, R. *Social Psychological Aspects of Second Language Acquisition*, in Giles, St. Clair (eds.) *Language and Social Psychology*, Oxford, Blackwell Press, 1999
- Hanna, M, *Communicating in Business & Professional Settings*, New York, McGraw-Hill 1998
- Hargie, O. Dickson, D. *Skilled Interpersonal Communication*, Routledge, London 2004
- Hargie, O. *The Handbook of Communication Skills*, London, Routledge 1997
- Holden, N. *Cross-cultural management*, Harlow, Pearson Educational 2002
- Lakey P, *Acculturation: a Review of the Literature* Intercultural Communication Studies XII-2 2003
- Li, D. Li, H. *Whether Positive Global Self-Esteem Can Facilitate Second Language Acquisition* Studies in Literature and Language, Vol. 6, No. 1, 2013
- Liu, M *Reticence in Oral English Classrooms: Causes&Consequences* Asian Journal of English Language Teaching, Vol. 16, 2006
- Martin, J. *Organizational culture: mapping the terrain*, London, Sage, 2002
- Maslow, A, *Motivation and Personality*, New York, Harper and Row, 1970
- Moreno Fernandez, *Principles of sociolinguistics and sociology of language*, Barcelona Editorial Ariel, 1998
- Morgan, A. Barbour, K. *Initial Study into the Personality Types of Undergraduate Business Students*, Allied Academies International Conference Cullowhee Academy of Educational Leadership 2008
- Munoz, C, *Learning languages*, Barcelona, Paidós, 2002
- O'Hair, D. Friedrich, G. Dixon, L. *Strategic Communication in Business and the Professions*, Boston, Houghton Mifflin, 2002
- Price, D. *The Principles and Practice of Change*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2009
- Rivers, W, *Teaching foreign language skills* Chicago, The University of Chicago Press, 1981
- Santos Gargallo, I. *Linguistics applied to the teaching/learning of Spanish as a foreign language*, Madrid, Arco Books, 1999
- Siguan, M., Mackey, W. F, *Education and Bilingualism*, Madrid, Santillana, 1989
- Smith, A. *Innovative Employee Communication*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1991
- Tourish, D. Hargie, O. (eds) *Key Issues in Organisational Communication*, London, Routledge, 2004

Zarate, G., *Représentations de l'étranger et didactique des langues*, Paris, Didier, ENS de Saint-Cloud, 1986

NEW PERSPECTIVES ON MEDICAL HUMANITIES – EMPOWERING STUDENTS IN THE DIGITAL ERA

Laura Ioana LEON

Assoc. Prof. PhD., University of Medicine and Pharmacy “Grigore T. Popa”
Iași

Abstract: Medical Humanities are a topic of interest for Romanian medical students today. The role of the ESP teacher has been constantly challenged in the last two decades or more, once issues such as globalization and the development of technology have started to influence every field of our activities. Likewise, the pandemic has also come with its challenges that also needed to be taken into consideration as the teaching activity has been carried out, since then, mainly in the online medium. This paper is going to address some of the changes that have been implemented in the ESP classes at the “Grigore T. Popa” University of Medicine and Pharmacy, Iasi, Romania, in the attempt to respond to the present-day needs of our students who, along with their linguistic training, have to develop interdisciplinary skills that are so much needed in their future profession. Empathy, communication skills, good observation skills can be developed by means of activities that are part of the vast domain of the medical humanities. Likewise, the paper is going to discuss some of the problems we are facing since we have started to work online, mainly focusing on the idea of keeping students’ interest in the online classes that may no longer have the same impact as the face to face interaction.

Keywords: medical humanities, online teaching, medical students, digital era, cultural differences.

The 21st century ESP teacher has been quite challenged from many directions that have required a fast adaptation to the new contexts, finding new teaching techniques and solutions to keep the students’ interests and also to give them the opportunity to develop interdisciplinary skills that would help them in their future profession. Globalization, the technical development have been the first challenges, but, because of the pandemic, most of our activity has been transferred in the online medium and, consequently, this has brought about some new challenges to the ESP classes. It is obvious that with this transfer in the online medium, the ESP classes have no longer had the same impact upon students and therefore some strategies that would keep the students involved in the topic had to be re-evaluated. We can hardly say that the curriculum needed some change of topics (as the academic curricula has been constantly updated and adapted to the medical students’ need), the main interest has been to focus on some new ways to approach the already existent topics so that students may keep their interest and find reasons to improve their general knowledge and linguistic skills. This paper is going to address some problems that ESP teachers (teaching Medical English) have been faced with since the beginning of the pandemic, along with the solutions that have been found so far in order to keep medical students’ interest in the classes that are mainly delivered online. Medical humanities, though not a new territory at US or Western European Universities, have been introduced quite recently as a topic in our academic curricula, so the focus of our paper will be that of showing how some topic related to this insufficiently explored field in our context, are being dealt with, in

the attempt to make our students realize the importance of exploring these topics, and also to make them more active participants in these online classes. This paper is going to show how, by means of various activities that can be carried online, medical students could acquire new skills in terms of practicing vocabulary in context, develop reading and observing skills, narrate and make connections, discuss, analyze and share knowledge and information with their colleagues and last, but not least, be able to evaluate their own culture in contrast with other cultures.

We have talked before about the dramatic changes that ESP classes have undergone in the last two decades or so. The major concern was to get rid of the old traditional perspective of ESP teachers being in charge with the transfer of specialized vocabulary and some notions related to Academic Writing. The ESP courses and seminars are mainly seen today as opportunities for our students to develop interdisciplinary skills that are related to their main field of interest, i.e., in our case, medicine and healthcare settings. The discussion about topics that relate to medical humanities have come up from the same need to enlarge the perspective, in the context of having access to studies carried out at Medical universities that implemented such programs more than forty years ago and have proven their effectiveness in developing medical students' abilities to communicate and observe better and, above all, to increase their empathy: "Most studies of empathy in medical education use the Jefferson Scale which measures attitudes, yet empathy development as a trait characteristic—framed in terms of skill or competency—remains a focus in medical education and, by extension, the medical humanities (Bleakley 2015; Evans 2002; Gordon 2005; Macnaughton 2000). The skills students are expected to develop through the arts and humanities include competencies such as humanism, empathic listening, and narrative understanding" (Cao 2021). Medical humanities are a vast domain, though, and a foreign language teacher would only have some competencies that he / she may cover, therefore it is important to make reference to the important directions that such an approach may take. Thus, students will get to learn about the strong connection between culture and language, about culture and context, the basic principles of the communication process and intercultural communication and, eventually, about story-telling in medicine (making good use of fiction as a tool for learning about the power of narratives in healthcare settings).

Culture has been a topic of interest in ESP classes for a long time now. It is the major topic 1st year medical students are confronted with, when they are being taught that culture and language are inseparable and that the old traditional view upon language acquisition should be forgotten. That would refer to the idea of mastering the four important skills of reading, speaking, writing and listening. Of course, nobody would say that we no longer need these skills, but saying nowadays that they are enough in considering ourselves some proficient users of a foreign language, is definitely a mistake. The revolutionary theories that made it clear that mastering these four skills is never enough were put forward in the second half of the 20th century, mainly on American territory (Ned Seeley, Wilga Reivers), though the most comprehensive work in this respect probably remains Claire Kramsch's book, *Context and Culture in Language*

Teaching (1993). From that moment on, things have been different in foreign language teaching, as learners have been introduced to cultural elements as well, either directly, by being exposed to cultural matters in the foreign language classes, or they have been guided to detect them in any act of speech or behavior by and large. Thus, in a way, learning a foreign language has become more about finding meaning, what is beneath the actual act of speech. As we have already said, the discussion about culture is by far the most important one as it enables the understanding of the subsequent topics that are also relevant in the field of healthcare. At this point it is important for our students to understand that culture shapes, indeed, everything we do, as later on, when we discuss about doctor-patient interaction, they will also need to understand that our health choices are also culturally situated. In order to have a better perspective upon culture, we find it important to explain to our students that there are two components of culture, that will determine two important aspects of understanding how to deal with a foreign cultural background. These two components have been given different names, from Big C Culture and little c culture to deep culture and surface culture (Garza 2010). By breaking these two components down, students are able to differentiate what it takes to survive on a short term basis in a different cultural context. Little c culture is the one to ensure short-term survival as it refers to those little things that makes our life easier to take while abroad: understanding how to buy a bus or subway ticket, how to pay at the supermarket, how the young generation gets dress or what kind of music they listen to (Garza 2010). Big C Culture may not be that important when it comes to everyday details, but on a long-term staying (as it would be, for instances, in those cases when people may choose to carry out their professional activity outside their cultural context), it becomes of major importance as it may facilitate the way we get to communicate with native speakers (learning communication skills and rules), knowing conversational patterns, understanding the concepts of time (past, present and the future – this could be easily identified in class, as we try to explain Present Perfect Tense to students, a verb tense which is specific only to the English language – likewise, the problem of the aspect, which can be simple and continuous, some other details that we do not experience in Romanian grammar, as far as verb tenses are concerned). By and large, Big C Culture has in view everything that related to understanding a people's mentality and psychology and probably, the best way to discover all these are by discovering the important names of writers and dealing with their literary works (of course, Big C culture is not represented only by important names of writers but we are here to discuss all these things from the perspective of an ESP class whose trainers are some philologists who can only facilitate knowledge coming from these sources).

In order to understand the concept of culture, students have, first, to understand the main features of their own culture. It is not the only time they are going to realize that self-knowledge is a must in order to get further meaning of the other. Thus, the conversation on culture may begin with the assessment of the things they find important in defining a specific culture – and it is always a good idea to start with our own culture. We can go further by discovering what other people from different cultures may think of our own culture, what we like and what we dislike about our culture, what we would

change about our culture until we can gradually switch towards discussing whether they have actually met someone from a different culture, what they think it is important when they visit another country, if they have ever been confused by the actions of someone coming from a different culture (<http://iteslj.org/questions/culture.html>). At this point students may be engaged some activities that may require their own planning and reflection in order to provide them with some autonomy in their work. They can make up their own projects in the form of *culture capsules* (i.e. they can choose a cultural item belonging to any culture – they could choose to describe it, motivating their choice). This exchange of information among students can be very enriching (these projects are presented in class), as we all get to learn from so many different cultural backgrounds. Students may upload their projects in the common folder section, *class materials* (our experience so far, with online classes, has mainly been on Microsoft Teams). Next step would involve speaking about cultural differences. This can be done in many ways. One enjoyable activity that we have chosen was that of speaking about the Romanian and the US campus. Prior to the activity we were not really aware of how much our students knew about their own campus (we do not live cultivating in our students the importance of the students' campus), but this exercise made them think and ask themselves questions about how they would like their campus to be like and, why not, think in terms of developing better relationships with their professors and improve their academic curricula by and large. We chose two films to watch and discuss, both of them having been described by film critics as very accurate representations of the American campus: *Wonder Boys* (Curtis Hanson, 2000) and the newly released Netflix series, episode 1, *The Chair* (Amanda Peet and Annie Julia Wyman, 2021). Besides the exercise of comparing campuses, teachers may also find it worth mentioning issues related to feminism, for instance, as the 20 year gap between the two American productions show how the power has been transferred to women, the main character in the Netflix series being Professor Ji-Yoon Kim, the first female chair of the English Department at the fictional Pembroke University. Students may express their own views and share their own feelings towards a teaching system that is still very different from ours. They can also come with examples of movies that have seen and enjoyed, and which, supposedly carry with them a cultural message.

After having understood the concept of culture, the discussion can go on with communication. Like language, communication is also connected to culture and, in every component of the communication process (verbal and nonverbal communication, paralanguage, active listening and cultural awareness) we will find a cultural feature as well. These details are important in better understanding the doctor-patient communication, especially when the two of them do not share a common cultural background. Communication at the workplace has become an important issue nowadays, not only in healthcare settings, but, at this level it is important for our students to understand that, before they are going to experience their real jobs, learning some basic communication principles is very important. Surprisingly enough, communication starts with listening and in a doctor's profession this is a key skill to master. In the doctor-patient communication, the doctor and the patient are going to

switch roles, becoming, in turns, both the sender and the receiver of the message. First, it is the doctor who has to listen. Diminishing the patient's role in this interaction would be a mistake, as much of the doctor's final diagnosis relies on the story the patient said at the beginning of the interview. The doctor is not only supposed to communicate with his / her patient, a whole team is involved there and we believe that the most important thing they should learn is that there is no stronger voice in the medical team, that all voices are equal and people basically rely on each other. Each stage of the doctor's consultation is discussed (from setting the scene, presenting complaint, taking the medical history, examination of the patient, up to giving result, establishing a diagnosis, planning treatment, discussing sensitive issues, breaking bad news and challenging consultations), from the point of view of discovering all those elements that facilitate communication, break all barriers that might come as obstacles in establishing a coherent dialogue that becomes so important in establishing a correct diagnosis.

Intercultural communication is equally an important topic to be discussed today. We have already seen how culture shapes everything we do, therefore for healthcare professionals it is important to get some perspectives on this as well as putting the patient in his cultural context will definitely lead to a better understanding of things and consequently a better relationship between the doctor and the patient. As it happened with culture, in the context of discussing about intercultural communication, students are going to discover that besides the quite obvious principles that may make you a competent intercultural communicator (empathy, power of integration, tolerance, adaptability, certainty, acceptance and initiative), it ultimately comes to knowing yourself (self-awareness and self-respect) (Jandt 2010). Students can be involved in an experiment provided by the FutureLearn database (<https://www.futurelearn.com/courses/communication-and-interpersonal-skills-at-work>), entitled *Who are you?* in which they can listen to a coach along with her trainee, doing the following exercise: for two minutes, the coach is provoking the trainee to keep answering to the same question, said with different tonalities, *who are you?*. After that, students may also listen to the feedback that the coach is giving to her trainee, this being relevant for how much such an exercise (that they can practice with a friend or a member of the family) can tell you about yourself.

Last but not least, medical humanities also open the door for the use of literature (fiction) in the ESP classes. There are various exercises that can be done with students. The aim of such exercises is mainly to show students the power of narration in medicine. Many specialists have associated the idea of story-telling with that of the patient's presenting complaint as in the first part of the medical interview, before any medical test are performed, the doctor has to listen to the patient's story and, ultimately, giving meaning to it. Based on this narration, the doctor will be able to build up a whole diagnosis (studies showing that 80% of the diagnoses rely on the patient's story that is told in the first part of the interview). Students' access to literary text may end up in having very good effects upon the improvement of their observational skills and up to a certain extent, even of their empathy, as knowing how to understand a literary text, they will have a better access to the patient's story (understanding signs and clues behind the

actual story as such: the chronology of events, or how that particular illness or disease has come to influence his / her personal and professional life, along with all the people around him / her): “Why do we tell stories? How can we not? We are born storytellers or, better, we live our stories before we tell them. Each of us is born into a family, a community, a culture from which we derive our initial sense of self and of what life is like. Without realizing it, we assimilate and live by stories that rescue us from a sequence of disconnected happenings. Over time, as we experience other ways of seeing the world and thinking about things, we may question and begin rewriting some of these taken-for-granted storylines according to our own lights. But as long as all goes well with us, we tend to live our story without giving it much thought. It is only when we ask *why* things happened the way they did that a narrative impulse is triggered” (Cole 2019). In the last 5 years, so even before the pandemic, medical students have started to participate in various literary events that took place at our Faculty, facilitating their meeting with contemporary writers that they could listen to and hopefully, later on, discovering their literary works. During the pandemic we have not stopped these activities, inviting writers or other personalities in the field of arts to talk about topics of interest to our students. Students discovered the works of some contemporary authors who write using the 1st person narrative, most of their literary works dealing with various personal trauma or issues (Radu Vancu, Marius Chivu, Tatiana Țibuleac, Bogdan Răileanu), and sometimes even with medical problems (Ioana Nicolaie, Marius Chivu, Lucian Dan Teodorovici). The fact that they can have access to all these contemporary writers is a good thing. Most of them are also present in social media, and students may choose to follow them, keeping in touch with their literary activity. Likewise, discussing in class, fragments from relevant texts that either deal with medical illness or psychological trauma, is a good exercise from many perspectives. Students will probably prefer to discuss shorter texts (so the actual reading of the whole literary work is not a compulsory thing) that are relevant for the above-mentioned purposes. At the end of such activities they could engage in some other activities in which they can write about the potential benefits of writing about illness or about how and in what ways these narratives have the potential to heal (Cole 2019). Students may share thoughts and observations by writing in the general chat of our class team, the line that impressed them the most, while giving a reason for that.

Engaging our students in the teaching process by giving them autonomy to express their thoughts and feelings will definitely transform them into some active learners who may better cope with the tough period of online didactic activity that obviously does not have the same impact upon them. Keeping the pace with what this digital age requires, i.e. technical skills (that should be required from both teachers and their students), and teaching skills, we can also mention the carefully chosen content of our topic that would have to overlap with students’ interests. The content of our activities should be constantly updated and in strict connection with the students’ needs and areas of interest. As we carry out our activity online, we could expand our discussions in social media as well, as students may enjoy our presence there and consequently have a better response to our online classes.

BIBLIOGRAPHY

<https://www.futurelearn.com/courses/communication-and-interpersonal-skills-at-work>
<http://iteslj.org/questions/culture.html>.

Bleakley, Alan. 2015. Medical Humanities and Medical Education : How the Medical Humanities Can

Shape Better Doctors. Routledge apud Cao, Erica L. & Craig D. Blinderman, Ian Cross. **Reconsidering Empathy: An Interpersonal Approach and Participatory Arts in the Medical Humanities** in *Journal of Medical Humanities* on <https://doi.org/10.1007/s10912-021-09701-6>.

Cao, Erica L. & Craig D. Blinderman, Ian Cross. **Reconsidering Empathy: An Interpersonal Approach and Participatory Arts in the Medical Humanities** in *Journal of Medical Humanities* on <https://doi.org/10.1007/s10912-021-09701-6>.

Cole, Thomas R., Nathan S. Carlin and Ronald A. Carson. **Medical Humanities. An Introduction**. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

Evans, David. **The Effectiveness of Music as an Intervention for Hospital Patients: A Systematic**

Review in *Journal of Advanced Nursing* 37 (1): 8–18, 2002 apud Cao, Erica L. & Craig D. Blinderman, Ian Cross. **Reconsidering Empathy: An Interpersonal Approach and Participatory Arts in the Medical Humanities** in *Journal of Medical Humanities* on <https://doi.org/10.1007/s10912-021-09701-6>.

Garza, Thomas J. **Culture in Foreign Language Teaching: The Fifth Skill**, 2010 on <http://www.coerll.utexas.edu/methods/modules/culture/>.

Jandt, Fred E. **An Introduction to Intercultural Communication**. Los Angeles: Sage Publications, 2010, pp 54-5.

Kramsch, Claire. **Context and Culture in Foreign Language Teaching**. Oxford: Oxford University Press, 1993.

Macnaughton, Jane. **The Humanities in Medical Education: Context, Outcomes and Structures**. *Medical Humanities* 26 (1): 23–30, 2000 apud Cao, Erica L. & Craig D. Blinderman, Ian Cross. **Reconsidering Empathy: An Interpersonal Approach and Participatory Arts in the Medical Humanities** in *Journal of Medical Humanities* on <https://doi.org/10.1007/s10912-021-09701-6>.

Ned, Seeley. **Teaching Culture: Strategies for Intercultural Communication**. Lincolnwood Illinois: National Textbook Company, 1984.

Rivers, Wilga M. **Teaching Foreign Language Skills**. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1981.

LE FRANÇAIS SUR OBJECTIF UNIVERSITAIRE: BESOINS ET CONTRAINTES

Andreea PETRE

Lecturer, PhD., „Transilvania” University of Braşov

Abstract: French for university purposes (FOU) is increasingly attracting the interest of French-language teachers. FOU is part of the French for Specific Objective (FOS) approach, the essential dimension of which is the use of the language in a professional context. The FOU is intended for students of all disciplines, required to do part of their studies in the French language. It is a context that prompts the teacher to develop skills in analyzing university situations on several levels: institutional and cultural, collecting field data and proposing didactic materials to develop university competence. The establishment of such a device may encounter logistical and pedagogical difficulties but, at the same time, the students' interest in French university life represents a challenge and a boost for the teacher who must give the French for university purposes the chance to succeed.

Keywords: French for university purposes, French-language teachers, students, skills, university competence

Introduction

Enseigner le français à l'université implique deux situations différentes : d'une part, il s'agit d'une formation auprès d'étudiants qui seront les futurs spécialistes de la langue et d'autre part enseigner le français à des étudiants spécialistes d'autres disciplines. Comme discipline principale le français est rattaché à une faculté de lettres où les étudiants de français sont considérés comme des spécialistes qui sont en train de préparer un diplôme de langue. Dans ce contexte, l'enseignement des langues est lié à une longue tradition universitaire marquée par des programmes constitués autour de la linguistique, de la traduction et de la littérature. L'entrée dans le cursus universitaire est réservée aux candidats ayant appris le français pendant les années scolaires. Un autre contexte, qui nous intéresse, est celui des filières scientifiques où les étudiants suivent un cursus en français ou en anglais en fonction de leur langue de scolarisation. Cet enseignement de quelques heures par semaine peut être présent sur la première année de la licence ou sur certains semestres. Ces variations impliquent deux conséquences : le manque d'intérêt pour l'enseignement et une plus grande liberté de programme. L'enseignant de langue étrangère peut choisir un cours de français général ou un cours connecté avec le monde professionnel. La décision n'appartient seulement à l'enseignant, il doit informer les étudiants sur la possibilité de continuer leurs études en France ou, en envisageant le contexte professionnel, d'effectuer des stages dans des entreprises françaises. Ainsi, les compétences des enseignants de langue à l'université connaissent une nouvelle dimension, destinée à un public universitaire. Un rapprochement entre l'enseignement du français général et celui orienté vers les situations professionnelles a été réalisé après la mise en place du processus de Bologne (1999). Le début des années 2000 est marqué par une forte mobilité des étudiants, situation qui a exigé au professeur de français langue étrangère une attention accrue

vers le contexte des études. Ainsi, la didactique du français langue étrangère propose le Français sur objectifs universitaire (FOU) destiné aux étudiants qui cherchent acquérir des compétences langagières, disciplinaires et méthodologiques nécessaires pour réaliser des différentes tâches universitaires.

Le cadre conceptuel

FOU représente un nouveau concept, un le FLE désigne l'enseignement du français à un public non-francophone, souvent hétérogène. L'apprentissage s'organise autour de l'élaboration d'une compétence de communication, à travers l'acquisition d'un savoir-faire linguistique, communicatif et socio-culturel.

Le FOS est un sous-champ du FLE et représente un enseignement de français pour des étrangers adultes souvent des professionnels ou des universitaires qui veulent suivre des cours de français à visée professionnelle ou universitaire. L'acquisition de compétences langagières, linguistiques et sociolinguistiques envisage des domaines d'activité bien précis, mais caractérisés par diversité comme souligne Mangiante et Desroches : « Le FOS se définit comme une démarche didactique de conception d'une formation linguistique à partir d'une demande précise et des besoins langagiers d'un public identifié, réuni autour d'un même projet. La recherche en didactique du FOS s'oriente ainsi vers la conception de ressources didactiques, l'analyse de discours spécialisés dans des domaines de plus en plus diversifiés, la construction de référentiel de compétences du monde du travail et de la relation entre langue et action en contexte professionnel et universitaire. » (Mangiante, Desroches 2014 : 52)

Les dimensions essentielles qui structurent la méthodologie FOS sont : la dimension langagière qui comprend les discours nécessaires à organiser les actes des métiers et celle de la situation de communication qui est essentielle pour déterminer les contenus d'un programme. Mangiante et Parpette (2004, p.56) précisent les 5 étapes qui organisent la démarche FOS:

- L'étude de la situation générant un programme de français spécialisé
- L'analyse des besoins
- Le travail de terrain
- La collecte et l'analyse des données
- L'élaboration didactique

Considéré comme une branche de FOS, FOU donne une nouvelle dimension au français langue de communication scientifique et permet aux étudiants d'acquérir des compétences langagières, disciplinaires et méthodologies. D'après Mangiante et Parpette (2011,p.5) FOU cherche à développer chez les apprenants trois compétences : les compétences langagières liées aux exigences universitaires (la compréhension du discours pédagogique, polymorphe, polyphonique, multiréférentiel), les compétences pragmatiques liées à la méthodologie universitaire (compréhension des situations de communication écrite universitaire, savoir-faire et savoir-être, restitution, reformulation et liaison) et les compétences culturelles liées aux contenus culturels abordés dans le cours. L'approche communicative est au centre de l'apprentissage et les compétences

énumérées sont acquises par le biais de supports authentiques et d'activités contextualisées.

Identification de la demande

Cette étape est formulée dans un partenariat entre l'université de l'origine et l'université de l'accueil. C'est un besoin ressenti par les enseignants qui constatent les difficultés langagières des étudiants sur le terrain. Ce constat est à l'origine des cours de français ou de terminologie.

Analyse des besoins

Le public de FOU a des besoins spécifiques parce qu'il doit agir dans des milieux universitaires. Cette étape mène à un recensement de situations universitaires et des compétences exigées à partir d'enquêtes menées auprès des étudiants et des enseignants de disciplines. Les situations universitaires sont : les cours magistraux, les travaux dirigés, les travaux pratiques, les exposés, les examens. Les étudiants doivent acquérir des compétences de compréhension orale, de rédaction de différents types d'écrits, de présentation orale et de discussion. Toutes ces compétences sont nécessaires pour mieux maîtriser les situations d'études et d'organisation d'un autre système universitaire. Les étudiants sont venus de systèmes universitaires différents et leur intégration réside dans une formation linguistique qui a pour objectif de répondre de la façon la plus correcte aux besoins d'un public particulier confronté à des situations de communication spécifiques.

La formation linguistique doit respecter un délai rigoureux. Son objectif est de répondre aux besoins du public dont la priorité est de développer la compétence universitaire. On distingue trois composantes principales de la compétence universitaire:

- La composante institutionnelle permet à l'étudiant de comprendre l'organisation de son université, de ses différentes facultés et départements. Un programme de FOU est influencé par la localisation géographique. Pour un étudiant, suivre les études en français dans son propre pays où les enseignants ont la même langue-culture implique moins d'exigences que la mobilité en France où tout se passe en français, sans possibilité de recours à sa langue d'origine.
- La composante culturelle concerne les universités françaises où l'étudiant peut bénéficier de cours sur l'histoire et la civilisation française.
- La composante linguistique envisage le développement des connaissances linguistiques pour que les étudiants puissent suivre les cours dans leurs domaines visés : comprendre des cours, prendre des notes, poser des questions. Les cours de FOU devraient développer des compétences méthodologiques nécessaires à réaliser des tâches universitaires telle que : participer aux colloques, prendre la parole devant un public spécialisé, rédiger un article, identifier et comprendre une problématique, synthétiser un document, rédiger une thèse.

Pour les étudiants qui envisagent une mobilité en France, ces compétences sont indispensables. La problématique est différente pour ceux qui font leurs études en

langue française dans leur pays parce qu'elle implique la dimension disciplinaire. Si tous les étudiants relèvent de la même discipline, le programme se constitue autour de cette discipline. Si les disciplines sont différentes, les compétences traitées s'appuieront sur des thématiques plus générales, accessibles à tous.

Mettre en place du FOU

La conception des unités didactiques nécessite la détermination d'une stratégie disciplinaire ou transversale, de contenus notionnels à aborder, de types d'activités et des dispositifs d'enseignement. L'utilité du FOU est incontestable, mais la mise en place d'un tel dispositif se produit souvent avec difficulté. Une cause est le manque de matériels consacrés au FOU. Une référence didactique connue est l'ouvrage « Le français sur objectif universitaire » (Mangiante et Parpette, 2011) qui offre aux enseignants des instruments pour leur formation et des outils pour les étudiants sous forme de fiches à partir de documents enregistrés sur un DVD. Des autres matériels ont apparus en 2014 : « Réussir ses études d'économie-gestion en français » de Chantal Parpette et Julie Stauber, PUG et « Réussir ses études d'ingénieur en français » de Jacqueline Tolas, Océane Gewirtz et Catherine Carras, PUG.

Une autre difficulté pour professeur consiste à collecter des documents authentiques parce que il est difficile de filmer des cours magistraux et la coopération des professeurs de spécialités avec leurs collègues de langue est empêchée à cause de la faible disponibilité des professeurs de spécialités. D'autre part, le niveau linguistique des étudiants représente un vrai piège pour l'enseignant qui veut appréhender l'enseignement du FOU à des étudiants dont le niveau de français est faible. Compte tenu de ces difficultés, les enseignants sont tentés à abandonner l'idée de concevoir un cours même s'ils se sont familiarisés à la méthodologie.

Et puis, l'enseignant doit savoir si on prépare les étudiants à une mobilité d'étude ou de stage en région francophone. Le FOS concerne deux aspects: le profil des apprenants (médecins, étudiants de chimie, cuisiniers) et la perspective d'un usage ultérieur du français dans le monde professionnel ou universitaire. Par exemple, un cours de français médical dans une faculté de médecine n'est pas justifié si les étudiants n'envisagent de faire des études ou un stage en milieu francophone. Après les discussions avec les étudiants, le professeur constate que le nombre des étudiants qui sont intéressés par une mobilité en France est modeste, mais ils sont très intéressés pour la terminologie médicale spécifique. Ainsi, un cours de FOU à tous les étudiants ne se justifie pas. De même, un cours de français spécialisé peut répondre à un désir d'aborder la discipline en français. Il ne s'agit pas de FOU qui est conditionné par des besoins en contexte universitaire francophone mais de français de spécialité. C'est vrai que les choix des étudiants ne sont pas homogènes. Par exemple, les étudiants de la Faculté de pédagogie et psychologie préfèrent un cours de français général mais ils s'intéressent au système universitaire français et à la vie d'un étudiant étranger en France.

Ainsi, l'enseignant peut construire des séquences pédagogiques en appuyant sur des outils pédagogiques édités en ligne. Par exemple, lire un extrait de cours, accompagné d'une présentation vidéo de l'enseignant présentant le cours et ses objectifs

représente une donnée orale. Elle peut être complétée par des témoignages audios et vidéos d'étudiants interrogés sur leurs parcours universitaires. Le professeur peut proposer aux étudiants des fiches centrées sur le savoir-lire et sur la compréhension des données. La lecture permet à l'apprenant de développer des capacités d'analyse. La compréhension de la logique de sens véhiculée par le texte de référence donne la possibilité de réussir la rédaction des écrits. Les aspects de la langue (lexical et syntaxique) coexistent avec l'aspect contextuel du discours (le milieu universitaire évoqué et ses implications institutionnelles et culturelles). Après un semestre une enquête de satisfaction menée auprès des étudiants a illustré que la majorité des étudiants a adopté une attitude positive à l'égard de ces fiches pédagogiques. Les étudiants ont été intéressés par la vie universitaire et la thématique liée à l'environnement francophone a été perçue comme un grand secours pour les étudiants de la première année. Leur intérêt pour la langue étrangère a augmenté. Toutefois, les niveaux hétérogènes compliquent leur tâche.

Conclusion

Le FOU provoque l'enseignant de français à élargir ses compétences professionnelles pour être en mesure d'entrer en contact avec des pratiques langagières nouvelles. La mise en place d'un tel dispositif peut rencontrer des difficultés d'ordre logistique et pédagogique mais, dans le même temps, l'intérêt des étudiants pour la vie universitaire française représente un défi et un élan pour l'enseignant qui doit donner au FOU la chance de réussir.

Bibliographie:

- Cuq, J.P. - Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde, CLE International, 2003
- Conseil de l'Europe - Cadre européen commun de référence pour les langues, Paris, Didier, 2001
- Mangiante, J.-M. ; Parpette, C. - Le français sur objectif spécifique : de l'analyse des besoins à l'élaboration d'un cours, Hachette, Paris, 2004
- Parpette, C. ; Mangiante J.-M. - « Introduction » du no 47, Le français dans le monde, Recherches et applications « Faire des études supérieures en langue française », CLE International, Paris, 2010
- Mangiante, J.-M. et Parpette, C. - Le Français sur objectif universitaire. Grenoble : PUG, 2011
- Mourlhon-Dallies, F. - Enseigner une langue à des fins professionnelles, Didier, 2008

ENGLISH FOR ACADEMIC PURPOSES

Carmen ANTONARU

Lect. Ph.D, Transylvania University

Abstract: This article aims to identify the major trends currently operating in and relating to English for Academic Purpose and explores the essential researched field of EAP teaching in university. This exploration of English for Academic Purpose analyses the four main parts of academic tests: listening, reading, writing and speaking. As a result of current global and international forces, teaching English for academic purposes (EAP) is going through the most dynamic period thanks to the internationalization of higher education. This article presents strategies and tools with which to successfully teach Academic English language, the language skills specific to higher education.

Keywords: academic vocabulary, language skills, EAP teaching

1. Introduction

English for Academic Purposes (EAP) is a recognized branch of English for Specific Purposes (ESP). Like ESP, it incorporates both learners' needs and target situation analyses (Hutchinson & Waters 1987: 53-64), but it is more focused than the more broadly-based ESP and it measures a candidate's English –language ability for advanced academic study.

This discipline influences students' communication needs, and in the case of ESL students improving their communication skills through classes in English for Specific Purposes (ESP) and the related field of English for Academic Purposes (EAP), decisions must be taken with regard to the content of the texts provided for study in these classes.

“English for Specific Purposes (ESP), with its focus on the specific purposes and needs of the learners, is an umbrella term that encompasses both English for Academic Purposes (EAP) and English for Occupational Purposes (EOP)” (Dudley-Evans, 2001). While the term ‘EAP’ clearly relates to the language and skills ESL students need in order to study through the medium of English, ‘EOP’ is used in situations where students study English for work-related reasons, of which ‘Business English’ is currently a noteworthy example. EAP/ESP pedagogy differs from general English language pedagogy primarily owing to differences between their starting points. While the starting point in the general English classroom will often be language, in the EAP/ESP classroom it is more likely to be the students and their communication needs (Hamp-Lyons, 2001; Dudley-Evans, 2001). This situation is due to ESP and EAP students have more definite and specialized needs than those attending general English classes, making possible a narrower, more clearly defined, pedagogic focus. Dudley-Evans (2001: 132) makes a further distinction, citing Blue (1988) and underlying the distinction between English for General Academic Purposes, or EGAP, which is “designed for pre-study groups, or groups that are heterogeneous with regard to discipline” and English for Specific Academic Purposes, or ESAP, which is “designed to meet the specific needs of a group from the same discipline.”

However, it has been noted (e.g. Clapham, 2001) that even where classes were organized according to discipline, students of one sub-discipline may not be interested in reading material drawn from another sub-discipline. It appears to be the case that the issue of specificity – and how specific to become – is one that cannot be avoided, regardless of the apparent homogeneity of class composition (Pulverness, 2002).

2. Academic listening

Academic listening usually involves the non-native speaker of English trying to follow in English:

- Conversation in a social context
- A monologue in a social context
- A conversation among multiple people in an educational context
- A monologue on an academic topic
- Each recording is followed by various questions types to test for comprehension (filling out a diagram, fill-in-the blank, multiple choice, true or false short answers)

and write adequate notes on it. A wide range of material is presented involving individual and group interaction, types of discourse and patterns of information exchange. Critical listening 'genres' in which training is given include monologues (e.g. stories), dialogues (e.g. phone calls), group discussions, lectures, presentations, recorded announcements (e.g. railway stations), messages (e.g. answer phone recordings) and news items from live television (e.g. BBC WORLD).

As in many ESP classes, there is the question of whether the problems are listening problems or language problems. Definitely much listening to lectures or similar texts is essential. It is also important making students aware of the way lectures are organized, the particular kind of language that is used in lectures (Lynch, 1983) and making sure they know the language, particularly the pronunciation of familiar words, of their own subject.

It is imperative for learners to develop and express ideas unreservedly and to form arguments in their thinking, which can later be expressed in writing. Critical thinking; particularly the freedom to question the validity of propositions and their assumptions is the central platform of a successful approach to academic study in Western contexts. However, as Ballard (in Crooks & Crewes, eds, 1995:151) reminds us, there are 'social and cultural constraints on the expression of such thinking'.

Practicing academic listening, the students develop:

- Ability to follow the speaker's opinion
- Ability to spell accurately
- Ability to understand and distinguish between different ideas (causes, reasons, effect, consequences)
- Ability to follow the way the ideas are organized (main ideas, specific information and attitude)
- Ability to identify key facts and ideas and how they relate to each other)
- Understanding of factual information)

3. Academic Reading

EAP focuses on skimming and scanning, developing reading speed, intensive reading and access background knowledge predict linguistic and rhetorical features of texts and develop interpretation skills. However, not only has the theoretical basis of reading 'skills' and 'strategies' been called into question (Rosenshine, in Spiro, Bruce & Brewer (eds) 1980, Susser & Robb 1990), but most such materials tend to concentrate on short texts and a limited range of topics.

The considerable difficulty with reading is the academic texts involved. The students use a wide range of reading strategies in order to receive more benefit from the course. General efficient reading strategies such as scanning to find the book or chapter, skimming to get the gist and careful reading of important passages (Wallace, 1980, pp. 9-51) are necessary as well as vocabulary building exercises in the student's own area. Learning about how texts are structured can help students to read more efficiently.

Understanding meaning: deducing the meaning of unfamiliar words and word groups relations within the sentence/complex sentences implications - information not explicitly stated, conceptual meaning, e.g. comparison, purpose, cause, effect.

Understanding relationships in the text: - text structures the communicative value of sentences relations between the parts of a text through lexical and grammatical coherence devices and indicators in discourse.

Understanding important points distinguishing the main ideas from supporting detail recognizing unsupported claims and claims supported by evidence - fact from opinion extracting salient points to summarize following an argument reading critically/evaluating the text.

Reading includes:

- Articles or excerpts from books, magazines or newspapers on academic topics of general interest
- Each section is followed by various question types to test for comprehension (filling out a diagram, fill-in-the-blank, multiple choice true or false, short answers)
- Practicing academic reading, the students develop:
- Ability to follow an argument, an opinion, a series of facts or ideas
- A range of reading skills including reading for main ideas and reading for details, as well as understanding the structure of a text at both sentence and paragraph level

4. Academic Writing

EAP teachers need to concentrate on the process of writing - planning, organizing, presenting, re-writing, proof-reading, etc. (Robinson, 1988). Writing classes are often task based and project work allows students to work in their own field (see Bloor & St John, 1988). Projects also allow students to become familiar with ways of working. This involves developing a willingness to accept responsibility for their own learning so that they are able to learn independently using initiative and self-discipline. They need to develop the ability to think logically and independently, to be reflective and critical, to analyse, to synthesise and to be creative:

- describing processes and developments: expressing purpose, means and method, degrees of certainty,
- reasons and explanations/cause and effect describing developments and changes
- describing a sequence of events/time relations.
- developing an argument: presenting arguments, ideas and opinions expressing certainty and doubt supporting an argument: illustrating and exemplifying ideas refuting arguments, ideas and opinions drawing conclusions.
- Writing skills: different kinds of writing, organisation - presentation and layout spelling and punctuation including graphs, charts and tables' style revising the essay - proof-reading.

Practicing academic writing, the students develop:

- Ability to write about information shown in an accurate and concise manner
 - Ability to use an appropriate register (formal/neutral)
 - Ability to write accurate grammar, spelling and punctuation)
 - Ability to organize ideas clearly and cohesively)
 - Some of the common mistakes made by students in Academic writing are:
 - Using informal words instead of academic words.
 - Giving personal opinion in an IDEAS type task
 - Telling stories about your personal history. Academic writing asks to use "examples from your own experience", but this does not mean telling about your life. It means describing examples of things in the world that you know about, have studied or have learned in the media.
 - Giving evidence which is too detailed or specific to a subject
 - Being emotional or too dramatic when giving your opinion in an OPINION task.
- Academic writing is unemotional using impersonal phrases.

5. Academic Speaking Skills

This is becoming increasingly important as teaching methods change to involve more students, joint projects and group marks. Academic speaking classes try to help the students to be more aware of what is involved in seminar and to supply them with some of the interactional language that is used there. Students will be given practice in making presentations, taking part in discussions on academic topics and so on. Vocabulary related to personal feelings and beliefs as well as basis traditional phrases (e.g. additionally, furthermore, and so forth) are important in the speaking section. Command of all verb tenses is also critical since the discussions may focus on topics or beliefs about events or situations of the past, present and future).

Practicing academic speaking, the students develop four important skills:

- Fluency shows how confident they are in speaking English. If they can speak for an extended period of time, that is an indicator of strong fluency.
- Vocabulary. Being a good speaker means constantly growing your vocabulary.
- Grammar. Grammar does matter and the fewer mistakes the students make, the better their speaking skill will be.

- Pronunciation is a complex area, with a lot of sub skills that can be practiced. A skilled speaker can use the sub skills of pronunciation to emphasize and make the communicative effect of their speech more impactful. The sub skills of pronunciation include: word and sentence stress, intonation, rhythm and the use of the individual sounds of a language.

6. Conclusions

EAP teachers are often interested in areas such as cross-cultural studies, academic and study skills development, learning styles, effective teaching methods, integration of students into the wider community, and international education. English for Academic Purpose takes the communicative needs of the learner in an academic context as central, and also uses the most modern methods and techniques available (Musumeci, 1997).

Bibliography

- Tonkyn, A., Locke, C., Robinson, P., & Furneaux, C. (1993). *The EAP Teacher: Prophet of Doom or Eternal Optimist? - EAP Teacher's Predictions of Students' Language Learning and Success: Studying Through English Success*. (In Blue, G.M. (ed), 1993,). Review of English Language Teaching, vol 3 (1). Modern English Publications in association with The British Council.
- Adams, P., Heaton, B. & Howarth, P. (Eds.). (1991). *Socio-cultural issues in English for academic purposes*. London: Macmillan.
- Cowie, A. P. & Heaton, J. B. (Eds.). (1977). *English for academic purposes*. London: BAAL/SELMOUS.
- Hutchinson, T. & Waters, A. (1987). *English for specific purposes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jordan, R. R. (1989). English for academic purposes (EAP). *Language Teaching*, 22, 150-164.
- Jordan, R. R. (1997). *English for academic purposes*. Cambridge: Cambridge University Press
- Kennedy, C. & Bolitho, R. (1984). *English for specific purposes*. London: Macmillan.
- Lynch, T. (1983). *Study listening*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mackay, R. & Mountford, A. (Eds.). (1978). *English for specific purposes*. London: Longman.
- McDonough, J. (1984). *ESP in perspective*. London: Collins.
- Robinson, P. (1980). *ESP: English for specific purposes*. Oxford: Pergamon Press.
- Robinson, P. (1991). *ESP today: A practitioner's guide*. London: Prentice Hall.
- Robinson, P. C. (Ed.). (1988). *Academic writing: Process and product (ELT Documents 129)*. London: Modern English Publications.
- Swales, J. M. (1990). *Genre analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairfax, B. & Trzeciak, J. (1999). *English for academic study series: Listening*. London: Prentice Hall.
- Hamp-Lyons, L. & Heasley, B. (1987). *Study writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lynch, T. & Anderson, K. (1992). *Study speaking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lynch, T. (1983). *Study listening*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McGovern, D. (1994). *English for academic study series: Reading*. London: Prentice Hall.
- Northedge, A. (1990). *The good study guide*. Milton Keynes: The Open University Press.
- Rignall, M. & Furneaux, C. (2000). *English for academic study series: Listening*. London: Prentice Hall.
- Madden, C. G. & Rohlck, T. N. (1997). *Discussion and interaction in the academic community*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Smith, M. & Smith, G. (1988). *A study skills handbook*. Melbourne: Oxford University Press.
- Swales, J. M. & Feak, C. B. (1994). *Academic writing for graduate students*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Swales, J. M. & Feak, C. B. (2000). *English in today's research world*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Trzeciak, J. & Mackay, S. E. (1994). *English for academic study series: Study skills for academic writing*. London: Prentice Hall.
- Wallace M (1980). *Study Skills in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waters, M., & Waters, A. (1995). *Study tasks in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weissberg, R. & Buker, S. (1990). *Writing up research: Experimental research report writing for students of English*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- White, R. & McGovern, D. (1994). *English for academic study series: Writing*. London: Prentice Hall.
- Brath, Caroline. *The case for English for Academic Purposes as subject matter of university language courses Petroleum Institute, Abu Dhabi, UAE*

MOLDAVIAN CHURCH CULTURAL WORK IN THE FIRST DECADE OF THE SEVENTEENTH CENTURY

Ionel CHIRA

**Lecturer PhD, Faculty of Orthodox Theology „Episcop Dr. Vasile Coman”
University of Oradea**

Abstract: In the 17th century, we can speak of a new orientation of the old Romanian literature. Now a current of affirmation of Romanian patriotism is emerging, which has also penetrated religious literature. This continues also in the time of Constantin Brancoveanu, in which the dominant phenomenon is the introduction and generalization of the Romanian language within the church, its official recognition in religious, cultural and state life.

Keywords: church, confessional schools, humanism, old literature, ruler.

The seventeenth century went down in history with actions, initiatives, and a number of literary works of great religious, cultural, and political significance.

During the formation of the old Romanian culture, many rulers-true founders of the Romanian language tried to separate the light from the darkness, to transform the Latin words into Romanian words, to remove the Slavonic language from the royal chancelleries and the church.

Vasile Lupu¹ was among the first preachers of national unity, progressively creating the consciousness of unity of nation, of Orthodox faith and of spiritual creation. He fought "for the entire Romanian tribe" and fought to lay the foundations of the Romanian literary language, thus contributing to the enrichment of the national heritage. Through his activities, he expanded the field of activity of the written word and increased the scope of the printed book for the cultural unity of the three Romanian provinces.

As a good patriot and aware of the Romanian unity, Vasile Lupu was,² along with the great personalities of his time, such as the Metropolitan bishop Varlaam, one of the first builders of Romanian language and authentic Romanian Orthodox spirit.

In his policy, Vasile Lupu relied not only on the administrative apparatus and the army, but also on the church, through which he increased the submission of the classes and social categories,³ because they, as a feudal intention, occupy a leading place in the political, economic, and cultural life of the country.⁴ He was not an innovator in this respect, but in fact perpetuated a tradition established since the founding of our feudal states. The contemporaries who knew him introduce us the voivode, participating according to this ancestral tradition, in all the religious ceremonies and celebrations of

¹ M. I. Căprescu, *Relațiile dintre Matei Basarab, domnul Țării Românești și Vasile Lupu domnul Moldovei*, București, 1899, p. 89; Al. Gligor, *Prin Moldova cu Vasile Lupu*, București, 1987, p. 19.

² Șerban Constantin, *Vasile Lupu, domn al Moldovei (1643-1653)*, București, 1991, p. 91.

³ Gh. Cront, *Istoria dreptului românesc*, vol. I, București, 1980, p. 369.

⁴ M. Holban, M. Alexandrescu, D. Bulgaru, P. Cernăvodeanu, *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, p. 148.

the church, with his whole royal court, carrying out a special pomp and paying greater attention to ensuring a solid material basis to this institution.

Vasile Lupu also showed concern for the churches of Moldavia by repairing older places of worship and by building others from the ground up.

C. C. Giurescu, taking stock of the foundations of Vasile Lupu, mentioned the following: the completion in 1635 of the church of St. John the Baptist from Iasi, the foundation of Miron Barnovschi, the construction of the church from Serbesti (Neamt) in 1636, the church from Copou in 1638, the monastery of the Three Hierarchs in 1637-1639, the church of St. Dumitru from Orhei and another in the fortress of Chilia in 1647-1648, the execution of the works inside the Probota monastery in 1645-1646, the inauguration of a construction - unfinished - at Hlincea near Iasi.⁵

During the reign of Vasile Lupu, the church in Moldavia enjoyed a thorough organization and a special prestige gained through a few high hierarchs, the most representative being Metropolitan bishop Varlaam,⁶ who pastored throughout this reign (1631-1653).⁷

During his reign, it is firstly noticed the presence of many monks from Mount Athos,⁸ Mount Sinai in Moldavia, from various Orthodox monasteries not only from the Southeast of our continent,⁹ from Asia Minor and the Orient, but also from some countries where the Orthodox Church has many places of worship, such as Russia, Ukraine, southern Poland, Transylvania, Wallachia. It is then found that such monks also come from Venice, where the church of St. George of the Greeks was located, once supported also by Petru Schiopul, by his son-in-law Zotu Trizgava, and in the seventeenth century by Nicolae Patrascu, son of Michael the Brave (Mihai Viteazul) and by Voivode Matei Basarab.

The monks who came from the Orthodox East were not only well received in the Romanian Principalities at the Royal Court, but they returned laden with gifts from the Romanian rulers, which consisted of objects of worship: icons, embroidery, gold and silver crosses, ciboriums, etc., in addition to large sums of money. Sometimes the support given to places of worship from the Orthodox East went as far as to dedicate some monasteries and churches from the Romanian Principalities to the holy places of Athos, Sinai, Jerusalem, a phenomenon that appeared before, but which is intensified in the seventeenth century and later.¹⁰

⁵ CC. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, part I, București, 1975, pp. 92-97; A. Dobjanschi, A. Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, București, 1979, p. 105; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Sibiu, 1972, p. 223.

⁶ Porcescu Ștefan, *Locul mitropolitului Varlaam în Biserica Ortodoxă și viața culturală a poporului român*, în revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XXXIII (1957), nr. 10-11, p. 582.

⁷ M. Holban, M. Alexandrescu, D. Bulgaru, P. Cernăvodeanu, *Călători străini despre Țările Române*, ... p. 235; Pr. Scarlat Porcescu, *Tiparnița de la Biserica Trei Ierarhi din Iași. Cea dintâi imprimantă în Moldova*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XLVII (1971), nr. 3-4, p. 204; Florea Mureșan, *Cazania lui Varlaam*, Cluj-Napoca, 1944, p. 42; A. Dobjanschi, A. Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, București, 1979, p. 121.

⁸ M. Beza, *Urme românești la Ierusalim, Palestina, Cipru și Muntele Sinai*, București, 1934, p. 49.

⁹ V. Căndea, C. Simionescu, *Prezente culturale românești: Istanbul, Paris, Sinai*, București, 1982, p. 29

¹⁰ Ibidem, p. 33.

However, it should not be overlooked that Moldavia, alike Wallachia, enjoyed a favourable geographical position for the Orthodox world of north-eastern Europe, in the sense that by crossing their territories were established close links between the Orthodox Church from Russia, Poland and the other Patriarchate of the Vasilian era, concretizing the beginnings of the Romanian humanism in Moldavia. Although it will manifest itself more vigorously only in the next century, the epoch to which we refer has in Grigore Ureche¹¹ and in the other scholars mentioned before, valuable forerunners. Now the foundations of a secular spiritual life are being laid, a fact that will also mark the end of the ecclesiastical patronage over Romanian culture.¹²

Contemporaries speak about Vasile Lupu¹³ as of a very cultured man, friend of the most important Moldavian scholars of the time, connoisseur of Greek, Italian and Turkish languages, which allows him access to a rich literature being, in this sense, considered a very good connoisseur of ancient writers.

His knowledge is varied, strongly impressing everyone he comes in contact with. About him Paul of Aleppo notes: *"to describe the venerable dignity of the bey (voivode), his knowledge, the excellence of his common sense, his familiarity with the ancient and modern authors, pagans, Christians and even Turks, his bravery and military ability, would surpass the powers of the human mind. The truth is that his perfections are famous all over the world."*¹⁴

The voivode is the spiritual and material patron of the entire cultural life of Moldavia and despite the antipathies that the locals show towards the Greeks, Vasile Lupu will surround himself at the royal court with a number of Greek cultural personalities such as Paisie Ligaridis, Meletie Serigos, Nicolae Kerameos, Teodor de Trapezunt etc., actually brought by the voivode not to make the local culture to become a Greek one, but in their capacity as messengers of a highly prestigious civilization, in order to catalyse through the new ideas they conveyed, the spiritual life of Moldavia.

As a true Renaissance prince, Vasile Lupu will lay the foundations of an organized education, the voivode himself materially supporting the construction of schools, the payment of teachers and various maintenance expenses. He built a school in Iasi, on a building plot bought with his own money, at the head of which he will bring, the following year, the rector of the college from Kiev, Sofronie Pociask. Grammar, Latin, Greek and Slavonic were taught here. Nicolae Miclescu Spataru will also graduate from this school, perhaps the first person of the first rank of our culture, a product of the new spiritual environment of Moldavia from the time of Vasile Lupu.¹⁵

¹¹ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, 2008, p. 32.

¹² Antonie Plămădeală, *Clerici ortodocși ctitori de limbă și carte românească*, Editura EIBMBOR, București, 1977, p. 31; Idem, *Nume și fapte în istoria culturii românești, sec. XVII-XIX*, București, 1983, p. 247.

¹³ N. Grigoraș, *Instituțiile feudale din Moldova*, București, 1971, p. 392; Ion Eremia, *Politica externă a Moldovei în sec. XVII*, Chișinău, 1999, pp. 23-43; Charles Diehl, *Figuri bizantine*, București, 1969, pp. 14-18; D. Mazilu, *Barocul în literatura română din sec. XVII*, București, 1976, p. 283; V. Drăguț, *Artă medievală românească*, București, 1976, p. 46; N. Stănescu, *Referatul biografic al localităților și monumentelor din Moldova*, București, 1974, p. 46-52.

¹⁴ M. Holban, M. Alexandrescu, D. Bulgaru, P. Cernăvodeanu, *Călători străini despre Țările Române*, ... p. 48.

¹⁵ P. P. Panaitescu, *Nicolae Miclescu Spătaru*, Iași, 1987, p. 212-213

Voivode's direct concern with the organization of education will be also noticed by some foreigners, among which Paul Beke, who looks impressed by the fact that Vasile Lupu "builds new stone schools of a special size, sometimes with two sides."

For the training of the students, he will bring four young people with a doctorate in the field of philosophy, trained at the high western colleges, paid from his own fortune, "*if later more educators are needed, he does not want to spare any expense*". Bandini stated that during the time of Vasile Lupu, there were 20 schools with 200 students in Moldavia, and we do not know if this number included the Jesuit schools that existed in Iasi, Cotnari and Galati.¹⁶

Like in the other Romanian countries, in medieval Moldavia there was an education organized at the level of the other European states for the preparation of the general knowledge, to which elements from the urban and rural environment had access. There are also some initiatives aimed at raising this public education to a higher level within the colleges and academies of princely inspiration.¹⁷

In the time of Vasile Lupu, the schools where general knowledge, writing, reading, and counting were taught, functioned near places of worship, and especially near monasteries, which became important centres of culture, having the role in particular of preparing the sons of the boyar to become grammarians, clerics and in the future merchants and craftsmen.¹⁸

He sought to resume the old traditions promoted by some rulers who were his predecessors, to reorganize Moldavian education on a new, modern basis, to the requirements of his time, following the model of those in Poland, Kiev, supporting with large sums of money the raising of the new cultural constructions, their maintenance and of the teachers.¹⁹

Although in the sixteenth century, there were no such initiatives in Moldavia, however, the printed book from Wallachia was also spread here, during the reign of Ilie Rares (1546-1551), and Alexandru Lapusneanul (1552-1561).²⁰

Older research from the last century concluded that during the time of Petru Schiopu in 1585, a paper mill would have operated in Moldavia, which also implies the presence of a printing workshop, although documents from this epoch have not confirmed this fact. On the other hand, the problem of the activity of Philip the Moldavian remains unclear before he left to Transylvania, where he printed in Romanian, in Sibiu, in 1544, the Lutheran Catechism.²¹

The need for a printing house in Moldavia was felt even after Vasile Lupu won the throne of the country, especially since all the printed books needed for the church were brought from abroad, Poland through Transylvania and Ukraine. For example, in 1636-1637 Metropolitan bishop Varlaam, who at this time had translated the book *Saint*

¹⁶ M. Holban, M. Alexandrescu, D. Bulgaru, P. Cernăvodeanu, *Călători străini despre Țările Române*, ... p. 51.

¹⁷ Acad. St. Pașcu, *Istoria învățământului din România*, vol. I, București, 1933, p. 156.

¹⁸ M. Holban, M. Alexandrescu, D. Bulgaru, P. Cernăvodeanu, *Călători străini despre Țările Române*, ... p. 148.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Bogdan P. Damian, *Contribuții la bibliografia românească veche*, București, 1938, p. 7-8.

²¹ G. Ivașcu, *Istoria Literaturii române*, vol. I., București, 1969, pp. 130-131; Gh. Cerdaș, *Istoria Literaturii române*, vol. I, București, pp. 256-260.

Callistus into Romanian, addressed the Tsar Mikhail Feodorovici for printing in Moscow. Although his request remained without echo, Vasile Lupu also took an initiative in the same issue in 1640, when he addressed the Lipovans, for pouring Cyrillic letters for himself, which would later be brought to Moldavia to a printing house, which he intended to set up.

A few months later, hieromonk Sofronie Pociatki and a customs officer were sent to Lvov to pick up the ordered letters. However, the operation of the printing house in Moldavia also required specialized personnel; for this Vasile Lupu addressed Petru Movila, the Metropolitan bishop of Kiev, who sent a printer, namely the engraver Ilie, as well as the printing press together with its annexes.²²

The printing house functioned at the Three Hierarchs Monastery as a princely printing house: "*This book called Gospel with teaching has been printed*", it is about *Varlaam's Cazania* or *the Romanian Book of Education*, in his princely printing house in his seat city in Iasi, at the royal monastery of the Three Hierarchs.²³

According to some specialists, Varlaam's book has a place in Romanian culture identical to that of Martin Luther's Bible in German culture, due to the fact that it presents the most careful form of expression of the Romanian language from the first half of the seventeenth century, as well as the decisive contribution he brought to the formation and spread of the Romanian literary language.²⁴

The cultural work in the field of book printing was appreciated by Vasile Lupu's contemporaries; thus, Archdeacon Paul of Aleppo noted in his travel diary in 1653 that the voivode of Moldavia "*printed a large number of books ... and for his people from Moldavia works in Romanian.*"²⁵

Thus, the Romanian language became the official language, being introduced in the church, in the royal chancelleries, in the administration, and where it was still written in Slavonic. Consequently, from now on, a full unity between the environments, between the village and the city, between the written and the oral literature, between the courtly and the Aulic literature is ensured, and the ethnic unity of all Romanians is argued once again.²⁶

With the seventeenth century, the historical preoccupation and implicitly the historical literature, acquires primordially with the Romanian culture. Grigore Ureche will state in the preface of his chronicle that history is a school of patriotism with a moralizing effect, an idea that he pursues throughout his writing, which will make him to be considered the true founder of Moldavian historiography.²⁷

As for his relations with the Orthodox East, it is clear that he established a true authoritarian protectionism over several patriarchates (Constantinople, Antioch, Jerusalem), an unprecedented fact in the history of the Romanian people, in the sense

²² G. Ivașcu, *Istoria Literaturii române*, ..., pp. 130-131.

²³ A. Sacerdoțeanu, *Predosloviile cărților românești*, vol. I, București, 1938, p. 101.

²⁴ Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam*, Napoca, 1983, p. 20.

²⁵ M. Holban, M. Alexandrescu, D. Bulgaru, P. Cernăvodeanu, *Călători străini despre Țările Române*,...p.22-23.

²⁶ N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1970, p. 201.

²⁷ Gr. Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, 1956, p. 24; Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii vechi române*, București, 1992, p. 218.

that he established a real control over the functioning of these high institutions of the Orthodox Church, appointing and dismissing patriarchs, paying their debts to the Ottomans and other creditors as well as those of the monasteries of Mount Athos.²⁸

In the field of culture there is a personal contribution to the renewals that are felt, in the appearance of humanism in its characteristic forms reflected in the historical work of Grigore Ureche, Eustratie the chancellor, in the testimonies of foreign travelers (Niccolo Barsi Caluca), in the work of the metropolitan bishop Varlaam. Also, thanks to him, the printing press was introduced in Moldavia, with the support of Petru Movila, the Metropolitan bishop of Kiev, through which the Romanian literary language was spread in the Carpatho-Danube area, then higher education was created in Moldavia, at European level. In the field of art and architecture there is ascertained the crystallization of a true era of Vasile Lupu in Romanian culture, in which certain manifestations, trends and new ideals, anticipate the premodern openings of the next era. He was also a great founder, the most important in Moldavia after Stephen the Great (Stefan cel Mare), being ahead of Petru Rareș and Alexandru Lăpușneanul.

Bibliographical References

- Beza, M., *Urme românești la Ierusalim, Palestina, Cipru și Muntele Sinai*, București, 1934;
 Cartoian, N., *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1970;
 Căprescu, M. I., *Relațiile dintre Matei Basarab, domnul Țării Românești și Vasile Lupu domnul Moldovei*, București, 1899;
 Cândea, V., C. Simionescu, *Prezente culturale românești: Istanbul, Paris, Sinai*, București, 1982;
 Constantin, Șerban Vasile Lupu, *domn al Moldovei (1643-1653)*, București, 1991;
 Cerdaș, Gh., *Istoria Literaturii române*, vol. 1, București, 1946;
 Ciobanu, Ștefan, *Istoria literaturii vechi române*, București, 1992;
 Cront, Gh. *Istoria dreptului romanesc*, vol. I, București, 1980;
 Damian, Bogdan P. *Contribuții la bibliografia românească veche*, București, 1938;
 Diehl, Charles, *Figuri bizantine*, București, 1969;
 Dobjanschi, A. A., Simion, *Arta în epoca lui Vasile Lupu*, București, 1979;
 Drăguț, V., *Artă medievală românească*, București, 1976;
 Dudaș, Florian, *Cazania lui Varlaam*, Napoca, 1983;
 Eremia, Ion, *Politica externă a Moldovei în sec. XVII*, Chișinău, 1999;
 Idem, *Politica externă a Moldovei în sec. XVII*, Chișinău, 1999, p. 23;
 Idem, *Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634-1653)*, Chișinău, 2000;
 Idem, *Personalitatea religioasă a domnitorului Vasile Lupu*, în revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 12, anul XVIII (1942).
 Giurescu, CC., *Istoria românilor*, vol. III, part I, București, 1975;
 Gligor, Al. *Prin Moldova cu Vasile Lupu*, București, 1987;
 Grigoraș, N., *Instituțiile feudale din Moldova*, București, 1971;
 Holban, M. M. Alexandrescu, D. Bulgaru, P. Cernăvodeanu, *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, București, 1970;
 Ivașcu, G., *Istoria Literaturii române*, vol. I., București, 1969;
 Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, 2008;
 Mazilu, D., *Barocul în literatura română din sec. XVII*, București, 1976;
 Mureșan, Florea, *Cazania lui Varlaam*, Cluj- Napoca, 1944;
 Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Sibiu, 1972;

²⁸ Ion Eremia, *Politica externă a Moldovei în sec. XVII*, Chișinău, 1999, p. 23; Idem, *Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634-1653)*, Chișinău, 2000; Idem, *Personalitatea religioasă a domnitorului Vasile Lupu*, în revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 12, anul XVIII (1942).

- Panaiteescu, P. P. *Nicolae Milescu Spătaru*, Iași, 1987;
- Pașcu, Acad. St., *Istoria învățământului din România*, vol. I, București, 1933;
- Plămădeală, Antonie, *Clerici ortodocși ctitori de limbă și carte românească*, Editura EIBMBOR, București, 1977;
- Idem, *Nume și fapte în istoria culturii românești, sec. XVII-XIX*, București, 1983;
- Porcescu, Pr. Scarlat, *Tiparnița de la Biserica Trei Ierarhi din Iași. Cea dintâi imprimantă în Moldova*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 3-4, anul XLVII (1971);
- Porcescu, Ștefan, *Locul mitropolitului Varlaam în Biserica Ortodoxă și viața culturală a poporului român*, în revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 10-11, anul XXXIII (1957);
- Sacerdoțeanu, A., *Predosloviile cărților românești*, vol. I, București, 1938;
- Stănescu, N., *Referatul biografic al localităților și monumentelor din Moldova*, București, 1974;
- Ureche, Gr., *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1956.

SERGIU SOMEȘAN'S RELATIONSHIP WITH HIS READERS

Irina-Ana DROBOT

Lecturer PhD, Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty
of Engineering in Foreign Languages

Abstract: The purpose of this paper is to analyse the aspects related to contemporary writer Sergiu Someșan's relationship with his readers. The writer has a Facebook page where he interacts with his readers. He has engaged in dialogue with his readers by offering them books with dedication, meaning that those wanting a certain book could send him their photograph, which would be included with a dedication. He has held auctions for his books together with jewels. He is also choosing muses from the girls in his friends list, to whom he dedicates novels. All these examples are consistent with the concept of dialogic novel, but there is also much more than that. Someșan also employs intertextuality, sometimes with his own novels, games with the border between fantasy and reality, and he also prompts reader-response criticism.

Keywords: dialogic novel, reader-response criticism, muses, social media, fantasy.

1. Motivation

Sergiu Someșan is a contemporary writer that exemplifies very well the idea of dialogue with his readers. For starters, he has a Facebook account and communicates with his readers on an everyday basis. He posts news about his novels, contests regarding his books, such as contests based on the most interesting comment about one of the stories in his latest books, book cover proposals that he receives from readers, auctions regarding "selling" his books together with a jewelry item, and others. He has sent readers books with dedications, if they sent him photographs of themselves and he has inserted them in the copy dedicated to them, with a few words from him, in books such as *Gheață la malul sufletului meu*, *Iubirea, ca o pânză de păianjen*, and *Prima și singura mea iubire*. These books also have as protagonists some of his readers that can be found on his Facebook page's friends list. Two of the books are novels: *Gheață la malul sufletului meu* and *Iubirea, ca o pânză de păianjen*. The other two are collections of short stories, reminding, at an intertextual level, of his other short stories collections, and containing selected short stories from them, together with short stories dedicated to the respective "muses" from his friends lists: *Karla, zâna cu ochii azurii* and *Prima și singura mea iubire*. *Karla, zâna cu ochii azurii* is a collection of short stories dedicated to Karla Herescu, a young girl that plays the panpipe, while *Prima și singura mea iubire* is a collection of short stories dedicated to Flavia Lesuc. Both of the latter two short stories collections dedicated to two of his young readers have the "muses'" photographs on the cover and inside the book, with short stories regarding their ideas and fantasies about love and their future, together with short stories selected from the writer's previous fantasy and science fiction short stories collections, such as *Numărul fiarei*, *Carte de magie*, and *Aproape îngeri*. These could be considered intertextual references and also a means of communicating to his readers what he considers to be the best of his short

stories that he believes should be read and shared. By dedicating his books to young readers, he shows that his writings are addressed to them, and that they can enjoy them. Other girls of the same age (18 years old) may identify with Karla and Flavia, and believe that they share the same feelings about fantasizing about love stories, their future, their aspirations, as well as about other worlds and enjoy fantasy stories. After all, the fantasy genre is very popular with young readers all over the world, Romania included. Another book that could appeal to young girls is *Manual practice de magie neagră*, which is about a young teenage girl discovering that she has magic powers and a mission, and navigates between the real and the fantasy world. For this book, the author has also provided dedication and photos of readers requesting it. On his Facebook page, the author has posted the photo of a young girl working in a supermarket which he believed resembled his main character. This could be regarded as a way to attract his readers into trying more and more of his books. Like this, the writer shows that any teenage girl can identify with the main character, due to the fact that 16 years old is a difficult age. The main character, Elenina, deals with the difficulties of this age. She reminds readers of other characters having similar experiences, such as the young teenage witch Sabrina in the movie series *Sabrina, the Teenage Witch* with Melissa Joan Hart in the main role (1996-2003). The same novel has been published under the title *Războiul Eleninei*, without dedication to the writer's readers. We could say that the experience of understanding the age of 16 years old is intertextual, transcending both real and fantasy worlds, as it is an age of self-discovery and understanding, as well as with dealing with various challenging new experience on one's way to adulthood.

Sergiu Someșan also uses other intertextual references to his short stories collections *Carte de magie* (Someșan 2019: 83), *Să n-o săruți pe Isabel* (Someșan 2019: 65) and *Aproape înger* (Someșan 2019: 190), as well as to a whole series of published books (Someșan 2019: 11) in the novel *Iubirea, ca o pânză de păianjen*, through pictures of their covers which he includes in the novel. The same novel, *Iubirea, ca o pânză de păianjen*, also includes, in the beginning, the cover of the novel *Gheață la malul sufletului meu* (Someșan 2019: 3), when he refers, from the perspective of the character of the writer in his novel, to his previous muse, love story, and novel. This could be a means to make playful intertextual references, but also to create his own world that is half-real, and half-fantasy, as well as to promote his previous published books. He makes playful references and playful links to his other published novels, which could be seen as a continuum.

The novels and short stories include stories based on the same pattern: the writer needs some inspiration, so he manages to find a muse, which will help him. On some occasions, after a sad love story ending with a previous muse, he finds happiness with another. The writer is portrayed as a very believable, and sensitive character, who shares many features with the real writer, or at least the image he creates for his user profile on Facebook. Many dialogues presented as screenshots in the novel *Iubirea, ca o pânză de păianjen* look genuine, and the readers can even find some discussions between the respective muse and the writer on Someșan's Facebook page.

Other instances of dialogue between Someșan and his readers had to do with activities and contests on Facebook regarding the book *Prima și singura mea iubire*, for which readers in his friends list could choose from the photos on Flavia Lesuc's Facebook profile one photo for a book cover. Flavia Lesuc was then asked to choose the book cover she liked best. For *Karla, zâna cu ochii azurii*, Someșan posted a short story about the way Karla healed a young man she loved by playing her panpipe for him and chose a comment he preferred from readers and a comment Karla liked from readers in order to offer two copies of the book, with dedication and photo of the readers.

Dialogism, Intertextuality, Games Between Real and Fantasy Worlds

According to Bakhtin, "all texts are fundamentally dialogic" (Muzny et al 2017: ii31). This means that they can be seen as a means of establishing communication between reader and writer, as well as between communities of readers. What is more, communication can be established between other written texts, through intertextuality. According to Orr (2010), "Intertextuality' names a text's relations to other texts in the larger 'mosaic' of cultural practices and their expression." Someșan establishes, for those who know his work well, intertextuality with his own works. This is strongly visible in the case of the short stories collections dedicated to Flavia Lesuc and Karla Herescu. They are typical teenage girls of 18 years old who most likely have their own world of fantasies which is common to other girls their age. The writer tries to attract young readers in his audience. By showing them characters that are so real and at the same time subjects of a writer's fantasies, other readers of the same age may be intrigued and attracted in this world. Someșan crosses the boundaries between real and fantasy world, playing with the readers' expectations. While he and his character in the four books, *Gheață la malul sufletului meu*, *Iubirea, ca o pânză de păianjen*, *Karla, zâna cu ochii azurii*, and *Prima și singura mea iubire* are both verifiable in reality, through his posts on Facebook, and also belonging to a fantasy world, Someșan makes his readers experience a unique mixture of both reality and fantasy. The combination seems, at first sight, unbelievable and shocking, while, at the same time, it is something normal for every individual. We all have our personal fantasies. Why should Someșan make an exception? He lives in his own world, where muses spark his imagination to write his short stories and novels, in a manner similar to other writers of the past. The use of imagination was seen as a usual practice for writers belonging to Romanticism, as well as muses (Downes 2017).

Someșan creates dialogism, allowing dialogue with his readers, based on the background they share, regarding the use of a social media platform like Facebook, together with nostalgia for fantasy, reading, as well as attracting the youth to hobbies like reading. He attracts young girls into a world of imagination and fantasy, which is linked to discovering the pleasures of reading. He relies on all children's pleasure of listening to stories. Once the young girls are turned into muses, they become characters in various stories. The muses are both real and fantastic, since readers never know where the boundaries of the real world can stop. The fantasy about love is common at the age of adolescence, and young girls fantasize about their first love, and try to

discover what they want. For instance, Flavia, the main character in *Prima și singura mea iubire*, both the short stories volume and the short story with the same title, recalls how she was in love with an actor, and how she imagined every boy she dated was the respective actor, to the point where she called them by the actor's first name, until the situation is humorously resolved by finally falling in love with a boy whose second first name is the same as that of her favourite actor's. Every young girl can sympathize and identify with such a situation. Someșan thus introduces readers to familiar and similar experiences to those of his characters, in an attempt to make them more curious about his fantasy world.

Someșan creates a game between fantasy and real world, relying on the effect which is familiar to readers since their childhood, when at the age of six years old they would start to try to understand the difference between imagination and lies (Lyon 2013: 126). Fantasy is a given in everyone's life, on a daily basis. We dream since we are children, we create fabulous worlds, based on the patterns of fairy-tales, and then we imagine different worlds where we would feel at home with our own wishes. The entire process of Someșan's creation of imaginary worlds in his novels is, thus, a familiar experience, common to all. What is different about it is that he is a writer, and he can manipulate this world with more ability. He is both different from us all, as well as so similar to anyone. We readers can both relate to him, and acknowledge how he is superior. As a writer, he appears more in control of his world of fantasy. Readers begin to question whether what he is writing is real or not. On the one hand, everything sounds possible, while on the other hand readers cannot check every detail. The existence of the muses can be verified, since their photos and discussions with the writer that are made public look so real. However, readers do not know at what point the writer slides off into the fantasy world. There should be a breach when the rules of the real world no longer apply, and when the fantasy world takes over. All work of imagination starts from reality. However, there is a point where reality is abandoned and the fantasy world with its different rules takes over. The reader can never be sure about this moment of transition, which is never made obvious by Someșan. At some point, Someșan uses for his writer's persona other first names, such as Victor in *Gheață la malul sufletului meu*, which makes readers wonder to what extent the two personas are actually one and the same. At some point in the story, the two of them will no longer be the same, as there would be one point in time when Sergiu Someșan will be replaced by Victor in this novel. No reader can actually take for real the entire adventures of the writer's character in the four books. Someșan mocks the differences between reality and fantasy, and shows how thin these borders between them can be. He plays with his readers' expectations in a Postmodernist manner, questioning the boundaries between the real and the fantasy world.

After all, any writer draws inspiration by starting from a real fact, but later on distorts the elements of the real world. Someșan leaves these borders unclear. No reader can check what happened, and, if he/she can check, then the extent to which he/she can do so is limited. We readers cannot know Someșan beyond the persona that is on display on his Facebook profile. Even with Facebook profiles, anyone should be careful and

skeptical about the reality of these details. Reality is often distorted on social media. Everyone posts what makes him/her stand out, or look and feel good. Even Facebook as a social media platform is a means of fantasizing and showing a different reality, not the actual one. We retreat in a world of dreams and fantasies on social media, as well as in writing and reading fiction.

Reader-response criticism could explain, to some extent, the phenomenon started by Someşan: "The main advocates of reader-response criticism acknowledge the complementary importance of text and reader." (Benton 2018: 112) Someşan creates a special relationship between the text of his writings and the reader, by showing his interested reading public how the process of writing in his case is taking the reader into account as a character. Thus, young girls that should be his readers become much more: they are turned into characters in his fictional world. To what extent is the world he creates fictional? This is a question that cannot be truly answered. Reality and fantasy are not properly clear-cut, and their borders remain unclear. Someşan could be seen as a day-dreamer, yet, at the same time, his muses are extremely real. We know the saying that if you are not on Facebook, you do not exist. Someşan plays with this idea. All muses, and himself included, who end up as characters in his fictional universe, have Facebook accounts. Readers can check and find the very same photos that are present in the pages of his books. Someşan also places, strategically, the photos of his book covers to show that he is a real writer, in flesh and blood, and therefore readers have all the grounds to start fantasizing about "intruding" in the life of a real writer. However, at some point, the imagination will take over, and the action will become suspicious, at least, if not less believable. Readers will wonder whether Someşan has really seduced the girls that are characters in his fictional works and muses. On Facebook, they can find various signs showing that they have, indeed, communicated, through words, emoticons and likes. However, readers will wonder further if all this is real, if all this is genuine, or if it is just a game. What is interesting is the constant forcing of boundaries, which are more and more blurred, between fantasy and reality.

What is special about Someşan's fictional world is that it can be seen as containing real-life elements which are verifiable, and as real as they could get. By combining the online social media "reality" with "everyday life reality", readers can begin to understand where skepticism should begin. Online social media profiles can rely on a similar mechanism of play between real and fantasy worlds. Similarly, the image we offer publicly for various purposes is not the same and maybe not always true. We may show a very reliable and trustworthy public image, while in private we have very deep personal insecurities. However, for the others, we would show a very positive and very genuine image of someone that is self-assured and trustworthy, as well as of someone that can help them find solutions to all issues.

Similarly, Someşan draws his readers' attention to the fantasy aspect of all social media realities. He plays upon the often talked about issue of pretending to be what you want and what you are not on social media, in order to attract friends and the affection of those you wish. Someşan's fantasy world shows how a writer's life can be imperfect at times. He can be overwhelmed by the reality of everyday life, he can be disappointed by

some relationships, he can be hopeful regarding the development of new love relationships that could help him in his work as a writer. Readers get the feeling that they understand Someşan better, yet, they are still skeptical at some point as to what is real and what is fantasy regarding this writer's life.

In their turn, readers can imagine what is true and what is fantasy in these novels. However, they can never know for certain. After all, everything is part of storytelling, an experience which gives the listener and the teller various rewards, function of what their wishes and dreams are.

Some readers in the online community of Someşan's friends list may compliment him regarding his stories, while others can be outraged. Someşan jokes a lot through his posts, and claims that those readers that are outraged by his ideas should simply leave his friends list. Someşan is a writer that shows lots of humour together with lots of seriousness regarding his writer's craft and the relationship with his readers. He enjoys keeping contact with his readers via social media, which shows he is both modern and traditional. He could be seen as traditional since he portrays himself as a writer that is inspired by some of his readers whom he takes over as muses and turns them into characters in his books.

However, through the device of empathy, which is present in all works of fiction, he manages to make his other readers see themselves in the characters that he has chosen for his books. Thus, in the end, he addresses all readers, while putting forward certain ones as his characters. The device of empathy works in a modern, different way, making readers see it by identifying not with fictional characters, but with characters that they believe at first are real, since they are taken over from Someşan's friends list.

Conclusions

To conclude, Someşan creates various devices which surprise readers with respect to the game between what is real, or perceived as real, and what could be fantasy. The characters that are inspired from real-life persons gain, gradually, and without visible noticing, traits of fictional characters. Someşan manipulates reality as he believes is fit and as he believes it suits his purpose. In the beginning, the readers believe that they are reading stories about real characters, such as about Someşan the writer and his muses, whom are all real-life persons whose Facebook profiles are available on the Internet, and whose lives are the same as described by Someşan. For instance, Karla does play the panpipes. We can find youtube videos of her. However, the fact that there are some elements that can be checked in real life does not mean that everything about them, as described in Someşan's books is real. We can never check all the details. However, Someşan makes it all look authentic. He is very sincere in his stories, and readers are inclined to believe him. However, he may as well be a very good storyteller, but nothing could be actually real, except for a few facts that can actually be checked as being inspired from reality, or even as being as real as they could be. Seeing that some facts are extremely real can be misleading, as this does not mean that absolutely everything is actually real. Someşan plays a game with his readers, by showing them

very real facts and then by combining them with facts that they cannot check, but which sound real due to the fact that the experience is described in an honest manner.

REFERENCES

- Benton, M. (2018). Reader-response criticism. In *International companion encyclopedia of children's literature* (pp. 112-128). Routledge.
- Downes, S. (2017). *The Muse as Eros: Music, Erotic Fantasy and Male Creativity in the Romantic and Modern Imagination*. Routledge.
- Lyon, T. D. (2013). Child witnesses and imagination: Lying, hypothetical reasoning, and referential ambiguity. *The Oxford handbook of the development of imagination*, 126-136.
- Muzny, Grace, Algee-Hewitt, Mark, Jurafsky, Dan, Dialogism in the novel: A computational model of the dialogic nature of narration and quotations, *Digital Scholarship in the Humanities*, Volume 32, Issue suppl_2, December 2017, Pages ii31–ii52, <https://doi.org/10.1093/llc/fqx031>
- Orr, M. (2010). Intertextuality. *The encyclopedia of literary and cultural theory*. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781444337839.wbelctv2i002>
- Someșan, Sergiu. (2018). *Gheață la malul sufletului meu*, Editura Etnous, Brașov.
- Someșan, Sergiu. (2019). *Iubirea, ca o pânză de păianjen*, Editura Etnous, Brașov.
- Someșan, Sergiu. (2021). *Karla, zâna cu ochii azurii*, Editura Etnous, Brașov.
- Someșan, Sergiu. (2021). *Prima și singura mea iubire*, Editura Etnous, Brașov.

LA CLASSE MULTI-NIVEAUX ET SES PROVOCATIONS

Andreea PETRE

Lecturer, PhD., „Transilvania” University of Braşov

Abstract: Teaching a foreign language in a heterogeneous class is a challenge for the teacher who must consider both the efficient management of time and the possibility that progress will appear slower than in the classroom whose level is homogeneous.

The study of a foreign language involves different situations with regard to the audience. Teaching French as a foreign language means the presence of learners who have the same mother tongue (Romanian), a situation which allows teachers to use the mother tongue to compare the two languages and better understand specific difficulties in phonetics, but also in grammar. A particularity is encountered when the learners do not have the same mother tongue, the same nationality and their culture is different.

Using new technology represents an advantage for the multi-level classroom because the learner is placed in almost real communication situations, he can manage his pace of work according to the skills targeted. By using new technologies, the teacher acts as facilitator, a guide in the discovery and progressive mastery of knowledge and skills.

Keywords: teaching, foreign language, multi-level classroom, new technology

1. Introduction

La problématique de l'hétérogénéité des apprenants concerne toutes les disciplines et représente un défi pour tous les enseignants. En ce qui concerne la classe de langue étrangère, on suppose que tous les apprenants ont le même niveau de connaissance de la langue étrangère, mais la réalité est complètement différente parce que le niveau en langue cible est différent d'un élève à l'autre et la capacité d'acquiescence des savoirs et des savoir-faire est spécifique pour chaque apprenant. L'enseignant de langue étrangère sait que « le temps d'enseignement n'est pas identique au temps d'apprentissage » (David-Abry, 2018,13) et, en conséquence, atteindre un niveau de connaissances ne se réalise pas en même temps pour une classe de langue aux niveaux hétérogènes. Cette situation implique l'anticipation des objets de savoir et l'adaptabilité à plusieurs temporalités d'apprentissage.

La progression de la classe multi-niveaux ne se réalise pas d'une manière continue et linéaire. Les deux sens de la progression « progression d'apprentissage et progression d'enseignement » (David-Abry, 2018,15) sont interdépendants et impliquent un choix entre plusieurs progressions des enseignements pour plusieurs progressions d'apprentissage. L'hétérogénéité de la classe provoque l'enseignant parce que la satisfaction des élèves dépend d'une bonne gestion des activités pédagogiques proposées par le premier et celles-ci doivent être adaptées à plusieurs niveaux. L'enseignant doit concentrer deux cours en un seul, sélectionner des supports didactiques, rédiger des fiches autocorrectives pour gagner du temps et gérer la dynamique de la classe. Les apprenants ont des personnalités différentes, des degrés de scolarité différents et des connaissances acquises dans la langue cible différentes. De

même, l'enseignant doit tenir compte des problèmes linguistiques et de la diversité culturelle des apprenants qui n'ont pas tous la même nationalité.

Toutes ces différences mènent à des réactions diverses de la part des apprenants : le stress, la frustration, le manque de confiance face à une difficulté, l'impression que l'enseignant favorise certains au détriment des autres. Il apparaît que la situation du professeur n'est pas facile, spécialement au début du cours, parce qu'il doit adapter les activités aux niveaux de la classe, corriger les erreurs et donner des explications approfondies pour être sûr que les plus faibles ont compris. Cette situation risque de provoquer un sentiment de frustration chez les apprenants ayant des niveaux plus élevés. Face à cette difficulté, les didacticiens proposent deux concepts clés qui se complètent mutuellement : « la variation et la « différenciation » (David-Abrie, 2018, 84). Le premier concept suppose donner des tâches diverses et successives qui doivent être réalisées par tous les apprenants, en même temps. Les élèves peuvent travailler d'une manière individuelle, en groupe ou collectivement (David-Abry, 2018.85). La « différenciation » suppose des tâches différentes proposées aux apprenants. Le Cadre Européen Commun de Référence souligne l'importance de développer deux types de compétences : les compétences générales et les compétences communicatives langagières. Les dernières sont divisées en :

- compétences linguistiques (grammaticales, sémantiques, lexicales, phonétiques, orthographiques)
- compétences sociolinguistiques (importantes pour établir des relations sociales)
- compétences pragmatiques (fondamentales pour organiser des messages et des discours)

L'approche par compétence est propice pour un public hétérogène. L'enseignant devrait proposer des objectifs pour chaque compétence envisagée après une analyse très attentive des besoins du public cible.

1.1. Le public

On doit préciser que l'étude d'une langue étrangère comprend des situations différentes en ce qui concerne le public. On doit envisager non seulement les „spécificités culturelles”, mais aussi les „spécificités linguistiques” (Courtyllon, 2003,27) ignorées „faute de réflexion approfondie sur l'apprentissage d'une langue étrangère (Courtyllon,2003, 27).

Enseigner le français langue étrangère suppose la présence des apprenants qui ont en partage la même langue maternelle (le roumain), situation qui permet aux enseignants d'utiliser la langue maternelle pour comparer les deux langues et expliquer mieux les difficultés spécifiques en phonétique, mais aussi en grammaire. Une particularité apparaît lorsque les apprenants n'ont pas la même langue maternelle, la même nationalité et leur culture est aussi différente. Par exemple, enseigner le roumain comme langue étrangère représente un vrai défi pour l'enseignant qui, au début, ne connaît pas les besoins de ses étudiants et il doit s'adapter très vite à la grande hétérogénéité de la classe.

2. Les méthodes de travail

Les dernières années on a mis en place l'approche actionnelle qui pose au centre le groupe. Ainsi, l'apprenant en action interagit avec d'autres apprenants de la classe, en utilisant la langue cible (David-Abry, 2018, 45). La provocation prend un double sens : d'une part, l'apprenant doit réussir à interagir avec d'autres apprenants qui parlent mieux que lui et d'autre part, l'enseignant doit être capable d'aider ses étudiants afin de surmonter les différents obstacles d'ordre culturel et de communication. Au début du cours de langue étrangère, l'enseignant propose de constituer des groupes de travail dans lesquels chaque étudiant est distribué selon le niveau établi par le professeur. Dans le cas des apprenants étrangers qui apprennent le roumain, les groupes de travail ne sont pas homogènes, mais l'enseignant devrait regrouper les étudiants en fonction de leur langue maternelle et, dans le cas des apprenants arabes, selon une autre langue étrangère qu'ils connaissent. Ainsi, la médiation implique pour le professeur de ne compter pas sur les apprenants plus forts en langue cible (situation présente dans le cas d'étude le français comme langue étrangère), mais sur ceux qui maîtrisent l'anglais ou le français. Dans ces conditions, le rôle de l'enseignant n'est pas du tout facile parce qu'il doit désigner un tuteur du groupe qui ait la même langue maternelle que les autres membres du groupe et un bon niveau en une langue étrangère connue par le professeur pour qu'il puisse accompagner les novices, mais sans agir à leur place.

Dans le cas de la classe multi-niveaux on accorde beaucoup d'importance à l'autonomie de l'apprenant qui connaît mieux ses points faibles, comment il peut s'organiser pour mieux accomplir les tâches didactiques. L'apprenant, étranger en Roumaine, pendant une période limitée, doit analyser ses besoins et fixer ses objectifs à atteindre. Comme acteur social, il est responsable de son apprentissage. L'enseignant doit donner des conseils, proposer des lectures supplémentaires, des exercices d'écoute à faire en son absence/individuellement à la maison afin de compléter le cours.

Le regroupement dans la classe multi-niveaux implique plusieurs modalités de travail selon le niveau de langue des apprenants : le travail en groupe, le travail en sous-groupes, le travail en binôme et le travail individuel (David-Abry :78). Pour les étudiants qui apprennent le roumain comme langue étrangère, le regroupement en classe entière est difficile parce que l'interaction entre les étudiants se réalise avec difficulté. L'enseignant doit grouper les apprenants en sous-groupes de même nationalité et de la même langue maternelle. La particularité serait la présence des étudiants ayant une langue maternelle que l'enseignant ne connaît pas du tout et, en même temps, les apprenants ne connaissent pas une langue étrangère qui puisse les aider à communiquer avec le professeur roumain. Dans une telle situation, du groupe devrait faire partie un étudiant qui connaît une langue étrangère ce qui lui permettra de communiquer avec le professeur. Ainsi l'apprentissage du roumain langue étrangère suppose la connaissance de trois langues : la langue source, la langue étrangère qui sert de médiatrice et la langue cible. Les étudiants pratiquent la grammaire contrastive qui suppose une comparaison entre la langue maternelle et la langue cible, mais pour ceux

qui proviennent des pays arabes on doit faciliter l'accès à la grammaire de la langue cible par le truchement de la grammaire d'une langue étrangère qu'ils connaissent déjà. La difficulté apparaît quand le groupe est formé d'apprenants arabes qui ne connaissent ni l'anglais, ni le français. Dans ce cas, le rôle des apprenants qui sont forts en anglais ou en français est vraiment très important. Ceux-ci communiquent avec le professeur et après, en utilisant la langue maternelle, ils transmettent les informations aux autres étudiants. Cette situation stimule les échanges culturels et interculturels de sorte qu'une nouvelle culture est découverte à partir de la culture source. Pour l'enseignant la gestion du temps représente aussi un vrai problème parce qu'il existe le risque de l'apparition du retard et de la déplanification des activités didactiques. Le temps dont ont besoin ceux qui travaillent à l'aide d'une langue médiatrice est plus long parce que les activités proposées autour d'un même support doivent rassembler les étudiants selon leur langue maternelle et selon la langue médiatrice connue. Ainsi, la progression peut être trop lente pour tous les apprenants. L'enseignant peut proposer des activités supplémentaires à partir d'un même document. En même temps, développer la compétence interculturelle représente un objectif pour l'enseignant qui doit faciliter chez les apprenants la découverte de différents aspects de la culture roumaine. Pour ce faire, il doit choisir des textes simples, illustratifs pour la vie quotidienne de notre pays. Le rythme de travail des apprenants est très différent et la progression est lente. Les autres étudiants étrangers qui ont le français comme langue maternelle (ceux qui proviennent de la République du Congo, par exemple) progressent en roumain plus rapidement grâce à la possibilité de comparer le système de la langue cible avec celui du français. Ainsi, l'enseignant peut constater une vraie différence entre les groupes d'étudiants. En proposant les mêmes activités pour tous les apprenants, l'enseignant doit tenir compte du rythme différent de travail. En conséquence, les tâches sur le contenu des documents didactiques doivent être différenciées selon les capacités langagières des apprenants. Un document proposé à la classe entière permet au professeur une meilleure gestion du temps.

Les étudiants sont encouragés à travailler au sein du groupe et on leur conseille de travailler individuellement pour approfondir leurs connaissances. L'apprenant devient ainsi conscient et responsable de son propre apprentissage et de sa progression.

2.1. L'utilisation des TIC

Les dernières études didactiques (Mangenot, 2006 ; Mangenot, 2017) ont mis en évidence l'importance des TIC (technologies de l'information et de la communication) dans l'apprentissage d'une langue étrangère. La crise sanitaire a touché le processus d'enseignement et les enseignants ont dû s'adapter vite aux situations inédites comme par exemple l'impossibilité des étudiants étrangers de se déplacer en Roumaine à cause de la pandémie. Par conséquent, le processus d'enseignement s'est déroulé en ligne en utilisant la plateforme de l'université qui permet lors d'un cours de créer des espaces réservés aux groupes. Utiliser une plateforme implique plusieurs avantages : la sécurité et l'intimité du groupe d'étudiants. Entre l'enseignant et ses apprenants s'établit une communication qui permet de créer un sentiment d'appartenance. Le professeur

communiqué avec ses apprenants par le BBB (BigBlueButton), en envoyant des fichiers attachés ou des liens internet. Le feedback est réalisé par les discussions et par les devoirs. Dans l'ouvrage *INTERNET et la classe de langue* les auteurs soulignent le double rôle de la tâche : faciliter l'exploration, par les apprenants, et de permettre la construction d'un sens par l'utilisateur (Mangenot et Louveau, 2006,41). Donc, la tâche didactique, notion centrale en didactique des langues, doit être conçue en tenant compte de l'hétérogénéité du groupe, sans négliger l'objectif de la tâche : motiver les apprenants pour mener à bien une production finale. Pour accomplir la tâche, les étudiants disposent de quelques étapes intermédiaires qui offrent la possibilité de progresser aussi les plus forts et les plus faibles des apprenants. En échangeant des informations et des opinions, l'enseignant observe une progression en ce qui concerne la cohésion et la confiance du groupe. La technologie favorise une interactivité permanente et l'apprenant peut travailler d'une manière individuelle, sans être isolé. Le rôle de l'enseignant consiste à choisir un « scénario pédagogique » qui est un ensemble de tâches et de sous-tâches » (Mangenot-Louveau, 2006,42). L'Internet offre un atout important : il amène le monde réel dans la classe. Ainsi l'apprenant a la possibilité de travailler à son rythme, de chercher les informations nécessaires pour accomplir les tâches. Dans ce cas, l'enseignant utilise l'Internet « à la fois pour la recherche de supports authentiques destinés à documenter la simulation globale et comme moyen de communication pour la mise en commun des productions (Mangenot. 2017. 49).

Par exemple, l'enseignant propose aux étudiants de présenter une ville importante pour eux. Ils doivent décrire et noter sur une fiche les informations. Selon le niveau de langue de chaque étudiant, la fiche comporte du lexique accompagné d'illustrations. Les apprenants peuvent utiliser leurs photos personnelles ou ils peuvent chercher sur internet les plus belles photos de la ville à présenter. Les contenus linguistiques et culturels sont partagés et les échanges interculturels sont importants. Ainsi, l'apprenant a la possibilité de se positionner par rapport à sa propre culture, mais aussi de s'ouvrir vers d'autres cultures et de construire une compétence plurilingue et pluriculturelle. Le professeur propose lui-même une fiche où est présentée une ville représentative pour la culture cible et la tâche consiste à trouver des similitudes et des différences entre les villes présentées. Les objectifs de cette tâche sont : construire des dialogues selon le niveau de langue de chaque apprenant, mettre en valeur la dimension plurilingue de qui ou de quoi ???, encourager les échanges culturels.

3. Conclusion

Pour conclure on souligne que la classe multi-niveaux est sollicitante pour l'enseignant. Celui-ci doit mettre en place des contenus multiples qui peuvent être stressants pour les apprenants. Les uns ont des difficultés à comprendre tous les contenus alors que les autres considèrent que la progression est trop lente. Malgré les difficultés, le progrès existe si l'enseignant évalue rapidement et avec exactitude ses apprenants en débout d'apprentissage pour chaque capacité langagière ce qui lui permet de mieux connaître leurs besoins spécifiques. L'apprenant est au centre du processus de l'apprentissage et l'approche par compétences favorise les regroupements des

élèves/des apprenants en fonction de leur langue maternelle, parfois en fonction de leur langue médiatrice (pour les apprenants arabes qui apprennent le roumain), mais aussi en fonction de leurs compétences en compréhension orale, compréhension écrite. L'expérience a démontré que le travail en groupes représente une solution plus efficace pour toutes les classes hétérogènes. De cette manière, chaque apprenant se rend compte de son niveau et peut développer l'auto-apprentissage. En plus il est nécessaire de retravailler les exercices ou d'en demander d'autres à l'enseignant.

Utiliser les TIC représente un avantage pour la classe multi-niveaux parce que l'apprenant est placé dans des situations de communication presque réelles, il peut gérer son rythme de travail selon les compétences visées. En utilisant les nouvelles technologies, l'enseignant agit comme animateur, un guide dans la découverte et la maîtrise progressive des connaissances et des compétences. Même dans une situation de crise sanitaire, dans l'apprentissage d'une langue étrangère, l'impact des TIC est positif : les apprenants sont motivés à travailler.

Références

Livres

- Abry, Dominique (directrice d'ouvrage).2007. *Le français sur objectifs spécifiques et la classe de langue*. Paris : CLE International
- Conseil de l'Europe. 2005.*Cadre européen commun de référence pour les langues. Apprendre, enseigner, évaluer*. Paris : DIDIER
- Courtille, Janine. 2003.*Élaborer un cours de FLE*. Paris : HACHETTE
- Coq, J.-P.1996. *Une introduction à la didactique de la grammaire en français langue étrangère*. Paris : DIDIER
- David, Catherine et Abry, Dominique. 2018. *Classe multi-niveaux et pédagogie différenciée*. Paris : HACHETTE
- Georgescu, Corina-Amelia. 2011.*La didactique du français langue étrangère : tradition et innovation*. Pitești : TIPARG
- Mangenot, François.2006. *INTERNET et la classe de langue*. Paris : CLE
- Mangenot, François.2017. *Formation en ligne et MOOC : apprendre et se former en langue avec le numérique*. Paris : HACHETTE

Dictionnaires

- Coq J.-P. (dir). 2003. *Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde*. Paris: CLE International

STRATEGIES IN LANGUAGE TEACHING VOCATIONAL STUDENTS

Carmen ANTONARU
Lect. Ph. D, Transylvania University

Abstract: This paper aims to present the importance of teaching English for Specific Purposes class. Present study reflects a revival of interest in specific vocabulary teaching in recent years. This is partly due to the development of new approaches to language teaching and motivation of vocational students. The purpose is to make learning English terminology in a certain field more stimulating and motivating, considering that ESP has become increasingly important throughout the world.

Key words: technical vocabulary, vocational students,

1. Introduction

The objective of the English for Specific Purpose (ESP) is to determine the needs of a specific group of learners. ESP focuses more on language in context than on teaching grammar and it covers subjects varying from computer science to tourism and business management, being interspersed into a subject matter area relevant to the learners.

According to Dudley-Evans (2001) the complete characteristics of ESP are:

1. ESP is designed to meet the specific needs of the learners.
2. ESP makes use of the underlying methodology and activities of the specialism it serves.
3. It is centered not only on the language (grammar, lexis, register), but also the skills, discourses and genres appropriate to those activities.

The significant characteristic of ESP for Dudley-Evans (2001) is that teaching and materials are based on the results of a needs analysis. The key questions are:

1. What do students need to do with English?
2. Which of the skills do they need to improve and how well?
3. Which genres do they need to master either for comprehension or production purposes?

In 2002, Bell advocates the three Cs for helping teachers to improve their knowledge and skills in a particular area of ESP.

1. Curiosity

The teacher should be interested in the subject area and want to learn more.

2. Collaboration

Teachers should seek out subject specialists, show them their work and ask for their feedback.

3. Confidence

Confidence will grow as teachers explore the new subject matter, engage with subject specialists and learn from their learners.

2. Organizing Courses

When organizing a course, it is highly important to predetermine practical learning goals and objectives and then convert them into a defined program with the timing of activities for students' achievement. It is compulsory for the teachers to create a proper learning environment for his students and to take into account students' concern in the learning situation, because teacher is considered the key factor in student's motivation. He or she need have a positive attitude and enthusiasm for teaching English. If the teacher makes lessons interesting, the students enjoy learning English and they appreciate it. The students' attitude to studying can be mostly influenced by their teachers.

As Jeremy Harmer states, intrinsic motivation is involved with the factors taking place inside the classroom while extrinsic motivation is concerned with factors outside the classroom. Harmer considers that intrinsic motivation is highly important in students' success or failure. When teaching a course, it is extremely important to create a challenging students' attitude to the language. In his opinion extrinsic motivation includes situations in which students believe that managing of the target language will be a means for getting a better job, position or status.

The essential tasks in organizing a course is selecting, designing and structuring course materials, encouraging the students in their efforts, and providing them with feedback on their results. The teacher should take into account the knowledge of his students' ability when creating a syllabus.

Integrating the special terminology is an excellent way for increasing vocabulary in relation with practice of students. This type of learning correlated with the practical work can increase their interest in English. "ESP must be seen as an approach not as a product. ESP, then, is an approach to language teaching in which all decisions as to content and method are based on the learner's reason for learning" (Hutchinson and Waters)

3. Methods in learning process

3.1. Grammar-translation method

Grammar-translation method (GTM) was often used in the past for teaching the classical languages. The method focuses on grammar at the level of each sentence. Actual data suggest that sentence-level grammar does not account for many exemplifications of real communication. The main focus is on reading and writing at the expense of the speaking and listening skills.

3.2. Direct method.

The purpose of Direct method (DM) is to think in the target language and to develop a good communication ability. Direct method is a method of teaching a foreign language, especially a modern language through speaking and reading, in the language itself, without the use of student's language, without translation.

3.3. Total physical response method

The Total Physical Response method (TPR) is listening with concentration on listening comprehension. Mother tongue is seldom used in lessons. Students can listen to a recording while looking at additional materials that help to understand the meaning

from context. The purpose is to release the stress in speaking, make lessons more enjoyable and encourage students to feel more confident.

4. Teaching vocabulary

According to Hatch and Brown (312), “special lexical items are present in nearly all professions, and each branch has special vocabulary to cover abstract concepts.” Relating to teaching technical vocabulary, teachers should consider:

- **Technical Abbreviations, Symbols and Formulae** – they partly cause the problems. Teachers’ role is to explain their form and meaning, and students should practice them in spoken and written exercises.
- **Sub-technical vocabulary** – words which are not directly a part of specific technical branch, but they appear generally in scientific and technical texts – e.g. derivation, conversion, dense and isolation.
- **Highly technical vocabulary** – words that have a thematic relationship and correspond to the specific technical field.

4.1. Selecting vocabulary

The initial step in teaching ESP vocabulary is to determine which words and special terms are to be taught. The authors Gairns and Redman state that “teachers should take into account the criteria of learnability and teachability. According to Harmer, one of the prevalent principles of vocabulary selection is to teach at first concrete words and gradually abstract words”.

According to Harmer and Thornbury, knowledge of a word involves knowing its:

- **Meaning** - meanings in context
- **Form** – spelling and pronunciation,
- **Grammar** – plurals, countability, past simple/participle forms,
- **Usage** – collocations and appropriate register.

4.2. Techniques of presenting the vocabulary

The major objective of presenting vocabulary is to include the meaning, the correct form and appropriate usage of the new word into the student’s memory. There are different methods and techniques how to present the form and meaning of new lexical items. According to Gairns and Redman, there are some traditional methods and techniques used to present new vocabulary:

- **Visuals** – photographs, flashcards, blackboard drawings, pictures, videos, wall charts, pictograms and real objects; they are useful for teaching concrete words.
- **Demonstrating**: mime/facial expression and gesture – useful for teaching action verbs.
- **Illustrative situations** (oral or written) – this technique is helpful when the words are more abstract.
- **Synonyms and antonyms** – using the words students have already known to teach them similar words.
- **Definitions and explanations** – appropriate for intermediate learners.

When the teacher presents the vocabulary, the practice activities are divided into two relevant groups: **receptive and productive**.

Receptive practice, according to Thornbury, includes:

1. **Identifying** – means finding words in a text or listening, e.g. underline specific words or expressions in the text, or tick, put in the correct column

2. **Selecting** – means recognizing words and making choices among them, e.g. circle the odd word in the line.

3. **Matching** – includes recognizing words and then pairing them with their synonym, antonym, definition, pictures to words etc.

4. **Sorting** – putting the lexical items into different categories, e.g. put these adjectives in two groups – positive and negative.

5. **Ranking and sequencing** – putting the lexical items in some kind of order, e.g. ordering items chronologically, ranking items according to personal preference etc.

Productive practice (the productive skills – writing or speaking – are incorporated in the vocabulary teaching,) includes these types (Thornbury 100):

1. **Completion tasks** (context is given), include open gap-fills or closed gap-fills (multiple choice activities), crosswords,

2. **Creation tasks:** the learner use the word in a sentence or a story, in writing, speaking or both forms, use affixes to build new naming units from given words.

5. Linguistic objectives

The objectives of teaching English are to develop in students both receptive and productive capabilities. The students' role is receptive when he reads or listens and the moment he speaks or writes, the ability becomes productive. The assignments are targeted to involve the students in the process of increasing their knowledge and improving their skills in learning technical terminology. The objective is also to teach students to work with the technical texts to get a competent level of understanding and to succeed in achieving of different tasks in their future careers.

6. Evaluating Students

Regarding Albert Einstein statement "It is the supreme art of a teacher to awaken joy in creative expression and knowledge", I deeply consider that he teacher should be more than a source of information to the students. The teacher can make students progress in their language learning process by identifying their language learning problems and explaining them, improving their skills. The assessment methods allow teachers to evaluate students' progress over semesters. Apart from the advantage of practicing a wide range of thematic technical vocabulary, the assessments have also a practical benefit by creating the employment documents, such as CV, Résumé, and Motivational Letter which students will use in future job applications. Students attain language when they have opportunities to use the language in interaction with their teachers or with other speakers. In this case, teachers ought to give them understanding or misunderstanding back at them through their replies. Learners should be self-confident in order to communicate, and the teacher has the responsibility to encourage and build the learner's confidence.

In the article *Assessment Techniques in Teaching English for Specific Purposes to Engineering Students*, the author Dana Rus states that the experience of alternative types of assessment for ESP (engineering) classes is based on the evidence that "assessment

methods must be continuously re-thought so that their learning potential is preserved and boosted. While not neglecting the importance of occasional summative types of assessment, what matters most of students is the formative type. They contribute to students' active involvement, in their becoming autonomous learners not only of English but also of specialized knowledge. By applying diverse alternative types of assessment methods students are kept motivated and involved in the teaching process, which is the ultimate objective of any didactic initiative." The students of the ESP class have a specific interest for learning; they acquire English as they work with materials which they find relevant and which they can use in their professional work or further studies.

7. Conclusions

Lorenzo Fiorito considers that "learners in the ESP classes are generally aware of the purposes for which they will need to use English. Having already oriented their education toward a specific field, they see their English training as complementing this orientation. Knowledge of the subject area enables the students to identify a real context for the vocabulary and structures of the ESP classroom." The students need integrated English language skills in both the academic and occupational contexts. They also needed the content knowledge of a wide area of English, including English for science and technology and academic English.

Bibliography

- Rus, Dana.: https://www.researchgate.net/publication/332596807_Assessment_Techniques_in_Teaching_English_for_Specific_Purposes_to_Engineering_Students
- Buchanan, Keith. *Vocational English-as-a-Second-Language Programs*. Washington DC: ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics, 1990. *ERIC Document Reproduction Service* ED3211551.
- Comfort, Jeremy; Hick, Steve; Savage, Allan. *Basic Technical English*. Oxford: Oxford 'University Press, 1994.
- Dörnyei, Zoltan. *Motivational Strategies in the Language Classroom*, Cambridge University Press, 2001.
- Eyildirim, Selma, and Sally Ashton. *Creating Positive Attitudes towards English as a Foreign Language.* *English Teaching Forum* 4 (2006): 2-11.
- Gairns, Ruth; Redman, Stuart. *Working with Words*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Kennedy, Chris; Bolitho, Rod. *English for Specific Purposes*. London and Basingstoke: Macmillan, 1984.
- Thornbury, Scott. *How to Teach Vocabulary*. London and New York: Longman, 2002.
- Trimble, Louis. *English for Science and Technology: A Discourse Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 19
- Fiorito, Lorenzo <http://www.usingenglish.com/teachers/articles/teaching-english-for-specific-purposes-esp.html>
- Bell, D (2002) 'Help! I've been asked to teach a class on ESP!' in *IATEFL Voices*, Issue 169, Oct/Nov
- Dudley-Evans, T (2001) *English for Specific Purposes* in *The Cambridge Guide to TESOL*, Cambridge University Press
- Harding, K (2007) *English for Specific Purposes*, Oxford University Press
- Buchanan, Keith. *Vocational English-as-a-Second-Language Programs*. Washington DC: ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics, 1990. *ERIC Document Reproduction Service* ED3211551.

- Comfort, Jeremy; Hick, Steve; Savage, Allan. *Basic Technical English*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Harmer, Jeremy. *The Practice of English Language Teaching*. London and New York: Longman, 1991.
- Hatch, Evelyn; Brown, Cheryl. *Vocabulary, Semantics, and Language Education*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Hutchinson, Tom; Waters, Alan. *English for Specific Purposes: A Learning Centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- Horuby, A. S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford: Oxford University Press, 1995.

WOMEN AS SEXUAL OBJECTS IN YOU ONLY LIVE TWICE (LEWIS GILBERT, 1967)

Dragoș ZETU

Lect. PhD., "Al. I. Cuza" University of Iași

Abstract: Women have always been a key element in the James Bond mythology. They have defined the British agent and his entire outlook on life. Their characterization has never been unitary, so that their image cannot be seen as homogeneous. However, You Only Live Twice represents a major setback for representations of women in Bond movies when compared to other films from the first decade of the franchise like Goldfinger or On Her Majesty's Secret Service. This study discusses various aspect of the dynamic relationship between Bond and women in the fifth movie of the Bond franchise.

Keywords: objectification, setback, the Bond effect, Bond girls, femme fatale.

Din punctul de vedere al box-office-ului, *Thunderball* este filmul cu cele mai mari încasări din istoria filmelor cu Bond: la un buget de 9 milioane de dolari, încasările au depășit pragul de 140 de milioane de dolari adică peste 1 miliard de dolari în 2019, dacă se ia în calcul inflația. Din nou, producătorii au fost puși în fața unor alegeri grele legate de viitorul francizei. În primul rând, era cunoscut faptul că publicul fidel nu dorea schimbări majore în dinamica următorului film. Rețeta folosită pentru primele patru filme cu Bond funcționa, astfel că nu era cazul să se facă inovații majore la acest nivel. Pe de altă parte, fiecare film fusese mai grandios și mai complex decât precedentul, astfel încât Saltzman și Broccoli aveau de răspuns la o provocare majoră: cum aduci ceva nou într-un film în care nu trebuie schimbat prea mult față de precedentele? Astfel, cei doi au ales un regizor nou, pe Lewis Gilbert, cunoscut pentru *Sink the Bismark* (1960) și *Alfie* (1966) și i-au oferit un budget impresionant pentru acea dată, de 10 milioane de dolari. În plus, au făcut o alegere neașteptată, angajându-l pe scriitorul Roald Dahl pe post de scenarist. Interesant este că Dahl nu avea nicio experiență în domeniul scenariilor de film și, după propriile declarații, nici măcar nu cunoștea toate filmele cu Bond, el fiind cunoscut ca scriitor de cărți pentru copii precum *James și Piersica Uriașă* (1961) sau *Charlie și Fabrica de Ciocolată* (1964). Prima decizie a scenaristului a fost să se nu păstreze foarte mult din romanul *You Only Live Twice* publicat de Ian Fleming în 1964. Astfel, din romanul lui Fleming, Dahl nu a rămas decât titlul, unele personaje și intriga legată de moartea lui Bond.

Filmul debutează cu o scenă inedită în care Bond (Sean Connery), aflat în compania unei chinezoaice, este împușcat de doi oameni înarmați. Momentul este total neașteptat din moment ce este evident pentru orice privitor că un film cu Bond nu poate exista în absența eroului. Suspansul este prelungit cu scena înmormântării când, în timpul ceremoniei, trupul lui Bond, înfășurat în pânză, este aruncat în mare. Odată ajuns pe fundul mării, este preluat de un grup de scafandri care îl duc la bordul unui submarin al Marinei Regale Britanice, pentru a afla că Bond trăiește, totul nefiind altceva decât o înscenare a propriei morți pentru a-l proteja pe agentul 007 de eventuala răzbunare a SPECTRE, organizația care organizase operațiunea pe care Bond o dejucase în *Thunderball*.

Urmează o scenă plasată în spațiu, o noutate pentru filmele din acea vreme, unde o capsulă americană Jupiter 16 este pur și simplu înghițită de o navă spațială necunoscută. În timpul unei întâlniri oficiale între americani și sovietici, intermediată de Marea Britanie, se discută intens despre ceea ce americanii considerau a fi un act de război din partea URSS. Oficialii sovietici neagă orice implicare în eveniment, fapt confirmat indirect de britanici, care afirmă că probele arătau că nava spațială necunoscută care se făcuse vinovată de răpirea capsulei americane ar fi aterizat în marea Japoniei. Pentru a investiga cine anume se află în spatele întregii operațiuni, MI6 îl trimite în Japonia pe nimeni altul decât pe James Bond, care se bucură și de sprijinul șefului serviciului secret japonez, misteriosul Tanaka (Tetsuro Tamba). Toate indiciile duc către un concern industrial, Osato Chemicals, condus de domnul Osato (Teru Shimada), care se dovedește a fi unul din liderii SPECTRE. Practic premisa principală a filmului este că organizația criminală, cu un ajutor discret din partea Chinei, încearcă să provoace un al treilea război mondial, interceptând atât capsule americane cât și unele rusești, cu scopul evident de a distruge încrederea americanilor în sovietici și invers. Se sugerează că beneficiarul principal al întregii crize ar fi China comunistă care, în cazul izbucnirii unui război între America și Rusia Sovietică, ar fi putut deveni principala putere mondială. După o serie de aventuri și după ce scapă din mai multe încercări de asasinat organizate de secretara lui Osato, teribila Helga Brandt (Karin Dor), James Bond reușește să descopere baza secretă de unde SPECTRE lansa rachetele care interceptau capsulele spațiale americane și sovietice și care era ascunsă în craterul unui vulcan din Japonia. Cu ajutorul unui grup impresionant de luptători ninja pregătiți de Tanaka, reușește să distrugă baza militară, pentru ca în final să scăpa împreună cu Kissy, o agentă a serviciilor japoneze cu care se căsătorise pentru a-și putea duce la bun sfârșit misiunea sub acoperire.

În ceea ce privește discuția legată de reprezentarea femeilor în *You Only Live Twice*, trebuie spus de la bun început că realizatorii nu au făcut schimbări majore față de *Thunderball*. Mai mult decât atât, este clar că modelul pentru personajul Helga Brandt nu e nimeni alta decât Fiona Volpe, agentul SPECTRE din precedentul film cu James Bond.

Maryam d'Abo și John Cork susțin că în primele patru filme cu Bond se pot identifica trei tipuri de „Bond girl”: „frumoase naive” ca Sylvia Trench și Patricia Fearing, femeile care nu aveau nicio legătură cu lumea spionajului, „femei fatale” precum Miss Taro și Fiona Volpe și „îngeri cu o aripă rănită” ca Tatiana Romanova, Jill Masterson și Domino, femeile aflate în slujba personajului negativ (p. 41). Robert A. Caplen remarcă faptul că în *You Only Live Twice* apare un al patrulea tip: „tovarășul de arme” (p. 195), adică o „Bond girl” care se aliază cu Bond, amândoi având aceeași misiune deși, așa cum vom vedea, femeile din această categorie, Aki și Kissy, sunt mai degrabă niște asistente ale lui Bond și nu îi oferă un sprijin real.

Prima prezență feminină din *You Only Live Twice* este Ling (Tsai Chin), care apare în secvența pre-generic. Ea se află în pat cu James Bond, care o întreabă brusc: „De ce oare fetele din China au un gust diferit față de toate celelalte fete?”. De notat că Bond se referă la tânăra pe care tocmai o îmbrățișează ca fiind o fată, nu o femeie. Ling pare a fi flatată de remarca agentului britanic și îl întreabă într-o engleză aproximativă, cu un puternic accent chinezesc: „Crezi că suntem mai bune?”. Bond, cu vocea plină de încredere al unui adevărat

expert, îi explică tinerei că diferit nu înseamnă neapărat mai bun, „așa cum rața Pekin este diferită de caviarul rusesc, însă mie îmi plac amândouă”. Deloc deranjată de faptul că fusese comparată cu un fel de mâncare pe care bărbatul îl consumă cu plăcere, femeia se oferă să îi gătească cea mai bună rață, după care apasă pe un buton care face ca patul lui Bond să se ridice brusc la perete. Ling dispare, însă doi oameni înarmați intră în cameră și trag câteva rafale de gloanțe în direcția patului. Așa cum am precizat mai sus, ceva mai târziu se dovedește că Bond își înscenase moartea. Rămân însă câteva neclarități legate de rolul jucat de Ling în planul respectiv: face și ea parte din complot? Dacă da, de ce era nevoie ca Bond și ea să fie în pat, dezbrăcați? Oricare ar fi răspunsul, rolul jucat de acest personaj este clar: Ling este un stimul vizual plasat de realizatori la începutul filmului pentru a delecta privirea spectatorilor, în anticiparea unui număr record de femei cu care Bond va interacționa până la finalul aventurii sale asiatice.

Deși Ling nu mai apare în film, Bond și Moneypenny se referă la ea în scena obișnuită în care cei doi se întâlnesc. Din păcate mult așteptatul moment al flirtului dintre spionul britanic și secretara lui M este destul de limitat și oarecum anost. Moneypenny îl tachinează pe Bond, întrebându-l cum a fost fata, la care, ca de obicei, bărbatul dă un răspuns evaziv, pretinzând că nu știe despre ce fată e vorba. Din nou se creează o anumită complicitate între Bond și public din moment ce orice spectator știe că Bond este un mare consumator de „fete” și că e imposibil să nu-și fi amintit de ultima sa cucerire. În plus, atunci când Moneypenny îi confirmă că se referea la chinezoaica cu care îi făcuse legătura, Bond continuă să susțină că nu a interacționat prea mult cu ea („încă cinci minute și aș fi aflat cum era”), deși în scena amintită cei doi se sărutau pasional în pat. Nu fără o oarecare doză de ironie, secretara îi spune: „N-o să știe niciodată ce a pierdut”, aluzie directă la abilitatea lui Bond de a satisface orice femeie care îi cade în brațe. Din nou, Moneypenny apare ca un personaj feminin problematic și oarecum paradoxal: pe de o parte ea pare sincer atrasă de Bond¹, pe de altă parte faptul că relația dintre cei doi se rezumă la obișnuitul flirt nevinovat nu pare să o frustreze prea mult, ea părând că acceptă acest joc al cuvintelor cu aluzii amoroase fără să aibă așteptări concrete. Prin urmare, ea nu pare a fi o victimă a unui comportament pe care mulți l-ar asocia astăzi cu hărțuirea sexuală, așa cum susține critica feministă, ci acceptă de bună voie rolul în acest joc verbal, fiind mai degrabă o parteneră de dialog și nu o „Bond girl” clasică, o jucărie pe care Bond o „consumă” în timpul misiunii sale.

Genericul filmului este unul clasic pentru filmele cu Bond, neprezentând elemente noi în ceea ce privește reprezentările femeilor în comparație cu primele patru filme. Este vorba de aceeași succesiune de siluete feminine care rulează pe ecran printre imagini cu lavă încinsă, anticipând faptul că baza operațiunii lui Ernst Stavro Blofeld, liderul SPECTRE, se afla în interiorul unui vulcan stins din Japonia. Nu lipsesc nici imaginile unor femei japoneze îmbrăcate în costume tradiționale care folosesc evantaie, totul încheindu-se cu siluetele negre a patru femei goale care stau așezate, cu spatele la ecran. E un generic care

¹ În definitiv, atracția oricărei femei față de 007 este înscrisă în mod obligatoriu codul ideologic al filmelor cu Bond.

nu exagerează nici din punctul de vedere al imaginilor erotice și nici al celor care promovează violența.

O analiză de ansamblu al felului în care sunt reprezentate femeile în *You Only Live Twice* relevă faptul că, aproape fără excepție, ele se află în poziții inferioare, „îndeplinind sarcini care nu necesită folosirea facultăților mentale sau vreun efort anume” (Caplen, p. 201). Este și cazul celor două protagoniste de origine japoneză, Aki (Akiko Wakabayashi) și Kissy (Mia Hama). În forma lui inițială, scenariul filmului făcea referire la o singură „Bond girl”. Două actrițe japoneze au concurat pentru acest rol, Mia Hama și Akiko Wakabayashi, cele două fiind trimise în Anglia timp de șase luni pentru a aprofunda limba engleză. Se pare că dintre cele două numai Akiko Wakabayashi a reușit să stăpânească mai bine limba engleză, pe când progresele făcute de Mia Hama au fost destul de modeste, fapt care l-a forțat pe Lewis Gilbert să o aleagă pe Akiko. Totuși, impresionat de dezamăgirea trăită de Mia atunci când a fost înștiințată că nu primise rolul, regizorul a ales să introducă un nou rol feminin în film, care să fie jucat de aceasta, cu condiția ca rolul să nu conțină prea multe replici. Iată motivul pentru care avem două „Bond girls” japoneze în *You Only Live Twice*.

Lisa Funnell susține că Aki și Suzuki trebuie discutate în tandem, ele reprezentând fațete ale aceluiași stereotip rasial, „floarea de lotus”, pe care o definește ca fiind o femeie „supusă și harnică, dispusă să îi facă pe plac eroului masculin, identitatea ei rezumându-se pe relațiile sexuale pe care le are cu el” (p. 82). Încă de la prima apariție pe ecran, Aki pune anumite probleme interpretative. Bond o întâlnește inițial la un meci de sumo, unde bărbatul trebuia să ia legătura cu un agent local, parola convenită între serviciile secrete britanice și cele japoneze fiind „Te iubesc”. Bond, bănuind că tânăra care se așezase lângă el este agentul de legătură, nu pierde timpul și rostește parola. Ironia situației este evidentă: singurul motiv pentru care Bond și-ar declara iubirea pentru o femeie ar fi numai dacă declarația ar fi o parolă secretă. La început, loialitatea lui Aki este pusă la îndoială: deși pare că recunoaște parola, ea îl conduce pe Bond la un alt om de legătură, Henderson (Charles Gray), care este ucis chiar în clipa când îi destăinuia lui Bond cine anume se făcea vinovat de deturnarea capsulei spațiale americane. Îndoiala este menținută și după a doua apariție a tinerei femei, care îl așteaptă pe Bond în fața uzinei Osato, salvându-l de urmăritorii săi. Circumspect, Bond o chestionează în legătură cu rolul ei în întreaga poveste, la care tânăra răspunde sec „Nu am ce alte informații să îți dau”. Misterul din jurul personajului se risipește imediat, atunci când Aki îl conduce pe Bond la șeful serviciilor secrete japoneze, Tanaka. Până în acest punct, Aki joacă rolul unui agent secret eficient și competent, care își îndeplinește cu succes misiunea de a-l ajuta discret pe Bond și a-l conduce la șeful ei.

Tanaka, încântat de ușurința cu care l-a păcălit pe Bond cu ajutorul unei femei frumoase, îi atrage atenția asupra faptului că urmările neglijenței lui 007 în preajma femeilor atrăgătoare poate fi problematică: „Sfatul pe care distinsa mea mamă mi l-a dat cu mult timp în urmă este să nu urc niciodată într-o mașină cu o fată străină. Însă mă tem că tu te vei sui în orice cu orice fată”. Remarca nu este nicidecum o mustrare profesională, ci mai degrabă o glumă colegială. Tanaka se dovedește și el a fi un mare admirator al farmecului feminin.

Odată ajunși pe domeniul lui, Tanaka îl invită pe Bond să se bucure de ospitalitatea japoneză: „În seara aceasta casa mea e a ta, inclusiv toate posesiunile mele, firește.” Odată

intrați în casă, se dovedește că „posesiunile” la care se referea Tanaka nu sunt altceva decât patru tinere atrăgătoare în lenjerie intimă. Reprezentanțele degradante ale femeilor nu se opresc aici. Tanaka îi explică lui Bond că tinerele sunt acolo pentru a-l servi, prima lor sarcină fiind aceea de a-l îmbăia. Mai mult decât atât, japonezul are câteva reguli clare în ceea ce privește femeile: „Regula unu este să nu faci niciodată ceva singur dacă altcineva o poate face pentru tine”, „Regula doi: în Japonia bărbatul e mereu pe primul loc. Femeile sunt pe locul doi”. Bond nu își poate ascunde satisfacția față de aceste reguli pe care le aplica și el instinctiv, declarând: „Aș putea să mă retrag aici, la pensie”. Conversația dintre cei doi bărbați are loc în prezența femeilor care îi săpunesc și îi masează. În realitate, ele au rolul de servitoare supuse, fapt sugerat și de faptul că tot ce trebuie să facă Tanaka pentru a beneficia de serviciile fetelor este să bată din palme ferm, ca într-un harem oriental. Japonezul prezintă această superioritate a bărbaților față de femei ca fiind dovada superiorității întregii culturi japoneze față de cea occidentală: „Englezoaicele voastre nu ar fi niciodată de acord să vă facă aceste mici servicii”. Bond, încrezător în puterea sa de seducție și în „efectul Bond”, sugerează că ar exista câteva femei care ar accepta orice le-ar cere. Întreaga discuție dintre cei doi este ceea ce americanii ar numi „men talk” sau, mai degrabă „locker room talk”. Teza superiorității masculine apare cât se poate de natural și este de presupus că era primită cu încredință de spectatorii care urmăreau filmul, știind fiind faptul că un film care urmărește un succes uriaș la public nu își permite să lezeze sensibilitățile plătitorilor de bilet. Cu alte cuvinte, realizatorii își permit introducerea unei asemenea teme atât din dorința de a sublinia din nou aura de *sex symbol* a agentului britanic, cât și datorită faptului că mentalitatea dominantă a vremii nu condamna ferm un asemenea discurs².

Revenind la Aki, ea apare pe neașteptate în casa lui Tanaka, înlocuind-o pe o tânără care îi făcea masaj lui Bond. Având în vedere că, până în acest moment, cei doi avuseseră o relație strict profesională și că nu părea să existe o atracție vizibilă între ei, familiaritatea arătată de Aki față de Bond este oarecum surprinzătoare. Cei doi se îmbrățișează ca și cum ar fi fost iubiți și s-ar fi cunoscut dintotdeauna, după care femeia îi spune nici mai mult nici mai puțin decât că „îmi face plăcere să-ți fiu la dispoziție”, sugerând disponibilitatea ei de a avea o relație intimă cu agentul britanic. Din acest moment, Aki nu mai pare a fi un agent competent care îl ajută pe Bond în misiunea sa. Mai mult decât atât, naivitatea ei atinge cote comice atunci când, după ce Bond este prins de Helga și reușește să scape de la o moarte sigură, Tanaka îl dojenește din nou pentru ușurința cu care lasă garda jos în prezența femeilor „Alergatul după fete te va ucide până la urmă, Bond-san”. Aki reacționează imediat, încercând să-și apere iubitul: „El [Bond] nu s-ar atinge de acea fată oribilă nu-i așa?” Spionul britanic o liniștește pe fosta lui cucerire: „O, nu, Doamne ferește!”, deși fusese vizibil atras de Helga.

Ceva mai târziu, Tanaka îi propune lui Bond să înceapă o misiune sub acoperire pentru a afla unde se află locația bazei SPECTRE. Pentru a se amesteca printre localnici, Bond trebuie să treacă drept japonez, ceea ce necesită nu numai un tratament cosmetic

² Deși feminismul câștiga notorietate și adepți, ideile egalitare încă nu pătrunseseră în *mainstream*, cel puțin nu în cel al cinematografiei.

îndelungat ci și o soție japoneză. La auzul acestei propuneri, Aki afișează un zâmbet larg, plin de satisfacție, gândindu-se că ea va fi cea aleasă pentru a-i fi soție „japonezului” Bond. Tanaka, însă, are alte planuri, soția aleasă fiind Kissy. Totuși, ea se bucură în continuare de compania lui Bond, petrecându-și noaptea în compania bărbatului pentru a-l învăța să facă totul „în stil japonez”. Din păcate pentru tânăra femeie, în aceeași noapte ea își găsește sfârșitul, fiind otrăvită de un agent SPECTRE care intenționa să îl lichideze de fapt pe Bond. Interesant este că Bond nu pare afectat de moartea neașteptată a lui Aki. După ce Tanaka intră în dormitor, Bond îl informează sec de moartea femeii. Cei doi nu deplâng soarta lui Aki, ci vorbesc în continuare de misiunea lor.

Aki este înlocuită aproape imediat de Kissy, o agentă japoneză cu care Bond se căsătorește pentru a-și păstra acoperirea. Astfel, Kissy este prima soție a lui 007, deși ceremonia este una de fațadă. Scena prezentării miresei este una simbolică. Tanaka îi spusese în prealabil lui Bond că soția pe care i-o alesese „are o față de porc”. Cei doi bărbați schimbă priviri pline de subînțeles pe măsură ce o serie de mirese se apropie, râzând complice de lipsa de atractivitate a primelor femei pe care le văd. Starea de neliniște a lui Bond care nu concepe să aibă o mireasă urâtă, chiar și în cazul unui fals mariaj, se destramă la vederea lui Kissy, o tânără atrăgătoare, sfioasă, dar seducătoare. După ceremonialul japonez al nunții, cei doi ajung în casa tinerei, unde aceasta îi explică ferm lui Bond că vor dormi separat. Firește, Bond protestează, cerând ca relația lor să se consume, deși o cunoscuse pe tânără cu numai câteva ore în urmă. Kissy e însă fermă, afișează o atitudine profesionistă și nu pare a fi atrasă de Bond: „Nicio lună de miere. Avem o misiune.” Femeia pare să dețină controlul, ea fiind cea care trasează clar limitele relației dintre cei doi, în ciuda încercării lui Bond de a o cuceri cu ajutorul farmecului său. În plus, faptul că poartă un kimono care îi acoperă formele pare să indice faptul că refuză să fie privită ca pe un simplu obiect sexual (Funnell, p. 83).

Din păcate, atitudinea ei plină de profesionalism se dezintegrează pe neașteptate a doua zi. În mod inexplicabil, ea începe să îi zâmbească larg lui Bond, totul culminând cu un moment surprinzător în care, după ce găsesc vulcanul care bănuiau că ascunde baza SPECTRE, cei doi se opresc la cererea tinerei, pentru a se odihni. Nu e nevoie decât de o simplă privire languroasă de-a lui Bond pentru ca aceeași femeie care îi respinsese avansurile cu o seară înainte, invocând caracterul strict profesional al relației dintre ei, să îi cadă acum în brațe. În plus, intențiile regizorului legate de personajul Kissy devin și mai clare dacă urmărim felul cum se îmbracă personajul în diferitele scene în care apare. Schimbarea ei de atitudine față de Bond se traduce și printr-o schimbare evidentă la nivelul vestimentației. Deși la început poartă un kimono tradițional, în scenele următoare ea ajunge să poarte un bikini alb, chiar și în timpul ascensiunii vulcanului. Nu este nevoie de un efort interpretativ savant pentru a observa că rolul lui Kissy este cât se poate de limitat, ea nefiind decât un nou stimul vizual, un nou *eye candy*. Chiar și după ce Bond o trimite să îl anunțe pe Tanaka că găsiseră în sfârșit locația bazei secrete și acesta ordonă atacul împotriva locației respective, atac purtat de armata lui de luptători ninja, ea revine purtând o rochie de vară minusculă, pe când toți ceilalți sunt echipați de luptă. Mai mult decât atât, în timpul scenei de luptă care ocupă partea de final a filmului, Kissy nu face altceva decât să

se ascundă, de cele mai multe ori în spatele lui Tanaka, necontribuind în nici un fel la succesul misiunii de distrugere a bazei secrete a organizației SPECTRE.

În final, Bond și Kissy ajung pe o plută de salvare, după ce întreg vulcanul explodează. Misiunea agentului britanic este îndeplinită. Cu ușurința cu care ne-a obișnuit, Bond trece de la atitudinea profesionistă de agent secret competent la cea de amant mereu dispus să profite de prezența femeilor atrăgătoare din jurul său. Astfel, el nu pierde ocazia de a-i propune tinerei de a-și consuma, în sfârșit, relația de soț și soție, începându-și astfel binemeritata lună de miere, propunere pe care, de această dată, tânăra o acceptă bucuroasă „De ce nu?”. Dintr-un motiv care nu este destul de bine sugerat de film, în final Kissy se hotărăște să ignore caracterul profesional al relației sale cu Bond și devine o nouă cucerire a agentului britanic, continuând același tip de imagine a femeii promovat și de Aki.

Helga Brandt este femeia anti-Bond pe care trebuia să o creeze Dahl la sfaturile lui Saltzman și Broccoli, cei doi producători ai filmului³. Ea este numărul 11 în ierarhia organizației criminale SPECTRE, deși lucrează sub acoperire ca secretara personală a lui Osato. Este evident că, datorită succesului avut de personajul Fiona Volpe din *Thunderball*, creatorii filmului *You Only Live Twice* nu au făcut altceva decât să inventeze o replică a personajului respectiv. Astfel, Helga îi seamănă Fionei în mai multe privințe: este o roșcată seducătoare, competentă, stăpână pe situație, orientată spre îndeplinirea misiunii sale (aceea de a-l elimina pe Bond), pilotează avioane și, nu în ultimul rând, pare a fi imună la farmecul lui Bond.

În calitate de secretară a lui Osato, ea pare să accepte acest rol oarecum stereotipic pentru o femeie. Helga nu pare să aibă o altă responsabilitate decât cea de a căra geanta șefului ei și de a-i oferi nelipsitul pahar cu șampanie fără de care acesta nu își începe ziua de lucru. Scena în care Bond se întâlnește cu Osato și Helga în biroul magnatului japonez este o nouă ocazie de a servi cocktailul obișnuit de erotism și aluzii sexuale cu care filmele cu Bond ne-au obișnuit. Astfel, Helga îl servește pe Bond cu un pahar de șampanie, aplecându-se ușor în față. Camera se oprește o clipă pe pieptul ei generos, acoperit cu o bluză portocalie, ocazie pentru Bond de a admira priveliștea care i se oferă. Osato îl avertizează pe spionul britanic că fumatul îi va afecta plămânii, după care Helga îi spune pe un ton enigmatic: „Domnul Osato crede într-un piept sănătos”. Deși fraza pare a fi începutul

³ Acest plan de la care nu trebuie să se abată nici un film cu Bond i-a fost comunicată lui Roald Dahl, autorul scenariului celui de-al cincilea film din serie, *You Only Live Twice/ A doua șansă* (Lewis Gilbert, 1967), de producătorii Cubby Broccoli și Harry Saltzman:

„– Folosești trei fete diferite, Bond având relații sexuale cu toate trei... Deci incluzi trei fete. Nici mai multe, nici mai puține. Fata numărul unu este trup și suflet alături de Bond. Ea apare în film cam până la finalul primei bobine de film. Apoi este lichidată de adversar. E de preferat să moară în brațele lui Bond.

– În pat?, întreabă Dahl.

– Cum vrei, numai să fie de bun simț. Fata a doua este anti-Bond. Lucrează pentru adversarul lui Bond și apare în film în a doua treime a filmului. Ea îl capturează pe Bond și Bond trebuie să se salveze folosindu-se de magnetismul său sexual pentru a o convinge să treacă de partea lui. Fata trebuie să fie și ea lichidată, de preferat într-un mod inedit.

– Nu prea mai există maniere inedite de a ucide fetele Bond, spune Dahl.

– Găsim noi una, răspund ei. Fata numărul trei este și ea trup și suflet alături de Bond. Ea va fi pe ecran în a treia parte a filmului și nu trebuie sub nicio formă omorâtă. Și nici nu trebuie să accepte avansurile lui Bond înainte de ultima scenă a filmului. Păstrăm momentul intim pentru final” (dialog citat în Caplen, p. 196).

unui flirt, imediat după plecarea lui Bond, Helga primește misiunea de a-l elimina, sarcină pe care o deleagă unor asasini care însă nu pot duce planul la bun sfârșit.

Helga primește o nouă șansă de a-l asasina pe Bond atunci când acesta este capturat pe docurile din Kobe. Situația în care se află Bond este fără ieșire. Legat de un scaun din cabina Helgăi de pe vasul Ning Po, cu mâinile la spate, agentul 007 pare vulnerabil în fața femeii care își exprimă imediat autoritatea, dând ordine ferme bărbaților din jur, înainte de a le spune: „Lăsați-ne singuri. Așteptați acolo. Și... închideți ușa”. Cabina luxoasă, creație a celebrului designer britanic Ken Adams, ca de altfel întreg decorul primelor filme cu Bond, oferă un contrast cu natura scenei dintre Bond și Helga. Ținuta elegantă a femeii pare potrivită pentru o cină la un restaurant select, și nu pentru un interogatoriu dur. Ea nu pierde timpul și îi spune, nu fără oarecare satisfacție: „Al meu ești”. Insolența răspunsului lui Bond, „Atunci bucură-te de mine”, o face pe aceasta să îl pălmuiască sec, fiind probabil prima palmă primită de Bond de la o femeie. Helga deține controlul și în privința conversației, ea fiind cea care inițiază un adevărat interogatoriu în urma căruia își dă seama că Bond mințise în privința identității sale reale.

Văzând că discuția ajunsese într-un impas, Helga adoptă o tactică și mai dură. Se apropie de o comodă din sertarul căreia alege un scalpel, apoi se îndreaptă spre Bond, prezentându-i instrumentul chirurgical.

H: Știi ce e acesta?

B: Aș prefera să nu știu.

H: În chirurgia estetică se numește un dermatom. Este folosit pentru a tăia fâșii de piele. Sper că n-o să mă obligi să îl folosesc.

Bond se află într-o situație limită, fiind amenințat cu tortura. Din fericire pentru el, autoritatea femeii pare să se evapore fără nicio explicație. Helga așază deodată scalpелul în buzunarul hainei lui Bond, în timp de îl privește seducător. Bărbatul profită de moment și începe ritualul de seducție spunându-i: „Ce cauți o fată ca tine într-un loc ca acesta?”. Reacția femeii este neașteptată: ea se apleacă asupra bărbatului imobilizat și îl sărută pasional. Nu este clar dacă ea este atrasă sincer de Bond sau joacă o altă carte în încercarea de a afla astfel mai multe despre acesta. În cazul în care își folosește propria putere de seducție pentru a-l dezarma pe Bond, atunci avem aici o răsturnare interesantă de roluri, din moment ce Bond era mereu cel care seducea femeile care lucrau pentru adversarul său pentru a afla mai multe informații confidențiale.

Interesant este și că Bond încearcă să o convingă să îl elibereze, propunându-i să o ajute să scape de Osato și să plece amândoi în Europa. Femeia nu pare interesată de propunerea neașteptată și continuă să îl sărute, aparent captivată de agentul britanic. După ce îl dezleagă, bărbatul apucă scalpелul și îl folosește pentru a tăia bretelele rochiei de seară a Helgăi, fără ca aceasta să se opună. Se pare că misiunea clasică lui Bond de a poziționa femeia care lucrează pentru adversar de partea sa are, în sfârșit, sorți de izbândă. În plus, în timp ce o dezbracă pe tânăra femeie, nu pierde ocazia să facă o remarcă ironică: „Of, ce nu fac eu pentru Anglia”. Astfel, întreaga scenă pare să fie o bizară luptă între doi protagoniști ezitanți, din care Bond iese ca dublu învingător: pe de o parte o convinge pe Helga să îi cruțe viața și să îl elibereze, pe de altă parte se bucură de o noapte în compania unei femei superbe.

A doua zi, cei doi se află la bordul unui avion de dimensiuni mici, pilotat de nimeni alta decât Helga. În mod surprinzător, deși la prima vedere femeia acceptase propunerea lui Bond se a fugi împreună, ea încearcă din nou să îl omoare pe bărbatul alături de care își petrecuse noaptea. Ea își scapă rujul care se dovedește a fi un mic dispozitiv exploziv care umple cabina de fum. Imediat, deschide ușa avionului și sare, după care deschide parașuta. Blocat pe scaunul din spate cu ajutorul unei tije de lemn acționate de femeie înainte de a sări din avion, Bond asistă neputincios la intrarea avionului în picaj, însă reușește să se salveze în ultimul moment. Avionul aterizează forțat și explodează, nu înainte ca 007 să poată fugi. Scena face ca imaginea Helgăi să fie și mai controversată și contradictorie. Pe de o parte, ea pară să se fi prefăcut că este atrasă de Bond pentru a-și duce la capăt misiunea de a-l ucide, pe de altă parte ea se dovedește a fi un asasin stângaci din moment ce toate cele trei tentative de a-i lua viața lui Bond eșuează. Deși, la fel ca Fiona din *Thunderball*, ea refuză să fie repoziționată ideologic de Bond și rămâne de partea antagonistului, în final incompetența ei o trădează. De altfel, acest fapt nu va rămâne fără urmări. Chemată împreună cu Osato în fața lui Ernst Stavro Blofeld, liderul SPECTRE, pentru a da explicații în legătură cu planul eșuat de eliminare a agentului britanic, ea plătește prețul incompetenței sale, fiind aruncată într-un bazin cu piranha.

Niciunul din cele trei personaje feminine din *You Only Live Twice*, Aki, Kissy și Fiona nu surprind prin calitățile lor. De altfel, nici nu putea fi altfel, având în vedere recomandarea primită de Dahl de la producători legată de formula pe care trebuia să o urmărească în elaborarea „fetelor Bond” (vezi „Introducere”). Aki și Kissy nu sunt altceva decât o rescriere stereotipică a imaginii femeilor asiatice, supuse, dispuse să ajute, mereu la ordinul bărbaților. Nici analiza contribuției personajelor feminine la firul narativ nu duce la o concluzie mai bună. La ordinul lui Tanaka, Aki funcționează ca un înger păzitor pentru Bond, însă nu contribuie decisiv la dezvoltarea acțiunii și moare lângă agentul 007. Kissy rămâne lângă Bond până la sfârșitul filmului, însă chimia dintre cei doi este inexistentă, la fel ca și contribuția femeii la intriga filmului. Helga este o *femme fatale* care transmite mesaje dintre cele mai contradictorii și dezamăgește în calitatea ei de număr 11 în ierarhia SPECTRE, fiind aspru sancționată de liderul organizației criminale. Prin urmare, cele trei nu au un impact semnificativ, nefiind altceva decât stimuli vizuali pentru Bond și, nu în ultimul rând, pentru spectatori.

Bibliografie

- Arp, Robert și Decker, Kevin S., *„That Fatal Kiss”: Bond, Ethics and the Objectification of Women* în South, James B și Held, Jacob M. (ed.), *James Bond and Philosophy*, Open Court Publishing, Chicago and La Salle, 2006, p. 201-213.
- Bennet, Tony și Woollacott, Janet, *Bond and Beyond: The Political Career of a Popular Hero*, Macmillan, Londra, 1987.
- Caplan, Robert A., *Shaken & Stirred: The Feminism of James Bond*, Xlibris, Bloomington, 2010.
- Chapman, James, *License to Thrill: A Cultural History of the James Bond Films*, Columbia University Press, New York, 2000.
- d’Abo, Maryam și Cork, John, *Bond Girls are Forever: The Women of James Bond*, Boxtree, Londra, 2003.

Lindner, Christoph (ed.), *The James Bond Phenomenon: A Critical Reader*, Manchester University Press, Manchester, 2003.

Mulvey, Laura, *Visual Pleasure and Narrative Cinema*, Screen 16.3, 1 October 1975.

South, James B și Held, Jacob M. (ed.), *James Bond and Philosophy*, Open Court Publishing, Chicago and La Salle, 2006.

THE INTERNAL REPRESENTATION OF THE WORLD IN KATHRYN ERSKINE'S *Mockingbird* VIA ELENA SEMINO'S COGNITIVE APPROACH

Alina Lucia GRAPINI
PhD. doctor în filologie

Abstract: Kathryn Erskine's Mockingbird has been interdisciplinarily approached via Fowler's term "mind style" with the intention to capture "an impression of the protagonist's world view" (qtd. in Semino 2007: 166). According to the mind style concept, Mockingbird reveals an internal representation of the world in which, Caitlin, the main character, lives, including the presentations of the others characters' minds and, of course, the workings of her mind.

Caitlin's "world view" has the advantage of offering a representation of the world within her mind: "The gray of outside is inside. Inside the living room. Inside the chest. Inside me" (M 2). It is a combination between Caitlin's mental and emotional representations, including feelings, emotions, values, attitudes and beliefs.

Keywords: world view, mind style, speech presentation, linguistic and psychological patterns

The present paper focused on Kathryn Erskine's *Mockingbird* reveals the connection between the mind style of main character Caitlin and the linguistic manner revealed through the first-person narrative. Our protagonist, Caitlin, a ten-year-old girl affected by a "mild" form of Autism, experiences difficulties in communicational acts and in establishing personal relationships, even though she possesses a high level of intelligence and almost a normal conversational behaviour. Our intention is to render how Semino's mind style and Grice's Maxims, through linguistic and psychological patterns, will positively affect Caitlin's relationships and her struggle to survive after the dramatic death of her brother. The manner how Erskine has treated the Asperger Syndrome reveals her preoccupation for human characteristics, such as belief and empathy, without specifically emphasizing the medical issue of autism.

From the very beginning of the story, the readers can identify Caitlin's atypical way of behaving. She is sensitive to the external stimuli such as light, sounds or even smells and feels like a drifting bird: "The bird will be trying to fly but never getting anywhere. Just floating and falling. Floating and falling" (M 1). Being a child affected by autism, she struggles with the incapacity to look into someone's eyes as a premise of establishing a good conversation. Autistic persons usually do not look into someone's eyes, they avoid direct looking and, while addressing people, they choose a random point to look at, to avoid direct looking. Caitlin is aware that she has an unwanted behaviour because she possesses a "manner- chart" which helps her to correct her atypical way of acting: "I got it right! I go to the refrigerator and put a smiley face sticker on my chart under YOUR MANNERS" (M 5).

Caitlin's behaviour can be easily differentiated from the other characters because she unintentionally causes problems, due to her Asperger's syndrome. For

instance, she does not like to be touched by strangers and not even by her father; this is a characteristic of autistic children who dislike to have social interactions via touching and looking. She behaves as an odd child: "He lets me stay there and pats my head through the sweater. If it's through the sweater I don't mind" (M 5). Caitlin has to live with her father after her mother's and brother's death. Having a close relationship with her brother Devon, killed in a shooting school attack, she feels desolate. After their mother's death, Devon, her brother, was the person who helped her to deal with the confusing and complex world around her. Her main preoccupations were drawing, arts and finding closure for her and the other people. Throughout the novel, Caitlin permanently tries to improve her atypical behaviour and the memory of her brother Devon will help her, as, due to her strong relation with him, she has a safe familiar environment and does not need any friends. Because of her previous experiences, she knows very well that people are noisy, used to touching and, for her, it is very difficult to decode their feelings because she does not know what empathy means.

As an autistic child, Caitlin unconsciously reveals the fact that she has social impairment through some of her behavioral patterns. Further narrative clues indicate that she is a cold person. This negative charge, that illustrates her predispositions not to respond with sympathy or empathy in communicational acts or in her social interactions with other people, can be cognitively interpreted as her incapacity to read social language. Regarding her cold and detached way of attitudinizing, highlighted in her relationships, a relevant example can be identified when Caitlin, after her brother's death, is eager to participate in a group project. She decided to draw a hurt heart:

"When I finished my last drawing I go to the sofa where Dad is sitting and show it to him. He reads it and his head droops almost to his knees." (M 54-55).

Due to her inability to show any emotional reactions and her low degree of awareness regarding most of the things and people around her, she appears to be mainly focused on herself.

Mrs. Brook, her teacher, endowed with patience and empathy, is the person who helps Caitlin, through jokes and metaphors, to cope with her disability, even though the girl hates jokes and metaphors, because she is unable to understand them: "Mrs. Brook says you can talk with her anytime because her door is always open, I tell Mrs. Johnson. Actually it's almost always closed. But if you knock then she remembers to open it" (M 15). Endowed with logical thinking, when Caitlin hears the words "the door is always open," she interprets them literally, in the sense that the door will always be open and she will receive support, help and assistance any time she needs them.

Due to the Asperger syndrome, she uses restrictions, repetitions and stereotypes. Caitlin's stereotyped patterns reveal the fact that she is keen on arts, drawing and the significance of words. These patterns are emphasized by some important objects directly related to Caitlin's world. The first object is the art set which reveals her passion for drawing; moreover, her art experience reaches culmination with the box of coloured pencils, a symbol of her success, offered to her by her drawing teacher, at the end of the story. The second object is a dictionary, regarded as her only friend because she took it everywhere she goes as a witness of her love for words. The last significant object is a

board of wood with the caved word Scout, on it. Devon used to call Caitlin Scout, because she resembles one of the main characters from the film *To Kill a Mockingbird*, whereas Devon is similar to Jem and their father, to Atticus. Drawing is her refuge from an incomprehensible life and a way to show her ability as regards this kind of art, as it is proved in below utterances:

"I draw them and also a dogwood--the state tree AND flower—with a cardinal in it—the state bird. Everyone thinks cardinals are red but actually that's just the male. I don't do colors so my cardinal is a female. When I'm done I show my group. Brianna shakes her head. You traced that. No I didn't. No one can draw like that. I can" (M 199).

As concerns restricted behavioural patterns, she is picky and inflexible when she must wear something. She chooses what to put on or the colour of her T-shirts, as rendered in the following quotation:

"The T-shirt can be any color. I don't care as long as it's not yellow or gold or mossy green or pukey green or poopy green—That makes Michael start giggling—or any kind of pink because those colors make me feel sickk. And it can only be one color because I don't like colors running into each other" (M 101).

The Autism disorder makes Caitlin wonder whether her teacher, Mrs. Brook, could also have Autism. Caitlin recognizes that she is as persistent as her teacher and she is also aware that persistence is an autistic characteristic; she concludes that all people who are persistent are also autistic: "We are at recess and I think Mrs Brook might have Asperger's too because she is very persistent which i sone of my skills" (M 89).

Caitlin's behaviour is illustrated through some coping mechanisms, present in many utterances, which reflect consciously or unconsciously, various forms of adaption meant to decrease her anxiety and offer security for her personal space. Such patterns consist of sucking her sleeve, which is the main reason why she wears only long-sleeved T-shirts, screaming, shacking, or even groaning. These atypical behavioural patterns stand proof to Caitlin's mind style and they are illustrated in the following utterance:

"DEV-ON! DEV-ON! DEV-ON! And I hear Dad's voice screaming like at the hospital and I don't want to hear it because I don't want any part of The Day Our Life Fell Apart to happen again so I focus and become the Heart Louder and louder and harder and harder but then I fall out of the chest because there's no way to close it and I feel Dad grabbing me but all I can do is scream the words from the green hospital people, I TRIED BUT THERE WAS NOTHING I COULD DO! Caitlin! Caitlin! I hear Dad yelling but I can't stop crying" (M 73).

Autism means a disfunctionality and a disturbance in someone's behaviour. Autism has intensely influenced Caitlin life's aspects. She is confused when she must interrelate with her family and relatives. She does not know how to behave when facing them. She also struggles to accept her father and interrelate with him, because her father hides his grief and avoids social interaction with her, which conveys disfunctionality and lack of mind style to their communication. Her inability to decode nonverbal language makes her insensitive to her father's feelings and emotions, without any intention to hurt him or produce unfunctionality in their relationship.

Caitlin's constant preoccupation to find "closure," shortly after her brother's shooting, represents the core meaning of the story. She succeeds to find it only after she has overcome her daily life obstacles; such an enterprise implies that Caitlin should improve some of her social skills and should learn how to cooperate and behave in social interactions, even if she is tremendously intelligent but characterized by a low degree of functionality, the latter making her appear naive or a teasing and bullying victim. She lacks social skills which involves her lack of Theory of Mind and this is one of her disfunctional aspects due to Autism. This lack of social skills could be noticed in Caitlin's school life when she is urged by her classmates to leave them alone or when she must describe her friends. This disfunctionality of having friends and establishing social interactions represents one of the features of Autism, as it is illustrated in the following quotation: "I already have friends. Tell me about your friends. My dictionary, TV. Computer. Mrs. Brook shakes her head. I'm talking about people and learning how to get along with others. I know how. I leave them alone" (M 49). Without having any friends but possessing a strong wish to be accepted, an autistic child is always the victim of bullies. Because of her diagnosis, she is rejected by her classmates, who regard her as a weird person. Her classmates often use rude words or insult her, which cause her distresses and anxiety, as pointed out in the below passage:

"Ew! he yells. You're like a dog! Slobbering all over your sleeve! I stop sucking my sleeve even though I don't know why he says Ew. I like dogs. Dogs sit next to you and put their chin on your lap. Dogs are sweet and and kind. I'm happy if people think I'm dog. What do you want? Freak! Josh says, and I remember why I'm there" (M 37-38).

Her behaviour and strange coping mechanisms make people see her as a weird and freak child. This is not her guilt, it is the guilt and incapacity of those people who can not comprehend the features of Asperger syndrome and behave in an improper manner, without taking into account someone's feelings and emotions; it stands proof to the people's lack of mind style and also to Caitlin's unusual perception of the world.

Erskine's narrative style is also rich in figurative language, which better outlines the character's mind. The story abounds in similes and metaphors and Caitlin's voice interrelates with the author's voice, highlighting aspects related to mind style. For instance, the sequence when "Caitlin takes off her shoes and touches the floor" (M 130) is a 'pedagogical effort' to comprehend what empathy means: "At least I tried dipping my toe in empathy" (M 130). The metaphorical construct "taking off her shoes and socks" (130) reveals Caitlin's endeavour to learn what empathy is and it is a figurative linguistic device artistically conveyed by the novelist, not being rooted in the character's experience. This construct is depicted outside Caitlin's way of reasoning, written in a comprehensible manner for the reader and in an incomprehensible manner for Caitlin. Standing barefoot on the grass, she does not know how to explain the significance of her actions. The same imagery is rendered at the end of the story, when Caitlin has learnt to feel empathetical:

"I look down at my shoes and socks. Slowly I push off my shoes and let the cool grass tickle my feet through my socks. Then I bend down and pull my socks off and stand

right on the top of the grass and the earth and I feel a shiver run up my legs and all the way to my neck and it gives me a little chill" (M 237).

This cognitive analytical paper requires the mentioning of the fact that Caitlin is aware of her own difficulties and inabilities, especially of the way in which other people perceive the metaphor. This is the main reason why she is confused in relation to the children from her school. Her conversation and communicational acts are revealed in her relationship with Michael, a colleague who shares the same grief, and whose mother was killed in the same incident as her brother Devon. Rendered on page 95, it reveals the fact that he uses many metaphorical constructs when his grandmother addresses him. For instance, the metaphor "be an angel," used by his grandmother whenever she demanded that Michael should bring her some cold tea, makes Caitlin literally imagine this construction. It reveals Michael, like an angel, who holds a glass with cold tea for his grandmother. The utterance "pants tight," instead of saying "be patient" makes Caitlin amuse herself, figuring out that Michael needs to put off his pants.

Caitlin is not aware of what friendship should be like, and, in her attempt to be honest, she has unintentionally insulted a classmate, Rachel, regarding the injuries from her face. Her attitude attracts her classmates' strong dislike of her. Being an autistic child, she does not understand people's emotions and, for this, she is usually portrayed in black and white colours.

While interrelating with Josh, who is the cousin of the one who killed her brother, Caitlin perceived him as being a bad, rude and impolite boy and calls him "evil." Similarly, when her father tells her that they should finish Devon's chest and that this required they should cut the oak with a quarter, she takes literally the metaphorical construct and tries to cut wood from an oak tree, injuring herself. Caitlin's seriously disturbed patterns of behaviour are depicted as self-harming or even temper-tantrums, when she rubs the wood to draw Mrs Book's attention or when she cuts an oak.

The Autism disorder is not a jigsaw puzzle to be solved, because we can notice Caitlin's ways of behaving and thinking and they are important patterns which define the main character. Mrs. Brook informs the readers that Caitlin is difficult to be understood because she is an autistic child, and that people face problems because they are not able to understand Caitlin; so, she must pedagogically correct her behaviour working on her emotions and feelings: "Mrs. Brook says people have a hard time understanding me because I have Asperger's so I have to try extra hard to understand them and that means working on emotions" (M 7).

For Caitlin, metaphorical expressions are a provocation, because she must use them properly in her relationships with the adults. For instance, the construct "it rains cats and dogs" (M 142) is reformulated by her as "to pour out" (142) or "to rain heavily" (142), even although she clearly mentions that the cats and dogs do not fall on a person. Surprisingly, she tries to explain the construct "it rain frogs" (142) in terms of the idea that frogs can fall on a person during a stormy day.

The most significant metaphorical construct that sets the tone of the story is outlined by pain, grief, loss, understanding, empathy, closure and hope and, it is rendered when Caitlin is presenting what the chest looks and feels like, to a world that is

as the gray as the sheet which covers the chest and which resembles the colour of her feelings. The following passage reveals the metaphorical construct which helps reader to imagine the gray atmosphere of Caitlin's world and the dramatic manner in which she feels like a bird floating to nowhere. The chest covered with a gray sheet is hidden in a corner, abandoned, waiting to be accomplished and brought to life, as Devon himself once wished:

"The gray of outside is inside. Inside the living room. Inside the chest. Inside me. It's so gray that turning on a lamp is too sharp and it hurts. So the lamps are off. But it's still too bright. It should be black inside and that's what I want so I put my head under the sofa cushion where the green plaid fabric smells like Dad's sweat and Devon's socks and my popcorn and the cushion feels soft and heavy on my head and I push deeper so my shoulders and chest can get under it too and there's a weight on me that holds me down and keeps me from floating and falling and floating and falling like the bird" (M 2-3).

Caitlin possesses a rational mind and a great perception of some physical appearances but, sometimes she is incapable to realize the importance of the situation and acts in accordance with her limited vision, as it is well illustrated on page 117. The scene presents Caitlin at a charity action where she was challenged to say some words. Surprisingly, in her direct manner, in accordance with her unusual sense of perception, she said: "I don't think you are disgusting only because you've got hair in the ear" (M 118). There is another shred of evidence, well illustrated by Erskine, regarding the fact that, for autistic persons metaphors are challenges and they cannot express anything else but the truth. "I stare at the chart some more and hear myself sigh" (M 19) is an exemplification of her inability to sense the other people's feelings and her struggle to succeed it. An important advice offered by her drawing teacher, Mr. Walter, happily completes Mrs. Brook's lesson to Look At The Person so that she could become familiar with what empathy stands for: "Eyes are the windows to the soul, Mr. Walters says. If you look inside the eyes you can see so much about a person" (M 149).

Being fond of words and constantly preoccupied with letters, Caitlin's story is sustained by various similes which have the role of colouring the images and conveying concrete exemplifications of the characters' behaviour. "Books are not like people. Books are safe" (M 42) highlights Caitlin's concern and love for books which offer her a safe environment without conflicts and meanings to decode.

The simile "I stand and put my arms around me like a force field and squeeze my eyes almost closed to try to shut everything out" (M 34) is a nonverbal way to communicate when she feels in danger and does not know how to behave. The utterance "I put my arms around me like a force field" (34) reveals her communicational barriers. All the below similes are nothing else but Caitlin's lessons, visual imageries of her thoughts and ways of perception experienced during her healing journey for finding friendship, empathy and closure: "If you take the monkey bars and the people and blur them together they get soft and fluffy and kind just like a stuffed animal" (M 36); "Josh's face is red and he's breathing hard all of a sudden like he has been running even though he hasn't been" (M 38); "They are like Bambi eyes" (M 66); "I tell her my list and make my head go back and forth like a ticktock of the clock" (M 91); "I feel like Snow White

because now I have a bunch of little dwarf friends who love me “(M 104); “Her cheeks puff up and her eyes squish and water comes out of them and her face looks a little bit like a sponge” (M 179).

Erskine’s intention to render the narration in Caitlin’s manner offers to the reader the possibility to identify many figures of style, such as hyperboles and personifications with the role to provoke situational comic or to sustain some feelings emotions or thoughts.

The hyperbole “Dad swallows hard even though he’s not eating anything” (M 32) is Caitlin’s way to decode nonverbal signs of communication in relation to her father who is also in a state of social autism, as a response to the factual situation. His grief is very well detected by Caitlin. Josh is characterized by Caitlin as having “a big grinny smile” (M 36), an improper way to relate and, why not, a way to express his lack of tolerance and disgust. As a desire to find closure and finish the chest, Caitlin, through the hyperbole: “The more I look at the chest the more I start turning it from a sharp-shaped sheet into something soft” (M 136) suggests that she has experienced a revelation, in the sense that the Scout Vultur Project will be accomplished. First depicted as something hard, unrealizable, it is transformed into something soft, realizable. It stands for a sign of a job well done, associated with the feeling of having accomplished something important: “Mrs. Brook smiles so wide she has two rows of dimples” (M 179).

Personifications come to complete the figurative language panel, as a way to express visual elements through words and bring salt and pepper into the story. A couple of personifications have been selected from the novel: “His lips turn down at the ends” (M 30); “Now my heart is pounding loud...” (M 35); “My eyes feel hot and itchy...” (M 35); “The Chicken Dance ” (M 37); “I’m happy if people think I’m a dog ” (M 37); “Or any of those words that mean their loudness fills up my ears and hurts and their face and waving arms invade my Personal Space and their constant talking sucks all the air out of the room until I think I’m going to choke” (M 52); “... but Devon says the music is crying music and Dad is already crying so I don’t want that” (M 56); “...he brightness outside hurts my eyes and the wind makes them water and the screaming on the playground stabs my ears” (M 59); “I’m shaking and sucking my sleeve and I try to stop thinking about The Day Our Life Fell Apart but when I open my eyes Devon’s chest is staring at me so I slide off of the sofa and crawl over to it and pull the sheet up from the bottom and push underneath it and get inside the empty hollow chest and I imagine myself as the Heart. Devon’s Heart (M 72); “crying showers” (M 75); “I get a recess feeling in my stomach” (M 133).

Onomatopoeia, unintentional speech acts, produced by Caitlin’s need to communicate and reveal her serious feelings, also reflect her Autism. These figures of speech render the objects and the character’s actions in a figurative way; the most significant employment of the metaphor is to be noticed in relation to the heart, depicted by Caitlin as follows: “I’m nervous enough. My Heart is going POUND-POUND-POUND” (M 228).

Dramatic irony as “an infringement of Grice’s Maxim of quality” (Pinies qtd. in Semino 2007: 20) is reflected through her counsellor, Mrs. Brook, who strives so that

Caitlin could have friends. Unfortunately, the girl is forced to accept her colleagues' rules instead of taking her teacher advice's into account: "But that's what they always tell me—Leave me alone. Caitlin go away—so I'm listening. And I'm doing what they asked so I'm being nice" (M 50).

Erskin makes the readers perceive the main character as a "personal consciousness" and "not as a social and collective consciousness" (Semino 2007: 20) and depicts her in a credible manner without any intention to force the reader into realizing her purpose. The author makes an analogy with the film *To Kill a Mocking Bird* due to the fact that Caitlin and Devon used to spend their leisure time watching together this film. Their life story resembles the story from the film where the father killed the dog. Similarly, Caitlin expects that her father to kill a bird as well, as an infringement of Grice's Maxim of relation. Regarding this issue, Devon explains Caitlin the meanings of the events from the film in order to eliminate Caitlin's subjective reasoning about her father's animosity for dogs and birds. Devon does not want to spoil the entire significance of the film and argues that "it is not correct to kill an innocent person, who, anyway, does not intend to harm anyone" (M 89). This great emotional impact of the utterance is enunciated by Caitlin who claims that the killers of her brother were absent or inattentive to the English course when the film was discussed and they "did not get" (M 89) the main significance of the book *To kill a Mocking Bird*. Through this sequence the author desires to enhance Caitlin's emotional and intuitive charge in relation to Devon's perceptual state.

We can admit that Caitlin's identity is a mixture of qualities, emotions and intuition which are embedded in her abilities for drawing, denying realities, remembering unusual things, searching for meanings, offering help to other people, hearing strange sounds, being humane and candid, preferring reading, noticing unexpected things, knowing how to use washing machine, preparing breakfast and being tenacious. As Semino claims, Caitlin, through this embedded abilities, tries to "extend her mind beyond the skin" (Semino 2007: 4) and make her body one with the soul, especially when she brought to her mind the scene from the hospital when the doctors could not save Devon and when she pondered over the fact that Devon's heart is inside his chest, a Scout Vulture's project. The analogy between the inside of the chest and Devon's heart reveals Caitlin's ability to identify the heart with his brother, which allows her to imaginatively entertain the presence of her brother. She failed to resurrect his brother and this imaginative mentally and emotionally projected state ends up in the same way as it started, when the doctors felt incapable to save Devon's heart "We could not do anything" (M 104).

Caitlin's father must face Devon's death and, on the other hand, he must cope with Caitlin's behaviour which needs lot of attention. In his attempt to avoid her disturbant behaviour, he switches on the TV the very moment when it was announced the killer of his son and when the reporter concluded that no matter how serious the problem is, people should find "closure." Caitlin is keen on finding out the significance of the word "closure" in dictionary. Looking for the meaning, this is what she reads: "the

condition of reaching an emotional conclusion due to a difficult event such as the death of one's beloved relative" (M 105).

As an attribute of Asperger Syndrome, Caitlin's lexical and grammatical patterns are a reflection of the lack of communicational and social skills. It is more visible in her communicational acts with her father and with her guidance counselor, Mrs. Brook. Mrs. Brook is the person who supports Caitlin and who succeeds to make her improve her behaviour especially as concerns the act of looking in someone's eyes while speaking, of controlling her emotions, of not sucking anymore the sleeve of the T-shirt, of observing the people's emotions and of her behavioural manners, together with her "tact" and "ability" when she faces difficult situations. Caitlin is outlined by "empathy" (M 110), a moral value, which allows her to refer properly to the others. For instance, through empathy she succeeds to establish a close relationship with Michael, because he feels the same grief as she does, due to the loss of someone dear during the same attack. Both children use an informal way of communication and share many common things such as their preferences regarding clothes: Michael's overalls look like Scout's overalls from the film *To Kill a Mockingbird*. Their conversation acquires a formal aspect when they discuss about serious things such as school, or facts from their private world: "I will be eleven next month" (M 102). Caitlin uses a private way of interrelating with Michael who is seven years old and also with his friends, for instance when she is "belching" (M 120) the alphabet. Her need to be empathetical reveals some atypical external aspects, genuine shreds of evidence, depicted as sounds and gestures while interrelating with other people. The utterance "They all consider me extraordinary" (120) reveals her compulsory behaviour rather than her conscious and voluntary behaviour. This compulsory behaviour is rendered in the scene where Devon tries to express his opinion about the film and makes references to those scenes that allow him to compare Caitlin with one of the protagonists, namely Scout, who is always concerned with the truth and with palpable things. Caitlin's reaction is described in terms of the promptly uttered exclamatory construction: "Oh" (M 92). Acting like Scout, Caitlin will succeed to accomplish all the things she wants to do and, when she hears her brother's comments on Scout, she asks him if she could wear the same overalls as she does.

Finally, their divergent discussion ends with a reconciliation. The above-mentioned discussion can be interpreted as Caitlin's strong inability to make the distinction between relevant and less relevant information and how much information is needed to clarify something or understand facts properly. According to Grice's Maxims of quantity, Caitlin's behaviour is an infringement and not a "violation of the relevant maxims" (qtd. in Semino 2007: 12). According to Thomas Jenny, the concept of "infringement" (qtd. in Semino 2007: 12) highlights unobservable significant data emerged from the fact that her performance "is impaired in some way, by nervousness, excitement or because of some cognitive impairment" (Semino 2007: 12). In Caitlin's situation, the "breaking" (12) of Grice's maxims of quantity is perceived as a "cognitive impairment" (12), because of her incapacity to distinguish between the relevant and the "irrelevant or distracting" (12) aspects, a feature often encountered with autistic people. Equally significant and in concordance with Happe's "theory of mind," defined as an

inability to comprehend “the mental states of other people” (qtd. in Semino 2007: 13), is Caitlin’s reaction when she sees Josh, the cousin of Devon’s killer, that helps and protects another autistic child, Michael, while he is climbing the bars in the school’s yard.

The same misunderstanding occurs when a colleague is injured and another one tries to comfort her. It concerns Caitlin’s classmate, Rachel, who was scared because she heard a noise similar to the one from the shooting scene and thought that another armed attack took place. She was riding her bike when she fell down and injured herself. Caitlin perceived this event as if Rachel had liked to hide so as to avoid rude discussions or ironies. She resorted to a coping mechanism and decided to rearrange various classroom’s objects; perceiving Rachel’s discomfort and facial expression she uttered her opinion that it looks “swollen and bluish and repulsive” (M 111), attracting animosity and the colleagues’ opinion that she is bizarre. Caitlin’s mind limitations are due to her predisposition to always tell the true, be sincere, as it actually happened when she saw Rachel’s face injured in her bike accident; whereas those who behave differently were regarded by her as being disrespectful.

In terms of the mind style, the main protagonist’s conversational behaviour is rendered through direct speech. The narrative style is similar to that of a diary in which Caitlin is her own narrator able to draw the reader’s attention and win him over. As an effect of Asperger’s syndrome, there is no internal monologue, usually employed to render emotions and feelings, empathy and the ability for imaginary thoughts. The author emphasizes Caitlin’s inability to assume behavioural patterns, to handle difficult situations and accept changes and all these issues are rendered through the first-point of view of introspection. All those aspects which are transmitted to the reader under the form of dialogue sequences are “models of micro utterances” (Semino 2007: 14) and reveal Caitlin’s subjectivity. The basic grammar clues consist of verbs used in the first person, possessive adjectives and pronouns such as *my*, *her*, *hers*, *mine*, through which the characters’ minds are depicted, confirming once again the need for social acceptance and tolerance for children with Asperger’s Syndrome.

There are many verbs which express states of mind and feelings. The verb “to like” offers to the readers further shreds of evidence regarding Caitlin, revealing her predisposition to tell us her likes and dislikes in a direct manner. We can notice that we have a journal of a narrator without possessing a real journal. Through this kind of narrative style, that resembles the one used in diaries and which helps her learn to be empathetic with the other human beings, Caitlin depicts her feelings, her regrets regarding her moments of misbehaving and all the events of her life, related to finding “Closure” (M 78). Her deviant behavioural patterns generate humorous scenes, but they also point to the Asperger Syndrome which affects her ability for proper social interactions. The diary style allows Caitlin to accept herself and make the others accept her as well. This kind of narrative style offers the author the opportunity to better understand how an autistic child behaves and interrelates, turning him into a good observer of the protagonist’s mental patterns (Semino 2007: 15).

To conclude, the direct speech, incorporated in Caitlin conversational behaviour, her complex mind, enriched by means of adjectives that enter beautifully articulated

epithets whose role is to amplify the importance of the depicted situations, together with repetitions represent some important characteristics of the Autistic language.

The entire story is focused on the transition from darkness to light, on finding closure and acceptance in direct relation to Caitlin's psychological and emotional constructs, rendered through speech acts and her inner thoughts. The climax of the novel emerges from her relation with her friend, Michael. At the end of novel, when Devon's chest was accomplished by her and her father and was offered by them to their school as a gift, he was happy and said, "she did everything" (M 131).

Conclusively, I argue that the methodological cognitive grid, used to decode the intricate mind of Caitlin, highlights the positive consequences of communication and of successfully constructed human relationships, in connection with an extremely gifted disabled child.

BIBLIOGRAPHY

Erskine, Kathryn, (2012) *Mockingbird*, Usborne Publishing Ltd, Print.

Semino, Elena, Culpeper, Jonathan (2002), "A Cognitive Stylistic Approach to Mind Style in Narrative Fiction" in *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis*, Amsterdam, John Benjamins, p. 95-122.

Semino, Elena (2014) "Language, mind and autism in Mark Haddon's *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*". In Fludernik, M. and Jacob, D. (eds) *Linguistics and Literary Studies*. Berlin: de Gruyter, 279-303

Murray, Stuart, (2003), "Cognitive Science, the Thinking Mind, and Literary Narrative," in *Narrative Theory and the Cognitive Sciences*, edited by David Herman, Stanford CA; CSLI Publications.

HISTORY OF VISUAL ARTS IN LIMERICKS

Ileana-Silvia CIORNEI

Lecturer PhD., University of Pitești

Abstract: A limerick is a kind of a witty, humorous, or nonsense poem, with a strict rhyme scheme. The form appeared in England in the early years of the 18th century. It was popularized by Edward Lear in the 19th century, although he did not use the term. Limericks gained more prestige and a wider audience and became the subjects of weekly newspaper contests while many writers produced them as a kind of literary exercises.

There are different branches of limericks according to their level of vulgarity and, to a lesser extent, their topics. A general characterization divides limericks into clean and bawdy ones, the latter category clearly having sexuality at the centre of its narrative. Whatever opinion one has on the topic, most will agree that the archetypical limerick is offensive in some way, attaching non-standard qualities, habits or utterances to the people.

When taking into account topic, a third group of limericks can now be distinguished, which one might call the "intellectual stream". Many verses upon such subjects as philosophy, science, art and literature come from a variety of authors, both known and unknown.

Art is well represented through limericks whose topic refer to visual arts- painting and sculpture or music and literature. The visual arts are illustrated in large collections by different authors. Most limericks celebrate and honour some of the most famous painters and sculptors in the history of arts from the pioneers until postmodernism but also they can refer to the art of painting or just to unknown artists who want to create or dabble in art.

Keywords: limerick, nonsense, language play, humour, visual art.

The limerick is a refined and complex genre of playful language use, a humorous and/or nonsensical, irreverent type of verse. The origin of the name "limerick" for this poetic form is still being under debate. The term was first officially documented in England in 1898, in the *New English Dictionary*, but the form itself is much older. The name is generally considered to be a reference to the city or county of Limerick, Ireland, and may derive from a game that included a refrain such as "Will [or won't] you come (up) to Limerick?"

The first line traditionally introduces the main character (a young woman/man from some exotic place names like Sidney, Bosphorus, Benares, etc or local like Ealing, Kew or Leeds), often beginning with "There was" and ending with an unusual rhyming word. Possibly, the first line might introduce only the character and his name with no location. The second line introduces a second character and possibly an unusual or indecent attribute to the main character. The third and forth line develop the plot and build up suspense, often through a reaction of the second character to the unusual attribute of the main character. The last line is the humorous climax and should contain a witty turn and possibly a resolution. There are exceptions to these examples, but most limericks display at least one or two of these features.

In 1820 and 1822, unknown authors compiled well-known collections of limerick-style rhymes, "The History of Sixteen Wonderful Old Women" and "Anecdotes and "Adventures of Fifteen Gentlemen". Decades later, lines and characters from both

compilations found their way into the work of Edward Lear (Parrott 1983: 9), who is often considered as the “father” of limerick poetry, although there is ample evidence to suggest that it was widely known by the time he published his first “Book of Nonsense” (1846) and “The Book of Nonsense and More Nonsense” (1862). Limericks gained more prestige and a wider audience, and in 1898, limerick found entry into the Oxford English Dictionary (Baring-Gould 1968: 33).

By the end of the nineteenth century, both branches of limerick writing—the clean and the indecent—were flourishing. Their composition was considered a pleasant literary exercise by men of letters, who found the form suitable for a wide variety of humorous verses. Notable limerick-writers included Dante Gabriel Rossetti, Lord Tennyson, Mark Twain, A.Swinburne, Lewis Carroll, Hilaire Belloc, T.S. Eliot and many others, not to mention those written by Anonymous.

There are different branches of limericks according to their level of vulgarity and, to a lesser extent, their topics. A general characterization divides limericks into clean and bawdy ones, the latter category clearly having sexuality at the centre of its narrative. Whatever opinion one has on the topic, most will agree that the archetypical limerick is offensive in some way, attaching non-standard qualities, habits or utterances to the people.

When taking into account topic, a third group of limericks can now be distinguished, which one might call the “intellectual stream”. Many verses upon such subjects as philosophy, science, art and literature come from a variety of authors, both known and unknown.

Art is well represented through limericks referring to visual arts- painting and sculpture or music and literature. The visual arts are illustrated in large collections by different authors (Parrott’s, Baring Gould, Wordsworth Book of Limericks), in one author’s book like the *History of Art in One Hundred Limericks* by Angus Reid, or simply in numerous limerick contests and sites dedicated to the subject.

Most limericks celebrate and honour some of the most famous painters and sculptors in the history of arts from the pioneers until postmodernism but also they can refer to the art of painting or just to unknown artists who want to create or dabble in art. So, starting with antiquity:

*There was a sculptor named Phidias
Who had a distaste for the hideous
So he sculpt Aphrodite
Without any nightie,
Which shocked the ultra-fastidious*

Renaissance artists are well represented in limerick. Among them, Michelangelo Buonarroti is famous for painting The Sistine Chapel in Vatican. The Sistine Chapel ceiling was originally blue with golden stars until Pope Julius II commissioned Michelangelo to repaint it.

*Michelangelo, artist of feeling,
Is known for his Vatican ceiling:
The Pope saw some faults*

*In its featureless vaults
 And said, "Paint over that, Mike—it's peeling."
 Michelangelo painted the ceiling
 Of a semi-detached in West Ealing
 Pope Julius phoned
 And politely intoned:
 "Can you come and paint ours, 'cos it's peeling."*

The Renaissance master is also known for other sculptures and paintings in his time (1475–1564). The high statue of **David**, who was a favorite subject of Florentine artists of the Renaissance, was created by Michelangelo between 1501 and 1504, representing the biblical hero who killed the giant Goliath. This statue was commissioned by the Medici family and symbolizes civil liberties. It was moved to the Galleria dell'Accademia di Firenze in Florence in 1873 and later replaced at the original location, a public square outside the Palazzo della Signoria, by a replica. As the traffic between clean and bawdy limericks is frequent, the following ones try to maintain a serious tone while including sexual allusions, the first about the original statue and the other about the replica in Palazzo della Signoria.

*Michelangelo's **David**, we're told,
 Is a fabulous form to behold.
 I'll admit to this crowd
 That he's poorly endowed,
 But come on, that museum is cold
 The **David** unveiled and quite soon it
 Caused sculptors to rant and impugn it.
 They stared at it blinking,
 "What was Mikey thinking?
 His hands are thrice big as his unit!"*

Sandro Botticelli (originally Alessandro Filipepi, 1445–1510) painted mythical and biblical scenes of delicate beauty—and destroyed several of them when he became a follower of the fanatical preacher Savonarola. However, some of them, among which "The Birth of Venus" still remained.

*There's a bountiful chap Botticelli
 Whose Venus exposed her pink belly
 Banned from the cloister
 To stand on an oyster
 No wonder her feet are so smelly
 In summer, the young Botticelli
 Could be found on the beach in Pwllheli,
 Painting fine aquarelles
 Of girls standing on shells,
 Till it rained, when he went and watched telly.*

The last one appeals to a combination with modern elements for humorous effects and uses a town in Wales just for the sake of rhyme with the name of the painter.

Tiziano Vecelli or **Vecellio** (1488/90- 1576), known in English as **Titian**, was a Venetian painter during the Renaissance, considered the most important member of the 16th-century Venetian school. Titian was one of the most versatile of Italian painters, his painting methods, particularly in the application and use of colour, exercised a profound influence not only on painters of the late Italian Renaissance, but on future generations of Western art.

*There once was an artsy Venetian
And everyone knew him as Titian
Though very provincial
He's quite influential
On folks like Rembrandt and The Grecian*

DoménikosTheotokópoulos (1541 –1614), most widely known as **El Greco** ("The Greek"), was a Greek painter, sculptor and architect of the Spanish Renaissance. El Greco was born in the Kingdom of Candia (modern Crete), which was at that time part of the Republic of Venice, Italy, and the center of Post-Byzantine art. His works painted in Italy were influenced by the Venetian Renaissance style of the period with a chromatic framework that connects him to Titian.

*While staying in Venice, El Greco
Got thoroughly pissed on prosecco.
He told several gents,
'My talent's immense!
Look — I'll undo my pants — take a decko!*

To match the rhyme for el Greco, the author George Simmers used a loan-word brought by in England by colonial policy. The British Army, during its long occupation of India, picked up a lot of Indian words, such as Hindi "dekho," meaning a look or a peep. It was often spelled, when it began to appear in British publications of the late 19th century, dekkko or deckko.

Indecent allusions appear frequently although this one keeps an apparent intellectual posture:

*When Titian was mixing rose madder
His model climbed up a ladder
Her position to Titian
Suggested coition
So he climbed up the ladder and had'er.*

Van Dyck (1599–1641) was the leading court painter to Charles I in the years preceding the English Civil War. Van Dyck has been estimated to have painted forty portraits of King Charles himself, as well as about thirty of the Queen and many of the court. From 1642, Charles fought the armies of the English and Scottish parliaments in the English Civil War. After his defeat in 1645, Charles was tried, convicted, and executed for high treason in January 1649.

*The portraits by Anthony van Dyck
Are the kind you would certainly like
If you harboured a thirst
For King Charles the First
(Pre-removal-of-head-in-one-strike).*

Rembrandt Harmenszoon van Rijn 1606- 1669), usually simply known as **Rembrandt**, was a Dutch Golden Age painter, printmaker and draughtsman. Rembrandt's portraits of his contemporaries, self-portraits and illustrations of scenes from the Bible are regarded as his greatest creative triumphs. Van Rijn is a Dutch toponymic surname meaning “from (the) Rhine river”.

*When Rembrandt crossed old Father Rhine
He thought “I am his, he is mine:
If I come to great fame
I’ll add him to my name.”
Now we know him as Rembrandt van Rijn.*

Rembrandt's self-portraits were also painted to fulfill the high market demand during the Dutch Golden Age for *tronies* — studies of the head, or head and shoulders, of a model showing an exaggerated facial expression or emotion, or dressed in exotic costumes. As there are so many, viewers have a unique insight into the life, character, and psychological development of the man and the artist.

*There was once a Dutch master van Rijn
Whose portraits were perfectly fine
His powerful stroke
Exuded baroque
Just see how his canvases shine*

In his early years, **Francisco José de Goya y Lucientes** (1746–1828) was an accomplished portraitist, but his work became darker after an illness left him deaf. He is known for a pair of paintings showing the same woman clothed and nude (*La maja desnuda*, c. 1797–1800, and *La maja vestida*, c. 1803). The *Black Paintings* of 1819–1823, painted directly onto the walls of his house and subsequently transferred to canvas, include an image of Saturn devouring his son.

*Court painter Francisco de Goya
Was one of Spain’s finest. Enjoy a
Nude Maja (so fetching!),*

*A battle-themed etching,
Or mural of Saturn, destroyer.*

As a pioneering erotic artist, he was the first to paint a nude who was an actual woman. *La Maja Desnuda* was hung in a chamber behind an image of the same woman clothed, in private rooms of Manuel Godoy y Alvarez de Faria, then prime minister of Spain, the lover of the woman whose identity is still unknown. The following limerick uses an interaction of phonological and orthographical pattern, with verses 2, and 5 adjusted to match the spelling of the unusual rhyme word in line 1, which was the name of the artist.

*Said the Duchess of Alba to Goya
"Paint some pictures to hang in my foya
So he painted her twice:
In the nude to look nice,
And then in her clothes to annoya*

The Garden of Earthly Delights is the modern title given to a triptych oil painting on oak panel painted by the Early Netherlandish master **Hieronymus Bosch** (originally Jerome van Aken) between 1490 and 1510. As little is known of Bosch's life or intentions, the intricacy of its symbolism, particularly that of the central panel, has led to a wide range of scholarly interpretations over the centuries. The inner centerpiece is flanked by heavenly and hellish imagery. The scenes depicted in the triptych are thought to follow a chronological order: flowing from left-to-right they represent Eden, the garden of earthly delights, and Hell.

*Though Bosch painted heavenly sights
In The Garden of Earthly Delights,
The devils all tell
Of its portrait of Hell,
Which exquisitely tortures their nights.*

The central water-bound globe in the middle panel's upper background is adorned by nude figures cavorting both with each other and with various creatures, some of whom are realistic, others are fantastic or hybrid.

*When Hieronymus Bosch was eleven
He boarded a barque bound for Devon.
Said the people of Bude
As he swam in the nude,
'He'll end up in hell, not in heaven!'*

Thomas Gainsborough (1727–1788) was one of eighteenth-century England's famous portrait and landscape painters. After Sudbury and Bath, in 1774, Gainsborough and his family moved to London to live in Schomberg House, Pall Mall. In 1777, he again began to exhibit his paintings at the Royal Academy, including portraits of contemporary celebrities. His subjects included Johann Christian Bach, the actress Sarah Siddons, King George III and Queen Charlotte, James Christie and many of the court.

*Thomas Gainsborough's portraits of royals
Capped a lifetime of painting in oils
His diverse clientele.
His career went so well
That he moved to Pall Mall on the spoils.*

Vincent Willem van Gogh was a Dutch post-impressionist painter who became one of the most famous and influential figures in the history of Western art. Van Gogh's infamous act of self-mutilation has been the subject of continued interest—and much debate—over the years. There are theories that he cut himself in despair over his friend Paul Gauguin's decision to abandon their planned artist colony in Arles; because he was distraught after learning of his brother's engagement; or to silence unbearable hallucinations.

New studies (Cascone, 2020, ArtNet) claim that Vincent van Gogh was malnourished, sleep deprived, and mentally ill, but was ultimately pushed to extremes by alcohol addiction, cutting off his ear during a psychotic episode fueled by alcohol withdrawal.

*There's a genius named Vincent Van Gogh
Whose gold, sunny flowers could glow
In a life full of tension
He broke from convention
His left ear he had to let go*

The collection ArtyLimericks includes this one showing a pun based on the Shakespearian verse in Julius Caesar (Act III, scene II) : "Friends, romans, countrymen/can you lend me your ears?" and also on the fact that van Gogh cut his ear in a fit of depression, using the verb to lend in its abstract and concrete meaning:

*On a tour of St Peter's in Rome,
Van Gogh told the guide in the Dome:
"Roman friend, I can't hear;
Could you lend me your ear?
I seem to have left mine at home."*

The following limerick, written by Angus Reid is inspired by his unsent last letter, found in his breast pocket, for his brother Theo. By May 1889, van Gogh was already in the asylum of Saint Remy where after a series of butterfly paintings, he portrayed the Green Peacock moth, titled by him Death's Head Moth. The Butterfly is a metaphor for self-transformation.

*The unstoppable Vincent van Gogh
Swith on and then couldn't switch off
He says it with brio
In letters to Theo
He's drawn to the flame like a moth.*

Dante Gabriel Rossetti, (12 May 1828 – 9 April 1882), was an English poet, illustrator, painter, and translator, who founded the Pre-Raphaelite Brotherhood. He wrote many limericks, whose subject was sometimes himself.

*There is a poor sneak called Rossetti
As a painter with many kicks met he
With more as a man
But sometimes he ran
And that saved the rear of Rossetti.*

Pablo Ruiz Picasso (25 October 1881 – 8 April 1973) was a Spanish painter, sculptor, printmaker, ceramicist and theatre designer who spent most of his adult life in France. Regarded as one of the most influential artists of the 20th century, he is known for co-founding the Cubist movement, the invention of constructed sculpture, the co-invention of collage, and for the wide variety of styles that he helped develop and explore. The following two limericks refer to the paintings of his Cubism, his eroticism and his character although the rhyme is not perfect (but possibly true!)

A curious artist Picasso

His voice was remarkably basso

His balls were both cubic

His hair was all pubic

Some think of him as a bit of an arsehole

Les Demoiselles d'Avignon (*The Young Ladies of Avignon*, originally titled *The Brothel of Avignon*) (Richardson, 1991:7) is a large oil painting created in 1907 by Picasso. The work portrays five nude female prostitutes in a brothel on Carrer d'Avinyó, a street in Barcelona. Each figure is depicted in a disconcerting manner and none is conventionally feminine. The women appear slightly menacing and are rendered with angular and disjointed body shapes. *Les Demoiselles* was revolutionary and controversial and led to widespread anger and disagreement, even amongst the painter's closest associates and friends.

Picasso's Les Demoiselles

Insults sweet Avignon gals.

But he said, "I don't care

If they're cubic or square

So long as my masterpiece sells!"

Catalan painter **Salvador Dalí** (1904–1989) was one of the most famous surrealists, renowned for his technical skill, precise draftsmanship, and the striking and bizarre images in his work.

There's a starry-eyed dreamer Dalí

Into wondrous worlds he could see

With sensuous rocks

And watery clocks

And tigers being chased by a bee

Dali did not condemn the fascist movement and was expelled from the surrealist movement for this reason. Similarly, his collaboration with Luis Bunuel was spoilt by his political choices since Dali continued to flirt with the right wing politicians and showing a fascination for Hitler while Bunuel gave his services to the republican side. He also depicted the Spanish dictator Franco's grand- daughter as the personification of Spain. George Orwell says in his essay *Benefits of the clergy. Some Notes on Salvador Dali*, 1944: "one ought to be able to hold in one's head simultaneously that Dali is a good draughtsman and a disgusting human being".

The uncomfortable truth about Dali

Was the choice he made political

Tout a fait surelle

But for Luis Bunuel

It mattered with whom you got pali

Diego Rivera (1886-1957) was a Mexican painter whose large frescoes helped establish the mural movement in Mexican and international art, member of Mexican Communist Party and one of the founders of the Revolutionary Union of Technical Workers, Painters and Sculptors. His mural *Man at the Crossroads*, originally a three-paneled work, begun as a commission for John D. Rockefeller, Jr. in 1933 for the Rockefeller Center in New York City, was later removed, because it included a portrait of Vladimir Lenin, former leader of the Soviet Union and Marxist pro-worker content, Rockefeller's son, the press, and some of the public protested. (Keyes, 2014)

When Diego refused to remove Lenin from the painting, he was ordered to leave the US. Concerned that Nelson Rockefeller would destroy the work, Rivera had asked Lucienne Bloch to take photographs of the mural before it could be destroyed. In late 1933, Rivera went to Mexico City and persuaded the Mexican government to let him repaint the mural on a blank wall at the Palacio de Bellas Artes. Using the photographs as a reference, Rivera repainted the mural, where it was renamed *Man, Controller of the Universe*. (Aguilar Moreno, 2011: 90). The new version includes a portrait of Leon Trotsky alongside Karl Marx and Friedrich Engels at the right. Others appear at the left, including Charles Darwin. In sardonic humor, beside Darwin, Rivera painted John Rockefeller, Jr., a lifelong teetotaler, drinking in a nightclub with a woman.

Diego was married to Kahlo

Drew murals for people to follow

His portrait of Marx

It set off some sparks

The message was too much to swallow

Constantin Brâncuși was a Romanian-born sculptor (1876–1957) considered one of the most influential sculptors of the 20th-century and a pioneer of modernism. He moved to Paris in his late twenties, where he became renowned for such abstract and

geometrically simplified works as *Bird in Space* (1928), *Sleeping Muse* (1910), *The Kiss* (1908).

*There are so many works by Brancusi
That choosing is making me woozy—
His refined Bird in Space
Is a picture of grace,
And that polished bronze head is a doozy.*

It is difficult to rhyme the name of the Romanian artist; that is why it has been adapted and stressed on the last syllable, pronounced unlike the original in order to match woozy and doozy.

Chris Foss (b. 1946) designed over a thousand book covers for the UK versions of science fiction novels in the 1970s and '80s, adorning them with scenes which usually bore no relation to the novels within but instead created fantastic worlds of their own. He also worked on the design of key science fiction films of the era, such as *Alien*, *Superman* and *Flash Gordon*.

*The king of the airbrush, Chris Foss,
Painted covers you'd stumble across
On old novels of space.
What's that look on your face?
Not a keen SF reader? Your loss.*

There are lots of limericks treating painting or sculpture in general or unknown artists. It is not unusual for many of them to resort to sexual humor and indecent allusions and references such as these ones signed by Anonymous.

*For sculpture there really first class
You need form, composition and mass.
To carve a good Venus
Just leave off the penis
And concentrate all on the ass.*

*There was a young artist called Saint,
Who swallowed some samples of paint;
All shades of the spectrum
Flowed out of his rectrum
With a colourful lack of restraint.*

A famous limerick is composed by John Galsworthy (1867-1933) in *Forsyte Saga*, for *The White Monkey* volume and attributed to the painter Aubrey Greene, one of the characters. After losing his job, Bickett's beautiful wife Victorine visits Michael Mont to see if Michael could possibly give him his job back. He can't, but finding her attractive refers her to an artist friend, Aubrey Greene, as a model. Victorine starts her nude sittings with Aubrey Greene for money, but her husband is unaware what she has been doing. When Michael announces Aubrey that the husband saw a reproduction of the

painting "Afternoon of a Dryad" and might come and ask for explanations, Aubrey coined the following:

*An angry young husband called Bicket
Said: 'Turn yourself round and I'll kick it;
You have painted my wife
In the nude to the life.
Do you think, Mr Greene, it was cricket?'*

Clean or irreverent, art limericks follow closely arts in evolution and offer humorous insights into the lives and works of artists. They not only serve cultural purposes, but also exercise and display linguistic proficiency; both enjoyment and value are undoubtedly attached to them. Production of limericks and art limericks continues; a proof that limerick poetry has remained popular over the years as a typical epigrammatic stanza of language play and humor.

BIBLIOGRAPHY

- Aguilar-Moreno, Manuel, Cabrera, Erika, *Diego Rivera: A Biography*. Greenwood, 2011.
 Baring-Gould, W. S., *The Lure of the Limerick: An Uninhibited History*. New York, Clarkson N. Potters Inc, 1979
 Anon., *The Limerick (The Famous Paris Edition)*, Secaucus, New Jersey, Citadel Press, 2nd printing, 1979
 Atkins, Robert, *Artspoke, A Guide to Modern Ideas, Movements, and Buzzwords, 1848-1944*, Abeville Press, 1993
 Calas, Elena, *D for Deus and Diabolus. The Iconography of Hieronymus Bosch*, The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Volume 27, No. 4, 1969, 445–454
 Legman, Gershon, *The Limerick*, New York, Random House, 1988
 Marsh, Linda *The Wordsworth Book of Limericks*, Wordsworth Editions LTD, 1998
 Parrot, E.O., *The Penguin Book of Limericks*, Penguin, 1985
 Richardson John, *A Life of Picasso. The Prodigy, 1881–1906*. New York, Alfred A. Knopf, 1991.
 Reid, Angus, *The History of Art in One Hundred limericks*, Volume One, Luath Press Ltd, Edinburgh, 2018

<https://www.spectator.co.uk › article › arty-limericks>
<https://allpoetry.com › Limericks>
<http://www.rossettiarchive.org › docs › 37-1869.raw.html>
<https://www.poetrysoup.com › poems › limerick › art>
<https://www.luath.co.uk › art-and-photography › the-hi...>
<https://kingoflimericks.com › Archives>
<http://art-talks.org › art limericks>
<http://speedysnail.com › limericks › artists>
[https://www.thoughtco.com › rembrandts-selfportraits-41.](https://www.thoughtco.com › rembrandts-selfportraits-41)
<https://qz.com › why-vincent-van-gogh-cut-off-his-hear>
<https://news.artnet.com › art-world › van-gogh-deliriu...>
<https://www.npr.org › 2014/03/09 › destroyed-by-rockefe..>
<https://pdfcoffee.com › gombrich-the-history-of-art-pdf...>
<http://flax.nzdl.org › greenstone3 › flax>

AUM SHINRIKYO: RELIGIOUS MOVEMENT OR TERRORIST GROUP?

Marian SUCIU
PhD, Independent Researcher

Abstract After 1998, when the religious organization Aum Shinrikyo launched the sarin gas attack in the Tokyo subway system, the new religious movements were perceived with skepticism by the Western world. New religious movements in Japan appeared mostly after the end of World War II, when emperor Michinomiya Hirohito declared that he was not a god, which was the foundational myth giving legitimacy to the Imperial family. Many Japanese lost their faith in the traditional religions and were looking for a different belief system. The trend of new religious movements grew due to the industrial and economic development of Japan. It increased the Japanese need to believe in something, which enabled charismatic individuals to create new religious organizations. These were founded on the syncretism between traditional Asian religions and Christianity and fulfilled the need for religions different from the old traditions.

The present paper tries to present the context for the establishment of new Japanese religious organizations culminating in the new religious movement, Aum Shinrikyo. Using Haruki Murakami's book, we will emphasize the way in which Asahara Shoko created a dystopic society and a terrorist group, which led to the suffering of many people.

Keywords: New Religious Movement, Japan, Terrorism, Aum Shinrikyo, Haruki Murakami.

Astăzi trăim într-o lume globalizată, iar foarte multă lume vorbește despre noile mișcări religioase. Cu toate că „unele dintre noile mișcări religioase sunt atestate încă din secolul al XIX-lea sau al XX-lea, foarte multe dintre ele sunt de dată recentă, aflându-se abia la prima generație de adepți”¹. Totuși, acestea se fac remarcate prin „oferta ‘neoreligioasă’”², în care sincretismul îmbină elementele religioase etnice cu elemente din religii clasice și cu o doctrină milenaristă a unei utopii terestre, menită să facă față unei cereri din ce în ce mai ridicate a persoanelor ce caută idealul terestru.

1. Noile mișcări religioase - definiții și caracteristici

Chiar dacă la nivel internațional există numeroase cercetări în studiul noilor mișcări religioase încă din anii 1960, atunci când studiem aceste mișcări religioase, de multe ori ajungem să călcăm pe un teren minat, deoarece nu avem la dispoziție o definiție unică recunoscută la nivel mondial de cercetătorii în domeniu, iar terminologia și caracteristicile care definesc această categorie de religii nu sunt clar fixate. Însă în ceea ce privește această cercetare vom utiliza o sintetizare proprie a unor definiții date de către cercetătorii recunoscuți ai acestui domeniu.

În cercetarea noastră pornim de la definiția care explică „noile mișcări religioase ca fiind acele organizații religioase care s-au format ca grupuri organizate doar recent și care uneori, dar nu întotdeauna, reprezintă ‘alternative religioase’ aflate în tensiune cu

¹John A. Saliba, *Understanding New Religious Movements*, Alta Mira Press, Walnut Creek, p. xv.

²Nicolae Achimescu, *Noile mișcări religioase*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002, p.5.

tiparul sociocultural major”³ și de la definiția care sugerează că „ideea de mișcare religioasă implică o încercare organizată de a introduce o schimbare în religie, iar asta generează conflictul între mișcarea religioasă și competitori”⁴. De asemenea, cercetarea noastră mai ia în calcul și definiția care stabilește că „noile mișcări religioase sunt organizații sau curente de gândire care au apărut începând cu acum aproape 150 de ani și care nu pot fi repartizate într-o anumite religie tradițională”⁵. Astfel ajungem la o definiție conform căreia noile mișcări religioase ar fi organizații religioase recent înființate, adică în secolul al XIX-lea și în secolul al XX-lea, și care, prin doctrina pe care o susțin, vin ca o schimbare față de religiile tradiționale chiar dacă împrumută majoritatea elementelor de doctrină de la marile religii. Însă datorită faptului că introduc elemente noi ajung să se autoproclame ca altfel de religii, iar mai apoi datorită acestor elemente intră în conflict cu religiile și mișcările religioase existente.

Între caracteristicile principale ale acestor noi mișcări religioase se evidențiază mai întâi cele sugerate de definițiile noilor mișcări religioase, adică acestea sunt caracterizate în primul rând de faptul că sunt religii recent apărute, iar mai apoi propun o schimbare față de ideologiile religiilor tradiționale. Însă, pe lângă aceste trăsături comune, multe dintre noile organizații religioase propun și o ideologie milenaristă care afirmă o iminentă apariție a unui paradis terestru în care cei aleși vor trăi ca într-o lume utopică.

Termenul de „milenarism” vine de la latinescul *millennium*, care descrie în ultima carte a *Sfintei Scripturi*, *Apocalipsa Sfântului Ioan* perioada de o mie de ani în care Hristos va domni pe Pământ și în timpul căreia Satana va fi izgonit⁶. Însă spre deosebire de perspectiva inițială milenaristă, milenarismul mișcărilor religioase se referă la o lume utopică ce va urma cât de curând în urma unei apocalipse sau în urma procesului de transformare a acestei lumi într-o lume utopică prin răspândirea tradiției unei mișcări religioase⁷.

O ultimă caracteristică esențială pe care o împart majoritatea noilor mișcări religioase este sincretismul religios⁸, adică faptul că își trag esența învățăturilor și ideologică din mai multe religii tradiționale.

Unii cercetători ai acestui domeniu au încercat să împartă aceste grupări religioase în mai multe categorii și amintesc aici de faimoasa împărțire a lui Rodney Stark și William Sims Bainbridge a noilor mișcări religioase în: comunități de audiență, comunități clientelare și mișcări cultice⁹, dar și împărțirea cercetătorilor japonezi a

³Thomas Robbins, *New Religions and Alternative Religions*, în „Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions”, nr.3, 2005, p.108.

⁴James A. Beckford, *Introduction*, în James A. Beckford (ed.), „New Religious Movements and Rapid Social Change”, Sage Publication, London, 1991, p.x.

⁵George D. Chryssides, *Historical Dictionary of New Religious Movements*, Scarecrow Press, Maryland, 2012, p.xiii.

⁶G.W. Trompf, *Introduction*, în G.W. Trompf (ed.), „Cargo Cults and Millenarian Movements: Transoceanic Comparisons of New Religious Movements”, Mouton de Gruyter, New York, 1990, p.1.

⁷*Ibidem*.

⁸Anthony F. Wallace, *Revitalization Movements*, în „American Anthropologist”, nr.2, 2009, p.273.

⁹R Stark, W.S. Bainbridge, *The Future of Religion*, University of California Press, Berkeley, 1985, p.26, apud Nicolae Achimescu, *op.cit.*, pp.14-15.

acestor religii în religii apărute începând cu secolul al XIX-lea și până în 1945, denumite shin-shūkyō (noi mișcări religioase) și comunități religioase apărute după al Doilea Război Mondial, denumite shin-shin-shūkyō (noi noi mișcări religioase)¹⁰. Însă în cercetarea de față această distincție nu va fi folosită, deoarece nu vom discuta despre organizațiile religioase noi în funcție de o anumită sau anumite perioade istorice, ci le vom analiza în funcție de cât de cunoscute au fost sau sunt.

2. Contextul istoric și religios care a dus la apariția noilor mișcări religioase în Japonia

Japonia, până la mijlocul secolului al XIX-lea, a fost influențată preponderent de trei mari religii (Shintoism, Budism și Confucianism), care conviețuiesc într-un sistem sincretic de religiozitate specific nipon, astfel încât japonezii de astăzi ajung să apeleze în timpul vieții la toate aceste religii¹¹. Creștinismul nu i-a putut influența foarte mult pe japonezi până la începutul perioadei Meiji (1868-1912), deoarece în 21 martie 1612, la doar 63 de ani de la apariția primei misiuni iezuite, creștinismul a ajuns să fie interzis, iar cei care nu au renunțat la credința creștină au fost torturați și uciși¹².

Sfârșitul perioadei Tokugawa și restaurația Meiji au însemnat încheierea perioadei de izolare diplomatică și economică a Japoniei și intrarea în procesul de dezvoltare economică și industrială. Această nouă perioadă aduce și o criză de identitate a populației nipone, datorată unei puternice occidentalizări, care este ținută sub control cu ajutorul naționalismului religios impus de un guvern puternic influențat de religia shintoistă¹³. Însă pe fondul acestei crize de identitate și a crizei sociale, produsă de industrializarea rapidă care, furând forța de muncă din mediul rural, creează un puternic dezechilibru în societatea japoneză, apar primele noi mișcări religioase care îmbină și reinterpretează în ideologia lor doctrine budiste, shintoiste și creștine, printre acestea numărându-se și Kurozumi-kyō, Tenri-kyō, Ōmoto-kyō și Konkō-kyō¹⁴.

Din nefericire, constituția Japoniei din 1889 împiedica în mare parte apariția și dezvoltarea unor noi organizații religioase pentru că „impunea anumite categorii de religii, pe care le recunoștea, iar organizațiile religioase fiind nevoite să se înscrie și să funcționeze într-una sau în cealaltă din aceste categorii”¹⁵ era imposibilă apariția unor religii care să nu se încadreze în parametrii uneia sau alteia. În consecință, majoritatea noilor mișcări religioase și liderii lor au avut de suferit în perioada imperialistă a Japoniei, unii lideri fiind chiar închiși în închisoare din cauza ideologiei propuse de organizația lor religioasă.

¹⁰Toby Lester, „Oh, Gods!”, în „The Atlantic Online”, februarie 2002, disponibil pe <http://www2.psych.ubc.ca/~ara/Teaching%20407/psych407%20readings/Lester%20The%20Atlantic%20Online%20%20Febru...pdf>, vizualizat azi 10.04.2014.

¹¹Ian Reader, *Religion in Contemporary Japan*, University of Hawaii Press, Honolulu, 1991, p.1-14.

¹²Ikuo Higashibaba, *Christianity in Early Modern Japan: Kirishitan Belief & Practice*, Brill, Leiden, 2001, p.138.

¹³Ian Reader, *Shinto*, ed.cit., pp.72-73.

¹⁴Aasulv Lande, „The New Japan” A Basic Tenet in Japanese New Religions, în „Nordic Proceedings in Asian Studies”, nr.1, 1991, p.97.

¹⁵H Neill McFarland, *The New Religions of Japan*, în „Contemporary Religions of Japan”, nr.12, 1960, p.38.

La sfârșitul perioadei celui de-al Doilea Război Mondial apare un al doilea val de noi mișcări religioase pe fondul crizei economice și politice create de pierderea războiului de către Japonia. Astfel că, pe fondul acestor crize, numeroși japonezi vroiau să uite de dificultățile financiare prin care treceau și să creadă că trăiesc într-o societate ideală și aderă la societăți religioase care le promiteau, în schimbul banilor, că vor deveni oameni de succes. În acest context nu este surprinzătoare explozia de adepți a noii mișcări religioase Sōka Gakkai, care se face remarcată după al Doilea Război Mondial, când statul nu mai impune shintoismul ca religie de stat și nu mai prigonește noile mișcări religioase. De asemenea, tot în al doilea val de apariție a noilor mișcări religioase apar și noi organizații religioase shintoiste, precum Seichōno-iei și Sekai Kyūei-kyō¹⁶.

Începând cu anii 1970, adică în plin avânt economic și industrial al Japoniei, se observă un al treilea val de apariție a noilor mișcări religioase. Majoritatea acestor mișcări religioase apar în contextul unei crize identitare, în timpul căreia liderii religioși cheamă la revenirea la tradiție a japonezilor revoltați de imixtiunea Occidentului și a culturii vestice în esența japoneză. Astfel încât observăm că în al treilea val organizațiile religioase își trag rădăcinile din budism, punând accent asupra ritualurilor budiste, dar îmbină de multe ori și elemente shintoiste și creștine. Printre mișcărilor apărute în această perioadă menționăm organizațiile Agonshū și Shinnyō-en¹⁷.

Putem afirma că noile mișcări japoneze au apărut în trei valuri consecutive și au avut la baza dezvoltării lor perioade de criză economică, socială și/sau identitară în care oamenii căutau noi mijloace de regăsire a sinelui și de iluminare, diferite față de cele oferite de religiile tradiționale, iar aceste noi mișcări religioase au venit în întâmpinarea acestor cereri.

3. Asahara Shōkō și istoricul mișcări religioase *Aum Shinrikyō*

Asahara Shōkō își începe inițierea în ezoteric în tinerețe la Tokyo, unde învață acupunctura¹⁸. Viitorul lider religios realizează că această tehnică medicală alternativă nu poate să vindece oamenii și se întreabă cum ar putea să ajute cu adevărat umanitatea. În timpul acestei crize de identitate, Asahara începe „să învețe [...] forme de ghicire a norocului. În același timp, începe să studieze medicina daoistă tradițională și diverse metode magico-religioase de tratament medical”¹⁹, iar mai apoi, aderă la Agonshū, o nouă mișcare religioasă fondată de Kiriya Seiyū. În cadrul Agonshū Asahara descoperă metodele yogine de cultivare spirituală.

Noua mișcare Agonshū, neputând să îi ofere și o libertate totală de dezvoltare, este părăsită de Asahara, care începe să conceapă un nou sistem ideologic religios, bazându-se totuși pe elemente ale mișcării religioase a lui Kiriya Seiyū, dar devotându-se mai mult principiului de transcendere a vieții pământe și a celui de obținere

¹⁶ Aasulv Lande, *op.cit.*, pp. 97-98.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Shimazono Susumu, *The Evolution of Aum Shinrikyō as a Religious Movement*, în Robert J. Kisala, Mark R. Mullins (ed), „Religions and Social Crisis in Japan”, Palgrave, New York, 2001, p.22.

¹⁹ *Ibidem*, p. 23.

a libertății și fericirii absolute, iar în 1987 reușește să finalizeze acest sistem și începe să predice oficial despre noul său sistem religios, nu doar în calitate de maestru yogin, ci și în calitate de lider al unei mișcări religioase²⁰.

Începând cu februarie 1984 Asahara, împreună cu un grup de adepți, au deschis în districtul Shibuya din Tokyo un centru de antrenament de yoga, iar începând cu 1986 acest nou grup de adepți ai tehnicilor lui Asahara primește numele de Aum Shinsen no Kai, pe care însă îl vor schimba în iulie 1987 în Aum Shinrikyō²¹.

Cu toate că a fost contestată, organizația Aum Shinrikyō reușește, pe 25 august 1989, să devină recunoscută ca o grupare religioasă de prefectura din Tokyo²², iar din acest moment popularitatea ei va crește datorită faptului că va putea oferi nu doar exerciții de cultivare spirituală, ci și o învățătură religioasă și apartenența la un grup religios. Însă noua mișcare religioasă nu va scăpa de atacurile dure ale presei, fiind în continuare contestată. Astfel, în 25 august 1989, în revista *Sunday Mainichi* va apărea un articol negativ care va contesta modul agresiv prin care își recrutează această nouă organizație adepții²³. Tot în același an, avocatul Tsutsumi Sakamoto începe o investigație, într-o încercare periculoasă de a susține cauza Aum Shinrikyō higashi no kai (Societatea victimelor mișcării religioase Aum Shinrikyō)²⁴. Acest avocat a dispărut la scurt timp după ce începe investigația și se presupune că ar fi fost ucis de membrii Aum Shinrikyō.

Alte probleme vor apărea în 1990, când adepții se vor stabili pe un teren din satul Namino, din prefectura Kumamoto, creând astfel dispute cu localnicii care nu vedeau cu ochi buni noii vecini²⁵.

În ciuda publicității negative organizația Aum Shinrikyō crește în fiecare an. Această mișcare religioasă atrage în special tineri datorită faptului că nu urmează învățăturile religiilor tradiționale, ci mai degrabă le reinventează, punând un accent deosebit pe misticism și exotism²⁶, iar acest lucru face ca în 1995 să atingă peste 10000 de adepți oficiali, majoritatea fiind tineri cu vârste cuprinse între 20 și 30 de ani²⁷.

Începând cu 1990, liderii noii mișcări religioase hotărăsc să producă arme biologice și chimice cu scopul de a le folosi mai apoi împotriva inamicilor și dezertorilor. În 1990 are loc prima încercare de creare a unei arme biologice, ce constă în crearea unei culturi a bacteriei botulinice, dar aceasta eșuează. Tot în același an, se încearcă să se producă gazul VX și clor, dar proiectul este abandonat din cauză că mișcarea religioasă atrage atenția poliției. Însă, în 1992, reiau procesul de creare al armelor biologice și

²⁰*Ibidem*, pp.23-25.

²¹Shimazono Susumu, *In the wake of Aum: The Formation and Transformation of a Universe of Belief*, în „Japanese Journal of Religious Studies”, nr. 22, 1995, p.383.

²²Shimazono Susumu, „The Evolution of Aum Shirikyō as a Religious Movement”, ed.cit., p.35.

²³*Ibidem*.

²⁴Ian Reader, *A Poisonous Cocktail? Aum Shinrikyō's Path to Violence*, Biddles Ltd., Blackborough, 1997, pp.38-39.

²⁵Shimazono Susumu, „The Evolution of Aum Shirikyō as a Religious Movement”, ed.cit., pp.36,39.

²⁶Rodica Frențiu, „Exploring the Boundary between Morality and Religion: The Shin-Shinshūkyō (New New Religions) Phenomenon and the Aum Anti-Utopia”, în „Journal for the Study of Religions and Ideologies”, nr.27/2010, p.57.

²⁷Shimazono Susumu, „The Evolution of Aum Shirikyō as a Religious Movement”, ed.cit., p.21.

chimice și ajung, în perioada următoare, să producă: antrax, gaz sarin și toxina botulinică, pe care le folosesc în încercarea de a-l ucide pe liderul noii mișcări religioase Sōka Gakkai, Daisaku Ikeda²⁸.

Pe 27 iunie 1994, un grup format din câțiva membri ai mișcării religioase Aum Shinrikyō au răspândit gaz sarin într-un bloc de locuințe din Matsumoto, cu intenția de a-i face incapabili să dea o sentință pe judecătorii care urmau să hotărască soarta unui proces în care era implicată organizația religioasă. Această faptă a membrilor grupării Aum Shinrikyō a condus la moartea a 7 persoane și a afectat alte 500 de persoane, care au avut nevoie de spitalizare, printre acestea numărându-se și judecătorii în cauză, iar acest fapt a dus la întârzierea apariției unei hotărâri judecătorești în cazul în care era implicată organizația religioasă. Însă, la început, poliția nu a putut concepe faptul că acest incident ar fi un act terorist, învinuind un fermier că ar fi creat gaz sarin din greșeală, amestecând îngrășământ, iar abia când au apărut articole în presă despre posibile legături între Aum Shinrikyō și incidentul de la Matsumoto, poliția a început să investigheze această pistă, dar măsuri au fost luate abia după incidentul cu gaz sarin din 1995²⁹.

În 1995, liderul organizației află că în curând vor avea loc percheziții la sediile organizației, iar acest lucru îl determină să trimită în data de 20 martie 1995 cinci membri în metroul din Tokyo să declanșeze răspândirea gazului sarin fabricat în centrele organizației. În aceea zi, la ora șapte și treizeci de minute, cei cinci membri încep să urce pe cinci trenuri diferite de pe linile Hibiya, Chiyoda și Maronouchi, iar, începând cu ora șapte și patruzeci și opt de minute, împung pungile cu gaz sarin cauzând moartea a 12 persoane și rănind alte sute de persoane³⁰.

Scopul inițial al grupării a fost să omoare cât mai mulți polițiști și să reușească astfel să amâne operațiunea de percheziție, iar acest scop a fost ușor de atins pentru că cele cinci trenuri au trecut sau trebuiau să treacă la un moment dat prin stația Kasumegaseki, unde se situează majoritatea sediilor instituțiilor publice³¹. Din păcate, la ora aceea de vârf circulau cu metroul și cu trenuri peste 9 milioane de persoane³², iar dacă ar fi avut la îndemână mijloace performante de distribuire a gazului sarin ar fi produs un adevărat genocid sau poate că acesta a fost scopul real al lui Asahara.

În urma investigațiilor făcute de poliție, membrii organizației Aum Shinrikyō au fost găsiți vinovați de comiterea acestui atac, fapt care a dus la arestarea a peste 484 de membri, 188 dintre aceștia fiind condamnați³³. Dintre cei cinci responsabili pentru

²⁸Richard Danzig și colab., *Aum Shinrikyo: Insights into how Terrorists Develop Biological and Chemical Weapons*, Centre for a New American Security, Washington, 2011, pp.18-19, disponibil pe http://www.cnas.org/files/documents/publications/CNAS_AumShinrikyo_Danzig_1.pdf, vizualizat azi 22.04.2014.

²⁹Robyn Pangj, *Consequence Management in the 1995 Sarin Attacks on the Japanese Subway System*, în „Studies in Conflict & Terrorism”, nr.25, 2002, pp.423-424.

³⁰*Ibidem*.

³¹*Ibidem*.

³²*Ibidem*.

³³Jun Hongo, *Last Trial Brings Dark Aum Era to End*, în „The Japan Times”, 22 noiembrie 2011, disponibil pe <http://www.japantimes.co.jp/news/2011/11/22/news/last-trial-brings-dark-aum-era-to-end/#.U1beVKLCrH0>, vizualizat azi 22.04.2014.

răspândirea gazului sarin în metrou, patru au fost condamnați la moarte, în timp ce Ikuo Hayashi, persoana care a răspândit gazul sarin pe linia Chiyoda, a fost condamnat la închisoare pe viață datorită cooperării lui cu forțele de ordine, iar liderul organizației Aum Shinrikyō a fost și el condamnat la moarte în urma unui lung șir de procese³⁴.

Pe 18 ianuarie 2000, într-o conferință de presă, noii lideri ai organizației Aum Shinrikyō vor confirma implicarea fostului lor lider, Asahara, și a altor membri ai organizației ca făcând parte din gruparea care au comis atacul cu gaz sarin în metroul din Tokyo³⁵. Acești lideri își vor cere scuze față de actele ucigăse ale acestor membri și confirmă faptul că noua doctrină a mișcării religioase nu mai acceptă actele de violență. De asemenea, această conferință de presă confirmă schimbarea numelui organizației din Aum Shinrikyō în Aleph³⁶.

4.1. Distopia construită de Aum Shinrikyō de la teorie la mărturii

Asahara, prin promisiunile pe care le făcea adeptilor lui atunci când propovăduia metodele de înălțare spirituală și pregătirea organizării paradisului terestru, recupera dimensiunea religioasă a omului, dimensiune care a fost eliminată în perioada modernă și contemporană „din viața instituțională și educativă, fiind cantonată, în principal în sfera particulară”³⁷, unde însă obligațiile ritualice au devenit un simplu reflex mecanic.

În contextual societății nipone, Aum Shinrikyō avea și menirea de a scăpa adeptul „de rutină și stres și de a promova credința în autonomie și putere individual”³⁸, deoarece majoritatea japonezilor lucrează întreaga viață conform unui orar rigid la un loc de muncă cu norme bine delimitate și care nu presupune identificarea de către șef a muncii unui individ în marea de oameni care compun o organizație.

Asahara vine astfel cu promisiunea că îi va scăpa pe adepți nu doar din lumea robotizată japoneză, ci din întregul context al depravării și decăderii de care suferă populația planetei noastre, iar promisiunea și-o ține prin întemeierea comunităților autosuficiente în care numeroși tineri sătui de viața modernă se retrag spre disperarea părinților lor.

Aceste comunități autosuficiente, „satele lotus”, sunt întemeiate de Asahara nu doar pentru a le oferi adeptilor o altfel de viață, ci și pentru a-i proteja de viitoarele catastrofe apocaliptice ce ar urma să se petreacă iminent, de care vor scăpa doar cei care cred în doctrina acestei noi mișcări religioase. De asemenea, aceste „sate lotus” sunt în concepția lui Asahara societăți utopice, adevărate colțuri de paradis.

Însă membrii Aum Shinrikyō nu vor privi aceste comunități ca lumi utopice datorită faptului că nu sunt echipate cu aparate performante, ci cu niște „vechituri”³⁹ și

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Mark R. Mullins, *The Legal and Political Fallout of the „Aum Affair”*, Robert J Kisala, Mark R. Mullins (ed), *op.cit.*, p.82.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Henri Tincq, „Exacerbarea extremismelor religioase în lume”, trad. Carmen Stoean, în Jean Delumeau (ed.), „Religiile Lumii”, Editura Humanitas, 1996, p.697.

³⁸ Rodica Frențiu, *op.cit.* p.50.

³⁹ Haruki Murakami, *Underground: Atentatul de la Tokyo și spiritul japonez*, trad. Adina Mihaela Merlan, Editura Polirom, Iași, 2008, p.538.

cu „rable”⁴⁰. De asemenea, cartea lui Murakami prezintă și alte mărturii care confirmă faptul că ideologia și comunitatea Aum Shinrikyō este una decăzută tehnologic și moral. Aici menționăm mărturia doamnei care a fost „supusă la presiuni sexuale”⁴¹ și a fost obligată de lideri grupări să facă „muncă de servitor”⁴² concentrându-se mai puțin asupra tehnicilor de elevare spirituală.

Majoritatea japonezilor care au avut de suferit în urma atacului cu gaz sarin au o părere negativă despre organizația Aum Shinrikyō și despre membrii care au cauzat atentatul, iar în susținerea acestei afirmații menționăm mărturia doamnei Takatsuki Tomoko care afirmă că „îi urăsc și n-o să-i iert nici în ruptul capului pe criminali”⁴³, dar și mărturia lui Nishimura Sumio care spune că „ar trebui să primească pedeapsa capitală”⁴⁴. De asemenea, afirmația, conform căreia majoritatea japonezilor care au avut de suferit în urma atacului cu gaz sarin au o părere negativă, este probată și de cuvintele domnului Kamada Shintaro care afirmă că „atunci când aud ce spun cei din secta Aum, mă înfurii, mă supăr”⁴⁵, dar și de cele spuse de domnul Sugazaki Hiroshige care susține „că vrea ca tipii care au făcut lucrul acesta să primească pedeapsa maximă”⁴⁶.

Mai menționăm că multe victime simt o repulsie față de membrii Aum Shinrikyō nu doar datorită evenimentelor pe care le-au provocat, ci și pentru că nu înțeleg ce vor să obțină aceștia prin ideologia pe care o promovează și aici menționăm mărturia lui Takeda Yūsuke care se întreabă de ce trebuiau acești membrii să ucidă pentru idealul religios și de ce s-au retras din societatea niponă⁴⁷.

4.2. Aum Shinrikyō și terorismul religios

În perioada celui de al Doilea Război Mondial datorită lipsei combustibilului și a lipsei de experiență a piloților, comandanții forțelor aeriene ale Japoniei decid să creeze „Corpul special de atac” (Tokkōtai), compus din studenți voluntari⁴⁸, numiți și piloți kamikaze, care să lanseze atacuri sinucigașe menite să distrugă sau să încetinească forțele inamice. Această tactică a soldaților kamikaze a fost folosită prima dată în 1932, „când [...] soldați japonezi au fost văzuți îndreptându-se spre tranșeele chineze după ce s-au îmbrăcat în explozibil”⁴⁹. Originea acestei tactici se poate regăsi în misticismul ideologiei Japoniei imperialiste „care privea religia ca principalul instrument al [dezvoltării] ideologiei naționaliste, care s-a transformat în Japonia anilor 1930 în ultranaționalism care a invadat toate structurile sociale”⁵⁰. Conform acestui naționalism

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p.556.

⁴² *Ibidem*, p.552.

⁴³ *Ibidem*, p.57.

⁴⁴ *Ibidem*, p.110.

⁴⁵ *Ibidem*, p.152.

⁴⁶ *Ibidem*, p.175.

⁴⁷ *Ibidem*, p.208.

⁴⁸ Rodica Frențiu, *op.cit.*, p.52.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

religios soldații trebuiau să apere imperiul nipon cu orice preț, iar loialitatea lor dovedită prin moartea le-ar fi răsplătită prin transformarea lor în divinități⁵¹.

În timp ce soldații și piloții kamikaze au murit „în numele unei ideologii, ‘mașinile de ucis’ ale organizației religioase Aum au omorât în numele unei religii”⁵². Această imagine de fanatici religioși care ucid fără milă apare se regăsește și în cartea lui Haruki Murakami fiind conturată de cuvintele șoferului Miyata Minoru care afirmă că: „adeptii acestei secte par niște fantome cărora cineva le-a smuls sufletul. Nu plâng. Nu râd. N-au nici un fel de expresie întipărită pe chip. Parcă poartă măști”⁵³, dar și de cuvintele domnului Hatsushima Masato care spune că cei care au lansat atacul cu gaz sarin „nu au sentimente umane, deci nu sunt oameni”⁵⁴.

Nu doar că adeptii Aum Shinrikyō care au plantat pungile de gaz sarin în metrou au fost transformați prin îndoctrinare ideologică în ființe umane lipsite de sentimente și roboți ucigași, dar li s-au modificat și modul de a privi normele morale ale societății⁵⁵, iar acest lucru în comentariul domnului Hiranaka Atsushi care spune că „modul de a judeca al sectei Aum în raport cu al nostru, al majorității oamenilor, e radical diferit. Noi considerăm că au făcut un lucru greșit. Însă din punctul lor de vedere, noi suntem cei care greșim, în plus, ei cred că e o pedeapsă divină”⁵⁶.

Unele victime ale atacului cu gaz sarin, precum Toyoda Toshiaki și Miyata Minoru afirmă că acest gen de evenimente erau de așteptat să se întâmple datorită faptului că în perioada din timpul celui de al Doilea Război Mondial, japonezii erau trimiși să moară pentru ideologia statului, iar începând cu 1989 Asahara s-a folosit de prezența acestei traume în memoria colectivă japoneză redeschizând-o și folosindu-se de ea pentru a-și crea soldați religioși.

Putem afirma că membrii noii mișcări religioase au fost păcăliți să creadă că prin eforturile lor de a crea comunități autosuficiente vor reuși să construiască mici grădini edenice în care să domnească pacea și armonia. Însă în loc de aceste realizări au ajutat lideri să construiască o societate distopică în care ei erau doar folosiți pentru a construi spații de creare a unor arme biologice și chimice.

5. Concluzii

De cele mai multe ori, cercetătorii și teologii consideră aceste noi mișcări religioase ca fiind secte, religii emergente, religii alternative, noi religii controversate sau religii neconvenționale și le definesc ca organizații care, deviind de la principiile inițiale ale unei religii tradiționale, atrag prin exotismul unor noi interpretări doctrinare. Însă, prin analiza atentă și obiectivă, realizăm că acestea sunt organizații religioase recent înființate care, prin doctrina lor, vin ca o schimbare față de religiile tradiționale, chiar dacă împrumută elemente doctrinare de la acestea. Interpretările diferite ale acestor elemente împrumutate oferite de către noile mișcări religioase cauzează

⁵¹ *Ibidem*, p.53.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ Haruki Murakami, *op.cit.*, p.41.

⁵⁴ *Ibidem*, p.378.

⁵⁵ Rodica Frențiu, *op.cit.*, p.53.

⁵⁶ Haruki Murakami, *op.cit.*, p.228.

conflicte între aceste mișcări și religiile sursă. În plus, multe dintre noile mișcări propun și o ideologie milenaristă care afirmă o iminentă apariție a unui paradis terestru în care cei aleși vor trăi într-o lume utopică.

Apelând la *Underground: Atentatul de la Tokyo și spiritul japonez*, am putut să reconstituim o imagine obiectivă asupra evenimentelor din 25 martie 1995, evitând imaginea subiectivă pe care presa a construit-o în jurul evenimentelor. Reprezentarea denaturată din presa vremii a condus la intoxicarea publicului „cu atât de multe amănunte despre profilul ‘criminalilor = adepții sectei Aum’ și a conferit poveștii o aură fascinantă, astfel că ‘victimele = oamenii de rând’ aproape că au fost uitate”⁵⁷, pentru că „e mult mai ușor să prezinți lucrurile așa, în general, decât să te confrunți cu ‘fețe reale’”⁵⁸. De asemenea, cu ajutorul volumului redactat de Haruki Murakami, am putut evoca paradisul distopic pe care Asahara visa să îl creeze și imaginea terorii pe care adepții noii mișcări religioase au răspândit-o în rândul oamenilor de rând.

Bibliografie

- Achimescu Nicolae, *Noile mișcări religioase*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.
- Beckford A. James, *Introduction*, în James A. Beckford (ed.), „New Religious Movements and Rapid Social Change”, Sage Publication, London, 1991, pp. ix-xv.
- Chryssides D. George, *Historical Dictionary of New Religious Movements*, Scarecrow Press, Maryland, 2012.
- Danzig Richard și colab., *Aum Shinrikyo: Insights into how Terrorists Develop Biological and Chemical Weapons*, Centre for a New American Security, Washington, 2011, disponibil pe http://www.cnas.org/files/documents/publications/CNAS_AumShinrikyo_Danzig_1.pdf, vizualizat azi 22.04.2014.
- Frențiu Rodica, *Exploring the Boundary between Morality and Religion: The Shin-Shinshūkyō (New New Religions) Phenomenon and the Aum Anti-Utopia*, în „Journal for the Study of Religions and Ideologies”, nr.27, 2010, pp. 46-70.
- Higashibaba Ikuo, *Christianity in Early Modern Japan: Kirishitan Belief & Practice*, Brill, Leiden, 2001.
- Hongo Jun, *Last Trial Brings dark Aum era to end*, în „The Japan Times”, 22 noiembrie 2011, disponibil pe <http://www.japantimes.co.jp/news/2011/11/22/news/last-trial-brings-dark-aum-era-to-end/#.U1beVKLRH0>, vizualizat azi 22.04.2014.
- Lande Aasulv, „The New Japan” A Basic Tenet in Japanese New Religions, în „Nordic Proceedings in Asian Studies”, nr.1, 1991, pp.97-104.
- Lester Toby, *Oh, Gods!*, în „The Atlantic Online”, februarie 2002, disponibil pe <http://www2.psych.ubc.ca/~ara/Teaching%20407/psych407%20readings/Lester%20The%20Atlantic%20Online%20%20Febru...pdf>, vizualizat azi 10.04.2014.
- McFarland H Neill, *The New Religions of Japan*, în „Contemporary Religions of Japan”, nr.12/1960, pp.35-47.
- Murakami Haruki, *Underground: Atentatul de la Tokyo și spiritul japonez*, trad. Adina Mihaela Merlan, Editura Polirom, Iași, 2008.
- Pangi, Robyn, *Consequence Management in the 1995 Sarin Attacks on the Japanese Subway System*, în „Studies in Conflict & Terrorism”, nr.25, 2002, pp.421-448.
- Reader Ian, *A Poisonous Cocktail? Aum Shinrikyō's Path to Violence*, Biddles Ltd., Blackborough, 1997.
- Idem, *Shinto*, Bravo Ltd, London, 2007.
- Idem, *Religion in Contemporary Japan*, University of Hawaii Press, Honolulu, 1991.

⁵⁷ Haruki Murakami, op.cit., p. 13.

⁵⁸ *Ibidem*.

- Robbins Thomas, *New Religions and Alternative Religions*, în „Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions”, nr.3, 2005, pp.104-111.
- Rodney Stark și William Sims Bainbridge, *The Future of Religion: Secularization, Revival and Cult Formation*, University of California Press, Berkeley, 1985.
- Saliba A. John, *Understanding New Religious Movements*, Alta Mira Press, Walnut Creek, 2003.
- Susumu Shimazono, *In the wake of Aum: The Formation and Transformation of a Universe of Belief*, în „Japanese Journal of Religious Studies”, nr. 22, 1995, pp.381-415.
- Idem, *The Evolution of Aum Shirikyō as a Religious Movement*, în Robert J. Kisala, Mark R Mullins (ed), *op.cit.*, pp. 19-52.
- Tincq Henri, *Exacerbarea extremismelor religioase în lume*, trad. Carmen Stoean, în Jean Delumeau (ed.), „Religiile Lumii”, Editura Humanitas, 1996, pp. 676-699.
- Trompf G.W., *Introduction*, în G.W. Trompf (ed.), „Cargo cults and millenarian movements: transoceanic comparisions of new religious movements”, Mouton de Gruyer, New York, 1990, pp.1-32.
- Tucker A. Ruth, *Another Gospel: alternative religions and the new age movement*, Zondervan, Grand Rapids, 1989.
- Wallace F. Anthony, *Revitalization Movements*, în „American Anthropologist”, nr.2/2009, pp.264-281.

WAR OF THE WORDS. ETHNIC SLURS IN THE BALKAN AREA

Ileana-Silvia CIORNEI
Lecturer PhD, University of Pitești

Abstract: An ethnic group can be defined as any racial, religious, mother-tongue, national or regional category of culturally distinct persons, regardless of the group size, social power or origin. An ethnic slur is a term of abuse used by members of a majority group for racial or immigrant minorities or a term used by any group for almost every group with whom they had contact, economic and cultural conflict. Slurs vary in pejoration from malicious to jocular and can be highly derogatory, pejorative, parasitic, neutral or group constructing. Ethnic slurs have been widely used in Europe, by all nations directed against their neighbours, against those with whom they had contacts and conflicts or simply against interethnic component groups. The Balkan region, an area with a tormented and turbulent history, included different ethnic groups which have developed together but evolved differently. In time, all nations of the area got slurred by the others. The historical heterogeneous background, conflicts, immigration, internal migration, mass labour mobility are typical for the Balkans, famous in the past and present for its ethnic and religious diversity. These created not only a sense of loss and trauma but a powerful linguistic counterpart which can be heard every now and then in the area. However, in their effort to build and maintain their identity, as well as to respect others, peoples from Balkans tend to keep outside xenophobic attitudes and to adopt a reasonable rhetoric.

Keywords: slur, ethnic group, Balkans, diversity, identity.

An ethnic group can be defined as any racial, religious, mother-tongue, national or regional category of culturally distinct persons, regardless of the group size, social power or origin. An ethnic slur is a term of abuse used by members of a majority group for racial or immigrant minorities or a term used by any group for almost every group with whom they had contact, economic and cultural conflict. Slurs are not just any kind of abusive constructions but they are conventionally recognised as derogatory terms. As these terms refer to certain groups of people, they are a typical feature of hate speech contexts where they serve xenophobic speakers in expressing their attitude for an entire group of people. All ethnic slurs can be offensive to some extent to some people and this depends on the social context in which the words are used.

Different approaches have analyzed how the meaning and use of (ethnic) slur terms can be best described. It is generally accepted that a slur differs from common pejorative expressions and is a device used to express contempt for and to insult its targets. "It has also been argued that slurs can be used to insult, vilify and to snub." (Richard, 2008: 15; Hornsby 2001: 135.)

Slurs are used intentionally and "the consequence of the use of slurs is derogation, whatever the intention is". Kaplan (1999) and Hedger (2012) draw upon the distinction between descriptive and expressive content in order to provide an analysis of slurring expressions and to argue that slurs are expressions with purely expressive content. (apud Croom, 2014:11-32)

The distinction between descriptive and expressive content, as Hedger (2012) explains, consists in the fact that “descriptive content [...] represents the world as being a certain way, and as such can be either true or false” whereas “expressive content [...] merely display[s] an attitude of the speaker, and as such are not truth-apt” (ibid: 76). Consequently, Hedger (2012) adopts a strict distinction between expressions with purely descriptive and purely expressive content such that the content of each expression is either descriptive or expressive but not mixed. Accordingly, expressions with purely descriptive content are typically inoffensive whereas expressions with purely expressive content are typically offensive.

As the meaning of the words is not inherent in the words themselves but in what the words mean to the speaker and the receiver, it is obvious that slurs do not always derogate. There is for example the in-group use which is called re-appropriated use. When slurs are used within the target group, the effect can be the opposite. In these situations, slurs may create solidarity among the group and not derogation. Galinsky, et al (2003) found that self-labeling with a slur increases an individual's sense of power. Moreover, they found that self-labeling led to decreased perceptions of negativity in the slur that was used to self-label. In short, appropriation is a process that is social and political in at least the following four ways: it emphasizes and constructs group identity, it promotes solidarity, it works to remedy power imbalances, and it takes tools from oppressors.

The same opinion that although slur terms are pejorative terms that can be highly derogatory, but with nonpejorative uses seems to be generally accepted. Slur terms are frequently used in other contexts and are more often exchanged among friends than between enemies although hate speech can be identified as the most central.” I broadly distinguish between hate speech (central use), other pejorative uses (mobbing, insulting), parasitic uses (banter, appropriation, comedy, youth language), neutral mentioning (academics, PC), and unaware uses.” (Technau, 2018: 25–43)

Consequently, slurs vary in pejoration from malicious to jocular and there may appear to be a great difference between” the weak and strong notions.”. (David Sosa, 2018:2). Moreover, the author posits that “the phenomena I claim is fundamental to thinking with slurs, expressing that weak dehumanizing thought, involves merely construing persons as inferior as persons, while the strong notion involves conceiving of persons as subhuman”. (ibid, 2018:4)

Additionally, because they are part of language they change over time in their connotations and in the social context. The use of ethnic slurs is highly regarded as a social problem and they reflect “stereotypes that often have harmful social and psychological consequences for their victims” (Allen, 1990 :8).

Ethnic slurs have been widely used in Europe, by all nations directed against their neighbours, against those with whom they had contacts and conflicts or simply against interethnic component groups. The Balkan region, an area with a tormented and turbulent history, often considered the powder keg of Europe, included different ethnic groups which have developed together but evolved differently.

The **Balkans** are a geographic area in southeastern Europe with various geopolitical and historical definitions and meanings. The concept of the Balkan Peninsula was created by the German geographer August Zeune in 1808, who considered the Balkan Mountains the dominant mountain system of Southeast Europe spanning from the Adriatic Sea to the Black Sea. The term is criticized for having a geopolitical, rather than a geographical meaning and definition, as a multiethnic and political area in the southeastern part of Europe.

Historians consider that the Balkans include Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Greece (partially), Kosovo, Montenegro, North Macedonia, Romania (partially), Serbia, and Slovenia.

The identity of the Balkans is dominated by its geographical position and consequently the area was known as a crossroads of cultures. It has been the area where the Latin and Greek parts of the Roman Empire intermingled, followed by a massive influx of Slavs, an area where Orthodox, Catholic Christianity and Islam met. It is one of the most complex regions of the Europe in ethnic, religion and language issues.

By the end of the 16th-century, the Ottoman Empire had become the controlling force in the region followed by the Austro Hungarian empire. Most of the Balkan nation-states emerged during the 19th and early 20th centuries and their engagement in the historical events of the period brought a massive human cost and economic damage. First World War and Second World War, Fascism and Communism caused violent interethnic conflicts which culminated with the civil wars in 1991. The Yugoslav Wars were a series of separate but related ethnic conflicts fought in the former Yugoslavia from 1991 to 2001, which led to the breakup of the Yugoslav federation in 1992. Its republics declared independence, despite unresolved tensions between ethnic minorities in the new countries. Often described as Europe's deadliest conflicts since World War II, the wars were marked by many war crimes, including genocide and crimes against humanity. The dissolution of Yugoslavia resulted in six republics with international recognition as independent republics, traditionally included in Balkans: Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, North Macedonia, Montenegro and Serbia. In 2008, Kosovo declared independence, although according to the official Serbian policy, Kosovo is still an internal autonomous region and tensions arise now and then between Kosovar Albanians and Serbian officials.

Because of their lengthy and protracted nature, ethnic conflicts in Balkans are not only about material resources, but involve profound identity issues, wherein each group constitutes its own identity in relation, difference and opposition to the others. However, the similarity of the languages and the long history of common life have left many ties among the peoples of the new states, even though the individual state policies of the new states favour differentiation.

In time, all nations of the area got slurred by the others; slurs were mainly rooted in historical and political events or cultural (mainly religious) differences; it is easily observed that appearances, habits, occupations and way of living come secondly.

Serbophobia a common attitude in the region created some derogatory terms for Serbs. Most common slurs are *Chetniks* (четници / *četnici*) used by Croats and Bosniaks and *Shkije* by Albanians.

Chetniks were the Serbian nationalist guerrilla force that formed during the Second World War to resist Axis invaders and Croatian collaborators but that primarily fought Tito's Communist *Partisans*. The *Chetniks* were first organized in Bosnia, then in Montenegro and Herzegovina, but the most important was the one based in Serbia. The Chetniks were on the allied side and helped resist German advancement through Yugoslavia. Nevertheless, the Chetniks were partners in the pattern of *terror* that developed in Yugoslavia during World War II. Their tactics included the killing of civilians, burning of villages, assassinations and destruction of property and exacerbating existing ethnic tensions between Croats and Serbs. The terror tactics against the Croats were, to at least an extent, a reaction to the terror carried out by the Ustashes; however the largest Chetnik massacres took place in eastern Bosnia where they preceded the Ustashe operations.

Shkije or *Shkje*, is a term used in the *Gheg* dialect of *Albanian language* to refer to *Serbs*. The *Albanian* communities in *Greece* or *Italy* use it to refer to *Greeks* or *Latins*, or just non-*Albanian* speakers. The *Arvanites* (people of *Albanian origin*) in Greece use the version *shkla* to refer to the Greek population, while the *Arbereshe* (*Albanian communities*) in Italy, a substantial part of which originates from the Arvanites, use the words *shklan* and *shklerisht* which mean "that does not speak *Arbereshe*", or "that speaks an incomprehensible language", referring to the *Latin languages*. It is derived either from the *Venetian schiavone* meaning the same or from the term "Slavs" (lat. *sclavus*), which contained the traditional meaning of "the neighbouring foreigner". During the *Yugoslav wars*, Albanian newspapers called Serbs *Shkja*. (Shuka, 2015:78)

Bulgarians call the Serbs *сърбежи sarbezhi* meaning itches. The slur word is similar to the term Serbianisation or Serbianization, also known as Serbification or Serbisation, in *Bulgarian-сърбизация, sarbizatsiya*, the spread of *Serbian culture, people, and language*, either by *social integration* or by *cultural* or *forced assimilation*, as was the case at different times in Balkans history with Bulgarians, Romanians (in the Timok valley), Albanians in Kosovo or in the former Socialist Macedonia.

Stable boy was a common nickname name for Croates as being their main occupation during the Austrian empire. In some areas Croates are called *sokac* (from ital. sciocca-dumb, idiot), but the most offensive and strong derogatory name for Croates was and is *ustashe*.

Ustaše is a derogatory slur used primarily by Serbian nationalists and Muslims in reference to the Independent State of Croatia and the Ustaše movement during World War II. The Ustaša – Croatian Revolutionary Movement (*Croatian: Ustaša – Hrvatski revolucionarni pokret*), commonly known as Ustaše or by anglicised versions Ustasha or Ustashe, was a *Croatian fascist, ultranationalist and terrorist organization*, which was active, between 1929 and 1945. During WW2, the *Croats* joined the Nazis thinking and created an Independent Fascist Croat Regime (Ustaše). Its members murdered hundreds of thousands of *Serbs, Jews, and Roma* as well as political dissidents in *Yugoslavia during*

World War II. They were known for their particularly brutal and sadistic methods of execution. After the war, Croatia was still a part of Yugoslavia but after the death of Tito, tensions from the past world wars were still fresh between Croats and Serbs and they declared independence. After a long war in 1991 they chased as many non- Croats as they could from their land and acquired and became an independent country recognized by the world. The term “*ustaše*” is today used as a derogatory term for Croatian ultranationalism. The term “*Ustaše*” is sometimes used among Serbs to describe Serbophobia or more generally in political discourse.

Montenegrins are called *rolling stones* (*kotrljajući kamen*) by Serbs who consider they roll down from their mountains to come to Serbia; a possible meaning of the word is mainly for dumb people.

Chefur (plural *Čefurji*) is the derogatory word used by Slovenians for an immigrant from the southern republics of ex- Yugoslavia, also used in the written forms *čifur*, *čufur*, *čefurka*, *čifurka*, *čufurka*, *čefurski*, *čifurski*, *čufurski*. It may originate from Turkish *çifit* “a sly, cunning person” or from Croatian or Serbian *Čift- Čivut* meaning Jew, a derogatory description of a Jewish person.

In Slovene the ending *-ur* in singular, rather than the original *-ut*, has been adopted in line with other derogatory terms. For plurals Slovenian use the suffix *ji* which is pejorative *per definitionem*; (*Hrvatarji* - vs. neutral *Hrvat*) for Croates, (*Srbendarji*-vs *Srb*) for Serbs or (*Nemčurji* - vs. neutral *Nemsko*) to refer to pro-German Slovenes during Austro-Hungarian times, carrying the connotation of being a traitor and derogatory for a person of German origin and (*Šiptarji* for Albanians -versus the neutral term *Albanski*) for Albanians.

Speaking of Slovenes, a common nickname for them in Croatia (and other countries of the former Yugoslavia) is *Janezi*. *Janez* is a very common first name in Slovenia.

West Herzegonian people are called *Shkutor*, *Škutor* (scooter) by the Croates, a pejorative term, related to their poor income and to the fact that The United Nations offered Bosnians from Herzegovina a chance to win coveted consumer goods such as scooters and fridges in a lottery if they turn in weapons left over from the country's 1992-95 war.

Bosniaks are often called by the derogatory name *Bosants* by Slovenians which originates in the non-derogatory name Bosniaks call themselves (*Bosanski*). *Bos* also mean barefoot as many Bosnians are Muslims and they walk barefoot in the mosques. Another derogatory term is *Boskur* a combination of Bosniak and *chefur* for uneducated workers from Bosnia and Herzegovina. *Lopata* (shovel) is another slur as well as *Yak*, a shortened form of Bosniak, allegedly associated with their low status as workers and lack of hygiene.

Another derogatory name is *Balija*-Serbs and some Croats say for Bosnian Moslems, which may originate from an Ottoman Turkish personal name (Turkish *Bālī* from *bālī*, “worn, threadbare, antiquated”).

Ethnic slurs against North Macedonians are often used in an attempt to deny their self-identification as a nation. They are used by those involved with them in historical disputes on country's name and identity, namely Greece and Bulgaria.

The idea of a Macedonian identity was artificially created in the second half of the 19th century, and actively used throughout the 20th century, by the Tito communist regime to annoy its Greek and Bulgarian neighbours. Nevertheless, following the Prespa agreement in 2018, Greece accepted the name of North Macedonia as to be distinguished from Greek Macedonia province, ending a diplomatic dispute with the former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM) that has plagued relations for nearly 30 years. On the other hand, Bulgaria has claims concerning its language and identity. Macedonia was a republic of Yugoslavia and severe punishments were inflicted for anyone claiming Bulgarian heritage. Whole generations of people were brought up with this new history and identity and refuse to accept other points of view.

FYROMian is a Greek term for a person from North Macedonia which refers to the un-recognized name of North Macedonia: the acronym stands for the former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM). *Bulgaroskopian* is a term which implies Macedonians to be of Bulgarian origin while *Pseudomacedonian*, is a term implying that the Macedonians are pretenders. *Skopjan/Skopjian*, *Skopiana/Skopianika* is also a Greek derogatory term which refer to the capital of North Macedonia for persons from North Macedonia, underlining their lack of identity.

Macedonist is a derogatory term used by Bulgarians to identify a Macedonian, an allusion to the fact that the so-called Macedonian identity is a fake, created during the communist regime of Tito.

Torbesh is the name given to the Macedonian-speaking Muslim minority community living in the Republic of North Macedonia. The name is a colloquial term and means "the bag carriers". Torbeshes may be descendants of Christian Slavs who converted to Islam during the Ottoman period or they may have a Turkish origin.

Many Torbeshes expressed "that they do not enjoy the term *Torbesh* since they take it as an insult. The name is somewhat pejorative and derogatory sounding "vagrant, miserable, dishevelled and uncivil". (Dikici, 2008:27). Some of them stated that the reason for their discontent is that the *Torbesh* and *Pomak* terms had been given by their Christian neighbors to degrade the Slavs who converted to Islam. Nowadays, the term "Macedonian Muslim" (*Makedonski Muslimani*) or "Muslim Macedonian" (*Muslimanski Makedoni*) "Muslim Macedonians" are used by Macedonian authorities and scholars to engage the Torbeshes in their republic in the process of Macedonian nation building.

Similarly another pejorative term used for Torbeshes is *poturi/poturlu*. "It was generally used to refer to Islamicized or Turkicized Bosnian Slavs of a rather rustic and provincial kind, who may have retained some Christian practices." (Malcolm, 1996: 59–60). The term denotes old-fashioned baggy pants, mostly used in the rural areas of Bulgaria.

Pomaks (Bulgarian: Pomatsi; Greek: Πομάκοι; Pomákoι; Turkish: Pomaklar) are Bulgarian-speaking Muslims inhabiting Bulgaria, northeastern Greece and mainly northwestern Turkey. They are an ethnic group who speak Bulgarian but whose religion

and customs are Islamic; nevertheless they still share some customs with their Christian neighbors. Pomaks joined the Islamic community in the sixteenth century for the same reason as the Albanians; to escape the taxes imposed on non-Muslim communities and to free from the generally cruel attitude to *raya*, the non-Muslim Ottoman subjects. The etymology of the word is unclear. It might be a pejorative word given by their Christian neighbours, a derivative from the Bulgarian word for "help" *pomagan*, as an allusion to the help given to Ottomans.

The strong ethno-confessional minority in Bulgaria is known officially as Bulgarian Muslims and under the locally used names *Ahryani* (pejorative, meaning "infidels"), Pogantsi, Poturani, Poturnatsi, Eruli, Charaklii, etc. (Apostolov:2007, 727). The term Pomak has also been used as a wider designation, including also the Slavic Muslim populations of North Macedonia and Albania. The term is widely used colloquially for Eastern South Slavic Muslims, considered derogatory.

Albanophobia in Greece is primarily due to post-communist migration of former Albanian prisoners and criminal bands as well as to the fact that until the mid 2000s, Albanians formed the primary immigrant population. Historically, Albanophobia did not exist in Greek society, and at times where anti-Albanian sentiment did occur it was primarily political due to Albania's ties with Ottoman Turkey.

The Greek derogatory terms used for Albanians: are *Tourkalvanoí/Τουρκαλβανοί* ('Turco-Albanian) instead of the neutral terms *Αλβανός/Alvanós* (m.), *Αλβανή/Alvaní* (f.) and *Αλβανίδα/Alvanída*. Also, *Tourkotsámides/Τουρκοτσάμηδες* (Turco-Chams) a derogatory term for a Cham Albanian (an Albanian from Chameria), the neutral term being *Tsámides/Τσάμηδες* (Chams).

The Serbian-Croatian term for Albanian is "Albanac" but in order to offend Albanians, Serbs would pronounce it in Albanian, with a Slavic accent and with offending tone.

The most offensive word used for Albanians is *Schiptar*, a derogatory term employed by Balkan Slavs (Croats, Serbs, Montenegrins and Macedonians) used to denigrate and underestimate Albanians. It is an intentional mispronunciation of an Albanian word. The word "shiptar" is most likely derived from the name of the Albanian language "Shqiptar". It comes from the word *Shqiptarët* which is how Albanians refer to themselves in their language. It can be used by Albanians when speaking about themselves but it can be very offensive when used by other people to describe Albanians and very rarely in a positive way.

Macedonians and other peoples from former Yugoslavia republics label Bulgarians *Tartars* or *Mongols* (an example of a negative stereotype, in which Asian features are considered traits of backwardness and unrefinement). North Macedonians use the slur name *Bolvari* (originating from bolva - flea) when speaking about their Bulgarian neighbours and relatives.

In turn, Bulgarians call Greeks *vizantiytsi/* (Byzantines, sly, low-down, vulpine people) and Turks *ryazani/* (circumcised).

Bulgarians call their Romanian neighbors *mămăligari* (eaters of mămăligă). It refers to a Romanian popular traditional food –mămăliga(polenta) and can be

considered a weak derogatory slur. It is highly interesting that the same derogative term *polentoni* is used by south Italians to derogate the Italians from north.

As for Romanians, they consider their neighbours to be rude, unrefined and dumb. ALR, compiled by Emil Petrovici (apud Adam, 2015: 123) register for Bulgarians: *catâr*-mule (pt. 682), *tucan*, *tucă* (designates a plump, massive person; comes from Turkish for turkey and the suffix -an): pt. 605). The derogatory *ciótină* (hulk) for Bulgarians is used in the southern part of Romania (pt. 791, 886). Etymologically, *ciótină* is a derivative from *ciot* (lump) and the suffix -ină.

Also, the Bulgarian language, a Slavic one very different from Romanian is considered to be confusing and babbling, hence Bulgarians are called *găgăuți*. According to the linguist Lazăr Șăineanu, the name *găgăuț*, was the name of a Bulgarian tribe near Varna, who spoke and wrote Turkish with the Greek alphabet and was associated with the onomatopoea *gaga* applied to geese cry and people 's babbling speech, hence *găgăuță* means a lisping dumb, (Șăineanu, 1999: 289). Also, the use of depreciative suffixes common in many languages for singular and plural, Romanian use a depreciative suffix- oi, for ethnonyms like in *Bulgăroi* vs the neutral *Bulgari*.

The historical heterogeneous background, conflicts, immigration, internal migration, mass labour mobility are typical for the Balkans, famous in the past and present for its ethnic and religious diversity. These created not only a sense of loss and trauma but a powerful linguistic counterpart which can be heard every now and then in the area.

Most ethnic slurs are quite frequent in media largely responsible for the social construction of negative stereotypes, in blogs and are sometimes uttered in sporting events by their fans or in political debates while some of them are purely descriptive and nonpejorative.

However, in their effort to build and maintain their identity, as well as to respect others, peoples from Balkans tend to keep outside xenophobic attitudes, racism and hate speech. This can be achieved only if the processes of working allow for a measure of change, resumption of social life, ethical responsibility, renewal and the promotion of a peaceful and down-to-earth reasonable rhetoric.

BIBLIOGRAPHY

- Adam, Gabriela, Violeta, *Etnonime și porecle pentru diferite nume etnice, pe baza ALR II*, Dacoromania, serie nouă, XX (2), 2015
- Allen, Irving, Lewis, *Unkind Words, Ethnic Labeling from Redskin to WASP*, Praeger, 1990
- Apostolov, Mario, *The Pomaks: A Religious Minority in the Balkans*, The Journal of Nationalism and Ethnicity, volume 24, 1996
- Croom, Adam M., *Remarks on The Semantics of Racial Slurs*, Linguistic and Philosophical Investigations, Volume 13, 2014
- Croom, Adam M., *The semantics of slurs. A refutation of pure expressivism*, Language Sciences 41, 2014
- Dikici, Ali, *The Torbeshes of Macedonia: Religious and National Identity Questions of Macedonian-Speaking Muslims*, Journal of Muslim Minority Affairs, 04, vol.24, 2008
- Galinsky, Adam D., Cynthia S. Wang, Jennifer A. Whitson, Eric M. Anicich, Kurt Hugenberg & Galen, V. Bodenhausen, *The reappropriation of stigmatizing labels: the reciprocal relationship between power and self-labeling*, Psychological Science 24(10), 2013.

- Hornsby, Jennifer, *Meaning and uselessness. How to think about derogatory words*, Midwest Studies in Philosophy, 25(1), 2001.
- Malcolm, Noel, *Bosnia: A Short History*, 2nd edition, London, Macmillan, 1996
- Pasi, Valtonen, *Slurring epithets and generic descriptivism: The Meaning and the Epistemology of Ethnically Derogatory Term's* Ph.D. Thesis in Philosophy King's College, London, 2017
- Richard, Mark, *When Truth Gives Out*, Oxford University Press, 2008
- Technau, Björn, *Going Beyond Hate Speech: The Pragmatics Of Ethnic Slur Terms*, Lodz Papers in Pragmatics, (14)1, 2018
- Shuka, Gjergji, *Thirty songs and Balkanic legends: Study over the historical origin*, Naimi, 2015
- Sosa, David, editor, *Slurs, Dehumanization, and the Expression of Contempt, Bad Words*, OUP, 2018
- Snoj, Marko, *Slovene Etymological Dictionary*, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, 2001, www.fran.si.
- Șăineanu, Lazăr, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*, Editura de Vest, Timișoara, 1999
- Poulton Hugh, *Non-Albanian Muslim Minorities in Macedonia*, in *The New Macedonian Question*, ed. James Pettifer, London, Macmillan Press, 1999

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_ethnic_slurs
forum.wordreference.com/.../Other_Slavic_Language
[The Racial Slur Database, www.rsdb.org](http://The_Racial_Slur_Database.www.rsdb.org)
thesrpskatimes.com/ustashis...
www.total-slovenia-news.com/
[https://www.academia.edu/Slurs_Dehumanization an.](https://www.academia.edu/Slurs_Dehumanization_an.)
["Ustasa \(Croatian political movement\) – Britannica Online Encyclopedia". Britannica.com](http://Ustasa_(Croatian_political_movement)_-Britannica_Online_Encyclopedia_.Britannica.com)
<https://en.wikipedia.org/wiki/Balkans>
<https://en.wikipedia.org/wiki/Chetniks>
www.racialslurs.com/race/greeks
<https://www.diacronia.ro/>
<https://www.researchgate.net/.../Linguistics/Semantics>
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111>
<https://www.semanticscholar.org/paper/The-Torbeshes...>
<https://www.cambridge.org/nationalities-papers/article>
<https://www.semanticscholar.org/paper/The-Torbeshes...>
[Tridhjetë Këngë Dhe Legjenda Ballkanike: Studim Mbi Origjinën Historike](http://Tridhjetë_Këngë_Dhe_Legjenda_Ballkanike:Studim_Mbi_Origjinën_Historike)

CHITIGHAZ – O LOCALITATE CU POPULAȚIE ROMÂNEASCĂ DIN UNGARIA

Iudit CĂLINESCU

Lecturer PhD., University of Szeged, Hungary

Abstract: Any ethnic community, in addition to the group of individuals linked by language, religion or cultural traditions and values, has a certain cohesion given by the geographical areas where these individuals lived, the forms of rural or urban coexistence being also those that defined the social and identity changes of the Romanian community in Hungary over time. When we talk about Romanians in Hungary, we must first consider the rural localities in which they lived and, for the most part, still live today. Rural communities are important places for ethnological research because villages can be seen as promoters of community development, here you can learn fundamental lessons about the past but also about community development. As for the Romanian historical community in Hungary, only through ethnological research on villages populated with Romanians can be made a pertinent analysis of the ways in which this community managed to preserve its Romanian identity after 1920. And in this context Chitighaz village had an important role within the community. Even if at present the number of Romanians in this historical community is low, I consider it important to analyze villages as Chitighaz, where Romanians once lived in large numbers, where there is a Romanian church and Romanian school, because each village has had a greater or lesser contribution, throughout history, to the life and transformations of the Romanian community in general.

Keywords: ethnic community, ethnological research, identity, minorities, traditions

Orice comunitate etnică are la bază, pe lângă grupul de indivizi legați prin limbă, religie sau tradiții și valori culturale, o anumită coeziune dată de locurile geografice în care acești indivizi au trăit, formele de conviețuire rurală sau urbană fiind cele care au definit și au marcat schimbările sociale și identitare ale comunității românești din Ungaria de-a lungul timpului. Nu trebuie uitat faptul că românii din Ungaria de astăzi sunt, în majoritate, urmașii țăranilor iobagi aduși de marii latifundiari pentru a le lucra terenurile, după plecarea turcilor, la sfârșitul secolului al XVII-lea, ceea ce a dus la crearea unor comunități tradiționale, rurale, autarhice, care au marcat viața românilor de aici pentru mai multe secole. Astfel, atunci când vorbim de românii din Ungaria trebuie să avem în vedere în primul rând localitățile rurale în care aceștia au trăit și, în mare parte, încă mai trăiesc și astăzi. La acestea se adaugă și câteva comunități românești care au trăit în mediul urban, însă multe dintre ele au dispărut, fiind asimilate mult mai rapid decât cele rurale, care au fost enclavizate și închise în fața schimbărilor și a contactului cu alte comunități. Comunitățile rurale reprezintă locuri importante de cercetare etnologică pentru că satele pot fi văzute ca și „cutii de rezonanță” dar și promotoare ale dezvoltării comunității, aici putând fi învățate lecții fundamentale legate de trecutul dar și de dezvoltarea comunitară¹. Orice societate a fost inițial predominant agrară, orașul fiind o invenție mai „nouă”, de doar câteva mii de ani, concentrația

¹ Dumitru Sandu, *Prefață la „șase sate”*, în Mălina Voicu, Bogdan Voicu (coord.), *Satul românesc pe drumul către Europa*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 13.

populației către orașe și urbanizarea satelor reprezentând de fapt trecerea către modernitate, fenomene realizate în principal prin renunțarea la agricultură sau transferarea populației de la muncile agricole înspre alte meserii, dar și prin „rurbanizare”, adică extinderea orașului și transformarea satelor în zone urbane².

Consider că este importantă prezentarea istoriei și a vieții sociale, culturale, spirituale românești din orice localitate populată cu români din Ungaria, pentru că aceste localități păstrează și oferă dovezi cercetătorului despre elementele importante ale traseului și ale transformărilor comunității, în special din ultimul secol, doar astfel putându-se realiza o analiză pertinentă a formelor și a elementelor prin care comunitatea istorică românească din Ungaria a reușit să își păstreze identitatea românească după 1920, iar în acest context localitatea Chitighaz a avut un rol important în interiorul comunității. Chiar dacă în prezent numărul românilor din comunitatea istorică este redus, însă consider că este importantă analiza unor sate cum este Chitighazul, în care odinioară au trăit români în număr destul de mare, unde există o biserică românească și școli românești, pentru că fiecare localitate în parte a avut o contribuție mai mică sau mai mare, de-a lungul istoriei, la viața și transformările comunității românești în general, prin schimburile economice sau culturale cu alte comunități de români, prin personalitățile românești pe care le-a oferit comunității de-a lungul timpului și prin specificitatea aparte pe care fiecare dintre aceste localități a oferit-o comunității, participând astfel la construirea unei comunități etnice interesante, inedite, care a reușit să se mențină de-a lungul istoriei, dincolo de numărul mic al membrilor săi, și să își păstreze o identitate etnică, într-un spațiu geografic, istoric, social, spiritual și cultural care i-a transformat și i-a redefinit în permanență granițele, regulile și modul de viață.

Chitighazul este o altă localitate cu populație românească din Ungaria, atestată încă din Evul Mediu, denumirea ei derivând de la cele două biserici care existau în localitate. Din *Prefața la Monografia* publicată de preotul Iosif Ioan Ardelean, datată 2 mai 1893, reiese că această comunitate românească a fost destul de izolată, el afirmând că „se cuvine ca să cunoaștem și istoria comunelor singuratice; pentru că un popor prin cunoștința istoriei sale propriie, capătă impuls spre înaintare, pe toate terenele vieții publice”³. Chitighazul este situat înspre sudul județului Bichiș, în apropierea localităților Giula și Aletea, într-o zonă lipsită de ape curgătoare, după cum amintește preotul Iosif-Ioan Ardelean⁴, cel care a realizat în 1894 *Monografia comunei Chitighaz*. Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la realizarea de către preotul Iosif Ioan Ardelean a monografiei comunei, apare la Budapesta, în 1993, un volum monografic intitulat *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, aici apărând numeroase informații istorice, folclorice, culturale și sociale despre această localitate cu populație românească din Ungaria. Primul studiu, numit *Comuna Chitighaz - Kétegyháza*, îi aparține Elenei Csobai, aici fiind oferite

² Bogdan Voicu, *Introducere. Pe drumul către șase sate*, în Mălina Voicu, Bogdan Voicu (coord.), op. cit., pp. 18-19

³ Iosif-Ioan Ardelean, *Monographia comunii Chitighaz*, Editura Tipografiei Diecesane, Arad, 1899, reeditată de Școala Românească din Chitighaz, cu sprijinul Fundației „Pentru minoritățile naționale și etnice din Ungaria”, Editura Comp-Press Kft., Budapesta, 1993, p. 2.

⁴ *Ibidem*, p. 10.

numeroase informații geografice, istorice și sociale despre această comună. Conform cercetărilor lui Haan Lajos (1818-1891), Chitighaz a fost o așezare populată încă din Evul Mediu, denumirea derivând de la două biserici care existau aici. În secolul al XVII-lea, în perioada stăpânirii turcești, populația aproape a dispărut dar începând cu anul 1702, când Lövenberg, prefectul județului Bichiș, încearcă o repopulare a satului cu forțe de muncă de care avea nevoie pe moșiile sale, populația crește, ajungând în 1724 să se finalizeze prima etapă a colonizării comunei⁵. În 1741 Chitighaz ajunge din nou în proprietatea familiei regale, de la care este cumpărat de Andrásy Zsigmond, care construiește aici un castel în 1742. Coloniștii sunt doar români, în 1779 fiind atestată o bisericuță ortodoxă de piatră, iar până în 1794 existând 363 de case, ceea ce însemna cam 525 de gospodării. Însă iobagii din Chitighaz aveau doar contracte din an în an cu moșierul, așa că multe case devin nelocuite în timp. La sfârșitul secolului al XVIII-lea comuna era într-o dezvoltare permanentă, în 1804 fiind colonizați și maghiari în comună⁶, iar în 1797 familia Almásy devenind proprietară a comunei, rămânând astfel până în 1945. Autoarea studiului prezintă un tabel cu creșterea demografică, din 1785 până în 1920, an în care ajunge la 4681 de locuitori, menționând faptul că 3134 dintre aceștia erau români. O problemă a fost faptul că, la fel ca în alte localități populate de români, după Primul Război Mondial, o parte a intelectualității satului s-a refugiat în România, Chitighaz rămânând cu un singur preot și fără învățători⁷, după 1920 populația de naționalitate română începând să fie asimilată, ajungând în 1949 la 725 de români, scădere care pare ireversibilă și după 1949.

Școala în limba română din Chitighaz a existat inițial sub forma școlii confesionale, condusă și controlată de biserica ortodoxă românească între 1793 și 1945, primul învățător al acesteia fiind Ioan Pop Oltean⁸. La început, frecvența școlară era redusă, ajungând însă în 1893 la 418 elevi. Din păcate după 1920 școala românească a funcționat cu întreruperi, iar în 1930 a fost desființată. Începând cu 1948 s-au constituit în Ungaria școli de stat cu predare în limba română, astfel încât în anul 1955 s-a construit în Chitighaz o nouă clădire pentru această școală, cea veche, aparținând fostei școli confesionale, fiind destinată cazării învățătorilor. La început se predă aici doar în română, iar din 1959 s-a trecut la predare bilingvă⁹, numărul elevilor crescând cu fiecare an: dacă în 1948 erau doar 36 de elevi, în 1992 numărul acestora a ajuns la 126, aici predând 17 cadre didactice¹⁰.

Una dintre cele mai importante personalități ale comunei a fost Iosif-Ioan Ardelean (1849-1920), care devine preotul satului începând cu 1874 dar are și o intensă activitate literară (*Despre susținerea sănătății trușesti și sufletești a copiilor școlari, Cuvântările sale bisericesti și funebrale, Eticheta*, volumul de poezii *Buchetul meu*). El este

⁵ Elena Csobai, *Comuna Chitighaz - Kétegyháza*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, Publicație a Comunității Cercetătorilor și Creatorilor Români, Budapesta, 1993, p. 6-7.

⁶ *Ibidem*, p. 7-8.

⁷ *Ibidem*, p. 10-11.

⁸ Maria Berényi, *Școala română din Chitighaz*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 13-14.

⁹ *Ibidem*, p. 18-19.

¹⁰ *Ibidem*, p. 20.

membru al *Asociației Maghiare de Etnografie*, iar în 1894 îi apare volumul *Monografia comunei Chitighaz*, fiind primul din sud-estul Câmpiei Maghiare care a scris în limba română istoricul unei așezări¹¹. Poeziile din volumul *Buchetul meu*, apărut în 1902 la Arad și dedicat soției sale, sunt în principal ode ocazionale, religioase, poezii despre natură, de dragoste, de inspirație folclorică și versuri vesele: *Trei virtuți, Cătră speranță, De-ar ști floarea*, etc.¹². Deși versurile nu au neapărat o mare valoare artistică, ele sunt importante fiindcă literatura română din Ungaria este în primul rând militantă, fiind o literatură națională în sensul pozitiv al cuvântului, acest volum reprezentând și el, pentru românii din Ungaria, un fragment al istoriei lor culturale¹³. O altă personalitate a comunei a fost dr. Aurel Suciu, născut la Chitighaz în 1853, care a avut o activitate importantă în mișcarea memorandistă și în viața culturală din Crișana, acesta fiind un avocat renumit în Arad, care a luptat pentru emanciparea națională și politică a românilor din Ungaria. A fost unul din inițiatorii și conducătorii *Memorandumului* din 1892, document care conținea o relatare detaliată a situației românilor din Ungaria și o sinteză a unor petiții și memorii adresate Curții încă din secolul al XVIII-lea. El este adresat împăratului Franz Iosef, care însă a refuzat să-l citească, apoi fiind chiar intentat un proces împotriva celor care l-au alcătuit, unul dintre cei condamnați fiind și dr. Aurel Suciu¹⁴.

Un alt intelectual important al comunității a fost poetul Isaia B. Bosco, născut în 1848 în Nermiş dar care ajunge notar în Chitighaz, acolo unde își petrece întreaga viață și unde se implică în activitatea culturală, făcând și multe donații. Se stinge din viață în 1884, lăsând în urma lui poezii și nuvele apărute în diverse publicații ale vremii (*Familia, Albina Carpaților*), cât și un volum de versuri apărut în 1884, numit *Florile inimii*, volum dedicat „mamei-națiune”¹⁵, în care scrie poezii erotice, religioase și patriotice. Sándor Márki (1853-1925), un alt intelectual născut la Chitighaz, a fost istoric și profesor la Arad. A scris articole și studii pe diverse teme ale istoriei și pedagogiei, a fost profesor de istorie la Budapesta, unde scrie *Monografia județului și a orașului Arad*, iar în 1892 devine membru corespondent al Academiei Maghiare și profesor la Universitatea din Cluj, devenind chiar rector. Scrie numeroase studii pe tema naționalităților, fiind preocupat și de personalitățile lui *Gheorghe Doja* și *Avram Iancu*¹⁶.

Un rol important în păstrarea culturii și identității românești l-au avut de-a lungul timpului asociațiile culturale din Chitighaz, la sfârșitul secolului al XIX-lea fiind înființate la Chitighaz două asociații culturale: *Corul Vocal* (1889) și *Societatea mixtă de lectură* (1891)¹⁷, dar și școala în limba română, dascălii fiind cei care au ajutat la

¹¹ Vezi Elena Csobai, *Iosif Ioan Ardelean*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., pp. 21-23

¹² Vezi Maria Berényi, *Poeziile lui Iosif Ioan Ardelean*, în Chitighaz, *Pagini istorico-culturale*, ed. cit., pp. 24-29

¹³ *Ibidem*, p. 28

¹⁴ Vezi Maria Berényi, *Activitatea lui dr. Aurel Suciu în mișcarea memorandistă și în viața culturală din Crișana*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 30-31.

¹⁵ Vezi Maria Berényi, *Isaia B. Bosco - notar adjunct și poet în Chitighaz*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 33-36.

¹⁶ Vezi Elena Csobai, *Sándor Márki*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 40-42.

¹⁷ *Ibidem*, p. 44-45.

păstrarea și promovarea limbii materne și a valorilor românești. Însă cel mai important rol l-a avut dintotdeauna biserica ortodoxă română, la fel ca și în alte localități cu populație românească din Ungaria: de exemplu preotul Iosif-Ioan Ardelean, alături de cariera preoțească, a inițiat și formarea „bibliotecilor populare” în toate satele locuite și de români¹⁸. În secolul al XIX-lea a exista și o activitate filantropică a românilor din Chitighaz, cum ar fi participarea chitighăzenilor la activitatea realizată pentru ajutorarea elevilor săraci, prin balul *Societății de lectură din Oradea* (1868), cu scopul de a aduna fonduri pentru elevi și studenți, sau participarea la activitățile organizate de *Asociația națională pentru cultura și conversarea poporului român*, înființată în 1862, în Arad, care se ocupa și de ridicarea unor edificii școlare¹⁹. O altă asociație care exista în Arad în 1884, *Reuniunea femeilor din Arad și provincie*, care avea ca scop realizarea unei școli pentru fete române, avea și două membre din Chitighaz: Constanța Popovici și Alexandra Șerb²⁰.

Lingvista Ana Borbély analizează limba vorbită de chitighăzeni pornind de la originea graiului chitigăzean. Ea susține că limba vorbită de românii colonizați aici este un grai vorbit în zona Crișurilor și a Mureșului, o subdiviziune a subdialectului crișean²¹. Informațiile sunt preluate de cercetătoare din studiile făcute despre acest grai, din *Monografia* lui Iosif-Ioan Ardelean dar și de la vorbitorii graiului utilizat în Chitighaz. Din *Monografia* lui Ardelean autoarea folosește multe informații pentru că autorul redă fragmente din graiul vorbit în comună în secolul al XIX-lea, din care se pot observa cele mai importante caracteristici ale acestuia²². Despre cum s-a folosit româna la începutul secolului al XX-lea află informații de la bătrânii satului, născuți la începutul secolului. Aceștia trăiau mai multe generații în aceeași casă, foloseau limba română peste tot, fiind din copilărie monolingvi, foarte puțini știind alte limbi²³. Iar tot din *Monografia* lui Ardelean mai aflăm și că în 1718 comunitatea română avea deja primul preot ortodox, care slujea în românește, ceea ce a reprezentat un factor decisiv în prezervarea limbii materne, un aspect important remarcat de Ana Borbély fiind și faptul că din 1912 apare aici comunitatea baptistă, unde se slujea tot în română, ceea ce a constituit un factor important în păstrarea limbii române și în rândul credincioșilor acestei confesiuni religioase. Însă cercetătoarea constată că românii născuți între cele două războaie mondiale trăiau deja altfel: nu mai aveau grădiniță și școală română, devenind astfel bilingvi, vorbitori de română și maghiară, iar după Al Doilea Război Mondial, deși exista școală românească în sat, mulți părinți și-au înscris copiii la școala maghiară, motivând prin faptul că se temeau că aceștia învață prea mult sau că nu le folosește pe viitor româna²⁴. În perioada comunistă contactul cu limba maghiară s-a intensificat (locuri de

¹⁸ Elena Csobai, *Asociațiile culturale din Chitighaz și rolul acestora privind cultura română*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 43.

¹⁹ Maria Berényi, *Activitatea filantropică a românilor din Chitighaz, în secolul al XIX-lea*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 46-47.

²⁰ *Ibidem*, p. 49-51.

²¹ Ana Borbély, *Limba vorbită la Chitighaz în trecut și în prezent*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 53.

²² *Ibidem*, p. 54.

²³ *Ibidem*, p. 55-56.

²⁴ *Ibidem*, p. 57-58.

muncă la oraș, armata), iar când într-un grup erau și români și unguri, se vorbeau ambele limbi. Pierderea graiului matern poate avea ca motiv toți acești factori, dar și faptul că maghiara devine „limba distracției”, a cinematografului, a radioului și a televiziunii²⁵, ceea ce face ca în prezent chitigăzenii să fie bilingvi, ei vorbind și românește și ungurește²⁶, mulți dintre aceștia, mai ales în familiile mixte, renunțând la limba română în favoarea celei maghiare. Ana Borbély concluzionează că în Chitighaz „se vorbește un grai românesc, care se bazează pe un grai crișean, dar influențat în cursul secolelor de limba maghiară. Graiul de azi este o creație și a sătenilor. [...] Vorbitorii graiului în zilele noastre sunt mai cu seamă adulții, care au trăit numai în interiorul satului și nu au avut prea multe contacte cu populația maghiară.”²⁷.

Etnografa și muzeografa Emilia Martin, analizând viața socială și culturală a românilor din Chitighazul de odinioară, punctează faptul că „specificul românesc al comunității din Chitighaz este dominant și în zilele noastre, deși folosirea limbii române este redusă, iar procesul de asimilare înaintat”²⁸. Ea susține că românii din Chitighaz, ca și cei din celelalte comunități românești de pe teritoriul Ungariei, au trăit într-o endogamie confesională și etnică până în ultimele decenii ale secolului trecut, păstrându-și astfel cultura tradițională, religia și limba. Vechea formă a comunei este specifică localităților de șes, casele fiind construite din „pământ bătut” și având acoperișuri de trestie iar apoi de țiglă²⁹. Imaginea caselor țărănești de altădată este reprezentată de prima casă-muzeu a românilor din țară, care a fost deschisă la Chitighaz în 1984, inventarul locuinței fiind în întregime tradițional³⁰, foarte interesante fiind „cearșafurile mortului”, deosebindu-se de celelalte țesături prin tehnica întrebuițată și ornamentele decorative, dar și țesăturile realizate de femeile satului, obiectele de ceramică, icoanele și fotografiile de pe pereți. Iar în ceea ce privește agricultura, Emilia Martin amintește că cele mai importante plante cultivate în Chitighaz erau grâul, orzul, ovăzul, secara, porumbul, trifoiul și lucerna. Țăranii semănau și prelucrau cânepa, materialul de bază al țesutului. Se creșteau vite, cai de ham, porci, păsări de curte³¹. Iar portul popular al românilor din Chitighaz avea ca și caracteristică principală culoarea închisă, femeile purtau bănuți la gât iar bărbații aveau o îmbrăcămintă specifică românilor din zonă, de la izmene, brăcinar, până la pălărie sau mustața specifică locului³².

Obiceiurile calendaristice ale românilor din Chitighaz sunt legate de trei sărbători bisericești: Crăciunul, Paștile și Rusaliile. Au exista două forme ale colindatului în Chitighaz, astăzi uitate: „colindatul” și „umblatu cu hidede”, dar și un alt obicei de Crăciun, umblatul „cu turca” (masca teriomorfă asemănătoare caprei), obicei care a avut

²⁵ *Ibidem*, p. 60-61.

²⁶ *Ibidem*, p. 64.

²⁷ *Ibidem*, p. 66.

²⁸ Emilia Martin, *Etnografia românilor din Chitighaz*, în Maria Berényi (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 67.

²⁹ *Vezi ibidem*, p. 67-69.

³⁰ *Ibidem*, p. 70.

³¹ *Ibidem*, p. 72.

³² *Vezi Ibidem*, p. 72-75.

mare tradiție și a fost reînnoit, pus pe scenă în anii 1980³³. Alte tradiții și obiceiuri specifice satului erau cele de Anul Nou (de proorocire), de Sântoader, vrăji de dragoste, „vergeluța” (prin care se puneau diverse obiecte sub farfurie pentru a se ghici însușirile viitorului soț), „udatul” de Sânjorj, Paștele (vopsirea ouălor, mai ales cu foi de ceapă), „Paștele morților”, sfințirea semănăturilor de Rusalii, împletirea coronițelor de Sânziene, etc.³⁴. Importante pentru lumea satului tradițional au fost și obiceiurile, superstițiile și tradițiile specifice locului, legate de evenimentele importante din viața omului (nașterea, nunta și înmormântarea). De remarcat este faptul că cele mai multe superstiții și obiceiuri erau cele legate de moarte, acest fapt dovedind că oamenii aveau o frică superstițioasă puternică legată de mort și de posibila lui reîntoarcere pentru a-i bântui pe cei vii. Astfel, existau numeroase practici de prevenție a acestui fapt, mai ales că la Chitighaz existau „numeroase povestiri despre mortul care se reîntoarce. Răposatul poate să umble acasă din mai multe motive: nu i-au satisfăcut cerințele în legătură cu înmormântarea, vrea să-și continue activitatea, vrea să ducă un tovarăș în lumea de dincolo, vrea să pedepsească pe cineva dintre ai săi, etc.”³⁵. Emilia Martin prezintă câteva elemente importante ale credințelor populare pornind de la povestirile unor informatori din comună despre ființele mitologice: „Străgoi”, „Priculici”, „Marț Sara”, „Calu lu Sântoader”, „Mortu care vine acasă”, „Strâcat”, „Diuătet”, „Laptele de la vacă”, „Dă mărit”, etc.³⁶, ea susținând că „multe dintre elementele tradițiilor trăiesc cu aceeași funcție și la etnicul maghiar. Unele elemente au fost de la bun început identice cu ale ungurilor, iar altele s-au format de-a rândul conviețuirii, influențându-se unii pe alții.”³⁷.

Tradiția muzicală a românilor din Chitighaz este analizată din multiple perspective de muzicologul Eva Kozma Frătean, într-un studiu din volumul amintit anterior, *Chitighaz, Pagini istorico-culturale: folclorul muzical, tradiția muzicală bisericească, activitatea corurilor, a formațiilor muzicale ale asociațiilor obștești, ale școlii românești și ale căminului cultural*³⁸. Ea punctează că după 1950 nu se mai practicau șezătorile, nu se mai organizau jocuri, obiceiurile tradiționale fiind practicate la căminul cultural, folclorul fiind „transpus în mod artificial pe scenă.”³⁹. Cultura muzicală din Chitighaz este tratată din două perspective: tradiția muzicii religioase și folclorul muzical (creația de muzică populară și obiceiurile tradiționale), ea susținând că dezvoltarea folclorului muzical chitighăzean are două etape: practicarea obiceiurilor în mod spontan, organic și transpunerea obiceiurilor pe scenă, prin activitatea echipelor de păstrare a tradițiilor folclorice⁴⁰. Muzica religioasă apare în toată regiunea începând cu 1700, odată cu prima biserică ortodoxă din sat, în această localitate existând și un *Cor de cântări* (al cărui președinte a fost Iosif-Ioan Ardelean), înființat în 1889⁴¹, dar și un *Cor*

³³ *Ibidem*, p. 76.

³⁴ Vezi *ibidem*, p. 76-77.

³⁵ *Ibidem*, p. 79.

³⁶ Vezi *ibidem*, p. 80-84.

³⁷ *Ibidem*, p. 84-85.

³⁸ Éva Kozma Frătean, *Tradiția muzicală a românilor din Chitighaz*, în *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, ed. cit., p. 86

³⁹ *Ibidem*, p. 87.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 90-93.

bisericesc de religie ortodoxă română înființat în 1960, cât și coruri de copii și de adulți înființate de învățătorul *Școlii Românești*, Ioan Poptilican, în anii 1970, neputând fi uitate *Corul și Fanfara Bisericii Baptiste*, biserică înființată în 1890⁴². Iar în ceea ce privește folclorul muzical al românilor din Chitighaz, Eva Kozma Frătean susține că acesta face parte din creația populară caracteristică zonei Aradului, fie că e vorba de doine, cântece de dans cu text și instrumentale sau colinde⁴³. Prilejurile și locurile unde se cânta și se dansa erau diverse, de la „umblatu a corinda”, „umblatu cu hidede”, „umblatu cu steaua”, „umblatu cu turca”, până la „jocurile” organizate în sat, în care se dansau „lunga, mânânteaua, țigăneasca și iarăși lunga”, și erau cântate în timpul dansului „descânțece”, cum ar fi „Strigătură din Chitighaz”⁴⁴, toate acestea nemaifiind practicate în mod spontan în zilele noastre⁴⁵.

Trebuie amintită și activitatea echipelor de păstrare a tradițiilor, care au activat sub egida Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria: „Prima echipă culturală a fost formată în anul 1947, condusă de Petre Purece (născ. 1926). Formația artistică de amatori a dat multe spectacole pe scena din loc, s-au calificat pentru mai multe concursuri.”⁴⁶, iar cei mai importanți păstrători ai tradiției muzicale românești din Chitighaz sunt cântăreața Florica Otlăcan Fenyvesi, fluierașul Ioan Bandula, soții Buha (unii dintre cei mai cunoscuți interpreți de dans popular), povestitorul Teodor Șimonca și fiica lui, cântăreața Maria Șimonca Ardelean, soții Otlăcan și cântărețul Gheorghe Gros⁴⁷. Primele formațiuni populare de cântec și dans românesc apar în toate localitățile populate de români după 1945, mai mult sau mai puțin spontan, din nevoia unor tineri talentați de a se manifesta și de a simți că fac parte dintr-o comunitate legată nu doar prin limbă și spiritualitate ci și prin tradiții, obiceiuri, port popular, muzică și dans. Aceste formațiuni apar, de fapt, înainte de statornicirea noilor reguli ideologice prin diverse programe culturale, și chiar înainte de apariția noilor forme de presă românească și de școli de stat în limba română. Tinerii artiști populari plini de entuziasm și pasiune se manifestă și se afirmă în acei ani, dincolo de condițiile vitrege sau de lipsa spațiilor de desfășurare a manifestărilor, mai ales în formele dansului și ale muzicii, arte care au, în opinia lui Cornel Munteanu, „un supliment intuitiv în cel mai mare grad de conștientizare a identității naționale”⁴⁸.

Maestrul Gheorghe Gros, născut la Chitighaz în 1950, pe lângă interpretarea muzicii populare românești a fost preocupat și de formarea și conducerea echipei de dansuri populare din localitatea natală, el fiind recunoscut ca un important coregraf de dansuri populare românești, fiindu-i acordat de către Statul Ungar, pentru activitatea neobosită de păstrare și promovare a cântecului, dansului și tradițiilor românești din Ungaria, „Premiul pentru Naționalități 2018”, în cadrul unei ceremonii oficiate la

⁴² *Ibidem*, p. 94-95.

⁴³ *Ibidem*, p. 96.

⁴⁴ *Vezi ibidem*, p. 99-103.

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 104-105

⁴⁶ *Ibidem*, p. 106

⁴⁷ *Ibidem*, p. 110-111.

⁴⁸ Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria, I. Presa. Studiu de sinteză în jurnalistică (1950-2005)*, Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Editura Noi, Gyula, Ungaria, 2006, p. 150.

Budapesta în 17 decembrie 2018⁴⁹. Soții Ana și Gheorghe Buha sunt unii dintre cei mai cunoscuți dansatori ai comunității românești din Ungaria, născuți la Chitighaz (Ana - în 1942 și Gheorghe - în 1941), ei învățând arta dansului popular de la părinții lor. Au început să danseze împreună în anii 1956-1957, la jocurile duminicale din localitate, pentru ca din 1979, la cererea directoarei căminului cultural, Valeria Megyeri, să danseze ca pereche la spectacole folclorice, obținând astfel numeroase distincții și diplome la festivaluri și concursuri, fiind răsplătiți și apreciați pentru interpretarea originală și ținuta lor exemplară, de un înalt nivel artistic. Soții Florica și Teodor Otlăcan din Chitighaz (Florica Samfira fiind născută în 1932 iar Teodor în 1927) au fost și ei reprezentanți de seamă ai comunității românești, ei însușindu-și pasiunea pentru muzica populară românească încă din copilărie, Teodor Otlăcan cântând încă de pe atunci la fluier, iar Florica Otlăcan învățând cântecele populare de stil vechi de la mama ei⁵⁰. Maria Șimonca Ardelean, născută la Chitighaz în 1929, fiica povestitorului popular și interpretului de muzică populară Teodor Șimonca, este una dintre cele mai îndrăgite cântărețe de muzică populară din comunitatea românească din Ungaria, ea participând la numeroase festivaluri de muzică populară. Vocea sa unică a fost înregistrată de Radiodifuziunea Maghiară interpretând cântece populare în stil arhaic. Iar o altă îndrăgită cântăreață de muzică populară, născută tot la Chitighaz în 1910, este Florica Otlăcan Fenyvesi, care deși a început să cânte pe scenă destul de târziu, a iubit dintotdeauna cântecul și dansul popular românesc, în special doinele, pe care le-a interpretat pe scenă la numeroase manifestări culturale românești⁵¹.

O personalitate importantă care și-a pus amprenta nu doar asupra comunității românești din Chitighaz ci și asupra întregii culturi a românilor din Ungaria este reprezentată de marele povestitor popular Teodor Șimonca (1899-1999), acesta fiind, alături de povestitorii Vasile Gurzău și Mihai Purdi, un reprezentant de seamă al literaturii populare românești din Ungaria. Jurnalistul și folcloristul Alexandru Hoțopan realizează reportaje despre ansambluri folclorice românești și inițiază dialoguri cu cei mai importanți povestitori populari, printre care și cu Teodor Șimonca, în 1978⁵², el realizând și o vastă cercetare folclorică și etnografică în cadrul căreia a cules și a publicat și basmele lui Teodor Șimonca, în volumele *Florian – Poveștile lui Teodor Șimonca* (1981) și *Împăratu Roșu și Împăratu Alb - Poveștile lui Teodor Șimonca* - (1982). În opinia Otiliei Hedeșan, povestitorul Teodor Șimonca are o dicție revelatoare, multe secvențe ale poveștilor sale putând fi recitate într-o cheie mitică, având și sentințe moralizatoare, el fiind un creator, original și inventiv, cu un puternic spirit de observație și precizie⁵³. Poveștile sale sunt caracterizate printr-o organizare bună a subiectului, acesta fiind plasat în contextul social al autorului. Se poate vorbi despre o supratemă a basmelor

⁴⁹ „Gheorghe Gros, distins cu Premiul pentru Naționalități pe anul 2018”, în *Foaia românească. Săptămânal al românilor din Ungaria*, anul LXVIII, Nr. 51/52, 21/28 decembrie 2018, p. 3.

⁵⁰ Éva Kozma Frătean, op. cit., p. 110.

⁵¹ *Ibidem*, p. 109-110.

⁵² Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria, I. Presa. Studiu de sinteză în jurnalistică (1950-2005)*, ed. cit., p. 103.

⁵³ Otilia Hedeșan, *Dacă n-ar vu fi nu s-ar vu povesti... Antologie a povestitorilor români din Ungaria*, Editura Paideia, București, 2007, p. 17-18.

sale, numită de Cornel Munteanu „comunitatea legată, în care relațiile dintre oameni fac parte din legile nescrise ale firii”⁵⁴. Comuniunea nu se realizează prin poziția socială sau materială ci prin prețuirea adevărului, cinstei și omeniei, poveștile lui Șimonca având un mesaj moralizator, optimist și plin de valori spirituale. Apare o structură socială bine definită, atât a obiceiurilor cât și a meseriilor, povestitorul trecând de la pădurari și păcurari, la ostași, căruțași, țărani, țigani, dar și la căpitani de oști, împărați sau împărătese, așa cum reiese și din titlurile basmelor (*Împăratu și săracu, Împăratu Roșu și Împăratu Alb, Uomu cu culcușu, Țiganu ca fiscarăș, Împăratu și Cărbunarășu, La moară, Ficioru dă-mpărat și Mortu, Demeleu dă fer, Popa, țăganu și iepurile, Împăratu și Săracu, Grofu, baronu și scluga*, etc.), Șimonca utilizează tehnica intersectării planurilor narative, trecând de la cele ale poveștii de bază la cele derivate din mersul poveștii, aceasta impunând o deschidere spre planul realității familiare autorului⁵⁵.

În Chitighaz s-au născut și unele dintre cele mai importante personalități ale comunității românești din Ungaria postbelică, una dintre acestea fiind profesoara, jurnalista și poeta Lucia Borza (1928-2016) născută la Chitighaz, așa cum ea însăși mărturisește „din părinți, bunici și străbunici români”, cei de la care a învățat limba română și care i-au deschis ochii încă din copilărie asupra literaturii române, la care s-a adăugat pasiunea dobândită mai târziu, în școală, pentru folclorul și poveștile populare românești⁵⁶. Ea a fost profesoară de limba și literatura română la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Giula dar și la alte instituții de prestigiu, inclusiv universitare, din Seghedin și Budapesta. Ea a format primele promoții de elevi români, la începutul anilor 1960, fiind de fapt prima profesoară de limba română din învățământul liceal românesc din Ungaria. A publicat manuale școlare, dicționare, caiete de exerciții pentru studiul limbii române în Ungaria, ea realizând și primul manual de cultură și civilizație românească pentru clasele primare. Și-a dedicat întreaga existență promovării limbii și culturii românești⁵⁷. Odată cu venirea la catedra de română a liceului din Giula în 1951, Lucia Borza s-a raliat și colectivului de intelectuali care puneau bazele primului ziar românesc postbelic, *Libertatea noastră*, ziar născut în incinta liceului și redactat în mare parte de dascălii acestuia, suplimentul acestui ziar, *Vocea tineretului*, apărut în 1953, purtând „pecetea stilului și spontaneității Luciei Borza”⁵⁸.

Lucia Borza, pe lângă cariera didactică, scrierea de manuale și activitatea publicistică a ajuns să scrie și literatură pentru copii și poezie. Preocuparea de bază a poetei Lucia Borza rămâne lirica pentru copii și poezia ca material didactic auxiliar. În volumul apărut în 1986, *Mărunte mărgăritare – Ghicitori pentru copii*, adună pe lângă jocurile ritmate de inteligență dedicate copiilor, elegii personale, publicate până atunci în presa românească din Ungaria⁵⁹. În volumul de versuri *Flori târzii*, apărut în 1987 și

⁵⁴ Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria, II. Literatura (1950-2008)*, ed. cit., p. 95.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Lucia Borza, „Jerebetu” (*Din folclorul chitighăzean*), Editura Noi, Giula, 2006, p. 5.

⁵⁷ „Placă memorială pentru profesoara Lucia Borza la intrarea în liceul N. Bălcescu din Giula”, în *Foaia românească. Săptămânal al românilor din Ungaria*, anul LXVIII, Nr. 41, 12 octombrie 2018, p. 3.

⁵⁸ Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria, I. Presa. Studiu de sinteză în jurnalistică (1950-2005)*, ed. cit., p. 68.

⁵⁹ Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria, II. Literatura (1950-2008)*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2009, p. 109.

reeditat în 1997 și 2009, poeta construiește un univers al copilăriei utilizând toate componentele sale: căminul familial, imaginea mamei, grădinița, lumea animalelor și a plantelor, culorile naturii, evocarea unor figuri din satul natal, toate acestea dând viață unui univers al miracolului copilăriei, descris în tonuri calde, uneori extaziate, și creând un univers al purității și al jocului infantil⁶⁰, poeta creând o lume din spatele căreia „se întrezărește, nemascată, povestea unui destin”, trecând de la tematica treceri timpului, a transformării eului, a regretului cauzat de pierderile celor dragi, până la o poezie a jocului, a copilăriei ca vârstă a nemuririi și a fericirii lipsite de griji⁶¹. Lucia Borza și-a petrecut un deceniu ca jurnalist la redacția revistei *Foaia noastră*, aici descoperindu-și și talentul de a scrie.⁶² Jurnalista Edda Illyés își amintește cu drag de anii petrecuți alături de aceasta la redacția *Foii noastre*, afirmând că „odată cu Lucia Borza a intrat și un nou stil de muncă în redacția românească. [...] Dar, înainte de toate, noi, colegii de la redacție am avut ce învăța de la dânsa. În primul și cel mai important rând: limba română, limbajul ales, exprimarea corectă, frumoasă și pretențioasă”⁶³. De multe ori ea străbătea satele românești din Ungaria, în special Chitighazul natal, de unde colecționa zicători, proverbe, obiceiuri, anecdote. Iar marea ei dragoste pentru elevii români a primit expresie prin fondarea „Plachetei Bălcescu”, cea mai prestigioasă distincție pentru tinerii români din Ungaria⁶⁴. După stabilirea la Budapesta a activat în cadrul Societății Culturale a Românilor din Budapesta și în Asociația Creatorilor și Cercetătorilor Români din Ungaria, în aceste cercuri intelectuale, în care activau numeroși intelectuali români, punându-și în practică ideile proprii, redactând colecții etnografice, almanahuri și reviste sau organizând evenimente culturale (serate culturale, cenacluri, recitaluri, prelegeri) ale Societății Culturale a Românilor din Budapesta și ale Institutului Cultural Român de la Budapesta. Deși nu a primit multe medalii, distincții sau diplome, Lucia Borza s-a bucurat de înalta apreciere a tuturor care au cunoscut-o, Edda Illyés, afirmând că „fata părintelui Borza din Chitighaz, ca nici o alta, și-a adus ofranda generoasă la patrimoniul cultural al românilor din Ungaria”⁶⁵.

Profesorul și scriitorul Petru Popuța s-a născut și el la Chitighaz în 1931, el fiind absolvent al Școlii Superioare Pedagogice din Budapesta. A fost profesor de matematică și director la școala românească din Chitighaz, între 1953-1972, iar apoi profesor la școala din Gyál (1972-1992), îmbinând cariera didactică cu cea de scriitor dar și de jurnalist, colaborând la publicațiile românești *Foaia noastră/românească*, *Noi*, *Calendarul românesc*, *Conviețuirea*, *Almanah*⁶⁶. Fiind un iubitor al literaturii populare, și-a dorit să o valorifice în literatura cultă, el abordând genul prozei scurte, textele sale, publicate de-a lungul anilor în presa românească din Ungaria, fiind inspirate din zona

⁶⁰ *Ibidem*, p. 20.

⁶¹ Daiana Fenecan, „Redescoperirea cuvântului primăvăritic”, în *România km 0. Revistă de cultură* - „Românii din Ungaria”, Revista Uniunii Scriitorilor din Baia Mare, Anul IV, nr. 1-2 (6-7), Baia Mare, 2003, p. 127.

⁶² „Placă memorială pentru profesoara Lucia Borza la intrarea în liceul N. Bălcescu din Giula”, în *Foaia românească. Săptămânal al românilor din Ungaria*, ed. cit., p. 3.

⁶³ Edda Illyés, *De doi ani nu mai e printre noi Lucia Borza*, în *Lumina*, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, 2018, p. 21

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 22.

⁶⁶ Cornel Munteanu, op. cit., p. 238.

povestitorului popular. Cornel Munteanu afirmă că proza lui Popuța are „limpezimea narativă a fabulosului popular, specific zonei românești de unde se trage”, considerând că scriitorul „coboară un subiect popular în zona anecdotei și pățaniilor neașteptate”⁶⁷. Popuța creează o proză densă care poate fi caracterizată prin oralitate și pitoresc, folosindu-se de povestirea populară pentru a construi în jurul unor situații cunoscute întâmplări și eroi din actualitate. În volumul *Amintiri, întâmplări, povești*, apărut în 2006, oferă cititorilor o proză aflată la granița dintre eposul popular și memorialistică.⁶⁸ Lucreția Șipoș Fluieraș afirmă că în scrierile sale „sunt frecvente elementele autobiografice, redată simplu și emoționant”, ea considerându-l un „prozator talentat”, iar în ceea ce privește poveștile sale, ea accentuând faptul că „personajele poveștilor sunt oameni simpli, de bun simț, cu suflet mare, dar fără noroc”⁶⁹.

Tot în Chitighaz, în 1937, s-a născut și profesoara și scriitoarea Ana Crișan, ea fiind profesoară la Liceul Românesc „Nicolae Bălcescu” din Giula în perioada 1961-1998 dar și o colaboratoare permanentă a publicației românilor din Ungaria, *Libertatea noastră*, redenumită de-a lungul timpului *Foaia noastră/Foaia românească*. Ea a publicat și volume de poezie: *Cu tine, cu voi* (2002), *Lacrimi și zâmbete* (2004) și *Cuvinte sincere* (2007)⁷⁰. Iar o altă personalitate contemporană importantă a comunității românești din Ungaria este prozatorul, eseistul și profesorul Gheorghe Santău, născut în 1923 la Chitighaz, acesta publicând în 2001 un volum de proză memorialistică, *Amintiri*, dar și volumul *Cercetări istorice pentru folosul românilor din Ungaria*, apărut în 2005, cât și mai multe studii de istorie, literatură și cultură românească (dintre care amintim *Despre originea românilor din Chitighaz*, *Istoria Fundației Gojdu*, *Procesul Memorandumului – din punct de vedere istoric și juridic*, *Originea comunei și a românilor din Chitighaz*), dar și articole în publicații românești („Fără limbă”, „Jocul de-a ținta”, „Identitatea națională nu rezistă”, etc.)⁷¹.

În concluzie, localitatea Chitighaz reprezintă unul dintre punctele geografice, spirituale și culturale de referință în istoria comunității românești din Ungaria, prin cercetarea etnologică a acestui sat populat de români încă de la începutul secolului al XVIII-lea putând fi obținute informații prețioase despre istoria, evoluția și schimbările din comunitatea istorică românească de pe teritoriul Ungariei de astăzi, putând fi observate și principalele fenomene care au dus în timp la accelerarea procesului de asimilare, de la dispariția societății tradiționale, autarhice la aculturație, bilingvism sau chiar la pierderea limbii materne și a identității românești. Însă dincolo de aceste fenomene specifice societății contemporane, dominată de tendințe globalizatoare, de multiculturalism, hibridizare și neotraditionalisme⁷², această localitate rurală rămâne un

⁶⁷ *Ibidem*, p. 22-23.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 23.

⁶⁹ Lucreția Șipoș Fluieraș, „Scriitori români din Ungaria. Romanian Writers from Hungary”, în *Studii de știință și cultură*, SSC, Anul IV, nr. 3(14), septembrie 2008, în <http://www.revista-studii-uvvg.ro/wp-content/uploads/2010/08/scriitori-romani.pdf>, accesat în 30.11.2021.

⁷⁰ Cornel Munteanu, op. cit., p. 235.

⁷¹ Dr. Florea Olteanu, op. cit., p. 206.

⁷² Vintilă Mihăilescu, *Antropologie. Cinci introduceri*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 22-23.

punct de referință în istoria românilor din Ungaria, oferind comunității personalități importante care au luptat la păstrarea și promovarea limbii și valorilor românești.

Surse bibliografice:

- Ardelean, Iosif-Ioan, *Monographia comunii Chitighaz*, Editura Tipografiei Diecesane, Arad, 1899, reeditată de Școala Românească din Chitighaz, cu sprijinul Fundației „Pentru minoritățile naționale și etnice din Ungaria”, Editura Comp-Press Kft., Budapesta, 1993.
- Berényi, Maria (redactor și editor responsabil), *Chitighaz, Pagini istorico-culturale*, Publicație a Comunității Cercetătorilor și Creatorilor Români, Budapesta, 1993.
- Borza, Lucia, „Jerebetu” (*Din folclorul chitighăzean*), Editura Noi, Giula, 2006.
- Foaia românească. Săptămânal al românilor din Ungaria*, anul LXVIII, Nr. 41, 12 octombrie 2018.
- Foaia românească. Săptămânal al românilor din Ungaria*, anul LXVIII, Nr. 51/52, 21/28 decembrie 2018.
- Hedeșan, Otilia, *Dacă n-ar vu fi nu s-ar vu povesti... Antologie a povestitorilor români din Ungaria*, Editura Paideia, București, 2007.
- Lumina*, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, 2018.
- Vintilă Mihăilescu, *Antropologie. Cinci introduceri*, Editura Polirom, Iași, 2007.
- Munteau, Cornel, *Românii din Ungaria, I. Presa. Studiu de sinteză în jurnalistică (1950-2005)*, Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Editura Noi, Gyula, Ungaria, 2006.
- Munteanu, Cornel, *Românii din Ungaria, II. Literatura (1950-2008)*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2009.
- România km 0. Revistă de cultură - „Românii din Ungaria”*, Revista Uniunii Scriitorilor din Baia Mare, Anul IV, nr. 1-2 (6-7), Baia Mare, 2003.
- Studii de știință și cultură - SSC*, Universitatea „Vasile Goldiș”, Arad, Anul IV, nr. 3(14), septembrie 2008.
- Voicu, Mălina, Voicu, Bogdan (coord.), *Satul românesc pe drumul către Europa*, Editura Polirom, Iași, 2006.

CONCEDIUL DE ODIHNĂ FORMĂ A TIMPULUI LIBER

Ioan MICLE

„Aurel Vlaicu” University of Arad

Abstract: In essence, in the first period, that of industrialization, the employees were concerned with ensuring the time necessary for the recovery of the labor force; later, during the period of economic growth (in the sixth and seventh decades of the last century) their interest was more focused on leisure (in the sense of recreational activities), while in the last two decades of the same century, as in the present, emphasis has been placed on the flexibility of organizing working time. In this context, the types of employment contracts diversified and gained ground and part-time work and other forms of working time organization.

The reduction in normal working time has led to and often leads to an increase in the number of overtime hours. However, overtime is usually paid at a higher level - compared to normal working hours - which, together with other factors, has a surprising effect: overtime pay is more expensive than recruiting and hiring additional staff.

The debate over the effects of reduced working hours is extremely serious worldwide. However, it is clear that the reduction in working time, applied as a single measure, does not prevent long-term unemployment. To achieve this goal, correlated measures are required on several levels, with special emphasis on dialogue between the social partners. The International Labor Organization can be the forum for reviving the debate on the correlation between work and leisure time. The aim would be to analyze and extend positive practices. Simultaneously with the reduction of working time, the last decades of the last century have brought with them, as a novelty, long paid leave and sabbatical leave (paid leave for professional training, scientific research, granted after a period of work, usually for seven years). But neither long-term leave nor the extension of other forms of leave - paid or unpaid - have had obvious favorable consequences for job creation.

Romania's membership in the European Union also implies the direct application of certain rules regarding working time and rest for certain categories of employees. Thus, Regulation (C.E.) no. 561/2006 on the harmonization of certain provisions in the social field regarding road transport, amending Regulation (C.E.E.) no. 3821/85 and Regulation (C.E.) no. 2135/98, repealing Regulation (C.E.E.) no. 3820/85 or road transport operations which are the subject of the European Agreement concerning the activity of the crews of vehicles engaged in international road transport (A.E.T.P.R.).

Keywords: working time, leisure time, rest leave, scheduling, holiday allowance

1. Dreptul la concediul de odihnă

Este prevăzut de art. 39 alin. (1) lit. c) din Codul muncii. Acest concediu constituie una din formele timpului liber, a cărei necesitate și însemnătate deosebită rezultă din conținutul dispozițiilor legale care îl reglementează, cât și din practica raporturilor sociale de muncă. Influența sa pozitivă asupra sănătății salariaților, posibilitățile recreative pe care le oferă, rolul său de factor în creșterea randamentului muncii, avantajele care decurg din plata indemnizației cuvenite pe timpul efectuării lui, funcțiile sale economice și sociale, pun în lumină importanța concediului de odihnă¹. El

¹ Potrivit unui studiu al Universității Oxford, o nouă clasă socială se află în plin afirmare, cea a „super-angajaților”. Un astfel de angajat are studii superioare, adoră să lucreze în loc să stea cu familia sau cu prietenii și consideră concediul sau timpul liber o dovadă de lene. Studiul a mai relevat că spre deosebire de angajatul de top din anii '60, super-angajatul de azi a ajuns să petreacă la serviciu mai multe ore decât angajații cu studii medii sau chiar primare (conform cotidianului. Adevărul” din 24 aprilie 2014, p. 24).

este un drept garantat tuturor salariaților și nu poate forma obiectul unei cesiuni, renunțări, sau limitări (art. 144 din Codul muncii).

Se impune să observăm că dispozițiile legii interne sunt conforme cu normele dreptului european (Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru), care „obligă statele membre să ia măsurile necesare pentru a asigura fiecărui lucrător un concediu anual plătit, de cel puțin 4 săptămâni, în condițiile de acordare prevăzute la nivel național. Dreptul la concediu anual plătit constituie un principiu de importanță deosebită al dreptului social comunitar, de la care nu este permisă nicio derogare și pe care autoritățile naționale trebuie să-l pună în aplicare în limitele prescrise de directivă”².

Fiind fundamentat pe contractul individual de muncă, dreptul la concediu de odihnă este de natură contractuală³.

Acest drept este definit prin legătura indisolubilă a două laturi: a) nepatrimonială, constând în însăși efectuarea concediului, în folosirea timpului liber, în suspendarea obligației salariatului de a presta munca și b) patrimonială, care constă în dreptul la indemnizația de concediu pentru perioada efectuării lui. Folosirea efectivă a concediului asigură îndeplinirea finalității sale, a funcției recreative și de protecție și, de aceea, legea îi acordă prioritate, compensarea în bani a concediului de odihnă fiind posibilă în condiții restrictive. Indemnizația de concediu are legătură directă cu salariul, legea prevăzând că ea nu poate fi mai mică decât valoarea totală a drepturilor salariale cuvenite pentru perioada respectivă [art. 150 alin. (1) din Codul muncii].

Potrivit prevederilor Codului muncii, concediile de odihnă pot fi împărțite în mai multe categorii: concedii care se acordă, de regulă, în raport cu vechimea în muncă, denumite și concedii de bază; concedii suplimentare; concedii de odihnă care se acordă tinerilor în vârstă de până la 18 ani⁴.

1.2. Durata concediului de odihnă (de bază)

Durata minimă a concediului de odihnă anual este de minim 20 de zile lucrătoare [art. 145 alin. (1) din Codul muncii]

Durata efectivă se stabilește prin contractul individual de muncă, cu respectarea legii și a contractelor colective de muncă aplicabile [art. 145 alin. (2)].

Sărbătorile legale în care nu se lucrează, precum și zilele libere plătite prin contractul colectiv de muncă nu sunt incluse în durata concediului de odihnă anual [art. 145 alin. (3)].

După abrogarea alin. (4) al art. 145 din Codul muncii prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 65/2005 și salariații încadrați cu timp parțial beneficiază de aceeași durată a concediului de odihnă, ca și cei ce lucrează cu timp integral, intervenția legiuitorului fiind apreciată pozitiv⁵.

Textul inițial, care prevedea că durata concediului de odihnă era proporțională cu timpul (parțial) de lucru a fost criticat în doctrină. S-a considerat ca el reprezintă un regres față de reglementarea anterioară (Legea nr. 6/1992) conform căreia salariații

² Curtea de Justiție a Comunităților Europene, prima cameră, cauza C-124/05, Hotărârea din 6 aprilie 2006, în „Curierul Judiciar” nr. 6/2006, p. 37.

³ Vasile Buia, *op. cit.*, p. 21-22; Sanda Ghimpu, Ion Traian Ștefănescu, Șerban Beligrădeanu, Gheorghe Mohanu, *op. cit.*, voi. 2, p. 337.

⁴ Sanda Ghimpu, Alexandru Țiclea, *op. cit.*, p. 485.

⁵ Ion Traian Ștefănescu, *Modificările Codului muncii - comentate - Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 65/2005*, Editura Lumina Lex, București, 2005, p. 92.

încadrați cu fracțiuni de normă⁶ beneficiau de concediu de odihnă cu durata integrală, reducându-se pro rata numai cuantumul indemnizației de concediu. Legiuitorul era și inconsecvent de vreme ce în cazul polițiștilor încadrați cu fracțiune de normă este reglementată o durată integrală a concediului, deci, neredusă, pro rata, după caz, de 32 de zile sau 38 de zile calendaristice anual⁷.

Prin acte normative speciale poate fi stabilită o durată minimă mai ridicată a concediului de odihnă, decât cea prevăzută de Codul muncii. De pildă, art. 304 alin. (13) lit. a) din Legea pr. 1/2011 prevede că personalul didactic din învățământul superior beneficiază de un concediu anual cu plată, în perioada vacanțelor universitare, de cel puțin 40 de zile lucrătoare.

1.3. Concediul suplimentar de odihnă

Anumite categorii de salariați au dreptul la un concediu suplimentar de odihnă, care se adaugă, anual, la cel de bază. În acest sens, art. 147 din Codul muncii dispune că salariații care lucrează în condiții grele, periculoase sau vătămătoare, nevăzători, alte persoane cu handicap și tinerii în vârstă de până la 18 ani beneficiază de un concediu de odihnă suplimentar de cel puțin 3 zile lucrătoare, stabilite prin contractul colectiv de muncă aplicabil.

Durata efectivă a concediului suplimentar în cazul salariaților din administrația publică, regiile autonome cu specific deosebit și din unitățile bugetare se aprobă după cum urmează:

- de miniștri sau de conducătorii celorlalte organe centrale ale administrației Publice cu avizul Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice pentru salariații din aparatul propriu și din unitățile subordonate;
- de prefectul județului, cu avizul Departamentului pentru Administrația publică Locală, pentru salariații aparatului prefecturii;
- de consiliul județean sau local, pentru salariații din serviciile publice, județene respectiv locale, precum și din unitățile subordonate;
- de conducătorul instituțiilor bugetare neguvernamentale, pentru salariații din aparatul propriu și unitățile bugetare subordonate.

Pentru salariații din ministere, alte organe centrale ale administrației publice, precum și din celelalte unități bugetare, trimiși să lucreze în străinătate, în țări cu climă greu de suportat, durata efectivă a concediului de odihnă suplimentar, diferențiat pe țări și zone geografice, se aprobă de miniștrii sau secretarii de stat, șefi ai departamentelor subordonate Guvernului cu avizul Ministerului Sănătății și Departamentului de Protecția Muncii din cadrul Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice.

Salariații nevăzători au dreptul la un concediu de odihnă suplimentar cu o durată de 6 zile lucrătoare, iar cei încadrați în grade de invaliditate la 3 zile lucrătoare.

Personalul aeronautic civil navigator profesionist are dreptul la un „concediu de odihnă suplimentar plătit, cu durata de 12 zile, necesar pentru refacerea capacităților de zbor și prevenirea îmbolnăvirilor profesionale, într-o stațiune balneoclimaterică de tratament, asigurat de către angajator, inclusiv transportul” [art. 42 lit. d) din Legea nr. 223/2007 privind Statutul personalului aeronautic civil navigator profesionist din aviația civilă din România].

⁶ Hotărârea Guvernului nr. 1578/2002 privind condițiile în baza cărora polițistul are dreptul la concedii de odihnă, concedii de studii și învoiri plătite, concedii fără plată, bilete de odihnă, tratament și recuperare (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 28 din 20 ianuarie 2003), modifică ulterior,

⁷ Ion Traian Ștefănescu, Șerban Beligrădeanu, *Codul muncii...*, p. 87; *Idem, Prezentare de ansamblu...*, p. 58;

Polițiștii, precum și funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare care își desfășoară activitatea în condiții deosebite - vătămătoare, grele sau periculoase - ori în locuri de muncă în care există astfel de condiții, au dreptul în fiecare an calendaristic la un concediu suplimentar cu o durată cuprinsă între 3 și 14 zile calendaristice.

2. Condițiile dobândirii și exercitării dreptului la concediu de odihnă

Dreptul la acest concediu este stabilit de lege pentru munca prestată în fiecare an calendaristic, ia naștere odată cu încheierea contractului individual de muncă și se realizează pe măsura efectuării muncii.

Legea nu face decât să consacre o realitate evidentă: necesitatea odihnei este consecința firească a efortului depus prin executarea muncii.

Dar, „dreptul la concediul de odihnă, se acordă și în avans, deci cu anticipație, oricând în cursul anului calendaristic. De altfel, în sensul acestei soluții pledează însăși finalitatea concediului - refacerea forței de muncă consumată într-un an de activitate - deoarece din moment ce munca se desfășoară continuu, dar prin prestații succesive, este firesc ca și dreptul la concediu să se dobândească pe măsura executării contractului de muncă, chiar dacă realizarea și exigibilitatea în natură a dreptului are loc odată pe an, pentru o perioadă de referință raportată la anul calendaristic”⁸. Este, în fond, mutatis mutandis, aceeași situație ca și în cazul salarizării. Într-adevăr potrivit legii, salarizarea este lunară⁹, plata acesteia având loc, periodic, la anumite date (lunar ori, de regulă, chenzinal). Așa fiind, salariatul nu are vocația de a pretinde plata decât la datele stabilite. Aceasta nu înseamnă însă că dreptul la salariu - independent de realizarea lui în fapt - nu s-a născut odată cu încheierea contractului și nu se dobândește pro rata temporis în funcție de munca succesiv prestată. De aceea, este indiscutabil că și cazurile în care, din indiferent motive, s-a prestat munca doar o porțiune din lună, oricât de redusă, aceasta trebuie salarizată proporțional, prin raportare la salariul lunar.

Soluția se menține și în urma modificării art. 145 alin. (2) din Codul muncii (prin Legea nr. 12/2015), în care nu se mai prevede cerința de „proporționalitate” a concediului de odihnă cu activitatea prestată.

Dar, așa cum a reținut Curtea Constituțională această situație s-a impus din motive de tehnică legislativă, în scopul corelării cu noile dispoziții ale alin. (4)-(6) din același art. 145. Prin urmare, principiul proporționalității concediului de odihnă cu activitatea prestată - pro rata temporis urmează să se aplice în continuare, cu excepțiile statornicite de legiuitor la același art. 145 din Codul muncii.

Soluția este justă de vreme ce scopul concediului de odihnă constă în refacerea forței de muncă, deci, este necesară o corelare logică și echitabilă între durata activității și durata odihnei. De altfel, legea stabilește numărul zilelor de concediu având în vedere activitatea desfășurată în cursul unui an calendaristic. Este și motivul pentru care concediul de odihnă trebuie, de regulă, efectuat în fiecare an [art. 146 alin. (1) din Codul muncii] și în natură (art. 149).

Problema se pune însă diferit în cazul perioadelor de incapacitate temporară de muncă, a celor aferente concediului de maternitate, concediului de risc maternal și a concediului pentru îngrijirea copilului care se consideră perioade de activitate prestată [art. 145 alin. (4)]. Aceste perioade, așadar, nu afectează durata concediului de odihnă. În

⁸ Sanda Ghimpu, Ion Traian Șlefănescu, Șerban Beligrădeanu, Gheorghe Mohanu, *Dreptul muncii*, Tratat, voi. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1979, p. 341.

⁹ Ioan Micle, *Dreptul Muncii – curs universitar-edție revizuită*, Editura Universitatea Aurel Vlaicu din Arad 2018

ipoteza în care una din situațiile de mai sus intervin în timpul efectuării concediului de odihnă, acesta se întrerupe urmând ca salariatul să efectueze restul de concediu după încetarea situației, iar dacă aceasta nu este posibil, zilele neefectuate vor fi reprogramate [art. 145 alin. (5)].

Chiar mai mult, salariatul are dreptul la concediu de odihnă și în situația în care incapacitatea temporară de muncă se menține pe întreaga perioadă a anului calendaristic. Într-o atare situație, concediul se va acorda „într-o perioadă de 18 luni începând cu anul următor celui în care acesta (angajatul) s-a aflat în concediu medical” [art. 145 alin. (6)].

Soluția legiuitorului de a introduce noi dispoziții [alin. (4)-(6) la art. 145 a fost necesară pentru a se asigura armonizarea legislației noastre naționale cu interpretarea data de Curtea de Justiție a Uniunii Europene art. 7 din Directiva 2003/88/CE a Parlamentului și Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind unele aspecte ale organizării timpului de lucru. Această directivă „nu face nicio distincție între lucrătorii care în perioada de referință sunt absenți de la serviciu pentru că se află în concediu medical și cei care au lucrat efectiv în perioada menționată”¹⁰. În acest sens, Curtea de Justiție a statuat¹¹ că lucrătorul nu-și pierde dreptul la concediul de odihnă în cazul în care tot anul calendaristic el s-a aflat în concediu medical. Legislația națională poate interzice efectuarea concediului anual de odihnă în perioada concediului medical, dar nu poate interzice efectuarea concediului anual plătit după ce lucrătorul nu se mai află în concediu medical¹². Într-adevăr, așa cum s-a decis, „art. 1 alin. (1) din Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului privind unele aspecte ale organizării timpului de lucru trebuie interpretat în sensul că se opune unei interpretări a reglementării naționale potrivit căreia un lucrător care este în concediu medical în perioada de concediu anual fixată unilateral în calendarul de concedii al întreprinderii în care este angajat, nu are dreptul, la capătul concediului său medical, să beneficieze de concediul său anual într-o altă perioadă decât cea fixată inițial, eventual în afara perioadei de referință corespunzătoare, pentru motive legate de activitatea productivă a întreprinderii sau pentru motive de ordin organizatoric referitoare la aceasta”¹³.

Dimpotrivă, în cazul în care salariatul a lipsit întregul an calendaristic deoarece s-a aflat în concediu fără plată, el nu are dreptul la concediul de odihnă pentru acel an calendaristic; dacă s-a aflat în concediu fără plată doar într-o anumită perioadă a anului (care constituie regula), la stabilirea duratei concediului de odihnă nu va fi luată în calcul perioada în care a lipsit.

Soluția de mai sus este conformă Convenției Internaționale a Muncii nr. 132/1970 privind concediile plătite. Conform art. 5 din această Convenție, absențele de la muncă pentru motive independente angajatului, cum sunt absențele în urma bolii, unui accident de muncă sau concediului de maternitate, vor fi incluse în perioada de

¹⁰

¹¹ Hotărârea din 20 ianuarie 2009 în Cauzele C-350/06 și C-520/06 (publicate în Dreptul nr. 7/2009, p. 68, nota 11). În același sens sunt și Hotărârea din 24 ianuarie 2012 în Cauza C-282/10 *Dominquez*, conform căreia dreptul la concediu anual plătit nu poate fi afectat în cazul în care un lucrător se află în concediu medical prescripționat în mod legal ca urmare a unei boli sau a unui accident survenit la locul de muncă sau în altă parte, și Hotărârea din 22 noiembrie 2011, în Cauza C-214/10.

¹² A se vedea și Alexandru Țiclea, Dreptul la concediu de odihnă în cazul incapacității de muncă potrivit Curții Europene de Justiție, în „Revista română de dreptul muncii”, nr. 8/2012, p. 13-16.

¹³ Curtea de Justiție. Ordonanța din 21 februarie 2013 - cauza C-194/12, în „Revista română de dreptul muncii” nr. 8/2013, p. 75-80. În același sens este și Hotărârea din 10 septembrie 2009 (camera întâi), în Cauza C-277/08 (Francisco Vicente Pereda împotriva Madrid Movilidad S.A.), publicată în „Revista de dreptul muncii” nr. 6/2009, p. 201-207.

serviciu. Rezultă, per a contrario, că absențele datorate voinței lui (concediile fără plată, absențele nemotivate) nu intră în calculul concediului de odihnă pentru acel an calendaristic¹⁴.

Pentru comparație, menționăm că în Franța¹⁵, perioada de referință este oarecum diferită (je cea de la noi. Dar, ea conține unele idei interesante care pot fi reținute și de legiuitorul român. De aceea, credem că ele trebuie relevate.

Astfel, perioada de referință pentru calculul concediului de odihnă este cuprinsă între 1 iunie al anului precedent și 31 mai al anului curent.

Salariatul care a muncit la acel angajator o perioadă de timp echivalentă cu minimum 10 zile de muncă efectivă are dreptul la un concediu plătit de 2 zile și jumătate lucrătoare.

Durata totală a concediului exigibil nu poate depăși 30 de zile lucrătoare (art. L. 3141-3 din Codul muncii francez).

Anumite perioade de absență de la locul de muncă sunt asimilate muncii efective: cele de concediu plătit, concediile de maternitate, paternitate și de adopție; zilele de sărbători legale acordate potrivit acordurilor colective de muncă; perioadele de suspendare a contractului individual de muncă din cauză de accident sau boală profesională, cele în care salariatul este chemat la serviciul național etc.(art. L. 3141-5).

În ipoteza în care contractul de muncă încetează fără ca salariatul să beneficieze în totalitate de concediul la care avea dreptul, el va primi pentru concediul neefectuat o indemnizație compensatorie (art. L. 3141-26).

Dimpotrivă, atunci când a efectuat concediul și a primit o indemnizație superioară raportată la durata concediului la care avea dreptul, el va restitui cota parte din indemnizația necuvenită.

2.2. Programarea concediului de odihnă

În scopul efectuării, concediul de odihnă trebuie, în prealabil, programat, în condițiile prevăzute de art. 148 din Codul muncii.

Programarea - colectivă sau individuală - se face de angajator cu consultarea sindicatului sau, după caz, a reprezentanților salariaților, pentru programările colective, ori cu consultarea salariatului, pentru programările individuale. Ea poate interveni până la sfârșitul anului calendaristic pentru anul următor.

Prin programările colective se pot stabili perioade de concediu care nu pot fi mai mici de 3 luni pe categorii de personal sau locuri de muncă.

Prin cele individuale se poate stabili data efectuării concediului sau, după caz, perioada în care salariatul are dreptul de a efectua concediul, perioadă care nu poate fi mai mare de 3 luni.

În cadrul perioadelor de concediu stabilite astfel, salariatul poate solicita efectuarea concediului cu cel puțin 60 de zile anterioare efectuării acestuia.

În cazul în care programarea concediilor se face fracționat, angajatorul este obligat să stabilească programarea astfel încât fiecare salariat să efectueze într-un an calendaristic cel puțin 10 zile lucrătoare de concediu neîntrerupt.

Pentru salariații din administrația publică, din regiile autonome cu specific deosebit și din unitățile bugetare, se prevede că programarea concediilor de odihnă va fi modificată, la cererea salariatului, în următoarele cazuri:

- salariatul se află în concediu medical;

¹⁴ Ovidiu Ținea. Unele observații referitoare la dreptul salariatului la concediu anual de odihnă, p. 71.

¹⁵ Franck Morel, *Durée et aménagement du temps du travail*, 4ème édition. Groupe Revue Fiduciaire, Paris, 2008, p. 306-311.

- salariaata cere concediu de odihnă înainte sau în continuarea concediului de maternitate;
- salariatul este chemat să îndeplinească îndatoriri publice;
- salariatul este chemat să satisfacă obligații militare;
- salariatul urmează sau trebuie să urmeze un curs de calificare, recalificare, perfecționare sau specializare în țară sau străinătate;
- salariatul are recomandare medicală pentru a urma un tratament într-o stațiune balneo-climaterică, caz în care data începerii concediului de odihnă va fi cea indicată în recomandarea medicală;
- salariaata se află în concediu plătit pentru îngrijirea copilului în vârstă de până la 2 ani¹⁶.

2.3. Indemnizația de concediu

În conformitate cu art. 150 din Codul muncii, pentru perioada concediului de odihnă salariatul beneficiază de o indemnizație de concediu, care nu poate fi mai mică decât salariul de bază, indemnizațiile și sporurile cu caracter permanent cuvenite pentru perioada respectivă, prevăzute în contractul individual de muncă [alin. (1)]

Ea reprezintă media zilnică a drepturilor salariale menționate din ultimele 3 luni anterioare celei în care este efectuat concediul, multiplicată cu numărul de zile de concediu [alin. (2)]¹⁷.

Curtea Constituțională a observat¹⁸ că prevederile art. 150 alin. (1) și (2) din Codul muncii „stabilesc nivelul minim al indemnizației pentru perioada concediului de odihnă, care nu poate fi mai mic decât valoarea totală a drepturilor salariale cuvenite pe perioada respectivă, calculată pe baza mediei zilnice a veniturilor, înmulțită cu numărul zilelor de concediu”.

Textul „nu reprezintă altceva decât o concretizare a dispozițiilor art. 41 alin. (2) din Constituție, care consacră dreptul salariaților la concediul de odihnă plătit, drept care, ca și celelalte măsuri de protecție socială a muncii, se stabilește de lege. Astfel, legiuitorul este îndreptățit să stabilească modul de calcul al valorii indemnizației de concediu cuvenite.”

Curtea a reținut, totodată, că în caz de cumul (la aceeași unitate), „salariatul beneficiază de un concediu de odihnă corespunzător doar funcției de bază, iar nu și pentru funcția cumulată.

În mod corelativ, indemnizația de concediu se calculează în funcție de salariul de bază și celelalte sporuri prevăzute de lege, nivelul minim fiind cel stabilit de art. 150 alin. (1) din Codul muncii. Această reglementare se aplică în mod egal tuturor salariaților, fără niciun fel de privilegiu și nicio discriminare”¹⁹. Soluția Curții Constituționale pare

¹⁶ Art. 10 din Hotărârea Guvernului nr. 250/1992.

¹⁷ Înalta Curte de Casație și Justiție, Completul competent să judece recursul în interesul legii a statuat (prin Decizia nr. 20/2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 822 din 21 noiembrie 2011) că diminuarea veniturilor salariale cu 25% dispusă prin art. 1 din Legea nr. 118/2010 privind unele măsuri necesare în vederea restabilirii echilibrului bugetar este aplicabilă și cuantumului indemnizațiilor de concediu aferent anului școlar **2009-2010** convenit personalului didactic și didactic auxiliar din învățământul preuniversitar de stat. În același sens este și Curtea de Apel București, Secția a VII-a, conflicte de muncă și asigurări sociale, decizia nr. 3714/R/2011, în Daniela Georgeta Enache, Maria Ceaușescu, *Litigii de munca. Jurisprudența relevantă a Curții de Apel București pe semestrul I anul 2011*, Editura Hamangiu, București, 2011, p. 170.

¹⁸ Decizia nr. 385/2007 (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 353 din 24 mai 2007).

¹⁹ Apreciem că în situația în care cumulul (la același angajator) are un caracter permanent și nu ocazional, indemnizația de concediu trebuie să se calculeze având în vedere și drepturile salariale obținute ca urmare a exercitării celei de a doua funcții (cumulate).

restrictivă, de vreme ce indemnizația de concediu se calculează în raport cu veniturile salariale cuvenite pentru perioada respectivă. Dacă un salariu diminuat determină diminuarea corespunzătoare a acestei indemnizații²⁰, tot astfel un salariu majorat (datorită cumulului) trebuie să atragă o indemnizație majorată.

Art. 150 din Codul muncii ridică două probleme. Prima vizează cuantumul indemnizațiilor de concediu: indemnizațiile și sporurile se includ în acest cuantum numai dacă au un caracter permanent. Este cazul, de exemplu, al indemnizației de conducere și al sporului de vechime sau de fidelitate etc. Prin urmare, o primă acordată ocazional, de pildă pentru o realizare la locul de muncă, nu intră în calculul acelei indemnizații. Evident că salariul de bază, indiferent de modul de stabilire și acordare, nu poate avea decât un caracter permanent. A doua problemă vizează timpul anterior avut în vedere pentru calculul „mediei zilnice a drepturilor salariale”. Cele „3 luni anterioare celei în care s-a efectuat concediul”, nu pot fi decât luni calendaristice²¹. De altfel, conform art. 166 alin. (1) din Codul muncii „salariul se plătește în bani cel puțin o dată pe lună”.

Indemnizația în discuție se plătește de către angajator cu cel puțin 5 zile lucrătoare înainte de plecarea în concediu [art. 150 alin. (3) din Codul muncii].

Personalul detașat în altă localitate, căruia i se acordă concediul în timpul detașării, are dreptul la rambursarea cheltuielilor de transport dus și întors, din localitatea unde este detașat, în localitatea unde se află, potrivit contractului, locul său de muncă obișnuit Firește, aceste cheltuieli se suportă de unitatea care beneficiază de detașare. În lipsa unor precizări pentru acordarea și decontarea cheltuielilor, se aplică normele generale privind delegarea sau detașarea în afara localității unde se află locul de muncă.

Privind indemnizația pe perioada concediului anual de odihnă, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a formulat următoarele precizări:

- obiectivul Directivei 2003/88 este de a plasa lucrătorul pe perioada concediului de odihnă într-o situație comparabilă, din punct de vedere al salariului, perioadei de activitate;

- remunerația obișnuită (în care, eventual, vor fi cuprinse și comisioanele cuvenite în funcție de realizări) trebuie menținută pe durata concediului ;

- indemnizația se cuvine, pentru perioada lucrată, și în cazul încetării raporturilor de muncă²².

O problemă controversată, în practica judiciară o reprezintă restituirea de către salariat a indemnizației de concediu, în cazul în care după efectuarea acestuia, raporturile sale de muncă încetează în cursul aceluiași an calendaristic.

Potrivit unei opinii²³ nu este posibilă restituirea deoarece „dreptul la concediul de odihnă este un drept pur și simplu (neafectat de modalități), la fel ca și obligația corelativă de plată a indemnizației de concediu de odihnă”.

²⁰ A se vedea Decizia Curții Constituționale nr. 756/2012 (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 722 din 24 octombrie 2012).

²¹ ȘTEFAN-DAN PIȚIGOI, Discuții privind legalitatea includerii în indemnizația concediului de odihnă anual a celor 4 clase de salarizare succesive suplimentare acordate personalului bugetar pentru exercitarea activității de control financiar preventiv, în „DREPTUL” NR. 8/2014, p. 203.

²² Hotărârea din 12 iunie 2014, Bollacke-Klaas&Kock etc., C-118/13.

²³ Liliana Zoleta Korosi, Alessandra Giusepina Greceanu. *Restituirea indemnizației pentru concediu de odihnă efectuat* (I). în „Revista română de dreptul muncii” nr. 4/2004, p. 26-29.

Or, acest drept „condiționat de continuarea raporturilor de muncă până la sfârșitul anului calendaristic la același angajator este un drept afectat de o condiție pur potestativă din partea titularului.

Obligația de plată a indemnizației de concediu de odihnă, condiționată de continuitatea raporturilor de muncă până la sfârșitul anului calendaristic la același angajator este o obligație sub condiție rezolutorie pur potestativă din partea celui care se obligă, nu produce niciun efect în baza art. 1403 din Codul civil”

Codul muncii însă nu reglementează ce se întâmplă cu indemnizația (sau o parte a acesteia), primită de salariat, când, după efectuarea concediului, contractul său încetează.

Pe baza principiului simetriei, s-ar impune ca, de vreme ce neefectuarea concediului de odihnă anterior încetării contractului individual de muncă determină compensarea lui în bani, bineînțeles, proporțional cu timpul lucrat, tot astfel, efectuarea concediului anterior încetării contractului să conducă la restituirea cotei părți din indemnizație proporțional cu timpul nelucrat până la sfârșitul anului calendaristic.

Numai că această soluție nu este, în opinia noastră, valabilă în orice situație. Urmează să luăm în considerare și rolul dreptului muncii - acela de protecție a salariaților -, precum și posibila convenție a părților.

În încercarea de a răspunde la problema supusă discuției este necesar să apelăm și la dispozițiile Hotărârii Guvernului nr. 250/1992 privind concediul de odihnă și alte concedii ale salariaților din administrația publică, din regiile autonome cu specific deosebit și din unitățile bugetare precum și ale altor acte normative.

Potrivit dispozițiilor Hotărârii Guvernului nr. 250/1992, fostul salariat este obligat să restituie o parte din indemnizația de concediu numai atunci când contractul individual de muncă încetează din culpa sa.

Totuși, demisia nu va atrage restituirea părții din indemnizația de concediu corespunzătoare perioadei nelucrate din anul pentru care s-a acordat acel concediu, în situația salariaților care au demisionat din cauza stării sănătății, constată prin certificat medical, iar angajatorul nu le-a putut oferi altă muncă corespunzătoare sănătății și calificării profesionale ori din cauză că angajatorul nu și-a îndeplinit obligațiile asumate prin contractul individual de muncă.

Aceeași soluție este valabilă și în situația în care a intervenit achitarea, scoaterea de sub urmărire penală ori încetarea procesului penal împotriva salariatului respectiv.

În același sens sunt și dispozițiile referitoare la polițiști, precum și la funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare.

Conform art. 12 din Hotărârea Guvernului nr. 1578/2002, polițiștii sunt obligați să restituie unității partea din indemnizație și prima de concediu corespunzătoare perioadei nelucrate din anul pentru care li s-a acordat acel concediu în cazul în care raporturile lor de serviciu au încetat ca urmare a:

- împlinirii limitei de vârstă în grad;
- numirii într-o altă funcție;
- demisiei;
- destituirii din poliție;
- acordării calificativului „nesatisfăcător” de două ori;
- reorganizării activității ori a reducerii unor posturi de natura celui ocupat de el în cauză și nu sunt posibilități pentru ca acesta să fie încadrat într-o funcție similară în aceeași unitate sau în alte unități.

Asemănător, în temeiul art. 13 din Hotărârea Guvernului nr. 1946/2004, funcționarii publici din sistemul administrației penitenciare sunt obligați să restituie

cota parte din indemnizația de concediu de odihnă și prima de vacanță corespunzătoare perioadei nelucrate din anul pentru care i s-au acordat concediile în cazul în care raporturile lor de serviciu au încetat ca urmare a:

- demisiei;
- eliberării din funcție;
- destituirii din funcție;

Indemnizația nu se restituie în cazul transferului și al pensionării.

Ea nu se restituie nici în situația în care destituirea din funcție a intervenit ca o consecință a Condamnării penale, iar ulterior, ca urmare a exercitării căilor de atac.

2.4. Efectuarea concediului

Dobândirea dreptului la concediul anual de odihnă și efectuarea concediului sunt două noțiuni care nu trebuie să fie confundate. Dobândirea dreptului este concomitentă cu încadrarea în muncă, iar durata lui - în cadrul duratei totale, stabilite de lege - este direct dependentă de timpul în care se prestează munca în anul calendaristic respectiv. Prestațiilor succesive le corespunde, deci, numărul zilelor de odihnă. De aceea, în cazul în care condițiile prevăzute de lege, este posibilă acordarea sau compensarea proporțională a concediului de odihnă numai pentru timpul lucrat o parte din anul calendaristic (pro rata temporis). Pentru a-și realiza finalitatea, concediul trebuie efectuat în fiecare an și numai excepțional se permite efectuarea concediului în anul următor (în cazurile expres prevăzute de lege sau de contractul colectiv de muncă aplicabil). Angajatorul este obligat în această din urmă situație să acorde concediul de odihnă neefectuat într-o perioadă de 18 luni, începând cu anul următor celui în care s-a născut dreptul la concediu [art. 146 alin. (2) din 'codul muncii'].

Dacă în timpul când salariații sunt în concediu de odihnă intervin anumite situații (incapacitatea temporară de muncă; salariatul este chemat să îndeplinească îndatoriri publice sau obligații militare; urmează sau trebuie să urmeze un curs de calificare, recalificare, perfecționare sau specializare, salariații intră în concediu de maternitate; salariatul este rechemat la serviciu) concediul se întrerupe; restul zilelor de concediu se va efectua după ce au încetat situațiile respective sau, când aceasta nu este posibil, la data stabilită printr-o nouă programare în cadrul aceluiași an calendaristic. În cazul întreruperii concediului, indemnizația nu se restituie.

De exemplu, art. 16 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 158/2005 privind indemnizațiile de asigurări sociale de sănătate dispune că: asigurații a căror incapacitate de muncă a survenit în timpul concediului de odihnă sau al concediului fără plată beneficiază de indemnizație pentru incapacitate temporară de muncă; concediul de odihnă fără plată se întrerupe, urmând ca zilele neefectuate să fie reprogramate.

Legea noastră este conformă practicii Curții Europene de Justiție, are, într-o cauză, a hotărât: „Art. 7 alin. (1) din Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale care permite ca, pe durata contractului colectiv de muncă, perioada de concediu anual de care lucrătorul nu a beneficiat din cauza unei incapacități de muncă să fie înlocuită cu o indemnizație financiară”

Poate interveni la cererea salariatului, pentru motive obiective, dar și la inițiativa angajatorului care îl poate rechema pe salariat din concediu în caz de forță majoră sau pentru interese urgente care impun prezența salariatului la locul de muncă.

În ipoteza rechemării, angajatorul are obligația de a suporta toate cheltuielile salariatului și ale familiei sale, necesare în vederea revenirii la locul de muncă, precum și

eventualele prejudicii suferite de acesta ca urmare a întreruperii concediului de odihnă (art. 151).

Potrivit Regulamentului privind concediile judecătorilor și procurorilor, concediul de odihnă poate fi întrerupt la cerere, pentru motive temeinice (art. 9), cât și atunci când magistratul este rechemat, în scris, de către conducerea instanței sau parchetului, numai pentru situații de serviciu urgente care fac necesară prezența acestuia. În situația rechemării, cel în cauză are dreptul la rambursarea cheltuielilor de transport și a cheltuielilor legate de efectuarea concediului în altă localitate, egale cu sumele cheltuite pentru prestația de care nu a mai putut beneficia din cauza rechemării.

În ipoteza întreruperii concediului, judecătorul ori procurorul are dreptul să efectueze restul zilelor de concediu după ce au încetat situațiile respective sau, când acest lucru nu mai este posibil, în perioada stabilită printr-o nouă programare, în cursul aceluiași an calendaristic. Indemnizația nu se restituie, ci se va proceda la regularizarea plăților în raport cu indemnizația aferentă zilelor de concediu neefectuat și cu indemnizația cuvenită judecătorului sau procurorului pentru perioada lucrată după întreruperea concediului ori cu drepturile cuvenite pe această perioadă, după caz.

La data programată pentru efectuarea părții restante a concediului de odihnă, se acordă judecătorului sau procurorului indemnizația cuvenită pentru această parte (art. 10)²⁴.

Compensarea în bani a concediului de odihnă. Pentru a-și realiza finalitatea, concediul de odihnă trebuie să fie efectuat.

De aceea, Codul muncii prevede imperativ: „Compensarea în bani a concediului de odihnă neefectuat este permisă numai în cazul încetării contractului individual de muncă” [art. 146 alin. (3)]

S-a considerat că acest text încalcă dispozițiile art. 135 alin. (1) și (2) din Constituție, fiind contrar libertății contractuale și libertății comerțului, deoarece nu face distincție privind modul de încetare a contractului individual de muncă.

Curtea Constituțională însă, a reținut concordanța textului respectiv cu dispozițiile legii fundamentale. Motivarea este următoarea:

„O componentă esențială a dreptului muncii o reprezintă protecția socială a muncii, ce cuprinde, la rândul ei, aspecte prevăzute în art. 41 alin. (2) din Constituție, printre care se regăsește și concediul de odihnă plătit. Acesta nu poate constitui obiect de tranzacție, nu poate fi retras și nici nu se poate renunța la el, angajatorul putând negocia, în limitele prevăzute de lege, și de contractul colectiv de muncă doar durata, condițiile și perioadele de efectuare a concediului de odihnă. Dreptul la concediu de odihnă este stabilit proporțional cu munca prestată de către salariat într-un an calendaristic, compensarea în bani stabilindu-se astfel tot în funcție de durata timpului în care s-a prestat munca. Așadar, indiferent de motivele încetării contractului individual de muncă și de durata care a trecut de la încheierea contractului de muncă până în momentul încetării acestuia, salariatul a prestat munca și, proporțional cu perioada lucrată, a câștigat dreptul la concediu de odihnă. Întrucât, din cauza încetării contractului individual de muncă, acesta nu mai poate efectua concediul de odihnă la care are dreptul, apare ca fiind constituțională obligația angajatorului să-l compenseze în bani”²⁵.

²⁴ În același sens sunt și dispozițiile art. 10 și 11 din Regulamentul privind concediile personalului auxiliar de specialitate și personalului conex al instanțelor judecătorești și al parchetelor de pe lângă acestea.

²⁵ În acest sens este și Decizia nr. 1361/2011 (publicată în Monitorul Oficial al României. Partea I, nr. 39 din 17 ianuarie 2012).

Tot astfel, s-a susținut că dispozițiile art. 146 din Codul muncii care limitează compensarea în bani a concediului de odihnă numai în cazul încetării contractului individual de muncă contravin prevederilor art. 41 din Constituție referitoare la libertatea economică.

Respingând excepția, Curtea Constituțională a reținut că „durata concediului de odihnă este proporțională cu perioada de lucru efectuată, iar obligația de a plăti indemnizația de concediu îi revine angajatorului care a beneficiat de activitatea salariatului.

În cazul încetării contractului individual de muncă, efectuarea concediului de odihnă nu mai este posibilă și, din această cauză, se naște dreptul salariatului de a primi o compensație în bani pentru zilele de concediu ce i se cuveneau proporțional cu perioada lucrată și pe care nu le-a efectuat. Acest drept al salariatului și obligația corelativă ce revine angajatorului nu afectează nicidecum dreptul persoanei la o activitate economică și la libera inițiativă” De precizat este că textul art. 146 alin. (3) din Codul muncii, preia, aproape identic prevederile Directivei 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru, conform cărora înlocuirea concediului neefectuat cu o compensație financiară nu este permisă decât în cazul desfacerii contractului de muncă, chiar și în ipoteza în care concediul este reportat într-un an ulterior

Deoarece legea nu distinge, iar dreptul la concediu se realizează zi de zi, pe măsura prestării muncii, compensația se plătește oricare ar fi motivul încetării contractului de muncă. Ea se acordă proporțional cu perioada cuprinsă între începutul anului calendaristic și data încetării contractului de muncă.

BIBLIOGRAFIE

A. Cursuri, tratate, monografii

1. Beligrădeanu Șerban, Legislația muncii, comentată, voi. XL (vol. 2/2001), Editura Lumina Lex, București, 2001
2. Gîlcă Costel, Drept comunitar al muncii, transpunerea în dreptul muncii român, Editura Rosseti, București, 2012
3. Ioan Micle, Dreptul Muncii – curs universitar – ediție revizuită, Editura Universitatea Aurel Vlaicu din Arad 2018
4. Ștefănescu Traian Ion, Tratat teoretic și practic de dreptul muncii, Editura Universul Juridic, București, 2012;
5. Țiclea Alexandru, Tratat de Dreptul Muncii, Editura Universul Juridic, București, 2009;
6. Țiclea Alexandru, Tratat de dreptul muncii, Editura Universul Juridic, 2011;
7. Țiclea Alexandru, Tratat de dreptul muncii, ed. a-IX-a, actualizată, Editura Universul juridic, București, 2015.

C. Legislație

1. Constituția României;
2. Codul muncii;
3. Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru;
4. Legea nr. 12/2015 pentru modificarea și completarea legii nr. 53/2003 – codul muncii

MAIN FEATURES OF LOANWORDS' ADAPTATION IN RUSSIAN LANGUAGE (BASED ON FINANCE AND ECONOMICS TERMINOLOGY)

Marta – Teodora BOBOC
Lecturer PhD, University of Bucharest

Abstract: Nowadays, when the accelerated and unprecedented pace of globalisation leads to an intense intercultural communication, the study of loanwords seems legitimate more than ever. The given article focuses on loanwords of English origin in Russian finance and economics terminology. From the point of view of functional style and register this research field may seem a quite rigid one, but this is a mere impression, since the study of some pragmatic changes that occur in the adaptation process encompasses a wide range of features specific to more than one linguistic segment, actually ranging from scientific to colloquial. Our paper provides a brief, but relevant analysis of various types of loanwords and of the functions they perform in contemporary Russian language for specific purposes. Ultimately, loanwords usage proves to be either a modern imperative, if technological progress is to be considered, or a matter of choice, if taking into account the audience's personal option for or against such borrowings, according to its own set of cultural values.

Keywords: loanwords, finance and economics terminology, adaptation, pejorative words, determinologization

Conceptele specifice codului lingvistic global sunt invariabile și constituie baza unei noi sfere socio-profesionale, întrucât în majoritatea limbilor străine ele sunt reprezentate de unul și același semnificant, de exemplu: rus. *банковская операция*¹ – eng. *banking operation* – rom. *operațiune bancară*, rus. *визитная карточка* – eng. *visiting card* – rom. *carte de vizită*, rus. *ипотечный кредит* – eng. *mortgage loan* – rom. *credit ipotecar* etc.

În ceea ce privește termenii din domeniile economic și financiar, cunoscutul lingvist rus L. P. Krîsin notează că aceștia „au intrat în vorbirea curentă și în presă, în vocabularul de la radio și televiziune” (Krîsin, 2008, p. 128). Exemple de astfel de termeni apar, așadar, atât la nivelul lexicului comun: rus. *телемаркетинг* – eng. *telemarketing* – rom. *telemarketing*, rus. *розничел* – eng. *retailer* – rom. *retailer*, cât și în limbajele specializate: rus. *волатильность рынка* – eng. *market volatility* – rom. *volatilitatea pieței*, rus. *оффшорные филиалы* – eng. *offshore subsidiary* – rom. *filială offshore*, rus. *кредитный рейтинг* – eng. *credit rating* – rom. *rating de credit* etc.

Limba din care sunt împrumutate aceste noțiuni de specialitate, numită și *limbă-donor*, îi imprimă limbii receptoare structura sa sintactică, întrucât în multe îmbinări de cuvinte care au în componența lor cuvinte împrumutate, termenul preluat își păstrează

¹ Să ne oprim puțin asupra noțiunii rus. *операция* – dacă în limba rusă ea denotă atât procesul bancar (*банковская операция*), cât și pe cel chirurgical (*хирургическая операция*), în limbile engleză și română avem termeni diferiți: financiar – eng. *operation* – rom. *operațiune*, iar medical – eng. *surgery* – rom. *operație*.

poziția² și funcția de element atributiv, vezi sintagma: rus. *ноу-хау оборудование* – eng. *know-how equipment* – rom. *echipament know-how*.

Împrumuturile întâlnite în codul lingvistic global provin, în mare parte, din următoarele limbi străine:

- din franceză: rus. *ипотека* – rom. *ipotecă* – eng. *mortgage* (din fr. *hypothèque*), rus. *франшиза* – eng. *franchise* – rom. *franciză* (din fr. *franchise*);

- din germană: rus. *деноминация* – eng. *redenomination* – rom. *denominare* (din germ. *Denomination*);

- din italiană: rus. *валюта* – rom. *valută* – eng. *currency*, rus. *инкассо* – rom. *incasso* – eng. *encashment* (din it. *incasso*).

Potrivit exemplelor enumerate putem observa că, în vreme ce în limbile rusă și română termenii sunt împrumutați prin transliterare și adaptați propriului sistem de declinare, în limba engleză ei sunt mai curând redați printr-un analog.

Asemenea împrumuturi din domeniile financiar și comercial pătrund în limbă și ulterior în uz datorită orientării către economia occidentală și familiarizării specialiștilor ruși cu terminologia internațională. Apelul la ele se justifică în principal prin necesitatea de a delimita noțiunile apropiate ca sens, dar care nu sunt identice, cât și prin tendința de a stabili o echivalență de 1:1 la nivelul numărului de componente.

După criteriul structural, împrumuturile din sfera economică sunt fie termeni simpli, de tipul rus. *холдинг* – eng. *holding* – rom. *holding*, rus. *франчайзинг* – eng. *franchising* – rom. *francizare*, fie compuși prin derivare. Odată asimilat, termenul funcționează ca un cuvânt autohton, iar de la el se formează cuvinte noi, potrivit sistemului de derivare specific limbilor străine vizate. De exemplu: rus. *акция* – *акционер* (< *акция* + suf. -н + suf. -ер) – *акционировать* (< *акция* + suf. -ировать). Procesul de formare a cuvintelor de la atari împrumuturi se caracterizează printr-o succesiune destul de strictă a „adaosurilor” treptate la cuvântul de bază sau la radicalul în cauză: rus. *аренда* → *арендатор* → *арендаторский* – eng. *rent* → *renter* → *rental* – rom. *chirie* → *chiriaș* → *închiriat*. Unii termeni împrumutați se prezintă chiar sub formă de elemente lexicale preluate, din care derivă o întreagă familie lexicală prin intermediul căreia structura internă a împrumutului devine transparentă: rus. *менеджер* – eng. *manager* – rom. *manager* ca trimitere atât la persoana care ocupă o anumită funcție, cât și la sfera de activitate căreia aceasta îi este afiliată – rus. *менеджмент* – eng. *management* – rom. *management*, face totodată posibilă perceperea sensului rus. *менеджерализм* – eng. *managerialism* – rom. *managerialism*, care indică „o anumită abordare a teoriei organizaționale și a modului de funcționare a organizațiilor numai prin prisma managerilor, care sunt principalii agenți în cadrul birocrăției societății” (Apud Boje, 2014).

O clasificare variată a acestor împrumuturi implică includerea unor multiple criterii, cum sunt: *sursa* din care ele provin, *momentul* (perioada) pătrunderii în limba receptoare, *modalitatea* prin care au fost împrumutate, *prezența / absența* unor

² Referitor la topica specifică celor trei limbi străine avute în vedere se impune să precizăm că, în timp ce în limbile rusă și engleză determinantul este antepus, în limba română el stă după cuvântul determinat.

conexiuni paradigmatică și *gradul* de asimilare.

1. După sursa din care provin, împrumuturile din sfera economică și financiară pot fi clasificate în două categorii, și anume: **internaționalisme** sau **împrumuturi propriu-zise** (Kuznețova, 1989, p. 144).

Lexicul internațional sau **internaționalismele** sunt cuvinte care există și funcționează în mod similar în mai multe limbi, ele constituind o mare parte din terminologia specifică diverselor domenii. Lingvistul rus V. V. Akulenko le definește ca pe niște „*lexeme asemănătoare până la suprapunerea completă la nivel ortografic, fonetic și parțial semantic cu noțiuni care au semnificație internațională și care există în cel puțin trei limbi străine, fie ele înrudite sau nu*” (Akulenko, 1972, p. 61). Iată câteva exemple de internaționalisme : rus. *депозит* – eng. *deposit* – rom. *depozit*, rus. *инвестиция* – eng. *investment* – rom. *investiție*, rus. *лизинг* – eng. *leasing* – rom. *leasing*.

Sunt considerate **împrumuturi propriu-zise** acele cuvinte care au pătruns în limba receptoare odată cu noțiunile, fenomenele ori obiectele pe care le denumesc: rus. *валютный фонд* – eng. *monetary fund* – rom. *fond monetar* (vezi și rus. *Международный валютный фонд / МВФ* – eng. *International Monetary Fund / IMF* – rom. *Fondul Monetar Internațional / FMI*³), rus. *Валовой внутренний продукт (ВВП)* – eng. *Gross domestic product (GDP)* – rom. *Produs intern brut (PIB)*. Spre deosebire de internaționalisme, împrumutate prin transcriere fonetică sau transliterare, împrumuturile propriu-zise sunt, de cele mai multe ori, reprezentate de calcuri.

2. După momentul la care au fost împrumutate, deci după criteriul diacronic, O. I. Gordeeva împarte împrumuturile în alte două categorii, și anume: **împrumuturi primare și secundare**.

Împrumuturile **primare** sunt cele care au apărut în limba receptoare (în cazul de față, rusa) ca urmare a „*contactului dintre vorbitorii de limbă rusă și nativii din a căror limbă au fost preluate cuvinte*” (Gordeeva, 1981, p. 13). Aici se încadrează, de exemplu, noțiuni cum sunt: rus. *вarrant* – eng. *warrant* – rom. *garanție / titlu de valoare*, rus. *клиринг* – eng. *clearing* – rom. *clearing / compensare*.

Împrumuturile **secundare** „*sunt cele care au pătruns în limba receptoare (rusa) din limba literară*” (Ibidem, p. 15) și nu prin contactul nemijlocit cu nativii. În această categorie intră, de pildă, noțiuni cum sunt: rus. *конвертируемость* – eng. *convertibility* – rom. *convertibilitate*, rus. *ликвидность* – eng. *liquidity* – rom. *lichiditate*.

3. După modalitatea de preluare împrumuturile pot fi **directe** (sau *literale*) ori **semantice** (*traduse*).

În cazul împrumuturilor **directe** structura fonetică a cuvântului străin se păstrează și este preluată ca atare, ceea ce duce la o conservare atât în planul formei, cât și al sensului, diferențele fiind nesemnificative. O problemă care apare la acest nivel este

³ Organizație internațională cu 188 de state membre, constituită în anul 1944 prin Tratatul de la Bretton Woods și al cărei scop principal este să promoveze o economie mondială echitabilă și sănătoasă.

aceea a dubletelor sinonimice⁴, întrucât atari împrumuturi pot avea ca echivalent atât termenul transliterat, cât și unul neaoș. De exemplu: rus. *дискант* / *скидка* – eng. *discount* – rom. *discount* / *reducere*, rus. *рентинг* / *аренда* – eng. *renting* – rom. *renting* / *închiriere*.

Referitor la împrumuturile **semantic**, trebuie precizat faptul că ele, fiind redade ca o traducere, „*implică transferul de sens folosind mijloacele specifice limbii receptoare*” (Zahvataeva, 2013, p. 143). Aici intră termeni de tipul: rus. *процентная ставка* – eng. *interest rate* – rom. *rata dobânzii*, rus. *импортная квота* – eng. *import quota* – rom. *cotă de import*.

4. Dacă se ia în calcul **existența sau absența unor conexiuni paradigmatic**, atunci împrumuturile pot fi divizate în alte două clase: împrumuturi **care au echivalent** și împrumuturi **fără echivalent**. Distincția între ele se face în temeiul faptului că „*împrumuturi care au echivalent sunt acelea pentru care în limba receptoare există sinonime mai mult sau mai puțin exacte (ele pot fi totale sau parțiale), în timp ce împrumuturi fără echivalent se consideră cele pentru care nu avem dublete și care sunt, de regulă, preluate prin transliterare*” (Marinova, 2003, p. 139). Ținând cont de exemplificările anterioare, aici putem propune ca valide aceleași noțiuni, cu condiția ca ele să fie corect încadrate în tipologia binară menționată mai sus.

5. După gradul de asimilare, în lexicul economic și financiar putem avea de-a face cu împrumuturi **asimilate** ori **neasimilate**. Odată preluate, cele asimilate au fost adaptate sistemelor fonetic și morfologic ale limbii ruse, în timp ce acelea neasimilate au rămas sub formă de **exotisme** [definite drept „*noțiuni ce desemnează obiecte proprii unui alt spațiu cultural și care nu au corespondent în limba rusă*” (Șanski, 1972, p. 186)] sau **barbarisme** [adică acele cuvinte „*care păstrează ortografia limbii sursă și se scriu la fel ca în original*” (Baș, 1989, p. 29), având totodată o nuanță stilistică diferită]. Astfel, exotisme sunt noțiunile nou apărute, de tipul: rus. *Брекзит* / *Фрекзит* – eng. *Brexit* / *Frexit* – rom. *Brexit* / *Frexit*, iar barbarisme – cele de tipul: rus. *секьюриту* / *ценная бумага* – eng. *security* – rom. *titlu de valoare*. În limba rusă, cei doi termeni denotă aceeași noțiune, însă structura neaoșă are caracter neutru, câtă vreme împrumutul din engleză este înzestrat cu o oarecare „prețiozitate”.

6. Clasificarea după criteriul **tematic** impune să menționăm următoarele feluri de împrumuturi:

a) denumiri de documente: rus. *актив* / *пассив* – eng. *asset* / *liability* – rom. *active* / *pasive*, rus. *ваучер* – eng. *voucher* – rom. *voucher*, rus. *проформа* – eng. *pro forma* – rom. *factură pro forma* / *proforma* etc.;

⁴ Asemenea dublete apar nu doar în limba rusă, ci și în limba română: rus. *бизнес* – eng. *business* – rom. *business* / *afacere*, rus. *бизнесмен* / *деловой человек* – eng. *businessman* – rom. *businessman* / *om de afaceri*.

b) denumiri de procese și fenomene: rus. *бартер* – eng. *barter* – rom. *schimb / troc*, rus. *демпинг* – eng. *dumping* – rom. *dumping*, rus. *лизинг* – eng. *leasing* – rom. *leasing*;

c) denumirile instituțiilor de profil: rus. *банк* – eng. *bank* – rom. *bancă*, rus. *корпорация* – eng. *corporation* – rom. *corporație*, rus. *холдинг* – eng. *holding* – rom. *holding*;

d) denumiri ale anumitor funcții și ale persoanelor care le ocupă: rus. *аукционер* – eng. *auctioneer* – rom. *adjudecător*, rus. *инвестор* – eng. *investor* – rom. *investitor*, rus. *консультант* – eng. *consultant* – rom. *consultant*.

7. Potrivit criteriului semantic (mai exact, gradului în care se pot stabili conexiuni de sens), împrumuturile pot fi reprezentate de:

a) termeni care corespund la nivel fonetic, gramatical și ca semnificație: rus. *эквайринг* – eng. *acquiring bank* – rom. *bancă achizitoare (acceptatoare)*, rus. *медиабаинг* – eng. *media buying* – rom. *cumpărare de media*, rus. *мерчандайзер* – eng. *merchandiser* – rom. *merchandiser (agent comercial)*;

b) termeni care corespund în plan semantic, dar la nivel fonetic sunt parțial asemănători, iar din punct de vedere gramatical pot fi total diferiți: rus. *акциз* (gen masculin) – eng. *excise* – rom. *acciză* (gen feminin), rus. *облигация* – eng. *bond* – rom. *obligațiune*, rus. *финансирование* – eng. *financing* – rom. *finanțare*.

Un alt aspect important la acest nivel este abordarea socială față de împrumuturi, care îmbracă două forme: prima tendință se caracterizează prin folosirea anumitor termeni-neologisme doar de către specialiști, fără ca acestora să le fie atribuit vreun analog sau o traducere explicativă, iar cea de-a doua abordare vizează tocmai interpretările și adnotările care se fac pe seama acestor împrumuturi, ceea ce duce și la dezvoltarea unor strategii de traducere, dincolo de granițele transliterării și transcrierii fonetice. (Apud Zemskaja, 1996, p. 155-156).

Atât procesul de asimilare, cât și încercările populației receptoare de a le clarifica sensul în profunzime determină **adaptarea** împrumuturilor la caracteristicile limbii receptoare (respectiv, rusa), proces care se desfășoară în mai multe etape (Krîsin, 1991, p. 75):

- în **prima etapă**, cea *inițială*, împrumutul este utilizat ca atare, fără a se produce schimbări în forma și structura lui;

- în cea de-a **doua etapă** cuvântul de origine străină ajunge să fie ortografiat conform alfabetului limbii receptoare (în cazul de față, cel chirilic), dar poate fi scris între ghilimele sau însoțit de o notă de subsol, întrucât încă figurează ca neologism;

- în cea de-a **treia etapă** el începe să fie utilizat corect de către nativii vorbitori ai limbii receptoare, fără a mai fi nevoie de elemente care să clarifice contextul în care trebuie utilizat termenul și nici sensul exact al acestuia;

- în cea de-a **patra etapă** termenul începe să își piardă unele caracteristici stilistice, precum și o parte din sensurile sale, putând totodată să dobândească altele noi (proces denumit *determinologizare*);

- în cea de-a **cincea etapă** termenul este introdus în dicționarele de specialitate, precum și în cele explicative.

Schimbările majore care survin la adaptarea neologismului se produc la nivel fonetic și morfologic. Astfel, **adaptarea orto-fonetică** presupune modificarea structurii ortografice și a celei fonetice a împrumutului în acord cu sistemele specifice limbii receptoare. Sunetele care există în limba engleză, dar lipsesc în limba rusă vor fi înlocuite cu un analog, care să redea cât mai aproape de original pronunția neologismului. Să urmărim câteva exemple concrete:

- grupul de sunete [-ea], pronunțat în limba engleză ca [i] se ortografiază și se pronunță în rusă ca [и], iar în română se ortografiază ca în original și se pronunță [i]: eng. *dealer* rom. *dealer* – rus. *дилер*, eng. *clearing* – rom. *clearing* – rus. *клиринг*, eng. *leasing* – rom. *leasing* – rus. *лизинг*;

- termenii rus. *рэкэтир* și *рэкетеер* sunt două variante ale englezescului *racketeer*, prima reprezentând adaptarea sa fonetică prin substituțiile /æ/ > э și /iə/ > и, iar cea de-a doua – creată pe modelul deja existentelor *брокер*, *импортер* etc.;

- grupul de sunete [oo] din limba engleză se redă în rusă atât fonetic, cât și ortografic ca [y]: eng. *cooling* – rus. *кулинг*;

- sunetele [s] și [w] se redau ca [з], respectiv [y]: eng. *business woman* – rus. *бизнесвумен*;

- grupul de sunete [dz] este redat ca [дж], de exemplu: eng. *manager* – rus. *менеджер*, eng. *management* – rus. *менеджемент*, eng. *image* – rus. *имидж*;

- grupul de sunete [sh] se scrie și se citește ca [ш]: eng. *shopping* – rus. *шопинг*, eng. *shop tour* – rus. *шоптур*;

- fonemul [æ] se poate reda ortografic și fonetic în trei moduri eng. *establishment* [i'stæb.lɪf.mən] – rus. *устаблишмент* / *устеблишмент* / *устэблишмент*;

- diftongul [aɪ] se redă ca [ай]: eng. *franchising* – rus. *франчайзинг*, eng. *merchandiser* – rus. *мерчандайзер*, eng. *timing* – rus. *тайминг*;

- diftongul [aʊ] se redă ca [ау]: eng. *discount* – rus. *дискант*;

- diftongul [eɪ] se redă ca [ей]: eng. *retailer* – rus. *ритейлер*, eng. *trader* – rus. *трейдер*;

- diftongul [ʊə] se redă în forma [ю]: eng. *security* – rus. *секьюриту*.

După cum se poate observa din exemplele de mai sus, adaptarea fonetică și cea ortografică au loc simultan, întrucât majoritatea împrumuturilor se scriu cu chirilice. Totuși, există situații când întâlnim cuvinte compuse în care unul dintre elemente se ortografiază cu chirilice, iar celălalt – cu latine: *Fun-парк*, *dress-код*, *SPA-процедура*, *IQ-бал*.

În ceea ce privește adaptarea **abrevierilor**, ea este destul de rar întâlnită în sfera economică și apare sub două forme – fie se păstrează abrevierea originală și are loc ortografierea cu chirilice (eng. *NOPEC* – rus. *НОПЕК*), fie abrevierea este redată prin calchiere: eng. *IRA* (*Individual Retirement Account*) – rus. *ИРС* (*Индивидуальный Расчётный Счёт*), eng. *EUA* (*European Unit of Account*) – rus. *ЕРЕ* (*Европейская Расчётная Единица*).

Asimilarea și **adaptarea morfologică** a împrumuturilor de origine engleză se află într-o strânsă legătură cu procesul de transformare a morfemelor, adică de „aclimatizare” a structurii morfologice a cuvântului preluat la tipicul limbii receptoare. În raport cu acest fapt se poate efectua o disociere între modificările la nivel **primar**, care apar în prima etapă a asimilării termenului neologic și pot fi de trei tipuri: *nule* (dacă avem de-a face cu transferul morfemului liber al limbii sursă în limba receptoare), *parțiale* (dacă este vorba de un transfer de afixe) și *totale* (dacă afixele din limba sursă nu sunt transferate, ci sunt înlocuite cu cele caracteristice limbii receptoare) și cele la nivel **secundar**, care au loc după ancorarea temeinică a acestuia în limba receptoare. (Apud Filipović, 1986, p. 56).

Procesul de adaptare morfologică este influențat de asemănările și deosebirile dintre sistemele limbii sursă și ale celei receptoare, mai exact engleza și rusa, iar în timp ce limba engleză este una cu structură analitică, rusa are o arhitectură sintetică, având un sistem complex de afixe cu multiple sensuri⁵. De asemenea, există diferențe în privința categoriilor gramaticale, cum sunt cea a genului ori a aspectului verbal⁶.

În cele ce urmează ilustrăm modul de funcționare a împrumuturilor adaptate pe baza a trei categorii morfologice – substantive, adjective și verbe, dintre care cea mai numeroasă clasă este cea a substantivelor. Majoritatea substantivelor de origine engleză sunt structuri monomorfematice, alcătuite dintr-un morfem liber și adaptate prin **asimilare nulă**, la fel ca abrevierile și cuvintele compuse.

Asimilării cu modificări parțiale i se supun anglicisme care, odată pătrunse în limba rusă, își păstrează sufixele (de regulă, *-er* sau *-ing*): eng. *promoter* – rus. *промоутер*, eng. *exporter* – rus. *экспортер*, eng. *doping* – rus. *допинг*, eng. *monitoring* – rus. *мониторинг* etc.

Asimilarea totală are în vedere termenii în componența cărora intră afixe internaționale, iar în acest sens un exemplu relevant îl constituie colocvialul eng. *bucks*, transformat în rus. *баксы* și folosit pentru a desemna *dolarii*, unitatea monetară americană.

Referitor la **categoria genului**, dacă sunt preluați de la noțiuni care în limba engleză au desinență în *-ing*, *-er* sau consoană, atunci când sunt încorporați limbii ruse termenii figurează cu **gen masculin**, potrivit regulii gramaticale care precizează că substantivele terminate în consoană sunt de gen masculin: eng. *listing* – rus. *листинг*, eng. *credit* – rus. *кредит*. Prin contrast, **genului feminin** i se afiliază termenii cu desinența *-a*: eng. *geopolitics* – rus. *геополитика*, eng. *geo-economics* – rus. *геоэкономика* sau *-я* (adesea acestea sunt substantive care provin de la cuvinte cu

⁵ În cazul verbelor, o structură de tipul eng. *She started singing* – rom. *Ea a început să cânte* se traduce în limba rusă printr-un verb prefixat, ca rus. *Она запела*. De asemenea, pentru verbele care indică deplasarea există o varietate de prefixe care le schimbă sensul, însă ele se atașează la același radical: *прийти* = a veni, *йти* = a pleca, *дойти* = a ajunge, *пройти* = a parcurge, *подойти* = a se apropia, *отойти* = a se îndepărta etc.

⁶ În limba rusă există două aspecte ale verbelor – aspectul **imperfectiv** și aspectul **perfectiv**. O expunere pe scurt a acestui element lingvistic, specific cu precădere limbilor slave, impune să indicăm faptul că verbele de aspect **imperfectiv** vizează procesul și au toate cele trei timpuri (trecut, prezent și viitor compus), în timp ce verbele de aspect **perfectiv** vizează rezultatul și au numai două timpuri (trecut și viitor simplu). În plus, verbele de aspect imperfectiv se utilizează pentru a desemna acțiuni repetate, în timp ce verbele de aspect perfectiv se utilizează pentru a desemna acțiuni care au loc numai o singură dată.

desinența eng. *-tion*, care în rusă se transformă în *-ция*): eng. *integration* – rus. *интеграция*, eng. *regionalisation* – rus. *регионализация*). Substantivele indeclinabile, cu desinența *-o* sau *-u* sunt încadrate în **genul neutru**: eng. *remittance advice* – rus. *авизо*, eng. *security* – rus. *секьюриту*.

În limba engleză genul substantivelor care desemnează ființe se stabilește în raport de sexul acestora (masculin sau feminin), iar substantivele care denumesc obiecte și fenomene aparțin genului neutru. În limba rusă substantivele animate sunt încadrate fie în genul masculin, fie în cel feminin, în funcție de semnificația pe care o au, iar substantivele inanimate se pot ralia oricărui dintre cele trei genuri, ținând cont de caracteristicile lor formale (desinența de la cazul nominativ, numărul singular și modul lor de declinare). În faza a doua a adaptării morfologice, de la atari substantive animate de gen masculin se formează derivatele lor feminine: eng. *dealer* – rus. *дилер* – *дилер* + *-ш-* + *-а* > *дилерша*.

Substantivele din limba engleză care denumesc fenomene, obiecte și noțiuni abstracte se transpun în limba receptoare conform indicatorilor din limba sursă și astfel inanimatele cu tema în consoană ajung să fie atribuite tot genului masculin și să se decline ca atare: eng. *grant* – rus. *грант*, eng. *rating* – rus. *рейтинг*.

Adaptarea morfologică a **verbelor** de origine engleză este un proces complex față de adaptarea substantivelor, din cauza faptului că infinitivul din limba engleză este diferit de cel din limba rusă, întrucât nu are afixe și se suprapune ca formă cu substantivul.

Prin procesul de adaptare, la radicalul cuvântului străin (care constituie morfemul de bază) se adaugă sufixele specifice limbii receptoare (în cazul de față, sufixul *-ть* în limba rusă). În plus, includerea unui verb de sorginte străină în lexicul limbii ruse implică integrarea lui în sistemul aspectual caracteristic limbilor slave (imperfectiv – perfectiv). Majoritatea verbelor din limba rusă sunt biaspectuale, iar cele împrumutate se formează cu ajutorul sufixelor *-ова-* și *-и-*, precum și al sufixului compus *-ирова-* (în a cărui componență intră elemente rusești *-ова-*, dar și străine *-ир-*), de exemplu: *демпинг* + *-ова-* + *-ть* > *демпинговать*, *рейтинг* + *-ова-* + *-ть* > *рейтинговать*. Este interesant de remarcat modul în care se conjugă aceste verbe, cum ar fi rus. *ворковать* (de la eng. *to work*): Я *воркую*, ты *воркуешь*, он/она *воркует*, мы *воркуем*, вы/Вы *воркуете*, они *воркуют*. Majoritatea acestor verbe se încadrează în conjugarea I, dar una dintre excepții o reprezintă verbul *ксерить* – *отксерить* (de la eng. *xerox* > rus. *ксерокс* – substantiv, *ксерить* – *отксерить* – verb), care intră în categoria conjugării a II-a: Я (от)*ксерю*, ты (от)*ксеришь*, он/она (от)*ксерит*, мы (от)*ксерим*, вы/Вы (от)*ксерите*, они (от)*ксерят*. În afara verbelor tranzitive, în limba rusă există și verbe reflexive, care se formează prin intermediul particulei *-ся*: eng. *credit* – rus. *кредит* > *кредитовать* > *кредитоваться*.

În cazul **adjectivelor** asimilarea lor presupune utilizarea unuia dintre sufixele *-альн(ый)*, *-арн(ый)*, *-онн(ый)*, de exemplu: rus. *маргинальный* – eng. *marginal* – rom. *marginal*, rus. *монетарный* – eng. *monetary* – rom. *monetar*, rus. *лицензионный* – eng. *licence-related* – rom. *referitor la obținerea și deținerea unei licențe*. La nivelul

adjectivelor, derivarea se mai realizează și prin intermediul sufixelor -ск- (*дилер* > *дилерский*), -ов-/-ев- (*демпинг* > *демпинговый*) sau -овск- (*нуар* > *нуаровский*).

Adaptarea lexico-semantică are de-a face cu restrângerea sau extinderea sensului unui anumit termen sau cu sensurile figurate pe care le poate avea ori dobândi acesta. Așa cum am văzut anterior, în limbile engleză și rusă există o multitudine de termeni-împrumuturi, care au formă și semnificații asemănătoare, însă nu neapărat identice numeric ori în materie de conținut. Să luăm ca exemplu cuvintele eng. *charter* și rus. *чартер*. În limba engleză, el are o varietate de înțelesuri, dintre care amintim: 1. un înscris emis de către puterea suverană sau legislativă a unei țări, prin care este fondat un organism, cum ar fi un oraș, o companie sau o universitate, sau sunt definite drepturile și privilegiile acestuia; 2. procesul de închiriere a unei aeronave, a unei nave sau a unui vehicul cu motor pentru un scop prestabilit, în timp ce în rusă el are un singur sens și anume acela de acord / contract încheiat între proprietarul vehiculului și navlositor⁷ pentru închirierea întregului vehicul sau a unei părți din acesta cu un scop și o perioadă bine determinate. În aceeași categorie se încadrează și eng. *vacancy* – rus. *вакансия*, care a fost împrumutat în limba rusă numai cu sensul de post vacant, poziție / funcție încă neocupată, câtă vreme în limba engleză se mai folosește și pentru a denota un loc liber sau chiar o cameră disponibilă la hotel.

Unul dintre aspectele foarte importante în planul diferențelor semantice este opoziția creată pe principiul apartenenței la o anumită sferă terminologică sau, dimpotrivă, la lexicul comun, de uz curent. Astfel, deosebim trei tipuri de incongruențe semantice:

- unități lexicale ale căror sensuri nu corespund, ele fiind total diferite, în pofida asemănării formale (atari cuvinte se numesc *omonime interlingvistice*);
- unități lexicale ale căror sensuri coincid parțial, așa-zisele *pseudomonime*, de exemplu rus. *опдер* (substantiv care desemnează o prescripție, un document care stabilește anumite proceduri) și eng. *order* (având nu mai puțin de trei sensuri – 1. ordine, 2. ordin, 3. comandă și incluzând verbe aferente acestor substantive);
- unități lexicale cu omonimie parțială, în cazul cuvintelor care nu sunt echivalente, dar au anumite semnificații pentru care se pot substitui.

De asemenea, considerăm interesant și relevant faptul că unele cuvinte împrumutate din limba engleză au pătruns în rusă cu un sens denaturat, chiar depreciativ, cu toate că au fost preluate prin transliterare: eng. *businessman* – rus. *бизнесмен* > rus. *бизнесменка* (*деловая женщина* este termenul neaoș pentru *femeie de afaceri*, *бизнесвумен* este împrumutul prin transcriere fonetică din englezescul *businesswoman*, iar *бизнесменка* a dobândit nuanțe peiorative, ajungând să facă referire la o persoană care profită de pe urma unui om de afaceri, fără a avea ea însăși activitate de profil sau înclinație pentru aceasta).

În plus, cuvintele de origine străină (în cazul de față, anglicismele) pot fi folosite în mod eronat, pe mai multe paliere:

⁷ Persoană care închiriaza un mijloc de transport, preponderent din domeniul naval.

1. la nivel *stilistic*, întâlnim fie asocierea artificială între un arhaism rusesc și un anglicism (rus. *такой трудовой подвиг невозможен в сезон предпраздничного шопинга*), fie utilizarea într-un context oficial a unui anglicism cu substrat colocvial (rus. *визовый бум*);

2. prin prismă *semantică*, din cauza percepției greșite asupra sensului unui termen sau receptării incomplete a acestuia, unele anglicisme sunt folosite în mod inadecvat: rus. *офис / кабинет* – eng. *office* (în limba engleză cuvântul *office* este folosit cu sensul de birou personal, al cărui echivalent în rusă este *кабинет*; *офис* are în limba rusă doar sensul de *departament*, pe care îl are *cabinet* în engleză – iată, deci, ce opoziție neobișnuită, chiar frapantă am putea spune și, cu siguranță, cauzatoare de confuzii pentru utilizatorul-novice);

3. prin prisma *exprimării logice și corecte*, putem avea de-a face cu pleonasme de tipul rus. *ведущие лидеры* – eng. *leading leaders* – rom. *lideri conducători*).

Excursul nostru destul de succint în terminologia economico-financiară, care are ca nucleu problematica adaptării împrumuturilor de origine engleză la specificul lexicului limbii ruse, probează complexitatea acestui proces și ilustrează concret câteva dintre dificultățile cu care se confruntă vorbitorul nativ în interacțiunea cu termenii neologici, dacă nu beneficiază de suport de specialitate și de un bagaj minim de cunoștințe, obținut numai printr-o experiență diversificată ca domeniu de lucru.

BIBLIOGRAPHY

În limba rusă:

- Баш, Л. М., *Дифференциация термина «заимствование» – хронологические и этимологические аспекты*, Вестник Москвы, № 4 / 1989, с. 22-34
- Гордеева, О. И., Ольгович, С. И., Охолина, Н. М., Палагина, В. В., *Вторичные заимствования в говорах Среднего Приобья*, Томск, Изд-во Томского университета, 1981
- Захватаева, К. С., *Английские заимствования в современном русском языке: семантический аспект*, Владикавказ, 2013
- Земская, Е. А., *Русский язык конца XX столетия (1985-1995)*, Москва, Изд-во Языки русской культуры, 1996
- Крысин, Л. П., *Этапы освоения иноязычного слова*, Русский язык в школе, № 2 / 1991, с. 74-79
- Крысин, Л. П., *Слово о современных текстах и словарях: очерки о русской лексики и лексикографии*, Москва, Изд-во Знак, 2008
- Кузнецова, Э. В., *Лексикология русского языка*, Москва, Саратовского государственного университета имени Н.Г. Чернышевского, Изд-во Высшая школа, 1989
- Маринова, Е. В., *Экзотизмы как лингвистический феномен*, Вестник ННГУ, Серия Филология, вып. 4, Новгород, 2003, с. 138-142
- Шанский, Н. М., *Лексикология современного русского языка*, Москва, Изд-во Просвещение, 1972

În alte limbi:

- Boje, D. M., *Storytelling organizational practices. Managing in the quantum age*, London & New York, Routledge, 2014
- Filipović, R., *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: Školska knjiga, 1986

A STUDY REGARDING THE CRITICAL ANALYSIS OF THE CURRENT TOOLS AND METHODOLOGIES USED FOR RESEARCHING THE PATRIMONY OF HERITAGE BUILDINGS

Cristian Alexandru BOGHIAN

Asistent de cercetare, PhD., Institutul „Bucovina” al Academiei Române

Abstract: This study critically analyses the qualitative and quantitative research tools for researching the patrimony of heritage buildings and also integrates references from other studies, projects and programs which have used similar tools. In practice, the most widely used methods were in-depth structured or semi-structured interviews, photography documentation, research in archives or libraries, anthropological observation, direct observation, snowball sampling, architectural documentation. On one hand, the quantitative methods are generally quite inflexible and are best suited for cases when collecting information from huge samples of individuals which have to respond to fixed questions in surveys is required. The resulting data is processed in order to highlight the links between different processes and phenomena and to validate theoretical hypothesis and explain the social aspect. On the other hand, the qualitative methods are often more flexible and enable more spontaneity and on-site adaptations through the interaction between the researcher and the study participant. Another difference between the two methods is that the qualitative method allows the use of open-ended questions and follow-up with additional questions which give the participants the possibility to respond using their own words.

Keywords: qualitative, quantitative research tools, patrimony of heritage buildings, interviews, documentation

Patrimoniul construit pare la prima vedere moștenirea cea mai ușor de conservat și cercetat pe care o poate lăsa o generație altei generații. Se poate argumenta că prezintă caracteristica tangibilității și materialității pe care unele tradiții orale sau obiceiuri imateriale nu o au și deci sunt mai vulnerabile transformării și alterării odată cu trecerea timpului. Subiectiv vorbind, această afirmație relevă doar o parte din complexitatea cercetării patrimoniului construit. Casele tradiționale, bisericile vechi, clădirile administrative vechi nu sunt doar obiecte utilitare reci, lipsite de însemnătate și symbolism. Ele sunt intrinsec legate de oamenii care le-au construit, care le-au folosit sau care chiar locuiesc sau își desfășoară activitatea în acestea și mai ales de experiențele de viață și interacțiunea lor cu aceste imobile. Așadar vorbim de o simbioză a materialului cu imaterialul în privința cercetării patrimoniului construit. Cum putem așadar să ajungem la o înțelegere relevantă și precisă a acestuia? Acest studiu explorează diverse metode de cercetare și le analizează critic, incluzând și diverse exemple de metode folosite în alte proiecte de cercetare sau demersuri științifice.

În primul rând, dacă am încerca să definim „metoda” ca și concept, putem spune că ea reprezintă un ansamblu de modalități, reguli și mijloace de cercetare adecvate conștient în vederea rezolvării unor probleme determinate care constituie scopul cercetării. Metoda este strâns legată de conținutul fenomenului studiat, de cele mai intime particularități ale acestuia. Această exigență se numește adecvarea metodei la

obiect. O metodă general valabilă nu este eficientă. Metodele de cercetare pot fi cantitative și calitative¹.

Principii ale metodelor cantitative și calitative de cercetare sunt: acceptarea internă, coerența internă, confirmarea externă, completitudine, saturație. Câteva din metodele specifice cercetării cantitative și calitative sunt: observarea directă (documentare fotografică), observarea antropologică, calitativă (directă) și interviul (structurat și/sau semi-structurat)².

Cercetarea calitativă este un tip de cercetare științifică. În termeni generali, cercetarea științifică constă într-o investigație ce: caută răspunsuri la o întrebare, adună dovezi, produce descoperiri care nu au fost determinate în avans, produce descoperiri care sunt aplicabile dincolo de limitele imediate ale studiului. Adicional, caută să înțeleagă o problemă sau un subiect anume de cercetare din perspectiva populației locale implicată. Cercetarea calitativă este în mod special eficientă în obținerea informației culturale specifice despre valorile, părerile, comportamentele și contextele sociale ale unor populații particulare. Puterea cercetării calitative constă în abilitatea ei să producă descrieri complexe textuale despre cum oamenii au de a face cu o temă de cercetare anume. Ea aduce informații despre partea „umană” a unei probleme – de fapt, în legătură cu comportamente, credințe, opinii, emoții și relații de obicei contradictorii ale indivizilor³.

Metodele calitative sunt de asemenea eficiente în identificarea factorilor intangibili, cum ar fi normele sociale, stataturi socio-economice, roluri de gen, etnicitate și religie, ale căror atribuții în chestiunea cercetării ar putea să nu fie imediat aparente. Când sunt folosite împreună cu metodele cantitative, cercetarea calitativă ne poate ajuta să interpretăm și să înțelegem mai bine realitatea complexă a unei anumite situații și implicațiile datelor cantitative. Deși descoperirile din datele calitative pot deseori să fi asociate oamenilor cu caracteristici similare cu cei din populația studiată, câștigarea unei înțelegeri bogate și complexe a unui context social sau fenomen specific de obicei este mai important decât producția de date care ar putea fi generalizată către alte zone geografice sau populații. În acest sens, cercetarea calitativă diferă puțin de cercetarea științifică în general. Cele trei cele mai comune metode calitative sunt observarea participativă, interviurile în profunzime și grupurile de focus. Fiecare metodă este în mod particular potrivită pentru obținerea unui anumit tip de informații. Observarea participativă este potrivită pentru colectarea de informații despre comportamente ce apar natural în contextul lor obișnuit. Interviurile în profunzime sunt optime pentru colectarea de informații despre istoria personală, perspectivele și experiențele personale ale indivizilor, în special când subiectele sensibile sunt explorate. Grupurile de focus sunt eficiente în obținerea de date despre normele culturale ale unui grup și în generarea unor vederi mai largi asupra problemelor legate de grupurile sau

¹ Cerasella Crăciun, *Metode și tehnici de cercetare*, Editura Universitară, București, 2015, p. 20

² Avgerinou Kolonias, Sofia, 2016. *Multicultural Cities in the Modern Globalized World. A Multicultural Approach on Heritage for Sustainable Development*, in *Urban Heritage and Sustainability*, ICOMOS – CIVVIH Scientific Symposium

³ <https://course.ccs.neu.edu/is4800sp12/resources/qualmethods.pdf>

subgrupurile culturale reprezentate. Tipurile de date pe care aceste metode le pot genera sunt notițe luate în teren, înregistrări audio și video și transcrieri⁴.

Metodele de cercetare calitativă și cantitativă diferă în principal prin obiectivele lor analitice, tipurile de întrebări pe care le ridică, tipurile de instrumente de colectare a datelor folosite, formele de date produse și gradul de flexibilitate construit în designul studiului. Diferența cheie între metodele cantitative și cele calitative este flexibilitatea lor. În general, metodele cantitative sunt destul de inflexibile. În privința metodelor cantitative cum ar fi chestionarele și sondajele, spre exemplu, cercetătorii întrebă toți participanții întrebări identice în aceeași ordine. Categoriile de răspunsuri din care participanții pot alege sunt finite sau fixe. Avantajul acestei inflexibilități este că permite o comparație evocatoare a răspunsurilor tuturor participanților și siturilor de studiu. Pe de altă parte, are nevoie de o înțelegere comprehensivă asupra întrebărilor importante de pus, cea mai bună cale de a le pune și gama de răspunsuri posibile⁵.

Metodele calitative sunt de obicei mai flexibile – adică dau posibilitatea unei spontaneități și unei adaptări prin interacțiunea dintre cercetător și participantul la studiu. De exemplu, metodele de cercetare calitative includ de obicei întrebări cu final deschis care nu sunt neapărat spuse în exact același fel cu fiecare participant. În cazul întrebărilor cu final deschis, participanții sunt liberi să răspundă cu propriile cuvinte și aceste răspunsuri tind să fie mai complexe decât simplele răspunsuri „da” sau „nu”. În plus, folosind metodele de cercetare calitative, relația dintre cercetător și participant este de obicei mai puțin formală decât în cercetarea cantitativă. Participanții au oportunitatea să răspundă mai elaborat și în detaliu mai mare decât în cazul metodelor cantitative. De asemenea, cercetătorii au ocazia să răspundă imediat la ce spun participanții prin croirea întrebărilor suplimentare cu relevanță la informația dată de participant⁶.

Este important de reținut, totuși, că există o anumită limită a flexibilității între metodele folosite atât în cercetarea calitativă și cantitativă și că flexibilitatea nu este o indicator al gradului de rigurozitate științifică a metodei. De fapt, gradul de flexibilitate reflectă un tip de înțelegere a problemei care este urmărită folosind acea metodă. Un avantaj al metodelor calitative în cercetarea exploratorie este că folosirea întrebărilor cu final deschis și insistența întrebărilor suplimentare dă participanților posibilitatea de a răspunde în propriile cuvinte, spre deosebire de a-i forța să aleagă între răspunsuri fixe, cum se procedează în cazul metodelor cantitative. Întrebările cu final deschis au abilitatea de a evoca răspunsuri ce pot fi: expresive și relevante cultural pentru participant, neanticipate de cercetător, bogate și explicatorii⁷.

Un alt avantaj al metodelor calitative este că ele permit cercetătorului flexibilitatea de a tona răspunsurile inițiale ale participantului – și anume prin punerea întrebărilor „de ce?” și „cum?”. Cercetătorul trebuie să asculte atent la ce participanții

⁴ Nkwi P., Nyamongo I, Ryan G. *Field Research into Social Issues: Methodological Guidelines*. Washington, DC: UNESCO, 2001, p. 132

⁵ Bernard HR., *Research Methods in Anthropology, Second Edition*. London: Sage Publications, 1995, p. 35

⁶ *Ibidem*, p. 36

⁷ Denzin NK, Lincoln YS (eds.). *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage Publications, 2000, p. 71

spun, să se intre în discuție cu ei conform personalităților și stilurilor lor individuale și să se folosească de tatonare pentru a-i încuraja să elaboreze răspunsurile lor. Snowball sampling-ul – cunoscut și ca *lanțul de referință* – este considerat un tip de sampling pentru prelevarea de date cu un scop anume. Prin această metodă, participanții sau cei care au oferit informații care, prin contactul cu ei, s-a făcut posibilă descoperirea unei rețele de cunoștințe la care cercetătorul poate apela pentru a găsi și alți oameni care ar putea participa potențial și să contribuie la studiu. Snowball sampling-ul este adesea folosit pentru a găsi și recruta „populații ascunse”, adică grupuri care nu sunt accesibile ușor pentru cercetători⁸.

Printre principiile cercetării calitative amintim înțelegerea profundă (*verstehen*) a unor semnificații particulare ale comportamentelor și acțiunii: „imersiunea” în fenomenul cercetat; studiul proceselor, tensiunilor, conflictelor, schimbărilor și contradicțiilor. De asemenea, analiza descrierilor și a poveștilor este importantă pentru că cercetătorul ar trebui să rezume din seturile de conversații temele, procesele și metaforele pe care le va agrega într-un model al acestui fenomen⁹.

Interviurile realizate în profunzime pot fi structurate sau semi-structurate. Interviurile structurate au aceleași întrebări, pre-testate adesea, dar cu format deschis, cu câteva întrebări suplimentare. Poate provoca o analiză cantitativă. Interviurile semi-structurate sunt cele mai frecvente deoarece oferă mai multă fluiditate și flexibilitate, ghidul de interviu este mai mult orientativ. Este recomandat să nu se pună prea multe întrebări variate deoarece ulterior acestea nu se pot analiza. Se folosesc întrebările suplimentare care se vor examina. Totuși această metodă necesită multă practică pentru a se ști cum se pot pune întrebări potrivite. Interviurile mai pot fi și de conversație însă în acest caz lipsește structura iar flexibilitatea este maximă. Este așadar dificil pentru alte persoane să intervieveze în locul intervievatorului. Însă, oamenii pot reflecta asupra interpretării lor. De asemenea, se recomandă insistarea cu tact asupra întrebărilor mai puțin comode. În cele din urmă acest tip de interviu este greu de sistematizat¹⁰.

În volumul „Este România altfel? Societatea și sociologia ... Încotro?”, autorii sunt de părere că în privința metodelor calitative sau cantitative, cea mai importantă chestiune este îmbunătățirea permanentă a preciziei analizelor empirice: „Când spun calitativ mă refer la acele date culese de la un număr mic de respondenți sau prin observație directă, sau prin analiza documentelor sociale. Interviul individual sau focus-grup-ul sunt probabil metodele calitative cele mai cunoscute. Ele permit analiza în profunzime a unui subiect oarecare, întoarcerea sa pe toate părțile, verificarea tuturor aspectelor sale. Rezultatele cercetării sunt de regulă însoțite de ceea ce englezii numesc *verbatim*: prezentarea de extrase din interviuri.” Autorii mai amintesc de faptul că în urmă cu ceva timp metoda cea mai larg răspândită avea caracteristici mai degrabă intuitive: „cercetătorul citea interviurile, extrăgea din ele ce i se părea relevant, și apoi generaliza. Astăzi lucrurile s-au complicat. Pachete software aplică metode statistice de

⁸ *Ibidem*, p. 80

⁹ Pope C., Mays N., *Qualitative Research in Health Care*, London: BMJ Books, 2000, p. 21

¹⁰ Schensul, J, LeCompte M., *Ethnographer's Toolkit*. Walnut Creek, CA: Altamira Press, 1999, p. 261

investigare a transcrierii exacte a interviurilor și caută să identifice relații între variabile, întocmai ca în cazul analizei cantitative.”¹¹

În plus, se argumentează că metodologia cantitativă este folosită preponderent pentru adunarea informației de la eșantioane masive de indivizi ce au în față răspunsuri fixe din chestionare: „Datele sunt folosite mai apoi pentru a pune în evidență relațiile între fenomene și procese diferite, pentru a valida dezvoltările teoretice și a explica socialul. Metodele statistice sunt instrumentul ce facilitează acest lucru.”¹²

Cu toate acestea eficiența sau veridicitatea acestor chestionare este „pusă sub semnul întrebării” de mulți sociologi însă autorii concluzionează că „răspunsul dur, cinic, dar necesar ar fi că datele provenite din chestionare măsoară mai mult sau mai puțin bine, după cum cel ce a proiectat cercetarea a fost sau nu capabil să o proiecteze. Standardele contemporane, dar și cele trecute sunt legate de verificarea atentă a fidelității și validității modului în care întrebările din chestionare măsoară conceptele pe care se presupune că le-ar măsura.”¹³

Spre exemplu, când vorbim de testarea invariației măsurării sau analiza factorială confirmatorie, acestea au înlocuit abordarea Alpha-Cronbach de ceva timp, devenind larg răspândite ca metodologie. Se argumentează că există în prezent o dezbatere pe seama utilității și eficienței întrebărilor din chestionare: „Apar cărți întregi care discută doar despre măsura în care întrebările din chestionare sunt chiar aplicabile și dacă datele culese chiar măsoară ce era de măsurat. Și sunt voci care spun că include concentrarea pe metodă ca potențial mod prin care sociologia va continua să existe și să se dezvolte. Sunt adesea surprins observând că sunt sociologi care cred că e bine să folosești interviuri de profunzime după ce ai realizat o anchetă pe bază de chestionar. Ordinea firească este însă cea inversă.”¹⁴

În privința interviurilor de profunzime se subliniază faptul că acestea sunt mai folosite atunci când se investighează arealul în care se emit teorii, pe care ulterior se vor demonstra în numeroase circumstanțe: „Iar ancheta pe bază de chestionar tocmai acest lucru ți-l furnizează: mulțimea de contexte în care să testezi relația sau relațiile tale de interes. Să nu fii înțeles greșit: nu metodele conduc cercetarea, ci lucrurile stau pe dos. Metodele sunt selectate în funcție de specificitatea a ceea ce studiezi. Dar dacă ai de generalizat o relație observată și pe care vrei să arăți că se aplică într-o varietate de situații, atunci ai nevoie de varietatea aceea de situații.”¹⁵

Ideea e că interviurile ar putea fi mai eficiente pentru a creiona o realitate este doar pe jumătate adevărată și este aplicabilă mai precis atunci când este nevoie de realizarea unei descrieri. Cu toate acestea, autorii volumului menționat mai sus sunt de părere că „sociologia nu mai este de multă vreme despre descrieri, ci se ocupă cu explicații, și caută să ofere predicții despre viitor. Adică modelează viața socială și caută să identifice legi general aplicabile, care să te ajute să prezici ce se va întâmpla atunci

¹¹ Bogdan Voicu, Horațiu M. Rusu, Adela Elena Popa, *Este România altfel? Societatea și sociologia ... Încotro?*, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, Sibiu, 2015, p. 143

¹² *Ibidem*, p. 143

¹³ *Ibidem*, p. 143

¹⁴ *Ibidem*, p. 143

¹⁵ *Ibidem*, p. 144

când schimbi un element sau altul din context. Iar metodele sunt cele care te ajută să studiezi obiectul de studiat, nu cele care îți definesc acest obiect. Și atunci ele sunt mai potrivite sau nu în funcție de ceea ce studiezi. Esențial este să îți colectezi datele așa cum trebuie, respectând standardele din domeniu. Iar apoi să scoți maximul din ele, folosind ce este mai adecvat dintre metodele de analiză existente.”¹⁶

Totuși, autorii volumului sunt de părere că indiferent de calitatea cercetării și metodologia folosită, explicațiile rezultate în urma interpretării rezultatelor suferă de pe urma unei variații și cumul de inconstanțe greu de cuantificat și măsurat: „Analizele sociologice empirice (și ne referim aici la cele care uzează de metode statistice sau analizează date rezultate din interviuri de profunzime sau din documente scrise și/sau vizuale) ne arată destul de limpede că, deși reușim din ce în ce mai mult și mai bine să clarificăm relațiile dintre variabilele socialului, și între acestea și variabile de alte tipuri, gradul de indeterminare al explicațiilor (adică numărul de factori greu de identificat sau nemăsurați, care generează influențe asupra a ceea ce vrem/încercăm să explicăm sau să înțelegem), rămâne destul de mare (în statistica socială, în funcție de metoda de analiză, această indeterminare se numește varianță neexplicată sau termeni eroare).”¹⁷

Realizarea unei descrieri etnografice prin metode calitative sau cantitative poate fi dusă mai departe folosind formulările lui John Law și anume „crafted forms of presence” (forme meșteșugite ale prezenței). Într-un studiu referitor la Geo Park-ul din Insula Hațeg, Simona Ciotlăuș menționează că prin extinderea a ceea ce este cunoscut de obicei ca fiind potrivit în înțelegerea și folosirea unei metode, „metoda de asamblare” a lui Law este mod care este atent la folosirea unor investigații empirice care să țină cont de faptul că realitățile sunt stabile temporar. „Method assemblage”-ul ne face atenți la crearea, îngrămădirea sau alăturarea de relații în trei părți: a) orice este aici sau *prezentul* (spre exemplu reprezentarea unui obiect), b) orice este absent dar totuși *se manifestă* (poate fi văzut, este descris și este relevant prin manifestarea lui la ceea ce este prezent) și c) orice este absent dar este încadrat în *altceva* deoarece, fiind necesară reprezentarea lui, este în același timp ascuns sau reprimat sau văzut ca neinteresant¹⁸.

Potrivit lui Oppenheim, John Law redefineste această triadă de aranjare a metodei de asamblare ca punerea în scenă a prezenței, a absenței care se manifestă, și a absenței ca altceva-ul în *acel lucru care este aici, acel alt lucru care se manifestă în mod relevant aici-ului, și al relevantului, dar invizibilului*. Autoarea studiului subliniază ca ea va folosi această metodă prin descrierea lucrurilor din Geo-Park-ul din Insula Hațegului care aparent sunt neimportante dar totuși se manifestă în mod relevant în creionarea imaginii parcului. În continuare, ea este de părere că decît să se analizeze obiecte/lucruri/artefacte ca o reflecție a relațiilor sociale, abordarea ei pun accent pe scoaterea în evidență a caracterului lor constitutiv și instrumental. Obiectele distrug limitele timpului perceput și totodată sunt o dovadă materială a unei înțelegeri

¹⁶ *Ibidem*, p. 144

¹⁷ *Ibidem*, p. 25

¹⁸ Simona Ciotlăuș, *Crafting forms of presence as research strategy in the ethnographic study of knowledge objects* în *The Material Culture (Re)Turn in Anthropology: Promises and Dead-ends*, lucrările celei de-a VIII-a conferințe anuale a Societății de Antropologie Culturală din România, București 22–25 septembrie 2011, Societatea de Antropologie Socială și Culturală, Editura Humanitas, p. 56

particulare a timpului. Au rolul de a fi lianți în procesele de abstractizare și specificare, un proces descris ca „obiectificare”. Aceste două caracteristici ale unui artefact – vizibilitatea sa extremă și totodată invizibilitatea sa extremă – ar putea, prin relația dintre ele, să explice dificultatea aprecierii importanței culturii materiale în relațiile sociale¹⁹.

Spre exemplu, în lucrarea „Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural”, Irina Oberländer-Târnoveanu menționează necesitatea observării directe (documentării fotografice) în vederea demarării procesului de evaluare a imobilului: „Înainte de începerea oricărei operațiuni de curățire trebuie să faceți o documentare vizuală cât mai completă a situației, fie prin fotografii adnotate, fie prin filmare cu o camera video însoțită de comentariu sonor. Faceți un inventar al obiectelor descoperite la locul dezastrului: elemente decorative, piese de mobilier, fragmente arhitectonice dislocate. Nu aruncați nimic în această etapă pentru că nu știți încă de ce veți avea nevoie mai târziu. Această evaluare preliminară a stării clădirii va fi prezentată unor specialiști care vor stabili planul de stabilizare, reparare și restaurare a construcției.”²⁰

De asemenea, în cadrul proiectului „Bucovina-un peisaj cultural în transformare”, coordonat de arhitecții Constantin Gorcea și Silvia Oostveen și asistentul coordonator sociolog Simona Braniște, se argumentează, pe lângă caracterul interdisciplinar al demersului lor (analize de arhitectură, etnografie și sociologie) că este necesară justificarea luării de măsuri de protecție și valorizare culturală a patrimoniului existent, ferindu-l de pericolele noilor dezvoltări rurale: „Luând în considerare factorii de risc existenți, prezentul proiect își propune identificarea, documentarea foto-video și repertorierea elementelor de patrimoniu material tradițional și a celor de peisaj cultural prin intervenția specialiștilor etnografi, arhitecți, antropologi, sociologi pentru prezervarea imaginii zonei.”²¹

Într-un studiu ce privește flexibilitatea pereților și elasticitatea caselor din Cajvana, Amelia Tue și Cristina Toderaș fac uz de metode calitative și cantitative pentru realizarea demersului lor științific: „Metodologia folosită pentru structurarea subiectului a inclus interviuri în profunzime semi-structurate, observație directă pe șantierele caselor și consultarea unui arhitect în legătură cu anumite aspecte tehnice admise de un singur meșter dintre cei intervievați, legate de structura caselor și de folosirea materialelor.”²² De asemenea, snowball sampling-ul este prezent și în acest proiect: „Cei mai mulți dintre proprietari au fost contactați cu ajutorul meșterilor, pentru a vedea, în

¹⁹ *Ibidem*, pp. 56-57

²⁰ Irina Oberländer-Târnoveanu, *Un Viitor pentru Trecut, Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, Editura cIMeC, 2002, p. 48

²¹ Bucovina – *Un peisaj cultural în transformare, proiect pentru studierea și crearea unui sistem de protejare și control al dezvoltării rurale, peisagere și culturale din Bucovina*, Coordonatori proiect: arhitecți Constantin Gorcea, Silvia Oostveen, asistent coordonator: sociolog Simona Braniște

²² Amelia Tue și Cristina Toderaș, *Flexibilitate pereților și elasticitatea caselor în Cajvana* în *The Material Culture (Re)Turn in Anthropology: Promises and Dead-ends*, lucrările celei de-a VIII-a conferințe anuale a Societății de Antropologie Culturală din România, București 22–25 septembrie 2011, Societatea de Antropologie Socială și Culturală, Editura Humanitas, p. 164

oglină, raportarea la anumite detalii ale procesului de construcție, descrierea unora dintre metodele la care au recurs și relația meșter – proprietar.”²³

În ceea ce privește structura interviurilor realizate autorii menționează că acestea „au vizat modul și frecvența de comunicare dintre cele două părți implicate în procesul construirii unei case, maniera de consultare și/sau impunere a unor decizii. În cazul acestei cercetări, interviul semi-structurat a fost metoda cea mai permisivă pentru obținerea a cât mai multor detalii relevante, care să confirme și să dezvolte tema formulată.”²⁴

De asemenea, fenomenul arhitecturii vernaculare este evocat în cercetarea acestor case, care se încadrează în acesta. Se menționează că acest fenomen „învete fiecare proprietar și cu atribute de creator în construirea unei case care să răspundă nevoii sale de proiecție simbolică. (...) producția culturală tinde să asculte de logica sa proprie, cea a depășirii permanente, pe care o generează dialectica distincției”, iar contribuția proprietarilor devine legitimă într-o „relație circulară de recunoaștere între egali”.²⁵

Pe aceeași notă, Andrei Șerbescu subliniază în lucrarea „Rural and Vernacular recent space: On degeneration and regeneration of built landscape” faptul că este nevoie de mai multă nuanțare în studierea vernacularului: „Studiile arhitecturii vernaculare bazate pe criterii de natură istorică sau documentară sunt, cu siguranță, absolut necesare, în special în contextul contemporan al României: cel al unei tranziții perpetue și al unei aparente diluări a tuturor sistemelor de valori. Aici, ca și în multe alte părți ale lumii, se întâmplă, în mod trist, procese de modernizare care implică distrugerea patrimoniului arhitectural și pierderea tehnicilor și meșteșugurilor. Cu toate acestea, concentrarea exclusivă pe astfel de criterii conduce la o atitudine care refuză intermediarul, în toate variantele sale: periferia și teritoriile periurbane, suburbanul, ruralul, satul contemporan sunt toate ipostaze neplăcute, nefirești, fie ale unui urban decăzut ori neîmplinit, fie ale unui rural viciat de influențe externe nefaste. Spațiul transformării, al devenirii, al creșterii sau al reformulării este respins ca nefiind autentic.”²⁶

În proiectul finanțat de guvernul german „Documentarea patrimoniului săsesc din Transilvania” se prezintă câteva detalii legate de metodologia folosită în cercetarea patrimoniului: „Proiectul [...] a urmărit prioritar documentarea satelor în ordinea urgenței problemelor de depopulare și, implicit, de conservare a patrimoniului construit [...] Metoda de inventariere a fost concepută după modelul celei aplicate de Direcția Monumentelor Istorice din landul federal Renania-Westfalia, înaintea promulgării legii de ocrotire a patrimoniului cultural, urmărindu-se o inventariere sistematică a moștenirii culturale susceptibile de a fi ocrotită prin lege. [...] Pe lângă documentarea fiecărei așezări în parte, ca unitate ce s-a format în urma istoriei, proiectul a urmărit și

²³ *Ibidem*, p. 165

²⁴ *Ibidem*, p. 165

²⁵ *Ibidem*, p. 175

²⁶ Andrei Șerbescu, *Rural and Vernacular recent space: On degeneration and regeneration of built landscape* în *Societatea Reală*, Volume 4, Issue 1, June 2012, University of Architecture and Urbanism “Ion Mincu” Bucharest, p. 9

înregistrarea formelor geomorfologice, istorice și topografice în așa-numita fișă de localitate.”²⁷

De asemenea în cadrul aceluiași proiect se menționează utilizarea fișelor de observație pentru cercetarea caselor: „Elaborarea unor fișe personalizate cu fiecare casa în parte, pentru fiecare proprietar pentru a conștientiza importanța dreptului la proprietate dar și obligațiile care decurg din aceasta. În această fișă se va evidenția, prin documentare, evoluția clădirii și va fi adus la cunoștința proprietarului felul în care se urmărește starea clădirii.”²⁸

În cadrul unui volum intitulat *Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural*, este subliniată importanța folosirii documentarii fotografice în vederea realizării dosarului pentru valorizarea ulterioară a patrimoniului: „Dosarul va conține planșe la o scară adecvată prezentării și următoarele documente: Documentație fotografică generală privind zona în care se va desfășura investiția, în care să apară, din puncte de belvedere cunoscute la nivel local, modul de așezare în relief a localității, principalele repere și limitele localității (în cazul localităților neîncadrate sau fără repere înalte, folosiți vederi panoramice din afara localității). Identificați locul investiției pe aceste documente; Documentație fotografică la nivelul ochiului sau din repere în imediata vecinătate a investiției. Identificați locul investiției pe aceste documente.”²⁹

În mai multe studii legate de cercetarea patrimoniului din cadrul lucrării *Societatea Reală*, Volumul 4, Nr. 1 din iunie 2012, sunt amintite folosirea interviurilor semi-structurate, a observației directe și fotografice. Astfel, Adrian Deoancă menționează că în cadrul demersului său a reușit să adune 22 interviuri semi-structurate cu localnici și activiști și a realizat o observație directă la acțiunile de protest ale activiștilor, diverselor work-shopuri și întâlniri cu arhitecți, planificatori urbani³⁰. Într-un studiu realizat de Ionuț Dulămiță este amintită realizarea de 32 de interviuri semi-structurate și observație directă în gospodării³¹. O altă cercetare admite folosirea aceleași metodologii: „Împreună cu ceilalți masteranzi aflați pe teren am fost primiți în aproximativ 50 de gospodării și am intervievat peste 100 de persoane. Prin urmare, instrumentele de cercetare preponderent folosite au fost interviurile în profunzime cu proprietarii caselor, dar și chestionarele cu celelalte rude din gospodării. Alte resurse metodologice pe care le-am întrebuințat de-a lungul cercetării au fost observația directă și analiza documentelor (fotografii, scheme ale caselor, date oficiale). Ne-am orientat cercetarea spre interioarele caselor, având în minte mai multe întrebări de cercetare. Dintre acestea, amintim: care sunt rațiunile de construire a unor case care în medie au mai mult de 10 camere? Cum este construit domesticul la nivelul interioarelor? Care este

²⁷ Cristina Neagu, Iozefina Postăvaru, Mihai Cazan, *Codul patrimoniului construit al localității Saschiz*, pentru reprezentanții administrației publice locale din localitatea Saschiz-sit rural UNESCO, pp. 18-19

²⁸ *Ibidem*, p. 49

²⁹ Eugen Vaida (coord.), *Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural*, Proiecte finanțate prin PNDR 2014-2020, Investiții cu finanțare privată, elaborarea documentațiilor de urbanism, Zona cu influență sasească sudul Transilvaniei, Ordinul Arhitecților din România, Anexa 2

³⁰ Adrian Deoancă, *The Political Economy of a Boulevard. Economic Crisis, Urban Planning and Land Enclosure in Postsocialist Bucharest*, Romania în *Societatea Reală*, Volume 4, Issue 1, June 2012, pp. 112-113

³¹ Ionuț Dulămiță, Cosmin Popan, *Between the Fireplace and the Pig Slaughter Feast: Exchanges on the Cajvana-Italy Route* în *Societatea Reală*, Volume 4, Issue 1, June 2012, p. 70

impactul direct al migrației asupra casei căjvănene? Cum arată un inventar al obiectelor din casele căjvănenilor și ce semnificații comportă ele?”³²

Un alt studiu remarcă faptul că structura chestionarelor pentru interviu a fost inițial una mai mult pentru testarea eficienței acesteia, urmând ca după o primă rundă de interviuri, ea să fie ajustată în conformitate cu realitatea respondenților din teren: „Instrumentul principal pe care l-am folosit a fost interviul semistrukturat, dar premisa principală a fost aceea că este important să petrecem cât mai mult timp în cartier pentru a compensa perioada scurtă de desfășurare a cercetării. [...] Am plecat cu o grilă de interviu de la București, care a trebuit ajustată după primele interviuri. Se poate spune că a fost mai degrabă o primă explorare a terenului, am trasat câteva probleme identificate în discursul subiecților strămutării și după analiză am trasat viitoare direcții, sau întrebări de cercetare. [...] Fiind vorba despre o echipă de cercetători, înainte de teren este recomandabil să se discute grilele de interviu, chestionarul sau alte instrumente, urmând ca după prima zi de cercetare să se facă ședințe, seara, în care se discută problemele avute, modificarea unor itemi și evident împărtășirea informației.”³³

Pe lângă interviuri, este menționat din nou și folosirea snowball-samplingului într-un alt studiu realizat de Amelia Tue și Cristina Toderăș: „Datele au fost culese din teren cu ajutorul a 13 interviuri semi-structurate în profunzime, cu 18 persoane, dintre care 3 de gen feminin și 15 de gen masculin. Obiectivul inițial al intrării în terenul din Cajvana, necercetat până în prezent, a fost obținerea de informații despre evoluția gospodăriei din perspectiva culturii materiale. Temele generice urmărite: istoricul familiei, istoricul gospodăriei (construirea unor imobile, modificări și refuncționalizări ale spațiilor), practici de construcție și raportarea proprietarilor la obiectele din casă și din gospodărie. [...] Trei dintre interviurile cu meșteri s-au desfășurat, jumătate și chiar în întregime, pe șantiere și doar cu un meșter am discutat într-un restaurant, într-o zi de duminică. Cei mai mulți dintre proprietari au fost contactați cu ajutorul meșterilor, pentru a vedea, în oglindă, descrierea unora dintre metodele la care au recurs pentru construirea caselor și relația meșter - proprietar. Două dintre interviuri au fost conduse în prezența simultană a proprietarilor și a meșterilor, ceea ce a relevat o simbioză între discursurile celor doi. Unitatea ideilor lor permitea, în reciprocitate, continuarea firească a vorbei unuia, respectiv, a celuilalt de către partenerul lui în procesul de construire a unei case. În revers, acest lucru susține în bună măsură ideea imposibilității de a demarca în mod clar cui aparțin deciziile luate pentru construirea casei.”³⁴

Se observă așadar preferința generală a cercetătorilor în principal pentru metode calitative, și dorința de a generaliza rezultatele datorită metodelor folosite. O altă „lucrare se bazează pe colectarea de date (la nivel micro și macro) referitoare la migrația

³² Diana Necoară, Mădălina Munteanu, Elena-Andreea Bădică, *Something Beautiful. Something Modern. Something Western*. *An X-ray of the Cajvana Home Interiors* în *Societatea Reală*, Volume 4, Issue 1, June 2012, p. 56

³³ Sebastian Țoc, *Replacement and Material Culture: Mechanisms to Adapt to a New Lifestyle Following Relocation from Roșia Montană to Recea Neighbourhood in Alba Iulia*, în *Societatea Reală*, Volume 4, Issue 1, June 2012, p. 84

³⁴ Amelia Tue, Cristina Toderăș, *Cajvana: a House 'Via Mobile Phone' for the Three-Times-A-Year Reunited Family*, în *Societatea Reală*, Volume 4, Issue 1, June 2012, p. 34

internațională a românilor (cu accent pe comuna Marginea și jud. Suceava), ca și pe o cercetare calitativă, de tip exploratoriu mai degrabă decât structurat, desfășurată în intervalele iulie–octombrie 2009, iulie–octombrie 2010 și august 2011, în comuna Marginea. Cercetarea s-a concentrat pe sferele de influență ale migrației asupra locuinței rurale: arhitectură, materiale, metode și tehnici de construcție și practici de locuire. Respondenții au fost selectați după criteriul disponibilității și pe baza rețelelor existente în comună (de rudenie, prietenie, vecinătate), prin urmare datele nu sunt statistic reprezentative pentru comuna Marginea. Am folosit metoda observației (participativă și neparticipativă) și tehnica interviului calitativ. Astfel, am realizat 45 de interviuri (35 cu gospodării de migranți sau rude ale acestora și 10 cu nonmigranți).³⁵

Într-un alt ghid, de această dată, de bune practici în protejarea și promovarea patrimoniului cultural rural, sunt menționate câteva metode calitative de cercetare: „Modalități de organizare: tematica poate fi abordată de toate clasele, fără restricții, produsele reflectând nivelul de vârstă al realizatorilor. Vor fi studiate, prin observare directă, case din localitate, căutându-se modelele arhitecturale locale. Vor fi studiate școala, primăria, biserica, ateliere meșteșugărești sau de prelucrare (de exemplu, moara).”³⁶ [...] Informațiile conexe colectate ulterior achiziționării obiectelor sau, mai eficient, simultan acestui moment pot sluji la prezentări sugestive, care să creeze observatorului iluzia de „fapt viu”. Mă refer aici la faptul că înregistrarea colindelor și a altor piese ritual ceremoniale (Plugușorul, urăturile, cântecele de stea, sorcova etc.) și prezentarea acestora ca „fundal” al expoziției – fie sub forma unor scurte înregistrări video, fi e doar ca eșantioane audio -, a unor interviuri cu meșteri, însoțite de imagini detaliate ale confecționării măștilor, și cu protagoniști ai tradițiilor din timpuri mai vechi și mai noi – ar înlesni înțelegerea semnificățiilor și dinamicii acestora, evaluarea propriei zestre culturale și plasarea în rândul altor arii culturale și chiar culturi.³⁷ [...] Latențe cutumiare sunt toate acele mărturii – verbale sau nonverbale – despre tipul de obiceiuri de care ne ocupăm și care pot fi înregistrate prin mai multe metode: aplicarea chestionarului deschis (cu multiple posibilități de răspuns), interviul structurat și semistrukturat pe o anumită temă (luat individual sau colectiv), provocarea performării (totale sau parțiale) și reconstituirea (verbală sau totală).”³⁸

Într-o lucrare mai amplă legată de reabilitarea arhitecturii tradiționale mediteraneene, mai mulți autori străini amintesc folosirea interviurilor personale, îmbinarea metodelor calitative și cantitative și de o bună documentare fotografică și video a patrimoniului cercetat: „Reference to the documentation of the study: Personal interviews, Bibliography, Congresses, Projects- Legislation Reference to glossary of this

³⁵ Andra Jacob (Larionescu), *Efecte ale migrației internaționale asupra locuirii în ruralul românesc. Cazul Comunei Marginea, Județul Suceava, România*, în *Calitatea Vieții*, XXVI, nr. 3, 2015, pp. 241

³⁶ Ioan Opreș, Aurelia Dușu, Rodica Antonescu, Georgeta Roșu, Angelica Mihăilescu, Daniela Mihai, Narcisa Știucă, *Ghid de bune practici în protejarea și promovarea patrimoniului cultural rural*, Institutul Național al Patrimoniului, 2012, p. 87

³⁷ *Ibidem*, p. 133

³⁸ *Ibidem*, p. 140

field of study and the historic value of this chapter of Cypriots activities.”³⁹ [...] The paper questions the implications of current methods of traditional settlements’ analysis and suggests a new methodology which combines both quantitative and qualitative methods of analysis; these are based on Space Syntax methods, bringing together both humanistic and technical viewpoints. Conclusions can then be drawn relating the spatial information to the social. The paper suggests that the proposed analysis, presentation and interpretation of traditional sociospatial organisation may reveal new historical information which takes into consideration both humanistic and technical issues⁴⁰. [...] Décision d'agir / Entrevue avec le promoteur C'est le moment du dialogue ouvert entre le propriétaire et l'architecte/ingénieur. Ce dernier doit identifier les besoins ainsi que les désirs du propriétaire, et il doit détecter les possibilités de développement de son idée. [...] Dans certaines situations de grande fragmentation de la propriété du bâtiment, il est nécessaire de commencer une série d'entrevues pour garantir la participation de tous les propriétaires et usagers du bâtiment. [...] Parallèlement, une bonne documentation photographique, voire vidéographique, est extrêmement utile parce qu'elle permet de fixer des détails qui peuvent passer inaperçus à première vue.⁴¹

În concluzie, putem afirma că nu doar una, ci o serie de metode calitative cât și cantitative prezentate aici ar trebui folosite în litera, dar mai ales în spiritul lor pentru cercetarea patrimoniului construit. Deoarece vorbim de creații umane realizate pentru oameni, cea mai bună cercetare este aceea care poate îmbina generalizarea cu particularul, extragerea esențialului din tipare care deși par inițial extrem de flexibile, se regăsesc sub umbrela experienței sociale ale acelor comunități. Nuanțarea și includerea intermediarului și evitarea extremelor sunt câteva cuvinte cheie care ar putea ajuta cercetătorii patrimoniului construit în demersul lor de a consemna și reda veșniciei un tezaur arhitectonic și etnografic care este pe cale de dispariție.

Bibliografie

Avgerinou Kolonias, Sofia, 2016. *Multicultural Cities in the Modern Globalized World. A Multicultural Approach On Heritage for Sustainable Development*, In *Urban Heritage and Sustainability*, Icomos – Civviih Scientific Symposium
 Bucovina – *Un peisaj cultural în transformare, proiect pentru studierea și crearea unui sistem de protejare și control al dezvoltării rurale, peisagere și culturale din Bucovina*, Coordonatori proiect: arhitecți Constantin Gorcea, Silvia Oostveen, asistent coordonator: sociolog Simona Braniște
Calitatea Vieții, XXVI, nr. 3, 2015
 Neagu Cristina, Postăvaru Iozefina, Cazan Mihai, *Codul patrimoniului construit al localității Saschiz*, pentru reprezentanții administrației publice locale din localitatea Saschiz-sit rural UNESCO

³⁹ Anastasia Pitta, *Traditional landscape drystone architecture in Cyprus Character-Clasification-Problems*, în *Ville et Territoire, Ciudad y Territorio, Town and Territory în Méthode RehabiMed, Architecture Traditionnelle, Méditerranéenne, Réhabilitation. Ville et Territoire, Réhabilitation. Bâtiments*, 2012, p. 39

⁴⁰ Nadia Charalambous, *Tradition, Identity and Built Form în Ville et Territoire, Ciudad y Territorio, Town and Territory în Méthode RehabiMed, Architecture Traditionnelle, Méditerranéenne, Réhabilitation. Ville et Territoire, Réhabilitation. Bâtiments*, 2012, p. 26

⁴¹ *Guide RehabiMed pour la réhabilitation des bâtiments traditionnels. Une approche intégrale du bâtiment în Méthode RehabiMed, Architecture Traditionnelle, Méditerranéenne, Réhabilitation. Ville et Territoire, Réhabilitation. Bâtiments*, 2012, pp. 57-61

Societatea Reală, Volume 4, Issue 1, June 2012, University of Architecture and Urbanism "Ion Mincu" Bucharest

The Material Culture (Re)Turn in Anthropology: Promises and Dead-ends, lucrările celei de-a VIII-a conferințe anuale a Societății de Antropologie Culturală din România, București 22–25 septembrie 2011, Societatea de Antropologie Socială și Culturală, Editura Humanitas

Bernard HR., *Research Methods in Anthropology*, Second Edition. London: Sage Publications, 1995.

Crăciun Cerasella, *Metode și tehnici de cercetare*, Editura Universitară, București, 2015

Denzin NK, Lincoln YS (eds.). *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage Publications, 2000.

Méthode RehabiMed, Architecture Traditionnelle, Méditerranéenne, Réhabilitation. Ville et Territoire, Réhabilitation. Bâtiments, 2012

Nkwi P., Nyamongo I, Ryan G. *Field Research into Social Issues: Methodological Guidelines*. Washington, DC: UNESCO, 2001

Oberländer-Târnoveanu Irina, *Un Viitor pentru Trecut, Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural*, Editura cIMeC, 2002

Opriș Ioan, Duțu Aurelia, Antonescu Rodica, Roșu Georgeta, Mihăilescu Angelica, Mihai Daniela, Știucă Narcisa, *Ghid de bune practici în protejarea și promovarea patrimoniului cultural rural*, Institutul Național al Patrimoniului, 2012

Pope C., Mays N. *Qualitative Research in Health Care*. London: BMJ Books, 2000.

Schensul, J, LeCompte M., *Ethnographer's Toolkit*. Walnut Creek, CA: Altamira Press, 1999.

Vaida, Eugen (coord.), *Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural, Proiecte finanțate prin PNDR 2014-2020, Investiții cu finanțare privată, elaborarea documentațiilor de urbanism, Zona cu influență săsească sudul Transilvaniei*, Ordinul Arhitecților din România

Voicu, Bogdan Rusu, Horațiu M. Popa, Adela Elena (editori), *Este România Altfel? Societatea și Sociologia ... Încotro?* Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, Sibiu, 2015

<https://course.ccs.neu.edu/is4800sp12/resources/qualmethods.pdf>

SOLOMONARS- HISTORY, SUPERSTITIONS AND BELIEFS

Simona-Elena CATANĂ (COPĂCESCU)
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: "Solomonars" are considered to be meteorological demigods. Because of the fact that there are not enough written proofs concerning the ancient mythical motives or ritual practices, as these ones have preponderantly been transmitted by word of mouth, the origin of 'Solomonars' is uncertain, taking into account the fact that they have been associated with the Thracian – Getae priests or with Saint Elijah, or Solomon, the famous Jewish King.

As far as "Solomonars" and their initiation ritual as well as their way of living, dressing, behaving in their relationship with ordinary people are concerned, we have been offered information by geographer Strabon, Magyar shamanologist Vilmos Dioszegi, Ion Budai – Deleanu. Folklorists Traian Herseni and Traian Gherman took over and developed Solomonars' problem indicated by Strabon, reaching the conclusion according to which these ones were the popular successors of the old orders of magician priests in our country.

The Romanian fairy tales and legends capture the image of certain people characterised by their real ambition of mastering nature and atmospheric phenomena.

Keywords: Solomonar, ritual, origin, old beliefs, legends

Pe teritoriul României nu s-au găsit prea multe dovezi scrise despre străvechile motive mitice sau practicile rituale pentru că acestea au fost transmise prin viu grai, astfel, folclorul românesc și fenomenele culturale asociate lui au constituit principala sursă de reconstituire a mitologiei românești atâta câtă este ea. Secolul al XII-lea este cel în care au fost consemnate în scris cele mai multe texte folclorice datorită mișcării inițiate de Școala Ardeleană.

Prin urmare, și originea solomonarului ca semidivinitate meteorologică este incertă sau ambiguă din cauza datelor contradictorii culese de folcloriști și istorici. Avem cunoștință de preoții traco-geți care aveau „aptitudini meteorologice”, dar avem și legende populare care vorbesc despre Sfântul Ilie, sfântul cunoscut ca fiind aducător de ploaie, stăpânul fulgerelor și al tunetelor, sau avem teoria potrivit căreia cuvântul *solomonar* ar veni de la numele înțeleptului rege Solomon.

Cei care au studiat solomonarii au avut de răspuns la întrebări referitoare la originea lor, încercând să vadă dacă solomonarii sunt șamani, dacă sunt interferențe sau copieri dus-întors între solomonari și tradițiile referitoare la Sfântul Ilie, ei fiind considerați personaje meteorologice, sau dacă solomonarii sunt vrăjitori inițiați în tainele fenomenelor atmosferice.

De știut este faptul că ritualul inițierii unui solomonar este foarte bine menționat, însă surprinzător nu și originea lui, la fel se întâmplă și când vorbim de costumația pe care o poartă: o traistă, o carte (pesemne Cartea Solomonarilor), un frâu/bici din mesteacăn cu toiag cu care ar fi fost omorât un șarpe (aici se poate vedea paralelismul cu toiagul lui Moise cu care acesta a despărțit apele Mării Roșii și putea transforma piatra în șarpe pentru a le dovedi evreilor că este ales de Dumnezeu pentru a-i conduce n.n.), un set de chei agățate la cingătoare și un topor de fier descântat. Pe alocuri, în câteva

legende, ni se spune că solomonarul avea o toacă mică pe care o folosea ca să schimbe vremea.

Geograful Strabon descrie caracteristicile preoților- anahoreți geto-misieni, închinători probabil lui Zamolxe, spunând despre ei că erau sihaștri, vegetarieni, caști, fiind socotiți sfinți de către oamenii obișnuiți tocmai datorită stilului lor de viață. Textele ce înfățișează legende și credințele populare relatează faptul că solomonarii se asemănau cu acești preoți închinători lui Zamolxe, care trăiau în pustie (referință și la Sfântul Ilie care de asemenea a stat în pustie ascetic, hrănindu-se cu mierea albinelor sălbatice n.n.), în peșteri și păduri, că aveau părul zburlit, erau îmbrăcați sărăcăcios și cerșeau sau primeau mâncare de la oameni constând în ouă, lapte, faguri de miere, mălai. Ei cerșeau nu pentru că aveau nevoie de mâncare, ci pentru a testa bunăvoința oamenilor „*ca să cerce credința oamenilor și mai ales dărnicia față de săraci. Pentru aceea cutreieră satele ca cerșetori.*”¹ Și se spunea despre ei că pâinea pe care o primeau de pomană era aruncată în apă pentru sufletele morților. Însă practica aruncării în apă a pâinii, conform credințelor populare însemna un ritual de dezlegare a ploilor pe care vrăjitorii îl practicau. Un basm bucovinean ne spune că solomonarii nu se apropiau de femei pentru că ele îi secătuiau de puteri și deveneau oameni obișnuiți. Dacă solomonarii respectau rânduilele, atunci stihiele naturii le-ar fi dat ascultare.

Ritualul inițierii ca solomonar și a relației dintre solomonar și șaman, în varianta șamanologului ungar Vilmos Diószegi, este că doar șamanul din tradiția maghiară (táltos) nu și solomonarul (garaboncias diák) din tradiția maghiară are parte de un ritual de inițiere și are o costumație specifică și tobă; dar așa cum știm, folclorul românesc ne descrie cu precizie portul specific al solomonarului român, dar și ritualul lui de inițiere prin numeroase legende fără ca acesta să fie considerat șaman. Ioan Budai-Deleanu scria în secolul al XVIII-lea că solomonarii erau deopotrivă cinstiți și temuți de oameni pentru că ei îi considerau oameni sfinți și foarte învățați și credeau că datorită sfințeniei lor, Dumnezeu i-a ridicat în nori și solomonarii strunesc norii pe care oamenii îi numeau balauri. De asemenea, Traian Gherman, folclorist, povestea că solomonarii erau bine primiți de oameni, respectați chiar dacă erau îmbrăcați sărăcăcios fiind considerați superiori oamenilor obișnuiți tocmai prin stilul lor de viață ascetic. Un studiu din 1976 privind relația dintre solomonar și *kapnobates* (în traducere preot, „călător prin nori”) și prin analogie cu *aerobates* (în traducere „călător prin aer”, conform lui Aristofan) formulează într-o teorie-întrebare posibilă filiație:

„*Ar fi posibil ca legendele solomoniene orientale să se fi întâlnit pe teren românesc cu unele legende locale despre urmașii acelei «tagme de anahoreți...celibatari» ai dacilor, despre care Strabon (în Geografia VII, n.n.) și Iosephus Flaviu scriu că se abțineau de la plăcerile lumești și pe care poporul îi considera «călători prin nori»?»²*

¹Traian Gherman, *Meteorologie populară (Observări, credințe și obiceiuri)*, Blaj, 1928, p. 144

²Traian Gherman, «Solomonarul-în credințele și legendele populare românești», în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tom XXV, Iași, 1976, pp.39-53

Mai târziu, Traian Herseni a preluat și a dezvoltat problema ajungând la concluzia că solomonarii ar fi continuatorii populari ai vechilor ordine ale preoților-magicieni din țara noastră, ei numindu-se *skistai* (în traducere „cei care se abțin de la plăcerile lumii”) care au fost amintiți de Strabon și care ar fi fost înaintașii geto-daci ai solomonarilor români de mai târziu. Cu toate acestea, ideea este una atractivă și poate plauzibilă, dar informațiile care ar susține-o lipsesc pe o perioadă de peste 1800 de ani, ceea ce face ca ea să rămână doar o ipoteză nefondată. Mai știm încă un lucru, anume că informațiile referitoare la geto-daci așa cum le avem de la autorii antici sunt sărace, denaturate, ambigue și uneori, opuse pentru că ele nu provin din sursă directă, ci din terțe surse, iar practicile magice, secrete ale geto-dacilor nu credem că ar fi fost pe deplin înțelese de către cei care le observau, străini fiind de fapt. Eliade comenta, referitor la acest aspect, că la Herodot, care avea multe informații despre geto-daci culese chiar de el, relatările despre practicile lor rituale erau făcute cu neglijență gramaticală și stilistică.

Mihai Coman crede că un preot „*călător prin nori*” într-un vehicul ofidian nu ar fi trecut neremarcat și neconsemnat. Astfel de imagini se regăsesc într-un număr foarte mare în textele mitologice, istorice, mito-literare din care amintim:

- povestea vieții profetului Ilie care a trăit în vremea regelui Ahab și a reginei Isabela, închinătorii zeului Baal (sec. IX î.e.n). În cartea I Regi, cap. XVII se povestește că în Israel a venit o secetă cumplită și preoții zeului Baal (zeu al cărui cult l-a adus regina Isabela după căsătoria ei cu Ahab, n.n), nu au reușit să-l înduplece să trimită ploaia. Atunci, Ilie i-a amintit regelui că doar Dumnezeu din cer căruia Ilie i se închina, poate să trimită ploaia. Astfel, pentru a le demonstra evreilor existența lui Yahve și inexistența lui Baal, Ilie i-a provocat pe preoții lui Baal să facă rugăciuni în fața unui altar cu jertfe, pentru ca apoi și Ilie să se roage Dumnezeului său. Și, deși, preoții lui Baal au depus eforturi susținute pentru a înmuia inima zeului, acesta nu le-a răspuns la rugăciuni, însă, după scurta rugăciune a lui Ilie, Dumnezeu a trimis din cer foc care a mistuit nu numai jertfele ci și pietrele altarului. Ahab a poruncit să fie uciși toți preoții lui Baal și poporul evreu s-a întors la credința cea adevărată în Dumnezeu. Tot Vechiul Testament, I Regi, cap. XVIII menționează că profetul Ilie nu a murit ci a fost ridicat la cer într-un car de foc, el venind la a doua venire a lui Hristos pe pământ; mantia sfântului i-a rămas ucenicului său, Elisei.
- tradiția ebraică vorbește și despre înțeleptul rege Solomon, al cărui nume provenea din cuvântul ebraic *shalom* care înseamnă *pace* și era cel de-al doilea fiu al regelui David și care a trăit în secolul al X-lea î.Hr. El era considerat patronul vrăjitorilor și se spunea despre el că putea să-i domine pe demoni și să-i lege în lanțuri grele și prin formule magice putea să-i facă să-i slujească; cu ajutorul demonilor, Solomon putea să strunească vânturile și să zboare prin aer. Această putere a lui de a zbura este preluată și în Coran, unde Allah prin gura lui Mohamed spune: „*Lui Solomon i-am dat în stăpânire vântul puternic care-l ducea după poruncile sale,[...]și i-am dat în stăpânire demonii aceia care se puteau*

*scufunda în mare.*³. Legende despre Solomon născute din tradiția ebraică și texte apocrife (neinspirate de Dumnezeu dar bune de citit, n.n), povestesc că acesta putea răsări din fundul mării cu ajutorul demonilor, călare pe un pește mare, sau putea să zboare călare pe spatele unei „păjuroaice”, cu cai năzdrăvani sau covor zburător.

- legenda Andromedei ne povestește că fiica regelui etiopian Kephaios este aleasă pentru a fi dusă jertfă unui balaur care amenința viețile oamenilor. Balaurul este însă răpus de Perseu care zbura prin aer datorită unor sandale înaripate.
- în legenda *Lânii de aur* ne sunt prezentați „zburători prin nori” și sacrificii ritualice pentru invocarea ploii. Legenda ne spune că Phrixus și Helle (fii zeiței norilor Nephele și nepoții zeului vântului Eolus) trebuiau sacrificați pentru a se opri seceta în Beoția. Nephele reușește să-i salveze ridicându-i în cer pe un berbec cu lâna de aur, berbec ce trebuia să-i ducă în Colchida, la malul Mării Negre. Balaurul pus apoi să păzească Lâna de aur a fost legat magic de Iason cu ajutorul Medeei, o vrăjitoare caucaziană. Medeea îmblânzește balaurul cu descântece care potolesc apele și ca și solomonarul, se ridică în văzduh pe spatele unor balauri înaripați sau pe un nor.
- „călătoare prin nori” în atelaje trase de balauri au fost menționate în scrierile antice și zeițele Artemis „Hyperboreana” și Ceres - considerată zeița recoltelor și patroana agriculturii. Ovidiu ne relatează o legendă în care Ceres își împrumută vehiculul cu care mergea în văzduh unei nimfe pentru ca ea să ajungă într-o țară străină vecină cu tărâmul locuit de sciți.
- la traci avem tradiția care povestește despre Orfeu, fiul regelui trac Oiargos și preot al zeului Apollo care prin cântece putea să domolească stihiiile naturii; imnurile orfice aveau invocații adresate norilor pentru a trimite ploaia aducătoare de belșug.

Toate aceste exemple au fost menționate pentru releva faptul că imaginile cu personaje care puteau controla stihiiile naturii sau puteau călători în vehicule trase de animale fantastice nu erau străine în relatările anticilor. Bazându-se pe multiplele exemple din literatura mitico-istorică, Mihai Coman considera că în personajul solomonar sunt adunate în straturi suprapuse motivele legate de ciclul inițierii (școala, alesul, lupta rituală cu demonii), interferențe creștine (Biblia, diavolul, vindecarea sufletului), posibila descendență a solomonarului din zeitățile uraniene (travestit în cerșetor, răsplata), atributele regelui Solomon (înțelepciunea, puterile magice, puterea asupra furtunii). Dar, reținem că pentru mentalitatea populară, solomonarul este un pământean cu atribute magice în natură și fenomenele naturale. Ei sunt considerați oameni sfinți, smeriți, învățați, predestinați să aibă puteri supranaturale și deci, solomonarul nu poate fi definit ca entitate divină, ci om inițiat, vrăjitor sau preot cu însușiri și comportament ca al zeului furtunii sau cel mult entitate semidivină.

³Andrei Oișteanu, *Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească*, București, Editura Minerva, 1989, p.176, apud Sura proorocilor XXI, 81-82

În ceea ce privește relația dintre solomonar și balaurul furtunii, aceasta este un atribut definitoriu în analiza solomonarului deoarece balaurul întruchipa haosul acvatic precosmogonic. Traian Herseni este de părere că balaurii guvernau fenomenele meteorologice și aceștia au putut fi „îmblânziți” de magicieni (la început preoții geto-daci, apoi solomonarii), iar această părere este împărtășită și de Mihai Coman care considera că *„solomonarul este un adaos ulterior care s-a grefat pe ansamblul mitologic mai vast al balaurului și al relațiilor acestuia cu mișcarea stihilor cerești.”*⁴

În folclorul românesc se păstrează alături de alte imagini și imaginea balaurului care strică ordinea naturii și perturbă viața oamenilor pentru că aceștia erau dușmanii oamenilor așa cum reiese dintr-o credință populară din zona Hațegului:

*„Bălaurii totdeauna poartă ură oamenilor, și numai solomonarilor a se mulțumi că nu bate piatra (grindina) de câte ori sunt pe ceriu nori grei. Când șolomonarul și bălaurul sunt sus în văzduh, bălaurul întreabă de șolomonar, că îs la țară, ori pe pădure. Șolomonarul, știindu-i gândul, răspunde că îs la țară, când îs pe pădure și astfel bate piatra pe păduri și locuri pustii. Dacă bălaurul cu toate acestea ar slobozi piatra pe sămănături, atunci solomonarul smâncește din frâu și îl abate pe păduri. Dacă nu poate învinge [...]atunci îl trânteste la pământ.”*⁵

Relația dintre balaur-personaj malefic și solomonar-personaj pozitiv este arătată și de o legendă din Ardeal culeasă de Fr. Müller unde ni se povestește că balaurii au furat norii și din acest motiv șapte ani de secetă au îndurat oamenii. În astfel de situații, cei chemați să restabilească ordinea sunt Dumnezeu sau solomonarul. Folclorul minerilor din Munții Apuseni prezintă un descântec despre forța binefăcătoare a solomonarului:

*„Dacă tăul o săcat
Șteampurile nu mai bat,
Hai ploaie cu șirloaie
Foieșu să se-nfoaie
Ș-o trecut șolomonaru
Care umblă cu șercanu (balaurul)
Din zbici o pocnit
Pe iel s-o suit
Și s-o tăt rotit
Ploaia s-o pornit
Și s-or umplut tăurile
Și s-or pornit șteampurile.”*⁶

Din textele pe care le-am prezentat mai sus, am observat că la origine balaurul avea o funcție negativă, iar solomonarul, una pozitivă, dar pe parcurs, trăsăturile sau acțiunile solomonarului au căpătat nuanțe negative și acest lucru s-a întâmplat din câteva motive:

⁴Mihai Coman, *Sora Soarelui. Schițe pentru o frescă mitologică*, București, Editura Albatros, 1983, p. 135

⁵Traian Gherman, op. cit., p. 138

⁶Ion Iliescu, Ana Șoit, *Cântece populare minerești*, E.P.L., București, 1969, p.84

1. Sensul inițial al celor două miteme a devenit în timp ambiguu pentru că elementele ce le compuneau s-au alăturat foarte mult ori s-au contopit după cum găsim în unele zone ale țării în care ritul de inițiere al solomonarului și balaurului este la fel în sensul că solomonarii când erau copii trebuiau să stea șapte ani sub pământ și șapte ani îi trebuie șarpelui ca să devină balaur; în Transilvania, solomonarul este numit șercan (magh. *sárkány*) care înseamnă balaur; uneori balaurul era descris ca fiind jumătate, om jumătate șarpe. Dar și unul și celălalt, pozitivi sau negativi, sunt considerați personaje mitice.
2. Deși solomonarii erau răspunzători pentru îmblânzirea vremii, uneori aceștia nu puteau face nimic în ceea ce privește distrugerea recoltelor, însă oamenii le acordau circumstanțe atenuante considerând că recoltele distruse aparțineau acelora care nu-i cinsteau așa cum se cuvine pe solomonari.
3. Influența învățaturii creștine a schimbat paradigma balaur-solomonar în sensul că solomonarii și vrăjitorii au devenit din oameni sfinți, oameni blestemați de Dumnezeu care lucrau cu diavolul pentru a avea puteri mari asupra văzduhului și balaurilor; a apărut credința conform căreia solomonarii se nasc din sufletele oamenilor care au avut parte de o moarte brutală, școala solomonarilor era o școală diavolească, ei deprinzând meșteșugul rânduiei vremii de la diavol.

În analiza sa, Traian Herseni a surprins imaginea corectă a solomonarilor care nu aveau de a face cu diavolul și nu erau dușmanii oamenilor. Creștinismul a transformat vechea credință în magie, iar solomonarii devin vrăjitori.

Cuvântul *solomonar* desemna vrăjitorul popular care avea putere asupra fenomenelor meteorologice și care se presupune că era o imagine folclorizată a unui tip de preot arhaic care, la rândul său, era expresia omenească a zeului uranian care la momentul apariției pământului a îmblânzit balaurul și astfel a organizat haosul.

Modelul clasic al opoziției dintre bine și rău așa cum este el prezentat în mitologie se potrivește atunci când ordinea naturii sau viața oamenilor sunt perturbate de monștri care fură sau înghit stelele, produc cutremure, furtuni violente, distrug recoltele, sau cer jertfe umane și pentru care este nevoie de un zeu/preot/vrăjitor capabil să înfrunte monstrul pentru a restabili ordinea și de a preveni haosul.

De aceea, în mentalitatea arhaică, solomonarul avea rolul de a păstra vechea ordine îmblânzind stihiiile meteorologice. Este un altfel de erou care utilizează în înfruntarea cu balaurul arme neconvenționale și gesturi din sfera magiei: solomonarul îl farmecă pe balaur, îl descântă citind texte din Cartea Solomonarului, leagă balaurul, îi pune căpăstru pentru ca în final, să-l încalece ca pe un cal. Punerea căpăstrului și încălecarea balaurului ca imagine se aseamănă foarte mult cu ceea ce făceau eroii mitologiei universale și înseamnă o supunere a stihiei care produce dezordine și transformarea ei într-un fenomen meteorologic benefic pentru oameni. În această luptă dintre solomonar și balaur vedem lipsa surprinzătoare a unei opoziții a balaurului pe care o găsim în folclorul european de influență creștină unde Sfântul Gheorghe este înfățișat înfigând o sulită într-un balaur, salvând astfel fecioara de la sacrificiu (v. imaginea din *Cazania lui Varlaam*), Iason care păzea *Lâna de aur* cu ajutorul Medeei, prin descântece și ierburi,

răpune balaurul. Medeea era o vrăjitoare care călătorea prin văzduh într-un car tras de balauri înhămați.

Motivul sacrificiului unei fecioare pentru a potoli „setea” balaurului îl găsim în legendele solomonărești dar și într-un basm bucovinean cules în 1932 de Petru Rezuș, unde ni se povestește că într-o țară de la miazănoapte, regele era poreclit Negură Împărat pentru că în acea țară din cauza unui balaur furtuna și ploile nu mai conțineau și singura soluție pentru a opri vremea rea era ca o fecioară să fie trimisă în pustie, fecioara trebuia să fie neprihănită pentru că fetele prihănite erau mâncate de balaurii care ascultau de solomonar.

Basmul nu mai urmează tiparul clasic, ci eroina este chiar fata care este inițiată de solomonar care îi dăruiește „căpăstrul cel fermecat” și puterea de a stăpâni stihiiile vremii și de a înfrâna și călări balaurii furtunii. Astfel, îndrumată de solomonar, în fața împăratului și a slujitorilor săi, fata îmblânzește balaurul fără luptă: „*Bala vine ca mielul și fata-i pune căpăstrul și deodată-i sare în spinare[...]. Atuncea fata i-a dat pîteni balaurului și sorbul furtunii i-a luat pe sus și i-a suit până în nori.[...] Ca prin farmec, ploaia a încetat și nourii cei negri s-au îndreptat buluc spre miazănoapte.*”⁷

În legende și mai ales în basme se vede în „legarea” monstrului și o semnificație erotică prin faptul că personajele feminine trebuie să fie fecioare care se înfățișează goale sau în haine maritale în fața balaurului, apoi a apărut motivul eroului care răpune monstrul și salvează fecioara. Acest motiv îl regăsim neschimbat în basme și în miturile în care eroul salvator o lua de soție pe fata salvată, iar motivul arhaic „*potolirea foamei sexuale a balaurului*” a fost înlocuit cu „*potolirea foamei monstrului*” și avem ca exemplu legenda bănățeană culeasă de Cristea Sandu Timoc în care ni se povestește că la „*o fântână balaurul mănâncă în fiecare zi un chip de fată după ce o iubește*”⁸, iar într-un basm rusesc ni se relatează faptul că zmeul n-a mâncat-o pe fata de împărat, ci aluat-o de nevastă pentru că era foarte frumoasă.

Practicile de nuditate rituală din sfera legării erotice le găsim descrise și de arhiepiscopul Moldovei în secolul al XVII-lea, Marcus Bandinus în legătură cu demonul ciumei și le găsim de asemenea la slavi. Ritualuri identice ca cele descrise de Bandinus le găsim mai târziu în aceeași formă ca descântecul amenințarea cu bețe, nuditatea la legarea magico-erotică a stihiiilor naturii când vrăjitoarea pentru a opri grindina înconjoară livada dezbrăcată, sorocea din gură, goală cu niște bețe de alun mergea la iaz și oprea ploaia.

Solomonarii nu aveau acțiuni exclusiv magice, dar ele fac parte din ansamblul de semnificații mitico-rituale arhaice universale. Solomonarul, datorită uneltelor sale, era un erou războinic: „*Solomonarii când vreau să porniască în văzduh, stau la marginea iezerului cu o carte în mână, din carea citesc, apoi au un cârlig și cu un frâu. Dacă a gătat de cetit, dă cu cârligul în apă și iasă balaurul. Atunci îi aruncă frâul în cap și se înalță cu el în aer.*”⁹ În multe legende, solomonarii loveau apa în mijloc ceea ce din punct de vedere

⁷Petru Rezuș, *Dochița împărătița. Basme și poezii populare în Țara de Sus*, București, Editura Minerva, 1972, pp.172-179

⁸Cristea Sandu Timoc, *Cântece bătrânești și doine*, București, E.P.L., 1967, p. 482

⁹Traian Gherman, op. cit., pp.137 și 146

mitic însemna lovirea balaurului. O paralelă poate fi făcută și cu miturile cosmogonice autohtone unde întâlnim aceleași personaje, gesturi, arme și semnificații. Spre exemplu, Dumnezeu care umbla pe ape a înfipt toiagul și astfel a apărut pământul; Dumnezeu și-a aruncat „băltagul” în apa mare și din „băltag” a ieșit un arbore mare și sub el ședea dracul. Observăm un amestec între bine și rău deși ele ca valori sunt opozabile. „Îmblânzirea” apei o întâlnim într-o povestire persană despre regele Xerxes I (480 î. Hr.) care a fost surprins de o furtună violentă pe mare. Pentru a nu fi înghițit de ape, Xerxes I a poruncit soldaților să biciuiască valurile și vântul, iar în apă să fie aruncate lanțuri pentru a înlănțui „*daimonul*” marin care era răspunzător pentru furtună. Știm din legende că armele solomonarului cum ar fi toporul de descântat sau bâta de alun nu sunt singurele atuuri ale lui, mai găsim și obiecte vestimentare cum ar fi cămașa fermecată care îi dă putere să înfrunte balaurul. Există mai multe similitudini între acțiunile și puterile solomonarului și eroul din colinde care trebuie la rândul-i să îmblânzească balaurul „*duh mare potoli*”¹⁰, iar acest duh devine un mijloc de transport aerian pentru eroul colindei:

„*Stai nu mă lovi
Că ți-oi trebui.
În brațe te-oi lua
Și te-oi ridica.
[...]
Și ți-oi dărui cerul cu stelele.*”¹¹

Deși Traian Herseni nu a găsit niciun text folcloric în care să ni se confirme că un solomonar a ucis un balaur, totuși, calitățile lui războinice împreună cu armele magice l-au ajutat să fie socotit un învingător de balaur: solomonarul amenință sau lovește cu bâta sau cu o nua de alun (nașul șarpelui) cu care a fost omorât un șarpe, lovește cu coasă sau bici, dar sunt destule texte în care ni se precizează strict cum un solomonar a înfipt cuțitul în inima balaurului sau că solomonarul a tăiat capul unui balaur cu toporul.

Herodot în *Istorie IV*, povestea că geții prin preoții lor alungau norii (balaurii) furtunii folosindu-se descânțece și de săgetarea norilor, textele folclorice vechi menționează și ele aceleași tehnici de îmblânzire a balaurului cum ar fi descântecul sau citirea din carte, legarea sau punerea frâului, balaurul și solomonarul sunt o *ecuație arhetipală mitică* pentru că primul disturbă ordinea cosmică pentru ca cel de-al doilea să o restabilească, iar această înfruntare a lor închipuie în mentalul arhaic fragilul echilibru între haos și ordine.

În concluzie, putem spune că balaurul și îmblânzitorul sunt două entități distincte în relație de intercauzalitate unul față de celălalt, iar tradițiile referitoare la solomonari este foarte posibil să fi preluat într-o formă populară, tradițiile referitoare la preoții arhaici care erau slujitorii zeului autohton al furtunii. Solomonarii sunt entități sau semidivinități meteorologice, iar despre apariția lor sunt informații scrise contradictorii, deși în opoziție avem informații concrete în ceea ce privește ritualul lor

¹⁰ Andrei Oișteanu, op. cit., p. 203

¹¹ Dumitru Bălăeț, «Herodot și săgetarea» în *Viața românească*, an LXXIX, nr.5, București, 1984, p.93

de inițiere și practicile magico-rituale pe care le foloseau pentru a îmblânzi stihiiile naturii.

Bibliografie

- Bălăeț, Dumitru, «Herodot și săgetarea» în *Viața românească*, an LXXIX, nr.5, București, 1984;
 Coman, Mihai, *Sora Soarelui. Schițe pentru o frescă mitologică*, Editura Albatros, București, 1983;
 Gherman, Traian, *Meteorologie populară (Observări, credințe și obiceiuri)*, Blaj, 1928;
 Idem, «Solomonarul-în credințele și legendele populare românești», în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tom XXV, Iași, 1976
 Iliescu, Ion, Șoit, Ana, *Cântece populare românești*, București, EPL, 1969;
 Oișteanu, Andrei, *Motive și semnificații mito-simbolice în cultura tradițională românească*, Editura Minerva, București, 1989, apud Sura proorocilor XXI;
 Rezuș, Petru, *Dochița Împărățița. Basme și poezii populare în Țara de Sus*, Editura Minerva, București, 1972;
 Timoc, Cristea, Sandu, *Cântece bătrânești și doine*, EPL, București, 1967;
 Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei R.S.R., 1985.

SOME ASPECTS REGARDING THE RELATIONSHIP BETWEEN STYLISTICS AND PSYCHOLINGUISTICS

Anca-Giorgiana MANTA (PANDURU)

PhD student, University of Craiova

Abstract: Due to its interdisciplinary nature, psycholinguistics has many correlations with other fields and a wide field of application. In the present study, we will focus on the relationship between stylistics and psycholinguistics, given the multiple implications of the latter in stylistics, poetry, literary criticism in general.

Keywords: psycholinguistic, stylistics, relationship, communication, style.

ASPECTE DE STIL ȘI STILISTICĂ

Felul de a vorbi și de a scrie face încă din Antichitate obiectul unui studiu numit *retorică*¹, care descria tehnica expresiei literare, arta oratoriei în particular, apoi a literaturii și, totodată, oferea un instrument critic de evaluare a expresiei. În această dublă ipostază se va transmite din Evul Mediu până în epoca modernă. Stilistica va rămâne îndatorată în special acelei părți a retoricii numită *elocutio*. Termenii *stil*² și *stilistică*³ ajung, însă, în vremurile noastre, să aibă un conținut foarte larg și variat. Pe o bază comună, ei sintetizează concepte și orientări diferite, caracterizându-se prin dispersie omonimică astfel: unele studii de stilistică iau în considerare aspectul estetic, particular al operei literare; alte studii de stilistică se ocupă de valorile expresive ale limbii comune; multe cercetări se orientează spre nivelul strict al textului (mai ales

¹ DSL, p. 440: „Artă și știință a elaborării discursului în general, având funcție primordială persuasivă, dar și funcție justificativă, demonstrativă ori deliberativă. Apare din Antichitate, în Sicilia sec. al V-lea î.e.n., s-a dezvoltat la Atena în sec. al IV-lea î.e.n. (Aristotel, «Retorica») și a fost preluată de oratorii din Roma antică (Cicero, Quintilian, «De institutione oratoria», sec. I). (...) Părțile retoricii clasice priveau atât actul enunțării, cât și discursul propriu-zis; acestea erau: memoria («memoria»), declamarea («pronuntiatio»), invențiunea («inventio»), dispozițiunea («dispositio») și elocuțiunea («elocutio»). (...) Apariția unei noi retorici a avut loc în anii '60-70 ai secolului nostru, atât în ceea ce privește aspectele legate de conținutul comunicării, cât și în cele pur lingvistice, care privesc forma enunțului”.

² MDA, p. 989: (din fr. *style*, lat. *stylus*) „totalitatea particularităților lexicale, morfologice, sintactice, fonetice și topice, precum și a procedeele de exprimare specifice unui individ sau unei categorii de vorbitori” și DSL, p. 496: „Manieră individuală sau colectivă de a marca personalitatea vorbitorului / autorului în enunț, prin utilizarea unor forme / procedee ale expresivității”.

³ MDA, p. 990: (fr. *stilistique*) „disciplină care se ocupă cu studiul mijloacelor de exprimare ale unei colectivități, ale unui domeniu de activitate, ale unui scriitor din punctul de vedere al expresivității sau din punctul de vedere al calităților și normelor lor” și DSL, p. 500-501: „disciplină care are drept obiect de studiu stilul; știință a stilului (...) apare la începutul secolului al XX-lea, ca urmare a unei transformări fundamentale, produsă lent începând de la sfârșitul sec. al XIX-lea: forma de bază de până atunci a studiului valorilor expresive, retorica, își pierde autoritatea normativă și funcția de criteriu estetic, sufocată în excesul de clasificări și în rigiditatea propriei concepții”.

poetic), considerat autonom, altele situează și explică textul prin totalitatea împrejurărilor care l-au generat⁴.

Înțeles ca mod particular de a scrie / de a vorbi, stilul se referă fie la un individ, fie la un gen literar (perspectivă deschisă de retorică prin celebra teorie a celor trei stiluri: *înalt*, *vulgar* și *mediu*), fie la un grup de vorbitori mai mare sau mai restrâns (de exemplu, scriitori, oameni de știință, oameni politici ș.a.).

Considerat o structură reflexivă „etajată” la nivelul căreia se conjugă concepția despre lume cu o reacție umană, stilul este, în ultimă instanță, produsul unui proces ce se derulează pe două planuri: selectarea elementelor de pe axa paradigmatică și, apoi, combinarea acestora pe axa sintagmatică. Prin urmare, cu alegerea și combinarea operează, pe de o parte, subiectul vorbitor într-o conversație cotidiană, pe de altă parte, subiectul creator al unei opere literare (uzul cotidian și opera literară fiind rezultatele aceluiași proces). Altfel spus, vorbim de stil atât într-un caz, cât și în celălalt, cu precizarea că subiectul creator, spre deosebire de subiectul vorbitor, își stilizează la maximum „discursul” în intenția de a construi un alt fel de expresivitate. În acest sens, Dumitru Irimia afirmă că „în fond, implicit sau explicit, când s-a instituit opoziția stilistică (lingvistică) – stilistică literară / estetică (studiul stilurilor individuale), s-au avut în vedere două tipuri de expresivitate, corespunzător, de fapt, la două moduri de a înțelege «expresivitatea»”.⁵

Profesorul ieșean opune, de exemplu, modului lui Charles Bally⁶ de a concepe expresivitatea o modalitate ce dovedește o înțelegere mai complexă a fenomenului, situând principiul creativității la baza conceptului de expresivitate, atribunându-i acestuia rolul de generator al expresivității. Pentru a-și motiva viziunea stilistică, Dumitru Irimia identifică „o categorie mai generală” – expresivitatea stilistică care presupune cadrul uzitării comune a limbii dominat de coexistența dimensiunii afective și a celei imaginar-creative și care „reflectă deopotrivă reacția subiectului vorbitor față de lume (sau față de interlocutor) și raportul în care se află cu dimensiunea estetică a limbii”.⁷

⁴ vezi Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei, 1985; Pierre Guiraud, *La stylistique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1961; Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975; Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999; Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1986 ș.a.

⁵ vezi Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 14.

⁶ Fondatorul cvasiunanim acceptat al stilisticii lingvistice europene, care, deși nu și-a fundamentat teoria pe criterii și principii foarte concludente și al cărui studiu, *Traité de stylistique française*, nu reprezintă neapărat un beneficiu sub aspectul preciziei terminologice, a marcat, totuși, un drum important în lingvistică. Interesat de natura afectivă a faptelor de limbă, Ch. Bally a perseverat asupra laturii spontane a vorbirii, definind obiectul de studiu al stilisticii astfel: „stilistica studiază, deci, faptele de expresie ale limbajului organizat din punctul de vedere al conținutului afectiv, adică exprimarea faptelor sensibilității prin limbă și acțiunea faptelor de limbaj asupra sensibilității” (Ch. Bally, *Traité de stylistique française*, Vol.I, Heidelberg-Paris, Winter et Paris, Klincksieck, 1951, p. 16.) Actul esențial și stimulator pentru dezvoltarea stilisticii l-a produs Ch. Bally prin ignorarea stilului individual, întrucât l-a detașat totalmente de stilistică; însă tocmai acest aspect a atras numeroase observații și amendamente în ceea ce privește teoriile sale. Poate chiar acestui fapt i se și datorează lui Ch. Bally apariția de mai târziu a stilisticii literare.

⁷ Dumitru Irimia, *Op. cit.*, p. 16.

Cercetătorul ieșean distinge și un alt tip de expresivitate dezvoltată pe baza convertirii materialului de limbă în valori artistice, și anume expresivitatea artistică. Astfel, textul se înscrie în coordonatele unei expresivități artistice, dacă „principiul creativității funcționează în limitele sistemului lingvistic, prin reorganizarea, variabilă în permanență, a actualizării lui în strânsă legătură cu întemeierea de lumi semantice autonome în raport cu lumea extraverbală, dar nu independent de aceasta”.⁸

În opoziție cu sensul primar al termenului *stil*, obiectul stilisticii nu e pentru Ch. Bally forma scrisă a comunicării, ci limbajul oral. Se simte influența lui F. de Saussure (al cărui elev a fost Bally), adică influența tezelor acestuia privind: primatul sicnorniei în studiul limbajului; distincția necesară *langue* – *parole*, cu orientarea spre *langue* a cercetării stilistice; ideea că limba reală este limba vocală articulată, în timp ce limba scrisă e doar o copie infidelă a limbii vorbite, care există în afara condițiilor naturale ale comunicării umane. Bally accentuează rolul factorului psihologic în limbaj. Dimensiunea subiectivă a vorbirii e raportată la componenta afectivă a ființei umane. Astfel, în timp ce gramatica studiază limba ca expresie a dimensiunii raționale a omului, stilistica studiază limbajul în legătură cu latura lui emoțională. Faptul că Bally restrânge cercetarea stilistică la componenta afectivă a limbii stă în legătură cu privilegierea spontaneității, caracteristică vieții cotidiene, în care omul dă întrebuintare nedeliberată mijloacelor expresive existente, spre deosebire de literatura artistică în care mijloacele sunt întrebuintate cu intenții vădit estetice. Acest mod de a înțelege stilistica a fost numit *stilistică lingvistică*. Această concepție reapare și la I. Iordan⁹: „Nu trebuie să confundăm stilistica cu studiul stilului, fiindcă studiul stilului aparține esteticii și criticii literare. Ca ramură a lingvisticii, stilistica nu se ocupă de stilul individual-artistic, ci de limbă, adică de mijloacele expresive aflate la îndemâna întregii comunități”¹⁰.

I. Iordan ne oferă o descriere a procedeelelor expresive, caracteristice limbii române și aflate la dispoziția tuturor vorbitorilor ei, procedee actualizate în vorbire, în conversația din mediul rural, în primul rând, dar și în cel urban. Asemenea lui Bally, el nu se ocupă de studiul beletristic popular, cu toată oralitatea acestuia, și nici de stilul artistic cult. Totuși, spre deosebire de Bally, Iordan explică expresivitatea vorbirii nu numai în legătură cu factorul afectiv, ci și în legătură cu fantezia, cu imaginația omului. Prin această extindere a expresivității se face o anumită apropiere de limba artistică, deoarece faptele de tipul celor menționate anterior concretizează și plasticizează vorbirea asemenea figurilor de stil din operele literare. De fapt, Iordan crede că stilistica literară poate completa stilistica lingvistică și astfel ajunge să înscrie și limba scrisă, însă numai acele aspecte prin care aceasta se manifestă ca produs colectiv, și nu individual.

STILISTICA ȘI PSIHOLINGVISTICA

Perspectiva psiholingvistică permite studierea și aprofundarea noțiunii de *context*, la fel cum analiza faptelor de context conduce la constatarea unor aspecte

⁸ *Ibid.*, p. 16.

⁹ vezi Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975.

¹⁰ Această opoziție instituită de Bally și regăsită la Iordan între stilistica limbii (lingvistică) și stilistica literară (a scrisului artistic) poate fi înscrisă în distincția saussuriană *langue-parole*.

inevitabile care nu pot fi interpretate fără ajutorul psiholingvisticii. Mai mult decât atât, determinarea prin context presupune și o serie de sistematizări cu complexe legături ierarhice în exprimare și descifrarea acestora în actul interpretativ al receptării.

Variația perceperii unui mesaj în condiții fizice egale constituie tot o problemă psiholingvistică cu implicații contextuale: „Este un nonsens, credem, să se încerce izolarea artificială a mesajului de cel care l-a produs: iar acesta din urmă este, în comunicarea umană, un emițător cu o anumită stare psihică, care econstituie tocmai sursa mesajului (același raționament se poate face și pentru receptor). Ansamblul afectiv (momentan sau caracteristic unei persoane), motivația care determină o conduită sau alta, tipul temperamental, gândirea, dispoziții momentane (oboseală, suferință, veselie) etc. constituie contextul intern care joacă rol în selectarea mijloacelor de expresie și prin care, în orice caz, sunt filtrate toate influențele externe (începând cu aceea a codului preluat – limba ca fenomen obiectiv și așa-zis «supraindividual»”.¹¹

Așadar, perspectiva psiholingvistică, laolaltă cu metoda dinamic-contextuală propusă de Tatiana Slama-Cazacu¹², facilitează studiul aspectelor de bipolaritate ale limbajului (organizarea expresiei și interpretarea acesteia de către receptor).

Psiholingvistica nu vizează doar o explicare cauzală (*de ce* se selectează într-un mod sau altul), ci ajută și la stabilirea legăturilor complexe dintre mesaj, autor și receptor (cu alte cuvinte, nu numai dintre *cine* selectează, *cine* receptează și *mesaj*, ci dintre toate elementele componente ale *complexului* de factori care determină la emițător selectarea elementelor de limbă și combinarea lor în mesaj specific și care fac sau nu ca un mesaj să fie considerat un fapt de stil¹³.

Astfel, psihologicul nu constituie un aspect exterior în fenomenul stilistic, ci este implicit; în stilistică, limba nu reprezintă un fenomen exterior individului, ci realizarea concretă de către o persoană.

Însă nu este imperios necesar să se facă doar o analiză psihologică sau una exclusiv psiholingvistică. Stilul, arta, opera literară sunt structuri care au la bază anumite aspecte și care trebuie studiate uzitând de mijloace adecvate, perspectiva psiholingvistică presupunând o analiză completă și complexă pentru studiul științific al stilului. Mai mult decât atât, analiza psiholingvistică este una cuprinzătoare, deoarece are în vedere toate cele trei componente ale triadei comunicării.

CONCLUZII

Psiholingvistica contribuie la observarea mai eficientă a specificului mesajului, prin analiza specificității autorului, contribuind la o investigație adecvată și științifică a personalității acestuia și în permanentă legătură cu mesajele realizate.

De asemenea, trebuie să aibă în vedere și receptarea, atât prin referire la emițător, dar și prin directă referire la receptor. Evoluția stilisticii a demonstrat că receptarea se modifică: același mesaj este interpretat și valorificat diferit, în funcție de epocă sau de individ.

¹¹ vezi Tatiana Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, București, Editura Științifică, 1968, p. 150-151.

¹² *Ibidem*, p. 151.

¹³ *Ibid.*, p. 167.

BIBLIOGRAFIE:

DȘL - Bidu-Vrănceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar general de științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997.

Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei, 1985.

Guiraud, Pierre, *La stylistique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1961.

Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975.

Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999.

Irimia, Dumitru, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

MDA – *Micul dicționar academic*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, vol. I, Literele A-M_E, vol. II, Literele M_I-Z, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

Oancea, Ileana, *Istoria stilisticii românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Parpală, Emilia, *Introducere în stilistică*, ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.

Slama-Cazacu, Tatiana, *Introducere în psiholingvistică*, București, Editura Științifică, 1968.

Slama-Cazacu, Tatiana, *Psiholingvistica (O știință a comunicării)*, București, Editura All, 1999.

URBANISM AND SUBURBANISM AS LIFESTYLES

Violeta-Alina PREDA (HAGIU)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The anthropological perspective tries to balance the real living conditions, aiming at the behavior, values, expectations and possibilities of some groups. It does not limit itself to the stage of ascertaining, exemplifying or classifying a phenomenon, but tries to reveal the motivations and meanings of its representations.

Anthropology observes, perceives and understands cultural phenomena, it notices what is happening, the framework, conditions and context in which they occur, it explains in a rational way why individuals do what they do.

Keywords: anthropology, culture, lifestyle, otherness, civilization

În cadrul schimburilor permanente de mobilitate a populației între sat și oraș este de menționat navetismul sub orice formă a sa: cotidian, săptămânal, lunar sau sezonier. Această mobilitate are o influență negativă asupra zonelor urbane și suburbane. Din interferența ruralului cu urbanul, apare o nouă formă de cultură datorată fenomenului *subculturății*. Apar astfel, prin extindere, megalopolisurile, întinse pe distanțe enorme care anulează granițele ruralului cu urbanul, anulând astfel și diferențele administrative sau culturale. Prin urbanizare se elimină totuși diferențierea sat-oraș, din moment ce apar tot mai multe rezidențe secundare în zonele extraurbane.

Există cinci perspective de abordare a sociologiei urbane:

1. perspectiva schimbării sociale;
2. perspectiva organizării sociale;
3. perspectiva ecologică;
4. perspectiva problemelor sociale;
5. perspectiva politicii sociale; căroră le pot fi asociate încă trei:
6. perspectiva calității vieții urbane;
7. perspectiva mondialistă a dezvoltării urbane și
8. perspectiva imaginii urbane.

Aceasta nu este singura clasificare posibilă, însă are avantajul detaliului și apropierii față de conținutul fenomenului urban, fără a suprapune în același model teoretic diversitatea abordărilor.

Perspectiva schimbării sociale are în vedere ritmul rapid al urbanizării care produce transformări în societatea urbană. Privită din această perspectivă pot fi desprinse următoarele caracteristici:

- a) ireversibilitatea (societatea înalt urbanizată nu poate reveni la starea preurbană);
- b) instantaneitatea (caracteristicile urbanizării se manifestă într-un timp restrâns, mai puțin de un procent din totalul existenței rasei umane îl reprezintă civilizația urbană);
- c) ritm accelerat (urbanizarea la rate înalte în secolele XX-XXI);
- d) discontinuitatea (schimbările provocate de urbanizare în modul de viață al populației).

Perspectiva organizării sociale analizează relațiile sociale din mediul urban. Indivizii sunt analizați din perspectiva comportamentelor personale și a stilurilor individuale de viață. În studiile realizate la nivelul „vecinătăților” și structurii sociale se urmărește comportamentul colectiv care apare sub forma mulțimii, a reuniunilor, a adunărilor de orice fel. Instituțiile sociale devin modele de comportament, larg acceptate, începând cu religia și familia, continuând cu instituțiile economice și politice și încheind cu instituțiile culturale.

Perspectiva ecologică vizează procesele și modalitățile de adaptare a populațiilor din zona urbană la mediul în care trăiesc.

Perspectiva problemelor sociale este cea mai cuprinzătoare, deoarece adună laolaltă aspecte sociale precum criminalitatea, divorțul, delincvența, criza locuitorilor, sărăcia, șomajul, conflictele rasiale, etnice și de clasă, poluarea care devin obiecte de analiză în sociologia urbană. A nu se înțelege de aici, că urbanizarea este cauza tuturor problemelor sociale ci că anumite aspecte sunt amplificate în mediul urban prin procesul de urbanizare.

Perspectiva politicii sociale urmărește cunoașterea părerilor populației și antrenarea ei la acțiunile de planificare urbană, privind schimbările care se întâmplă la nivel atitudinal, la nivelul structurii familiale, a stilului de viață, precum și la nivelul instituțiilor economice, politice, religioase, culturale.

Perspectiva calității vieții urmărește viața urbană modernă. Cei doi indicatori cu care se măsoară calitatea vieții sunt „bunăstarea” și „sărăcia”.

Perspectiva mondialistă are în vedere analiza dezvoltării comunității urbane în cadrul național și al societății mondiale, privind raportul dintre dominație și dependență, în procesul dezvoltării. Urbanizarea dependentă are drept caracteristici: concentrarea în mari aglomerări urbane fără a face parte dintr-o rețea urbană; absența continuității în ierarhia urbană; distanța socială și culturală dintre aglomerările urbane și comunitățile rurale.

Perspectiva „imaginilor” urbane urmărește abordările psihosociologice ale mediului urban care au la bază analiza percepțiilor, simbolurilor și imaginilor prin care populația urbană înțelege modul în care trăiește.

În România, ca unități administrative în mediul urban, sunt incluse orașele și municipiile. În general, „orașul este definit ca fiind centrul de populație mai dezvoltat din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar-gospodăresc”. Conform prevederilor legislative, „orașele care au un număr mai mare de locuitori, o însemnătate deosebită în viața economică, social-politică și cultural-științifică a țării sau care au condiții de dezvoltare în aceste direcții pot fi organizate ca municipii”.

Louis Wirth în lucrarea *Urbanism as a Way of Life* (1938), definește „orașul ca o comunitate permanentă” relativ „largă”, caracterizată printr-o mare „diversitate” și „eterogenitate”. Wirth vede orașul drept o structură socială în care relațiile de grup primare au fost înlocuite cu altele noi, devenite impersonale, superficiale, tranzitorii. Constatările sale derivă din cele trei caracteristici care definesc orașul. Ca dimensiune, cu cât orașul este mai mare cu atât slăbesc legăturile comunitare, fiind înlocuite cu altele formale, evidențiind astfel caracterul „schizoid” al personalității umane.

Creșterea mobilității sociale generează eterogenitatea socială a mediului urban, iar diversitatea activității sociale produce degradarea personalității umane conducând către manifestarea comportamentelor indezirabile: crimă, sinucideri, corupție, specifice marilor orașe.

Datorită noilor relații generate între indivizi, locuitorii orașului devin din ce în ce mai izolați, raționali și sceptici, depersonalizându-i și făcându-i susceptibili de a fi modelați de impactul informațiilor de masă și al mișcărilor sociale.

Se impune astfel necesitatea diferențierii dintre orașul ca nucleu și împrejurimile sale; între urbanism și suburbanism, ca stiluri de viață. Propun în continuare un studiu de caz dintr-o zonă rurală aflată în proximitatea municipiului Roșiorii de Vede, județul Teleorman.

Din punct de vedere administrativ-teritorial, comuna Troianul (fosta Belitori) este situată în partea de vest a județului Teleorman.

ISTORICUL APARIȚIEI ȘI DEZVOLTĂRII COMUNEI TROIANUL-Studiu de caz

Data întemeierii nu poate fi precizată cu exactitate din lipsă de documente, dar sunt indicii că așezarea este destul de veche (urmele vechilor bordeie, mormintele descoperite prin săparea unor canale, rețeaua forte întortocheată de ulițe).

Locuitorii comunei în totalitate sunt de origine română. A fost un sat de clăcași a cărui moșie a aparținut mănăstirii Cozia. Cu vremea, mănăstirea Cozia și-a îngustat proprietatea la aproximativ 1000 de ha. Restul moșiei, destul de întinsă, a intrat în proprietatea familiei Șuțu. A existat în localitate și o categorie de locuitori cărora, până de curând, li se spunea „moșteni”. Aceștia erau urmașii unor țărani bogați care stăpâneau o moșie numită „Moșteneasca”. Se spune că această moșie ar fi fost dăruită de un domnitor (se pare că Mihai Viteazul) unor locuitori pentru fapte de armă.

Numele localității Troianul a fost atribuit în anul 1965. Numele satului se leagă de trecutul istoric al patriei prin faptul că prin apropiere trece „Drumul lui Traian”, construit de romani la începutul secolului al II-lea (e.n), cunoscut sub numele de Troian și ale cărui urme se observă și azi. Înainte de 1965, comuna s-a numit Belitori.

După explicațiile date de bătrâni se spune că în trecutul destul de îndepărtat (la începutul stăpânirii turcești), era aici o așezare de oameni care se îndeletniceau cu tăierea vitelor, date de stat ca bir turcilor. Pentru că ei jupuiau vitele li s-a zis „belitori”, adică jupuitori. Explicația corespunde și unor urme cu caracter istoric. Vatra veche a satului se află pe locul denumit azi „viile Cotoranilor”, aici găsindu-se și urmele unei vechi biserici din lemn. În apropiere se află locuința unui turc Sarofim, împuternicit al stăpânirii otomane, care probabil se ocupa cu strângerea birului.

POPULAȚIA

În orice studiu monografic este nelipsit elementul omenesc deoarece „prezența acestui element este cu atât mai necesară, cu cât de multe ori, tocmai faptele antropogeografice pun și mai bine în evidență anumite caractere fizice ale regiunii”.¹

¹ Simion Mehedinți, *Opere alese*, Editura Științifică, 1967, p. 251

Fiind situată în plină zonă de câmpie, acoperită în trecut cu codri seculari, precum și cu posibilități de practicare a agriculturii prin defrișarea pădurii sau creșterea animalelor, populația și-a dezvoltat viața, folosind din plin resursele naturale existente.

Acest ansamblu de factori s-a dovedit a favoriza în sens pozitiv atât condițiile locuirii cât și desfășurarea unor activități economice cu predominanța celor agricole.

Existența unor perioade favorabile și a unora cu caracter mai puțin favorabil a dus la modificări în numărul populației comunei Troianul.

Deplasările obișnuite ale populației

Sunt acele deplasări care nu implică o schimbare de durată sau definitivă a rezidenței sau activității și nicio mutație importantă în viața persoanei angrenate în această mișcare. În cadrul acestora se remarcă: deplasările zilnice sau navetismul, deplasările duminicale, deplasările de week-end și deplasările în vacanță.

Dacă la mijlocul anilor 1990 (1993-1996), numărul de navetiști nu depășea valoarea 50 persoane, majoritatea având locul de muncă la Roșiorii de Vede, spre sfârșitul acestor ani și la începutul noului mileniu numărul navetiștilor ajungea în jurul valorii de 100 persoane, majoritatea cu locul de muncă tot la Roșiorii de Vede, dar și la București.

După posibilități și funcția avută cei care au locul de muncă la Roșiorii de Vede parcurg distanța dintre casă și serviciu în fiecare zi cu mașina personală și mai puțin cu autobuzul. Cei mai mulți însă preferă să rămână în oraș în timpul săptămânii și să se întoarcă în comună la sfârșitul ei, de obicei vineri după-amiaza. Aceștia aleg această cale deoarece posedă în oraș apartamente (care sunt date sau nu în grija copiilor) și astfel nu trebuie să cheltuiască pentru chirie și întreținere. Cei care au serviciul în București nu revin în comună decât foarte rar, la sfârșit de săptămână, cel mai des revenind la două sau chiar trei săptămâni.

În sens invers, aceste deplasări la locul de muncă, în comuna Troianul, aproape că lipsesc.

Deplasările în vacanță dinspre comună spre alte localități nu au o pondere foarte mare datorită în principal veniturilor mici, dar și a distanțelor mari față de mare sau munte. Din sens invers întâlnim aceste deplasări mai ales la elevi și studenți care se întorc în fiecare vacanță în satul natal pentru odihnă sau pentru a-și ajuta părinții la muncile câmpului sau la treburile din gospodărie.

STAREA CULTURII POPULARE ȘI POTENȚIALUL ARTISTIC LOCAL

De-a lungul timpului, cultura populară în această localitate s-a făcut simțită mai mult în sufletul oamenilor și în case cu lada cu zestre ca un simbol al perenității spiritualității românești populare. Comuna Troianul, fiind o comună așezată la poalele orașului, a suferit forțat procesul de proletarizare, de migrare a forței de muncă spre oraș.

Omul simplu, țăranul anilor 1950 - 1960, a îmbrăcat haina constructorului, apoi prin 1964, pe cea a chimistului și astfel purtătorul tradiției și al portului popular ca pieptar, cojoc țăranesc, opinci, cămașă lungă țăărănească și cel al pălăriei s-a înstrăinat de portul și sufletul său curat, nealterat de vreme, trecând la salopetă, pufoaică, pantof sau

bocanc și șapcă. Acești oameni, vrând-nevrând, îndepărtați de portul tradițional prin transformările socio-profesionale suferite nu și-au lepădat dragostea pentru frumusețea portului lor străbun. Tradițiile și obiceiurile lor, deși s-a încercat prin influențe asupra copiilor în școli și organizații politice de tineret să fie stinse, s-a reușit foarte puțin în această direcție, pentru că acasă părinții aveau în sânge aceste frumuseți fără pereche.

OBICEIURI ȘI DATINI

Minunatele obiceiuri calendaristice a căror perenitate socio-culturală a făcut să fie primite astăzi de la moși și strămoși, constituie pentru locuitorii comunei Troianul adevărate ofrande tradiționale ale culturii populare.

Astfel, de Anul Nou, în comuna Troianul se mai întâlnește frecvent Plugușorul, obicei de care sunt legați acum mai mult copiii de câte 2-3 urători.

Prin anii 1950 – 1960, înainte de colectivizare, când oamenii aveau atelaje în proprietate: car, boi, plug, grapă, roțile etc., purtătorii acestui obicei erau bărbați între 25-50 de ani. Aceștia mergeau prin sat cu Plugușorul și acolo unde erau primiți cu uratul brăzdau prin curtea gospodarului aruncând boabe de grâu să fie recolta bogată. Tot în această perioadă, ca urături specifice momentului întâlneam Sorcova, Capra, Steaua, Irozii. Sorcova, Capra, Irozii și chiar Ursul, deși prin anii 1970 - 1971 încă mai existau, acum sunt pe cale de dispariție ca manifestări.

Popor a cărui moșie era socotită grănar al Europei, popor de plugari din tată-n fiu, românii și-au creat, păstrat și perpetuat prin timp urăturile de Anul Nou pe simboluri și motivații din viața satului.

Urăturile constituie un mod al sufletului în care el împletește ironia fină cu luarea în derâdere, umor specific țăranului pentru a face urătura mai frumoasă, mai plăcută pentru cei care primesc cu uratul. Urătura țesută pe un schelet rustic devine un minispectacol în care urătorii isteți, ascuți la limbă și la minte creează acel element satiric predominant în care ei pun cu propria măiestrie nelipsita sare și piper în esența tălmăcirii lor tradiționale.

În ziua de Sfântul Ion, Iordănitul este un obicei rămas în ultimul timp tot în seama copiilor. Cu ani în urmă, Iordănitul constituia un pretext de petrecere între tineri și tinere, încheierea unor relații de prietenie între băieți și fete cu consecințe finale uneori căsătoria.

Un alt obicei păstrat nealterat până în zilele noastre este „Lăsatul secului”. Acest obicei este eșalonat în două faze: lăsatul secului de carne (focurile mici) și lăsatul secului de brânză (focurile mari), adică intrarea în Postul Paștelui. În seara lăsatului de sec se fac focuri pe mahala unde se adună oameni de toate vârstele și petrec cu vin, gogoși calde și plăcintă cu brânză. Aici, oamenii bucuroși că ies din haosul iernii, abolesc parcă timpul prin strigături satirice referitoare la unii oameni de frunte din sat cu bărbați sau femei mai leneșe, strigături care produc voie bună și amuzament.

La 9 martie se sărbătoresc „Mucenicii”. Dimineața până la ziuă se fac focuri în fața casei și se ocolește casa cu o cârpă aprinsă să se izgonească spiritele rele ale iernii din jurul casei. În noaptea de 8 spre 9 martie se zice că cei 44 de mucenici bat cu nuiiele frigul iernii să se ducă în pământ cât mai adânc și să iasă căldura. În ziua de 9 martie se

fac bolindeți care se ung cu miere sau cu zahăr și se împart pe la case. În aceeași zi, bărbații beau 44 de pahare, pentru fiecare mucenic câte un pahar.

Joi mari – Joia mare – joia din Săptămâna Patimilor, este ziua în care se varsă apele pentru morți la râu de către fetele tinere. În miercurea din Săptămâna Patimilor copiii colindă din casă în casă cu „Câțu-mățu” purtând o coșniță de nuiiele în care pun ouăle adunate.

23 aprilie – Sfântul Gheorghe. Cu o zi înainte, pe 22 aprilie, tineri, fete și băieți merg la pădure și iau mlădițe tinere de salcie, cu ele împodobind pe înserat porțile și gardurile curții, aceasta pentru ca toți membrii gospodăriei să rămână tineri și frumoși precum crengile de salcie.

La două luni după Paște, la Rusalii, în săptămâna Călușului femeile obișnuiau să nu lucreze nimic, mai ales să nu spele, pentru că lucrând credeau că li se ia din căluș. În această săptămână se organiza tradiționalul joc al călușarilor. O formație din 10 călușari conduși de un vătaf jucau pe la casele oamenilor unde erau invitați să joace câte un copil bolnav. În familiile unde era un bolnav, fie adult, fie copil, acesta era scos afară și jucat de călușari pentru a-i izgoni boala și răul din trup. Când se încheia săptămâna călușului, duminica, călușarii coborau în vale unde se ținea hora satului și din nou la solicitarea oamenilor îi jucau pe cei bolnavi. Este un obicei tradițional care acum în zonă a dispărut.

Înainte de colectivizare, când oamenii aveau pământul lor, după secerat și treierat grâul, din grâul nou recoltat femeile mai în vârstă făceau colacul fântânii, un colac mare cât o găleată. Acesta era ornamentat cu flori de busuioc, albăstrele și în general flori de câmp legate cu ață roșie. Femeile bătrâne strângeau copiii din mahala și împreună mergeau la fântână, puneau un băiat să scoată apă, stropeau colacul așezat pe gura vedrei după care îl lua și îl frângea în capul unui copil. Apoi era împărțit bucățică cu bucățică copiilor din grup. Gestul în sine constituia o mulțumire, o ofrandă adusă Divinității pentru recolta de grâu bogată. Acest obicei, de asemenea, a dispărut.

În verile în care seceta băntuia amarnic copiii de oameni săraci și mai ales țișăncușe de până la 10-12 ani dezbrăcate în pielea goală, încinse cu foi de boji în jurul mijlocului, în față și în spate, jucau pe la casele oamenilor Paparuda, prin text și mișcare chemând ploile care întârziiau să vină. Oamenii aruncau pe ele găleți cu apă și ele jucau în credința că ruga lor va fi ascultată de Dumnezeu și va trimite ploile mult dorite.

După recoltatul porumbului, grâului, viei, oamenii lăsau într-o margine o porțiune nerecoltată pe care o numeau „Barba lui Dumnezeu”, ofrandă și mulțumire Divinității pentru recoltele obținute și cu speranța că Dumnezeu le va mai da și în anul următor aceleași recolte, dacă nu și mai bune. Perioada de sfârșit de vară și toamnă este mai săracă în obiceiuri tradiționale.

În ajunul Crăciunului, mai există încă obiceiul colindului. De asemenea, un frumos obicei, adevărat spectacol tradițional care se practică în fiecare an între Crăciun și Anul Nou, este „Iancu Jianu”. Un grup de tineri îmbrăcați național și în costume de epocă precum Iancu Jianu, Polițistul, Turcul, 2 Haiduci, Mireasa, Ciobanul, Vânătorul, călări pe cai înșeuăți recită și dialoghează pe un text cu tentă istorică, creând practic acel spectacol de teatru popular pe care oamenii îl apreciază, făcându-le plăcere să-l vadă în fiecare an.

Pe lângă obiceiurile calendaristice, în comunitatea locală se mai practică și acele obiceiuri tradiționale specifice ciclului vieții, precum: obiceiuri la naștere, obiceiuri ale copilăriei și adolescenței, obiceiuri la căsătorie, obiceiuri la moarte.

Ca obicei al ciclului vieții, nunta constituie, prin tradiție, un ceremonial compus din mai multe momente, faze sau etape, precum: pețitul (înțelegerea), pregătirea nunții, invitarea la nuntă și nunta propriu-zisă.

CREDINȚE ȘI PRACTICI MAGICE

În general, credințele și practicile magice în zonă au dispărut, deși descântecele, ghicitul în bobi, în palmă, în ghioc, încă se mai practică sporadic. Cele care le mai practică sunt femeile bătrâne și țiğănci.

În ceea ce privește medicina populară, în zonă încă mai este practică de către cei cu vârste de peste 50 de ani. Ca plante cu efecte benefice sănătății oamenilor întâlnim florile de tei, mușetelul, cimbrul, sunătoarea, ceapa coaptă, pir, scaieți, teci de fasole uscate, ciocălăi etc.. Acestea se folosesc fie ca infuzii sau apă în care se fierb plantele și cu care se face baie.

PORTUL POPULAR

În general, portul popular în zonă a dispărut. Se mai poartă costumul popular de către copii sau tineri, cu diferite prilejuri precum: serbările școlare, festivaluri sau serbări câmpenești. Înainte, aici femeile confecționau acasă pentru băieți costumul mocănesc. Acest port a fost adus în zonă prin coborârea de pe Argeș sau Vâlcea a mocanilor, ciobani al căror port, datorită frumuseții elementelor decorative a fost preluat de localnici. Costumul femeiesc în zonă poate fi descris astfel: costum cu boscele, costum cu boscea în spate și șorț țesut în față. Ca motive pe boscele, cămașă și șorț, întâlnim atât motive florale, trandafiri și alte diferite flori și motive geometrice ca romburi, triunghiuri, cămășile cusute cu șabace în culori roșu, negru, albastru, galben, culori care se întâlnesc și pe șorț și boscele. Cămășile sunt drepte, bătrânești, cu mânecile prinse din umeri. Acest tip de cămașă se mai poartă și astăzi de către femeile vârstnice.

Costumul bărbătesc se compune din cămașă lungă și izmene largi. Tot aici puteau fi întâlniți nădragi din ață țesută în casă în patru ițe. Ca tip de cămăși bărbătești aici întâlnim cămașa dreaptă lungă bătrânească, cămașa scurtă și cămașa cu platcă. Cămașa bărbătească era cusută cu motive geometrice, cusătură cu tip muscă, cu ciucuri la gât.

În prezent, în cadrul comunei Lunca nu se mai confecționează costumul popular.

ARTA POPULARĂ

Arta populară în zonă s-a manifestat mai pregnant cu ani în urmă. Chiar dacă mai sunt câțiva meșteșugari precum rotari, tâmplari, jocari, cizmari, țesătoare, nu se poate afirma că aceștia fac în totalitate artă populară.

Faptul că bărbații și-au îndreptat pașii spre șantier și chimie, femeile asupra muncii câmpului, a condus la împușinarea creatorilor de artă populară și, cu excepția câtorva femei preocupate de frumos pentru a-și împodobi casele, la dispariția acestora.

De subliniat faptul că în comuna Troianul a existat un creator de instrumente populare – vioară. Celelalte meșteșuguri în general s-au perpetuat pentru profitul material.

ARHITECTURA POPULARĂ TRADIȚIONALĂ

În general, comuna Troianul s-a schimbat ca stil arhitectural. Casele sunt conform tradiției, cu trei camere: camera de curat (de la drum), camera de la mijloc (ogeacul) – acum sufragerie și camera de zi, în care se locuiește cotidian. În ultimul timp oamenii au mai construit la capul casei o aplecătoare în care s-au mutat, lăsând casa mare mobilată în așteptarea oaspeților. Casele sunt făcute din pământ bătut, cu excepția câtorva zeci, făcute de gospodarii mai înstăriți din cărămidă. În ultimul timp s-au mai construit câteva din B.C.A. (înlocuitori). Casele sunt tencuite cu var, ciment și nisip, apoi stropite și dată culoare. Tencuiala constituie o protecție împotriva ploilor și ninsorilor. Pe tencuială (strobeașă) oamenii au cerut meseriașilor (zidari) să încrusteze elemente decorative pe motive geometrice, ca: romb, hexagon, triunghi etc. culorile folosite în zonă la case sunt: gri, cărămiziu, vernil, galben.

FOLCLORUL

Căminul cultural nu dispune de arhive sau colecții din folclorul literar. De asemenea, nu sunt nici formații de teatru folcloric.

Din punctul de vedere al muzicii se poate sublinia că se tinde spre continua perfecționare, deși acest folclor așa-zis modern lasă de dorit atât prin text – aproape fără nici un fior liric, versuri confecționate pentru ureche, nu pentru suflet – și melodicitate adaptată textului, o melodicitate nedistinctă pentru fiecare piesă.

Chiar dacă starea culturii populare în comuna Troianul nu se ridică la nivelul la care s-ar fi dorit, nici căminul cultural nu se poate implica prea mult din lipsă de bani, aparatură, o slabă colaborare cu cadrele didactice și dezinteres mai ales din partea tinerilor pentru obiceiul tradițional, folclor, creația populară și în general pentru frumosul izvorât din tradiție.

Bibliografie:

Fox R., *Anthropologie de la parente*, Gallimard, Paris, 1972

Franz Boas, *Antropologie generală*, New York, 1933

James George Frazer, *The Scope of Social Anthropology*- În *Psyche's Task*-Londra,

1913//V.V.Caramelia, *Antropologia socială și culturală*//*Studii și cercetări de antropologie*, 1970

Simion Mehedinți, *Opere alese*, Editura Științifică, 1967, p. 251

Ștefan Augustin Doinaș în *Eu și ceilalți, în Secolul 21, Alteritate*, Nr. 1-7/2002

FANTASTIC VIEWS IN THALASSA DE AL. MACEDONSKI

Ramona NICOARĂ (BLEDEA)

PhD Candidate,

Technical University of Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord, Baia Mare

Coordonator doctorat: Prof. univ. dr. Gheorghe Glodeanu

Abstract: The novel „Thalassa” by Al. Macedonski shocks with the narrative technique emptied of epic and narrative thread. This feature makes it unique in Romanian literature at that time, so it seems a failed experiment, with no chance of success, but it is only the beginning for the “lyrical” novel with rich artistic phrases.

Dreams are for Thalassa the means of attaining the ideal, the means of overcoming the condition, a mirage of which he is seduced. The dream becomes the second reality, a compensatory space, which materializes making it possible to restore the ancestral couple, the androgyne, by uniting the feminine principle with the masculine principle. With the help of the dream, the young man restores the lost realm of Paradise. Adrian Marino considers that for Macedonski the dream is an unconscious, fantastic means of withdrawing from lucidity.

Keywords: Thalassa, dreams, novel, fantastic, Macedonski

Macedonski este primul nostru poet modern cu care ”se deschide o lungă ceartă între conștiință și poezie”¹. Crezul lui artistic este susținut în numeroase articole propagandiste precum *Despre logica poeziei* (1880), *Poezia viitorului* (1892), *Despre poezie*, (1895), *În pragul secolului* (1899), de operele lirice, epice și dramatice.

Proza macedonskiană reflectă pe deplin spiritul vulcanic al scriitorului care defulează în proză ceea ce nu putea fi transmis în poezie. În multe proze, ironia este un mijloc de a-și face cunoscute concepția despre lume. Categoria fantasticului care inundă unele texte narative dau valoare prozei și o ridică la nivel de artă.

Capacitatea de a surprinde interiorul conștiinței umane prin elementele de psihanaliză relevă o profundă evoluție în actul creației. Prozele fantastice sau științifico-fantastice sunt prețioase atât pentru conținutul abordat cât și pentru noutatea tehnicii narative.

Fantasticul descătușează fantasmеle, obsesiile, temerile, fiind rezultatul diferențierii dintre mimesis și phantasia. Se naște din real pentru a contrazice realul, se organizează după legi proprii care refuză cauzalitatea, cronologia, raționalitatea, veridicul, lumea tradițională care exista până în acel moment.

Macedonski diferențiază viața conștientă de cea ideală, nocturnă, asemea scriitorilor romantici care au fost influențați de filozofia lui Arthur Schopenhauer care susținea ideea vieții ca vis. În *Thalassa*, prezența onirismului se împletește cu extazul și iluzia.

Scriitorul nu face altceva decât să se întrebe despre dualitatea existenței, să pătrundă în abisurile conștiinței umane și să atribuie visului toate trăsăturile realității.

¹ Manolescu, N., *Metamorfozele poeziei*, Ed. Timpul, Reșița, 1996, p 11-12.

Personajul principal, Thalassa, se zbate între real și oniric care primește trăsături cotidiene încât suntem bulversați de incertitudine, suntem captați în fantastic. Cele două realități, diurnă și nocturnă, se întrepătrund, ajungând să se confunde.

Visele sunt pentru Thalassa mijloace de atingere a idealului, pentru depășirea condiției, un miraj de care este sedus. Visul devine a doua realitate, un spațiu compensatoriu, care se materializează făcând posibilă refacerea cuplului ancestral, al androgenului, prin unirea principiului feminin cu principiul masculin. Cu ajutorul visului tânărul reface tărâmul pierdut al Paradisului. Adrian Marino consideră că pentru Macedonski visul este un mijloc inconștient, fantastic de retragere din luciditate.

Romanul șochează prin tehnica narativă golită de epic și de firul narativ. Această trăsătură îl facea unic în literatura română în acea perioadă, de aceea pare un experiment eșuat, fără sorți de izbândă, dar este doar începutul pentru romanul „liric” cu bogate fraze artistice.

Insula sugerează Paradisul primordial în care cei doi îi simbolizează pe protopărinții umanității, Adam și Eva. Cuplul izolat pe insulă vrea să reconstituie ce s-a pierdut în timpurile fericirii primordiale, în illo tempore. Thalassa și Caliope, prin unirea lor erotică, urmăresc refacerea androgenului și prin urmare a divinului.

Insula exacerbează simțurile prin policromie intensă, prin peisajul deosebit. În acest topos, răul coexistă cu binele fapt marcat de prezența șerpilor ca simbol al păcatului. Tabloul vizual este completat senzorial de sunetele mării care invadează marginile insulei, dar și de vibrațiile naturii.

Thalassa este o fire celestă pentru că admiră soarele, luna și stelele. Numele personajului este legat de strigătul ostașilor din scrierile lui Xenofon când vedeau marea: „Thalassa! Thalassa!”. Personajul se remarcă printr-o frumusețe deosebită, prin inhibarea dorințelor sexuale, pe care le refulează în pasiunea pentru lectură. Se pare că amânarea activității sexuale va avea repercursiuni asupra psihicului său. Thalassa se zbate între cele două chemări ale spiritului spre lumină, spre sacru și spre întuneric, spre profan.

Golul sufletesc al lui Thalassa și reacțiile trupesti sunt exacerbate de elementele cadrului natural care rezonază în coardele sensibile din lăuntrul său. Maladia sufletească a personajului se datorează și sorții care de la început îl aruncă în lume lipsindu-l de protecția maternă, de care ar avea nevoie și care se transformă într-un complex al inadapării. Thalassa atribuie mării rolul de suport compensator pentru a înlocui afecțiunea maternă.

În acest spațiu, Thalassa se întoarce spre origini pentru a putea reface androgenul, ființa primordială, perfectă, prin iubire absolută. Aici, comunicarea cu sferele superioare se realizează prin vis. Tărâmul din grotă este un spațiu fantastic, care amintește de credințe și ritualuri străvechi, ancestrale. Din punct de vedere psihanalitic, este descoperirea sinelui, a subconștientului care ascunde visele și aspirațiile diurne, este tărâmul în care prin imaginație acestea se pot realiza.

În singurătate, timpul și spațiul își pierd trăsăturile fizice, căpătând valori simbolice. Thalassa este trimis în illo tempore, unde are loc o transformare interioară, se preschimbă în eros.

Momentul erotic macedonskian presupune amestec între ideal, senzual, carnal. Prin iubire se dorește atingerea sublimului, iubitul fiind printre puținele ființe care au acces la absolut, ca în operele eminesciene. Caliope reprezintă pentru Thalassa întruchiparea propriilor viziuni. Prin ea, Thalassa devine un creator care reface actul biblic de creare a femeii. Personajul feminin se aseamănă cu personajul biblic, Eva, pentru că îl face să-și piardă inocența, inițiindu-l erotic prin ademenire.

Adrian Marino afirma că dragostea pentru Macedonski este „Marriage of Heaven and Hell”. Idealul erotic presupune un moment thanatic prin care latura umană este anihilată pentru a trăi fericirea în veșnicie, deși depășirea condiției presupune un act violent de intrare și de acceptare a morții pentru a atinge idealul.

Uciderea Caliopei pe altarul sanctuarului are o valoare ritualică, simbolică, deci nu trebuie judecată după regulile morale actuale. Viața în afara societății, pe insulă, în care timpul și spațiul își pierd atributele fizice obișnuite, este o reflexie a lumii mitice dincolo de Bine și Rău. Omorul și sinuciderea sunt mijloace rituale de unire și de integrare în absolut.

Prin acest roman, Macedonski sondează dimensiunea abisală a sufletului uman și prezintă ritualul divizării și unificării Cosmosului. Uciderea Caliopei simbolizează eradicarea ispitirii și împotrivirii, după cum scriitorul afirmă prin vocea naratorului:

„omorâse pe Caliope - nu pe femeie, ci pe vecinica împotrivire și ispită - pe cea prin care mor mai toți bărbații - pe bestia din care iadul și-a făcut unealta din ziua de când Dumnezeu a scos-o din coastele lui Adam...”²

Proza macedonskiană este presărată de subiectivitate, memorialistică, de vise regresive sau anticipative, elemente naturaliste, de radiografii ale conștiinței umane, pe care scriitorul le filtrează din propria conștiință. Scriitorul își trage seva creației din propriul eu pe care, apoi, îl proiectează într-un cadru potrivit. Adrian Marino afirma că Macedonski este incapabil să imagineze:

„Ceea ce pare „imaginație” în proza sa este în realitate sau descriere de tip „estet”, pe bază de imagini trăite și înfrumusețate, în sensul unei compensații dorite; sau elaborare artistică de tip „parnasian”; sau, în sfârșit, memorialistică abia romanțată.”³

Le calvaire de feu (1906) sau în versiune românească *Thalassa. Marea Epopee* (1916) este opera cea mai complexă a scriitorului, în ea putem regăsi toate tendințele prozei lui Macedonski alături de ideile sale filozofice:

„ (...) Thalassa este scrierea care exprimă, poate, cel mai bine pe Macedonski, în aspirațiile și tendințele adânci ale ființei sale, ilustrând în modul cel mai complet, cu mare bogăție analitică, într-o proză somptuoasă, foarte încărcată, de factură barocă, sensul fundamental al întregii sale opere.”⁴

Prin această lucrare Macedonski se ridică la cerințele prozei europene. O parte din ideile romanului pot fi regăsite și în alte lucrări universale precum *Dafnis și Chloe* de

² Macedonski, Alexandru, *Opere. I. Versuri. Proză în limba română*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, Ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, Introducere de Eugen Simion, București, 2004, p. 1383-1384.

³ Marino, Adrian, *Opera lui Alexandru Macedonski*, EPL, București, p. 542.

⁴ *Ibidem*, p. 547.

Longos, pe care sriitorul o amintește, sau *Trionfo della morte* de D'Annunzio, în care eroul este obsedat de absolutul erotic devine nemulțumit de iubita lui pe care o va ucide în final. Macedonski va proceda la fel ca D'Annunzio prin sacrificarea cuplului. Moartea este văzută ca mijloc de transcendere în eternitate, în absolut.

O trăsătură care apare și în celelalte proze este descrierea care în roman este mai amplă și se ridicată la rang de artă:

„Acum ea oscilează între somptuozitatea plastică, de tip parnasian, sclipitoare, cristalină, policromă, și perspectiva grandioasă, cu deschideri cosmice, catastrofale, a elementelor dezlănțuite.”⁵

Dumitru Micu consideră că prin Macedonski se impune proza „artistică”. Însă, dacă vom studia mai atent textele în proză, vom constata că Macedonski poate fi numit precursorul prozei moderne. Operele *Între cotețe* și *Thalassa* sunt proze care anticipează unele scrieri ale lui Franz Kafka, Dino Buzzati în care o familie ajunge să fie înrobite de o colonie de șobolani sau de povestirea lui Vasile Voiculescu *Sezon mort*. Ipostaza onirică utilizată este realist fantastică.

Conținutul și tehnica acestei opere literare în proză sunt excentrice, inovatoare de cele mai multe ori dacă ținem cont de momentul în care a fost scrisă. În acest sens, criticul literar Adrian Marino afirma:

„În cuprinsul strict al literaturii române, Thalassa întrunește condițiile scrierilor singulare, originale, într-un fel de „avangardă”, fără succesiune directă.”⁶

BIBLIOGRAFIE

EDIȚIILE OPERELOR INVESTIGATE

MACEDONSKI, Al., *Thalassa*, Editura Tana, Mușătești, 2008.

MACEDONSKI, Alexandru, *Thalassa*, Editura Mondero, București, 1993;

MACEDONSKI, Al., *Opere, I. Versuri, Proza în limba română*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, București, 2004;

MACEDONSKI, Al., *Opere, II. Dramaturgie, Traduceri și adaptări în limba română, Versuri, Proză, Dramaturgie în limba franceză*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, București, 2004;

MACEDONSKI, Al., *Opere, III. Publicistică Literatorul*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, București, 2004;

REFERINȚE TEORETICE ȘI CRITICE

Angheliescu, M., *Al. Macedonski - Poemele <<Noptilor>>*, Ed. Albatros, 1972;

Beșteliu, Marin, *Alexandru Macedonski și complexul modernității*, Scrisul Românesc, Craiova, 1984;

Ciopraga, Const., *Literatura română între 1900 și 1918*, Ed. Junimea, 1970;

Dumitriu, Dana, *Prefață la <<Al. Macedonski - Poezii>>*, Ed. Minerva, București, 1972;

Glodeanu, Gheorghe, *Orientări în proza fantastică românească*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014;

Glodeanu, Gheorghe, *Poezie și poetică*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010; Lefter 2000: Ion Bogdan Lefter, *Recapitularea modernității. Pentru o nouă istorie a literaturii române*, București, Editura Paralela 45.

Glodeanu, Gheorghe, *Între real și imaginar. Incursiuni în proza fantastică franceză din secolul al XIX-lea*, Editura Eikon & Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020.

⁵ *Ibidem*, p. 551.

⁶ *Ibidem*, p. 554.

- Lintvelt, Jaap, *Încercare de tipologie narativă*, Editura Univers, București, 1994;
- Lovinescu, Eugen, *Scrieri 1, Critice*, EPL, București, 1969;
- Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, Editura 100+1 Gramar, București, 1998;
- Manolescu, Nicolae, *Teme*, Ed. Cartea Românească, București, 1971;
- Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol. 1 *Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea, Umanismul, Clasicismul, Barocul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991;
- MARINO, A., *Dicționar de idei literare*, Editura Eminescu, București, 1973;
- Marino, Adrian, *Opera lui Alexandru Macedonski*, EPL, București, 1967;
- Marino, Adrian, *Viața lui Alexandru Macedonski*, Editura Pentru Literatură, București, 1966;
- Negoîtescu, I., *Istoria literaturii române*, Ed. Minerva, București, 1991;
- Negoîtescu, I., *Scriitori moderni*, Ed. Eminescu, București, 1966;
- Popescu, Florentin, *Necunoscutul Macedonski*, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, București, 2005.
- Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, vol. III, 1944-1984, Ed. Minerva, București, 1987;
- Todoran, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*, Editura Univers, 1973;
- Vianu, Tudor, *Opere*, Ed. Minerva, București, 1972;

THE MYTH OF THE ANDROGYNOUS BEING. PERSPECTIVES

Gavril Vasile BĂBAN

PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University
Center, Baia Mare

Abstract: The myth of the androgynous being is one that brings forward one of humanity's deepest desires, that of experiencing the perfect love. Regardless of all the changes that accompanied the evolution of the human race, we still long to find our soul mate and to somehow recover our long lost privileges.

Therefore, the androgyne being is a symbol of love and hope, a concept still very much alive today, maybe because we need to dream in order to live.

Keywords: androgyne, myth, idealized love, soul mates, energy.

Idealul iubirii perfecte este unul universal, profund uman și, implicit, neschimbat, în pofida uluitoarelor progrese ale omenirii. Omul visează în continuare la iubirea deplină, văzută ca mod ultim de cucerire a fericirii. Această relație idealizată este văzută ca superioară și aproape imposibil de găsit, raportat la relațiile efemere considerate, de cele mai multe ori, forme de compromis.

Chiar și în context actual, mitul cel mai reprezentativ pentru ilustrarea conceptului de suflete pereche rămâne, fără îndoială, cel al androginului – ființă care reunește ambele sexe și care este, astfel, simbolul întregului. Modul în care androginul este descris diferă – poate fi prezentat ca hermafrodit, reprezentat fie în plan vertical, caz în care jumătatea dreaptă a corpului (de exemplu) este feminină, iar cealaltă are caracteristici masculine, fie în plan orizontal, în care jumătatea superioară a corpului aparține unui sex, iar jumătatea inferioară are atributele celuilalt. În alte cazuri, androginul este descris ca fiind compus din două persoane lipite una de cealaltă, care formează astfel un singur trup.

Este de reținut, însă, că deși cele două concepte – androgin și hermafrodit – nu au întotdeauna exact același înțeles în context contemporan, acestea fac referire la forme de reconciliere a contrariilor și de îmbinare a celor două tipuri de energii – masculină și feminină (sau intuitivă și rațională, în termeni folosiți de psihologii care evită asocierea celor două tipuri de energie și gândire cu sexul). Prin urmare, trebuie subliniat faptul că androginul și/sau hermafroditul nu sunt doar o unire a celor două sexe, ci și unirea unor energii complementare.

În „Dicționarul de simboluri și arhetipuri culturale”, Evseev definește androginul ca fiind „simbolul nediferențierii originare, al ambivalenței, armonizării și contopirii contrariilor, totalității, autarhiei, plenitudinii, al unității divine”¹, iar în lucrarea *Androgyny: Toward a New Theory of Sexuality*, June Singer definește, la rândul său,

¹ Ivan EVSEEV, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. AMARCORD, Timișoara, 1994, p. 16;

androgenul ca arhetip al psihicului uman, entitate care cuprinde în sine cele două sexe și care încapsulează o extraordinară energie creatoare:

„In its broadest sense, androgyny can be defined as the One which contains the Two; namely the male (andro), and the female (gyne). Androgyny is an archetype in the human psyche, it continually represents itself in myths and symbols which have the capacity – ig recognized and invoked – to energize the creative potency of men and women in ways that most people hardly imagine today.”²

Androgenul este o figură arhetipală. Mircea Eliade notează că „androgenul, de altfel, nu e decât o copie după tipul ideal al zeului. Divinitatea ea însăși este androgină, pentru că divinitatea totalizează contrariile”³. În acest mod se explică profunda nostalgie a regăsirii sufletului pereche – prin refacerea arhetipului se vizează întoarcerea la starea originară de fericire. Practic, căutându-l pe celălalt nu facem decât să ne căutăm pe noi, încercând să ne recompunem sau, așa cum afirmă Platon în „Banchetul”, „dragostea nu este decât dorința noastră pătimașă de a fi din nou întregi”.

În perspectiva lui Karen Massetti – Miller, omul a observat încă de la început polaritatea masculin – feminin reprezentată de cele două sexe și a fost convins că în timpuri demult uitate nu a existat nici un fel de diviziune sexuală, „that man and woman (symbolizing the dual aspects of mind and nature) existed as one complete, resolved unit”⁴. În plus, autoarea susține că în culturile estice unitatea completă la care face referire este atribuită zeilor creatori, care au trebuit să se separe pentru a da naștere universului.

Pe de cealaltă parte, așa cum observă Joseph Campbell, în miturile vestice Creatorul rămâne întreg, separarea fiind atribuită creaturilor (așa cum este cazul cuplului Adam și Eva din tradiția iudeo-creștină).

Conceptul de androgen se regăsește, în forme asemănătoare, în majoritatea miturilor și credințelor religioase – poate fi identificat în texte din Mesopotamia, dar și din spațiul Indo-European, în povestirile aborigenilor din Australia și ale triburilor de pe continentul african, dar și în mituri din cele două Americi. Caracterul androgen este considerat adesea un privilegiu, astfel că zeii (de regulă cei supremi) sunt percepuți ca fiind androgini, acesta fiind și un mod de a explica apariția/existența celor două sexe.

„The creative potential of the androgynous fusion is often communicated through mythic and religious symbolism. Mythological images often implice that holiness is hermaphroditic (androgyny in phisical form), for if holiness is wholeness, the complete human being is at once male and female.”⁵

² June Singer, *Androgyny: Toward a New Theory of Sexuality*, Anchor Press, 1976;

³ Mircea ELIADE, *Mitul reintegrării*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 65

⁴ Karen Massetti – Miller, „Symbols of Sexual Separation and Androgyny in Myth and Religion”, 1982, California, p. 6, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED221453.pdf> (data accesării: 01.10.2021);

(t.n.: „bărbatul și femeia, simbolizând aspectele duale ale minții și ale naturii, au existat în unitate completă”)

⁵ *Ibidem*, p. 9;

(t.n.: „Potențialul creator al fuziunii androgine este adesea comunicat prin simbolismul mitic și cel religios. Imaginile mitologice sugerează adesea faptul că divinitatea este hermafrodită (androgenul în formă fizică), iar dacă divinitatea este completă, atunci și ființa umană completă este simultan bărbat și femeie.”)

Prin urmare, sunt frecvente reprezentări ale diverselor divinități sau ființe superioare ca fiind simultan de sex masculin și de sex feminin.

De exemplu, în Rig-Veda este menționat zeul Dyavaprihithi, considerat una dintre cele mai vechi figuri androgine din spațiul Indo-European. Acesta se simte singur și își dorește o pereche ce apare tot din el, dar din cauză că își dublează dimensiunile cade și cele două jumătăți se separă, devenind soț și soție.

„In the beginning this world was Soul [ātman] alone, in the form of Purusa [the Man]. He had no joy, and desired a second. Now he was as large as a woman and a man in a close embrace, and so he caused his self to fall into two pieces, which became a husband and wife. Therefore it is said, *Oneself is like a half-fragment*.”⁶

De altfel, așa cum arată și Wendy Doniger O’Flaherty în lucrarea *Women, Androgynes, and Other Mythical Beasts*, majoritatea figurilor androgine din miturile indiene sunt, la bază, de sex masculin – bărbați care au posibilitatea de a da naștere la fel ca femeile. Unul dintre exemplele oferite de autoare este cel al zeului Prajapati „a well-known male god, who is suddenly endowed with a womb and breasts”⁷. Este de interes, însă, că transformările și actele creatoare unilaterale de acest tip sunt rezervate bărbaților, nefiind identificate și cazuri în care o persoană de sex feminin să fie brusc înzestrată cu organe genitale masculine și să dobândească posibilitatea de a se reproduce singură.

„On the other hand, it does not happen that some woman or goddess suddenly finds herself endowed with a phallus or, to her surprise and ours, becomes able to produce children all by herself.”⁸

Karen Massetti – Miller oferă un exemplu din iconografia budistă – aceasta face referire la Bodhisattvas (ființe iluminate, care își amână intrarea în paradis pentru a încerca să îi ajute și pe alții să atingă aceeași stare), care sunt adesea ilustrați ca fiind hermafrodiți. Autoarea îl menționează pe Bodhisattva Avalokiteshvara (una dintre cele mai populare figuri din legendele budiste, reprezentând compasiunea și mila), care deși are un nume masculin apare în formă (aproape) feminină.

Una dintre figurile mitologiei grecești, fiul lui Hermes și al Afroditei, Hermafrodit, este emblematic pentru imaginea ființei care întrunește ambele sexe. Probabil că una dintre primele surse care prezintă această istorisire este lucrarea lui Ovidiu „Metamorfoze”, în Cartea IV. Pretextul istorisiei este cel de a explica motivul pentru care

⁶ Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad 1.4.3–4 citat în „Androgynes” în *Encyclopeida.com*, <https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/androgynes> (data accesării: 01.08.2021);

(t.n.: „La început în lume era doar sufletul singur, sub forma unui bărbat. El însă nu avea nici o bucurie și își dorea o pereche. Apoi a devenit mare cât o femeie și un bărbat într-o strânsă îmbrățișare, astfel că a căzut și s-a desfăcut în două părți, care au devenit soț și soție. Astfel se spune că *Unul este doar jumătate*.”)

⁷ Wendy Doniger O’Flaherty, *Women, Androgynes, and Other Mythical Beasts*, University of Chicago Press, Chicago, 1980, p. 28;

(t.n.: „un zeu bine-cunoscut, care este brusc înzestrat cu sâni și pânțece”)

⁸ *Ibidem*, p. 28;

(t.n.: „Pe de cealaltă parte, nu se întâmplă ca vreo femeie sau vreo zeiță să descopere că a fost dintr-o dată înzestrată cu un falus sau că, spre surprinderea ei și a noastră, poate produce copii de una singură.”)

apele râului Salmacis sunt considerate nefaste (se afirmă că râul în cauză ar avea proprietatea de a-i efemina pe cei care se scaldă în el).

Textul descrie cum nimfa Salmacis (care este una aparte, considerată rebelă întrucât nu își îndeplinea sarcinile) se îndrăgostește de un tânăr frumos, dar a cărui origine nu este menționată chiar de la început. Ulterior aflăm că tânărul adolescent este fiu de zei, părinții săi fiind Hermes și Afrodita. Acesta se scaldă în apa aflată în mijlocul unei păduri, când este abordat de nimfa care își declară dragostea pentru el. La propunerea lui Salmacis, tânărul chiar roșește (fiind în acest fel subliniată inocența sa), dar „roșeața feței îl făcea și mai frumos”, amintind de „culoarea merelor ce atârnă în pomii bătuți de soare”. Hermafrodit reușește, însă, avansurile nimfei și amenință să plece – „Încetează, sau fug și te las singură în aceste locuri”. Salmacis se preface că renunță, dar nu face decât să se ascundă în apropiere și să îl privească în timp ce el înoată. Nimfa „arde de dorința îmbrățișării”, se dezbracă și sari în valuri, unde „se prinde de tânăr cu toată împotrivirea lui”.

Pe măsură ce el se luptă să scape, ea „îl înlănțuie ca un șarpe (...) sau ca iedera care de obicei se împletește în jurul trunchiurilor lungi sau, în sfârșit, ca o caracatiță care ține dușmanul prins sub apă, întinzându-și din toate părțile brațele pentru a-l înlănțui.”

În această stare, Salmacis le-a cerut zeilor să o unească pentru totdeauna cu fiul lui Hermes, iar zeii i-ar fi ascultat dorința. Astfel, cei doi au fost uniți într-un singur trup și s-a considerat că a apărut un al treilea sex.

„Nimfa știa că în apă tânărul nu era o pradă care să-i scape, și lipindu-se de el îi spuse: Ești crud, dar zădarnic te-i zbate; Nu-mi vei scăpa; o zei, niciodată nu vină ziua menită să ne despartă pe unul de altul!. Zeii i-au împlinit rugămintea, au împreunat cele două trupuri, îmbrățișarea lor strânsă păstrînd o singură formă-ndoită; / N-o poți numi nici bărbat nici femeie, căci pare că este / Și una și-alta, nici una, nici alta.”

La rândul său, Platon vorbește despre femei (fiice ale pământului) și bărbați (fii ai lunii), dar și despre un al treilea fel de ființă umană, una care reunește ambele sexe (progenituri ale lunii), de unde și denumirea de androgin – din punct de vedere etimologic, cuvântul fiind compus din termenii care înseamnă *bărbat*, respectiv *femeie*. În *Banchetul*, Platon subliniază ca astfel de ființe au trăit cu mult timp în urmă – practic gânditorul elen afirmă certitudinea existenței lor la un moment din istorie, însă nu oferă indicii cu privire la o fixare a lor pe axa temporală.

„Iată, cândva, demult, noi nu eram alcătuiți cum suntem acum, eram cu totul altfel. În primul rând, oamenii erau de trei feluri, nu de două ca acum, de fel bărbătesc și de fel femeiesc, ci și de un al treilea fel, care era părtaș la firea fiecăruia dintre cele două. Însă din acesta a rămas doar numele, ființa lui a pierit din lume. Făptura aceasta omenească din vremurile acelea era un bărbat-femeie, un androgin, iar alcătuirea lui, ca și numele, ținea și de bărbat și de femeie. Din el, cum spuneam, a rămas doar numele, iar și acesta numai ca poreclă de ocară. În al doilea rând, înfățișau, toate trei, ca un întreg deplin și rotund, cu spatele și cu laturile formând un cerc.” (Platon, *Banchetul*)

În lucrarea „Despre personajul feminin. De la Eva la Simone de Beauvoir”, Carmen Dărăbuș se oprește asupra celor trei tipuri de ființe umane descrise de Platon și a originilor diferite ale acestora: „Originea elementului masculin este solară, cea a

elementului feminin – telurică, iar androginul este selenar – de unde și forma rotundă ca a celor trei elemente care le-au generat.”⁹ Autoarea subliniază că elementul definitoriu al androginilor este tocmai forța care provenea din perfecțiunea acestora și care „le-a permis să-i înfrunte pe zei, astfel că zeii au decis să-i împartă, fiecare să devină jumătatea mai slabă și neliniștită a întregului.”¹⁰

Perefecțiunea androginului a atras însăși gelozia zeilor, care, deși ființe superioare, au în mitologia greacă slăbiciuni umane. Deci pentru ființa androgină, perfecțiunea este și generatorare de forță, dar este și punctul vulnerabil care a dus la desfacerea acestuia în două jumătăți.

Androginul reunește, așadar, două energii complementare – masculină și feminină și, implicit, toate atributele și valențele acestora. Jung, de exemplu, vorbește despre arhetipurile feminine și masculine pe care le numește *anima*, respectiv *animus*, afirmând că „every man carries a woman within himself”¹¹. Adepții lui Jung consideră, la rândul lor, că femeia experimentează energiile masculine (*animus*) sub forma unor trăsături precum inițiativa, curajul sau gândirea obiectivă, iar în cazul bărbaților *anima* se manifestă prin presimțiri, temeri sau gânduri ce pot fi catalogate ca iraționale, dar și prin relația cu subconștientul.

Cu toate că în ziua de azi impactul teoriilor lui Jung este redus, psihologii vorbesc în continuare despre trăsături precum cele menționate anterior – chiar dacă nu mai sunt atribuite în mod obligatoriu unui sex. În psihologia modernă, se vorbește despre abilitățile emisferelor cerebrale și despre rolul acestora, fiind recunoscute diferențele dintre emisfera stângă și cea dreaptă (o jumătate intuitivă și una rațională). Indiferent dacă această polaritate psihologică este recunoscută și privită din perspectiva genurilor sexuale sau nu,

starea de echilibru și de bine a individului nu poate fi obținută decât prin integrarea coerentă a celor două laturi.

Ființa androgină încapsulează, astfel, o serie de (aparente) contradicții, aspect care nu o îndepărtează, ci o apropie de divinitate și formele în care este percepută. După cum afirmă și Eliade în *Mitul reintegrării*, „orice divinitate este polară, căci ea cuprinde toate formele și posibilitățile. Iahve este bun și mânios în același timp. Dumnezeu, așa cum a fost cunoscut chiar de către cei mai desăvârșiți oameni, teologii și misticii, este *însăpăimântător și blând*.”¹² Această polaritate este una benefică, întrucât orice pas în față se bazează, în fapt, pe tensiunea generată de elemente contradictorii.

În studiul „Symbols of Sexual Separation and Androgyny in Myth and Religion”, Karen Massetti – Miller susține că polaritatea individului este extrem de importantă în dezvoltarea sa, astfel că a devenit una dintre temele majore identificabile în mituri din aproape toate culturile. În viziunea autoarei, preocuparea omului pentru acest aspect al

⁹ Carmen Dărăbuș, *Despre personajul feminin. De la Eva la Simone de Beauvoir*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2004, pp. 7-8;

¹⁰ *Ibidem*, pp. 7-8;

¹¹ Carl Gustav Jung, *Man and His Symbols*, Anchor Press, New York, 1988, p. 26;

(t.n.: „fiecare bărbat are în sine o femeie”)

¹² Mircea Eliade, *op. cit.*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 65;

identității sale se manifestă în istorisirile despre crearea și separarea sexelor, dar și în eforturile de a le reuni sub simboluri asociate androginului.

„Because this polarity within the individual plays such an important part in individual growth, it has become a major preoccupation in almost every culture. This concern is communicated through the popular traditions of myth and religion, where it manifests itself in such forms as stories of creation and separation of sexes, and subsequent efforts to unite male and female forces through symbols of androgyny.”¹³

După separarea ființei androgine rămâne, totuși, erosul, înțeles ca forță magnetică ce alimentează eforturile depuse de om în căutarea jumătății pierdute. Reconcilierea masculinului și femininului într-un singur trup simbolizează, la nivel, ideal, perfecțiunea, unitatea deplină, omul perfect, abundența, fertilitatea și chiar divinitatea. Refacerea ființei androgine marchează o întoarcere la starea privilegiată a începuturilor (o regresie fericită) și o întoarcere în Paradisul original, dar reprezintă și o „cheie a Cunoașterii”¹⁴.

Printre formele de refacere simbolică a androginului se numără ritualurile sexuale, precum cele din credințele Tao sau hindusă, al căror scop nu este acela de a procrea, ci de a-i ajuta pe bărbat și pe femeie să refacă imaginea omului complet.

În tradiția creștină, însă, căsătoria este văzută ca fiind „the ideal relationship between the sexes, in which man and woman come together in a permanent union dedicated to the glory of God and the regeneration of life through children”¹⁵. După cum arată și Michel Philippe Laroche în *Un singur trup – Aventura mistică a cuplului*, căsătoria este o instituție paradisiacă, întrucât „unirea dintre bărbat și femeie datează încă dinainte de cădere, chiar încă dinaintea păcatului strămoșesc. Iar amintirea acestei comuniuni primordiale este unul dintre semnele mistice ale profunzimii spirituale a căsniciei.”¹⁶

În timp, mitul androginului se transformă, dar nu se pierde. Într-o formă sau alta, rămâne unul dintre miturile esențiale, definitorii, iar simbolurile cheie asociate acestui mit rămân constante. Iubirea, respectiv căutarea acesteia reprezintă forța care îl susține pe om și prin care acesta se apropie de perfecțiunea începuturilor.

Bibliografie:

„Androgynes” în *Encyclopedia.com*,
<https://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/androgynes> (data accesării: 01.08.2021);
 DĂRĂBUȘ, Carmen, *Despre personajul feminin. De la Eva la Simone de Beauvoir*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2004;

¹³ Karen Massetti – Miller, *op. cit.*, pp. 5 – 6;

(t.n.: „Pentru că această polaritate din interiorul individului joacă un rol atât de important în dezvoltarea sa, a devenit o preocupare majoră în aproape toate culturile. Această temă este comunicată prin tradițiile populare asociate miturilor și religiei, unde este prezentă în poveștile despre crearea și separarea sexelor, dar și în eforturile subsecvente de a uni forțele feminine și masculine prin simboluri ale androginiei.”)

¹⁴ Jean Libis, *Mitul androginului*, trad. Cristina Muntean, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2005, p. 109;

¹⁵ Karen Massetti – Miller, *op. cit.*, p. 13;

¹⁶ Michel Philippe Laroche, *Un singur trup – Aventura mistică a cuplului*, trad. Constantin Jinga, Editura AMARCORD, Timișoara, 1995, p. 110.

- EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. AMARCORD, Timișoara, 1994;
- ELIADE, Mircea, *Mitul reintegrării*, Editura Humanitas, București, 2003;
- JUNG, Carl Gustav, *Man and His Symbols*, Anchor Press, New York, 1988;
- LAROCHE, Michel Philippe, *Un singur trup – Aventura mistică a cuplului*, trad. Constantin Jinga, Editura AMARCORD, Timișoara, 1995;
- LIBIS, Jean, *Mitul androginului*, trad. Cristina Muntean, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2005;
- MASSETTI – MILLER, Karen, „Symbols of Sexual Separation and Androgyny in Myth and Religion”, 1982, California, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED221453.pdf> (data accesării: 01.10.2021);
- O’FLAHERTY, Wendy Doniger, *Women, Androgynes, and Other Mythical Beasts*, University of Chicago Press, Chicago, 1980;
- SINGER, June, *Androgyny: Toward a New Theory of Sexuality*, Anchor Press, 1976.

THE MAGIC AND BEAUTY OF THE PRE-RAPHAELITE WORLD

FULOP Maria Cristina

PhD Candidate, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Conducator de doctorat : Prof. dr. Codrin Liviu Cuțitaru

Pre-Raphaelite Aesthetics - Artistic Reflections of the Victorian Age

Abstract: The pretty faces of the Pre Raphaelites that we see today in English galleries, well-crafted albums or televised series brought more to the modern artistic heritage that meets the eye. Once the analysis of the Pre-Raphaelite Brotherhood is undertaken it projects a matrix of cultural references, paramount in the interpretation of Victorian aesthetics. This paper aims to analyze the phenomenon and highlight the particular aesthetic elements that make the Pre-Raphaelites unique in their heritage to the modern world: their answer to the quest for Beauty has produced a form that has been adored and will continue to be adored for centuries to come.

Typical representative for the movement is the painter, poet, illustrator, translator Dante Gabriel Rossetti, considered to be the founder and leader of the Pre-Raphaelites due to his artistic and literary aptitudes and influences. His multi-faceted artistic personality orchestrated the foundations of the Pre-Raphaelite Brotherhood in its varied forms starting from the initial outcry of rebellion against the pre-established aesthetic dogmas to the larger cultural phenomenon that engulfed the Victorian society towards the end of the century, a valuable resource for future artists, poets and aesthetes of the twentieth century. In his work Rossetti underwent the task of promoting the relationship between aesthetic sense and literary personality typical characteristics of the nineteenth century adding sensory, personal aspects of style to the Victorian poetic literariness already imbued with Romanticism.

Keywords: Pre-Raphaelite, aesthetic, art, literature, Victorian poetry, beauty.

We are all fascinated today by the mesmerizing silhouettes of fantasy characters, Tolkien's elves and fairies, the intricate patterns and designs of William Morris or the timeless images of beautiful women that decorate and illustrate fairy tale books. They all have a common ground in the group of Romantic artists that wanted to change our view of the world, to shape and illustrate it through the colored lenses of their inner perception. They painted and described the world as they saw it, a complex pattern of colors and symbols to mirror their inner perception and expose it untouched by the paradigm of stiff conventionalism and mannerism.

Due to my background in literary studies and my passion for art I started to investigate the correlations between Pre-Raphaelite painting, literature and literary criticism to discover that even if partially misunderstood by their contemporaries Pre-Raphaelites have enjoyed a rich and fruitful legacy in several spheres of aesthetic expression. In literature they were followed by Oscar Wilde, Yeats, Pound T.S. Eliot, in painting they have established their legacy of attention to detail and *technicolor* effect currently used in fantasy painting, in the decorative arts and architecture they originated the Arts and Crafts movement and Art Nouveau styles and even the socialist discourses of Morris advocating the importance of aesthetic pursuit in everyday life and Ruskin's teachings preaching a return to nature are still widely appreciated in academic circles. The most important legacy of Pre-Raphaelite beyond the painting of beautiful

women and the portrayals of medieval chivalry and romance rests in the ability to illustrate through *ekphrasis* their imagined world.

A group of young students from the Royal Academy of London decided to paint from their heart rejecting all academic and formal constraints. They formed a secret brotherhood and shift the gloomy outlook of industrial Victorian England onto a realm of beauty, chivalry and romance, in a medieval a setting when passions were still strong and poetry was highly praised. The artists encountered opposition at first as the audiences were unprepared to receive such a true and sincere message. They painted and wrote from the heart without taking into account the rules taught by masters or conventions from previous schools. They strived to be true to nature and shared their private vision, their personal point of view with their audience.

The revolutionary Pre-Raphaelite brothers challenged the artistic establishment in mid Victorian England, advocated a return to the honesty and simplicity of art before Raphael and militated for the introspective nature of the artist and later the poet, his duty and privilege to create the world as he sees it. They follow the pre-established trends of the Romantic writers and share a taste for medieval inspiration that engulfed all the aesthetic stage, the love of Gothic, psychological and social insight that was spreading in all cultural spheres across Europe. The young rebels rejected the mannerism of traditional schools of art, the need of formal training and initiate the movement of aesthetic revelations in different forms of artistic expression. What were previously attributes of either art or literature transform into a marriage of the arts, under the umbrella of a single quest: the search for Beauty. Beauty becomes the new religion as they set the basis for a new aesthetic movement that would include all spheres.

Victorian world had lost its purity and innocence and the young enthusiasts were searching for a time when honesty, chivalry offered patterns of spiritual clarity, love of Gothic, return to the simpler times and greater truth. In an article from 1876 Stephane Mallarme was advocating a similar return to older forms of inspiration even to portray modern tendencies : “In extremely civilized epochs the following necessity becomes a matter of course, the development of art and thought having nearly reached their far limits – art and thought are obliged to retrace their own footsteps, and to return to their ideal source, which never coincides with their real beginnings, English Pre-Raphaelitism, if I do not mistake, returned to the primitive simplicity of medieval ages”¹.

The Pre-Raphaelites came to dominate the cultural life in the end of the nineteenth century partly through capturing the contemporary trends in all scientific fields and mixing current attitudes and beliefs with old artistic traditions. Long forgotten medieval artists, writers and aesthetic principles, came to embody a second life while being revisited by these young artists. The original Pre-Raphaelite brothers, all of them studying painting at the Royal Academy, formed a secret organization very elitist in terms of including other artists and writers, and drafted a list of guiding principles to be

¹ Mallarme, Stephane, *The Impressionists and Eduard Manet, The Art Monthly Review and Photographic Portfolio*, 30 September 1876

followed by all aspiring adherents: they have to express genuine ideas, their art had to be heartfelt, excluding all conventions and teachings, they had to rely on nature for inspiration and all pledged to create beautiful images. The contemporary establishment and audiences were outraged once the young revolutionaries started exhibiting their works of art. Fortunately, under the influence and patronage of John Ruskin, an advocate of the pursuit of beauty in all its forms and the champion of fidelity to nature, the tide of public appeal began to turn in their favor. Beyond the childish radical philosophy of secret society that attempts at overturning the establishment rests the Victorian traditional fascination with medieval culture that possessed creative and spiritual integrity, a world full of attributes that were lost in the industrial world of Victorian Britain.

Despite their initial enthusiasm the principles that tied them started to fade and the group dissolved while each of them continued his separate artistic quest. Providentially before their break-up they managed to publish four issues of the Brotherhood's magazine *The Germ* where they all participated with sketches poems and aesthetic criticism and in that shifted the focus from painting onto literary expression, promoting their brand along the way and a whole new aesthetic culture that will link from now on Beauty to various forms of expression.

The Pre-Raphaelite Brotherhood is short lived and initially fails to reward the enthusiastic and revolutionary attempts of its members under the critical scrutiny of the nineteenth century elite audiences. The brothers part ways after the financial disappointment that followed their joined efforts but each will carry on the flame in his own field of expertise and produce ripple effects in all cultural circles of the end of the century. Since their initial scope was focused on both art and literature the results in changing the aesthetic mentalities have long lasting implications that will shape the contemporary and modern view of illustrating one's ideas and the tastes of generations to come

Dante Gabriel Rossetti goes on to initiate the formation of a second group of Pre-Raphaelite also called British Aestheticism, joining once again the artistic energies of painters, writers, architects together with William Morris, Algernon Charles Swinburne and Edward Burne Jones. The second group detaches from Ruskin's teachings while being critically supported by Walter Pater who recognized in their artistic productions and literary works the budding principles of Art for Art's Sake and the Aesthetic movement. The second wave of Pre-Raphaelites or British aesthetes as they are often called will divert their energies in multiple facets through the profile personalities of its members. Morris will initiate the creation of an interior design company Morris Marshall Faulkner & co. to design furniture, architecture, tapestries, wallpaper and stained glass and later on design the philosophies for the Arts and Crafts movement, advocating the use of traditional craftsmanship, romantic, medieval and folk decorative themes, Burne-Jones creates beautiful dreamy worlds of fairy tales and mythology, setting the trend for Pre-Raphaelite illustration and design while Rossetti's use of symbolic imagery links their endeavors to the European Symbolist movement with representatives revering and regarding him as a precursor. Symbolists inherit from the

pre-Raphaelites the idea that art should represent absolute truth and from Rossetti the fact that it can be described only indirectly using symbolic imagery, in their depiction of mystical ideas, emotions and state of states of mind. Impressionists and Post – Impressionists in both literature and painting also owe a great deal to British Aestheticism.

British aestheticism, Freedman argued, volatilized these social facts: at once reflecting them and critiquing them, aestheticism served to put its own professionalization and commodification in perpetual – and perpetually irresolute- play. It is this fundamental and destabilizing irresolution, I would suggest, that caused aestheticism's deeply unsettling effects on its contemporaries- and , as I shall suggest later, on ourselves as well"². This unsettling effect was caused by the social and self criticism and could not have been possible without the double stance of the poet- artist who used his mastery in many media interchangeably. The same ideas are expressed visually, described in words and later on the whole process is scrutinized through the critical perspective of the poet –artist himself.

Ut pictura poesis is a new form of expression, a new way of demonstrating their attempts to their audiences and thus challenge the traditional approach of performance in visual arts or literary expression. Due to his background and training in both literature and art Dante Gabriel Rossetti is the key figure in orchestrating this approach, a charismatic personality that influenced his and future generations of artists and poets. The short lived magazine where Pre-Raphaelites published their credo illustrates these ideas of pairing the artist's in our world and his quest to express beauty either describing it in words or illustrating it through beautiful images. It does not take long before the whole world becomes mesmerized by these concepts while generations of poets and artists, even if in our present day world flock towards their philosophies of imagination and escape from the grim realities of a colorless world focused on materialistic and dull patterns that originated with the Industrial Revolution.

Beauty comes first before the utilitarian and moralizing attributes of art and literature. This philosophy reaches its climax in the *Art for Art's Sake* movement at the end of the 19th century. Gradually with the realities of the twentieth century, the world wars, the emptiness of existence, the focus on various states of mind experienced by the modern and post-modern generations of artists and readers the charm of the Pre-Raphaelite world was temporarily abandoned to experience a new revival nowadays with the advances in technology, the globalization of art, and the search for authentic inspiration. Once again in a world suffocated by commercial venues audiences focus on means to escape platitudes of everyday life and look on to the Pre-Raphaelites to find that beauty in art and literature can offer the perfect solution.

The ideal of feminine beauty illustrated in art and praised in poetry is based on the qualities of the Pre-Raphaelite muse, so often described in Rossetti's work but rapidly engulfing the fantasies of the entire generation of poets and painters, the Pre-

² Freedman, Johnatan, *Professions of Taste: Henry James, British Aestheticism and Commodity Culture*, Stanford UP, 1990

Raphaelite muse pale skinned with either flame red hair or dark haired with thick eyebrows, a thick neck, a long jaw, faintly masculine features and a sensual gaze. They are models and source of inspiration for the romances. Among them one can mention Elizabeth Siddal, Fanny Cornforth and Jane Morris. Rossetti calls them “stunners” as they spark the creative imagination in the artists to illustrate the three phases of beauty: Elizabeth Siddal and Christina Rossetti as modest maidens or the Victorian ideal of platonic love, Fanny Cornforth for sexual, carnal, voluptuous love as in *Bocca Baciata* and *The Blue Bower* and Jane Morris for the medusa, the temptress as in *Pandora*, *Astarte Syriaca*, *Lady Lilith*.

A recent Pre-Raphaelite researcher, Elizabeth Prettejohn associates the term asceticism to the ambitious encounters with the beautiful, viewed from the constrictions of subjects or the intention to convey a determinate meaning, liberated from conventional hierarchies of form, gender and genre. All forms, painting, poetry and criticism illuminate the conceptual foundations and attitudes of visual arts at the end of the century. Despite the fact that Pre-Raphaelism is initially linked to painting it later migrates to designate written forms as well. Of all the verbal forms poetry was privileged among the Victorians due to its unique realm of active imagination that can be associated to music and the sublime, thus conferring a greater value to the imagined world, superior to the unique representation of painting. Although the term initially addressed painting it eventually encompassed a true aesthetic of the century with applications in literature, decorative arts, crafts, printing, architecture, a religion of Beauty that led to Aestheticism and Art for Art's Sake in all cultural fields.

With recent dissemination techniques of Pre-Raphaelite materials, the websites that are dedicated to and promoting the lives and works of its members, the exhibitions and the explosion of literary criticism, it is a matter of time before Pre-Raphaelite masterpieces in either art or literature will grow in popularity to fascinate more and more audiences. Their place in the chronology of aestheticism, the history of art and literature will be consolidated as well as their part in the linkage between Romanticism with Symbolism, Modernism and Impressionism. Even if initially their work was researched in Anglophone academic circles and the focus of attention was either on art or literature, nowadays studies strive to bring together and illustrates the typical patterns of expression that are open for reinterpretation for the delight of an ongoing Pre-Raphaelite audiences. “But the really odd thing about the Pre-Raphaelite literature, vast though it is, is how many of the obvious and essential books remain to be written”³.

Bibliography

- Armstrong, Isobel, *Victorian Poetry: Poetry, Poetics and Politics*, Routledge, 1993.
 Barringer, Tim, *Reading the Pre-Raphaelites*, Yale UP, 1999.
 Bullen, J.B. *The Pre-Raphaelite Body: Fear and Desire in Painting, Poetry and Criticism*, Clarendon Press, 1998.
 Helsinger, Elizabeth K., *Poetry and the Pre-Raphaelite Arts: Dante Gabriel Rossetti and William Morris*, Yale UP, 2008.
 Prettejohn, Elizabeth, ed. *The Cambridge Companion to Pre-Raphaelites*, Cambridge UP, 2012.

³ Roberts, Keith, *Editorial: An Over-Trodden Path?* *Burlington Magazine* 115, February 1973

CERUL DIN BURTĂ - A NEW MATERNAL FIGURE

Anamaria-Laura CIOCAN (CĂS. BĂZU)

PhD Candidate, UMFST „George Emil Palade”, Târgu Mureș

Abstract: To build a female character, especially a maternal figure, from a literary point of view is a difficult process that is a challenge for any writer no matter the writing. We can observe innovations, of style for example, either in the faithful reproduction of the female figure, or in the establishment of new typologies specific to a certain period with each generation that goes by. The maternal figures in the prose of the 2000s are, more or less, highlighted either through the language that is used in relation to them, or through the physical or psychological development.

Keywords: motherhood, 2000 prose, feminine typology, new maternal figure.

Cerul din burtă, primul roman al Ioanei Nicolaie și primul roman de acest fel în literatura română care abordează subiectul *gravității*¹ într-o astfel de formă, se remarcă, în primul rând, prin originalitatea ideii în sine - un jurnal al viitoarei mămici care devine deosebit prin intermediul trăirii lirice de o autenticitate ce dă ritm trecerii de la planul real la cel simbolic reprezentând trupul și sufletul totodată: „*Cerul din burtă* este jurnalul, de cele mai multe ori liric, dar un lirism autentic, de mare calitate, al celor nouă luni de sarcină. Te ține cu sufletul la gură, ca o construcție epică, în care o mână expertă te conduce până la momentul culminant pe care îl premerge, îl prefigurează și... îl omite.”²

Încă din titlul primului capitol se observă abordarea caldă a necunoscutului din perspectiva viitoarei mămici care nu cunoaște genul nenăscutului prin adresarea „dragă fată, dragă băiat”, urmată de afirmația „împreună sîntem un test cu dungi rozalii”³.

Figura maternă a acestui roman reprezintă însăși figura maternă a autoarei, având în vedere că a fost scris ca un jurnal cu muzicalitate (asta s-ar putea zice datorită împletirii figurilor de stil întâlnite: „cu gura căscată îmi fac un cocoloș din timpane”) în care sunt cuprinse toate trăirile, toate senzațiile celor nouă luni de sarcină și așteptarea momentului final, prin construirea pe tot parcursul a unei „case” potrivite pentru viitorul copil. Astfel, mama simte că „spre abdomen aranjez dulăpioare cu cărți” sau spaima de a nu face lucrurile cum trebuie este redată prin sentimente precum „și iată ce-aș vrea: să beau litri de lapte; să-mi pun în loc de țeast tratate; să-nghit calciu, magneziu, și boala să fie o vază spartă demult; să nu mă poticnesc de propriul stomac; să fiu primitoare și blândă cu oscioarele noi; frica să nu mi se schimbe în gazdă; să nu ajung o bluză în noptiere de școală; să fiu cu adevărat curajoasă; să nu intru în panică; să te-aștept cuminte și cum se cuvine...”⁴

¹ Subiect considerat tabu după cum menționează Ana-Maria Popescu în *O temă tabu* în „Observator Cultural”. nr. 296, 34 noiembrie 2005.

² Gabriela Adameșteanu în *Prefață* în *Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 6.

³ Ioana Nicolaie, *Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 11.

⁴ Ibidem, p.12.

Modalitățile prin care este redată viziunea figurii materne ne îndrumă cu gândul către o nouă perspectivă a acesteia; noua viitoare mămică se gândește constant la dezvoltarea fătului și își imaginează cum aceasta se petrece redând evoluția prin cuvinte precum: „spre șase săptămâni inima-ți bate de o sută cinzeci de ori pe minut... Ai nas, ai gură, peste ochi pleoape. Te-ndrești spre un început prăfos de schelet. Ai un culcuș aidoma unui pumn izbind în mulțime. Ai fost sămânță de pară, ești boabă de strugure. Corpul se alungește în răbdătoare viteză. Minut de minut creierul crește cu o sută de mii de celule nervoase. În miliardele nașterii vei fi aflat tot. Și-ncet, încet vei fi uitat. Brațe și picioare din muguri, camere-n inimă, schițe vagi de plămâni. Ai reflexe, te miști, o apuci poticnit spre pereții calduți. Ești acolo, începi să fii dintre noi...”⁵

Figura clasică a mamei făcea referire la sentimentele pe care aceasta le are raportat la copilul deja născut și la creșterea sau educarea acestuia pentru ca el să ajungă mai bine decât au ajuns părinții, însă în cartea Ioanei Nicolaie sunt redată emoțiile sarcinii propriu-zis de la bun început, sentimentele care te încearcă în drumul spre a deveni cu adevărat mămică „un drum e cât ieri și alaltăieri și azi laolaltă”. Spaima ce capătă contur de la ideea de a deveni mamă este subliniată de rânduri precum „Pe-atunci nu eram fată. Purtam rochițe sintetice cu mâneci de tină. Purtam tocuri și brățări din covrigi noroioși. pe-atunci doar mamele aduceau pe lume copii. [...] Și-am înțeles că nu, nu am scăpare. Fără voie, ajunsesem, iată, un sertar din cămară. Cu gânduri din nasturi, papiote și ace. Căptușită-n rochia de-atâtea mame purtată”⁶. În scrierile anterioare personajul *mama* nu medita atât de mult la ce înseamnă sarcina, nașterea și importanța aducerii pe lume a unui copil; în această carte, însă, există o noutate a temei - până acum nu s-a mai scris despre această latură a maternității, *Cerul din burtă* inovând prin dreptul femeii gravide la discurs⁷.

Tentația *romanului-poem*, cum o numește Paul Cernat⁸, se remarcă prin pregnanța liricității iar la această *monografie poetică a femeii gravide* contribuie ideea că poezia este văzută ca un *soi de emanație diafană a corpului*: „Tinere, plăpânde, cu ochi înfunțați, ridate sau temătoare”, „pantofii cu toc sînt pomana picioarelor lăsate în urmă”, „Coloana vertebrală e-un pumn în plină față. De sute de ori nu vreau s-o ating”, „Gravidele au vârsta bățăilor repezi de inimă. Au ochi de hîrtie și umflături strânse pe-ascuns. Stau pe scaune cu spătar, doar așteaptă. Gravidele-s un chioșc în care nu se vinde nimic. Sub chipuri, sarafanele au nasturi din pori. Se uită la tine prin creme de față.” „cu veșminte maron și vergeturi, cu mersul greoi, clești de durere, cu pete de boală și hotărîri prea sfioase”⁹. Înstrăinarea de propriul corp („Mă rog să-mi țin respirația, să fac exerciții, să nu încremenesc în abdomenul străin. Mai ieri o rășcoală a răzbit în subsol. Din ea mi-a rămas durerea de cap.”¹⁰) vine conștient și benevol, mai ales când viitoarea mămică trebuie să îi facă loc fătului în aceeași casă și anume corpul ei. Pe lângă ineditul temei abordate, echilibrul dintre poezie și romanesc sau sintaxa specifică sunt trăsături

⁵ Ibidem, p.13.

⁶ Idem, pp. 16-17.

⁷ Cum susține Ovidiu Verdeș în „Cuvîntul”, nr. 337, iulie 2005.

⁸ în articolul *Curajul poetic al gravidității*, „Ziua”, 8 septembrie 2005.

⁹ Ioana Nicolaie, *Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 117.

¹⁰ Ibidem, p. 28.

care contribuie la coagularea miraculoasă a ființei și astfel, prin *Cerul din burtă* „se deschide un nou orizont în literatura română feminină”¹¹.

Imaginea primei vizualizări a embrionului vine descrisă ca o minunăție „Apoi l-am văzut... Cît o casă încrețind ecranul de sticlă. I-am văzut inima clipind de mirare. Un tremur la-nceput de furtună. De jur-împrejur cu o baracă de tir. L-am văzut în culcușul de opt săptămâni. Strălucea într-o unsoare opacă.”¹²

Utilizarea unui registru de cuvinte cumva diferit zilelor noastre sau poate neașteptat - trimiterile făcute la universul propriei copilării, propriei familii și în special la universul din jurul mamei - face ca cititorul să se raporteze la o trăire lirică autentică reliefată prin utilizarea metaforei pure care „dă ritm, dimensiune și sparge monotonia, marcând totodată trecerile: de la interioritate spre exterior...”¹³.

Frica este sentimentul predominant fiind tot mai pregnantă cu fiecare pagină, cu fiecare zi, chiar dacă pe alocuri se împletește cu momente de relaxare: „Nașterea-i un fel de căluș. Cînd vine nașterea n-ai de ales. [...] Mi-e frică și frică, mă uit prin binoclu la acest început. [...] Greața e o forfecuță din inox. [...] Seara e cît mai multe zile deodată. NU MAI LUPT. [...] Dragă fată, dragă băiat, Sîngele mi-e o sîrmă ruginind în sticlute. [...] Fac analize, pentru început analize, Ar putea răsări de oriunde o boală. Căci boala n-o bănuiești. Azi e seringă în treizeci de copii ce-și așteaptă vaccinul...”¹⁴.

O analiză intrinsecă dezvăluie evoluția treptată a sarcinii și conștientizarea mamei cu privire la această analiză. Din nou, ineditul temei abordate este însoțit de ineditul personajului feminin al acestei cărți care destăinuie pas cu pas prin această narațiune liricizată: „În burta mea ești nervi și mușchi în rețele. Începi să ai oase și muguri de dinți. Pleoپیțe străvezii și piciorușe gata de fugă. Ai patruzeci de grame, ești cît un măr dat în copt.”¹⁵

Pe alocuri întâlnim abordări ale unor altor personaje feminine care își împărtășesc experiențele sarcinilor și ale nașterilor. Faptul că autoarea îmbină descrierea unor momente critice ale altor femei cu trăirile pe care ea le are pe parcursul celor nouă luni de sarcină, ne arată că demersul este unul nou în literatura română feminină, inovând prin formula literară proprie. Astfel, descrierea scenelor prin fascinanta narațiune liricizată, folosind anumite sintagme sau fraze precum: „Două zile m-am zvârcolit într-un spital pentru mine pustiu. Mă dădeam cu capul de uși fără să urlu, fără să gem...”, „Dar moartea-i și ea cu femei de serviciu. Una din ele mi se suise pe burtă. Sălta acolo de parc-ar fi fost menghină pe-o minge. Sălta cu halat, cu țipete, mă murdărise de pumni. Și cînd a zvîcnit, copilul n-avea suflare. L-au luat ca pe-un scai și-au început zguduirea. Și-a fost nevoie de-un timp. Și după un timp a scîncit. Vreo două coaste îmi fuseseră rupte. Și-n inimă aveam pachete de plîns.”, „Copiii sînt eu însămi, și nu vreo proteză. La douăzeci și nouă am patru copii”, „Ajungeam la spital cînd nu mai știam cum să tac.”, „Înainte mea naștea altă fată. Își mușca pumnii, obraji. Urla în golul

¹¹ Dana Sala, Ioana Nicolaie - *Cerul din burtă* în „Familia”, nr. 4, aprilie 2006.

¹² Ibidem, p. 20.

¹³ Ana-Maria Popescu, *O temă tabu* în „Observator Cultural”, nr. 296, 34 noiembrie 2005.

¹⁴ Ioana Nicolaie, *Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 25-26.

¹⁵ Ibidem, p. 37.

mirosind a alcool. Și când i-au luat copilașul, l-au și scăpat pe ciment. Intrase în viață destul ca să moară. Și cineva a scris *născut mort* în hîrtii. Deși noi știam.” (din capitolul *Aneta*), ne evidențiază ceea ce Alina Spînu spunea despre carte ca fiind „o pledoarie pentru feminitate, pentru experiența apogetică a feminității, dar mai este, în mod extrem de subtil, și o pledoarie feministă pentru ceea ce trebuie să însemne femeia astăzi...”¹⁶.

În capitolul *Lucreția* regăsim exemple pentru un alt tip de feminitate debordantă - cea a prostituatei care întâmplător este transformată într-o figură maternă care avortează, descrierea acesteia ducându-ne cu gândul la lipsa dreptului la discurs al femeii gravide pe care ea însăși și-o impune - Lucreția știe automat că nu își permite nașterea unui copil: „Lucreția-i o fată cu țărînă sub piele. În casa ei mocnesc mulți bărbați. Pe furiș îi plivește dimineața sau seara. Pe furiș își pune hainele strîmte. Și cercei colorați, și brățări. Lucreția are rădăcini de răchită-ntre șolduri. Când simte vreun nod își pune de ceai. Din scrum de țigară frămîntă amiaza. Cu vin și fierturi încearcă să scape. Iar preșurile-s pline de felii de bostan. Și dacă apucă să crească, aduce femei înnegrite. Cu mîini pricepute, cu lame tăioase în gînd. Spre prînz o răzuie de tot ce-i crește în burtă.”¹⁷

De asemenea, pe parcursul lecturii descoperim cazuri de avort neașteptate și necesare contextului respectiv, de dinainte de '89, descrise atât de direct încât se resimte tristețea experienței, a pierderii: „Cunosc și eu asta... Prin '86, copilul din mine... De fapt, o sarcină parcă-n grămezi de otravă. Un ghem de toxine între coapsele astea. Mă-nvinețisem de rău, clănțaneam într-un fel de cascadă. Avortul l-am făcut acasă, c-un doctor. Pentru asta ar fi putut intra după gratii. Pentru asta s-ar fi putut să nu fiu aici. Avortul l-am făcut în bucătăria de acasă. Acolo unde usuc pătrunjel și verdețuri. Pentru vîrsta de-acum, pentru tăcere.”¹⁸, „În anii optzeci n-aveai de ales. Pilulele erau vâi și munți în țări de departe. Contracepția era cîmp și lac sau zid fără capăt. Avorturile se numeau atunci închisoare.”¹⁹

Foarte interesantă este abordarea cu privire la figura feminină din patria Socialistă România care era văzută ca o mașinărie de făcut copii, purtând rochii, batic, sau ca niște țărânci care doar munceau și făceau de mâncare. Adolescencele - femei în devenire sau citînd autoarea „început de femei” - erau privite ca viitoare femei ce aveau să nască încă de la o vîrstă fragedă precum cea de paisprezece ani; mai târziu, la șaisprezece ani, erau verificate pentru a fi „conștiente, caste și gata de drum”; la optsprezece ani „începeau deja s-aducă pe lume copii”.²⁰ Așa cum sublinia și Gabriela Adameșteanu „Efectele devastatoare ale dorinței lui Ceaușescu de a forța creșterea natalității nu includ doar moartea în chinuri a sute de mii de femei (nu li se va ști niciodată numărul exact), închisoarea celor implicați în avorturi, nenumărații orfani abandonați în orfeline gen lagăr de exterminare, traume psihice ale vieților de cuplu și

¹⁶ Alina Spînu în fragment din Revista „Tomis” care se regăsește la Referințe Critice în *Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 176.

¹⁷ Ioana Nicolaie, *Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 46.

¹⁸ Ibidem, p. 50.

¹⁹ Ibidem, p. 54.

²⁰ Ibidem, p. 54.

ale vieților pur și simplu, ci și modificarea sentimentelor părintești față de copilul care vine.”²¹

Alimentația este un element care trebuie avut în vedere de toate gravidele, prin urmare este menționat „Cînd duci o sarcină să nu te-atingi de nimic. Doar lucruri curate, pîine graham, legume din piață. Nimic conservat, nici dulciuri, nici cești de cafea. Țigara și alcoolul sunt grame de otravă. Omoară celule nervoase.”²²

Este important de menționat că viitoarele mămici de după '89 și-au creat un fel de spaimă din cauza tensiunii adunate din timpul României Socialiste: „A aștepta un copil a devenit pentru locuitorii României, vreme de peste două decenii, un motiv de stres major. S-a produs o stare colectivă de respingere a maternității, în care excepțiile nu mai contau. Profundă, fermecătoare, cartea Ioanei Nicolaie reprezintă și o exorcizare a unor sentimente negative, o intrare firească, modernă în normalitate. Proba depășirii acestei traume despre care ea își amintește, dar, din fericire, n-a trăit-o: ...”²³

De multe ori regăsim scurte descrieri ale trecutului, și pe alocuri comparații cu mama autoarei care niciodată nu s-a plîns de nimic, care a fost un model din punctul de vedere al suferinței: „Mama avea darul de-a rămîne veselă. Mama putea fi tăcută și veselă. Mama îngropa durerea într-un fel de carieră. Unul după altul îi masam spatele amortit. Unii după alții îi ciupeam brațele... [...] Mama putea fi veselă fără cuvinte. Glasul și-l uita într-o pelerină uscată.”²⁴ Prin urmare, „Există foarte des un recurs la o zeităte tutelară, la mama care a trecut cu o admirabilă discreție peste încercările gravidității, care a adus pe lume atîția copii, a cărei prezență sau amintire reconfortează, creează încredere, chiar dacă nu ea își conduce fiica pas cu pas.”²⁵

Mama este eroina din ochii tuturor copiilor, demnă de respectul pe care nu și-l pierde niciodată; mama de demult (din România Socialistă) este un *role model* de erou vrednic de urmat - ea nu se îmbolnăvește niciodată (sau cel puțin nu o arată), se odihnește în „julituri și guri hămesite”, lecuiește atunci când e cazul, mângâie sufletul întristat și îngândurat, ea este leac și căldură pentru toți deși nimeni nu o îngrijește și nu o protejează în tinerețea ei sau pe parcursul vieții: „La mama nu mergea nimeni cu câni sau cu linguri. Pentru mama nu erau cozonaci, sau bere, sau vreun fel de răsfăț. [...] Pe mama nimeni n-o căuta”²⁶. Mama era scut pentru copiii ei, iar autoarea scoate în evidență în anumite secvențe din carte cât de puternică era o mamă mai demult acceptând încălcarea multor drepturi, încălcări despre care astăzi nici nu mai poate fi vorba - puterea era văzută ca fiind alcătuită din tăcere acolo unde era cazul (spre exemplu vînatăile de la mâinile tatei erau puse sub tăcere). Însă de atunci foarte multe schimbări au avut loc iar puterea unei mame este văzută diferit chiar de femeie, sarcina este văzută diferit, întregul proces de a reprezenta o figură maternă este diferit - conștientizarea trăirilor pas cu pas și analizarea lor indică o altfel de mamă, nu cea

²¹ Gabriela Adameșteanu în *Prefață în Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 9.

²² Ioana Nicolaie, *op. cit.*, p. 56.

²³ Gabriela Adameșteanu în *Prefață în Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 9-10.

²⁴ Ioana Nicolaie, *op. cit.*, p. 33.

²⁵ Gabriela Adameșteanu în *Prefață în Cerul din burtă*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 8.

²⁶ Ioana Nicolaie, *op. cit.*, p. 80.

preocupată de treburi casnice, de traiul de zi cu zi, ci o mamă care tremură de atâta uimire.

Paralela constantă dintre mama autoarei și ea, viitoarea mămică, în același timp întărește relația care există între mamă și fiică și o și transformă într-o abordare a relației mamă-mamă - viitoarea bunică își înțelege fiica - viitoarea mămică.

Viziunea asupra termenului de *gravidă* poate fi tulburătoare în anumite contexte, deoarece din cauza anumitor temeri sarcina este văzută de către anumite femei ca un sfârșit al tinereții ceea ce poate fi cutremurător pentru ele: „Tinerețea e până când, în autobuz, cineva se ridică și tu te așezi.”, „Gravidele au vârsta bățăilor repezi de inimă. Au ochi de hîrtie și umflături strînse pe-ascuns. Stau pe scaune cu spătar, doar așteaptă. Gravidele-s un chioșc în care nu se vinde nimic. Sub chipuri, sarafanele au nasturi din pori. Se uită la tine prin creme de față.”, „Gravidele sînt de-un fel: au chef de vorbă, par vesele, fericite, n-au mers de rață, n-au nici edeme, analizele stau ghem în genți pastelate, au fața limpede și-n piele butoni de lumină”, „Gravidele sînt și de-alt fel: cu veșminte maron și vergeturi, cu mersul greoi, clești de durere, cu pete de boală și hotărîri prea sfioase.”, „Cînd liftu-i stricat, excursiile le sînt cu șapte etaje”, „Gravidele-s un text pe care alții le tot descifrează”.²⁷

Primele băți în *perete* reprezintă primul contact al copilului cu mama și cu exteriorul, este o trăire deosebită care nu poate fi comparată cu o altă trăire. Emoția sau poate chiar bucuria *aventurii* de la început până spre final (practic conținutul operei) este îmbrăcată prin intermediul lirismului cu figuri de stil captivante, care te țin antrenat de la prima pagină până la ultima - lecturarea acestei cărți fiind ea însăși o emoție. Însă la fel de prezentă ca bucuria este teama care se transformă treptat în starea de spaimă: „Trăiesc mai mult printre copii nenăscuți. Îmi par la fotograf și speriată. Înăuntru ești tu, un băiat, cu amănunte plănuiind evadarea. Scotocesc timid sub prelate de gheață. Un bomfaier taie tenace spre margini. Sînt speriată și-atît de uimită. Cum voi negocia cu durerea?”, „Travaliul durează-n medie douăsprezece ore. Poți fi pistruiată, poți avea părul roșu, tatuaje pe umăr sau păianjeni în glezne. Nașterea-i o carapace din spaimă. Nașterea-i drum înfundat și-i fără vre-un paznic. N-ai cum să scapi, mită nu dai. În golul din ceas sînt mii de salvări. În secundare-s odăi gata sterile. Și paturi pe roți și-un timp drept căluș. Nașterea poate fi cu podeaua crăpată. Mi-e groază că singură am să rămîn la intrare”.²⁸

Apropierea de *momentul final*, nașterea în sine, pune presiune asupra mamei care se gîndește la toate informațiile aflate despre sarcini și nașteri, despre durere, despre anestezia peridurală, despre riscul pierderii propriului copil (comparat la un moment dat cu mama-maimuță care și-a pierdut puiul după o furtună), despre comportamentul celor din spitale („cumpără-i să stea lîngă tine”), însă „cînd vine nașterea, n-ai de ales”. Durerea gravidelor este evidentă, dar este ascunsă în spatele tăcerii „pe fețe se-ntind dureri de spinare”. În luna a noua viitoarea mămică crede că este *de mult pregătită* chiar dacă se mai simte o urmă de agitație „Deși nu se poate preciza ce se va întîmpla în timpul

²⁷ Ibidem, pp. 115-118.

²⁸ Ioana Nicolaie, *op. cit.*, pp. 125-126.

travaliului, gravida trebuie asigurată că majoritatea nașterilor se petrec fără ACCIDENTE”²⁹.

Sentimentul miraculosului care se regăsește în această carte ca o împletire între spaima copleșitoare a necunoscutului și dorința entuziastă de a ține pruncul în brațe reprezintă o dragoste și în același timp o teamă - ambele la fel de debordante - care reflectă noua figură maternă în materie de analiză intrinsecă, o altă tipologie feminină a prozei românești douămiiste.

Bibliografie:

- Cernat, Paul, *Curajul poetic al gravidității*, „Ziua”, 8 septembrie 2005
 Ciupală, Alin, *Despre femei și istoria lor în România*, Ed. Universității, București, 2004
 Eagleton, Mary, *A Concise Companion to Feminist Theory*, Oxford, Blackwell Publishing, Ltd., 2003
 Miroiu, Mihaela, *Născuți din femei și din culturi misogine* în „Observator cultural”, nr. 296, noiembrie 2005
 Nicolaie, Ioana, *Cerul din burtă*, Ed. Polirom, Iași, 2010
 Petraș, Irina, *Literatura română contemporană – o panoramă/Contemporary Romanian Literature. A panorama*, Ed. Ideea Europeană, București, 2008
 Pîrjol, Florina, *Carte de identități*, Editura Cartea Românească, București, 2014
 Popescu, Ana-Maria, *O temă tabu* în „Observator Cultural”. nr. 296, 34 noiembrie 2005
 Sala, Dana, *Ioana Nicolaie - Cerul din burtă* în „Familia”, nr. 4, aprilie 2006
 Ududec Laura, *Aspecte ale feminității în literatura română*, București, Ed. Paideia, 2016
 Verdeș, Ovidiu în „Cuvîntul”, nr. 337, iulie 2005

²⁹ Ibidem, p. 168.

IOAN ALEXANDRU. NEOEXPRESSIONIST POETRY

Ioana Alexandra DĂLĂLĂU

PhD Candidate, "George Emil Palade" University of Medicine, Pharmacy,
Science and Technology of Târgu Mureș

Abstract: The beginning period of Ioan Alexandru's creation falls into the stage of patriarchal poetic neo-expressionism, having as features the opening to the metaphysical, the monstrous accumulations, the meditation, the mythical, the return of the ego to the origins, the creation of an objective universe, the expressively distorted images. towards the ideal, the search for a spiritual reality, for the original. The expressionist features of Ioan Alexandru's poetry can already be seen in the poem that opens the volume, The Child of Peace. Here, the poetic images are alive, childhood is the fruit of a harmonious historical period, but it comes after a suffering of the Romanian people caused by the World War. The visual images are contrasting, expressionist, the poet was born when they "hung the last cannons in their own shadow", in the year "holy called Liberation". In the second volume Life for the time being (1965), Ioan Alexandru applies a common principle to expressionists, "deduced from the idea that behind obscure things is a deeper reality of existence, that the plant world has a nature of its own that the poet must reach ". The volume stands out through the expressionism manifested in the embodiment of an amalgam of strong, contrasting artistic images, "discovering the soul of the material universe is the decisive poetic act", the poet taking this idea from Lucian Blaga and introduces it into a lyrical mythology trying to give small elements cosmic dimensions ". Here it is better to see that the poet "has a strong sense of the elements", "everything is subject to meditation: matter in a state of aggregation or dissolution, the anxieties of age, erotic impulses, the physiological mystery, the succession of seasons and, by correspondence, generations and ages. biological, the tricks of the time; doubt is the state conducive to contemplation. " emphasizing that he is the first singer in this nation who knows "war and no exploitation".

Keywords: expresionism, poezie, sat, copilărie, timp

Perioada de început a creației lui Ioan Alexandru se încadrează în etapa neoexpresionismului poetic patriarhal, având ca trăsături deschiderea spre metafizic, acumulările monstruoase, meditația, miticul, întoarcerea eului la origini, crearea unui univers obiectual, imaginile deformate expresiv, permanența nevoie de absolut, aspirația spre ideal, căutarea unei realități spirituale, a ineditului. „Noutatea imaginii, biografia poetică bogată, experiența unei vârste și un univers propriu de viață ar fi dovada unui talent ieșit învingător din lupta cu influențele literare”. Ioan Alexandru spune cu o solemnă candoare, ceea ce are de spus, ferindu-se de „secele abstracțiuni, nu odată întrezărite în versurile tinerilor”, fiind „exponentul unei vârste interioare și al unei lumi cu identitate socială și istorică precisă. Poezia lui țâșnește din straturile tradiției, plutește deasupra elementelor, confundându-se nu odată cu ele”¹. Ioan Alexandru este un expresionist, dar rămâne unul naționalist, obsedat de patrie, pământ natal, locuri sacre și cum ar putea fi altfel când însuși declară că întreaga lui copilărie

¹ Eugen Simion, *Orientări în literatura contemporană*, Editura Pentru Literatură, 1965, București, p. 189.

este legată de tradiția Transilvaniei, de sat și de mamă și toate acestea sunt permanența scrisului său: „Pot să spun că întreaga mea copilărie este legănată de tradiția teribilă a Transilvaniei, a unui sat, aș putea spune ancestral, de dealuri ce premerg Munții Apuseni, cu oameni viguroși, păstrători de tradiție și rânduiești. [...] Satul transilvan, cu toată austeritatea și sacralitatea lui, este o permanență în scrisul meu. Când am plecat de acolo am avut sentimentul că am plecat din rai și așa a fost. Până când am înjghebat familia în care am regăsit acel rai, într-o altă formă, satul a rămas nucleul existenței mele”². Tendințele dominante ale poeziei neomoderniste sunt trăirile profunde ale conștiinței, expansiunea imaginației, luciditatea și fantezia, reflecțiile filosofice, expresiile metaforice, jocul verbal, limba ca un instrument poetic.

În *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură* (și) Nicolae Manolescu admite încadrarea poetului în etapa neoexpresionistă a generației '60, spunând că cea mai perceptibilă trăsătură a volumului de debut al lui Ioan Alexandru *Cum să vă spun* (1964) este „încadrarea poetului în generația sa”³. Se remarcă astfel, amestecul de sinceritate și răsfaț din volumul de debut al poetului, gesturile cele mai spectaculoase sunt „făcute cu atâta ingenuitate încât nu poate fi vorba de cabonitism”⁴. Poetul este un „actor” care se naște spărgând cu pumnii decorul unui cor: „Culise și costume cu false străluciri/ o baie la subsol unde-mi spălam ciorapii/ apoi am spart cu pumnii decorul unui cor/ și se născu în lume Teribilul actor”.

Titlul volumului de debut *Cum să vă spun* (care poate fi numit o autobiografie lirică) sugerează atenția deosebită pe care poetul o dă cuvântului și a felului în care transmite mai departe ceea ce vrea să spună. De aceea, conjuncția adverbială „cum”, urmată de verbul la conjunctiv „să spun” conturează frământarea poetului, preocuparea asupra a ceea ce urmează să spună. Versurile de debut anunțau din titlu (*Cum să vă spun...*), „nevoia imperioasă de confesiune și căutarea expresiei adecvate, greu de găsit în fața presiunii unei vitalități elementare, grăbite să se transcrie”⁵. Motivele de bază ale volumului de debut sunt „elanurile nestăpânite ale vârstei și sentimentul acut al generației” care primesc „o haină verbală și imagistică aparte”⁶ existând o variată gamă de mijloace artistice expresive.

Trăsăturile expresioniste ale poeziei lui Ioan Alexandru se pot observa deja în poezia ce deschide volumul, *Copilul Păcii*. Aici, imaginile poetice sunt vii, copilăria e rodul unei perioade istorice armonioase, dar vine după o suferință a poporului român cauzată de Războiul mondial. Imaginile vizuale sunt contrastante, expresioniste, poetul s-a născut când „spânzurau ultimele tunuri în propria lor umbră”, în anul „sfânt numit Eliberare”, subliniind că este primul cântăreț în acest neam ce nu cunoaște „războiul și nicio exploatare”. Monologul liric continuă pe parcursul întregii poezii, poetul autocaracterizându-se ca fiind cel ce cântă bucuria „ce-o poartă un țaran/ Venit în școli

² Ioan Alexandru, *Dialog, Satul transilvan, cu toată austeritatea lui, este o permanență a scrisului meu*, (în) „Convorbiri literare”, Iași, 1987, nr. 3, martie, p. 3.

³ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, 2008, București, p. 1040.

⁴ *Idem*.

⁵ Ion Pop, *Poezia românească neomodernistă*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, p. 165.

⁶ Mircea Tomuș, *Carnet Critic*, Editura Pentru literatură, București, 1969, p. 7.

înalte direct de pe ogoare”. Prima zi de pace îi găsește pe soldați „smintiți de bucurie”, plângând și botezând copilul păcii. „Pe mine toți soldații lumii m-au sărutat plângând,/ Și-n prima zi de pace, smintiți de bucurie,/ Sub steagul roșu m-au botezat c-un gând:/ Acest copil al păcii și-al bucuriei fie!”.

Tot elemente expresioniste sunt și permanenta nevoie de absolut și aspirația spre ideal care se regăsesc pe parcursul întregului volum. În *Autoportret*, poetul face o radiografie a sentimentelor și emoțiilor, fiind entuziasmat și îndrăgostit, plin de sentimente incontrollabile, fericit, euforic și nerăbdător. Un poet care se vede în toți tinerii, feeric și îndrăgostit de femeie: „De ce mă simt eu, oare, în fiecare zi/ Învins de-o bucurie aproape ne-nțeleasă?/ Că-n fiecare tânăr eu însumi par a fi/ Și fiecare fată mi-o socotesc mireasă”. La început de drum poetic, Ioan Alexandru este jertfelnic și entuziast, plin de idei, iar ideile „au aripe”: „Că-ngenunchez frenetic în fața orișicui/ Și-s pregătit de jertfă în fiecare clipă./ Că nu mă tem de-acuma de spada nimănui/ Și fiecă idee de-a mea e cu aripă”. El arde de nerăbdare, îi e dor de zări necunoscute, îl obsedează alpinele redute și se simte neputincios în fața harului de a scrie: „Și nu-nțeleg decât că-mi este dat/ Să distilez în ritmuri această tulburătoare vreme”. În această poezie, spune Ion Pop, se vede ceva din lupta cu inerția a lui Labiş: „Lacom și niciodată plin e și tânărul Ioan Alexandru care se declară rob de sine însuși de-o patimă nebună, cuprins de-o bucurie aproape neînțeleasă, „îngenunchind frenetic în fața orișicui”, „purtător de idei cu aripă și simțindu-se dator prin destin să distilez(e) în ritmuri această tulburătoare vreme”⁷.

Expresionismul poetic este evidențiat foarte bine în poezia *Sfârșitul războiului*, unde imaginile poetice vii, stranii sunt contrastante asemenea picturilor expresioniste. *Sfârșitul războiului* reprezintă imaginea antitetică, alegoria durerii și suferinței provocate de război. Războiul este văzut ca o „ursitoare sinistră” ce împarte daruri tuturor celor ce asistă la nașterea copilului: tatăl primește un picior de lemn (pentru că a slujit cu credință), mama un mănunchi de păr alb, pentru tâmpile, altora le oferă hotarele întinericului, satului întreg îi hotărăște un cer ars pe jumătate, patruzeci de copii orfani, șapte femei spânzurate în cimitir etc. Imaginea creată este una alegorică, prin care Ioan Alexandru reface imaginea omului ieșit din război, un război doar aparent salvator: „Când venii pe lume războiul era pe sfârșite./ Se-mpușcau ultimele ordine. În câmp/ Se spânzurau ultimele tunuri de propria lor umbră./ În casa noastră se-mpărțeau darurile./ Mai întâi ție, Ioane, zise războiul, din colțul mesei, tatii –/ Pentru că m-ai slujit cu credință./ Îți înmânez acest picior de lemn./ Și să-l porți sănătos întru pomenirea mea. /E zdravăn, din trunchiul unui stejar bătrân;...Mâna dreaptă, pentru că și-așa nu știa carte,/ Ți-am smuls-o din cot și am dăruit-o pământului/ S-o învețe a scrie./ Ție, Maria, zise războiul mamei –/ Pentru că mi-ai adăpat caii în lacrimile tale/ Și-ai rămas cu doi feciori pe câmpul de luptă/ Să-mi lustruiescă cizmele, și-ai crescut/ Două fecioare cu care mi-am petrecut nopțile,/ Uite că-ți dăruie acest mănunchi frumos de păr alb/ Să-ți împodobească tâmpilele./ Și-acest mănunchi mai mare de nesomn,/ Precum și-această casă goală, fără-acoperiș”.

⁷ Ion Pop, *op.cit.*, p. 165.

Așa cum observă Ion Pop în *Poezia românească neomodernistă*, registrul tematic al universului imaginar este legat organic de peisajul, istoria, etica satului transilvănean, fapt întărit de însăși mărturisirile poetului care, într-un interviu spunea că poetul pleda explicit pentru „întoarcerea la izvoare”⁸. Ceea ce caracterizează poezia lui Ioan Alexandru este fascinația concretului, un realism accentuat al viziunii ce angajează poezia în primordial. La Ioan Alexandru „purul și impurul coexistă, se întrepătrund sub semnul unei vitalități elementare biruitoare”⁹.

O radiografie a satului ardelean se întâlnește în poezia *Ploaia*, unde Ioan Alexandru evocă frumusețea satului prin înșirarea de aparent neînsemnate simboluri: copita unui cal, steagul de pe acoperiș, drumul de pământ, creanga cu prune roșii rupte de furtună, ulița cu mulți copii sau curcubeul. Acestea sunt câteva dintre elementele simbol ce construiesc satul transilvănean în care poetul ar vrea să dăinuiască veșnic, fie și de ar fi doar copita unui cal. Clopotul este elementul ce deschide și încheie această lume arhaică dominată de liniște. În *Ploaia* „ochiul tânăr observă culoarea răstignită în frunze de plop, drumul ce-și întinde aripile în fumurile orizontului, norii ce-și pun bluze fumurii, pomii ce se înfășură în propria lor umbră pentru a suporta mai ușor singurătatea pământului”¹⁰. Tot de radiografia satului ține și poezia *Monumentul*, un monument înălțat din banii sătenilor pentru comemorarea morților din cele două războaie mondiale „Lumea toată ține cont de prezența celor căzuți,/ Ca și cum ei nu ar fi morți” (*Monumentul*).

Poeziile din primul volum (mai ales) i-au determinat pe bună dreptate pe criticii literari să îl situeze pe Ioan Alexandru în descendența lui Labiș. De Labiș „îl leagă mai ales psihologia copilăriei și adolescenței, sentimentul purității și al candorii”¹¹, *La zece ani* poetul se ridică din somn „mereu odată cu soarele”, când „fântânile așteaptă-n genunchi a botezare” și laptele-i „ajuns abia din câmp cu Carul Mare”, tot acum „La marginea drumului trăiește izvorul/ Îndrăgostit de stele” care „se dăruie tuturor/ Cu-nfrigurare”. În această poezie se observă relația cosmică dintre fenomenele și obiectele pământului și cele ale spațiului sideral. Despre aspectele întâlnite atât în poezia lui Labiș, cât și în poezia lui Ioan Alexandru vorbește și Ion Pop, spunând că Labiș fusese obsedat de imaginea unei lumi perfect echilibrate cu gândul, cu ideea, de disciplina rațională a freneziei vitaliste, în timp ce Ioan Alexandru se lasă prins de „vârtejul teribil” al vremii și „propriei existențe asimilate trudnicilor și turburelor energii ale materiei”¹².

Deși s-a spus că Ioan Alexandru „nu este un poet al satului”¹³, totuși volumul de debut *Cum să vă spun* surprinde diferite momente realiste ale acestei lumi patriarhale în care timpul se dilată: „Întinsă pe pământ o iapă înspumată/ Gemea așa de gravă și necheza ușor./ Mi-am suflecat cămașa, îngenuncheat îndată/ Și cum știui am dat un ajutor/” (*Mânzul*). În *Mânzul* copilul asistă la misterul venirii pe lume a unui mânz, râurile vin în goană, vântul aduce mireasmă de ierburi necosite, arborii fremătă, vântul

⁸ V. Ion Pop, *De vorbă cu Ioan Alexandru*, Revista „Echinoc”, nr. 5, 1972, p.5.

⁹ Ion Pop, *op. cit.*, p. 164.

¹⁰ Eugen Simion, *op.cit.*, p. 189.

¹¹ Al. Dima, *Viziunea cosmică în poezia românească*, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 162.

¹² Ion Pop, *op.cit.*, p. 165.

¹³ Nicolae Manolescu, *op.cit.*, p. 1041.

se întunecă și „din haos se întrupează vietatea, ca un triumf al luminii”¹⁴: „Văzduhul era negru, căci mînzul era făt”.

Luna conturează singurătatea poetului înconjurat de stele noaptea (*Luna Nouă*), iar aniversarea partidului (*Imn la aniversarea partidului*) prilejuiește bucuria venirii primăverii cu livezile care s-au deschis frumos în preajma călătorului, cu gutuii și văzduhul înmiresmat, cu cântecele de drumeție și soarele de vară: „S-au strâns noroaiile și drumurile au devenit/ Pe neașteptate mai încăpătoare. Vântul și luna/ Umblă mai mult în preajma călătorului./ Livezile s-au deschis frumos și-au trecut pe nevăzute...”.

Ieșirea poetului din câmpul gravității (*Imponderabilitate*) și devenirea eului pur, a omului pur este rezultatul transpunerii în volumul *Cum să vă spun*, momentul în care poetul este precum o mare, unde gândurile se văd și se aud sonor, iar poetul deși stă, este de o iuțelă teribilă, având puteri supranaturale: „dintr-un gând devine zbor” când poetul e numai omul pur: „Și eram numai omul pur/ Din ceea ce sunt, /Cum să vă spun!/ Eram trupul meu omenesc/ Fără pământ”. *Imponderabilitate* reprezintă starea poetului „pur”.

Trecerea timpului e metaforizată în *Sfârșitul primului an cosmic*, unde cercul - cu trimitere la cercul pământului în jurul soarelui - semnifică trecerea anilor și desăvârșirea pământului. Poetul aduce un ultim salut cercului acesta: „Proaspăt închis peste durerile și bucuriile sale”. Cercurile vor împodobi umerii și oamenii duc cu ei pe retină imaginea „Primului pământ rotund învîrtindu-se”. Imaginea timpului este redată cu ajutorul arborilor în trupul cărora timpul „e nemișcat”, a păsărilor închise în streșina casei, a lunii (vechi și goale), a vântului.

Poezia *Adolescent* întruchipează imaginea unui tânăr lipsit de griji, aflat într-o poiană largă, unde a înălțat un foc, iar prezența mamei și a bunătăților de pe masă face ca seara să fie așa de bună „ca apa de izvor/ Ce-o sorb cu toată fața răsturnată pe unde”. Adolescentul e bolnav de dor de zări necunoscute, obsedat de alpinele redute, adică de inaccesibil: „La ce mi-e gândul oare? – duioase rămurele, /Făptura voastră mică o să se împlinescă/ Într-o poiană largă cu fața către stele”. În această poezie singură, imaginea finală - „Adolescentul doarme. El trebuie să crească” - salvează poemul de la „platitudinea semănătoristă (stilizată), dându-i o notă de șagălnicie”¹⁵.

Beau lapte exagerează voit în alegerea unor elemente compromise pentru poezia modernă. „Lapte șiștar, gâtlejul care pocnește de plăcere, țuica ardelenească, cuțitul care pocnește de plăcere, cuțitul împlântat între pahare - iată o terminologie suspectă de cel mai groaznic neaoșism”¹⁶. *Beau lapte* creionează imaginea ardelenilor lăudăroși care, când și-au găsit filonul și pare viguros, „își ies din minți cu toții”. Laptele devine aici un simbol al puterii, al bucuriei, al plăcerii pe care poetul o simte din plin și devine „un zeu al tinereții”, iar dulceața lui este comparată soarele amestecat cu nori. Imaginea satului este redată și de arhaismele șiștar, gâtlej, strașnic și de metaforele „Ardeleneasca țuică întunecă mărgelă”, „e țuica-n zori mai cutră și mai tare”.

¹⁴ Eugen Simion, *op.cit.*, p. 189.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

Reîntoarcerea la universul mitic și permanența nevoii de absolut într-o lume în care timpul „te poartă cu o curea de mână” sunt elementele expresioniste conturate în poezia *Autoportret în mișcare*. Poetul, „bolborosind mereu”, se află pe aceleași drumuri pe care-a mai umblat, cu norii și cu anii rămași în amintire, dar timpul și-a pus amprenta asupra existenței sale, poetul regăsindu-se străin de mamă („Nesomnul mamei nu mai știi ce-nseamnă”), de copilărie: „și nu mai crezi în steaua din fântână”, „Desculț te-ar vrea călcâiul prin noroi/ Pe umeri de copite către seară,/ Dar strâng șireturile negre de pantofi/ Și degetele-ți ard pe o țigară”. Despărțirea de copilărie este văzută ca o dezbrăcare pe o margine de apă și resimțită cu ușor regret: „Pe-o margine de apă te-ai dezbrăcat tăcut./ Și nu te-ai dezbrăca de-o vârstă pentru una/ Ce-a fost. Ori poate că n-a fost,/ Dar vrei să fie-ntotdeauna”. Adverbul „oricum” de la începutul ultimei strofe sugerează resemnarea în fața timpului efemer, poetul încercând să deslușească în fumul vremii un sat apus și un răsărit de lună, văzute de-un copil apus. Întrebările retorice din ultimul vers al poeziei („unde?” și „când?”) dau senzația unei căutări continue și tragice a timpului, a copilăriei, a satului natal.

Seria *Cum să vă spun* din primul volum, „este străbătută de sevele năvalnice ale tinereții transfigurate și transfiguratoare, întâmpinând festiv universul întreg. Aici se pot observa dilatări expresioniste ale imaginii”¹⁷: „Și-n casa noastră, noaptea, din pământ,/ Lumina lămpii ar crește în geamuri uimitoare/ Și toate vânturile ar veni din cer/ și toate cerurile ar veni din mare”. „Tradiționalism nesămănătorist, deci, tradiționalism modernizat prin simbolism, pe o latură, iar pe cealaltă prin expresionism. L. Blaga este prezent în tot volumul, difuz. Intermitent și M. Eminescu”¹⁸.

Poemul *Cum să vă spun* conturează o imagine idealizată a îndrăgostiților, meniți a fi împreună: „Nu se putea să nu ne întâlnim/ Cu mii de zări te așteptam la gară”. Această întâlnire devine una profetică, când toate zărilor se întâlneau, iar întâlnirea continuă cu abandonarea ființei în mâna sortitului „de-acum în grija ta...ia-mi sufletul în mâini”. La Ioan Alexandru, iubirea sfințește pământul, reprezintă echilibrul, somnul generează vise, iar corăbiile ape: „somnul meu e numai corăbii/ Visele tale numai ape”. Acest echilibru este accentuat de forțele naturii, unde vântul mână îndrăgostiții și îi apropie. Elementele comune ale vieții, devin pe fondul iubirii adevărate comori de echilibru: jerseyul, inelul. Iubita, devine soție, crește, se transformă, învață labirintul dragostei: „Mâna ta deprinsă cu păpuși/ Va ști să-mi ștergă fruntea de sudoare?”. Gesturile banale ale căsătoriților, prezentate cu o aparentă simplitate, capătă valoare esențială în lumea cuplului, cămașa spălată-ntâia oară, coaserea nasturilor de la jersey, sânul alb. Îndrăgostiții se completează reciproc, devin una, de multe ori vor fi confundați, iar bucuria unuia, va fi și bucuria celuilalt, „mâinile mele vor veni în prelungirea mâinilor tale/ și ochii tăi în prelungirea ochilor mei... În calea ta din sfere-nalte/ O întrebare îmi căzu/ E umbra care ne desparte/ Făcând din mine eu și tu?”. Finalul poemului marchează ca într-un joc de cuvinte imaginea cuplului peste ani: „Ți-am adus din câmp de buze toate sensurile humii,

¹⁷ Ion Pop, *op. cit.*, p. 167.

¹⁸ Dumitru Micu, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, Editura Minerva, București, 1986, p. 131.

toate sensurile lumii/ Și de vis e repezită zarea ta în zarea mea/ te-am cuprins amar în brațe, m-ai cuprins pierdută tu”.

Sfârșitul primului volum pare să marcheze și sfârșitul copilăriei: „Rămâi copilărie!... Mă cheamă mai departe/ Alți ani înalți pe creștet să-i sărut” (*Sentimentul mării*). Poezia *Sentimentul mării* este împărțită de către autor în 13 părți, având ca laitmotiv marea, simbolul liniștii, al regăsirii, al maturizării și al împlinirii. Temele sunt trecerea timpului, frica de prăbușire: „Spuneți-mi, și de ce în fiecare zori de zi/ Mă tem că mă voi prăbuși”. Jocul de cuvinte creează o lume arhaică îmbinată cu elemente moderne, în care domină aspirația spre absolut și iubirea („ce e zborul meu acum/ Decât drumul în nedrum,/ Firea în nefire și/ Singur sens ce va veni”), iar portretul iubitei este realizat printr-o îmbinare de metafore și comparații: „Tu iubita mea femeie/ Cuib de zori și curcubeie/ Zvon de lumi ce nu mai sunt/ Mări de ceartă pe pământ/ Umbră ceruită-n vânt/ Coif de coamă de rubin/ Liniște din neliniști”. Despărțirea de mare mai semnifică și revenirea la realitate, la concret, despărțirea de vis („De astăzi parcă mai încet/ Umblu pe străzi mai concret”).

În al doilea volum *Viața deocamdată* (1965), Ioan Alexandru aplică un principiu comun expresioniștilor, „dedus din ideea că în spatele lucrurilor obscure se află o realitate mai adâncă a existenței, că lumea vegetală are o fire a ei la care poetul trebuie să ajungă”¹⁹. Volumul iese în evidență prin expresionismul manifestat în întruchiparea unui amalgam de imagini artistice puternice, contrastante, „a descoperi sufletul universului material constituie actul poetic decisiv”, poetul preluând această idee de la Lucian Blaga și „o introduce într-o mitologie lirică ce surprinde prin încercarea de a da elementelor mărunte dimensiuni cosmice”²⁰. Aici se vede mai bine că poetul „are un puternic simț al elementelor”, „totul e supus meditației: materia în stare de agregare sau disoluție, anxietățile vârstei, elanurile erotice, misterul fiziologic, succesiunea anotimpurilor și, prin corespondență, a generațiilor și vârstelor biologice, viclesugurile timpului; îndoiala este starea propice contemplației”²¹. „Oscilând între două imagini, când delicat infantil, când iscoditor și teribil, cu toate aripile deschise într-un zbor energic, Ioan Alexandru este acum un poet cum nu se poate mai profund pentru vârsta lui, neliniștit și profetic, cu o limbă cărnoasă ce știe, la nevoie, să devină transparentă și diafană”²². Poemele din acest volum sunt „fragmente de nebuloase extrase ale existenței din depozitul inconștient”²³, ipostaze ale eului, „urme lăsate în frăgezimea sufletului infantil de tiparele constitutive ale vetrei natale, satul etern ardelean, de asprimile luptei pentru pâine”²⁴.

Teribilul actor conturează imaginea poetului - actor de comedie, de cinema care trăiește drama „copilului de casă cu o faclă-n mâini”, lovit de realitatea (din culise) „cu false străluciri”, ce sparge cu pumnii decorul unui cor pentru a se naște în lume și a

¹⁹ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, Vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1978, p. 226.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 227.

²³ Ovid S. Crohmălniceanu, *Pâinea noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 105.

²⁴ *Ibidem*.

deveni actorul teribil. Poezia impresionează prin imaginile artistice puternic contrastante „Oh, figuranți studenți și coregrafi/ tunși scurt și țuguiați într-o țigară/ Dar un peruchier cărunt mă pipăia când îmi mijeja sudoarea subțioară” sau „Culise și costume cu false străluciri/ o baie la subsol unde-mi spălam ciorapii/...Apoi a, spart cu pumnii decorul unui cor și se născu în lume teribilul actor”.

Ioan Alexandru reușește să metamorfozeze limbajul cotidian prin percepția realului și a obiectelor din jurul său. *Optior* este o metaforă a neputinței omului care se izbește de realitate. Poetul creionează portrete cu ajutorul unui optior și este răsplătit și apreciat atât timp cât portretele întruchipează imaginea fără cusur a unor țărani bărbieriți, în haine de sărbătoare: „țărani-mi dădeau lapte și bani pentru oglinda mea/ în care ei trăiau cu luare aminte/ știau când vin și bărbieriți/ în haine albe și de sărbătoare/ sate în șir în negativ le-am înlemnit”. Când portretul eșuează redând imaginea sumbră a unui tânăr uscat, poetul e „scos din sat” și „căsăpît”. Impresionează aici limbajul simplu redat în imagini artistice inedite și expresive. Noaptea spațiul cosmic se împletește cu spațiul terestru creând o lume fantasmagorică: „Luceafărul își coace copitele de foc”, „Cresc căpățâne reci de somn/ genunchiul calcă sufletul pe piept/ și nasc în pietre mări nemuritoare” (*Spre Miazănoapte*).

O altă trăsătură expresionistă este mitificarea realităților familiare, biografice „prefăcute în hieroglifice ale unei ordini universale pe care poetul o relevă pentru a i se integra²⁵, un astfel de exemplu este *Și iată*, în care poetul pune accentul pe unitatea familiei mari concentrată spre a scoate din membrii ei „oameni de omenie”: „Și iată că de la o vreme-nveți/ Cu voie, fără voie, tot ce trebuie să știe/ Un om pentru a fi frumos/ Și socotit de omenie”. La formarea eului iau parte părinți, frați, surori, dar și natura, vântul, ploaia, norii-ntunecați, „și mai departe vremea”. „A sta întins pe spate ca să ascuți cum ruginește toamna pământul pe orbită sau cum vântul spintecă orizontul, iar ploaia bate cu degete de ceară, e o atitudine tipic blagiană, orgolioasă și fermecătoare, pentru că afectează puterea secretă de a citi enigmele din natură”²⁶, dar „comunicarea cu strămoșii nu mai ia forma unui purificat ceremonial ca la Blaga, ci se traduce direct în solidaritate cu materia și sentimentele ei în timp”²⁷. Imaginea grotescă expresionistă a unei lumi care-și „căsăpește” conducătorul (singurul care „cu ochi de ceață și lunete/ cercetează primejdiile drumului”) de spaimă și pentru că „greșesc de-atâtea ori râvnita țintă” este creionată în *Corăbierii*. Poemele lui I. Alexandru sunt „extrase ale existenței din depozitul conștient”²⁸, copacul uscat în primă toamnă este asemănat cu o „căpățână” bolnavă, un mort în codrul existenței, pentru care e inutil efortul naturii, al primăverii, al pădurarilor și al cuvântului de a împărți văzduhul pentru „coroana moartă”: „Până la primăvară nimeni nu va ști/ Că tu ești mort de un amar de vreme,/ Pădurarii te vor îngriji/ Topoarele te vor ocoli/ Norii vor binecuvânta/ Moartă neliniștea ta/ Și tu uscat, încremenit acolo-n zare, N-ar fi mai bine să-i spunem de-acum primăverii viitoare?// Văzduh să nu mai împartă/ Pentru coroana ta moartă,/ Vînturile albastre să și le

²⁵ Mircea Iorgulescu, *Scriitori tineri contemporani*, Editura Eminescu, București, 1978, p. 20.

²⁶ Eugen Simion, *Scriitori români de azi, Vol I*, editura Cartea Românească, București, 1978, p. 229

²⁷ Ion Pop, *Poezia românească neomodernistă*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, p. 166.

²⁸ Ovid S. Crohmălniceanu, *Pâinea noastră cea de toate zilele*, p. 105.

retragă/ Din căpățâna asta bolnavă, /Să și le-năbușe, cuvânt de cuvânt, Stelele depuse la temelia ta în pământ” (*Ar fi mai bine*).

Caracteristică expresionistă este crearea „mitologiei caricaturale”²⁹, „a bestiariului” alcătuit din broaște, armăsari, mânji, păienjeni, șoareci, lupi. *Broasca țestoasă* întruchipează perseverența absolută, admirația eului asupra unui animal „mereu spre ținta ei”, veșnic grăbit și așteptând la nevoie ocazia de a înainta. Verbele de persoana a II-a, la vocativ „Aruncați-o”, „Îngropați-o”, „Puneți-o”, „Urcați-o” sunt dovezile incontestabile ale perseverenței; broasca imaginată de Ioan Alexandru „are o țintă precisă” cu care trebuie să dea „odată și odată fața”. Poetul evidențiază diferența dintre om și animal prin „închegarea unor momente simbolice”, iarna grea îmbolnăvește copiii, iar omul nu este capabil să îi vindece deoarece singurii medici existenți sunt cei de animale: „copiii nu sunt cai, nici capre/ nici catîri, ei au plămânul mai firav/ și respirația mai străvezie/ pulsul mai blînd și ochii mai lumini/ pasul mai crud și graiul mai de lacrimi,/ auzul pur și somnul mai felin” (*Iarnă grea*). Viețuitoarele reacționează sub puterea naturii, prin zăpada groasă, șoarecii își fac găuri să poată respira, iar lupii mor de foame: „Și era iarnă grea/ și drumurile toate strânse de pe lume./Prin zăpada groasă/ șoarecii își săpau găuri/ să poată respira/ și lupii mureau de foame/ cu ultimul urlet stins/ sub bolta înghețată”. Păienjenii încheagă imagini artistice remarcabile, stelele sunt păienjenii universului, pânzele acestora captează duhul pruncilor morți pe pământ și se găsesc în toate ungherele, trăind prin slăbiciunile altora: „Vorbim despre păienjeni, iubito; acum/ cînd își lansează ei plasele pe drumuri/ și-ntre copaci – invizibile lassouri puternice,/ spițe stelare – acolo sus, în cer stelele/ sunt, fără îndoială, păianjenii universului/ sticlind pur din depărtare/ duhnind aproape de orbită...” (*Păienjenii*).

Însăși nașterea poetului este legată de animal. Poetul se naște odată cu un mânz roșu urmărind apoi evoluția om-animal: când poetul îngăima două vorbe, mânzul știa pe de rost toate limbile clopotelor, când împlinea patru ani, mânzul se numea cal și purta falnic șaua: „Când eu intram în școală/ calul nostru/ mi-aducea în căruță lapte și mere, gutui/ și pâine coaptă pe vatră/ în sacul cu fân” (*Mînzul*). Armăsarii de curse pentru hipodroame stârnesc imagini contrastante, aceștia nechează elegii ca tremurul trestiiilor, auzul le este purpuriu și se plimbă cu verigi în nas, fiind legați cu lanțuri și despărțiți în cuști ca leii de vânătoare (*Armăsarii*). „Universul acvatic devine la Ioan Alexandru mai mult decât un laitmotiv”³⁰, marea reprezintă o forță supremă care nu îngheață năluca lui Ulise, în râpile ei vibrează creierul farului, prin sunete vorbește huma cu înecul (*Creierul mării*), iar fântâna secată este simbol al amintirilor (*Fântâna*).

Copilul și copilăria reprezintă pentru poet balansul vieții, iar când copilul pleacă, poetul se trezește pustiu, căutând pe cineva care să-l echilibreze, imaginile rezultate sunt expresive: „Copilul de pe scîndura de balans a plecat/ uitându-și toată greutatea în mine./ Cine o să mă mai echilibreze vreodată?/ Răscrucea de uliți e pustie/ și dimineața umedă - la poartă urmele unui cal/fără frâu și mîinile mamei zbârcite/ ca un hârb de mușcată prăfuită/” (*Scîndura de balans*).

²⁹ Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică - Lista lui Manolescu*, Poezia, ed. cit., p. 244.

³⁰ Roxana Sorescu, Cezar Baltag, în *Literatura română contemporană I*, Poezia, Coord. Marin Bucur, Editura Academiei Republice Socialiste România, București, 1980, p. 619.

Viața deocamdată apare ca un „efort de interpretare filosofică a existenței țărănești”³¹, iar caracterul expresionist al poemelor lui Ioan Alexandru este redat de tematica reîntoarcerii eului la origini în poeziile *Coborând*, *Sora mea*, *Cosmosul meu*, *Portret*. Casa poetului trăiește împrejmuțată de sânge (*Coborând*), tatăl e răstignit, iar mama e „înșurubată în brațele lui noduroase”. Ideologizarea satului obsedează conștiința scriitorului: „Moara de vânt, două scări de scândură aleasă/ încrucișate, o piatră și-un bătrân ce-și are casa/ jos, sub pământ, în temelie,/ ..Nu se mai poate măcina nimic, piatra rotundă a putrezit demult,/ barba bătrânului năvăli în lume/ cu spuma ei de drojdie amară; Și saci-n pod sunt plini de păsări moarte,/ aripa unui vultur stăruie în afară,/ șuierul morii veștede de vânt./ În rest acest cimitir pământean, cum îl vedeți în cuie, lemn zbicit/ de carii și atâta tot” (*Elegie*).

Volumul poate fi considerat și o autobiografie lirică unde sunt prelucrate expresiv date despre viața poetului. Aflăm, astfel, că venirea poetului pe lume a fost grăbită de moartea surorii sale mai mari „pe o vreme cețoasă într-o toamnă pierdută de mult/ a murit înainte de-a mă naște eu/ și astfel grăbi venirea mea/ în locul gol lăsat de ea pe lume”, poetul se simte crescut în prelungirea surorii sale, „o forță compensatoare acționează, așadar în univers, echilibrează pierderile, golurile”³², golul pierderii fiind purtat de poet ca pe o povară „când voi muri am să fiu mort demult” (*Sora mea*). Imaginea sumbră a cimitirului este realizată prin acumulări monstruoase: cimitirul e un pogon fără viață, „înconjurat de piatră ca să nu se molipsească pământul rămas viu în libertate”, crucile de lemn mor și ele, gropile strămoșilor se astupă unele pe altele: „groapa bunicului meu, peste groapa străbunicului meu// tatăl meu peste bunicul meu... vechiul primar peste străvechiul primar”, iar peste toate acestea primează pruni și meri, flori mirositoare, umeri plini de bătrânețe care „se minunează ca în paradis”. Satul este astfel „un tărâm fabulos și inexistent, o lume eternă, neschimbătoare unde mormintele se șterg sub iarbă și unde în aer plutesc miresme ațâțătoare ca în paradis”³³. Biografiei lirice nu îi lipsește autoportretul pe care poetul reușește să-l creioneze expresiv, el întruchipându-se blond, cârn, lungan, cu urechi barbare și presupus răzvrătit „Adus puțin din umeri ca și cum/ Aș trage un plug de piatră după mine”. „Crescând, el capătă câteva trăsături demonice, cum ar fi aerul neguros, conspirativ, specific spiritului expresionist, iubitor de arderi sublime și de prăbușiri colosale”³⁴: „ochii scobiți în craniu cu așchie de bronz/ Unul de pază la răsărit, celălalt la apus, / Armele- brațe-atârinate de umeri/Păzesc un răzvrătit presupus...” (*Portret*). Tot o imagine provenită din copilărie este cea a casei părințești unde pe pereți atârna un ciur de cernut grâu și-un căpăstru de prins primăvara fântâna, iar poetul așteaptă să-și spună lecția învățată unui profesor care s-a împrăștiat în mai multe puncte cardinale: „Profesorul a venit și mi-a spus:/ învață de aici până aici pe de rost/ și eu am rămas singur (eram copil)/ și profesorul s-a împrăștiat în mai multe puncte cardinale/ ca o furcă de fân otrăvitor/ mușcată de

³¹ Alex Ștefănescu, *Prim Plan*, Editura Eminescu, București, 1987, p. 291.

³² Eugen Simion, op.cit., p. 226.

³³ Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică, Lista lui Manolescu, Poezia*, Editura Aula, Brașov, 2001, p. 246.

³⁴ Eugen Simion, op.cit., p. 227.

armăsari// Lecția o știu cui să o spun:/ M-ascuți tu nor și stea – mpietrită/ tu, femeie, atrasă mereu de-o durere din urmă;/ fratele meu e fugit, e fugit/ cu doi ani în timpul lui să mă caute-n urmă/ Casa noastră e goală de arme./ pe pereți mai atârnă un ciur de cernut grâu...” (Oare).

Una dintre rarele poezii ale volumului în care se evocată iubirea este *Asemănare*, aici femeia e văzută-n fiecare lucru „în salcie prea despletită ești”, „în trupul bradului ca în delir/ înoți severă demnă-n fiecare seară/ Limpedează mână pot să ți-o sărut/ Și să te iau de braț, o, domnișoară?”. Când îndrăgostiții se ceartă ei sunt asemănați cu „doi plopi singuri îmbrățișați pe deal”, iar poetul înconjurat de un zid neterminat strigă asemenea unei păsări bolnave „Întoarce-te iubito, la neîmplinita-ți casă/ Și să mă-ntorc pe malul meu mă lasă” (*Dor*). Pentru Ioan Alexandru iubirea se-implinește în nuntă: „Se alege nuntă din fiecare foc/ deschis în câmp și întetșit spre seară/ Tu când nu vii mă încălesc pe mări/ și-ajung acasă piatră funerară” (*Dar ploile*).

BIBLIOGRAFIE

- Alexandru, Ion, *Cum să vă spun*, Editura Eminescu, București, 1964;
 Alexandru, Ion, *Viața deocamdată*, Editura Tineretului, București, 1965;
 Alexandru Ioan, *Iubirea de patrie, eseuri*, vol. II Editura Eminescu, 1985;
 Alexandru, Ioan, *Imnele Putnei*, Editura Cartea Românească, București, 1985;
 Alexandru Ioan, *Bat clopotele în Ardeal*, Editura Făt frumos, București, 1991;
 Simion, Eugen, *Orientări în literatura contemporană*, Editura Pentru Literatură, 1965, București;
 Alexandru, Ioan, *Dialog, Satul transilvan, cu toată austeritatea lui, este o permanență a scrisului meu*, (în) „Convorbiri literare”, Iași, 1987, nr. 3, martie;
 Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, 2008, București;
 Pop, Ion, *Poezia românească neomodernistă*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018;
 Tomuș, Mircea, *Carnet Critic*, Editura Pentru literatură, București, 1969;
 Pop, V. Ion, *De vorbă cu Ioan Alexandru*, Revista „Echinox”, nr. 5, 1972;
 Al. Dima, *Viziunea cosmică în poezia românească*, Editura Junimea, Iași, 1982;
 Micu, Dumitru, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, Editura Minerva, București, 1986;
 Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, Vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1978;
 Crohmălniceanu, Ovid S., *Pâinea noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea Românească, București, 1981;
 Iorgulescu, Mircea, *Scriitori tineri contemporani*, Editura Eminescu, București, 1978, p. 20.
 Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, Vol I*, editura Cartea Românească, București, 1978;
 Pop, Ion, *Poezia românească neomodernistă*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, p. 166.
 Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică - Lista lui Manolescu, Poezia*, ed. cit;
 Sorescu, Roxana, *Cezar Baltag, în Literatura română contemporană I, Poezia*, Coord. Marin Bucur, Editura Academiei Republice Socialiste România, București, 1980;
 Ștefănescu, Alex, *Prim Plan*, Editura Eminescu, București, 1987, p. 291.

INCANTATIONS BETWEEN TRADITION AND MODERNITY

Ioana Nadia POP (DAT)
University of Oradea

Abstract: The incantations occupy a place of reference from a cultural point of view, because they represent a primary area of the Romanian spirituality, an apotropaic way or a means by which a person from the traditional society was allowed to communicate with forces which were beyond him. All the future cultural branches and all the manifestations derive from magic. In the poetry and practice of the incantations predominate factors that speak of ancient magical beliefs in man's attempts to subdue the powers of evil with the help of words or non-words like gestures and mimicry. The incantations or the magical language have two different valences: the spell, which is beneficial, and the curse, which has an evil purpose. In ancient times it was significant to know how to perform incantations because the common man was convinced that disease, whatever gravity it had, could be banished by incantations or exorcism. So, the archaic mentality highlights unity only to the extent that it is revealed as sacredness.

Keywords: incantation, tradition, magic, ritual, curse

Descântecul ocupă un loc de referință din punct de vedere cultural, pentru că reprezintă o zonă primară a spiritualității românești, o modalitate apotropaică sau un mijloc prin care omului din societatea tradițională îi era îngăduită comunicarea cu forțele superioare lui. Din magie descind toate ramurile culturale viitoare și toate manifestările care derivă de aici. În poezia și practica descântecului predomină factori care vorbesc despre străvechi credințe magice în încercările omului de a supune puterile răului prin puterea cuvântului sau a ne-cuvântului, a gesticii și mimicii. Descântecul sau limbajul magic are două valențe diferite: vraja care este benefică și blestemul, cu aspect malefic.

Etimologic, descântecul s-a format din latinescul *canto, cantare*, căruia i s-a adăugat prefixul latinesc *dis*, care înseamnă contra, împotriva; descântec desemnează ceva ce nu e cântec, dar, mai mult decât atât, ceva ce limitează, oprește sau anulează efectul produs de cântec. Așadar, descântecele erau la origine o categorie limitată de practici și formule cu rol magic legate de sacralitatea cântecului. Așa se explică existența în vocabularul limbii române a altor termeni pentru a desemna alte categorii de practici: vraja și farmecul. Noțiunea de descântec este similară noțiunii de descolindat, în sensul că ambii termeni au calități persuasive. Preocupările legate de originea descântecului au relevat printre factorii de importanță majoră în constituirea riturilor de însănătoșire atât practicile empirice de vindecare, cât și apariția și dezvoltarea magiei și a religiei. Puterea creatoare reală (nu imaginară) a cuvântului a făcut posibilă apariția și dezvoltarea magiei tot așa cum nașterea unora din procedeele poetice nu s-ar fi produs „independent de o «matrice magică»”.¹

¹ Traian, Herseni, *Literatură și civilizație: încercare de antropologie literară*, București, Editura Univers, 1976, p. 136-137.

Ovidiu Bîrlea expune o înțelegere mai adecvată a noțiunii de *descântec*, remarcând unitatea dintre text și practicile magice: „În folcloristica noastră s-au delimitat cu claritate două compartimente, înțelegându-se prin descântec forma literară, iar prin celelalte – vrajă, totalitatea acestora, de la substanțe și acțiuni, pînă la textul însoțitor”². În tradiția românească termenul descântec a dominat pe parcursul timpurilor, fără a exclude utilizarea unor termeni specifici (vraja, farmec, dar și daturi, fapturi, făcături, mănături, aruncături, turnături, călcături), care au înțelesul de magie ofensivă. Termenii expuși mai sus ne ajută la delimitarea sensului pozitiv sau negativ al demersului magic. În ce privește structura textelor vom găsi similitudini de imagini, motive, mijloace compoziționale. Sintetizând cele de mai sus, N. Constantinescu definește descântecul drept „specie versificată a folclorului obiceiurilor spusă (recitată) în cadrul unui ritual mai mult sau mai puțin complex”. Autorul consideră relevantă „distincția dintre fenomen (descântat), ca ansamblu de practici rituale cu marcante conotații magice, cu indicații și interdicții severe privind locul și timpul practicării, natura executantului, a obiectelor și a substanțelor folosite, pe de o parte, și poem (descântec), ca «formă de artă», pe de altă parte” „Descântecul, remarcă cercetătorul, intervine în momentul constatării unui dezechilibru în starea de normalitate (fizică, morală, familială, socială) a individului și chiar a colectivității (epidemii, calamități naturale) și presupune existența unui executant, de obicei o femeie în vârstă (doftoroaie, moașă, băbăreasă, vrăjitoare), mai rar și – se pare – mai recent, un bărbat bătrân (vrăjitor, solomonar, fermecător) și a unui beneficiar (pacient, bolnav) în favoarea căruia se execută ritualul și se spune poezia”³.

Descântecul are forță numai în măsura în care cel ce recurge la acest act ritualic are credința în proprietățile sale. Dacă ne referim la omul societății tradiționale nu se poate pune problema necredinței în forțele descântecului. Acest act ritualic este legat de medicina populară ca formă de artă care însoțește anumite practici ale terapiei populare. Descântecul desemnează orice formulă verbală, orală sau scrisă cu funcție magică utilizată în medicina empirică în farmece sau vrăji sau în desfacerea lor.

Gheorghe Pavelescu desemnează trei faze ale percepției fenomenului de descântec. În prima fază, omul primitiv își creează o viziune magică asupra vieții, în a doua fază, acest cadru este îmbogățit cu membrii grupului social și tehnicile lor de ritual, numite vrăjitorii. În a treia fază se relevă tehnica utilizată în domeniul fenomenelor magice, adică ceea ce poartă numele de descântec sau incantație magică. Descântecul este diferit de practicile rituale care țin de lirica de ritual cum ar fi, „plugușorul” sau „colinda”. Prin descântec, omul încearcă transformarea lumii obiective, conform propriei subiectivități. Deși face parte din perioada precreștină, descântecul este de fapt o rugăciune. Același Gheorghe Pavelescu face o clasificare a formelor de magie întâlnite în textul descântecului. El vorbește despre magia defensivă (descântecul și desfacerile) și despre magie ofensivă (vrăjile și farmecele). Cercetătorii ajung să stabilească similarități

² Ovidiu., Bîrlea, *Folclorul românesc*, vol. 2, București, Editura Minerva, 1983.

³ Nicolae, Constantinescu, *Fișe pentru un dicționar de folclor (IV)*, Revista de etnografie și folclor (București), 1985, Nr. 2, P. 143.

în ceea ce privește textul descântecelor. Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu descoperă acțiuni defensive, profilactice și acțiuni ofensive, păgubitoare. Artur Gorovei descoperă descântece pentru vindecarea de anumite boli (de gâlcă, de bube, de plâns, întâlnite, în special la copiii nou-născuți), pentru izbăvirea de dușmani, de judecată, de fapte de pagubă - dacă ne referim la adulți, pentru fericirea personală, de dragoste, de ursită (pentru cei tineri, în special pentru fetele care doreau să se căsătorească), dar existau și descântece cu scop apotropaic, pentru izgonirea unor animale distrugătoare (lăcuste, purici, gărgărițe). Artur Gorovei face o clasificare a descântecelor din punct de vedere formal după cum urmează: rugămintă, poruncă directă, poruncă directă cu amenințare și îngrozire, poruncă indirectă, blestem, comparație.

După structură există diferențe variabile. Textul descântecului cuprinde două părți distincte, dar complementare: este vorba de narațiunea propriu-zisă după care urmează invocația și exorcizarea. Descântătoarea era supusă în prealabil unui ritual al curăției; de cele mai multe ori săvârșeau acest act ritualic femeile iertate sau mamele (pentru copiii cu diferite boli sau deochiați). În ritualul descântecelor se aduce apă de la râu sau de la fântână, să fie apă neîncepută.

În localitatea Almașu-Mare, județul Bihor am identificat un descântec de potcă și de deochi. Potca era considerată a fi un blestem, un necaz, o supărare sau reprezenta o persoană nedezvoltată fizic, urâtă sau schiloadă. Ritualul se desfășura astfel: o femeie trebuia să adune apă din nouă izvoare, în zi de duminică până să răsară soarele. După ce a pornit să adune apa, nu avea voie să vorbească cu nimeni nimic până nu se întorcea. Ritualul propriu-zis se făcea marți dimineața, până să răsară soarele. Apa adunată se pune în nouă vase și în fiecare vas se descânta de nouă ori, spunând așa: „Doamne Marie, Maică Sfântă / Dă Tine Doamne ajută-i / Io cot dă potcă și dă dioti! / Luatu-s-o 99 dă strâgoi cu 99 dă diotitori / Tăt cântând și lihotind / Voie bună își făcând / Nime-n lume nu le vede / Nime-n lume nu le-aude / Numa Maica Sfântă din dreapta Tatălui, dâna poarta raiului / Nainte le-o ieșit și le-o întrebat: / - Indi mereți voi, 99 dă strâgoi cu 99 dă diotitori? / Noi merem la ...(numele) / Zî dă potcă și-i punem, în cap și-l pușcăm / pân inimă să-l săjetăm / Sânjile il bem, carnea o mâncăm, mort și îl lăsăm. / - O, acolo nu mereți! / Cu putere me, cu a lui Dumnezeu / Mereți în grana roșie, / Acolo ieste o ciutacă grasă, mândră, mare și frumoasă / În cap și-i dați, sânjile il beți, carnea o mâncați, moartă și-o lăsați! / Acolo și ptieriți și răsptieriți! / Cum ptiere roua dă sub soare și scopitu dă sub picioare / La cine cauți să rămâie curat, luminat, ca arjintu strecurat! / Cum Maica dâna cer l-o dat / Ca mă-sa când l-o făcut / Nimică nu i-o fo, nimică nu-i fie! / Dâna ora d-amu, dâna ceasu d-amu / Treacă-i potca și diotiu dâna ciontile lui / Cum trece soarele dânspre amniază și cum a trece zuoa dă astăzi!” După ce descântecul este rostit de nouă ori, apa din cele nouă vase se adună într-un vas mai mare iar cel căruia i s-a căutat de deochi era spălat în ea. Dacă cel căruia i se descânta era într-adevăr deochiat, descântătoarea căsca pe tot parcursul incantației. Adunatul apei și ritualul se faceau dimineața devreme, înainte de răsăritul soarelui, deoarece se presupunea că atunci spiritele rele nu erau pe pământ, natura era pură și liniștea domnea peste tot. Descântătoarea trebuia să fie o ființă deosebită, căreia oamenii îi atribuiau puteri supranaturale. Deoarece descântecul era un mister, nu oricine putea să cunoască ritualul

și formula lui. Descântecul nu putea fi învățat ci furat în timp ce se rostea, el fiind transmis ca o moștenire.

Putem stabili o asemănare între acest descântec și Evanghelia după Luca, capitolul 8, 26-38. „În vremea aceea a venit Iisus cu corabia în ținutul Gherghesenilor, care este în fața Galileei. Și, ieșind pe uscat, L-a întâmpinat un bărbat din cetate, care avea demon și care de multă vreme nu mai puneă haină pe el și în casă nu mai locuia, ci prin morminte. Văzându-L pe Iisus, a strigat, a căzut înaintea Lui și cu glas mare a zis: Ce ai cu mine, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu Celui Preaînalt? Rogu-Te, nu mă chinui!, fiindcă porunca duhului necurat să iasă din om, pentru că de mulți ani îl stăpânea; și era legat în lanțuri și în obezi, păzindu-l, dar el, sfărâmând legăturile, era dus de demon în pustie. Și l-a întrebat Iisus, zicând: Care-ți este numele? Iar el a zis: Legiune. Căci demoni mulți intraseră în el. Și-L rugau să nu le poruncească să meargă în adânc. Și era acolo o turmă mare de porci, care pășteau pe munte. Și L-au rugat să le îngăduie să intre în ei; iar El le-a îngăduit. Și, ieșind demonii din om, au intrat în porci, iar turma s-a aruncat de pe țărnam în lac și s-a înecat. Iar păzitorii, văzând ce s-a întâmplat, au fugit și au vestit în cetate și prin sate. Atunci au ieșit locuitorii să vadă ce s-a întâmplat și au venit la Iisus și au găsit pe omul din care ieșiseră demonii, îmbrăcat și întreg la minte, șezând jos, la picioarele lui Iisus, și s-au înfricoșat. Iar cei ce văzuseră le-au spus cum a fost izbăvit demonizatul. Și L-a rugat pe El toată mulțimea din ținutul Gherghesenilor să plece de la ei, căci erau cuprinși de frică mare. Atunci El, intrând în corabie, S-a întors înapoi. Iar bărbatul din care ieșiseră demonii îl ruga să rămână cu El. Iisus însă i-a dat drumul, zicând: Întoarce-te la casa ta și spune cât bine ți-a făcut ție Dumnezeu. Și el a plecat, vestind în toată cetatea cât bine i-a făcut Iisus.” Atât în textul evangheliei, cât și în textul descântecului, salvarea celui bolnav, celui stăpănit de diavol, vine prin animale, porcii, respectiv ciutaca grasă.

Ajuns la credința că toate bolile sunt date de Diavol, omul a trebuit să ajungă și la convingerea că puterea Diavolului poate să fie înfrântă de o putere superioară acesteia. Preoții au ajuns să fie considerați reprezentanții pe pământ ai zeilor buni iar vrăjitorul reprezentantul răului.

În biserică, întâlnim rugăciuni pentru salvarea de duhuri necurate, de farmece, așa numitele Molitfele Sfântului Vasile cel Mare: „Dumnezeul Dumnezeilor și Domnul Domnilor, făcătorul cetelor celor de foc și lucrătorul puterilor celor fără de trup, meșterul celor cerești și al celor pământești, pe Care nimeni dintre oameni nu L-a văzut, nici poate să-L vadă; de Care se teme și se cutremură toată făptura; Cel ce a aruncat din cer pe căpetenia îngerilor, care din trufie și-a încordat grumazul oarecând și s-a lepădat de slujba sa prin neascultare, și pe îngerii cei împreună cu dânsul potrivnici, care s-au făcut diavoli, i-a aruncat în întunericul cel adânc al iadului, fă ca blestemul acesta ce se face în numele Tău cel înfricoșător, să fie spre îngrozirea acestui povățuitor al vicleniei și a tuturor taberilor lui, care au căzut împreună cu el din lumina cea de sus, și pune-l pe fugă; și-i poruncește lui și diavolilor lui să se depărteze cu totul, ca să nu facă nici o vătămare acestui suflet pecetluit; ci acești pecetluiți să ia tăria puterii ca să calce peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului. Că se laudă și se cinstește și de

toată suflarea cu frică se slăvește preasfânt numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.” (Molitfelnic)

În zilele noastre, mai toate femeile care au copii mici știu să descânte de deochi însă ritualul este diferit. Se ia într-un pahar apă neîncepută în care se pun nouă cărbuni aprinși sau nouă bețe de chibrituri aprinse și se spune de nouă ori rugăciunea Tatăl nostru. Apoi se face cruce în pahar cu un cuțit și dacă carbunii sau bețele de chibrituri merg la fund înseamnă că acel copil a fost deochiat. Cu degetul mic de la mâna dreaptă înmuiat în apa decântată i se face copilului semnul crucii pe frunte, la ochi, la urechi, pe piept, pe mâini, pe picioare și i se dă să bea nouă înghițituri. Apa este elementul principal de care se folosesc descântătoarele. „Apa se întrebuițează în multe feluri: apa ordinară, adică apa care se găsește în cofa gospodarului; apa specială, adică adusă din anumite localități, care-i dă anumite calități esențiale pentru descântec; apa sfințită și apa neîncepută.”⁴ Apa neîncepută este cea care se aduce într-un vas din care nu a băut nimeni înainte de a se folosi la ritual. Apa descântată nu mai poate fi folosită la nimic, ea trebuie aruncată într-un loc neumblat deoarece se crede că boala pentru care s-a descântat s-a transmis apei, și dacă cineva ar călca pe ea, s-ar prinde boala de el.

Tot în localitatea Almașu-Mare am găsit un descântec pentru speriat. Ritualul era făcut pentru copiii care plângeau și se speriau foarte ușor și decurgea astfel: într-un prosop se puneau o pană, paie din mătură și un cuțit care apoi se înfășurau bine și începeau să-i descânte copilului de nouă ori în timp ce dormea. Descântatul începea de la picioare spre cap și se rosteau următoarele: „Doamne Marie, Maică Sfântă / Io îi cot la...(numele) / Spăriet dă maică, dă tată, dă străgături, dă țâpotituri / Dă trântitul ușilor, dă cântatul cocoșilor, dă cârâitul găinilor / ori dă mnieunatul mătălor, ori dă lătratul cânilor, dă răjitul marhălor / dă 99 dă feluri. / - Ieși spăriete dâן părete! / Dâן creierul capului, dâן melțul oătilor, dâן fața obrazului / Că dâן nu-i ieși / Cu mătura, mătura-te-oi, / Cu pana, loua-te-oi, / Cu teptinile, teptăna-te-oi, / Cu ștergura, șterje-te-oi, / Cu cuțātu tăie-te-oi! / Aleje-te-oi dâן creierii capului, / Dâן melțul oătiului, / Dâן fața obrazului, / În Maria Roșie arunca-te-oi / Acolo și pțieri și răsptieri! / Cum pțiere roua dă sub soare și scopitu dă sub picioare / (numele) rămâie curat, luminat, ca arjintu strecurat! / Cum Maica dâן cer l-o dat / Ca mă-sa când l-o făcut / Nimică nu i-o fo, nimică nu-i fie! / Dâן ora d-amu, dâן ceasu d-amu / Treacă-i spărietu dâן ciontile lui / Cum trece soarele dânspre amniază și cum a trece zuoa dă astăzi!” După ce se descânta, obiectele rămâneau în prosop și erau așezate la capul copilului pentru a-l proteja de speriat. Comparățiile din finalul descântecului scot în evidență starea de puritate și de curățenie la care se dorește să ajungă cel descântat.

Atât în cazul descântecului de potcă și de deochi cât și în cazul celui de speriat, incantația se repeta de nouă ori. Nouă este un număr magico-sacral care „se regăsește în toate formele folclorului românesc, eficiența lui magică e presupusă mai ales în textele descântecelor”⁵.

⁴ Gorovei, Artur, *Descântecele românilor*, Regia . O. Imprimeria Națională, București, 1931, p.94.

⁵ Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997, p. 309.

Descântecul de speriat și de plâns rău se regăsește și în localitatea Ghida, județul Bihor, fiind diferit de cel din Almașu-Mare. Aici se înfigea un cuțit în mătură și se rosteau următoarele: „Crâsta te-o dat, Crâsta te-o botezat / Crâsta Ț-o dat carte albă, mână dreaptă, carte sfântă, mână stângă / Și te apere de un spăriet, doi spărieți, trii spărieți, patru spărieți, cinci spărieți, șasă spărieți, șapte spărieți, opt spărieți, nouă spărieți / - Ciută mută, ai vinit dân pădure / Și l-ai aflat pă prunc râzând, plângând / Și i-ai luat râsu lui cela bun și i-ai lăsat a tău cela rău / -Du-te-n pădure! / Acolo-i tată-tău și mă-ta și acolo te-nveselește! / Și hai și-i adă plânsu lui cela bun / Și-l du a tău cela rău / Și-i adă râsu lui cela bun / Și-l du a tău cela rău / Dacă nu-i vini și dacă nu l-i aduce / Cu mătura te-oi mătura, cu cuțatu te-oi tăie și în mare te-oi arunca.” Și acet descântec se rostea de nouă ori în timp ce copilul dormea.

Tot în localitatea Ghida am găsit un descântec de mărin. Mărinul era o bubă care apărea la copii, la încheieturi și producea dureri mari. Era luată o bucată de săpun cu care se freca mărinul și se rostea de nouă ori următorul descântec: „Mă dusăi în târgu roșu, calu roșu, frâu roșu / Când în târg ajunsă / Târgu să spărje / Mărinu iară să-ntorce / - Ce bat câinii hamfău? / Că dă căne mărinu să-ntoarcă / Cum să-ntoarce sorile dă la prânz la mniază / Dă la mniază la ujină / Și ptiară și răsptiară / Cum ptiere scopitu sub picioare și spuma după mare! / Mă dusăi în târgu albu, calu albu, frâu albu / Când în târg ajunsă / Târgu să spărje / Mărinu iară să-ntorce / - Ce bat câinii hamfău ? / Ca dă căne mărinu să-ntoarcă / Cum să-ntoarce sorile dă la prânz la mniază / Dă la mniază la ujină / Și ptiară și răsptiară / Cum ptiere scopitu sub picioare și spuma după mare! Mă dusăi în târgu negru, calu negru, frâu negruu / Când în târg ajunsă / Târgu să spărje / Mărinu iară să-ntorce / - Ce bat câinii hamfău ? / Ca dă căne mărinu să-ntoarcă / Cum să-ntoarce sorile dă la prânz la mniază / Dă la mniază la ujină / Și ptiară și răsptiară / Cum ptiere scopitu sub picioare și spuma după mare!.”

Descânțele de deochi se bazează pe narațiunea propriu-zisă, invocația putând fi absentă. În unele cazuri, invocația a fost înlocuită cu rugăciunea creștină „Tatăl nostru”. La Papahagi sau Ion Bârlea, chiar povestirea este simplificată sau eliminată, rămânând doar exorcismul sub forma unei amenințări-poruncă sau a unui blestem. Descântecul se încheie sub forma unei urări sau ca o concluzie a exorcismelor prin care i se spune bolnavului să se vindece.

În concluzie, descântecul ca prezență este semnificativ în ansamblul creațiilor folclorice și se integrează în sistemul producțiilor de factură magică. Tudor Pamfile, în „Mitologie românească” menționează un număr foarte mare, aproape infinit de descânțele existente în cultura populară a românilor, identificabil cu numărul de boli pe care un om le poate avea, începând din copilărie până la bătrânețe de aici concluzia pe care o putem desprinde, ideea că, pentru omul societății tradiționale era semnificativă cunoașterea unui descântec, pentru a fi încredințat că boala, orice gravitate ar avea, este izgonită prin exorcism. Așadar, mentalitatea arhaică surprinde unitatea numai în măsura în care aceasta este relevantă ca sacralitate.

BIBLIOGRAFIE

- Bernea, Ernest,, Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român, Editura Humanitas, București, 2005
- Bârlea, Ovidiu, „Folclor românesc. Momente și sinteze”, volumul I, Editura Minerva, București, 1981
- Constantinescu, Nicolae, Fișe pentru un dicționar de folclor (IV) , Revista de etnografie și folclor (București), 1985,
- Eliade, Mircea, Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios, traducere de Alexandra Beldescu, prefață de Georges Dumézil, București, Editura Humanitas, 1994
- Evseev, Ivan, „Cuvânt-simbol-mit”, Editura Facla, Timișoara, 1983
- Evseev, Ivan, „Dicționar de magie, demonilogie și mitologie românească”, Editura Amarcord, Timișoara, 1997
- Gorovei, Artur. Credințe și superstiții, Ed. Grai și Suflet-Cultura Națională,
- Gorovei, Artur, „ Descântecele românilor”, Regia M. O. Imprimeria Națională,1931
- Herseni, Traian, Literatură și civilizație: încercare de antropologie literară, București, Editura Univers, 1976
- Marian, Simeon- Florea Descântece poporane române, Ed. Coresi, București, 1996
- Pamfile, Tudor, „Mitologia poporului român”, editia a II-a, vol. II, Ed. Vestala, București, 2008
- Pop, Mihai „Obiceiuri tradiționale românești”, București, Editura Univers, 1999
- Sava, Eleonora Explorând un ritual, Ed Limes, Cluj- Napoca, 2007
- Vulcănescu, Romulus, Mitologie română, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1987

PRE-EMINENCE AND PROMINENCE – ATTRIBUTES OF EMINESCU'S ARTISTIC PROSE

Liviu CHISCOP,
PhD Student, The State University of Moldova

Abstract: Being for more than 130 years at the center of the national aesthetic canon, Eminescu's versatile creation has been a difficult stepping stone for researchers in the modern era, before which not everyone has kept their lucidity and discernment. A projection of his inner biography, Eminescu's work – both in verse and prose –, exuberant with its winged lyricism, offers a literary material with an obvious autobiographical charge, which reflects the authentic image of the writer's personality. Based on these considerations, we propose that, in this article, we recall some of the biographical and bibliographical data of the literary beginnings of Mihai Eminescu, especially in his capacity as author of some creations through which he paved the way for unknown prosaic species, up to him, in Romanian literature. Being a prose of ideas and having, as a central point, the drama of the superior man, Eminescu's prose represents the most adequate way to verify and deeply understand the Eminescu ego. Doubling and sometimes anticipating the issue of his lyric poetry, Eminescu's prosaic creation opens up unknown horizons in Romanian prose, while situating itself, through the spiritual debate, on the highest level of European romantic literature.

Keywords: aesthetic canon, cult fairy tale, erotic sketch, philosophical short story, sociological story, fantastic prose, romantic literature.

Vom celebra foarte curând, la 15 ianuarie 2022, aniversarea nașterii lui Mihai Eminescu, cel care nu mai e perceput de multă vreme doar ca mare poet. Personalitate eponimă a culturii naționale – căci 15 ianuarie a fost adoptată, în chip inspirat, drept Zi a Culturii Române –, Eminescu a ajuns să fie considerat astăzi cu mult mai mult decât atât, înfățișându-ni-se la cote mult mai înalte, de „cel mai reprezentativ maestru al nostru” (C. Rădulescu-Motru), de „coloană infinită a spiritualității naționale” (D. Vatamaniuc), de „om deplin al culturii românești” (Constantin Noica), de „român absolut” (Petre Țuțea), de „exponent suprem al românismului” (Lucian Boia), situat la altitudinea de „centru canonic al culturii române” (Theodor Codreanu)...

Să nu uităm însă că, tot în 2022, se vor împlini – cum vom vedea în cele ce urmează – 156 de ani de la debutul său ca poet și traducător și 152 de ani de la debutul ca publicist și prozator. În sfârșit, cifre aniversare mai rotunde sunt cele care marchează împlinirea a 150 de ani de când citește pentru prima dată în Cenaclul „Junimea” (septembrie 1872), publicând, tot atunci în *Convorbiri literare* (decembrie 1872), ori împlinirea a 120 de ani (ianuarie 1902) de când Titu Maiorescu a depus la Academia Română prețioasa ladă cu cele 10.000 de pagini manuscrise rămase, după îmbolnăvirea poetului, în păstrarea ilustrului critic...

Eminescu a pătruns în forță, așa zice, în trombă în câmpul literelor românești, afirmându-se încă din primul lustru de activitate creatoare, atât ca poet și traducător, cât și ca gazetar și prozator, deschizător de drumuri și creator de noi specii literare, necunoscute la noi până atunci – precum basmul cult, schița, nuvela filozofică și fantastică, nuvela erotică și cea onirică etc. Debutase ca poet – cum bine se știe – exact

când împlinea 16 ani, în ianuarie 1866, cu elegia ocazională *La mormântul lui Aron Pumnul*, prilejuită de trecerea la cele veșnice a îndrăgitului său profesor de la Cernăuți, autor al „faimosului *Lepturariu*”, cum îl numea Călinescu. Va urma, la puțină vreme, publicarea poeziei *De-aș avea...* în numărul din 25 februarie/ 9 martie 1866 al revistei *Familia*, cu care prilej directorul acesteia, Iosif Vulcan, îi schimbă numele din Eminoviciu în Eminescu. Ceea ce se știe însă mai puțin e amănuntul, deloc lipsit de importanță, că Eminescu debutează acum și aici și ca traducător, publicând – în cinci numere consecutive din lunile octombrie și noiembrie 1866 ale revistei *Familia* – versiunea în limba română a nuvelei *Lanțul de aur*, aparținând romanticului suedez Onkel Adam, scriere care va constitui ulterior un model și o sursă de inspirație pentru prozatorul Eminescu...

Debutul ca prozator se va produce însă abia peste patru ani, în numerele din 1 și 15 noiembrie 1870 ale revistei *Convorbiri literare*, cu basmul cult *Făt-Frumos din lacrimă*, Eminescu fiind creatorul acestei specii în literatura română. Între timp se produsese și debutul în publicistică, prin articolul *O scriere critică*, apărut în numerele din 19 și 21 ianuarie 1870 ale revistei *Albina* din Pesta, în care Eminescu lua apărarea lui Aron Pumnul împotriva unei broșuri a lui D. Petrino din Cernăuți, care criticase *Lepturariul românesc*. După numai o săptămână, în numărul din 30 ianuarie 1870 al revistei *Familia*, tânărul student vienez debutează și în critica de teatru, articolul intitulat *Repertoriul nostru teatral* fiind cea dintâi cronică dramatică semnată de Eminescu. În sfârșit, nu mult după aceea se produce și debutul lui Eminescu ca gazetar politic (calitate în care va excela, între 1877-1883, în gazeta bucureșteană *Timpu*), cu o suită de trei articole – *Să facem un congres*, *În unire e tăria și Echilibrul* – găzduite în numerele din 17 și 22 aprilie, respectiv 11 mai 1870, în revista *Federațiunea* din Pesta. Deși semnate cu pseudonimul Varro, autorul articolelor care-i îndemneau pe românii de pretutindeni să se unească în hotarele Daciei Mari, e depistat de autorități, Eminescu fiind citat de procurorul public din Pesta, care-i intentează un proces de presă...

Revenind la proza propriu-zisă, literară, ficțională a lui Eminescu, e de observat că – poate și datorită excesivei sale exigențe – autorul n-a reușit să-și vadă tipărite în timpul scurtei și zburcinate sale existențe decât patru din cele nu mai puțin de douăzeci și patru de creații prozastice. Astfel, după ce publică basmul *Făt-Frumos din lacrimă*, Eminescu începe să scrie nuvela *Sărmanul Dionis*, definitivată, se pare, la finele lui 1871, și citită în ședința Cenaclului „Junimea” din 1 septembrie 1872, cea dintâi în care e consemnată prezența poetului. Ca și în cazul basmului cult, Eminescu e, și de astă dată, deschizător de drumuri, capodopera *Sărmanul Dionis* – publicată în numerele din decembrie 1872 și ianuarie 1873 ale *Convorbirilor literare* – fiind nu doar cea dintâi nuvelă filozofică și fantastică, dar și cea dintâi proză onirică din literatura noastră. Tot acum, în 1873, student fiind la Universitatea din Berlin, Eminescu lucrează la poemele *Împărat și proletar*, *Călin Nebunul* și *Fata din grădina de aur*, dar și la o serie de scrieri în proză cum ar fi *Moș Iosif*, *Poveste indică* și *Întâia sărutare*. În anul următor, 1874, pe când era director al Bibliotecii Centrale din Iași, începe să lucreze la cel de-al doilea roman al său – *Aur, mărire și amor* –, care va rămâne în stadiul unei nuvele, publicate postum. Destituit, în urma unor intrigi, din postul de director al Bibliotecii Centrale, e numit, cu

începere de la 1 iulie 1875, în funcția de revizor școlar pentru districtele Iași și Vaslui. În data de 10 august 1875, Eminescu înainta deja Ministerului de resort un raport asupra constatărilor făcute cu ocazia conferințelor cu învățătorii din județul Iași, între care remarcă pe institutorul Ion Creangă de la Școala Nr. 2 din Păcurari. Amănuntul e relevant pentru prozatorul Eminescu, întrucât acesta împrumută numele lui Creangă pentru povestirea intitulată *La curțile cuconului Vasile Creangă*, care urma să fie inclusă în romanul, rămas neterminat, *Aur, mărire și amor*. Se pare că tot Creangă i-ar fi inspirat și figura *părintelui Ermolachie Chisăliță*, din proza cu același titlu, scrisă tot în 1875. Din manuscrisele eminesciene ale acestei perioade face parte și proza *Archaeus* (titlu dat de editori).

În vara anului următor, schimbându-se guvernul, revizorul școlar Eminescu e pus în disponibilitate, începând cu data de 3 iunie 1876. Rămas fără slujbă, e nevoit să primească postul de redactor al părții neoficiale la ziarul local *Curierul de Iași*. Numeroase rubrici erau redactate de Eminescu fără semnătură. În această formă îi apare, în numărul din 9 iulie al ziarului, schița *La aniversară*, cea dintâi schiță cu subiect erotic din literatura noastră. A patra și ultima proză antumă este *Cezara*, cea dintâi nuvelă erotică din literatura română, publicată în serial, cum am spune astăzi, în numerele din 9, 11, 13, 15 și 18 august 1876 ale *Curierului de Iași*. Eminescu va mai publica, tot în *Curierul de Iași*, în traducerea sa, *Morella* de Edgar Allan Poe. Tot acum scrie și povestirea *Visul unei nopți de iarnă*, rămasă între manuscrisele anului 1876.

În septembrie 1877, Eminescu demisionează de la *Curierul de Iași*, fiind numit, în octombrie, redactor la ziarul *Timpu* din București, unde desfășoară, vreme de peste cinci ani, o intensă activitate jurnalistică. Anii 1877-1883 reprezintă însă, cum bine se știe, și perioada de apogeu a creației sale poetice. Dar, deși extrem de ocupat cu activitatea ziaristică și cu definitivarea și publicarea capodoperelor sale lirice, Eminescu nu abandonează în totalitate nici proza literară, scriind, în 1878, nuvela *Ioan Vestimie*, cea din urmă operă în proză rămasă între manuscrisele sale. În anii următori, continuând activitatea epuizantă de strălucit gazetar la *Timpu*, al cărui redactor-șef devenise în 1880, Eminescu muncește enorm, ruinându-și sănătatea. Se va întoarce la proza literară doar incidental, în 1881, când va revizui nuvela *Cezara*, pe care o încredințează lui Maiorescu, probabil la cererea acestuia. Mult mai târziu, în 1887, la insistențele unui alt apropiat al său, V. G. Morțun, poetul acordă acestuia autorizația de a edita un volum de *Proză și versuri*, pe care însă autorul nu va mai apuca să-l vadă tipărit. În noaptea de 15 spre 16 iunie 1889, la ora 3 dimineața, Eminescu se stinge din viață la Sanatoriul doctorului Șuțu din București. Volumul *Proză și versuri* – cel dintâi care conținea proză literară (nuvela *Sărmanul Dionis* și basmul *Făt-Frumos din lacrimă*) – avea să apară la Iași în 1890, inaugurând astfel impresionanta producție editorială aparținând postumității eminesciene. De remarcat că, pe lângă poeziile antume din ediția princeps (1883), editorul V. G. Morțun adăugase, în menționatul volum, două poeme postume (*Stelele-n cer* și *Vieața*), precum și textul conferinței *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, rostită de Eminescu la 14 martie 1876, în cadrul „prelecțiunilor populare” ale „Junimii” și tipărită inițial în numărul din 1 august, același an, al *Convorbirilor literare*.

Trei ani mai târziu, în 1893, apare tot la Iași, în Editura Librăriei Școalelor „Frații

Șaraga”, cel de al doilea volum conținând proză literară de Eminescu, intitulat *Nuvele și având următorul cuprins: Sărmanul Dionis, La aniversară, Cezara, Făt-Frumos din lacrimă*, adică exact bucățile antume, la care editorul adaugă și câteva articole politice.

Abia în 1904, după 35 de ani de la redactare, avea să vadă lumina tiparului, la București, în Editura Institutului Grafic „Minerva”, singurul roman al lui Eminescu – *Geniu pustiu*. Editat de Ion Scurtu, care semnează o introducere critică și notele, volumul purta titlul *Geniu pustiu. Roman inedit*. În anul următor, același Ion Scurtu îngrijește ediția *Mihai Eminescu – „Scrieri literare și politice”, vol. I*, care include narațiunea *Archaeus*, numind-o „povestire romantico-filozoficească”. În sfârșit, tot Ion Scurtu va tipări, în 1908, la Editura „Minerva” din București, cel dintâi volum conținând exclusiv proză literară de M. Eminescu, intitulat fiind chiar „*Proză literară*”. Ediție îngrijită după izvoare, cu o introducere de Ion Scurtu”.

În ciuda strădaniilor acestor editori, tipărirea prozelor artistice rămase în lada cu manuscrise eminesciene, aflată la Academia Română, nu se încheiase încă. Acțiunea va fi definitivată abia în 1932, de către G. Călinescu. Ilustrul critic și exeget eminescian publică acum, în *Adevărul literar și artistic* din 19 iunie, pentru prima dată, fragmentar sau cu rezumate, încă trei narațiuni din proza literară a lui Eminescu: *Aur, mărire și amor, La curtea cuconului Vasile Creangă și Iconostas și fragmentarium*. În sfârșit, tot în *Adevărul literar și artistic*, din 3 iulie 1932, G. Călinescu publică, în premieră, alte patru proze eminesciene: *Umbra mea, Părintele Ermolachie Chisăliță, Visul unei nopți de iarnă și Întâia sărutare*. Se încheia astfel, după 62 de ani de la debutul lui Eminescu ca prozator, o importantă etapă din receptarea postumă a moștenirii sale artistice și anume, tipărirea în integralitate, a prozei sale literare.

În perioada interbelică și, mai ales, în deceniile de după Al Doilea Război Mondial se tipăresc numeroase ediții conținând proza literară a lui Eminescu, intitulate fie *Sărmanul Dionis*, fie *Geniu pustiu*, fie *Proză literară*. Demn de consemnat aici este cel din seria ediției critice monumentale începută de Perpessicius și continuat de un colectiv de cercetători de la Muzeul Literaturii Române. Este vorba despre volumul *Opere. Vol. VII. Proza literară*, volum coordonat de Petru Creția, cu studii introductive de Perpessicius și Al. Oprea, apărut, în 1977, la Editura Academiei Române.

Creată cu precumpănire în faza tinereții, între 18 și 28 de ani, publicată numai în parte (o treime) în timpul vieții autorului, proza lui Eminescu stă în întregime sub semnul personalității puternice a scriitorului, al eului său complex, al celui activ, furtunos, revoltat, patriotic și revoluționar în *Geniu pustiu*, al celui dinamic în sens mitic, popular în *Făt-Frumos din lacrimă*, al celui indirect protestatar prin cufundare în lumea visului și a fanteziei în *Sărmanul Dionis*, ori a celui idealist prin căutarea și practicarea unei alte etici a iubirii în *Cezara*. Considerată astfel – spunea Lovinescu –, proza lui Eminescu „merită nu numai atenția cititorului modern deprins a cere prozei alte moduri de expresie, ci și pasionata lui încordare pentru foșnetul unor aripi, ce vor domina apoi de la o mare înălțime întreaga poezie lirică românească” [1, p. 202].

Având ca punct central condiția omului de geniu, drama omului superior – asemenea unora dintre capodoperele sale lirice – multe dintre prozele literare ale lui Eminescu reprezintă tot atâtea piese adecvate de verificare și de înțelegere adâncă a

eului eminescian. În proza artistică eminesciană – uneori chiar mai mult decât în poeme – aflăm drama geniului, drama autorului însuși. Multe dintre personajele prozei eminesciene nu sunt altceva decât proiecții idealizate ale autorului, astfel încât putem spune că multiplele fațete ale eului eminescian, întâlnite în proza sa literară, reprezintă tot atâtea trepte inițiatice ale universului interior al lui Eminescu. Alături de poezie și de publicistică, proza literară constituie unul dintre elementele principale în descifrarea personalității lui Eminescu. Prin proza sa literară, Eminescu, dublând și uneori anticipând problematica liricii sale, deschide orizonturi necunoscute în proza românească, fixându-se totodată, prin dezbateră spirituală, în planul cel mai de sus al literaturii romantice europene. Altfel spus, proza literară eminesciană este un exercițiu făcut de un mare poet pe câteva teme ale romantismului european, o dezvoltare a unor idei filozofice, într-o fabulație originală, în imagini trecând de la transparențe astrale la luxuriance peisagiste și grotesc de coșmar. Ideile social-politice sunt, de asemenea, expresia unei personalități ieșite din pământul neamului românesc și încercând să-l apere cu o îndârjită pasiune. „Lecția lui Eminescu dată contemporanilor – scria Zoe Dumitrescu-Bușulenga despre atitudinile politice ale prozatorului – se cuvine să fie învățată și de urmași pentru că, în ciuda caducității unora din ideile pe care le-a profestat, idealul lui rămâne mereu viu și simțul lui «istoric» are adevărul lucrurilor eterne pe care-l respiră creația celui mai mare dintre scriitorii noștri” [2, p. 38].

Dar proza lui Eminescu are, în același timp, și o valoare de sine stătătoare indiscutabilă, așa cum arăta Tudor Vianu, care îl trece pe autorul *Geniului pustiu* printre cei mai însemnați prozatori români. „Miracolul eminescian poate fi contemplat și aici” – spunea istoricul literar – Eminescu fiind întâi de toate „un povestitor fantastic, căruia i se impune nu observarea realității, ci recompunerea ei vizionară, grea de semnificații adânci” [3, p. 260].

În istoria literaturii române există, într-adevăr, un sector autonom al prozei literare eminesciene, marcând un moment distinct în evoluția prozei noastre literare. Continuator al lui C. Negruzzi și V. Alecsandri, Eminescu va fi urmat, la rândul său, de Mihail Sadoveanu în latura regresivă spre civilizația veche, milenară, populară și de Liviu Rebreanu atât în evocarea epocilor istoriei, cât și în tabloul marilor războaie. Făt-Frumos, Dionis, Maria, Vasile Creangă, moș Iosif, părintele Ermolachie Chisăliță ș.a. sunt, ca să zicem așa, personaje sadoveniene, în timp ce Toma Nor, Ioan, faraonul Tla și avatarii săi, Cezara sunt personaje rebreniene. Prin latura fantastică a prozei sale Eminescu va fi urmat de Mircea Eliade, iar prin redarea atmosferei citadine este un predecesor al lui Camil Petrescu și G. Călinescu. Așa încât, Ion Rotaru era îndreptățit să afirme că „aproape întreaga literatură dintre cele două războaie mondiale a înflorit sub semnul lui Eminescu” [4, p. 404]. Noi am îndrăzni să trecem chiar dincolo de strălucita epocă interbelică, spunând că Eminescu a anticipat, cu aproximativ un secol, o serie de tehnici narative moderne și chiar procedee specifice epicii postmoderniste. După cum bine observa cândva Zoe Dumitrescu-Bușulenga, modernă este, în proza lui Eminescu, „dacă vrem, într-un fel, și anticonstrucția, adică pierderea șirului epic prin zăbovirea mai cu seamă asupra momentelor excesive, asupra situațiilor limită, coșmaruri, stări demențiale, incendii, ucideri, sinucideri, care depășesc cu mult și nu numai cantitativ

calapoadele exterioare ale romantismului” [5, p. 177]. Într-adevăr, proza lui Eminescu e de o surprinzătoare modernitate și actualitate. Apelând la filozofie – cu genială intuiție – ca suport al planului fantastic, autorul *Sărmanului Dionis* a devansat nuvela și povestirea romantică apuseană. Printr-o serie de specii și categorii tematice ca basmul cult, schița erotică, povestirea fantastică, povestirea sociologică, nuvela filozofică și cea onirică Eminescu este un deschizător de drumuri nu doar pentru proza românească a veacului XX, ci și pentru literatura de anticipație (*science fiction*). Prin însușirile ei de imaginație și analiză, de fantastic și citadinism, de retrospecție și introspecție, de patos, ironie și umor proza artistică eminesciană stă la baza celor mai reprezentative creații ale epicii naționale. Pe drumul deschis de el vor merge scriitori ca Ion Creangă, Ioan Slavici, I. L. Caragiale, Al Odobescu, B. Șt. Delavrancea, M. Eliade, V. Voiculescu, Ștefan Bănuțescu, A. E. Baconsky ș.a.

Apoi, prin ancorarea în problematica socială a timpului său, prin concepția sa filozofică având multe scilipiri de originalitate, ca și prin creațiile sale literare în versuri și proză, Eminescu impune concluzia că e un creator deopotrivă de valoros atât ca poet, cât și ca prozator. „Se poate afirma, fără putință de tăgadă – spunea cândva Perpessicius –, că Eminescu a fost și în ordinea prozei literare un meșteșugar tot pe atât de iscusit și de strălucit ca și în ordinea poeziei” [6, p. 185].

Original cum n-a mai fost altul până la el în literele române, urmărind un ideal politic și estetic înalt, stăpân pe o viziune foarte modernă asupra lumii, dar extrem de atent la problemele creației, Eminescu, perfect integrat literaturii europene, a ajuns să respire astăzi în drumul mare al culturii universale.

Bibliografie

- LOVINESCU, Eugen. *Mihai Eminescu*, în *Scrieri*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1969.
- DUMITRESC-BUȘULENGA, Zoe. *Proza lui Mihai Eminescu. Studiu introductiv*, București, Editura pentru Literatură, 1967.
- VIANU, Tudor, *Eminescu*, Iași, Editura „Junimea”, 1974 („Eminesciana”).
- ROTARU, Ion. *Mihai Eminescu*, în *O istorie a literaturii române*. Vol. I, București, Editura „Minerva”, 1971.
- DUMITRESC-BUȘULENGA, Zoe. *Cultură și creație*, București, Editura „Eminescu”, 1976.
- PERPESSICIUS. *Proza literară a lui Eminescu*, în vol. *Eminesciana*, Iași, Editura „Junimea”, 1983. („Eminesciana”).

SYMBOLIC COORDINATES IN ION MINULESCU'S PROSE

Raluca NICOARĂ (căs. BLEDEA)

PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center
of Baia Mare

Coordonator doctorat: Prof.univ.dr. Gheorghe Glodeanu

Abstract: Although the demonic fantasy is encountered in the nineteenth century, in romantic works, it extends its tentacles in the work of subsequent writers, but without having the same evil power. Evil spirits (devil, devil, skeleton, ghost) capture the human being in actions contrary to their own will, contrary to divinity, degrade human morality, but they are humanized in the fantastic minulescian prose. The prose writer targets in an original way myths of universal literature, which over time have become the dowry of the chest of international spirituality: the famous barber of King Midas, the cursers, the Danaids.

The seduction of the fantastic minulescian is a success of his prose, remaining his most spectacular epic creation. The landscape is involved in a plot with "the unclean". The character that makes people tremble with fear, lose one or more senses (sight, speech), suffocate, change the color of their face, or even become paralyzed. In the eyes of men the unclean appears as a devilish incarnation, endowed with demonic powers.

Keywords: myths, fantastic, spirituality, supernatural, prose writer.

Cu toate că fantasticul demonic este întâlnit în secolul XIX, în operele romantice, acesta își prelungește tentaculele și în opera următorilor scriitori, fără însă să aibă o putere la fel de malefică. Spiritele malefice (dracul, diavolul, scheletul, stafia) capturează ființa umană în acțiuni contrare propriei voințe, contrare divinității, degradează moral umanul, însă acestea sunt umanizate în proza fantastică minulesciană „-Mă iertați că vă deranjez... Scheletul mă salută cu grația celui mai perfect savoir vivre și dispăru pe cealaltă ușa a biroului, ca și cum ar fi fost unul din obișnuții casei...”¹ (Cravata albă). „Râul” în acest caz nu strică comunicarea individului, ci îi lasă să păstreze o legătură firească cu persoanele apropiate după încheierea momentelor iraționale.

Prozatorul țintește într-o manieră originală mituri ale literaturii universale, devenite în timp zestrea din cufărul spiritualității internaționale: faimosul bărbier al regelui Midas, ursitoarele, Danaidele.

Personajele prinse în mrejele irealului sunt considerate de oamenii obișnuți sub influența substanțelor „narcotice”: „Temerea din clipa macabrei apariții dispăruse deodată ca și cum o ființă supraomenească mi-ar fi dat să beau licoarea vrăjită, de care pomenesc basmele noastre populare.”²; „Abia sorbisem după sfârșitul valsului, primul pahar de șampanie, ca și cum aș fi navigat pe o mare agitată.”³ (Cravata albă), „Dum-Dum bea fără nici o preferință tot felul de alcooluri, până ce cade sub masă,... Bea, cum se spune: „de unul singur” – bea liniștit și demn ca un fluviu care își înghite afluenții... pentru ca mai târziu să se arunce în mare.”⁴, Povestirea... ne consumă trei rânduri de cafele turcești duble și câte trei țigări de foi fiecare...”⁵ (Omul cu inima

¹ Ion Minulescu, *Proză*, Editura Minerva, București, 1986, p.96.

² *Ibidem*, p.97.

³ *Ibidem*, p.95.

⁴ *Ibidem*, p.101-102.

⁵ *Ibidem*, p.104.

de aur) sau sunt degradați mintali, „nebuni” pentru o anumită perioadă de timp „-Mi se pare că Radian a început să dea semne de nebunie.”⁶ (Cravata Albă), „Probabil că aveam de a face cu un nebun.”, „Nebunul mă țintuise de fereastră.”⁷ (Omul cu inima de aur), „-Ce, ai înnebunit?... Eu însă simțeam cum,... mă apropii tot mai mult de nebunia de care îl bănuisem pe el”⁸ (De vorbă cu necuratul). „Necuratul” apare sub diferite înfățișări, profită de slăbiciunea indivizilor, provoacă teamă și neliniște psihică.

Simptomele indivizilor la întâlnirea cu „necuratul” se regăsesc în toate operele fantastice minulesciene, unele dintre acestea fiind comune tuturor „se făcu limoniu la față și începu să tremure ca prins de friguri.”⁹, „întâlnirea neașteptată cu necuratul acesta îi clătinase creierii mai mult decât îi permite echilibrul mintal?”¹⁰, „necunoscutul care îl făcuse să se îngălbenească și să tremure...”¹¹, „Simții o sudoare rece care îmi învălui fruntea ca și o compresă medicală și îmi încheștai dinții de frică, să nu aspir atmosfera otrăvită ce părea că mă înăbușe.”¹², „Când încercai să întind mâna, simții că puterile nu mă mai ajută nici măcar s-o mișc. Mă paralizase ideea că pot sta de vorbă cu Necuratul...”¹³, „Nu am să uit niciodată momentul acela de spaimă... Galben ca ceara și cu ochii holbați pe urma pașilor noștri, Oreste nu-și mai putu reține emoția constatării fantastice și cu vocea sugrumată de sincopa supremă în care părea că-și dă sufletul, șopti așa de încet, că de abia îl putui auzi...”¹⁴, cu gurile căscate și cu ochii holbați de plăcere și de teamă în același timp, ca și doi copii în fața unor focuri de artificii”¹⁵, „Simțeam că nu mai suntem stăpâni pe noi. Simțeam că o forță ocultă ne îndreaptă pașii și gândurile în altă parte decât acolo unde voiam să ajungem și că sentința noastră de moarte fusese semnată încă din noaptea în care domnul Damian ne oferise adăpostul trăsurii sale.”¹⁶ (De vorbă cu necuratul); „O criză nervoasă mă zgudui din tălpi până în creștet, ochii mi se împăienjeniră și la un moment dat, avusei impresia că inima nu-mi mai bate... Închisesem ochii și căscasem gura mare ca să pot respira mai bine. Aveam impresia că mi se îngroașă gâtul ... Simțeam însă că mă sufoc. Cineva parcă încerca să mă strângă de gât și nodul cravatei apăsa cu putere ... Încercai să strig ajutor, dar cuvintele mele se lichefiară parcă într-o respirație greoaie... Îți mărturisesc că nu m-am simțit niciodată mai aproape de moarte ca în clipa aceea.”¹⁷, „simții cum puterile mă părăsesc pentru a doua oară și cum vocea mi se pietrifica în gât, deși cravata fusese dezlegată...”¹⁸ (Cravata albă); „El mă privii cu ochii împăienjeniți...”¹⁹, „pleoapele mi se închid singure ca niște clape de flaut...”²⁰, „Apoi vocea lui mă făcu să tresar.”²¹

Seduția fantasticului minulescian constituie o reușită a prozei sale, rămânând cea mai spectaculoasă creație epică a sa. Peisajul este implicat într-un complot cu „necuratul”, face ca totul să devină, pustiu, „Strada era pustie. Deși călcam în vârful degetelor de teamă să nu trezesc

⁶ *Ibidem*, p.90.

⁷ *Ibidem*, p.108.

⁸ *idem*, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p 65.

⁹ *Ibidem*, p 63.

¹⁰ *Ibidem*, p 65.

¹¹ *Ibidem*, p 66.

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*, p 67.

¹⁴ *Ibidem*, p 76-77.

¹⁵ *Ibidem*, p 79.

¹⁶ *Ibidem*, p 80.

¹⁷ *idem*, *Proză*, Editura Minerva, București, 1986, p.95.

¹⁸ *Ibidem*, p.96.

¹⁹ *Ibidem*, p.103.

²⁰ *Ibidem*, p.106.

²¹ *Ibidem*, p.107.

ecouri ce mi-ar fi dat impresia că sunt urmărit, trotuarul răsună totuși ca și pașii însoțitorului meu suspect, pe care îl vedeam reapărând în geamul vitrinelor prin fața cărora treceam.”²² (Cravata albă), „Pe bulevardul Carol, aproape pustiu...”²³ (Omul cu inima de aur) sinistru, înfricoșător și mai puțin perceptibil datorită semiîntunericului, beznei „în biroul prietenului meu în care nu ardea decât un singur bec electric sub un abajur verde, și mă lăsa greoi într-un fotoliu de piele, așezat în cel mai întunecos colț al încăperii.”²⁴ și chiar timpului „Trebuie să fi fost aproape de miezul nopții.”²⁵ (Cravata albă), „-Venisem acasă mai târziu ca de obicei... Să fi fost aproape de miezul nopții.”²⁶, „Undeva, departe, un ceasornic bătea miezul nopții...”²⁷ (Omul cu inima de aur), „Se apropia de miezul nopții...”²⁸, „ce-și confunda prezența în noaptea mai neagră ca un tăciune stins.”²⁹ (De vorbă cu necuratul).

Autorul se dovedește inventiv în denumirea „necuratului”, uneori îi spune direct pe nume, iar în celelalte cazuri îi dă un sinonim sau o expresie: „fantomaticul proprietar”, „un schelet îmbrăcat”, „ființă supraomenească”, „fantome”, „omul cu inima de aur”, „bătrân cu barbă albă, lungă și răsfirată”, „-Dracul adevărat... Diavolul... Necuratul!...”, „misteriosul personaj”, „forță ocultă”.

Operele fantastice primesc de asemenea o diversitate de nume și definiții în cadrul ceremonialului de povestire: „aventuri extraordinare pe care le simțeam prelungindu-se până la cântatul cocoșilor”³⁰, „subiecte senzaționale”, „un veșnic mister”, „E cea mai grozavă tragedie umană...”, „povești supranaturale”, „tragedii senzaționale”, „foileton de senzație”, „născocirea”, „un adevărat fenomen al naturei...”.

Personajul care îi face pe oameni să tremure de frică, să-și piardă unul sau mai multe simțuri (văzul, vorbirea), să se sufocă, să-și schimbe culoarea feței sau chiar să se paralyzeze este întruchipat sub mai multe forme omenești: „Scund și slab, cu nasul coroiat și cu figura spână și uscată ca o smochină presată, cele câteva firisoare de păr roșcat ce-i atârnavă din barbă... Cu șoldul drept ieșit afară... ghiceam că... șchioapătă...”³¹, „mâna lui aspră și rece, ne făcu impresia unei piei de șarpe conservat într-un muzeu de zoologie”³², știe totul, poate fi peste tot sau nicăieri, „Corpul lui nu face umbră pe pământ și dacă întâmplător i-ai pune o oglindă în față, ai vedea că figura lui nu se prinde în luciul ei. Apare și dispare după plac și dacă simte nevoia să se găsească chiar în mai multe locuri deodată...”³³, își poate da senzația că te-ar fi atins cineva, iese în calea oamenilor „ca și cum ar fi ieșit din pământ”³⁴, are un răs grotesc, „caută să te convertească printr-o apariție misterioasă și prin câteva fraze cu dublu înțeles.”³⁵, vede prin întuneric, trece prin ploaie fără să se ude „-Pe mine ploaia mă cunoaște mai bine decât pe dumneavoastră. Nu vă e teamă, că de mine nu se prinde apa cerului!”³⁶. face lucruri necurate, îl întâlnești unde nici nu te gândești, corpul său nu conturează nici o urmă pe pământ și

²² *Ibidem*, p.97.

²³ *Ibidem*, p.104.

²⁴ *Ibidem*, p.95.

²⁵ *Ibidem*, p.92.

²⁶ *Ibidem*, p.104.

²⁷ *Ibidem*, p.106.

²⁸ *idem*, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p 71.

²⁹ *Ibidem*, p 72.

³⁰ *idem*, *Proză*, Editura Minerva, București, 1986, p.97.

³¹ *idem*, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p 63.

³² *Ibidem*, p 76.

³³ *Ibidem*, p 66.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p 68.

³⁶ *Ibidem*, p 72.

împrumută asemănarea cu mediul în care se găsește la un moment dat. Portretul fizic, moral și psihic al personajului care întrușipează răul nu este niciodată terminat complet, atribuindu-se pe parcurs alte însușiri sau caracteristici.

Meseria necuratului este de-a te atrage în zona întunecată, profană, să te ademenească prin puterea cuvintelor și a faptelor sale, de partea sa. Acesta știe că omul a căzut în capcana sa de multe ori, de-a lungul timpului, în urma unui pact „omul care și-a vândut punga lui Fortunatus... cazul studentului din Praga, care și-a vândut umbra unui cămătar...”³⁷. Domnul Damian, necuratul le propune celor doi prieteni să-și vândă umbra în schimbul aurului sau măcar să o amanezeze „În schimb eu vă dau lucruri reale...Aur!... Ei bine, eu vă dau aur adevărat, aur de care vă puteți folosi... Și dumneavoastră îmi dați umbra cu care nu aveți ce face, dovedindu-vă în același timp și posibilitatea propriei mele existențe!...”³⁸

Arma care reușește să-l alunge sau să-l facă să se volatilizeze este crucea „dispăruse din fața noastră, ca și cum ar fi intrat în pământ. Îl văzusem tremurând deodată, ca și un manechin umplut cu tărâțe. O vâlvătaie verzuie îl îmbrățișase ca și niște petale de trandafir ce s-ar fi strâns în jurul unei stamine cu chip de om și în urmă nu-l mai văzusem nicăieri... la vederea preotului cu crucea în mână...”³⁹

Actul de mimetism al necuratului este dezvăluit de simțurile superioare ale animalelor care depășesc simțurile oamenilor „Un câine care simțise oameni străini, începuse să latre... atenția câinelui era îndreptată spre un tufiș... câinele se încapățânase parcă să apuce de picior un om care nu există.”⁴⁰

Minulescu își permite prin intermediul vocii personajelor sale să critice naratorii de povești fantastice „degeaba încercați să inversați cu povestirile dumneavoastră fantastice, rosturile celor două lumi, din care ieșiți de obicei prea devreme, după ce mai totdeauna intrați prea târziu. Cei care v-ar putea crede însă nu vă mai cetesc, iar cei care încă vă mai cetesc, nu vă mai cred.”⁴¹

În ochii oamenilor necuratul apare drept o întrupare diavolească, înzestrat cu puteri demonice. Acesta îi ispitește pe eroi prin metamorfozarea sa în ființă umană, iar ei îi acceptă compania pe durata drumului fie din cauza vremii, fie din cauza întunericii sau la Caragiale din cauza pustietății, adică acceptă involuntar să se facă frate cu dracul până trec puntea, iar drumul în compania lui pare că este mai scurt. Dacă nu au reușit să evite prima ispită, aceștia sunt supuși altora noi, de care nu sunt conștienți până la final. Eroii sunt vinovați pe de o parte de păcatul exterior, naivitatea, iar pe de altă parte de păcatul interior, al neînfrânării ispitelor. Soluția în cele două opere pentru personajele prinse în capcana diavolului este invocarea divinității.

BIBLIOGRAFIE

EDIȚIILE OPERELOR INVESTIGATE

- Minulescu, Ion, *Cetiți-le noaptea*, Ed. Porto-Franco, Galați, 1991.
 Minulescu, Ion, *Corigent la limba română*, Editura pentru literatură, București, 1969;
 Minulescu, Ion, *De vorbă cu mine însu-mi*, Editura Cultura Națională, București, 1924.
 Minulescu, Ion, *Într-un bazar sentimental*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
 Minulescu, Ion, *Nu sunt ce par a fi*, Revista Fundațiilor Regale, VIII, nr. 10, oct. 1941.
 Minulescu, Ion, *Poezii*, Editura Tineretului, București, 1969.

³⁷ *Ibidem*, p 78.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p 79.

⁴⁰ *Ibidem*, p 87.

⁴¹ *Ibidem*, p 67.

Minulescu, Ion, *Proză*, Ed. Minerva, București, 1986.

Minulescu, Ion, *Romanțe pentru mai târziu*, Ed. pentru Literatură, București, 1969.

Minulescu, Ion, *Scrieri, vol. I*, Ed. pentru literatură, București, 1966.

Minulescu, Ion, *Scrieri, vol.II*, Ed. pentru literatură, București, 1966.

REFERINȚE TEORETICE ȘI CRITICE

Bomher, Noemi, *Inițieri în teoria literaturii*, Editura Fundației Chemarea, Iași, 1994.

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

Eagleton, Terry, *Teoria literară. O introducere*, Editura Polirom, Iași, 2008.

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Științifică, București, 1999.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Ed. Humanitas, București, 1972.

DISCOURSES ON MODERNIZATION OF AN AGRARIAN SOCIETY IN THE FIRST HALF OF 20TH CENTURY ROMANIA

Paul Maximilian ANGHEL

PhD. Candidate, University of Bucharest

Abstract: The topic of various modernization paths of agrarian societies has dominated the political and intellectual discourse for a century (1848-1948), a timespan that was characterized also by significant societal changes driven by both endogenous and exogenous factors. Acknowledging a state of utter backwardness in respect to the industrialized West and facing the prospect of deepening societal cleavages, Romanian elites have provided various insights and opinions on the causes and remedies for the "peasant / agrarian issue". This article aims at highlighting the main contentious topics in this regard, focusing on the issue framing within the pre- and inter-war ideological and intellectual discourses of Romanian elites.

Keywords: society, modernization, agrarian, ideological discourse, elites

Agrarian society and the „peasantry issue”

Starting from a state of economic and social backwardness towards the Western countries in the midst of industrialization, the transition from a semi-feudal system to a modern, capitalist one could not be a linear process, being, on the contrary, tributary, on the one hand, to the political frictions among the political elites, and on the other hand, to the international context. In the absence of progressive and profound organic developments in the socio-economic and political sphere of the Romanian society, the catalytic force in the modernization process reverted to the State, through a top-down interventionism.

Among the characteristics of peripheral regions, Petruszewicz (Petruszewicz, 2019) distinguishes the following: (i) geographical and topographical periphery, (ii) structural periphery (production of low value-added raw materials), (iii) political periphery (colonial or semi-colonial domination), (iii) a weak state apparatus with a reduced capacity to coordinate industrial, commercial and agricultural mechanisms, dominated by large-scale elites with a lack of legitimacy in the eyes of society as a whole and (iv); polarized social stratification between large landowners (increasingly deprived of political power, but holders of cultural hegemony) and peasants (poor and illiterate), with a small urban bourgeoisie and composed mostly of allogeneic elements (in the process of cultural assertion).

However, peripheralization is manifested both within the same territory, in the form of regional discrepancies, and within the transnational framework. In this sense, Daniel Chirot (Chirot, 2002) analyzes the social transformations in Wallachia from the perspective of the world system theory postulated by Wallerstein (Wallerstein, 2004), framing the successive stages of social organization in the ideal types of "community-commercial" society (13th-16th centuries), "protocol-colonial" (from the 16th century to

1821) and “neo-colonial” (from 1821 to the First World War). The essence of these transformations lies in the fact that the transition from one phase to another was never the result of endogenous factors, but on the contrary: Wallachia, even if it was a marginal territory on the geopolitical map of the great powers, was still engaged in the international system, and the external influences were mediated by the local political and economic system.

In the case of Wallachia, Chirot identifies the main features of a colonial society, as highlighted by Balandier (Balandier, 1966). First, the whole economic system is focused on the production and export of raw materials, in this case agricultural products, so as to meet the needs of the industrialized center (metropolis). This foreign trade is run by metropolitan agents, whether direct or local (indigenous or allogeneic). They will seek to generate as much surplus as possible for export, dispossessing the peasants of land, subduing the labor force and seeking to adapt crops to the demands of the foreign market. At the same time, the influx of Western manufactured goods is causing local handicraft production to decline. Under the infusion of neocolonial capitalism, the gap between the privileged minority, holding economic power and political influence, which acts as metropolitan agents and the broad layer of society, reduced to the stage of subdued labor, deepens.

Elites migrate to these centers and show a strong cultural mimicry that contrasts with local traditions, thus further deepening the socio-cultural gap. Indigenous elites retain political dominance, but the metropolis has a significant influence on matters of interest to it. Chirot's conclusion is that the Wallachia of the late nineteenth century was a dual society in transition, which had ceased to be fully traditional, but had not become fully modern either.

The center-periphery cleavage is manifested not only on the colony-metropolis axis, but also within the borders, between the political-administrative-economic centers and the peripheral communities. For example, Manoilescu (Manoilescu, 1940) argued that in the “economic triangle” village-city-foreign market, the rural space, although the main exporter, eventually became the net loser, urban space benefiting from most imports, due to the special role that the city and the foreign market had in the transformation of surplus agricultural goods into consumer goods. This phenomenon of internal colonization had multiple causes, as well as different intensity depending on the economic evolution of the country. Thus, if from the Phanariot period until the dawn of industrialization, cities were almost exclusively centers of consumption (exclusive beneficiaries of the conversion of agricultural surplus into luxury products), beginning in the late nineteenth century, as industrialization gained momentum, dependence on exports started to decline, with positive effects on rural areas as well. Therefore, Manoilescu finds a direct correlation between export dependence and income transfer from the hinterland to the metropolis (Love, 1996). To this is added the fact that the agrarian elites spent their fortunes in the metropolises, even if the material base came from the agrarian exploitation.

The historical experience not only in Romania, but also in other parts of the world, reveals a certain trajectory of agrarian societies in the period between the end of

the 19th century and the beginning of the 20th century, when the liberal elites made key choices about how to modernize state apparatuses and agrarian economies. The resulting state and class structures were conditioned, on the one hand, by the "radical" or "reformist" approach, and, on the other hand, by external influences during the period of liberal reform. In the evolution of these state and class structures there are certain predictable patterns of reaction and counter-reaction, culminating in the establishment of divergent political regimes until the middle of the 20th century (Mahoney, 2011).

The Romanian society from modern times has had as its central theme the "agrarian problem", which found its reverberations both among the elites and among the peasantry, giving rise to demands often generating social and political convulsions. One of the main sources of the agrarian problem is the overwhelming share of labor, to the detriment of capital and technological means, in the organization of agricultural holdings. This labor-dependent agriculture generates and is supported by both forms of oppressive labor exploitation (labor-repressive agriculture), such as feudalism or slavery, and by more subtle forms of maintaining dependence, such as limiting occupational, educational and mobility options among the rural population. In many cases, even if it is not a *sine qua non* prerequisite, this systemic coercion is reinforced by the regulatory and administrative framework (e.g. regulation of access to credit or employment contracts in agriculture), which is the expression of the will of political elites supported by agrarian elites.

When landowning elites find that cheap labor is at least as profitable as capital investment in mechanization, they will primarily seek to maintain the status quo of agrarian relations (Rueschemeyer, Huber Stephens, Stephens, 1992). Under these conditions, the restrictive regulation (in favor of large landowners) of access to resources (land, pastures, water, etc.) and land use rights were the key instruments of retention of the rural population in the sphere of landlord (estate) influence (Huber, Stephens, 1995), especially in societies where inequality in land distribution is strong. What is more, the undermining of rural organizations occurred (Huber, Stephens, 1995).

The insecurity of property rights and their dismemberments characteristic of labor-dependent agricultural exploitation is an anachronistic feature of agrarian societies that have entered a stage of late modernization. The absence of formal contracts governing the rights and obligations of the parties (owner and lessee) or the discrepancy between formal legal and real social relations established on an informal basis, places the common man in the rural area in a much lower bargaining position than the owner, being under the constant threat of eviction, extortion of money or products and indebtedness (Prosterman, Riedinger, 1987).

The peasant problem is also exacerbated under monopsony economic conditions, specific to areas where land ownership is concentrated and the labor market is fragmented, where the landlord is virtually the sole buyer (and trader) of surplus agricultural products. This type of "imperfect market" consolidates "manorial dependence" and perpetuates neo-feudal agrarian relations.

If we refer to the social and geographical space of Romania, we notice that between the two provinces of the Old Kingdom, there were substantial differences in terms of agricultural exploitation, with repercussions on the relations between large landowners or tenants and the peasantry and, especially, on the welfare of the latter.

In Moldova, on the one hand, the "direct" farming by the owner / lessee predominates, who uses his own living and dead inventory (cattle, tools, etc.) and personnel. However, this involved a substantial amount of capital by a single individual, which was often quite burdensome, often leading to one's own financial ruin. In addition, under these conditions, the amenities and labor force of the peasants in the vicinity of the estate were not capitalized for most of the year, which contributed to their impoverishment.

On the other hand, in Wallachia the model of shared exploitation between the owner / lessee and the neighboring peasants was much more common. This system was based on the agreements of both parties, expressed in the form of agricultural agreements, which stipulated the conditions and obligations of each party. Thus, the landowner / lessee provided the peasant with a certain area of land to cultivate it with his own means, as well as a portion of the pasture for cattle. In exchange, the farmer undertook to cede a share of the harvest (tithe), to perform certain days of work on the plot of land reserved for the owner and other benefits ("either by hand or with the cart") and to pay an annual sum per cattle for grazing.

A recurring topic of discourses on land ownership is the quantitative and qualitative superiority of the large-scale agriculture, a fact statistically certified in the Old Kingdom. Some researchers (Cipăianu, 1920) motivated this situation by the ability of large landowners: (i) to hire specialized personnel to organize a rational exploitation, (ii) to use agricultural machinery that replaces human labor, improving cost efficiency and (iii) to cultivate areas that are economic in shape and size. In contrast, the small ploughmen had a low agronomic culture, not being familiar with certain varieties much more profitable than traditional ones (for example industrial plants), even though in Bucovina, Transylvania and Banat the degree of education and receptivity was higher. In addition, they had little and rudimentary agricultural inventory. Last but not least, the lots resulting from the previous small holdings had been divided through successions and scattered throughout the communes to the point of being completely unsuitable for a rational culture.

The agrarian regime that dominated the agricultural sector in Romania for about 60 years (1864-1921), affecting 50-60% of the peasantry but generating most of the country's commercial agricultural production, had some defining features. First of all, land ownership (large and small) was considered free and private. However, its distribution was deeply uneven, with large estates concentrating a large part of the arable land, as well as pastures and hayfields. On the other hand, the peasantry, even if it was free *de jure* and generally owning land (yet insufficiently), did not have the means to ensure its living conditions, being forced to enter into agricultural agreements with large farmers (landowners and tenants). Insufficient plot area and mediated access to

common goods (meadows, hayfields, forests, waters, etc.) have aggravated this state of affairs.

In the absence of a substantial capital of large landowners and their willingness to invest in the material means necessary for intensive agriculture, at least in the last decades of the nineteenth century, the agrarian regime relied on the contribution of the peasantry in terms of agricultural inventory and labor force. The agricultural agreements are thus presented as a requirement of the objective conditions of the agrarian economy, rather than as an instrument of oppression, even if they were accompanied by a series of abuses (by landlords, public administration, gendarmerie, etc.) that remained largely unpunished.

Axenciuc (Axenciuc, 1999) reveals that the transitional agrarian system was a dual one, each sector having its own types of agrarian relations: (i) that of the peasant economy and (ii) the symbiotic one between small and large property. The first is characterized by the small peasant farm, with its own inventory and labor supply, having a rather subsistence and a natural economy character, being only to a small extent oriented towards the production of goods. In general, this sector was restricted to the geographical and social space of the village, which is why the collaboration relations between the community members predominate. The second sector is based on a series of common economic interests between landowners / tenants, on the one hand and the contracting villagers on the other, but the relations are asymmetrical, the exploitation being accentuated as agricultural products become more salable both in the internal and external markets. The forms of this type of shared exploitation remained mainly those of the natural economy (tithe in products, per hectare, etc., and to a small extent in money). This type of transitional agrarian regime lasted until the Agrarian Reform of 1921, after which large-scale ownership was largely abolished, while undermining the material basis of its political exponents, marking the transition to the peasant economy.

The stake of the long process of agrarian reform (corroborated with the democratic civic reforms) therefore consisted in the peasantry taking over at least in part the social functions of the bourgeois elites of landed origin. This new arrangement, specific to an agrarian society progressively engaged in the capitalist economy, was to form the foundation of the "peasant state," with all its specific characteristics. In this respect, the French sociologist Henri Mendras (Mendras, 1976) would point out the following main features of the social group called the peasantry: ii) the family household has a structural relevance in the organization of the economic and social life of the community, (iii) a relatively autarkic economic system, but which maintains relations with the surrounding external economic environment, (iv) local communities characterized by internal relations of knowledge and relations and (v) the decisive role of local notables, who act as mediators between the peasant communities and the surrounding society.

In the conditions of a relatively precarious economic and social status of the peasantry, the cooperation movement develops in Romania as a means of supporting the production and consumption of the peasant household. Based on individual private property, voluntary participation and economic democracy, cooperatives generated

common benefits by sharing the amenities, capital and labor of the members. Within two decades, cooperative associations have grown significantly, diversifying their scope of activity, in 1912 being grouped into the following categories: people's banks (75%), consumer and supply cooperatives (7.7%), land-leasing associations (10.6%), forestry (3.8%) and others (2.9%). This movement enjoyed the support of many personalities before the Second World War, such as: Ion Ionescu de la Brad, P.S. Aurelian, I.G. Ducă, Spiru Haret, Ion Mihalache, Virgil Madgearu or C. I. Băicoianu. In particular, it found its echoes in liberal and peasant doctrine.

Village People's Banks, established since 1891, were the first forms of credit unions. Benefiting from the support of prominent personalities such as Spiru Haret and I.G. Duca, as well as a special regulation (the Law on Village People's Banks and their Central House of March 29, 1903), their number, members and assets increased rapidly in the first decades of the twentieth century: in 1926 there were 4,413 popular banks, with 915,388 members and a share capital of 971,786,812 lei. Among their members we find an overwhelming proportion of ploughmen (90.89%), traders, craftsmen, officials, priests, teachers and owners (Anghel, 2019).

Ideological and political discourse

The peasant question has been a central theme of public discourse, visible since the Revolution of 1848, continuing during the Ad-hoc Assemblies and sharpening and polarizing ideologically after the Agrarian Reform of 1864 and reaching its peak around the 1907 Uprising. Peasants' emancipation had been on the agenda of the 1848 revolutionaries, also serving as a tool for mobilizing the popular masses, even if the extension of the reform was a particularly contentious subject in the dispute between conservative and liberal elites. In fact, even among the revolutionaries, once in power, two divergent currents emerged, which eventually undermined any reform in this direction: the radical wing, whose exponent was Bălcescu and the conservative, anti-reformist wing, represented by Eliade, Tell, N. Golescu, to which we could add the ambivalent attitude of some personalities such as CA Rosetti, I. Voinescu, Ion Ghica or Ion Brătianu.

The agrarian question continued to be a sensitive topic in the years following the Revolution of 1848, both during the debates in the Ad-Hoc Divans (1857-1859) and during Cuza's reign. The impasse in the deliberative bodies (Divanurile, Focșani Central Commission), which had the effect of stopping the reform, also foreshadowed a new ideological cleavage (liberalism vs. conservatism), which will replace the old political cleavages among the elites, i.e. unionism vs. separatism (Kogălniceanu, 1891).

The Conservatives drafted a bill by which the peasants gained freedom over their own labor, but were denied ownership of the land they had been working on for generations, retaining only the right to own homes and pastures. This project was presented by the Conservative Prime Minister Barbu Catargiu as a bill and debated in the meetings from May 25 to June 6, 1862, being submitted to the final vote on June 11, 1862, a few days after his assassination. However, the next two conservative governments (led by Asachi and Kretzulescu, respectively) did not subject the law to

royal sanction, and thus it did not enter into force. In the spring of 1864, the cabinet led by Kogălniceanu promoted a new, more radical agrarian reform project, which met with fierce opposition from conservatives in Parliament. In this context, the Ruler, with the support of Kogălniceanu, carried out the coup d'état, establishing a personal regime that would allow him to promulgate and apply the Rural Law aimed at the final abolition of labor duties and the differentiated granting of ownership of peasants.

At the beginning of the twentieth century, the condition of the peasantry was far from the ideals of 1864, exacerbated by systemic social inequities emanating from the new regime of social and labor relations in rural areas, as well as the impoverishing effects of some provisions of the Law from 1864 (scattering of peasant lots). In the context in which the social convulsions manifested themselves periodically, threatening with the outbreak of a violent, dissolving revolt, several elites advanced their own interpretation of the causes and remedies of this problem. Thus, the agrarian question, having "all the characteristics of a true social plague" (Seulescu, 1889), becomes a recurring theme on the public agenda, regularly reaching the forefront of public discourse, both in political and cultural, economic and journalistic.

Unlike the objective research of the social phenomenon / process of the transformations of the agrarian regime, the discourse analysis aims at the subjective positioning of the various political and apolitical actors to the agrarian question in Romania. This discourse belonged mainly to the elites, who, beyond affiliation with one ideological current or another, had their own ideals, visions, beliefs and interests. Thus, we can distinguish various nuances in the articulation of the discourse of politicians affiliated even to the same party, on the peasant issue, both between contemporaries and between generations.

Therefore, the researcher must take into account, in the process of framing the issue at the discursive level, the double quality that many of these discursive actors have: ideological and social affiliation, or in Marxist terms, class. We note that the result of political measures in this regard was the result of the fading in time of seemingly irreconcilable ideological cleavages between liberals and conservatives. Similarly, the origin of discursive actors, i.e. from the political or cultural / academic environment, must be taken into account in order to understand the degree of subjectivism and militancy of the positions.

The profound economic and societal consequences of the First World War led intellectual and political elites affiliated with various ideological currents to express their views on the modernization of the country, thus generating the "Great Controversy" between Europeanists and traditionalists that characterized interwar discourse. This approach involved re-examining the old values and features of the national character (Hitchins, 1994), practically overcoming the pre-war mood, especially in terms of the agrarian problem. For Europeanists who analyzed modernization from a cultural (Eugen Lovinescu) or economic-social (Ștefan Zeletin) perspective, emphasized the contribution of urban social classes (bourgeoisie, intellectuals) to the Western-style development of society, including industrialization at the expense of maintaining the agrarian character. Also, this category of Europeanists can include cultural personalities

such as Garabet Ibrăileanu and Mihai Râlea, grouped around the magazine *Viața Românească*, who supported an approximation of Western standards in terms of living standards, democratization, institutions, but disavowed exaggerated cosmopolitanism, instead preferring domestic societal resources. In his turn, Mihail Manoilescu, who had developed the theory of corporatism, saw in industrialization the only viable chance for development, and the bourgeoisie alone capable of fulfilling this economic desideratum, provided it could rebuild its political, economic and social organization.

On the other hand, the traditionalists had their own visions of development, one based on authentic Romanian elements derived from the country's agrarian character: the organicity of social relations within the community, the superiority of "culture" (soul of the nation / community) over "civilization" (technical and material progress), community (village), faith. The various currents of thought in this spectrum (*junimism*, *sămănătorism*, populism), as well as their interwar cultural reverberations (Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Nae Ionescu, etc.) will seek these psychosocial and spiritual springs of the prosperity of the Romanian people.

The peasant movement crystallized in the interwar period as the main ideological current tributary to agrarian interests, but this time aiming at a much wider social stratum (landowning peasantry) than conservatives (defenders of large landowners). The whole economic and social conception of exponents such as Virgil Madgearu or Ion Mihalache focuses on the peasant household, with its specific productive forms and laws, different from both Western individualism and capitalist rationality, on the one hand, and Soviet collectivism on the other. The "new agrarian system" (Mihalache, 1925), supporting an agricultural property based on the contribution of family labor, disproved the idea of systematic exploitation of the labor of other social categories. The result is a much less internally diversified peasant social stratum, the idea of supporting middle ownership and the emergence of well-off peasants („chiaburime”) being rejected. Industry, in the peasant movement's vision, has the functional role of supporting the agricultural sector and absorbing the surplus labor force, thus preventing the formation of the agricultural proletariat.

Among the leftist currents of Marxist origin, in our country we can distinguish the socialist-democratic one (Dobrogeanu-Gherea), the populist one (Stere) and, later, the socialist one (Pătrășcanu). It is noteworthy that both Gherea and Stere came from the Tsarist empire, whose conditions of economic, social and institutional development contrasted sharply with those of Western Europe, with a deep rift between the elites and the great peasant masses.

The interpretation of historical and social facts from the orthodox Marxist perspective presupposes the acceptance of certain laws, of a determinism based on the linear, but not smooth, evolution from one economic-social system to another. This perspective on the evolution of the agrarian question emphasizes the class struggle triggered by the existing antagonisms within the society at a certain stage of development, as changes in the economic base determine the organization of class interests of various social groups. For example, the rebellious attitudes of the peasant masses towards the "exploiters" did not concern an ethnic cleavage (for example, the

Greek rulers), but an eminently social one (the status of boyar or to be enriched by the exploitation of the peasantry).

Socialist authors, such as Lucrețiu Pătrășcanu, point out that the precondition for these social upheavals to give rise to social revolutions is the existence of a critical mass of revolutionary social groups, with a class consciousness and a capacity for political mobilization. Pătrășcanu therefore interprets the events of the revolutionary socio-political mobilization of the first half of the 19th century (Tudor Vladimirescu's revolution, the Pasoptist revolution), in terms of the degree of maturity of progressive, protestant social groups, corroborated with the alteration of the economic and social of society (Pătrășcanu, 1969).

Another angle of his research on events, social facts and social relations, targets the elites. In the Marxist sense, the social origin is the defining element for the individual's trajectory, being decisive for the system of values, interests, attitudes and actions of progressive or reactionary leaders. "Progressive" elites, no matter how personally animated by improvement ideals, generally prove incapable of disregarding their own social condition and class interests in order to generate a social revolution, but, on the contrary, act in accordance with "the social origin, the environment and the way of life, the immediate interests as well as the permanent ones of the class to which they belong" (Pătrășcanu, 1969: 190). This progressivism is therefore superficial, because once they have secured their political and economic emancipation, these social forces in turn become "reactionary", seeking to preserve by any means their monopoly on these sources of capital, either by coalition of distinct social groups, but with converging class interests, or through exploitation and coercion (including through state institutions) of underprivileged social groups. The main demands of the rising social classes (the petty bourgeoisie, the bourgeoisie) were to gain access to political power, and once they seized the reins of power through their exponents, gradually turn into a reactionary force, dissociating themselves from the peasant masses (peasantry, labor) and tending to marginalize its most radical elements. The main reasons why neither in 1821 nor in 1848, one can speak of a social revolution in the true sense of the word are, on the one hand, the incipient stage of development of new relations of production (capitalism), and on the other hand, the lack of a popular critical mass, with a class consciousness and capable of political mobilization to defend its interests.

In all this context of nation- and state-building, the very largest layer of an agrarian society, the peasantry, has always been excluded from political life, including the creation of the superstructure of modern society. In fact, even the "spirit of brotherhood" between social classes was only a chimera, because the interests of the ruling social classes (the great boyars) and the lower ones (the peasantry, the workers) were antagonistic. The renunciation of privileges and the proclamation of freedom and equality by the great nobility would have undermined the foundations of their class domination. The only revolutionary elements that had the capacity to mobilize also came from the echelons of the privileged classes or the rising bourgeoisie, but had common interests with those of the regime which they tried not so much to remove or replace, but to penetrate.

In fact, we note that Pătrășcanu shares Dobrogeanu-Gherea's point of view, according to which the entire legal and institutional scaffolding was subservient to the interests of the ruling class, consisting mainly of large landowners, serving as a means of systemic exploitation of the peasantry. This regime that governed the relations between the social classes that populate the rural area was called "neo-serfdom" and contrasted sharply with the idealistic, axiomatic view of the emancipation of the peasantry as an effect of ownership (Dobrogeanu-Gherea, 1910). Gherea believed that the new landowning elites, who dominated political life, had done everything in their power to keep the peasant in servitude, going so far as to renounce their own Western aspirations for the rule of law and national unity. Proof of this is the law on agricultural agreements, which had a special character, derogating from the provisions of the Napoleonic-inspired Civil Code and which suspended the Constitution with regard to relations between peasants and landowners.

The ideological differentiation within the currents of Marxist origin aimed at the way they related to capitalism and its forms of economic manifestation (Psalidopoulos, Mata, 2001). If the orthodox Marxists promoted a deterministic view of the succession of stages of social organization according to the forms of exploitation of the means of production, considering capitalism as an inevitable phase in the transition to communism, the populists sought rather the current correspondent of the intended end. In the eyes of the Russian **narodniks**, for example, the archaic nature of the rural world did not necessarily have a pejorative meaning, equivalent to backwardness, but on the contrary, it was perceived as a factor of stability and continuity in the process of advancing towards the ideal, just, socialist social order. This current was articulated not only as a socio-political ideological platform, but also as a form of active militancy of the elites among the peasant masses, who glorified the virtues of the common people and sought to renew the organic link between the peasantry and the elites in the context of a society deeply split into social and cultural cleavages. The role of the militant elites was therefore to look for those particular forms of social and economic organization (archaic forms of community life) that can serve as a foundation for the advancement of society. Hence the confidence in the justice of the socialist order.

David Mitrany (Mitrany, 1961) believed that Eastern European populism could offer a sustainable alternative to modernization of Stalinist origin, through forced collectivization and industrialization. He also points out that the ideological origins of Eastern European populism are found in Marxism, but its conceptual and ideological identity crystallized by rejecting the dogmatism of orthodox Marxism that the peasantry was an anachronistic social class, disintegrating under the pulverizing action of the capitalist economy and which could not play a decisive role in the revolutionary process of transition from capitalism to communism. Thus, the revisionist current even within the Marxist school (Eduard Bernstein, Eduard David) came to the conclusion that the incorporation of the peasantry into the revolutionary process is a mandatory condition, particularly in a predominantly agrarian society, where the idea of a proletarian revolution in the absence of an industrial proletariat was inconceivable. In turn, the Russian populists (Chernyshevski, Mikhailovsky, Vorontsov, Danielson) made the

disjunction between economic conception / critique and materialist philosophy on history, extracting from the first the conceptual and analytical framework for studying the existing conditions and the special path of evolution towards socialism in the predominantly rural countries, without going through the phase of industrial capitalism (Rizescu, 2020).

The populist discourse of the interwar period in the Eastern European space focuses mainly on two reforms with strong social implications: on the one hand the agrarian one, aiming at property rights (private property), forms of property (small property to the detriment of large property, distribution of property based on work, not rank) and forms of work (cooperativism) and, on the other hand, the electoral one (democracy vs. plutocracy) (Adam, 2018).

The local populist current, having as exponent Constantin Stere (Stere, 2005), is articulated as an alternative vision to the one preached by the socialists led by Dobrogeanu-Gherea, regarding the development of the eminently Romanian agrarian society. It presents itself as an intellectual reaction to the perverse effects of modernization, likely to alter the archaic and organic foundation of social and economic relations, uprooting the individual from the community and alienating him from import institutions. The criticism that Constantin Stere brings to the latter is mainly aimed at ideological dogmatism, which, by virtue of proclaimed infallible laws of social progress, does not take into account the particularities of each people, namely its demographic composition and related stage of development. In the context of a predominantly agricultural society, in which industrialization was at an absolutely incipient stage under the impetus of state protectionism, Stere considered that the existence of a social democratic party was not justified in Romania, because it lacked the very reason to be: a capable social class to recognize their collective interests, susceptible to political mobilization, engaging in conscious class struggle (Stere, 2005).

In the view of the Orthodox Marxists, the industrial proletariat is bestowed with the historical purpose of leading society in a higher phase than the capitalist-bourgeois one, through a process of emancipation, of liberating social and economic relations from the yoke of relations of domination and exploitation by creating a socially undifferentiated society. But in order to have a proletariat, it was necessary for society to go through the phase of industrialization, until the antagonistic forces of bourgeois capitalism, characterized by the concentration of the means of production and wealth in the hands of the exploiting bourgeois class at the expense of the impoverished and exploited classes. This would invariably lead to the exacerbation of the class struggle and the establishment of the dictatorship of the proletariat, once the political power is conquered by the exploited.

Stere precisely criticizes this deterministic perspective on the course of social evolution, which disregards the alternative ways of development of non-industrialized societies. From this point of view, the author considers that orthodox Marxism was fundamentally wrong when it disregarded the peasant and the peasantry in general, considering it a conservative, reactionary, peripheral force, imbued with bourgeois values and attitudes (especially attachment to land ownership), unable to produce a

radical social transformation. Under these conditions, the peasantry was very unlikely to voluntarily give up these deeply-rooted attitudes and behaviors, in order to rally consciously to the cause of the proletarian revolution, which is why the only prospect of social democracy to gain support from it was to wait for (or to precipitate) the ruin of the peasantry under the material pressure exerted by the concentration of the means of production in agriculture in the hands of the large capitalist landowners.

In Stere's view (Stere, 2005), the extrapolation of the process of industrial organization of agriculture omits precisely the atomized, insularized character of the small land property (plot) and the specific form of its exploitation (family work, with no or very few employees), which predominates in the European rural area. As long as this attachment of the peasant to his parcel persists, the socialization of agricultural labor cannot be achieved by proletarianization, but by stimulating cooperation. Only that such measures were essentially bourgeois, preserving and perpetuating a mode of production which the Socialists regarded as reminiscent of the old system. Even in Romania at the turn of the twentieth century, support measures had been taken, such as the establishment of popular banks and credit, consumption and production cooperatives.

Stere disproves the idea that agrarian societies are doomed to stagnation. Pure agrarian societies can prosper provided they acknowledge the fact that agriculture has different development forces than industry and thus channel their struggle to defend peasant interests, in the sense of raising the cultural and material level of the peasantry by unleashing productive forces and developing a "Romanian rural democracy".

For this, however, a political mobilization is needed, which is why the author advocates the employment of various progressive social groups (petty bourgeoisie, village leaders, intellectuals), along with the most prominent elements of the peasantry, in a peaceful political and legal struggle, whose purpose is a higher social order. Stere focuses on village leaders, who enjoy a higher status in the community, but who feel the strongest frustration induced by hermetic and oligarchic parliamentarism, abusive public administration and, in general, the lack of prospect of prosperity (Stere, 2005).

The convergence of interests between the urban petty bourgeoisie (commercial and manufacturing) and the peasantry is based on a symbiotic economic relationship: urban areas can be a market for agricultural products, and the prosperous peasantry can ensure the consumption of urban products. However, the precondition for such a closed economic ecosystem is the inaccessibility of external markets, due to the lack of a competitive advantage.

So, even if, at first sight, populism seems to idealize the agrarian society, with its social and economic ruralism, it actually puts forward a vision of improvement, which emphasizes as vectors of progress and social and economic prosperity the typical forms of economic organization: the peasant household and artisanal craft. These elements are considered to be the only authentic and viable ones, in contrast to large-scale urbanization and industrialization under the impetus of the aggressive development of Western capitalism. Therefore, Stere (Stere, 2005) seeks to provide a framework for the applicability of socialist precepts: the eradication of the class struggle through social non-differentiation, the merging of means of production and labor, associationism.

In the view of the liberals, the state has a moral obligation to take care of the fate of the masses. Notable personalities, such as Spiru Haret or Nicolae Basilescu, stand as supporters of state interventionism in regulating civil legal relations regarding land ownership, even if the result would be the disappearance of the minority class of tenants. Thus, at the beginning of the 19th century, the political exponents of this party became the promoters of a new agrarian reform, having as defining elements the expropriation of large estates and the redistribution to peasants. The approach of the liberals is an egalitarian one, in the sense that the ownership policy is a uniform one, which does not take into account the internal differentiations among the peasantry.

In their turn, theorists of liberal sociology, such as Ștefan Zeletin, consider that the historical experience of the development of capitalism and especially of the bourgeois class denotes the existence of laws, from which not even Romania can deviate substantially, but rather lags behind. Once capitalism penetrates a territory, it also attracts a set of ideas (freedom, equality, humanity) and new (exchange) values, which once unleashed will produce profound and irreversible effects in the social, economic, political, legal, institutional and cultural sphere. It takes over the Marxist idea that "in agrarian societies commercial capitalism is the autonomous and revolutionary economic factor, which gradually dissolves the old mode of agrarian production until capitalist production is born" (Zeletin, 1991).

The social transformations produced by the penetration of primitive forms of capitalism manifested themselves both on the former ruling class (the landed nobility) and on the lower strata (the peasantry, the craftsmen). Taking Marx's findings, Zeletin argues that the decline of the great nobility was due to the incipient forms of capitalism, namely usury capital and commercial capital, the prerogative of the Jews.

Zeletin examines the transformations brought about by the penetration of capitalism in the rural area and their correlation with the revolutionaries' policy of attracting the peasantry through concessions (ownership) and their oppression against large landowners (changing labor relations). For the lower strata of society, the expansion of commercial capitalism (including the influx of consumer goods) has the effect of dismantling trades and the domestic industry, forcing peasants or former craftsmen to work for change, not for subsistence. Agriculture remains in this phase the only activity producing new values.

Thus, the peasants become owners over a piece of land and free to dispose of their own work, but it is not enough for their subsistence. This is the reason why subordinate relations will be perpetuated between large landowners and settlers, the latter being indebted in times of hardship and unable to pay by mortgaging their land (sanctioned by law as inalienable), but only providing work for the benefit of creditors. Only the property became bourgeois (a monetizable good), while labor remained feudal (the peasant holding the agricultural inventory, not the owner who bargains for it).

The First World War and the ensuing mass ownership had profound macroeconomic (inflation, rising prices for agricultural products) and social effects, as well as the in the sphere of rural-urban relations. Economically, one of the first phenomena noticed were the "ruralization of cash", and the disappearance of the social

class of large landowners and the establishment of "plutocracy" (Zeletin, 1927). The decline of the agrarian ruling social class is also reflected in the new constitutional settlement of the interwar period, which favors the interests of financial capitalism, to the detriment of rural property (see, for example, the nationalization of the subsoil).

In contrast to the populist vision, Zeletin emphasizes that "the «emancipation» of the peasantry has no historical purpose of providing it a material basis for independent existence; on the contrary, the historical meaning of emancipation is to separate the peasant from land - either suddenly or gradually - and to render him available to the bourgeoisie as a free worker, as a proletarian" (Zeletin, 1991: 213). From this perspective, the "tragedy of the peasantry", with its rebellious reflexes, is an inevitable episode in the historical process of capitalism's development, characteristic of the incipient phase of capitalism (the period of capital accumulation), which would fade as the bourgeoisie advances from commercial capitalism (the process of circulation) to industrial capitalism (the process of capitalist production) (Zeletin, 1922).

The *Conservative discourse*, in which we also distinguish more radical or moderate nuances, generally expresses an attachment to an organic development of society and not one based on import institutions that are not compatible with the social and cultural background of the Romanian agrarian society. In the field of agricultural policy, a persistent element of conservative discourse is the preservation of large property and the consolidation of a medium-sized property. Moreover, agrarian reform must not be hasty and spoiling, nor must it be driven by an egalitarian spirit, but must be differentiated according to one's abilities and capabilities.

The main arguments of the conservatives in favor of maintaining the functionality of the large agricultural property are its qualitative and quantitative superiority and the overwhelming contribution to Romania's national wealth and trade balance. However, on the world market, however, Romania is forced to compete with other grain exporting regions (North America, Russia, India, Australia, etc.) and the competitive advantage in this field could be maintained only through favorable fiscal and customs policies. Conservative leaders, such as Ioan Lahovari (Lahovari, 1907), criticized the policies of liberal governments, which had put heavy financial burden on agricultural production: imposing taxes on the import of agricultural machinery and equipment (provided by the new customs regime), relatively high taxes income and property tax, transfer fees, etc.). In addition, he sees the fact that most of the estates were mortgaged, mostly in charge of the Land Loan, which further made the large property vulnerable.

Interesting is also the positioning of the conservative-democratic wing, grouped around the personality of Take Ionescu (Iordache, 2011), whose social origin was not an aristocratic one, but petty-bourgeois (his father being a grain merchant). Standing in defense of the interests of large landowners, they also apologized for the large property, which they viewed not as the prerogative of the descendants of aristocratic families, but as the source of capital and the working means of the entire ruling class. This idea expresses a desideratum of a homo novus and at the same time a reality of the societal changes that occurred since the middle of the 19th century, namely the permeabilization of the circle of landowning boyar elites. It is not surprising, then, that through such a

positioning, Take Ionescu attracted both the sympathies of the new agrarian bourgeoisie, but also the antipathy of conservatives of aristocratic origin (Gr. Cantacuzino, P. Carp, etc.).

The societal consequences of the First World War were profound, with the Agrarian Reform of 1918-1921 de facto establishing a new agrarian regime based on peasant property. For the conservative political elites, the loss of the material land base was a blow not only materially but also symbolically, because at the same time they lost prestige and relevance. Their place, as exponents of agrarian interests, was occupied by the peasant current, which campaigned for the eradication of the landlord oligarchy that had dominated the political and economic sphere of the country. However, this current did not represent a uniform doctrinal platform from the beginning. On the contrary, the heterogeneity of the various emerging populist parties on the political scene at the end of the First World War derives from their geographical location and social or historical experience, proving a greater appetite for either social cause (see Peasant Party, led by Ion Mihalache) or for the national one (see the National Party led by Iuliu Maniu), as well as various degrees of radicalism, from the most protestant (see the Peasant Party of Bessarabia, led by Constantin Stere) to a moderate one (People's Party, led by Alexandru Averescu). Over time, however, two doctrinal pillars crystallize: peasantry (as agrarian populism) and cooperation (as economic populism) (Adam, 2018).

One of the main theorists of peasantry is Virgil Madgearu (Madgearu, 1922). He pointed out that the Agrarian Reform of 1921 strengthened three regimes of agricultural ownership and exploitation: (i) peasant ownership and exploitation, (ii) large and medium-sized property exploited by agricultural agreements, and (iii) large and medium-sized property, managed by salaried work. The potential for progress and prosperity of the peasant class is found mainly in the first alternative and, to a lesser extent, in the third. The mode of exploitation in the form of agricultural agreements remains an anachronism that inhibits development (Madgearu, 1936).

The desideratum of this peasant property regime is not only the maximization of agricultural production and related income, but also the cultural upliftment of the nation. Madgearu advocates an agrarian policy aimed at social progress, but one based on the objective conditions of existence and development of the peasant economy, as shown by research on the individual structure and socio-economic dimension of the peasant economy. With regard to the benefits of consolidating peasant households, the author considers them to be an outlet for the goods of domestic industry newly out of state protectionism and a retention factor of the rural population, preventing excessive proletarianization or emigration, both provided that ownership is not pulverized by successions or economically unviable partial alienations.

The meaning of the evolution of rural private property was contrary to that predicted by Marx (the stripping of the peasant from the land and his capitalist exploitation), becoming from "instrument of exploitation and domination" a "tool of labor - labor property". Unlike the socialist revolutions, which seek the "radical transformation of production", the agrarian revolutions aim only at a redistribution of land, without affecting the form of ownership. On the other hand, insofar as the latter

reflect real societal dynamics (for example, increasing the functional role of peasant property in agricultural production), they may alter the economic constitution itself.

Madgearu highlights the internal differentiations within the peasantry, which he relates to the size of the property and the position in the productive process. Three categories are thus identified: (i) large peasants, who use surplus labor, having a surplus of land, (ii) self-employed peasants, who together with the family ensure their subsistence on their own plots, and (iii) small peasants who cannot afford living on one's own lot. To these the landless agricultural worker can be added.

Politically, prominent figures in the National Peasant Party, such as Mihalache, criticized the abuses committed by the authorities, starting with the ministers of agriculture (Alexandru Constantinescu, Constantin Garofild), regarding the implementation of the Agrarian Reform, such as excluding peasant delegates from the commissions for expropriation and redistribution of land to peasants, the transformation of the Agrarian Committee into a court presided over by the minister (meaning the cumulation of executive and judicial prerogatives), derogatory provisions from the Law (by Regulation or even ministerial orders) to remove several types of estates from expropriation, etc. He also declared himself a promoter of the co-operative movement (which had also benefited from the contribution of the liberal Spiru Haret).

As recurring themes in the speeches on the agrarian topic we find: the agrarian character of the Romanian society, the condition of the peasant and the peasant household, the relations between the peasants and the owners / tenants and the agrarian reform. In general, the position of the discursive actors regarding the agrarian issue also denotes a certain deeply-rooted vision of the Peasant.

The agrarian problem, as outlined in the political and intellectual discourses of the late nineteenth and early twentieth centuries, had some systemic causes, determined by the evolution of relations between the various social groups that populate the countryside, namely the peasantry, on the one hand and the nobility / landlord / tenant on the other. One of the catalysts of the changes in the sphere of agrarian relations was the Rural Law of 1864, the reverberations of which were manifested on all levels.

Exponents of Marxist currents sought to identify historical phases and combative social forces, highlighting materialism, legitimacy, and determinism in social (r)evolutions. For example, Lucrețiu Pătrășcanu (Pătrășcanu, 1969), analyzing the changes in the relations between the peasantry and the nobility in the Romanian Principalities, concluded that the transition from the feudal to the proto-capitalist economy practically coincides with the establishment of serfdom. From the point of view of the relations of production, the economic basis of feudalism is the small peasant property, which is engaged in the natural economy. This type of work organization presupposes that the free peasant cultivates with his own means the piece of land, as much as is necessary for the subsistence living and the coverage of the rent due to the owner of the land. The serfdom system, driven by the exchange economy (especially the export of agricultural products), which has been booming

since the middle of the eighteenth century under the Phanariot regime, replaces rent in products with labor rent (claca), which, in its turn, as capitalist economy consolidates, would become financial rent. The fundamental difference between the two systems is that in the first case the value of using the products matters, while in the second case their exchange value prevails. The monetary economy is increasingly stimulating the boyars' desire to accumulate movable assets, to the detriment of perishable natural products. The means of acquiring the financial wealth is the sale of the surplus, and this could be generated only by the fierce exploitation of the peasantry.

However, Pătrășcanu points out that there have been a number of changes in the relationship between the peasant masses and large property, being influenced by both endogenous and exogenous factors. Internally, the consolidation of the state and the development and diversification of social strata as capitalist-type economic relations gained ground, demanded the replacement of the mode of serfdom with a capitalist-type one. The issue of land ownership acquires a special significance, given that the joint exploitation („în devălmășie”) contradicts the economic interests of the nobility engaged in the exchange economy. In this context, the boyars will militate for an increasing restriction of the rights of use over the land by the peasants, which was equivalent, in Pătrășcanu's opinion, to a genuine mass expropriation. However, this process is a gradual one, which follows exactly the developments in the exchange economy, respectively the monetary value (for export) of agricultural products.

Regarding the second dimension, this is the result of the international context, the young Romanian state being an arena open to the spheres of influence of the Great Powers: France, England, Austria-Hungary, Prussia, Russia and the Ottoman Empire. From this point of view, the support that the Western industrialized countries (England, France) gave to the efforts to improve the conditions of the peasantry was mainly determined by the need to create new markets for goods, but any radical approach (for example, granting mass ownership at the expense of large estates) was viewed with reluctance precisely because of the risk of affecting the supply of raw materials. At the same time, Tsarist Russia believed that the scourge of a social revolution in this area could fuel protest movements in its own territories.

In the view of the exponents of the leftist currents, such as Pătrășcanu or Dobrogeanu-Gherea (Dobrogeanu-Gherea, 1910), the transformations at the level of the superstructure took the form of a hybrid mixture of feudal remains and bourgeois-capitalist institutions, arising from the interweaving of different forms and funds (Pătrășcanu, 1969: 217). In this sense, Pătrășcanu considers that, despite the fact that the Union of Principalities has led to the consolidation of the State at all levels (institutional, administrative, legal, economic, cultural), economic structure and basic social relations, with cereal production as a central element, have remained largely the same: (i) a predominantly agrarian society engaged in international trade as an exporter of agricultural products; (ii) a striking imbalance between the contribution to agricultural production of various classes and social groups and their corresponding benefits, which is a major source of social inequity (peasant labor vs. profits of big boyars and merchants) and (iii) the tendency of elites to consolidate their private and

exclusive property rights over the land, as well as to benefit from the labor or financial services of the peasants.

Regarding the labor relations between peasants and landowners / tenants in the agrarian economy, while the socialist authors emphasize their asymmetrical and coercive nature, the conservative discourse relativizes this unidirectional character of these relationships, highlighting the abuses of both parties, which requires stricter regulation. In this sense, Lahovari (Lahovari, 1907) points out that there were cases of violation of agricultural contracts sometimes by one side and sometimes by the other. Regarding the owners / tenants, the abuses of some of them were manifested by exploiting the urgent needs of the peasants (e.g. usury), delays in tithing and payment, deception in measuring the land / weighing the harvest, non-compliance with legal provisions, etc. On the other hand, the peasants did not always comply with their obligations, exploiting, for example, labor shortages during periods of greatest need, increasing the cost of their labor or abandoning the estate to work for another.

Liberal leader Spiru Haret, a staunch supporter of the village co-operative movement, noted the anachronism of the lease system, "the remnant of the days when the peasant was a slave, tied to the land, and rented, along with the land, to which he was a mere annex" (Haret, 1905: 31). This form of land use was very different from the capitalist forms of agricultural exploitation (in terms of capital and wage labor) and incompatible with the modern institutions of the country.

However, this state of systemic inequality and coercion, which contrasts with the ideals of modernization and democratization, is also highlighted by other liberal leaders, such as Nicolae Basilescu: even if the Law of 1864 gave the peasant economic freedom and legal equality, its real condition had become one of "economic slavery" and "civil inequality". Demographic conditions had changed in the last 50 years, and relations between peasants and large landowners had also suffered severe alterations: if before Cuza's reform we could speak of a symbiotic relationship between the two classes (the landowner being constrained to bargain with the peasants to capitalize on his estate, and the peasants being forced to bargain with the landowner to cultivate also parts of his lands to ensure their subsistence), with the development of mechanized agriculture and capital, coupled with the consecration and spatial division of property rights, these reciprocal and relatively fair ties eroded, taking, over time, under the title of agricultural contracts, the form of *de facto* and *de jure* constraints of the peasantry (Basilescu, 1914).

On the other hand, the exponents of the conservative current appreciated that the condition of the peasantry had improved substantially in the last half of the 19th century. In this sense, Lahovari (Lahovari, 1907), looking at the causes of the Peasant Uprising of 1907, has a position contrary to the claims of the peasants, which he considers exaggerated and unjustified, given that, statistically speaking, the conditions of that time were rather favorable to the rural world: the significant degree of ownership, the fertility of the soil, the good harvests, the freedom regarding the varieties and the way of cultivation, the non-burdensome taxation, the demographic density, the positive birth rate, etc.

All the agrarian policy and reform initiatives of the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century had as a point of reference the Rural Law of 1864, in view of the systemic effects it produced, on the one hand. On the one hand, at the level of the distribution of land ownership, the status of property rights and labor relations, and on the other hand at the level of the collective mentality. Even if the way in which the Law was decreed, following Cuza's coup, with the support of Kogălniceanu, shows a rift between reformists and conservatives regarding the optimal way to regulate the agrarian issue, the opportunity of the law was no longer contested by the observers of agrarian evolution a few decades later, for several reasons.

First of all, the Reform was an act of social justice, which was also rooted in the democratic ideals of emancipation, promoted by the liberal reforming elites. In his confessions, Mihail Kogălniceanu (Kogălniceanu, 1891) admitted that the great reforms for which he campaigned in his political activity were inspired by liberal ideological currents in Berlin's intellectual circles, which promoted a monarchy based on democratic institutions. Transposing the reformist projects in the Romanian context, Kogălniceanu aimed at: (i) the liberation of the gypsies, (ii) the proclamation of equal rights and duties for all the component classes of the nation and (iii) the emancipation of the dependent peasants („clăcași”) and granting them ownership over the lands they had used for centuries. However, the completion of the reform within the deep Romanian society was a long-term approach, which demanded the raising through culture of the degree of civic consciousness of the peasants (rights and duties) (Kogălniceanu, 1891).

On the other hand, Barbu Catargiu had stated as early as 1862 the conservatives' position on the peasant issue, which was contrary to the egalitarian current, pleading instead for the State to support the more deserving elements of the peasantry, without affecting large property (Basilescu, 1914). For his part, the conservative Ioan Lahovari admitted, half a century later, that the Rural Reform of 1864 was an act both revolutionary and necessary, even if its repercussions among the peasants were dangerous: the expectation was created that the State should resort to a similar method in the future, not distinguishing between hardworking and lazy peasants (Lahovari, 1907).

Even liberal voices campaigned for gradual, not revolutionary, reform for national and macroeconomic reasons. Thus, among the vocal critics of the time, we find the liberal leader Ion Brătianu, who argued that such a profound reform was not appropriate as long as social peace had not been reached (Opriș, 1944). In his view, beyond specific issues of concern, such as the fact that the ownership targeted other village categories than the dependent peasants, or that the scheduled compensation violated the principle proclaimed in 1848 "to the detriment of no one and for the benefit of all", such a reform would be an attack to the cohesion of the Nation and to the economic foundations of the country.

Kogălniceanu, as the promoter of the Rural Law of 1864 and the previous coup, appreciated, retroactively, that these fears had largely proved unfounded and that the

justice of the reform could not be denied, since, despite the shortcomings and the injustices regarding the application of the Law, there had been no episodes of vindictive violence of the peasants against the boyars, as had happened in Austria or Russia, but was instead accompanied by an atmosphere of general celebration (Kogălniceanu, 1891).

The Rural Law of 1864, constituting a defining moment in the evolution of the agrarian question in Romania, analyzed retroactively in terms of its positive and negative effects, can be classified as a transitional act, which established certain principles of bourgeois, capitalist socio-economic organization (exclusive private property, economic freedom, legal equality), but it has also occasioned the perpetuation of anachronistic, quasi-feudal labor relations.

For example, Dobrogeanu-Gherea considers that, beyond the general shortcomings of the law (insufficient surface of the lots, exclusion of some rights or certain categories from the ownership, lack of pastures and communal forests, etc.) or the occasional ones arising from the application (tendencies to evade the law by some landowners or abusive delimitation of plots of land), this gave rise to a non-viable, hybrid economic and social body that was not able to generate long-term prosperity for either the peasantry or the large owners, and nor to society as a whole: on the one hand, large landowners risked losing their labor, as it was natural for the peasant to work his own lot first, no matter how small and inferior in quality, ensuring only subsistence with minimal demands; on the other hand, the state also risked being deprived of the main source of wealth.

Gherea believed that this regime, characterized by capitalist and serfdom duality, was favorable exclusively to landowners, because the serfdom dimension gave them all the advantages of "free will" labor performed by peasants, exempting them from any mutual obligations, while the capitalist dimension facilitated their unrestrained exploitation. On the other hand, for the peasantry this regime presented many disadvantages, starting with the obligation to perform forced labor and ending with the de facto deprivation of free disposal of one's own labor. Moreover, the author considered that the omissions of the law reflected the hidden tendency to undermine the newly proclaimed freedom of the peasant, by maintaining a state of dependence on the landlord. In this regard, the most eloquent cases were those concerning the conditioning of easements for access to the plot of land or cattle waterers.

This inherent contradiction of the new legal scaffolding, which was superficially Western-inspired but quite retrograde in depth (borrowing elements specific to servitude), was manifested mainly in the way the peasant is treated: although free by law, he is in fact subjugated. In this sense, Gherea highlights three distinct features: (i) tying to the land, (ii) forced labor and (iii) the form of exploitation. The underlying perception on the peasant is a form of reaction of the ruling classes to the basic principles of economic liberalism, namely that the peasant can dispose of his will and his land without constraint.

From another perspective, the conservative Ioan Lahovari (Lahovari, 1907) laments that the agrarian laws, starting with the one of 1864, even if they were meant

to address an acute problem (the anachronism represented by the condition of the landless peasant), had proved to be animated by an egalitarian spirit, which did not take into account the laws of natural social selection, respectively the differentiation that would appear among the newly landowning peasantry depending on the diligence and resources of each. Thus, the establishment of a wealthy peasant class had been inhibited by certain legislative provisions, such as the inalienability of plots provided for in the Rural Law of 1864 or the standardization of plots for ownership from the State estates, as amended by the 1889 Act by the Liberal government. Moreover, this random and undifferentiated allocation according to resources, without requesting any advance payment and with a very long-term payment period (60 years), triggered an overbidding of the estates by the peasants. Last but not least, the bill of 1897 and the successive ones regarding the establishment of the Casa Rurală had, in Ioan Lahovari's opinion, the main defect that opposed to a single individual (the landlord, as seller) an entire internally undifferentiated collectivity (peasants associations, as buyers) that was likely to exert formidable pressure to obtain consent. A similar but more vehement position, contrary to such an institution, is found in other conservative leaders, such as Take Ionescu or CG Dissescu, who saw it instrumental to the forced dismantling of large property, with profound long-term social implications: a new "peasant aristocracy" and the final loss of the social prestige of the descendants of the boyar families (Iordache, 2011). All these normative measures had the effect of perpetuating a polarization of land ownership (large property vs. small property), undermining the prospects of consolidating the middle land ownership and, implicitly, of a rural middle class, susceptible to progress.

In turn, the liberal Spiru Haret attributes the miserable condition of the peasants, despite successive ownership reforms (1864, 1879), to the excessive fragmentation of land by inheritance or alienation, loss of possession by long-term lease (10-15 years) and lack of means materials for fruitful exploitation. In addition, he considers that the remaining State estates would not be enough for a new wave of ownership and would not meet the long-term needs of the peasantry.

The peasant uprisings (1888, 1907) were manifestations of the sharpening of the agrarian problem, being interpreted by most elites, regardless of their ideological affiliation, from a structuralist perspective, namely as an expression of asymmetric social relations reaching paroxysm. The Marxist discourse emphasized the class struggle, which intensified as a class consciousness was fostered among the peasantry and a communion of interests with the working class. From this perspective, the demands of the oppressed peasantry do not refer strictly to basic needs (ensuring a subsistence life), but to the elimination of the relations of exploitation between oppressors (bourgeois-landlord class, and later the rich peasants) and oppressed (poor peasantry).

From the perspective of Zeletin's liberal sociology, but also based on Marxist methodology, peasant uprisings can be interpreted as reactionary manifestations to the new bourgeois establishments, as a continuation of the attitude of the former conservative large landowners's attitudes, being typical for the transition phase from

the old agrarian regime to the new bourgeois regime" (Zeletin, 1991). In this case, too, we see the presupposition of the existence of societal laws, of a historicism. The result of this process is the adaptation of relations of production and labor to the capitalist economy.

The Conservative discourse disproves the idea that the main causes of these social upheavals are exclusively systemic in nature (abuses committed by large landlords / tenants), emphasizing the anarchist character, under the impetus of some agitating agents, and implicitly the danger that these phenomena can have on the cohesion of the nation. The real causes of the peasant movements are, in Ioan Lahovari's view, economic (unfair agricultural bargains, lease contracts, inefficient cultivation, etc.), legislative and moral (Lahovari, 1907).

The form of organizing the agricultural exploitation presents the serious inconvenience of arising from the antagonism between capital and labor (Lahovari, 1907: 16), which renders peasants susceptible to socialist propaganda, characterized by Lahovari as "antisocial propaganda". He accuses politicians, the "intellectual proletariat" (revolutionary students animated by such figures as Iorga) and rural notables (teachers and, to a lesser extent, priests), of spreading "subversive ideas" and "criminal sermons" among the peasantry in the form of "unachievable promises": a new mass ownership reform at the expense of the landowners, the reduction of the tithe, the unrestricted grazing on the land of the owners. Lahovari denounced above all the deliberate manipulation, for electoral or pecuniary purposes (local notables being the shareholders of the People's Banks), of the feelings of an uneducated peasantry blinded by the thirst for land.

In addition to the so-called miserable state of the peasantry, Ioan Lahovari rejects other possible causes of the peasant movements: (i) the existence of disadvantaged areas, (ii) the rapacity of Jewish leasehold trusts, (iii) the secular aversion to the boyars. Regarding the first aspect, Ioan Lahovari considered that the peasant movements had a purely anarchist character, all the more so as they had broken out in Muntenia in the counties with the highest agricultural productivity (Teleorman and Vlașca). Regarding the second aspect, unlike Moldova, where the exploitation by the big Jewish lease trusts (the so-called "Fischerland") could be a cause of rebellion, animated by anti-Semitic feelings, in the southern part of the country almost all tenants were Romanians.

Thirdly, Lahovari notes that the great boyar families, holders of land rights, had succumbed as a strong social class, not being "protected from its prodigalities and weaknesses by artificial laws - primogenitures, substitutions, permanent inalienability of property, etc." (Lahovari, 1907: 11). They were replaced by a new class of Romanian farmers, who would play a special functional role in modern Romanian society.

Under these conditions, the causes of collective violence are rather structural, targeting the relationship between peasants and large landlords / tenants, local government, politicians and notables, as well as between "natural law" and legality. The mere fact that the system of exploitation pitted the owner / lessee against a significant group of peasants could be a risk factor for escalating violence. The

economic, cultural and symbolic capital of the landlord was countered by the numerical superiority of the peasants and their cognitive capital, characterized by a series of norms, values, attitudes and beliefs deeply rooted in the collective consciousness, facilitating collective action: since Phanariot times, when the condition of the peasant had deteriorated to the stage of servitude, the national hatred had turned into a social hatred, directed at those with whom he was in direct contact and whom he perceived as oppressive (Lahovari, 1907).

Peasant movements stand out for their generality and uniformity, which indicates that local excesses of agricultural contracts or anti-Semitism were not the root causes. In Moldova, the main claim was the price per hectare ("Falcea with 25 lei"), while in Muntenia the specificity was the systematic devastation of the property of landowners and tenants (Lahovari, 1907).

Spiru Haret agreed that agriculture was of special significance for Romania, but the social and economic changes of the last 50 years that had altered the rural world (ownership laws, expansion of the railway network, diversification and expansion of foreign trade, expansion of cultivated land, establishment of lease trusts, etc.) claimed a bold undertaking of tackling the peasant issue in a holistic manner (Haret, 1905: 6). Thus, even before the outbreak of World War I, the agrarian problem and the prospect of new mass ownership, coupled with a vast expropriation, would become a central theme of the liberal political agenda.

Nicolae Basilescu, for example, considered that the moral legitimacy of such a reform derives from the fact that the Romanian people are not in the cities, but in the countryside, where the lowest social class – the peasantry – is also the most numerous and the poorest. Responding to criticism from conservatives that an expropriation-centered "revolutionary" reform would risk undermining the dynasty and the foundations of the country, Basilescu claims that the very condition of "sub-people" to which the peasants were reduced risks being the catalyst for widespread social upheavals (Basilescu, 1914).

Other notable personalities had a more conciliatory approach, this being the case of Barbu Ștefănescu Delavrancea (Ștefănescu Delavrancea, 1917). In his speech in the Chamber on the peasant reform, Delavrancea points out that among the Romanian political "oligarchy" (elites), regardless of their ideological orientation, there was a lively concern and consensus on the need to improve the fate of the peasantry, not only out of populist interest, but especially by virtue of a general good and a humanist spirit. In fact, the composition of both historical parties was similar: descendants of the boyars, large landowners, freelancers, merchants, industrialists, etc. If the middle class, the bourgeoisie, was barely cohesive, being assimilated into these two political forces, the peasantry remained largely excluded from political life. Moreover, he emphasizes the identity-affective factor.

Agrarian reform thus gained a social and national ambivalence. It was considered of national importance because it contributed to the cohesion of the society reunited within Greater Romania, a cohesion that could only be achieved if the peasantry, representing the largest social stratum in all provinces, truly felt the

benefits of the Union in contrast to the old arrangements. On the other hand, the social objectives are to transfer the functional role of large landowners to small landowners.

The discourse of the political elites on agrarian reform also reveals a number of principles that would make such an approach fair and sustainable. Although there has been a consensus since the Pasoptist Revolution on the need to regulate property and labor relations "for the benefit of all and to the detriment of no one", we find different positions of the elites in this regard, both in terms of the nature of property, as well as the method of redistribution of land (expropriation with or without compensation, granting new ownership).

The expropriation had become the pillar of the agrarian reform promoted by the Liberals, who had been actively concerned with this issue since 1905, Vintilă Brătianu setting up a Circle of Studies in 1910 to outline the agrarian reform and electoral reform policy guidelines for "a radical change of the oligarchic regime of today" that would foster full-hearted solidarity of the nation and would give full play to the national energies (Bârzan, 1936).

In this regard, the stormy debate between the Conservative and Liberal camps focused on the principle of inviolability of property. If the former availed themselves of the consecration of this right in the Constitution in order to limit a mass dispossession, the others argued the fairness, even legal, of the expropriation, in the light of the very particular evolutionary process of land property rights in Romania, that is both a historical and a social process (Basilescu, 1914: 29).

Responding to conservative criticism that such a reform would have been subversive, revolutionary, an attack on the inviolability of property, Basilescu reiterates a principle of political economy: when there is strong social inequity, the right to property can be altered by the legislator, by organizing a redistribution of the land, by virtue of the guiding principle of justice, as it emanates from the public opinion of the time.

The position of the liberals in this regard is legally argued by Basilescu: the novation of land rights from former boyars to current owners was done in violation of the principle of law *Nemo plus juris ad allium transferre potest, quam ipso haberet*. Before the Organic Regulation, the property right of the rulers was not regulated as such, being rather a royal right. On the contrary, it unequivocally provided for a real right of the peasants over the plot of land for housing and the land for cultivation and pasture necessary for subsistence, this right being a personal, innate one. This *ab origine* right had neither been repealed by nor enshrined in the 1864 Act. On the other hand, the liberal project of expropriation had to consider another principle of law, namely the right won in good faith, which is embedded in the current large property, by virtue of transactions carried out under the new legislative framework (Civil Code).

For these two legal reasons, the Liberals supported the option of *restitutio ad integrum* through expropriation with compensation for large estates. This formula was, on the one hand, a reparation for the expropriation made to the detriment of the peasants, when the historical right to cultivate the entire estate was limited to those of

that time and their successors, and on the other hand, it conferred a fair compensation for the current landowners of good faith.

Regarding ownership, Basilescu argued that the provisions on the inalienability and indivisibility of plots should be maintained so as to avoid the detrimental effects of the previous mass ownership of 1864. He signals the danger of dismantling the peasant class as a consequence of the abolition of inalienability as a juridical instrument safeguarding the integrity of peasant property against the monopolistic tendencies of the local potentates (Basilescu, 1914).

The Conservatives' criticism of the liberal agrarian reform program, as well as of socialist propaganda, was that they pursued an equal distribution of land, the expression of "a deceptive equality contrary to the fundamental law of nature, which does not achieve the progress of species or of individuals by any other means than selection" (Lahovari, 1907: 59). Instead, they supported the direct sale, by the owners to the peasants, and only to those who had the necessary means (the rich peasant farmers), the rest of the villagers becoming proletarians.

Marxist authors, such as Dobrogeanu-Gherea or Pătrășcanu, considered that the subject of property remained a contentious one due to the discrepancy between the legal and institutional establishment devised by members of the ruling classes (boyars, large landowners), no matter how liberal, progressive, enlightened they were, on the one hand, and the underlying foundations of the social and public and private order arrangements established for centuries, on the other hand. From this perspective, Gherea considered that the remedy for the agrarian problem consisted in: (i) the abolition of all relations of production, labor and agricultural contracts and their replacement by capitalist labor relations, (ii) the repeal of supervision laws, agricultural bargaining and any other provisions, including the inalienability of plots, (iii) the transformation of small rural property into a truly viable one and (iv) ensuring a state of full legality, not only in writing but also in fact (Dobrogeanu-Gherea, 1910).

Another important element of the discourse on agrarian reform is its approach from a political and public policy point of view. In Lahovari's view, peaceful reform was a lasting one, which could not be reduced to forced redistribution (Lahovari, 1907). In turn, Haret (Haret, 1905) is an advocate of a holistic approach that takes into account the complexity of the causes of the peasant issue and the needs of the peasantry. As a conclusion on the issue of peasant ownership, Haret believes that this process will be gradual and incomplete, satisfying the direct needs of only the relatively wealthy minority and without abolishing large property. Constantin Stere also advocated the correlation of agrarian reforms (extended peasant ownership) and electoral reforms (extension of electoral rights), to create the societal foundations of a more inclusive democracy (Bulgaru, 2003), a view shared by the liberal Nicolae Basilescu (Basilescu, 1914).

At the beginning of the twentieth century, when the agrarian problem was exacerbated by demographic pressure and societal change, elites affiliated with various political currents sought to identify the causes and factors that determined the state of misery of the peasantry and the necessary regulatory or public policy

measures. The positions of two exponents of the Liberal parties (Spiru Haret), respectively Conservative (Ion Lahovari) reveal a series of similarities, but also particularities, including different accents on some aspects. The main topics are: access to land, protection of peasant property, regulation of labor relations (prevention of mutual abuse), optimization of peasant exploitation, social and economic insurance, "civilized reforms" (culturalization, administration, public order, etc.).

In his speech, the liberal leader Basilescu criticized the conservative program of large landowners and tenants, grouped in agricultural unions, the most vocal being the General Union of Agricultural Unions led by the conservative leader Nicolae Filipescu, that rejected the idea of expropriating large estates, proposing a series of measures instead: (i) voluntary sale, with larger lots for wealthy peasants and advanced payments for new occupants, (ii) "civilized reforms" (improving the administration, developing the cultural-educational level, improving farming methods, facilitating and improving access to transport infrastructure, sales and export of products, etc.), (iii) decentralization and (iv) abandoning the principle of inalienability of peasant plots, so that the most deserving peasants could work enough land, becoming a class of well-off peasants and rendering the others available as proletarianized labor force. These measures, in the view of the liberal critics, represented only a reiteration of the guideline of the conservative policy regarding the peasantry drawn up by Barbu Catargiu, which demanded the stimulation of the most deserving peasant elements.

Starting from the reality of a polarized rural society, the discourses of the elites on the evolution of the agrarian society have as recurring themes, on the one hand, the relationship between large and small property and, on the other hand, the relations between owners and peasants. The redistribution of land, through the dissolution of large property and the consolidation of peasant property, was a complex societal process, because the new wealthy rural stratum had to be able to take over the functional social and economic role of the previous one. In order to be viable in the long run, small property requires a science-based, intensive culture, not an extensive one.

The Conservative discourse, especially in the pre-war period, when it was competing with the Liberal one for asserting itself as a dominant discourse, attributed to the large estates and their corresponding social class a particularly important functional role of generating progress (economic, technical, etc.) and ensuring continuity of the national identity. In this sense, Lahovari's apology of the landed elites (landowners and tenants) takes into account three main dimensions: economic, social and national (Lahovari, 1907). Petre Carp also considers that large property is beneficial to the ploughman, as it gives him a market to sell his labor when his lot left over from successive divisions is no longer satisfying, thus preventing a dangerous social phenomenon: rural proletarianization (Gane, 1936). The social valence, with strong national accents, is due to the fact that agriculture was the foundation on which the Romanian middle class (the authentic Romanian bourgeoisie) was built, largely on the ruins of the former boyar elites. The agricultural industry was the only one that was truly national, with the majority of tenants being Romanian (except for the Jews in

Moldova). In the conservatives' view, the Romanian tenants were not mere cultivators, but true agricultural entrepreneurs. For many of the Romanian tenants who started from the bottom, agriculture was a real vector of social ascent to the status of agrarian and / or intellectual elite / civil servant (white collars), thanks to the sources of economic and social capital. For this reason, Take Ionescu in turn dismissed the criticisms brought against this social category, even if he admitted that an imperfect agrarian system contributed to its formation and ascension (Iordache, 2011).

Haret, on the other hand, declares himself ready to sacrifice the great tenancy, which he considers anachronistic and an obstacle in establishing direct and fair relations between landlord and peasant: „what the tenant offering fantastic prices actually exploits is neither his capital or his labor, nor the product of the land, but only the labor of the peasant and the impossibility in which he finds himself to defend himself”(Haret, 1905: 31).

In this context, many authors, regardless of ideological affiliation (Lahovari, Haret, Stere, etc.), see the establishment of a strong rural middle class as a remedy for the agrarian problem. The variations are mainly related to the emphasis on individual vs. collective well-being, but also on the role of the agrarian economy in the economic setting of the country. The Conservatives, led by Carp (Gane, 1936), considered this vital, which is why they had provided in the draft law on the sale of state property to reserve a quarter of the estate to be sold at auction, for subdivision into lots larger than 11, 15 and 25 ha.

Haret's vision of the status of the peasant is that of "free man, master of his work, and with whom the owner talks" (Haret, 1905: 32). In turn, the populist current promotes the same desideratum of a free peasantry and dominion over its land, while adding a number of other measures desirable to national life: supporting small industry and trades, promoting cooperation, nationalizing large industry.

Associationism is a principle of organizing agricultural work that we find in many authors, whether we are talking about the conservative, liberal, populist or peasant spectrum: for example, Lahovari believes that middle ownership should belong to "groups of peasants, owning a few tenths of hectares, forming as many natural centers of conservative interests and becoming the pillar of the social order in our villages”(Lahovari, 1907: 18), and Stere pleads for “intense cooperative movements in villages and towns” (Stere, 2005).

Regarding the future of an agrarian society, while the populists campaigned for the development of economic and social life based on the material and immaterial values of essentially anti-capitalist ruralism, the socialist Dobrogeanu-Gherea ridiculed this idealistic vision of an agrarian society: “A society based on small agrarian culture, and on the peasant household industry would be the path of economic misery, therefore also cultural and moral, national” (Dobrogeanu-Gherea, 1910: 494).

Conclusions

Modernization is a central theme in humanities research on the evolution of societies, including in the Eastern European space characterized by the

peripheralization of rural areas. Some historians have interpreted this pre-war process as the expression of the conversion of group privileges into rights, which is an adaptation and consolidation of the status of old elites, rather than the establishment of a new social reality. In other words, it is an evolutionary process, not a revolutionary one, as was the one that led to the collapse of the landlord social class, with the establishment of communism.

In nineteenth-century Europe, as some regions flourished in the industrial age, while others remained predominantly agrarian, the center-periphery cleavage intensified. In this context, there is a modernizing current oriented towards the development of the peripheral rural world, but taking into account its structural specificities. These modernization programs were led by landed elites, who, aware of the dangers of peripheralization and implicit dependence, nevertheless pursued a model of modernization different from the "Manchester civilization" focused on urban concentration, social polarization, and industrialization.

First, we note the antagonisms of two modernizing ideological currents. Petrusiewicz (Petrusiewicz, 2019) indicates that liberal agrarian modernizers were trying to position the country in the peripheral sectors (agricultural production) of the capitalist world economy, while pursuing their own model of modernization, different from that of the center. For the Romanian cultural-political space, Constantin Stere's populist vision is edifying in this respect.

In turn, the political opponents of the liberal elites, grouped around conservative factions, exponents or successors of the old regime, sought to temper this momentum of modernization through institutional forms of import devoid of substance (social realities, values, attitudes, etc.), but without completely denying it. In fact, these conservative elites advocated for a modernization at a different pace than the center and on the specific regional foundation, which was a real political, economic and educational project, inspired by Junimea movement (Schifirnet, 2007).

A second dimension is that of control over resources. On the one hand, the Conservatives, as exponents of the large property, independent and holding a vast economic and social capital, sought a greater decentralization of power, which would enshrine their status in the community. On the other hand, the new liberal elite, coming from the ranks of the petty nobility, the bourgeoisie and the state-dependent bureaucracy, campaigned for a centralization of power, the abolition of privileges and state control over resources (Sdrobiș, 2015).

The third dimension concerns the way in which political elites have sought to secure their base of support in certain segments of society. In this regard, we see the coagulation in the second half of the nineteenth century of an elite of liberal modernizers, composed mainly of bureaucratic and cultural intelligence, as well as large landowners interested in export-oriented farming. They found a pool of support among the bourgeoisie (capitalists, bankers, entrepreneurs). In fact, this tendency to seek a communion of interests in other social strata had become prevalent since Cuza's time, when it was obvious that the reactionary nobility did not approve of the surrender of their own privileges and possessions, which is why the ruler sought to establish a form

of dictatorship based on the popular support of the newly landowning peasant masses (Riley, 2010), in the absence of a consolidated bourgeois middle class.

Regardless of the characteristics of each path of modernization of peripheral regions, a common feature since the mid-nineteenth century is that of institutional development in the form of a liberal constitutional state, in the sense of creating a bureaucracy and a political superstructure designed to accelerate development of economic infrastructure and to guarantee property and social order.

The state of a social group (peasantry, aristocracy, bourgeoisie) can be analyzed both longitudinally, in terms of historical social evolution and thus relations with other social groups and transversally, following the status quo at a certain historical moment, usually around significant events, such as social upheavals, structural reforms, etc. The landed aristocracy, for example, proved to be one of the social classes most prone to share resources and power with other emerging social forces, rather than dominating them. We can conclude, therefore, that this convergence of interests between two influential social groups in both rural and urban areas, thanks to their economic, social, cultural and symbolic capital, was predictable for an agrarian society, since a significant part of the incipient elements of the Romanian bourgeoisie was of landed origin, while the other part was interested in a territorialization by owning estates. The process of modernization that pre-war landed elites were considering, regardless of ideological affiliation, was therefore one based on land and agriculture, the building blocks of the “vocation of the territory”: increasing productivity through the introduction of intensive cultivation, chemical fertilization, mechanization, and other scientific techniques, such as crop rotation, all under the control of the global capitalist system. However, as society moves towards modernity, the egalitarian current is gaining ground, accelerating democratization and social mobility.

The agrarian question was a recurring theme of public discourse (political, ideological, journalistic, cultural, etc.) on the modernization of Romanian society. An in-depth analysis reveals a variety of sub-themes (distribution of property, labor relations, emancipation, the role of administration and superstructure, etc.), which in turn are viewed from an ideological perspective by discursive actors. The evolution in the agrarian question in the interwar period reveals a tendency of “peasantization”, defined as an organizational and institutional form centered on the owner of an independent economic unit, with social and cultural features and specific attitudes. In the interwar period, characterized by relative stability, but also by an economic crisis, the agrarian elites and the agricultural sector as a whole remained strong enough to temper this boom in industrialization, seeking allies in the field of radical and / or authoritarian movements and regimes (May, 2007).

Overall, we can argue that the societal transformations that marked the transition from a semi-feudal to a modern regime manifested themselves on all levels: forms of ownership, labor and production relations, social stratification, production processes, organizational forms of work and economy, legal and institutional framework, etc. Between the successive agrarian reforms (1864, 1918-1921, 1945) we notice a series of common features, but also differences. First, all land reforms had two main components:

expropriation and redistribution. Referring to Huntington's distinction between land reform and agrarian reform (Huntington, 1999), their redistributive character is unequivocal, the focus being on increasing the share of peasant property. If in 1864 a proportional expropriation (relative value) of two thirds of the owned area is applied, in 1921 and 1945 only the maximum limits of the non-expropriable quotas are established quantitatively (as absolute values).

Granting mere ownership, without bringing about a profound reform of farming methods and means, failed to bring the promised prosperity to the peasantry. Researchers of the evolution of land ownership note two main trends, namely (i) differentiation and polarization that occurred within the peasant property, and (ii) decentralization as a result of successions and alienations in the case of land ownership (Axenciuc, 1999). However, it has had an effect on the social relations between the smallholders and large landowners classes. After a relatively long period of subdued relations of subordination and serfdom (the so-called state of neo-serfdom), with the societal transformations of the First World War, the democratizing and egalitarian current gained ground, marking the final loss of political influence of the old landed class.

The success of this process of transition from an agrarian regime characterized by high agricultural concentration to an agrarian regime based on small and medium peasant ownership depended on the ability of the peasantry to take over not only the economic but also social and even political functions of large ownership. Last but not least, the element of Romanianness (national) that the land incorporates in an agrarian society should be noted. This is a leitmotif in the discourses of the elites, the apocalyptic visions foretelling that the lands resulting from the fragmentation of the great domains will be seized by foreign creditors.

In addition, we can appreciate that the agrarian reform undertaken between 1945-1949, followed by collectivization (1953-1962), served to establish and consolidate the communist authority, largely the political impulses prevailing over the economic and social ones (Dobrinu, 2009). The establishment of the communist regime led to a brutal cessation of both rank-based society and the bourgeoisification process, which meant, on the one hand, the loss of the prestige of economic capital and, on the other hand, the loss of the political and cultural capital of landed elites.

References

- ADAM Robert, *Două veacuri de populism românesc*, Humanitas, București, 2018
- ANGHEL Mădălina-Gabriela *et. al.*, „Băncile populare – factor al apariției sistemului cooperatist în România”, *Revista Română de Statistică*, Supliment nr. 2, 2019
- BALANDIER, Georges, "The Colonial Situation. A Theoretical Approach", în Immanuel Wallerstein (editor), *Social Change: The Colonial Situation*, Wiley, New York, 1966
- BASILESCU Nicolae, *Discursul rostit de d-l N. Basilescu, profesor la Universitatea din București, candidat la Colegiul al III-lea de deputați din Tulcea, la Marea Întrunire a Partidului Național Liberal din Ploiești, în ziua de 8 Decembrie 1913*, Tipografia Mihail M. Antonescu, București, 1914
- BASILESCU Nicolae, *Pentru Țărănime. Discursul D-lui N. Basilescu dela Universitatea din București, Deputat al Colegiului III de Tulcea rostit în ședința Adunării Deputaților din 28 februarie 1914 asupra Exproprierii*, Imprimeria Statului, București, 1914

- BÂRZAN Ion D., „Vintilă Brătianu la Cercul de studii si Democrația”, *Vieața și opera lui Vintilă I. C. Brătianu, văzute de prietenii și colaboratorii săi*, Așezământul Cultural I. C. Brătianu, 1936, Imprimăriile „Independența”, București, 1936
- BULGARU Valeriu, *Reforma agrară din 1921 – fundamente economice*, Editura de Vest, Timișoara, 2003
- CHIROȚ, Daniel, *Schimbarea socială într-o societate periferică*, București, Corint, 2002
- CIPĂIANU Gheorghe, „Înrăurirea reformei agrare asupra producțiunii agricole în România întregită”, *Arhiva pentru Știință și Reformă Socială*, anul II, nr. 1-4, 1920, pp. 504-518
- DOBRINCĂ Dorin, Constantin IORDACHI (editori), *Transforming Peasants, Property and Power: The Collectivization of Agriculture in Romania, 1949-1962*, Central European University Press, 2009
- DOBROGRANU-GHEREA Constantin, *Neoîobăgia (Studiu economico-sociologic al problemei noastre agrare)*, Editura Librăriei SOCEC & Comp., București, 1910
- GANE Constantin, P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării, Vol. II, Editura Ziarului „Universul”, București, 1936
- HĂREȚ Spiru, *Chestia Țărănească*, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, București, 1905
- HITCHINS Keith, *Romania*, Clarendon Press, Oxford, 1994
- HUBER Evelyne, STEPHENS John D., „Conclusion: Agrarian Structure and Political Power in Comparative Perspective” in Evelyne HUBER, Frank SAFFORD (editori), *Agrarian Structure and Political Power: Landlord and Peasant in the Making of Latin America*, Pittsburgh, PA, University of Pittsburgh Press, 1995, pp. 183-232
- HUNTINGTON Samuel P., *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Iasi, Polirom, 1999
- IORDACHE Anastasie, *Take Ionescu*, Editura Mica Valahie, București, 2011
- KOGĂLNICEANU Mihail, „Desrobirea Țiganilor – Ștergerea privilegiilor boeresci – Emanciparea Țeranilor. Discurs rostit în Academia Română – ședința solemnă dela 1 (13) aprilie 1891, Bucuresci, Lito-Tipografia Carol Göbl, 1891
- LAHOVARI Ioan, *Chestia agrară în România*, Tipografia Dor. P. Cucu, București, 1907
- LOVE LeRoy Joseph, *Crafting the Third World: Theorizing Underdevelopment in Rumania and Brazil*, Stanford University Press, Stanford (CA), 1996
- MADGEARU Virgil, „Revoluția Agrară și evoluția clasei țărănești”, *Arhiva pentru Știință și Reformă Socială*, anul IV, nr. 3, 1922
- MADGEARU Virgil, *Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuțiuni la studiul evoluției sociale românești*, Editura „Economistul” S.A., București, 1936
- MAHONEY James, „Path-dependent explanations of regime change: Central America in comparative perspective”, *Studies in Comparative International Development*, vol. 36, nr. 1, 2001, pp. 111-141
- MAI Günther, „Die Agrarische Transition. Agrarische Gesellschaften in Europa und die Herausforderungen der industriellen Moderne im 19. und 20. Jahrhundert (The Agrarian Transition. Agrarian Societies in Europe and the Challenge of Industrial Modernity in the 19th and 20th Century)”, *Geschichte Und Gesellschaft*, vol. 33, nr. 4, 2007, pp. 471-514
- MANOILESCU, Mihail, „Le Triangle économique et social des pays agricoles: la ville, le village, l'étranger”, *Internationale Agrar Rundschau*, nr. 6, 1940, pp. 16-26
- MENDRAS Henri, *Sociétés paysannes*, A. Colin, Paris, 1976
- MIHALACHE Ion, *Noul regim agrar*, f. ed., București, 1925
- MITRANY David, *Marx Against the Peasant. A Study in Social Dogmatism*, New York, Collier Books, 1961
- OPRIȘ Ioan, „Îmbunătățirea soartei țăranilor sub Cuza Vodă”, *Revista Economică*, nr. 16-17, 29 Aprilie 1944
- PĂTRĂȘCANU Lucrețiu, *Un veac de frământări sociale 1821-1907*, Editura Politică, București, 1969, p. 63
- PETRUSEWICZ, Marta „Rethinking Centre and Periphery in Historical Analysis: Land-based Modernization as an Alternative Model from the Peripheries”, în Tessa Hauswedell, Axel Körner

- și Ulrich Tiedau (editori), *Re-Mapping Centre and Periphery: Asymmetrical Encounters in European and Global Contexts*, UCL Press, Londra, 2019, pp. 17-26
- PROSTERMAN Roy, RIEDINGER Jeffrey, *Land Reform and Democratic Development*, Baltimore, Md., Johns Hopkins University Press, 1987
- PSALIDOPOULOS Michalis, MATA Maria Eugenia (editori), *Economic Thought and Policy in Nineteenth-Century Less-Developed Europe: Issues and Aspects of Their Interaction*, Routledge, Londra/New York, 2001
- RILEY Dylan, *The Civic Foundations of Fascism in Europe: Italy, Spain, and Romania, 1870–1945*, JHU Press, 2010
- RIZESCU Victor, *Canonul și vocile uitate: Secvențe dintr-o tipologie a gândirii politice românești*, (ediția a II-a), Pro Universitaria, București, 2020
- RUESCHEMEYER Dietrich, HUBER Evelyn, STEPHENS John D., *Capitalist Development and Democracy*, Chicago, Ill., University of Chicago Press, 1992
- SCHIFIRNEȚ Constantin, *Formele fără fond. Un brand românesc*, Editura Comunicare.ro, 2007
- SDROBIȘ Dragoș, *Limitele meritocrației într-o societate agrară. Șomaj intelectual și radicalizare politică a tineretului în România interbelică*, Polirom, Iași, 2015
- SEULESCU, M. N., „Chestiunea agrară. Discurs pronunțat în ziua de 20 februarie 1889 de M. N. Seulescu, Deputat al colegiului II de Dol-jiu, însoțit de raportul și proiectul de lege asupra înproprietăririi țăranilor, prezentat Camerei”, *Tipo-Litografia Națională Ralian și Ignat Samitca*, Craiova, 1889, p. 12
- STERE Constantin, *Scrisori politice și filozofice*, editura Dominor, 2005
- ȘTEFĂNESCU DELAVRANCEA Barbu, „Pământ și drepturi...” *Discurs ținut în ședința Camerei de la 9 iunie 1917*, Tipografia „Dacia” P. & D. Iliescu, Iași, 1917
- WALLERSTEIN, Immanuel, *World Systems Analysis: An Introduction*, Duke University Press Durham, N.C., 2004
- ZELETIN Ștefan, „Revoluția burgheză în România. Desvoltarea socială a României dela 1866 până în prezent: era mercantilismului român”, *Arhiva pentru Știință și Reformă Socială*, anul III, nr. 4, 1922
- ZELETIN Ștefan, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, Humanitas, București, 1991
- ZELETIN Ștefan, *Neoliberalismul*, Editura „Pagini Agrare și Sociale”, București, 1927

THE IDENTITY SPIRIT IN LABIS'S WORK

Mihaela-Dumitrița BAHMAN
PhD Candidate, University of Pitești

Abstract: The identity spirit in Labis's work has destinations that define the national specificity. The suitable place is offered by the native village in the mountains, situated in the Northern part of Moldavia. The exceptional sensitivity of the child-poet gets from the village life a realistic perspective but also a folkloric, legendary one.

Keywords: village, nature, earth, time, love, human.

Labiș între poezia autentică și comanda socială

Trăim într-o universalitate de tip ritualic. O simțim cu toate avatarurile care au definit-o, istoric și social, ca pe un înveliș care ne protejează identitatea, fără să ne-o deformeze, ci doar, printr-o acțiune calmă asupra psihicului nostru, acționând treptat în zona abisală a conștiinței noastre, stimulând discret ceea ce fiecare individ este, în spațiul sociocultural național și universal. Nu vorbim despre o alterare a eului, ci despre o reconfigurare a acestuia, prin adaptare la dinamica istoriei recente. Nu se pune nici problema abandonării arhetipului. Acesta însoțește umanitatea, matricial, fiind rădăcina viguroasă a culturii noastre, elementul de stabilitate care elimină orice derapaje ale ființei noastre, în contexte istorice mai puțin limpezi.

Pentru un autor de literatură, influența epocii este de necontestat, în viziunea originală, în tot ce produce metaforizând universul, astfel încât nicio închidere ideologică să nu anuleze elanul libertății conștiinței. Într-un astfel de context am poziționat creația lui Nicolae Labiș, poet stins înainte de a-și construi maturitatea creatoare. Moartea survenită la doar cei 21 de ani ai poetului a lăsat deschise infinite supoziții despre cum avea să evolueze acesta în spațiul literaturii, într-o epocă extrem de rigidă cu spiritele definite de libertate, așa cum a fost poetul de la Mălini. Născut în aceeași perioadă cu un alt mare poet, Nichita Stănescu, Labiș nu a avut șansa acestuia de a cunoaște maturitatea creatoare. Pe seama celor doi, s-a fabulat în fel și chip, unii văzând moartea lui Labiș ca pe o șansă pentru Nichita. Alții considerând momentul acela nefast ca pe un hiatus în timpul cultural din vremea comunismului, astfel încât frângerea prea timpurie a destinului labișian poate fi interpretată și într-o cheie care deschide perspectivele relației dintre poet și Curte, dezvăluind o posibilă sancționare a lipsei de obediență față de comenzile regimului. Eliminarea din societate a unui astfel de spirit rebel, cum a fost Labiș, dă măsura relației dintre cultura autentică și perioada comunistă, extrem de vigilentă cu cei care practicau fronda ca pe o măsură de autoprotejare și de afirmare a unei autorități evidente în planul creației.

Ancorarea în arhetip – salvarea identității creatoare

Valorile culturale dominante din epocă aveau tendința de a se concentra într-o măsură mai mare în zona arhetipală, dintr-un reflex de autoapărare în fața agresiunilor implicite ale cenzurii comuniste. Amenințarea identității creatoare, prin obediența față de șablonizarea laudativă a metaforei a fost conștientizată de Labiș, cel cărui regimul comunist i-a acordat, inițial șansa de a scrie și publica, de a fi recunoscut nu ca un simplu versificator de osanale, ci ca un poet autentic, departe de a practica o poezie ocazională, menită a muri împreună cu evenimentul care a inspirat-o. Interesant este că Labiș a avut parte, inițial, de această recunoaștere a valorii sale geniale; fiind la vârsta proaspetei tinereți, nedesprinsă încă de stilul rebel, adolescentin, Labiș a dobândit o autonomie creatoare, ieșind de sub tutela clișeeleor și generând o creație aurorală, înalt semnificativă, departe de canoanele impuse de comunism. A avut și înțelepciunea susținută de genialitate, de a încărca metafora de sensuri adânci, detașându-se astfel de poezia ocazională și practicând un scris autentic și valoros.

Se poate vorbi, astfel, de căutarea unei identități culturale prin însușirea unor valori. În aceste condiții, creația constituie cadrul prin care se pot cultiva valorile culturale cu deschidere spre universalitate, care i-a permis adolescentului de atunci să devină poet viguros, cu străluciri geniale, un recunoscut porta voce a generației de tineri intelectuali căreia îi aparținea. Astfel, sentimentul care asigură substanța poeziei sale se definește a fi drept conștiința individuală a împărtășirii uneia sau mai multor identități colective și deci conștiința de a aparține unuia sau mai multor grupuri de referință cu care individul a ajuns să aibă în comun un anumit număr de trăsături identitare. Un astfel de sentiment se construiește printr-un proces de identificare cu trei dimensiuni: identificarea cu celălalt, identificarea cu celălalt și identificarea de către celălalt, această din urmă acțiune referindu-se atât la un grup de persoane, cât și la un individ oarecare în calitatea sa de membru al grupului vizat.

Pentru literatura națională cultă, balada populară *Miorița* a constituit, dacă nu un izvor de teme și simboluri, cel puțin un punct de orientare creatoare, devenind simbolul emblematic și prototipul unui spațiu generator de cultură denumit de Blaga *spațiul mioritic*.

Pentru Labiș, spațiul mioritic este matricea în care Dumnezeu a creat satul Mălini, așezare rurală de la munte, din zona de nord a Moldovei. Sensibilitatea de excepție a copilului a receptat viața satului ca pe o zonă matricială, din care s-a născut el, cu sentimentul apartenenței la glie și asumându-și, în timp, atât o perspectivă reală cât și una folclorică, legendară. Perspectiva reală e situată în orizontul unei istorii tragice. Peste satul copilăriei poetului se prăvălește tăvălugul războiului, apoi își proiectează umbra terifiantă anii de secetă. Oamenii sunt însă plini de vitalitate, într-o luptă surdă cu viața. Vorbind despre satul natal, Labiș va conchide mai târziu: *Lumea aceasta a noastră e vigoasă și tare, miroase a sudoare și-a sânge, a balegă de bou și-a balegă de urs, a fuste*

*și a chiote besmetice seara pe dealuri...*¹ Pe acest fond de vitalitate se încrustează filonul folcloric.

Pe tiparul imaginii pe care i-o oferea poetului satul natal, el formulează într-un carnet de însemnări și o concepție mult mai generală despre valoarea propriei poezii. *În poezia mea veți intra ca-ntr-un sat de munte; veți vedea întâi „neobișnuitul”*².

Arhetipul mioritic – matrice identitară

Era firesc ca pe acest fond de consubstanțialitate cu satul natal, motivele mioritice (stâna, câinii, codrul, măicuța bătrână) să prindă, în creația lui Nicolae Labiș, un contur specific, spațiul pastoral ocupând un loc privilegiat, ca element de legătură cu trecutul. Contemplativ, el convertește timpul în tăcerea ancestrală pe care o simte ca pe o matrice în care timpul toarce vremea și vremurile, asumându-și funcția de a re-crea istoria:

*La stână mestecau tăcerea câinii
Și cât de arzător umplea plămânii
Ozonul scurs pe palele de vânt.*

O altă dimensiune a timpului este configurată de vremurile în care războiul bântuia țările aducând tragicul în viața omului. Mitul mioritic plutește în atmosfera patriarhală a satului natal, antrenând copilul într-un dialog cu strămoșii. Cei trei ciobani sunt, asemeni celor trei magi, dar destinul lor este unul omenesc, circumscris practicilor din satul de odinioară. Evocări cu aer sadovenian, din *Baltagul* confirmă relația cu arhetipul. Trei dintre acești ciobani bătrâni plătesc cu viața îndrăzneala de a divulga dușmanilor secretul. Din realitatea dură a vieții, imaginea ciobanului alunecă ușor în legendă. Poetul își amintește timpul când veneau la joc ciobanii, cu cămășile înnegrite de unt și cu baltage. Venea câteodată și unul molău. Tare ca ursul, dar molău și scârbit. Cânta: "Ciobănaș la oi am fost / I-lai, i-lai-la / Fetele nu mă cunosc / I-lai, i-lai-la." Reprezentările istoriei sunt în conștiința colectivă, reconfigurând spațiul identitar. Străinul este bine primit, dar în conformitate cu niște reguli cărora nu li se poate supune și care, oricum, îl pun la încercare până la moarte.

În creația lui Labiș, un poem preluând titlul celebrei balade populare, *Miorița* recompune lumea arhaică, în cadrul arhetipal. Gura de rai apare aici asociată cu zbuciumul istoric al omului, construind modelul unui destin tragic:

*Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai
Zbuciumat se plânge fluierul de fag.
Inima mi-o strânge și-mi pătrunde-n sânge.
Acest cântec dureros și drag.*

*Stelele făclii, păsărele mii
Jalea își descântă-n fluierul de os...
Tainic își frământă cadențarea sfântă*

¹ Nicolae Labiș, *Însemnări dintr-un jurnal*

² Nicolae Labiș, *Însemnări dintr-un jurnal*

Acest cântec trist și luminos.

Jalea explicită asociată cu infinitul cosmic construiește un cer românesc al omului captiv între două stări emblematice: *jale și lumină cerească*.

Simbolistica textului labișian este derivată din cea a textului popular, dar se îndepărtează de aura seninătății, a resemnării ciobanului în fața morții posibile și se adâncește într-o stare de prăbușire sufletească, specifică omului modern. Resemnarea transpare, totuși, din sintagma "cadențarea sfântă", expresie distilată a timpului ciclic, monoton, linear, omenesc.

Remarcabilă rămâne la Nicolae Labiș păstrarea în filtrele memoriei a atmosferei patriarhale, a satului natal, a memoriei inconfundabile ale unui ținut; *aerul tare al munților erupe precum aburii încălziți din vasul de înaltă presiune. Virtuțile senzitive ale liricii labișiene fac să se conserve în memoria mirosului ori a văzului crâmpie de autentică viață epuizată pe cadranul timpului*.³

Situat în punctul de impact a două forțe, aflat între candoare și fervoare, între inocență și conștiență, poetul se regăsește la intersecția dintre basm și realitate, dintre mit și istorie, dintre o lume fără timp și una a timpului care nu iartă.

Îndrăgostit de frumos, de natură, poetul își exprimă în poezia *Am iubit* acest sentiment omenesc, identificându-se cu "cerul verii", cu "pădurile adânci", cu "despletitele răchite".

Poetul a iubit cu pasiune tot ceea ce a constituit universul său apropiat, iar exprimarea iubirii înseși se face printr-o expresie populară "mi-a fost drag". Neastâmpărul tânărului, în dorința de a descoperi și de a cunoaște lumea, este susținut de această frumusețe a naturii care îi îmbată privirile de cer, de pământ, de culori, de liniște, de împăcare. Dansul gândurilor pare să valseze între cer și pământ, țesând un spațiu al iubirii, ca stare distilată trăită de omul cufundat în natura arhetipală:

*Am iubit de când mă știu
Cerul verii, străveziu,
Despletitele răchite,
Curcubeiele pe stânci
Ori pădurile adânci.*

Spațiul iubirii construiește punți între interior și exterior, ființa contopindu-se cu natura.

*M-a înfiorat ades
Tot ce gândurile țes:
Pe al filelor polei
Dansuri repezi, legănate,
De pe arcuri înstrunate,
Săgetarea de idei...*

Varietatea imaginilor vizuale: epitetele simple „străveziu”, „rotunde”, „pură”, „roșie” sunt luate din mijlocul naturii în care-și caută iubirile, metaforele uimitoare: „joc

³ Daniel Dimitriu, *Ares și Eros*, Editura Junimea, Iași 1978

de trăsnete rotunde”, „pacea înălțimilor” reconstruiesc lumea originară, după care, nostalgic, omul suspină. Este un dor nemărturisit, generator al unei stări de frământare în neputința de a depăși tragicul existenței umane.

Destinul labișian în poezia noastră

Vocația mioritică a stimulat înclinațiile contemplative ale românului, spiritul identitar, în relație cu lumea. Labiș tocmai acest sentiment l-a surprins, într-o viziune nouă, modernă, în care istoria se regăsește disociată, în raport cu universul interior al românului. Labiș a reușit să creeze o punte între sentimentele individuale și cele trăite de colectivitate, a distilat mentalitățile și le-a convertit în spațiul matricial autohton. Identitatea se descătușează de cenzura vremii și se proiectează detașat în matricea spirituală a nației. Astfel, Labiș, poet a cărui valoare excepțională a fost recunoscută de regimul comunist, a reușit să iasă de sub tutela politicului și să configureze acel gen de identitate istorică, necondiționată de vremuri. Un motiv în plus pentru a-l considera pe Nicolae Labiș un poet al spiritului autohton robust, nealterat de comanda politică a vremii. Poate că toate poveștile privind moartea sa, pendulează între crimă, ca pedeapsă aplicată de regim tânărului rebel, genial și în plină ascensiune. De la evul aprins în mijlocul căruia trăia, Labiș a ajuns în timpul matricial, mioritic, românesc și etern.

Bibliografie

- Antonesei, Liviu, *Paideia. Fundamentele culturale ale educației*, Ed. Polirom, Iași, 1996
 Daniel Dimitriu, *Ares și Eros*, Editura Junimea, Iași, 1978
 Marino, Adrian *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale*, Ed. Polirom, Iași, 1995
 D. Stan, *Axiotropismul și criteriul de atestare a valorilor*, Univ. Al.I.Cuza, Iași, 1986
 Străuț, Irimie, *O moarte care dovedește ceva*, Timișoara, 2001.
 Tomozei, Gheorghe, *...Urmele poetului Labiș*, București, Ed. Sport-Turism, 1985.

THE ROLE PLAY IN SPANISH CLASSROOMS

Roxana Maria CREȚU

Phd. Student, West University Of Timișoara

Abstract: New trends in language teaching include the use of role play in the classroom, because it stimulates the active participation of students in the classroom. Over the last few years, modern language teaching has included role play on the list of ludic activities. As we well know, the role play has the ability to predispose us, helps us to get out of everyday life and relax. For this reason, it becomes a useful tool in the teaching-learning process. Through role play activities, we can work on grammar, vocabulary exercises (various topics, idiomatic and colloquial expressions), we can check if students have mastered spelling rules, emphasizing "problematic" sounds (b-v, ll-y, r-rr, s-z-c+e/i, j-g+e/i, h-Ø) and cultural and civilizational aspects. All this contributes to learning Spanish in a pleasant, fun and contextualized environment. Therefore, in this article we aim to illustrate the ludic side of role playing and how it can be used in Spanish language courses as a foreign language to introduce or consolidate content from various language compartments (grammar, vocabulary and spelling). We will also mention the advantages of introducing role playing in the process of teaching-learning Spanish as a foreign language. Of course, we will also present conclusive examples for each mentioned activity, taken from the materials created and used by us in class.

Keywords: didactics, ludic, Spanish, role play, teaching and learning.

Introducción

En este artículo nos proponemos acercarnos a la dramatización al aprendizaje del español como lengua extranjera, teniendo en cuenta el marco teórico existente y presentando algunas actividades cuyo propósito es exponer las diversas formas de trabajar el juego de rol en el proceso de enseñanza-aprendizaje del español como lengua extranjera.

Glenn Doman define el aprendizaje como "el juego más divertido en la vida", porque así lo consideran los niños hasta que los adultos les convencen de que el aprendizaje no es nada divertido, sino algo difícil. Algunos de ellos nunca aprenden esta lección y se pasan la vida creyendo que aprender es jugar. (apud Alonso E. 2012, 9)

Jugar significa adivinar, descubrir, entrenarse, conseguir, recomponer, construir, inventar, superar obstáculos, llegar al final. **Aprender**, por otra parte, también significa adivinar, descubrir, entrenarse, conseguir, recomponer, construir, encontrar el camino, inventar, superar obstáculos. (Fernández 1997, 8)

Por lo tanto, podemos afirmar que, aunque parezcan dos realidades distintas, al fin y al cabo, *jugar* y *aprender* van de la misma mano, porque tanto durante el aprendizaje, como durante el juego, el estudiante aprende, descubre, construye, se entrena, encuentra el camino para superar los obstáculos y llega al final del juego o del aprendizaje.

La motivación es un elemento clave para que el proceso enseñanza-aprendizaje se pueda cumplir. Y una de las mejores motivaciones es el juego. De pequeño, el ser

humano aprende jugando, aprende las letras, los números, los colores, las estaciones, los meses, los días de la semana etc. mediante los juegos y las canciones. Por eso, al enseñar una lengua extranjera conviene recurrir al juego como elemento clave, hacer que el estudiante vuelva a su niñez y vuelva a aprender un idioma como una vez lo hizo con su lengua materna. Durante los últimos años, se ha insistido en que utilizar los juegos en la enseñanza de cualquier lengua extranjera favorece el aprendizaje, porque mientras aprende, el alumno se divierte, escucha canciones, ve cortometrajes, habla con sus compañeros y con el profesor.

El juego, como recurso educativo, ha sido utilizado por el hombre desde la Antigüedad. En las comunidades primitivas se utilizaba de manera empírica en el desarrollo de habilidades en los niños y jóvenes que aprendían de sus mayores la forma de cazar, pescar, cultivar y otras actividades que se transmitían de generación en generación. De esta forma los niños lograban asimilar de una manera fácil los procedimientos de las actividades de la vida cotidiana. Sin embargo, en un principio el juego no se consideraba parte del proceso de aprendizaje pero, gracias a las diferentes aportaciones de algunas ciencias humanísticas, como la filosofía, la antropología, la pedagogía, la psicología y la sociología, la educación ha sabido aprovechar sus ventajas. (Cabané Rampérez 2001, 10)

Los juegos son importantes recursos para convertir el proceso enseñanza-aprendizaje en un momento mucho más agradable y participativo, pero para ello deben incluirse dentro de las actividades con el fin de proporcionar una mayor interacción entre los contenidos y el aprendizaje. Aunque muchos consideren los juegos cosa de niños, lo lúdico acompaña el ser humano a lo largo de toda su vida adulta. Es decir, no hay límite de edad para que se utilice el juego como recurso pedagógico, ya que constituyen una forma de dinamizar la clase y atraer la atención del estudiante para el aprendizaje. Por lo tanto, pueden usarse en todos los niveles de enseñanza y para todas las edades. Para ello, es necesario adecuar la actividad a la etapa de desarrollo del aprendiz, de modo que él pueda sentirse motivado por el desafío y con condiciones cognitivas de superarlo. (Baretta 2006, 1-3)

Huizinga, al referirse al juego, menciona que “es más viejo que la cultura...jugando fluye el espíritu creador del lenguaje, constantemente de lo material a lo pensado. Tras cada expresión de algo abstracto hay una metáfora y tras ella un juego de palabras”. (Huizinga 2007, 16)

La dramatización en el aula ELE y su papel en el proceso enseñanza-aprendizaje

Ya desde la infancia, el ser humano recurre este elemento lúdico para descubrir el mundo que le rodea y comunicarse con los demás, imitando a los adultos, sus acciones, sus gestos y su lenguaje. Primero aprende los usos y las funciones de la comunicación y mucho más tarde el código en sí mismo. Por lo tanto, la primera forma de comunicarse surge de la imitación, y su repertorio inicial está relacionado con las funciones del lenguaje que tienen que ver con las acciones cotidianas: alimentarse, expresar estados de ánimo, reclamar la atención de los demás, etc. De modo que, el juego se establece

como una actividad de suma importancia tanto en la adquisición del lenguaje como en la ampliación de la competencia lingüística. (Boquete Martín 2014, 269)

Durante las clases de ELE hay que fomentar la comunicación oral y esta se puede realizar mediante la dramatización, ya que le permite al estudiante aportar su personalidad y su experiencia, utilizando la capacidad de imitar el mundo que le rodea, proyectarse en diversos personajes y expresar ideas mediante ellos. Además, favorece el uso de la lengua en contextos concretos de la vida cotidiana, a los que el estudiante se enfrentará cuando visite España o los países hispanohablantes, cuando estudie o cuando viva allí por una temporada. Mediante estas actividades, el estudiante también aprende aspectos sociales, culturales, literarios, gastronómicos de España y se fomenta la interacción.

La dramatización se puede considerar una actividad lúdica porque fomenta no solo la expresión, sino la mímica y la voz (expresión lingüística, corporal, plástica y rítmico-musical). Tiene la ventaja de poner al estudiante ante realidades desconocidas, que se planificarán, según el nivel, de lo más sencillo a lo más complejo (primero interpretará objetos, animales, personajes, progresivamente se pasará a situaciones más complicadas como escenas e historias reales o imaginarias y finalmente, se puede enfrentar con la representación de textos variados). (Labrador Piquer, Morote Magán 2008, 78)

El uso del juego dramático en el aula permitirá a los alumnos mejorar su pronunciación en español, sus habilidades comunicativas y su conocimiento de la realidad social y cultural española. (Boquete Martín 2014, 268) Mediante el juego de rol, el alumno puede utilizar la lengua meta en actividades en las que se desarrolle la habilidad de enfrentarse a situaciones reales de un modo diferente al de la memorización de diálogos procedentes de un libro. (Boquete Martín 2014, 270)

Cuando los estudiantes juegan, aprenden, descubren, se divierten, se proyectan en el personaje y pierden el miedo a equivocarse o de hacer el ridículo, porque se crea una realidad ficticia, paralela a la real, dónde el estudiante ya no es él, sino el otro, el personaje. (Alessandra, Chaves Cadaval, Chiara 2017, 3)

Boquete Martín menciona algunas ventajas de llevar la dramatización al aula de ELE: (Boquete Martín 2014, 271-274 *passim*)

- **Genera actitudes positivas hacia la materia y aumenta la motivación** – El uso del juego dramático en la enseñanza de lenguas extranjeras motiva al estudiante y al profesor, favoreciendo el desarrollo de la confianza y de la autoestima del alumno y del profesor, ya que se trata de una experiencia satisfactoria que proporciona un alto nivel de implicación emocional e intelectual mediante la participación activa; por otro lado, también fomenta la confianza del alumno en sí mismo y en su capacidad para poder comunicarse.
- **Ayuda a crear una dinámica eficaz de grupo** – El juego dramático colabora a la formación de grupos compactos, en un clima de cooperación, gracias a dinámicas y hábitos de grupo. Las actividades teatrales fomentan la destrucción de las barreras individuales y permiten conocer al otro en mayor profundidad. El alumno interrelaciona con sus compañeros y coopera con ellos para comunicarse en el

contexto adecuado, aprende a relacionarse con ellos, a aceptar la perspectiva de los demás y a confiar en los compañeros y en el profesor.

- **Herramienta útil para la comunicación** – Las actividades de dramatización crean situaciones que permiten a los aprendices interaccionar de una manera natural; los estudiantes investigan sobre los conceptos que posee de la lengua meta y afianzan los que ya se tienen de ella.
- **Reflejo de la realidad social y cultural del momento** – Cuando juegan a imitar situaciones, los estudiantes experimentan con la aplicación de diferentes registros sociales y toman conciencia del estrecho vínculo que existe entre lengua y contexto. Al mismo tiempo sirve para ayudarlos a comprobar la eficacia de las estructuras gramaticales y el léxico estudiado.
- **Colabora en la mejora de la expresión oral** – Estas técnicas pueden ser una herramienta útil para el estudio de aspectos de la pronunciación (como la entonación, el acento, el ritmo, la calidad de la voz).
- **Ayuda al desarrollo del conocimiento intercultural** – Podemos explorar cuestiones sociales importantes y, quizá volver a evaluar nuestras propias posturas frente a ellas mientras empezamos a comprender a las otras personas.
- **Desarrolla los mecanismos cognitivos** – Este tipo de actividades ejercitan la memoria, la observación y la concentración, habilidades básicas en el aprendizaje de una lengua extranjera, y favorecen el uso de la lengua con un fin concreto, tal y como ocurre en el habla real, para poder comunicarse de una forma eficaz y lograr un objetivo preciso.
- **Refuerza el carácter multidisciplinar del aula** – Gracias a la incorporación de textos literarios se puede ofrecer conocimiento no solo relacionado con elementos lingüísticos, sino que puede ser un complemento ideal para la formación en asignaturas como literatura, historia, etc.
- **Refuerza la relación personal entre profesores y estudiantes** – La realización de actividades dramáticas hace que el pensamiento de los alumnos sobre el profesor cambie en los aspectos relativos a la función, actitud y estilo de enseñanza del profesor.

Por lo tanto, son más fáciles de comprender que los textos, gustan tanto a profesores como a alumnos, porque son divertidos, provocan, atraen, impactan, fomentan la creatividad y además favorecen la dinámica de clase. (Alonso M. 2012, 13).

María José Labrador Piquer y Pascuala Morote Magán proponen una serie de juegos de rol que se podrían utilizar durante las clases: (Labrador Piquer, Morote Magán 2008, 80)

- **Teatro de títeres y marionetas;**
- **Sombras chinescas;**
- **Juegos de sombras** para proyectar en la pared;
- **Siluetas recortadas** que representen figuras de personas, animales y cosas para aprender vocabulario;
- **El juego de las estatuas.** Representación de temas o situaciones sin palabras que los demás han de adivinar (*profesiones, películas*);

- **Dramatizaciones diversas partiendo de la vida real** (*en la consulta de un médico, al llegar a un hotel, en el autobús, al ir a comprar algo*) **o de la literatura** (*cuentos, leyendas, poemas, fábulas, fragmentos de relatos*).

Por otra parte, Pepa Lavilla propone otros juegos dramáticos para la clase de ELE (Lavilla 2006, 89):

- **El vendedor** – Un alumno es el dependiente y otro/ otros los clientes que van a la tienda para comprar ropa, comida// cada estudiante vende un producto y tiene que convencer a los demás que lo compren.
- **¿Para qué sirve?** – El profesor presenta unas imágenes con distintos objetos y cada alumno deberá contestar para qué sirve dicho objeto.
- **Vestuarios mágicos** – Es un juego que se puede utilizar para aprender los elementos de la vestimenta, cada alumno piensa un personaje u oficio y los demás los describen (*Cenicienta, princesa, médico, abogado, albañil, modelo* etc.)
- **En el circo** – El juego sirve para practicar los nombres de los animales y de los instrumentos que se utilizan en el mundo del circo.
- **Busco trabajo** – Sirve para practicar los oficios y ver que cualidades debe tener las personas de distintas profesiones.
- **Monólogo** – Cada alumno interpreta un personaje de televisión, dibujos, famoso, escritor y habla en público durante 5-10 minutos.
- **Viajando** – el juego se propone enseñar vocabulario relacionado con los viajes (*azafata, vuelo, tren, avión, cinturón, equipaje* etc.) pero también los nombres de los países y las nacionalidades.

Hay multitud de juegos de rol que se pueden emplear durante las clases de ELE. Hemos visto algunos ejemplos, pero la lista puede continuar, cada profesor puede proponer o inventar juegos de rol, partiendo del contenido que enseña y el nivel de los estudiantes. Lo ideal es empezar a fomentar este tipo de actividades desde el principio, porque si los estudiantes tienen que hacer pequeños diálogos y comunicarse en español a medida que aprenden el idioma, ya no tendrán miedo a hablarlo y a equivocarse cuando ya tengan un buen nivel.

Partiendo de los ejemplos anteriormente mencionados presentaremos algunas actividades en la que utilizamos juegos de rol para consolidar lo aprendido durante nuestras clases de ELE.

- **Para dar y pedir información:** Ya hemos enseñado cómo se saluda en español, los números, las nacionalidades, las profesiones, cuáles son las preguntas típicas que se hacen para dar y pedir información personal (*¡Hola!, ¡Buenos días!, ¿Cómo te llamas?, ¿De dónde eres?, ¿Cuántos años tienes?, ¿Dónde vives?, ¿Cuál es tu número de teléfono?, ¿A qué te dedicas?*).

Esta actividad se puede hacer por parejas o que cada uno de los estudiantes pregunte a los demás compañeros, de modo que todos hagan una pregunta y respondan a otra, dependiendo también del número de estudiantes que hay en un grupo. A parte del contenido que se enseña, también sirve para que los estudiantes se conozcan.

→ **Dramatizaciones partiendo de situaciones reales**, en las que se emplearán preguntas típicas y vocabulario específico:

- **En el consultorio médico:** (*¿Tiene cita con el médico?, ¿Qué le duele?, Tengo tos/ fiebre/ la nariz congestionada., Me duele la garganta., Le tomaré la tensión., Le recetaré unas pastillas/ jarabe/ analgésicos. etc.*)
 - **En la tienda:** (*Quisiera un vestido..., ¿Tiene la talla...?, ¿Cuánto vale/cuesta?, ¿Están rebajadas?, ¿Dónde están los probadores?, ¿Cómo va a pagar, con tarjeta o efectivo? etc.*)
 - **En el mercado:** (*¿Cuánto cuesta un kilo de naranjas/ manzanas?, Quisiera tres cebollas y medio kilo de pepinos., Son 13,44 euros. etc.*)
 - **En un restaurante:** (*¿Qué van a tomar?, ¿Podría traerme la carta?, De primero/segundo quisiera... y de postre un flan., Quisiera un té/ café con leche/ un zumo de naranjas., ¿Algo más?, ¡Déjale propina! etc.*)
 - **En una inmobiliaria:** comprar/alquilar un piso (*¿Cuántas habitaciones tiene?, ¿Cuántos m² tiene la cocina/ el jardín?, ¿En qué piso/planta está?, ¿Tiene balcón?, ¿Se permiten animales? etc.*)
 - **En una agencia de viajes:** (*¿Cómo prefiere ir en tren, avión o coche?, Quisiera reservar una habitación doble en un hotel/ un hostel/ una pensión., ¿Para cuántas noches?, ¿Para cuándo?, ¿Cuántas personas?, ¿Tiene vistas al mar? etc.*)
 - **Por la calle:** (*Disculpe, para llegar a..., ¿Dónde está el museo?, ¿Cómo puedo llegar a la catedral?, ¿Qué autobús/metro va hacia...? etc.*)
 - **En el aeropuerto:** (*¡Su pasaporte, por favor!, ¿Va a facturar equipaje?, ¿Ventanilla o pasillo?, Terminal 1, puerta C29., Pase por el control de aduanas., La azafata le ayudará con el equipaje de mano., He perdido la tarjeta de embarque. etc.*)
- Aquí se pueden incluir más personajes, por ejemplo personas cuyo equipaje excede el peso previsto por la compañía aérea, personas que intentan llevar al avión cosas prohibidas (*animales, armas, bebidas etc.*).
- **Relatar hechos:** (*¿Qué has hecho el fin de semana?, ¿Dónde estuviste el mes pasado?, ¿Dónde pasaste las vacaciones?, ¿Con quién fuiste/estuviste?, ¿Qué has visitado/ comido?, ¿Qué película has visto?, ¿De qué trataba? etc.*)

→ **Dramatizaciones partiendo de la situación expuesta en un cortometraje, vídeo, película, los dibujos animados** o incluso partiendo de una situación que aparece ilustrada en un **cómic, una viñeta o un collage**. Los estudiantes pueden recrear dicha situación o continuarla.

→ **El debate:** Expresar opiniones a favor o en contra por parejas o en grupos sobre diversos temas (*el maltrato animal, los experimentos con animales, las supersticiones, la censura, la eutanasia, la violencia de género, el cambio climático, la legalización de las drogas, la infidelidad, la religión etc.*)

Cada tema se puede desarrollar por un grupo que diga su opinión a favor o en contra, o por dos grupos, un grupo tiene que buscar argumentos para estar a favor y otro grupo para estar en contra. También se pueden utilizar citas. Lo

importante es que los estudiantes se metan en la piel del personaje, busquen argumentos sólidos para ganar el debate.

→ **Mímica:** profesiones (*cocinero, dependiente, médico, cantante, profesor*), expresiones idiomáticas (*estar como una cabra, ser un gorila, estar como una vaca, ser unos tortolitos, ser una canguro* etc.).

→ **Monólogos:** Interpretar personajes famosos clásicos o actuales (*personajes de las películas, de los dibujos animados, cantantes, famosos*) o gente que todos conocen (*algún compañero, profesor, personal auxiliar de la escuela/ colegio/ universidad*).

En nuestra clasificación hemos incluido las imágenes, las viñetas y los cómics como otros elementos que se pueden incorporar en los juegos de rol o de los que puede partir un juego de rol. Consideramos que las imágenes constituyen una fuente de inspiración para los estudiantes a la hora de crear/recrear una historia, porque les permite dar rienda suelta a la imaginación, contar las propias experiencias o inventar otras.

Las imágenes son muy importantes en el proceso de aprendizaje de una lengua extranjera, ya que contribuyen a la implicación del estudiante y a una mayor asimilación de la lengua meta. Las imágenes evocan recuerdos y desencadenan en la mente de los estudiantes varias emociones positivas que crean un ambiente agradable, disminuyen la ansiedad y aumentan la concentración y la participación. (Alonso M. 2012, 14)

Los cómics son historias en las que predomina la acción, contadas en una secuencia de imágenes y con un repertorio de signos. Las imágenes y los textos que aparecen en ellos forman una síntesis de elementos icónicos y verbales regidos por una serie de reglas perfectamente codificadas. (Alonso M. 2012, 13)

Se pueden crear juegos de rol partiendo de las viñetas, de los cómics o de unas imágenes. Por ejemplo, los estudiantes deberán simular la historia que se presenta en la cómic o pensar en una posible continuación o final del historia presentada. También se pueden utilizar imágenes para juegos tipo adivinanzas: un estudiante tiene que describir el objeto/animal que aparezca en la foto sin nombrarlo y los demás compañeros tendrán que adivinarlo.

Otro juego sería crear una historia/ un monólogo o un diálogo utilizando imágenes. El profesor repartirá algunas fotos a un estudiante que tendrá que crear un microcuento en el que aparezcan esas palabras. También se puede jugar por parejas o en grupos, el profesor les dará a cada pareja/ grupo unas fotos y los estudiantes tendrán que crear una historia y luego ponerla en escena.

CONCLUSIÓN

Como hemos podido ver, el uso de la dramatización en la clase de ELE, no solo ayuda a los estudiantes a mejorar su expresión oral en español, sino que también les ayuda a aprender aspectos sociales, culturales, literarios, gastronómicos de la sociedad española, por otra parte, fomenta la confianza en sí mismos, en los compañeros y en el profesor, aumenta la motivación, favorece al aprendizaje de una manera lúdica, se desarrolla la imaginación y se potencia la creatividad, los estudiantes pierden el miedo a equivocarse y de hacer el ridículo. El estudiante descubre, crea y recrea situaciones

cotidianas desde la perspectiva del personaje. Mediante estas actividades, los estudiantes consolidan el vocabulario, las estructuras gramaticales, mejoran su pronunciación, entonación y fluidez.

La dramatización es una herramienta útil a la hora de enseñar el español como lengua extranjera ya que sirve para introducir nuevos contenidos de una manera lúdica y se puede utilizar en clases para practicar todos los compartimentos de la lengua de una manera lúdica: comprobar si los estudiantes han adquirido las normas ortográficas de la lengua española y son capaces de diferenciar los sonidos problemáticos (b-v, s-z-c+e/i, j-g+e/i, h-Ø, ll-y), sirven para consolidar un tema de vocabulario, para ver si han entendido el uso de los tiempos verbales u otros aspectos gramaticales y para aprender aspectos socio-culturales.

En conclusión, la dramatización desempeña un papel importante en la clase de ELE y hay que saber incluirla en la enseñanza ya que nos ofrece un abanico de posibilidades. Como hemos podido ver hay muchísimas situaciones y modalidades de aplicar este tipo de actividad en el proceso de enseñanza-aprendizaje de ELE. Hay que saber seleccionar el material y adaptarlo al nivel de nuestros estudiantes.

BIBLIOGRAFÍA

- ALESSANDRA, Sonia, CHAVES CADAVAL, Inmaculada, CHIARA, Rossana, "ELE en el teatro: la dramatización como recurso glotodidáctico", en *Revista Electrónica del Lenguaje*, nº 4 (2017), p. 1-14, disponible en <https://www.revistaelectronicalenguaje.com/wp-content/uploads/2017/10/REL-VOL-IV-01-SONIA-ALESSANDRA.pdf> (30.11.2021)
- ALONSO, Encina, *Soy profesor/a. Aprender a enseñar, Los protagonistas y la preparación de la clase*, vol. I, Madrid, Edelsa, 2012.
- ALONSO, Marina, "El comic en la clase de ELE: Una propuesta didáctica", en *Marco ELE*, nº 14, 2012, disponible en marcoele.com/descargas/14/alonso-comic.pdf (10.11.2021)
- BARETTA, Danielle, "Lo lúdico en la enseñanza-aprendizaje del léxico: propuesta de juegos para las clases de ELE", en *RedELE* nº 7, disponible en www.mecd.gob.es/dam/jcr:394d1a27-bfd7-48d9.../2006-redele-7-02baretta-pdf.pdf (21.11.2021)
- BOQUETE MARTÍN, Gabino, "El uso del juego dramático en el aula de español como lengua extranjera", en *Porta Linguarum*, nr. 22 (2014), disponible en www.ugr.es/~portalin/articulos/PL_numero22/18%20%20Gabino%20Boquete.pdf (13.11.2021)
- CABANÉ RAMPÉREZ, Sandra, *El juego en el aula de E/LE*, Universitat de Barcelona, 2011, disponible en diposit.ub.edu/dspace/.../Memoria%20El%20juego%20en%20el%20aula%20ELE.pdf (7.11.2021)
- CREȚU, Roxana Maria, "The role of games in learning Spanish as a foreign language", in *Multiculturalism through the lenses of literary discourse. Language and Discourse*, coord. Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Budă, Réka Kutasi, Tîrgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2019, p. 210-218.
- CREȚU, Roxana Maria, "The role of music in Spanish classrooms", in *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 26/2021, Tîrgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2021, p. 849-856.
- FERNÁNDEZ, Sonsoles, "Aprender como juego. Juegos para aprender español", en *Carabela* nº 41, Madrid, SGEL, 1997.
- HUIZINGA, A., *Homo ludens*, Madrid, Alianza Editorial, 2007.
- LABRADOR PIQUER, María José, MOROTE MAGÁN, Pascuala, "El juego en la enseñanza de ELE", en *Glosas Didácticas*, nº. 17 (2008), disponible en www.um.es/glosasdidacticas/numeros/GD17/07.pdf (20.11.2021)

LAVILLA, Pepa, *Taller de teatro: juegos teatrales para niños y adolescentes*, Barcelona, Ed. Alba, 2006.

THE THEORY OF TONOMYMIC FIELDS. THE CASE OF JIJIA UPPER VALLEY

Bogdan Constantin ARCHIP
hD student, Stefan cel Mare University, Suceava

Abstract: Our research will reveal a series of particularities, specific for the theory of toponymic fields and the correlation between the awareness of speakers' affiliation to a certain geographical region and their methods to translate this affiliation into toponymic terminology.

Keywords: toponymic field, geographical area, synchronic, diachronic, toponymic survey.

Introduction

Cercetarea cu cât mai multă acuratețe și determinare științifică a mijloacelor de apariție, sistematizare și cristalizare teritorială din punct de vedere lingvistic a toponimiei arealului geografic cuprins pe Valea Superioară a Jijiei presupune raportarea la toate aspectele care condiționează identitatea și simbolistica denumirilor acelor locuri. Este de la sine înțeles că raportarea despre care este vorba are în vedere observarea deopotrivă din punct de vedere sincron și diacronic a tuturor particularităților sociale, geografice și istorice care generează, dezvoltă și stabilizează existența toponimelor ca realități sociale, geografice, istorice și lingvistice în sine și a mișcărilor de populație de pe arealul superior al Jijiei.

1. În vederea argumentării aspectelor menționate anterior, vom evidenția o serie de particularități specifice corelației dintre conștientizarea apartenenței vorbitorilor la o anumită regiune geografică și modalitățile lor de transpunere lingvistică în terminologie toponimică.

Astfel, evoluția toponimică a satului Albești, județul Botoșani, ne-a atras atenția datorită schimbărilor administrative care au determinat și schimbări ale numelui: inițial cu numele de Jumătățeni având în vedere antroponimul „*Jumetate*” pentru ca mai târziu, cu prilejul schimbării stăpânului moșiei se va numi *Șerbănești*, apoi *Șătrăreni* conform unor documente emise în anii 1617 și 1620: „*Noi, Radu Mihnea voievod i-am miluit și le-am dat dreptele lor ocine ... și jumătate din satul Șerbănești ... partea dinspre Albeștii Vechi, iarăși pe Jijia ...* (1617)”¹ și „*... satul Băbuleștii pe Prut și și satul Șătrării pe Jăjăie în ținutul Dorohoiului*” (1620).² Cătuțele Jumătățeni și Șătrăreni s-au unificat în anul 1968 de unde rezultă conform consemnărilor administrative numele actual al satului Jijia. Alte nume date satului sunt „*Șătrărenii*” (1774), „*Șatrării*” (1830) și „*Săhăreni*” (1917). Localitatea Tudor Vladimirescu face parte din comuna Albești și este cea mai nou înființată localitate începând cu anul 1921, continuând cu anul 1929 când s-a numit Principele Mihai pentru ca ulterior, din anul 1948 să se numească Tudor Vladimirescu.

¹ D.I.R., veacul XVII, A. Moldova., vol. IV, București, 1956, pag. 147.

² *Ibidem*, pag. 445.

Foste sate întemeiate pe teritoriul comunei Albești: satul *Capul Pădurii* (1870), în partea de nord-vest a satului Coștiugeni; *Corcești* (1462), la vest de satul Coștiugeni care s-a numit și Coroceni conform unor însemnări istoriografice din anii 1462 și 1562: „*pan Sima Corcea ...i-am dat și i-am întărit ... ocina lui dreaptă, satul Corceștii, pe Cozancea*” (1462)³ și „*satul Coroceni, aflat pe Cozancea*” (1562)⁴; satul *Dubiceni*, fostă odaie pe moșia Dubicenilor, în anul 1803; satul *Jumătățeni*, fost sat situat în partea de sud-est a satului Jijia, atestat documentar în anul 1430 „*... giupânul Jurju Giumătate ...au vinit înaintea noastră ...au împărțit ocinile a părintelui lor Ioan Giumătate: Jurjii, curțile de pe Jijia, ce să cheamă Giumătățenii ...*”⁵; o altă însemnare din anul 1492 atestă numele satului *Jumătățeni*: „*Din mila lui Dumnezeu, noi, Ștefan voievod, domn al Țării Moldovei. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, ..., că au venit înaintea noastră, Mărina, fiica lui Giurgiu Jumetate, și nepotul ei de frate, Silea, ..., toți nepoți ai lui Jumetate, ..., de bunăvoia lor, nesiliți de nimeni, ..., și s-au tocmnit între ei, și și-au împărțit ocinile lor, ce au fost ale bunicului lor Ion Jumetate, satele anume: Mândreștii, pe Siret, ..., și Jumătățenii, pe Jijia, unde a fost curtea lui Căliman.*”⁶; alte foste sate de pe teritoriul comunei Albești sunt *Merești* (atestat 1633), *Potlogeni* (fostă căslă pe moșia Potlogenilor în anul 1847), *Petrești* (atestat 1581, fost sat în partea de sud-est a satului Buimăceni), *Crăciuneni* (așezare veche, atestată în anul 1609, cf. D.I.R., A. Moldova, veacul XVII, vol. II, București, 1954, pag. 196), *Șerbănești* (atestat documentar în anul 1617, cf. D.I.R., A. Moldova, veacul XVII, vol. IV, București, 1954, pag. 147-148) și *Satul Nou*, fost cătun întemeiat în 1956 și înglobat ulterior satului Albești, în anul 1968.

1.1. O serie de documente administrative referitoare la localitățile cuprinse în arealul geografic al Văii Superioare a Jijiei consemnează că multe dintre denumirile existente și astăzi reprezintă nume de sate care fac parte în prezent din teritoriul comunelor dar și cătune și foste sate care au dispărut sau care au fost înglobate în componența celor prezente. Astfel în numele de cătune, foste sate, urme vechi de locuire am constatat faptul că se păstrează o serie de termeni entopici comuni : *bahnă, bordei, cap, cot, deal, gârlă, iaz, livadă, luncă, mal, movilă, măgură, moară, odaie, pădure, pârau, podiș, prisacă, siliște, toloacă, țarină, vale, vatră*. În privința entopicului „*movilă*” menționăm toponimile care îl conțin: *Movila Mare, La Movilă, Movila Trebujeni, Movila Pâșcu, Movila Miclăușeni, Movila Bortoasa, La Movilă („Mormântul Urișului”), Movile (Hilișeu-Horia), Movila Zamca (satul Lunca), Movila Condurache (satul Lunca), Movila Răuseni, Movila Rădulescu, Movila Ursu, Movila lui Țâțu*.

În sprijinul anchetelor toponimice am avut în vedere și coroborarea datelor de pe teren cu informații furnizate de dicționare, hărți locale, lucrări de toponimie geografică cu o documentare amănunțită asupra zonei cercetate. Astfel am constatat un detaliu foarte important care se referă la reatribuirea de fiecare dată a amprentei socio-lingvistice locale în evoluția scrierii diferite a denumirilor unor toponime în documentele administrative ale vremii: comuna Hilișeu-Horia este menționată cu

³ D.R.H., A. Moldova, vol. II, București, 1976, pag. 155-156.

⁴ M. Costăchescu, „Documente moldovenesti de la Ștefăniță voievod”, Iași, 1931, pag. 52-61.

⁵ D.R.H., A. Moldova, vol. I, București, 1975, pag. 146-147.

⁶ D.R.H., A. Moldova, vol. III, București, 1980, pag. 215.

denumiri diferite: *Gilishene, Heleşteul, Helişăul, Hilişăul, Silişeu, Heleşeu, Şilişeu, Heleşăul Gafencului, Hilişăul Doctorului, Hilişăul lui Rizu, Hilişăul lui Scarlat Vârnăv, Hilişăul Vărvăroaiei, Vârnăliveni*; evoluţia formei toponimului Broscăuţi prezintă de asemenea numeroase variante de scriere : *Brăscăuţii, Broscăuţ, Broscăuţai, Broscăuţai, Broscanzii, Broscăuţii, Broşcăuţii, Soroscouţii, Borascauci, Borascaucy, Borastaucy, Brascovţi, Brascowzy, Braskoftzj, Broscăuţi, Broskaoutzi*.⁷ O abordare a etimologiei oiconimului Broscăuţi prezintă controverse referitoare la termenul sau termenii care au stat la baza formării numelui comunei din judeţul Botoşani. Astfel Dragoş Moldovanu face referire la „ - Etim. : der. V. ucr. de la n. pers. **Boris(ko)** cu suf. col. **-owci**. Deşi lipsesc at. vechi, este prob. că explicaţia e aceeaşi cu a oicon. *Broscăuţi* din Bucov. Nordică, j. Storojineţ, at. ca Borisivo selo „satul lui Boris” la 1448, ca *Boriscouţi* la 1456, *Boriscăuţi* la 1616, *Boroscăuţi* la 1735, după care a devenit *Broscăuţi* prin etim. pop. asociat cu apel. *broască* (KARPENKO, T.B., 14)” în comparaţie cu referirile lui Iorgu Iordan şi Emil Petrovici conform cărora „ de la un n. pers. rom. *Broască* cu suf. ucr. este neverosimilă”, IORDAN, T. 422 şi PETROVICI, S.D.T., 175 sau „- Etim. pop.: s. şi-ar trage numele *de la broaştele care erau în iazurile din jur* (NALR-DATE, 112-113)”.⁸

1.2. Aceste abordări contrastante ale etimologiei unui oiconim pot reprezenta din punctul nostru de vedere o observare *diacronică* a teoriei câmpurilor toponimice ale fiecărui areal geografic cercetat şi o completare permanentă a informaţiilor despre identitatea socio-lingvistică a fiecărei regiuni. Astfel pe teritoriul localităţilor de pe Valea Superioară a Jijiei am remarcat o evoluţie *sincronică* a raportului dintre păstrarea identităţii socio-lingvistice a câmpurilor toponimice ale fiecărei regiuni prin amprenta psihologică şi antropologică a vorbitorilor lor şi tendinţa permanentă de asimilare a componentei administrative cu cea lingvistică. În acest sens vom ilustra cele menţionate anterior prin câteva ipostaze ale transpunerii în timp a unor serii de oiconime prin polarizări ale câmpului toponimic. Astfel am considerat relevantă transpunerea menţiunilor pe care le cuprinde Dragoş Moldovanu în „Tezaurul Toponimic al României”, volumul II, despre polarizarea câmpurilor toponimice ale oiconimelor Broscăuţi, Corlăteni şi Răuseni. Prin urmare termenul Broscăuţi prezintă o polarizare complexă prin următoarele menţiuni: „**BROSCĂUȚII** top. pers. 1. Oicon. [At. la 1582: DRH, A, VII, 701, considerat fals] S. com. Broscăuţi, j. Botoşani. Cu patron. în funcţie oicon.; vechi: *Broscăuţenii* TTRM, I₁, 153/2 (a. 1841). **a.** P. polar. Hidron. (În sint. *Pârâul Broscăuţi*) Afl. dr. al Jijiei, la V de s. Broscăuţi, MDG, IV, 30/1, (a. 1901). **b.** P. polar. Pedion. (În sint. Podişul Broscăuţi) Platoul de la S de s. Broscăuţi. ATLAS MOLD. (a. 1985). **c.** P. polar. Hodon. (În sint. *Drumul Broscăuţilor*) Drum spre s. Broscăuţi dinspre or. Dorohoi. GHIBĂNESCU, s. XII, 48 (a. 1838). **d.** P. polar. Reper topon. (În sint. *Bariera Broscăuţilor*) Punct de trecere în marginea de SE a or. Dorohoi, la capătul Drumului Broscăuţilor. ZAHARIA, A. 238 (a. 1970). Cu determ. la nom. *Bariera Broscăuţi* ib. (a. 1970).”⁹ În privinţa polarizării câmpului toponimic al oiconimului Cordăreni, Dragoş Moldovanu expune următoarele aspecte : „ **CORDĂRÉNII** top. pers. **I.** Oicon. [At. la 1517:

⁷ TTRM, volumul II, MDTM, structural şi etimologic, Partea I: Toponime personale, Iaşi, 2014, p.64.

⁸ Idem, p.65.

⁹ Ibidem, p. 65

DIR, A., XVI-I, 107.] S., com, Cordăreni, j. Botoșani. **1.** P. difer. Oicon. Împărțit în două ss. deosebite după propr., în opoz. echipol.; vechi: **a.** *Cordărenii Mănăstirii Doljești* TTRM, I₁, 274/2 (a. 1803). Prin brevilocvență: *Cordărenii Mănăstirii* ib. (a. 1820). Cu determ. adj. *Cordărenii Mănăstirești* ib. (a. 1854). Cu schimb. de determ. : *Cordărenii Statului* ib. (a. 1866). **b.** *Cordărenii* [al Afenduloaiei] ib. I₂, 1079/1 (a. 1772) sau *Cordărenii lui* [Nicolae] *Gafencu* ib. (a.1803). Cu gen. sintetic : *Cordărenii Gafencului* ib. (a.1832). În comp.: *Cordărenii-Gafencu* ib. 1079/2 (a. 1889). Calc. ucr. *Fandolijewu Slobodka* Slobozia lui Afenduli ib. 1079/1 (a. 1774). **2.** P. difer. Oicon. (În sint.) Împărțit în două ss., deosebite după mărime, în opoz. echipol.; vechi: *Cordărenii Mici* ib. I₁, 274/2 (a. 1866) și *Cordărenii Mari* ib. I₂, 1079/1 (a. 1866). **3.** P. difer. Oicon. (În sint.) Împărțit în două sate deosebite după vechime, în opoz. privat.; vechi: *Cordărenii*[Vechi] și *Cordărenii Noi* ib. I₁, 275/1 (a. 1904). În opoz. echipol.; vechi: *Cordărenii Vechi* și *Cordărenii Noi* ib. (a. 1908)” **4.** P.polar. Fiton. (În sint. *Pădurea Cordăreni*) Păd. La S de s. Cordăreni ATLAS MOLD. (a. 1895). **5.** P. Polar. Hodon. (În sint. *Drumul Cordărenilor*) Drum din valea Jijiei spre s. Cordăreni. CAT. MOLD. III, 357 (a. 1668). **6.** P. polar. Limnon. (În perifr. *Iazul din Cordăreni*) Iaz pe p. Ibăneasa (bazinul superior al Jijiei), în aval de s. Cordăreni, DRA, II, 411 (a. 1766). **7.** P. polar. Fiton. (În sint. *Țarina Cordăreni*) Teren agricol al s. Cordăreni. **a.** P. polar. Oron. (În sint. *Dealul Țarina Cordărenilor*) Dl. la NE de s. Cordăreni, pe care se află țarina acestuia. HARTA MIL. (a. 1962). Cu determ. la nom. : *Dealul Țarina Cordăreni* RAJB, I, 75 (a. 1976)”¹⁰ Polarizarea câmpurilor toponimice este evidentă și în privința oiconimului „**RĂUSENI** top.pers. **I.** Oicon. [At. la 1433 : DRH, A, I, 174] S., com. Răuseni, j. Botoșani, (vechi) Odaia lui Ursu Moisa. **1.** P. difer. Oicon. (În sint.) Împărțit în două ss. deosebite după calitate, în opoz. privat.; vechi: **a.** [Satul] *Răuseni* TTRM, I₁, 977/1 (a. 1820). **b.** *Odaia Răusenilor* ib. (a. 1830). Cu determ. la nom. : *Odaia Răuseni* ȚIȚU, C. 11 (a. 1897). Cu schimb. de ent. *Slobozia Răuseni* ATLAS MOLD. (a. 1895). **2.** P. polar. Oronim (În sint. *Dealul Răusenilor*) Dl. la SE de s. Răuseni. ȚIȚU, C. 10 (a. 1895). **3.** P. polar. Fiton. (În sint. *Pădurea Răuseni*) Păd. lângă s. Răuseni. ȚIȚU, C. 48 (a. 1897). **4.** P. polar. Pedion. (În sint. *Șesul Răusenilor*) Șes lângă s. Răuseni. Ib 20 (a. 1897). **5.** P. polar. Fiton. (În sint. *Imașul Răuseni*) Păscătoare la V de s. Răuseni, pe Dealul Răusenilor. RAJB, I, 215 (a. 1976).”¹¹În privința oiconimului Vorniceni, Dragoș Moldovanu descrie polarizarea câmpului toponimic astfel : „**VÓRNICUL** centru de polar. topon. pers. **1.** Oicon. (În der.) *Vornicenii* [At. la 1445: DRH, A, I, 355] S., com. Vorniceni, j. Botoșani. **a.** P. difer. Oicon. (În sint.) Împărțit în două ss., deosebite după calitate, în opoz. privat.; vechi: *Vornicenii* și *Odaia Vornicenii* TTRM, I₂, 1327/1 (a. 1838). **b.** P. polar. Limnon. (În sint. *Iazul Vorniceni*) Iaz pe p. Ibăneasa (afl. st. al Jijiei) lângă s. Vorniceni. UJVÁRI, G.A. 540 (a. 1972). **c.** P. polar. Hidron. (În sint. *Pârâul Vorniceni*), după fr. *Wornitschane Fl[euve]*) (Vechi) Vorniceasa. TTRM , I₄, 305/2 (a. 1781). **2.** Hidron. (În der.) *Vorniceasa*. Afl. st. al Jijiei, la izv. Căruia este s. Vorniceni; (vechi) Pârâul Vorniceni. HARTA HIDR. (a. 1964). În sint. : *Valea Vorniceasa* ATLAS MOLD. (a. 1895). Cu determ. la gen.: Valea Vornicesei

¹⁰ TTRM, volumul II, MDTM, structural și etimologic, Partea I: Toponime personale, Iași, 2014, p.95

¹¹ Id., p. 344.

NALR-DATE, 129. Cu schimb. de ent. și cu det. la nom.: *Pârâul Vorniceasa* ib. a. P. polar. Oron. (În sint. *Dealul Vorniceasa*) Dl. lângă p. Vorniceasa. ATLAS MOLD. (a. 1895).¹²

1.3. În cartea sa, „Emigrări ardelenesti la est de Carpați. Consecințe lingvistice”, prof. univ. dr. Ion-Horia Bîrleanu evidențiază faptul că, în legătură cu așezările rurale din Valea Șomuzului Mare, „*sporul de populație rurală a fost posibil și datorită asigurărilor de stabilitate în zonele domeniilor boierești mai puternice și chiar ale domeniilor mănăstirești, care reprezentau, la rândul lor, elemente ale evoluției și structurii domeniului feudal moldovenesc*”¹³, fapt pe care l-am remarcat și pe parcursul studiului aprofundat al documentelor istorice referitoare la localitățile de pe Valea Superioară a Jijiei, a cercetării documentelor administrative și hărților cadastrale ale primăriilor și în decursul anchetelor desfășurate pe teren, din care rezultă că evoluția câmpurilor toponimice ar putea fi condiționată și de ceea ce putem numi dezvoltarea și transformarea permanentă a așezărilor rurale din jurul mănăstirilor și ale domeniilor boierești.

În cartea „Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)”, Dragoș Moldovanu atrage atenția asupra faptului că „din perspectiva relației de desemnare, toponimele au fost grupate după domeniile realității cărora li se aplică, departajate după criterii geografice: nume de așezări omenești, de ape, de munți, de păduri etc.”¹⁴ ceea ce înseamnă că pe parcursul anchetelor toponimice trebuie să se asimileze permanent în substanța lingvistică a fiecărui toponim, pe lângă acele criterii menționate și amprenta pe care fiecare locuitor chestionat o conferă situației sale în spațiul geografic. Am remarcat astfel în timpul cercetărilor din teren că mai mulți localnici, buni cunoscători ai locurilor cercetate, asimilează aceluiași toponim o amprentă fonetică proprie, o nuanță diferită de afectivitate necesară calificării legăturii sale intime cu spațiul numit, ignorând în mod absolut acuratețea formei sale din punct de vedere lingvistic.

1.4. Cu referire la ceea ce menționasem anterior, Dragoș Moldovanu se referă și la câmpul toponimic specific fiecărei microzone despre care menționează că poate fi „o structură *sui-generis*, prin care asociațiile de obiecte geografice (*designata*) dintr-o microzonă, realizate de vorbitori, se reflectă, la nivelul expresiei, prin opoziții (echipolente, privative sau graduale), fie analitice, fie sintetice”¹⁵. De aceea se impune o aplicare a teoriei câmpurilor toponimice, considerând gradual fiecare dintre următoarele particularități: „relația de desemnare” și „relația de semnificare” care implică existența „câmpurilor asociative” cum ar fi agricultura, flora și fauna și „câmpurilor noționale” și anume apelativele de la baza formării toponimelor.

Ne atrage atenția în egală măsură și modul în care s-a dezvoltat din perspective multiple sociale, istorice, geografice și demografice fiecare dintre localitățile din arealul superior al Jijiei. Ca urmare ne-a preocupat și determinarea statutului pe care îl conferă

¹² Ibidem, p. 449.

¹³ Ion-Horia Bîrleanu, „Emigrări ardelenesti la est de Carpați. Consecințe lingvistice”, Sedcom Libris, Iași, 1998, p. 33

¹⁴ Dragoș Moldovanu, „Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)”, Iași, 2010, p. 9.

¹⁵ „Tezaurul toponimic al României. Moldova. Volumul II. Partea I. Toponime personale”, Iași, 2014, p. IX.

locuitorii din zonele geografice ale Văii Superioare a Jijiei grupurilor toponimice specifice astfel încât acestea prin conținutul lingvistic să reflecte cu fidelitate aspectele istorice, sociale și geografice ale utilizării lor în comunicare.

2. Cercetând documente geografice și istorice am constatat evoluția complexă a aspectelor sociale și economice ale vieții locuitorilor din arealul superior al Jijiei prin mobilitatea delimitărilor teritoriale: apariția anumitor localități, schimbarea statutului lor și înglobarea ulterioară a acestora în cele mai dezvoltate. Am constatat pe de altă parte că aceste aspecte sociale în permanentă transformare au influențat și modul în care s-au cristalizat în conștiința localnicilor actele de limbaj referitoare la exprimarea termenilor, nume de locuri. Astfel în comunitatea tradițională se poate considera ca aspect important în maturizarea gândirii lingvistice toponimice și tradiția conservării denumirilor străvechi. De aceea studiile toponimice au avut în vedere și evoluția diacronică și cea sincronică a identității lor lingvistice. În *Introducere* la „Tezaurul toponimic al României. Moldova. Volumul II” se subliniază că „perspectiva abordării numelor de locuri este una foarte amplă, incluzând atât faza preconstitativă a acestora, când ele sunt prefigurate de *cvasi-definiții*, conținând un verb (de exemplu *Drumul ce merge la Copou* ulterior *Drumul Copoului*) cât și cea posttoponimică [...] desemnând < numele locuitorilor de la numele locului de origine >”¹⁶.

În conformitate cu unele studii de specialitate, prof. univ. dr. Mircea Buza în articolul „Toponimia depresiunilor Sibiului și Făgărașului. Reflectare fidelă a condițiilor geografice și istorice” evidențiază clasificarea realizată de I. Conea, întemeietorul toponimiei geografice românești, în anul 1960, a oronimelor, în opt categorii, și anume: pentru relief, ape, vegetație, faună, păduri și terenuri, ocupații ale locuitorilor, aspecte istorice, antroponime, clasificare foarte utilă în cercetările din cadrul anchetelor pe teren pentru a realiza o interpretare cât mai aproape de realitatea geografică, istorică sau socială pe care o reprezintă.

În privința anchetelor toponimice din anumite așezări rurale din arealul superior al Jijiei, cum ar fi localitatea Hilișeu-Horia s-a evidențiat și faptul că „*formarea noilor localități s-a produs după modelul străvechi românesc al roirii locuitorilor spre zonele învecinate care erau favorabile constituirii de noi vetre de sate sau ofereau condiții prielnice pentru agricultură și creșterea vitelor*”¹⁷ precum a remarcat prof.univ.dr. Ion-Horia Bîrleanu, cu aplicație asupra modului de formare a satelor din comuna Hilișeu-Horia.

Conclusions

Teoria câmpurilor toponimice trebuie să implice astfel câteva dintre aspectele esențiale referitoare la problema clasificării numelor de locuri, perspectiva relației de desemnare, perspectiva relației de semnificare, coexistența nume propriu-nume comun

¹⁶ Idem, p. 8

¹⁷ Ion-Horia Bîrleanu, „Emigrări ardelenesti la est de Carpați. Consecințe lingvistice”, Sedcom Libris, Iași, 1998, p. 27.

în formarea toponimelor, coexistența semnificat-desemnat pentru a denumi faptul că „numele și obiectul real sunt același lucru”¹⁸

¹⁸ Ibidem, p. 12.

REFERENCES

- MOLDOVANU, Dragoș, „Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. I (1992), vol II (1992), București”.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, Iași, Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor Iași, 1978.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Criterii de delimitare a toponimelor românești în zona de bilingvism slavo-român*, în „Limba română”, București, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 532 - 538.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Etimologia hidronimului Moldova*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, A. Lingvistică, Iași, tom. XXVIII, 1981 - 1982, p. 5 - 61.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Legile formative ale toponimelor românești cu radical antroponimic. I. Formații de plural*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, tom. XXI, Iași, 1970, p. 15 - 47.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, Iași, tom. XXIII, 1972, p. 75 - 100.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Repere metodologice în cercetarea toponimiei din perspectivă istorică (I)*, în „Limba și Literară”, nr. 1, 1985, p. 5 - 16.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Stratificarea genetică a toponimiei românești și problema continuității românești (I)*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, tom. XXIX, Iași, 1983 - 1984, p. 373 - 455.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Sufixul -ari (pl. lui -ar) în toponimia românească. Origine, funcționalitate, dinamică*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, tom. XXVII, Iași, 1979 - 1980, p. 21 - 68.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la hidronimul MOLDOVA)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale: resemantizarea toponimelor*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, A. Lingvistică, tom. XXX, Iași, 1985, p. 23 - 32.
- NALR. *Moldova și Bucovina = Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, București, Editura Academiei Române, vol. I, 1987 și urm.
- NALR. *Moldova și Bucovina. Date = Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori*, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion NUȚĂ, Adrian TURCULEȚ, București, 1987.
- NĂDEJDE V.C. și I. ȚIȚU, *Dicționarul geografic al județului Botoșani, București, 1891*.
- NECULAU, Eugen D., *Sate pe Jijia de sus*, Iași, 2003.
- NEGRUȚI, Ecaterina, *Satul moldovenesc în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții demografice*, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1984.
- NICOLAE, Ion, *Toponimie Geografică*, București, Editura Meronia, 2006.
- ORGHIDAN, N., GIUGLEA, G., HOMORODEAN, M., *Probleme de toponimie*, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, X, 1965, nr. 2, p. 337 - 343.
- OROS, Marius, *Toponimia sincronică și diacronică*, „Lucrări Științifice”, Oradea, 1971, p. 14 - 46.
- PASCU, G., *Sufixe românești*, Librăriile Socec & Co., C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Pavel Suru, Viena Gerold & comp., București, 1916.
- PĂTRUȚ, Ioan, *Despre structura și originea hipocoristicilor slave*, în CL, XVIII, 1973, nr. 1.
- PĂUNESCU, Al., „Repertoriul arheologic al județului Botoșani”, București, 1976
- PETROVICI, Emil, *Studii de dialectologie și toponomie*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970.
- POCLID, Mihai, „Așezările umane din județul Botoșani, studiu de geografie istorică”, Editura Taida, Iași, 2008
- POCLID, Mihai, *Dicționar Geografic Enciclopedic al Județului Botoșani*, vol. I (A-M), vol. II (N-Z); Editura Taida, Iași, 2019
- POPA, Radu, *Țara Maramureșului în veacul al XVI-lea*, Editura Academiei Române, București, 1970.
- Recensământ 2002, 2011*, Institutul Național de Statistică al României.
- Recensământul general din 6 aprilie 1941*, București, 1943.
- ROȘU, Al., *Geografia fizică a României*, București, 1973.

- SADOVEANU, Mihail, *Viața lui Ștefan cel Mare*, Editura Mihail Sadoveanu, 2015.
- SARAMANDU, Nicolae, *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugen Coșeriu*, realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
- SAVA, Aurel V., *Târguri, ocoale domnești și vornici în Moldova*, în „Buletin Științific. Secțiunea de științe istorice, filosofice și economico - juridice”, tom. IV, nr. 1-2, 1952.
- SBIERA, I. G., *Familia Sbiera. Amintiri din viața autorului*, Ediția a II-a, Editura Ion Prelipcean, Horodnic de Jos, 2016.
- SCRIBAN, August, *Dicționarul limbii românești*, ed. I, Institutul de Arte grafice „Presa Bună”, Iași, 1939.
- SIMIONESCU, I., „Drumuri și orașe din România, București”, 1904
- STOICESCU, N., „Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din România”, București, 1974
- ȘTEFĂNESCU, C. M., *Toponimia românească – o componentă de seamă a patrimoniului cultural al poporului nostru*, în *Lucrările simpozionului de toponimie*, București, 1975.
- Tezaurul toponimic = Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772-1988*, Partea I, A. *Unități simple (Localități și moșii)*, A-O; Partea a II-a, A. *Unități simple (Localități și moșii)*, P - 30 Decembrie; B. *Unități complexe*, Editura Academiei Române, Iași, 1991-1992.
- Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, Partea a 2-a, A. *Unități simple (Localități și moșii)*, P - 30 Decembrie; B. *Unități complexe*, Editura Academiei Române, Iași, 1991-1992.
- Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, Partea a 3-a, *Toponimia Moldovei în documente scrise în limbi străine (exclusiv slavona)*, 1332-1850, Editura Universității „Alexandru Ion Cuza”, Iași, 2004, p. 15.
- Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I; *Repertoriul istoric al unităților administrative-teritoriale, 1772-1988*, Partea 1, *Unități simple (localități și moșii)*; *Tabloul numirilor oficiale ale comunelor urbane și rurale din Bucovina*, an. la decretul-lege nr. 3099 din 21 iulie, în Mo. (1919), august, nr. 91, Iași, 1991.
- TOMA, Ion, *101 nume de locuri*, Editura Humanitas, București, 2015.
- TOMA, Ion, *Despre clasificarea numelor de locuri*, în „*Anuar de lingvistică și istorie literară*”, Iași, Anul XXIX, 1983-1984, A., p. 321-335;
- TUFESCU, V., „*Județele patriei – Botoșanii*”, București, 1977
- TUFESCU, V., „*Sociologia românească*”, București, 1938
- UNGUREANU, Alex, „*Aspecte geografice în evoluția așezărilor urbane mici din Moldova*, UAIC, Iași, 1964 ”
- UNGUREANU, Alex, „*Orașele din Moldova*”, București, 1980
- VLAD, Matei D., *Mișcări demografice în cadrul colonizării rurale din Țara Românească și Moldova (sec. XV-XVI)*, *Analele Universității București. Istorie*, tom. XIX, nr. 2, 1970.

BESSARABIA– A BORDER WORLD BETWEEN CIVILIZATIONS AND POLITICAL ORDERS

Felicia MICH

Phd Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: The literary imagination sketches an exotic projection of the territory between the Proute and the Dniestr rivers – Bessarabia. This projection to which it also contributes the fact that it is situated between two particular civilisations – german-latins in the west and slavic-byzantine in the east. The bessarabian man is a tragic man by his assumption of his estranged destiny under the mark of historical terror. C.Stere, both as novelist and political man channeled his entire energy into the attempt to reform the social and political structures and the fulfillment of the social credo – unification of Bessarabia with the old Moldova – a mission which he depicts in details in his novel Close to revolution.

Keywords: Bessarabia, revolution, slavic spirit, terror, history, border.

Imaginarul literar schițează o proiecție exotică a teritoriului dintre Prut și Nistru –Basarabia –, proiecție la care contribuie în mare măsură realitatea geografică și istorică. Datorită faptului că aceasta se află așezată între două civilizații deosebite, *latino-germană* în apus și *bizantino-slavă* în răsărit, spiritul basarabean s-a conturat în funcție de particularitățile celor două popoare.

Omul basarabean este un om tragic prin asumarea destinului său de înstrăinat, pus sub semnul terorii istoriei. Pentru a înțelege care sunt dimensiunile dramei trăite la granița dintre frontiera Europei și frontiera Răsăriteană trebuie să luăm în considerare ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, după ce granița de Est a Moldovei își pierde treptat caracterul militar.

Ion Nistor în lucrarea sa *Istoria Basarabiei*, se ocupă în amănunt de acest ținut copleșit de-a lungul secolelor în funcție de interesele geopolitice ale turcilor sau rușilor. Lucrarea divide, în două capitole importante, evenimentele care au format destinul Moldovei: istoria României, inclusiv a Basarabiei *De la origine până în 1812* și istoria propriu-zisă a Basarabiei *De la răpire până la dezrobire*. Istoricul Ion Nistor menționează că până în 1812 Basarabia n-a avut un trecut propriu, fiind o componentă naturală a pământului românesc, și formând cu Moldova din dreapta Prutului o unitate teritorială separată, istoria Basarabiei românești a fost inclusă în istoria Moldovei.

În urma războiului ruso-turc din anii 1806-1812 Basarabia a fost anexată la Imperiul Rus prin Tratatul de Pace de la București. Începând din acest moment va începe reorganizarea teritoriului cucerit, ca gubernie, iar populația va fi supusă politicii de rusificare. Noua stăpânire nu se deosebea de cea păgână, ci în unele privițe era chiar mai rea și mai vexatorie.

În anii următori setea de expansiune a Imperiului Rus este resemțită ca o amenințare de către marile puteri. Așadar, declanșarea războiului Crimeii (1853-1856) a reprezentat contextul prielnic pentru a fi oprită extinderea slavilor. Formarea unei mici coaliții între Marea Britanie, Franța și Imperiul Otoman au obligat Rusia, în urma

Tratatului de Pace de la Paris, să înapoieze Imperiului Otoman Gurile Dunării iar Moldovei cele trei județe, Cahul, Ismail și Bolgrad. Trei ani mai târziu fondarea Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești va rămâne piatra de temelie la crearea statului modern român.

Împlinirea națională nu va fi de durată deoarece în anul 1877 izbucnește un nou război între turci și ruși. Oștile rusești, cu învoirea guvernului român, intră din nou în Principate unde s-au lovit de puternica împotrivire a turcilor, care, sub comanda lui Osman Pașa, se întăriseră la Plevna. Atunci, sub comanda domnitorului Carol, românii au trecut Dunărea, venind în ajutorul rușilor. Zdrobind împotrivirea turcească la Plevna, cu ajutorul românilor, rușii trecură Balcanii și înaintară victorioși până în fața Constantinopolului. Turcii, îngroziți de soarta capitalei lor, au semnat armistițiul de la San Stefano, iar Rusia, fără nici o remușcare, trece peste orice sentiment de recunoștință față de frații ei de arme de la Plevna, revendică și obține retrocedarea ținuturilor basarabene înapoiate Moldovei în 1856. Ca o consolare, în schimbul acestei dureroase pierderi teritoriale, România primește Dobrogea.

Despre această nedreptate Eminescu, în anul 1878, redactor principal la ziarul „Timpul”, va scrie un șir de articole istorico-politice reunite în volumul *Bucovina și Basarabia*. Primul argument pe care poetul îl aduce este însăși realitatea onomastică „a rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominațiunii rusești, acest nume singur este o istorie întreagă”¹. Criticul și istoricul literar Theodor Codreanu afirmă în cartea sa *Basarabia Eminesciană*, că în secolul al XIV-lea Mircea cel Bătrân, domn al Țării Românești, al Silistrei, al țărilor tătărești până la mare și despot al Dobrogei, și-a întins domnia până la Nistru de unde numele de Basarabia – de la Mircea Basarab.

Așadar, pierderea ținuturilor moldovenesti din sudul Basarabiei au încordat sentimentele antiruse ale românilor, iar frontiera Prutului se închide în 1878 aproape ermetic pentru schimbul de gândire și simțire între frații de același sânge. Izolarea se va extinde până în 1916, când hotarul se va deschide definitiv și pentru vecie. Însă, până atunci, ruptura în două apoi în trei a Moldovei a produs o adevărată tragedie națională oglindită în literatura cultă și în folclor.

În acest context cultura românească din Basarabia se vede înstrăinată din două perspective: atât de arealul cultural din care face parte organică: cel mioritic, general-românesc, cât și de elementul național-formator.

Literatura basarabeană s-a scris, astfel, în condiții de izolare și exilare atât interioară –aflată sub semnul suferinței, al înstrăinării și al dezrădăcinării de patrie –, cât și exterioară – impuse de limitările organice.

Mihai Cimpoi, critic și istoric literar basarabean, identifică farmecul acestei literaturii în faptul că „nu a fost nicând expresia unei reacțiuni împotriva tradiției, nici a unei lupte între Tradiție și Revoluție, ci o luptă pentru tradiție ca păstrătoare a ființei naționale. Și a mesajului existențial, umanist al literaturii române.”² Ca și în cazul lui

¹ Mihai Eminescu, *Bucovina și Basarabia*, studiu politico-istoric prezentat de profesorul I. Crețu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1991, p. 2.

² Mihai Cimpoi, *Panorama literaturii basarabene postbelice*, în *Caiete Critice*, București, 1-3 (74-76)/ 1994, p.46.

Constantin Stere, scriitorii basarabeni, în ciuda malaxorului prin care au fost obligați să treacă, sunt animați de cele mai curate sentimente naționale. Aceștia, în cele mai multe cazuri, vor manifesta o preocupare constantă, hiperbolizată, pentru problematica politică și literară a vieții culturale în ansamblul ei.

Lumea basarabeană la răscruce de spații și culturi

Constantin Stere, personalitate puternică și model de intelectual etic și social, este centrat pe ideea că singura soluție a problemei politice a patriei lor nu putea fi alta decât unirea ei cu vechea Moldovă, din trupul căreia fusese ruptă de ruși. Gândul unirii, trăia în cutele cele mai tainice ale sufletului și conștiinței naționale basarabene iar scriitorul, prin verva cuvântului, reușește să-l transpună în personajul lui Vania Răutu din romanul fluviu *În preajma revoluției*.

Atât ca romancier cât și ca om politic Stere și-a canalizat întreaga energie în încercarea reformării structurilor sociale și politice și în împlinirea credo-ului social. Toate căderile sale catastrofale și nefericirile care l-au marcat se datorează irepresibilei pasiuni militante. Z. Ornea în monografia *Viața lui C. Stere* afirma că „Viața lui Stere este istoria luptei sale”.

C. Stere ocupă un loc esențial în afirmarea spiritului național basarabean, dovadă fiind mișcarea esențială a scriitorului rămasă cunoscută în literatură sub denumirea de **sterism**. Mihai Cimpoi definește sterismul o „aprindere vulcanică de idee națională, ardoare și monomanie etică, mesianism răzvrătit, superioritatea intelectuală, spirit acut de justiție, doctrinarism, disprețul formelor și al convențiilor (...), tăria sufletească de a trece peste umilințe și înfrângeri, acceptarea și promovarea statutului de martir și erou, moldovenism (românism etnic, vizionarism, poporanism).”³

Scriitorul basarabean mânuiește cu dibăcie condeiul în zugrăvirea întâmplărilor pe care le înfățișează precis, viguros plastic, dar totodată are grijă să le ofere o tentă specific basarabeană. Această coloristică particulară teritoriului dintre Prut și Nistru survine din îmbinare sintetică între **eroism** și **misticism**. Eroul basarabean e privit ca un Mântuitor social prin excelență, un erou național, eliberator politic aruncat în vânturile istoriei care-l conduc la ultimul hotar al existenței.

Arestat pentru activitatea subversivă, pentru faptul că nu a cooperat cu istoria, Stere este deportat și întemnițat în diferite închisori din Siberia (1886-1892). Experiența acestor ani va fi evocată parțial, în memorialul *În voia valurilor* (1910) și în vasta frescă epică *În preajma revoluției* (1931-1936).

Opera lui principală, *În preajma revoluției*, publicată în opt volume și rămasă neîncheiată, înfățișează, în imaginarul romanesc, situația basarabenilor dinainte de independență și de unire, fiind în același timp și o scriere autobiografică. Personajul principal Ion (Vania) Răutu este un copil nedorit al unei mame încercate de o apăsătoare nevroză care s-a dovedit, în final, a fi incurabilă. Respins de familia sa, Vania a crescut mai aproape de copiii de țărani, cunoscându-le nevoile și traiul.

³ Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, Chișinău, 1997, p.354.

Tema mamei, concepută ca un principiu cosmic sau semn al continuității, este o temă fundamentală a literaturii basarabene. Ea poate fi privită și ca simbol al desprinderii abuzive de *magna mater*, asociată cu teritoriul organic, fără de care, individul se vede expulzat, extracizat. Încercarea lui de supraviețuire se poate concretiza nu doar prin cultural, etic sau etnic, ci și prin estetic. Așadar, scrisul poate fi o formă a rezistenței.

Dramatismul este un dat al scriitorului basarabean care la nivelul istoriei sale tragice, în final, este înnobilit de înălțările sufletești.

Întâiul volum *Smaragda Theodorovna* este cel mai aproape de formula epică a romanului tradițional și aduce în prim-plan mediul în care va crește Vania Răutu. Aici autorul creează o imagine despre mediul boierimii basarabene de la 1860 și totodată se anticipează destinul vrășmaș al eroului, ca fiu nedorit al unei mame lovite de o nevroză rebelă și fără leac ce are repercursiuni asupra fiului său. Naratorul conturează frustrarea afectivă, respingerea copilului, alungarea lui printre slugi, așadar, constituirea temperamentului de urgisit și insurgent.

Viața la țară la moșia tatălui său, Iorgu Răutu, cu tot pitorescul ei, animată de o boierime pestriță ca fizionomie, constituie fundalul dramei casnice a eroinei principale măritată la cinsprezece ani cu un bărbat de trei ori mai vârstnic. Conacului de la Năpădeni apare descris cu multă culoare, unde mișună tipurile caracteristice ale univers basarabean. Bătrânul bucătar ȋgican ai cărui ȋnută îi provoacă dezgust noii stăpâne de la Năpădeni, Smarândița Theodorovna, în ciuda calităților sale „meșter mare pentru umplutura de gușă de curcan”⁴, a fost schimbat cu Vichentie Lisoski, vizitiul, cârciumarul evreu, păstorul sufletelor din sat, care are momente de criză de beție furioasă când se crede Alexandru Machedon sau Suvorov și îi înjură pe poporeni, ca după trecerea efectului bahic, să-și ceară iertare de la aceștia „se ducea la biserică și printr-o slujbă din cele mai impunătoare cerea iertare lui Dumnezeu; jura, că din acel moment, nu va mai lua în gură nici o picătură din zeama deavolului...”⁵, proprietarii vecini, prietenii sau angajații totul e surprins în tablouri vii.

Iorgu Răutu, tatăl eroului, om bun la suflet, dar cam mărginit și nepregătit pentru viața conjugală, are o statură uimitoare „trecerea lui evoca gândul fragilității tuturor lucrurilor: dușumelele scârțâiau, mobilele își pierdeau echilibrul, geamurile zăngăneau.”⁶ **Gigantismul** sau hiperbolizarea obiectelor, ființelor sau a stărilor este ca un rezultat al trăirii la cotele ei maxime.

Soția sa cade într-o stare depresivă, devine capricioasă, nu-și mai poate suporta bărbatul, refuză să-l vadă zile întregi. Ascultând sfatul „tiotei”, Natalița, Iorgu Răutu începe să-și scoată soția în lume. Așadar, familia Răutu începe să frecventeze opera de la Odessa, operetelor lui Offenbach fiind foarte apreciate. Tânăra soție, Smaragdița, este prinsă în vârtejul petrecerilor și al călătoriilor, Odessa fiind destinația preferată a boierilor „În acel timp, Odessa, ca principal port al unei mari împărății în momentul ei de

⁴ C. Stere, *În preajma revoluției*, vol I, Editura Cartea Românească, 1991, București, p. 65.

⁵ Ibidem, p. 28.

⁶ Ibidem, p. 4.

înflorire economică, atrăgea și multă lume străină; nici un oraș din Rusia pe acea vreme, nu avea un caracter mai european, mai multă strălucire și animație”⁷.

În această lume a mondenității, a flirturilor și a dezmățului, nu întârzie să apară ispita în persoana tânărului și distinsului conte Wladislav Przewicki, care îi face decalarații amoroase tinerei moldovence. Vania se naște tocmai în această perioadă dificilă din viața mamei sale și devine o prezență nedorită.

La Odessa, Smaragdița decide să facă pasul hotărâtor, dar află că Sonia, copilul ei preferat s-a îmbolnăvit brusc de scarlatină. Fetița moare iar eroina socotește această nenorocire o pedeapsă divină venită pentru păcatele ei „- Pentru păcatele mele! pentru păcatele mele! – apoi cu brațele îndepărtate spre icoana Maicii Domnului, ea strigă cu patimă: - Maică Precistă! Eu trebuie să mor, eu!”⁸ Din acest moment lecturile din literatura îndrăzneată a vremii, romanele lui George Sand sunt arse în foc, iar din cenușa lor Smarandita se va metamorfoza în Smaragda Theodorovna, o femeie bisericască și puritană.

Politica de rusificare a Basarabiei

Boierimea descrisă de Stere, trăiește acut un inevitabil proces de degradare, deopotrivă socială și națională „de când a intrat ea însăși în clientela de categoria a doua a acestei birocrații, boierimea noastră nu mai e nici dominantă, nici măcar clasă. Ce fel de clasă poate fi, - înțelegeți odată! – strânsura fără nici un suflet, în care două generații succesive nu se pot înțelege în aceeași limbă, ci se deosebesc mai mult între ele decât triburile de la antipodi? Boierimea moldovenească a pierdut...”⁹.

Politica de rusificare impune locuitorilor legi, care în schimbul distrugerii boierimii urmărește să câștige simpatia țăranilor mult mai numeroși „instrucțiunile recente primite de la Petersburg dezveleau în același timp intențiunile guvernului imperial de a realiza în Basarabia reforma agrară mult mai largă, ca în restul imperiului, atât pentru a slăbi boierimea, cât și pentru a asigura simpatiile țăranimii pentru regimul rusesc.”¹⁰. Se dorește nu doar desființarea boierimii ci și „reglementarea rapoartelor agrare, prin desființarea «boierescului», reforma justiției, serviciul militar obligatoriu, introducerea «zemstvelor» și a instituțiilor de autonomie locală în orașe și la sate.”¹¹.

Procesul de deznaționalizare forțată e creionat în contururi semnificative. Personajul principal, Vania Răutu, alter ego-ul autorului, observă că mai nimeni nu simțea nevoia rezistenței acceptându-și postura de marginalizați ai unui imperiu autocrat, de neclintit. **Pesimismul** apare în literatura basarabeană ca o consecință a interferenței cu lumea slavă. Boierii basarabeni par a suporta ambiguitatea rolurilor de a juca **”între două lumi”**, ei accepta cu seninătate imensul gol al neființei care se înfățișează prin strategia de deznaționalizare, de ștergere a diferențelor dintre popoare și contopirea într-unul singur, cel vorbitor, bineînțeles, de limba rusă.

⁷ Ibidem, p. 163.

⁸ Ibidem, p. 177.

⁹ Ibidem, p. 111.

¹⁰ Ibidem, p. 109.

¹¹ Ibidem, p. 107.

Acțiunile administrative de scoaterea limbii române din învățământ și biserică devin din ce în ce mai presante și aplicate strategic, urmărind rusificarea și modelarea politică a unui singur popor. În fapt, un popor trăiește prin limbă, istorie și pământ, după cum notează și Romanița Constantinescu, autoare a mai multor studii despre imaginarul românesc al frontierei, în lucrarea sa *Pași pe graniță*, „comunitatea de limbă este mai puternică decât diferențele etnice și religioase. Limba este adevărata probă a apartenenței la comunitate.”¹²

Boierii bătrâni din generația lui Ion Răutu, vorbeau în graiul popular moldovenesc, un *patois*, în care se strecurau termeni tehnici rusești, iar tinerii, sosiți din școlile rusești, știau rusește, dar „vorbeau cu un accent și o sintaxă care lăsau mult de dorit”¹³. Generația intermediară vorbea într-un jargon moldo-rus alcătuit dintr-o sumedenie de cuvine românești și rusești, toate folosite la întâmplare care ofensa urechea unui român, la fel ca pe cea a unui rus, „De altfel și rușii pripășiți în Basarabia foarte ușor își însușeau în acest mediu accentul și stilul local, vestit sub denumirea de «dialect basarabean»”¹⁴, însă limba rusă era obligatorie, iar cine aspira la ascensiunea pe scara socială, trebuia să se supună acestei reguli.

Lipsa de cultură și necunoștința limbilor nu le permitea boierilor călătorii în străinătate iar orașele din Basarabia, fiind supuse modelării după tiparul vieții slave, s-au găsit izolate, căzute în propriul lor cerc „Reprezentanții națiunilor domnitoare, stăpânind aparatul administrativ și ocupând, firește cu familiile lor și cu suita lor vârful piramidei sociale, au izolat pe boierii moldoveni de viața orașelor, i-au închis pe moșiile lor și le-au redus raporturile sociale la un mic cerc de familii boierești rămase la răsărit de Prut.”¹⁵

Boierii aflați la ananghie, lipsiți de o forță edificatoare și de considerația socială, au fost ușor pulverizați „Așa numita rusificare a Basarabiei, nu este decât un lung proces de sălbăticire și pustiire sufletească! În această situație boierii noștri nu-și pot permite luxul unei atitudini demne, - sînt sortiți să ajungă o turmă abjectă și servilă în slujba oricui ține biciul în mână.”¹⁶ Singura forță de rezistență împotriva deznaționalizării o constituia țărănimea. **Poporanismul** este promovat sub forma lui mesianică, salvatoare de uzurpatura istoriei. Neștiutoare de carte, oropsită și fără șane de ascensiune în ierarhia de orice fel, țărănimea continua să organizeze răscoale știind că nu au decât de câștigat.

Nimicirea spiritului revoluționar

Cel care se va implica în susținerea țăranilor va fi Vania Răutu, fiu de boier, alungat din sânul familial chiar de către mama sa, va găsi sprijinul în familia Irinei, doica

¹² Romanița Constantinescu, *Pași pe graniță*, Editura Polirom, 2009, p. 224.

¹³ C. Stere, *În preajma revoluției*, vol I, Editura Cartea Românească, 1991, București, p. 92.

¹⁴ Ibidem, p. 93.

¹⁵ Ibidem, p. 13.

¹⁶ Ibidem, p. 112.

sa „ca afecțiune și alintare, prin voia soartei, Vania putea face apel numai la îngrijirile «mamei», fără adjective, a rămas pentru el nedespărțit de icoana doicii sale.”¹⁷.

Încă din primii ani ai copilăriei, Vania simțea simpatie pentru mediul țăranesc, adevărata sa familie. Tânărul boier intervine pe lângă tatăl său atunci când află că o vădană este pusă să secere mai mult decât trebuie, sau când îi cere permisiunea de a pescui țăranii în iazul lor. Toate aceste intervenții îi creează mamei și mai multă repulsie față de un fiul pe care îl vede ca un „ațățător” împotriva dreptului boieresc „- Ai fi bucuros să ne dezbraci pentru țăranii tăi. Tu îi stârnești de nu se mai pot sătura. Nici la muncă nu ies, nici datoriile nu-și plătesc. Își lasă vitele în lanuri. Știu ei că au un ocrotitor în tine...”¹⁸. Stere se dovedește a fi un fin portretist cu spirit de observație și înclinație spre latura fizică dar și spre grotescul amănuntului.

Treptat volumul capătă caracter de bildungsroman. Vania ajunge la Chișinău, elev, devine membru în cercurile de „autoinstrucție” prin care se pregătea nihilismul și revoluționarismul tineretului de după 1870. „Nihiliștii” au paisprezece ani și se află încă pe băncile școlii „În atmosfera de frăție și prietenie dintre membrii comunei, interesele intelectuale și literare se întretaie cu «propaganda revoluționară», - deocamdată bineînțeles mai mult în mediu școlar. Studii și citiri în comun, conferințe și discuțiuni, dar și cântece «revoluționare»...”¹⁹. Acțiunile lor conspirative se împletesc cu actele de frondă infantilă împotriva profesorilor și autorității familiale.

Locuința gazdei la care s-au adunat e organizată după principiile „comunei”; locatarii își împart între ei bunurile precum și corvezile; se alcătuiește un program riguros de instrucție și „propagandă revoluționară”. Tinerii revoluționari îi apără pe colegii lor supuși represarilor părintești, luptă pentru „emanciparea” fetelor sau se implică în trecerea clandestină din străinătate a literaturii revoluționare.

Pe jumătate jucându-se, eroii se trezesc implicați în comploturi și atentate ajungând în cele din urmă victime ale aparatului represiv țarist. Vania ajunge în închisoarea din Odessa unde descoperă un regimul penitenciar care unește brutalitatea cu severitatea, delăsarea cu corupția.

Tânărul revoluționar împreună cu alți acuzați va fi judecat la deportarea pentru trei ani „în locurile mai puțin îndepărtate, adică în Siberia Occidentală”²⁰.

Taigaua represaliilor

Pierdut în imensități siberiene, Stere are înfiorarea omului civilizat în fața spectacolului naturii. O haotică și fantastică mișcare migratoare se desfășoară neconținut în imensul spațiu virgin, fiindcă „varnaccii”, miile de criminali evadați, îl cutreieră fără odihnă, ocolind drumurile umblate și trăind ca lupii prin păduri. Localnicii „cealdonii”, duc cu această populație un război crâncen neîntrerupt „la ferestrele fiecărei case din satele Siberiei se poate vedea o policioară pe care sînt expuse, pentru noapte, cîte o pîne, o cană de lapte sau, - de către inimile mai miloase, - o bucată de slănină ori

¹⁷ Ibidem, p. 143.

¹⁸ Ibidem, p. 306.

¹⁹ Ibidem, p. 316.

²⁰ Ibidem, p. 509.

carne afumată. Câtă vreme fugarii nevolnici se folosesc numai de acest tribut cutumier, ei pot nădăjdui oarecari îngăduiri din partea populației băștinașe.”²¹ .

Convoiul deportaților pătrunde în sate cu „lănțurașii”, înainte, intonând „jălania surghiuniților”. Această procesiune a ocnașilor, care trece prin sate implorând milă cu cântecul lor sfâșietor, e regizată amănunțit dinainte.

C. Stere observă comportamentul deportaților, nu ca individualitate ci ca mulțime. El descrie viața trăită în comun, calamitățile și mizeria greu de imaginat într-un decor dureros atât psihologic cât și geologic. Firul narativ urmărește formele sub care se înjgheabă, cu eforturi supraumane, viața zilnică a condamnaților, care îndobitociți de alcoolism trăiesc ca niște animale.

Autorul transferă întrigile și patimile politice ale atmosferei prerevolutionare în neantul geografic concentrațional al Siberiei. În această atmosferă romanul își recapătă măreția în descrierea naturii siberiene, a spațiilor fără sfârșit, a marilor fluvii ce le străbat și a pădurilor colosale, ce apar înfățișate ca adevărate cataclisme a climei excesive. Romanul *În preajma revoluției* aduce o contribuție însemnată a Basarabiei în literatura română prin vasta categorie de tipuri sociale, portretizate exotic ca rezultat al amestecului dintre particularitățile culturii slave și cele moldovenești. Literatura basarabeană este unică și originală deoarece limitările istoriei au pus-o sub semnul **împlinirii naționale**. Astfel, Constantin Stere prin spiritul său polemic animat nu de dorințe, ci de idealuri, aduce în literatura **politică** urmărit sub toate aspectele sale cele mai tainice. Scriitorul basarabean simte teroarea experienței imediate a istorie pe care o consemnează în scris ca o formă de resitență.

Bibliografie:

- Cimpoi, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, Chișinău, 1997,
Cimpoi, Mihai, *Panorama literaturii basarabene postbelice*, în *Caiete Critice*, București, 1-3 (74-76)/ 1994.
Codreanu, Theodor, *Basarabia Eminesciană*, Editura Ideea Europeană, București, 2018.
Constantinescu, Romanița *Pași pe graniță*, Editura Polirom, 2009.
Eminescu, Mihai, *Bucovina și Basarabia*, studiu politico-istoric prezentat de profesorul I. Crețu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1991.
Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Editura Humanitas, București, 2017.
Stere, C., *În preajma revoluției*, Editura Cartea Românească, 1991, București.

²¹ C. Stere, *În preajma revoluției*, vol 2, Editura Cartea Românească, 1991, București, pg. 13.

CONCEPTUAL DELIMITATIONS OF THE FANTASTIC: THE UNCANNY AND THE MARVELOUS

Oana BĂDĂLUȚĂ

PhD student, University of Bucharest

Abstract: The first Anthology of Romanian fantasy prose, The Mask. Fantastic Romanian prose, written by the critic Alexandru George, appeared at Minerva Publishing House, Bucharest, in 1982; the analysis of this paper aims at defining, genesis and functions of the concept of fantastic, by identifying its dual meanings. According to Tzvetan Todorov, in the study Introduction to Fantastic Literature, there are obvious delimitations between the concepts of the uncanny and the marvelous, since the latter is associated with divine revelation and enlightenment, as opposed to the first, associated with the inner crisis of the being, who takes part in the fantastic act. In the Explanatory Dictionary of the Romanian Language, the definitions of the terms uncanny and marvelous refer to overcoming the boundaries, the limits of reality (the concept of uncanny) and manifestation through a sensational, atypical, perfect fact (the concept of marvelous). Both terms refer to the unreal or the supernatural, and are exceptions to the ontological plan.

The uncanny and the marvelous are close genres of the fantastic, although the perception of existence is realized differently: the first is associated with the bizarre, while the latter induces a state of balance, of solving the crisis situation. Identifying of the uncanny can be achieved through a logical, rational explanation, therefore it is all about the supernatural partially revealed and received. while the uncanny transposes the character into a state of confusion, terror and horror, the marvelous is perceived as a form of rebalancing the damaged consciousness, bringing the reader's perception to an outdated dimension of existence, by adopting beneficial attributes. The marvelous is expressed by the nature and substance of events, similar to humans.

Keywords: fantastic, delimitation, uncanny, marvelous.

Prima Antologie a prozei fantastice românești, *Masca. Proză fantastică românească*, realizată de criticul Alexandru George, a apărut la Editura Minerva, București, în anul 1982; analiza acestei lucrări urmărește definirea, geneza și funcțiile conceptului de *fantastic*, prin identificarea sensurilor duale ale acestuia. În acest demers critic al categoriei de *fantastic* se insistă asupra următorilor termeni: *mister* (obținut prin contopirea diferențelor dintre lumi, cea naturală și cea supranaturală), *inexplicabil* / *inadmisibil* (percepute ca forțe dezvoltate prin imixiunea componentelor celor două lumi alternante, reală și ireală, dispunând de ordine și legi proprii, cu personaje bizare, ale căror acțiuni aparțin domeniului ireal, fiind surprinzătoare și stranii).

Conform opiniei lui Tzvetan Todorov, în studiul *Introducere în literatura fantastică*, există delimitări evidente între conceptele de *straniu* și *miraculos*, deoarece al doilea termen este asociat revelației divine, iluminării, spre deosebire de primul, asociat stării de criză interioară a ființei, care ia parte la actul fantastic. Din punctul de vedere al cercetătorului, conceptul de *miraculos* este asociat cu necunoscutul, în timp ce categoria *straniului* are legătură cu situații sau fapte cunoscute, evidente, uneori chiar banale. Fenomenul *miraculosului* prezentat surprinde prin caracterul său inedit, în timp ce

evenimentul *straniu* are legătură cu o experiență anterioară. *Miraculosul* și *straniul* se impun ca două entități conceptuale, aflate într-un raport dihotomic.

În *Dicționarul explicativ al limbii române de azi*, definițiile termenilor de *straniu* și *miraculos* fac referire la depășirea granițelor, a limitelor realului (în cazul conceptului de *straniu*) și la manifestarea printr-un fapt senzațional, atipic, desăvârșit (în cazul conceptului de *miraculos*). Ambii termeni fac trimitere la ireal sau supranatural, și constituie excepții ale planului ontologic.

Fantasticul ar putea fi definit ca fiind rezultatul unui colaj, format din secvențe disparate și stranii, cu scopul de a crea efectul de confuzie în conștiința receptorului neinițiat, incapabil să discearnă între ceea ce înseamnă malefic și benefic, neputincios a se proteja de semnificațiile neobișnuite ale lucrurilor, care parvin din mediul înconjurător, sau insuficient de pregătit a percepe asocierea cu miracolul, ce se poate înfăptui. Un concept dihotomic, care înspăimântă și atrage, este inclus în sintagma *mysterium tremendum*, expresie întrebuintată de Aldous Huxley, în eseu de psihologie *The Doors of Perception*, publicat în anul 1954. Această expresie este sinonimă conceptului de *fantastic*, fiind vorba despre o taină care atrage și respinge, în aceeași măsură. Fantasticul corespunde numai prezentului, urmărind întâmplările din prezent, care se succed și consumă ființa umană. Acestuia îi este caracteristic excesul, deoarece se exprimă prin delimitările conexe, însă divergente, *straniul* sau *miraculosul*. În *Dicționarul de Științe ale Limbii*, autoarele Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș și Gabriela Pană Dindelegan definesc termenul de *interferență* (rezultat prin contopirea realului cu fantasticul), din perspectiva ideii de *transfer negativ*¹. În acest sens, fantasticul impune o stare de incertitudine, determinată de influența *straniului*.

Straniul și *miraculosul* sunt genuri proxime ale fantasticului, deși percepția existenței se realizează în mod diferit: *straniul* se asociază cu bizarul, iar *miraculosul* induce o stare de echilibru, de rezolvare a situației de criză. *Miraculosul* și *fabulosul* nu înspăimântă, ci produc uimire: „Fabulosul operează cu o tipologie creată în vremi imemorale. Exagerarea trăsăturilor fizice și morale ale unui personaj sau a împrejurărilor în care el ajunge să se manifeste, are ca rezultat obținerea unor dimensiuni fabuloase.”² Fantasticul este activat în conștiința receptorului, ca urmare a stării de ezitare, indecizie, în momentul când un eveniment încalcă legile cunoscute, realizându-se astfel confuzia între planul real și cel ireal.

Identificarea fantasticului de tip *straniu* se poate realiza printr-o explicație logică, rațională, deci este vorba despre un supranatural parțial relevant și receptat. Ceea ce asimilează cititorul sau cinefilul este un sentiment al bizarului, care se proiectează în fantastic, uzând de mecanismele acestuia. În acest cadru, conceptul este înțeles din perspectiva stării de *coincidență*, prin efectul întâmplării sau al conjuncturii create. Un eveniment este perceput ca fiind unul *straniu*, atunci când nu poate fi explicat cu

¹Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Dindelegan Pană, Gabriela, *Dicționar de Științe ale Limbii*, București, Editura Științifică, 1997, p. 255.

²Corneliu Crăciun, *Dicționar de termeni literari*, Deva, Editura Emia, 2001, p.73.

ajutorul legilor fizice cunoscute, în timp ce faptul miraculos este corelat cu situația în care, cunoașterea empirică devine insuficientă.

Un concept straniu poate fi considerat metafizicul, lumea impalpabilă, nevăzută, care corespunde îndeosebi fantasticului. Putem vorbi despre un metafizic al echilibrului interior, atunci când o parte din noi lipsește și simțim nevoia apropierii de sacru, de anulare a acestui vid ontologic, obsedant și chinuitor. Acest lucru se poate realiza numai prin iertare, prin acceptarea greșelilor și alegerea unui traseu ontologic corect, din punct de vedere moral. Nicolae Steinhardt, în lucrarea *Jurnalul fericirii*, vorbește despre acest neajuns sau insuficiență a umanului, care poate atinge deplina formă de maturitate, doar prin acceptarea celorlalți participanți în tine, prin iertare și iubire necondiționată față de aproapele. Acest proces reprezintă o modalitate de purificare a sinelui prin ceilalți, și invers, astfel cum afirmă criticul și istoricul literar, Dan C. Mihăilescu: „A te curăța de tine și a te umple de Dumnezeu. A te lăsa cuprins de celălalt, a te cunoaște prin cărțile celorlalți. A-ți recupera adevărata identitate, printr-un exercițiu constant, deliberat și tenace de alterizare – iată rostul smereniei, al dăruirii și al bucuriei împărtășirii la N. Steinhardt.”³ (N.Steinhardt *Golul ca miez și vocația iertării*, în *Exerciții de supraviețuire*, volumul I, *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*)

Dacă *straniul* transpune personajul într-o stare de confuzie, teroare și oroare, *miraculosul* este perceput ca o formă de reechilibrare a conștiinței lezate, apropiind percepția cititorului de o dimensiune perimată a existenței, prin adoptarea unor atribute benefice.

Într-o povestire fantastică, feericul prespune *miraculosul*, care nu perturbă lumea reală și nu-i distruge coerența - fantasticul este cel care afectează personajele, produce dezordine existențială, printr-o intervenție neașteptată în lumea reală și o ruptură care generează panică. A scrie o povestire fantastică înseamnă a practica jocul cu frica, întrucât scriitorul nu este convins nici el, pe deplin, de scenariile narative pe care le inventează și la care asistă, având rol de martor. Jocul cu teama generează incertitudinea, la care autorul nu renunță, tocmai pentru a da coerență acestui amuzament mascat. Fantasticul intervine într-o lume ștearsă, care solicită miracolul, ca o soluție, ori ca răspuns. Se impune astfel o deschidere generală spre sacralitatea imaginarului. Scriitorul Rudolf Otto afirmă: „Diferența dintre sacru și înțeles ca o categorie, *a priori*, a rațiunii și sacru, așa cum se manifestă el în lumea fenomenelor, ne-a condus, până la urmă, la binecunoscuta diferență dintre revelația interioară și revelația exterioară, dintre revelația generală și revelația specială, iar această diferență, identică, de fapt, ne-a condus la problema raportului dintre rațiune și istorie.”⁴ Discrepanța dintre cele două concepte analizate, *straniul* și *miraculosul*, este demonstrată prin ideea conform căreia, *miraculosul* presupune intervenția proniei (a transcendenței, a divinității), fapt subînțeles și acceptat de receptorul textului literar sau de spectatorul cinofil. În narațiunile fantastice supranaturalul este acceptat, rămânând deschis interpretărilor, prin caracterul său ambiguu, inexplicabil și irațional. *Miraculosul* se

³Apud Dan C.Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism*, Iași, Editura Polirom, 2004, p.143.

⁴Rudolf Otto, *Sacru. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, București, Editura Humanitas, 2005, p.223.

exprimă prin natura și substanța evenimentelor, similare umanului. Situațiile care au legătură mai mult cu un fapt supranatural, decât cu realul, provoacă incertitudine, derulându-se firesc, deși sunt încălcate regulile existenței reale. Se poate vorbi astfel despre activarea unui alt set de legi, neordonate; deși, la prima vedere, universul descris are o logică firească, totuși, la o analiză atentă, se observă prezența unor elemente, care fac trimitere spre o decelare supranaturală a fenomenelor, faptelor sau a lucrurilor.

În trilogia *Stăpânul Inelelor*, scrisă de J.R.R. Tolkien, trecerea pragului, echivalând cu ieșirea din Comitat, apoi cu parcurgerea drumului până la hanul *Poneiul în două picioare*, presupune acceptarea realității, în timp ce depășirea limitei și întâlnirea cu personajele stranii, călăreții negri, constituie intrarea în spațiul fantastic. În acest fel, se realizează un act de interferență în cotidian, prin introducerea indicilor, având ca efect obținerea unor modificări a lumii fenomenale cunoscute (personajul Frodo Baggins depășește spațiul familiar, moment în care are loc suprapunerea elementelor stranii, în sistemul de gândire al receptorului, și se produc schimbări în viața reală a personajului central). Precizăm faptul că elementul interferent derivă din termenul grecesc *phantasticos*, care face referire la imaginație. Prin urmare, fenomenul de interferență este condiționat de factorul mental, care, la rândul lui, este pus în mișcare prin intermediul ficțiunii. Odată depășit Comitatul, Frodo se confruntă cu un alt obstacol, dincolo de care începe Mordorul, tărâm al pustietății, ce aparține ținutului supranumit *Pământul-de-Mijloc*. Inițierea se efectuează treptat de-a lungul călătoriei hobbitului, sub autoritatea personajului vrăjitor, Gandalf cel Sur. Similar altor creații cinematografice de tip *fantasy*, criteriile axiologice alternează cu cele oponente, realizându-se astfel o intersecție a principiilor, în cadrul sistemului de valori.

În studiul intitulat *Discernământul modernizării. Șapte conferințe despre situația de fapt*, apărut la Editura Humanitas, București, 2004, eseistul Horia Roman Patapievici subliniază faptul că lumea modernă nu mai reușește să-și controleze și să-și folosească, în sens constructiv, imaginația. În același timp, personajul care aspiră la statutul de erou, își va înfrunta condiția de entitate fantastică, în acest caz de hobbit, asumându-și-o pe cea de salvator și cuceritor al lumii sau al cetății.

În studiul intitulat *Mituri și mitologii politice*, scriitorul Raoul Girardet consideră că mitologia societăților contemporane nu se diferențiază de miturile tradiționale. În acest fel s-ar explica intenția regizorului Peter Jackson, de a atribui semnificații polisemice evoluției personajului Frodo Baggins: „Există apoi un timp al prezenței, al salvatorului care a venit, timp în care, fără îndoială, cursul istoriei e pe cale de a se împlini, dar în care, și manipularea voluntară joacă un rol din ce în ce mai mare, în elaborarea mitului.”⁵

Putem observa și o manipulare involuntară, exercitată asupra spectatorilor, care acceptă, aprioric, statutul personajului central masculin, mai ales în cazul acelor care nu conștientizează natura malefică a fantasticului și care-și circumscriu, în mod involuntar, gestică, limbajul și atitudinea personajelor supranaturale din această trilogie. Orice formă de manipulare, voluntară sau involuntară, se desprinde de real printr-un clișeu al puterii sociale, respectiv politice, după cum se întâmplă cu eroii din opera

⁵Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, Iași, Editura Institutul European, 1997, p.55.

scriitorului George Orwell, *Ferma animalelor*, publicată în anul 1945, care sunt obligați să urmeze și să se supună regulilor unui joc nescris, din punct de vedere moral. Scriitorul Raoul Girardet ne informează asupra acestui *imperiu al stăpânirii lumii*, care determină voit rămășițele unei societăți juste, conduse prin minciună și ipocrizie.

Decodarea fantasticului se realizează prin intermediul anumitor semne, detalii sau simboluri. Eugen Simion vorbește despre caracterul ușor instabil și neconvingător al *semnului*, fiind considerat: „(...) o iscoadă a miracolului. Rostul lui este să țină faptele într-o zonă de ambiguitate și să dea cititorului impresia că în preajma lui se desfășoară altă istorie.”⁶ Miraculosul generează indici dificil de interpretat și descifrat, care nu pot fi încă decodați.

Evoluția relației *fantastic-semn* poate fi exprimată în felul următor: fantastic-semn-simbol-miraculos-ambiguu. Semnele produse prin intermediul fantasticului se produc într-un anumit moment istoric, într-un timp paralel sau într-o altă dimensiune a timpului, care poate funcționa diferit. Semnele construiesc istoria, fiind infinit polară. În sens invers, timpul este materia care transcede istoria, folosindu-se de semne. Istoricul pare a nu-și mai găsi propria istoricitate, hotărând să conserve celelalte două timpuri, trecutul și viitorul, prin matricea prezentului. Asistăm la o contopire de ordin mental-istoric, prin care cele trei axe temporale se întrepătrund, iar trecutul și viitorul devin timpuri binare, ce utilizează prezentul, în funcționalitatea lor. Prin urmare, vor rezulta variantele de timp: trecut-prezent sau viitor-prezent. Dezechilibrul provocat prin fantastic este important, în vederea ordonării mircocosmosului, uzând de experiența realului, laolaltă cu joncțiunea elementelor supranaturale, care se manifestă prin indici, necesari creării unei atmosfere fantastice.

Bibliografie

Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Dindelegan Pană, Gabriela, *Dicționar de Științe ale Limbii*, București, Editura Științifică, 1997;
Crăciun, Corneliu, *Dicționar de termeni literari*, Deva, Editura Emia, 2001;
Girardet, Raoul, *Mituri și mitologii politice*, Iași, Editura Institutul European, 1997;
Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceaușism*, Iași, Editura Polirom, 2004;
Otto, Rudolf, *Sacral. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, București, Editura Humanitas, 2005.

* This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE)

⁶Eugen Simion, *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei*, Iași, Editura Junimea, 2006, pp.154-155.

MARIN PREDA- THE UNIVERSE OF SHORT PROSE

Felicia Rodica ALIU (BRÎNCOVEANU)
PhD student, University of Pitesti

Abstract: Marin Preda's prose was channeled on two mediums, each corresponding to some essential stages in the author's life: that of formation and then the step towards the "new" world, with strong communist, totalitarian accents.

*The rural world depicted in a crude and unstylized manner in the volume **The Encounter in the Lands** takes the form of the tragic and is consumed as steps of some fundamental experiences that prepare the Romanian's later success. Dominant are the negative states, the need for violence, the mysterious fears, the hatred. What is surprising is the impersonal attitude and indifference of the narrator towards this almost inhuman universe born from the unpredictability of human behavior. Neither the tools of inner analysis nor the moralizing directions are missing. The heroes of Marin Preda's prose are ordinary people, peasants for whom there is no other world than the everyday one and other inner movements than the natural ones. The skillful handling of the dialogue allows the narrator to come to the reader's support, helping him to recompose a universe imbued with authentic life. The actions of the characters are part of a cold mechanism, devoid of lyricism, that of the daily life of the Romanian peasant. Marin Preda prefers to record the external effects of an underground space. Like his characters, he does not know what is going on in depth. His role is limited to the thorough recording apart from the effects of what happened inside.*

Keywords: objectivity, rural universe, impersonality, subconscious, anticalophile

„Proza lui Marin Preda a intrat de cel puțin un deceniu în clasificările fundamentale ale literaturii române, ca unul din fenomenele reprezentative. „Lumea lui Ilie Moromete”, „personajul Moromete” sunt formule care definesc în chip clar un univers specific, o tipologie unică; ele au dovedit categorii clișeizante ale istoriei noastre literare, sintagme de referință dintre acelea care folosesc criticii să definească și să aprecieze profilurile scriitoricești noi sau pe cele existente dinainte.

Seriile caracterologice de bază din literatura noastră, de la personajele de tip clasic ale lui Negruzzi și Filimon, până la tipologia realistă a contemporanilor Sadoveanu, Rebreanu, Zaharia Stancu dobândesc prin proza lui Marin Preda valori inedite, stabile, permanente; un anumit spațiu literar aparține de acum înainte teleormăneanului, este denumit prin personalitatea sa.

Departate de a fi un mit - nici Păturică sau Tănase Scatiu, nici Cațavencu sau Ionică din **Amintirile** lui Creangă și, desigur, nici Vitoria Lipan, Ion al Glanetașului, sau Darie nu sunt mituri, ci realități sociale și umane datorate literaturii- Moromete exprimă una din ipostazele umanității românești într-o epocă istorică precisă și într-o cristalizare stilistică, estetică, distinctă.

Fenomenul poate fi interpretat într-un fel sau altul, descris, explicat, comparat, dar nu poate fi contestat și nici ignorat. Cu atât mai mult, cu cât proza lui Marin Preda nu se reduce la existența tipului moromețian, nici la o suită de înfățișări, etape ale acestui tip, ci este ea însăși mult mai complexă, deși dominată în chip explicabil de

figura ei cea mai proeminentă și cu cea mai mare forță de iradiere, care este Ilie Moromete.

Timpul, analizele succesive ale creației scriitorului vor pune în drepturile literare cuvenite, la locul corespunzător în conștiința cititorului, și alte profiluri din opera sa. Deocamdată, exegeza s-a desfășurat mai amplă în privința personajului central și a încă unuia, de proporții, mai restrânse și de un relief diferit, de vreme ce e urmărit în cadrul unei nuvele, dar de sugestii și semnificații de loc mai scazute - este vorba de Ilie Barbu, eroul.

„*Scenele* din viața satului, care au constituit prima etapă în formația literară a lui Marin Preda, au mărturisit din capul locului prin expresivitatea lor plastică, concretă până la nuanțele intime - sursă lor autobiografică. Transcris, frust sau subliniat, stilizat și încorporat în crâmpie care lăsau să se deducă pentru lucrările următoare, virtualitatea unor pânze mari viitoare-universul prozei scriitorului s-a alcătuit mai întâi din sentimentele copilăriei.”¹

„*Amintirea copilăriei* indicată adesea de scriitor însuși ca sursă a literaturii sale”², adună convoiul de impresii, tablouri și depozite sufletești de bucurii, suferințe și întrebări care i-au înmânat mai rar, cel mai adesea i-au tulburat primii cinsprezece ani ai vieții.

Aceștia au fost petrecuți în satul natal Siliștea-Gumești din nordul fostului județ Teleorman, situat la 10-12 km de întâlnirea fostelor județe, Argeș și Vâlcea.

„Biografia „vârstei de aur” a scriitorului, judecată după aceea a viitorului erou, Niculae din **Moromeții** a fost populată de viziuni tragice, chinuită adesea de lipsuri și spaime și numai cu zgârcenie mângâiată de căldura dragostei părintești.”³

Mezinul familiei Moromete n-a avut parte de o atmosferă familiară calmă, unită, după tipicul patriarhal; vremurile, realitățile, nu i-au îngăduit tatălui său decât rare slăbiciuni paterne, cu toate bogatele rezerve sufletești de umanitate ale personajului, ceea ce are de înfrânt voința unicului Niculae, pentru a se detașa dintre numeroșii frați și surori este nu inerția unor oameni, totuși săraci, deși stăpânitori a câtorva hectare, ci greutatea unei existențe care nu se reducea decât la efortul brațelor și lagenerozitatea pământului.

Tocmai de aceea, întâmplările acestei copilării, care asemănătoare în esență, deși petrecute în peisaj schimbat și conturate ludic la Creangă, apar tragice în proza lui Marin Preda și se consumă ca trepte ale unor experiențe fundamentale.

Problema realizării unui univers propriu, caracteristic, este esențială în concepția lui Marin Preda despre originalitatea literară, iar efortul său a fost mereu îndreptat în această direcție, sub raportul preocupărilor teoretice și sub acela al literaturii propriu-zise.

„Univers propriu”, „ton specific” - ale romanului și, prin extensiune, ale literaturii unui scriitor - iată termeni ce indică o constantă grijă pentru un profil distinct, nu doar prin mediul de extracție a eroilor și a problematicii sau prin amprenta stilistică

¹ Mihai Gafiță, Prefață la *Întâlnirea din Pământuri. Desfășurarea*, E. P. L., 1966, p. V – VI

² *Proza de analiză*, interviu în *Gazeta literară* din 26 ianuarie 1961

³ Mihai Gafiță, op.cit., p VII

inconfundabilă, ci printr-un complex de factori, uneori chiar dificil de explicat și de clasificat, datorită cărora însă o carte nu se aseamănă cu alta-chiar în cadrul operei aceluiasi autor - și cu atât mai mult un scriitor nu poate fi confundat cu altul în contextul unei literaturi.

„Care dintre marii prozatori ai secolului trecut poate revendica paternitatea romanului modern?” - se întreabă Marin Preda într-un șir de „Note ocazionale” privitoare la romanul contemporan. Răspunsul său este: „Marii creatori de universuri din ultima sută de ani sunt în mod egal creatorii romanului modern așa cum apare el astăzi”.⁴

Nici prezența acestora și nici apariția unor noi „nu contrazic vechile universuri, dar nici nu le imită”, ci influența lor le exercită „după legile obiective” asupra dezvoltării romanului ulterior; asigurându-i continuitatea și progresul.

„În ceea ce privește *tonul romanului*, de care scriitorul leagă toate elementele operei, de conținut ca și de expresie artistică, el îl numește, în același „Note ocazionale”, drept „emulsia complexă, ființa ei trainică”, spunându-i și <<timbru al efectelor care dau viață operei>>”.⁵

Universul inițial, alcătuit din eroii săi specifici, aparținând lumii satului, din viziunea lor țărănească asupra existenței în general, asupra marilor probleme umane și sociale, n-a rămas unitar.

El s-a compus din fluviile bogate provenind din viața citadină, devenită familiară scriitorului într-o perioadă de sedimentări și experiențe, cel puțin tot atât de temeinică și de îndelungată, ca și aceea a împrejurărilor copilăriei. El însuși o declară, în perioada când definitivă romanul **Risipitorii**, că deosebirea dintre acesta și **Moromeții** - „este totală din toate punctele de vedere”.

Oprindu-se numai la cadrele sătești, spune că acestea „sunt, ca să zic așa, antirurale”, adică sunt văzute cu totul din afara universului țărănesc, văzute prin prisma unui citadin. N-a rămas nimic din viziunea țărănească asupra lumii, deci din trăsăturile specifice țărănești, din explicația fenomenelor din punctul de vedere al unui țăran.

„Dacă *universul rustic* al scriitorului s-a lărgit în principal cu dimensiunea citadină și cu implicațiile ei de viziune, eroi, problematică, decor - *tonul* său specific, acel „timbru al efectelor”⁶, a cunoscut o complexă dezvoltare.

De la scenele în care sunetul autentic, mișcarea autentică a eroilor-țărani erau esențiala preocupare și calea prin care se realizează „armonia intimă” a schițelor de debut (**Pârlitu’, Strigoaica, În ceată , O adunare liniștită**), treptat elementele analizei psihologice dețin locul primordial (un început este nuvela **Întalnirea din Pământuri**, culmea o constituie **Moromeții**), pentru ca să rezulte în ultimele lucrări, de la **Ferestre întunecate** până la **Risipitorii**, o proză de observație densă - autorul spune numai: „concentrată” - în care se regăsește stilizat, desubiectivizat cu totul, tipul de înregistrări ale primei perioade.”⁷

⁴ Note ocazionale, în *Viața românească*, nr. 6, iunie 1957, p. 78

⁵ Mihai Gafiță, Prefață la *Întalnirea din Pământuri*, E. P. L., 1966, p. VIII

⁶ Ibidem, p. VIII

⁷ *Actualitatea marelui romancier*, în *Gazeta literară* din 2 dec. 1965

Organizarea materialului în pânze ample, cu structuri umane și sociale complexe, dense s-a însoțit cu o statornică operație de obiectivizare a expresiei, în favoarea unei capacități de comunicare directă și despuată de efecte, cu subtexte de conținut, de atitudine, nu cu pitoresc exterior romantic.

Acest mod de expresie n-a privit numai stilistica simplă, în sintaxă și vocabular, ci și categorii de altă natură ale prozei scriitorului: portretistica eroilor, tipul episodelor, situarea autorului în raport cu personajele.

Admirația sa pentru Rebreanu, provenită din acordul față de „proza obiectivă” a autorului **Răscoalei**, mărturisește deschis năzuința actuală netă a lui Marin Preda în ceea ce privește „universul” și „tonul” unui scriitor, și prin aceasta a unei literaturi - spre „expoziția obiectivă a faptelor, spre construcția monumentală și într-un stil care să poată fi oricând sacrificat în favoarea marilor sensuri”.

De aici îndepărtarea sa de povestire și chiar un anumit exclusivism în această privință, impus și sie însuși - despre sine scriitorul spunea nu demult că „a crezut totdeauna că extirpă din ceea ce scrie, în mod nemilos, orice lirism” - și prin extensie, pretins imperios tuturor contemporanilor săi.

„Orice exclusivism, chiar raportat la propriul univers și la tonalitatea proprie, este neprielnic și e de înțeles că, dacă pentru perioada mai recentă obiectivizarea totală, pură, a expresiei poate fi lesne urmărită, în proza anterioară a scriitorului, dovezile care marchează această afirmație și o fac complexă sunt cu puțință de întâlnit. (În același timp, unul dintre criteriile situării consecvente a scrierilor sale recente, și îndeosebi a romanului **Risipitorii**, cu o treaptă mai jos decât **Moromeții** și nuvelistica debutului, a fost aflat de critica literară tocmai în această obiectivizare, socotită însă de Marin Preda în același articol, drept calea unică a progresului prozei noastre, în raport cu datoria ei de a înfățișa <<o problemă umană veritabilă, așa cum o trăiește poporul nostru astăzi>>”.⁸

Marin Preda este scriitorul nostru cel mai obiectiv al perioadei actuale și, cel puțin referindu-se la opera sa literară, obiectivizarea urmărită atât de statornic a dat rezultate mari în **Moromeții** și, desigur, în **Ferestre întunecate, Friguri, Risipitorii**.

„Predominantă rămâne în obiectivele scriitorului, preocuparea pentru „marile istorii” din viața umanității - așadar, nu doar existența unor universuri proprii este primordială, definitorie, ci, cu necesitate, un anumit tip de universuri proprii, acelea consacrate problemelor fundamentale ce definesc structura societății noastre.”⁹

Cele două universuri proprii esențiale în proza lui Marin Preda sunt: cel rustic din volumul **Întâlnirea din pământuri** și restul prozei de debut, apoi din **Moromeții, Desfășurarea, Ferestre întunecate, Îndrăzneala** și un număr de schițe mai noi - și universul citadin din **Ana Roșculeț** și **Risipitorii**, cărora le adăugăm suita de reportaje - eseuri publicate cu titlul generic: „Să discutăm despre tinerețe, educație, răspunderi” de fapt documente omenești autentice, interpretate în literatura lor psihologică, fiecare putând constitui substanța unui roman.

⁸ Problematika umană veritabilă și făcătorii de cuvinte, în *Contemporanul* din 1 oct. 1965

⁹ Eugen Simion, *Realismul psihologic*, Editura Cartea Românească, 1978, p. 402

O scurtă caracterizare a dimensiunilor și înfățișărilor fiecăruia din aceste universuri corespunzătoare celor două tipuri esențiale de experiențe străbătute: rustică și citadină, este firească în cadrul acestei schițe de istorie literară.

Marin Preda s-a dovedit a fi un real talent literar încă de elev; el prezenta în cadrul orelor la școală compuneri literare. În clasa a VI-a scriind despre un animal oarecare o compunere, Marin Preda a avut cea mai frumoasă lucrare **Ursul** (despre câinele lui - unul roșu ca un urs), care cuprindea 16 pagini, pentru care și-a câștigat încrederea profesorilor și a colegilor.

În 1942 a debutat cu schița **Pârlitu'**, în pagina literară „Popasuri” a ziarului „Timpul”.

Meritul acestei descoperiri i-a revenit amicului său Miron Radu Paraschivescu. Pentru tânărul de 20 de ani, momentul debutului înseamnă o irevocabilă angajare pe calea vocației confirmate.

În cenaclul „Sburătorul”, Marin Preda citește schița **Calul**, în care fără să știe, utiliza același procedeu artistic ca și Camus. Eul naratorului se identifică cu obiectul camerei de luat vederi într-o imposibilitate absolută.

În **Calul** un țăran își ucide calul, prea bătrân pentru a mai fi utilizat ca forță de muncă și îi jupoaie pielea. Ca un reporter conștiincios, prozatorul descrie amănunțit trezitul lui Florea Gheoghe, de dimineață; drumul până la văgăuna unde urmează să omoare calul, uciderea animalului.

„Scriitorul joacă teatrul realismului plat, comunicativ. El practică alături de lungirea istorisirii și pista narativă falsă.”¹⁰

În scena de la casa fierarului toate notațiile ne imping pe o cale înșelătoare, a unei întâmplări neobișnuite care ar trebui să aibă loc aici. După înfățișare, casa ascundea ceva ieșit din comun: „avea obloane mari în perete închise și zăvorâte de-a lungul și de-a latul în niște fiare groase și neobișnuit de lungi”. În realitate, aici are loc tot un moment banal, căci fierarul nu era acasă și continuă drumul până în văgăună în clipa când „razele soarelui țâșniră pe nesimțite și umplură cu lumina lor roșie” întregul spațiu. Iată o prevestire a actului crud ce se va înfăptui în acel loc și care presupune un punct de vedere exterior. Omul „ridică din iarba fragedă un picior alb de cal”. Mai departe, perspectiva de sus: „peste deal pe câmp ciobanii urcau pe urmele oilor fluierând și azvârlind măciucile după berbeci”.

În **Calul** (în care, surprinzător, se descoperă un mit al asasinatului), narațiunea cu o bună tehnică de a nara, lipsa anecdotei e bătătoare la ochi. Nimic nu se petrece aici în afară de faptul că un țăran omoară un cal bătrân, devenind povară în gospodărie.

Stiința scriitorului e de a relata impersonal gesturile înșelătoare; pregătirea în ceață a actului final. Omul se scoală dimineața mai devreme, hotărât să isprăvească, înaintea altor treburi, un lucru la care se gândise în ziua precedentă, scoate calul din grajd, vorbește blând cu el, îi dă apă, apoi după ce străbate satul, îl omoară, fără grabă, într-o luptă inegală, tristă. Nu e simbolic nimic aici, nici o intenție de a da o aură

¹⁰ Mihai Gafiță, Prerfață la *Întâlnirea din Pământuri*, E. P. L., 1966, p. XIII

tragicului. Replica finală a unui observator: „ia uite, bă, unu` belește un cal. Cu-țu, naaaa!....Na, bobică, naaa!” Cade ca o ghilotină peste peisajul dezolant al unei morți intrate în ordinea faptelor banale. Obsesia, fiorul real morții, aparțin însă prozatorului, comentator rece al acestui spectacol lipsit de măreție.

În perioada mai-august 1942, publică în „Timpul” schițele: **Strigoaica, Calul, Sălcâmul, Noaptea la câmp**. În săptămânalul „Vremea” apare **Colina**.

În septembrie părăsește redacția „Timpul”. După o slujbă efemeră la institutul de statistică, a fost angajat de poetul Ion Vinea, în urma recomandării lui Eugen Lovinescu, secretar de redacție la „Evenimentul zilei”. Aici publică schița **Rotila**.

Din 1943 până în 1945 își satisface stagiul militar la Turnu Măgurele. Experiența acestei perioade o va utiliza în schițele și nuvelele: **Soldatul cel mititel, Albastra zare a morții, Îndrăzneala**.

În 1947, în „Revista literară” semnează schițele **Întâia moarte a lui Anton Tudose, Sălcâmul**.

În 1948 apare la „Cartea Românească” prima carte a lui Marin Preda publicată între 1942-1948, excepție făcând **O adunare liniștită**, constituind o adevărată radiografie a tulburării stârnite de o stare obscură, din subconștient.

Personajele (fără să-și poată explica ce se întâmplă cu ele) se confundă cu un rău interior, ce le provoacă intense tulburări, chinuri insuportabile. Distingem o gamă foarte largă a acestor stări interioare, de la simple porniri instinctuale (către violență în **Rotila, Noaptea**), (către viol în **La câmp**) până la complicate trăiri existențiale (neputința în fața morții implacabile în **Plecarea, Nepotul, Întâia moarte a lui Anton Tudose**). Ne surprinde că, dominante sunt stările negative, nevoia de violență, spaimile misterioase (**Strigoaica, Sălcâmul, Colina**), ura (**Dimineața de iarnă**).

Este adevărat că nu lipsesc nici stările pozitive, dar remarcăm prezența acestora ceva mai redusă, urmări ale unor coduri umane străvechi: vinovăția față de copiii neglijăți, prin a doua căsătorie (**Măritișul, Casa de a doua oară, Dimineața de iarnă**), speranța în viață (**Înainte de moarte**, identificarea prin obisnuința cu animalul din gospodărie **Calul**).

În „**Calul**” și „**Înainte de moarte**” orice lunecare fantastică a faptelor dispare. Descoperim aici un spirit anxios, obsedat de ideea morții. Nimic nu lasă însă, în desfășurarea narațiunii, să se întrevadă această realitate morală, căci Marin Preda păstrează forța de dramele eroilor săi, așa cum cerea Eugen Lovinescu - o indiferență obiectivă.

„Sub forma mai dramatică a anguoasei, o regăsim în **Înainte de moarte**, povestea unei agonii mărunte. Conștiința iminentei dispariții trezește mai întâi lui Stancu lui Stăncilă o dorință obsesivă de a ști cu toată exactitatea când i se va implini sorocul. El se ferește să pronunțe cuvântul hotărâtor, exercizează cu sentimentul ascuns că poate opri un destin fatal. Formula cu care se adresează doctorului este evazivă „în cutare timp”, iar când acesta din urmă indică un anotimp, țăranul izbucnește cu violență:

<<-De unde știi tu mă? Soarele și dumnezeii mă-ti, de unde știi tu? Spune, de unde știi tu?...Arhanghelii și steaua...De unde?...De unde?>>”¹¹

Eroii din aceste proze sunt oameni obișnuiți, țărani pentru care nu există o altă lume decât cea de fiecare zi și alte mișcări interioare decât cele firești.

Pentru omul care gândește pe fondul ce aparține tradiției populare, toate lucrurile și toate fenomenele trebuie să aibă o cauză, chiar și ceea ce se numește întâmplare, care ea însăși vine astfel, nu pentru că ar fi lipsită de cauze, ci dintr-o deficiență a nunții omului care nu poate să cunoască totul, ideea unor stări din adâncuri, cu efecte directe în imprevizibilitatea comportamentului uman nu e nouă în proza românească.

În tratarea acestei idei, nouă, originală este doar perspectiva adusă de scriitor.

Dacă în proza anterioară se sublinia existența unui teritoriu obscur, subconștient, prin lungi și obositoare sondări în straturile cele mai adânci ale ființei, Marin Preda rămâne la înregistrarea efectelor exterioare ale acestui teritoriu subteran.

Ca și personajele sale, el nu știe sau nu spune ce se petrece acolo, în adâncuri. Rolul său se limitează la minuțioasă consumare a efectelor, în afara celor petrecute înăuntru. Faptul că între fenomene există o legătură causală aparte, potrivit mentalității tradiționale, nu numai în ordinea materială a lucrurilor, ci și în ordinea lor spirituală. În această zonă omul experimentează în mod indirect unele legături, pe cât de ascunse, pe atât de puternice și tulburătoare.

În cele mai multe cazuri nu lipsesc constrângerile și omul pare să se supună unor elemente și forme spirituale ce vin din afară sau din adânc.

Prezența unei realități spirituale transcendente ar explica nu numai existența lumii, dar și a tot ce se întâmplă ca acțiune, ea ar fi cauza a tot ce se petrece în această lume și în viața omului.

„Tot sub semnul originalității, tânărul prozator avansează cu o soluție nouă și în problema negării autorului omniscient, în mod obișnuit, această negare se făcea prin renunțarea la narațiunea obiectivă în favoarea celei subiective și narării la persoana I. Acceptând imposibilitatea cunoașterii totale, Marin Preda o exprimă într-o formulă originală prin intermediul unei narațiuni strict obiective.”¹²

În sugerarea unui mister abisal prin consemnarea mișcărilor exterioare, scriitorul descoperă și utilizează procedee de o surprinzătoare maturitate. Se remarcă mai întâi capacitatea de a fi neascuns în planul existenței din adâncuri sub cel al existenței normale, sugerându-i prezența printre câteva notații, abia perceptibile, până în clipa în care nivelul profund e scos la suprafață, singur, dominator. Concludența în acest sens este povestirea **La câmp** care, câtva timp nu lasă impresia că s-ar pregăti un viol. Până la scena propriu-zisă, autorul pare hotărât să descrie o zi din viața unor flăcăi ce păzesc oile altora. Fiind realist, scriitorul consemnează minuțios intrarea în scenă a celor două cârduri de oi, dialogul dintre ciobani, felul în care ei coc porumbul și apoi îl mănâncă. La un moment dat ei văd o fată care paște și ea oile.

¹¹ Mihai Gafiță, Prefață la *Desfășurarea*, E. P. L., 1966, p. XX

¹² Eugen Simion, *Scriitori Români de Azi*, I, Editura *Cartea Românească*, 1978, p. 415

Reacțiile lor însă, prin nimic nu ies din comportarea unor tineri țărani în asemenea situații. Întâi Bălea fluieră fata, apoi Stroie. Se încheagă însă o intenție de care nici ei nu-și dau seama. Bălea își întreabă prietenul: „-Ce-o fi făcând, mă fata asta?”

Celălalt mușcă de mai multe ori la rând dintr-un porumb, fără să răspundă. Stroie se uită la el, mușcă vârtos din porumb, pe urmă încep să râdă gros, azvârlind coceanul gros în mijlocul focului. Luă alt porumb, începu iar să muște și Bălea începu și el să râdă.

În direcția unei „estetici periculoase” se încadrează povestirea **La câmp**, unde apare și o oaie rea, schiță a viitoare biserici din **Moromeții**. Aici, intenția polemică de scrierii un ax, o justificare estetică. Narațiunea, în realitate, e o replică la imaginea amorului câmpenesc, popularizat de scrierile idilice. O experiență aspră, izvorâtă dintr-o realitate morală elementară, se suprapune peste iubiri păstorești și, în relatarea ei prozatorul își formează o atitudine mai mult estetică decât morală. Dacă unor comentatori li s-ar fi părut un fel de elogiul instinctului, în realitate se exprimă tendința de a pune proza pe un teren solid de observație psihologică.

În reliefația misterului abisal fără procedeele analiticului clasic se face și prin preluarea stării lăuntrice de către cadrul în care se mișcă eroul.

Tradiționala exprimare sufletească prin intermediul naturii înconjurătoare, e preluată de tânărul scriitor într-o proză modernă. Exemplu, în povestire **La câmp**, cu mult înainte de a izbucni în exterior, pornirea către viol a celor doi ciobani este sugerată de natură: „ Alături foaia lată și verde a unui fir înalt de porumb tresării.... deodată și începe să fâșie singură pâlpâind ca o aripă. Pământul era greu și tăcut, iar căldura albă a soarelui apăsa.”

Nota terifiantă în **Înainte de moarte** derivă din observarea minuțioasă a formelor pe care le ia presimțirea morții. Sugerarea gestului dement a lui Stancu lui Stăncilă o dă natura când „ frunzele din vârful dudului se cipcneau, fâlfâind ca niște aripi”.

Dimineața de toamnă târzie din **Casa de a doua oară**, anunță izbucnirea fulgerătoare a lui Tudor Gângae: ziua e „învăluită într-o lumină cenușie, cerul se lasă încet peste câmpie, gardurile negre rânjiră ca niște celți înfricoșători, roșii de putreziciune”.

Psihologiile rurale pe care le examinează Marin Preda, nu aparțin atât unor complicații, cât unor indivizi tipici surprinși în gesturile lor banale, însă dintr-o perspectivă analitică inedită.

„De la Rebreanu, psihologia țăranului a început să fie privită ca o alcătuire de forțe divergente. Intuiția sigură a lui Marin Preda, e de a se fi orientat spre zonele neguroase ale psihologiei, unde sublimul în formele speciale ale eticii sătești, se unește cu trivialul, afecțiunea cu duritate, spiritualul cu patologicul.”¹³

Multe dintre aceste proze vor fi incluse în marile romane ale scriitorului. Viziunea esențială a acestei realități morale, valorifică estetic în toată întinderea ei, o aflăm în **Moromeții**, scriere fundamentală a lui Marin Preda.

¹³ Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, vol I. Editura *Eminescu*, 1991, p. 289

Povestirile, schițele, nuvelele, par niște secvențe grăitoare cu o valoare literară autonomă. Inexplicabila ciomăgeală din **Noaptea** se regăsește ca episod, în **Marele singuratic**.

Scena izbucnirii lui Niculae din **Moromeții, vol II** la parastasul unchiului său Sandu e o reluare a nuvelei **Întâia moarte a lui Anton Tudose**.

Din nuvela **Iubire** se alimentează aproape toate scenele de dragoste prezente în creația ulterioară a lui Marin Preda.

Ilie Resteu, din **În ceată**, prefigurează pe omul „rău”; Țugurlan, Pațanghel din **O adunare liniștită**; pe Moromete, lacomul Miai, pe rapacele Bălan, schițe, toate ale unei compoziții capitale.

„Aici, ca și în alte fragmente (**Întâlnirea din pământuri**), plăcerea analizei e dublată de plăcerea de a povesti. Moralistul începe să fie dublat și chiar în trecut în anumite clipe de comedigraf.”

În maniera lui Creangă sau Caragiale, prozatorul înregistrează nu zicerile tipice, ci reacțiile tipice, formele orale cu accent pe vocabularul pitoresc. „Vorba ceea” a lui Creangă sau „Ce’ și copil” a lui Caragiale, devine aici „nu-s-ce”, concludiv, ironic.

În ceată e monologul unui țăran mândros din care deducem biografia tipică a omului de la câmpie.

Întâlnirea din pământuri e relatarea unei „cavalerii rusticane” în peisajul dunărean, cu mijloacele prozei de analiză.

Ca și **O adunare liniștită** și **Calul, Întâlnirea din pământuri** e o scriere excepțională concepută într-un stil epic necunoscut prozei anterioare, deși estetica autorului e orientată în general, spre realismul ardelenilor pe care vrea să-l depășească însă prin „filozofie” și „psihologie abisală”. Filozofia e absentă și transcrierea dramei erotice, în faza ei inițială, e în narațiunea enunțată, totul punând accent pe candoare, prozatorul contrazice viziunea dură fiind în **La câmp**.

Nici volumul de debut din 1948, **Întâlnirea din pământuri**, nici nuvelele publicate mai târziu nu au fost apreciate la justa valoare în momentul respectiv.

„Nuvela **Ana Roșculeț** din 1949 (povestea de suburbie a unei muncitoare) a fost respinsă de critică și taxată drept naturalistă, iar **Desfășurarea**, apărută în 1952 (începerea colectivizării într-un sat) supralăudată cu tot atâta ușurință de critica de conjuncturi. Ea abordează o temă nouă pe care o vom găsi dezvoltată în **Ferestre întunecate** (1956) și **Îndrăzneala** (1959).”¹⁴

Proza lui Marin Preda se desprinde dintr-un principiu estetic superior „i se asociază o rară putere de observație și intuiție a metamorfozelor sufletului țăranesc. Efectul literar imediat e acela ce duce la fixarea unei structuri morale, detașată prin elementele ei de micul romantism semănătorist.”

Modelul acestei proze obiective indiferente, analitice, e Liviu Rebreanu, cel dintâi în literatura noastră care pune capăt exceselor epice și semănătoriste.

Marin Preda îl depășește însă, în încercarea de a surprinde psihologia abisală.

¹⁴ Mihai Gafiță, Prefață la Întâlnirea din Pământuri, E. P. L., 1966, p. XXIX

„Disocierile pe planul analizei și intenția de a se redescoperi psihologia rurală, în alternarea de forțe divergente în filozofia sufletului simplu, refractor și ironic neliniștit, candid și energic până la izbucniri violente, conferă narațiunilor sale o originalitate de necontestat în cadrele mai largi ale prozei de analiză.”¹⁵

Bibliografie

Mihai Gafiță, *Prefață la Întâlnirea din Pământuri. Desfășurarea*, E. P. L., 1966,
Proza de analiză, interviu în *Gazeta literară* din 26 ianuarie 1961
Note ocazionale, în *Viața românească*, nr. 6, iunie 1957,
Proza de analiză, în *Gazeta literară* din 26 ian. 1961
Actualitatea marelui romancier, în *Gazeta literară* din 2 dec. 1965
Problematika umană veritabilă și făcătorii de cuvinte, în *Contemporanul* din 1 oct. 1965
Eugen Simion, *Realismul psihologic*, Editura Cartea Românească, 1978,
Eugen Simion, *Scriitori Români de Azi*, I, Editura Cartea Românească, 1978,
Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, vol I. Editura Eminescu, 1991.

¹⁵ Eugen Simion, *Realismul psihologic*, Editura Cartea Românească, 1978, p. 424

THE ROLE OF THE FABULOUS AND THE ROLE OF THE GLORIOUS IN POPULAR LITERATURE

Nicoleta Flavia CIONTE (CĂS. DAN)

PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center of Baia Mare

Abstract: Popular creations are no stranger to the fabulous, because they are inspired by the world of mythology, the characters are fantastic, they have unrealistic qualities and the imagined situations belong to the realm of the imaginary.

Fabulous refers to something beyond imagination, enormous, extraordinary, belonging to the mythological world, fantastic, wonderful, imaginary, unreal. Numerous Romanian folk creations are kept closer to the archaic meanings of the mythical structures derived from the vertical organization of the space they imagined. The pomp is specific to the holiday and is also found in the imaginary world of popular creations. The splendor shows the pleasure of man for color and light, which floods the entire mythical space, giving it a restful and family air, using its own chromatic, just to customize a certain vision within the sublime.

The imaginary universe of popular works is aestheticized, sacralized, accepting the everyday and coexisting the sacred and the profane.

Keywords: fabulous, lavish, desecrated, sacred, historicity.

Fabulosul se referă la ceva care depășește orice închipuire, enorm, extraordinar, care aparține lumii mitologice, fantastic, minunat, imaginar, ireal.¹ Creațiilor populare nu le este străin fabulosul, deoarece ele sunt inspirate din lumea mitologiei, personajele sunt fantastice, au însușiri ireale și situațiile imaginate țin de domeniul imaginarului, pot surprinde gândirea omului secolului al XXI-lea, chiar dacă omul arhaic s-a comportat așa încât întrece orice închipuire.

Numeroase creații folclorice românești se păstrează mai aproape de semnificațiile arhaice ale structurilor mitice derivate din organizarea verticală a spațiului imaginat de ele. În basme există anumite localizări fabuloase: grădina frumoasă în care trăia prințesa Tinerețe... a lui Făt – Frumos, pădurile populate de ființe fabuloase: Scorpie, Ghionoaie; de asemenea, eroul descinde în spațiul subteran, pentru ca, înfruntându-se cu zmeii, să recupereze și să restituie spațiului uman valori pierdute: aștrii (Soarele, Luna), merele de aur, fetele de împărat furate.

Aceste reprezentări au structură identică: opoziția spațială marcată vertical sus/jos, mediată prin coborârea unui actant (Prâslea) într-un anumit scop: pentru a găsi pe cel care fură merele de aur. În diferite basme, scopul este diferit în funcție de context, de fapt semnificația motivului descinderii este diferită de la un context la altul. În climatul culturii tradiționale românești, persistă sub formă de credință anumite reprezentări mitice: Sfânta Duminică, Sfânta Vineri, etc. Traian Herseni identifica în

¹ ****Dicționar explicativ al limbii române*, Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, Ediția a II-a; p. 363;

credințele populare: „...un zeu vechi al codrului, reprezentat nu numai prin brad, ci și prin cerb, vultur, bour etc., adică prin sălbăticiuni impresionante și caracteristice ale pădurii, care în zilele mari cobora ritual la vale (mai ales iarna), ca să binecuvânteze satele de la poale.”² Se conservă o ipostază arhaică a mitului descinderii, situație fabuloasă în basmele românești.

În mitul transumanței, în care se manifestă opoziția munte/țară, berbecii fabuloși sunt cei care „scot oile la picior de munte”, deoarece oile și ciobanii sunt meniți să trăiască în spațiul pastoral al stânei. Urcarea oilor la munte are semnificații mitice, spre un spațiu fast.

Ființele supranaturale sunt foarte diverse: în basme apar: balauri/dragonii, grifoni, unicorni, împrumutate „din bestiariile furnizate de izvoare mitice și legendare, ori sunt invenții mai târzii; în genere, înfățișarea unui monstru fabulos este complex straniu de detalii morfologice aparținând unor organisme reale care aparțin unor specii și regnuri diferite.”³

Rolul fabulosului în creațiile populare este acela de a face legătură cu lumea arhaică a miturilor, de a aduce în timp anumite personaje care, prin apariția lor spectaculoasă, trec dincolo de normalitate, de orice închipuire absolut omenească. Eroii care populează basmele românești sunt eminamente fabuloși, reușind să imprime un caracter popular, arhaic, acțiunilor în care sunt antrenați. Așadar, este foarte importantă relația dintre basm și mit: „Basmul nu este mit, dar pe baza lui poate fi reconstituit un limbaj mitic, sau, cel puțin, elemente fundamentale ale structurii unui limbaj mitic.”⁴ De fapt, legenda descrie, mitul explică și basmul creează o lume nouă, care îi este proprie.

Orizontul etnografic, specific fiecărui popor, este determinat de asimilarea elementelor universale la cultura proprie și contribuția originală a fiecărui popor, constituind un șir neîntrerupt de inovații. Basmul fantastic evoluează dominat nu numai de modele primare derivate din limbajul mitic și ritualic, ci și sub presiunea povestitorului și a mediului pe care îl reprezintă.

Influențată de acești factori, lumea fabuloasă a basmului este asimilată și reinterpretată în termenii universului local, cotidian. În acest fel, rolul povestitorului și al mediului pe care îl reprezintă este covârșitor, fiind mai important în basmele al căror cadru sau univers fabulos este mai îndepărtat de mediul în care el trăiește, pentru că imaginează cadrul conform celui căruia își desfășoară existența fizică. Basmul popular românesc este caracterizat de elementele specifice acestei culturi: suprapunerea factorului creștin, credințe populare în astrologie, noroc, prevestiri, credințe și obiceiuri locale care există numai în basm, fiindcă au dispărut din viața cotidiană și urme ale unor evenimente istorice.

Însușiri fabuloase li se atribuie și unor personaje de baladă populară (Toma Alimoș), pentru a crea o atmosferă tipic românească, specifică eroilor din basmele

² Pavel Ruxăndoiu, *Folclorul literar în contextul culturii populare românești*, Editura Grai și Suflet, București, 2001, p. 328.

³ Mihaela Cernăuți-Gorodețchi, *Poetica basmului modern*, Editura Universitas XXI, 2000, Iași, p. 107;

⁴ Pavel Ruxăndoiu, *Folclorul literar...*, ed. cit., p. 411;

populare românești. Fabulosul se evidențiază cu ajutorul personificării uneori a animalelor: oița năzdrăvană, element oracular, înzestrată cu darul vorbirii și al premoniției. Fantasticul sau fabulosul popular este pus în relație cu miticul și cu magicul. Mitul este un dat originar al existenței umane: „se referă întotdeauna la o creație, el povestește cum a ajuns un lucru să existe, sau cum a luat naștere o comportare, o instituție, un fel de a munci.”⁵ Lumea evocată în basme și personajele fabuloase care o populează este una mitică. Această poveste, istorisire este circumscrisă imaginarului, înțeles ca spațiu privilegiat din manifestarea instinctului de creație artistică.

Istoricitatea basmului, proiectată și transfigurată în plan fabulos, adică fantastic este revelatoare, cât și cunoscutul fenomen de mitizare fabuloasă a istoricului, propriu memoriei colective, ce se exprimă pe cale orală. George Călinescu în *Estetica basmului*, afirma că: „basmul este operă de creație literară, cu o geneză specială, oglindire a vieții în moduri fabuloase.”⁶ Detaliul și inefabilul sunt principalul în basm, iar stereotipicul cade pe planul secundar. Asupra erosului se manifestă o viziune fantastică, mai ales în basmul ai cărui protagoniști aparțin celor două lumi diametral opuse: realul fabulos și imaginarul absolutizat în puritatea lor suprareală.

O latură importantă în sursele basmului este reprezentată de fabulosul pe care îl va aduce Biblia în zonele creștinate sau de influențele creștinismului. Miracolele *Bibliei* completau mitologia, deoarece locul Olimpului va fi luat de Cer, zeitățile iau forme de plante sau animale: Jupiter poate fi reprezentat de taur, etc. Biserica pune în circulație vechile mituri ale arborelui antropogonic pentru a vehicula misterul crucii, descinzând din arborele lui Adam.⁷ Creștinismul a creat un haos imagistic și i-a dat obiectului sau imaginii, funcție metafizică și astfel, încetează de a mai fi fantastică, deoarece atunci când spiritul uman găsește o cauză a existenței, efectele nu mai sunt considerate neobișnuite. De aceea, încă se mai acordă valoare fantastică forțelor malefice, cărora omul nu le stabilește o cauză precisă.

În basme în special, nu este vorba despre un fantastic pur specific literaturii culte evaluate ulterior, este un fantastic popular, un fabulos autohton, deoarece creațiile populare se vor dezvolta în funcție de spațiul imaginar și de elementele culturii spirituale căreia aparțin.

Termenul se explică astfel: plin de fast, măreț, splendid, bogat.⁸ Fastul este specific sărbătorii și se regăsește și în lumea imaginară a creațiilor populare. Merită amintit fastul din finalul basmului, care se termină întotdeauna printr-o nuntă – petrecere fastuoasă, fastul de la curțile domnești, frumusețea grădinilor palatelor imaginate, splendoarea prințeselor, a lui Făt - Frumos, magia naturii, a pădurii, a câmpiilor, bogăția împăraților, etc. De asemenea, în balade, fastul își face simțită prezența în ritmicitatea și rima versurilor, în imaginile alegorice precum nunta

⁵ apud Nicolae Ciobanu, *Între imaginar și fantastic în proza românească*, Editura Cartea Românească, 1988, p. 10, Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, 1978, pp.18-19;

⁶ Nicolae Ciobanu, *Între imaginar și fantastic...*, ed. cit, p. 29;

⁷ Constantin Prut, *Fantasticul în arta populară românească*, Editura Meridiane, București, p. 18;

⁸ ****Dicționar explicativ al limbii române*, Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, Ediția a II-a, p. 368;

ciobănașului mioritic, frumusețea acestuia ce reiese din versurile nebănuite, create de autorul popular, măreția idealului actanților: mitul estetic din balada *Meșterul Manole*, unde se cere zidirea unei mănăstiri, a cărei frumusețe să nu fie egalată, mândria meșterului de a crea ceva unic pentru nemurire, jertfind-și în acest scop, însăși soția, căutarea ritualică a locului construcției, etc. Frumosul impune frumos, esteticul vrea să triumfe, și reușește să îmbrace în haine de sărbătoare creațiile populare românești, conferindu-le frumusețe, măreție, splendoare.

Fastuosul este în raport cu sărbătoreșcul, cu ceremonialul. În viața societăților primitive *Sărbătoarea* are importanță capitală, fie că se cinstesc, zei, împărați, nunți, boteze, etc. După G. Dumezil, „sărbătoarea realizează cu adevărat o deschidere către Marele Timp... este momentul și procedeele prin care Marele Timp comunică cu timpul curent obișnuit, primul golindu-și în cel de-al doilea o parte din conținut: grație acestei osmoze, oamenii pot să acționeze asupra ființelor, forțelor, evenimentelor de care primul e plin.”⁹ Între sacru și universul uman ar putea să apară discontinuitatea, dar este astfel evitată. Se restabilește comunicarea cu ființa, cu valoarea, iar sacrul reia în seama lui realitatea umană și o regenerează. „Sărbătoarea pare ca o liturghie globală, ca un fenomen total; ea pune în joc societatea unanimă, a cărei coeziune este, concomitent, reafirmată.”¹⁰ Astfel, întreaga existență este transfigurată.

Un ritual de sărbătoare este mai complex, mai solemn, mai deosebit decât un ritual cotidian. Sărbătoarea este un moment al expansiunii sacrului, corespunde unei întoarceri a Marelui Timp, care asumă timpul existențial. „Timpul sărbătorii este timpul mitic, timpul inițial, pe care liturghia festivă nu se mulțumește doar să-l evoce, să-l comemoreze, ci îl recrează efectiv. Mitul este într-adevăr peisajul ritual al sărbătorii. El îi definește nu numai timpul, ci și spațiul. Spațiul sărbătorii nu coincide cu simplul spațiu vital al existenței obișnuite. El este spațiul arhetipal al mitului care, debordând din sanctuarele, din altarele unde se afla închis de obicei, se răsfrânge împrejur, îmbrățișând totalitatea lăcașului oamenilor.”¹¹ Deci, sărbătoarea pare să fie reluarea mitului, un spectacol jucat de întreaga societate.

Festivitățile prilejuite de mariaj plasează omul în ipostaza de cetățean ideal. Eroul basmului se va împlini, pentru a fi capabil să conducă împărăția, având nevoie de refacere a cuplului, a întregului. Reprezentările se realizează prin alegorie, stabilindu-se relații de asemănare între planul concret, dar sustras cotidianului și obișnuitului și ipostaza sa imaginabilă pe planul idealului sau al mitului. Se pot oare închipui voinicii codrului mergând prin pădure deosebit de aranjați, gătiți de sărbătoare? Este tendința de idealizare estetică a realității, de poetizare, ca lege specifică a tradiției. Limbajul ceremonios și alegorizat este incert, puțin veridic, mai ales că povestitorul prin formula finală, în basme, realizează ieșirea din spațiul imaginarului. Limbajul doar subliniază caracterul solemn al ritualului, fără a diminua funcția socialului. „Fastul rezultă din idealizarea situației omului în cadrul colectivității, ca și din mândria cu care descrie frumusețea podoabelor, mulțimea oștilor, întinderea pământurilor, strălucirea

⁹ Georges Gusdorf, *Mit și metafizică*, Editura „Amarcord”, Timișoara, 1996, p. 69;

¹⁰ Idem;

¹¹ Idem, ibidem, p. 70;

acareturilor. Toate există în închipuire, dar în momentul în care mirele este sustras din ritmul cotidianului, datorită ceremonialului care îl plasează în altă ordine logică, el are aerul că dispune în mod virtual de asemenea bogății.”¹²

Immanuel Kant remarca: „În reprezentarea sublimului în natură mintea se simte mișcată: pe când în judecata estetică asupra frumosului naturii ea este în contemplație liniștită...”¹³ Sărbătoreșcul nu presupune zguduire, nici neliniște, dar nu exclude contemplația. În schimb, eroicul menține atenția încordată din cauza imprevizibilului aventurii, așa încât sentimentul cunoaște stări contrarii. Mișcarea sentimentală e mai spectaculoasă decât în sărbătoreșc. Sunt evocate stări de lucruri fabuloase: avuție, acareturi, peisaje luminoase, care încântă privirea. Divinitatea există și se arată binevoitoare, nu e spaimă. Singura grijă a individului pentru izbândă este ca realitatea ideală să fie corect transcrisă în tiparele textului poetic și ale ritualului. Descrierile personajelor, a priveliștilor, a bogățiilor sunt destinate să creeze impresia de irealitate, conform solemnității momentului fastuos.

În cadrul fastuosului se observă plăcerea omului pentru culoare și lumină, care inundă întregul spațiu mitic, conferindu-i un aer odihnitor și familial, folosindu-se de o cromatică proprie, exact pentru a particulariza o anumită viziune în cadrul sublimului. Sărbătoarea înseamnă recreare în toate sensurile cuvântului, nu doar destindere, ci și cosmogonie: dura trei, șapte, nouă zile, săptămâni. Prin dispariția lor, societatea și-ar pierde coerența, s-ar dezagrega.

Comportamentul sărbătoreșc este unul ritualic, ceremonia este un stil de viață. În balada populară *Miorița*, nunta fastuoasă imaginată a ciobănașului este menită să evidențieze contopirea omului cu Universul din care face parte. Totul este fastuos, pentru a marca Marea Trecere, a pragului dintre viață și moarte, moarte văzută ca o continuare a vieții în natură: „Soarele și luna / Mi-au ținut cununa; / Brazi și pâlținași / I-am avut nuntași; / Preoți, munții mari, / Paseri, lăutari, / Păsărele mii / Și stele făclii!” Fastul este prezent și în balada *Monastirea Argeșului*, fiindcă Negru-Vodă în mândria-i vine cu „zece meșteri mari / Calfe și zidari / Și Manoli, zece / Care-i și întrece ” pentru a alege locul mănăstirii, dar și pentru a încununa realizarea construcției și a-și însuși opera de artă.

În basmele populare românești, pădurea este fastuoasă, este de o frumusețe magică, te pierzi în splendorile ei și te minunezi de ceea ce poți găsi acolo: copaci cu suflete, crengi vrăjite, care murmură, frunze fermecate: „Această casă era încongiurată cu o pădure deasă și înaltă, unde stau toate fiarele cele mai sălbatice din lume”.¹⁴ De fapt întreg spațiu din basm te întâmpină cu fast: la curțile împărătești este mult belșug și aur, totul este deosebit de împodobit, realitatea este idealizată. Făt - Frumos „se desfăta în palaturile cele aurite, trăia în pace și liniște cu soția.”¹⁵

Prin fast se celebrează bucuria și tinerețea omului și a universului, unde realul s-a împrietenit cu posibilul, iar posibilul este măsura realului; universul imaginar al

¹² Petru Ursache, *Etnoestetica*, Editura Institutul European, Iași, 1998, p. 135;

¹³ Idem, ibidem, pp.135-136;

¹⁴ Petre Ispirescu, *Basme*, Editura Tineretului, București, 1969, Editura Tineretului, p. 26;

¹⁵ Idem, ibidem, p. 31;

operelor populare se estetizează, se sacralizează, acceptând cotidianul și coexistând sacrul și profanul.

REFERENCES

- *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, Ediția a II-a.
- Cernăuți-Gorodețchi Mihaela, *Poetica basmului modern*, Editura Universitas XXI, 2000, Iași.
- Ciobanu Nicolae, *Între imaginar și fantastic în proza românească*, Editura Cartea Românească, 1988;
- Eliade Mirecea, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978.
- Gusdorf Georges, *Mit și metafizică*, Editura „Amarcord”, Timișoara 1996.
- Ispirescu Petre, *Basmе*, Editura Tineretului, București, 1969.
- Prut Constantin, *Fantasticul în arta populară românească*, Editura Meridiane, București.
- Ruxăndoiu Pavel, *Folclorul literar în contextul culturii populare românești*, Editura Grai și Suflet, București, 2001;

**„LOOK IN MY FACE; MY NAME IS MIGHT-HAVE-BEEN”- JURNALUL LUI
MIHAIL SEBASTIAN
„LOOK IN MY FACE; MY NAME IS MIGHT-HAVE-BEEN”**

**Marius MESAROȘ,
Doctorand Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca**

Abstract: One of the most successful literary works of Mihail Sebastian, is represented by his Diary, kept between 1935 and 1944, capturing the dark years of antisemitic ascension in Europe, including Romania. What makes this literary creation so special, is beside the quality of his writing, the multilayer structure that his intimate notations record: Mihail Sebastian's sensibilities for music, nature and love, his creation approach, and the struggle in the process of writing, the asphyxiating atmosphere of antisemitism, his relations with some of the most important cultural figures of the time. The tragedy of Sebastian's Diary lies in the discrepancy between a young talented man, filled with the joy of living, and the unbreathable air of antisemitism that was rising, infiltrated in all spheres, including the cultural one.

Keywords: antisemitism, diary, Mihail Sebastian, war, love

Poate principala operă a lui Mihail Sebastian o reprezintă tocmai Jurnalul său, ținut de Mihail Sebastian în anii unei sălbatice ascensiuni a antisemitismului, din perioada 1935-1944. Originalul a fost scos din țară prin curier diplomatic de fratele său mai mic Andrei Benu Sebastian. Cartea este un document de mare valoare istorică, care documentează antisemitismul societății românești în anii războiului (care în România a dus la masacrarea a peste 200.000 de evrei). De-a lungul timpului Jurnalul a fost publicat și peste hotare, în țări ca Franța, SUA, Olanda sau Germania.

Însumând 9 caiete scrise pe parcursul a nouă ani, jurnalul lui Mihail Sebastian (care iese oficial în public doar în 1996) reprezintă pe lângă un valoros document social-istoric, și o la fel de valoroasă operă literară în sine. După cum menționează în prefața cărții și istoricul literar Leon Volovici, Jurnalul conține mai multe straturi destul de încheiate, care în sine ar putea constitui câte un jurnal de sine stătător, cum ar fi **jurnalul politic și de război** (subiect căruia după încheierea războiului chiar Sebastian a vrut să-i dedice o carte de însemnări), **jurnal de creație**, **jurnal de schi**, și desigur **jurnal intim**. Acesta la rândul-i ar putea consta cel puțin dintr-un jurnal **de introspecție**, **jurnal de vise**, unul **amoros**, **jurnal al însemnărilor muzicale** și altul al **contemplării naturii**. Toate aceste subiecte sunt abordate de scriitor în detaliu, paginile oferind o bogăție de informații și impresii ce conturează atmosfera României aflate pe pas de a traversa perioada celui de-al doilea război mondial, dar mai ales viața intelectualului evreu în vremuri atât de nefaste, la nivel internațional cât și intern. Cartea document conține **însemnări despre elita culturală** a vremii, în mijlocul căreia se află și Sebastian (M. Eliade, C. Petrescu, Max Blecher, I. Teodoreanu, Nae Ionescu, E. Cioran, E. Ionescu, C. Serghi, Al. Rosetti, P. Comărnescu) și desigur relațiile cu aceștia.

Din jurnal reies 9 ani ai unui om, dacă nu sfârșit, cum se declara încă de tânăr Cioran, atunci măcar ai unui om ce simte că eșuează, cel puțin la nivelul declarativ, după cum însuși recunoștea că are menirea lamentației. În același timp un om plin de zbucium creator (mintea îi fuge spre noi și noi idei de proiecte literare chiar și în cele mai vitrege situații), dar și un om cu gustul plăcerilor. Deși înconjurat de prieteni buni, printre care Eliade, Camil Petrescu, C. Baltazar, I. Teodoreanu, **se simte pe fundal profund singur**. Deseori referindu-se jurnalului ca unui partener de discuție, Sebastian își dezvăluie complexitatea: **un sensibil în fața naturii, veșnic îndrăgostit și încurcat în legături amoroase, cochet, meloman incurabil, fin observator de oameni, fire dezorganizată dar perseverentă, neiertător cu sine, foarte atașat de familie și prieteni, recunoscându-și voluptatea lamentației dar și cu o capacitate exemplară de a îndura și spera atunci când soarta pare tragică. Aflat mereu între**, (nu e prins nici de convingerile politice comuniste, nici de promisiunea monstruoasă de dreapta) între prieteni, între iubiri, între avânturi și proiecte literare începute sau gândite, între blestemul sorții evreilor și patria în care se dezvoltă, între apărarea propriului popor și legătura aproape paternă cu un legionar declarat ca Nae Ionescu (fapt ce, pe lângă articolele scrise la Cuvântul, a oferit ulterior și subiect de atac împotriva lui Sebastian, la autori ca Marta Petreu) Sebastian se simte pe bună dreptate însingurat, neapartenând cu adevărat nicăieri și nimănui. Lovit pe rând de atitudinea prietenilor ca Nae Ionescu, idealistul înfocat Camil Petrescu sau Eliade, apoi umilit de măsurile antisemite ale guvernului care-i zguduie serios încrederea în umanitate, împărțit între activități necesare care simte că-i consumă timpul și energia ca predatul la liceu sau avocatura, Sebastian nu cedează. Se simte dărâmat, extenuat, erodat, dar nu cedează. Își eliberează frustrările, dezamăgirile, temerile în jurnal, care capătă funcția soteriologică în viața scriitorului. Se alimentează cu evadările în natură, mai ales la munte, unde se simte din nou întinerit și energizat schiind, se îndulcește aproape obsesiv cu un Mozart, Beethoven și mai ales Bach, (va scrie o perioadă și cronici muzicale pentru redacția L'Independence Roumaine) savurează abandonarea în brațele calde ale femeilor și vede aproape orice situație prin ochiul creatorului, astfel că totul pentru Sebastian pulsează ca potențială idee de operă literară. Acestea sunt narcoticele de care Sebastian e dependent, morfina care-l ajută să estompeze loviturile primite cu atât mai mult cu cât este un evreu intelectual în zorii ascensiunii unui antisemitism legalizat. Ba mai mult, în dese rânduri refuză chiar să se recunoască victimă, nealegând calea cea mai facilă spre salvare (o posibilă fugă în străinătate) ci-și destinul încercat.

Visător dar nu neapărat idealist (ca un Camil sau Eliade) își enunță în dese rânduri pretențiile aparent simple pentru o viață fericită: **o casă curată departe de oraș, multă muzică, cărți și o fată dragăstoasă lângă care el să scrie și să citească câte zile o avea**. Nu e convins nici de faimă, nici de puterea politică, nici de influență. Se recunoaște o fire naivă, deseori fragil, cochet, libertin, fără să se ascundă sub snobisme elitiste. În dese rânduri jurnalul ne redă aceste consemnări sincere și directe, parcă povestite la oboseală unui bun prieten: *"după cum vezi, n-am plecat. Voi putea pleca mâine? Nu știu"*.

Avid cititor al literaturii confesionale (Jurnalul Katherinei Mansfield, Jurnalul unui om dezamăgit- tragicul jurnal al tânărului Wilhelm Nero Pilate Barbelion, Jurnalul lui Stendhal, Jurnalul lui A. Gide) dar în special al scriitorului francez Jules Renard (cu care se întâlnește și în vise), Sebastian notează **dese momente de introspecție**, momente în care se ia la trântă cu sine, se mustră pentru propriile slăbiciuni eliberându-și parcă frustrările. Impresionat de jurnalul acestuia, nota: *„Jules Renard este sinceritatea însăși. Jurnalul lui consemnează, fără ipocrizie, tot ceea ce o conștiință de om poate cunoaște de-a lungul unei vieți care nu e întotdeauna făcută din eroisme. El ne dezarmează prin curajul confesiunii. Puțini oameni au luat vreodată condeiul în mână pentru a fi atât de necruțători cu ei înșiși. (...) El are curajul vanităților lui, curajul invidiilor lui, curajul lașităților lui. Le mărturisește direct, fără a se scuza, cu un fel de cruzime ironică, pe care numai copiii o au.”*

Din însemnările despre electrizantul profesor de filosofie **Nae Ionescu**, cel ce a influențat pozitiv și negativ atâtea minți ilustre ale vremii (Eliade, Cioran, Noica, Mircea Vulcănescu...) reiese un Sebastian care **l-a privit cu admirație și revoltă totodată**. *„Ce m-a deprimat puțin la Nae a fost tonul cu care povestea totul. Combinard, șmecher, teribil. (...) Hotărât, îl prefer la sala de curs.”*¹ Deși prestațiile acestuia la sala de curs urmau curând să fie îmbibate și acestea de propaganda ideologică legionară. Cu toate acestea, Sebastian nu-i poate întoarce spatele, văzându-l ca *„cel mai interesant și complex om pe care l-am întâlnit.”* Chiar dacă la moartea acestuia consemnează sec *„15 martie 1940. A murit Nae Ionescu.”*² Atât. Ca în ziua următoare să consemneze un acces de plâns, întristat în casa fostului prieten: *„Plâns nervos, imposibil de stăpânit, ieri dimineață intrând în casa lui Nae Ionescu, două ore după ce a murit. Se duce cu el o întreagă perioadă din viața mea, acum-acum de abea- definitiv închisă. Ce soartă stranie a avut omul ăsta extraordinar, care moare neîmplinit, nerealizat, învins și- dacă nu mi-ar fi prea greu s-o spun (șu îi e) ratat. Mi-e atât de drag tocmai pentru că a avut atât de puțin noroc. (...) Nae Ionescu moare la 49 de ani, neluat în serios, înfrant.”*

Din însemnările amoroase, care ocupă un loc consistent în jurnal, mai ales până la începerea războiului, **reiese un Sebastian mereu amorezat**, frecventând lumea actrițelor, din care se va evidenția relația încâlcită cu foarte iubitoarea de relații, actrița Leny Caler sau pictorița Zoe Ricci (are o relație cel puțin de prietenie și cu Cella Serghi, Seni la acea vreme). Nu în puține rânduri Sebastian se mustră pentru naivitatea și sensibilitatea lui în dragoste, recunoscându-și vocația de a-și complica singur existența: *„Ce stupide preocupări, cât de copilăroase mai ales că știu tot ce e inutil în jocul ăsta, pre vechi, prea cunoscut, prea uniform.,”* sau *„M-am lăsat ca un dobitoc prins într-o poveste care știam de la început că nu duce nicăieri. Iată-mă amorezat, gelos pe toți bărbații cu care s-a culcat, preocupat la fiecare moment de ce face, sau de ce ar putea să facă, fericit când surâde, nenorocit când e prea veselă, tremurând când îi aud glasul la telefon. (...) Toate astea iau forme de un sentimentalism comic, licean, adolescent.”*³ Viața amoroasă a scriitorului este într-adevăr încâlcită: *„Ca și cum Leni și Zoe n-ar fi fost de ajuns pentru a-*

¹ Mihail Sebastian, Jurnal, pref. și note de Leon Volovici, Ed. Humanitas, București, 2021, p. 21

² Idem, p. 266

³ Idem, p. 27

*mi complica viața, iat-o acum și pe Alice Theodorean. (...) Ziua de ieri a fost în privința asta de-a dreptul stupidă. La prânz a fost Zoe. Seara a venit Leni, iar seara de tot, m-am dus eu la Al. Theodorean. (...) Mă las destrămat de atâtea ridicule povești care nu duce niciuna nicăieri...”*⁴ Jurnalul amoroș din jurnalul mare, abundă de consemnări, și nu de puține ori confesorul vorbește cât se poate de liber, întocmai cum ar trebui să fie scrisul într-un jurnal.

Unul din narcoticele sale preferate, după cum însuși Sebastian și-l recunoaște, este **muzica**. Zeci de pagini despre audiții la radio sau în săli de concerte sunt dedicate muzicii clasice (îl și menționează pe Enescu la un moment dat văzându-l la terminarea unui concert) însemnări făcute de mâna unui cunoscător al muzicii, care încheie de multe ori pagini ale unor evenimente tragice. De altfel jurnalul e deschis cu o însemnare muzicală: *„Radioul e deschis la Praga. Am ascultat un concert în G-dur de J. S. Bach, pentru trompetă, oboi, cembal și orchestră. (...) Sunt în plin Bach. Pe urmă un concert pentru pian și orchestră de Mozart.”*

O parte distinctă a jurnalului ar putea reprezenta în sine un **jurnalul de schi și al contemplării naturii**. (de altfel acțiunea din Accidentul se petrece în marea lui majoritate în jurul schiatului). Are o mare sensibilitate în fața energiei naturii, care de multe ori e singura motivație ce îl împinge să își îndeplinească sarcinile: gândul unei vacanțe energizante la Predeal, Balcic, Sinaia. Deși doar la 30 de ani întâlnește delectarea pe schiuri, activitatea va reprezenta pentru el o nouă escapadă din lupta surdă pe care o duce cu propriile-i nemulțumiri, deloc puține. Schiind, se simte revigorat ca un copil, reîntinerit și în sfârșit bucuros. *”Prima mea lecție de schi. N-aș fi crezut că merge atât de ușor. (...) Ce dimineată fericită! Viața mai are unele lucruri să îmi spună.”*

Din **jurnalul de creație** iese la suprafață lupta pe care o duce scriitorul cu încheierea operei începute. Deși cu un ochi creator mereu deschis, vede potențiale scenarii și idei de roman sau piese de teatru peste tot, modul în care avansează cu opera începută este însă oscilant. Din jurnal aflăm că este un scriitor foarte sensibil la mediul în care scrie, cele mai propice momente pentru a-și elibera creația fiind pentru el evadările în natură, în special la munte. Odată ieșit din mediul monden, asfixiant bucureștean, muza redevine prietenă cu scriitorul. Dar și aici, departe de zumzetul și grijile orașului, scrisul oscilează. Când are perioade fluvii de scris, când simte că trebuie să stoarcă cuvintele pentru a umple câteva pagini cu ideile demult vizualizate. Șterge, corectează, revine asupra frazelor: *„Condeii mei sunt plini de obstacole, plini de scrupule, plini de ezitări.”*⁵ În lupta cu scrisul principala armă îi este de obicei perseverența. Se așază la masa de scris de unde nu se ridică nici 8 ore. Dar și aceste perioade de perseverență sunt destul de fluctuante, iar restul sarcinilor care-l solicită i se par extenuante și sperie, alungă muza. Se simte blocat în postul său de avocat pentru care simte că nu are vocație, *„Ieri la tribunal, nemâncat, amețit de foame, de tensiune nervoasă, ... Am pledat frumos și am pierdut. Sunt un vorbitor bun-dar nu voi fi niciodată un avocat bun. (...) Aș putea fi un conferențiar, dar nu avocat.”* Alteori se simte hotărât să rămână doar ca avocat și să

⁴ Idem, p. 186

⁵ Idem, p. 105

încheie restul socotelilor. Nici experiența de profesor de liceu nu-l entuziasmează: „În genere experiența mea de profesor e neinteresantă. Nici elevii mei, nici colegii mei nu m-au învățat nimic nou” simțind ridicolă pretențiozitatea cu care unii colegi își predau materia în timp ce în jurul lor e stare de război, câți dintre elevii din fața lor au fost despărțiți azi-noapte de familiile lor în deportări...? Cu toate acestea, deși se declară descurajat, deprimat, după ce se muștră pentru temperamentul său sensibil, nu-și poate controla mintea să fugă după noi idei de proiecte literare pe care să le înceapă pe loc, cel puțin mental. Începe simultan 3-4 proiecte pe care și datorită conjuncturii (lipsa de bani, de timp, starea de război, măsurile antisemite) le târăgănează, acestea continuând totuși să-l obsedeze. Pentru alte proiecte promițătoare nu a mai fost însă timp din păcate, cum ar fi o istorie a romanului românesc, un studiu despre Shakespeare, unul despre Balzac, o cronică detaliată a anilor de război...

Deși savurează literatura confesională, **are dese momente în care simte că a ține un jurnal este pierdere de timp**, consemnările neputând să facă dreptate realității pe care are pretenția de a o înregistra: „Jurnalul ăsta nu-mi servește la mare lucru. Îl recitesc uneori și mă dezolează lipsa lui de sunet adânc. Lucruri consemnate emoție, cenușiu, inexpressiv. Nu se vede nicăieri că-l scrie un om care merge zi de zi, ceas de ceas cu gândul morții lângă el, în el. Mi-e frică de mine însumi. Fug de mine. Mă evit. Prefer să întorc capul, să schimb vorba. Niciodată n-am fost mai bătrân, mai tern, mai fără elan, mai fără tinerețe. Coarde sparte, gesturi inutile, cuvinte șterse.” sau „Jurnalul ăsta devine absurd. O proastă obișnuință, nimic mai mult. Războiul trece prin mine, prin toată viața mea, prin tot ce iubesc, sau cred sau încerc să sper, și din toată măcinarea asta cumplită eu consemnez aici, ce?”⁶ După care își continuă totuși însemnările, descărcându-se ca unui camarad: „După cum vezi, n-am plecat. Voi putea pleca mâine? Nu știu”. În dese rânduri ia pauze de la însemnări, explicate poate și prin tendința depresivă: „Nu știu de ce n-am mai scris de atâta vreme aici. Sila de a mă opri cu atenție asupra mea...” Alteori căderea e și mai adâncă, definindu-se ca un om eșuat, se vede caracterizat de acel mereu almost, care simte că a făcut diferența dintre succes și el: „Look in my face; my name is Might-have-been” „**Mă prefac că trăiesc- dar nu trăiesc. Zac.**”

Așadar primii ani ai jurnalului, deși încărcăți de tristețea îndepărtării de prieteni datorită alunecării acestora spre o ideologie prin care mai direct, mai indirect, pe el îl exclude, jurnalul este mai puțin tragic totuși decât ce va urma. Are puterea chiar să vadă cu amărăciune în aceste îndepărtări și pierderi, deși triste, o ocazie de întărire a caracterului. Sau cel puțin așa își declară sieși că ar putea privi situația. Însă nu el, altcineva, cineva mai puternic: „În condiții normale de viață, ceea ce mi s-a întâmplat mie în ultimii 3-4 ani ar trebui să fie, nu zic îmbucurător, dar nici un caz catastrofal. Grav, desigur. Dar tocmai prin gravitate util. A pierde o situație – Cuvântul: un om față de care mă simțeam responsabil - Nae Ionescu: o serie de prieteni - Ghiță Racoveanu, Haig, Marietta, Lilly, Nina și în sfârșit, prietenul cel dintâi și cel din urmă, Mircea - a pierde totul, absolut totul, poate fi la 30 de ani nu un dezastru, ci o experiență de maturitate. Nu ar trebui să-i fiu recunoscător vieții că face gol în jurul meu, că-mi ia, îmi retrage toate

⁶ Idem, p. 538

obișnuințele și comoditățile pe care cu timpul le acumulasem și mă pune din nou în fața începutului, dar nu cu înconștiența de la 20 ele ani, ci cu luciditatea de la 30? Nu ar trebui să înțeleg că termin o etapă (dar o termin total, definitiv) și încep alta care mă duce spre alți oameni, spre alte afecțiuni, spre altă iubire poate și poate spre o nouă singurătate? Ba da. ba da - dar pentru ca să fie astfel mai lipsește ceva, singurul lucru într-adevăr fără de scăpare în destinul meu.”⁷

Primii ani abundă de însemnări despre amoruri încâlcite, vacanțele savurate și trânta cu propriile sensibilități. Începând cu anii 39-40 însă, jurnalul ia o turnură spre tragic, consemnările din **jurnalul anilor de război** anunțând tragedia posibilă în orice moment.

Mereu cu gândul la soarta familiei, scriitorul consemnează în Jurnalul anilor de război, pe lângă iadul stării de război, (tensiune neîntreruptă, bombardamente-marele bombardament al Bucureștiului din '43, raiduri aeriene de zi, de noapte, fiorul morții în fiecare por) atmosfera antisemită a vremii, în care intelectualul evreu este umilit, dezumanizat. Prins în valul antisemit, Sebastian se simte din ce în ce mai însingurat cu atât mai mult cu cât majoritatea elitei intelectuale din care și el face parte, este părtașă rinocerizării. Valul se transformă într-o veritabilă menghină odată cu instaurarea guvernului Antonescu. Sebastian consemnează cu groază măsurile menite să transforme evreul din om în obiect: gazetarilor evrei li se ia permisul și dreptul de semnătură, permisul de tren, prețurile alimentelor, chirile sunt diferențiate, mai scumpe pentru evrei decât pentru creștini, trebuie să predea până și bicicletele, obligați la muncă în folosul comunității, valuri de deportări în toiul nopții, măcelul de la Iași, cel mai mare pogrom din istoria României unde sunt exterminați în jur de 200.000 de evrei. Sub aceste auspicii sufocante, din însemnările scriitorului de la Dunăre reies trăsături incriminante ale elitei românești, printre care prietenii Nae Ionescu, Camil Petrescu sau Mircea Eliade, primii doi fiind descriși ca susținători fervenți ai lui Hitler. Atins de avântul legionar reiese descris și Cioran, iar printre puținele figuri nerinocerizate îl menționează pe Eugen Ionescu.

Dezamăgit și descurajat, Sebastian se luptă nu doar cu rezistența în fața umilințelor legiferate, ci și cu tentația de a încheia prietenii cu Eliade, Camil, Nae, tentații cărora totuși le rezistă: *„Îl voi pierde pe Mircea pentru atâta lucru? Pot uita tot ce este excepțional în el, generozitatea lui, puterea lui de viață, omenia lui, dragostea lui, tot ce e tânăr, copilăros, sincer în el? Nu știu. Simt între noi tăceri jenante, care ascund numai pe jumătate explicațiile de care fugim, fiindcă le simțim probabil fiecare, și acumulez mereu deziluzii. Voi face tot ce e posibil ca să-l păstrez totuși.”* De altfel, Sebastian rămâne legat de prieteni indiferent de situație, manifestându-și îngrijorarea când după asasinarea din septembrie 39 a lui Armand Călinescu, urmează o vânătoare națională de legionari: *„Ce s-o fi întâmplat oare cu Nae? Rosetti a întrebat și i s-a spus că e dispărut de două zile. Dispărut? Ce înseamnă? Fugit? Dus în altă parte și închis? Împușcat? Am telefonat la*

⁷ Idem, p. 132

Mircea îngrijorat de soarta lui. Mi-a răspuns chiar el la telefon și i-am vorbit despre corectarea unui articol al lui pentru Revistă. Dar ce voiam să aflu, aflu: trăiește.”⁸

Măhnirea îi e îndreptățită când în jurul său prietenii intelectuali alunecă atât de ușor spre valul antisemit, nici măcar sfiindu-se să-și justifice crezurile în preajma lui. Dintr-o conversație cu Camil: „- E regretabil dragă, dar tot ovreii poartă toată răspunderea. – De ce, Camil? -Pentru că sunt prea mulți.” Fin observator al firii umane, surprinde trăsăturile persoanelor din jurul său pe care le redă apoi cu dexteritate în scris. Un astfel de exemplu îl oferă descrierea accentelor megalomane ale lui Camil Petrescu, (confirmate și de Cella Serghi în volumul său memorialistic) care se vede având toate răspunsurile, deplângându-i pe francezi și englezi că nu au și ei un Camil. Sebastian redă câteva din celebrele accese declamative ale bunului său prieten de altfel, pe care le numește **camilisme**: „Dragă, sunt cel mai mare actor pe care l-a avut lumea de la Garrick. (...) Eu, pe lângă vocea intensă, am o colosală putere de expresie.” sau „ E comic să se vorbească despre Eminescu ca poet filozofic. De fapt singurul poet filozofic sunt eu!”

Prietenia cu marele bolnav al literaturii române **Max Blecher**, creează o impresie puternică asupra sensibilului Sebastian. Îi poartă o adâncă venerație omului care își duce secundă de secundă existența în durere. După ce iese de la o vizită acasă la romancier, notează: „Duminică și luni la Roman. Am plecat de acolo copleșit, uzat. Aveam impresia că nu voi putea reîntra în viață. Totul mi se părea inutil, absurd. (...)Voi mai avea vreodată curajul să mă vait de ceva? Voi mai avea nerușinarea să am capricii, indispoziții, enervări? El trăiește în intimitate cu moartea. Nu cu o moarte abstractă, nebuloasă, cu termen lung. E moartea lui, precisă, definită, cunoscută cu detalii, ca un obiect. Ce îi dă curaj să trăiască? Ce îl susține? Nu e nici măcar disperat. Nu înțeleg, mărturisesc că nu înțeleg. De câteva ori aș fi izbucnit în plâns privindu-l. Noaptea l-am auzit gemând din odaia lui, țipând și am simțit că mai e cineva în casă, afară de noi, cineva care era moartea, destinul- nu știu cine. Am plecat de acolo răvășit, amețit.”⁹ Ca următoarea consemnare a jurnalului să scoată la iveală un moment de lamentare amoroasă: „Încep să sufăr iar din lipsa Leniei. Două săptămâni am ținut bine. Dar simt, zi de zi, cum cedez nostalgiei de a o vedea. Dau târcoale telefonului, mă culc cu gândul la ea, o visez, mă scol cu gândul la ea. E stupid, știu că e stupid-n-am decât să recitesc jurnalul ăsta, pentru a vedea cât e de stupid.” Dar acesta e Sebastian, oscilant, melancolic, cu voluptatea lamentației.

Jurnalul lui Sebastian reprezintă fără îndoială o operă literară în sine, atât prin calitatea documentară a uneia dintre cele mai negre perioade ale umanității, cât și prin cea a scriiturii.

”Triste, triste timpuri. Ce val de trivialitate, în care se îneacă toți, din ipocrizie, din lașitate, din interes. Va veni o zi în care se va putea vorbi deschis despre aceste zile negre? Sunt convins, sunt absolut convins. As vrea să mai fiu atunci de față.” Și da, a venit ziua așteptată de Sebastian. Din păcate nu a mai fost de față. La nici 38 de ani împliniți, moare într-un accident straniu, strivit de un camion...în timp ce se îndrepta spre Universitate

⁸ Idem, p. 233

⁹ Idem, p. 85

unde urma să țină cursul despre Balzac. Apucă totuși imensa bucurie de a vedea războiul pierdut de fasciști.

Într-un mod ironic, s-ar putea spune că jurnalul are **ciclicitate**. Dacă primele însemnări îl deschid cu narcoticul lui Sebastian, muzica, acesta se încheie cu ultimele însemnări despre celălalt medicament al scriitorului, muntele.

Bibliografie operă

Sebastian, Mihail, *De două mii de ani...*, prefată de Nae Ionescu, studiu introductiv, fișă bibliografică și referințe critice de Lucian Pricop, Ed. Catrex, București, 2019

Sebastian, Mihail, *Jurnal*, prefată și note de Leon Volovici, Ed. Humanitas, București, 2021

Serghi, Cella, *Pe firul de păianjen al memoriei*, Ed. Polirom, București, 2018

Bibliografia critică

Glodeanu, Gheorghe, *Narcis și oglinda fermecată - Metamorfozele jurnalului intim în literatura română*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2002

Pîrvan-Jenaru, Dana, *Sebastian și lumea lui*, Ed. Art, București, 2013

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. III, *Diarismul românesc*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2005

Ștefănescu, Cornelia, *Mihail Sebastian*, Ed. Tineretului, București, 1968

THE TIME. PHILOSOPHICAL HERMENEUTICS, THEOLOGICAL REFLECTION AND LITURGICAL EXPERIENCE PART ONE

Gherasim SOCA,
PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași,

*Abstract: This communicate signs up on the line of an interdisciplinary approach, which is to be taken as an demarche within the realm of theological liturgy and of philosophical thinking concerning the subject of time itself. The research seeks the critical approach of philosophical thinking concerning time as a class, which appertains existence itself, by also taking into consideration the reference of many authors, such as Martin Heidegger – alongside his notable work *Sein und Zeit* (Being and Time), in which it is originally approached the subject of phenomenology –, Henri Bergson, etc., capitalizing, all together, the recent researches regarding the idea of time and the experience of time.*

We will later approach the idea of how time is seen by the orthodox theology, especially from Father Dumitru Stăniloae position in his theological studies focused on the liturgical time, also by the most important spiritual figures that belonged in the contemporary orthodoxy. For theology and for liturgical experience, time cannot be seen self-depended from eternity. Eternity itself allows the existence of time, by also giving it value and meaning. Only the eschatological perception offers value to the ordinary time. From the liturgical and philosophical points of view, the relationship between time and eternity, and the possible meeting between them, it is what we wish to put forward via this communicate. Inside of liturgical experience, God conveys the soul-destroying time into a linear one, which is an eschatological destination. Moreover, this destination is present, updated and foretasted in the relationship with God, through particular praying but also through liturgical prayer. This is the concrete quote from Saint Maximus the Confessor, which states that everything that is created is catechized after the Cross. Even time itself is traversed by the Cross because through it we ascend to “a new paradise and new land”, but, simultaneously, that reality already exists within God Himself, like a crack from above and within the eternal life.

Keywords: death, eternity, liturgical time, philosophy, time.

Viața omului se desfășoară în timp și este într-o continuă schimbare, așa cum este și timpul. Care este sensul și scopul acestei mișcări? Acest lucru a preocupat cugetarea umană dintru început. Căci ce este timpul? „Dacă nu-mi pune nimeni această întrebare, atunci știu ce este timpul. Dar dacă aș vrea să-l lămuresc pe cel care întreabă, nu mai știu”¹.

Pentru lucrarea de față ne vom limita la reflecția filosofică și teologică modernă și la modul cum este trăit timpul în spațiul liturgic. De ce ne interesează cugetarea filosofică asupra timpului? Pe de o parte pentru că ea se înscrie într-un șir lung care i-a îmbogățit treptat conținutul, dezvăluind strădania omului de a se raporta cât mai folositor la viață; pe de altă parte pentru că filosofia influențează, într-un mod adiacent

¹ Sfântul Augustin, *Confesiuni* (București: Humanitas, 2018), XI, 14.

teologiei, raportarea omului la viață². Ceea ce urmărim prin acest demers este observarea unor posibile punți de convergență între teologie, și implicit experiența liturgică, și filozofie³. Cu alte cuvinte, poate omul trăi în două timpuri deodată, cel liturgic și cel cotidian?

O incursiune în Grecia antică⁴

Pentru început, este indispensabil a face o scurtă incursiune în gândirea greacă antică, izvorul de inspirație pentru filosofia modernă occidentală, cel puțin. Pentru greci, timpul era de neînchipuit fără raportarea sa la eternitate, înțeleasă ca o durată continuă, fără sfârșit, activitatea veșnică a zeilor nemuritori⁵. Prezentul sau clipa erau gândite drept imagine a eternității. Pe de altă parte, timpul, ordonează cosmosul, este însăși mișcarea sferei cerești și scurgere sau schimbare a vremii în care se revelează știința ascunsă a lucrurilor⁶.

Platon este primul care sintetizează într-un sistem filosofic propriu gândirea celor dinaintea sa. Realitatea trebuie căutată numai în ceea ce este neschimbător și veșnic. Timpul este „o copie veșnică” (Εἰκὼν αἰώνιος)⁷ a eternității statornice, care trece astfel drept model. Departe de a fi un aspect negativ al lumii materiale sau un principiu al degradării, timpul ordonează lumea după modelul ei veșnic și imaterial, materia și timpul fiind o desfășurare a eternului divin și o expresie a bunătății acestuia. Marea diferență dintre cele două realități este mișcarea (timpul) și nemișcarea (eternitatea). Eternitatea este „statornică în unitatea sa”⁸. Așadar, pentru Platon, rolul esențial al timpului este de a fi o imagine și, deci, de a face universul o imitație a naturii desăvârșite care se găsește în eternitate⁹, și a-l conduce către acea desăvârșire.

Pentru Aristotel, timpul este neîntrerupt, dar are o cauză primă în afara universului (Primul Motor) care îi conferă o mișcare circulară, adică veșnică¹⁰. El

² „Atitudinea față de timp reflectă atitudinea față de sensul vieții.” - John A. Melloh, “Theology of Liturgical Time,” în *The New dictionary of sacramental worship*, ed. Peter E. Fink (Minnesota: The Liturgical Press, 1990), 734.

³ Pentru o aprofundare a temei, recomandăm câteva lucrări în acest sens: James Barr, *Biblical words for time*, 2nd ed., Studies in Biblical Theology (Eugene: Wipf and Stock Publishers, 1969); William Lane Craig, *Time and Eternity: Exploring God's Relationship to Time* (Crossway Books, 2001); Gregory E. Ganssle and Paul Helm, *God & time. Four views* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2001); Brian Leftow, *Time and eternity* (London: Cornell University Press, 1991); Alan G. Padgett, *God, eternity, and the nature of time* (Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2000); Nelson Pike, *God and timelessness* (Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2002).

⁴ Despre valoarea noțiunii de timp în filosofie, știință și în teologia patristică răsăriteană v. Gheorghe Anghelescu, *Timp și dincolo de timp. Considerații din antropologia patristică clasică răsăriteană* (București: Universității București, 1997), 162 sq., mai ales cap. 6.2, ca o sinteză.

⁵ În Grecia antică presocratică, conceptul de eternitate are un conținut pe de o parte cosmologic, pe de alta ontologic. Cfr. Veronica Anton, *Timp și eternitate în filosofia greacă și în gândirea patristică* (Iași: Doxologia, 2018), 28–32.

⁶ Ibid., 32–35.

⁷ Platon, *Timaios*, Opere VII, trad.: Cătălin Partenie (București: Editura Științifică, 1993), 37d, p. 150; Grecii antici folosesc în special termenii αἰών, αἰδίοος, αἰεί pentru a se referi la eternitate, și χρόνος pentru a se referi la timp. Pentru întreaga discuție asupra naturii timpului și a eternității, precum și a relației dintre ele, v. Anton, *Timp și eternitate...*, 26–275.

⁸ Platon, *Timaios*, 37d, p. 150.

⁹ John F. Callahan, *Four Views of Time in Ancient Philosophy* (London: Harvard University Press, 1948), 25–26.

¹⁰ „Este necesar ca ceea-ce-este să se schimbe. Or, schimbarea se face dintr-o stare într-altă stare... există ceva care mișcă tot timpul lucrurile mișcătoare, iar primul Mișcător este, el însuși, nemișcat” - Aristotel, *Metafizica*,

vorbește, așadar, de un timp infinit¹¹. Mișcarea permanentă a cerului de-a lungul acestui timp infinit este expresia materială a perfecțiunii cauzei prime. Dar în același timp, infinitul nu poate fi actualizat de lucrurile sensibile¹². În experiența cotidiană, timpul este interpretat ca o succesiune de clipe discontinue. Înaintea oricărei clipe și după ea amenință neființa. Însă conștiința, care trăiește în mod propriu prezentul, nu se poate împăca unei atare situații, căci trecutul și viitorul contribuie deopotrivă la constituirea prezentului. De aceea, numai prezența conștiinței, a ego-ului face experiența sa și a lumii în timp și asigură astfel continuitatea trăită a timpului. Conștiința angajează la un „act de prezență”¹³, act prin care se organizează întreaga experiență și existență în orizontul timpului.

Neoplatonismul, reprezentat în special prin Plotin, regândește sensul și natura timpului printr-o constructivă critică. Pentru a răspunde la întrebarea „Cum este posibil să ne apropiem de eternitate de vreme ce existăm în timp?”, trebuie mai întâi lămurit sensul și ființa timpului. Fiind o imagine a eternității, timpul nu poate fi cunoscut plecând de la sine însuși, ci de la cel care îl percepe. Iar acesta este sufletul. Timpul și lumea sensibilă există doar datorită sufletului și în suflet¹⁴. Dacă timpul este mișcare, aceasta este în realitate mișcarea sufletului. Plotin nu identifică timpul cu mișcarea, căci mișcarea poate înceta, nu și timpul. „Locul timpului este sufletul”¹⁵. Numai oamenii, ființe trăitoare în timp, pot intra în contact cu eternitatea prin gândire, datorită prezenței tainice a Unului în noi. Teoria neoplatonică a căderii sufletelor din unitatea divină a Unului¹⁶ a dus și la considerarea timpului ca o cădere din eternitate, ieșirea din unitatea și liniștea gândirii către dinamismul mișcării. Sufletul și timpul sunt rezultatul căderii din unitatea originară și, astfel, o diminuare a ființei. Modul propriu de existență a timpului este viitorul, deși el îmbrățișează și trecutul și prezentul. Numai viitorul îi este autentic, pentru că ființa temporală vrea „să dobândească mereu ceva în plus în ființare”¹⁷, spre deosebire de ființa eternă care este prezență pură, nemișcare, principiu al timpului¹⁸. Revenirea sufletului în unitatea originară se face prin întoarcerea spre

trad., pref. și note: Andrei Cornea (București: Humanitas, ²2007), 1012b, p. 183. „Primul motor este unic și ca specie, și ca număr, fiind el imobil. Iar ceea ce este pus în mișcare /de el/ se mișcă veșnic și continuu” (1074a, p. 455). În acest prim Mișcător se stinge contradicția dintre mișcare și repaus.

¹¹ „Dar Primul motor cauzează o mișcare veșnică și o cauzează de-a lungul unui timp infinit” (But the first mover causes a motion that is eternal and causes it during an infinite time, *cfr.* trad. R. P. Hardie, R. K. Gaye, Aristotel, „Physics,” în *The Complete Works of Aristotle*, ed. J. Barnes (Princeton: Princeton University Press, 1991), 267b.24-25; rom: Aristotel, *Fizica*, trad.: N.I. Barbu (București: Editura Științifică, 1996), 228; Primul este „veșnic mișcător” - Aristotel, *Metafizica*, 1050b, p. 348; „Mișcarea este continuă, așa cum este și timpul. Iar timpul este ori același lucru /cu mișcarea/, ori o proprietate a mișcării” (1071b, p. 442).

¹² „...tratăm infinitul ca pe ceva de nestrăbătut... Iar că infinitul nu poate exista în actualizare este limpede... nu există infinit /actualizat/ în lucrurile senzoriale”. - Aristotel, *Metafizica*, 1066b, pp. 419-420.

¹³ Jean-Yves Lacoste, *Timpul. O fenomenologie teologică*, trad.: Maria-Cornelia Ică, jr. (Sibiu: Deisis, 2005), 13.

¹⁴ Callahan, *Four Views of Time...*, 135.

¹⁵ Anton, *Timp și eternitate...*, 235.

¹⁶ Din cauza dorinței de a fi stăpâni pe sine: „existând însă o natură activă și doritoare să domnească peste sine, să-și aparțină, și care a ales să caute ceea ce excedează prezentul, ea s-a urnit din loc, și /atunci/ s-a urnit și el” - Plotin, *Despre eternitate și timp*, Opere III, trad.: Andrei Cornea (București: Humanitas, 2009), 262.

¹⁷ *Ibid.*, 263. Timpul este definit ca „viața sufletului aflat în mișcare de trecere de la o viață /individuală/ la o alta”

¹⁸ „Ceea ce *apropie* timpul de eternitate are la bază faptul că eternitatea este principiul timpului. Eternitatea este totalitate absolută. Ceea ce *diferențiază* eternitatea și timpul consistă în faptul că timpul, după ce a ieșit din

sine¹⁹, prin traversarea lumii Ideilor către fundamentul său a-temporal. Acest act de reîntoarcere la Principiu reprezintă o de-temporalizare a sufletului, astfel încât timpul devine mediul care pune în mișcare reflecția filosofică. În acest mediu, sufletul se află la granița eternului, mediind prezența eternului în temporal și transfigurarea temporalului în etern. Ca trăsături distinctive ale acestei experiențe, amintim: sentimentul atemporalității, experiența unirii cu Unul, pierderea sinelui în acea unire. Datorită faptului că Unul este a-temporal, unirea cu el, prin intelect (νοῦς), reprezintă o eliberare de timp. Intelectul însuși este a-temporal, ca o pecete rămasă în urma căderii, așa încât o parte din suflet nu e trasă niciodată în jos, ci rămâne în lumea inteligibilă. Aceasta se actualizează prin lucrarea voinței, căci numai urmând această perspectivă noi devenim *intelect*²⁰. Plotin s-a confruntat cu cele două viziuni temporale – timpul ciclic și cel mitic. Ambele i s-au părut insuficiente pentru că nu conduc către începutul absolut, ci anulează numai câte una dintre aspectele timpului: fie *irreversibilitatea* (timpul ciclic, în care totul reîncepe), fie *succesiunea* (timpul mitic, prin artificii de reîntoarcere compensatoare). Prin mistică sa, Plotin a combinat timpul ciclic cu cel temporal, făurind conceptul *mișcării imobile*²¹, timpul a-temporal care combină timpul cu eternitatea²². Dar în fața acestei realități, și ca urmare a teoriei căderii sufletelor și a materiei din Ființa primă, depășirea de sine în sens neoplatonic, care implică memoria, conștiința și timpul, înseamnă depășirea acestora, sufletul neavând în față decât aneantizarea. Cu cât mai mult avansează și se ridică deasupra lumii, a timpului și chiar a virtuților, cu atât el este mai sigur și mai singur²³. Ca o anticipare a ceea ce vom spune despre viziunea creștină asupra relației temporalității cu eternitatea, precizăm că Fericitul Augustin, în acord cu întreaga gândire patristică, arată că Dumnezeu are și este Viață, nu o perfecțiune statică.²⁴ Iar această Viață înseamnă relație personală. Acțiunile temporale, mai ales viața lăuntrică a omului precum cunoașterea și iubirea, sunt răsfrângeri ale activității veșnice a lui Dumnezeu.

Ca o primă concluzie, timpul ciclic imaginat de filosofia greacă, urmare a convingerii că timpul este o stare a căderii, o existență diminuată, lăsa impresia păstrării

principiu, poate imita unitatea și totalitatea eternității doar în succesiune, din momentul generării sale fiind numai o imagine. Ambele însă sunt viață” - Anton, *Timp și eternitate*..., 242.

¹⁹ Transcendența la Plotin nu înseamnă extaz, exterioritate, depășire de sine, ci revenire regeneratoare în sine, către punctul de plecare original și ineputabil. Acestei reveniri în sine i s-ar potrivi mai bine termenul de „enstază,” reflecție integrală asupra sinelui, cfr. Jean Trouillard, “Raison et mystique chez Plotin,” *Revue des Études Augustiniennes et Patristiques* 20, 1-2 (1974): 5.

²⁰ Plotin consideră că unirea cu Unul nu mai este nici măcar gândire. Vezi în acest sens: Pierre Hadot, *Exerciții spirituale și filosofie antică*, trad.: Constantin Jinga (Arad: Sfântul Nectarie, 2015), cap: „Apofatism și teologie negativă,” pp. 277-294.

²¹ Pe când la Plotin această mișcare imobilă este impersonală, la Sfântul Maxim Mărturisitorul (și pentru întreaga gândire și experiență creștină), în spatele ei stă o Ființă Personală care asigură noutatea și progresul nesfârșit în cunoaștere.

²² Jean Guitton, *Le temps et l'éternité chez Plotin et Saint Augustin* (Paris: Boivin, 1933), 109 sq. La Plotin, persoana se pierde sau se dispersează în timp. Ea nu asimilează timpul.

²³ „Trebuie să existe o contrapondere de cealaltă parte, către binele suprem, care diminuează lucrurile corporale și le face rele, fiindcă s-a arătat clar că acest om este diferit de părțile sale exterioare” - Plotin, *Enneade I-II*, ediție bilingvă, trad. și comentarii: Vasile Rus, Liliana Peculea, Alexander Baumgarten, Gabriel Chindea (București: IRI, 2003), I.IV (46), 14, p. 169.

²⁴ Pentru prezentarea viziunii augustiniene privind relația dintre eternitatea lui Dumnezeu și timpul interiorității personale, a se vedea Anton, *Timp și eternitate*..., 276–386.

identității într-o lume în continuă mișcare și schimbare. Nu există progres continuu, ci numai reîntoarcere la unitatea și stabilitatea inițială. Totul se supune implacabil unui destin care nu aduce nicio noutate vieții. Acest mod de a privi lucrurile se datorează absenței unui punct de referință care poate orienta atât trecutul, cât și viitorul. Abia gândirea iudeo-creștină aduce o schimbare, prin viziunea liniară a timpului, care are un început și curge către o împlinire viitoare. Lumea și timpul sunt deodată, dar nu eterne. Ele prefigurează modul de existență veșnic. Dar evenimentul care dă consistență acestei viziuni este Întruparea lui Dumnezeu, a Mântuitorului Iisus Hristos, Care devine astfel un centru de referință²⁵ în funcție de care se judecă întreaga istorie a omenirii. Timpul personal (relația personală cu centrul reprezentat de Hristos) și timpul istoric (care implică toate persoanele care au traversat și traversează istoria) devin nu doar compatibile în viața creștină, ci pline de semnificații. Fiecare om este responsabil de acțiunile sale, căci orice acțiune influențează într-un fel istoria. Astfel, societatea ideală a devenit Biserica, locul de împreună viațuire a lui Dumnezeu cu oamenii, imaginată ca un organism viu în care fiecare membru este responsabil de întreg trupul. Acest model este propus întregii umanități, pentru că în definitiv, la apogeul istoriei și al timpului, întreaga lume este destinată să devină Biserică²⁶.

A fost nevoie de această scurtă incursiune în gândirea greacă antică pentru că filosofia modernă nu se poate dispensa de ea, la fel cum nu se poate dispensa nici de viziunea creștină revelată care a influențat și traiectoria ideilor.

Henri Bergson – timpul ca o curgere continuă

Începem cu Henri Bergson (1859–1941) pentru că el a fost filosoful cel mai cunoscut și mai influent dintre reprezentanții gândirii moderne. El afirmă prioritatea vieții spirituale, deși în general viziunea sa pare a tinde spre naturalism și panteism²⁷. Viața spirituală este văzută ca o curgere neconținută, și numai discontinuitatea atenției ne face să o vedem sub formă de stări sufletești bine definite²⁸. Timpul este esența adevărată a acestei curgeri²⁹. Ambele sunt durată. Nimic nu se pierde în această curgere, ci totul se conservă.

Ființa umană, singura capabilă de inteligență și intuiție la un loc, are capacitatea să caute viața în sine, „elanul vital” cum îl numește Bergson. Dar singură inteligența, prin ea însăși, nu o va găsi, iar intuiția nu o va căuta. Aici intervine rolul filosofiei care, spre deosebire de știință, trebuie să sesizeze oceanul de viață³⁰ către care aspirăm neîncetat

²⁵ Cfr. H.-C. Puech, „Gnosis and Time,” în *Man and Time. Papers from the Eranos Yearbooks*. 3, ed. J. Campbell (London: Routledge & Kegan Paul, 1958), 46–49.

²⁶ Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă* 2 (București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997), 137.

²⁷ Mgr. Albert Farges, *La philosophie de M. Bergson, Professeur au Collège de France Exposé & Critique* (Paris, 1912), 450, 462, 482.

²⁸ N. Bagdasar, Virgil Bogdan and C. Narly, *Antologie filosofică. Filosofi străini* (Universal Dalsi, 1995), 602.

²⁹ Henri Bergson, *Durée et simultanéité. A propos de la théorie d'Einstein* (Paris: Librairie Félix Alcan, 1922), 67.

³⁰ „Datoria filosofiei ar fi să examineze viul fără gând ascuns de folosire practică, desfășcându-se de formele și deprinderile curat intelectuale. Obiectul ei este să speculeze, adică să vadă.” - Henri Bergson, *Evoluția creatoare*, trad. și studiu introd.: Vasile Sporici (Iași: Institutul European, 1998), 188.

și din care ne luăm puterea de a trăi și a lucra³¹. Intuiția, pe care mizează foarte mult Bergson, este puterea care ne conduce în interiorul vieții printr-un act dezinteresat și conștient de el însuși³². Artistul este omul care mănuieste cel mai abil acest instrument, el reușind să transpună în opera sa ceea ce este dincolo de formă. Știința, dimpotrivă, cu cât pătrunde mai mult în adâncimile vieții, cu atât cunoștința și formele ei de exprimare devin mai simbolice³³. Aici, filosofia vine și suprapune adevărului științific o nouă cunoaștere, numită metafizică, prin care întreaga cunoaștere este înălțată la un alt nivel de înțelegere, în legătură indisolubilă și indispensabilă cu absolutul³⁴.

Întrebându-se asupra sensului verbului „a exista”, Bergson trage mai întâi concluziile cele mai evidente: noi trecem neconținut dintr-o stare în alta; se schimbă sentimente, senzații, reprezentări – toate acestea colorează existența rând pe rând. Dar schimbarea este mult mai radicală: „nu există efect, reprezentare sau act de voință care să nu se schimbe în orice moment; dacă o stare sufletească încetează de a varia, durata ei încetează de a mai curge”³⁵. Pe măsură de înaintăm în timp, starea noastră de suflet „se umflă” neconținut, asemenea unui bulgăre de zăpadă ce aleargă la vale. Ideea este că suntem într-o neconținută schimbare și că starea însăși este deja schimbare. Tranziția este continuă³⁶, iar timpul este „stofa” întregii vieți psihologice³⁷. Însă dacă am înțelege durata ca pe o simplă înlocuire a unui moment cu alt moment, atunci nu ar mai putea vorbi de prelungirea trecutului în prezent, ceea ce ar fi irealist. Trecutul se conservă și crește fără încetare în fiecare moment al timpului, influențând conștient sau inconștient prezentul. Astfel, „durata este progresul continuu al trecutului care macină viitorul și crește înaintând”³⁸.

Trecutul nu rămâne numai trecut, ci noi suntem tot ceea ce am trăit, am simțit, am voit și am moștenit de la înaintași. Însă în câmpul conștiinței nu pătrunde decât ceea ce este necesar pentru momentul prezent³⁹. De aceea putem spune că noi gândim numai

³¹ Ibid., 184. Și mai departe: „De la acest ocean al vieții, în care suntem cufundați, aspirăm neîncetat către ceva și simțim că ființa noastră sau măcar inteligența care o conduce, s-a format aici printr-un fel de solidificare locală. Filosofia nu poate fi decât un efort de a se topi iarăși în acest tot. Resorbindu-se în principiul său, inteligența își va retrăi în răspăr („à rebours”) propria geneză.”

³² Ibid., 168–69.

³³ Bergson, *Durée et simultanéité*..., 83.

³⁴ Ibid., 78; „Noi existăm, circulăm și trăim în absolut. Cunoașterea pe care o avem despre el este incompletă, fără îndoială, dar nu exterioară sau relativă. Ființa însăși, în profunzimile sale, o atingem prin dezvoltarea combinată și progresivă a științei și filosofiei” - Bergson, *Evoluția creatoare*..., 190. „Trebuie să ne deprindem a gândi ființa direct, fără ocoluri, fără a ne adresa întâi fantomei neantului care se interpune între ființă și noi. Trebuie încercat să vedem pentru a vedea și nu să vedem pentru a acționa. Atunci Absolutul ni se dezvăluie foarte aproape de noi, ba într-o anumită măsură, în noi. El este de esență psihologică și nu matematică sau logică. El trăiește cu noi. Ca și noi, Absolutul durează.” (p. 273).

³⁵ Bergson, *Evoluția creatoare*..., 20.

³⁶ Bergson, *Evoluția creatoare*..., 20. Stările noastre „nu sunt elemente distincte. Ele se continuă unele pe altele, într-o scurgere fără sfârșit.” (p. 21).

³⁷ Ibid., 22.

³⁸ Ibid.

³⁹ „Memoria nu este o însușire a clasării amintirilor într-un sertar, sau de înscriere a lor într-un registru. Nu există registru, nici sertar, ... căci îngrămădirea trecutului peste trecut se succede fără încetare. Trecutul se conservă de la sine. Întreg, fără îndoială, el ne urmează în orice clipă; ceea ce am simțit, am gândit, ceea ce am vrut încă din copilărie se află aici, asupra prezentului cu care vrea să se întâlnească, împingând ușa conștiinței care ar vrea să-l țină afară. Mecanismul cerebral este făcut să nu admită în conștiință decât ceea ce este de natură să lumineze situația prezentă.” - Ibid.

cu o mică parte din trecut. Dar întreg trecutul ne influențează modul în care dorim, voim sau acționăm. Durata vieții noastre este ireversibilă și, în consecință, nu putem trăi de două ori același moment⁴⁰. Astfel, importanța fiecărei clipe de viață este capitală. Ea este unică și imprevizibilă și totodată nouă, o nouă creație, „un moment original al unei istorii nu mai puțin originale”⁴¹. Trebuie să facem distincție între timpul cantitativ, omogen⁴² – pe care îl putem măsura cu unități de măsură și pe care îl citim pe cadranul ceasului, care este ca un vas gol ce poate fi umplut cu orice conținut – și timpul concret, real, durata pură⁴³ – care e plin de toată viața ce pulsează în noi, care este umplut de noi cu un conținut calitativ. Noi înșine suntem responsabili de cum ne făurim fiecare moment al vieții noastre, căci fiecare moment este un fel de creație, așa cum talentul pictorului se formează sau se deformează prin actul artistic. În același timp, „ceea ce facem depinde de ceea ce suntem”⁴⁴.

Situându-se pe poziție de protest împotriva abuzului de raționalitate⁴⁵, filosofia lui Bergson identifică bucuria cu entuziasmul mergerii înainte sau cu progresul. Dar progres nu în sens tehnologic, nici ca o căutare a plăcerii adusă de starea de bine (*bien-être*), ci în sensul unei libertăți față de plăcere, de bogăție, care se traduce prin voioșie și ușurare⁴⁶. Acest lucru este încercat de toți sfinții și misticii. Devenirea noastră⁴⁷ implică această eliberare de comoditățile care ne dau așa-zisa stare de bine, dar care în realitate sunt un bagaj supărător în călătorie. Umanitatea se sfârșeamă prin căutarea individuală a stării de bine. Însă prin mersul înainte eliberator sfârșeamă hotărârea de a sfârșea, de a ne risipi unii de alții⁴⁸, ceea ce naște speranța că cercul vicios va fi rupt. În orice caz, așa ajungem la iubirea de aproapele, predicând-o prin propriul exemplu⁴⁹. Acesta este un

⁴⁰ „Din această supraviețuire a trecutului rezultă imposibilitatea, pentru conștiință, de a trece de două ori prin aceeași stare. În zadar sunt circumstanțele aceleași, ele nu acționează asupra aceleiași persoane, căci o surprind într-un nou moment al istoriei sale. Personalitatea noastră se schimbă fără încetare... Tocmai de aceea durata noastră este ireversibilă. Nu am putea să-i reținem vre o porțiune, căci ar trebui să începem prin a șterge amintirea a tot ce a urmat.” - Ibid., 23.

⁴¹ Ibid., 24.

⁴² „Timpul conceput ca mediu indefinit și omogen nu este decât fantoma spațiului ce bântuie conștiința reflexivă.” - Henri Bergson, *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*, trad.: Diana Morărașu (Iași: Institutul European, 1998), 94.

⁴³ „Durata absolut pură este forma pe care o îmbracă succesiunea stărilor de conștiință când eul se lasă trăit, când se abține de la stabilirea unei distincții între starea prezentă și stările anterioare.” - Ibid., 95.

⁴⁴ Bergson, *Evoluția creatoare...*, 24. „Dar să adăugăm că suntem, într-o anumită măsură, ceea ce facem, și că ne creăm continuu pe noi înșine. Această creație de sine prin sine este cu atât mai completă cu cât judecăm mai bine asupra a ceea ce facem... pentru o ființă conștientă, a exista înseamnă a se schimba, a se schimba înseamnă a se maturiza, a se maturiza înseamnă a se autocrea nelimitat.” (p. 24-25).

⁴⁵ Bagdasar, Bogdan and Narly, *Antologie filosofică. Filosofi străini...*, 604.

⁴⁶ Henri Bergson, *Cele două surse ale moralei și religiei*, trad. și studiu introd.: Diana Morărașu (Iași: Institutul European, 1998), 74.

⁴⁷ „Mersul înainte înseamnă a nu lua seama la obstacolele de pe cale, a le considera inexistente. Despre voința unui astfel de om nu se poate spune că ridică munții, pentru că ea nu vede deloc munții. Raționarea asupra obstacolelor le face să rămâne la locul lor, în calea noastră, trebuind să-l desfăcăm mereu în părți pentru a-l învinge. Și nimic nu ne dă garanția că îl vom epuiza. În schimb, putem să-l aruncăm în bloc, dacă îl ignorăm.” - Ibid., 75-76.

⁴⁸ Bergson, *Cele două surse...*, 75.

⁴⁹ „Trebuie să treci prin eroism pentru a ajunge la iubire. Eroismul, de altfel, nu se predică; el nu are decât să se arate și singura lui prezență va putea pune în mișcare alți oameni. Căci el însuși emană dintr-o emoție înrudită cu actul creator. Religia exprimă în felul său acest adevăr spunând că noi iubim pe ceilalți oameni în Dumnezeu.” - Ibid.

efort creator pe care îl manifestă viața care curge în noi. „Efortul acesta este de la Dumnezeu, dacă nu cumva este chiar Dumnezeu Însuși. Misticul adevărat prelungește astfel acțiunea divină.”⁵⁰

Martin Heidegger – faptul-de-a-fi-întru-moarte

Între filosofii moderni, Martin Heidegger (1889–1976) și-a lăsat amprenta prin modul original de a interpreta lucrurile cotidiene, dar și prin limbajul său la fel de original. Greoaie până la exasperare, intraductibilă în termenii săi esențiali, filosofia sa a atras atenția multor cercetători care și l-au dorit mentor⁵¹. Interesul său s-a aplecat asupra fenomenologiei⁵², adică asupra „ființei”, temă care a fost uitată în istoria filosofiei încă de la pre-socratici. Lipsa chestionării ființei ca atare (adică a sensului ființei) și a ființei intenționalului o consideră o vină capitală a istoriei filosofiei⁵³, care deschide poarta nihilismului și ateismului. Deși abordarea sa nu depășește lumea fenomenelor, acest lucru împlinindu-l ceea ce s-a numit „turnanta teologică” a fenomenologiei⁵⁴, totuși abordarea sa nu respinge teologia în genere, ci onto-teologia sau teologia rațională. El face distincție între teologia biblică și cea rațională, între cea primar-creștină și cea occidentală. Condamnând onto-teologia, el a precizat că are în vedere teologia nu ca interpretare a revelației biblice, ci ca interpretare rațională (naturală) a învățăturii biblice despre Dumnezeu⁵⁵.

Ființa nu poate fi gândită decât în termeni paradoxali: ființă-neființă, ascundere-deschidere. Ființa este ascunderea (apofaticul) care se deschide, care devine prezență. Însă pentru om, prezența înseamnă timp⁵⁶. La Heidegger, totul poate fi gândit și exprimat numai în orizontul timpului, singurul punct de plecare onest și realist. În esență, noi suntem ființe temporale⁵⁷. Pentru că în orizontul existențial al omului, timpul i se impune în primul rând. Eternitatea este o altă perspectivă care nu intră în cadrul

⁵⁰ Ibid., 238.

⁵¹ Dintre românii care i-au frecventat cursurile amintim aici pe Alexandru Dragomir, Vintilă Horia, Constantin Noica, Constantin Oprișan, Ernest Bernea, Petre Țuțea.

⁵² «Filosofia „tematizează” (transformă, adică, în obiect expres de cercetare), „explicitiază” și „aduce la concept” Fenomenologul ajunge „să vadă” ceea ce îndeobște noi nu vedem. „Privirea” lui nu este a clarvăzătorului, ci este privirea oricărui dintre noi, cultivată fenomenologic și bine focalizată. Ea se plimbă printre obiectele experienței noastre deschizând ochii asupra acestor obiecte mai bine decât obișnuim să o facem. Ea își propune să se uite la ceea ce noi am uitat să ne mai uităm și își propune să înțeleagă tot ceea ce noi subînțelegem fără să înțelegem. Deznodământul ei este o lume explicitată, adică adusă la concept. Iar „adusă la concept” înseamnă: înțeleasă în ființa ei.» - Gabriel Liiceanu, „Câteva repere,” în Martin Heidegger, *Ființă și timp*; trad.: Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă (București: Humanitas, 2003), XIII.

⁵³ Martin Heidegger, *Prolegomene la istoria conceptului de timp*, trad.: Cătălin Cioabă (București: Humanitas, 2005), 216.

⁵⁴ Pr. George Remete, *Martin Heidegger, între fenomenologie și teologie. O introducere* (Alba Iulia: Reîntregirea, 2010), 7.

⁵⁵ Ibid., 23–24.

⁵⁶ „Dasein, omul, este sediul timpului, el este suma orizonturilor („ec-stazelor”) sale temporale; omul este timp. Orice întrebare privitoare la ființă devine o întrebare privitoare la om, care devine o întrebare privitoare la timp. Timpul, ca problemă fundamentală a problemei ființei, aparține omului. Cercul se închide: orice întrebare privitoare la ființă și timp devine una privitoare la om” - Gabriel Liiceanu, „Ființă, Ființare, Dasein”, în *Ființă și timp*, 590.

⁵⁷ Heidegger, *Ființă și timp*, 403, 496, 624.

fenomenologiei⁵⁸. Omul este un „aruncat” în lume și filosoful, prin metodele sale, nu poate pătrunde dincolo (*au-delà*) de ea⁵⁹. Heidegger nici nu își propune așa ceva.

De fapt, Heidegger nu folosește termenul „om” pentru a desemna ființa umană, ci un termen intraductibil: *Dasein*, care ar însemna „fapt-de-a-fi-în-lume”. Experiența *Dasein*-ului este cuprinsă între viață și moarte, de aici și concluzia pe care o argumentează insistent că sensul *Dasein*-ului este „faptul-de-a-fi-întru-moarte”⁶⁰. Aceasta este posibilitatea cea mai proprie a ființei⁶¹. Dar *Dasein*-ul este chemat la existență. La naștere ne găsim pe o traiectorie pe care nu noi am ales-o, ci doar o constatăm. Încercăm să dăm un sens lumii, implicându-ne în diverse proiecte prin care ne proiectăm viitorul și care ne consumă timp. Acestea ne definesc existența. Însă moartea este limita tuturor proiectelor noastre, orizontul extrem al ființei noastre, dincolo de care nu putem vedea, cel puțin din perspectiva fenomenologică. Astfel încât numai când nu uităm de moarte, indiferent de ceea ce facem, trăim autentic. A uita de moarte, fiind prinși de proiectele noastre, reprezintă o viață neautentică. Moartea este o dimensiune fundamentală a existenței noastre. Când devenim conștienți de moarte ca ultimă limită a posibilităților noastre, dobândim o înțelegere mai profundă a ceea ce înseamnă să existi⁶². Astfel, găsim la Heidegger o răsturnare a înțelesului obișnuit al timpului. Timpul pornește nu de la cele trecute, ci de la viitor, de la ceea ce nu este încă, dar face parte din noi, adică de la moarte. Pentru că are puțința să premerge mereu către propriul său sfârșit, *Dasein*-ul poate să revină la prezent și să-l valorifice. El „este în chip esențial orientat către viitor și este viitor”⁶³. Numai în felul acesta, pornind de la viitor, el nu se pierde în lucrurile care fac obiectul grijii imediate⁶⁴.

Spuneam că a exista este o chemare și totodată o sarcină, a cărei responsabilitate de a o împlini sau de a o rata îi revine *Dasein*-ului⁶⁵. Acest lucru ar trebui să ne smulgă din uitarea de sine. Prima grijă pe care ar trebui să o avem, pentru a nu ne rata existența, este tocmai această conștiință a puținței-de-a-fi⁶⁶.

Dasein-ul este conștient că această chemare „nu vine de la altcineva care este cu mine în lume. Chemarea vine din mine și totuși de dincolo de mine”⁶⁷. Este o chemare la

⁵⁸ „Omul e timp, apare în timp și moare în timp, iar moartea este pentru el pierderea perspectivei timpului ca ființare. Mai mult: teologia afirmă și impune nu numai că fiecare om este o încercare a timpului, ci chiar lumea întreagă este o încercare a neființei și a timpului. Din punct de vedere teologic, omul și lumea întreagă nici „nu există,” pentru că nu există în sine. Omul și lumea sunt timpul ca încercare a neființei: Dumnezeu a vrut și a putut să facă să apară ceva din neființă. Originea și perspectiva autentică a omului și a lumii sunt neființa și timpul. A pretinde, deci, cercetătorului să plece din perspectiva eternității este o minciună grosolană, o eroare din punct de vedere științific și o impostură din punct de vedere existențial.” - Remete, *Martin Heidegger, între fenomenologie...*, 33.

⁵⁹ Liiceanu, „Câteva repere...”, XII.

⁶⁰ Heidegger, *Ființă și timp*, 334.

⁶¹ „Ca puțința-de-a-fi, *Dasein*-ul nu poate să depășească posibilitatea morții. Moartea este posibilitatea purei imposibilități a *Dasein*-ului. Astfel, moartea se dezvăluie ca fiind posibilitatea cea mai proprie, desprinsă de orice relație și de nedepășit. Ca atare, ea este o iminență cu totul aparte.” - Ibid., 333.

⁶² *Filozofie. Idei fundamentale*, trad.: Crina Boitor (București: Litera, 2016), 254–55.

⁶³ Gabriel Liiceanu, „Temporalitatea”, în *Ființă și timp*, 624.

⁶⁴ Walter Biemel, *Heidegger*, trad.: Thomas Kleininger (1996: Humanitas), 74.

⁶⁵ Ibid., 46.

⁶⁶ Ibid., 68.

⁶⁷ Heidegger, *Ființă și timp*, 365.

depășirea sferei impersonale, la o existență discretă⁶⁸, iar această chemare are loc în sfera conștiinței. Faptul de a fi chemat la existență este desemnat de Heidegger ca grijă⁶⁹. Iar dacă ființarea este drumul spre moarte, „structura griii se concretizează în chipul cel mai original în faptul-de-a-fi-întru-moarte”⁷⁰. Aici se arată neputința lui Heidegger de a merge mai departe, pentru că își limitează intenționat interogarea asupra sensului acestei chemări. Cum de există ființă mai degrabă decât neființă, de ce și de către cine este chemat *Dasein*-ul la existență, la actul revelării ființei? Filosoful german afirmă numai că acesta nu este fatalitate, mecanică sau hazard, ci e chemat la ființă și dependent de ea, numind această dependență „aruncare” în ființă. Mergând pe linia pe care Heidegger a refuzat sau nu a putut să meargă, pr. George Remete are dreptate când interpretează *Dasein*-ul dependent de ființă ca fiind în același timp *imago* a Ființei, în înțeles teologic. Pentru om nu poate exista decât adevărul că omul există întrucât Ființa există. Această sălășluire a Ființei în om sau omul ca deschidere a Ființei înseamnă că omul este „chipul și asemănarea” Ființei, că este persoană⁷¹. Totuși, orice interpretare i s-ar da, „*Dasein*-ul heideggerian se trădează ca neterminat”⁷².

Emmanuel Levinas – timpul ca responsabilitate față de celălalt

Modul în care filosoful francez de origine lituaniană, Emmanuel Levinas (1906-1995), vede problema timpului este unul original, fiind influențat atât de Heidegger, Husserl și Descartes, dar mai ales de revelația biblică. Una dintre problemele căreia a încercat să-i dea un răspuns a fost cea legată de posibilitatea accederii filosofiei la *au-delà*, la realitatea care depășește ființarea mundană. Adică raportul dintre filozofie și teologie sau experiența religioasă. Discursul filosofic trebuie să-L îmbrățișeze pe Dumnezeu (cel al Bibliei), dacă El are un sens. Iar a avea sens înseamnă a se arăta, a se clarifica. Ceea ce se face prin revelația divină și prin experiența lui Dumnezeu. Dar în acest caz, El este ființarea prin excelență, care nu poate fi supus criteriilor și categoriilor filosofice, acel dincolo al ființei, transcendența⁷³, pe care filosofia occidentală a aruncat-o la coșul de gunoi al istoriei. Filosofia se ocupă de immanent, iar discursul religios nu are menirea să zdruncine filosofia, mai ales că ideea de Dumnezeu este posibil să fi ajuns în filosofie tocmai prin discursul religios, care poartă un sens, adică o descoperire, o manifestare a unei prezențe, chiar dacă dincolo de immanent⁷⁴. Aici, Levinas reia o cugetare a lui Descartes⁷⁵, arătând că ideea de Dumnezeu face să iasă la iveală gândirea

⁶⁸ „Chemarea nu relatează nici un eveniment și de asemenea ea cheamă fără ca vocea ei să se facă auzită. Chemarea vorbește în modul straniu al tăcerii. Chemarea nu îl cheamă pe cel interpelat către flecăreala publică a impersonalului „se,” ci îl cheamă înapoi din aceasta, către discreția putinței sale de a fi, pe care o presupune existența.” - Ibid., 367.

⁶⁹ „Chemarea conștiinței își are posibilitatea ontologică în faptul că *Dasein*-ul, în străfundul ființei sale, este grijă.” - Ibid., 368.

⁷⁰ Heidegger, *Ființă și timp*, 334. „Grija este ființă întru moarte” (p. 436).

⁷¹ Remete, *Martin Heidegger, între fenomenologie...*, 37.

⁷² Lacoste, *Timpul...*, 44.

⁷³ Emmanuel Lévinas, *Când Dumnezeu devine idee*, trad.: Nicolae Cojocă (Târgoviște: Pandora, 2001), 95.

⁷⁴ Ibid., 103.

⁷⁵ Interogându-se asupra „manierei în care am dobândit această idee”, asupra sensului acestei receptivități, Descartes spune în Meditația a III-a: „Căci nu am primit-o prin simțuri și niciodată ea nu mi s-a oferit împotriva așteptării mele, așa cum este cazul cu ideile despre lucrurile sensibile, atunci când aceste lucruri se prezintă sau

care, prin ea însăși, are rolul de a re-prezenta, de a aduce la prezență ceea ce există. „Ideea de Dumnezeu este Dumnezeu în mine... afirmare a Infinitului în gândire”⁷⁶. Infinitul trezește cu adevărat gândirea, invitând-o la interogație, înfiripând astfel o relație. Infinitul „sădit” în conștiință apasă cu întreaga-i greutate, „catastrofând locul”⁷⁷, devastându-l ca un foc devorator, aprinzând dorința care nu mai urmărește nicio satisfacție, ci numai Binele dincolo de orice interes⁷⁸. Pentru ca dezinteresul sau lipsa de egoism să fie posibilă și autentică, trebuie ca Cel dorit, Dumnezeu, să fie separat de dorință⁷⁹. El este apropiat prin faptul că e dorit, dar și diferit prin sfințenia Sa. Și pentru ca această relație să nu devină abstractă, Cel dorit îmi ordonează viața în raport cu celălalt, cu semenul, trezindu-mi responsabilitatea față de el și rămânând mereu a treia persoană în relația cu semenul meu⁸⁰.

Responsabilitatea față de aproapele este teza centrală în filosofia lui Levinas, care explică și problema timpului și relația cu moartea. Tradiția filosofică și religioasă a interpretat moartea fie ca o trecere spre neant, fie ca o prelungire într-o altă formă de existență. Alternativa ființă-neființă (neant) nu îl interesează atât de mult pe Levinas, ci mai degrabă relația cu propria moarte pe care nu o dorește, de care îi este teamă, sensul ei⁸¹. Moartea este imprevizibilă, ea ne cuprinde fără a avea șansa să luptăm cu ea. Este ca o crimă în noapte, o violență absolută⁸², urmarea primului fratricid. Nimeni nu se poate împăca cu o crimă. Moartea nu este niciodată naturală, de aceea mentalitatea primitivă i-a dat explicații magice. Dar cu tot absurdul ei, cuprinde în sine o relație interpersonală și o semnificație. Dacă „Cel Veșnic aduce moartea și viața”, atunci moartea nu mai aduce angoasă, nici nu ne mai prăbușim în fața neantului, ci ea ne întâmpină ca un musafir

par să se prezinte organelor exterioare ale simțurilor noastre... Ea - ideea de infinit, nu este o simplă creație sau ficțiune a spiritului meu: căci nu îmi stă în putință nici să o diminuez în vreun fel, nici să îi adaug ceva. Și, în consecință, nu rămâne nimic de spus decât că, la fel ca ideea despre mine însumi, ea s-a născut și este produsă o dată cu mine încă de când am fost creat.” - René Descartes, *Meditații metafizice*, trad.: Ion Papuc (București: Crater, 1997), 67.

⁷⁶ Lévinas, *Când Dumnezeu devine idee*, 105–6. Și continuă: „Afirmare ca pasivitate fără seamăn, deoarece este inasumabilă. Sau, dimpotrivă, ca și cum orice negație inclusă în *In-finit* în raport cu finitul ar însemna nu atât o negație oarecare, ci, mai precis, ideea de Infinit, adică Infinitul în mine. Sau ca și cum psihismul subiectivității ar fi echivalent cu negația finitului prin Infinit, ca și cum *in* din Infinit ar semnifica în același timp *non* și *in*... ceva nu gândit, ci suferit.”

⁷⁷ Cfr. sensului etimologic de act senzațional (*Oxford Latin Dictionary* (London: Oxford University Press, 1968), 285); sau supunere, învingere (A. Bailly, *Dictionnaire grec-français* (Paris: Librairie Hachette, 1963), 1055); ceea ce susține cedează sub greutatea a ceea ce este susținut, așa cum se arată în Miheia 1, 3-4: „Căci iată Domnul va ieși din locașul Lui, Se va pogori și va păși peste înălțimile pământului; munții se vor topi sub El ca ceara în fața focului și văile vor curge, cum se pornesc la vale apele pe povârniș.”

⁷⁸ „Dorință fără scop, de dincolo de Ființă: dez-interes(se), transcendență - dorință de Bine.” - Lévinas, *Când Dumnezeu devine idee*, 111.

⁷⁹ Transcendența la Levinas este una autentică, nu o simplă absorbire în immanent așa cum o concepea Heidegger.

⁸⁰ „Intangibil, Dezirabilul se separă de relația Dorinței pe care o cheamă și, prin această separație sau sfințenie, rămâne a treia persoană: El pe fondul lui Tu. El este Bine într-un sens foarte precis: El nu mă umple de bunuri, însă mă constrânge la bunătate, mai bună decât bunurile de primit... A fi bun înseamnă deficit, slăbiciune și nepricepere în ființă; a fi bun este excelență și înălțime dincolo de ființă — etica nu este un moment al ființei - este altfel și mai bine decât a fi, posibilitate însăși a lui «dincolo de».” - Lévinas, *Când Dumnezeu devine idee*, 114–15.

⁸¹ La Levinas, moartea nu se reduce la dilema ființă-neant. „Va trebui să-mi mor moartea.” - Emmanuel Lévinas, *Moartea și timpul*, trad., cuvânt înainte și note: Anca Maniutiu (Cluj: Biblioteca Apostrof, 1996), 26.

⁸² Emmanuel Lévinas, *Totalitate și Infinit: eseu despre exterioritate*, trad., glosar și bibliografie: Marius Lazurca (Iași: Polirom, 1999), 206.

nepoftit. „Violența morții amenință ca o tiranie, ca și cum ar proveni dintr-o voință străină”⁸³. Fără a lămuri dilema: „Cu ce mă amenință moartea? Cu neantul sau cu un nou început?”⁸⁴, Levinas opune conceptului heideggerian al „ființei-întru-moarte” (Sein zum Tode) pe cel de *în-pofida-morții*, sau *împotriva-morții*, care deschide spațiul de manifestare al bunătății eliberate de egoism. Timpul se micșorează pe măsură ce ne apropiem de moarte, de această amenințare misterioasă. Iminența morții este totodată amenințare, dar și amânare. Ea ne lasă timp, astfel încât a fi în timp înseamnă a fi împotriva morții⁸⁵. Și dacă moartea este o crimă, a fi în timp înseamnă deci a sfida încă moartea, a umple cât mai mult timpul pentru ca moartea mea, omorârea mea să fie cât mai valoroasă. Nu e același lucru a muri un om de nimic cu a muri un om valoros sau un sfânt. Dacă moartea lasă o urmă, la fel cum se întâmplă la o crimă, atunci urma trebuie să fie cât mai vizibilă, mai consistentă. Timpul care se scurge până la moarte devine mediul în care îmi pot valorifica propria existență. Dumnezeu rămâne în relație cu mine și îmi permite să vreau cu o voință lipsită de egoism, al cărei centru de greutate este nevoia celui alt.

Moartea revelează o lume crudă, însă numai la scara relațiilor umane. Voința care se expune morții are timpul de a fi pentru celălalt și de a regăsi astfel un sens în ciuda morții⁸⁶. Dacă omul a cunoscut concret moartea printr-o crimă, printr-un act împotriva celui alt, biruința morții și sensul ei se descoperă printr-un gest contrar celui dintâi: prin bunătate, prin ieșirea din sine spre celălalt, prin responsabilitatea față de semen. „Moartea nu poate fi despărțită de relația cu semenul”⁸⁷, a cărui moarte poartă un caracter dramatic⁸⁸. Timpul ca timp pentru celălalt – această viziune redă sensul morții și, implicit, timpului⁸⁹. Prin voința ieșirii din sine, din egoism, și prin responsabilitatea față de aproapele, timpul și moartea își recâștigă sensul înaintea lui Dumnezeu. Crima originară se repară.

Timpul măsurat de orologiu nu este timpul autentic. El nu-mi spune nimic despre viața mea, care este relație cu altcineva. Timpul poate fi gândit numai în această relație. Adâncind problema transcendentului, Levinas va ajunge la atitudinea etică, subminând

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid., 207.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid., 208. Și continuă: „Această existență pentru celălalt, această dorință de altul, această bunătate eliberată de gravitația egoistă nu păstrează mai puțin un caracter personal. Ființa definită dispune de timpul său tocmai pentru că amână violența, adică pentru că, dincolo de moarte, subzistă o ordine cu sens. Dorința în care se dizolvă voința amenințată nu mai apără puterile unei voințe, ci își are centrul în afara ei înseși, ca și bunătatea, căreia moartea nu-i poate înlătura sensul.”

⁸⁷ Lévinas, *Moartea și timpul*, 26. El folosește termenul *autrui* care provine din lat. *alter* (= altul, celălalt), care arată în același timp alteritatea și apropierea, sau alteritate prin apropiere. De la acuzativul *altrui* (lat.) a dat *altruisme* (fr.).

⁸⁸ „Moartea este scandal, criză. Criza aceasta și scandalul acesta se reduc, oare, la aneantizarea la care este supus cineva?” - Ibid., 34.

⁸⁹ Teama de moarte apare firească la Heidegger, pentru că aceasta ne împinge să perseverăm în ființarea noastră, să fugim tot mai mult de moarte ca de cea mai certă amenințare. Heidegger insinua că rezolvarea emoțiilor în fața morții se reduce la confruntarea cu neantul prin angoasă. Însă Levinas vede un sens mai adânc în moarte, care dă sens și timpului. Timpul nu mai este un drum spre neant, nici moartea o experiență anticipată a neantului în timp. Sensul lor se descoperă în relația cu semenii, datorită urmărilor emoționale și intelectuale a contactului cu moartea celorlalți.

antiumanismul modern prin apelul la responsabilitate, prin trezirea către un „umanism al celuilalt” cu adevărat revoluționar. „Condiție a oricărei conștiințe a omului, timpul e condiția conștiinței morale”⁹⁰.

În fața morții semenului, emoția nu se reduce la o simplă compătimire sau la durere exagerată. Emoția ia forma unei întrebări care se raportează la infinit, iar această raportare se numește timp. După cum timpul cuprinde perspectiva morții și a infinitului, el poartă în sine paradoxal teama și curajul. Cel care supraviețuiește morții devine responsabil față de cel care a murit, care a plecat în necunoscut. Neliniștea întrebării fără răspuns adresată infinitului și necunoscutului solicită „responsabilitatea de supraviețuitor”⁹¹. Această simț al responsabilității este atât de accentuat la Levinas încât ea merge până la „obligația de a răspunde pentru libertatea altuia, de a fi responsabilitate pentru responsabilitatea lui”⁹². Nu înseamnă o suprapunere a celor două libertăți, ci o depășire a oricărui contract, depășire datorată unui timp imemorial comun. Timpul constituit din secvențe, discursiv, nu este reprezentativ în raportul cu semenii. Responsabilitatea pentru celălalt nu mai lasă timp de gândire egoistă la sine, pentru că nimeni nu i se poate substitui în unicitatea sa. Celălalt mă obligă până la „condiția de ostatic... ca ales, iată-mă promis altuia fără posibilitate de a demisiona”⁹³. Timpul este depășit prin această responsabilitate, în care Infinitul îl copleșește, sau îi dă sens. Timpul nu mai este apăsător, ci se grăbește într-o alergare fără oprire, nesfârșită, către o dăruire niciodată epuizabilă. Dar numai Dumnezeu a făcut posibilă această chemare. Dăruirea către semenii este mărturie, simbol al prezenței lui Dumnezeu⁹⁴. „Relația cu Infinitul este responsabilitatea unui muritor față de un alt muritor”⁹⁵.

Emanuel Levinas ne mai dă câteva chei de înțelegere a temporalității. Timpul ca timp al răbdării. Cu toată violența din jur, aceasta nu oprește dialogul, nici gesturile de bunătate. Timpul de până la moarte ne oferă posibilitatea de a muri prin cineva sau pentru cineva, ceea ce înseamnă a răbda orice violență. Suportând-o prin răbdare, violența nu mai are putere. Prin răbdare, „voința străpunge crusta egoismului său și, într-un fel, îi deplasează centrul de greutate în afara ei, pentru a voi ca dorință și

⁹⁰ Lacoste, *Timpul...*, 55.

⁹¹ Lévinas, *Moartea și timpul*, 37–38. „Semenul care se exprimă îmi este încredințat. Semenul mă individuează în responsabilitatea pe care o am față de el. Moartea semenului care moare mă afectează chiar în identitatea mea de eu responsabil... Moartea semenului este deja o culpabilitate - o culpabilitate de supraviețuitor.” (p. 32).

⁹² Lévinas, *Când Dumnezeu devine idee*, 117.

⁹³ Ibid., 118; Lévinas, *Moartea și timpul*, 43. În această teză se vede foarte clar amprenta pe care revelația scripturistică, mai ales vechi-testamentară, și-a pus-o asupra gândirii lui Levinas. Revelația lui Dumnezeu implică și acest aspect al responsabilității față de aproapele. Legea lui Dumnezeu se referă în cea mai mare parte la relația cu semenii. Revelația este un semn înălăuntrul omului care îl mișcă spre aproapele. Arderea de tot simboliza jertfirea de sine în fața lui Dumnezeu și a aproapelui, care dă sens vieții fiecărei persoane. „Eu sunt cenușă și praf”, spune Avraam, mijlocind pentru Sodoma (Facere 18, 27). „Ce suntem noi?”, se întreabă umil Moise (Ieșire 16, 7).

⁹⁴ „Infinitul nu este „în fața” mea; eu sunt cel care îl exprim, însă tocmai semnalând donația semnului, a celui „pentru altul” - față de care eu manifest dez-interes(se): iată-mă. Iată-mă sub privirea voastră, obligat vouă, servitorul vostru. În numele lui Dumnezeu. Fără nici o tematizare! Fraza în care Dumnezeu vine să se amestece cu cuvintele nu este „Cred în Dumnezeu”. Discursul religios prealabil oricărui discurs religios nu este dialogul. El este „iată-mă” spus aproapelui căruia îi sunt oferit și prin care eu anunț pacea, adică responsabilitatea mea pentru celălalt.” - Lévinas, *Când Dumnezeu devine idee*, 123.

⁹⁵ Lévinas, *Moartea și timpul*, 166.

bunătate, pe care nimic nu le limitează”⁹⁶. Privit prin prisma evenimentului morții, dacă moartea capătă sens atunci când mor prin cineva și pentru cineva, înseamnă că acesta este și sensul timpului, și modul cel mai fericit de a-l trăi: prin cineva și pentru cineva.

Momentele trecute nu mai pot fi recuperate decât prin amintiri. Dar acestea nu înapoiază și ocaziile pierdute. Există totuși un mod de trăi care ne ajută să ne distanțăm de regretul față de trecut, prin situarea „în fața infinitului nelimitat al viitorului”. Reluăm astfel „aventura existenței pentru a fi la infinit”. Esența timpului nu mai constă în finitudinea ființei, ca la Heidegger, ci în infinitul ei⁹⁷. Timpul devine o dramă în mai multe acte, angajament și desprindere totodată, care rodește într-o existență mereu înnoită. Fără această desprindere de trecut, omul ar rămâne prins într-un destin fatalist. Prelungindu-se în altul, „timpul învinge prin discontinuitatea sa îmbătrânirea și destinul”⁹⁸. Insistența pe discontinuitatea timpului oferă mereu șansa ruperii de trecut, de ceea ce sunt la momentul actual pentru a deveni ceea ce vreau sau trebuie să fiu. Orientarea în afara eului pentru a exista pentru altul, angajarea în aventura unei relații care tocmai prin incertitudinea ei elimină nonsensul și destinul implacabil, recuperează trecutul prin responsabilitatea față de el. În acest caz, intervalul sau discontinuitatea care eliberează ființa de limitarea destinului invocă necesitatea morții. Nu însă ca un sfârșit, ci ca o necunoscută⁹⁹. Numai „Învierea constituie evenimentul principal al timpului”¹⁰⁰. Veșnicia asigură ziua judecării ca o condiție a adevărului, în care tot binele care s-a făcut în timp este răscumpărat față de loviturile primite. Totodată, și adevărul reclamă un timp infinit, sau mai degrabă un timp încheiat care se prelungește în infinit. „Încheierea timpului nu este moartea, ci timpul mesianic, în care perpetuul se convertește în etern. Triumful mesianic este triumful pur. El este protejat împotriva revanșei răului, căruia timpul infinit nu-i interzice întoarcerea”¹⁰¹.

O altă atitudine care salvează timpul este iertarea. Timpul se regenerează prin iertare. Fecunditatea timpului discontinuu face posibilă întinerirea lui, întoarcerea liberă spre trecut prin reînceperea unei relații cu un trecut reînceput, „într-o existență în

⁹⁶ Lévinas, *Totalitate și Infinit...*, 212.

⁹⁷ „Timpul ar urma să fie gândit ca însuși raportul cu Infinitul... *Infinit în finit*.” - Lévinas, *Moartea și timpul*, 157. Infinitul pătrunde sau este prezent în timp, în finit, tocmai prin întrebarea despre el, prin posibilitatea și legitimitatea unei astfel de interogații.

⁹⁸ Lévinas, *Totalitate și Infinit...*, 254.

⁹⁹ „Moartea este lecure și neputință totodată; ambiguitate ce indică o altă dimensiune de sens decât aceea în care moartea este gândită în alternativa a-fi/a-nu-fi. Ambiguitate: enigmă.” - Lévinas, *Moartea și timpul*, 34. Moartea este o taină care invită la descoperirea sensului timpului, a duratei timpului. Dacă este taină, ea ascunde ceva. În ea sau dincolo de ea nu poate fi neant. Ea conține o cheie, sau o soluție. Nu este hotarul dintre a fi sau a nu fi, ci pod sau ușă spre altă dimensiune a ființării. Și tocmai relația cu semenul, din cadrul timpului vieții, dă sens timpului și morții.

¹⁰⁰ Lévinas, *Totalitate și Infinit...*, 256. Și continuă: „Nu există continuitate în ființă. Timpul este discontinuu. O clipă nu iese dintr-o alta fără întrerupere, printr-un extaz. În continuarea sa, clipa își găsește moartea și învie. Moartea și învierea constituie timpul. Însă o astfel de structură formală presupune relația eului cu altul și, la baza sa, fecunditatea, prin discontinuitatea care constituie timpul.” În acest punct, Lévinas se distanțează de Bergson care considera timpul ca o curgere nesfârșită. La Lévinas, deosebirea dintre timp și infinit este mai clar exprimată și definită.

¹⁰¹ Lévinas, *Totalitate și Infinit...*, 256. Și mai departe: „Această eternitate e oare o nouă structură a timpului sau o vigilență extremă a conștiinței mesianice? Problema depășește cadrul acestei cărți.”

întregime iertată. Acest reînceput al clipei¹⁰², acest triumf al timpului fecundității asupra devenirii ființei muritoare și îmbătrâninde este iertare, opera însăși a timpului¹⁰³. Între iertare și uitare, cea dintâi este superioară axiologic. Uitarea nu acționează concret asupra trecutului, pe când iertarea repetă oarecum evenimentul, purificându-l. Trecutul iertat este păstrat într-un prezent purificat¹⁰⁴.

În concluzie, timpul este neliniște în cadrul unei relații. El nu poate avea sens în afara unei relații personale. „Timpul nu este limitarea ființei, ci relația acesteia cu infinitul. Moartea nu este aneantizare, ci întrebare necesară pentru ca această relație cu infinitul ori cu timpul să se producă”¹⁰⁵. Prin non-sensul ei, moartea se arată ca un mare semn de întrebare adresat lumii de dincolo. Întrebarea pe care o ridică mereu moartea ne invită la o relație, nu la ignoranță și pasivitate. Această întrebare, pusă în durata timpului, se definește ca o așteptare responsabilă în raport cu eul meu și cu semenii. Acest tip de relație este plasat de Levinas în cadrul unei relații mai largi, cu Transcendentul sau cu Divinul, pe care el îl definește cu termenul „Diferitul, ceea-ce-este-fără-măsură-comună”¹⁰⁶.

¹⁰² „Clipă grea de întregul trecut.” - Ibid., 254.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ „Uitarea anulează relațiile cu trecutul, în vreme ce iertarea păstrează trecutul iertat într-un prezent purificat. Ființa iertată nu este ființa inocentă. Diferența nu ne permite să plasăm inocența deasupra iertării, ci ne permite să distingem în iertare un surplus de fericire, fericirea stranie a reconcilierii.” - Ibid., 255.

¹⁰⁵ Lévinas, *Moartea și timpul*, 39.

¹⁰⁶ „Implicarea afectivității în relațiile cu moartea semenului și cu propria mea moarte plasează aceste relații în sânul relației cu Diferitul, cu ceea-ce-este-fără-măsură-comună, pe care nici o reminiscență și nici o anticipare n-ar putea să le adune în sincronie.” - Ibid., 42.

THE TIME. PHILOSOPHICAL HERMENEUTICS, THEOLOGICAL REFLECTION AND LITURGICAL EXPERIENCE - PART TWO -

Gherasim SOCA,
PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași,

Jean-Yves Lacoste – timpul ca așteptare a făgăduinței Pascale

Fenomenologia franceză s-a aplecat de la o vreme asupra teologiei prin filosofi precum Jean-Luc Marion, Rémi Brague, Michel Henry, Jean-François Courtine, acest lucru fiind numit „întoarcerea teologică a fenomenologiei franceze”¹. Acestei direcții îi urmează și Jean-Yves Lacoste (n. 1953). Modul în care el abordează relația omului cu temporalitatea și cu eternitatea reflectă cel mai bine curentul de care am amintit.

Omul este ființa care ia contact cu timpul prin conștiință, dar și prin corporalitatea sa. Corpul este un element intermediar între conștiința de sine și lume. În trupul nostru avem experiența timpului conștiinței și a timpului lumii, ceea ce face posibilă înțelegerea sensului timpului. Pentru că timpul presupune o alteritate, alta decât a conștiinței. Știm că avem un început și vom avea un sfârșit, dar aceasta nu e de ajuns. Noi trăim, suntem legați de viață, nu trăim cu frica sau cu angoasa morții, căci avem conștiința că finitudinea muritoare nu ne definește ontic. Nu suntem obsedați de certitudinea morții noastre, așa cum ar reieși din cugetarea lui Heidegger. Noi ne construim timpul nostru ca și cum moartea nu ar exista. Totodată, nu suntem stăpânii timpului, ci îl trăim mereu ieșind din el, mereu plănuiind și fiind totodată conștienți de starea prezentă, ieșind din sine și întorcându-ne în sine cu o nouă experiență. Timpul este de fapt „întâlnirea spiritului și a lumii. Cercul care unește interioritatea și exterioritatea e structura fundamentală a temporalității noastre”².

Timpul măsoară ființa noastră prin intermediul conștiinței. Ceea ce suntem acum este determinat de trecutul și de viitorul nostru, de ceea ce am încetat de a fi și de ceea ce nu suntem încă. Faptul că oscilăm mereu între ceea ce a fost și ceea ce va fi ne împiedică să trăim numai în prezent³. Nici ființa noastră și nici timpul nu sunt la dispoziția noastră, nu ne aparțin. Doar prezentul îl putem stăpâni, dar numai în „jocul temporal al ființei și al neființei”, ceea ce duce la o primă concluzie că noi înșine nu ne aparținem.

¹ Joeri Schrijvers, *Ontotheological Turnings? The Decentering of the Modern Subject in Recent French Phenomenology* (New York: Suny Press, 2011), 5; v. și: Joeri Schrijvers, *Introduction to Jean-Yves Lacoste* (London: Taylor and Francis, 2016); Dominique Janicaud, Jean-François Courtine and Jean-Louise Chrétien, eds., *Phenomenology and the „Theological Turn”: The French Debate*, Perspectives in continental philosophy 15 (New York: Fordham University Press, 2000); Dominique Janicaud, *Le tournant théologique de la phénoménologie française*, (Paris: Editions de l’Eclat, 2001).

² Jean-Yves Lacoste, *Timpul. O fenomenologie teologică*, trad.: Maria-Cornelia Ică, jr. (Sibiu: Deisis, 2005), 23.

³ „Oricărui prezent îi aparține faptul de a avea un viitor și de a fi definit în profunzime drept trecut al unui viitor.” - ibid., 28.

Ființa noastră este într-o continuă devenire⁴, de aceea nici un prezent nu este o finalitate, un punct câștigat definitiv. Însă aici se întrevade un paradox: temporalitatea și corpul nostru sunt spre moarte, spre o finitudine, dar conștiința ne spune că suntem într-o permanentă devenire, că orice prezent este depășit. Orice sinteză temporală este inedită pentru că în ea omul se întâlnește lumea, iar această întâlnire este un eveniment, ceva imprevizibil. Temporalitatea asigură noutatea permanentă. De aici și responsabilitatea pentru fiecare decizie. Între clipa prezentă și ceasul morții se face exercițiul liberei decizii. Libertatea și responsabilitatea sunt elementele care asigură spiritului faptul de a fi prezent în lume. Dar spiritul fără corp nu se poate manifesta, ar fi ceva abstract. De aceea, dacă moartea vizează trupul, ea vizează și spiritul într-o oarecare măsură, pentru că omul este trup și spirit în același timp. Ceva din spirit moare odată cu trupul, de aceea nicio filozofie nu a putut admite vreodată că dacă sufletul este nemuritor, atunci omul este nemuritor. „Pentru orice conștiință timpul este mergere spre moarte”⁵.

Singura ieșire din această imposibilitate a gândirii și a limbajului de a afirma nemurirea omului (trup și suflet) este oferită de sensul morții lui Iisus din Nazaret. Afirmarea faptului că Dumnezeu a murit pe cruce salvează omul pentru eternitate. Moartea lui Dumnezeu⁶ este adevărata noutate a istoriei care, paradoxal, eliberează istoria de drumul ei spre moarte. Faptul că Dumnezeu a murit nu înseamnă că a încetat să fie. El a făcut experiența morții, a revendicat pentru Sine moartea unui om, a făcut din cea mai umană experiență o situație cunoscută și resimțită de El. În același mod se poate înțelege și moartea spiritului. Numai teologia are mijloacele de a afirma că experiența morții își poate găsi loc în Dumnezeu nu în ciuda divinității Sale, ci tocmai în virtutea ei⁷. Filosofia, în schimb, nu încetează a fi grija și preocuparea pentru moarte.

Întrebarea capitală pe care o pune Lacoste și care se cere rezolvată atât în teorie, cât și în practică, este următoarea: „Putem feri viața și sensul de abisul cu care le amenință moartea? Putem proteja ființa împotriva neantului?” Existența la modul devenirii deschide timpului posibilitatea unei continue reînceperi⁸. Orice cunoaștere este un nou început, o reconfigurare a ființei noastre. A fi în timp înseamnă a fi în devenire. Nu una oarecare, ci o devenire în orizontul binelui. Orice animal are obiceiuri, dar omul se angajează prin acestea la o atitudine morală și la un sens absolut. Imperativul etic, asupra căruia insistă Levinas, ne somează din prima clipă a existenței noastre. Omul are demnitate tocmai prin voința bună pe care o poate pune în lucrare. Dar etica cere și o eshatologie, sau mai degrabă o împlinire în absolut. Suntem făgăduiți sau expuși binelui absolut, unei existențe bune definitive, deși avem posibilitatea să ne și

⁴ Ne amintim aici de conceptul lui Constantin Noica, „devenirea într-o ființă”, cfr. - Constantin Noica, *Devenirea într-o ființă. Scrisori despre logica lui Hermes*, Cărți fundamentale ale culturii române (București: Humanitas, 1998), 51-186.

⁵ Lacoste, *Timpul...*, 37.

⁶ Despre sensul morții lui Dumnezeu, v. și la Saint Augustin, *Sermons pour la Pâque*, Sources chrétiennes 3 (Paris: Cerf, 2011), Sermon 218/C (La passion du Seigneur).

⁷ Lacoste, *Timpul...*, 38.

⁸ „Niciodată experiența nu poate înceta să fie evenimentul în care, dincolo de orice confirmare a ceea ce știm deja, constituirea unei lumi ne este propusă drept sarcină.” - ibid., 48.

sustragem acestuia, prin ignoranță sau prin uitarea binelui. Timpul este, așadar, o deschidere a ființei către bine, o dorință infinită a binelui.⁹

Însă moartea rămâne o mare întrebare¹⁰. Afirmând că moartea se definește ca „ceea ce este de fiecare dată al meu”¹¹, pentru că numai moartea mea îmi descoperă ce este cu adevărat moartea, Heidegger nu rezolvă problema, ci o lasă în suspans. Căci moartea celuilalt nu se integrează nici unei înțelegeri sau explicații. Ea este un eșec al relației, nu eșecul meu pur și simplu. Este o rană iremediabilă care îmi descoperă că nu l-am iubit destul¹², este o neîmplinire și o întrebare în care „numai cuvintele rugăciunii își găsesc locul”¹³.

Chiar dacă moartea rămâne mereu un element în spectrul vieții noastre, acest lucru nu trebuie să ne închidă față de celălalt. Trebuie să acordăm timp celui de lângă noi și el să aibă timp pentru noi, căci această reciprocitate nu poate fi decât un început al unei relații care impune morții să fie depășită. Adică să nu trăim prin frica morții, ci ca și cum o viață veșnică ar fi la dispoziția noastră. În felul acesta timpul vieții capătă sens, se transcende. Timpul apare astfel ca un „mediator între spirit și lume”¹⁴. El se constituie permanent în interiorul unei relații. Numai întorși spre un altul decât noi înșine suntem în autenticul ființei noastre. Viziunea timpului spre moarte ne este proprie din perspectiva relației cu lumea și cu semenii noștri. Veșnicia nu este o caracteristică a ființei noastre. În schimb, ea ne este oferită, propusă. Și numai teologia este singura care poate afirma pozitiv că „moartea nu are și nu este ultimul cuvânt”¹⁵. Filosofia nu mai poate risipi umbra morții, nu mai poate gândi sufletul separat de trup, cu atât mai puțin un trup nemuritor.

Însă teologia are în vedere cele de dincolo de moarte, de după Paște. Împlinirea speranței unei astfel de vieți este dată de Învierea lui Iisus din Nazaret. Prin aceasta, Absolutul însuși a intrat în orizontul timpului și a instituit o temporalitate care să nu mai fie cuprinsă într-un tot în logica ființării-spre-moarte. Paștele este umbră a morții și lumină a vieții. Dacă din perspectiva lumii, timpul și moartea stau împreună, atunci Dumnezeu, luând asupra Sa faptul de a avea timp, sau dându-și timp pentru om, El ia totodată lumea asupra Sa și faptul de a avea moarte. Dumnezeu a murit cu adevărat. Moartea lui Iisus a fost însăși moartea lui Dumnezeu. Pentru a fi de acord cu acest lucru, Dumnezeu Însuși trebuie să-și revendice această moarte ca fiind a Sa. Și nu o poate face decât în actul în care Îl învie pe Iisus din morți, instaurând în El, definitiv, o altă eshatologie a vieții. Întrebarea se dezleagă de la sine: Trăim pentru a trăi sau pentru a muri?

⁹ „Suntem în lume promiși binelui: expuși cerinței lui, neînțeleși în afara semnificațiilor pe care le dă ființei noastre. Dar viitorul absolut care deține sensul eticii nu anulează sensul morții noastre; etica ne este o urgență, iar asceza voinței bune nu poate conta pe nici un alt timp decât pe cel în care viața fixează limitele ei existenței... în măsura în care suntem muritori, suntem expuși la bine.” - *ibid.*, 60.

¹⁰ Cfr. Sfântul Augustin, *Confesiuni* (București: Humanitas, 2018), IV, 4-9.

¹¹ Martin Heidegger, *Ființă și timp*; trad.: Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă (București: Humanitas, 2003), 320.

¹² Poate de aceea Gabriel Marcel afirma că „A iubi o ființă înseamnă a-i spune: Tu, tu nu vei muri.” - Gabriel Marcel, *A fi și a avea* (Cluj: Biblioteca Apostrof, 1997), 110.

¹³ Lacoste, *Timpul...*, 65.

¹⁴ Lacoste, *Timpul...*, 72.

¹⁵ *Ibid.*, 81.

Filosofia poate salva, conceptual, numai sufletul. Teologia afirmă cu toată convingerea că și trupul este salvat. Și acest lucru se datorează unui fapt prin excelență unic în istorie: învierea unui evreu palestinian în timpul domniei împăratului Tiberiu¹⁶. Cel înviat nu mai aparține lumii, pentru că nu mai trăiește în orizontul morții. Totuși El nu încetează să aibă în această lume o prezență trupească enigmatică, tainică, sacramentală, care se constituie nu ca o prezență în lume pur și simplu, ci ca o prezență în Biserică. Temporalitatea și corporalitatea și-au găsit loc în Dumnezeu. Ele nu se risipesc în contact cu divinitatea, ci dimpotrivă, Dumnezeu le afirmă întreaga pozitivitate. Teologia asumă filosofia și o salvează din blocajul ei, care o împiedică să vadă dincolo de moarte. Timpul și corpul omului au o demnitate teologică, adică o semnificație și o deschidere spre veșnicie. Ele nu mai rămân în elementul provizoriului, ci sunt destinate, chemate la o „existență definitivă”, care nu trece¹⁷.

Dacă Dumnezeu Și-a dat timp pentru om, eshaton-ul are și el un loc în lume. Moartea nu mai stă ca un ultimatum între lume și realitățile veșnice. Și nu ne mai definește. Suntem în lume, dar lumea nu ne este acasă, ci o locuire provizorie. De aceea, timpul care ne conduce spre moarte este un timp al făgăduinței vrednice de credință. Iar făgăduința este dată de faptul incontestabil al Învierii lui Iisus din Nazaret. Evenimentul Paștelui confirmă făgăduința ce ne-a fost făcută. Nu mai trăim în umbra morții, ci în lumina Paștelui. Dacă ființarea noastră este o continuă devenire, un permanent început, numai experiența eclezială și sacramentală ne oferă modul concret de a trăi anticipat, într-un mod prepascal, plenitudinea existenței. Deasupra timpului și a istoriei se arcuiește eshaton-ul, asumându-le și transfigurându-le în veșnicie. Făgăduința și nădejdea înseamnă așteptare. „Nu știm nici ziua, nici ceasul. Dar până în ceasul morții noastre, putem veghea și ne putem ruga”¹⁸.

Timpul liturgic – timpul lui Dumnezeu

Timpul liturgic se definește cel mai potrivit prin cuvintele premergătoare Sfintei Liturghii: „Vremea este a face Domnul”. Dumnezeu este Cel care, în realitate, slujește omului, lucrează mântuirea și sfințirea lui. În relația cu Dumnezeu timpul capătă alte dimensiuni, altă esență. Își descoperă insuficiența ontologică, limitele, dar și posibilitățile. Relația deplină cu Dumnezeu se câștigă în timp, dar se continuă în veșnicie. Esența acestei relații este rugăciunea: în Biserică, în casa fiecăruia, în orice loc și timp, adică o neîncetată rugăciune. Timpul rugăciunii nu mai este un timp cotidian, pentru că nu se mai ocupă cu lucrurile acestei lumi. Le depășește, fără a le nega. În rugăciune, timpul și lumea se arată insuficiente, sau tocmai insuficiența lor îndeamnă la rugăciune¹⁹. Dumnezeu a făcut timpul de așa natură ca să ne atragă spre El prin

¹⁶ Ibid., 85.

¹⁷ „Dacă nici lumea, nici moartea nu sunt eshaton-ul, dacă omul e să aibă un destin care să depășească orice eshatologie pe măsura lumii, atunci timp și corp trebuie să poată fi gândite în afara lumii și potrivit doar proximității lui Dumnezeu. E ceea ce exaltarea Celui înviat permite teologiei să afirme.” - ibid., 88.

¹⁸ Lacoste, *Timpul...*, 256.

¹⁹ Pentru înțelegerea viziunii biblice, patristice și liturgice asupra experienței temporale, v. teza Pr. Ioan Valentin Istrati, *Taina veacurilor. Unirea timpului cu eternitatea în rugăciunile Bisericii* (Iași: Doxologia, 2010).

insuficiența Lui. „Pentru Tine ne-ai zidit, iar inima noastră este neliniștită până să-și afle odihna în Tine”²⁰.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu, a lui Iisus Hristos, în istorie, a făcut ca veșnicia să pătrundă în timp. Căci El este Cel care a creat timpul, îl împlinește și îl transcende²¹. Eternitatea lui Dumnezeu dă valoare și timpului prin direcția pe care i-o indică și prin chemarea pe care o face omului și, prin el, întregului univers, în timp. Veșnicia nu trebuie văzută la antipodul sau opusă timpului. Ea poartă în sine posibilitatea timpului, pe când timpul poartă cu sine posibilitatea veșniciei. Numai relația de iubire dintre Ființa veșnică și ființele temporale actualizează aceste posibilități, prin harul lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu ne-a făcut capabili de a răspunde chemării Sale, iubirii Sale. În urma revelației divine, timpul devine intervalul de așteptare dintre chemarea lui Dumnezeu și răspunsul dat de om acestei chemări²². Experiența timpului liturgic constă într-o anume deconectare de la timpul măsurat și concentrarea pe veșnicia prezentă în timp²³. Am putea afirma, așadar, că timpul este mai mult decât „imaginea, icoana lumii noastre căzute”²⁴. Și în rai omul trăia în timp. Timpul este o distanță, o chemare care așteaptă un răspuns, cum spunea părintele Stăniloae. Este o invitație permanentă a cuiva de a răspunde apelului, pentru a da viață unei relații, pentru a dovedi existența cuiva sau a da sens acestei existențe. În cele din urmă, timpul este apelul lui Dumnezeu făcut omului pentru a se bucura de veșnicie. Am intrat în timp fără voia noastră, dar în veșnicie intrăm numai cu voia noastră, prin efortul nostru de a răspunde mereu chemării lui Dumnezeu.

Timpul liturgic este totodată așteptare și anticipare. Întreaga structură a slujbelor Bisericii este gândită în acest sens. Orice binecuvântare, orice rugăciune exprimă prezența Dumnezeului nevăzut și aprinde dorul după întâlnirea mai adevărată cu El, în ziua cea neînserată a Împărăției Sale.

Cea mai clară și mai puternică expresie a stării de așteptare și anticipare în Biserică este Taina Sfintei Euharistii. Prin ea, Hristos este prezent cu viața și cu Împărăția Lui, deschizând Bisericii perspectiva eshatologică. „Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi” (Ioan 6, 54). Euharistia este centrul cultului creștin, singura „Taină neschimbătoare” în semnificație, conținut și scop²⁵. Ea actualizează singurul eveniment irepetabil, moartea și Învierea lui Hristos făcute accesibile nouă nu sub aspect dramatic, ceremonial, ci sub formă de Taină, de relație personală intimă, în care Hristos cel Înviat Se dă oamenilor și oamenii se oferă Lui în mod liber și încrezător. Esența Tainei euharistiei constă în posibilitatea cuceririi timpului, adică în manifestarea în ea a unui eveniment care

²⁰ Sfântul Augustin, *Confesiuni*, I, 1.

²¹ Cfr. Pr. Cornel Toma, „Lex orandi, lex est credendi sau unitatea dintre dogmă, spiritualitate și cultul Bisericii,” în Alexander Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică* (București: Sophia, 2009), 38–39.

²² Pr. Dumitru Stăniloae, *Timp și veșnicie* (după o înregistrare din 1971) (Oxford: SLG Press), 8.

²³ John A. Melloh, „Theology of Liturgical Time,” în *The New dictionary of sacramental worship*, ed. Peter E. Fink (Minneapolis: The Liturgical Press, 1990), 733.

²⁴ Alexander Schmemmann, *Liturgie și viață. Desăvârșirea creștină prin intermediul experienței liturgice* (București: Basilica, 2014), 118–19.

²⁵ Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică*, 100.

„aparține trecutului în toată realitatea și eficacitatea sa veșnică și supratemporală”²⁶. Dar Euharistia nu înlocuiește liturghia timpului. Slujbele care punctează momentele importante ale zilei, laudele bisericești, ritmează timpul acesta încă nedeșăvârșit, pregătindu-l pentru transfigurarea deplină, a cărei experiență aici și acum este Euharistia. Euharistia se împletește cu liturghia timpului, afirmând astfel realitatea lumii pe care Hristos a venit să o mântuiască. Ea este manifestarea Zilei Domnului, nu una dintre multe zile. Este prezența lui Hristos înviat în mijlocul lumii supuse morții, dar care merge spre înviere. Ziua Domnului, așa cum era trăită în Biserica primară, nu avea în niciun caz caracterul de zi de odihnă sau înlocuirea sâmbetei cu duminica, ci esența ei consta în experiența euharistică a lui Hristos înviat.

Un aspect important al timpului experiat liturgic este caracterul său eshatologic. Cele dintâi și cele de pe urmă se întâlnesc în clipa prezentă, care le dă valoare prin prezența reală și sacramentală a lui Dumnezeu ca partener de dialog în rugăciune. Zilele săptămânii nu sunt numai zile calendaristice, ci ele își găsesc reperul și împlinirea în ziua Învierii, „ziua a opta”, ziua Domnului. Ziua a opta este ziua noii creații, a înnoirii lumii și anticipare a zilei celei fără de sfârșit, când „timp nu va mai fi” (Apocalipsa 10, 6). Ziua a opta depășește săptămâna și conduce în afara limitelor ei. Este ziua întâi a lumii mântuite și restaurate. De aceea, timpul în care este prezentă ziua Domnului este un timp al binecuvântării, dar și un timp al luptei dintre întuneric și lumină. Este înainte de toate timpul istoriei mântuirii, fundamentată pe împlinirea eshatologică – Ziua lui Mesia²⁷, care este în afara timpului, ultima zi a lumii acesteia, care durează veșnic²⁸. Pentru creștini, timpul și istoria aparțin lui Dumnezeu, a Cărui dragoste este arătată în revelarea planului mântuirii și ale Cărui făgăduințe sunt asigurate în Hristos. Dumnezeu împlinește timpul și istoria într-o mișcare a iubirii²⁹. Timpul nu poate fi în afara conexiunii cu veșnicia. Timpul actual, măsurabil științific și perceptibil senzorial este înrădăcinat în veșnicie. În tradiția creștină, istoria este o manifestare a veșniciei în temporalitate, în primul rând în evenimentul Hristos.

Prin Înviere, Hristos ridică umanitatea și întregul univers, timp și spațiu, la desăvârșire. Ziua Învierii aparține deopotrivă timpului și veșniciei, atât prin noutatea evenimentului, cât și prin anticiparea a ceea ce ni s-a pregătit de către Dumnezeu³⁰. În creștinism, ca și în iudaism, relația dintre timp și veșnicie nu este una antagonică. Eshatologia nu înseamnă renunțare la timp sau o ieșire din el, ci împlinirea lui. Timpul însuși are sens numai dacă este orientat spre eshaton, spre un eveniment final care îi revelează întregul său înțeles³¹. În cultul Bisericii, momentele zilei, sărbătorile, Duminica – toate au o semnificație eshatologică, trimițând la ziua cea mare a descoperirii depline a lui Dumnezeu și a sensului lumii. Mai mult decât rolul anamnetic, sărbătoarea reactualizează evenimentul și îndeamnă la contemplație. În cadrul cultului divin, noi

²⁶ Ibid.

²⁷ V. pentru aceasta: Jean Daniélou, „La théologie du dimanche,” în *Le Jour du Seigneur*, ed. P. Duployé et al. (Paris: Robert Laffont, 1948).

²⁸ Ibid., 126; Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică*, 276.

²⁹ Melloh, „Theology of Liturgical Time,” 734.

³⁰ „Și Eu vă rânduiesc vouă Împărăție, precum Mi-a rânduit Mie Tatăl Meu” (Luca 22, 29).

³¹ Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică*, 133–34.

sărbătorim evenimente mântuitoare, petrecute în timp, dar orientate spre veșnicie³². Însă diferența esențială între iudaism și creștinism în privința experienței timpului constă în punctul de referință. Pentru evrei³³, centrul timpului este un eveniment viitor, venirea lui Mesia, timpul fiind trăit ca așteptare. Pentru creștini, „punctul central al timpului, odată cu Paștele, nu mai este conectat la viitor”³⁴. El a fost deja atins în evenimentul istoric al Dumnezeu-Omului Iisus Hristos. Timpul își descoperă sensul în acest centru, însă sfârșitul trebuie așteptat în continuare. Ca și cum o bătălie decisivă a unui război a avut deja loc, dar războiul continuă. Chiar dacă efectul decisiv al acelei bătălii nu este observat de toți, totuși aceasta asigură victoria³⁵.

Evenimentul Întrupării, al Crucii, al Învierii și al Înălțării la Cer – nedespărțite unul de celălalt – dau timpului stabilitate, valoare și sens. În jurul acestor evenimente se învâрте întreaga experiență liturgică a Bisericii. „Hristos umple timpul, îl ordonează și îi dă un nou ritm - ritmul creșterii și înaintării fapturilor raționale spre unirea cu Dumnezeu. Pentru creștini, timpul nu mai are valoare decât în perspectiva veșniciei și în virtutea participării omului la realitățile divine”³⁶. Dumnezeu Se alătură omului în timp, și acest lucru este încă o manifestare a smereniei și a iubirii Sale. Chenoza lui Dumnezeu nu poate fi imitată, ci doar lăudată. Cultul creștin nu încetează de a preaslăvi nemăsurata Lui coborâre la noi. „...toți credincioșii să ne închinăm Celui ce a sărăcit de voie pentru noi, după sfatul cel plin de milostivire”³⁷, cântăm în perioada Penticostarului. Sărăcia, smerenia, chenoza lui Hristos este mai vrednică de laudă decât Învierea Lui. Căci nu Învierea este marea minune pentru Dumnezeu, ci asumarea în Sine a naturii umane. Și totuși, praznicul esențial al creștinilor este Paștile, „începutul real al anului nostru liturgic”³⁸. El este principiu dător de sens timpului, sens ca lumină în care descoperim lucruri și înțelesuri mai înalte. În lumina Învierii descoperim chemarea lui Dumnezeu către adevărata viață. În Paști se împlinesc toate profețiile vechi-testamentare, el este semnul biruinței reale asupra morții și, deci, din el izvorăște puterea depășirii timpului ca timp orientat spre moarte către timpul orientat spre viața veșnică. Spiritualitatea liturgică ortodoxă are un conținut pascal. Fiecare duminică ne amintește de Învierea Domnului și anticipează învierea tuturor la sfârșitul veacurilor. „Cu acest dublu conținut, pascal și eshatologic, timpul liturgic se deosebește de timpul nostru finit, devenind parte din veșnicie”³⁹.

³² Pr. Viorel Sava, „Argumente liturgice pentru îndreptarea calendarului,” în Id., „În biserica slavei Tale” *Studii de teologie și spiritualitate liturgică*, 1:124–34.

³³ Interesant este faptul că limba ebraică nu are cuvânt pentru a exprima timpul abstract. Cfr. James Barr, *Biblical words for time*, Studies in Biblical Theology (Eugene: Wipf and Stock Publishers, ²1969), 135.

³⁴ Oscar Cullmann, *Christ and time. The primitive Christian conception of time and history*, (London: SCM Press, ⁴1962), 81–82, 86.

³⁵ Ibid., 84.d

³⁶ Dumitru Vanca, „Timp liturgic,” în Pr. Ștefan Buchiu, Pr. Ioan Tulcan coord., *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, (București: Basilica, 2019), 927–29.

³⁷ Duminica a 5-a după Paști, Stihira a 7-a de la Laude - *Penticostar* (București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1999), 194.

³⁸ Schmemmann, *Liturgie și viață...*, 123–24.

³⁹ Pr. Viorel Sava, „Dimensiunea eshatologică a cultului divin ortodox,” în Id., „În biserica slavei Tale” *Studii de teologie și spiritualitate liturgică*, 3:123.

Noutatea creștinismului constă în faptul că venirea zilei Domnului nu semnifică nici sfârșitul, nici frângerea absurdă, nici golirea timpului. În lumina venirii lui Mesia, a apropierei Împărăției Sale, dar și a manifestării Sale în lume, „timpul devine cu adevărat real, capătă o intensitate nouă și deosebită. El devine timpul Bisericii: timpul în care mântuirea dată prin Mesia este acum realizată”⁴⁰. Prezentul este atunci și acum, prezentul este o prezență a lui Dumnezeu ca țință a umanității, experiat în Tainele Bisericii în clipa de față. În Liturghia Sfinților Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare, la momentul epiclezei, preotul face anamneza iconomiei mântuirii: „aducându-ne aminte de cruce, de îngropare, de Înviere, de Înălțarea la cer și de cea de-a doua și slăvită iarăși venire”⁴¹. Anamneza liturgică sfidează timpul științific: noi ne putem aduce aminte de viitor⁴². Acest lucru revitalizează viața noastră prin puterea lui Hristos-Dumnezeu, Care a deschis o nouă eră în istoria umanității, eră în care timpul se împlinește în veșnicie. În noua eră a lui Hristos, timpul este o modalitate a devenirii noastre în ceea ce suntem destinați să fim, persoane participante la viața lui Dumnezeu, la veșnicia Lui. Timpul este timp al devenirii. Scrierile primare creștine interpretează timpul cotidian în mod simbolic. Pentru Sfântul Clement Romanul, alternanța noapte-zi este imaginea Învierii: „Ziua și noaptea ne arată învierea; noaptea adoarme, ziua înviază; ziua pleacă, noaptea vine”⁴³. Însă destinația spre care este chemat omul în timp este „o unire în care nu se mai arata nici timp, nici devenire”⁴⁴.

Biserica este așezată în lume cu scopul de a o mântui pe aceasta din nonsens și din moarte. În timpul liturgic al Bisericii, lumea este recreată, pusă pe coordonatele învierii. De aceea, zilele de sărbătoare au un pronunțat caracter eshatologic, anticipând ziua fără de sfârșit a Împărăției lui Dumnezeu. Însă aceste zile sunt totodată în legătură cu timpul obișnuit al lumii, de vreme ce „sărbătoarea a apărut de dragul acestei lumi”⁴⁵ pe care Dumnezeu a iubit-o. De aici corespondența încă de la începutul Bisericii între anul liturgic și anul cosmic. Diferența dintre sacru și profan nu are ce căuta în experiența creștină. Numai un timp care se poate deschide spre veșnicie poate fi sfințit cu adevărat. Și numai Dumnezeu poate face acest lucru. El umple progresiv timpul nostru de conștiința tot mai mare a veșniciei Lui. Dumnezeu aduce veșnicia în timp⁴⁶ și devine „cuprinsul timpului nostru”⁴⁷. Noi devenim tot mai adevărați când sporim conviețuirea cu El.

⁴⁰ Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică*, 134–35.

⁴¹ *Liturghier* (București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2012), 174.

⁴² Melloh, „Theology of Liturgical Time,” 736.

⁴³ Clement Romanul, „Epistola Bisericii din Roma către Biserica din Corint,” în *Canonul Ortodoxiei. Canonul Apostolic al primelor secole*, ed. Diac. Ioan I. Ică, Jr. (Sibiu: Deisis, 2008), 395–421.

⁴⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși 3 (București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2017), 491, răsp. 65.

⁴⁵ Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică*, 274.

⁴⁶ Stăniloae, *Timp și veșnicie...*, 11; „În Biserică, timpul devine timp liturgic, timp „hristificat” Hristos e prezent tainic în timpul liturgic și, după chipul întrepătrunderii în El a firii divine și umane, El asumă timpul stricăciunii pentru a-l umple de veșnicie, a-l transfigura, a-l îndumnezei.” - Makarios Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic* (Sibiu: Deisis, 2000), 387.

⁴⁷ Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Cuvântări mistagogice la sărbători*, Tâlcuiri și cateheze (Arad: Sfântul Nectarie, 2016), 33.

Timul liturgic are putere transformatoare, descoperindu-ne și făcându-ne părtași la realitatea și la semnificația de dincolo de istorie. Este un mod de viață din puterea lui Dumnezeu, prin harul Său, astfel încât cei ce s-au făcut părtași Duhului Sfânt, au gustat puterile veacului viitor (*cfr.* Evrei 6, 5).

Concluzii

Perspectiva științifică, filosofică și religioasă asupra naturii timpului diferă atât în scop și în metodă, cât și în tendința de a atinge veșnicia cu posibilitățile schimbătoare ale ființei. Dar orice metodă științifică pornește de la premise filosofice sau religioase și se împlinește tot în acestea.

Ceea ce am încercat în analiza de față a fost o trecere în revistă a preocupărilor asupra naturii și sensului timpului din perspective filosofice și teologice. Ambele reflexii ne dau mărturie că omul este ființă temporală, care există și de desăvârșește în timp. Iar în funcție de modul în care este perceput timpul se trăiește și viața. Valoarea timpului dă valoare vieții.

De remarcat că nu se poate vorbi de timp fără conexiunea lui cu veșnicia, indiferent că aceasta din urmă este văzută ca origine a timpului, la care trebuie revenit prin anularea timpului (grecii antici), ca antinomică timpului (Heidegger și alți filosofi asemenea lui), ca prelungire naturală (sau naturalistă, panteistă) a timpului (Bergson) sau ca împlinire a timpului (fenomenologii francezi de factură teologică și experiența liturgică a Bisericii). Observăm în aceste aspecte o anume gradație în înțelegerea timpului. Numai penetrarea timpului de către veșnicie, prin descoperirea lui Dumnezeu înaintea oamenilor, atât în mod indirect, în Vechiul Testament, cât și în mod direct, prin Întruparea lui Iisus Hristos, a dat timpului valoarea cea mai înaltă, în legătură cu valoarea dată omului prin chemarea, libertatea și responsabilitatea acestuia. Omul este chemat la desăvârșire în timp. Omului i s-a dat timp pentru a deveni ceea ce trebuie să fie, ceea ce a fost gândit din veșnicie de către Dumnezeu. Acesta este mesajul pe care Dumnezeu îl transmite prin Biserică omului. Cine uită de faptul că timpul are un sfârșit, cine nu se îngrijește de sine și de celălalt în mod responsabil, acela nu se mai împlinește. Divertismul este una dintre ispitele cele mai mari. El înseamnă uitarea grijii de moarte și oprirea la jumătatea drumului devenirii de sine⁴⁸.

Dumnezeu este deasupra și în afara timpului, fiind prin firea Sa necreat, simplu și desăvârșit, neafectat de schimbare. Numai ceea ce este creat este schimbător, de aceea timpul este o dimensiune proprie ființei create⁴⁹. Șansa creaturii de a-și depăși condiția este asumarea ei, și a timpului totodată, de către Dumnezeu, ca ceea ce este stricacios să se îmbrace în nestricăciune și ceea ce este muritor să se îmbrace în nemurire (*cfr.* I Corinteni 15, 53). Creștinismul reprezintă tocmai această șansă oferită de Dumnezeu lumii. Înțelegerea liturgică a timpului este înrădăcinată în teologia Întrupării lui Dumnezeu⁵⁰. Scopul rugăciunii liturgice nu este în fond sfințirea timpului, pentru că nu

⁴⁸ Lacoste, *Timul...*, 41–43.

⁴⁹ Dumitru Vanca, "Timul," în Buchiu, Tulcan coord., *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, 927.

⁵⁰ „Biserica este așezată în lume cu scopul de a o mântui pe aceasta prin plenitudinea ei eshatologică, prin parousia lui Hristos, prin venirea și prezența Sa [...] Această lume va trece, Domnul va împărăți întru slavă. Biserica așteaptă această împlinire a timpului, este orientată spre această ultimă victorie. Dar această așteptare nu

timpul este subiectul rugăciunii, ci lauda adusă lui Dumnezeu și sfințirea omului. Ritmul rugăciunii devine ritmul vieții în și cu Hristos, experiența unirii cu Dumnezeu în timp, ca anticipare și pregustare a unirii depline de dincolo de timp. Timpul nu doar se sfințește, așa cum se caută în religiile necreștine, prin diferitele ritualuri liturgice, ci, mai mult decât atât, se umple de veșnicie, el rămânând mereu nedesăvârșit, condiție a creaturii. Prin Hristos, veșnicia este în inima timpului. În Noul Testament și în experiența religioasă a Bisericii creștine, timpul nu este nici ciclic, nici liniar, ci mai degrabă reprezentat de cruce, „crucea timpului”⁵¹. Revelația lui Dumnezeu și slujirea liturgică transcend dualismul subiect-obiect, sacru-profan. Taina Bisericii conduce la unitatea tuturor în Hristos⁵², Dumnezeu făcut om.

Bibliografie:

- Anghelescu, Gheorghe. *Timp și dincolo de timp. Considerații din antropologia patristică clasică răsăriteană*. București: Universității București, 1997.
- Anton, Veronica. *Timp și eternitate în filosofia greacă și în gândirea patristică*. Iași: Doxologia, 2018.
- Aristotel. “Physics.” în *The Complete Works of Aristotle*. ed. J. Barnes. Princeton: Princeton University Press, 1991.
- . *Fizica*. trad.: N. I. Barbu. București: Editura Științifică, 1996.
- . *Metafizica*. 2 vols. trad., pref. și note: Andrei Cornea. București: Humanitas, 2007.
- Bagdasar, N., Virgil Bogdan, și C. Narly. *Antologie filosofică. Filosofi străini*. Universal Dalsi, 1995.
- Bailly, A. *Dictionnaire grec-français*. Paris: Librairie Hachette, 1963.
- Barr, James. *Biblical words for time*. Studies in Biblical Theology. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 1969.
- Bergson, Henri. *Durée et simultanéité. À propos de la théorie d'Einstein*. Paris: Librairie Félix Alcan, 1922.
- . *Cele două surse ale moralei și religiei*. trad. și studiu introd.: Diana Morărașu. Institutul European, 1998.
- . *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*. trad.: Diana Morărașu. Iași: Institutul European, 1998.
- . *Evoluția creatoare*. trad. și studiu introd.: Vasile Sporici. Institutul European, 1998.
- Biemel, Walter. *Heidegger*. trad.: Thomas Kleininger. 1996: Humanitas.
- Callahan, John F. *Four Views of Time in Ancient Philosophy*. London: Harvard University Press, 1948.
- Clement Romanul. “Epistola Bisericii din Roma către Biserica din Corint.” în *Canonul Ortodoxiei. Canonul Apostolic al primelor secole*. ed. Diac. Ioan I. Ică, Jr. Sibiu: Deisis, 2008: 395–421.
- Craig, William L. *Time and Eternity: Exploring God's Relationship to Time*. Crossway Books, 2001.
- Cullmann, Oscar. *Christ and time. The primitive Christian conception of time and history*. London: SCM Press, 1962.
- Daniélou, Jean. “La théologie du dimanche.” în *Le Jour du Seigneur*. ed. P. Duployé et al. Paris: Robert Laffont, 1948.
- Descartes, René. *Meditații metafizice*. trad.: Ion Papuc. București: Crater, 1997.
- Emilianos Simonopetritul, Arhim. *Cuvântări mistagogice la sărbători*. Tâlcuiri și cateheze. Arad: Sfântul Nectarie, 2016.

este o stare pasivă, este o slujire responsabilă, este „a fi așa cum El a fost în această lume”. Acesta este timpul Bisericii. Doar acum, văzându-l îndreptându-se spre sfârșit, pe de o parte, iar pe de altă parte, văzându-l penetrat de lumina și puterea împărăției, timpul capătă semnificația sa deplină.” - Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică*, 138–39.

⁵¹ Barr, *Biblical words for time*, 150.

⁵² Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 207-208, răsp. 48.

- Farges, Mgr. A. *La philosophie de M. Bergson, Professeur au Collège de France Exposé & Critique*. Paris, 1912.
- Filozofie. *Idei fundamentale*. trad.: Crina Boitor. București: Litera, 2016.
- Ganssle, Gregory E. și Paul Helm. *God & time. Four views*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2001.
- Guittou, Jean. *Le temps et l'éternité chez Plotin et Saint Augustin*. Paris: Boivin, 1933.
- Hadot, Pierre. *Exerciții spirituale și filosofie antică*. trad.: Constantin Jinga. Arad: Sfântul Nectarie, 2015.
- Heidegger, Martin. *Ființă și timp*; trad.: Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă. București: Humanitas, 2003.
- . *Prolegomene la istoria conceptului de timp*. trad.: Cătălin Cioabă. București: Humanitas, 2005.
- Istrati, Pr. Ioan V. *Taina veacurilor. Unirea timpului cu eternitatea în rugăciunile Bisericii*. Iași: Doxologia, 2010.
- Janicaud, Dominique. *Le tournant théologique de la phénoménologie française*. Paris: Editions de l'Eclat, 2001.
- Janicaud, Dominique, Jean-François Courtine și Jean-Louise Chrétien, eds. *Phenomenology and the „Theological Turn”: The French Debate*. Perspectives in continental philosophy 15. New York: Fordham University Press, 2000.
- Lacoste, Jean-Yves. *Timpul. O fenomenologie teologică*. trad.: Maria-Cornelia Ică, jr. Sibiu: Deisis, 2005.
- Leftow, Brian. *Time and eternity*. London: Cornell University Press, 1991.
- Lévinas, Emmanuel. *Moartea și timpul*. trad., cuvânt înainte și note: Anca Maniuțiu. Cluj: Biblioteca Apostrof, 1996.
- . *Totalitate și Infinit: eseu despre exterioritate*. trad., glosar și bibliografie: Marius Lazurca. Iași: Polirom, 1999.
- . *Când Dumnezeu devine idee*. trad.: Nicolae Cojocă. Târgoviște: Pandora, 2001.
- Liiceanu, Gabriel. “Câteva repere.” în Martin Heidegger, *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2003: XI–XXIV.
- . “Ființă, Ființare, Dasein.” în Martin Heidegger, *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2003: 584–590.
- . “Temporalitatea.” în Martin Heidegger, *Ființă și timp*. București: Humanitas, 2003: 623–625.
- Liturghier*. București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2012.
- Makarios Simonopetritul. *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*. Sibiu: Deisis, 2000.
- Marcel, Gabriel. *A fi și a avea*. Cluj: Biblioteca Apostrof, 1997.
- Maxim Mărturisitorul, Sfântul. *Răspunsuri către Talasie*. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși 3. București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2017.
- Melloh, John A. “Theology of Liturgical Time.” în *The New dictionary of sacramental worship*. ed. Peter E. Fink, Minnesota: The Liturgical Press, 1990, 733–40.
- Noica, Constantin. *Devenirea întru ființă. Scrisori despre logica lui Hermes*. Cărți fundamentale ale culturii române. București: Humanitas, 1998.
- Oxford Latin Dictionary*. London: Oxford University Press, 1968.
- Padgett, Alan G. *God, eternity, and the nature of time*. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2000.
- Penticostar*. București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1999.
- Pike, Nelson. *God and timelessness*. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2002.
- Platon. *Timaios*, Opere VII. trad.: Cătălin Partenie. București: Editura Științifică, 1993.
- Plotin. *Enneade I-II*. ediție bilingvă, trad. și comentarii: Vasile Rus, Liliana Peculea, Alexander Baumgarten, Gabriel Chindea. București: IRI, 2003.
- . *Despre eternitate și timp*, Opere III. trad.: Andrei Cornea. București: Humanitas, 2009.
- Puech, H.-C. “Gnosis and Time.” în *Man and Time. Papers from the Eranos Yearbooks*. 3. ed. J. Campbell. London: Routledge & Kegan Paul, 1958: 38–84.

- Remete, Pr. George. *Martin Heidegger, între fenomenologie și teologie. O introducere*. Alba Iulia: Reîntregirea, 2010.
- Saint Augustin. *Sermons pour la Pâque*. Sources chrétiennes 3. Paris: Cerf, 2011.
- Sava, Pr. Viorel. "Argumente liturgice pentru îndreptarea calendarului." în Id. „În biserica slavei Tale” *Studii de teologie și spiritualitate liturgică*. Vol. 1. Episteme. Iași: Doxologia, 2012: 124–134.
- . "Dimensiunea eshatologică a cultului divin ortodox." în Id. „În biserica slavei Tale” *Studii de teologie și spiritualitate liturgică*. Vol. 3. Episteme. Iași: Doxologia, 2012: 122–134.
- Schmemmann, Alexander. *Introducere în teologia liturgică*. București: Sophia, 2009.
- . *Liturghie și viață. Desăvârșirea creștină prin intermediul experienței liturgice*. București: Basilica, 2014.
- Schrijvers, Joeri. *Ontotheological Turnings? The Decentering of the Modern Subject in Recent French Phenomenology*. New York: Suny Press, 2011.
- . *Introduction to Jean-Yves Lacoste*. London: Taylor and Francis, 2016.
- Sfântul Augustin. *Confesiuni*. București: Humanitas, 2018.
- Stăniloae, Pr. Dumitru. *Timp și veșnicie*. (după o înregistrare din 1971). Oxford: SLG Press.
- . *Teologia dogmatică ortodoxă 2*. București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
- Toma, Pr. Cornel. "Lex orandi, lex est credendi sau unitatea dintre dogmă, spiritualitate și cultul Bisericii." în Schmemmann, *Introducere în teologia liturgică*. București: Sophia, 2009: 7–56.
- Trouillard, Jean. "Raison et mystique chez Plotin." *Revue des Études Augustiniennes et Patristiques* 20, 1-2 (1974): 3–14.
- Vanca, Dumitru. "Timp." în Pr. Ștefan Buchiu, Pr. Ioan Tulcan coord., *Dicționar de Teologie Ortodoxă*. București: Basilica, 2019: 927.
- . "Timp liturgic." în Buchiu, Tulcan coord., *Dicționar de Teologie Ortodoxă*: 927-929.

ROMAN ROADS ADJACENT TO THE ALUTAN LIMES FROM THE SOUTH OF THE CARPATHIANS

Laurențiu Florin COMĂNESCU
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: The roman road segment of the Alutan limes south of the Carpathians, between Islaz to the south and the Roman Buridava to the north, had mainly a strategic role, but at the same time it ensured the propagation of the Roman civilization, as well as the increase of the speed of travel in time and space, thus ensuring the Roman unity and cohesion in this part of the province. This portion of the Roman road that starts from Islaz and continues to the north through the Olt gorge was probably one of the first arteries built by the Romans in the action of conquering Dacia, thus ensuring the advance into the territory in order to conquer new lands. The realization of this stretch of road was a landmark element for all types of settlements in the Romanian plain that had to be connected to the communication network formed by the Olt road that accompanied the river line and which in the plain part benefited from an important branch, especially from an economic point of view, which went from Romula to Sucidava.

The Roman road studied afferent to the Alutan limes that starts from Islaz and goes north to the mountain gorge of the Olt River, up to the submontane area of the Southern Carpathians, to Buridava, has a length of about 160 kilometers, connects between 9 important fortified settlements having an economic, urbanistic and strategic role, such as Slăveni, Romula, Acidava, Rusidava, Pons Aluti or Buridava. It also intersects numerous rivers, the most important of which Teslui, Olteț, Pesceana, Mamu, Bistrița, which although they had an important volume of water, these for most of the year could be crossed directly even through the low fords.

The road of the Alutan limes from the south of the Carpathians can be considered a crucial element in this important geographical area from a border point of view, but also economically, the road artery managing to satisfy in the period of maximum use all the military, economic, administrative needs.

The Roman Road, together with the other more or less important arteries that it brought together, managed to interconnect all the fortifications, cities and settlements bordering it, thus providing support for the development of economic activities, agriculture and urban economy, in parallel with the diffusion of the Roman civilization.

Keywords: limes, ways of communication, border, economy, army.

INTRODUCERE

Segmentul de drum roman aferent limesului Alutan de la sud de Carpați, cuprins între Islaz la sud și *Buridava* romană la nord, avea în principal un rol strategic, dar în același timp a asigurat propagarea civilizației romane, precum și creșterea vitezei de deplasare în timp și spațiu, asigurându-se astfel unitatea și coeziunea romană din această parte a provinciei. Această porțiune de drum roman ce pleacă de la Islaz și continuă spre nord prin defileul Oltului a fost probabil una dintre primele artere construite de romani în acțiunea de cucerire a Daciei, asigurându-se astfel înaintarea în teritoriu în vederea cuceririi de noi ținuturi. Realizarea acestei porțiuni de drum a constituit un element de reper pentru toate tipurile de așezări din câmpia românățeană care trebuiau să se racordeze la rețeaua de comunicații formată de drumul Oltului ce însoțea linia râului și care beneficia și de o

ramificație importantă mai ales din punct de vedere economic ce pleca de la *Romula* spre *Sucidava*. Având în vedere că inițial rețeaua rutieră a limesului Alutan a urmărit mobilizarea de trupe necesare operațiunilor de cucerire, drumul a asigurat în același timp și legături sigure și rapide între așezările militare și civile riverane și posibilitatea de asigurare a acestora cu materiale.

Ținând cont că în prezent realitățile din teren nu permit identificarea tuturor tronsoanelor de drum ce formau drumul limesului Alutan de la sud de Carpați, sau *drumul Oltului* cum i se mai spunea, mare parte din acesta fiind afectat de lucrările agricole, acoperit de construcții sau de drumul rutier actual, studiarea acestui obiectiv s-a putut realiza în mare parte prin studierea hărților vechi, harta Specht 1790, von Fligely/Szathmary 1864, planurile directe de tragere dar și o serie de ortofotoplanuri care acoperă zona de interes, informațiile cuprinse în lucrările din domeniul arheologiei, precum și prin cercetările de teren.

Gândit ca un obiectiv strategic drumul aferent limesului Alutan, a beneficiat de priceperea și cunoștințele specialiștilor romani în domeniu, ce purtau titlul de *architectus*, care au ales traseul cel mai eficient urmărindu-se evitarea obstacolelor naturale, precum mlaștini, fundul văilor, în cazul râurilor care atunci când nu au putut fi evitate au fost traversate cu poduri sau direct prin vadurile cu cea mai mică adâncime.

Așa cum bine se știe cel mai vechi izvor antic cu privire la rețeaua de drumuri a imperiului roman este *Tabula Peutingeriana*, a cărei istorii documentate începe cu anul 1507, aceasta cuprinzând și date referitoare la localități cu distanțele dintre acestea, râuri, munți, intersecții sau stațiuni rutiere, în principal fiind prezentată lumea cunoscută de romani. Pentru traseul de drum aferent limesului Alutan există menționate pe segmentul VII localitățile *Romula*, *Acidava*, *Rusidava*, *Ponte Aluti*, *Buridava*, despre Slăveni, Tia Mare sau Islaz neavând nici o mențiune.

Drumul Oltului s-a remarcat prin importanța sa militară ce s-a activă în special în perioada războaielor de cucerire, prin importanța economică, privind transportul de mărfuri intra provincial și rol de frontieră de est a imperiului, fiind important și pentru apărare prin deplasarea rapidă a trupelor în funcție de necesități către nord, către sud de-a lungul râului sau către est în sprijinul limesului Transalutan odată cu realizarea acestuia.

După o nouă cucerire, primul obiectiv de realizat în viitoarea provincie era construirea drumurilor, fapt pus în practică și aici de către împăratul Traian care s-a preocupat la fel ca și urmașii săi de extinderea și întreținerea drumurilor, facilitându-se astfel exploatarea potențialului economic al Daciei în folosul Imperiului.

Drumul roman rutier studiat aferent limesului Alutan ce pleacă de la Islaz și merge către nord spre defileul muntos al Oltului, până în zona submontană a Carpaților Meridionali la *Buridava* are o lungime de aproximativ 160 de kilometri, face legătura între 9 așezări fortificate importante cu rol economic, urbanistic și strategic. Deasemenea el intersectează numeroase râuri, dintre care cele mai importante Teslui, Olteț, Pesceana, Mamu, Bistrița, care deși aveau un volum de apă important, acestea mare parte a anului puteau fi traversate direct chiar prin vadurile scăzute.

Drumul limesului Alutan reprezenta și un capăt de linie pentru drumul roman Drobeta *Romula* care traversa Oltenia de la vest la est și se oprea la *Romula*, fiind totodată și

punctul de ramificare al drumului Oltului ce forma două artere către sud, spre Dunăre, acestea având un important rol de captare precum brațele unui râu a celorlalte drumuri secundare ce făceau legătura între numeroasele așezări rurale, precum *pagus*, *vicus* ori *villae rusticae*.

Studiat îndeaproape de către Dumitru Tudor în perioada anilor 1960, la acea vremea aceea se putea observa mai bine, ca și astăzi în unele locuri în special în regiunea de câmpie sub forma unei urme la suprafața solului formate din pietriș împrăștiat de utilajele agricole dar bine configurat ca formă în locurile unde acesta este secționat de văile râurilor sau de drumurile rutiere actuale.

Cercetarea acestui segment de drum a presupus analizarea mai multor surse de informare care au putut conduce la clarificarea cronologiei acestuia, la care se adaugă toponimele din anumite zone, apoi izvoarele antice care fac referire la acest drum, precum și hărțile întocmite în special de austrieci. Pe de altă parte bornele miliare, reprezintă surse importante epigrafice, partea de sud a drumului Alutan fiind cunoscută prin descoperirea a doi astfel de stâlpi miliari, toate acestea corelate contribuind în mod decisiv la identificarea traseului drumului roman.

IZVOARE ISTORICE CU PRIVIRE LA DRUMUL LIMESULUI ALUTAN

Așa cum am menționat *Tabula Peutingeriana*, este prima dintre sursele antice care ne vorbește de acest segment de drum, sursă care însă s-a dovedit uneori inexactă în ceea ce privește distanțele exprimate în mii de pași dintre localități. Este și cazul sectorului de drum situat dintre *Romula* și *Apulum*, între așezările de la *Rusidava* (Drăgășani-Momotești) și *Pons Aluti* (Govora-Ionești), unde *Tabula* menționează XIII mii de pași, adică 20,7 kilometri, spre deosebire de situația actuală în care sunt mășurați 29 de kilometri. Având în vedere că exemplarul documentului existent în prezent reprezintă o copie după cel original, realizat într-o altă perioadă istorică, majoritatea istoricilor sunt de părere că este vorba de o eroare de transcriere, în cifra reprezentând numărul de kilometri fiind omisă cifra V în locul acesteia fiind imprimată cifra I¹. Pentru această situație ar putea fi luată în considerare și o altă teorie, susținută de profesorul Ion Ciucă din Drăgășani, care după ce se raportează la distanțele din fragmentele de hărți peutingeriene conform cărora *Rusidava* este localizată la 24000 de pași romani adică 35,640 kilometri de *Acidava* și la 14.000 de pași romani adică 20,790 kilometri de *Pons Aluti*. În contextul în care acesta a localizat la Stejești, județul Olt, o așezare romană în componența căreia au fost descoperite și ziduri de cărămidă, care este localizată la o distanță de 20 de kilometri de *Acidava* și la 35 de kilometri de *Pons Aluti*, inversând astfel distanțele consemnate în *Tabula* ar rezulta că aici ar putea fi localizată *Rusidava*. Explicația acestei inadvertențe ar putea fi pusă pe seama unei erori a unui copist, situație întâlnită cu alte ocazii².

În cuprinsul Daciei Inferior au fost descoperiți un număr de patru stâlpi miliari, un număr destul de mare având în vedere că în întreaga Dacie au fost descoperiți în total

¹ Florin Fodorean, *Drumurile din Dacia romană*, Cluj Napoca, Editura Napoca Star, 2006, p. 60.

² Ion M. Ciucă, *Priorități istorice oltene și românești*, Câmpu Mare, Editura Gutenberg, jud. Olt, 2005, p.49.

nouă asemenea borne kilometrice, opt fiind din perioada stăpânirii romane în Dacia. Doi dintre *milliarum* au fost descoperiți chiar pe itinerariul de drum studiat, adică în comuna Băbiciu și unul în comuna Gostavățu, un al treilea în perimetrul castrului de la Pretorium, comuna Racovița jud. Vâlcea, iar un al patrulea la Sucidava aferent capătului sudic al arterei rutiere ce pleca de la *Romula*, datat însă pentru o perioadă mai târzie din timpul lui Constantin cel Mare. Cei doi stâlpi descoperiți pe traseul drumului dintre Islaz și *Romula*, depozitați în cadrul Institutului de Arheologie *Vasile Pârvan* din București, au fost găsiți în locuri apropiate unul de celălalt, adică Băbiciu la sud și Gostavățu la nord adică la o distanță de aproximativ 3 kilometri între localități, fiind datați din perioada împăratului Septimius Severus și încadrați astfel cronologic secolului al II-lea. *Milliarul* de la Băbiciu, de fapt fragmentul acestuia era realizat din calcar și avea o lățime de 27 centimetri și înălțimea de 47 de centimetri, din inscripția acestuia păstrându-se câteva litere din două rânduri: IM[p(erator)] (Caes) și SEPT(imius) SEV(erus), deasemenea s-a mai putut observa ligatura M și P din care s-a mai păstrat puțin din litera P. Existența acestui *milliar* poate fi pusă în legătură directă cu refacerea drumului limesului Alutan din timpul lui Septimius Severus. Celălalt fragment de stâlp *milliar* descoperit mai la nord în comuna Gostavățu, este realizat tot din calcar, înalt de 48 de centimetri și lat de 26 de centimetri, păstrându-se la fel câteva litere din două rânduri: IM[perator Caesar] și DIVI[...f(ilius)]³.

Cei doi stâlpii miliari descoperiți pe segmentul de drum aferent limesului Alutan de la sud de Carpați au menirea de a oferi informații cu privire la preocupările administrației romane din Dacia pentru întreținerea și refacerea acestei importante artere rutiere de frontieră, dar cel mai important aspect este cel legat de cronologie, permițând datarea unui anumit sector de drum.

O altă sursă documentară importantă ce are legătură indirectă cu traseul de drum aferent limesului Alutan o reprezintă Columna Traiană care deși nu are o referire directă la acest segment de drum, aceasta poate oferi indicii cu privire la existența a numeroase poduri, modalitatea de realizare a acestora, faptul că acestea erau construite din lemn dar și că trecerea anumitor cursuri de apă se realiza prin apă dar cu atenție deosebită pentru a nu fi afectate echipamentele militare sau mărfurile transportate.

Referitor la toponimia care face referire la acest segment de drum, prezența acestei căi rutiere romane este dovedită prin denumiri de forma „*Drumul lui Traian*” sau „*Calea lui Traian*” „*drumul de piatră*” „*drumul sării*”, alături de care au mai fost consemnate și „*Troianul*” sau „*Calea Troianului sau Împăratului*” folosite mai ales pe teritoriul județului Vâlcea, dar și Olt.

AMPLASAMENT ȘI CARACTERISTICI ALE DRUMULUI LIMESULUI ALUTAN

Localizat, după cum se știe pe partea dreaptă a râului Olt, cursul de apă este principalul motiv pentru care realizarea acestei artere s-a realizat orientat fiind pe direcția sud-nord. Un dintre cele mai bine documentate prezentări a acestui drum a fost realizată

³ D.M. Pippidi, I.I. Rusu, (text și traducere), *Inscripțiile Daciei Romane, (I.D.R.)* Vol.I, București, Editura Academiei R.S.R., 1975, p.195.

de către Dumitru Tudor în *Oltenia Romană*, care cuprinde o serie de informații și date legate de caracteristicile stratigrafice împreună cu descoperirile din perioada romană.

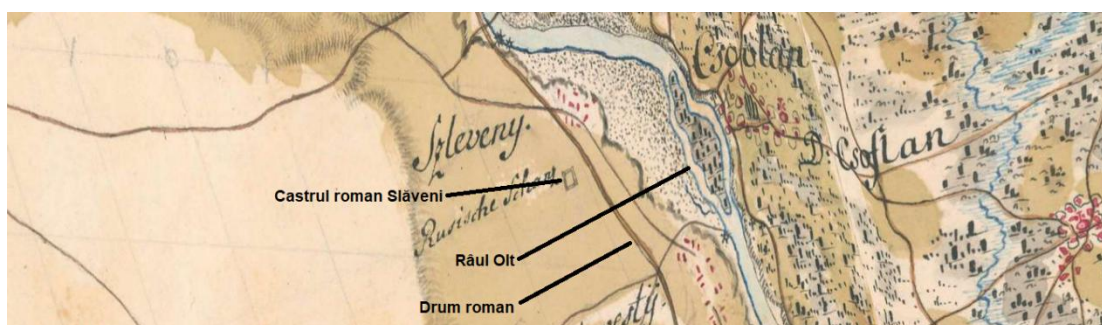
Comparând astfel datele cartografice cuprinse în hărțile vechi istorice austriece cu cele oferite de ortofotoplanuri disponibile pe Google Earth, urmărind conturul liniilor cromatice de marcaj specifice arterelor de circulație, traseul drumului roman poate fi reconstituit pe amplasamente cât mai apropiate de realitățile existente în teren din perioada de maximă utilizare a acestei porțiuni de drum. Modelarea cartografică digitală a terenului ce arată configurația geografică a terenului a putut fi analizată din punct de vedere al poziționării drumului în paralel cu utilizarea informației istorice, precum și cu raportarea la anumite repere din teren. Regăsite pe planurile hărților vechi sub forma unor marcaje specifice care atestă existența unor movile, unele dintre repere având chiar denumiri cunoscute, care reprezintă probabil morminte tumulare antice și care potrivit obiceiului epocii medievale timpurii, pot conține și înmormântări din perioada romană sau secundare mai târzii.

Porțiunea de drum roman aferentă limesului Alutan, după cum se cunoaște a fost utilizată cu aceeași destinație în diferite perioade istorice, acesta figurând în numeroase acte românești ca hotar sau indicații pentru moșiile boierești, toponimia referitoare la acest obiectiv fiind relevantă în acest caz, iar o eventuală renunțare la utilizarea acestui drum nu s-a putut realiza eventual decât din cauze naturale, precum distrugerile cauzate de inundații sau intervenții necesare din punct de vedere urbanistic.

Începuturile acestui drum se situează după cum se cunoaște în dreptul localității Islaz, din județul Teleorman, locul unde sunt identificate mărturiile unui număr de trei castre, cu siguranță printre primele fortificații realizate odată cu traversarea Dunării. Zona se situează exact la vărsarea râului Olt în fluviul Dunărea, locul remarcându-se printr-o luncă largă, inundabilă capabilă să facă față unui volum mare de apă în perioadele ploioase. De la Islaz până la Reșca drumul are o lungime de aproximativ 60 de kilometri în linie dreaptă și se întinde paralel cu valea Oltului pe direcția sud-est, nord-vest, observându-se o diferențiere în ceea ce privește malurile acestuia, cel estic dominând prin forma abruptă a versantului, spre deosebire de cel vestic ce este compus din terase largi ce cresc treptat în înălțime.

Conform lui Dumitru Tudor drumul Oltului traversează localitățile Rusănești, Băbiciu, Brezuica, Gostavăț, Slăveni și Hotărani, iar între Islaz și Scărișoara, a fost în distrus în mare parte de râul Olt, păstrându-se mai bine între Slăveni și Hotărani. Este porțiunea de drum unde localnicii o numesc „drumul de piatră” și au folosit-o multă vreme pentru aceeași scop, drept urmare aceasta fiind suprapusă de drumurile actuale rutiere. Drumul a fost secționat în anul 1964 în dreptul satului Slăveni, chiar între *therme* și castrul de piatră, unde s-a constatat că are o lățime de 5,60 metri și se afla la o adâncime de 20 centimetri⁴. Identificat și prin intermediul suprapunerilor de hărți vechi austriece și hărțile geografice actuale drumul roman se poate localiza aici ca fiind est de castrul roman de la Slăveni, și la vest de râul Olt, la o distanță de aproximativ 50 de metri, acesta fiind în prezent suprapus și utilizat de drumul actual sătesc din comună.

⁴ Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, București, Editura Academiei R.S.R., 1968, p. 48-49.

<https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=here-aerial%2C163%2C165&bbox=2725524.4436359177%2C5476092.35225147%2C2738413.637530505%2C5480573.473034689>, site accesat la 30.08.2021, ora 21.00

Deși menționat de către Dumitru Tudor ca fiind distrus de râul Olt între Islaz și Scărișoara, drumul Oltului mai poate fi observat prin intermediul suprapunerilor de hărți austriece de secol XVIII, având în vedere că și comitele Luigi Fernando de Marsigli care, în calitate de ofițer de geniu al armatei austriece, a cercetat în anul 1689 ruinele romane de pe ambele maluri ale Dunării, acesta menționând că „în afară de drumul ce pleacă de la Celei la Antina (Reșca), mai vine în ultima un alt drum ce pornește de lângă un turn de pe Dunăre”⁵. Drumul pleacă din dreptul fluviului Dunărea, unde „Drumul celu mare de petra care pleca d'aci pe lungă Oltu”, „aici la Izlazu începe drumulu romanu celu asternutu cu petra, care duce pe lungă Oltu la Recic'a” așa cum ne relatează și Odobescu în al său Chestionar din anul 1877⁶ și merge spre nord și este poziționat la est de localitățile Islaz și Moldoveni din județul Teleorman la aproximativ 70 de metri est de castrul roman de la Racovița.

Către nord drumul roman intră pe teritoriul județului Olt iar în dreptul localității Giuvărăști acesta se regăsește poziționat tot pe partea dreaptă comunei între aceasta și râul Olt, aici fiind realizată prima hidrocentrală dinspre sud pe cursul râului, care devine regularizat cu maluri taluzate fapt ce a marcat parțial mărturiile istorice cu privire la existența drumului.

În anul obținerii independenței de stat a României, din datele transmise de Chestionarul lui Odobescu se poate observa că locuitorii aflați pe traseul drumului roman conștientizează faptul că satele lor sunt traversate de această arteră rutieră, consemnându-se că „o altă cale și mai bine însemnată pe malul râului Oltului, apunca de la Izlazu în sus spre Carpați și trece prin Tia Mare, prin Potlogeni prin Rusănești, prin Scărișoara, prin Gostavățu, prin Slăveni, prin Stoenesti, prin Fărcașie, prin Dobroslaveni, prin Falcoiu, prin Vlădueni, prin Sioperlita, prin Brancoveni, prin Piatra și Ienușești, prin Slatioare și Dranovetiu, și apoi pasa în susu din Romanați în Vâlcea”⁷.

⁵ ***Muzeul Județean Teleorman, *Studiu istorico-arheologic și etnografic aferent P.U.G.-ului comunei Islaz*, Alexandria, 2010, Arhiva Direcției Județene pentru Cultură Teleorman, p. 4.

⁶ Alexandru I. Odobescu, *Antichitățile județului Romanați*, București, Tipografia Societății Academice Române, București, 1877, p.50.

⁷ *Ibidem*, p.13.

Urmând cursul Oltului către nord, drumul roman străbate perimetrul localității Izbiceni care odată cu realizarea hidrocentralei din această zonă s-au produs unele relocări ale amplasamentului vetrei satului, așa încât pe hărțile vechi se poate observa că acesta se afla pe partea stângă a drumului roman, în prezent acesta fiind poziționată la vest. Este localitatea unde au fost consemnate urme romane aproape de malul râului Olt, materializate în ceramică și cărămizi, ce atestă prezența romană în zonă⁸. Către nord drumul străbate satele Doanca apoi Tia Mare, unde sunt consemnate urme romane aflate în vecinătatea drumului roman. Satul Tia Mare actual, aflat pe partea dreaptă a râului Olt a avut în vechime un corespondent dincolo de actualul curs al râului, ce consemnat sub numele de Tiha, sau Tia Veche așa cum este evidențiat în hărțile austriece, ce avea ca amplasare perimetrul unde s-a dovedit existența unei așezări prin prezența cărămizilor romane⁹ așezare consemnată și în Chestionarul lui Odobescu în perioada anului 1877 dar fiind în realitate două cetăți în lungime de 70 de stânjani și la aproximativ 400 de stânjani depărtare de comună¹⁰. Este motivul pentru care se poate considera că drumul roman din acest perimetru ce cu siguranță se afla în vecinătatea acestei așezări, a fost distrus de regularizările contemporane efectuate pe cursul râului Olt.

Urmează satele Potlogeni și Cilieni, secțiune de drum care se află la o distanță de aproximativ 9 kilometri est de movila Kupur, aflată în plină câmpie românățeană, acesta fiind și unul dintre alte perimetre distruse de râul Olt.

Între satele Cilieni și Rusănești există deasemenea un punct de reper situat la vest de drumul roman, respectiv *movila Mare*, aflată la aproximativ 6 kilometri distanță de această porțiune de drum. Este și locul unde localnicii încă atribuie unui anumit punct din perimetrul comunei Rusănești denumirea de „Cetate”, de unde au fost scoase numeroase urme romane, între care sarcofage din cărămidă sau de piatră, care atestă existența unei necropole funerare. Tot aici în imediata vecinătate a drumului roman în satul Jieni este localizat și un *vicus* roman ce avea în componență mari proprietari de pământ și sclavi, posesori de *vile rustice*¹¹.

Către nord urmează localitatea Scărișoara este consemnată existența urmelor romane precum și a unor movile poziționate la vest de drumul roman, față de acesta la o distanță de 2,65 kilometri vest conform hărților austriece de secol XIX, fiind localizată *movila Gârdu*, despre care bătrânii spuneau că au fost găsite lespezi de cărămidă mare, indicii cu privire la existența unei alte necropole și a unui alt *vicus* roman¹².

Satul Băbiciu aflat la aproximativ 40 de kilometri față de fluviul Dunărea este recunoscut în principal prin descoperirea fragmentului de stâlp *miliar* a cărui prezență este în directă legătură cu existența drumului roman, care poate fi localizat la aproximativ trei kilometri est de *movila Babic* sau *măgura Mitrea* cum este menționată în planurile directe de tragere.

⁸ Dumitru Tudor, *op. cit.*, p.230.

⁹ *Ibidem*, p.232.

¹⁰ Alexandru I. Odobescu, *op. cit.*, p.13.

¹¹ Dumitru Tudor, *op. cit.*, p.231.

¹² Alexandru I. Odobescu, *op. cit.*, p.14.

Către nord urmează satele Brezuica, Gostavăţu, Slăveni, Fântânile, unde se află un alt obiectiv important, parte componentă a sistemului de fortificaţii al limesului Alutan, respectiv castrul de piatră de la Slăveni, în perimetrul căruia este surprins drumul roman ce se situa la est între castru şi *thermele* localizate către râul Olt. Drumul roman în urma cercetărilor arheologice efectuate aici s-a constatat a fi realizat din gros de pietriş adus din râul Olt de aproximativ 50 de centimetri, cu un profil bombat la mijloc în scopul scurgerii apelor pluviale. Deasemenea satul Gostavăţu este cunoscut prin descoperirea celui de-al doilea fragment de stâlp *miliar*, poziţionat pe traseul drumului roman aferent limesului Alutan, dovezi incontestabile referitoare la prezenţa aici a drumului roman¹³.

Satul Brezuica conţine mărturii cu privire la existenţa unei vetre a unui *vicus* roman, temeliile unui edificiu roman fiind distruse de râul Olt ulterior fiind descoperite şi salvate şi alte elemente constructive din calcar, acestea reprezentând probabil dovada existenţei unei *ville rustice* în imediata vecinătate a drumului roman¹⁴.

Relatările localnicilor cuprinse în Dicţionarul lui Odobescu de la 1877, relatează despre existenţa drumului roman surprins în perimetrul satelor Gostavăţu şi Slăveni, făcând referire la faptul că „*se mai vede şi acum rămăşiţele unei vechi şosele ce se zice că ar fi fost făcută de împăratul Traian*”, iar mai la nord în satul Slăveni se menţiona că „*se mai afla acolo prin această comună, ruinat, un drum aşternut, cu piatră măruntă, având direcţia miază-zi către miază-noapte*”¹⁵, reprezintă tot atâtea dovezi cu privire la dovada existenţei acestui drum în conştiinţa locuitorilor acelor vremuri. În grădina conacului Murgăşanu, au fost identificate rămăşiţe de drumuri cu cărămidă, fapt ce dovedeşte existenţa unei reţele de străzi ce erau realizate conform normelor specifice urbanizării romane cu pavaje şi borduri, ce facilitau deplasarea în zona aşezării fortificate. Deşi amplasată în satul Gostavăţu, necropola tumulară existentă aici, poate avea legătură cu existenţa castrului de la Slăveni, cunoscut fiind faptul că cimitirele sunt aşezate în imediata apropiere a drumurilor, amplasarea acesteia aici confirmând caracteristicile poziţionării unor astfel de obiective. În dreptul fortificaţiei de la Slăveni drumul se află la 50 de metri spre est de castru şi la 15 m vest de edificiul termal, aici fiind secţionat în anul 1964 de către Dumitru Tudor. Drumul a apărut la o adâncime de 0,20 m faţă de nivelul actual de călcare fiind construit numai din pietriş, avea lăţimea de 5,60 m. Stratul de pietriş avea o grosime era de 0,50 m şi suprapunea un strat de pământ bătătorit cu grosimea de 0,20 – 0,30 m. Drumul era bombat la mijloc pentru drenarea apelor pluviale. În acest punct era flancat de două trotuare construite din 3 – 4 rânduri de cărămizi şi late de cca. 0,50 – 0,75 m¹⁶. La aproximativ 100 m nord s-a trasat o altă secţiune care are un profil diferit faţă de cea precedentă. Sub pământul arabil, la 0,30 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare a apărut un strat de pietriş gros de 0,50 m amestecat cu pământ de culoare neagră. Acesta era aşezat pe un alt strat de pietriş gros de 0,40 – 0,50 m amestecat cu nisip galben. Cele două straturi erau despărţite de o

¹³ Dumitru Tudor, *op. cit.*, p.49.

¹⁴ *Ibidem*, p.228.

¹⁵ Alexandru I. Odobescu, *op. cit.*, p.15.

¹⁶ Dumitru Tudor, *op. cit.*, p.48-49.

dungă roșie de arsură. Drumul se continua prin spatele bisericii și al școlii din Slăveni urmând malul Oltului pe lângă fosta fermă de stat, traversează satul Stoenеști unde cotește spre vest¹⁷.

Prin satele Stoenеști, Fărcașele de Jos, Fărcașele, Ghimpați și Hotărani, drumul limesului Alutan își continuă traseul către capitala Daciei Malvensis, *Romula*, unindu-se cu celălalt drum ce venea de la Sucidava, punctul de întâlnire al acestora fiind la aproximativ 200 de metri sud de zidul antic al orașului capitală de provincie. Ca și în comuna învecinată, localnicii din Stoenеști au transmis către Dicționarul Odobescu, alte informații cu privire la drumul roman pe care îl menționează ca trecând prin aceste locuri așternut cu piatră mărunță ce venea din sud de-a lungul Oltului și purta denumirea de „*Drumul lui Traian*”. Acest drum trecea prin centrul comunei și putea fi observat numai cu ocazia săpăturilor efectuate de localnici pentru șanțuri sau alte construcții edilitare și avea o lățime de cinci stânjani¹⁸, grosime cam de o palmă și jumătate, iar în partea de sud a comunei era distrus de apa Oltului pe o lungime de aproximativ 150 de stânjani, iar după această porțiune drumul se putea observa atât prin viile și grădinile oamenilor cât și în malul distrus al râului. Este porțiunea de drum de la sud de comuna Stoenеști ce merge spre satul Fântânile aflat la nord de comuna vecină Gostavățu, unde șoseaua romană traversează și două rânduri de movile (măguri) până să fie afectat de eroziunea Oltului pe o distanță de aproximativ 300 de stânjani. În partea de nord a comunei drumul este bine cunoscut de locuitori și utilizat până în comuna Fărcașele pe o distanță de aproximativ 400 de stânjani. Este locul unde, în rândurile locuitorilor s-a transmis pe cale orală și legenda *Domnului de Rouă* sau *Craiului de Rouă*, cu referire la împăratul Traian creatorul și utilizatorul cel mai de seamă al drumului roman¹⁹.

În dreptul satului Fărcașele de Jos drumul roman aferent limesului Alutan începe să se apropie de cealaltă ramură a drumului roman ce venea de la Sucidava, aflându-se la o distanță de aproximativ 6 kilometri pe direcția vest-est, este de altfel și locul unde se află numeroase movile ce au legătură cu necropola tumulară romană aflată în partea de sud a orașului *Romula* de-a lungul drumului roman către Sucidava.

Cele mai importante drumuri ale Daciei Meridionale se întâlneau la *Romula*, este vorba de drumul limesului Alutan care se unea la sud de oraș cu celălalt drum ce venea de la Sucidava și intrau în fortificație prin poarta de est. O altă arteră mai era drumul roman de vest sau „*Drumul muierii*” cum era cunoscut în relațiile documentare târzii, ce venea dinspre Drobeta și străbătea întreaga Oltenie de la vest la est, trecea pe la nord de biserica „*Sf. Nicolae*” din satul Reșca, este apoi suprapus de strada Cetății și intra în fortificația centrală prin poarta de vest, traversa fortificația centrală a orașului, întâlnindu-se cu drumul ce venea din sud. Acesta străbătea orașul constituind principala magistrală a acestuia (*cardo maximus*) și care continua spre nord ieșind pe poarta de

¹⁷ Livian Rădoescu, Dumitru Hortopan, *Rețeaua rutieră din Dacia Meridională (sec.II-III d. Hr.)*, Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Litere și Științe Sociale, Nr. 1/2010, pp. 31-32.

¹⁸ Stângen unitate de măsură egală cu 1,962 metri <http://www.dexonline.ro:8080/definitie/st%C3%A2njen> (consultat la 01.07.2021, ora 08.44).

¹⁹ Alexandru I. Odobescu, *op. cit.*, p.15-16.

nord vest îndreptându-se apoi spre *Acidava*, devenind astfel continuatorul drumului limesului Alutan ce pleca de la Islaz²⁰. În interiorul fortificație orașului drumul roman a fost surprins și în imediata apropiere a curiei orașului, dotat în această zonă centrală cu *statumen* de nisip, *nucleus* din cărămizi și *summum dorsum* (nivel carosabil) din nisip, la sudul podului construit de roman în *opus latericium*, în lungime de aproximativ 30 de metri peste albia râului Teslui, pavată cu cărămizi mari dreptunghiulare²¹. La trecerile peste cursurile de apă romanii au construit poduri (*pontes*). Primele poduri au fost construite de romani în Dacia încă în cursul războaielor de cucerire. Mai multe scene de pe Coloana Traiană înfățișează poduri de lemn peste cursurile de apă, pe care trec trupele romane. Mai târziu, desigur, multe din ele vor fi fost reconstruite în piatră și cărămidă, iar altele vor fi construite din nou. Existența lor e documentată de cele câteva numiri de localități alcătuite cu elementul „*pons*”, cunoscute din Tabula Peutingeriana, pe drumul limesului Alutan fiind menționat *Pons Aluti* (Ionești), din punct de vedere arheologic, urmele podurilor nefiind semnalate²². Drumul roman a fost secționat la *Romula* la intrarea dinspre sud și la ieșirea dinspre nord a orașului, cu ocazia unui sondaj arheologic în anul 1964, urma drumului putând fi observabilă la suprafața terenului. În urma secționării s-a putut observa că este format tot din pietriș similar cu situația de la Slăveni, cu deosebirea că stratul păstrat nu este ridicat la mijloc iar grosimea acestuia este de numai 30 de centimetri, acest lucru având ca explicație distrugerile cauzate de lucrările agricole. Sub stratul de pietriș mai există un strat de pământ bătătorit, de data aceasta păstrându-se profilul bombat, fapt ce demonstrează că inițial și la suprafață avea aceeași formă, lățimea acestuia fiind de 6,20 metri²³.

De la *Romula* drumul roman continuă către nord, suprapus în zona satului Reșca de actuala stradă Traian, apoi continuă în linie dreaptă pe direcția nord, nord-vest pe traseul unui drum comunal de exploatare, folosit și în prezent, traversează pârâul Potopinu, ajunge în dreptul pădurii Fălcoiu ce se plasează pe dreapta, în stânga aflându-se un canal de irigații, apoi intersectează Drumul Național 64, urma pietruită a acestuia putând fi observată în arătură până către valea Gânsacului din comuna Fălcoiu. Învățătorii din acest sat aveau cunoștința de existența acestui drum vechi, localizându-l către apus pe dealul Viilor la o depărtare de comună de aproximativ 4 kilometri, avea lățimea de 8 metri și înălțimea de 1 metru, desigur dimensiuni care nu corespundeau cu realitatea cercetată științific în prezent, însă merită reținut faptul că oamenii și în urmă cu două veacuri puteau identifica un reper important legat de forma înălțată a drumului pietruit, diferit de ceea ce exista în alte zone ale comunei²⁴.

Hărțile austriece de secol XVIII marchează în continuare traseul drumului limesului Alutan, care după ce merge pe dealurile Fălcoiului, coboară apoi în valea râului Olteț pe care îl traversează probabil cu ajutorul unui pod de lemn în anotimpurile ploioase, sau chiar prin vadul acestuia, mai ales vara când apa are un debit foarte redus,

²⁰ Corneliu Mărgărit-Tătușlea, *Romula-Malva*, București, Editura Museion, 1994, pp.44.

²¹ Nicolae Branga, *Urbanismul Daciei romane*, Timișoara, Editura Facla, 1980, p.66.

²² Mihail Macrea, *Viața în Dacia Romană*, București, Editura Științifică, 1969, p.157.

²³ Cristian M. Vlădescu, *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1986, p.99.

²⁴ Alexandru I. Odobescu, *op. cit.*, p.16.

iar albia acestuia este nisipoasă, permițând traversarea facilă cu piciorul. Urmează apoi comina Osica de Sus, care este traversată la est de comună de drumul roman, prin satul Vlădueni, în imediata apropiere a acestuia fiind identificate morminte romane de cărămidă sau sarcofage din perioada romană²⁵, reprezentând indicii cu privire la existența în apropiere a unei așezări romane bine dezvoltate însă neidentificată pe teren până-n prezent. Drumul trecea pe la est de gara Vlădueni, urca dealul de la nord de sat apoi ajunge în dreptul satului Ostrov aflat către râul Olt, unde se intersectează cu un alt obiectiv important de interes strategic și anume Brazda lui Novac de Nord²⁶.

Brazda lui Novac intersectând drumul limesului Alutan,
[https://map.cimec.ro/Mapserver/# planurile directeare de tragere](https://map.cimec.ro/Mapserver/#planurile%20directoare%20de%20tragere), site accesat la 30.08.2021,
 ora 21.00

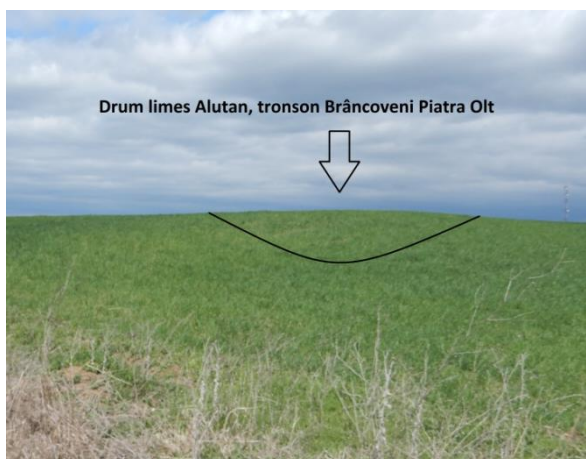
Drumul urcă apoi dealurile vechiului mal apusean al Oltului, către nord urmează comuna Brâncoveni, pe al cărei teritoriu drumul roman, ca de altfel și în comuna Osica de Sus, se intersectează și este suprapus din loc în loc de Drumul Național 64, în această comună drumul se plasează la vest, la o distanță de aproximativ 300 de metri vest față de versantul abrupt al văii Oltului, în aceste locuri la nivel de secol XIX, purtând denumirea de „drumul Sării” dar și „șoseaua domnului de Rouă”, cu referire la împăratul Traian. Drumul traversează satul Văleni, coboară și traversează vale abruptă, apoi urcă dealul traversează comuna lăsând pe partea dreaptă mănăstirea Brâncoveni, la o distanță de 400 de metri, apoi merge în linie dreaptă pe malul versatului vechi al Oltului până-n valea pârâului Jugălia la sud de Piatra Olt. Între Brâncoveni și Piatra Olt drumul limesului Alutan l-am putut observa personal de la borna kilometrică cu numărul 25+180 de metri unde Drumul Național 64 face o curbă la stânga, începând din acel loc, pe partea dreaptă, în pământul arabil se poate observa la suprafață pietrișul bombat la mijloc răscolit de utilajele agricole, dar care poate fi grupat pe o suprafață de teren care formează o linie dreaptă ce coboară spre o viroagă care în anotimpurile ploioase este mlăștinoasă. Aici drumul este întrerupt, însă dincolo de această viroagă se poate observa stratigrafic în arătură, locul fiind tăiat perpendicular și flancat de un drum de exploatare, fiind vizibilă și ridicătura din partea centrală a drumului precum și lateralele acestuia marcate de pietrișul împrăștiat pe o suprafață în lățime de aproximativ 8 metri, drumul continuându-se spre nord, spre Piatra Olt.

²⁵ Dumitru Tudor, *op. cit.*, p.231.

²⁶ *Ibidem*, p.247.

<https://www.google.com/maps/@44.3410187,24.2967398,733m/data=!3m1!1e3!5m1!1e4> site accesat la 19.09.2021, ora 20.00

Fotografii ale drumului limesului Alutan, tronson Brâncoveni și Piatra Olt, arhiva personală

În continuare drumul merge spre nord prin satul Piatra, prin curțile și grădinile locuitorilor, la est de școală, dispensar, fostul IAS, casa Ștefan, casa și grădina Becheru și ajunge apoi la așezarea și castrul de la *Acidava*, aflate în satul Enoșești (cartier al orașului Piatra Olt), de aici fiind distrus în urma unor inundații puternice, apoi drumul apare în comuna Găneasa²⁷. Aici existența drumului este pusă în legătură directă cu fortificația care era plasat pe dealul că mărginește marginea de răsărit a luncii Oltului, la suprafața solului fiind vizibilă o secțiune a căii romane, fiind construită din straturi de pietriș cu întărituri și pardoseală din cărămidă lată²⁸, similar cu alte zone fortificate aflate pe limesul Alutan. Poarta pretoriană a castrului se afla spre est, spre lunca Oltului, din fortificație fiind semnalată într-o anumită perioadă de timp, ca fiind existentă și o poartă a ei, cu două bolți, înalte de 1 metru, cu deschiderea de 2,50 metri, fixate pe trei stâlpi și construite din cărămidă²⁹.

²⁷Ion M. Ciucă, *Priorități istorice oltene și românești*, Câmpu Mare, Editura Gutenberg, jud. Olt, 2005, p.26.

²⁸Alexandru I. Odobescu, *op. cit.*, p.18.

²⁹Dumitru Tudor, *op. cit.*, p.258.

În comuna Găneasa drumul roman, după ce traversează râul Corneș, este localizat prin mijlocul localității, unde intersectează Drumul European 574, la aproximativ 3 kilometri est de sensul giratoriu apoi urcă spre nord prin grădinile și gospodăriile oamenilor reprezentând chiar și azi pe anumite porțiuni repere de delimitare a proprietății, la est de fostul S.M.A. (Stațiunea de Mașini Agricole, existentă aici înainte de anul 1989), apoi mergând către nord este suprapus pe anumite segmente de Drumul Național 64.

Drumul roman mai este surprins în satul Dranovățu, care trece prin mijlocul comunei spre miază-noapte, urmărește fidel malul vechi al Oltului, traversează pârâul Dranovăț, apoi intră în satul Pleșoiu, unde coboară în dreptul satului Arcești-Cot, în lunca veche secată a Oltului, pentru a traversa pârâul Beica, apoi urcă înapoi pe malul înalt al Oltului, la aproximativ 400 de metri de biserica „Sf. Mihail și Gavril” din satul Pleșoiu.

În dreptul localității Strejești drumul roman este surprins la nord și la sud de așezarea romană localizată în cuprinsul comunei de către profesorul Ion Ciucă, acesta aflându-se pe parte stângă a drumului național Drumul Național 64, are o lățime de 5,6 metri și este format din pietriș bătătorit și mai ridicat la mijloc, acesta fiind vizibil dinspre *Acidava* și pierzându-se spre nord la ieșirea din perimetrul așezării romane, spre Drăgășani³⁰. După cum se poate observa în această zonă drumul roman nu este acoperit de șoseaua rutieră actuală având în vedere că el poate fi observat în teren după urmele de pietriș identificabile în terenul arabil.

Sectorul de drum aflat în nordul județului Olt și apoi prin județul Vâlcea este menționat în anumite puncte de către Pamfil Polonic ce a studiat îndeaproape acest obiectiv, astfel că rețeaua rutieră poate fi redată punctual după cum urmează: la traversarea pârâului Mamu, balta Băneasa, Runcu de Romanați, Runcu de Vâlcea, satele Șanțu și Petculești. Din dreptul satului Petculești și până la sud de gara Fișcălia, din comuna Ionești, drumul roman reintră în perimetrul vechii lunci a Oltului, la vest de Drumul Național 64. Din această zonă drumul roman este regăsit la vest de satul Voicești, pârâul Putreda, pârâul Pesciana, trece apoi prin cartierul Momotești, unde este localizat castul de la *Rusidava*, apoi prin marginea de est orașului Drăgășani, unde se află castrul de la *Rusidava*, față de acesta drumul roman se plasează la 20 de metri de latura estică și se poate observa ca și în alte locuri printr-o urmă de pietriș la nivelul solului. În continuare, către nord drumul roman intersectează pârâurile Drânga, Bârsa, Gura Văii, Huniei, Groșera, înaintează prin lunca de la est de satele Călina, Dăești, Prundeni, Zăvideni, până în satul Aurești, unde se intersectează cu râul Olt. Din acest punct, drumul roman se orientează pe direcția nord-vest, străbate lunca Orlești pe la apus de satul Scăioși iar în dreptul satului Fișcălia urcă din nou pe malul vechi al Oltului, fiind observat până spre castrul de la *Pons Aluti* aflat în satul Ionești. De aici din dreptul bisericii parohiale drumul roman coboară din nou în lunca Oltului, pe sub mal, de unde traseul acestuia de suprapune și se intersectează cu traseul căii ferate, în următoarele locații, Valea Mare, satul Valea Mare, lunca gării din Băbeni, satul Măgura, comuna Mihăiești,

³⁰Ion M. Ciucă, *op. cit.*, p.47.

intersectează pâraul Govora, unde ca și în albiile altor râuri se poate observa în malurile abrupte, satul Stupărei, iar apoi intră în zona castrului de la *Buridava* din satul Stolniceni. În acest perimetru drumul roman a putut fi observat în urma efectuării unor săpături de importanță locală, la o distanță de 10 metri față de latura vestică a castrului roman. Cu ocazia efectuării unor săpături sistematice efectuate de Dumitru Tudor în anul 1962, drumul roman a fost secționat în punctul „*La Priză*”, resturile acestuia găsindu-se la 45 de centimetri adâncime, avea o lățime de 6 metri și grosimea de 50 de centimetri, structura acestuia fiind alcătuită din pietriș din râul Olt, înălțat la mijloc, forme și dimensiuni similare cu secțiunile efectuate la *Romula* sau Slăveni³¹.

CONCLUZII

Artera de drum principală care deservea limesul Alutan la sud de Carpați, reprezintă pentru o anumită perioadă istorică un reper și totodată un capăt de linie pentru alte artere secundare care au existat în această parte de provincie aparținătoare imperiului roman, astfel că dacă aruncăm o privire pe hărțile austriece de secol XVIII, numai la sud de *Romula*, de unde pleacă o altă arteră de drum roman către Sucidava, se poate observa o adevărată încrengătură de drumuri ce interconectau aceste două artere principale. Chiar dacă nu sunt la fel de numeroase arterele secundare din zona deluroasă și submontană a segmentului de drum aflat la nord de *Rusidava*, *Acidava*, proporțional cu numărul așezărilor romane identificate, acest lucru nu ar însemna că zona nu a fost importantă din punct de vedere strategic și economic având în vedere importantul tranzit de mărfuri care străbătea zona, avea nevoie de toate facilitățile necesare unei bune desfășurări a traficului de orice fel.

Analiza atentă a detaliilor hărților austriece de secol XVIII, a putut conduce la depistarea unor trasee care nu au mai fost cuprinse pe hărțile contemporane, cercetarea materialului cartografic vechi, oferindu-ne astfel posibilitatea identificării unor drumuri sau poteci care azi au dispărut sau sunt folosite sporadic, purtând însă toponime specifice existenței unui drum roman chiar dacă este neutilizat, acoperit sau afectat de lucrările agricole.

Dimensiunile drumului limesului Alutan de la sud de Carpați, conform informațiilor oferite de cercetările arheologice au oscilat în ceea ce privește lățimea acestuia între de 5,60 m la Slăveni, 6,20 m la *Romula* și 6 m la Stolniceni. Cei trei doi stâlpi miliari descoperiți la Băbiciu, Gostavău au dat importanță drumului care atestă refacerile sale în timpul împăraților Septimius Severus și Maximinus Thrax.

Artera rutieră din perimetrul limesului Alutan studiat, a fost concepută în mare parte încă din timpul războaielor dacice de cucerire ale lui Traian, ulterior completată, întreținută și întărită de urmașii acestuia, aceasta având o funcționalitate diversă, în primul rând pentru o circulație rapidă și eficientă a militarilor spre zonele de conflict, precum și aprovizionarea orașelor. Deși neatestată în mod cert este posibil ca acest segment de drum să fi fost utilizat și pentru călătorii în scopuri comerciale, militare și

³¹Dumitru Tudor, *op. cit.*, p.50.

administrative, călătorii turistice, de afaceri, pentru deplasarea emisarilor străini, provinciali și a serviciilor de poștă, dar și pentru propagarea ideilor, culturii și civilizației romane în contextul desfășurării amplului procesului de romanizare a provinciei.

Drumul limesului Alutan de la sud de Carpați poate fi considerat un element crucial în acest areal geografic important din punct de vedere frontalier dar și economic, artera rutieră reușind să satisfacă în perioada de maximă utilizare toate necesitățile de ordin militar, economic, administrativ. Drumul roman, împreună cu celelalte artere mai mult sau mai puțin importante pe care le reunea, a reușit să interconecteze toate fortificațiile, orașele și așezările riverane acestuia, oferind astfel suportul pentru dezvoltarea activităților economice, agriculturii și economiei urbane, în paralel cu difuzarea civilizației romane.

BIBLIOGRAFIE

- AMON, Dan, Lucian, *Armamentul și echipamentul armatei romane din Dacia sud-carpatică*, Craiova, Editura Universitaria, 2004.
- Arhiva Direcției Județene pentru Cultură Olt, documente arheologie.
- ARDEVAN, Radu, *Viața municipală în Dacia romană*, Timișoara, Editura Mirton, 1998.
- BĂRBULESCU, Mihai, DELETANT, Denis, HITCHINS, Keit, TEODOR Pompiliu, *Istoria României*, București, Editura Corint, 1998.
- BĂRBULESCU, Mihai, (coord.) *Civilizația romană în Dacia*, Cluj Napoca, Editura Fundația Culturală Română, 1997.
- BEJAN, Adrian, *Istoria Daciei romane*, Timișoara, Editura Dacia Felix, 1998.
- BENEA, Doina, *Istoria așezărilor de tip vici militares din Dacia Traiană*, Timișoara, Editura Excelsior, 2003.
- BICHIR, Gheorghe, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, Editura Academiei RSR, 1984.
- BRANGA, Nicolae, *Urbanismul Daciei romane*, Timișoara, Editura Facla, 1980.
- BUTOI Mihail, *Descoperiri arheologice din județul Olt*, Slatina, Inspectoratul pentru Cultură Olt, 1999.
- CĂTĂNICIU, Ioana, Bogdan, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman, Sec. I-III, p. Chr*, Alexandria, Muzeul Județean Teleorman, 1997.
- CHTIST, Karl, *The Romans, (An introduction to their history an civilization)*, translate from the Germane by Cristopher Holme, Published by the University of California Pres Berkley and Los Angeles, 1984.
- CHRISTESCU, Vasile, *Viața economică a Daciei romane*, București, Editura Ars Docendi, 2004.
- COLLINS, Rob, Symonds, MATT, Weber, Meike, *Roman Military Architecture on the Frontiers. Armies and Their Architecture in Late Antiquity*, Oxbow Books Oxford & Philadelphia, 2015.
- CLIFFORD, Ando, *Roman social imaginaries, language and thought in context of empire*, University of Toronto Press, 2015.
- DU PLEISIS, Paul, J., *Law and society in the roman world*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, 1988.
- FODOREAN, Florin, *Drumurile din Dacia Romană*, Cluj Napoca, Editura Napoca Star, 2006.
- GHERGHE, Petre, COJOC, Mirela, COMĂNESCU, Laurențiu, *Opaițe romane de la Rusidava și Acidava județul Olt*, Craiova, Editura Autograf MJM, 2019.
- GOLDSWORTHY, Adrian, *Totul despre armata romană*, traducere Liana Stan, București, Enciclopedia RAO, 2008.
- GRAMATOPOL, Mihai, *Dacia Antiqua*, București, Editura Albatros, 1982.
- ****INSCRIPTIILE DACIEI ROMANE*, (I.D.R.), Vol.I, București, Editura Academiei R.S.R., 1975.
- ****INSCRIPTIILE DACIEI ROMANE*, (I.D.R.), Vol.II, București, Editura Academiei R.S.R., 1977.

IORGA, Nicolae, *Istoria Românilor. I/2 - Sigiliul Romei*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1968.

****IZVOARE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964.

LEAHU, Valeriu, *Cercetări arheologice în necropola tumulară de la Romula, în Cercetări arheologice*, 1, București, Muzeul de Istorie al R.S.R., 1975.

MACREA, Mihail, *Viața în Dacia romană*, București, Editura Științifică, 1969.

MARINOIU, Vasile, *Romanitatea în nordul Olteniei*, Tg.Jiu, Editura Rhabon, 2004.

MELLS, Colin, *The Roman Empire*, Published by Stanford University Press, California, 1984.

MOMMSEN, Theodor, *Istoria romană, I-IV*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987-1991.

MOUSOURAKIS, George, *A legal history of Rome*, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 2007.

NEGRU, Mircea, GHERGHE, Petre, AMON, Lucian, GEORGE, Mihai, *Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt [Romula] în Cronica cercetărilor arheologice din România*, Campania 2008, București, Ministerul Culturii și Cultelor, 2009.

NEGRU, Mircea, MIHAI, George, *Cercetări de diagnostic arheologic în județul Olt. Campaniile arheologice din anii 2011-2012*, București, Analele Universității Spiru Haret, Seria Istorie, 15, 2012.

ODOBESCU, I., Alexandru, *Antichitățile județului Romanați*, București, Tipografia Societății Academice Române, 1878.

PEARSON, Elizabeth H, *The Development of Army Administration in the Roman Republic*, Manchester, 2015.

PETOLESCU, Constantin, C., *Auxilia Daciae*, București, Editura Ars. Docendi, 2002.

Idem, *Dacia și Imperiul Roman*, București, Editura Teora, 2000.

Idem, *Scurtă istorie a Daciei Romane*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995. Idem, *Epigrafiă latină*, București, Editura Ars Docendi, 2001.

PETIT, Paul, *Histoire générale de l'Émpire Romain*, Paris, Édition du Seuil, 1974.

PETRESCU-DÂMBOVIȚA, Mihai, Daicoviciu, Hadrian, Theodor, Dan, Birzu, Gheorghe, Preda, Ligia, Florentina, *Istoria României. De la începuturi până în secolul al VIII-lea*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

POPOLIAN, Gheorghe, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976.

PREDA, Constantin, (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și istoriei vechi a României*, vol.I, București, Editura Enciclopedică, 1966.

IDEM, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, Editura Enciclopedică, 1998.

RUBEL, Alexander, *Romanizarea. Impunere și adeziune în Imperiul Roman*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011.

SANIE, Silviu, *Culte Orientale în Dacia Romană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

SPIRU, Ioan, *File de istorie teleormăneană*, Alexandria, Editura Teleormanul Liber, 1996.

STRECHIE, Mădălina, *Curs practic de epigrafie latină*, Craiova, Editura Universitaria, 2018.

Eadem, *Noțiuni de civilizație latină*, Craiova, Editura Universitaria, 2008.

TĂTULEA, Corneliu, Mărgărit, *Romula Malva*, București, Editura Museion, 1994.

TUDOR, Dumitru, *Oltenia Romană*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei R.S.R., 1978.

TUDOR, Dumitru, POPILIAN, Gheorghe, GUDEA, Nicolae, BONDOC, Dorel, *Castrul roman de la Slăveni - încercare de monografie arheologică*, Cluj Napoca, Editura Mega, 2011.

TOROPU, Octavian, *Romanitatea târzie și străromânii în Dacia traiană la Sud de Carpați*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976.

URSU, Horia, *Traian, Colecția - Oameni Iluștri*, București, Editura Albatros, 1971.

VLĂDESCU, Cristian, M., *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1986.

Idem, *Armata romană în Dacia Inferior*, București, Editura Militară, 1983.

VOLKER, Wolman, *Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană / Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im Römischen Dakien*, Cluj Napoca/Klausenburg/, 1996.

VLĂDESCU, Cristian, M., AMON, Lucian, Florescu M., *Date noi privind sistemul de fortificații din cartierul de sud-est al orașului Romula - Malva*, Revista Muzeului Militar Național, 1, 1991.

AUGUSTIN BUZURA. THE PSYCHOLOGICAL NOVEL – *ORGOLII*

SZILAGYI Antoaneta Adela,
PhD Candidate, „George Emil Palade” University of Medicine, Pharmacy,
Science and Technology of Târgu Mureș

Abstract: The most famous work of the Transylvanian novelist Augustin Buzura and the best-selling Romanian novel of the last half century is the novel Orgolii. Through the analytical courage of interpersonal relationships, and its unique epic formula, it is perceived as an authentic literary event. The novel was re-edited several times after the first edition emerged in 1977, followed by 1985 and 2008. Orgolii explores the vices of the academical world and captures the story of Ion Cristian, a surgeon whose ego orbits around deciphering the idea of truth. The events take place in a medical research facility, nearing the election of a new rector. Ion Cristian is a brilliant surgeon, wrongly imprisoned, who after being released, finds a relative balance in his research work, his ego revolving around the discovery of a cure for cancer. His qualities, reputation, capacity for work and ethics – attract enemies ready to jeopardize him, driving him out of his laboratory mission. Obsessed by truth, the surgeon follows this concept in two areas of his life: socially and scientifically, even if in his personal life, this quest has brought him much suffering. Thus, through his everlasting confrontations with the human limits and alienation, doctor Ion Cristian represents, out of all the Transylvanian novelist's heroes, the heroic facet of the ethical individual. In the end of the novel, the character analyzes thoroughly all his feelings, successful experiences, and failures, understanding that by using his ego he has managed to attain a lot, but not everything, because the novel is first and foremost the story of a destiny against the bounds of science. The profound analysis of the hero is what transforms the book into the drama of a creative destiny, in a psychological novel that emphasizes every character's lucidity, the rough realism of events is what drives the reader closer to the inner realities of each individual, alongside each dilemma they face.

Keywords: Augustin, Buzura, psychological, orgolii, novel, suffering, realism, destiny, drama, lucidity.

The novel *Orgolii* is the most famous work of the Transylvanian novelist Augustin Buzura and the best-selling Romanian novel of the last half century. Perceived as an authentic literary event “both through the analytical courage of interpersonal relationships, and its unique epic formula”¹, the novel was re-edited several times after the first edition emerged in 1977, followed by 1985 and 2008. Valeriu Cristea stated that *Orgolii* is “a fictional discourse, about moral and political reflections”², the book being a passionate read for its realism and for its “unforgettable clash of dramatic ideas and ethical explosive confrontations”³. On its debut, in 1977, the author was already known as an “inconvenient figure that was capable of interpreting the immediate reality of the

¹ Constantin Cubleşan, *Augustin Buzura prozatorul sondărilor abisale*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, p. 64.

² Valeriu Cristea, *Modestie și orgoliu*, Editura Eminescu, București, 1984, p. 190 – 194.

³ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, Editura Polirom, București, p. 269.

mechanisms involved in the utmost feelings of his heroes, complex characters that searched for personal validation beyond the imposed ethics of an abusive social system"⁴.

Orgolii is a social novel whose main theme is the man's struggle with himself and with circumstances of betrayal, distortion, and perversion of self. The protagonist's aim is to reach inner peace, but he also wants to receive answers to his existential questions. The surgeon lives through a painful and intense process of rediscovery, in search for a way out in a society that gets more suffocating by day. Ion Cristian feels trapped, threatened and seized from all sides, and reacts like it: to resist, he turns inward. He wavers in between the fear of being defeated and not always winning.

Due to his medical background as a psychiatrist, Augustin Buzura manages to capture the complexity of his characters, their actions, delving deep into the inner world of the human psyche. Once the novel *Orgolii* was published, Augustin Buzura stands out through his capacity to analyze how reality manifests itself in his characters' inner world. Using a unique epic discourse and the technique of psychoanalysis, Augustin Buzura manages to picture the distorted version of the society.

The novelist surprises by capturing the real dimension of the drama that follows the existence of the individual that must live in an abusive society, the figure that didn't give up his ethics, and for whom his choices seem to be very limited. The options are dramatic, because each individual has few choices – either choosing indifference, in order to keep the rebellion under wraps, therefore becoming a lifeless puppet in the face of power, that loses its humanity step by step, denouncing itself and denouncing its values and personal beliefs; or living in a constant turmoil, accepting an inner conflict that is impossible to solve.

Like the novel *Absenții*, *Orgolii* explores the vices of the academical world. The main character, Ion Cristian is built as an extension of Mihai Bogdan, the *Absenții* protagonist. Both plots revolve around the attempts to escape resignation and psychological compromise. In *Absenții*, the primary theme is represented by individual alienation, while *Orgolii* emphasizes the complex relationship between rebellion and its meaning, even if it isn't felt so acutely, and the primary them is represented by truth. Therefore, the novels of Buzura revolve around psychological pain, not a physical one. This specific type of pain is caused by the restlessness and terror that is caused by inner disturbance, a fact acknowledged by the author himself in an interview for Crisula Ștefănescu, where he affirms that physical pain was instinctively set aside: "*Physical pain can be, in most cases, cured. Moral pain has no healing.*"⁵ In another words, psychological pain cannot be healed as easily, causing deeper unrest.

With his *Orgolii* novel, Augustin Buzura shines through his capacity to interpret the inner mechanisms of reality, depicting the dark areas of conflict of his heroes, complex characters whose main target is to validate their personality in a restrictive political and social context. Thus, *Orgolii* evokes the story of Ion Cristian, a surgeon who fights against his own destiny and his enemies. The dramatic and confusing states he is

⁴ Constantin Cubleșan, *Op. cit.*, p. 64.

⁵ Augustin Buzura, *Orgolii*, Editura Rao, București, 2016, p. 232.

experiencing don't propel him forward to seek the definite truth: *"And me who simply wanted to scream, I precisely reckon this, I longed to yell, to break apart, maybe I was never quite as humiliated as in this exact moment..."*⁶. The doctor firmly states his beliefs: *"It is tiring to always be yourself, mostly when you're not used to it. Therefore, by speaking daily about our social truth, we're achieving more than you can imagine. We don't have to abandon our condition; we don't have to forget who we are."*⁷ In this novel, between the author and the main character installs a relationship based on convenience. The author lucidly compiles a moral portrait of an aging intellectual, a character that is atypical and idealized, someone that faces history, his social environment, his own inner turmoil, and biological factors. Doctor Cristian is a true positive character, his focus revolving around diagnosing cancer, in a self-denying and stubborn way. It isn't surprising that such a valuable persona is constantly under attack from both nonentities and perseverant characters who think that "nobody is irreplaceable". Therefore, Doctor Cristian always reminds himself that *"the worst illness isn't cancer, it's that which generates stupidity, aggressivity and egocentrism"*⁸, being acutely aware of the psychological death that follows the loss of inner freedom. By fully identifying with his character, the author resumes through Ion Cristian's voice: *"Today I am convinced that not biological death must be feared, but that of an intellectual value, the agony of those born already dead – those who never become intellectual and die as simple human beings."*⁹

Orgolii is considered by the literary critics and readers the most famous novel of Augustin Buzura, that tells the story of surgeon Ion Cristian, a victim of the corruption of the medical system. In this novel, the author tries to tell a chronicle of the academical world. Watching the evolution of the characters, Vasile Pistolea observes: "To be yourself, to live a truth close to your heart and nature, to think and speak what you believe – is the supreme obsession of Augustin Buzura's work, an obsession that was assigned to a character very similar to the author himself." We discover in the novel the drama of a creative destiny, therefore the protagonist focuses all of his efforts towards a higher goal – to overcome his own conditioning, despite the ending of the novel that emphasizes the fact that through his ego, he has managed to achieve a lot, but not everything. This character is built on lucidity – it shines through all the existential questions that Ion Cristian asks himself. Consequently, the action of the novel *Orgolii* takes place in a surgery clinic, a space full of outstanding personalities, but also mediocre individuals. Alongside these characters, we encounter the patients who need a cure. The world of the hospital illustrates the image of society in its wholeness, with individuals suffering from a physical illness and others mental ones. The feeling of being deprived of liberty manifests acutely, it generates a syndrome of moral decay under the pressure of non-value and pettiness. The longing of the protagonist, doctor Ion Cristian, seems to be inner peace, but also receiving answers to the existential questions that haunt him. The main character feels stifled, threatened, and attacked from all sides and

⁶ Augustin Buzura, *Op. cit.* p. 112.

⁷ *Ibidem*, p. 123.

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*

reacts like it: to resist, he turns himself inward. He is caught in a complicated string of relationships and aspirations. This is why, he oscillates in between being offensive and backtracking. He is caught in between the fear of being overwhelmed and not attaining his goals.

Although the author has managed to build a character with strong moral ethics, the protagonist is not idealized by the writer, because the drama and the confusing states he is living through do not encourage Ion Cristian to follow the universal truth. His inner turmoil comes from the belief that his career and political views are not interlinked, a belief that complicates his life. The doctor confesses his most important faith – an all-consuming quest for self-knowledge. Metaphorically, the ego of Doctor Cristian represents the ego of truth – he wants to discover the cause of cancer. Its meaning can be interpreted as a comparison with social evilness, a profound darkness that affects relationships between individuals, changing courses of destiny and creating rifts between generations. Truth lives through individual rebellion, and the spiritual awakening needs, to thrive, a social democracy. Buzura's hero understands that his ego can do a lot, but not everything. There is an outside force that controls him, therefore, the characters from *Orgolii*, just like those from all Buzura's works, own up to the world they live in, and if they can't stop the degrading of humanity, at least they have the courage not to accept it. Equally a classic writer, a creator of authentic social environments, and a modern novelist, Augustin Buzura astonishes through the hesitation his characters feel when facing a decision between rebellion and resignation in face of Evil, transforming the novel *Orgolii* into a grave meditation on life during totalitarianism. Dedicating his life to fighting against a scary illness, Professor Cristian proves that he has the qualities needed to be a researcher, a true eminence who wants to replace surgery with medication – a cytostatic that can stop the cancer from spreading. The doctor has an ambiguous past that can either lift him up or bring him down. During his young adulthood, Cristian was a true adversary to the fascistic regime and was incarcerated in Târgu-Jiu. During communism, he is also condemned to prison for helping an ill man, who later proved to be a member of a terrorist group.

The episode where Cristian remembers the period of time he spent in prison demonstrates the idea that "the fight for truth is a fight for survival"¹⁰. A man of action, Ion Cristian cannot accept defeat, to him ego represents freedom. The prison is not the only factor that hinders the scientist – multiple obstacles start to appear during the election of the Dean. Ploys against the protagonist start to surface, the conflict generating profound pathological states. Even if what gives him chills is the psychological death, the doctor acknowledges his dehumanization, and his moral integrity is what gives him strength to carry on. Typologically, the protagonist of the novel *Orgolii*, Doctor Cristian represents a sum of qualities that propel him above every other character. He expresses his rebellious stance and his disdain for the cowardice, stupidity, aggressivity and Phariseism of his opponents. The confrontations with his opponents are either dull or violent, each detail written slowly, analyzed, and dissected

¹⁰ Augustin Buzura, *Orgolii*, Editura Rao, București, 2016, p. 176.

over multiple angles. Thus, during his showdown with the peers from the academical environment, doctor Cristian develops an ego fueled by internal freedom, in his quest for power. On the other side, the doctor becomes a victim of isolation and solitude – he is always haunted by the feeling of guilt towards his son, consequence of his believed to be wrong faith on education, considering that he shouldn't have protected him from the ups and downs of life.

The novel captures the story of Ion Cristian, a surgeon whose ego orbits around deciphering the idea of truth. The events take place in a medical research facility, nearing the election of a new rector. These circumstances bring out a conundrum, a real ego competition, therefore the analysis is centered on each distinct character involved. Ion Cristian plays the role of honesty, truth and moral compass, Redman is based on an inferiority complex which dehumanizes him, and Codreanu is a go-getter, built mainly through intrigue. Ion Cristian is a brilliant surgeon, wrongly imprisoned, who after being released, finds a relative balance in his research work, his ego revolving around the discovery of a cure for cancer. His qualities, reputation, capacity for work and ethics – attract enemies ready to jeopardize him, driving him out of his laboratory mission. Obsessed by truth, the surgeon follows this concept in two areas of his life: socially and scientifically, even if in his personal life, this quest has brought him much suffering. He is imprisoned on two occasions: the first time during young adulthood, in Târgu-Jiu, for being an opponent to the fascist regime, and the second time during the communist dictatorship, for harboring a terrorist without his knowledge. The struggle of the protagonist began during his student years in Paris, when he took part in protests the Nazi regime. Investigated by Varlaam and condemned to detention, Doctor Cristian finds his strength to defend the nobility of his profession and his right to practice freely. Therefore, despite living through a dramatic period of his life, and despite the torture and violence he is subjected to, the surgeon manages to remain steady in his own conscience. In this regard, Viorica Gligor considers that *“the arrest, investigation and detention of the protagonist was built in multiple initiatic steps. The suffering he endured during his political incarceration was profoundly reshaping.”*¹¹

Furthermore, the novel approaches the reunion with prosecutor Redman, who used to be Ion Cristian's friend during his youth – a “friend” who did not hesitate to betray him, snitching him to some low-life individuals such as Brainea or Varlaam. Redman reappears in Ion Cristian's life the moment he is hospitalized in the doctor's clinic. Amid the accusations and contradictory confessions of Redman lays Andrei, the son of Doctor Cristian. The prosecutor confesses to Andrei how his father, the renowned surgeon, ended up in prison due to his pride and desire to climb the ladder in his profession. This determines Ion Cristian to refuse the prosecutor's help, leaving Redman no other choice than to take sides with the investigators. Persuaded by Redman's confessions, Andrei believes him and challenges his father. The surgeon feels obligated to explain the events from his own point of view, emphasizing that no matter how hard

¹¹ Viorica Gligor, *Fețele tăcerii. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2014, p. 54.

it was for him, he never gave up his principles: the love for truth and inner liberty. Also, the doctor reveals to his son the real reason behind Redman's report – his wish to take away his wife Stela, who refuses with dignity. The antithesis between the two characters is obvious in their discourse. While the doctor reaffirms his own ethics, the prosecutor accuses, justifies, and distorts the truth by spinning the facts. Confused by this showdown between truth and lie, courage and cowardice, liberty and constraints, Andrei finds it hard to believe the real picture of his father. Redman falls ill to cancer and finds himself in need of doctor Cristian. The dialogue between the two characters becomes a symbol of a dichotomy between the existence of a higher spirit and the primitiveness of mankind, underlining the surgeon's idea that "*the worst pathology is not cancer, but that which generates stupidity, aggressivity and egocentrism*"¹².

A noteworthy part of the novel remains the reenactment of the time spent in prison for not giving up his strong beliefs about the quest for truth. The doctor is a man of action and does not accept any defeat. To him, the ethics of egocentrism remain those of liberty. The perversion of ideas is the worst evil that happened to the century. Despite all these, Ion Cristian still thinks of himself as a free man. Being an individual that seeks normality, liberty, and truth, he is incapable of mystification and is instead fascinated by the present moment "*I have the liberty of truth, that which I hold dear more than life itself.*"¹³ Andrei starts to clear his mind off Redman's ideas and tries to piece back together a spiritual picture of his father. He sees him as a fighter, who despite every failure, kept on following his own destiny. The tragic death of his wife Stela meant losing his soulmate. She was a discrete presence, full of femininity and gifted with a huge self-sacrifice in the name of love, a stark contrast to the doctor's young adulthood girlfriend, Cristina. That is why, her death, caused by the exact disease the surgeon is trying to cure, is seen as a punishment for his courage to face the impossible – the discovery of the cytostatic agent responsible for healing cancer. To this effect, the doctor withdraws to his laboratory, a real sacred temple where he vows himself to attain this goal. During this time, every single important person in his life falls ill with cancer: Stela, Cristina, Redman. The illnesses that he tries to find a cure for represent a symbol for the world's social problems: immorality, hypocrisy, cowardice, stupidity, criminal charges, demagoguery – all of them being facets of "psychic death". Ion Cristian belongs to Augustin Buzura's heroes, a character that is gifted with a hyperlucid conscience, who fights against dehumanization and the decay of moral values in a communist society, that constantly wants to annihilate them. His great merit seems to be the effort to remain humane, this courage of never failing his principles, even in the face of exhaustion. In the end, he manages to find his balance and rest: "*until now, there is no winner or loser. You, Cristian, always strive to move forward, just like the Magi, follow the star...*"¹⁴.

Thus, through his everlasting confrontations with the human limits and alienation, doctor Ion Cristian represents, out of all the Transylvanian novelist's heroes,

¹² Augustin Buzura, *Orgolii*, Editura Rao, București, 2016, p. 119.

¹³ Augustin Buzura, *Op. cit.*, p. 259.

¹⁴ *Ibidem*

"the heroic facet of the ethical individual"¹⁵. In the end of the novel, the character analyzes thoroughly all his feelings, successful experiences, and failures, understanding that "by using his ego he has managed to attain a lot, but not everything"¹⁶, because the novel is first and foremost the story of a destiny against the bounds of science. "The destiny of the doctor is the sum of those 118 failures to determine the chemical compound and the repetitive failure and stubbornness to overcome it."¹⁷

The originality of the novel stems from the transition of the ethical theme into a social one, Doctor Cristian seems equally passionate to discover the cytostatic and social truth. But the truth "lies in a rebellious state, the spiritual awakening needs a social democracy in order to thrive."¹⁸ In the vision of Eugen Simion, "moral and social meditation" is what provides depth to the novel. The profound analysis of the hero is what transforms the book into the drama of a creative destiny, in a psychological novel that emphasizes every character's lucidity, the rough realism of events is what drives the reader closer to the inner realities of each individual, alongside each dilemma they face. The conflict that the doctor faces with the external world confirms the truth that the fight between hostile social power can modify the order of values. Doctor Cristian feels how the desire to climb can pervert moral values, how friendship turns into envy, how the desire to overthrow hierarchy can give birth to a lack of gentility in the soul department and how vindication can destroy human relationships.

Works cited:

- Buzura, Augustin, *Orgolii*, Editura Rao, București, 2016
 Cristea, Valeriu, *Modestie și orgoliu*, Editura Eminescu, București, 1984
 Cubleşan, Constantin, *Augustin Buzura prozatorul sondărilor abisale*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018
 Gligor, Viorica, *Fețele tăcerii. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2014
 Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Polirom, București, 2019
 Simion, Eugen, *Scriitorii români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1974
 Teuțișan, Călin, *Orgolii*, în *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. II, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007

¹⁵ Călin Teuțișan, *Orgolii*, în *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. II, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, p. 238.

¹⁶ Augustin Buzura, *Op. cit.*, p. 259.

¹⁷ Eugen Simion, *Scriitorii români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1974, p. 131.

¹⁸ *Ibidem*, p. 135.

REFLECTIONS OF POLITICAL IDEOLOGY IN TRAVEL LITERATURE. GEORGE CĂLINESCU AND THE IMAGE OF THE USSR, KIEV-MOSCOW- LENINGRAD NOVEMBER 1946

Petre Florian DRĂGHICI,
PhD Candidate, University of Bucharest

Abstract: The aim of this paper is to present and discuss the phenomenon of „travel literature” as propaganda regarding the USSR after World War 2. We focus on our article on the journey in the Soviet Union made by Romanian writer George Călinescu, one of the most famous Romanian intellectuals that became a „fellow traveler” and propagandist of the Romanian Communist Party after 1944.

Keywords: George Călinescu, travel literature, propaganda, USSR, communism.

La sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, URSS a revitalizat politica „frontului popular”¹ ce avusese un real succes în perioada interbelică, pentru a prelua puterea politică într-un mod discret în statele est-europene ocupate de Armata Roșie.

În acest scop este reactivată instituția „tovarășului de drum”, pentru a crea aparența unui pluralism politic și intelectual, ce va dispărea în mod controlat pe parcursul preluării puterii de către partidele comuniste susținute fățiș de URSS.

„Călătoria ideologică” în patria muncitorilor și țăranilor este și ea reactivată ca mijloc de propagandă în rândul popoarelor aflate acum în sfera de influență sovietică, pentru a populariza versiunea idealizată și controlată a asupra realității din marele stat socialist, aflat acum în culmea gloriei după victoria asupra Germaniei naziste, dar și la începutul unui război rece cu statele capitaliste.

„Vizita ideologică” devenea astfel esențială pentru personalități marcante în țările lor de origine, pentru a răspândi la întoarcerea acasă versiunea dorită de autoritățile sovietice asupra traiului din URSS. Deși aceste vizite în URSS își au perioada de glorie în primul deceniu interbelic, iar dezvăluirile asupra adevăratei realități din patria sovietelor făcute de importanți scriitori și personalități în anii '30, nu au avut nici un efect asupra noilor călători în URSS de după 1945, aceștia producând în continuare tomuri de literatură apologetică într-o formă gravă de servitute voluntară².

După lovitura de stat de la 23 august 1944 și trecerea României în tabăra Națiunilor Unite, dar mai ales după ocuparea țării noastre de către trupele sovietice, mulți intelectuali de marcă ai epocii și-au descoperit brusc o simpatie pentru URSS și modul de viață sovietic. În ziua de 12 noiembrie 1944 aceștia s-au reunit pentru a înființa „Asociația română pentru strângerea legăturilor cu URSS (ARLUS)”.

¹ Codruț Constantinescu, *Mirajul utopiei*, Editura Vreamea, București, 2013, p. 18.

² *Ibidem*.

Primul comitet de conducere al asociației era format din C.I. Parhon (ulterior președinte al Prezidiului R.P.R.), Dimitrie Gusti, Simion Stoilov, D. Danielopolu, Al. Rosetti ș.a.

În decembrie 1944 vede lumina tiparului și organul de presă al ARLUS intitulat *Veac Nou* din al cărui comitet de redacție făceau parte printre alții: Mihail Sadoveanu, Ion Pas, Gala Galaction. Revista avea menirea de a propaga în rândurile românilor o nouă imagine a URSS, total opusă celei ce se formase în mentalul colectiv românesc în perioada interbelică sau în perioada Campaniei din Est.

Pe lângă necesitatea de a prezenta într-o lumină cât mai favorabilă publicului românesc realizările comunismului sovietic, inițiatorii din umbră ai acestei mișcări de opinie erau conștienți că trebuie să învingă și puternicul sentiment de rusofobie prezent în opinia publică românească încă de la începutul secolului XIX.

Alături de Mihail Sadoveanu, unul dintre cele mai importante „trofee” adjudecate de comuniști din rândul intelectualilor români recunoscuți printr-o operă proprie extrem de valoroasă a fost George Călinescu.

Acesta își va pune întregul talent de publicist în slujba noului regim, încă din 15 septembrie 1944, când va prelua conducerea ziarului „Tribuna poporului”, iar mai apoi va scrie la revista „Lumea”³.

Odată cu constituirea Partidului Național Popular, formațiune satelit a PCdR, în ianuarie 1946, în al cărui comitet central a fost ales și George Călinescu, „divinul critic” a fost însărcinat oficial de conducerea partidului cu preluarea conducerii ziarului oficial al acestuia, intitulat „Națiunea”. Acest partid, prin publicația sa oficială, avea „obligația de a explica păturilor mijlocii ale populației justetea măsurilor revoluționare inițiate de comuniști în structura socială, economică și politică a țării”⁴.

Parcurgând colecția *Națiunii* din noiembrie 1946 se poate lesne observa cum guvernul Groza utilizează toate mijloacele care îi stau la îndemână pentru a-și asigura succesul în alegeri mizând pe prietenia și generozitatea „Marelui vecin din Răsărit”. De exemplu, în numărul 194 din 10 noiembrie 1946, pe prima pagină a *Națiunii* se anunță sosirea la Constanța a 3000 de lăzi cu lămâi și a 600 de lăzi cu portocale *din URSS*. Tot în acest număr o altă veste bună pentru populație: cu numai patru zile înainte de alegeri începe distribuția rațiilor de ulei și zahăr pe ultimele două luni. Pentru ca bucuria să fie cât mai mare în rândurile electoratului, iar succesul în alegeri asigurat, peste câteva zile se anunță distribuția în avans a rațiilor de zahăr, ulei, marmeladă și orez pe lunile decembrie 1946 și ianuarie 1947⁵.

Dacă până în noiembrie 1946 guvernul era în întârziere cu distribuția rațiilor de alimente, iată cum deodată este apt să aprovizioneze populația în avans până în ianuarie. În plus, pentru muncitori se prevăd rații suplimentare de la 125 grame până la 500 de grame la zahăr și ulei, în funcție de condițiile de muncă, pe lângă cele 750 de grame

³ Ion Bălu, *Viața lui George Călinescu*, Editura Libra, București, 1994, pp. 294-295.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Națiunea*, anul I, nr. 197/1946, p. 2.

distribuite tuturor⁶. De notat faptul că în urmă cu câteva zile rația anunțată era de 500 de grame!

Pentru cei neîncadrați în economate (deci în primul rând „epurații” și „disponibilizații”) zahărul raționalizat era mai scump, diferența de preț fiind menită de a menține prețul constant în economate.

Alte vești bune sunt cele privind sosirea a 1000 de vagoane de porumb din Ungaria pentru regiunile lovite de secetă sau repatrierea a 10000 de prizonieri de război din URSS⁷. În contrast cu aceste știri se publică și informații despre actele de teroare săvârșite de “maniști” în Banat și nordul Moldovei⁸, precum și despre începerea procesului “Sumanelor Negre”⁹.

Putem lesne observa imaginea favorabilă a URSS în cadrul acestor alegeri, generozitatea sa fiind condiționată de un vot favorabil listei BPD.

În *Națiunea* nr. 198 din 15 noiembrie 1946 este reprodusă o conferință a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej despre „Problemele intelectualității românești și posibilitățile de viitor” în care liderul comunist declară: “Vom crea condiții necesare pentru ca toate capacitățile intelectuale să se desfășoare nestingherite”. O promisiune electorală îndeplinită prin crearea de „condiții” pentru intelectuali la Pitești, Sighet sau Canal.

A doua zi, în fața unei adunări a preoților din București și Ilfov, Gheorghe Gheorghiu-Dej promite la fel de „sincer”: „nu poate fi vorba de despărțirea Bisericii de Stat”¹⁰ în cazul victoriei în alegeri a BPD. Culmea cinismului și a minciunii este atinsă de ministrul de Interne, Teohari Georgescu, cu trei zile înainte de alegeri, când acesta declară la o conferință de presă: „toate partidele au avut deplină libertate în desfășurarea propagandei lor electorale. În nici o parte a țării întrunirile politice nu au fost interzise”¹¹.

Ministrul Comunicațiilor, Gheorghiu-Dej îl invită pe Iuliu Maniu la teatrul Giulești pentru a-și expune programul electoral în fața personalului din Ministerul Comunicațiilor și afirmă că nu a dat nici un ordin de interzicere a afișării manifestelor electorale ale PNT în interiorul imobilelor ce aparțin ministerului pe care îl conduce¹². Ca un ultim avertisment Teohari Georgescu anunță că : „PNT a organizat gărzi pentru a provoca incidente serioase în ziua alegerilor”¹³.

Națiunea apărută în ziua alegerilor poartă pe frontispiciu deviza: „Pentru Pace, o viață mai bună, cultură, împotriva mizeriei, speculei și uneltirilor de război”, iar în josul primei pagini o altă deviză: „Pentru Rege, Biserică, Proprietate, Armată democratică și Pace votați lista no. 2 cu semnul *Soarele*”. Editorialul, semnat *Națiunea*, proclamă: „Azi trăim ultima zi a României vechi”, iar în articolul *Verdictul*, G. Barbu decretează în stilul

⁶ *Națiunea*, anul I, nr. 195/1946, p. 4.

⁷ *Națiunea*, anul I, nr. 196/1946, p. 4

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Națiunea*, anul I, nr. 197/1946, p. 5.

¹⁰ *Națiunea*, anul I, nr. 199/1946, p. 3.

¹¹ *Națiunea*, anul I, nr. 200/1946, p. 4.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

lui Robespierre : „Țara Românească alege azi sub lozinca: «Partidele istorice trebuie să moară, pentru ca țara să trăiască»¹⁴.

Chiar dacă au ieșit înfrânate în alegeri în urma fraudelor electorale care încep să fie dovedite abia după 1990, partidele istorice nu au murit ci au supraviețuit celor aproape cinci decenii de comunism. Din nefericire, foarte mulți din membrii acestor partide au murit în închisorile comuniste în „condițiile” create de Gheorghe Gheorghiu-Dej și Teohari Georgescu. Alegerile din 1946 au constituit, în mod teoretic, o ultimă șansă a României de a se salva de sub tutela vecinului de la Răsărit.

În practică însă România fusese abandonată URSS-ului încă de la Conferința de la Moscova din decembrie 1945. Faptul că „jocurile erau făcute” nu îi absolvă de vină pe cei care, precum G. Călinescu, și-au pus prestigiul moral și intelectual în slujba celor ce urmăreau făurirea „democrației populare” în România.

În calitatea sa de personalitate marcantă a culturii române, dar mai ales în calitate de militant politic activ, George Călinescu se va afla într-o delegație de jurnaliști chemați să cunoască în mod direct „paradisul sovietic”.

Călătoria în URSS va avea loc în luna noiembrie 1946, aceasta fiind legată direct de alegerile ce aveau loc în România în aceeași lună și folosită în mod electoral de BPD și va fi pregătită moral în paginile ziarului „Națiunea”, încă din octombrie 1946, prin articolul semnat de G. Călinescu, intitulat „Prietenia româno-sovietică”¹⁵, unde autorul își face o severă auto-critică privind lipsurile sale referitor la cunoașterea culturii sovietice. „Orice s-ar spune, adevăratul mijloc de a pătrunde în inima unei culturi este a cunoaște limba respectivă. Intelectualul român, în a cărui limbă sunt numeroase elemente slave, posedă mai multă înlesnire în învățarea limbii ruse și se află în situația de a trage totdeodată un deosebit profit de ordin filologic. Pot spune că normal ar fi ca intelectualul român, prin poziția geografică pe care o are, să facă legătura de unire între Răsărit și Apus”¹⁶.

Animat de ideea dialogului dintre Est și Vest, ce la momentul respectiv era într-o criză profundă, G. Călinescu pleacă în ziua de 4 noiembrie 1946 împreună cu o delegație de scriitori și ziariști la Moscova într-un fel de pelerinaj la “Mecca socialismului”.

„Călătoria inițiativă” va crea o serie de transformări intelectuale profunde în conștiința lui G. Călinescu, astfel că în ziarul *Națiunea* din 20 noiembrie 1946 apare o corespondență despre declarațiile făcute de acesta „Biroului sovietic de informațiuni” (structură de propagandă pentru străinătate a URSS): „Mărturisesc sincer că până la venirea mea în URSS, eu nu înțelesesem unele aspecte ale vieții sovietice. Acum privesc totul cu alți ochi. Noi, românii întotdeauna am iubit poporul sovietic și astăzi există o strânsă legătură”¹⁷.

De remarcat faptul că în ciuda „iubirii veșnice” a poporului român pentru cel sovietic, cu nici trei ani în urmă cele două popoare se aflau încleștate într-un conflict militar sângeros. Dar stagiul în URSS îl determină pe G. Călinescu să spună și alte

¹⁴ *Națiunea*, anul I, nr. 203/1946, p. 2.

¹⁵ *Prietenia româno-sovietică*, în *Națiunea*, anul I, nr. 177/1946, p. 1.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Prietenia popoarelor noastre se va dezvolta și mai mult de aici înainte*, în *Națiunea*, anul I, nr. 202, p. 1.

enormități: „Ca istoric literar eu n-aș fi putut scrie istoria literaturii mele fără să fi studiat literatura rusă (!!!). Am început să învăț limba rusă. Faptul acesta mă va ajuta să urmăresc orice carte nouă a scriitorilor sovietici”¹⁸. Arta sovietică este descrisă în următorii termeni: „Ca om strâns legat de artă, m-a impresionat mult exteriorul orașelor sovietice, în special arhitectura edificiilor noi. Maeștrii sculpturii sovietice folosesc, după părerea mea, arta Greciei clasice, unind-o în mod reușit cu stilul său propriu, creat în URSS”¹⁹.

La întoarcerea din URSS, Călinescu va descrie în coloanele „Națiunii” impresiile sale de călătorie, nu înainte de a adresa un salut delegației de ziariști sovietici veniți în România cu ocazia alegerilor din 19 noiembrie 1946. Proaspăt întors din pelerinajul la „Cetatea Sfântă” a comunismului mondial, Călinescu se simte dator să destăinuie și cititorilor din „revelațiile” sale: „Am profitat mult de această călătorie și unele lucruri care nu mi se arătau limpezi și pe care le înțelegeam numai irațional au devenit pentru mine realități perfect palpabile și profitabile”²⁰. În mod bizar o preocupare a cetățenilor sovietici cu care a luat contact G. Călinescu este soarta alegerilor din România, ce se desfășurau fix în perioada vizitei sale în URSS, iar G. Călinescu candida cu succes pentru un post de deputat de Botoșani. „Cu o politicoasă discreție am fost întrebați asupra alegerilor din România. Era firesc ca cetățenii sovietici să se întrebe dacă la noi va stăruia un regim de prietenie leală față de ei. Eu am răspuns că victoria Blocului Partidelor Democratice e sigură, temeiul meu fiind că poporul știe să judece cuminte. Faptele mi-au dat dreptate și e o plăcere pentru noi să întâmpinăm delegația sovietică nu numai cu semne de prietenie generală, dar și din partea unui parlament care cimentează legăturile de amicitie dintre Uniunea Sovietică și România”²¹.

Desigur, urmează și momentul penitenței, recunoașterea faptului că „noi în definitiv am păcătuit față de URSS”²². Articolul se încheie printr-un omagiu adus ospitalității sovietice: „excesele de atenții diplomatice nu se pot explica decât prin firea ospitalieră a poporului sovietic, printr-o stimă de om (sic!), indiferent de dimensiunea poporului căruia îi aparține”²³.

Pe aceeași pagină cu articolul lui G. Călinescu este publicată și o scrisoare trimisă ARLUS-ului de către Bujor Almășan, student care descrie „cum trăiesc și învăț studenții români în URSS”. Tânărul ne informează că acolo primește „rechizite gratuite de la creion până la cel mai complicat tratat”. Se poate observa că „sentimentul fericirii de a învăța în URSS”, cum va spune mai târziu un alt învățăcel român devenit celebru, începuse deja să-și facă loc în inima unor studenți români.

Înainte de a ne descrie peripețiile sale în URSS, G. Călinescu găsește timp pentru a aduce un omagiu lui dr. Petru Groza, primul ministru al României, proaspăt „câștigător” cu aproape 70% a alegerilor fraudate din 1946. Personajul este omagiat sincer de Călinescu, dar într-un mod ce va stârni reacții de amuzament în ziarele opoziției politice.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Un salut, în Națiunea*, anul I, nr. 205/1946, p. 1.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

„Primului-ministru îi place a se declara dac. Nu greșește. Capul angulos, umerii lați, pieptul umflat, toate par scoase de pe Columna Traian. E un Decebal imberb. Până la un punct are înfățișarea unui țăran ardelean voinic și chiabur, cu torsul susținut într-un chimir lat, invizibil. Dar observi apoi că dl. Groza e un *domn*. Degetele sale se strecoară cu multă îndemânare printre furculițele de gală, aparatul protocolar îi este familiar”²⁴. Marele merit al lui Petru Groza este, în opinia lui G. Călinescu, o formă avansată de „revoluționarism”, tipic pentru o anumită parte a boierimii române. „Îi place să insiste că a fost înainte om cu stare, bancher, moșier etc. și că a evoluat încet către înțelegerea poporului. A repetat deci gestul vechii noastre boierii, care a făcut ea însăși revoluția spre a o scuti de zguduiri”²⁵.

Descrierea propriu-zisă a călătoriei în URSS va apare în *Națiunea* într-un număr de 15 foiletoane începând cu data de 29 noiembrie 1946, publicate ulterior în volumul *Kiev, Moscova, Leningrad*²⁶ editat cu mici modificări²⁷ ale textului din ziar în anul 1949.

Într-un articol ce constituie o prefață la aceste foiletoane, intitulat „Călătoria în URSS”, G. Călinescu mărturisește: „Am călătorit prin Uniunea Sovietică (Kiev, Moscova, Leningrad) prea puțin timp spre a fi în stare să dau judecăți decisive, dar suficient spre a pipăi *aerul* (subliniere G.C.). Ba chiar pot să zic că pentru a surprinde specificul unei civilizații o vedere în goană e mai profitabilă. O ședere lungă obișnuiește ochiul și lipsește de acuitatea primei percepții”²⁸.

Tot în această prefață la descrierea călătoriei sale, G. Călinescu subliniază legătura organică a regimului comunist cu cel de dinainte de 1917, bineînțeles numai pe planul civilizației și al culturii. E lesne de presupus că un om de inteligența lui G. Călinescu nu a sesizat și continuitatea pe planul politicii externe și a represiunii interne între imperiul țărilor și cel al lui Stalin: „Tot mai stăruie la noi obișnuința de a privi fenomenul sovietic ca izolat de momentele care îl preced, ca scos din geografie și timp, deși nimeni nu s-a gândit vreodată să distingă două Franțe; aceea dinainte și aceea de după Revoluție. Știrea că poporul sovietic cultivă trecutul apare ca un paradox, dar când intri în Uniunea Sovietică îți dai seama cât de organic înaintea noul regim în continuarea celui vechi, sub raportul civilizației și culturii”²⁹.

G. Călinescu setează tonul întregii călătorii în URSS, aruncând în derizoriu orice îndoială asupra celor relatate, tratându-le drept „naivități”, iar „Omul serios care a fost în URSS răspunde acestei naivități cu un hohot de râs”³⁰. Bineînțeles urmează și o săgeată critică în direcția scepticilor care nu credeau în „civilizația sovietică”: „Cetățeanul nostru, hrănit încă și acum cu teorii puerile, se îndoiește încă și azi de *posibilitatea* (sublinierile aparțin autorului) unei forme de civilizații în URSS, admitând un echilibru artificial contra naturii. De curând un ziar de opoziție vorbea de *generalizarea mizeriei*. Oricare ar fi concepțiile noastre, motivate de factori istorici și geografici, e o datorie a lua

²⁴ Dr. P. Groza, în *Națiunea*, anul I, nr. 207, pp. 1-3.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ G. Călinescu, *Kiev, Moscova, Leningrad*, București, EPLA, 1949.

²⁷ George Călinescu, *Publicistica*, vol. 6, București, Fundația Națională pentru Știința și Artă, 2008, p. 1059.

²⁸ *Călătoria în U.R.S.S.*, în *Națiunea*, anul I, nr. 209/1946, p. 1.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

cunoștință de o civilizație nu numai *posibilă*, dar după toate semnele în plină desfășurare creatoare. Progresistul nostru însuși poate trage profit, studiind un proces organic, perfect dialectic și constructiv, de o dimensiune ce uimește gândirea noastră din păcate prea leneșă”³¹.

Primele trei foiletoane sunt destinate de a-l familiariza pe cititor cu spațiul geografic rus, copleșitor în imensitatea lui, precum și cu psihologia poporului rus. Este descris și Kremlinul, punându-se accent pe inestimabilele opere de artă aflate sub acoperișul acestuia, un alt argument în sprijinul legăturii culturale între vechiul și noul regim.

Un întreg foileton este dedicat metroului moscovit, punct obligatoriu de vizitat pentru orice străin aflat la Moscova, alături de Kremlin și de un colhoz model. Lui G. Călinescu metroul sovietic îi reamintește de termele romane: „Ca și romanii care făceau monumente populare: colisee, teatre, circuri, terme, satisfăcând sentimentul estetic al mulțimilor, Uniunea Sovietică întreprinde mari lucrări de uz public de natură a stimula mândria colectivă. Stilul termelor romane este de altminteri direct copiat în cutare stație, iar un hall reface bolta Pantheonului lui Agrippa; în general clasicismul metroului continuă spiritul Kremlinului”³². Fin psiholog, călătorul român observă cum: „publicul moscovit folosește metroul nu numai din necesitate, ci și dintr-un sentiment de satisfacție morală internă din admirație și așa zice chiar din cucernicie”³³.

Metroul este prezentat ca un templu al unei zeități grecești cu tot cu preoți slujitori, „Locțiitoarea directorului general, o femeie zdravănă, în uniformă neagră de aspect militar, e supusă de colegii mei unui interogator strâns, la care ea răspunde înduioșată. Îmi pare mai mult o preoteasă de templu, explicând minunile zeului, decât o tehniciană, ex-mecanică, precum zice”³⁴.

E posibil ca sentimentul de mândrie întrevăzut de G. Călinescu să fi fost real întrucât metroul din Moscova era unul din punctele forte ale propagandei sovietice, atât pe plan intern, cât și extern. Despre interiorul stațiilor de metrou scrie: „O adevărată gloată de statui (sic!) sprijină, puțin îndoite, tavanul luminoasei subterane. De departe, din cauza tehnicii sumare și viguroase, bronzurile par a reprezenta imagini de barbari antici. În realitate sunt figuri reprezentative ale categoriilor societății sovietice, muncitori, sportivi, femei. Metoda aceasta, contemplând lucrurile de aproape, de a copia toate elementele aspectului civil, bocanci, ciorapi, costum de baie nu e poate cea mai nimerită din punct de vedere al economiei artistice. Niște nuduri oneste, alegorizând sumar ar fi fost poate mai sugestive. Dar desigur că concepția generală educativă a voit să ofere privirilor toate mijloacele de identificare, să nareze fără posibilitatea de confuzie”³⁵.

³¹ *Ibidem*.

³² Kiev, Moscova, Leningrad (IV), în *Națiunea*, anul I, nr. 213/1946, p. 1.

³³ Kiev, Moscova, Leningrad (V), în *Națiunea*, anul I, nr. 214/1946, p. 1.

³⁴ Kiev, Moscova, Leningrad (IV), în *Națiunea*, anul I, nr. 213/1946, p. 1.

³⁵ *Ibidem*.

Pentru estetul Călinescu, pasionat de arta Renașterii italiene, întâlnirea cu creațiile sculpturale realist-socialiste a fost probabil destul de șocantă, dar, după cum se poate observa, șocul cultural este disimulat cu mare măiestrie.

Într-un alt foileton, G. Călinescu trece de la descrierea unei icoane “bizantinizate” de la Kremlin la elogiul presupusei libertăți religioase existente în URSS: „Cunoșteam înainte un popor rus extrem de smerit și pravoslavnic. Am zărit și acum o babă, în poarta unei biserici făcând o cruce majusculă de la ombilic și de la umăr la umăr, totul rar și punctat, cu brațele întârziate prin aer. Guvernul sovietic dă o libertate deplină tuturor cultelor și am semnalat biserici deschise, iluminate și cu sacramentalele babe în ușa. Mi s-a spus că cei mai mulți tineri căsătoriți se supun după formalitățile civile și unei cununii religioase. Am văzut din goana trenului cimitire proaspete de soldați cu cruci, am văzut, în fine, preoți pe stradă. Guvernul nu stânjenește credințele, se poartă însă obiectiv, fără a accepta demonstrațiile clericale în viața pozitivă a statului”³⁶.

G. Călinescu amintește ca pe un fapt firesc de bisericile cu valoare deosebită din punct de vedere artistic care au fost transformate în muzee, fără a pomeni însă de cele ce au devenit magazine, săli de sport ș.a. Această transformare este pusă pe seama „cultului arheologic”, al atracției pentru obiectele vechi specifică rușilor. Acestui „spirit anticăresc” și nu penuriei generale de bunuri de consum atât de caracteristică regimurilor comuniste îi atribuie G. Călinescu și lipsa de mobilă modernă din magazine, deși mărturisește ironic impresia „N-am văzut prin magazine mobile și am impresia că deocamdată producția nu insistă asupra acestui capitol. Nu însă lipsa mobilelor noi poate explica prezența unde nu te aștepti a celor vechi. Dimpotrivă, socotesc că e vorba de un spirit anticăresc. Pe săli de spital, la un cerc militar, la hotele îți ies în cale, pe lângă mobilele mai recente, mobile centenare, scrinuri, console, vitrine”³⁷.

Foiletonul se încheie prin evocarea unei scene de un comic involuntar: „Într-o sală cu daruri pentru mareșalul Stalin, călăuza pune în mișcare un tren în miniatural. Copii, femei, se strâng precipitat în jurul jucăriei.”³⁸. Bieții ruși, cuceriseră jumătate din Europa și încă mai erau fascinați de un trenuleț electric de jucărie.

Voit sau nu, G. Călinescu ironizează și problema obsesiei pentru ceasuri a armatei sovietice, bine-cunoscută și românilor după 23 august 1944, „În Ermitaj este o colecție voluminoasă de ceasuri rotunde ca niște mandarine brodate, în frunte cu ceasul lui Petru cel Mare. Poate că timpul rusesc avea nevoie să fie măsurat cu mai multe orologii deodată, poate că obiectele slujeau ca simple giuvaieruri, e posibil totuși ca mărunțul lor tic-tac să fi inspirat și o anume admirație. Ni se spune că unii ofițeri purtau la brâu câte cinci”.

După ce a făcut elogiul libertății religioase sovietice, urmează un foileton dedicat societății comuniste: „Uniunea Sovietică, ce a izbutit a da tuturor formelor de muncă respectabilitatea și o justă recompensă, lucru pe care societatea occidentală l-a obținut teoretic după o evoluție lungă, n-a încercat să modifice eternul uman”³⁹.

³⁶ Kiev, Moscova, Leningrad (VI), în *Națiunea*, anul I, nr. 213/1946, p. 1.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Kiev, Moscova, Leningrad (XII), în *Națiunea*, anul I, nr. 221/1946, p. 1.

G. Călinescu amintește despre mobilitatea socială în comunism, dar accentuează necesitatea studiului sau a talentului pentru a parveni în ierarhia socială și dă asigurări că „Uniunea Sovietică a izbutit a da tuturor formelor de muncă respectabilitatea și o justă recompensă, lucru pe care societatea occidentală l-a obținut teoretic după o evoluție lungă, n-a încercat să modifice eternul uman. Lucrătoria poate deveni baletistă, dacă are talent și școală (se remarcă un mare zel de instrucție din partea muncitorilor), un lucrător poate de asemenea ajunge inginer dacă studiază, un erou poate ajunge general, dându-și totuși examenele, însă nimeni nu se gândește să încredințeze mecanicului, pentru că e mecanic, o catedră de filozofie, nici măturătoarei ca atare conducerea unei clinic. De unde diferențierea fiziognomică”⁴⁰.

De asemenea, descriind aspectul bulevardelor moscovite îl atacă pe scriitorul francez André Gide pentru a fi lansat mitul uniformității vestimentare a cetățenilor sovietici.

În a doua parte a editorialului, G. Călinescu descrie un colhoz sovietic, etapă obligatorie a pelerinajului oricărui străin venit să cunoască realitățile țării: „Am fost la un colhoz de lângă Moscova. Cancelaria colhozului, instalată la etajul unei vechi case de lemn cu aspect de percepție, dovedea că proprietarii în colectiv puneau producția pe planul întâi și lăsau pentru mai târziu superfluitățile (sic!) arătoase. Într-adevăr, grajdul era vrednic de laudă și porcii cu siluete de hiene obeze, din altul, se bucurau de o mare proprietate. Instituția aceasta nu are nimic neinteligibil pentru noi. Câțiva inși se asociază a exploata în comun un teren agricol și își împart roadele după capacitatea de muncă a fiecăruia. Revenind la colhozul nostru, ni s-a împărtășit că o familie care lucra cu patru persoane, cumulând deci zile de lucru, zise și norme, căpătase în bani 30.000 de ruble și 16 jumătate tone de cartofi și legume. Suma pentru o persoană era onorabilă. Mirat de cantitatea de cartofi, nu m-am putut reține a nu întreba ce poate face o familie cu atâtea provizii. Ni s-a lămurit că întrucât colhozul produce legume dar puține cereale, colhoznicii sunt în situația de a-și procura cu bani ceea ce le lipsește, e drept, în condiții avantajate. Fundamental este că fac comerț”⁴¹.

În concluzie, colhozul cu care „reacționarii” din România îi speriau pe țărani în campania electorală din 1946 nu are nimic înfricoșător în sine și G. Călinescu sugerează că acest model ar putea fi aplicat și în agricultura românească „Colhozurile au gherete de vânzare în oraș, țărani pot vinde și singuri și am întâlnit o femeie cu cartofi, una cu fructe și așa mai departe. Nimic nou sub soare. Asta înseamnă că există un mic comerț ambulant și nici nu s-ar putea altfel. O țărăncă vindea lângă coloanele Operei plase de piață pentru doamne, un băiat vindea scatii, unul săpunuri. Se întâmplă acest lucru că unii n-au nevoie de cotele de produse pe care le primesc pe cartelă și le vând pe stradă ieftin. Un copil oferea pastă de dinți. E de la sine înțeles că nu poate fi nimeni împiedicat să se lipsească de anumite obiecte în favoarea altora. De aceea s-au înființat (ca și la noi), dar de către stat, prăvălii în consignație unde se găsesc fel de fel de lucruri: bijuterii, tacâmuri, blănuri etc. vândute în contul posesorilor contra unui comision”⁴². Rezultatul

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*

acestei aplicații – țărani venind să cumpere pâinea cu sacii de la oraș – nu avea cum să fie întrezărit de G. Călinescu, care a vizitat probabil același colhoz de tip potemkinian de lângă Moscova pe care îl vizitaseră toți călătorii străini.

Și dacă agricultura sovietică este înfloritoare, de ce nu ar fi la fel și comerțul sovietic, care îi apare lui G. Călinescu în două ipostaze: închis (adică achiziționarea mărfurilor pe bază de cartelă) și deschis. În cadrul comerțului deschis, călătorul descoperă în marile magazine din Moscova o varietate și o multitudine de mărfuri de calitate, unele sortimente, cum ar fi rujul, fiind aparent mai bun decât cel din România. Moscoviții fac dovadă de un adevărat “entuziasm achizitiv”⁴³, în fața fiecărui raion G. Călinescu constatând „o înghesuială de cumpărători”. Acest “entuziasm achizitiv” nu era în fapt decât permanenta „coadă” la „ce se dă”, dimensiunea permanentă a stilului de viață comunist ce avea să fie cunoscută și de români timp de aproape o jumătate de veac datorită „grijii față de popor” a aliaților politici din 1946 ai lui George Călinescu.

Spre sfârșitul călătoriei, directorul *Națiunii* ține să-și asigure cititorii că: „Schimbarea mecanismului economic n-a atins forma umanității (...). Fiți liniștiți, în Rusia s-a schimbat Constituția și condițiunile de viață materiale; oamenii au rămas ca toți oamenii”⁴⁴.

Dar tot ce a văzut călătorul până acum nu au fost decât trepte de inițiere spre revelația supremă. G. Călinescu se îndreaptă spre Sfânta Sfintelor comunismului mondial – mausoleul unde zace mumia lui Lenin.

În timp ce așteaptă să intre în mausoleu, Lenin îi apare lui Călinescu ca un „om de bibliotecă ce a schimbat fața unei întregi lumi, făcând posibil ceea ce părea imposibil. El nu e un simplu om de stat, ci un descoperitor de universuri noi”⁴⁵, iar o eventuală comparație cu Napoleon I pare derizorie deoarece împăratul francez, după un șir întreg de bătălii, a lăsat lumea așa cum era, în timp ce Lenin a schimbat-o numai cu forța cuvântului său: „Acest om genial a ținut o cuvântare și milioane de oameni i-au primit rânduiala. Astfel de cugetări treceau prin mintea mea pe când dădeam ocol sicriului de sticlă. Și mi s-a părut atunci, printr-o asociație de imagini sublime, că sună tocsinul (clopotul – n.n.) cel de două sute de mii de kilograme, că tunul gigantic trage o salvă și că lustrul de câteva tone din Kremlin se învârtăste asupra-mi într-o explozie de lumini”⁴⁶.

Într-adevăr spectacolul extazului cvasimistic care îl transfigurează pe „divinul critic” în fața rămășițelor pământești ale lui V.I. Lenin e sublim, mai ales cunoscând faptul că G. Călinescu nu era predispus prin structura sa sufletească la accese de misticism. Din mărturiile celor ce l-au cunoscut, G. Călinescu este descris ca un având un caracter și comportament adesea histrionic, teatrul constituind de altfel una din pasiunile sale, mai ales în ultima perioadă a vieții. Această capacitate de simulare a unor sentimente credem că se întrevăd și în aceste ultime însemnări de călătorie. Se pare că foarte inteligentul G. Călinescu înțelesese foarte bine ce îi cereau să scrie acei care-i facilitaseră călătoria în URSS.

⁴³ Kiev, Moscova, Leningrad (XIII), în *Națiunea*, anul I, nr. 221/1946, p. 1.

⁴⁴ Kiev, Moscova, Leningrad (XIV), în *Națiunea*, anul I, nr. 223/1946, p. 2.

⁴⁵ Kiev, Moscova, Leningrad (XV), în *Națiunea*, anul I, nr. 224/1946, p. 2.

⁴⁶ *Ibidem*.

În toate foiletoanele sale din acest ciclu, criticul caută să evidențieze „normalitatea” societății sovietice și punctele ei comune cu societatea de tip european. Personalitatea lui Stalin aproape că nu este amintită, deși în 1946 „cultul personalității” era la apogeu, iar G. Călinescu trebuie să fi fost surprins, cel puțin de numărul de portrete ale “geniului conducător” aflate în spațiile publice.

Ca și alți iluștrii predecesori (Henri Barbusse, Romain Rolland, Édouard Herriot), G. Călinescu vede în vizita sa numai ceea ce trebuie să vadă, instituții ca NKVD sau Gulag fiind inexistente în mărturiile acestora.

Bibliografie

Presă

Națiunea, (1946).

Lucrări generale

Bălu, Ion, *Viața lui George Călinescu*, Editura Libra, București, 1994.

Boia, Lucian, *Miturile comunismului românesc*, Editura Universității București, 1997.

Călinescu, George, *Texte social-politice (1944-1965)*, Editura politică, București, 1971.

Călinescu, George, *Publicistica*, vol. 6, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2008.

Constantinescu, Codruț, *Mirajul utopiei*, Editura Vremea, București, 2013.

Focșăneanu, Eleodor, *Istoria constituțională a României (1866-1991)*, Editura Humanitas, București, 1997.

Galați, Stephen Fischer, *România în secolul al XX-lea*, Institutul European, București, 1998.

Ionescu, Ghiță, *Comunismul în România*, Editura Litera, București, 1994.

Nițescu, Marin, *Sub zodia proletcultismului Dialectica puterii*, Editura Humanitas, București, 1995.

Onișoru, Gheorghe, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România (1944-1947)*, Fundația Academia Civică, București, 1996.

Terian, Andrei, *A cincea esență*, Editura Cartea Românească, București, 2009.

Țugui, Pavel, *Amurgul demiurgilor*, Editura Floarea Darurilor, București, 1998.

TOPONYMS WITH A GEOMORPHOLOGIC DESIGNATION. JIJIA UPPER VALLEY

Bogdan Constantin ARCHIP,
PhD student, Stefan cel Mare University, Suceava

Abstract: Our approach aims the classification of toponyms based on their designation degree within the geomorphology specific for Jijia Upper Valley, Botoșani county.

Keywords: geomorphology, hydronym, anthroponyms, noun, landmark.

Introduction

Toponimele de pe Valea Superioară a Jijiei, județul Botoșani, prezintă o serie de particularități în funcție de gradul de reprezentare a geomorfologiei locale. Observarea acestor particularități ne-a determinat să stabilim că, în comunitățile locale, s-a stabilit o legătură clară între modul în care vorbitorii zonei respective percep specificul locurilor de care aparțin și numele topice pe care le-au ales să reprezinte cu cât mai multă fidelitate aspectul locurilor în conștiința lor.

1. Mijloace de formare a hidronimelor

Hidronime în construcții sintagmatice: *Hârtopul La Prâsnei, La Cuibul Vulturului, La Fântâna lui Codiță, La Fântâna Măriuța, La Iazul Mare, Pârâul din Hârtop, Pârâul Mănăstirii Cozancea, Pârâul lui Toader a Ilenii.*

1.1. Hidronime formate de la adjective: *Putred, Recea, Sărata.*

1.2. Hidronime formate de la substantive simple în cazul N. nearticulate și articulate cu articol hotărât enclitic: *Alexandru, Borcea, Botoea, Botoaia, Buhăieșu, Joara, Mihăiasa, Mihălău, Perișor, Podeni, Budăi, Burduja, Carasa, Caruz, Cănnău, Chiriceni, Ciornohal, Comândărești, Corjăuți, Cordunul, Costăchel, Coșarele, Coștiugeni, Cracalia, Cozancea, Coțoca Davidoaia, Dărânga, Dobrâva, Doina, Donici, Dubina, Dumbrăvița, Epăria, Fircoa, Gard, Ghețălăria, Glăvănești, Goruniș, Grivița, Hârtop, Hoțca, Hulubei, Humăria, Iezer, Ioana, Luca, Lunca, Lupăria, Murari, Odaia, Olenic, Păiușeni, Poiana, Poienița, Pomparău, Ponoruța, Potoci, Pustoaia, Reditu, Săvescu, Scutelnicu, Sfecliștea, Staur, Suhaia, Surinile, Tălpeni, Târnuca, Ulmu, Târnuceanu, Tincea, Tudor, Țiclău, Țocul, Uicu, Teodorescu, Uluci, Văleanca, Vișini, Vorniceni, Zlătunoaia, Zvârca.*

1.3. Hidronime formate de la substantive simple în cazul G. cu articol hotărât enclitic: *Bahnei, Bâgului, Bisericii, Bivolașului, Broaștei, Cazacului, Căldărușei, Cănepiștei, Ciolpanilor, Grecului, Cucoanei, Curăturii, Frăsinei, Greciei, Grajdului, Frăsineilor, Ganciului, Grindului, Hațașului, Humăriei, Iepăriei, Chiaburului, Iepurenilor, Livezilor, Loziei, Luncii, Lupăriei, Morarului, Morii, Olarului, Otăgii, Hârtopului, Părului, Ploștii, Popei, Porcăriei, Portiței, Prisăcii, Rateșului, Răchițelor, Răchitei, Răusenilor, Reditului,*

Rupturii, Saivanelor, Săcrierului, Săliștei, Siliștii, Spinilor, Standolei, Stânii, Țigăncii, Țiganului, Ulmilor, Ulmului, Ulucelor, Unghiului, Ungureanului, Urlei, Urlii, Vicolenilor, Vișinei, Vișinilor, Vornicului, Vulturului.

1.4. Hidronime compuse, formate de la entopic + substantiv în cazul G.: *Dealul Crucii, Găvanul Florii, Hârtopul Bobulești, Hârtopul Căldării, Hârtopul Morii, Hârtopul Oilor, Hotarul Petreștilor, Hârtopul Vacilor, Iazul Lipovanului, Pârâul Ciobanului, Pârâul Satului, Pârâul Frusinei, Pârâul Grecilor, Pârâul Limbăului, Pârâul Morii, Valea Fânațului, Valea Livezii, Valea Viei.*

1.5. Hidronime compuse, formate de la entopic + substantiv în cazul N.: *Pârâul Buliga, Hârtopul Redit, Hârtopul Vișini, Sărăturile Sapieni, Torentul Craci, Podu Armeanu, Pârâul Potoci, Valea Meresci, Valea Toma.*

1.6. Hidronime formate prin derivare cu sufix: *Pietroasa, Puturosu, Răpciugoasa, Sărătura, Smochineni, Spinoasa, Sulițoaia.*

1.7. Hidronime compuse, formate de la entopic + substantiv, nume propriu, în cazul genitiv, articulat cu articolul posesiv genitival „lui”: *Pârâul lui Carla, Pârâul lui Ciulei, Pârâul lui Corlat, Pârâul lui David, Pârâul lui Eșanu, Pârâul lui Martin, Pârâul lui Vasile, Pârâul lui Onofrei, Pârâul lui Păiuș, Pârâul lui Morțun, Valea lui Borcilă.*

1.8. Hidronime compuse, formate din prepoziția „din” + substantiv simplu: *Din Cioate, Din Cîrteii, Din Vie, Din Movile.*

1.9. Hidronime compuse, formate din prepoziția „la” + substantive: *La Cișmele, La Hârtop, La Lozie, La Pilat, La Răchită, La Stână, La Uluce, La Stejari, La Velniță, La Vie.*

1.10. Hidronime compuse, formate de la substantiv articulat cu articol hotărât enclitic + adjectiv: *Glodul Alb, Reditul Mic, Valea Adâncă, Valea cea Mare, Valea cea Mică, Valea Sărată, Valea Seacă.*

1.11. Hidronime formate cu prepoziția simplă „în” + substantiv în cazul Ac.: *În Hârtop, În Sărături.*

2. Mijloace de formare a emergotoponimelor

Emergotoponimele au la bază un antroponim care indică nevoia locanilor de individualizare și identificare a obiectelor de necesitate care, pe de o parte aparțin unor persoane și sunt desemnate cu titlu de proprietate, pe de altă parte sunt considerate puncte de reper în sat fiindcă amintesc de persoana care a construit fântâna sau a cărei locuință se află în preajma acelei fântâni.

2.1. Numele topice formate din termeni simpli care sunt majoritatea provenite de la antroponime, substantive proprii în cazurile G. și Ac., numărul singular: *Alexandru, Apostol, Chihăiță, Dădăeși, Nichitei, Rotarului, Rupturi, Scutelnicu* care desemnează locuri unde unii localnici au construit fântâni dintre care unele au fost întreținute și care se folosesc și astăzi iar altele au rămas în memoria comunității ca puncte de reper chiar dacă izvorul din care se lua apă a secat.

2.2. Nume topice formate de la apelativ + substantiv, nume propriu, articulat cu articolul posesiv genitival, în cazul G.: *Fântâna lui Anița, Fântâna lui Apostol, Fântâna Bodeienilor, Fântâna lui Brânzei, Fântâna lui Chihăiță, Fântâna Ciobanului, Fântâna lui Codiță, Fântâna lui Dădăeși, Fântâna lui Drughe, Fântâna lui Eșanu, Fântâna lui Mardu,*

Fântâna lui Mititelu, Fântâna lui Nechita, Fântâna lui Păiuș, Fântâna lui Țibichi, Fântâna lui Țucuș.

2.3. Nume topice formate de la apelativ + substantiv în cazul G., art. cu articolul hotărât enclitic „lui”: *Fântâna Cucoanei, Fântâna Donicioaiei, Fântâna Hidrei, Fântâna Mocanului, Fântâna Ulucilor, Fântâna Rotarului, Fântâna Precupeței.*

2.4. Nume topice formate de la apelativ + prepoziție simplă/compusă + substantiv în cazul Ac.: *Fântâna La Burlacu, Fântâna de la Coșarine, Fântâna La Lutărie, Fântâna La Scutelnicu.*

2.5. Nume topice formate de la apelativ + substantiv, apozitie în cazul N.: *Fântâna Bucan, Fântâna Buciuman, Fântâna Iasencu, Fântâna Măriuța, Fântâna Petra.*

2.6. Nume topice formate de la apelativ + substantiv, nume propriu compus, cazul G.: *Fântâna lui Teodosie Călugărul, Fântâna lui Nicolae Iordache, Fântâna Dascălului Mitipescu, Fântâna lui Ștefan Turcu.*

3. Mijloace de formare a limnonimelor

În satele din arealul superior al Jijiei am avut în vedere și identificarea altor forme de realizare a rezervelor de apă, anume iazurile, pe care oamenii le-au numit în funcție de mai multe criterii pe care le vom analiza în continuare.

3.1. Termeni alcătuiți dintr-un singur cuvânt, substantiv comun sau propriu, în cazurile N. și G., unele care desemnează puncte de reper din sat sau proprietatea unui localnic care a contribuit la amenajare: *Bisericii* (iaz, com. Lunca); *Borzești* (iaz, com. Ungureni); *Botoaia* (iaz, com. Hlipiceni); *Broscauți* (iaz, com. Broscauți); *Buhăcenii* (iaz, com. Trușești); *Carasa* (iaz, com. Corlăteni); *Caruz* (iaz, com. Hlipiceni); *Corlătenii* (iaz, com. Corlăteni); *Craci* (iaz, com. Broscauți); *Cucoanei* (iaz, com. Hlipiceni); *Dărănga* (iaz, com. Hlipiceni); *Dracșani* (iaz, com. Sulița); *Epăriei* (iaz, Trușești); *Filtre* (iaz, com. Albești); *Gardului* (iaz, com. Albești); *Găinăria* (iaz, com. Ungureni); *Gălușca* (iaz, com. Hlipiceni); *Grivița* (iaz, com. Cordărenii); *Hroboia* (iaz, com. Ungureni); *Ibăneasa* (iaz, com. Vorniceni); *Jora* (iaz, com. Albești); *Odăii* (iaz, com. Corlăteni); *Olarului* (iaz, com. Ungureni); *Poienii* (vale, com. Lunca); *Prisaca* (iaz, com. Vorniceni); *Răchitei* (iaz, com. Hlipiceni); *Săvescu* (iaz, com. Vorniceni); *Siliștii* (iaz, com. Vorniceni); *Spinoasa* (iaz, com. Hlipiceni); *Șurubaru* (iaz, com. Albești); *Tălpenii* (iaz, Corlăteni); *Țiganului* (iaz, com. Vorniceni); *Uicu* (iaz, com. Ungureni).

3.2. Termeni alcătuiți din două cuvinte, substantiv, cazul N. + substantiv, cazul G.: *Coasta Morii* (iaz, com. Vorniceni); *Dealul Crucii* (iaz, com. Vorniceni); *Iazul lui Călin* (iaz, com. Corlăteni); *Iazul lui Eșanu* (iaz, com. Todireni); *Iazul lui Curcuță* (iaz, com. Vorniceni); *Iazul de la Groapă* (iaz, com. Hlipiceni); *Iazul lui Luca* (iaz, com. Ungureni); *Iazul lui Morțun* (iaz, com. Albești); *Iazul de la Odaie* (iaz, com. Răuseni); *Iazul Oilor* (iaz, com. Albești); *Iazul lui Păun* (iaz, com. Cordărenii); *Iazul lui Ștefan* (iaz, com. Trușești); *Iazul lui Vârlan* (iaz, com. Vorniceni);

3.3. Termeni alcătuiți din substantiv cu prep. în cazul Ac.: *În Cioate* (iaz, com. Corlăteni); *La Grajduri* (iaz, com. Albești); *La Iaz* (iaz, com. Lunca); *La Imaș* (iaz, com. Sulița); *La Prâsnei* (iaz, com. Albești); *La Vie* (iaz, com. Cordărenii); *La Vișin* (iaz, com. Broscauți); *De la Luncă* (iaz, com. Ungureni);

4. Mijloace de formare a oronimelor

4.1. Numele topice simple formate de la substantive comune cu forme articulate sau nearticulate și de la substantive, nume proprii, unele provenite de la antroponime: *Bâșcu, Bencheș, Benchiu, Bivolașu, Borcilă, Bordei, Borșa, Buhăceni, Buliga, Carasa, Cânepiște, Cerchei, Ceretei, Chiriceni, Chiriște, Ciocănești, Ciolpani, Ciornohal, Ciritei, Corjăuți, Costuri, Coștiugeni, Coțoca, Cozancea, Cracalia, Iurești, Curmătura, Davidoaia, Dobrâvan, Dodu, Donicioara, Dragalina, Epel, Frăsâna, Garariu, Geamalău, Godinescu, Goroniș, Griber, Gruiu, Ioana, Hățașu, Hânțești, Hârlău, Hârtop, Hilișeu, Hliboca, Holm, Homul, Holmului, Holteiasa, Hoțcu, Hrănaci, Hulubei, Macrei, Matieni, Mălăiești, Meresci, Miclăușeni, Mihăiasa, Mihălău, Missir.*

4.2. Numele topice simple formate de la substantive comune sau proprii, în cazul genitiv, articulate cu articolul hotărât enclitic „lui”: *Armeanului, Bisericii, Bolniței, Budăi, Buhaiului, Cernescului, Chiscului, Cimitirului, Ciobanului, Colțișorului, Crucii, Culianului, Curții, Dolinei, Dumbrăvii, Florii, Găleanului, Grajdului, Grădinărilor, Grindului, Humăriei, Iepăriei, Iepurenilor, Livezii, Livezilor, Lupăriei, Luturilor, Mătăsii.*

4.3. Numele topice compuse formate de la un substantiv, un apelativ sau entopic și un determinant în cazul N., cu valoare de apozitie: *Dealul Coșare, Dealul David, Fața Balaban, Fața Satului, Holmul Durnești, Lanul Secăriștea, Lanul lui Topală, Lanu Valea Seacă, Moara Borcili.*

4.4. Numele topice compuse formate de la entopic, substantiv, articulat sau nearticulat + determinant în cazul genitiv, articulat cu articol hotărât enclitic: *Coasta Humăriei, Coșarele Grecului, Dealul Cobicenilor, Dealul Crucii, Dealul Răzeșilor, Grindul Livezilor, Hârtopul Odăii, Hârtopul Morii, Imașul Răusenilor, Lanul Țiganului, Lanul Morii, Lunca Vântului, Podișul Lutăriei.*

4.5. Numele topice compuse formate de la entopic + adjectiv în cazul N.: *Dealul Împărătesc, Hatu Mare, Hârtopul Mic, Lanul Sec.*

4.6. Numele topice compuse, alcătuite din doi sau mai mulți termeni, un entopic, substantiv articulat cu articol hotărât + antroponim, nume propriu, articulat cu articolul posesiv genitival: *Dealul lui Anton, Dealul lui Buzilă, Dealul lui Eșanu, Dealul lui Vasile Jitaru, Dealul lui Lupașcu, Dealul lui Mandachi, Dealul lui Matei, Dealul lui Onofrei, Dealul lui Ștefan Turcu, Dealul lui Vasilică, Dealul lui Vârlan, Holmul lui Leonte, Holmul lui Voitic.*

4.7. Nume topice compuse, alcătuite din prepoziție simplă + substantiv în cazul Ac.: *La Bălneanu, La Bălți, La Berdei, La Biserică, La Bolniță, La Cetate, La Cișmele, La Coșere, La Cruce, La Fărcășanu, La Hlei, La Holm, La Hotar, La Jacotă, La Livadă, La Livezi, La Lozie, La Moșie, La Odăi, La Pătul, La Răchită, La Saivane, La Sărături, La Stadolă, La Stejari, La Toloacă, La Trei Pietre, La Velniță, La Vie.*

4.8. Nume topice compuse, alcătuite din prepoziție simplă + entopic, subst. în cazul Ac. + determinant, subst. comun sau propriu în cazul G., articulat cu articol hotărât: *La Crucia de Piatră, La Hârtopul Popii, La Movila Bortoasa, La Podișul Prisăcii, La Râpa lui Budăi, La Via lui Donici, La Via Ursului.*

Conclusions:

Pe baza observațiilor rezultate din studiul anchetelor lingvistice locale și a documentelor istorice, demografice și administrative, am constatat o tendință de sincronizare a termenilor care desemnează morfologia spațiului geografic cu intervențiile periodice ale localnicilor de redenumire solicitată din diverse considerente sociale sau administrative.

REFERENCES

- ORGHIDAN, N., GIUGLEA, G., HOMORODEAN, M., *Probleme de toponimie*, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, X, 1965, nr. 2, p. 337 - 343.
- OROS, Marius, *Toponimia sincronă și diacronică*, „Lucrări Științifice”, Oradea, 1971, p. 14 - 46.
- PASCU, G., *Sufixe românești*, Librăriile Socec & Co., C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Pavel Suru, Viena Gerold & comp., București, 1916.
- PĂTRUȚ, Ioan, *Despre structura și originea hipocoristicilor slave*, în CL, XVIII, 1973, nr. 1.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, Iași, Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor Iași, 1978.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la hidronimul MOLDOVA)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010.
- MOLDOVANU, Dragoș, *Un fenomen ignorat în anchetele dialectale: resemantizarea toponimelor*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, A. Lingvistică, tom. XXX, Iași, 1985, p. 23 - 32.
- PĂUNESCU, Al., *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, București, 1976
- PETROVICI, Emil, *Studii de dialectologie și toponomie*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970.
- POCLID, Mihai, *Așezările umane din județul Botoșani, studiu de geografie istorică*, Editura Taida, Iași, 2008
- POCLID, Mihai, *Dicționar Geografic Enciclopedic al Județului Botoșani*, vol. I (A-M), vol. II (N-Z); Editura Taida, Iași, 2019
- POPA, Radu, *Țara Maramureșului în veacul al XVI-lea*, Editura Academiei Române, București, 1970.
- Recensământ 2002, 2011*, Institutul Național de Statistică al României.
- Recensământului general din 6 aprilie 1941*, București, 1943.
- ROȘU, Al., *Geografia fizică a României*, București, 1973.
- SADOVEANU, Mihail, *Viața lui Ștefan cel Mare*, Editura Mihail Sadoveanu, 2015.
- SARAMANDU, Nicolae, *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugen Coșeriu*, realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
- SAVA, Aurel V., *Târguri, ocoale domnești și vornici în Moldova*, în „Buletin Științific. Secțiunea de științe istorice, filosofice și economico - juridice”, tom. IV, nr. 1-2, 1952.
- SBIERA, I. G., *Familia Sbiera. Amintiri din viața autorului*, Ediția a II-a, Editura Ion Prelipean, Horodnic de Jos, 2016.
- SCRIBAN, August, *Dicționarul limbii românești*, ed. I, Institutul de Arte grafice „Presa Bună”, Iași, 1939.
- SIMIONESCU, I., *Drumuri și orașe din România*, București, 1904
- STOICESCU, N., *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din România*, București, 1974
- ȘTEFĂNESCU, C. M., *Toponimia românească – o componentă de seamă a patrimoniului cultural al poporului nostru*, în *Lucrările simpozionului de toponimie*, București, 1975.
- Tezaurul toponimic = Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772-1988*, Partea I, A. *Unități simple (Localități și moșii)*, A-O; Partea a II-a, A. *Unități simple (Localități și moșii)*, P - 30 Decembrie; B. *Unități complexe*, Editura Academiei Române, Iași, 1991-1992.
- Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, Partea a 2-a, A. *Unități simple (Localități și moșii)*, P - 30 Decembrie; B. *Unități complexe*, Editura Academiei Române, Iași, 1991-1992.

Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. I, Partea a 3-a, *Toponimia Moldovei în documente scrise în limbi străine (exclusiv slavona)*, 1332-1850, Editura Universității „Alexandru Ion Cuza”, Iași, 2004, p. 15.

Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. I; *Repertoriul istoric al unităților administrative-teritoriale*, 1772-1988, Partea 1, *Unități simple (localități și moșii)*; Tabloul numirilor oficiale ale comunelor urbane și rurale din Bucovina, an. la decretul-lege nr. 3099 din 21 iulie, în Mo. (1919), august, nr. 91, Iași, 1991.

TOMA, Ion, *101 nume de locuri*, Editura Humanitas, București, 2015.

TOMA, Ion, *Despre clasificarea numelor de locuri*, în „*Anuar de lingvistică și istorie literară*”, Iași, Anul XXIX, 1983-1984, A., p. 321-335;

TUFESCU, V., „*Județele patriei – Botoșanii*”, București, 1977

TUFESCU, V., „*Sociologia românească*”, București, 1938

UNGUREANU, Alex, „*Aspecte geografice în evoluția așezărilor urbane mici din Moldova*, UAIC, Iași, 1964 ”

UNGUREANU, Alex, „*Orașele din Moldova*”, București, 1980

VLAD, Matei D., *Mișcări demografice în cadrul colonizării rurale din Țara Românească și Moldova (sec. XV-XVI)*, *Analele Universității București. Istorie*, tom. XIX, nr. 2, 1970.

THE BEGINNINGS OF THE FANTASTIC CATEGORY IN THE UNIVERSAL AND ROMANIAN LITERATURE

Oana BĂDĂLUȚĂ

PhD student, University of Bucharest

Abstract: The researchers of the phenomenon consider that the beginnings of the fantastic in universal literature are difficult to establish. However, there are some reference works, such as: The Epic of Gilgamesh, the Mahabharata or the Ramayana, in which the real elements alternate with the unreal, imaginary, dreamlike, miraculous, mythical or symbolic ones.

The fantastic in Romanian literature includes two literary periods: the classical one and the interwar one. In the early years of Junimea, within the cenacle, the first fantastic Romanian texts are read, due to Eminescu, Macedonski and Caragiale. The affirmation of the Romanian fantasy came from the miraculous folklore, a point from which it developed, starting with the work of Ion Heliade Rădulescu, Zburatorul (Flying incubus; the eponymous incubus-like being who visits nubile girls at night), and with Ion Budai-Deleanu's Tiganiada (Gypsy Epic).

In addition to the works of well-known Romanian writers, such as Eminescu, Caragiale, Rebreanu, Arghezi, Eliade, Voiculescu, which abound in the use of fantastic elements, there are a number of lesser-known writings of the genre, as follows: Cella Delavrancea The Sign, Cezar Petrescu Aranca, the Naiad of the Lakes, Dumitru M. Ion The Devil of St. Stephen, Nicolae Davidescu A Thousand Nights and the Second Night, Oscar Lemnaru The Man Who Sold His Sadness, Pan Izverna The Mermaid's Song, Vasile Beneș The Red Inn and Vladimir Colin An Invisible Fish.

Keywords: fantasy, literature, authors.

Cercetătorii fenomenului consideră că începuturile fantasticului în literatura universală sunt greu de stabilit. Cu toate acestea, există câteva opere de referință, cum ar fi: *Epopoea lui Ghilgamesh*, *Mahabharata* sau *Ramayana*, în care elementele reale alternează cu cele ireale, imaginare, onirice, miraculoase, mitice sau simbolice. În studiul intitulat *Fantasticul și granițele sale*, Dumitru Țepeneag susține ideea conform căreia: „spre deosebire de literatura realistă, primele forme epice surprind, printr-un cumul de elemente supranaturale, feerice sau stranii.”¹

Scrierea babiloniană *Epopoea lui Ghilgamesh* îmbină deopotrivă elementele reale cu cele fantastice, prin traseul inițierii lui Ghilgamesh în căutarea nemuririi, pe care acesta ar putea-o dobândi, numai prin intermediul strămoșului său Uta-napistim, prin lupta purtată cu uriașul Humbaba, stăpânul Pădurii Cedrilor sau cu Taurul Ceresc, trimis pe pământ de către zeul Anu, la cererea zeiței Iștar, defavorizată și jignită, prin întâlnirea cu personajele ezoterice, cum este Omul-Scorpie, dar și prin trăsăturile morale și intelectuale desăvârșite, ale eroului. Observăm prezența elementelor cosmice, care fac trimitere la mitul alegoric al soarelui. Trăsăturile fizice, neobișnuite ale făpturii plămădite de zeița Aruru, îi imprimă lui Ghilgamesh structura și caracteristicile unui personaj fantastic: „Noua creatură părea să aducă la înfățișare mai curând cu animalele: trupul îi era acoperit în întregime cu păr; din creștetul capului, o claie de păr stufoasă ca

¹Leonid Dimov, Dumitru Țepeneag, *Onirismul estetic*, București, Curtea Veche, 2007, p. 220.

spicele secerate cobora în șuvițe lungi, până la umeri. Cum nu cunoștea oamenii și nici felul de viață al acestora, lui Enkidu îi plăcea să trăiască alături de animalele pustiului; păștea iarba cu gazelele, iar la adăpătoare se înghesuia printre dobitoacele apelor.”²

Traseul inițierii lui Ghilgameș este unul supranatural, deoarece acesta străbate, fără teamă, întunericul celor douăsprezece leghe ale Muntelui Masu, pentru a ajunge în Grădina Zeilor. Copacul fermecat din Grădina Zeilor este un alt element fantastic, prezent în textul narativ.

Eroii Ghilgameș, Heracles, și alții din *Mahabharata* sau *Ramayana*, desfășoară călătorii similare, supranumite *trasee ale inițierii*, alegând drumuri riscante, cu obstacole dificile, aproape inaccesibile; aceste probe de tip labirintic presupun rătăcirii, reveniri, confruntări, fiind centrate într-o singură direcție. Acțiunile lui Ghilgameș provin dintr-un supranatural al firii și sunt influențate de factori exteriori, cât și de itinerarul acestuia, care, pentru a ajunge la strămoșul său Uta-napiștim, traversează alături de Urganabi corăbierul, apele morții, ulterior fiind supus unor probe de trecere, pe care nu le depășește, aceste probe constituind interdicții, fie să nu doarmă timp de șase zile și șapte nopți, pentru a se înveșnici, fie să culeagă de pe fundul mării o buruiănă, care îi va reteza mâinile. Convorbirea pe care Ghilgameș o poartă, la finalul epopeii, cu spiritul lui Enkidu, prietenul său, a cărui moarte fusese hotărâtă de către zei, reprezintă o prelungire a planului real înspre zona fantasticului medial, această *trecere a pragului* constituind, de fapt, traseul întreprins de erou, delimitat între lumea aceasta și cea de dincolo.

Epopoea lui Ghilgameș nu a fost ecranizată, deși textul operei a fost folosit în cultura română, în cazul transpunerii scenice, regizate de Dragoș Galgoțiu, în anul 2009, la *Teatrul Odeon* din București.

Literatura critică fantastică românească cuprinde o serie de studii asupra fantasticului, spre exemplu *Proză fantastică românească*, o amplă monografie, al cărei autor este Sergiu Pavel Dan, care va scrie ulterior, în anul 2005, volumul *Fetele fantasticului*. Adrian Marino publică *Dicționarul de idei literare*, Ion Biberi, prin intermediul *Eseurilor*, glosează asupra fantasticului folcloric, Ioan Vultur scrie studiul *Narațiune și imaginar*, Olimpia Radu publică *Pagini de critică*, iar Nicolae Ciobanu contribuie cu studiul *Între imaginar și fantastic în proza românească*.

Fantasticul în literatura română a cuprins două perioade literare: clasică și interbelică. În perioada de început a *Junimii* se citește și se afirmă primele texte fantastice românești, datorate scriitorilor Eminescu, Macedonski și Caragiale. Operele nu au fost primite pozitiv și cu încredere, existând un timp al fantasticului care a rămas inert, până în momentul canonizării genului. Aceasta este reacția, nu foarte receptivă și sceptică, în fața unui gen nou, încă neordonat, dornic de afirmare. Trebuie menționat faptul că majoritatea autorilor de literatură fantastică nu urmăresc un anumit tipar al scriiturii, personalizându-și opera, care face diferența între general și particular, în textul scris. Afirmarea fantasticului românesc a pornit de la miraculosul folcloric, punct din care s-a dezvoltat, începând cu opera lui Ion Heliade Rădulescu, *Zburătorul*, și cu *Țiganiada* lui

²*Epopoea lui Ghilgameș*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1966, p.25.

Ion Budai-Deleanu. În perioada clasică se afirmă Mihai Eminescu, odată cu interferența celor două planuri, literar-filozofic și cel al producțiilor populare, în versuri și proză, metafizic și doctinar, premergător celui eliadesc. George Călinescu este cel care recunoaște, prin *Opera lui Mihai Eminescu*, întreaga activitate susținută a poetului, cât și amplele cunoștințe dobândite din diferitele domenii de referință. Scara de valori astfel construită, epica fantastică din posteritate va fi susținută prin exemple asemănătoare: *Sărmanul Dionis* și *Avatarii faraonului Tlá*, în plan literar-filozofic, și *Fata-n grădina de aur*, *Miron sau frumoasa fără corp*, *Călin Nebunul*, *Borta vântului*, *Finul lui Dumnezeu*, în planul producțiilor populare în versuri și proză. Mai există și alte opere eminesciene, care conțin elemente fantastice: basmul *Făt-Frumos din lacrimă*, poemul *Călin-file din poveste*, poemul *Luceafărul*, rezultate prin aceeași fuziune de planuri majore.

Printr-o sensibilitate de tip romantic, prin valorificarea unor teme și motive provenind din mitologia greacă, orientală sau din filozofia idealistă germană, poetul român proiectează acest bagaj informațional într-o dimensiune onirică, utopică, astfel încât registrele lexicale oscilează între feeric și straniu, fiind atrase înspre fantastic - este vorba despre apariția personajului vrăjitor, substituirea diavol-om, motivul umbrei, ieșirea din timp și spațiu, fotografia, care capătă un aspect verosimil: „Înțelegem astfel de ce creatorului *Luceafărului* îi revine gloria de inițiator, nu numai al fantasticului de expresie românească, dar și al prozei noastre de idei.”³ Etalon al fantasticului rămâne nuvela *Sărmanul Dionis*, în care regăsim aceste teme și motive recurente, care încadrează ideea universalului, a diferențelor dintre macro și microcosmos, dintre *tot și unu*, expresie folosită de Sergiu Pavel Dan, în opera menționată anterior în notele de subsol.

Având ca sursă de inspirație basmul popular românesc, Mihai Eminescu inițiază, prin apariția basmului fantastic *Făt-Frumos din lacrimă*, în revista *Convorbiri literare*, din anul 1870, apoi în volumul postum *Versuri și proză*, din anul 1890, basmul cult.

În textul narativ menționat mai sus, suntem familiarizați cu subiectul, prin discrepanța dintre starea împăratului și vidul sufletesc al reginei: *împăratul era abătut și înnegurat, chiar dacă avea o soție ca soarele de frumoasă și luminoasă*. În acest cadru de început, observăm producerea unei rupturi, prin lipsa unui moștenitor. Apelul la instanțele divine și rugămințile împărătesei fac posibilă îndeplinirea dorinței acestora și ordonarea spațiului necosmicizat, prin faptul că viitoarea mamă primește binecuvântarea de a avea un prunc.

Elementul primordial fantastic din structura acestui basm îl constituie împlinirea visului, aparent imposibil, de a procrea, după o lungă suferință, care se realizează doar prin apelul la sacru, prin intervenția Maicii Domnului, urmând a se întâmpla o serie de fapte miraculoase, care nu își găsesc o justificare logică și rațională, deci nu aparțin condiției umane: copilul deosebit, luminos și strălucitor, desprins dintr-o altă lume, din ireal, este o fărâmbă astrală; stagnarea timpului și participarea cosmosului, odată cu intervenția divinității în planul uman, este concretizată prin implicarea astrilor, care se opresc, nu întâmplător, pentru un anumit interval de timp, și anume trei zile; evoluția

³Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975, p.231.

miraculoasă a copilului, care crește disproporțional față de ceilalți de vârsta lui, *într-o lună, cât alții într-un an*; deși intervine o fisură în desfășurarea timpului, întrucât ciclul temporal stagnează, natura participă și susține evoluția eroului; toposurile unde ajunge Făt-Frumos nu se află pe acest tărâm, spațiile sunt solare, cu obiecte nemaivăzute, cum ar fi marmura albă, luntrea aurită, stelele, care se consumă în candelabre; asistăm la o inversare a celestului, care se suprapune cu terestrul; prin aceste descrieri suntem informați de faptul că eroul a ajuns într-un areal cosmic; alte obiecte sau personaje, care fac parte din acest mediu supranatural, sunt următoarele: sala de aur a palatului, masa din mijlocul încăperii, la care sunt așezați boierii, fata blondă, desprinsă parcă dintr-un vis, pe care Făt-Frumos o zărește și pe care dorește să o salveze, luându-i urmele Mumei-Pădurii; dragostea care se înfiripă rapid între fata *arătării din pădure* și protagonistul poveștii, confruntarea dintre erou și soacră, locul pentru odihnă, pregătit de Făt-Frumos pentru mireasa lui, reprezentând un pat din iarbă și flori de grădină; cât timp este fericit, eroul central experimentează visul neprihănirii, fără a realiza dacă ființa de lângă el este reală sau nu; proba la care îl supune împăratul, de a i-o aduce pe fata Genarului, comunicarea acesteia cu astrii nopții; răpirea copilei se împlinește în timpuri ancestrale, pe zi sau noapte, când fuga celor doi îndrăgostiți pare un miraj; întâlnirea cu Domnul Iisus și cu Sfântul Petru, binecuvântată, prin care eroului i se acordă o altă șansă la viață; învierea în plan uman, metamorfoza lui Făt-Frumos în floare, întâlnirea acestuia cu ființele adjuvante, cărora le face bine; împăratul țăntarilor, al racilor, cele șapte iepe ale babei gârbove, cele șapte nopți, care reprezintă zilele săptămânii.

Fantasticul caragialesc se remarcă printr-o serie de scrieri: *La Hanul lui Mânjoală*, *La Conac*, *Calul Dracului*, basmul *Făt-Frumos cu moț în frunte*. Proza fantastică caragialescă este generată de imixiunea unor fapte insolite în existența cotidiană, cât și de reacțiile inexplicabile ale unor personaje. Fantasticul scriitorului nu este mascat, se raportează unei sincerități datorate jovialității personajelor, care acționează în mod surprinzător, uneori umoristic. Se pune accentul pe stările ambigue, de care sunt afectate personajele, pe individualizarea și trăirile acestora, ca expresie a unui mod natural de a se comporta. Un anumit caracter sau atitudine, uneori paroxistice, prin folosirea unui limbaj telegrafic, încadrează textul în schema unui fantastic exprimat în mod indirect, prin intermediul acțiunii subiecților. Raportăm aceste stări unui suprafiresc al lucrurilor care ne înconjoară. Fortărea limitelor normalului poate fi observată prin întâmplările trăite de eroul caragialesc, de care nu pare afectat, întrucât reușește să își păstreze tonusul jovial și buna dispoziție. Interiorul este tulburat, chiar dacă, în finalul lecturii, nu ne simțim marcați de nefirescul lucrurilor. Ne raportăm astfel unui fantastic asociat planului uman într-o asemenea măsură, încât riscă să fie afectat de acesta. Viața se depune într-o multitudine de straturi în opera lui Caragiale, iar supranaturalul parvine prin modalitatea de expunere, în plin real, a personajelor care vociferează, se agită, fac scene sau discută aprins, la un nivel cu care nu suntem familiarizați, remarcându-se acel vădit tragic-comic al vieții. În basmul *Făt-Frumos cu moț în frunte* constatăm discrepanța dintre înfățișare și lăuntric, puterea hărăzirii, opțiunea schimbului de însușiri estetice și morale, a sluteniei în frumusețe și a frumuseții în locul minții.

Prin intermediul scrierilor acestui autor se impune o nouă direcție, cea a fantasticului urban, influențat de cel popular, prin evoluția în plan social a personajului citadin, care poartă reminiscențe din mediul rural, astfel încât oscilația dintre real și fantastic devine insesizabilă, rezultat al viziunii despre existență, proprie autorului.

Fantasticul operei lui Gala Galaction se datorează următoarelor scrieri: *Moara lui Călifar, În pădurea Cotoșmani, Zile și necazuri din zaveră, De la noi la Cladova, Gheorghe Cătălina, Gloria Constantini, Copca Rădvanului*.

În textul *Moara lui Călifar*, apărut în anul 1902, remarcăm miraculosul următoarelor elemente sau situații: pactul cu Diavolul, în schimbul unei vieți prelungite, toposuri afectate de rău, moara și iazul, ambele blestemate, motive ale trecerii din viață în moarte, și personajul sărac Stoicea, care dorește să își schimbe starea materială. Toposurile sunt rele sau încărcate negativ, aride. Moș Călifar se învecinează cu ținutul numit *Căpriștea*, un pământ lipsit de fecunditate sau rodnicie, care pare stăpânit de ființe nelumite, unde se presupune că necuratul este singurul care mai lucrează pământul, cu ajutorul coarnelor. Iazul stă sub semnul unei neclintiri, care poate însemna pregătirea sau așteptarea, mai ales datorită faptului că este înghețat în permanență și nici o undă nu se observă la suprafața apei: „Moara stă, sub învelișul ei cu strașină de un stânen, ca un cap cu gânduri rele, sub o pălărie trasă pe ochi.”⁴ Observăm necesitatea unei mascări a obiectului reflectat, deoarece iazul ascunde, ca un avertisment, secretul unei mori care i se destăinuie stăpânului său și pe care acesta o protejează, din motive necunoscute. Atât moara, cât și iazul, sunt una și aceeași entitate, considerate taine, cărora nu le putem găsi justificarea în mod rațional, deoarece se spune că nimeni nu văzuse moara schimbându-și poziția vreodată. Ceea ce se petrece în acest topos este ferit de ochi iscoditori, căci morarul obișnuia a-l servi doar pe stăpânul său, Nichipercea. Pentru a scăpa de sărăcie și pentru a-și modifica cursul vieții, Stoicea încearcă să dezlege misterul morii lui Călifar. Cu privire la textul operei, Sergiu Pavel Dan, în studiul *Proză fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975, este de părere că momentul care accesează planul ireal al acțiunii, cel în care eroul devine boierul Stoicea, soțul Teclăi, prin actul profan pe care îl săvârșește în mod inonștient, de a se spăla pe ochi cu apă din iazul vrăjit, este unul declanșator al fantasticului, deoarece personajul va fi *proiectat în sferele visului*. Această iluzie provoacă o reacție mecanică, din ce în ce mai posesivă, a personajului, care refuză să conștientizeze situația riscantă și totodată critică, în care se află. Gestul atingerii apei necurate este încărcat de supranatural, întrucât dă curs experienței lui Stoicea, proiectată în plan oniric. Există un timp al incertitudinii, atunci când tânărul Stoicea se ambiguizează, i se încurcă gândurile, iar această confuzie îi afectează existența, deoarece urmele pașilor de pe traseele pădurii îi dispar. Naratorul optează pentru motivul codrului, toate actele supranaturale se desfășoară în acest topos intim, nefiind perturbate de factori externi. Pădurea devine un spațiu iluzoriu, căci, cu cât Stoicea se îndepărtează, se pierde în acest labirint. Ca prin minune, destinul i se schimbă, în momentul când ajunge la curtea boierului Rovin, dar situația nu reprezintă decât un fapt supranatural, în care acesta se încrede, fiind vorba despre o capcană a

⁴Gala Galaction, *Nuvele. Povestiri*, București, Editura Minerva, 1986, pp.5-6.

vrăjitorului Călfar. Confuzia, de fapt capcana, constă în valorile materiale, care nu îi sunt necesare și care îi afectează interiorul și judecata. Cadoul primit reprezintă o gratuitate mascată, scopul fiind anularea mântuirii acestuia. Stoicea încheie, asemeni lui Faust, un pact cu Diavolul, în schimbul sentimentului de iubire. Trădat, acesta îl omoară pe vrăjitor și își pune capăt zilelor.

Fantasticul rezultat este de esență vrăjitoarească, de tip folcloric, iar finalul resetează traiectoria textului narativ și accentuează starea de confuzie, prin gestul sinuciderii lui Stoicea. Prin nehotărârea tânărului, rațiunea acestuia nu mai poate funcționa, gesturile pe care le întreprinde neputând fi explicate. În urma acestor fapte teribile, misterul morii lui Călfar se risipește, asemenea unei unde.

Fantasticul operei lui Liviu Rebreanu se poate analiza doar prin raportare la elementul tragicului, îmbinat cu supranaturalul evenimentelor, cum se întâmplă în cazul romanului *Adam și Eva*, apărut în anul 1925. Textul se deschide și se finalizează simetric, prin moartea personajului Toma Novac, constituind elementul de conexiune epică. Intriga este una de tip fantastic, capitolele ar putea fi tratate ca nuclee epice separate sau simple nuvele, care au ca punct de legătură numeroasele apariții ale personajului Toma Novac, ale cărui experiențe vor avea aceeași rezolvare și justificare, *călătoria în timp*. Fiecare nuvelă se remarcă printr-un deznodământ al senzaționalului romantic, metamorfozele eroului participând la consumarea unui ideal al iubirii. În studiul *Proză fantastică românească*, Sergiu Pavel Dan rezumă subiectul operei, încadrând-o scriiturii *fantastico-filozofice*⁵, deoarece ar deține o structură de frontieră, adaptabilă atât realului, cât și irealului.

În ceea ce privește romanul-poem al scriitorului Tudor Arghezi, *Ochii Maicii Domnului*, dimensiunea miraculoasă este relevată în scena impresionantă, în care este descrisă icoana, care se adresează în mod direct personajului, cerându-i să-și schimbe atitudinea față de sine, în planul existenței reale. Legile metafizice guvernează romanul, iar personajul Vintilă Voinea, un intelectual retras, un caz psihologic neobișnuit, își percepe trăirile ca pe un fapt unic și irepetabil. Orice conjunctură constituie, pentru acest personaj, o experiență deja parcursă, un lucru cunoscut, judecat schematic, rațional, din moment ce toate blocajele se rezolvă cu ajutorul mentalului și nu prin intermediul sentimentelor. Golit de afecte, acest tip de personalitate devine una fantasmagorică, fără repere și obiective constructiv ontologice. Dimensiunea miraculoasă diferențiază această proză de cea fantastică, prin intermediul descrierii icoanei care o reprezintă pe Sfânta Fecioară Maria, ce prefigurează chipul matern, încurajând personajul aflat într-o situație limită: „Din icoana Maicii Domnului se uita la el și zâmbea Sabina...Ochii-i erau tot atât de frumoși ca mai înainte și fața tot atât de proaspătă îi era. Și părul și-l pieptănase de curând, sub o broboadă de cașmir albastru. [...] Grumazul îi era împovărat cu salbe de aur, mărgăritare și multe podoabe noi. Vreau să mă călugăresc, zise Vintilă.”⁶

⁵Sergiu Dan Pavel, *Proză fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975, p. 251.

⁶Tudor Arghezi, *Ochii Maicii Domnului*, București, Editura Eminescu, 1970, pp.225-226.

Proza lui Tudor Arghezi se evidențiază prin această decuplare a ontologicului de cotidian, și prin plasarea lui, la un nivel transcendental. În acest sens, Sergiu Pavel Dan observă forța de transfigurare și liricizare a textului, personajele adjuvante, care secondează eroii sau eroinele de la distanță, încercând să le ofere soluții pentru ieșirea din blocajul în care se află.

Un alt autor de operă fantastică din literatura română este Mircea Eliade, ale cărui creații de acest tip sunt următoarele: *La Țigănci*, *Maitreyi*, *Nuntă în cer*, *Noaptea de Sânziene*, *Domnișoara Christina*, *Secretul doctorului Honigberger*, *Noapți la Serampore*, *O fotografie veche de 14 ani*, *Ghicitor în pietre*.

Romanul *Domnișoara Christina* evocă o dragoste care depășește granițele umanului, interzisă legilor comune, prin care ni se împărtășește o experiență a atracției de ordin metafizic, interpusă între personajul central feminin Christina, o ființă venită dintr-o lume stinsă, și lumea pământenilor, a lui Egor. Romanul abundă în utilizarea elementelor fantastice: tema tabloului însuflețit, preocupările Simonei, imaginea trăsuri, mirosul parfumului de violete. Seducția de un supranatural aproape vizual și olfactiv, exercitată de Christina asupra lui Egor, ființă nedefinită, construiește intriga narativă a romanului. Conflictul dintre cele două planuri sau personaje, care sugerează un joc alternant, al oglinzilor reale, și în același timp, ireale, se rezumă la valențele dintre finit și nedefinit, viață și transcendță. Există un anumit timp în desfășurarea acțiunii, în care, în mod paradoxal, agresiunea personajului feminin începe să fascineze cititorul, care se simte progresiv atras de subiectul poveștii. Receptorul este influențat de manifestările nefirești ale Christinei, de aparițiile misterioase și tainice, care îl bulversează și îl intrigă, la nivel subconștient. Evenimentele se succed în mod ireal, astfel că nu realizăm în care plan de existență ne situăm, iar latura morbidului devine din ce în ce mai familiară, prin intervențiile repetate ale personajului feminin, cu care ne obișnuim, treptat. Timpul se suprimă, decorurile se schimbă, prin irealitatea vieții sau a visului, textul fiind afectat de o cronotopie substituibilă personajului feminin, întrucât, de fiecare dată când aceasta intervine în mediul real, toate obiectele și actele care se succed, sunt absorbite prin oniric.

Nuvela scriitorului Mircea Eliade, anexată romanului, descinde dintr-un fantastic central, care apare dintr-o forță lăuntrică generativă, din substratul textual sau jocul personajelor, prin mișcare și dans, al ființelor nelumite, care nu își găsesc rostul și nici locul, cum este cazul ielelor, din nuvela *La Țigănci*.

În opera lui Vasile Voiculescu, fantasticul este valorificat prin nuvelele: *Loștrița*, *Iubire magică*, *Pescarul Amin*, *Ispitele părintelui Evtichie*, *Revolta dobitoacelor*, *Ciorba de bolovani*, *Misiune de încredere*, care își construiesc bazele pe un fundament supranatural al evenimentelor și care se fac remarcate prin multiplele forme ale insolitului. Magicul voiculescian nu descinde dintr-o forță demonică, ci dintr-un fapt neașteptat, un element surpriză, exprimat uneori printr-un semn, alteori printr-o manifestare directă.

În povestea voiculesciană *Căprioara din vis*, magicul este unul de tip animalier, reprezentat printr-o căprioară, care-i apare în vis unui sculptor, pierdut în spațiul silvestru. Prototipul prozei voiculesciene este reprezentat prin imaginea strămoșului, cunoscător și purtător al tradițiilor, care protejează legătura dintre spirit și forțele

naturii, a omului marginalizat, perceput de către ceilalți ca fiind un individ bizar, datorită alegerilor pe care le face (vânătorul transformă această urmărire a prăzii într-o lungă și atractivă călătorie, oprindu-se pe alocuri și sculptând diferite forme, acest gest reprezentând un avânt regresiv al vieții, care generează o incompatibilitate a stărilor, ce se desfășoară retrospectiv). Remarcăm, în mod deosebit, la acești inițiați în artele vânătorii sau ale năvoadelor, apartenența teritorială, în acest caz, a terestruului și acvaticului, preferința și simțurile extrem de dezvoltate pentru acest tip de existență, care constituie o desprindere ancestrală, de a ființa într-o stare a naturii primare, printr-o permanentă mișcare regresivă, care ar putea fi interpretată asemenea unui cult al trecutului voiculescian. Fantasticul voiculescian este unul de tip inițiat, eroii nuvelor se află mereu în căutare, evoluează, își urmăresc obiectivele. Anastasia Dumitru, în studiul *Ipostaze ale fantasticului în proza lui Vasile Voiculescu*, observă existența unui fantastic care deține capacitatea modificării personajului la nivel spiritual, datorită faptului că omul își învinge teama și își depășește limitele, descoperind noi forme ale sacrului revelat în lume. În prefața volumului *Capul de zimbru*, apărut la editura Minerva, București, 1972, Mircea Tomuș denumesc acest spațiu al eternei reîntoarceri în trecut, *sat magic*. În acest topos ideatic, personajele voiculesciene dezvoltă o luare în stăpânire a prăzii, pe care o capturează, fiind dependente, aproape obsesional și într-un mod posesiv, de valorile trecutului. Schema textului narativ este cea a povestirii în ramă, de vis încadrat altui vis. Motivele prezente în operă sunt următoarele: vânătoarea ca artă, femeia și animalul, laolaltă cu formele lor de expresie și de manifestare. Toposul acțiunii îl reprezintă castelul prințului B., plasat în *illo tempore*, iar accentul se pune pe atașamentul sculptorului pentru domnița Irina, nepoata gazdei, ființa diafană cu ochii verzi și părul de aur. Imaginea căprioarei o substituie pe cea a domniței, care este urmărită, cu riscul de a fi prinsă, apelând la ajutorul celor din jur. Această imagine funcționează ca o premoniție, fiind totodată o pregătire morală a tânărului, pentru evenimentele ulterioare. Magicul erosului este accentuat de evenimentele ciclice, iar tânărul, blocat în prezent, se afundă în propria-i pasiune. Evenimentul culminant al narațiunii are loc cu ocazia sărbătorii de Bobotează, moment în care se organizează vânătoarea, într-un îndepărtat ținut submontan. Neluând în considerare avertismentul și presimțirile domniței Irina, care îi dăruiește câinii ei, pentru a-l apăra atunci când va fi necesar, tânărul se pierde, îndepărtându-se de grup. Există un apogeu al trăirilor, al simțirilor, în care natura devine participant al acțiunii - luna este prezentată de autor ca fiind *malefică*, prin rostul semnelor primite din tâlcuirea viselor, care îi arată drumul corect, spre un viitor mai bun. Se instituie un fantastic situațional, care se activează prin starea lucrurilor, după cum însăși domnița Irina îi împărtășește tânărului sculptor: „Fii cu băgare de seamă, mâine seară e ajunul Bobotezei, când visele au tâlc. Ține minte ce ți se arată. Câteodată e chiar ursita.”⁷ Tânărul participă și crede în taina transmisă prin intermediul visului. Luciditatea acestuia nu se desprinde de planul real, deși simte accentuat amenințarea și tăișul frigului, acest inconvenient fiind doar o formă a conștientizării propriei ființe. Cei apropiați îi par îndepărtați și străini, apărând sub

⁷Vasile Voiculescu, *Nuvela și povestiri*, București, Editura Cartex 2000, 2007, p.84.

forma amintirilor, cum se întâmplă cu imaginea tinerei femei. Oniricul dezvoltă întotdeauna un real mascat al lucrurilor, iar tânărul halucinează, fiind înghețat, datorită temperaturii scăzute, și istovit de puteri. Aparițiile acestuia sunt percepute asemenea unor năluci, născocite de propria minte. Căprioara săgetată în vis, în a cărei metamorfoză se ascunde o jună fată, acoperită cu pânză subțire, reiterează imaginea domniței Irina. Această întâmplare are loc, după cum autorul afirmă, în preajma unui eveniment de sărbătoare, fiind un act înfăptuit dintr-un sentiment pe deplin conștientizat al iubirii, din milă pentru un animal fugărit sau de dragul artei. Visul ambiguizează gândurile sculptorului, care se trezește din convalescență într-un alt timp, în pragul primăverii, și constată că Irina dispăruse. Primul gând al cititorului ar fi acela de absorbție în oniric, întrucât se încearcă salvarea sufletului acesteia. Călătoria tânărului se realizează în interior, sub forma regresiei temporale, instinctul fiind atracția către omul primitiv, întâiul care a simțit scânteia iubirii, în momentul când urmărirea o căprioară, care îi amintea de o tânără domniță. Visul nu este un caz întâmplător, fiind justificabil în momentul când nefirescul situației este pus în corelație cu imediata realitate, a celui care visează. În acest moment, de prelungire a realității în cadrul visului și de interferență cu acesta, putem vorbi despre caracterul fantastic al scrierii. În prefața Antologiei de proză fantastică, intitulată *Masca*, Alexandru George afirmă: „În acest caz, tocmai coerența neașteptată a fenomenului oniric constituie semnul insolitului autentic, investindu-l cu un sens neașteptat, care poate rupe ordinea realității, deschizând spre adâncimi, nebănuite perspective, cu punctul de pornire în cea mai strictă banalitate.”⁸ Metamorfozele cu care se confruntă tânărul persistă, într-un mod obsesional, și deși textul ne informează asupra faptului că domnița Irina s-a măritat cu altcineva și a dispărut, adevărul nu este revelat. Fiind la curent cu aceste evenimente, sentimentul de tristețe al tânărului se accentuează, acesta refuzând întoarcerea în plan oniric. Odată cu animalul apărut în vis, ca un mesaj de avertisment în preajma morții, tânărul revine la începuturi.

Personajele lui Voiculescu, schițate în detaliu, implică cititorul în actul povestirii, într-un real al eposului de fundal, pentru a fi sustrase astfel, canoanelor textului scris și a lua parte la nemărturisire. Prin receptarea acestor detalii, în care personajele se poziționează pe fundalul eposului de sorginte rurală, descoperim mecanismul intern al prozei voiculesciene. Opera prozodică a acestui autor transmite cititorului un mesaj, a cărui complexitate este dată de comportamentul misterios al actanților, cât și de relația acestora cu cronotopul în care evoluează. Mircea Tomuș mărturisea în prefața operei citate mai sus, faptul că proza lui Vasile Voiculescu își fixează în subtext un obiectiv supranatural, de factură magică, încercându-se astfel conexiunea omului cu lumea, prin mister, prin accesul la taină. Actul vânătorii rămâne un fundament solid de expresie, al omului care comunică și transmite mai departe, prin meseria și pasiunea sa, informații valoroase.

Fantasticul și epicul folosesc aceleași elemente, produc o stare de revelație, de încântare sau nostalgie, lăsând impresia unei lumi spectaculoase. Asemenea

⁸Alexandru George, *Masca. Proză fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1982, p.VII.

fantasticului, și poezia are propriul ei univers, iar limbajul se regenerează prin intermediul metaforei. Varianta poetică a fantasticului voiculescian rămâne *feeria*, ca parte componentă a creației artistice. Fantasticul, după cum sugerează Vasile Voiculescu, este asemănat cu liricul, prin puterea de sugestie, mesaj, prin impresia poeticului. Gândirea fantastică se folosește de limbaj pentru a crea *metafore poetice*, fiind premergătoare limbajului, anticipând textul.

Orice înlănțuire, orice *nod* invită la elucidare, dezvoltând noi orizonturi sau mistere, care vor duce la întregirea călătoriei interioare a cititorului. Conceptul de *fantastic* devine un *hiperlimbaj*, caracterizat prin complexitate, ghidat de mentalul auctorial sau de cel al receptorului.

Separat de textele voiculesciene, există o serie de scrieri fantastice, mai puțin cunoscute: Cella Delavrancea *Semnul*, Cezar Petrescu *Aranca, știma lacurilor*, Dumitru M. Ion *Diavolul de la Sfântul Ștefan*, Nicolae Davidescu *O mie de nopți și a doua noapte*, Oscar Lemnaru *Omul care și-a vândut tristețea*, Pan Izverna *Cântecul sirenei*, Vasile Beneș *Hanul Roșu* și Vladimir Colin *Un pește invizibil*.

Criticul Alexandru George este de părere că fantasticul ne aduce în centrul problematicei creației artistice, fapt speculat de orice artist adevărat, contrar viziunii acestuia cu privire la artă, care îl poate sustrage, aparent, de la ceea ce esența actului creator îi impune.

Bibliografie

Arghezi, Tudor, *Ochii Maicii Domnului*, București, Editura Eminescu, 1970;
 Dimov, Leonid, Țepeneag, Dumitru, *Onirismul estetic*, București, Curtea Veche, 2007;
 Epopeea lui Ghilgameș, București, Editura pentru Literatură Universală, 1966;
 George, Alexandru, *Masca. Proză fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1982;
 Pavel Dan, Sergiu, *Proză fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975;
 Voiculescu, Vasile, *Nușele și povestiri*, București, Editura Cartex 2000, 2007;

** This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 - 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE)*

INFLUENCES AND MANIFESTATIONS OF THE FANTASTIC GENRE IN THE ERA OF ROMANTICISM

Oana BĂDĂLUȚĂ

PhD student, University of Bucharest

Abstract: *The beginning of the fantastic is considered, by most researchers, to be the myth, an inexhaustible source, which maintains an almost visible balance between the characters and their actions, in any fantastic story. The sudden evolution of the fantastic takes place between the XVIII-XX centuries, without imposing literary paradigms for a certain time interval, the process of developing the fantastic or the taste for the fantastic proving to be unstable, starting from Antiquity (mediated by the aesthetic formula of the menippean satire), until the era of contemporary modernism, being in the multiple form of the fantasy subgenres, especially the science-fiction one.*

The term fantastic originally signified the deceptive, fanciful, illusory universe, which does not belong to reality and cannot be explained or avoided, so the concept discussed evades any attempt to be defined, in a definitive and exhaustive way. The origin of the fantastic is associated with the menippean satire. The valorization of this species is found especially in the works of Antiquity: Satyricon, Petronius, and the stories of the writer Lucian, the Golden Donkey or Asinus Apuleius. Apuleius's novel is considered to be the first fantastic novel of Antiquity, because the imaginary is received ontologically dual, both from a human and animal perspective.

By taking over the information from the Middle Ages and the Renaissance, the fantastic establishes its directions of evolution, oriented in the three periods congruent to the Romantic current: Pre-Romanticism, Romanticism and Post-Romanticism. The beginning of the forms of manifestation of the fantastic takes place in the Medieval period, when the fantastic short story is affirmed.

The literary species that triggered the taste for fantasy in Romanticism is considered to be the horror novel, introduced by Ernst Theodor Amadeus Hoffmann in 1850. In the second part of late Romanticism, the writers Edgar Allan Poe and Gérard de Nerval mark the limit and paroxysm of the category of the fantastic. In Romantic literature, the fantastic is associated with the term of fantasy.

Romantic aesthetics favors the mechanisms of the fantastic, thus representing a fashion, a universal pattern, an expressive matrix of the new sensitivity, which imposes its own rules in European thinking and culture. In Modernism, new meanings and approaches have been added to the concept, achieving associations of synonymous terms, such as fantasy.

Keywords: *fantasy, myth, romance, satire, short story.*

Momentul de început al fantasticului este considerat de cei mai mulți cercetători ca fiind *mitul*, o inepuizabilă sursă, care păstrează un echilibru aproape vizibil între personaje și acțiunile lor, în orice povestire fantastică. Evoluția subită a fantasticului are loc între secolele XVIII-XX, fără a impune paradigme literare pentru un anumit interval temporal, procesul dezvoltării fantasticului sau al gustului pentru fantastic dovedindu-se a fi unul instabil, pornind din Antichitate (mediat de formula estetică a *satirei mènipeene*), până în epoca modernismului contemporan, situându-se sub forma multiplă a subgenurilor *fantasy*, mai ales a celui științifico-fantastic. Analizând polimorfismul mitului, Eugen Negrici observă faptul că: „Cel mai adesea, procesul mitogenetic se declanșează de la sine, în momentele resimțite drept critice, ca o reacție a psihismului

colectiv la situațiile de fractură istorico-socială, de dezagregare a comunității sau de accelerare imprevizibilă a procesului evolutiv.”¹

Pentru a putea fi asimilat și credibil, fantasticul nu convinge, tot astfel cum o povestire fantastică își neutralizează coordonatele, negând atmosfera din poveste, chiar și personajele, atâta timp cât nu există o convingere deplină în desinența și fluenta acestui concept. În cazul transpunerilor cinematografice, spectatorul refuză atributele categoriei estetice menționate, deoarece se încalcă regula potrivit căreia, în lumea fantasticului totul este posibil, ceea ce conduce la observația faptului că receptorul modern este lipsit de credința în dimensiunile imaginarului. Anexată lumii imagineare poate fi ideea microuniversului, reprezentat prin fizica cuantică. În momentul în care creatorul operei fantastice își asumă o experiență inedită, iese din mediul cunoscut și intră în sfera contingentului. Prin această permutare, mecanismele interne ale fantasticului devin accesibile, ușor de înțeles, iar creațiile artistică, literară sau cinematografică riscă să-și piardă funcția, ajungând să se autodestructureze. Când în sfera acestei realități incidentale se produce o fisură, *clișeul fantastic* este afectat. Realul, raționalitatea, semnificația și temporalitatea sunt puse atunci sub semnul întrebării și al încercării. Această experiență este asociată, potrivit unor observatori ai fenomenului amintit, cu apropierea dintre perspectiva sacralității și lumea laică, fapt care trebuie diferențiat de fenomenul literar, artistic, în care supranaturalul devine produsul ficțiunii.

Literatura valorificată filmic operează cu dimensiuni care tind să devină redundante, precum: *bizarul*, *absurdul*, *straniul* sau *monstruosul*. În momentul când se produce fracturarea realității, receptorul este profund marcat de teroarea absolută, fiind pătruns de esența fantasticului, asimilat ulterior întregii sale conștiințe. Paroxismul trăirilor și al emoției este atins prin declanșarea unor sentimente de panică, teroare, angoasă, cu toți substituenții acestora. Adrian Marino stabilește patru procedee de producere și de manifestare ale conceptului de fantastic: *suprapunerea*, *diluarea* sau *comprimarea*, *intensificarea* sau *multiplicarea*. Toate aceste forme de expresie ale unui *corp fantastic* se reduc la imaginea mobilă a unui nisip mișcător, în permanenta lor transmutare și transformare. Ceea ce le impulsionează și le activează este starea de halucinație. Mecanismele fantasticului devin operabile, atunci când receptorul cooperează cu emițătorul, creator al operei, acceptând să rămână blocat într-o stare onirică, deși are conștiința apartenenței la fenomenologia realității.

Fantasticul promite atât un început enigmatic, cât și un final spectaculos, timp în care secretele din lumea imaginarului sunt revelate printr-un neașteptat, o răsturnare de situație, care va genera efectul de surpriză. În acest context, personajele par implicate într-un act ludic incontrollabil, fiind excedate de un timp al așteptării, care provoacă confuzie, cât și neputința de a explica, în mod rațional, experiența cu care se confruntă în mod direct. Cu toate acestea, cel care va rămâne loial acestui joc este supranaturalul.

Termenul de *fantastic* a desemnat, la origine, universul înșelător, fantasmatic, iluzoriu, care nu aparține realului și nu se poate explica sau evita, deci conceptul discutat se sustrage oricărei încercări de a-l defini, într-un mod definitiv și exhaustiv. Originea

¹Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească, 2008, p.17.

fantasticului este asociată *satirei mènippeene*. Opera filozofului grec Mènippus s-a pierdut, dar forma prozodică a fost preluată de scriitorii antici Lucian și Varo, apoi de Petronius și Apuleius. Din punct de vedere prozodic, satira în versuri este realizată cu ajutorul interludiilor: „Cuvântul *satiră* denota, în timpul antichității latine și al Renașterii, una dintre cele două forme literare specifice, cunoscute sub acest nume, forma în proză sau cea în versuri. Astăzi, cuvântul denotă un principiu structural sau o atitudine, un mitos.”²

Există mai multe forme ale speciei menționate mai sus, cum ar fi dialogul sau colocviul, prin care se structurează demersul ideatic al unor toposuri, precum este casa de la țară, în care au loc banchetele, petrecerile între prieteni sau scenele amoroase (Petronius). Grila aperceptivă a acestor conexiuni sociale, în care sunt implicate personaje caricaturale, este una satirică, deși temele problematizate sunt specifice intelectualității. Mihail Bakhtin a revelat aspecte privind existența conceptului de *mènippeea*, satira mènippeeană fiind prezentă în literatura creștină, antică și bizantină, medievală și renașcentistă, urmând aceleași principii morale și estetice, prin evidențierea contrastului dintre moralitate și decadentă, sacru și profan. Valorificarea satirei mènippeene se regăsește mai ales în operele Antichității: *Satyricon*, Petronius, și povestirile scriitorului Lucian, *Măgarul de aur* sau *Asinus Apuleius*. Eugen Cizek observă următoarele aspecte legate de această scriere: „*Măgarul de aur* rămâne unul dintre bunele romane ale literaturii universale. Atât în ansamblu, cât și pe secvențe, el comportă o complexitate luxuriantă. Inferior *Satyriconului*, romanul lui Apuleius depășește însă, prin capacitatea de seducție, oricare din romanele grecești. Totodată, *Măgarul de aur* constituie unul dintre cele mai ample romane ale Antichității.”³

Semnalăm interesul romancierului latin pentru universul imaginar, pentru ficțiune, noțiune stabilită la nivel lexical prin intermediul substantivului *phantasmata*, provenit din grecescul *phantasia*. Descoperim în *Fabulele Mileziene ale lui Apuleius* un fond bizar, destul de vechi, de care autorul s-a folosit, pentru a evidenția istorisiri uimitoare, în care problematica operei este un măgar metamorfozat, care traversează o serie de medii sociale și care este implicat în cursul unor evenimente neobișnuite. *Metamorfozele lui Apuleius* tratează câteva teme majore: utilizarea puterilor supranaturale, forța visului, care invadează realul, avatarurile subiectului transformat și puterea iluziei. Desfășurarea gradată a metamorfozei lui Apuleius, care ia parte la acte oculte, transformându-se în măgar, dar păstrându-și totuși latura umană, îl apropie de lumea fantasticului. Nu este întâmplătoare substituirea personajului Apuleius cu Lucius, din finalul romanului. Opera prezintă stări alternante și oponente, prin care trec personajele, pornind de la comic spre tragic, delicatețe sau vulgaritate, desprinzându-se de mediul real și ajungând în cel fantastic: „Dar ceea ce-mi izbi cel mai mult privirile era o mantie atât de neagră și de lucitoare, încât te orbea cu întunecata-i strălucire. (...) pe fondul acestei mantii scânteiau nenumărate stele, iar în mijlocul lor, o lună plină aruncă o vie și strălucitoare lumină.”⁴ Aceste mutații rapide, care au loc în decursul acțiunii (se

²Frye Northrop, *Anatomia criticii*, București, Editura Univers, 1972, p.395.

³Eugen Cizek, *Evoluția romanului antic*, București, Editura Univers, 1970, p.185.

⁴Lucius Apuleius, *Metamorfoze sau Măgarul de Aur*, București, Editura Univers, 1996, p.255.

produce irumperea din cotidian și pătrunderea într-un spațiu iluzoriu, aparent inexistent) rezumă latura expresionistă a operei *Metamorfozelor*. Performanțele variate, care schimbă tonusul acțiunii romanului, sunt realizabile și credibile, mai cu seamă datorită structurii psihologice auctoriale. Dimensiunea fictivă comportă două planuri de evoluție, pe de o parte imaginarul asumat este analizat din punct de vedere rațional, pe de alta imaginarul liber, incontrollabil, are rolul de a terifia, afectând echilibrul emoțional al cititorului; acest tip de imaginar este asociat, de cele mai multe ori, planului nocturn. Funcția acestui ireal transparent, asumat de către autor, este deconstrângerea, eliberarea de sub regulă sau condiție, care au ca rezultat alterarea orizontului cognitiv, ce devine instabil și perturbator: „Cartea lui Apuleius din Madaura este primul mare roman fantastic, deoarece intuiește în imaginar o formă de cunoaștere umană, tot atât de profundă ca și observația lucidă asupra realității înconjurătoare.”⁵ Se observă o suprapunere a lumilor, respectiv cea reală și cea imaginară, ajungându-se până la o stare de confuzie atât în ceea ce privește spațiul, cât și personajele acestuia. În acest sens, scriitorul latin Lucius consideră că nimic nu este imposibil în planul existenței reale, deoarece numeroși oameni s-au confruntat cu situații bizare, nefirești, uneori inefabile, pe care neofitii le-ar putea considera ficțiuni, unul dintre motive fiind lipsa de experiență, deci imposibilitatea înțelegerii supranaturalului, surprins în forma lui de intruziune cu realul; ideea permisibilității realului face față trecerii timpului, acceptând cu ușurință intervenția supranaturalului în cotidian (Subcapitolul *Fantasme*): „Fantasticul intră în real și realul în fantastic. Nu se mai știe precis ce se poate imagina în această neverosimilă mișcare a cunoașterii, din ce în ce mai accelerată, de suprapunere a realului peste ireal și invers.”⁶

Romanul lui Apuleius este considerat primul roman fantastic al Antichității, deoarece imaginarul este receptat dual în plan ontologic, atât din perspectivă umană, cât și animalieră. Personajul eponim al cărții, măgarul, ilustrează interferența dintre instinct și rațiune, uman și inuman, respectiv fenomenologia cotidiană și orizontul infinit al fantasticului. Acțiunea romanului subliniază existența unei entități ambigue, sugestive, fiind un animal diferit de celelalte exemplare ale speciei, binecuvântat în plan solar, deci care evoluează spiritual, caracterizat prin determinantul *de aur*, deoarece deține însușiri surprinzătoare. Valoarea epitetului sugerează luminozitate, seducție și deschidere către spațiul ceresc. Eugen Cizek, în lucrarea menționată mai sus (vezi supra), observă faptul că simbolistica polisemică a acestui animal era asociată, la filozofii antici, cu tendința alunecării într-o stare de nestăpânire, desfrâu, neluând în considerare caracteristicile speciei, măgarul fiind oricând dispus să parcurgă noi experiențe.

Totodată, personajul antic se face cunoscut printr-o imaginație debordantă și prin înclinația pentru fantastic. Astfel, se poate interpreta natura ontologică a acestuia, având corp de asin și fiind purtător al unui intelect uman. În cursul poveștii se desfășoară o serie de acte supranaturale, întrucât se poate vorbi despre un plan fabulos, camuflat în fantastic. Acest fapt este relevant în secvența cinei date de Byrrhena, ocazie

⁵Florina Rogalski, *Evoluția fantasticului. Aspecte ale genului în proza lui Mircea Eliade*, București, Editura Corint, 2002, p.10.

⁶Constantin Țoiu, *Memorii. Vederi din Prepeleac*, București, Editura Cartea Românească, 2010, p.15.

prin care sunt narate întâmplări fabuloase, ceea ce permite deschiderea unui orizont coordonat prin legi necunoscute.

Majoritatea nuvelor încadrate în trama romanului sunt considerate fantastice, schițând evoluția ulterioară a operei auctoriale. Satira mènippeeană optează pentru valorificarea spiritului uman, cultivând tehnica mărturisirii, a confesiunii, ca procedeu prin care sunt declanșate trăirile ulterioare ale măgarului. Personajele din nuvelă sunt diferite de cele din roman, prin comportament și judecată, satira devenind o contopire a două concepte, imaginarul și moralitatea. În momentul în care satira mènippeeană începe să denumească o atitudine, va ajunge să desemneze *un amestec de fantezie și morală*⁷, după cum Frye Northrop afirmă, în studiul *Anatomia criticii*.

Specia literară *mènippea* rămâne o creație asociată viziunii fantastice (fiind însă un gen nefamiliar publicului larg, chiar dacă a supraviețuit de-a lungul istoriei literare, în operele narrative), care descrie ființe umanizate, ce locuiesc în toposuri obișnuite, precum sunt cele recurente (bordelul, închisoarea, mormântul), surprind și șochează, prin caracterul lor infrauman, sumbru, criptic, sugerând viciul sau teribilul sentiment al sfârșitului. Mihail Bakhtin asociază *mènippea* spațiului carnavalesc, deoarece participanții prezenți la acest festin se sustrag oricărui canon social, acceptând însă legile unei lumi nescrise, neordonate. *Carnavalul* reprezintă spectacolul vieții, diferit însă de aceasta, mai precis, cronotopul în care *mènippea* acceptă funcția realului. Acest proces de sustragere devine un clișeu, o formă de *amprentare*, un magnet al întregului ansamblu teoretic, caracteristic speciei în discuție. *Carnavalul*, în plan artistic, este prezentat ca o formă expresivă a fantasticului modern, cele mai cunoscute exemple fiind manifestările publice, desfășurate în diferite zone ale lumii, familiare publicului larg. O modalitate de reprezentare carnavalescă este lumea circului, emblematică, care se exprimă printr-o multitudine de planuri recurente.

Fantasticul preromantic

Prin preluarea informației din Evul Mediu și Renaștere, *fantasticul* își stabilește direcțiile de evoluție, orientate în cele trei perioade congruente curentului romantic: preromantismul, romantismul și postromantismul.

Începând cu secolul al XVIII-lea, fantasticul preromantic se eliberează din tiparele unor opere literare prestabilite. Perioada este dominată de specia *le roman noir*, supranumit și *romanul ororilor*, tocmai prin această intenție, a fanteziei debordante, exacerband subiectivitatea, asociată dorinței unei separări definitive de canoanele estetice și sociale, mentale, care au în vedere spațiul sau timpul. În Evul Mediu, termenul *fantastic* devine concurent altora, asemănători ca sens, însemnând *posedat*, fiind perceput ca produs și rezultat al unui spirit psihotic, alienat, imaginar, care depășește realitatea, situându-se în afara lumii verosimile. De asemenea, conceptul acumulează și alte sensuri, cum ar fi cele de *vulgar*, *instabil*, *capricios*, *iluzoriu*, *confuz*.

Conceptul literar de *fantastic* s-a concretizat abia în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului următor, prin transgresiunea *mișcării*

⁷Frye Northrop, *Anatomia criticii*, București, Editura Univers, 1972, p. 395.

Luminilor, animat și motivat de mișcarea romantică. Odată cu apariția fantasticului, au avut loc o serie de schimbări de ordin socio-istoric, cultural, ideologic, literar. Omul și latura sa creativă rămân ancorați în centrul universului. Fantasticul îi susține și îi dezvoltă creativitatea, trăirile, sentimentele, producându-se echilibrul necesar, în plan universal. Se modifică viziunea asupra lumii și a socialului: „a locului omului în lume, în depășirea concepției și credinței într-o ordine caracterizată prin valori absolute universale.”⁸ Omul valorizează natura, folosind legi proprii, iar rațiunii i se acordă relevanță, prin capacitatea de a stăpâni și subordona formele terestruului, contribuind astfel la progresul omenirii.

În secolul al XIX-lea, fantasticul dezvoltă mai multe forme de reprezentare, sub înfățișarea unor făpturi cu un aspect humanoid, stranii, deformate, terifiante și oribile, întrebunțând destul de des un termen al chintesenței monstruoase.

Un alt aspect îl constituie confuzia sau suprapunerea conceptelor, cum ar fi cel de *fantastic medieval*, considerat *miraculos* sau *miraculos medieval*, însemnând înfăptuirea unui fapt uimitor, prin întrebunțarea unor efecte ireale. *Miraculosul* aparține unui fond pozitiv, favorabil ființei umane, spre deosebire de *fantastic*, a cărui origine este asemănătoare unei atitudini malefice, care generează teroarea, fiind asociat inițierii magice și ezoterismului. Prin urmare, miracolul se poziționează deasupra normalului, asigurând stabilitatea și ordinea lucrurilor, prin atitudine și o justificare de ordin moral.

Fantasticul romantic

În literatura romantică, fantasticul este asociat termenului de *fantezie*. În modernism, conceptului i s-au adăugat noi sensuri și abordări, ajungându-se până la asocieri de termeni sinonimici, cum este cel de *fantasmă*. Începutul formelor de manifestare a fantasticului are loc în perioada Medievală, moment în care se afirmă nuvela fantastică. Printre reprezentații fantasticului romantic îi putem enumera pe: Everett Franklin Bleiler, Jean-Baptiste Baronian, Pierre-Georges Castex, Pierre Mac Orlan, Roger Caillois, Tzvetan Todorov. Ulterior, adeziunea la granițele imaginarului extinde preferințele prozatorilor pentru roman. Speciile literare, anexate fantasticului au, în general, dimensiuni restrânse, spre exemplu nuvela sau povestirea, justificarea constând în faptul că evenimentul surprinzător se produce imediat și fără ezitare, uneori *ex abrupto*. Ilustrarea tezei menționate este susținută și prin intermediul ecranizărilor cinematografice, imaginația și fantasticul fiind considerate categorii antropologice ale unor forme mentale, concepte filozofice, reprezentări ale imaginarului, adeseori obținute pornind de la o simplă ficțiune. Epicul amplu al romanului declanșează un alt mecanism al fantasticului, în sensul că evenimentul tensionant, momentul de climax necesită o pregătire anterioară, o amânare, și solicită răbdarea cititorului, sub forma unei emoții nestăpânite, fapt justificat de mecanismele narative, care presupun existența unor cronotopi de o întindere vastă. Între climax și deznodământ există un interval care conservă atmosfera tensionată, cauzată de retorica și recuzita fantasticului, ce funcționează diferit, în cazul speciilor cu o întindere restrânsă. Spre exemplu, în trilogia

⁸Ioan Vultur, *Narațiune și imaginar*, București, Editura Minerva, 1987, pp.102-103.

cinematografică *Lord of the Rings*, atmosfera fantastică domină constructul artistic din incipit, generând aceeași intensitate, care se menține până la sfârșitul seriilor, exercitând o forță de seducție și de manipulare a cinefilului, care va experimenta detașarea de spațiul real, acceptând *un pact* al proiectării în ireal. Categoria estetică a fantasticului permite o valorificare complexă la nivelul discursului cinematografic, așa cum o dovedesc producțiile realizate în perioada contemporană, abordate dintr-o perspectivă modernă în capitolul final al acestei lucrări. Regizorii operează cu fantasticul și cu imaginarul, pentru a explora conotațiile antropologice, filozofice, ideologice și imagologice, având ca suport faptic situații neobișnuite, întâmplări stranii, prin care realul este absorbit în ireal, proiectându-se în oniric, supranatural sau poetic. În *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Marian Popa consideră că în basmul cinematografic contemporan va fi explorată o realitate similară cu cea a poveștii clasice, dar și o fenomenologie proprie acestei lumi, valorificând și respectând același *fantastic tradițional*.⁹ Prin urmare, fenomenologia lumii reale, proiectată în plan fictiv, nu recunoaște întotdeauna actul finalizării, astfel încât misterul, enigma se transformă în entități omniprezente, familiare atât operei literare, cât și filmului. Un exemplu relevant de distopie socială, care implică inserarea în scenariu a factorului *imaginație*, având caracter utopic, este filmul *Daybreakers*, din anul 2010, în regia lui Michael și a lui Peter Spierig. Entitatea omniprezentă, centrală, din acest film este vampirul, prezentat global, anihilant al umanității, pe care însă, nu reușește să o distrugă.

Roger Caillois semnalează, în *Antologia nuvelei fantastice*, existența unor forme ancestrale de fantastic, în creațiile chineze sau japoneze ale autorilor Kan Pao, *În căutarea zeilor*, și Miamoto Ho Takakuri, *Șapte povestiri din Konjaku-Monogatari-Shu*. Alte forme învechite, adiacente lumii fantastice, pot fi mitul Graalului, pădurea cu fecioare sau istoria lui Arthur.

Estetica romantică favorizează mecanismele fantasticului, ajungând să reprezinte o modă, un tipar universal, o matrice expresivă a noii sensibilități, care se impune în gândirea și cultura europeană. În viziunea lui Marin Beșteliu, esența fantasticului a reprezentat un punct de conjuncție cu toate laturile și corespondențele mitologice, pornind de la specia basmului, ca nucleu epic originar, reunind cele două planuri universale, micro și macrocosmosul, ceea ce generează intuiții vizionare asupra existentului. Începând cu prima jumătate a secolului al XIX-lea, scriitorii romantici își construiesc un discurs centrat pe fantastic, identificând noi semnificații sau valențe simbolice, prin trecerea de la real la ireal, mai ales în ceea ce privește substratul poetic. Romanticismul valorifică fantasticul mai mult decât clasicismul, având în vedere fluxul de idei vehiculat de intelectualitatea europeană, influențată de spiritul democratic, respectiv întoarcerea la valorile demofile, așa cum rezultă din opera lui Herder.

În cazul fantasticului romantic, omul rămâne fidel laturii imaginarului, depășind limitele ontologice, prin conjuncția visului și a închipuirii, activate uneori prin directă contemplare, prin urmare asistăm la o modificare a procesului de manifestare al cunoașterii, prin ruperea barierelor real-ireal.

⁹Marian Popa *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, București, Fundația Luceafărul, 2001, p.1061.

Transmutările de acest tip conduc la instaurarea unui nou climat socio-cultural, în care accentul se pune pe individ și pe relația acestuia cu lumea și cu sinele, care se analizează în raport cu exteriorul. Numai în acest fel, individul poate să-și cerceteze în amănunt lăuntricul, prin autoanaliză și prin contactele stabilite cu mediul înconjurător. Interiorul uman devine expонат, muzeu al valorilor morale, a cărei intenție este de a cunoaște și a descoperi, reconstruind astfel mitul lumii, prin genialitate și forță creativă. Informația reclădește omul, considerat titanul, inițiatul, constructorul lumii, aflat printr-o continuă proiecție, desfășurată în planul ficțiunii. În acest perimetru fluctuant și modelator al cunoașterii, arta romanticilor oferă opțiuni ale eliberării din cercul sufocant al unei societăți injuste, aceasta fiind consecința dorinței de a evolua, a idealiza și a-și consolida imaginarul. Conceptul de *imaginație* reprezintă *noul curentului*, necesar evoluției, instrumentul artistului, care construiește lumea la nivel microscopic. Inovația curentului activează aptitudini ale ființei umane, asociate dorinței de evadare spre absolut, necunoscut sau către un plan ideal.

Specia care a declanșat gustul pentru fantastic, în romantism, este considerată *nuvela de teroare*, inaugurată de Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, în anul 1850. Noutatea operei hoffmanniene rezidă în misterul poveștii cu enigmă, prin care individul se simte pătruns de neliniște și nesiguranță, fapt care îi marchează existența: „Cu acest scriitor, fantasticul coboară din mit într-un cotidian incert, neliniștea se transpune în teroarea evenimentului, iar logica se interpune identificării totale a universului operei cu personalitatea creatorului, abstrasă aparent din tensiunea afectivă a mesajului. Dintr-o anumită optică, cea a vigoriei și a vitalității imaginației creatoare, Hoffmann apare ca un vulgarizator al fantasticului.”¹⁰

În articolul intitulat *Fantasticul romantic*, Vera Călin observă faptul că feericul textelor hoffmanniene, parcurse prin intermediul operei, dispun de un registru fantastic complex, și totuși diferit: „feericul, oniricul, halucinantul, visul mirific sau coșmarul, aparițiile supranaturale (vampiri, fantome, alteregouri), metamorfozele, bizareriile în gândire și comportament, obsesiile, aventurile terifiante, blestemele, păcatele moștenite, fac toate parte din universul lui Hoffmann.”¹¹

În cea de-a doua parte a romantismului tardiv se remarcă scriitorii Edgar Allan Poe și Gérard de Nerval, care marchează limita și paroxismul categoriei fantasticului. Ineditul operelor acestora surprinde prin deschiderea realului către psihologic, a unei realități marcante și obsedante, aproape maladive, în care subiecții, îndelung analizați, constituie cazuri inedite, minuțioase, făcând obiectul unei cercetări în spațiul public. Limbajul celor doi autori atinge vârsta maturității propriiei conștiințe, dezvoltând astfel o metodă tradițională de exprimare. Cu toate că stilul limbajului fantastic romantic a fost supranumit de către Marin Beșteliu *lirico-poematic*, esența poeziei nefiind una de sorginte fantastică, termenul în discuție necesită o exprimare clară, o structurare riguroasă, științifică, a trăsăturilor și a formelor de manifestare ale acestuia. Totuși, din romantism până la simbolism, poezia nu refuză ficțiunea, arta fiind modalitatea de

¹⁰Marin Beșteliu, *Realismul literaturii fantastice*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975, p.129.

¹¹Alexandru Balaci, Al. Dima, Yvette Nafta, *Romantismul românesc și romantismul european*, București, Întreprinderea Poligrafică 13 Decembrie 1918, 1970, p.53.

recuperare a tuturor manifestărilor de exprimare ale acestui fantastic haotic, caracterizat prin instabilitate. Beatitudinea și credința deplină în aceste forme ale imaginarului poetic au dat un imbold, inițial germanilor, care erau atrași de enigmele universului, pe care credeau că le pot descifra. Din acest dezacord au rezultat incertitudinea, misterul, nesiguranța, prin activarea unui impuls poetic. Criteriile fantasticului au premers modernismului, astfel încât literatura va constitui spațiul de juxtapunere al conceptelor *feeric*, *bizar* și *straniu*, într-o multitudine de specii literare, exprimate în versuri sau în proză. Prin intermediul procesului de valorificare, fantasticul răspunde unei necesități ontologice riscante, aceea de eliberare lăuntrică: „Fantasticul și realul deseori se interferează, mai ales în artă, pentru că fantasticul nu zugrăvește, pur și simplu viața, ci o dezvăluie, obiectivând ceea ce se petrece în sufletul omului.”¹²

Fantasticul postromantic

Epoca postromantică anticipează fantasticul suprarealist, anexat fantasticului poetic, a cărui traiectorie va fi una longevivă, ajungând până în literatura contemporană, acumulând o simbolistică a decadenței. Acest tip de fantastic se manifestă în intervalul temporal pre și postromantic, ale cărei particularități sunt: *demonismul*, *macabru*, *halucinația*, *sugestia*, care conduc la destructurarea canoanelor tradiționale ale gândirii estetice, existând tendința de suprapunere cu liricul. Astfel, ia naștere *poemul în proză fantast* sau *de incandescență fantastică*¹³, termeni folosiți de Anastasia Dumitru în lucrarea *Fascinația literaturii fantastice*, care pun accent pe esențial, impozant, evident, echivoc, pe ceea ce poate fi decelat sau este observabil. Vocația fantasticului este una antirealistă și provine din perioada postromantică. Asistăm la o nevoie de păstrare a elementelor predominant romantice, care alternează cu cele din câmpul semantic al maleficului, spre exemplu *morbidity* sau *satanismul*. Sensurile conceptului analizat înregistrează o permanentă fluidizare, astfel încât liricitatea capătă forme discursive de tip epic, realist sau suprarealist, în literaturile română, bulgară sau sârbă. Se discută despre un fantastic romantic, de tip gotic, deoarece cuprinde motive din folclor, narative, proprii speciilor de basm, legendă sau poveste. În opinia aceleiași autoare, prin această tendință, pe care fantasticul și-o însușește, cu preferință pentru poveștile cu elemente supranaturale, imaginarul de acest tip reface traseul invers, propunând cititorului o revenire la universul pierdut al copilăriei, paradisiac, încercând astfel să neutralizeze procesele interioare ale adultului, care nu își mai găsește rostul în spațiul ontologic, considerat profan. Pentru a avea acces la o realitate orientată spre o nouă formă de artă, romanticii apelează la *vis*, considerat o modalitate de comunicare a eului abisal cu lumea; rezultatul va fi manifestarea unui interes crescut pentru mit, pentru creația populară sau simbol, cu scopul de a estompa granița care delimitează subiectul, de existențele obiective. În opinia criticului Nicolae Manolescu, în lucrarea *Istoria critică a literaturii române*, noțiunea de *romantism actual* înseamnă deplasarea în afara realului, deci pătrunderea în planul visului, într-un ambient supranatural. Prin fantastic,

¹²Alexandru Mica, *Ipostaze ale fantasticului în romantismul european*, București, Editura Romcor, 1993, p.31.

¹³Dumitru, Anastasia, *Fascinația literaturii fantastice*, București, Editura Universitară, 2011, p. 102.

romantismul formulează un mesaj adecvat, transmis prin illogic, ce își câștigă astfel dreptul de a face obiectul cunoașterii. Pornind de la existent, de la realitatea fenomenală, textul fantastic glisează înspre zona imaginară, uzând de achizițiile obținute la nivelul limbajului conceptual și expresiv, al figurilor de stil. Formele ludice ale imaginarului trasează o linie a demarcării granițelor, între utopic și distopic, perfecțiune și imperfecțiune, între un spațiu ideal, care aparține visului, și realul. Fuziunea cu imaginarul produce acest posibil al evaziunii, de a se comuta dinspre o latură spre cealaltă, cea a realului, implicit a irealului.

Intervalul temporal corespondent curentului romantism plasează omul în centrul atenției, ceea ce nu exclude însă menținerea concepției teocentrice, idee conform căreia, la baza tuturor cauzelor se află Creatorul. Antropocentrismul se manifestă variat, într-o manieră complexă, atingând excesele, astfel încât, uzând de limbajul metaforic, ființa umană devine *statuia* din centrul muzeului. Omul se redescoperă, își cercetează cu gravitate interiorul și începe să investigheze necunoscutul. Este un moment al explorării sinelui, analizat în relație directă cu universul. Criteriul imaginarului este cel care declanșează trăirea ființei umane, care se va constitui sub forma unei noi optici asupra lumii, ce tinde să elimine percepția metafizică. În ceea ce privește actul creației artistice, romanticii reușesc să impună noi tipare ale universului himeric, prin care pot comunica destul de ușor. Aventura romantică a fantasticului se realizează prin construcții divergente, începuturile acestui tip de gândire nefiind proprii secolului al XVIII-lea, deoarece fantasticul este un sistem conceptual permisibil, care presupune o abordare diacronică, fiind dificil de stabilit cu exactitate momentele de început ale acestuia. Între perioada fantasticului romantic și cea a celui postromantic, judecând prin prisma celor două viziuni adiacente, incipientă și finală, mișcarea pe care am avut-o în vedere a perseverat, prin tradiția pe care a impus-o. Prin dinamica ideilor propagate în cultura europeană, și nu numai, curentul amintit propune un demers al contrariilor, prin care fantasticul este înnoit. Această reutilizare justifică instabilitatea lui, fiind deopotrivă caracterizat atât prin involuție sau evoluție, cât și antitetic, prin contrastele conceptuale și dinamica formelor. Fantasticul poate fi considerat un instrument de verificare, doar în condițiile în care își descoperă funcțiile și metodele specifice de cercetare, pe care le desemnăm prin intermediul conceptului de *fantasticometrie*, ceea ce presupune un act de rigoare și analiză matematică, prin parcurgerea următoarelor etape: măsurare, precizarea scopului, a funcției, dar și prin efectul pe care îl propagă, implicit relația stabilită cu filmul sau cinematografia.

Bibliografie

- Apuleius, Lucius *Metamorfoze sau Măgarul de Aur*, București, Editura Univers, 1996;
 Balaci, Alexandru, Dima, Al., Nafta, Yvette *Romantismul românesc și romantismul european*, București, Întreprinderea Poligrafică 13 Decembrie 1918, 1970;
 Beșteliu, Marin *Realismul literaturii fantastice*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975;
 Cizek, Eugen *Evoluția romanului antic*, București, Editura Univers, 1970;
 Dumitru, Anastasia, *Fascinația literaturii fantastice*, București, Editura Universitară, 2011;
 Mica, Alexandru *Ipostaze ale fantasticului în romantismul european*, București, Editura Romcor, 1993;
 Negrici, Eugen *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească, 2008;

Northrop, Frye *Anatomia criticii*, București, Editura Univers, 1972;
 Popa, Marian *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, București, Fundația Luceafărul, 2001;
 Rogalski, Florina *Evoluția fantasticului. Aspecte ale genului în proza lui Mircea Eliade*, București, Editura Corint, 2002;
 Țoiu, Constantin *Memorii. Vederi din Prepeleac*, București, Editura Cartea Românească, 2010;
 Vultur, Ioan *Narațiune și imaginar*, București, Editura Minerva, 1987.

** This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 R 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).*

GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU - THE PARADIGM OF A CONTROVERSIAL MODERNITY

Cristian HOAGHEA,
PhD Student Universitatea Pitești

Abstract: Interwar prose writer and playwright, George Mihail Zamfirescu is part of an eclectic and controversial modernism. A critical and sentimental observer of the world in which he lived, his vision is objective due to the realism generated by the inclusion of the social aspects of the periphery, whose poet is and due to the gloomy vision of a world he knew from inside. Sentimentalism and lyricism, descriptive excess represent souvenirs from a previous century, while authenticity and psychological subjectivism, the penetrating and truthful radiography of teenage love as well as individual or collective human psychology are signs of modernity and artistic maturity.

His evolution is opposite. While Domnișoara Nastasia and Maidanul cu dragoste are works unanimously considered as aesthetic values that get the status of masterpieces, the rest of his creations can be registered on oscillating value coordinates. Cântecul destinelor is almost a Balzacian novel, in which we feel Nicolae Filimon's influence – the analysis gives way to creation, to the uniscent-subjective perspective, the omniscient-subjective perspective.

Keywords: objective narrative model, experimental narrative model, eclectic modernism, baroque art.

1. Periplu biobibliografic

În contextul cultural al epocii interbelice se înscrie și George Mihail Zamfirescu, dramaturg, prozator, publicist, poet și traducător, personalitate considerată de mulți minoră în literatura română. Modernismul său este unul controversat, întrucât nu se încadrează nici în tiparul narativ obiectiv, nici în cel experimental, așa cum le prezintă Gh. Glodeanu, ci întrunește ambele modele narative, noul și vechiul, într-un eclecticism ce reamintește de arta barocă. Structurile romanești din ciclul *Bariera* oscilează între formula romanului psihologic proustian, autenticitatea gidiană, obiectivitatea balzaciană, între lirismul de tip romantic și subiectivitatea naratorului implicat din romanul începuturilor. Critica literară i-a reproșat lui G. M. Zamfirescu nota pronunțat lirică a prozei. Dar să nu uităm că G. Ibrăileanu statua că romanul este un gen complex care, propunându-și să redea *in integrum* viața, conține și lirism și descripție și dramatism.¹

Este adevărat că valoarea literară nu constă în puritatea genului, a speciei sau a formulei narative, deoarece – în accepția lui G. Călinescu – *o operă nu se face cu echerul în mână, ea nu e un fenomen industrial*.² Autorul lucrării *Poetica romanului interbelic* constată că în cele mai multe realizări romanești cele două tipare compoziționale (cel obiectivat și cel experimental) nu se găsesc în stare pură. Ele suferă succesive

¹ IBRĂILEANU, G., *Studii literare*, București, Editura Cartea Românească, 1930, p. 58.

² CĂLINESCU, G., *Principii de estetică*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 210.

contaminări și acest dinamism interior al romanului dă naștere metamorfozelor continue care reprezintă înnoiri permanente.³

Relația dintre operă și biografie este un alt subiect a cărui importanță trebuie discutată. În ce măsură ne interesează pe noi și pe alți exegeți ai operei lui G. M. Zamfirescu detaliile concrete ale vieții scriitorului? În măsura în care acestea se reflectă în concepția lui despre lume (Weltanschauung-ul romanesc) așa cum apare în scrierile sale. Experiența de viață a autorului determină natura concepției artistice: genul literar pe care îl selectează autorul, estetica literară, atitudinea față de subiectul ales și față de persoanele sale, compoziția și stilul sunt tributare acestei concepții.⁴

În acest sens vom porni demersul nostru de la evidențierea câtorva detalii biografice, așa cum sunt consemnate, printre altele, în *Dicționarul general al literaturii române* al Academiei Române, coordonat de Eugen Simion, în *Dicționarul scriitorilor români*, coordonat de Mircea Zăciu, în *Dicționarul biografic al literaturii române* al lui Aurel Sasu. Cele mai relevante surse sunt propriile mărturisiri ale scriitorului, adunate în volumul *Mărturii în contemporaneitate*.

Pentru dramaturgul și romancierul George Mihail Zamfirescu, viața a fost *un popas în durere*.⁵ Structurile metaforice prin care își caracteriza personajele sunt izvorâte din propria conștiință. Și el este un *câine al vieții*⁶ sau unul dintre acei *mărăcini ai pământului*⁷ care populează romanele sale.⁸

Născut la 13 octombrie 1898 la București, în mahalaua Basarab, Gheorghe Petre Mihai este fiul Ralucăi Costache și al lui Petre Mihai, căruțaș. Detaliile autobiografice nu sunt rare în romanele de mai târziu. Toponimele copilăriei sale devin toposurile literare din *Maidanul cu dragoste*, *Sfânta mare nerușinare* și *Cântecul destinelor*. Școala primară și șase clase liceale le-a urmat la Liceul „Dimitrie Cantemir” din capitală. Între 1917 și 1918 este elev al Școlii Pregătitoare de Ofițeri de Rezervă din Botoșani. Participă la campania militară din 1918. Același an marchează debutul, ca poet, în revista *Literatorul*, a lui Al. Macedonski.

În scurtul răstimp al vieții sale (a trăit 41 de ani, ultimii doi bolnav de tuberculoză pe fond diabetic) a avut o intensă activitate gazetărească⁹, a fost regizor la Teatrul Național din Cernăuți (1929), director de scenă la Teatrul Național din Iași (1933-1939),

³ GLODEANU, Gheorghe, *Poetica romanului interbelic*, București, Editura Ideea Europeană, 2007, p. 18.

⁴ Vide IBRĂILEANU, G., *Studii literare*, București, Editura Cartea Românească, 1930, p. 54 și 57.

⁵ ZAMFIRESCU, G. M., *Sfânta mare nerușinare*, București, Editura 100+1 Gramar, 1998, p. 137.

⁶ ZAMFIRESCU, G. M., *Maidanul cu dragoste*, București, Editura Litera Internațional, 2009, p. 193.

⁷ ZAMFIRESCU, G. M., *Sfânta mare nerușinare*, București, Editura 100+1 Gramar, 1998, p. 46.

⁸ Detaliile, numeroase, despre geneza romanului *Maidanul cu dragoste*, oferite în chiar interviurile, mărturisirile și emisiunile radio realizate de autor conduc la concluzia că unele personaje sunt desprinse din realitate, altele sunt pur ficționale. Iacov este, desigur, o proiecție în text a eului biografic, Fana, partenera sa din roman, a existat, după cum au existat Ivan și Maro. Aceste ultime personaje, au fost considerate de critica literară neverosimile. În timp ce Safta, Gore, Paler, Tănăsică, Tinca oloaga au fost create de fantezia autorului pentru că au fost impuse de cadru. (ZAMFIRESCU, George Mihail, *Mărturii în contemporaneitate*, București, Editura Minerva, 1974, p. 438.) n.a.

⁹ Colabora cu ziarul „Faclă” condus de Ion Vineanu, „Calendarul”, aflat sub direcția lui Nichifor Crainic, „România literară” a lui Liviu Rebreanu, „Revista Fundațiilor Regale”, „Vremea”, „Gândirea”, „Adevărul”, „Dimineața” etc. Vide *Repere cronologice și permanențe psihologice*, Valeriu Râpeanu, prefață la *Sfânta mare nerușinare*, Editura 100+1 Gramar, 1998. Eclectismul său literar este evidențiat și de faptul că, asemenea altor creatori interbelici, colaborează atât la publicații de orientare tradiționalistă, cât și la cele de orientare modernistă. (n.a.)

unde a regizat 25 de piese. A înființat în 1920 „Societatea Tinerilor Scriitori Români”, este bibliotecar la București în 1925; a creat două companii teatrale efemere; este membru al Societății Scriitorilor Români de la 1 ianuarie 1929.

Este autor de versuri, proză, dramaturgie.

Opera poetică suscită mai puțin interesul. În tinerețe scrie poezii de inspirație minulesciană în care *lamentățiile venite din nevroze și gânduri funebre [...] coabitează cu atitudini umanitariste*.¹⁰ Proza scurtă este adunată în câteva volume: *Flamura albă* (1924, debutul editorial – se remarcă *prin tușe crud naturaliste*¹¹), *Gazda cu ochi umezi* (1926), *Miss* (1942).

Romanul *Madona cu trandafiri* îi aduce premiul Societății Scriitorilor Români (1931), dar consacrarea i-o conferă publicarea primului volum din ciclul *Bariera – Maidanul cu dragoste* (1933). Celelalte două romane din serie: *Sfânta mare nerușinare* (1936) și *Cântecul destinelor* (1939) trec mai puțin observate. Postum și neterminat este publicat romanul *Bariera* (1946), de fapt un proiect epic, concretizat în ciclul omonim.¹² Post-mortem va fi distins cu premiul „Regele Carol al II-lea” pentru întreaga operă de romancier.

Cu toate realizările sale românești, G. M. Zamfirescu rămâne recunoscut, în primul rând, prin opera sa dramatică. Capodopera incontestabilă este *Domnișoara Nastasia*, „comedie tragică” pusă în scenă pentru prima oară în 1927, un reper valoric incontestabil pentru dramaturgia românească. Alte compoziții dramatice sunt mai mult sau mai puțin reușite: *Sfârlează năzdrăvanul* (1925, piesă în versuri pentru copii), *Năzuința* (1925), *Cuminecătura* (1925, recenzia piesei o semnează Perpessicius), *Fu poruncă de la Suceava* (1927), *Idolul și Ion Anapoda* (1934), *Sam, Grup revoluționar 8*, *Adonis*, cele din urmă nereprezentate pe scenă în timpul vieții scriitorului.

Viața ca și activitatea sa cultural-artistică stau sub semnul unei intense arderi sau, după cum constata Valeriu Râpeanu, *sub semnul unei febrilități invers proporționale cu puținătatea ființei sale*.¹³ G. M. Zamfirescu a trăit ca și cum fiecare clipă ar fi fost rezultatul unui pariu cu timpul. A fost un *temperament efervescent, de rară energie, în ciuda sănătății șubrede*.¹⁴ Fatal, timpul nu i-a permis nici cizelarea operelor, nici evoluția stilului, nici întregirea ciclului romanesc *Bariera*, tetralogie din care ultima parte nu a fost realizată.

Viziunea artistică a autorului este circumscrisă unor complexe biografice.

¹⁰ *Dicționarul general al literaturii române*, T-Z, Academia Română, coord. Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2009, p. 496.

¹¹ *Dicționarul general al literaturii române*, T-Z, loc. cit.

¹² Ciclul epic *Bariera*, cuprinzând cele trei romane publicate în timpul vieții, nu trebuie confundat cu romanul *Bariera*, publicat postum, în 1946. Substanța epică a acestuia a fost valorificată de autor în tetralogia omonimă. Totuși, romanul va fi publicat, după moartea scriitorului, de Florence Zamfirescu, deși realizarea sa artistică lasă mult de dorit. Vide, în acest sens, ZAMFIRESCU, George Mihail, *Mărturii în contemporaneitate*, București, Editura Minerva, 1974, p. 436. (n.a.)

¹³ RÂPEANU, Valeriu *Repere cronologice și permanențe psihologice*, prefață la *Sfânta mare nerușinare*, București, Editura 100+1 Gramar, 1998, p. I.

¹⁴ *Dicționarul general al literaturii române*, T-Z, Academia Română, coord. Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2009, p. 496.

Complexul autodidactului – lipsit de formație universitară sau academică, scriitorul este posesorul unei culturi *pe apucate* și selective. Deși a avut contact și cu cenaclul *Sburătorul* al lui Eugen Lovinescu în cadrul căruia a lecturat unele dintre piesele sale de teatru, s-a format în atmosfera deloc critică, ci mai degrabă euforică a cenaclului lui Macedonski. Impresia de compozit a romanelor sale, lipsa unei tehnici narative unitare, oscilația haotică între curente literare, sunt rezultatul absenței unei școli literare, unei culturi solide.

Complexul suferinței, mania persecuției și originea umilă l-au obsedat și se reflectă în construcția fiecărui personaj dramatic sau romanesc. *Domnișoara Nastasia*, *Maidanul cu dragoste*, și nu numai, aduc sub lumina reflectoarelor o umanitate construită după chipul și asemănarea autorului: *oameni chinuți și contorsionați sufletește*.¹⁵ Pentru ei tristețea este un laitmotiv.¹⁶ Periferia, sărăcia, boala, dezumanizarea sunt alte repere constante ce oglindesc universul romanesc prin prisma experiențelor de viață ale autorului.

2. G. M. Zamfirescu în viziunea criticii literare

Critica literară a reflectat variat și, în mare parte, deformat valoarea estetică și istorică a operei lui G. M. Zamfirescu, pornind de la negarea totală și trecerea la index a numelui autorului¹⁷, până la evidențierea lacunelor de estetică, de tehnică sau de construcție a personajelor. Nu puțini exegeți au apreciat contribuția sa în ceea ce privește teatrul sau proza romanescă, mai ales pentru descrierea mahalalei bucureștene. Stilul său unic, bazat pe liricizarea epicului face din autorul *Maidanului cu dragoste* *incontestabil un poet al periferiei*.¹⁸

Șerban Cioculescu aprecia, în *Aspecte literare contemporane*, romanul gmzamfirescian pentru atmosfera colectivă redată impresionat în structură realistă, în care *subzistă elemente eterogene, romantice sau de roman rusesc*.¹⁹ Ovid S. Crohmălniceanu considera creațiile romanești ale ciclului *Bariera* drept *o lungă confesiune autobiografică, făcută într-o manieră înfrigurată și exaltată*.²⁰ El așază acest tip de proză în descendența lui Dostoievski, a naturalismului și a expresionismului patetic. Criticul remarcă și alte aspecte deficitare ale prozei: tonul prețios, ambițiile filozofarde, prețiozitatea stilului. Toate acestea, însă, nu anulează valoarea operei, pe

¹⁵ RÂPEANU, Valeriu *Repere cronologice și permanențe psihologice*, prefață la *Sfânta mare nerușinare*, București, Editura 100+1 Gramar, 1998, p. V.

¹⁶ Vide RÂPEANU, Valeriu, *Prefață* la *Maidanul cu dragoste*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. XXIV.

¹⁷ În *Istoria critică a literaturii române*, Nicolae Manolescu menționează sporadic numele autorului. În schimb, nu este consemnat nici la rubrica „Autori de dicționar” ai perioadei interbelice. Nu putem stabili dacă este o lacună a lucrării sau un *modus* prin care autorul istoriei își exprimă, prin tăcere, deprecierea față de autorul în cauză. Vide Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008. (n.a.)

¹⁸ *Dicționarul scriitorilor români, R-Z*, coord. Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Editura Albatros, 2002, p. 852.

¹⁹ CIOCULESCU, Șerban, *Aspecte literare contemporane*, București, Editura Minerva, 1972, p. 264.

²⁰ CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. III, București, Editura Minerva, 1975, p. 39.

care o consideră o lectură actuală prin momentele zguduitoare și mai ales prin „poezia” romanului de dragoste dintre Iacov și Fana.²¹

Prin contrast, romanul *Madona cu trandafiri* nu este o proză realistă. Aici domină grotescul și caricaturalul, realitatea este deformată în manieră expresionistă.²²

Mult mai apreciativ este Crohmălniceanu atunci când se referă la opera dramatică a scriitorului. În *Domnișoara Nastasia*, dramaturgul relevă cu o deosebită autenticitate sufletul „candriu” al mahalalei.²³ Criticul remarcă verismul crud sub care continuă să vibreze teatrul pitoresc și sentimental. Nici celelalte piese nu sunt trecute cu vedere. Despre *Sam. Poveste cu mine, cu tine și cu el* afirmă că este o transpunere dramatică a futilității zbuciumului omenesc. Piesa, considerată subversivă și revoluționară, nu a văzut lumina rampei, fiind interzisă de autorități. În *Grup revoluționar 8*, G. M. Zamfirescu reiterează conceptul că *marile pasiuni poartă cu ele gustul morții*.²⁴ Cu *Idolul și Ion Anapoda*, dramaturgul se întoarce la universul pitoresc al micilor angajați și se adaptează publicului mic-burghez al vremii.

Chiar dacă nu a intuit substratul mitic al operei sale și a judecat-o prin prisma esteticii realiste, Crohmălniceanu rămâne unul dintre cei mai juști comentatori ai lui G. M. Zamfirescu.

Și Pompiliu Constantinescu analizează creația gmzamfiresciană cu discernământ critic. *Domnișoara Nastasia* rămâne – și în accepția sa – cu mult superioară operelor în proză. Noutatea comediei stă în *unghiul tragic și verosimil sub care e pictată mahalaua*.²⁵

Madona cu trandafiri este considerat un caleidoscopic joc de psihologie pirandelliană.²⁶ Exegețul reproșează scrierii: schemele literaturizate, neverosimilul planului realist care sfârșește în grotesc, alternanța stilului între narativ și vorbit. *Maidanul cu dragoste* este, însă, socotit opera capitală a autorului, inedit prin surprinderea abilă a psihologiei suburbane, dar și prin *evocarea de suflu epopeic a periferiei*.²⁷

Privit prin optica îngustă a esteticii literare, romanul este apreciat prin ceea ce este propriu realismului – construcția cuplului adolescentin, drama casnică a lui Gore, psihologia rudimentară a mulțimii, construcția figurilor secundare care conferă mahalalei bucureștene *proporțiile de tragică epopee*.²⁸ Planului narativ care îi are în centru pe Maro, Tino Stavros și pe amantul-ilfovean i se reproșează manierismul stilistic și literaturismul fals. Criticul nu sesizează aici – cum de altfel niciunul dintre exegeții de până acum nu a făcut-o – tehnica epicului dublu, planul simbolic și conotațiile mitice pe care le conține acest episod al romanului. Deși observă manierismul stilistic, nu își conduce investigația critică până la a descoperi în spatele realismului superficial al romanului, caracteristicile stilului baroc.

²¹ Vide CROHMĂLNICEANU, Ovid S., op.cit., p. 41.

²² Vide CROHMĂLNICEANU, Ovid S., op.cit., p. 37 sq.

²³ CROHMĂLNICEANU, Ovid S., op.cit., p. 29.

²⁴ CROHMĂLNICEANU, Ovid S., op.cit., p. 34.

²⁵ CONSTANTINESCU, Pompiliu, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1971, vol. 5, p. 262.

²⁶ CONSTANTINESCU, Pompiliu, op.cit., p. 261.

²⁷ CONSTANTINESCU, Pompiliu, *Romanul românesc interbelic*, București, Editura Minerva, 1977, p. 170.

²⁸ CONSTANTINESCU, Pompiliu, op. cit., p. 164.

Critica lui Perpessicius este de-a dreptul encomiastică. *Madona cu trandafiri* este, *sua opinie*, o narațiune tulburătoare, misterioasă și abilă înscrisă într-un plan de ireal, de proiecție și de himeră, de transfigurare și halucinație²⁹. Exegetul remarcă trăsăturile acut realiste ale romanului, amănuntele de șarjă și de parodie savuroasă, precum și imaginea autentică a vieții provinciale.³⁰

Prin *Maidanul cu dragoste*, G. M. Zamfirescu este considerat unul dintre acei *latifundieri ai narațiunii care au schimbat așa de adânc fața romanului nostru contemporan*.³¹ Se recunoaște creației statut de frescă socială a vieții de mahala, în proporții grandioase, iar creatorului, cunoașterea și intuiția sufletului omenesc și a dramelor acestuia.³²

G. Călinescu este inclement. *Madona cu trandafiri* este receptat, la publicare, cu scepticism. Despre lucrare afirmă că este *mai interesantă prin problema tehnică decât prin realizare*.³³ Romancierul este acuzat că, din dorința de a epata, a căutat să se exprime altfel decât majoritatea romancierilor, de aceea, substituie planul realist și pe cel psihologic al narațiunii românești cu clarobscurul poetic, cu misticismul și grotescul. În optica analistului, singura rațiune pentru care o asemenea lucrare se trimite publicării este aceea a *unui exercițiu preliminar*³⁴ în vederea unei realizări ulterioare.

Mihail Sebastian saluta publicarea romanului *Maidanul cu dragoste* ca pe un moment de referință în literatura română, considerându-l, în ciuda imperfecțiunilor, un *must read it: o lectură dificilă și inegală, dar pentru un cititor de literatură românească [...] o lectură obligatorie*.³⁵ Autorul romanului este considerat un *veritabil cântăreț epic* înzestrat cu *un temperament al tragicului*, cu un *scris grav și familiar* comparabil cu Knut Hamsun.³⁶

În *Istoria literaturii române contemporane 1900-1937*, simțul critic al lui Eugen Lovinescu definește coordonatele fundamentale ale personalității literare a scriitorului. Printre punctele forte pe care i le recunoaște se numără: redarea într-o notă admirabilă a *atmosferei mahalalei cu mare putere de evocare lirică*,³⁷ galeria de personaje vii care populează romanul *Maidanul cu dragoste*, *sensibilitatea vibrantă a lui Iacov și suflul larg de umanitate*³⁸ care străbate paginile romanului.

Pe de altă parte, defectele prozei lui G. M. Zamfirescu sunt, în accepția lui Eugen Lovinescu: construcția șubredă, romantismul atitudinii, viziunea halucinantă și șarja grotescă, în contradicție cu tiparele realismului, neverosimilitatea lumii apocaliptice, expresia bombastică, pansexualismul și, sub influența literaturii rusești, paginile de realism socialist ale romanelor.

²⁹ PERPESSICIUS, *12 Prozatori interbelici*, București, Editura Eminescu, 1980, p. 341.

³⁰ PERPESSICIUS, *op.cit.*, p. 342.

³¹ PERPESSICIUS, *op.cit.*, p. 344.

³² PERPESSICIUS, *op.cit.*, p. 346.

³³ CĂLINESCU, G., *Cronici literare și recenzii*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1991, p. 261.

³⁴ CĂLINESCU, G., *op. cit.* p. 262.

³⁵ SEBASTIAN, Mihail, *Eseuri, cronici, memorial*, București, Editura Minerva, 1972, p. 298.

³⁶ SEBASTIAN, Mihail, *op. cit.*, p. 295.

³⁷ LOVINESCU, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane 1900-1937*, București, Editura librăriei Socec&Co, 1937, p. 249.

³⁸ LOVINESCU, Eugen, *op. cit.* p. 250.

Nicolae Iorga îl expediază brutal într-o singură notă din *Istoria literaturii contemporane*, printr-o critică subiectivă și depreciativă până la anularea oricărei valori estetice. În viziunea istoricului, operele lui G. M. Zamfirescu sunt scrise *cu o coloratură sumbră, într-un stil abrupt*, iar personajele sunt *banale fără niciun fond natural sau social*.³⁹

În perioada postbelică, scriitorul nu a ieșit, definitiv, din atenția criticii literare, deși puținele reeditări ale operei sale pot crea impresia că nu mai reține interesul publicului cititor.

În *O istorie a literaturii române*, Ion Rotaru recunoaște, în primul rând, valoarea indiscutabilă a dramaturgiei lui G. M. Zamfirescu. În *Domnișoara Nastasia*, dramaturgul tratează un caz de demnitate umană.⁴⁰ În alte piese, precum *Sam*, *Idolul și Ion Anapoda*, *G. R. 8*, *Adonis*, tentează teatrul de idei, sub influența scriitorilor ruși. Acestea însă nu se ridică la nivelul valoric al capodoperei sale dramatice, *Domnișoara Nastasia*, văzută ca o creație perfect obiectivă, cu personaje vii și cu un conflict bine rotunjit.⁴¹

Opera romanească reprezintă o monografie a periferiei bucureștene, precizează criticul, sesizând și caracterul autobiografic al romanelor, ce dau impresia unei *suite de evocări cu caracter memorialistic, grevate, nu o dată, de lirism*.⁴² Punctul forte al prozei, consideră exegetul, este dat de abilitatea romancierului de a crea atmosferă și portrete umane viabile.

Alexandru Piru socotește *Madona cu trandafiri* drept o satiră a bovarismului provincial.⁴³ Cele trei romane din ciclul *Bariera* constituie *epopeea romanească a cartierului Basarab-Grivița*.⁴⁴ Ceea ce se reproșează romancierului sunt *scenele de priapism și stilul înflorit cu intolerabile dulcegării*⁴⁵ care diluează substanța epică a trilogiei.

Cel mai fin analist, cel mai obiectiv judecător, cel mai abil interpret al operei gmzamfiresciene rămâne Valeriu Râpeanu. Autorul unei monografii a scriitorului, publicate la Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, editor al romanelor sale în perioada postbelică, lui Valeriu Râpeanu i se datorează păstrarea în actualitate și contemporaneitate a numelui și renumelui lui G. M. Zamfirescu.

Exegetul remarcă o caracteristică definitorie a scriitorului: faptul că unește o cunoaștere absolută a mediului cu un talent real.⁴⁶ Valeriu Râpeanu îi recunoaște și carențele literare puse pe seama caracterului autodidact, a lecturilor întâmplătoare ce nu conduc la o concepție unitară asupra specificului artei. În schimb, *experiența de viață capătă valori absolute și se constituie în unicul criteriu estetic*.⁴⁷

³⁹ IORGA, Nicolae, *Istoria literaturii românești contemporane*, vol. II. În căutarea fondului, București, Editura Adevărul, 1934, p. 308.

⁴⁰ ROTARU, Ion, *O istorie a literaturii române*, vol. II, București, Editura Minerva, 1972, p. 718.

⁴¹ ROTARU, Ion, *op. cit.*, p. 720.

⁴² ROTARU, Ion, *op. cit.*, p. 721.

⁴³ PIRU, AL., *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, Editura Univers, 1981, p. 421.

⁴⁴ PIRU, AL., *loc. cit.*

⁴⁵ PIRU, AL., *loc. cit.*

⁴⁶ RÂPEANU, Valeriu, *Scriitori români dintre cele două războaie mondiale*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 189.

⁴⁷ RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 193.

Despre proiectul epic juvenil *Bariera* criticul spune că este mai curând ciorna unei cărți. Materialul amorf a fost utilizat de romancier în construcția ciclului omonim, neavând intenția de a-l publica. *Maidanul cu dragoste*, admite comentatorul, *întrunește attributele literaturii adevărate*.⁴⁸

Reține atenția criticului portretul eroului care, datorită notelor autobiografice, capătă veridicitate. Romancierul *surprinde etapele de creștere ale copilului*⁴⁹ și evoluția psihologică de la copilărie spre maturitate, trecând prin adolescență. Romanul iubirii adolescente radiografiază evoluția unui sentiment: iubirea purificatoare, înălțătoare.⁵⁰

Sunt semnalate atmosfera sumbră,⁵¹ amprenta naturalismului,⁵² stilul excesiv metaforic,⁵³ discursivitatea și lirismul artificios grandilocvent,⁵⁴ iubirea și moartea ca permanențe tematice și estetice,⁵⁵ înzestrarea de observator,⁵⁶ portretul colectivității umane care locuiește dincolo de barieră.⁵⁷

Despre celelalte două romane din serie, comentatorul afirmă că ele nu mai aduc nimic nou în raport cu *Maidanul cu dragoste*, de aceea își pierde autenticitatea și prin accentuarea defectelor de stil sfârșesc în banalitate.⁵⁸

3. Concluzii

Așadar, am urmărit în acest prim capitol câteva aspecte definitive și definitorii ale romanului românesc, de la geneza sa și până la perioada maturității și a maximei sale înfloriri estetice, manifestate în epoca interbelică. Din prezentarea sumară a direcțiilor de evoluție a prozei românești se poate deduce că scriitorul George Mihail Zamfirescu se înscrie în durată unui modernism eclectic și controversat.

Observator critic și sentimental al lumii în care a trăit, viziunea este obiectivă doar prin realismul generat de netrunchierea aspectelor sociale ale periferiei, al cărei poet este și prin viziunea sumbră a unei lumi pe care o cunoștea din interior. Sentimentalismul și lirismul, excesul descriptiv sunt reminiscențe dintr-un secol anterior, în timp ce autenticitatea și subiectivismul psihologic, radiografia pătrunzătoare și veridică a iubirii adolescente și a psihologiei umane individuale sau colective sunt semne de modernitate și maturitate artistică.

Evoluția sa este inversă. Dacă *Domnișoara Nastasia* și *Maidanul cu dragoste* sunt opere considerate unanim valori estetice ce tentează statutul de capodopere, restul creațiilor lui se înscriu pe coordonate valorice oscilatorii. *Cântecul destinelor* este aproape un roman balzacian, în care resimțim influența lui Nicolae Filimon – analiza cedează locul creației, perspectiva uniscient-subiectivă, celei omniscient-subiective.

⁴⁸ RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 215.

⁴⁹ RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 203.

⁵⁰ Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 205.

⁵¹ Vide RÂPEANU, Valeriu, *loc. cit.*

⁵² Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 211.

⁵³ Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 213.

⁵⁴ Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 210.

⁵⁵ Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 204-209.

⁵⁶ Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 197.

⁵⁷ Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 196-198.

⁵⁸ Vide RÂPEANU, Valeriu, *op. cit.*, p. 212 sq.

Critica literară a avut reacții diverse față de romancierul, dramaturgul și publicistul G. M. Zamfirescu. Însă, indiferent că au primit cu entuziasm opera lui, asemenea lui Perpessicius sau Mihail Sebastian, cu admirație, dar cu rezerve critice, asemenea celor mai mulți (Șerban Cioculescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Alexandr Piru, Ion Rotaru, Valeriu Râpeanu *et alii.*) sau cu scepticism nejustificat (G. Călinescu, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu), adevărul este că orice istorie serioasă a literaturii române nu poate eluda momentul de referință care a fost pentru epoca sa, George Mihail Zamfirescu.

Bibliografie

- CĂLINESCU, G., *Cronici literare și recenzii*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1991
 CĂLINESCU, G., *Principii de estetică*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
 CIOCULESCU, Șerban, *Aspecte literare contemporane*, București, Editura Minerva, 1972.
 CONSTANTINESCU, Pompiliu, *Scrieri*, vol. 5, București, Editura Minerva, 1971.
 CONSTANTINESCU, Pompiliu, *Romanul românesc interbelic*, București, Editura Minerva, 1977.
 CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. III, București, Editura Minerva, 1975.
Dicționarul scriitorilor români, R-Z, coord. Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Editura Albatros, 2002.
Dicționarul general al literaturii române, Ț-Z, Academia Română, coord. Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2009
 GLODEANU, Gheorghe, *Poetica romanului interbelic*, București, Editura Ideea Europeană, 2007
 IBRĂILEANU, G., *Studii literare*, București, Editura Cartea Românească, 1930.
 IORGA, Nicolae, *Istoria literaturii românești contemporane, vol. II. În căutarea fondului*, București, Editura Adevărul, 1934
 LOVINESCU, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane 1900-1937*, București, Editura librăriei Socec&Co, 1937.
 PERPESSICIUS, *12 Prozatori interbelici*, București, Editura Eminescu, 1980
 PIRU, Al., *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, Editura Univers, 1981.
 RÂPEANU, Valeriu, *Scriitori români dintre cele două războaie mondiale*, București, Editura Cartea Românească, 1986.
 RÂPEANU, Valeriu *Repere cronologice și permanențe psihologice*, prefață la *Sfânta mare nerușinare*, București, Editura 100+1 Gramar, 1998.
 RÂPEANU, Valeriu, *Prefață la Maidanul cu dragoste*, București, Editura pentru Literatură, 1967.
 ROTARU, Ion, *O istorie a literaturii române*, vol. II, București, Editura Minerva, 1972.
 SEBASTIAN, Mihail, *Eseuri, cronici, memorial*, București, Editura Minerva, 1972.
 ZAMFIRESCU, George Mihail, *Mărturii în contemporaneitate*, București, Editura Minerva, 1974.

THE IMPACT OF THE DIDACTIC GAME IN PRESCHOOL EDUCATION

Marta- MUTAȘCU (GANA)

PhD student, Babeș-Bolyai University Cluj-Napoca

Faculty of Psychology and Educational Sciences

Doctoral school "Education, reflection, development"

Abstract: This article presents a recent research study (January - March 2021) that deals with the impact of play on learning as a teaching method, based on a questionnaire addressed to teachers in preschool and school education. In the multitude of researches and the variety of approaches, we find that didactic and educational games have a real impact on learning. The results indicate the essential attributes of the didactic game with positive effects on learning, which corresponds to numerous specialized researches. Therefore, the didactic game is a useful and constructive tool in the development of intellect, perception, memory, thinking, etc. In conclusion, we can say that didactic games are instructive-educational developing expression and thinking, individually and in groups.

Keywords: research study, game learning, didactic game, the impact of the game on learning, the characteristics of the didactic game, types of didactic games

1. Introduction

In education, the game is examined from multiple perspectives in its relationship with the acquisition and transmission of knowledge. It is considered, in turn, as a tool for acquiring knowledge, as a source in itself full of information and, probably by its nature, to promote its transmission. On the contrary, in some of its overly playful manifestations, it is sometimes seen as an obstacle to learning. Judgments made about the impact of play on learning depend on three factors: the definition we have of play, the studies conducted on the educational impact of what is meant by the term "game" and the definition or design of the studied impacts.

As part of a study on the impact of educational games conducted in 2004 by one of the research teams of the Canadian network ApprentisSAGE Game and Simulations [1] (SAGE), a systematic analysis of the literature was conducted to identify, in research articles and reports. from 1998-2005, the impact of the game on learning taking into account the essential attributes of the game. [2]

This analysis also aimed to describe the types of games, the characteristics resulting from the use of complex game environments, to target the relevant components (ie likely to cause the desired educational impact) to create a prototype of a possible educational game developed by researchers. from the network and, finally, to study the value of a new online gaming environment as a support for learning.

The emergence of information networks increases the interest in the use of educational games in an initial learning context (from preschool to university). Studies (Jones, 1998; Baranowski et al., 2003) show that games create favorable conditions for learning, including feedback, interaction and active participation of preschoolers and

schoolchildren. Other authors point out that games have a clear impact on cognitive, affective, and psychomotor learning (Maricopa Center for Learning and Instruction, 1999; Jubiebo and Durnford, 2000; Bartholomew, Parcel, Kok, and Gottlieb, 2001; Garriss, Ahlers, and Driskell, 2002; Shaftel, Pass and Schnabel, 2005).

According to these studies, the didactic game motivates students, structures and consolidates knowledge, promotes thinking, empathy and positively influences students' behavior and attitudes.

2. Research methodology

The research study "THE IMPACT OF DIDACTIC GAME IN PRESCHOOL EDUCATION" for teachers in preschool education is a study based on a questionnaire applied online <https://www.surveymonkey.com/survey/d/R2A0K7B1K9G5H5B9W>, between January 15 and March 15, 2021, for 200 teachers in preschool education, in rural and urban areas, young people and adults working, aged between 21 and 60 years.

The data collected included the perception of teacher play in preschool education, motivations, information on teacher play, teachers' availability to use teacher games, the opinion of teachers in preschool education on the need for play and social acceptance. The research was conducted on a sample of 200 people, population working in preschool education in rural and urban areas, women and men, with teaching experience between: 1 year and over 20 years in preschool education. The research based on a semi-structured questionnaire includes 12 items (questions) with closed answers and scale. The questionnaires were applied online between: January - March 15, 2021. The collection and collection of data was distributed automatically, centered in the Microsoft Office Excel 2010 table.

2.1. Introduction / Purpose

The actual research of the survey conducted for the purpose of the research study of this article is preceded by a pre-survey on a sample / lot of 25 people in order to test and improve the questionnaire applied for data collection, depending on the assumptions and dependent variables followed.

The aim of the research "The impact of teacher play in preschool education" is to capture teachers' behavior towards the perception of the benefits of teacher play in preschool education, motivations, information on teacher play, teachers' availability to use teacher games, preschool teachers' opinion regarding the necessity of the didactic game and the social acceptance, without the pretension to elucidate a very vast and elaborate phenomenon.

2.2. objection

The research aimed at objectives related to the impact of the didactic game among educators. Thus, the main objective is to identify the degree of acceptance of the didactic game as a method of learning in preschoolers in relation to the seniority of the surveyed teachers.

2.3. The working tool

The working tool used was the opinion questionnaire, semi-structured, which includes 12 items, with questions with closed answers and scale. The questions correlate with each other depending on the variable involved.

The surveyed group / sample includes 25 subjects of both sexes at the testing of the questionnaire, the pre-survey and 200 subjects of both sexes at the actual survey.

The database and their processing were performed in Microsoft Office Excel 2010.

2.4. Method used:

Statistical grouping of data is used before their processing to homogenize distinct groups in terms of quality, without breaking the lot into too many groups but not to "hide" the existing qualitative types.

Grouping: statistical community (population) 200 subjects, preschool teachers, both sexes, from rural and urban areas.

Variant / statistical value: concrete form of manifestation of the characteristic.

Absolute frequency: the number of units at which the same variant is registered.

Relative frequency (weight): the absolute frequency of the total frequencies.

Calculation method: $f_{rel} = f_i / \sum f_i \times 100$. Source: Dr. Andrei Novac, Applied Social Statistics, Hyperion XXI Publishing House, 1995, 5-7.

2.5. Research hypotheses

In this sense, we formulated the following hypotheses:

➤ If educators, teachers in preschool education are interested in the teaching game as a method of learning, then it is assumed that we will identify age groups and qualities, features of the game that contribute to frequent use in the learning process.

➤ If the didactic game is frequently used by diadactic staff in preschool education, then we will identify the degree / level of importance in intellectual development in preschoolers.

2.6. Pre-survey / Validation of the questionnaire

The pre-survey was conducted on a group that included 25 subjects of both sexes in the testing of the questionnaire. Thus, as a result of testing the semi-structured questionnaire containing 12 items, the respondents also passed a 100% answer, without encountering difficulties in clarifying the questions.

The request to participate in the study was circulated by our partners from different departments within the preschool units.

By statistical convention, the participation of at least 150 people was required for statistical validation.

3. Results and discussions

The results obtained as a result of the research study "The impact of didactic play in preschool education" reveal the attributes and importance of didactic play in the intellectual development of preschoolers. Thus, we identify the highest share of 72% of educators appreciate that the didactic game contributes to the intellectual development of children, and 55% appreciate that the video game contributes to the learning of

letters and numbers through images. At the same time, 60.5% of urban educators appreciate that didactic games develop the imagination, thinking, perception, memory and empathy of preschoolers.

Based on previous research (Sauvé et al., 2002a, 2005b), we hypothesized that games have a significant impact on the following aspects of learning: development of cooperation and communication skills and human relationships, motivation, knowledge structuring, knowledge integration and development of problem-solving skills.

As part of our study, we hypothesized that the game will promote the development of cooperation, communication and human relationship skills. Several articles fuel the idea that the game develops the ability to relate to others, to negotiate, to discuss, to collaborate, to share emotions and ideas, to develop connections and friends, or even to develop skills.

The games promote team spirit (desire for competitiveness), the ability of participants to open up to colleagues or the educator. (MacKinnon, Gallant and Herbert, 2000; Lieberman, 2001; Hostetter and Madison, 2002). Students demonstrate greater ease in expressing their ideas in front of a group based on their play experience (Eyraud, 1998).

Several studies also report experimentation with digital games and highlight some of their impacts on learning. Guillot (2004), from the perspective of a helping relationship, believes in the benefits of digital games in certain circumstances: 58). Still in the context of a supportive relationship, Moisy (2004) observes the abandonment of inappropriate attitudes and recurring situations of failure among young people with educational and social difficulties. As for Baldaro and his team (2004), they give a cautious and nuanced discourse, especially on the relationship between digital games and violent behavior.

In short, almost all authors mention that games help to develop skills of cooperation, communication and human relationships and that they have a positive effect on learning, regardless of the level of teaching. However, Vail (2001) notes that the collaboration of peers in the game can cause participants to try to dominate their classmates.

We hypothesized that didactic play promotes motivation in a learning context. In the analyzed articles, two categories of results appear according to the definition of motivation by the authors. Thus, some authors agree with the definition of Sauvé and Viau (2002), namely "[...] the effort or energy that the person is willing to make to accomplish a given learning task". The student's motivation to perform a certain task depends on the importance he gives to the final goal, his interest in the task and his perception of its magnitude. In the same vein, Meel (2000), Winograd (2001), as well as Moyer and Bolyard (2003) emphasize the feeling of commitment: students must feel actively involved, challenged throughout the game, which arouses their sense of commitment, the desire to persevere, to fulfill the task and, by the same sign, motivates them to learn. In fact, Griffin and Butler (2005) argue, talking about sports games, that it gives meaning to students' performance and that it involves them in a learning process [6].

Other authors (Maushak, Chen, & Lai, 2001; Atkinson and Gold, 2002; Roubidoux, Chapman, & Piontek, 2002; Lawrence, 2004) measure gambling-driven motivation by the level of satisfaction, enthusiasm, or pleasure the student expresses in the time of the game and the learning benefits that these emotions bring. They consider these states or emotions to be important factors that motivate schoolchildren. They emphasize the pleasant atmosphere created by games, their ability to reduce stress, and their inclination to encourage teamwork and collaboration (Ward & O'Brien, 2005).

In other words, most authors agree that didactic games arouse or can motivate. However, there are quite significant differences when these authors identify the elements of the game that cause motivation. Some of them retain the essential attribute of the challenge contained in the game or its competitive aspect as an element likely to generate motivation in the learner (Green, 2002; Rosas et al., 2003; Asakawa et al., 2003; Asakawa et al. Gilbert, 2003). They add that the interaction between players and competition promotes students' motivation. Crawford (1999) identifies the wave effect that the game has on players: students are motivated to learn through play, because their opponents do the same. Lieberman (2001) argues that, earning points promotes players' self-esteem and self-confidence and maintains interest in the game. Finally, Ward and O'Brien (2005) consider that adult learners find an attractive and motivating problem-solving structure, embedded in some games.

In addition, some authors have approached the notion of motivation by targeting the attributes of digital games that awaken it. They view video games and digital educational games as the only activities that are likely to attract the attention of younger children, who have been immersed in sophisticated digital games since childhood (Katz, 2000; Barab et al., 2005). During elementary school experiments, these games, through their fast pace and immediate feedback, greatly motivated students (Virvou, Katsionis, & Manos, 2005). For example, Rassin, Gutman, and Silner (2004) have shown that computer games designed to convey health-related information to the children to be operated on can capture their attention and, at the same time, improve information retention. Shreve (2005) mentions the potential of video games to motivate students to learn about topics they may not have explored on their own. The author also states that some people are more receptive to instructions given through video games than to instructions given with more traditional methods.

We hypothesized that games promote the structuring of knowledge, ie they allow the student to build and organize diagrams or representations in order to understand a given concept or situation. Thus, the games improve and consolidate the knowledge about the studied subject.

Studies show that play has a significant impact on the structuring of knowledge about information assimilation during learning (Fukuchi, Offutt, Sacks and Mann, 2000; Mondozi and Harper, 2001; Rosas et al., 2003; Shaftel, Pass and Schnabel, 2005). [7]]. Other studies - a total of seven - including those by Aspinwall and Shaw (2001), Steinman and Blastos (2002) and Gee (2003) - find that games have a positive impact on how students build models, visualize a concept, make connections, etc. Thus, the game allows students to assimilate new materials and new concepts in a more intuitive way, in

addition to allowing the organization of previously recorded information so as to facilitate understanding. Shaftel, Pass and Shnabel (2005) insist that mathematical games “can provide an environment for the experience of incorrect solutions considered not as errors, but as steps that lead to the assembly of pieces of mathematical knowledge. [8] ”(p. 26).

Finally, sixteen articles analyzed [9] show significant results: games improve the subjects' knowledge in a learning context. However, these articles do not specify how this knowledge is improved.

We hypothesized that the didactic game promotes the integration of knowledge through the use of theoretical notions or concepts in practical situations. More precisely, the didactic game allows the player to establish the connection between the acquired knowledge (but which remains abstract) and the concrete knowledge. Educational games also promote long-term information retention. Of the thirty-four articles analyzed and selected for their relevance, two trends emerge.

Twelve studies - including those of Green (2002), Moyer and Bolyard (2003), Gee (2003) and Dickey (2005) - agree with our conception of integrating information in students and conclude that didactic play develops the ability to establish connections and make their learning a reality. Some studies, in particular those of Moreno and Duran (2004) and Shaftel, Pass and Schnabel (2005) on mathematics related to multimedia games, as well as that of Purushotma (2005) on the acquisition of language skills (such as the vocabulary “a foreign language), demonstrates that games, with specific learning content, tested in a school environment, have an impact on the integration of information.

In addition, Wissman and Tankel (2001) mentioned that the didactic game allowed an acquisition of information that they consider to be an element of information integration. In turn, Crawford (1999) considers that the “review” factor of the game offered during the description helps the participants to recognize their degree of acquisition and integration of the material.

It should be noted that none of the articles listed establishes a link between the application of theories or concepts in practical situations favored by the game, nor does it state that the game promotes the transfer of abstract knowledge in specific situations that require materialization.

A systematic review of the literature was undertaken in 2004 to assess knowledge of the essential attributes of the game, as well as its impact on learning. Of the 1784 revised texts, 193 articles on games were considered relevant and analyzed in the light of our concerns about the impact of games on learning [10]. The synthesis of our analyzes showed that the didactic game influences different aspects of human learning.

The game promotes the development of cooperation, communication and human relations skills. Didactic play can promote the development of these skills in different ways: the ability to relate to others, to negotiate, to discuss, to collaborate, to share emotions and ideas, to develop connections and friends, or to develop team spirit. . The digital game could have a positive impact on people struggling with sociability issues. However, some research raises the possibility of the opposite.

The game promotes motivation to learn at different levels. Positively supports self-esteem and confidence, commitment, desire to persevere and complete a task. The pleasure of playing, the challenge, the competitive aspect, the interaction between the players, the ripple effect and the possibility to earn points, the enthusiasm and the joy of participating in the game are other motivating factors. There is also a growing body of research on the motivation behind the use of digital games.

The game promotes the development of thinking. It allows the student to develop strategies and improve their skills to make decisions, to understand a problem, to make hypotheses of solutions and to solve a studied problem. Therefore, it allows students to develop the logic needed to solve a problem.

The game promotes the structuring of knowledge, encourages the strengthening of knowledge specific to a given topic and promotes the construction and organization of diagrams and representations to students.

The game promotes the integration of information by developing the ability to make connections, to translate the knowledge acquired in other contexts.

4. Conclusions and proposals

Until entering kindergarten, but also at school, the family is the primary environment for the moral education of the child. The educator has an important role in inspiring moral education and can play through the goals of preschool moral education, referring to a series of objective generalities related to the social field - attitude, emotional area and cognitive area. Exercise games, role-playing games and rule games provide a broad context in which the child operates with the main moral values, applying rules and regulations. Behavioral assessments must be made by the adult at the behavioral level.

The didactic game is a good school for the relationships between the children, because they are accepted, evaluated and desirable in this context as those who manifest themselves correctly and who oppose their emotional negativity. The didactic game offers an extrinsic motivation for children, to form some behavioral skills, some rules of the discipline, to exercise their determination, perseverance, self-mastery, honesty, competitiveness, fair play. Stimulation through play is the way to use playful fiction as an educational medium.

The task of the educator towards the moral development of the child is not at all easy. The child must learn to overcome the conflict between personal desire and the rule of the game. It is the best exercise for the development of self-regulation, because by internalizing the external regulation by the educator he will become his own child. Subsequently, the stimulation by the educator is no longer necessary because the preschooler will have some models previously presented and on the other hand, the child will adjust his actions according to the answers received from playmates.

The results showed that educators often and very often use didactic games in teaching preschoolers. Depending on the type of game, the most commonly used is a role-playing game. In the opinion of the participating educators, preschoolers could play games in the activity of the kindergarten program that are useful, beneficial for

intellectual and cognitive development. Also, the results of research among teachers have confirmed that they often use the didactic game in their work and they like to teach preschoolers using didactic games, which I believe through the use of games they acquire new knowledge. In order to confirm the previously formulated hypotheses, preschoolers acquire new knowledge through the use of a didactic game,

The literature review, teacher responses, and observations from data analysis exposed a sufficient range of ready-to-use educational games or ready-to-play games for preschoolers. The term "didactic", associated with the game, emphasizes the instructive-educational aspect of the activity that becomes an integral part of it and is materialized through a certain level of knowledge, the common and mental actions it requires. Regardless of the child's age, the didactic game offers an informative and formative aspect of the educational process.

Teaching games are more effective and attractive than other activities in kindergarten, because all children in the group participate with the same effort of thinking and expression.

Bibliography

Bibliographic Notes

[1] In English: Simulation environments and games (SAGE) for learning. This network of Canadian researchers, led by David Kaufman (Simon Fraser University) and Louise Sauvé (Télé-Université), is funded by the SSHRC. To learn more: <http://www.apprenticeship-jes.ca>.

[2] As indicated below, this review was carried out simultaneously on the conceptual foundations of games, simulations and simulation games, as well as their impact on learning. The critical attributes of games were clarified and justified in a conceptual study by Sauvé and his team (2005a).

[3] The SAGE knowledge base, which groups the analysis grids of research articles and reports, can be found at the following address: <http://www.savie.qc.ca/BaseConnaissances/index.asp?>, accessed on 16/03/2021.

[4] A first review of the writings at the time of writing our funding application to SSHRC-INÉ allowed us to observe the existence of several meta-analyses on games, the most recent of which dates from 1998. Therefore, we decided to systematically analyze this year's literature.

[5] See the research report by Sauvé and colleagues (2005a).

[6] These authors also refer to Siedentop (2002) who, referring to Huizinga (1951), points out that the game can absorb players a lot.

[7] These authors support these hypotheses on studies in mathematics by Blum and Yocom (1996), De la Cruz, Cage and Lian (2000), Holton, Ahmed, Williams and Hill (2001).

[8] "Games can provide an environment to experience incorrect solutions not as mistakes, but as steps in connecting pieces of mathematical knowledge. Referring to Holton, Ahmed, Williams and Hill (2001) and Quinn et al. (1992).

[9] Most recent are Ravenscroft and Matheson (2002), Silverman, Holmes, Kimmel and Branas (2002), Vandeventer and White (2002), Markey, Power and Booker (2003), Higgins and Barkley (2004).).

[10] Let us emphasize once again that of these 1784 texts, 449 were considered relevant to the more global research we conducted on games, simulations and simulation games, both on conceptual foundations and on educational impact.

Bibliographical references

Alessi, SM and Trollip, SR (1991). Computer instructions: method and development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

- Asakawa, T. and Gilbert, N. (2003). Synthesis experiences: lessons to be learned from internet-mediated simulation games. *Simulation and Games*, 34 (1), 10-22.
- Aspinwall, L. and Shaw, KL (2000). Enriching students' mathematical intuitions with probability games and tree diagrams. *Teaching Mathematics in Middle School*, 6 (4), 214-220.
- Atkinson, NL and Gold, RS (2002). The promise and challenge of health interventions. *American Journal of Health Behavior*, 26 (6), 494-503.
- Baldaro, B., Tuoizzi, G., Codispoti, M. and Montebanarocci, O. (2004). Aggressive and non-violent video games: short-term psychological and cardiovascular effects on ordinary players. *Stress and Health*, 20, 203-208.
- Barab, S., Thomas, M., Dodge, T., Carteaux, R. and Tuzun, H. (2005). Learning fun: Quest Atlantis, a game without weapons. *ETR & D-Research and development of educational technology*, 53 (1), 86-107.
- Baranowski, T., Baranowski, J., Cullen, KW, Marsh, T., Islam, N., Zakeri, I., Honess-Morraie, L. and Demoor, C. (2003). Squire's Quest! Evaluating the dietary outcome of a multimedia game. *American Journal of Preventive Medicine*, 24 (1), 52-61.
- Bartolomeu, LK, Parcel, GS, Kok, G. and Gottlieb, M. (2001). *Intervention mapping: designing evidence-based health theory and programs*. Toronto: McGraw-Hill.
- Blum, HT and Yocom, DJ (1996). Use of instructional games to stimulate student learning. *Teaching Exceptional Children*, 29 (2), 60-63.
- Brougère, G. (1999). Some elements related to children's play and simulation / adult games. *Simulation and Games*, 30 (2), 134-146.
- Crawford, DB (1999). Managing the revision process: the "Baseball" game in the classroom. *School and Clinical Intervention*, 35 (2), 93-95.
- De Grandmont, N. (N / A). Game pedagogy ... playful philosophy ... Document available online at URL: <http://cf.geocities.com/ndegrandmont/index.htm>.
- De La Cruz, RE, Cage, CE and Lian, M.-GJ (2000). Let's play Mancala and Sungka: learning math and social skills through ancient multicultural games. *Teaching Exceptional Children*, 32 (3), 38-42.
- Dickey, MD (2005). Design involvement: how strategies for engaging in popular computer and video games can inform instructional design. *Research and development of educational technology*, 53 (2), 67-83.
- Eyraud, E. (1998). The game in learning a modern language. Application in Spanish. *APLV Bulletin - Strasbourg*, 60. The document can be accessed remotely at the URL: <http://averreman.free.fr/aplv/num60-jeu-espagnol.htm>, accessed on 17/03/2021.
- Feinstein, AH, Mann, S. and Corsun, DL (2002). Graphing the experiential territory: clarifying the definitions and uses of computer simulation, games and role-playing. *Journal of Management Development*, 21 (10), 732-744.
- Fournier, M., Wendling, T., Craipeau, S., Legout, M.-C., Auray, N., Vincent, S., Journet, N. and Ladouceur, R. (2004). What is the game for? *Humanities*, 152, 19-45.
- Fukuchi, SG, Offutt, LA, Sacks, J. and Mann, BD (2000). Teaching a multidisciplinary approach to cancer treatment during surgical treatment through an interactive board game, association for surgical education. *American Journal of Surgery*, 179, 337-340.
- Garris, R., Ahlers, R. and Driskell, JE (2002). Games, motivation and learning: a model of research and practice. *Simulation and Games*, 33 (4), 441-467.
- Gee, JP (2003). *Games in Education - Full Report*. Cambridge: Teem.
- Gosen, J. and Wabush, J. (1999). As teachers and researchers, where do we go from here? *Simulation and Games*, 30 (3), 292-303.
- Gray, AR, Topping, KJ and Carcary, WB (1998). Individual and group learning of the Road Code: Comparison of board games and traditional methods. *Educational Research: Windsor*, 40 (1), 45-53.
- Verde, DA (2002). Last position: creative and cooperative problem solving. *Teaching children to mathematics*, 9 (3), 134-39.

- Griffin, LL and Butler, JI (eds) (2005). Teaching games for understanding. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Griffiths, M. (2002). The educational benefits of video games. *Education and Health*, 20 (3), 47-51.
- Guillot, B. (2004). Computer-assisted psychotherapy - PsyaO. *Adolescence*, 22 (1), 53-58.
- Higgins, MM and Barkley, MC (2004). Improving the effectiveness of nutrition education resources for older adults. *Journal of Nutrition for the Elderly*, 23 (3), 19-54.
- Holton, D., Ahmed, A., Williams, H., & Hill, C. (2001). About the importance of math play. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 32, 401-415.
- Hostetter, O. and Madison, J. (2002). Video Games - The need to incorporate video games as part of constructivist learning. Harrisonburg, VA: Department of Educational Technology, James Madison University. Document accessible at the URL of the address: http://www.game-research.com/art_games_constructivist.asp.
- Hourest, B. and Thiagarajan, S. (2001) Thiagi framework games: animation techniques for the use of the trainer. Paris: Organization.
- Huizinga, J. (1951). *Homo ludens: essay on the social function of the game*. Paris: Gallimard.
- Jenkins, H. (2005). Entering the game. *Educational Leadership*, 62 (7), 48-51.
- Jones, K. (1998). *Simulation and Games*, 29, 314-320.
- Jubiebo, M. and Durnford, C. (2000). OWL (Online Webstories for learning): A unique web-based literacy resource for primary / elementary children. *Journal of Educational Media*, 25 (1), 57-64.

FROM LITTLE MERMAID TO ARIEL

Nicolae BOBARU

PhD Student, West University of Timișoara

Abstract: The predominance of the mermaid figure in Western culture in the early modern era, when a number of European powers began to explore, claim and colonize areas of Africa and North and South America seem to have facilitated the spread of this symbolic figure in other cultural contexts. This paper aims at a contextual and analytical reading of the most famous story that has as its central character a mermaid - The Little Mermaid by Hans Christian Andersen - and its adaptations for television and cinema. The whole process of becoming the little mermaid is one characterized by the duality of her experiences. Not only does she have to negotiate the process of physical and mental development, but she also has to deal with the implications resulting from her decision to transform from mermaid to human being. Thus, we aim to analyze and document some of these processes during the transition from folklore to literary tradition and media.

Keywords: mermaid, transformation, Electra complex, folklore, eroticism.

Mica sirenă (Den lille Havfrue) este cea mai cunoscută povestire a scriitorului danez Hans Christian Andersen. De la publicarea sa inițială în 1837, a fost tradusă în numeroase alte limbi și a făcut obiectul a numeroase adaptări pentru scenă, film sau televiziune.

Există un consens la nivelul criticii literare că povestirea lui Andersen este mai degrabă o invenție proprie, decât interpretarea acestuia dată unei povești populare deja existente. Statul național modern Danemarca cuprinde peninsula Iutlanda și alte patru sute de insule (plus alte insule de mici dimensiuni), majoritatea situate în largul coastei de est a peninsulei. Ca urmare a acestei geografii și a poziției sale la gura Mării Baltice, unde se întâlnește cu Oceanul Atlantic de Nord, țara are o lungă asociere cu marea și cu activitățile maritime ce asigură traiul localnicilor. La rândul său, această orientare s-a reflectat în diferite aspecte ale folclorului său.

O serie de reprezentări ale sirenelor apar și în bisericile daneze care datează din perioada medievală târzie. Unele dintre acestea pot fi înțelese ca simbolizând tentațiile erotice sau vanitatea umană. Una dintre cele mai frecvente utilizări ale imaginilor sirenelor și tritonilor în bisericile daneze este includerea lor în reprezentări ale genezei. Acest lucru este oarecum curios din mai multe puncte de vedere. Cel mai evident ar fi acela că sirenele (*havfruer*) și tritonii (*havmænd*) sunt complet absenți din miturile creștine ale creației, iar prezența acestora în astfel de reprezentări ar avea mai mult un scop asociativ.

Începutul secolului al XIX-lea a reprezentat o perioadă fertilă pentru cercetarea folclorului danez, o serie de scriitori din acea perioadă bazându-se în creațiile lor pe motive folclorice. Un exemplu remarcabil este Bernhard Severin Ingemann – romancier, dramaturg și poet – cu care Andersen a corespondat. Acesta a scris mai multe texte care

includeau motivul sirenei, inclusiv poemul *Havfruen* (1812), care descrie întâlnirea nocturnă dintre un tânăr și o ființă acvatică de sex feminin pe o plajă. Andersen, la rândul său, a abordat motivul tritonului (*havmanden*) și aspectele conexe ale diferențelor dintre lumea terestră și cea subacvatică într-un poem – *Agnete og Havmanden* (1832). Acest text își are rădăcinile într-un basm cu origini germanice care a circulat în Danemarca în mai multe variante până la mijlocul secolului al XVIII-lea. În baladă, o tânără femeie este ademenită în mare de un triton ce o dorește de soție. Aceasta acceptă propunerea și alege să trăiască alături de el în lumea subacvatică, născându-i șapte copii în opt ani. Firul epic prezentat de Andersen în poemul său ne oferă câteva indicii despre faptul că nu ar exista granițe ori diferențe între cele două lumi, căci oameni precum Agnete se pot muta în lumea apelor fără a suferi transformări anatomice, iar tritonul se poate mișca fără probleme pe uscat. De asemenea, copiii celor doi sunt umani din punct de vedere anatomic și nu prezintă cozi de pește ca jumătate inferioară a trupurilor. La mulți ani după mutarea sa în lumea subacvatică, Agnete aude sunetele clopotelor de la o biserică de pe uscat și îi cere permisiunea soțului de a participa la slujba din acea biserică. Soțul îi acceptă cererea cu condiția de a se întoarce la el și copiii lor după vizita pe uscat. Ea acceptă regulile soțului și merge la biserică unde se întâlnește cu mama sa. Tritonul își face apariția în biserică pentru a-i reaminti angajamentul față de familie, însă ea îl respinge și dorește să rămână pe pământ. Andersen a adaptat acest poem pentru scenă în 1842 și o producție a acestuia a avut loc pentru foarte scurt timp în Copenhaga în aprilie 1843, însă a primit critici negative și nu a mai fost pusă în scenă în altă parte. De atunci, atât poemul, cât și versiunea sa dramatizată au avut o prezență ștearsă în corpusul de texte al autorului. Numai povestirea *Mica sirenă* s-a dovedit a fi semnificativ mai reușită, devenind cea mai cunoscută operă a sa, cu personajul principal imortalizat în bronz de sculptorul Edvard Eriksen în 1913, ce a fost instalată în portul Copenhaga, devenind astfel simbolul orașului.

Există asemănări între povestire și poem, ambele prezentând personajul feminin nefericit în lumea subacvatică, ce caută să se mute în lumea de pe uscat. Protagonista fără nume și surorile acesteia au fost crescute de tatăl lor – regele mării (*havkongen*), fără mamă. Dar, în vreme ce în poem Agnete ia o decizie în cadrul intrigii și respinge puterea masculină într-o manieră simplistă, figura feminină din poveste are o putere de acțiune limitată. Sirena din poveste este constrânsă de lumea patriarhală în care trăiește, în termenii autorității regelui mării, care îi este atât tată, cât și suveran.

Rezistența sa în fața unei astfel de autorități este articulată în termenii dorinței sale de a fi iubită de un bărbat (uman). În acest sens, povestea reprezintă un exemplu clar a ceea ce Jung a numit complexul Electra (1913) și a ceea ce Freud a înțeles a fi echivalentul feminin al complexului lui Oedip.¹ Complexul se referă la un stadiu de dezvoltare în care femeile percep că se nasc efectiv castrate, fiind lipsite de falus (atât la nivel fizic, cât și simbolic). Ca urmare a acestei percepții, ele dezvoltă o fixație pentru tatăl lor și mai târziu se îndreaptă către un bărbat din afara familiei pentru a-și satisface

¹ Jill Scott: *Electra After Freud: Myth and Culture*. Ithaca: Cornell University Press, 2005, pp. 1-24.

dorințele. Elementul care complică povestirea lui Andersen este acela că mica sirenă este reprezentată ca o entitate cu coadă de pește. Și, în timp ce aceasta și surorile sale sunt descrise ca având toate cozi de pește – care reprezintă drama și simbolismul povestirii, forma corporală a regelui mării nu este specificată. Având în vedere că autorul nu se referă la acesta decât ca rege al mării (*Havkongen*), el ar putea fi om ca protagonistul din poemul său, fie ar putea avea coadă de pește și să fie triton.

Iar din această ambiguitate rezultă și interpretările divergente ale formelor fizice ale fiicelor acestuia. Dacă întreaga familie, și tritonii și celelalte sirene la care se face referire în povestire, prezintă coadă de pește ca jumătatea inferioară a trupului, acest aspect le restrânge capacitatea reproductivă în relație cu specia umană. Dar, dacă regele mării ar avea o formă umană, forma fizică a fiicelor sale care au coadă de pește este deschisă altor interpretări. În ceea ce privește complexul Electra, jumătățile inferioare de pește ale fiicelor regelui mării ar putea fi considerate dispozitive biologice de castitate ce nu le permite să se compromită prin asumarea unor relații cu bărbați din specia umană. Povestirea lui Andersen descrie familia regelui mării ca locuind într-un tărâm subacvatic, separat de oameni. Dar povestea subliniază, de asemenea, faptul că familia este conștientă de lumea de la uscat. Accesul tinerelor sirene la acea lume este totuși strict interzis până la vârsta de cincisprezece ani.

Prima vizită a micii sirene la suprafața apei este impresionantă într-un mod dramatic, întrucât întâlnește o corabie pe a cărei punte câțiva bărbați sărbătoresc ziua de naștere a unui prinț. În vreme ce se lasă încântată de acel spectacol și de figura prințului, observă că o furtună este gata să se dezlănțuie. Îngrijorată pentru viața prințului, îl salvează pe acesta de la moarte în momentul când corabia este izbită de niște stânci și naufragiază. Prin faptul că sirena îl duce la mal și îl sărută, se poate observa că aceasta tânjește după afecțiunea unui bărbat. Însă ea va întâmpina o problemă în ceea ce privește răspunsul în plan afectiv din partea prințului, în primul rând pentru că acesta nu-și amintește cine l-a salvat de la înec, și în al doilea rând, pentru că ea fiind sirenă nu și-ar putea continua relația cu acesta pe pământ.

Această frustrare stârnește o criză existențială, astfel că ea își propune să afle de la bunica ei dacă ar exista vreo modalitate de a schimba soarta, însă bunica ține să-i amintească faptul că jumătatea sa de pește este cel mai mare impediment. Astfel că se hotărăște să meargă la vrăjitoarea mării pentru a găsi o soluție magică care să-i rezolve problema. Prezența vrăjitoarei în poveste reprezintă o contribuție originală din partea lui Andersen, reconfigurând aspecte ale folclorului terestru la contextul acvatic. Vrăjitoare îi confirmă că ar putea să-i creeze o poțiune care să o ajute să dobândească trup de femeie și alte trăsături fizice folositoare, doar că pentru a realiza-o are nevoie de glasul ei. Mica sirenă este de acord și astfel vrăjitoarea îi taie limba, aceasta devenind mută în urma mutilării fizice. Acest incident are o semnificație simbolică considerabilă în context freudian, căci excizarea limbii poate fi strâns legată de pierderea erotismului feminin într-o lume patriarhală.

Părăsind lumea subacvatică, sirena se îndreaptă către țărm, bea poțiunea realizată de vrăjitoarea mării, capătă picioare în locul cozii de pește, leșină de durere și este găsită de prinț, care o duce la palatul său. Însă muțenia ei o împiedică să-i câștige

dragostea. Situația ei devine și mai complicată pentru că dacă prințul s-ar îndrăgosti de o altă femeie, ea ar muri și s-ar transforma în spumă de mare în ziua nunții acestora. Când prințul se îndrăgostește de o prințesă dintr-un regat vecin crezând în mod greșit că aceasta l-ar fi salvat de la moarte, și se decide să se căsătorească cu aceasta, totul este deja pierdut pentru mica sirenă. Aflând despre această situație, surorile ei obțin de la vrăjitoarea mării un cuțit fermecat care ar avea puterea să-i redea coada de sirenă, cu condiția ca ea să-l înjunghie pe prinț drept în inimă și să-și înmoaie picioarele în sângele acestuia. Dar ea nu poate pune acest plan în aplicare, aruncă cuțitul fermecat în mare și își află sfârșitul transformându-se în una din „fiicele aerului”.²

Povestirea depășește cu mult poemul *Agnete og Havmanden*, folosind motivul sirenei pentru a aborda diferite aspecte legate de dorințele sexuale, căderea în ispită și iertarea păcatelor. Tema incapacității sirenei de a-și exprima și consuma dorințele față de obiectul afecțiunii sale a determinat critica literară să vadă povestea lui Andersen drept o alegorie pentru experiențele sale erotice. Dacă astfel de impulsuri se manifestă în text, ele sunt articulate printr-o expunere vie a complexului Electra și a unor alte complexe conexe ce au furnizat un bogat material pentru adaptările media ale poveștii.

În ciuda faptului că povestea a fost ecranizată de mai multe ori în perioada 1960-1980, niciuna nu a obținut succesul adaptării realizate de Ron Clements și John Musker în 1989 pentru Disney. Această versiune a povestirii lui Andersen este mai mult o re-imaginare acesteia, căci deși a păstrat episodul în care mica sirenă își sacrifică vocea pentru a obține picioarele de om în schimbul cozii de pește și lupta pentru dragostea prințului, multe alte aspecte au fost schimbate. Pe lângă faptul că Disney a adăugat numere muzicale, adaptarea oferă și o individualizare personajelor – toate sirenele au nume, o re-imaginare a structurii și intrigii și un final semnificativ diferit.

Filmul debutează cu o secvență ce-l introduce pe prinț – Eric în film – la bordul unei corăbii. După această secvență, ne este înfățișat un grup de sirene și tritoni ce sosesc la palatul regelui mării. Secvența muzicală a sirenelor se sfârșește brusc când fiica mezină a regelui Triton – Ariel, nu apare. Ni se dezvăluie că aceasta este plecată se exploreze o epavă. Iar de aici, firul narativ urmărește îndeaproape povestea lui Andersen, cu Ariel salvându-l pe Eric de la înec, vizita ei la vrăjitoarea mării pentru a opțiune un leac magic prin care să fie transformată în om, plecarea ei din lumea subacvatică și eforturile de a-l ferma pe prinț.

Ursula, vrăjitoarea mării, este reprezentată drept un *Celălalt* exilat, și în opoziție directă cu regele Triton. Ticăloșia teatrală a Ursulei funcționează, de asemenea, și ca imagine antitetică pentru delicata Ariel. Ea apare drept vicleană și crudă în ecranizarea Disney, iar ajutorul pe care ea-l oferă lui Ariel pentru a obține o pereche de picioare este doar o parte a luptei sale împotriva regelui Triton. Actul cel mai plin de cruzime al acesteia este reprezentat de momentul în care se deghizează în fata care se presupune că l-ar fi salvat pe Eric la începutul povestirii, luând o înfățișare plină de tinerețe și frumusețe – drept Vanessa – și folosind vocea pe care a obținut-o de la Ariel pentru a-l

² Hans Christian Andersen: *Crăiasa zăpezii*. Traducere de Al Phillippide și I. Cassian-Mătășaru. București: Ion Creangă, 1974, p. 55.

păcăli pe prinț să o ia în căsătorie. Nunta începe la bordul unei nave, dar este întreruptă în momentul jurămintelor finale de un grup de creaturi marine și păsări. Chiar dacă trucul Ursulei iese la iveală, este prea târziu pentru Ariel căreia i se oferiseră doar trei zile sub înfățișarea umană pentru a-l cuceri pe Eric. În acest punct, regele Triton se oferă Ursulei în locul fiicei sale. Astfel vrăjitoarea intră în posesia tridentului acestuia, care întruchipează puterea falică, și se transformă într-o monstruozitate asemănătoare unui kraken. Prințul Eric vine să salveze situația având propriul său simbol falic. Acesta conduce o corabie pe care o direcționează către pieptul Ursulei. Odată cu moartea acesteia, ordinea este restabilită, regele Triton și Ariel se reîntâlnesc, acesta îi transformă coada de pește în picioare umane folosindu-se de puterea tridentului și astfel sirena și prințul se pot căsători și să trăiască pe uscat.

Spre deosebire de complexul Electra din povestea lui Andersen, în care sirena nu dă ascultare tatălui său și părăsește lumea subacvatică pentru a obține iubirea prințului, Disney livrează o fantezie a aceluși complex jungian, în care tatăl sirenei o susține și o ajută în dorința ei de a pleca alături de bărbatul iubit. Un alt aspect notabil al ecranizării Disney din 1989 este modul în care a abordat episoadele muzicale din film. Puterea și semnificația vocii lui Ariel sunt esențiale în această versiune cinematografică, însă ea este redată într-un mod convențional uman. Prima dată apare într-o melodie intitulată *Part of Your World*, iar acest moment este foarte bine integrat în narațiune și funcționează ca un număr clasic în stil Broadway, conturând aspirațiile personajului central și stabilind bazele pentru dezvoltarea intrigii. Structura cântecului este, de asemenea, în mod adecvat dramatică, având o introducere destul de lungă, înainte de a trece la refrenul care clarifică dorințele și aspirațiile lui Ariel. De asemenea, sirena cântă o replică a părții corale din *Part of Your World*, dar cu versuri noi, pentru prințul Eric în vreme ce acesta zace inconștient pe plajă, după ce Ariel l-a salvat de la înec. Pe măsură ce-și recapătă cunoștința, îi aude cântarea ca și cum ar fi un vis și își propune să afle cine este interpreta. Fragmente muzicale din *Part of Your World* sunt, de asemenea, folosite și în alte momente ale filmului, demonstrând în continuare importanța vocii lui Ariel în povestire, iar absența acesteia din cea de-a doua jumătate a filmului reprezintă o accentuare a pierderii puterilor sirenei odată ce alege să trăiască pe pământ.

Succesul comercial masiv al filmului *Mica sirenă* (1989) a determinat casa de producție Disney să exploreze și variante pentru televiziune. În 1990, regizorul și maestrul păpușar Jim Henson a propus acestora realizarea unui serial TV intitulat *Little Mermaid's Island*, în care rolul principal a fost atribuit actriței Marietta DePrima și cu păpuși în celelalte roluri cheie. În 1990, au fost realizate două episoade pilot din această serie, fiecare având o durată de douăzeci și cinci de minute. Însă seria a fost abandonată imediat ca rezultat al morții lui Henson.

Apoi Disney a investit într-un serial animat pentru televiziune a cărui acțiune este plasată înainte ca Ariel să capete formă umană, intitulat, de asemenea, *The Little Mermaid*. Au fost produse treizeci și una de episoade ce au fost difuzate de canalul CBS în perioada 1992-1995. Multe dintre personajele din ecranizarea originală sunt prezente și în această serie, care are secvențe muzicale inspirate de coloana sonoră a filmului din 1989. Acțiunea acestei serii este plasată înainte de transformarea lui Ariel din sirenă în

om, astfel că este lipsită de motivul cheie al poveștii și de setul de simboluri asociate acestuia. Doar episodul *Wish Upon a Starfish* (1993) se remarcă prin câteva aspecte ce amintesc de filmul Disney original, descriind întâlnirea dintre Ariel și o sirenă mută pe nume Gabriella. Când Ariel descoperă o cutiuță muzicală în care se află o figurină ce întruchipează o balerină, aceasta începe să-și dorească a avea picioare și să capete abilitatea de a dansa. Gabriella tânjește și ea după o voce pentru a putea să cânte. Astfel, cele două își propun ca împreună să găsească o stea magică de mare care să le îndeplinească aceste dorințe. După ce traversează o zonă acvatică ostilă, găsesc steaua de mare, însă sunt dezamăgite căci aceasta nu deține puteri magice să le transforme. Reflectând asupra experienței lor, cele două sirene realizează că sunt fericite exact așa cum sunt. Se poate observa că firul narativ diferă în mod evident de lung-metrajul Disney, căci sirenele își acceptă formele fizice și nu perturbă ordinea simbolică a regatului subacvatic.

Un alt lung-metraj a fost produs în 2008, în regia lui Peggy Holmes, având titlul *The Little Mermaid: Ariel's Beginning*. Acesta prezintă mai degrabă o nouă abordare a vieții tinerei Ariel, decât o adaptare a elementelor din serialul TV, acoperind însă teme similare cu acelea din episodul *Wish Upon a Starfish*. În *Ariel's Beginning* oamenii apar foarte puțin și nu include nicio transformare corporală a sirenei. Povestea începe în regatul de sub ape, numit acum Atlantica, ce este condus de regele Triton și regina sa, Athena. Celebrând iubirea dintre ei, regele îi oferă soției sale, care era o cântăreață desăvârșită, o cutiuță muzicală cu doi dansatori, ce reprezintă cuplul regal. O secvență idilică în care tinere sirene și tritoni cântă într-o lagună este întreruptă de sosirea unei nave pirateresti. Viețuitoarele marine fug, însă Athena rămâne în urmă pentru a-și recupera cutiuța muzicală. Este strivită de navă și moare. Firul narativ principal al filmului se concentrează pe Ariel aflată la vârsta adolescenței, la zece ani după acel tragic accident, trăind într-o societate subacvatică în care muzica a fost interzisă din moment ce aceasta i-ar aminti regelui de dragostea pe care a pierdut-o. Rolul negativ este atribuit unei bătrâne și oribile guvernante, numită Marina Del Ray. Ariel, care iubește muzica și a cânta, precum mama sa, nu suportă interdicțiile puse împotriva muzicii și se alătură unui club muzical clandestin condus de un crab pe nume Sebastian. Marina află de acest club și îl informează pe rege, care se prezintă la fața locului, pune ca toată lumea prezentă să fie arestată și distruge locația cu o simplă lovitură de trident. Ariel ține piept acestei autorități de tip patriarhal, scapă din palat și eliberează toate creaturile marine ce fuseseră luate prizoniere. Apoi găsește și recuperează cutiuța muzicală a Athenei și încearcă să i-o arate tatălui ei. Este, însă, răpusă de Marina când este tocmai pe cale să realizeze acest lucru, și este readusă în simțire de rege care îi cântă chiar un fragment din piesa favorită a mamei sale. Când se trezește din leșin, armonia socială și cea muzicală sunt restabilite în regat cu binecuvântarea regelui. Filmul combină astfel o reprezentare a unui proces de doliu cu o respingere a puterii patriarhale prea dure. Ariel dorește să scape de sub regimul titanic al tatălui său pentru a putea trăi în armonia anterioară decesului mamei ei.

Pe lângă toate aceste ecranizări, Disney a produs în 2000 și o continuare a poveștii sub forma unui lung-metraj ce se intitulează *The Little Mermaid II: Return to the*

Sea (Jim Kammerud, Brian Smith), ce o are în centru pe Melody, fiica lui Eric și a lui Ariel. Povestea debutează cu o secvență în care apare Ariel sub înfățișare umană, care se întoarce în mare pentru a-i prezenta pe fiica sa regelui Triton. Acesta le primește pe cele două și îi oferă nepoatei sale un medalion care conține imagini și sunete din Atlantica. În acel moment își face apariția un nou personaj – Morgana – sora Ursulei. La fel ca sora sa, are tentacule, este mai slabă de cât aceasta, mai puțin grotescă și are pielea verde. Morgana încearcă să o răpească pe Melody pentru a putea negocia răscumpărarea, sperând că în schimbul ei va primi tridentul regelui. Însă este alungată la timp, iar Ariel decide să o țină departe de mare pe fiica sa până ce Morgana va fi prinsă. Apoi firul narativ face un salt de aproape un deceniu pentru a ne-o înfățișa pe Melody adolescentă tânjind după mare, chiar dacă nu-și cunoaște originile. Apoi găsește medalionul de la bunicul său, devine atrasă de mare și este convinsă de un pește să o viziteze pe Morgana în apele polare unde aceasta se ascundea. Vrăjitoarea o încântă pe Melody transformând-o în sirenă pentru o foarte scurtă perioadă de timp și îi promite că această stare fizică ar putea deveni permanentă dacă fură tridentul regelui pentru ea. Melody reușește să facă acest lucru cu ajutorul unor creaturi marine și îl duce vrăjitoarei. În acest timp, regele Triton o retransformă pe Ariel în sirenă pentru a putea să-și caute fiica. Ajunge la ascunzișul vrăjitoarei, iar Melody își dă seama că mama ei este sirenă. Simțindu-se înșelată de mama sa, Melody îi oferă tridentul vrăjitoarei, care capătă astfel proporții gigantice.

Morgana o închide pe Melody într-o grotă de gheață și o capturează pe Ariel în tentaculele ei. După ce Eric, regele mării și un grup de tritoni eșuează în lupta cu Morgana, Melody scapă cu ajutorul unor viețuitoare marine. Intră în posesia tridentului și-l înapoiază bunicului ei, care-l folosește imediat pentru a o captura pe Morgana ca să o întemnițeze într-un bloc de gheață, exilând-o pe fundul mării.

Return to the Sea este lipsit de încărcătura simbolică a predecessorului său, iar transformările suferite de Melody și Ariel nu par a fi traumatizante. Tridentul joacă un rol important ca simbol falic pe care femeia monstruoasă îl râvnește, însă capătă aspecte simbolice diferite datorită faptului că Melody intră în posesia acestuia pentru perioade scurte de timp.

Scena finală ni-l arată pe regele Triton și alaiul său ce îi acompaniază pe Eric, Ariel și Melody înapoi pe pământ. Regele îi oferă lui Melody opțiunea de alege să trăiască pe pământ cu oamenii ori sub apă ca sirenele. Însă ea propune o a treia variantă. Ia stridentul regelui și-l folosește pentru a dărâma granița dintre regatul lui Eric și cel subacvatic pentru a permite o interacțiune mai liberă între cele două lumi. Înclinația lui Melody spre a menține controlul asupra tridentului ca simbol falic, chiar și după episodul inițial ce cauzează evenimente nedorite în firul narativ, o marchează drept un individ mai puternic decât Ariel și controlează puterea patriarhală a regelui mării.

Spre deosebire de Ariel și lipsa ei de putere datorate procesului de transformare, asumarea formei de sirenă de către Melody îi oferă putere și influență substanțială în povestire și în tărâmul subacvatic. Prin fixarea intervalului de timp înainte și după episoadele transformării traumatizante a lui Ariel, versiunile Disney oferă ample

oportunități de reinterpretare pentru complexul Electra, ce se dovedește central pentru povestire.

Atât în povestea lui Andersen, cât și în ecranizările Disney, sirena poate vizita temporar pământul, însă poate rămâne definitiv pe uscat doar dacă suferă transformări fizice. Prețul plătit de mica sirenă pentru realizarea unor vise este tocmai renunțarea la esența sa, la însăși înfățișarea de sirenă.

Existența sirenei într-o ordine patriarhală este insignifiantă. Oricât de atrăgătoare ar fi lumea pământească, prețul intrării lor în arena sexualității umane este fie moartea, fie căsătoria. În ce privește povestea lui Andersen, cât și prima ecranizare Disney din 1981, sirena este marcată de lipsurile sale. Ca femeie ea aspiră la posesia unui falus, însă ca sirenă este lipsită de organele genitale femeiești care ar putea să-i permită să atragă bărbați și să interacționeze cu aceștia. Odată transformată în om, este depozată de vocea sa și ia naștere aspirația ei de a redobândi puterea falică. Renunțând la coada de pește, ea pierde puterea care se află în aceasta. Vrăjitoarea mării ori Ursula ori Morgana reprezintă un *Celălalt* atât pentru sirenă, cât și pentru oameni. Transformarea ei se realizează fără dureri și traume, și doar demascarea sa și a planurilor sale provoacă furia de dimensiuni monstruoase. Puterea sa falică, reprezentată prin tentacule, aproape copleșește ordinea patriarhală până când este alungată și dată uitării. Ea este prezentată drept o alternativă pentru Ariel, căutând să destabilizeze ordinea patriarhală a lumii din care face parte. Se poate concluziona că în toate ecranizările Disney, sirenele nu se lasă încadrate unei categorii fixe, fiind preocupate de transformarea anatomică a corpurilor lor pentru a-și îndeplini anumite vise și dorințe alături de bărbați din lumea oamenilor.

BIBLIOGRAFIE

- ANDERSEN, Hans Christian (1974). *Crăiasa zăpezii*. Traducere de Al Phillippide și I. Cassian-Mătășaru. București: Ion Creangă.
- DAHLERUP, Pia (1990). *The Little Mermaid Deconstructed*. *Scandinavian Studies*, 62, 154-163.
- DUNDES, Alan & DUNDES, Laura (2002). The Trident and the Fork: Disney's *The Little Mermaid* as a Male Construction of an Electral Fantasy. In DUNDES, Alan (Coord.), *Bloody Mary in the Mirror: Essays in Psychoanalytic Folkloristics* (pp. 55-75). Jackson: University Press of Mississippi.
- EASTERLIN, Nancy (2001). Hans Christian Andersen's Fish out of Water. *Philosophy and Literature*, 25, 2, 251-277.
- FREUD, Sigmund (2012). *Opere esențiale, Vol. 5: Studii despre sexualitate*. Traducere din germană, notă asupra ediției și note introductive de Rodica Matei. Revederea traducerii de Vasile Dem. Zamfirescu. București: Editura Trei.
- HAYWARD, Philip (2017). *Making a Splash: Mermaids and (Mermen) in 20th and 21st Century Audiovisual Media*. Bloomington: Indiana University Press.
- SCOTT, Jill (2005). *Electra After Freud: Myth and Culture*. Ithaca: Cornell University Press.
- SELLS, Laura (1995). Where Do Mermaids Stand? Voice and Body in *The Little Mermaid*. In BELL Elizabeth, HAAS Lynda & SELLS, Laura (Eds.), *From Mouse to Mermaid: The Politics of Film, Gender and Culture*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- WARNER, Marina (1994). *From the Beast to the Blonde: Fairy Tales and Their Tellers*. London: Vintage.

VIDEOGRAFIE

- The Little Mermaid* (Ron Clements and John Musker, USA, 1989)
- The Little Mermaid's Island* (Jim Henson, USA, 1990)
- The Little Mermaid* (TV series, USA, 1992-1995)

The Little Mermaid II: Return to the Sea (Jim Kammerud and Brian Smith, USA, 2000)

The Little Mermaid: Ariel's Beginning (Peggy Holmes, USA, 2008)

Part of Your World (Traci Hines music video, Raiya Consiglia, USA, 2014)

FORMATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS METACOGNITIVE COMPETENCE FROM FROM A CONSTRUCTIVIST PERSPECTIVE

Elena Cristina GHEORGHE

PhD student second year

Tiraspol State University, Chisinau, Republic of Moldova

Nicolae SILISTRARU

Professor Doctor Habil.

Tiraspol State University, Chisinau, Republic of Moldova

Abstract: Constructivism is constructed as a stage of didactic action through which learning becomes a teamwork - teacher - student, as the didactic realities are constantly reconfigured by the ever-moving minds of teachers and self-taught people. The need for an in-depth approach to learning in the school environment from the perspective of new social trends leads to the need for research - action both at the level of the teacher and at the level of the subject of learning. One of the directions of action of constructivism is the formation of the competence to think reflexively and to use this reflection implicitly in the didactic training. This approach of the reflective teacher in action and reaction makes possible the transfer of the most coveted competence from the cognitive level of the individual, namely the metacognitive competence so useful in the process of conscious and productive learning.

Keywords: constructivism, reflective teacher, metacognition, self-assessment, competence

Dicționarul praxiologic de pedagogie, Volumul I, notează constructivismul drept o „construcție a cunoașterii” care conduce spre o abordare metodico-practică centrată în special pe subiectul învățării, întrucât acesta trebuie să: „se informeze, caute, selecteze critic informațiile indiferent de sursa lor, reformuleze, analizeze, compare, clasifice, evalueze, formuleze ipoteze, testeze, experimenteze, desprinde concluzii, proceseze date, facă generalizări”.¹ Cu alte cuvinte, constructivismul deschide drumul către achiziția cunoașterii prin intermediul activităților reflexive asupra propriilor cunoștințe, gânduri, eforturi, limite și eșecuri, către metacogniție și către accesul deplin asupra înțelegerii propriului comportament în învățare. Mai mult decât atât, introducerea conceptului de competență care se conturează asemenea unui corpus integrat de acțiuni autonome care au drept fundament un ansamblu de cunoștințe, abilități și atitudini și care contribuie la coordonarea eficientă a multiple operații de selecție, de monitorizare, de combinare și de aplicare eficientă, au condus spre o nouă direcție în abordarea constructului didactic, un demers centrat pe nevoia de afirmare responsabilă în învățare a elevului prin dezvoltarea metacogniției și implicit prin creionarea unei învățări vizibile atât pentru cel care este pe deplin angajat în actul cunoașterii, cât și pentru cel care instrumentează prin „metodă” educația și formarea individului.

Raportându-ne la actuala construcție pedagogică putem sesiza schimbări esențiale în tot ceea ce privește intenția de acțiune didactică, baza acestor schimbări

¹ Dicționar praxiologic de pedagogie Volumul I (A-D), (coord.) Bocoș M.D., Pitești, Paralela 45, 2016, pag.252

constituidu-se sub forma argumentului acțiune, interacțiune, competență și valorificare a experiențelor de natură formală, directă și interactivă, un fundament eminent discursiv, expozitiv și colaborativ. Apariția și dezvoltarea conceptului de metacogniție este strâns legată de teoriile cognitiv-constructiviste, care notează importanța manifestărilor mentale în actul cunoașterii. Așa numitul „savoir-faire” necesar în definirea atributului de performanță la orice nivel al dezvoltării umane este reprezentat sub forma unei axe dezvoltativ-umane de către cercetătorului Chiș V., astfel:²

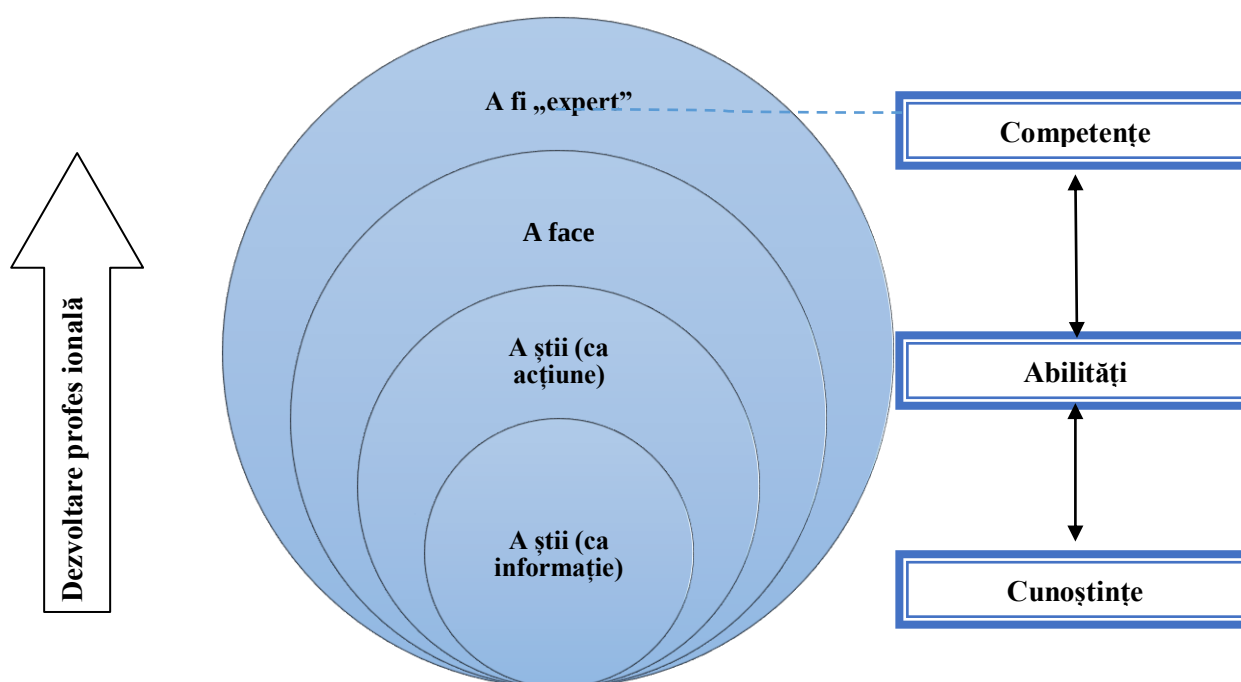

Fig.1. Axa dezvoltării umane (Chiș, 2005, apud Mogonea, 2010 b, p.51)

Autorul evidențiază importanța competenței și o asociază unui așa-zis „punct maxim” al traseului educațional, un punct inițiator și amplificator al performanței și al eficienței în învățare și formare, dependent de o multitudine de factori intrinseci și extrinseci. „Arta de a știi și de a face”, cum pertinent numea Nunziatti (1990) competența, reprezintă forma de manifestare a constructivismului în educație. Centrarea activităților școlare pe competențe este poate, de departe, cel mai important obiectiv în materie de politici educaționale centrate pe elev și pe comunitate.

Ceea ce interesează din acest construct constructivist al învățării face directă referire la acea capacitate de control asupra învățării prin monitorizarea și autoevaluarea permanentă a proceselor cognitive utilizate în construirea înțelegerii și a instruirii personale, adică competența de ordin metacognitiv. De altfel, adevărata inovație a constructivismului ca fenomen educațional este formularea în termeni de concept a competenței pentru care întreaga manifestare a proceselor din interiorul minții nu mai poate fi considerat un mister.

² Mogonea, F., Premise teoretice și metodologice ale valorificării metacogniției în activitatea didactică, Craiova, Editura Sitech, 2014, pag.60

În contextul învățământului centrat pe competență, putem considera educarea elevilor în spiritul autoevaluării și al metacogniției o necesitate cu reale implicații în construirea unei personalități implicate, practice, creative și proactive. Asumarea metacognitivă sau operaționalizarea proceselor cognitive precum și conectarea internului individual la exterior și invers reprezintă una dintre condițiile de suficiență direcționate către performanță și succes. Văzut ca un amplu proces orientat intrinsec, metacogniția se prezintă ca un cumul de roluri și dimensiuni identificate în cadrul mai multor cercetări (Cole, 1993; Buchel, 2000; Jensen, 2001; Joița, 2002; Ștefan, 2007, apud Mogonea, 2014, p.24-25) și enunțate astfel:

- ✓ Influențează învățarea, dar, la rândul ei, este construită în/prin învățare;
- ✓ Este importantă în procesul de învățare, pentru că se focalizează pe procesualitate, pe construcție, pe operații, mai mult decât pe produse: vizează, mai ales, „cum se învață” decât „ce se învață”/„ce s-a învățat”;
- ✓ Permite formarea comportamentelor investigative, asimilarea strategiilor de cunoaștere;
- ✓ Facilitează formarea/dezvoltarea comportamentelor rezolutive;
- ✓ Permite dezvoltarea comportamentelor decizionale;
- ✓ Duce la formarea comportamentelor investigative;
- ✓ Permite anticiparea, prevederea, găsirea și reprezentarea mentală a unor soluții, a unor căi de evitare a dificultăților, de organizare, de rezolvare, de reglare;
- ✓ Permite subiectului să analizeze experiența anterioară, în raport cu noua sarcină, pe care el o reține, o explorează sau o ignoră;
- ✓ Permite să prelucreze activ experiența anterioară, pentru a o modifica, reconstrui sau utiliza pentru noua schemă, extinderea noii cunoașteri, a noii înțelegeri, interpretări;
- ✓ Conduce la self-management, respectiv la conturarea unor idei asupra modului propriu de proiectare, organizare ale acțiunilor, de decizie, de gestiune a resurselor și strategiilor cognitive, de monitorizare a aplicării lor, de control și apreciere, de reglare a activității cognitive;
- ✓ Influențează direct structura motivațională a învățării, motivarea pentru învățare și progres;
- ✓ Influențează nivelul expectanțelor.³

Observând acuratețea formelor gândirii și a dimensiunilor pe care metacogniția le conturează, copilul transformă învățarea într-o nepuizabilă sursă de cunoaștere, achiziție de care se va folosi pe parcursul întregii sale existențe. Dar, până la acest deziderat de adâncime, specialistul, în speță profesorul, trebuie să identifice măsura achiziției cunoașterii personale prin reflectare asupra propriului parcurs cognitiv, metodologic și didactic.

Din perspectiva constructivistă, cadrul didactic dezvoltă atribuții și roluri diferite de sfera tradiționalismului educațional. Astfel, acesta devine un mentor care ghidează

³ Mogonea, F., Premise teoretice și metodologice ale valorificării metacogniției în activitatea didactică, Craiova, Editura Sitech, 2014, pag.24-25

cunoașterea elevului, un profesionist care monitorizează fără a interveni „brutal” descoperirea realităților înconjurătoare. De aceea, rolul acestuia nu este unul de suprafață, ci de profunzime, centrând demersul instructiv pe interesul superior al copilului, pe responsabilitate personală și pe profesionalism. Profesorul care acționează într-o clasă de elevi are nevoie să devină un așa-numit „cercetător reflexiv” gata oricând de a acționa reflexiv, de a transforma clasa pe care o conduce într-un laborator de investigație și de continuă reinterpretare a practicilor, a metodelor, a posibilităților, a nevoilor. Din păcate, studiile conturează ideea că, abilitatea de auto-reflecție este deficitară în rândul corpului profesoral, iar acest aspect are implicații directe asupra motivației și a participării elevilor în procesul învățării. Lipsa conceptualizării superioare a elementelor ce converg spre profesionalizarea meseriei didactice, menținerea superficialității, a autosuficienței, neînțelegerea metodologică și aplicarea acesteia fără a căuta dincolo de metodă, creionează o școală ancorată încă în trecut.

Practica reflexivă în educație este una dintre condițiile constructivismului care face deschidere către construirea și asimilarea competenței de ordin metacognitiv. A autoevalua propriul comportament în învățare, a executa acele acțiuni de control prin corectare, a monitoriza și a regla acțiunea proprie în direcția achiziției cunoașterii, a accepta eroarea și a implementa un corpus strategic în scop corectiv sunt efectele asumării metacognitive.

Joița E. conturează așa-numita „învățare constructivistă” prin facilitare metacognitivă, accentuând totodată rolul cadrului didactic care „trebuie să transforme educații în agenți ai propriei lor gândiri”. Adevăratul câștig în procesul didactic îl constituie de altfel, capacitatea și abilitatea profesorului de a se metamorfoza metacognitiv, de a se replica din punct de vedere cognitiv și implicit metacognitiv cu scopul realizării transferului de achiziție metacognitivă. Stabilirea obiectivelor în învățare, alegerea strategiilor de lucru „împreună cu” (învățător-elev), modelarea unui algoritm de uzanță care să contribuie la înțelegerea și rezolvarea sarcinilor de lucru fără un efort susținut, dar care în același timp să constituie acel „conflict cognitiv” care să mențină vie nevoia elevului de implicare și participare activă în învățare, instrumentează și clădesc bazele unui comportament auto-reflexiv, metacognitiv.

În viziunea autoarei profesorul trebuie să dețină „competența de a formula reflecții și totodată de a le utiliza” în practica școlară. În conformitate cu aceste practici, dascălul trebuie să poarte permanent un dialog științific conectat la realitate, să observe erori de procedură, să intervină corectiv, să analizeze date, să le interpreteze, să argumenteze, să justifice comportamente, să identifice erori în procedura de achiziție a cunoașterii, să sprijine efortul copiilor în înțelegere, să permită greșeala ca principal mijloc de reușită, să medieze învățarea și să mediteze la acest proces amplu de care depinde dezvoltarea individuală a elevului.

În scopul facilitării și optimizării metacognitive la elevi, Joița E. identifică următoarele practici:⁴

⁴ Joița E., Profesorul și alternativa constructivistă a învățării. Material - suport pedagogic pentru studenții - viitori profesori, 2007, pag.59-61

- Antrenarea automatizării și autoevaluării pentru autoreglarea activă.
- Elevii trebuie să își monitorizeze propria gândire și propriul proces de învățare.
- Să facă predicții cu privire la informațiile care vor fi prezentate în continuare pe baza celor citite anterior.
- Să formuleze întrebări variate (întrebări referitoare la modul de construire a activității cognitive proprii - scaffolded inquiry - în rezolvarea științifică a unei sarcini; întrebări privind aspectele generale ale cunoașterii și ale perfecționării ei.
- Să dezvolte idei, să reflecte asupra structurilor de cunoștințe existente.
- Să transfere cunoștințe și scheme mentale, atitudini, valori, către alte situații sau sarcini.
- Urmărirea explicită a progresului și a manierei de depășire a dificultăților.
- Autoevaluarea inițială și periodică, urmând apoi autocorecția.
- Autoanaliza acțiunii concrete și conștientizarea gradului de eficiență a soluțiilor găsite.
- Autoanaliza propriului stil de învățare.
- Educarea automotivării.
- Apelul la un feed-back continuu.
- Autoplanificarea etapelor și a mijloacelor învățării (caiete de consemnări, jurnale proprii ale învățării, analize comparative, ghid propriu de autoevaluare, autoevidența reușitelor și/sau a dificultăților întâmpinate, raportări la grup).
- Cunoașterea și verificarea proprie a unor scenarii - model cu privire la metodologia cunoașterii.
- Programe de dezvoltare a unor tehnici de autocontrol.
- Programe speciale de antrenare a educaților în conștientizarea strategiilor de învățare.
- Stimularea autonomiei în învățare (dezvoltarea capacității de a conștientiza o anumită strategie, de a o folosi independent, de construire personală a altor strategii.

Pentru a putea iniția metacogniția în planul mental al elevului este nevoia a dezvolta acestora competența de autoevaluare. Din perspectivă metacognitivă, autoevaluarea reprezintă instrumentul de lucru prin intermediul căruia elevii sunt conectați la propria lor gândire, autoevaluarea fiind în fapt o consecință a folosirii metacogniției. Profesorul devine responsabil de formarea și stimularea metacognitivă, căci aceasta nu se învață de la sine ci are nevoie de crearea acelor situații de învățare care să permită elevului să se conecteze la propriul mental. De aceea, secvențele de învățare ar trebui concepute având ca obiectiv central stimularea metacognitivă.

Metacogniția își dovedește valoarea mai ales la nivelul competenței de autoevaluare deoarece:

- conduce la conștientizarea ansamblului de operații și acțiuni cognitive de ordin personal;
- permite identificarea punctelor tari și a limitelor în ceea ce privește conflictul cognitiv generat prin învățare;

- oferă posibilitatea de a gestiona eficient metodele, procedeele de lucru, de a le înlocui, de a le reconstrui și recombina în scopul rezolvării sarcinii;
- construiesc filosofia greșelii fără de care demersul învățării nu are finalitate și relevanță, căci eroarea și încercarea de remediere a acesteia va conduce negreșit la învățare;
- susțin efortul și motivația subiectului învățării;
- amplifică cunoașterea prin intermediul cumulului de acțiuni care vizează stabilirea etapelor ce trebuie parcurse în direcția rezolvării conflictelor cognitive inițiate, a ordinii de aplicare a acestora;
- pune bazele analizelor de ordin comparativ, astfel că subiectul învățării este capabil de a compara activitatea personală cu cea a grupului din care face parte;
- asigură evitarea obstacolelor și crearea unui comportament autonom și independent în învățare.

Cuantificarea rezultatelor este poate una dintre direcțiile principale de acțiune ale metacogniției și o formă de a pune în relație directă și nemijlocită suma reușitelor și a nereușitelor, a succeselor și a insucceselor. Această cunatificare asigură totodată crearea unei imagini de ansamblu asupra propriilor posibilități și o modalitate eficientă de asumare voluntară a responsabilității învățării.

Numai că autoevaluarea implică legături permanente între interiorul ființei și referențialul extern, întrucât individul raportează rezultatele proprii la rezultatele celor din jurul său, la un corpus de norme preluate din afară.

Camapanale identifica în acest sens un model al autoevaluării având ca suport ideea că „autoevaluarea presupune un proces de modificare a propriului referențial în confruntarea dintre acesta și cel al altei persoane.” Schematic, modelul este evidențiat, astfel:⁵

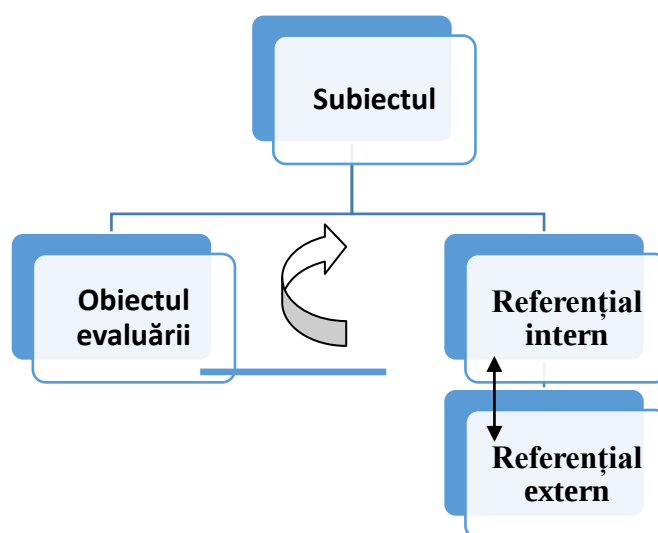

Fig.2 Modelul autoevaluării (după Camapanale, 2001, apud Mogonea, 2014, p.43)

⁵ Mogonea, F., Premise teoretice și metodologice ale valorificării metacogniției în activitatea didactică, Craiova, Editura Sitech, 2014, pag.43

Așa cum se poate observa în figura 2, modelul de autoevaluare implică existența a trei factori: subiectul care autoanalizează / autoevaluează, obiectul evaluat care poate îmbrăca forma unei situații, a unui eveniment, a unei cunoștințe, a unei atitudini și respectiv referențialul, adică raportarea subiectului la propria persoană și mai apoi la persoanele din jurul său. Acest model l-a determinat pe Stan C. la o grupare a elementelor componente ale modelului autoevaluării în factori interni și factori externi.

În categoria factorilor de natură intrinsecă, autorul a identificat:

- nivelul de aspirație care includea totalitatea obiectivelor stabilite pentru o anumită perioadă mai lungă de timp;
- nivelul expectanței imediate unde apar obiectivele pe termen scurt, acest nivel fiind o extensie a primului;
- aprecierea propriului status raportat la posibilitățile individuale, la reușitele înregistrate în activitățile desfășurate. Acest factor este unul care nu prezintă o mare stabilitate, de aceea cadrul didactic trebuie să creeze acele pârghii care să contribuie la o estimare cât mai apropiată de realitate a propriului potențial.
- aprecierea dificultății sarcinii, adică raportarea subiectului învățării la sarcină.

Factorii externi care influențează autoevaluarea stabiliți de Stan C. fac referire la: evaluarea realizată de către cadrul didactic, statusul școlar (cu referire directă la poziția pe care elevul o ocupă în cadrul grupului școlar) și la statusul filial (poziția elevului în familia de care aparține).

La vârsta miciei școlarități aprecierea este direct conectată la exigențele cadrului didactic la care se adaugă exigențele colegilor și ale membrilor familiei elevului. Corpusul acesta de exigențe, materializate prin aprecieri sau critică, conduc la o interiorizare apreciativă sau dimpotrivă la autocritică, care vor fundamenta primele demersuri autoevaluative la elevi.

Studiile arată că, la vârsta de 9 ani, elevul își asumă conștient responsabilitatea învățării prin acțiuni de autoorganizare, autoplanificare și prin autoformularea obiectivelor personale. Aceste demersuri de conștientizare fac posibilă stimularea sau exersarea metacogniției pe care cercetătorii și practicienii din domeniul educației o doresc formată. Metacogniția este însă strâns legată și de „participarea adevărată” a elevilor în activitățile în care se angajează. Această asumare voluntară a participării în actul educațional începe cu „ascultarea”, continuă cu disponibilitatea pe care o manifestă adultul în raport cu suma acțiunilor întreprinse de elevi și se finalizează cu „a avea încredere” și a manifesta toleranță atât în ceea ce privește succesul cât și în ceea ce privește insuccesul.

Metacogniția reprezintă nevoia de a răspunde atât cerințelor individului de formare cât și exigențelor exprimate de societatea schimbătoare. De aceea, importanța activităților autoevaluative reprezintă o pârghie de accesare spre un compartiment superior al gândirii, și anume - metacogniția, iar scopul cercetării noastre este orientat în direcția asimilării acestei competențe de către fiecare elev din învățământul primar.

Bibliografie

**Dicționar praxiologic de pedagogie*, Volumul I (A-D), coord. Bocoș M.D., Pitești: Editura Paralela 45, 2016.

1. Cristea, S., *Teorii ale învățării. Modele de instruire.*, București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2005

2. Joița, E., *Profesorul și alternativa constructivistă a învățării. Material - suport pedagogic pentru studenții - viitori profesori*, 2007.

3. Meyer, G., *De ce și cum evaluăm*, Iași: Editura Polirom, 2000.

4. Mogonea, F., *Premise teoretice și metodologice ale valorificării metacogniției în activitatea didactică*, Craiova: Editura Sitech, 2014.

5. Stan, C. (2001b), *Autoevaluarea și evaluarea didactică*, Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.

MINULESCIAN'S VISION OF THE FANTASTIC VIZIUNEA MINULESCIANĂ DESPRE FANTASTIC

Raluca NICOARĂ (BLEDEA)

PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center
Baia Mare

Coordonator doctorat: Prof.univ.dr. Gheorghe Glodeanu

Abstract: Poet, prose writer, playwright and publicist Minulescu had an intense literary activity both in the country and abroad. He is also attracted by the remaining spirituality, by the fantastic and the supernatural of the modern events that he integrates in the future literary creations. Parallel universes trigger a new minulescian fantasy vision, built on key elements put in antithesis: real-unreal, logical-illogical and sacred-profane.

Minulescian fantasy prose reflects the aspiration for a better life, the way of thinking and feeling, the desire to overcome the limits imposed by specific human nature, to subdue the forces of nature and to see the triumph of truth. Fantastic prose delights the reader with its rich imagery and stylistic diversity and not with the originality of its epic vision.

Keywords: fantastic, supernatural, prose writer, spirituality, literary.

Poet, prozator, dramaturg și publicist Minulescu a avut o intensă activitate literară atât în țară cât și în străinătate. Este atras deopotrivă de spiritualitatea rămânească, de fantasticul și supranaturalul întâmplărilor moderne pe care le integrează în viitoarele creații literare. Universuri paralele declanșează o nouă viziune fantastică minulesciană, clădită din elemente cheie puse în antiteză: real-ireal, logic-ilogic și sacru-profane.

Proza fantastică minulesciană reflectă aspirația către o viață mai bună, felul de a gândi și de a simți, dorința de a învinge limitele impuse de natura specific umană, de a supune forțele naturii și de a vedea triumful adevărului. „Povestirile fantastice ale lui Ion Minulescu respiră mai puțin aerul decadent-simbolist, fantezia grotescă a scriitorului și spiritul lui de „blague”, spulberând atmosfera de mister sau de teroare ori pe aceea de rafinată și morbidă artificialitate, care domină în literatura simbohistă. Un punct de plecare posibil îl vor fi constituit, pentru Minulescu povestirile fantastice ale lui Apollinaire...”¹

Proza fantastică încântă cititorul prin bogăția imagistică și diversitatea stilistică și nu prin originalitatea viziunii epice, „la Ion Minulescu, fantasticul, hofmannian în esență, este ironic și ornamentat gotic, după carte. Numai că eul auctorial are un fond profund optimist, încât și o întâlnire cu necuratul se transformă într-o conversație în pur contradictoriu, cu replici de cafenea - și nu în acel încordat dialog ce duce la încheierea unui contract infernal. Fanfaron și complexat, necuratul se dovedește atât de avid să-și

¹ Ion Minulescu, *Scrieri, I Versuri*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. XLII.

pună în valoare calitățile supranaturale, să facă efect și să trezească admirația și respectul, încât uită cu desăvârșire că are în față doi candidați la pierzanie și încă nu dintre cei mai dificili. Uită sau nici nu-i pasă, ceea ce îl arată mai artist decât imaginea convențională. La urmă, devine chiar un agent al binelui, protejându-și în gratitudine interlocutorii. Supranaturalul însuși devine bonom, ca și autorul, necuratul urmând să-și exercite rolul nefast asupra celor proști, ce-și merită soarta.”²

Primul volum care deschide poarta spre noi orizonturi, spre literatura fantastică este publicat în 1930. Volumul „Cetiți-le noaptea” aduce în prim plan fantasticul ca un element de noutate pentru proza minulesciană, acesta „încearcă să suplinească lipsa darului epic, mereu observabilă în proza lui Minulescu”³. Fiecare operă în parte este structurată după o formulă narativă veche, prin transformarea naratorilor în personaje ale întâmplărilor, fiind vorba de tehnica povestirii în ramă. Episoadele distincte ale narațiunilor sunt organizate prin înlănțuire. Povestitorii se află în același timp și spațiu cu interlocutorii lor. Această tehnică este veche și a fost folosită și de alți autori români și străini precum: Boccaccio (Decameronul), Geoffrey Chaucer (Povestiri din Canterbury), Lucius Apuleius (Măgarul de aur) și Mihail Sadoveanu (Hanu Ancuței).

Cartea cuprinde patru povestiri fantastice, narate de povestitori diferiți. Povestirile sunt construite pe principiul „conversației spontane” asemenea povestirilor lui Sadoveanu din „Hanu Ancuței” și prezintă o suită de împrejurări, amintiri și oameni. Povestitorilor li s-a oferit un aer ceremonial al spovedaniei, având în sânge parcă patima istorisirii ca moș Leonte „solomonarul” sau comisul Ioniță din povestirile sadoveniene. Naratorii din povestirile minulesciene relatează ceea ce trăiesc, găsindu-și bucurie în evocarea lor.

Scenariul compozițional al creațiilor minulesciene nu se ridică la nivelul marilor prozatori fantastici precum: Ion Luca Caragiale, Mihai Eminescu, Vasile Voiculescu, Mircea Eliade, fiindcă delimitarea dintre Viață și Moarte, dintre Sacru și Profan, dintre real și imaginar nu este chiar imposibilă. Prozatorul utilizează alte modalități narative pentru a crea diferite universuri și angrenează în schema fantasticului oameni mediocri.

Titlul conține un reper temporal semnificativ „noaptea” menit să deschidă porțile spre tărâmul poveștilor și al imaginației, însă Simona Cioculescu constată că „Titlul culegerii cuprinde o recomandare cu caracter mai degrabă umoristic – recunoașterea impactului nocturn al categoriei fantasticului ca atare, supunerea la gen – cel puțin formal. Lectorul dornic de fantastic pur, de intrigă dramatică, de mister concentrat, va fi cucerit de o lectură cu cel puțin două niveluri, dintre care primul pretextual și continuu străpuns.”⁴

Volumul confirmă existența unui fenomen de sintetizare a componentelor esențiale ale fantasticului și al potențialului expresiv al limbii. Realul se împletește cu fabulosul, completându-se cu irealitatea și miraculosul, elemente ce se găsesc foarte des în basmele populare. Eroii întâmplărilor realizează explorări în lumea misterului pentru ca la final să-și însușească roadele cercetării lor. Pentru Minulescu fantasticul devine un

² idem, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p. 6.

³ idem, *Scrieri, I Versuri*, Editura pentru literatură, București, 19, p. XLI.

⁴ idem, *Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p. 6.

principiu de creație ce stă la baza propriei sale viziuni epice, adaptându-l estetic. Asemenea unui regizor de film scriitorul distribuie diferite caracteristici supranaturale atât obiectelor cât și personajelor. Eroii povestirilor sunt nevoiți să se ghideze după alte principii decât cele obișnuite oamenilor din lumea reală și chiar să încalce limitele de spațiu și timp.

Proza fantastică minulesciană se dezvoltă pe asociația următoarelor elemente: straniu, imaginație, insolit și ireal. Acestea nu-ți dau posibilitatea de a-ți explica logic realitatea care suferă o ruptură de rațiune, timp și spațiu, însă creează universuri nelimitate.

Perspectiva narativă este actorială, evenimentele fiind relatate și descrise din perspectiva personajului narator, subiectiv la persoana întâi. Asemenea povestitorului popular, naratorul se adresează în unele momente direct cititorilor „În orice caz însă, cetitorii rândurilor lor de mai sus sunt liberi să suradă neîncrezători ca și autorul lor, în clipa când i se spusese că omul cu chipul de maimuțoi și pălăria de clovn, din fața cafenelei Rimanokzi, era Necuratul.”⁵ pentru ca mai apoi să se implice în narațiune. Autorul combină viziunea epică cu cea dramatică (decor, scenariu, costume) și cea lirică (figuri de stil și imagini artistice), schimbând în funcție de moment tehnicile narative. Minulescu dirijează naratorii evenimentelor ca pe o orchestră simfonică, schimbându-le atitudinile în funcție de gradul de implicare în evenimentele povestite. Narațiunile povestirilor se desfășoară linear, printr-o înlănțuire gradată a scenelor semnificative. Fiecare scenă antrenează unul sau mai multe personaje care trec prin mai multe întâmplări în același spațiu și timp.

Operele sale fantastice pornesc de la povestirile fantastice populare și culte, preluând subiecte, teme, personaje, conflicte și momente. Ceea ce-l deosebește de alți naratori este fantezia și arta îmbinării acestor elemente care creează o structură nouă, diferită de modelul său.

Timpul ficțiunii este fie scurt (o noapte), fie mai lung (câteva zile) ca în „De vorbă cu necuratul”. Reperele temporale sunt indicate în mod direct printr-un ceas, o dată, sau cuvinte din câmpul lexical al timpului și indirect prin descrierea anotimpului, fenomenelor meteorologice, a vestimentației, a arhitecturii și a vârstei personajului: „acum șase ani la Predeal”, „un sfert de oră mai târziu”, „câțiva ani de-a rândul”, „seara”, „noaptea”, „miezul nopții”, „peste câteva săptămâni”, „zilele trecute”, „ploaia primăvărată”, „aproape 300 de ani”.

„De vorbă cu Necuratul” este prima povestire din acest volum al autorului pe care o dedică lui Oreste, „poet român, cu care atâția ani de-a rândul am petrecut în preajma vechii frontiere de la Predeal, pe care el nu a avut norocul s-o vadă mutată până aproape de Tisa.”⁶ În povestire sunt asociate diferite elemente fantastice, supranaturale, fabuloase și miraculoase care trec de limitele realului. Acestea se evidențiază la toate nivelurile textului: teme, motive, acțiuni și personaje. Naratorul lasă loc și altor povestitori, se retrage discret din poveste „Un sfert de oră mai târziu, la aceeași masă de

⁵ *Ibidem*, p 103.

⁶ *Ibidem*, p 63.

pe terasa cafenelei Rimanokzi, unde domnul Damian îmi apăruse pentru prima dată, prietenul meu îmi povestea următoarele.... Știi că eu și Oreste, câțiva ani de-a rândul, ne-am petrecut verile la Predeal. El avea nevoie de aer curat, eu de liniște.”⁷ Aceștia dau frâu liber aventurii și imaginației, făcând posibilă trecerea din lumea reală spre cea fantastică. Opera „pare a se înscrie în categoria demonologiilor comice, cu toate că prozatorul vizează și efecte de mister”⁸.

La nivelul narațiunii se evidențiază inserția liricului sau a psihologicului care motivează și reliefează acțiunea: „Câteva clipe în urmă, primele picături de ploaie tamburinară rar pe pălăriile noastre de paie, apoi din ce în ce mai dese, ele se transformă într-o ploaie repede și rece, de la care nu mai puteam spera altceva decât cel mult o pneumonie.... În timpul acesta, ploaia se transformase într-o adevărată ruptură de nori. Fulgere dese și repezi luminau pentru o clipă împrejurimile și trăsnetele încheiau parcă, după fiecare detunătură, câte un capitol din poema tragică pe care ploaia o citea cu glas tare.”⁹

Autorul se afla în Oradea pe terasa cafenelei Rimanokzi și stătea de vorbă cu un prieten care se schimbă la față în momentul în care îi salută un domn care-i privea. Prietenul îi mărturisește, după plecarea lui că domnul respectiv era chiar diavolul și a făcut cunoștință cu el la Predeal împreună cu poetul Oreste, în perioada primului război mondial.

Diavolul are o identitate falsă, „domn Damian” ceea ce-l face să fie considerat un om suspect. Birtașul, domnul Jorj îl descrie ca „Un mare șmecher. Nu știu de unde dracu s-a pripășit omul acesta în Predeal... Dar ce face pe aici, să știți că nu-i tocmai lucru curat. „Face contrabandă?” îl întrebarăm noi. „Tot felul de afaceri... Îl întâlnești pe unde nu-ți dai cu gândul și ce face, ce drege, el singur parcă ar fi stăpân pe aici.”

Domnul Damian, dracul fiindcă nu avea umbră, le arată acestora inutilitatea ei și încearcă să-i convingă și pe cei doi să o vândă pe a lor, însă aceștia nu sunt de acord cu el. În timp ce stau de vorbă, apare un preot cu crucea în mână ceea ce-l face să dispără. Acesta le destăinuie că ar fi inventat un aparat nemaiîntâlnit care poate difuza imaginea în altă parte. Apoi îi cheamă pe cei doi să ia ceaiul cu el în vila sa. Locuința „era o adevărată minune din O mie și una de nopți”, cu un interior spectaculos pentru privirile lor, dar care în realitate nu exista.

Opera „De vorbă cu necuratul” surprinde prin asemănarea personajului malefic cu cea a personajului lui I.L. Caragiale din opera „La conac”. Amândouă personajele malefice își fac apariția „ca din pământ”, sunt de profesie negustori și au asemănări fizice stranii: au părul roșu, o privire care produce teamă și amețală. Alte asemănări între cele două texte sunt: panorama care surprinde turnul bisericii, personajele care-și fac cruce instinctiv, negustorii au răs puternic și dispar și reapar când vor, acțiunea se petrece la miezul nopții, pe întuneric. Negustorii pot să încalce legile spațio-temporale, făcându-se nevăzuți și apărând unde doresc ei.

⁷ *Ibidem*, p 68.

⁸ *idem, Scrieri, I Versuri*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. XLII.

⁹ *idem, Cetiți-le noaptea*, Editura Porto-Franco, Galați, 1991, p 71.

„Scriitorul încearcă un amestec între cotidian și fantastic, oscilând între relatarea unor scene „adevărate”, sau a unor dialoguri obișnuite, și evocările misterioase. Rezultatul e, într-o măsură, hibrid și, până la urmă, totul ia un aspect de „fapt divers supranatural”, debitat într-o manieră jurnalistică de-o agreabilă cursivitate.”

BIBLIOGRAFIE

EDIȚIILE OPERELOR INVESTIGATE

- Minulescu, Ion, *Ceți-le noaptea*, Ed. Porto-Franco, Galați, 1991.
 Minulescu, Ion, *De vorbă cu mine însu-mi*, Editura Cultura Națională, București, 1924.
 Minulescu, Ion, *Într-un bazar sentimental*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
 Minulescu, Ion, *Nu sunt ce par a fi*, Revista Fundațiilor Regale, VIII, nr. 10, oct. 1941.
 Minulescu, Ion, *Proză*, Ed. Minerva, București, 1986.
 Minulescu, Ion, *Scrieri, vol. I*, Ed. pentru literatură, București, 1966.
 Minulescu, Ion, *Scrieri, vol. II*, Ed. pentru literatură, București, 1966.
 Minulescu, Ion, *Versuri*, Ed. 100+1 Gramar, București, 2004.
 Minulescu, Ion, *Versuri și proză*, Editura Eminescu, București, 1986;

REFERINȚE TEORETICE ȘI CRITICE

- Bal, Mieke, *Naratologia. Introducere în teoria narațiunii*, Editura Institutul European, 2008.
 Boboc, Elena, *Concepte operaționale, Limba și literatura română*, Editura Porțile Orientului, Iași, 2001.
 Bomher, Noemi, *Inițieri în teoria literaturii*, Editura Fundației Chemarea, Iași, 1994.
 Călinescu George, *Principii de estetică*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968.
 Cătănescu, Maria Cvasnîi, *Elemente de retorică românească: poezie, proză, text dramatic*, Editura All Educațional, 2001.
 Ciopraga, Const. *Literatura română între 1900 și 1918*, Editura Junimea, București, 1970.
 Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarii*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
 Eagleton, Terry, *Teoria literară. O introducere*, Editura Polirom, Iași, 2008.
 Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Științifică, București, 1999.
 Eliade, Mircea, *Sacru și profanul*, Ed. Humanitas, București, 1972.
 Gavrilă, Camelia; Chirilă, Mariana, *Provocările textului literar*, Editura Spiru Haret, Iași, 2000.
 Gibson, Clare, *Semne și simboluri, Ghid ilustrat, semnificații și origini*, Ed. Aquila, Oradea, 1998.
 Glodeanu, Gheorghe, *Orientări în proza fantastică românească*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014;
 Glodeanu, Gheorghe, *Poezie și poetică*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010;
 Glodeanu, Gheorghe, 1998: *Poetica romanului românesc interbelic. O posibilă tipologie a romanului*, Editura Libra, București.

THE FANTASTIC MACEDONIAN IN SHORT PROSE

Raluca NICOARĂ (BLEDEA)

PhD Candidate, Technical University of Cluj-Napoca, Nord University Center
Baia Mare

Coordonator doctorat: Prof. univ. dr. Gheorghe Glodeanu

Abstract: In this article we want to highlight some fantastic aspects in Macedonski's short prose to partially present the undeniable value in the evolution of the genre in Romanian literature.

Fantastic prose yearns fluctuating between Apollonian and Dionysian, presenting a part of the spectacle of the writer who seeks and finds himself, who always perfects his means and gradually reaches his most important achievements.

In the narrative texts, we can discover fragments of the Macedonian spirit that juggles between reality and dream, between truth and fiction. Odorescu reflects a primary stage of the Macedonian dream that gradually evolves in the prose Between the Huts, but especially in Nicu Dereanu.

Keywords: Macedonski, prose, fantasy, dream, fiction.

În cadrul acestui articol dorim să evidențiem câteva aspecte fantastice în proza scurtă a lui Macedonski pentru a prezenta parțial valoarea de netăgăduit în evoluția genului în literatura română. Prin proza sa, Macedonski revigorează modelul autohton în epocă care se diferențiază de proza lui Eminescu, Creangă, Caragiale, Slavici. Prozele fantastice tânjesc fluctuant între apolinic și dionisiac, prezentând o parte din spectacolul scriitorului care se caută și ajunge să se găsească, care-și perfecționează mereu mijloacele și ajunge treptat la realizările sale cele mai însemnate.

Fantasticul este considerat o categorie estetică care presupune apariția supraréalului într-un cadru obișnuit cititorului, fiind inclus de către specialiștii din domeniu între straniu și miraculos. Proza fantastică provoacă ezitare atât a personajului cât și a cititorului, incertitudine, teamă în fața situației deosebite care nu poate fi explicată rațional. Posibilul, naturalul intră în conflict cu situațiile naturale cunoscute despre lume, iar întâmplările insolite devin o nouă perspectivă asupra lumii în care un cititor implicat este nevoit să reacționeze. Literatura fantastică se bazează pe interesul cititorului față de nou, de imposibil, de insolit.

În manifestările religioase și cele folclorice, dar mai cu seamă în operele populare putem identifica o categorie a fantasticului, fabulosul care imaginează personaje neobișnuite sau fapte greu de înțeles datorită elementelor supranaturale. Cu timpul, fantasticul este considerat o marcă a literaturii culte. În povestirile și nuvelele fantastice precum *Sărmanul Dionis* de M. Eminescu, *Între curți* de Alexandru Macedonski, *Loștrița* de Vasile Voiculescu, *La țigănci* de Mircea Eliade, fantastic este convențional fiindcă pornește de la o realitate, de la o credință sau un mit pe care autorii doresc să le elucideze pornind de la unele informații considerate posibile, dar depășind realitatea prin potențarea imaginarului și de multe ori revenind în real.

Fantasticul este o categorie estetică care îngăduie și tolerează schimbarea, înglobând în spațiul ei miraculosul, feericul, supranaturalul, neobișnuitul. Din punct de vedere literar fantasticul te transportă în lumi închipuite, fabuloase. Evenimentele

fantastice presupun încălcarea cu bună știință a rațiunii, a temporalității, a spațialității, a semnificațiilor, ca rezultat al interferenței supranaturalului cu naturalul, sau prin invazia sacrului în profan, sau prin introducerea miticului în lumea obișnuită a existenței.

Alexandru Macedonski se impune în literatura română prin creațiile lirice, prin lucrările în care teoretizează conceptul modern de poezie, dar nu-i poate fi negată contribuția și în domeniul prozei, mai puțin cunoscută și valorificată:

„Macedonski relevă o capacitate uimitoare de a trăi, apropia și contopi emoțiile și imaginile cele mai disparate și contradictorii ale existenței. Opera sa este străbătută de maree, de fluxuri și refluxuri puternice, de curenți alternativi, de răsturnări imprevizibile de situație. Totul infuz, proiectat în perspectiva mirajului utopic, dar și a realității brutale, invincibile, print-o trecere de la arderi sublime, la prăbușiri înghețate, cum literatura noastră nu mai cunoaște exemple.”¹

Schița *Masca* este una dintre operele macedonskiene în care categoria fantasticului se face simțită. Întâmplările insolite se petrec sub tutela întunericului într-o casă grandioasă de pe o stradă dosnică, troienită. Andrei Licescu, personajul principal, moștenește o avere însemnată. Acesta este surprins în momentul când se pregătea să participe la petrecerea de Revelion în fața elipsei de aur a oglinzii, în compania unui grup de prieteni.

Atmosfera fantastică reiese din descrierea casei care avea transparentele lăsate, dând impresia de casă părăsită, în timp ce pendula, motiv al temei timpului, bate ora unsprezece, schimbând echilibrul inițial. Descrierea introduce elemente ambigue care fac trecerea de la real spre fantastic.

Starea de teamă pe care o trăiește personajul Andrei Licescu, rămas singur după ce și-a concediat servitorii, și cititorul, alături de el, este dată de atmosfera creată la apariția hoților: se aud zgomote ciudate care se transformă în lovituri din ce în ce mai puternice și mai apropiate. Starea psihică a personajului se bazează pe simțul auditiv în timp ce starea de tensiune a cititorului este alimentată de către narator prin remarcă:

„Câteva secunde încă, și tânărul, descoperit în odaia sa, avea să plătească cu viața osebirea socială răzlețită între oameni.”²

Reacția personajului este bizară, nefirească în astfel de momente întrucât stă înțepenit într-o „nepăsare bizară” parcă presimțind întoarcerea finalului în favoarea sa. Andrei Licescu îmbracă costumul pregătit pentru petrecere care are o mască terifiantă și îi sperie pe invadatorii habitatului său liniștit. Masca este simbolul părții întunecate a celui care o poartă: „Satană cu ochi electrici și cu rânjire îngrozitoare”³. În final, autorul face o scurtă constatare că lumea este o mască și totul este doar o aparență.

Sub influența măștii se găsește și poetul din opera *Maestrul din oglindă* care constată că în spatele aparențelor se ascund umilințele:

¹ Marino, Adrian, *Opera lui Alexandru Macedonski*, EPL, București, p. 731.

² Macedonski, Alexandru, *Opere. I. Versuri. Proză în limba română*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, Ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, Introducere de Eugen Simion, București, 2004, p. 1210.

³ *Ibidem*.

„El crede, exaltat, în <<firile vizionare>>, în misiunea sfântă și în înălțarea spirituală a artistului, se arată copleșit de sentimentul unicității naturii poetice care nu poate trăi, conform destinului ei sublim, decât tensiuni paroxistice. Întreaga operă macedonskiană se adună în această exacerbată conștiință a mesianismului poetic.”⁴

Textul este fantastic deoarece folosește motivul dublului, des întâlnit în proza fantastică. Incipitul prezintă atmosfera în care are loc acțiunea. Într-o noapte de Anul Nou, în Paris, într-o odaie luminată electric este surprins dialogul între poet și maestrul său virtual despre condiția damnată a scriitorului care în ciuda faptului că s-a născut într-o familie înstărită nu a fost scutit de problemele vieții. Putem spune că personajul reflectă viața reală a scriitorului care, deși se naște într-o familie înstărită, va cunoaște suferința și neajunsurile condiției scriitorului. Prin publicarea creațiilor artistice poetul cunoaște faima, dar va suferi din cauza invidiilor pe care le trezește:

„Uiti că cei care mă pomenesc, n-o fac decât ca să mă spurce...”⁵

Dialogul dintre maestrul din automobil și maestrul din oglindă se încheie cu speranța ca măcar dublul să devină „maestrul cel din inimi”, dacă oglinda se va sparge. Cele două lumi sunt fragile, existând mereu riscul să se risipească în noi și noi lumi.

Maestrul din oglindă este o narațiune subiectivă care prin motivul dublului se apropie de fantasticul miraculos specific basmelor pentru că nu trezește teamă, existând parcă o înțelegere apriori între cititor și narator să accepte lucrurile neobișnuite ca firești.

Între cotețe este o nuvelă de mare expresivitate în care descrieri deosebite se împletesc cu memorabile elemente de analiză psihanalitică. Nuvela descrie evoluția unui personaj ciudat, Vergea, de la un stadiu la altul al bolii până la maturizarea maladivă. El este inadapdat la societatea în care conviețuiește, fiind incapabil să se acomodeze cu el însuși, de aici i se trage și pedeapsa din final.

Textul dramatic se remarcă prin elementele naturaliste, prin implicarea afectivă din partea autorului:

„Macedonski străbate, cu aceeași intensitate, o serie întreagă și excepțional de bogată, de dualități, și conflicte fundamentale. Alături de himere și luciditate, apare elevația și prăbușirea, voința și fatalitatea, vitalitatea și extincția, revolta socială și setea de liniște, evadarea și regresivitatea.”⁶

Personajul Pandeale Vergea este prezentat cu luciditate fiind surprinsă cu mare atenție trecerea lui din realul cotidian în realul oniric, evidențiind o parte din existența acestuia. Macedonski surprinde un personaj care visează să se metamorfozeze în cocoș, deoarece doar animalele îi repetă numele, îi cunosc identitatea anterioară. Nuvela este o narațiune fantastică în care visul este poarta spre lumea neobișnuită:

„Obișnuita delimitare a planurilor –realitate-iluzie- reflectă un singur aspect din structura complicată a textului. Dacă există, într-adevăr, două planuri, atunci unul ar putea fi, convențional numit, al veghiei, iar celălalt, tot așa, al visului.”⁷

⁴ Dumitriu, Dana, Prefață la „*Al. Macedonski. Poezii*”, p.255.

⁵ Macedonski, Alexandru, *op.cit.*, p. 1508.

⁶ Marino, Adrian, *op.cit.*, p. 731.

⁷ Dimitriu, Daniel, *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski*, p. 202.

Personajul principal, Pandele Vergea, este un ciudat pentru că impresionează prin felul în care gândește și acționează. Gospodăria lui este un spațiu insolit, în care păsările duc o viață privilegiată, trezind admirația stăpânului.

Curtea zoomorfă este un spațiu compensatoriu pentru Pandele, oferindu-i ceea ce nu a atins în lumea umană. Pandele dorește să-și mărească obsedant numărul de cotețe folosindu-se de averea rămasă moștenire. Visul lui utopic de a-și mări regatul îl face să ia câteva decizii neobișnuite: refuză să consume carnea păsărilor și ouăle. Se pare că nici acest spațiu nu-i oferă împlinire pentru că Pandele este stăpânit de un alt regret, acela că nu s-a născut cocoș.

Pandele nu reușește să treacă la un alt nivel, maturizarea lui este reprimată, psihicul său rămâne ancorat în atemporalitate. Pandele nu dă semne de regret, fiind incapabil de a-și asuma răspunderea, rămânând într-o permanentă utopie infantilă. Încercarea întârziată de a se împlini sexual este inutilă deoarece cercul din jurul său nu mai permite acest lucru. Ceea ce-i rămâne lui Pandele este libertatea de a se retrage în propriul psihic pentru a-și găsi libertatea.

Tema maturizării o găsim sub o altă formă în povestirea *Nicu Dereanu*. Aici procesul este legat de fantezie. Protagonistul face parte din categoria personajelor romantice, este un inadaptat al vremurilor în care trăiește, fiind mereu atras de trecutul glorios.

Categoria fantasticului se remarcă prin pendularea personajului în lumi paralele, prin regresiunea lui Dereanu în timpul în care evenimentele au avut loc, în care el are funcția atât de participant cât și de martor. Oniricul inundă viața reală a lui Nicu Dereanu care este atras de visele sale. El reușește parțial să rezolve problema, dar este nevoit să revină brutal în lumea obișnuită.

Visul are trăsături fantastice chiar hiperbolice pentru că hrănesc dorința de glorie a personajului în planul subconștient. La fel ca Pandele, Nicu Dereanu defulează în vis neîmplinirile din viața sa socială, încercând să-i ofere sufletului ceea ce-i lipsește în viața concretă. Cele două lumi se suprapun deoarece rezolvarea problemei „mașina mișcării prin mișcare” pătrunde și în lumea visului.

Personajul Odorescu din *Cometa lui Odorescu* este la rândul lui un visător care vrea să împlinească ceva mareț, să găsească o cometă pe care s-o denumească după numele lui. Diferența dintre Odorescu și Nicu Dereanu este că personajul nu intră în relație cu oniricul ci cu universul prin reverie.

Odorescu își dorește, cu acordul divinității, să aibă acces la o lume superioară pe care să o descifreze și să o facă cunoscută umanității. Cometa pe care Odorescu și-o imaginează simbolizează dorința personajului de a atinge absolutul, fapt care în final se dovedește o mică farsă realizată de un grup de copii.

Avem de-a face cu un pseudo-fantastic deoarece scriitorul ne elucidează misterul, Odorescu își dă seama, în final, că acea cometă pe care o văzuse nu este decât un zmeu-jucărie a unor copii. Acest tip de fantastic este utilizat și în opera „Masca” deoarece cititorul știe de la început cine este persoana din spatele măștii.

Odorescu se simte mai presus de viața grea pe care o duce așa cum însuși scriitorul crede despre viața sa. Prin lumile utopice pe care le creează, Macedonski simte

nevoia să lupte contra realității. În textele narative, putem descoperii frânturi din spiritul macedonskian care jonglează între realitate și vis, între adevăr și ficțiune. Odorescu reflectă o etapă primară a visului macedonskian care evoluează treptat în prozele *Între cotețe*, dar mai cu seamă în *Nicu Dereanu*.

BIBLIOGRAFIE

EDIȚIILE OPERELOR INVESTIGATE

MACEDONSKI, Al., *Thalassa*, Editura Tana, Mușătești, 2008.

MACEDONSKI, Alexandru, *Thalassa*, Editura Mondero, București, 1993;

MACEDONSKI, Al., *Opere, I. Versuri, Proza în limba română*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, București, 2004;

MACEDONSKI, Al., *Opere, II. Dramaturgie, Traduceri și adaptări în limba română, Versuri, Proză, Dramaturgie în limba franceză*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, București, 2004;

MACEDONSKI, Al., *Opere, III. Publicistică, Literatorul*, Academia Română, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univers Enciclopedic, București, 2004;

REFERINȚE TEORETICE ȘI CRITICE

Anghelescu, M., *Al. Macedonski - Poemele <<Noptilor>>*, Ed. Albatros, 1972;

Beșteliu, Marin, *Alexandru Macedonski și complexul modernității*, Scrisul Românesc, Craiova, 1984;

Ciopraga, Const., *Literatura română între 1900 și 1918*, Ed. Junimea, 1970;

Dimitriu, Daniel, *Grădinile suspendate. Poezia lui Alexandru Macedonski*, Polirom, Iași, 1999;

Dumitriu, Dana, *Prefață la <<Al. Macedonski - Poezii>>*, Ed. Minerva, București, 1972;

Glodeanu, Gheorghe, *Orientări în proza fantastică românească*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014;

Glodeanu, Gheorghe, *Poezie și poetică*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010; Lefter 2000: Ion Bogdan Lefter, *Recapitularea modernității. Pentru o nouă istorie a literaturii române*, București, Editura Paralela 45.

Glodeanu, Gheorghe, *Între real și imaginar. Incursiuni în proza fantastică franceză din secolul al XIX-lea*, Editura Eikon & Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020.

Lintvelt, Jaap, *Încercare de tipologie narativă*, Editura Univers, București, 1994;

Lovinescu, Eugen, *Scrieri 1, Critice*, EPL, București, 1969;

Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, Editura 100+1 Gramar, București, 1998;

Manolescu, Nicolae, *Teme*, Ed. Cartea Românească, București, 1971;

Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol. 1 *Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea, Umanismul, Clasicismul, Barocul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991;

SOLOMONAR'S BOOK AND THE ETYMOLOGY OF "CLOUD CHASERS"

Simona –Elena CATANĂ (COPĂCESCU)
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: In 1870, Simion Florea Marian and Iosif Vulcan made some connection between the etymology of the word "Solomonar" and King Solomon and the German term schuller (translated scholar), counting on some similarities concerning certain features characterising Solomonars the way they are perceived by people and the biblical character or farhende schuller (wandering scholar) – a term borrowed by Romanians from the Saxon community in the Ardeal region.

In the 18th century, Ion Budai-Deleanu published the first variant of "Tiganiada" (1795) and it is there that we meet a Solomonar named Haicu, and in 1857, Fr. Muller published, in Brasov, legends from Ardeal, telling about Solomonars.

In 1932, due to folklorists Simion Florea Marian and Ion G. Sbiera, there appeared the first beliefs and legends about Solomonars outside the Ardeal region.

The motif "Solomonar's Book" was studied by Mihai Coman and Eugen Agrigoroaiei who tried to associate that book with the sacred book or with a Dacian motif in the substrate, but this association has proved to be difficult to support as far as both written proofs and understanding of the texts which make this book are concerned.

Keywords: etymology, wizard, initiation, wisdom book.

Solomon a fost un rege iudeu care a trăit în secolul al X-lea î.Hr. și care s-a remarcat printr-o inteligență scilipitoare (conform textelor apocriefe); a domnit 47 de ani, perioadă în care Palestina biblică a cunoscut pacea și o maximă înflorire din punct de vedere economic și cultural. În timpul lui a fost construit Marele Templu, sau Sfânta Sfintelor Vechiului Testament, templul dăruit complet de armatele romane conduse de generalul Titus în anul 70 d.Hr. A fost cel de-al doilea fiu al regelui David. Mulți cercetători au legat numele de solomonarului de cel al celebrului rege biblic, dar Solomon vine de la cuvântul *shalom*, care în ebraică se traduce *pace*, totuși, câteva din trăsăturile regelui au fost „împrumutate” de solomonar.

Astfel, etimologia cuvântului solomonar potrivit opiniei formulate de Simion Florea Marian în 1870 provine de la numele regelui Solomon, această opinie însă el nu a susținut-o mult timp. Iosif Vulcan a derivat termenul din germ. *schüller* și a explicat că acesta a fost împrumutat de români de la sașii din Ardeal, dar în tradiția germană, omologul solomonarului este numit *fahrende schüller* care înseamnă „scolar rătăcitor”. Prin urmare, nu prea seamănă cu termenul solomonar așa cum este el înțeles, însă, ca atribut, solomonarul român și *fahrende schüller* au trăsături comune.

Astăzi, la modul general, este acceptată ideea conform căreia tradițiile legate de Solomon au influențat tradițiile referitoare la solomonari. În cele ce urmează, vom enunța câteva atestări documentare ale cuvântului *solomonar*.

În secolul al XVIII-lea, Ion-Budai Deleanu a redactat prima versiune a *Țiganiadei*, probabil anul 1795. Acolo găsim în „Cânticu VI” un personaj pe nume Haicu. El este solomonar:

*„Cum că sînt șolomonariu, mi-ar zice
Oamenii avînd teamă de mine
Și m-ar cinsti ca să nu strice
Grindina hotarele cu pâne.”⁸*

Autorul face precizarea că „șolomonariu” este un cuvînt din Ardeal pentru a-i denumi pe oamenii care călăresc balaure și poartă grindina, a căror învățătură se numește solomonie. După cum putem observa, termenul este un regionalism, este un termen popular nu unul cult. Este posibil deci ca termenul de solomonar să fi apărut în Ardeal în secolele XVII-XVIII și ulterior să fi fost preluat de românii din celelalte provincii. Această opinie este împărtășită de majoritatea folcloriștilor.

În 1857, Fr. Müller publică la Brașov legende ardelenesti cu privire la solomonari. Într-una din ele, *Die Erben von Salamonis Weisheit*, se spune: „Împăratul Solomon era un mare vrăjitor. Cu cuvinte magice putea să deschidă sau să închidă cerul, putea să facă să înghețe apa din lacuri, putea să aducă pe câmpuri roua, sau să facă să cadă grindina, sau altele asemănătoare.[...] Moștenitorii înțelepciunii sale se numesc șolomonari.”⁹ O referire directă o avem și la un basm bucovinean cules în 1932 în care ni se spune că solomonarii au puterea de la înțeleptul rege Solomon care stăpînea toate tainele lumii acesteia. La sfârșitul secolului al XIX-lea datorită folcloriștilor ca Simion Florea Marian și Ion G. Sbiera, apar primele credințe și legende despre solomonari în afara Ardealului, deși cuvîntul solomonar apare atestat în secolul al XVIII-lea. Cronografele existente din secolul al XVII-lea până în secolul al XIX-lea relatează o istorie universală în care textele biblice ale Vechiului Testament despre legendarul rege se împleteau cu legendele care nu erau cuprinse în Biblie dar glorificau talentele lui Solomon în materie de magie. Dar, din punct de vedere istoric, spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, Biserica Ortodoxă a început o luptă susținută împotriva practicilor vrăjitoarești și magice dar într-o altă manieră decât cea din vestul Europei în secolul al XIII-lea când se pare că cca 10 milioane de oameni au fost omorâți fiind acuzați că practicau vrăjitoria, pentru că în teritoriile românești se practica un creștinism popular de nișă, tolerant cu practicile magice. Astfel că tradițiile creștine erau secondate de practici magico-păgâne. Și deși nu sunt multe relatări despre uciderea celor care practicau magia, Biserica Ortodoxă i-a amenințat pe aceștia cu focul Gheenei și chinurile iadului, ceea ce este incomparabil mai blînd față de ceea ce s-a întîmplat în vestul Europei, mărturie stau frescele de la mănăstirile Voroneț, Sihăstria, Probota, Moldovița, principul dezlegării oamenilor simpli de aceste practici păgâne fiind ilustrat în pictura bisericească mai mult decât pe cale livrescă, dat fiind faptul că la acea vreme puțini oameni știau să scrie și să citească, astfel mesajul ortodox cu privire la păcat și pedeapsă venea mai repede la îndemîna celor care doreau eradicarea acestor practici, fiind un fel de teologie dogmatică vizuală.

Data fiind ofensiva Bisericii Ortodoxe la dresa vrăjitorilor, aceștia au fost nevoiți să „îmbrace” practicile și statutul pentru a nu suferi vătămări sau excluderi din societate

⁸Ion-Budai Deleanu, *Țiganiada*, (versiunea I), *Buciumul român, I*, Iași, 1875, p.86

⁹Fr. Müller, *Siebenbürgische Sagen*, Brașov, 1857, pp.177-178

și informațiile despre ei și activitățile lor au supraviețuit inclusiv în secolul al XX-lea când mai mulți cercetători ai fenomenului precum Gheorghe Pavelescu vorbea despre descântătorii din Munții Apuseni, Ion Popa descria practica ghicitului și descântatului nu de vrăjitorie, iar Enea Hódos afirma că persoana care se ocupa cu vrăjitoria nu declara fățiș acest lucru, ci spunea că descântă, dezleagă, desface, lucru permis chiar de biserică deoarece ea însăși are rugăciuni de dezlegare.

Din punct de vedere lingvistic, la început cuvintele descântec, vrajă, farmec erau sinonime definind același lucru, dar originea lor era din trei limbi: descântec provenea din latină, vrajă din slavă, iar farmec din greacă. În timp, sensul acestor termeni s-a schimbat în sensul că „a vrăji/a fermeca” arătau practici magice ofensive, iar „a descânta/a desface” arătau acțiuni magice defensive; legendeale mărturisesc că „descântătoarele îs lăsate de Dumnezeu, iar fermecătoarele[...]îs de la necuratul.”¹⁰

Având în vedere cele consemnate despre activitatea vrăjitorilor în secolele XVII-XVIII, reacția Bisericii la statutul lor, este firesc să notăm că aceștia au încercat să se pună la adăpost și cel mai la-ndemână a fost regele Solomon care în Vechiul Testament era considerat un mare vrăjitor (prin aceasta nu se aducea atingere învățaturii Bisericii pentru că personajul era descris în Biblie n.n.). De aici s-a dezvoltat o familie de cuvinte: a solomoni = a vrăji; solomonar = vrăjitor; solomonit = vrăjit. Probabil că la început, sensul cuvântului *solomonar* era acela vrăjitor, vraci sau cititor în stele, dar spre sfârșitul secolului al XVIII-lea sfera semantică a cuvântului s-a rezumat la vrăjitorul care gestiona stihiiile atmosferice.

După cum am observat în cele de mai sus, cuvântul *solomonar* a pătruns în limba română târziu, secolele XVII-XVIII și am înțeles rolul lui în comunitate, dar este firesc să ne întrebăm ce anume purta vrăjitorul meteorolog pentru că este clar că în societate erau asemenea oameni. Redăm în cele ce urmează un scurt fragment care enunță ceea ce ne interesează:

„Carii urmează obiceiurile păgânilor și vrăjitorilor [...]și carii se dau la ceia ce poartă urșii, sau alte hieri cătră batjocura și rățăcirea celor mai proști,[...]și celora ce spun neamul omului și carii cred vrăjitorilor, fermecătorilor și celor ce se chiamă gonitori de nori, poruncitau de aceștea sfântul săbor șase ani să cază.”¹¹

Aici observăm o exprimare diferită în ceea ce privește definirea vrăjitorilor pentru că de obicei ei erau denumiți după acțiunile lor magice, de exemplu „*cei care cheamă dracii*”; „*cei carii citesc stelele*”, însă după cum observăm în Pravila lui Matei Basarab (1652), avem în loc de formula „*cei ce gonesc norii*” formula „*cei cari se cheamă gonitori de nori*” și acest lucru ne poate trimite cu gândul că vrăjitorii meteorologici erau numiți sau se autointitulau *gonitori de nori*. Pasajul pe care l-am citat din Pravilă este o preluare a Canonului 61 al Sinodului ecumenic trullan desfășurat în anul 691 d.Hr. la Constantinopol în timpul împăratului Justinian al II-lea și care a avut ca scop reformarea

¹⁰Alexandru Vasiliu, *Literatura populară din Moldova*, București, Editura Minerva, 1984, p. 636.

¹¹*Pravila bisericească (numită cea mică)* tipărită în Monastirea de la Govora în anul 1640 și *Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele sânilor apostoli* (intitulată *Îndreptarea Legei*) tipărită la Târgoviște în anul 1652, București, 1885, p. 306

vieții creștine, impunerea de reguli și norme pentru creștini, formularea de dogme (așa cum au fost toate cele 7 sinoade ecumenice n.n.). Iar Canonul 61 spune așa:

„ să cadă sub canonul (penitenței) de șase ani [...]cei ce trag după sine urși, sau alte dobitoace de acest fel, spre distracția și vătămarea celor mai simpli, și cei ce spun norocul sau ursita și genealogia și multe lucruri de acest fel, [...]și cei se zic gonitori de nori și vrăjitori, și cei ce confecționează amulete, și prezicătorii.”¹²

Așa cum am văzut, solomonarii nu erau considerați nu numai gonitori de nori ci și gonitori pe nori, iar preoții greci, celți, traci puteau să alunge norii prin practici de săgetare sau amenințarea norilor de furtună, acest lucru fiind consemnat de Herodot care nota că aceste lucruri au fost atestate de geți încă din secolul V î.Hr. În primele secole creștine, cu toată opoziția Bisericii, sunt numeroase dovezile care atestă faptul că existau preoți și vrăjitori care alungau norii de furtună prin sacrificii oferite zeilor așa cum relatează și Seneca în *Naturales quaestiones* IV,6, prin descântece, iar Carol cel Mare îi considera proscriși pe cei care spuneau că pot alunga norii de furtună atunci când îndreptau spre cer prăjini care aveau atârinate în vârf bucăți de hârtie pe care erau scrise texte vrăjitoarești. Un exemplu foarte cunoscut ni-l oferă Ion Creangă atunci când descrie calitățile mamei sale, spunând despre aceasta că alunga norii de deasupra satului și abătea grindina dacă înfigea toporul afară în pământ înaintea ușii.

Dacă ar fi să facem o paralelă între inițierea solomonarului și „devenirea” Sfântului Ilie ca stăpân al fenomenelor meteorologice, știm că legendele populare românești (bazate pe informațiile biblice) ne relatează faptul că Ilie este supus unor probe, el este reținut în chilia unui sihastru care după ce-l încuie înăuntru aruncă cheia într-un iaz.

„Sfântul Ilie a găsit acolo, pe masă o pâine, o cană cu apă și o carte și cât mânca, pâinea tot la loc era și apa tot așa, dar în carte tot citea. Așa a stat acolo închis 40 de ani, până când niște oameni au dat drumul iazului și au găsit cheia. [...]Atunci l-au deschis și i-au dat drumul[...]îngerii au venit și l-au luat. Dumnezeu i-a dat pușca să împuște în draci.”¹³

Inițierea Sfântului Ilie din carte este asemănătoare cu cea a solomonarului. De exemplu, în Maramureș se credea că cei care trebuiau inițiați în tainele solomonăriei trebuiau să fie bărbați tineri, erau „furați” de un solomonar bătrân și ținuti închiși 7 ani. Din cărți, viitorii solomonari „învață cum să călărească balauri, cum să îi cheme, cum să poarte vremurile,[...] (învață) farmece de a lega și dezlega ploile.”¹⁴

O credință similară întâlnim și în Munții Apuseni care ne spune că:

„ după ce au gătat de învățat toate cărțile din lumea aceasta, (solomonarii)au mers într-o țară tare îndepărtată, de la Răsărit, aici au stat într-o peșteră și au scris la o masă de

¹²Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe*, însoțite de comentarii, vol.I, partea I, Arad, 1930, partea a II-a Arad, 1931, p. 433

¹³Elena Niculiță –Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Cernăuți, 1903, p. 521

¹⁴Traian Gherman, *Meteorologie populară* (Observări, credințe și obiceiuri), Blaj, 1928, p. 145

piatră toată învățătura din lume într-o carte. Din peștera aceasta apoi Dumnezeu, fiindcă în lume au fost ca niște sfinți, i-a înălțat în nori și acum ei conduc norii după cum voiesc[...]Dumnezeu le lasă voie deplină peste nori, căci ei fiind sfinți, numai ce e bine vor face.”¹⁵

Observând cele două practici, la Sfântul Ilie și la solomonari, constatăm că de fapt „cartea lui Ilie” și „cartea solomonarului” sunt două ipostaze ale *Liber Mundi* - Carte a lumii care descrie toate tainele universului și care aparține Cosmocratorului și pe care acesta o dă altora cum este cazul îngerilor Mihail și Satanail care sunt puși să învețe dintr-o carte uriașă, sau alții reușesc să o fure de la el.¹⁶ În mituri, legende sau basme este interzis accesul la cartea înțelepciunii, iar cel care încalcă regula este foarte aspru pedepsit de Cosmocrator. Acest șablon este foarte asemănător cu *pomul cunoștinței binelui și răului* din Raiul lui Adam și al Evei descris de Geneză unde ni se relatează că Dumnezeu a creat un bărbat și o femeie și le-a dat în stăpânire Grădina Eden și totodată le-a poruncit ca din pomul din mijlocul grădinii să nu mănânce căci negreșit vor muri. Din punct de vedere teologic și dogmatic interdicția se referea la faptul că Dumnezeu îi dă omului liberul arbitru, adică posibilitatea de a alege conștient în a înfăptui sau nu un lucru anume, lucru pozitiv, se înțelege. Ispitiți de diavol (șarpe), cuplul adamic mănâncă din pomul din mijlocul grădinii și atunci „*li s-au deschis ochii*” spune Biblia. Acesta este păcatul strămoșesc sau original, iar consecințele lui au fost alungarea din rai și moartea trupească a oamenilor. Același tipar se întâlnește într-o legendă cosmogonică din Transilvania care a fost culeasă la sfârșitul secolului al XIX-lea și unde ni se relatează următoarele: „*de când cu hăul, când lumea nu era plăsmuită*” (adică înainte facerea lumii văzute, conform Genezei, n.n.), Dumnezeu și Dracul trăiau împreună în cer. În timpul celor 7 zile în care Dumnezeu a făcut lumea, Dracul a încălcat interdicția și a intrat în chilia interzisă adică

„în odaia a douăsprezecea din fundul cerului”, unde „pe o masă găsi el o carte mare în care era scrisă înțelepciunea lui Dumnezeu. Văzând această carte, Dracul se puse să cetească și ceti, curios cum era, șapte zile și șapte nopți întruna, pe nemâncate și nebăute. În lăcomia sa, ca să se facă atâteștiutor (în Geneză, diavolul le spune Evei și lui Adam dacă vor să fie asemenea lui Dumnezeu, n.n.), uită că se apropie timpul când Atotputernicul se va sui din nou la cer, și Dumnezeu îl află cetind. Atunci el alungă pe Dracul din cer.”¹⁷

Originea motivului „*Cartea Solomonarului*” din tradiția românească a fost studiată de câțiva cercetători. Mihai Coman consideră că există motivul autohton al cărții sacre în care vedem cum bătrânul Crăciun și colindătorii aduc obiecte magice și o carte și mai există motivul creștin al cărții sacre care este ilustrat în iconografia bizantină din bisericile noastre unde vedem majoritatea sfinților având o carte în mână la fel ca și

¹⁵Ibidem, p. 144

¹⁶Ion Mușlea, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P.Hașdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p.540

¹⁷Tudor Pamfile, *Povestea lumii de demult*, București, 1913, p. 65

solomonarii. Eugen Agrigoroaiei, după ce a cercetat mitologia scrisului și a cărții a ajuns la concluzia potrivit căreia „cartea solomonarului” este „*un motiv dacic din substrat*”, lucru greu spre imposibil de susținut deoarece una este imaginea solomonarului păstrată în folclorul românesc ca om cu atribuții meteorologice și alta este „*cartea solomonarului*” care în sensul actual al înțelesului ei cuprinde incantații, descântece magice care ar putea fi la fel de vechi ca și imaginea solomonarului, iar motivul acestei cărți este greu de crezut că ar fi existat în epoca preromană și transmis exclusiv pe cale orală. Iar Gheorghe Pavelescu în „*Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni*” consemnează faptul că femeile au declarat că au primit descântecul de la femeile din familia lor din generație în generație prin „*tehnica furatului*”, adică descântecul trebuia învățat în momentul în care acesta era rostit fără ca cel care vrea să-l învețe să aibă o altă posibilitate de a o face.

În Cartea Regilor din Vechiul Testament se relatează evenimentele care pun în lumină înțelepciunea lui Solomon, dar nu găsim nicio referire precisă la vreo carte magică scrisă de acest rege. Dar, în traducerea *Bibliei lui Șerban Vodă* din 1688 ni se spune:

„Și au dat Domnul învățătură și înțelepciune lui Solomon foarte, și revărsare inemii ca năsipul cel de pre lângă mare. Și să înmulți învățătura lui Solomon foarte, mai mult decât toți înțelepții Egiptului, [...]și se făcu numele lui întru toate limbile (=popoarele) împrejur. Și au grăit Solomon 3000 de pilde și 5000 de cântări. Și au grăit pentru lemne (=despre arbori), de la chedrul cel mare den Livan și până la isopul ce iase prin zid, și au grăit pentru (=despre) dobitoace și pentru sburătoare și pentru târătoare și pentru pești. Și au mers toate noroadele să auză înțelepciunea lui Solomon și luo daruri de la toți împărații pământului câți auzeau înțelepciunea lui.”¹⁸

De aici deducem că Solomon „a grăit” nu „a scris”, iar popoarele „auzeau” nu „citeau”. Cu toate acestea, istoricul evreu Josephus Flavius în lucrarea *Antichități iudaice* vorbește despre regele Solomon care a compus 5000 de imnuri și de versuri, pe lângă 3000 de parabole,

„Începând de la isop până la cedru, și continuând cu animalele, cu păsările, cu peștii și cu câte se târăsc pe pământ. Căci Dumnezeu îl înzestrăse cu darul de apricepe firea și însușirile lor, despre cari a scris o carte; și se folosea de aceste cunoștințe spre a alcătui, pentru binele oamenilor, diferite leacuri, printre cari și acelea care avea puterea de a alunga demonii fără să îndrăznească a se întoarce vreodată.”¹⁹

semn că legenda unei cărți cu descântece scrisă de Solomon era foarte răspândită.

Mai avem un aspect de prezentat în legătură cu motivul „*cartea solomonarului*” și anume faptul că se credea că doar cei inițiați puteau citi și tălmăci cărțile magice și acest lucru apare și în basmele românești unde întâlnim „un ucenic” (la fel ca ucenicul

¹⁸I.A. Candrea, «Preminte Solomon. Legende solomoniene în basmele și credințele noastre» în *Cercetări folclorice, I*, București, 1947, p.91.

¹⁹Ibidem, p. 92

solomonar) care învață cartea de vrăji la școala unui vrăjitor și același lucru îl remarcăm și într-un basm arab unde ni se spune că un ucenic în prima zi a luat cartea și nu a știut să descifreze niciun cuvânt și după o lună, „*încă nu izbutise să afle în ce fel trebuia s-o țină spre a o citi*”²⁰ De aceea în ținuturile românești se știa că doar cei chemați să fie inițiați în tainele șolomonăriei puteau în școala de șolomonărie să citească „șolomânește” din „*cărți pe cari alți oameni nu le pricep și nu le știu ceti*.”²¹ Pe de altă parte, cei care erau neinițiați nu puteau citi/descifra cartea solomonarilor sau alte cărți magice deoarece textele erau însoțite de semne magice și cabalistice, de formule magice scrise în ebraică, iar în secolul al XIII-lea, Roger Bacon spunea că înțelepții pentru a păstra misterul scrierilor lor, nu permiteau tâlcuirea textelor decât de către cei inițiați deoarece foloseau cuvinte străine, versuri și exprimări figurative, cuvinte cu litere ebraice, latine și grecești, cu multe consoane și puține vocale. Așadar, faptul că în *Cartea Solomonarului* probabil unele formule erau scrise cu caractere ebraice i-a convins pe țărani noștri să o asemene cu cărțile de rugăciune evreiești. Un exemplu în acest sens îl găsim în Bucovina unde se crede că taina școlii de șolomonărit o știu doar jidovii din cartea din care se roagă ei toamna la sărbătoarea lor cea mare.²² Iar de aici s-a născut rapid credința că solomonarii sunt jidovi.

Prin urmare, după tot ce am constatat și relatat în cele de mai sus, putem conchide faptul că solomonarul și activitatea lui se situau în zona fenomenelor meteorologice, el fiind o persoană inițiată la școala de solomonărie, iar practicile rituale de alungare a grindinei și norilor aducători de furtună se regăsesc în toate zonele țării noastre, păstrate fiind prin intermediul baladelor, legendelor și basmelor. Solomonarii nu pot fi considerați vrăjitori ci doar magicieni ai vremii, iar expresia sinonimică *călători prin nori* nu este altceva decât o transpunere alegorică a dorinței omului de a-și transgresa limitele și de a stăpâni natura.

Bibliografie

- Bîrlea, Ovidiu, Mușlea, Ion, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, Editura Minerva, București, 1970;
 Candrea, I.A., «Preminte Solomon. Legende solomoniene în basmele și credințele noastre» în *Cercetări folclorice*, I, București, 1947;
Cartea celor o mie și una de nopți, vol. XIV, Editura Minerva, București, 1975;
 Deleanu, Ion-Budai, *Țiganiada* (versiunea I), Buciumul român, I, Iași, 1875;
 Gherman, Traian, *Meteorologie populară (Observări, credințe și obiceiuri)*, Blaj, 1928;
 Milaș, Nicodim, *Canoanele Bisericii ortodoxe, însoțite de comentarii*, vol. I, partea I, Arad, 1930, partea a II-a, 1931;
 Müller, Fr., *Siebenbürgische Sagen*, Brașov, 1857;
 Pamfile, Tudor, *Povestea lumii de demult*, București, 1913;
Pravila bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea de la Govora în anul 1640 și Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele sântilor apostolic (intitulată Îndreptarea Legei) tipărită la Târgoviște în anul 1652, București, 1885;
 Voronca-Niculita, Elena, *Datinile și credințele poporului român*, Cernăuți, 1903.

²⁰*Cartea celor o mie și una de nopți*, vol. XIV, București, Editura Minerva, 1975, p. 123

²¹Traian Gherman, op. cit., p.145

²²Ibidem, p. 146

THE FUSION OF SOCIOLOGY AND OTHER SCIENCES IN THE RESEARCH OF SOCIAL DEVIANCE

Dennis-Theodor PÂRJU

PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: The exponential increase in the number of deviant acts generates multiple social dysfunctions and requires the association of their sciences, theories and ideas, with the main purpose of clarifying the foundations, characteristics and causes underlying the commission of deviant acts both individually and socially. In the first part of this article I will make some clarifications on the definition and scientific significance of social deviance, and in the second, I will try to present in a concise form the fusion between sociological science and other sciences that, over time, they have concretized common empirical-investigative approaches that have contributed to explaining the meanings and implications of the disruptive behaviors of social actors.

Keywords: sociology, behavior, sciences, interdisciplinary, social deviance;

1) Ce este devianța socială?

Pentru a identifica posibile strategii și măsuri cu caracter preventiv și ameliorativ, specialiști și cercetători din domenii precum sociologia, criminologia, științele juridice, psihologia etc., au încercat să descopere cele mai verosimile explicații pentru abaterile comportamentale ale actorilor sociali, propunând diverse modele teoretice sau efectuând investigații empirice (Stan, C., 2019). De la acest argument explicativ a pornit și cercetătorul Antonio Sandu care notează faptul că „fenomenele deviante constituie obiect de studiu atât pentru sociologia devianței și criminalității, cât și pentru alte domenii din sfera socio-juridicului, a psihologiei sociale, a criminologiei, și nu în ultimul rând, a sociologiei juridice” (Sandu, A., 2016, p.102).

Într-o lucrare științifică care vizează cercetarea comportamentului agresiv uman, cercetătoarea Farzaneh Pahlavan (2011, p.7) specializată în domeniul psihologiei sociale, afirmă faptul că polivalența „firii umane atât în plan individual, cât și în plan social, constituie o provocare” pentru cercetătorii care se încumetă să investigheze semnificațiile diverselor manifestări comportamentale ale ființei umane. Comportamentul deviant al unor indivizi sau grupuri sociale este recunoscut și catalogat ca fiind o problemă socială, atât de autoritățile statului / decidenții politici, cât și de un segment important al populației generale (Toth, A., în Sandu, D., coord, 2006, p.77). După cum regăsim și în lucrarea profesorului Doru Buzducea „o situația socială se transformă în problemă socială atunci când se abate suficient de la normalitatea acceptată și recunoscută de către majoritatea statistică, astfel încât devine o amenințare pentru buna funcționare a societății” (Buzducea, D., 2005, p. 71).

Prezentând frontiera socială dintre normal și anormal - dezirabil și indezirabil, sociologii Ion Ionescu și Dumitru Stan afirmă că „într-un grup, într-o societate există un ansamblu de norme construite pe valori. O conduită construită pe valori, pe norme este normală (social). În caz contrar, vorbim de o conduită deviantă, delincventă, de o

conduită socialmente patologică” (Ionescu, I., Stan, D., 1997, p.139). Așadar, după cum susține și recunoscutul sociolog britanic Anthony Giddens „devianța poate fi definită drept nonconformism față de un set de norme care sunt acceptate de un număr semnificativ de oameni, în cadrul unei comunități sau unei societăți” (Giddens, A., 2000, p. 189).

În lucrarea intitulată *Criminalitatea violentă: semnificații și implicații sociale* (2021), cercetătoarea Simona Mihaiu notează că „de-a lungul timpului, în cadrul orientării sociologice au fost avansate diferite modele teoretice, menite să explice cauzele comportamentelor criminale și violente, individuale sau de grup. Acestea au reprezentat deseori fundamente ale măsurilor de diminuare și prevenire a actelor delictuale” (Mihaiu, S., 2021, p.99). În conformitate cu perspectiva „sociologiei devianței, individul uman trebuie acceptat ca o ființă care, în mod obișnuit acționează rațional, dar, uneori, automat sau chiar irațional, iar societatea se preocupă tot mai eficient să reducă eclipsele de iraționalitate ce se pot manifesta la nivelul individului uman” (Pavel, A., Dumitrescu, C., 2010, p.12).

Totuși, putem constata faptul că în viața socială, se pot identifica situații și împrejurări (sociale) când funcționalitatea societății este până la un punct avantajată de existența unor grupuri și categorii sociale marginale considerate anormale (deviante) în raport cu comportamentul, valorile, tradițiile și obiceiurile grupul majoritar, „întrucât aceasta răspunde necesității raportării la <<altul>> ca justificare a <<răului social>>. O politică de identificare a alterității, și în special a marginalilor – ca sursă a disfuncțiilor sociale, a fost adoptată de multe ori în scopul consensului social” (Sandu, A., 2016, p.97).

2) Relația dintre sociologie și criminologie

Fiind o știință care studiază realitatea socială și, implicit, manifestările deviante, sociologia se intersectează în multe situații cu criminologia. Ramura sociologiei care se ocupă cu studierea conduitelor criminale ale indivizilor se regăsește, în limbajul de specialitate, sub titulatura de sociologie penală sau, într-un mod mai evaziv, criminologie. Din punct de vedere cronologic, termenul de criminologie a fost utilizat întâia oară de către atropologul francez Paul Topinard, în anul 1879. Termenul își are originea în latinescul *crimen* (crimă, având sensul de infracțiune, faptă cu caracter penal) și cuvântul grecesc *logos* (cuvânt care denotă sensul de idee, știință) (Stănoiu, apud Iacobuță, I., 2005).

Referitor la „mariajul” dintre sociologie și criminologie în studierea comportamentelor criminogene, specialistul în domeniul criminologic Ioan Iacobuță precizează că sociologia penală își îndreaptă atenția asupra studierii implicațiilor sociale ale fenomenului criminalității, precum și asupra cercetării relațiilor sociale în care dreptul penal are obligația de a interveni. Același autor atribuie tot sociologiei penale misiunea de a studia problematica relațiilor sociale anterioare executării sancțiunilor de drept penal, problema conștiinței populației cu privire la fenomenul criminalității, acțiunile sociale de apărare împotriva acesteia, factorii socio-culturali care influențează acțiunile antiinfracționale, costurile acestor acțiuni etc. (Iacobuță, I., 2005, p. 28). În ultimă instanță, se poate afirma că influența sociologiei asupra criminologiei este atât de

puternică, încât cel puțin un sfert din structura teoretico-aplicativă a criminologiei are la bază noțiuni, teorii și concepte din câmpul de cercetare al sociologiei (Iacobuță, I., 2005).

Accentuând importanța cercetării interdisciplinare în câmpul devianței sociale, cercetătoarea Maria Sandu susține că „atât fenomenul criminalității, cât și cel al reacției sociale au devenit obiect de cercetare pentru sociologia devianței, criminologie și implicit pentru științele penale” (Sandu, M., 2017, p. 37). Cu alte cuvinte, manifestările deviante și criminale ale indivizilor pot fi studiate și cercetate optim într-o manieră multi și interdisciplinară prin co-participarea sociologiei și criminologiei, mai ales în contextul în care cea din urmă nu ar putea supraviețui în universul științific fără aportul sociologiei.

Specificitatea științifică a criminologiei constă în faptul că a scos în evidență o serie de factori psiho-socio-criminogeni care pot genera și influența producerea de comportamente cu caracter delincvent în spațiul social. În plus, criminologii, au încercat să delimiteze comportamentele cu caracter delincvent de cele deviante și să identifice factorii de risc care generează conduita delincventă, cu scopul final de a preveni evoluția comportamentelor deviante spre cele delincvente (Balica, E., în Durnescu, I., coord, 2011, pp. 63-84). Procedând astfel, se poate preciza faptul că criminologia a ajutat la clarificarea multor concepte și teorii din spectrul sociologic, deși pe ansamblu ea are la baza fundamente teoretico-aplicative care au fost împrumutate din domeniul de studiu al sociologiei.

3) Relația dintre sociologie și științele-juridice

Fenomenele de natură contencioasă se produc într-un proces sau în baza unui proces juridic. Conform spuselor autorilor Abraham Pavel și Costel Dumitrescu „ele reprezintă o acumulare prealabilă a unor neînțelegeri, conflicte față de care negocierea și mediere nu au dat nici un rezultat. Fenomenele juridice necontencioase privesc acele situații, stări acțiuni și conduite umane, care, în final se soluționează pe cale amiabilă prin înțelegerea părților. Toate aceste categorii de fenomene juridice, primare și secundare de putere și de subputere, fenomene instituții și fenomene caz, fenomene contencios și necontencioase, aflate în interacțiune unele cu altele și într-o permanentă legătură cu societatea, reprezintă ceea ce sociologia juridică numește realitatea socială integrală a dreptului, realitate spre care aceasta trebuie să se aplece cu migală în scopul de a-i releva multiplele-i fațete” (Pavel, A., și Dumitrescu, C., 2010, p. 14).

La rândul său, sociologul Dan Banciu definește sociologia juridică ca fiind o ramură fundamentală a sociologiei care are ca principal obiect de analiză „condiționarea și eficiența socială a regulilor, instituțiilor și sistemelor juridice, ca și determinările reciproce dintre drept și societate, încercând să evidențieze specificul ordinii normative față de alte ordine sociale, rolul și funcțiile sociale ale dreptului și, în primul rând, cele de presiune, control și constrângere socială, de realizare a justiției sociale, legalității și legitimității și de apărare și protecție socială a drepturilor indivizilor, grupurilor și instituțiilor sociale” (Banciu, D., 1995, pp.65-66).

4) Relația dintre sociologie și științele comportamentale

Problema conduitelor deviante este de interes nu doar pentru domeniul sociologic, ci și pentru specialiștii din perimetrul psihologiei, psihiatriei, pedagogiei sau științele-juridice (Dragomirescu, V., 1976).

Stabilind o conexiune între sociologie și științele medico-psihiatrice, sociologul Sorin M. Rădulescu specializat în sociologia devianței apreciază că „în psihiatria socială (sociopsihiatrie), criteriile strict medicale se conjugă cu criteriile sociologice, astfel că această disciplină își propune să studieze influența factorilor sociali asupra patologiei psihice și consecințele pe care le are aceasta asupra societății. Obiectul ei nu mai este, la fel ca în psihiatria clinică individul izolat, desprins de influențele mediului social și cultural, ci omul integrat în întreaga sa existență umană, omul integrat structurilor sociale, familiale sau profesionale, individul care se raportează la valori și norme, la ceilalți semenii ai săi. Apariția acestei noi discipline a făcut și ea posibilă fundamentarea sociologiei devianței ca ramură distinctă” (Rădulescu, S., 2010, p. 84).

Realizând o interpretare a comportamentelor deviante din perspectiva sociologiei și a psihologiei sociale, Abraham Pavel și Costel Dumitrescu notează că psihologia socială cercetează ființa umană inserată, implicată în diverse contexte și ipostaze de relaționare psiho-socială, cu accent pe fenomenele generate la nivel individual de către implicarea socială, în timp ce sociologia devianței cercetează colectivitățile, grupurile, mulțimile în dinamica lor generală, cu accent pe efecte observabile la nivel statistic. Se estimează că alianța sociologiei cu psihologia socială este atât de densă încât, pentru unii specialiști sociologia devianței nu ar fi altceva decât una dintre ramurile aplicative ale psihologiei sociale; în sociologia devianței explicațiile și orientările cu caracter psiho-social bazate pe considerarea individului uman în contextul interacțiunilor sale cu grupurile de apartenență, cu alte persoane, cu normele social-morale și cu cele social-juridice se dovedesc a fi extrem de eficiente (Pavel, A., și Dumitrescu, C., 2010, p. 15). De altfel, în cele mai multe situații, specialiștii și cercetătorii care activează în domeniul psihologiei devianței au arătat că întotdeauna la temelia fenomenului delincvenței juvenile stau elemente de natură psihică, precum agresivitatea, frustrarea, instabilitatea afectivo-comportamentală, egocentrismul etc., toate acestea desemnând un decalaj între maturitatea fizică și cea psihică.

Spre deosebire de psihologi, specialiștii în sociologie acordă un rol fundamental elementelor cu caracter socio-cultural și condițiilor vieții sociale la nivel general. Ca atare, se poate sublinia că manifestările deviante/delincvente nu mai sunt privite ca tulburări ale personalității individului sau o incapacitate a acestuia de a se adapta condițiilor în care își trăiește existența, ci ca un efect nemijlocit al deficiențelor și disfuncționalităților structurii societale, al dezacordurilor și conflictelor existente în cadrul sistemului social (Pavel, A., și Dumitrescu, C., 2010, p. 81).

Finalmente, referitor la raportul dintre sociologie și psihologie, putem admite că sociologia primește sprijin constant din partea științei care se ocupă cu studierea structurii psihice ale ființei umane – dimensiunea psihologică fiind una dintre cele mai importante în cursul cercetării sociologice. Mai mult, în decursul timpului, psihologi consacrați precum Sigmund Freud, William MacDougal ș.a., au îmbogățit patrimoniul

științific al sociologiei în multe privințe. Din însemnările și studiile acestora, reiese că întreaga viață socială ar putea fi redusă în cele din urmă la un determinism derivat din forțe de natură psihologică. Fiecare problemă și fenomen social trebuie să aibă o bază psihologică pentru a cărei soluție sociologia trebuie să formeze un parteneriat stabil cu psihologia.

(<http://media.smartleadersias.com/downloads/sociology-social-sciences.pdf>, accesat în data de 28.02.2021).

5) Concluzie

În concluzie, sunt conștient că, pe alocuri, argumentele științifice din prezentul material mai puteau fi îmbogățite și nuanțate cu scopul de a oferi cititorului o imagine mai explicită asupra dimensiunilor comportamentului deviant și a conexiunilor dintre „știința despre societate” și alte științe în cercetarea devianței sociale. Țin să precizez faptul că aceste completări se vor regăsi, într-o manieră sau alta, în conținutul unor articole și studii care vor fi efectuate în perioada următoare.

Cu certitudine, fuziunea dintre sociologie și alte științe a înfăptuit ca, în spațiul academic, să-și facă apariția teorii și paradigme (și chiar științe de graniță precum sociologia juridică, psihologia socială, sociologia criminalității etc) care, după cum putem remarca și astăzi sunt utilizate în investigații științifice (teoretice și empirice) de către cercetătorii din domeniul științelor socio-umane și nu numai. Analizând studiile și cercetările din literatura de specialitate (atât cele mai îndepărtate, cât și cele actuale) putem conchide că principiul interdisciplinarității științifice și-a adus aportul în concretizarea unui portret eficient al factorilor bio-psiho-socio-culturali care pot favoriza / genera apariția unor conduite dezadaptative în rândul indivizilor și grupurilor sociale.

Bibliografie

- Abraham, Pavel, Dumitrescu, Costel, *Sociologia devianței și controlul social*, Editura Detectiv, București, 2010.
- Banciu, Dan, *Sociologie Juridică. (Ipostaze și funcții sociale ale dreptului)*, Editura Hyperion, București, 1995.
- Buzducea, Doru, *Aspecte contemporane în asistența socială*, Editura Polirom, Iași, 2005.
- Dragomirescu, Virgil, *Psihosociologia comportamentului deviant*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
- Durnescu, Ioan (coord), *Probațiunea: teorii, legislație și practică*, Editura Polirom, Iași, 2011.
- Giddens, Anthony, *Sociologie*, ediția a-III-a, traducere de Radu Săndulescu și Vivia Săndulescu, Editura Bic All, București, 2000.
- Iacobuță, Ioan, *Criminologie*, Editura Junimea, Iași, 2005.
- Ionescu, Ion, Stan, Dumitru, *Elemente de sociologie*, volumul 1, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997.
- Mihaiu, Simona, *Criminalitatea violentă: semnificații și implicații sociale*, Editura Pro Universitaria, București, 2021.
- Pahlavan, Farzaneh, *Comportamentul agresiv*, Editura Institutul European, Iași, 2011.
- Rădulescu, Sorin, M., *Sociologia devianței și a problemelor sociale*, Editura Lumina Lex, București, 2010.
- Sandu, Antonio, *Introducere în sociologie*, Ediția a II a, Editura Lumen, Iași, 2016.

Sandu, Maria, *Reacția socială împotriva criminalității, Supravegherea și asistența postpenală*, Editura Pro Universitaria, București, 2017.

Stan, Claudiu, *Reprezentările criminalității organizate la nivelul comunităților rurale ieșene*, pref. de Nicu Gavriluță, Editura Institutul European, Iași, 2019.

Toth, Alexandru, *Percepția spațiului urban și teama de infracțiuni*, în Dumitru Sandu (coord), *Viața socială în România urbană*, Editura Polirom Iași, 2006.

Surse web:

<http://media.smartleadersias.com/downloads/sociology-social-sciences.pdf>, accesat în data de 28.02.2021).

THE SEMANTICS OF SOME RELIGIOUS TERMS

Daniela ISPAS (PETCU)
PhD student, University of Craiova

Abstract: Apart from the most used names or titles to describe divinity, for example: God, Father, Son, Christ, Holy Spirit, or the most widely used in regards to the Evil One, such as: Satan, Devil, Demon, in the Bible we can also find other names or titles, sometimes metaphorical, which we will refer to in this article. The semantic characteristics of the proper name may be based on the designation of an event which remained in the memory of the individuals. The meanings of the divine names do not exclude each other, instead, they are complementary. We observe the synonymous richness for the names of God's person, as for the names of the rival person to God too.

Keywords: semantics, proper names, religious lexicon, antonyms, variants.

0. Introducere

Anumite nume proprii din limbă sunt legate de caracterul celor care le poartă (Ștefan cel Mare), de faptele memorabile făcute. Așa sunt numele: *Sfânt, Mântuitor, Drept Judecător* referitoare la dumnezeire. Dicționarele explicative, dar și cele biblice, aduc informații interesante despre numele persoanelor dumnezeirii, dar și despre semnificația numelor Celui rău. Dacă denumirile persoanelor se realizează prin sistemul denominativ oficial (nume de familie și prenume), dar și prin sistemul denominativ popular (porecle, supranume), Dumnezeu și Diavolul au primit, de asemenea, multe nume în legendele și în povestirile anecdotice țesute în jurul lor. În studiul de față ne vom ocupa de câteva nume ce se regăsesc în Biblie.

1. Nume/ Titluri divine

(1) *Dreptul Judecător*

Sensul propriu al cuvântului *judecător* este acela de funcționar de stat, numit sau ales, care soluționează pe calea justiției procesele, prin pronunțarea unei hotărâri. În Biblie, Cartea judecătorilor conține istoria judecătorilor, precedată de o expunere a situației politice și religioase. (Înv.Îs) *Dreptul Judecător - Dumnezeu* (judeca +-tor) (MDA vol. I:1290). În calitate de Judecător, Dumnezeu dă legi, dar și judecă. Judecata Lui este îmbinată cu mila.¹

(2) *Miel*

Sensul propriu al cuvântului *miel* este acela de pui (de sex masculin) al oii, de la naștere până la doi ani. Sensul figurat este de persoană bună și blândă. Sintagma *Mielul lui Dumnezeu*, marcată (Bis.), înseamnă Iisus Hristos. Etimologie ml. agnellus (MDA vol. II:7). În I Cor.5,7 regăsim metonimia *Paștile nostru Hristos*, în loc de *miel de Paști*. Destinatarii epistolei au înțeles, desigur, că se făcea referire la simbolul Paștelui, mielul, care trebuia sacrificat. Ioan Botezătorul îl identifică pe Iisus cu Mielul lui Dumnezeu

¹ *El se ridică să aibă milă de voi. Că Domnul este Dumnezeu al dreptății* (Is.30,18); *Auzim cântând: „Slavă celui drept!”* (Is.24,16); *Mi s-a gătit cununa, pe care mi-o va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător* (II Tim.4,8); *Drept este Domnul în toate căile Lui* (Ps. 144,17).

(Ioan 1,29), iar cartea Apocalipsa îl prezintă pe Miel în diverse ipostaze (Ap.14,1.4; 5,12 etc.).

(3) *Eu sunt Cel ce sunt*

Dumnezeu a răspuns lui Moise: „Eu sunt Cel ce sunt” (Ieș.3,14) Limba română păstrează conotația de mister pentru expresia ebraică din care provine. Semnificațiile de bază ale acestui nume sunt: „există și e activ în istorie”². Pentru sensul „Existent, Prezent” se regăsesc în Biblie și alte formulări, cum ar fi: *Răscumpărător viu* (Iov 19,25), *Viu sunt Eu și viu e numele Meu* (Num.14,21), *Cel ce sunt viu* (Ap.1,18); *Dumnezeu ascuns* (Is.45,15)³.

(4) Dumnezeu cel veșnic

Un atribut al dumnezeirii este veșnicia: *Avraam a chemat acolo numele Domnului Dumnezeului celui veșnic* (Fac.21,33). Adjectivul *veșnic* apare în diverse alte contexte (*lege veșnică* –Ieș.27,21; *moștenire veșnică* -Fac.48,4; *viață veșnică* (Dan.12,2), dar când se referă la Dumnezeu, indică faptul că divinitatea este preexistentă și fără sfârșit.

(5) Domnul Savaot, Domnul Puterilor

Denumirea *Domnul Savaot* se regăsește în mai multe contexte.⁴ Numele *Domnul Puterilor* (Ps.45,11) este alcătuit din numele revelat și pluralul substantivului *oștire*. Susținem afirmația Monicăi Broșteanu și anume aceea că „toate numele divine din acest câmp semantic nu se referă la o atotputernicie abstractă, ci la forța creatoare, sau mântuitoare, sau pedepsitoare a lui Dumnezeu, văzute ca forțe concrete”⁵.

(6) Stăpân, Împărat

Adon, tradus cu *Stăpânul* sau cu *Domnul*, *Melek*, tradus cu *Împărat*, au ca semnificație de bază: „stăpân universal (+ analogie antropomorfizantă)”⁶. Sensul de bază al cuvântului împărat este acela de „suveran (absolut) al unui imperiu”, iar sensul figurat este acela de „stăpân, conducător” (DEX:584). Metafora *Împărat* sugerează domnia, fiind o metaforă a unor realități spirituale și morale.⁷ Există o opoziție aparentă de nume între *Sluga Mea* (Is.52,13; 53,11) și *Împăratul* (Is.43,15; I Tim.6,15), ambele referindu-se la Domnul Hristos.

(7) Lumina lumii

Metafora este o figură retorică, dar și un metasemem. Modificarea trăsăturilor semice se bazează, așa cum afirmă și Diana Costea, pe conjugarea a două operații: adăugarea și suprimarea de seme.⁸ Metafora trebuie decodată.⁹ Lumina are ca trăsături semice: /radiație electromagnetică/, /emisă de corpuri incandescente sau

² Broșteanu 2005:133.

³ Versiunea Septuagintei este următoarea: *Tu ești dumnezeu și noi n-am știut* (Broșteanu 2020:136).

⁴ Amintim câteva referințe biblice: *Domnul Savaot va fi rege* (Is.24,23); *Domnul Savaot, Dumnezeul lui Israel* (Sof.2,9,10); *Domnul Savaot va cerceta turma Sa* (Zah.10,3); Avacum 2,13; Ag.1,2.9.14; Zah.1,3 etc.

⁵ Broșteanu 2005:150.

⁶ Idem, *Ibidem*: 151.

⁷ *Iar Avram a răspuns: „Stăpâne Doamne, ce ai să-mi dai?”* (Fac.15,2); *Că Domnul Dumnezeul vostru este Dumnezeul dumnezeilor și Stăpânul stăpânilor* (Deut.10,17); *Și strigau cu glas mare și ziceau: „Până când, Stăpâne sfinte și adevărate, nu vei judeca...”* (Ap.6,10); *Domnul este împărat* (I Paral.16,31).

⁸ Costea 2016:82.

⁹ „Întunecimii Diavolului și beznei infernului li se opun ființele luminii. În cazul în care culoarea este o fracțiune a luminii, ea participă ontologic la divinitate, deoarece Dumnezeu este lumină (Pastoureau 2012:71,72).

luminescente/, / care impresionează ochiul omenesc/ (DEX: 665). Așa cum lumina fizică impresionează omul, tot așa Domnul Iisus se dovedește a fi un izvor, o sursă de lumină: *Eu sunt Lumina lumii* (Ioan 8,12). Se produce astfel o mutație semică, un transfer. Alte metafore identificate în Biblie, cu referire la persoana lui Iisus sunt: *păstorul* (Ioan 10,14), *ușa oilor* (Ioan 10,7), *Cuvântul* (Ioan 1,1), *Calea, adevărul și Viața* (Ioan 14,6).

Desigur, în paginile Bibliei se regăsesc nenumărate alte titluri pentru a exprima ideea de divinitate.¹⁰ Titlul *Cel vrednic de laudă* apare în II Reg. 22,4 în contextul *Pe Domnul cel vrednic de laudă L-am chemat și de vrăjmașii mei am fost izbăvit*, în original fiind *Me'hullāl*, iar în Septuaginta *ainetós*.

2. Nume/ Titluri ale Celui rău

(1) Stea

Sub numele de *stea* apar atât Satana, cât și Dumnezeu: *Cum ai căzut tu din ceruri, stea strălucitoare, fecior al dimineții!* (Is. 14,12); *Eu, Iisus, am trimis pe îngerul Meu... Eu sunt rădăcina și odrasla lui David, steaua care strălucește de dimineață* (Ap. 22,16). Evident, în aceste contexte, lexemul *stea* nu este folosit cu sensul propriu, de corp ceresc cu lumină proprie, ci cu sens figurat. Conform dicționarului, steaua dimineții mai este numită *Luceafărul- de- dimineață* (DEX: 1157), iar termenul provine din limba latină: *stella*. Pentru cel rău se folosește și termenul *Lucifer* (în Vulgata), care însă nu se regăsește în traducerea analizată. Prin revoltă, Lucifer a devenit părintele răului. Deși inițial a purtat lumina divină, fiind un înger creat de Dumnezeu, ulterior, prin mândrie, a devenit un fals luminător.¹¹

(2) Beelzeb

Numele propriu *Belzebut* provine din franceză și reprezintă unul dintre numele date diavolului, iar prin restrângere, o căpetenie a diavolilor (DEX: 109). În Biblia studiată regăsim forma *Beelzeb*, în pasajele paralele din Matei, Marcu și Luca: ...ziceți că Eu scot pe demoni cu Beelzebul (Luca 11,15-19). Remarcăm aici incompatibilitatea semică, pentru că se afirmă că Iisus scoate dracii cu Beelzebul¹², pe care Iisus îl identifică cu Satan.

(3) Mamona

Mamona este un termen folosit de Domnul Iisus în contextul relatării parabolei ispravnicului (iconomului) necredincios, cu referire la întruchiparea răului, care se află în antiteză cu Dumnezeu: *Nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui mamona* (Mat. 6,24; Luc. 16,13). În acest context, se face referire la ambele forțe din Univers. *Mamon* are două sensuri: 1. Demonul lăcomiei. 2. Diavol (DE: 488). *Mamona* este o variantă a aceluiași termen. Mamona este personificarea bogăției și a lăcomiei.

(4) Șarpe

¹⁰ *Emanuel: Iată, Fecioara va avea în pântece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu* (Mat. 1,23); *Alfa și Omega: Eu sunt Alfa și Omega, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este, Cel ce era și Cel ce vine, Atoțiitorul* (Ap. 1,8) etc.

¹¹ Codrescu 2017:44.

¹² Acest nume diferă foarte puțin de Baalzebub, dumnezeul Ecronului (*Dicționar biblic* 1995:145).

Conform Dicționarului etimologic, lexemul *șarpe* este de origine latină (*sērpēs*), iar de la acesta s-au format numeroase derivate în limba română, cum ar fi: șerpoaică, șerpar, șerpesc, șerpește, șerpiu, șerpos, a șerpui etc. (DE:685). Șarpele are un bogat simbolism universal, reprezentând atât binele (Mat.10,16), cât mai ales răul, fiind catalogat de Biblie „cel mai șiret decât toate fiarele de pe pământ” (Fac.3,1). Trăsăturile semantice ale șarpelui sunt: /animal/, /înțelept/, /șiret/, /făptură necugetătoare/. Sensul figurat de „persoană rea, vicleană, perfidă” este actualizat în versete ca următorul: *Și a prins pe balaur, șarpele cel vechi, care este diavolul și satana, și l-a legat pe mii de ani* (Ap.20,2), unde se întâlnesc patru denumiri pentru aceeași ființă, *șarpele cel vechi* fiind o opoziție pentru *balaur*, iar denumirile *diavol* și *satana* sunt explicații ale aceluiași cuvânt. Lexemele se află în relație de sinonimie între ele și de antonimie cu Dumnezeu.

(5) Balaur

În mitologia populară, balaurul este un monstru cu înfățișare feroasă, având formă de șarpe, fiind considerat dușmănos omului. Etimologia termenului *balaur* este necunoscută, dar este înrudită cu termenul albanez *bole* „șarpe mare” și cu termenul de origine sârbă *blavor* „un fel de șarpe mare” (DLR Tom XIII 450,451). Despre asimilarea dragonului sau a balaurului cu diavolul în tradiția creștină a scris și Răzvan Codrescu, care observa că, în folclor, balaurul sau dragonul are „exclusiv însușiri negative, ostile omului”.¹³ Cele mai multe ocurențe pentru termenul *balaur* se întâlnesc în cartea Apocalipsa.¹⁴ Așa cum arată Mariana Matei Buciu, pentru a surprinde esența lingvistică a fenomenului antonimiei, „trebuie să ținem cont de componentele de sens ale antonimelor”¹⁵. Prin utilizarea frecventă, în contexte diferite, se pot forma perechi de cuvinte cu sens opus pentru o anumită semnificație figurativă. În Ap.13,11 este descrisă o fiară astfel: *Am văzut o altă fiară, avea două coarne asemenea mielului, dar grația ca un balaur*. Această ființă feroasă este comparată cu alte două ființe, aflate în opoziție, comparațiile sunt sugestive pentru blândețea lui Iisus, respectiv pentru înfățișarea feroasă a răului. O altă opoziție se întâlnește la lexemele *Hristos* și *Antihrist* (II Ioan 1,7), acesta din urmă fiind un „personaj escatologic, personificare (încarnare) a Satanei, care se va opune, la sfârșitul lumii, venirii lui Iisus Hristos. - Din sl. antihristu” (DEX: 52).

Semnificația numelui Celui rău se conturează mai bine în opoziție cu numele Dumnezeirii. Seria acestor nume are la bază funcționarea semului comun [+cu comportament rău].

Concluzii

Cuvintele din câmpul semantic al denumirilor divinității, respectiv al denumirii ființei opuse divinității sunt cu precădere polisemantice. Au fost analizate anumite forme lingvistice care asigură monoreferențialitatea. Unele nume au sens denotativ, altele au

¹³ Codrescu 2017:33.

¹⁴ *Și a fost aruncat balaurul cel mare, șarpele de demult, care se cheamă diavol și satana, cel ce înșală pe toată lumea, aruncat a fost pe pământ și îngerii lui au fost aruncați cu el* (Ap.12,9); *Și a prins pe balaur, șarpele cel vechi, care este diavolul și satana* (Ap.20,2); Mihail și îngerii lui au pornit război cu balaurul (Ap.12,7); Balaurul s-a aprins de mânia (Ap.12,17)

¹⁵ Matei Buciu 2019: 151 (t.n.).

sens conotativ (*Miel, Lumina lumii, Balaur*). Funcția poetică a limbajului este dată și de folosirea metaforelor, prin care se produce transferul semic al trăsăturilor de la un lexem la altul. Limba română este bogată în sinonimie. Sinonimia este o problemă stilistico-funcțională, cu aplicații inclusiv la denumirile studiate. Limbile din care româna a preluat astfel de termeni sunt: limba latină, albaneza, sârba (*balaur*). Din punct de vedere gramatical, denumirile studiate sunt nume proprii, din punct de vedere funcțional, în discurs, ele pot fi expresii cu sens referențial.

Analizând stilistic câmpul numelor dumnezeirii, observăm prezența unor termeni care aduc trăsături semantice suplimentare: *mielul* sugerează blândețea; *lumina lumii* poate să se refere la stâlpul de lumină care i-a condus pe evrei prin pustie, dar și la faptul că lumina înseamnă viață. Lexemele referitoare la reprezentantul răului sunt expresia unei mentalități populare, rurale. Diavolul este văzut ca un animal, ca un monstru sau chiar ca o stea.

Lexicul denumirilor ființelor supranaturale este bogat în limba română, având o bună reprezentare atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament.

BIBLIOGRAFIE

- Broșteanu, Monica. (2005). *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*. Iași: Editura Polirom.
- Codrescu, Răzvan. (2017). *Gâlceava dracului cu lumea sau De ce este dracul chiar așa de negru cum pare*. București: Editura Christiana.
- Costea, Diana. (2016). *Sémantique et lexicologie*. Ploiești: Editura Universității Petrol- Gaze din Ploiești.
- DE = Ciorănescu, Alexandru. (2001). *Dicționarul etimologic al limbii române*. București: Editura Saeculum IO.
- DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. (2016). *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed. a 2-a, rev. București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- DLR = Academia Română. *Dicționarul limbii române*. (2010). Tomul I, literele A-B, Tomul XIII, litera R-SCLABUC. București: Editura Academiei Române.
- Matei (Buciu), Mariana. (2019). *Semantic relation in the lexicon of Liviu Rebreanu's work*. În Marta Albu & Antonie Mihail (coord.). „New Perspectives in Literature, Linguistics and Arts”. Craiova: Editura Universitaria: 141-154.
- MDA – *Mic dicționar academic*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. vol. I. Literele A-Me. 2010; vol. II, Literele Mr-Z. 2010. București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Pastoureau, Michel. (2012). *Negru. Istoria unei culori*. Traducere: Em. Galaicu-Păun. București: Editura Cartier.
- ****Dicționar biblic*. Vol.1. (1995). București: Editura Stephanus.

SURSE

Biblia sau Sfânta Scriptură. (1988). București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

LANGUAGES OF EDUCATION FOR ROMANS DURING THE PRINCIPATE

Maria Gabriela VOINEA,
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: Latin was the first "language of the world" in the history of humanity. As the language of the Roman Empire, it has expanded greatly, and today over a billion people speak a language derived from Latin as the first or second language. Although today there are no more native speakers, its cultural prestige has not been equaled by any language of the West.

It was the educated Roman who knew Greek. Greek culture was the very basis of their spiritual development. The Roman students practiced translating texts into the two languages, putting in parallel the works of the writers. Knowing the prestige of Greek, the Romans never tried to impose the Latin language, but neither was it recognized as the equal of Latin, the "national language".

With so many speakers of Greek and other languages learning Latin, bilingualism characterized the Roman Empire.

Keywords: Latin language, Greek language, bilingualism, culture, education.

Introducere

Educația romană s-a dezvoltat sub influența educației grecești. Limba latină a fost limba Imperiului Roman, însă limba greacă a fost modelul absolut de evoluție. Romanii i-au recunoscut dezvoltarea, însă niciodată nu a fost egala latinei. Modul de viață și cultura grecilor i-au influențat pe romani. Ei făcuseră pași importanți în literatură, filosofie, știință, artă, arhitectură ș.a. Treptat, literatura latină a evoluat, a ieșit de sub influența greacă și a devenit literatura latină studiată pentru următorii 2000 de ani. Dacă greaca a fost limba literaturii, a culturii și a științei, limba latină a fost limba oficială a Imperiului, deși romanii nu și-au impus limba în teritoriile cucerite. Educația bilingvă i-a ajutat să-și cunoască limba profund.

Limba greacă și educația romanilor

Limba latină a fost prima „limbă a lumii” din istoria umanității. A fost limba Imperiului Roman și s-a răspândit pe tot globul. Astăzi, peste un miliard de oameni vorbesc o limbă derivată din ea ca prima sau a doua limbă (portugheza, spaniola, franceza, italiana, româna ș.a.) și, deși nu se mai vorbește, are un prestigiu cultural neegalat de nicio limbă din Occident¹.

Un roman cultivat era cel care cunoștea două limbi: latina și greaca. Cultura grecilor a fost sursa dezvoltării spirituale a romanilor. Ei au fost primii care și-au dat seama de avantajul studiului unei limbi străine pentru a aprofunda propria limbă². Romanii nu au impus niciodată limba latină în teritoriile cucerite. Au ignorat limbile barbare, iar limba greacă au recunoscut-o oarecum oficial, unele documente oficiale

¹ James Clackson, *A companion to the Latin language*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2011, p. 1.

² Henri-Irénée Marrou, *Istoria educației în antichitate: Lumea romană*, vol. 2, București, Editura Meridiane, 1997, p. 46.

fiind traduse în greacă. Totuși, limba greacă nu a fost recunoscută niciodată ca egală a latinei, care a rămas „limba națională”, după cum a spus Iustinian³.

Romanii au trăit sute de ani la granița culturii care a dominat epoca. Când grecii făceau progrese fără asemănare, Roma era doar un mic oraș. Grecii creaseră o literatură de neegalat, puseseră bazele filosofiei și științei occidentale și făcuseră pași mari în artă și arhitectură, erau ingineri iscusiți și războinici pricepuți. În aceste domenii au avut o bază, ei izbutind să construiască pe ceea ce fusese realizat mult mai devreme în Egipt și în marile civilizații din Mesopotamia. Însă ei au mers mult mai departe decât înaintașii lor și au transmis și altora realizările lor.

În timpul mării dezvoltări culturale din secolul V-IV a.Chr., regiunea care corespunde Greciei moderne a fost împărțită în state mai mici. Spre sfârșitul secolului al IV-lea a.Chr., statul Macedonia a subjugat toate statele mici, iar Alexandru, regele său, s-a angajat într-o serie de cuceriri, devenind conducătorul tuturor statelor care înconjurau Marea Mediterană de Est, din Grecia până în Libia, și al teritoriului pe care se găsesc astăzi Irakul și Iranul, chiar și Pakistanul și India. Acel imperiu s-a prăbușit, însă au existat greci care au stăpânit peste unele state, greaca păstrându-se astfel ca limbă oficială.

Așadar, la est de Imperiul Roman în dezvoltare, exista o zonă care era evoluată din toate punctele de vedere. Lumea care vorbea greacă s-a extins în sudul Italiei și Sicilia, unde grecii aveau colonii încă din secolul al VIII-lea a.Chr. Când romanii au cucerit acele zone, au intrat în contact cu grecii, cu cultura greacă și cu limba greacă, ceea ce a condus la schimbări mărețe pentru romani și limba lor. Cu mult înainte, fusese o distanță considerabilă între ei și acest popor, care avea un sistem de învățământ bine dezvoltat și cu o literatură foarte cunoscută.

Influența greacă s-a desfășurat treptat timp de 100 de ani. În acea perioadă, romanii veniseră să exercite o putere politică din ce în ce mai mare în estul Mediteranei. De la nașterea lui Hristos, ei au subjugat Grecia și alte zone care aveau ca limbă oficială greaca din vremea lui Alexandru. Așadar, romanii au fost influențați de modul de viață al grecilor, știința greacă, artele grecești și literatura greacă. Literatura a fost, probabil, domeniul în care idealurile grecești au avut însemnătatea cea mai mare. Romanii au preluat ideea de a scrie literatură de la greci, iar primele opere au fost traduceri simple ale operelor grecești. Încet, romanii și-au dezvoltat propriile subiecte și teme ajungând să concureze cu modelele lor și chiar să le depășească. Cu timpul, literatura latină s-a eliberat de influența greacă și, la timpul potrivit, a devenit literatura latină care a servit, pentru următorii 2000 de ani, drept model pentru întreaga Europă⁴.

În secolul al II-lea a.Chr., cunoașterea limbii și literaturii grecești în rândul claselor superioare și dispoziția lor pentru utilizările idiomatice și diplomatice în greacă pot fi demonstrate prin contactele diplomatice consemnate de istorici și dovezile epigrafice ale tratatelor și documentelor, deși romanii au avut grijă ca în declarațiile oficiale să folosească limba latină. O mare parte din literatura romană din secolele III-II

³ *Ibidem*, pp. 47-48.

⁴ Tore Janson, *A Natural History of Latin*, Translated and adapted into English by Merethe Damsgård Sørensen and Nigel Vincent, New York, Oxford University Press, 2004, pp. 19-21.

a.Chr. (Livius, Naevius, Ennius, Pacuvius, Accius, Plaut și Terențiu) a constatat în traducerea și adaptarea materialului grecesc. În 168 a.Chr., L. Aemilius Paullus, generalul care a pus capăt puterii Macedoniei, a angajat etnici greci pentru a preda limba greacă. Astfel, lumea greacă a fost dependentă de Roma, iar romanii au beneficiat de materialul și cultura intelectuală a Greciei. Ei au fost receptivi, iar părerile s-au schimbat evident. Dacă înainte de secolul al II-lea a.Chr. nu au existat tensiuni din cauza folosirii modelelor grecești, odată cu dezvoltarea, elita intelectuală s-a găsit din ce în ce mai mult în competiție cu grecii pentru superioritatea culturală pe care puterea le cerea să o ocupe și, treptat, au încercat să înlocuiască ceea ce recunoscuseră a fi cel mai bun⁵.

Pentru clasele superioare, atât cele din Grecia, cât și cele de la Roma, scopul principal al educației era accesul tinerilor la puterea politică și socială. Educația i-a învățat să fie familiarizați cu limba și stilul textelor literare model (partea de gramatică) și le-a dat posibilitatea să folosească forme și stiluri diferite de limbă învățate fluent și original (partea de retorică). Într-un învățământ în limba latină, limba greacă a ajuns să fie apreciată pentru rolul ei în anumite domenii. Sistemul de educație era bilingv, dar nu în sensul dualității limbilor, ci fiecare avea un statut independent, dar sincronizat⁶.

Educația și limbile ei

Educația, pentru romanii din perioada clasică, era de origine greacă și, oarecum, au pus în contrast educația bazată pe texte literare condusă de vorbitori de greacă începând cu secolul al III-lea a.Chr., și o pregătire paternă veche și nativă în artele bărbătești. Mulți dintre primii profesori din perioada republicii, sclavi și liberi care vorbeau greaca, au agravat contrastul în această perspectivă. Educatorii din lumea greacă au inovat adaptând pregătirea inițială concepută pentru o clasă de scribi la o clasă de cetățeni. Educația romană s-a aventurat în propria adaptare sub influența culturii intelectuale vechi și grandioase a Greciei.

Romanii, educați pe o scară largă, au instituit educația bilingvă și au dezvoltat pregătirea retorică în mod special cu profesori, elevi, materiale și metode care reflectau diversitatea Imperiului. Începând cu secolul al III-lea a.Chr., familiile romane distinse au luat în cercul familial experți greci, filosofi, bucătari, doctori și poeți. Unii dintre specialiștii pregătiți în gramatică și retorică și-au găsit stăpâni receptivi. Astfel, a rezultat un sistem de practici școlare modelat după cel grecesc datorită interesului claselor superioare pentru aptitudinile și esența educației elenistice. Educația s-a adaptat scopurilor romanilor și a făcut parte din fascinația orașului pentru cultura greacă.

Educația romană nu a funcționat pur și simplu după scenariul ideal al progresului de la analfabetismul indisciplinat la stăpânirea de sine și la modul de a se exprima pe care îl prezintă teoreticienii. Cu multă muncă, băieții și fetele au dobândit abilități concrete de a citi, a scrie, a vorbi și a gândi. Romanii au luat din educația elenistică pregătirea în citit, scris și vorbit. Copilul învăța să citească și să facă calcule elementare

⁵ Simon Swain, „Bilingualism in Cicero? The Evidence of Code-Switching”, în J. N. Adams, Mark Janse, Simon Swain (editors), *Bilingualism in Ancient Society: Language Contact and the Written Text*, New York, Oxford University Press, 2002, pp. 131-132.

⁶ *Ibidem*, p. 132.

în școala lui *ludi magister*, lectura poeziilor și proza istorică și oratorică alături de câteva exerciții de compunere, apoi, cu retorul pregătirea pentru vorbire și dezbateri. Copilul învăța cititul, scrisul și aritmetica în latină, apoi să scrie și să citească în greacă⁷. Manualele bilingve existau în școala elementară, *Hermeneumata Pseudodositheana* fiind unul din ele. În școala medie, profesorii nu dispuneau de manualele necesare predării, dar completeau textele insuficiente de poezie latină cu autori clasici greci. În școala superioară, profesorii reluau marile opere literare latine, care erau completate cu cele ale poeziilor, istoricilor și oratorilor greci⁸. În secolele III și II a.Chr., educația literară a devenit un mod de comunicare a vredniciei și împlinirii claselor superioare. Secolul care a urmat sosirii primilor profesori de importanță istorică, ca Spurius Carvilius, Ennius și Naevius, a cunoscut o reînnoire a educației romane. Specialiștii greci și cunoștințele elenistice au schimbat profund educația romană⁹.

Creșterea nivelului bilingvismului nu i-a împiedicat pe romani să fie conștienți de prestigiul limbii lor. Cato, deși cunoștea limba greacă, a vorbit în latină chiar și atunci când s-a adresat unui public născut grec (atenian) în 191 a.Chr. Era un lucru obișnuit ca magistrații romani să răspundă doar în latină ambasadurilor străine în senat sau străinătate. Deși magistrații romani erau bilingvi, ei acordau o mare însemnătate utilizării latinei în discursul diplomatic pentru a sublinia *maiestas*-ul roman, iar în senat folosirea latinei era obligatorie din același motiv. Traducătorii ar fi tradus hotărârile în latină la Roma sau în lumea greacă. Augustus, care nu avea suficiente cunoștințe de greacă pentru a vorbi fluent, și Tiberius, un vorbitor bilingv perfect, au făcut eforturi pentru a promova latinitatea pură ca un liant pentru Imperiu. Deși politica romană nu a impus cu forța folosirea latinei în provinciile unde se vorbea greaca, bilingvismul a funcționat flexibil și practic¹⁰.

Soldații recrutați în armata romană din diferite regiuni ale Imperiului erau mândri de cetățenia romană și își exprimau acest sentiment prin folosirea limbii latine, pentru ei fiind o limbă de prestigiu. În Egipt, domina limba greacă în inscripții, excepție făcând epitafurile soldaților¹¹. Limba latină a fost limba armatei, cunoașterea ei oferind posibilitatea obținerii unui rang înalt.

Roma a fost un oraș bilingv. Epitafurile grecești ale orașului gravate de, și pentru persoanele de origine străină, sclavi, liberti sau imigranți din est, dar și nativi romani, reflectă o societate cosmopolită și oferă dovezi despre răspândirea bilingvismului. Greaca a fost prima limbă a numeroși sclavi și imigranți și a pătruns în obiceiurile lingvistice ale claselor de jos din Roma înainte de a influența clasele superioare. Limbajul zilnic a suferit influențe străine de foarte devreme. Latina a împrumutat cuvinte grecești,

⁷ W. Martin Bloomer, *The School of Rome: Latin Studies and the Origins of Liberal Education*, Berkeley Los Angeles, London, University of California Press, 2011, pp. 10-13.

⁸ Nicoleta Simona Marțian, *Învățământ laic și învățământ creștin în Imperiul Roman în secolele I – III*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2007, pp. 75-76.

⁹ W. Martin Bloomer, *op. cit.*, p. 34.

¹⁰ Bruno Rochette, „Greek and Latin Bilingualism”, în Egbert J. Bakker (editor), *A companion to the ancient Greek language*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2010, p. 283.

¹¹ *Idem*, „Language Policies in the Roman Republic and Empire”, în James Clackson (editor), *A companion to the Latin language*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2011, p. 556.

dar și din alte limbi italice, chiar și atunci când cuvintele tipic latine erau disponibile pentru conceptele de bază. Latina a primit cea mai mare influență străină în perioada imperială, și, cu toate acestea, cultura latină nu și-a pierdut nici identitatea, nici forța¹². Limba greacă a fost modelul absolut pentru latină. Fenomenul bilingvismului a fost remarcat încă din antichitate. Domeniile lingvistice care au rezistat cel mai mult împrumuturilor lexicale au fost cele specifice ocupațiilor romane cu termenii proprii, ca agricultura, creșterea vitelor, industria casnică, arta războiului, limbajul juridic, vocabularul religios, care au fost dominate de termenii folosiți de romani în viața de zi cu zi¹³.

Bilingvismul greco-roman a fost una dintre cele mai clare manifestări ale legăturii dintre Grecia și Roma. Acest fenomen s-a extins în multe domenii ale lumii antice, ca diplomație, literatură, medicină, religie, comerț, filosofie, ș.a. Importanța lui s-a remarcat în domeniul lingvistic, literar și sectoarele culturale ale științelor umaniste¹⁴.

Deși nu au dorit niciodată să îmbrățișeze modelul grec, romanii au recunoscut totuși valoarea de necontestat a culturii rivalilor. Educația superioară a romanilor se desfășura aproape exclusiv în insulele grecești. Mai mult cam toți marii lideri ai Romei știau limba greacă, chiar și conservatorul Cato.

Limba latină a fost limba Imperiului și aceasta s-a văzut în două direcții.

În primul rând, atâta timp cât a existat Imperiul Roman, nici o nouă limbă literară nu s-a putut dezvolta, deși multe limbi erau vorbite și scrise în acea perioadă. Pe parcursul unei latinizări complexe, proces ce a avut loc în secolul II-I a.Chr., toate limbile, cu excepția limbii latine și a limbii grecești (adică etrusca) au dispărut din peninsulă. La sfârșitul Imperiului, situația lingvistică și literatura trecuseră printr-o schimbare fundamentală.

În al doilea rând, dialectul Romei, în regiunea Latium, a fost întotdeauna prima limbă a conducătorilor romani, întâi a consulilor, apoi a împăratului. Limba latină nu a fost singura limbă a romanilor, dar până la destituirea împăratului Romului Augustulus (secolul al V-lea) a fost limba celor de la putere¹⁵.

Imperiul Roman, neavând o politică de latinizare, nu și-a impus limba oficial, astfel că în provincii se foloseau limbile proprii, latina studiindu-se în școli. Astfel, Imperiul a fost multilingv, dar se distingea prin trei niveluri de organizare a limbii. Primul reprezenta limba naturală a unei anumite populații. La început, latina a fost folosită la Roma și în zonele învecinate. Mai târziu, ea s-a răspândit și a înlocuit unele limbi în zonele unde romanii au avut avantaje legate de comerț și bunuri de larg consum, educație și cultură. Cu toate acestea, locuitorii fiecărei zone au continuat să-și vorbească limba proprie. Nivelul al doilea a fost legat de controlul militar și administrație. Limba latină a fost indispensabilă în aceste domenii, ea fiind limba conducătorilor. Armata era comandată în latină, taxele și sistemul juridic erau gestionate în latină. Deși romanii

¹² *Idem*, „Greek and Latin Bilingualism”, pp. 286-287.

¹³ Dana Dinu, „Greco-Latin Bilingualism. Lexical Aspects of the Birth of Literary Latin” în *Studii și Cercetări de Onomastică și Lexicologie (SCOL)*, Anul I, Nr. 1-2, 2008, pp. 84.

¹⁴ Bruno Rochette, *op. cit.*, p. 281.

¹⁵ Jürgen Leonhardt, *Latin: story of a world language*, Translated by Kenneth Kronenberg, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press Of Harvard University Press, 2013, pp. 41-42.

educați vorbeau fluent limba greacă, limba oficială a romanilor a fost latina. Limba literaturii și a textelor complexe distribuite sub formă de carte a fost al treilea nivel. Cultura latină scrisă a fost diferită de celelalte culturi până în antichitatea târzie pentru că nu a adus nimic nou. La început a fost sub influența culturilor scrise vechi de pe teritoriile lor, în primul rând cea etruscă, apoi cea a grecilor, care a influențat profund limba și literatura. Cultura greacă a fost un model de urmat, mulți ani Imperiul având o cultură greco-latină¹⁶, ceea ce romanii au recunoscut întotdeauna în cercurile lor culturale, de aceea au fost mulți filo-eleni la Roma. Totuși, situația complexă a bilingvismului a fost însoțită de o relație dragoste-ură, în care romanii i-au admirat pe greci pentru cultura lor, dar le-au disprețuit slăbiciunea și decadența, iar grecii îi disprețuiau pe romani pentru aroganță și lipsa lor de cultură, dar le admirau disciplina și puterea¹⁷.

Concluzii

Educația romanilor s-a întemeiat pe educația grecilor. Limba greacă i-a ajutat să-și aprofundeze limba. Tinerii care au studiat ambele limbi au avut posibilitatea să aibă acces la un statut social și la puterea politică. Educația romană s-a schimbat sub influența specialiștilor greci, iar bilingvismul s-a extins în numeroase domenii.

Limba latină era limba națională a romanilor, limba Imperiului, dar greaca era limba educației, ceea ce romanii au recunoscut și încurajat, de aceea putem spune că era un veritabil bilingvism la Roma și în lumea controlată de ea.

Bibliografie

- Adrados, Francisco Rodriguez, *A history of the Greek language: from its origins to the present*, Leiden, Boston, Brill, 2005.
- Bloomer, W. Martin, *The School of Rome: Latin Studies and the Origins of Liberal Education*, Berkeley Los Angeles, London, University of California Press, 2011.
- Clackson, James, *A companion to the Latin language*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2011.
- Dinu, Dana, „Greco-Latin Bilingualism. Lexical Aspects of the Birth of Literary Latin” în *Studii și Cercetări de Onomastică și Lexicologie (SCOL)*, Anul I, Nr. 1-2, 2008, pp. 84-94.
- Janson, Tore, *A Natural History of Latin*, Translated and adapted into English by Merethe Damsgård Sørensen and Nigel Vincent, New York, Oxford University Press, 2004.
- Leonhardt, Jürgen, *Latin: story of a world language*, Translated by Kenneth Kronenberg, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press, 2013.
- Marrou, Henri-Irénée, *Istoria educației în antichitate: Lumea romană*, vol. 2, București, Editura Meridiane, 1997.
- Marțian, Nicoleta Simona, *Învățământ laic și învățământ creștin în Imperiul Roman în secolele I – III*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2007.
- Rochette, Bruno, „Greek and Latin Bilingualism”, în Egbert J. Bakker (editor), *A companion to the ancient Greek language*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2010, pp. 281-293.
- Idem*, „Language Policies in the Roman Republic and Empire”, în James Clackson (editor), *A companion to the Latin language*, Chichester, Wiley-Blackwell, 2011, pp. 549-563.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 46-47.

¹⁷ Francisco Rodriguez Adrados, *A history of the Greek language: from its origins to the present*, Leiden, Boston, Brill, 2005, p. 209.

Strechie, Mădălina, *Curs practic de epigrafie latină*, Cu traducerea inscripțiilor din limba latină și explicații complementare de istorie romană de: Mădălina Strechie, Craiova, Editura Universitaria, 2018.

Eadem, *Noțiuni de civilizație latină: suport de curs*, Craiova, Editura Universitaria, 2008.

Eadem, *Oameni politici ai Romei antice (lideri, instituții și mentalități)*, Craiova, Editura Universitaria, 2008.

Swain, Simon, „Bilingualism in Cicero? The Evidence of Code-Switching”, în J. N. Adams, Mark Janse, Simon Swain (editori), *Bilingualism in Ancient Society: Language Contact and the Written Text*, New York, Oxford University Press, 2002, pp. 129-168.

THE EVOLUTION OF ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ'S POETRY. THE ACTIVITY OF THEORETICIAN, CRITICISM AND LITERARY HISTORY.

Andreea-Emanuela VÎLCESCU,
PhD Candidate, University of Pitești

Abstract: The first subchapter of the present study aims to present the chronological evolution of the lyricism of Ștefan Augustin Doinaș, as well as the presentation of the stylistic and thematic evolution of the language of his poems, presentation accompanied by pertinent arguments. The second subchapter considers the activity of theorist, critic and historian of Romanian literature, belonging to Ștefan Augustin Doinaș, as well as the way in which the poet responded to the respective themes. Below are the conclusions of the entire chapter, accompanied by the thematic bibliography.

Keywords: anamnesis, epigonism, evolution, tragedy, visionary.

1. Evoluția poeziei lui Ștefan Augustin Doinaș

Activitatea lirică a lui Ștefan Augustin Doinaș a fost extinsă pe o durată de aproximativ șaizeci de ani, mai precis, din 1939 când debutează în *Jurnalul literar*, și, oficial cu primul volum, în 1964, cu *Cartea Mareelor*¹, până în 2002, cu poezia *Tu care orbești*, datată de poet astfel: Joi, 17 mai 2002, orele 19: 20, considerată a fi ultima creație lirică a acestuia². Astfel, se poate ajunge la constatarea că activitatea sa lirică este destul de longevivă în raport cu vârsta sa biologică.

Eugen Simion face următoarea precizare importantă privind dificultatea repartizării operei doinașiene: „Poetul n-a avut o evoluție normală, în 1964 el a strâns în *Cartea Mareelor* poeme din două faze de creație și, după ce a căpătat dreptul de a publica, a procedat cam în același fel. Cărțile lui sunt, de regulă, tematic și stilistic, culegeri din toate etapele, momentele de creație și din toate circumstanțele istoriei”³. Același fenomen se petrece și în ciclul *Alfabet poetic*.

Despre o evoluție anormală în publicarea versurilor face referire și Emil Manu în *Generația literară a războiului*, precizând faptul că Ștefan Augustin Doinaș își publică ciclurile lirice dintre 1941-1948 în volume târzii, după ce tipărise poeme scrise între 1950-1960. Criticul afirmă că anumite poeme nu au prezentat modificări, iar altele au fost reluate și redactate⁴.

Criticul literar Eugen Simion distinge patru momente lirice ale operei doinașiene, și anume: 1.1. Faza debutului sau *Momentul 1943-1946* în care poetul se remarcă prin balade și poeme în stil *Jugendstil*; al doilea moment liric vizează poezia de după *Cartea mareelor*, moment de reflecție, de intelectualizare a emoției poetice, temelor și

¹Doinaș, A., 2016, I: 16

²Doinaș, A., 2016, II: 1160

³Doinaș, A., 2016, I: 21

⁴Manu, E., 2000, p.339

miturilor; tot aici, observă criticul, o poezie împovărată de lectură, de podoabe, precum și de referințe din toate domeniile; al treilea moment ar viza, cum a observat Nicolae Manolescu, *o poezie morală și polemică*, sau chiar cum a sugerat însuși autorul ei: *poezia despre noima și norma poeziei*, vizează, bineînțeles, poezia și rosturile sale; al patrulea moment are în vedere un poet care meditează pe tema religiosului. Eugen Simion observă faptul că urmărirea cronologică este cvasi-imposibilă, luând în calcul revenirile poetului asupra poeziilor mai vechi, în scopul șlefuirii lor, și, totodată, traducerile masive ar fi putut influența poeziile care nu au fost publicate la timp⁵.

Despre *Cartea Mareelor*, Emil Manu are o opinie similară cu cea a lui Eugen Simion, considerând că este o operă hibridă din punctul de vedere al etapizării cronologice, neapartinând nici poeziei de tinerețe, nici celei de maturitate, dar este opera doinașiană care a fost făcută publică pentru prima dată. A fost remarcată clasicitatea versurilor, extazul geometric al expresiei, precum și unda conjuncturală a tematicii⁶.

Chiar dacă baza cronologică a poeziei doinașiene, precum și modul în care s-au făcut adăugiri și revizui, așa cum se poate deduce din critica lui Eugen Simion, și nu numai, îl plasează pe criticul literar într-o imposibilitate a cercetării din punctul de vedere al evoluției în timp, se poate face o analiză asupra spiritului creator sau vizionar al poetului. Este aproape neîndoielnic faptul că poezia doinașiană tinde spre vizionarism, fiind o lirică a pronosticurilor, întărită de tonurile oraculare care predomină pe tot parcursul activității poetice. De pildă, în *Trandafir negru*, datat în 1941, tonurile premonitorii din versurile: *Și ani de-a rândul visul lui rămase / deasupra casei, ca un cer închis; / iar păsările, când veneau sfioase, / zburau cu aripi fragede prin vis. //* (I, p.405) dețin aceeași constanță oraculară cu versurile din poemul cu versurile din poemul *Acum*, poem datat la 16 mai 2002: *Acum, că mi-a fost dată la o parte / albeața de pe ochi, aceea care / mă făcea să nu mai văd adevărul, / pot să aștept în deplină liniște //* (II, p.1056). Totodată, vizionarismul este strâns raportat la nivel cognitiv, la veleitățile pe care eul liric le încearcă senzorial, prin ochi, pe unde pătrunde informația vizuală, dar și cu ajutorul activității cerebrale intense.

Poezia de debut este caracterizată de Eugen Simion ca fiind solemnă, având ton grav, echilibru clasic și pasiune rațională. Același critic observă că mare parte dintre poeme evocă amintirea⁷. Totuși, mai degrabă decât amintirea, poemele, cu precădere baladele, par rezultatul unei anamneze; eul liric pare dislocat de la realitatea palpabilă, dar are conștiința acesteia. Impresia de *anamnesis* este foarte bine completată de spațiile bizare realității cotidiene. Imaginea florii-soarelui este la fel de frapantă precum ivirea iubitei poetului. Din acest punct de vedere, într-un limbaj al corespondențelor, floarea-soarelui și soarele ar putea simboliza perechea constituită din eul liric și iubita sa: *Severă-n pragul pur al aurorii, / urmezi pe boltă soarele. Și-i ești / reflex modest, care sfidează norii, / și rezumat – în spații pământeste - / dintr-o rotire care, mult mai mare, / e scrisă sus, pe cer, ca o chemare //*. (I, p.11). Floarea-soarelui apare în ipostaza unei

⁵Doinaș, A., 2016, I, p.22-24

⁶ Manu, E., 2000, p.339

⁷Ibidem, p.25

mirese adorate; extazul este un element-cheie ce caracterizează nu doar starea princiară, ci și pe cea a poemului: Slăvesc, în august, discul viu de raze / - fâșnit din humă și diurn rotit - / al florii încărcată de extaze / ce-și pipăie periplul pirotit / și după soare-ntoarce și aruncă / din ochi de aur o privire lungă //” (I: 11). Procedul corespondențelor este foarte frecvent în lirica doinașiană, traducând necesitatea de găsire a echivalentului în plan spiritual. De pildă, în *Poetul și marea*, marea pare mai degrabă o ipostaziere a iubitei decât un simplu element din natură; poetul este un eon beat de dragoste și de fervoare, asemeni Luceafărului eminescian; atât ipostaza contopirii cu elementul acvatic ca într-o nuntă, cât și stilul limbajului artistic sunt un remember la poemul lui Eminescu: *eu urc deasupra mării, beat de har, / și chem adâncul apelor pe nume. / Și dintr-odată undele tresar //* (I p.125). Pe aceeași linie a anamnezei, eul liric este indus în eroare de un fals déjà-vu purtându-l într-un vârtej care-l halucinează până la schizofrenie: *Deodată începi să ai amintiri / despre lucruri și zile prin care / n-ai trecut niciodată / arbori te strigă pe nume //* (II, p.210).

În ceea ce privește formarea ca poet, Virgil Nemoianu observă de-a lungul procesului scriitoricesc al lui Ștefan Augustin Doinaș în poezia de tinerețe puternice accente interbelice din Lucian Blaga, Ion Barbu sau din Tudor Arghezi⁸. Același critic remarcă predilecția lui Ștefan Augustin Doinaș pentru creațiile narativ-baladești, cu atmosferă mitic-fantastică și tendințe filosofice.⁹

1.2. În ceea ce privește versurile de maturitate - conform integrării făcute de Eugen Simion -, incluzând volumele *Cartea Mareelor* (1964); *Omul cu compasul* (1966); *Laokoon* (1967); *Ipostaze* (1968); *Alter ego* (1970), *Ce mi s-a întâmplat cu două cuvinte* (1972), *Arie și ecou* (1992), Eugen Simion observă cum accentul poetului se deplasează pe tehnica denumită de către poetica modernă, *écriture*, precum și dezvoltarea motivului *grandiosului, monumentalului*¹⁰. Anumite poezii de după 1960 prezintă tendința pronunțată spre narativitatea modernă, neregulată a versului alb, rebel, inegal. Versuri cu rima în tandem se deșiră pășind ușor, spre a întâmpina spiritul postmoderismului. *Interdicție*, din ciclul *Papirus*, este un poem ce prezintă astfel de tendințe: *Să nu te-appropii de-arătări. / În arbori / e un zor / și o zarvă / care te desfid, / și-un mecanism de orologiu / care măsoară-ntârzierea ta //*. (I, p.627). Versul clasic, inert, este împins spre mobilitate; Ștefan Augustin Doinaș încearcă în anumite poeme din *Vânătoare cu șoim*, *Alter ego*, *Cartea mareelor* etc o insularizare a stilului. Accentele realiste alternează cu cele suprarealiste conferind o poetică dacă nu unică, cel puțin neobișnuită. Interesant este colajul pe care eul liric îl compune din cartografierea țării *sfântului stern* și disecția produsă în interiorul acestuia; este, de fapt, o metaforizare a unui procedeu raportat la un organism în secțiune: *pe sfântul stern / călare-n centrul țării / uscat / îmbrățișat / de reci uscături / cu gingaș bisturiu / deschide-i pieptul! / ridică-i inima-n furtună! //* (I, p.1000). Se observă în poetica lui Ștefan Augustin Doinaș tendința de a crea o tehnică de poezie din elemente biotice; elemente din literatură viețuiesc în simbioză cu elemente din botanică, zoologie sau anatomie, conferind un lirism eclectic. Poetul utilizează

⁸Nemoianu, V., 2004, p.246-247

⁹Ibidem, p.21

¹⁰Doinaș, A., I, 2016, p.30-31.

ingenios aceste elemente eterogene rezultând astfel o poetică hibridă, amețitoare, instigatoare, iar lectorul pare epuizat de acest vârtej de conotații prolifrice care lasă impresia că nu ajung nicio dată la saturație. Foarte interesant este descrisă starea internă a eului liric; vâlmășagul în care se aventurează îl copleșește: *Mărturisesc: / n-am avut și n-am nevoie / de niciun fel de orbită / afară de Bolta Ochioasă; / de niciun fel de morișcă / afară de vârtejul Ființei; / de niciun fel de cuvânt / afară de împăratul Cuvintelor; / [...] / Lișița și rădașca s-au repezit / să-mi smulgă acul de fildeș / din piept //* (I, p.699-700). În realitate, eul liric nu face decât să-și caute corespondent în reprezentanții claselor inferioare agentului uman. Comparăția *asemenea păsării Phoenix. / mă traversez //* (I, p.701) traduce intuiția sfârșitului pe care eul liric îl previne prin introspecție și renaște din propria-i cenușă precum pasărea Phoenix. Nu întâmplător poetul alege drept corespondent pasărea Phoenix, ci pentru a sublinia controlul faptelor sale, dar și controlul asupra timpului. În ideea că pasărea Phoenix are capacitatea de a se regenera se poate face deducția că ea este un moderator al ciclicității temporale, un referent la eterna reîntoarcere. Foarte sugestivă în acest sens este secvența *să-mi smulgă acul de fildeș / din piept*, unde *acul de fildeș* poate fi corespondentul acului lui Baudelaire din *Ceasornicul: Ceasornic! / Zeu amar, nepăsător c-un deget / [...] / Durerile în freamăt curând s-or împlânta / În inima-ți ca-n tina lovită fără preget //*¹¹.

Emil Manu susține că volumele *Omul cu compasul* (1966), *Alter ego* (1970), *Ce mi s-a întâmplat cu două cuvinte* (1972) conțin versuri și din anii tinereții; multe dintre poeme scrise pe fond baladesc. Este cazul compozițiilor *Trandafirul negru* (1941), *Nunta* (1943, 1957), *Crai de ghindă* (1942, 1958), *Don Juan în delir* (1944)¹².

Virgil Nemoianu surprinde la poezia doianșiană, în perioada maturității, o retragere a eului liric în interiorul propriei inerții, a fixității materiale, un poet lipsit de reperele punctelor cardinale, precum și o înaintare spre necunoscut¹³.

1.3. Faza a treia a liricii doinașiene vizează norma și noima poeziei, observă criticul Eugen Simion. Raportându-se la aceste două elemente paronimice, criticul afirmă: „*Norma* continuă să-l urmeze, stilul este ca și până acum înalt, de o frumoasă solemnitate, dar el nu se mai sfiește să ocolească materiile degradate, zgârciturile și cenușile limbajului”¹⁴.

A treia fază lirică ar conține volume de poeme publicate după 1980, iar multe dintre acestea trec pragul spre postmodernism. Este cazul poemelor din *Interiorul unui volum* (1990), poemelor din *Arie și ecou* (1992) și al celor din *Lamentații* (1993). Poemele din aceste volume conțin elemente de tranziție spre acest curent literar. Unele dintre acestea nu își pierd rima clasică sau ritmul, dar prin tematică și prin abandonul semnelor de punctuație aderă la acesta. *Intrarea în lucruri* actualizează poezia adâncită în înțelesuri, foarte vehiculată în anii '80 și '90. Eul liric promovează chiar un citat de-al scriitorului de origine spaniolă, Juan de la Cruz, în care-și prezintă intenția de pătrundere cât mai adâncă în profunzimea lucrurilor: „*entremos mas adentro en la*

¹¹<https://www.versuri.ro/versuri/charles-baudelaire-ceasornicul-6a97.html#>; 25 oct. 2021;

¹² Manu, E., 2000, p.339

¹³ Nemoianu, V., 2004, p. 257-266

¹⁴ Doinaș, A., 2016, I:58

espesura". Intrarea în lucruri nu se face în mod superficial, ci prin adâncire în sine și prin supunerea sinelui la cazne; inspirația din Juan de la Cruz explică pe îndelete tema poemului: *așa ne-am zis: pentru-a forța-nviera / vărsați din oluri mustul vinul miera / [...] / intrările – să spargă involucruri / îngăduind pătrunderea în lucruri //* (II, p.139-140).

De asemenea, eul liric se desprinde ușor de arabescurile exploatare cu precădere în primele două faze ale creației sale, de versul ornant; tendința tablourilor descriptive agreste, supraîncărcate începe să se estompeze; se observă predilecția pentru comparații lipsite de complexitate, iar poetul devine un observator citadin: *cu pumnii cât ulcioarele / mă bat în piept / izbesc / ca-n porțile unei măcelării //*. (II, p.15). Totodată, preocupările și activitățile vizează o societate modernă: *lasă-mă să te machiez / chip prea iubit / scumpă mătușă Speranța ! / mai întâi / un fond de teint / gros / în tonul secolului care apune //* (II, p.13); *am văzut un film cu ogari* (II, p.39) în care primează faptul divers: *o pasăre se izbește de geam / folosește pervazul / ca să-și tragă sufletul / și pleacă în zbor //* (II, p. 12). Uneori, prin scandarea poeziei se manifestă simptomul durerii și al revoltei interioare a eului liric; este promovată astfel tema individului însingurat și marginalizat de societate: *strig - / și teribil aș vrea / să strigați și voi / cum strig eu / de ce v-apucă groaza / Și fugiți din calea mea ? //* (II, p.79). Alteori, se observă tranziția spre discursul oral prin conectori pragmatici ai oralității, elemente deictice personale sau spațiale, verbe dicendi, expresii apoetice sau inserarea cuvintelor din limbi străine: *dar iată că un alt text mai vechi / mai venerabil decât venerabilul său / autor care iscălea Victor Hugo vine și-mi face cu ochiul: / les hommes / (susține el) sont comme les pommes - / / lorqu'on les entassent / il pourissent / chiar și pe malurile Dunării? / l-am întrebat / mai ales! mi-a surâs el frățește//* (II, p.36). Cugetarea franțuzească nu are caracter aleatoriu, întrucât la postmoderni predomină elementele intrate pe filieră străină în limba română, iar astfel, se întărește și mai bine concepția că expresia potrivit căreia un fruct putred le alterează și pe celelalte, fapt ce se petrece și în rândul indivizilor, funcționează oriunde prin lume. Nici tendința spre narativism nu este stranie în a treia fază lirică a poeticii sale; ea se împletește cu ingambamentul, caracterizat printr-o segmentare când prematură, când tardivă: *iar eu / înnodând repede șnurul de-asupra îi / răspund astfel vesel : / «adevărat ! zilele - nu»* (II, p.34) sau *e fericită că totul se scurge pe lângă / ea / că satul îi dă bună ziua //* (II, p.246). Cu totul inedit în lirica lui Ștefan Augustin Doinaș este aspectul formal al poeziei *O nimica toată* din *Arie și ecou*, caracterizată printr-un așa-zis vers, fundamentat dintr-un singur cuvânt, expus vertical; fluența lirică capătă ritm sacadat: *domnule / Giacometti / acestor / sculptori / care / ar / merita / să / împodobească / un / patio / pompeian / le / lipsește / ceva / o / nimica / toată: / materia //* (II, p.155). Versul clasic, echilibrat este substituit, adesea, de versul *nervos*, reactiv: *strigă ca ierbele: / calcă-ne ! / calcă-ne ! / roagă-te ploilor: spală-ne ! / spală-ne!* (I, p.1042), alteori, versurile pierd particularitățile beletristice, transformându-se în simple aserțiuni: *ne-am agățat / unii / de alții / cei ce ne-ajută / să ne agățăm / se-agață și ei //* (I, p.978), dar încărcate de profunde semnificații precum: *distanța-i miera despărțirii!* (I, p.1073).

Multe dintre poeziile din această etapă sună ca un vacarm; poezia pare că scârțâie și se dezassemblează din toate închieturile, pierzând din acalmitatea versului clasic: *urcă-*

te la tribună acum / cu-o alură zglobie / aclamându-te nebunește / uite – mulțimea face cute / ca iarba // (II, p. 14); extazului și echilibrului din poezia de tinerețe i se substituie dezgustul și greața în *Interiorul unui poem: acest / întâi și ultim psalm al meu / îngreșat!* (II, p.16). Se observă și o anume transcendență spre tehnicizare socială: *de când mi s-a deranjat / telefonul / Dumnezeu / nu mă mai poate chema //* (II, p.238); *un mașinist / va îndrepta spre noi soarele //* (II, p.174). Limbajul devine o adevărată provocare semantică; eul liric pornește în aventura epitetului halucinant: *text nervos* (II, p.239); *câini stilizați* (II, p.39); *o inimă magnetizată* (II, p.978) și devine victima defectului optic postmodern: *sângele galben curgând / din mixer / spumos* (II, p.346); ocurența laitmotivului în progres: *Eva cădea / Eva cădea mereu / Eva cădea mereu din brațele / Eva cădea mereu din brațele lui Adam //* (II, p.346) sau în regres: *pe frunzele mele ascuțite îl țin în aer / [...] / cu frunzele mele / cu frunzele mele / cu frun //* (II, p.203).

Prezența sofismului este o altă particularitate a liricii doinașiene înscrisă în postmodernism. Ștefan Augustin Doinaș utilizează sofismul ca artificiu poetic, ca o vorbărie a tăcerii: *eu / cel care te strig / te plâng / te ar / sunt mut ca un plugar //* (II, p.96); sau ca potențialitate a imposibilului *Sfârșitul meu e începutul meu, / iar viitorul a trecut //* (II, p.364).

Lirica lui Ștefan Augustin Doinaș este în onduleuri, când sibilinică, când devoalată; uneori, ea devine expresia unei grețuri, unei vaste maculări, repulsive: *mare acră – mare ca ureea / mare care nu mai are sațiu //* (II, p.20). Totuși, în ciuda devierii sale, lirica își conservă o unitate de substanță, de ton și de limbaj; materialul liric este același, însă întrebuițat și gestionat diferit în funcție de dispoziția poetului. Poetul nu a renunțat la peisajul marin, însă dispoziția sa îi descoperă o altă fațetă. *Marea ca uree*, așa cum o percepe eul liric în 1988, nu-i mai poate găzdui pe romanticii îndrăgostiți care-și găseau refugiul sau pe poetul preschimbat în pescăruș: *Sunt pescărușul care niciodată / [...] / Când marea-i calmă și văzduhul spune / povești albastre clipocind sub țărături, / adorm pe ape. //* (I, p.109-110). De fapt, nu marea este prefigurată, ci viziunea poetului este alta. Anumite poeme nu sunt altceva decât retrospecțiuni prin care autorul reface vechile anchete: *Legenda Graalului* datată la 1989 nu este altceva decât reprezentarea schematică a unor idei expuse în *Balada prințului nesărutat* sau în *Balada întrebării lui Parsifal*.

O a treia fază decisivă a poeziei lui Ștefan Augustin Doinaș este, în viziunea lui Emil Manu, cea din volumul *Anotimpul discret*, unde eul liric dovedește o paradoxală invenție. Acest volum iese din orizontul spațial al poeziei practicate până acum, iar ceremoniile nu mai sunt apolinice¹⁵.

O altă fază a lirismului doinașian, pe care o surprinde Virgil Nemoianu, după anii '60 este cea a izbucnirii poetice¹⁶.

1.4. A patra fază a liricii observate de Eugen Simion este aceea a lui Ștefan Augustin Doinaș din *Psalmi*, în care criticul vede „Un Doinaș care se apropie primejdios

¹⁵ Manu, E., 2000, p.342

¹⁶ Nemoianu, V., 2004, p.268

de Arghezi și reia, din alt punct și cu altă stare de spirit temele lui”¹⁷. Totuși, muza psalmilor lui Doinaș au fost chiar *Psalmii biblici* ai lui David, pe care Ștefan Augustin Doinaș i-a tradus (cincizeci de psalmi) și i-a versificat, dar și faptul că a stat la un moment dat în celulă cu un preot greco-catolic, care oficia liturghia în același perimetru în care se afla poetul. Ștefan Augustin Doinaș mărturisea că pentru a traduce *Psalmii* nu a primat universul livresc, cât starea lăuntrică¹⁸. O astfel de concepție sună în aceeași notă ca o propovăduire a Bibliei; un doctor care a cunoscut durerea îl tămăduiește pe pacient mai întâi pe calea spirituală și mintală, apoi pe plan fizic. Comunicarea senzorială și extrasenzorială la care se raportează poetul care imploră intervenția Demiurgului. Despre dimensiunea religioasă a lui Ștefan Augustin Doinaș amintește, tangențial, și Virgil Nemoianu¹⁹.

Cu un conținut de o sută de psalmi, ciclul de poeme religioase *Psalmi* (1997) se prezintă ca o apertură a fațetei mistice a eului liric; dispoziția eului liric alternează între credință și deznădejde; eul liric se simte dezaxat în lupta sa cu gândurile năvalnice al căror prizonier este, și dorește fervent concilierea trupescului cu spiritualul, având conștiința celor două alternative: *Doamne, / cumplit de grotescă-i logodna-ntr-un spirit / și lut ! / Monstruoasa gâlceavă din mine /nu-mi lasă scăpare niciunde, Neantul / și Totul refuză să fie prieteni* (II, p.409). În subsidiar, drama eului liric este drama omului modern în poziție de a riposta, dar nu de a-L renega pe Dumnezeu, întrucât eul liric nu este un ateu convins, fiind traversat de crize existențialiste asupra sinelui, astfel încât și autoidentificarea i se pare cu neputință: *Mă aflu – unde ? / [...] / Sunt singur în Tine, Doamne, ca-ntr-un vast ospiciu : / [...] / Sunt sigur că exist ? / Mai am vreun nume? //* (II, p.415). Diferența de percepție asupra divinității este colosală de la un psalm la altul: În *Psalmul I*, eul liric se abate sistematic de la conduita creștinească ideală, cerându-i socoteală lui Dumnezeu; greutatea constă, de fapt, dintr-o neputință spirituală de a intra în convorbire cu Dumnezeu, dar și dintr-o neacceptare a destinului implacabil și indezirabil: *Cum să Te-ntâmpin, Doamne, - cu ce rugă?/ [...] / Nu, Doamne ! Sunt prea mândru ca s-accept / destinul tău: să cântăresc ce-i drept / și ce e strâmb //* (II, p.395). La polul opus, este atitudinea eului liric în *Psalmul XVIII*, unde el găsește izbăvirea în lichidul euharistic și care-i aduce iluminarea: *Dar eu, cel care am primit în gură / divinul trup și sânge, Îți fac templu / din însuși corpul, într-o logodnă / a harului, ce n-are-asemănare: / mă simt iluminat – pe dinlăuntru. //* (II, p.412).

Ștefan Augustin Doinaș a mai scris și cu alte prilejuri psalmi. De pildă, în seria de psalmi din ciclul *Ontopoeme*, cuprinzând șapte psalmi, intitulati *Psalmi la televizor*, se poate deduce inconsecvența limbajului, formulat sofistic uneori: *o secundă ca termen de-nflorire a teiului / un minut de nouă luni ca lucrare în uter / macrocefală meduză irigată spasmodic* (II, p. 608). Finalul psalmului VII este mai explicit, mesaj principal este acela că eul liric își lasă speranța în Dumnezeu: *întotdeauna veți fi seminție care nu vede / dar strigă / Ființa ! Ființa ! / căci partea mea de moștenire e Domnul!//* (II,p.610).

¹⁷ Doinaș, A., 2016 I: p.64

¹⁸ Doinaș, A., 2016, II: 1092-1093

¹⁹ Nemoianu, V., 2004, p.281

Pe lângă aceste etape definitorii și particularizante, se poate observa o constanță a stilului, o predilecție față de ermetizare și subtilizare a ideilor. De pildă, eul liric redă artistic efectul de *fata morgana*, un motiv destul de inedit și probabil, și rar abordat în poezie: *o mașină ciudată / [...] / În urma ei, / asfaltul, / culege lumina din surâsul trecătorilor / care calcă / - uimiți - / pe propriile lor imagini...//* (I, p.60).

2. Activitatea de teoretician, critic și istoric literar.

Întrebat fiind despre activitatea literară de critic, teoretician și istoric literar într-un interviu, Ștefan Augustin Doinaș a răspuns în chip modest asupra semnalărilor deosebite pe care Ilarie Hinoveanu le-a făcut asupra cărților de critică literară *Lampa lui Diogene* și *Poezie și modă poetică* cu privire la valoroasa evaluare critică a fenomenului poetic românesc contemporan pe care acesta o realizase. Ștefan Augustin Doinaș se consideră poet prin excelență, activitatea de critică literară și de eseistică, - spunea el -, reprezintă confesiuni despre idealul său de poezie. De asemenea, el își mărturisește tendința spre teoretizare, precum și setea pentru exprimarea lirică²⁰.

Judecându-i modul de a face critică literară sau de a scrie eseistică se poate constata fervoarea și profunzimea temperamental-artistică, dar și apanajul frecvent în sfera lirică. Cu toate acestea, Ștefan Augustin Doinaș este, cu ușurință, un bun exeget atât al literaturii universale, cât și al literaturii române și nici nu pare să facă eforturi majore de memorie când îi interpretează. Concludent în acest sens ar fi caracterul normativ pe care îl oferă interpretărilor sale. De pildă, în enunțul: „Aristotel-Kant-Hegel reprezintă linia filosofică a separatismului celui mai categoric între artă și filosofie, a respingerii principiale a tuturor formelor de filosofie aforistică, metaforizantă, fabulatorie, mitizantă etc²¹”, Ștefan Augustin Doinaș își asumă controlul judecăților de valoare prin dezinvoltura confirmării, utilizează discursul categoric și elocvent și asigurarea faptelor printr-un prezent al permanentizării, evitând prezumtivul și condiționalul-optativ. Totuși, există și nuanțe puse pe seama dubitativului, poate acele informații oarecum disepersate de câmpul său optic principal.

Spirit intelectualizat, manifestă, adeseori, tendințe de conceptualizare a termenilor înveliți în livresc, mulți dintre aceștia din sfera biologiei medicale. Totodată, Ștefan Augustin Doinaș își mărturisește aversiunea față de lipsa de originalitate a unor poeți sau scriitori a căror operă, crede el, o măsoară just, așa cum s-a întâmplat cu poetul Nichita Stănescu pe care l-a criticat în *România Literară*, dar l-a elogiat în *Luceafărul*, la fel a procedat și în cazul operelor lui Marin Sorescu, Ion Gheorghe, Adrian Păunescu²², întrucât aceasta i se părea poetului o critică justă. Conform acestui procedeu de evaluare nu se va mai adăuga eticheta popularității și a refuzului de declasificare, ci se vor realiza judecăți de valoare juste.

Revenind la ideea de *mimetism*, poetul militează pentru originalitate, pentru talentul sui-generis, și nu pentru ideile și exprimările de import sau pentru stereotipiile

²⁰Hinoveanu, I., 1974, p.12

²¹Doinaș, A., 1996, p.346

²²Hinoveanu, I., 1974, p.12

în exprimare: „Ori, o lectură atentă a textului arată că am vrut să denunț doar mimetismul fără substanță, imitația servilă, impostura care intră în bucluc în arena literelor; și am criticat, totodată, latura negativă, superficială, a unor poeți de talent care au ajuns să se imite pe ei înșiși, să cadă în manierism; toate acestea – fără a nega valoarea lor, și cu atât mai puțin valoarea poeziei moderne”²³. Este și cazul epigonismului despre care Ștefan Augustin Doinaș a scris în *Fragmente despre epigonism* unde proclamă în expunerea sa critică, incapacitatea creatoare și a resuscitării spiritului novator²⁴.

Narcisismul asumării unei false culturi sau al afișării unei inspirații aparținând unui alt autor anunță disjunția față de ceea ce ar trebui să reprezinte un spirit cu adevărat creator și simțitor. Epigonul este acel fiu renegat al literaturii, fiu care-și lasă pecetea neputinței asupra creației. Interesantă este comparația eului liric ca aluzie la caracterul duplicitar al poemului *ca un sughiț al limbii*. Starea fiziologică de sughiț acuză o neconcordanță a organismului cu trecerea aerului prin glotă; în credința populară sughițul este raportat la o superstiție potrivit căreia o persoană reprezintă, în absența sa, subiectul de discuție al altora. Ca atare, *sughițul* infiltrat de către poet este, de fapt, protestul autorului original la adresa unui déjà-vu neasumat de către falsul său creator. Pe aceeași linie medicinală, eul liric acuză o «greață de terține», ca simptom general al unui reflux gastric față de o lirică indigestă.

Virgil Nemoianu considera că Ștefan Augustin Doinaș în esurile sale nu are atitudinea unui profet, a unui maestru, ci mai curând a unui *doftor* tămăduitor. Tot el vede în scrierile cu caracter de eseu ale poetului arădean: „năzuința continuă spre funcționalizare sau refuncționalizare socială. Ele se cuvin citite ca încleștări cu realitatea socială monolitică a deceniilor șapte și opt în speranța de a o modela cultural”²⁵.

În cele mai multe dintre eseurile sale critice, se observă faptul că Ștefan Augustin Doinaș este o personalitate critică nu doar cu ceilalți, ci și cu sine însuși. Faptul de a scrie poezie este exigent exprimat în cărțile sale, întrucât trebuie să se resimtă în actul creativ combustia internă, și nu mimetismul steril.

În cariera sa de teoretician și critic, Ștefan Augustin Doinaș a comentat și a impus judecăți de valoare asupra operelor autorilor români, dar și universali, aplicând chiar tehnica metodei comparatiste, echivalând cu o autopsie a operelor. În *Eseuri*, el realizează analogii între poezia lui Blaga cu poetica lui Goethe, punctul de intersecție fiind reprezentat de filozofia poeticii: „și pentru unul, și pentru altul, poezia filosofică este, în expresia sa verbală, extrem de concretă, iar poetica ei implicită se arată mereu a fi hrănită de o gândire analogică, refuzând dezvoltările discursive, poposind și defătându-se într-un imagism colorat al contrastelor reale, urmărind polaritățile existenței și – dincolo de ele – tiparul adânc-genuin al lucrurilor, fenomenul originar”²⁶.

Poezie și modă poetică este o evaluare critică a fenomenului poetic românesc din secolul al XX-lea, evaluare ce exprimă prin conceptul de *modă* poezia în trend, poezie

²³Ibidem, p.11

²⁴Doinaș, A., 1966, p.133

²⁵Nemoianu, V., 2004, p.268

²⁶Doinaș, A., 1996, p.405

validă într-un anumit moment al epocii, poezie etichetată ca fiind de valoare prin rezistența sa în timp. Acest volum de critică a operei poetice doinașiene a fost receptat în variate moduri, cu judecăți și idei preconcepute, mărturisește autorul său într-un interviu cu Ilarie Hinoveanu: „unii nu vor să-și dea seama că am vrut să divulg aspectele *negative* ale acestui fenomen care, în ordine culturală, își are meritele sale, care în ordine istorică este de neînlăturat; alții consideră acest eseu drept atac frontal împotriva poeziei moderne și împotriva unor confrăți mai tineri extrem de populari”²⁷.

Moda poetică se manifestă adesea ca fenomen de mimetism, practicat de autorii epigonici, adepți ai kitsch-urilor și diletantismului dintr-o perioadă istorică, având menirea de a ieși curând din termen. Ștefan Augustin Doinaș radicalizează conceptul, definindu-l astfel: „fenomen parazitar de mimetism artistic, cantonat în stricta actualitate și, deci, trecător, care – refuzând modele înaintașilor și vîzînd cu ostentație noul – propune mereu alte fetișuri, urmărește succesul în locul valorii, confundă originalitatea cu noutatea, cultivă maniera și clișeul în dauna conținutului de substanță, constituind astfel o școală a facilității și a imposturii”²⁸. Ca atare, definiția *modei poetice* înglobează absența realei creativități, anularea specificului propriu fiecărui poet, un soi de invaliditate a reperelor literare, creative și de inspirație, și, mai rău decât atât, fiind un act de contravenție la creația originală prin însușirea unor aptitudini lirice de care autorul nu se bucură în mod real.

În tratatul său despre *Eseuri*, Ștefan Augustin Doinaș discută niște aspecte foarte importante trasând câteva note despre originalitate în literatură, concentrându-se pe ideea de modestie a autorului față de istoria literară. Mai precis, autorul *Eseurilor* dorește să treacă în revistă faptul că scriitorul (poet, prozator etc), pentru a pretinde că este original, trebuie să dețină controlul istoriei literare și să distingă net granița unde istoria literară se sfârșește pentru a lăsa loc intervenției originalității: „Orgoliul de a fi scriitor original ar trebui să se risipească repede, ca fumul, în chiar clipa când punem mîna pe pana de scris”²⁹. Mai mult decât atât, există riscul ca autorul unei opere să devină parte din sursa care l-a inspirat; în acest caz va trebui ca el să aibă onestitatea de a-și recunoaște influențele și de a și le asuma.

În concepția lui Ștefan Augustin Doinaș, scrisul este mai mult decât o așternere a ideilor pe hîrtie: „scrisul – spune poetul – reprezintă în primul rînd o etică inflexibilă, apoi o provocare a superiorității din om”³⁰. Actul scriitoricesc presupune expunerea autorului său în forma cea mai sensibilă, dar și subtilă, într-o sferă dimensională unde omul cel vechi – dinainte de a începe să scrie – se vaporizează, lăsându-l pe cel nou, să creadă în arta de a scrie, artă prin care el ar putea să schimbe în bine ceva din fiecare lector. Scrisul nu valorează dacă nu este, implicit, și un act terapeutic.

Petru Poantă, în *Cercul literar de la Sibiu*, afirmă despre Ștefan Augustin Doinaș că a fost primul cerchist care a teoretizat în mod articulat conceptul de *tragic*, într-un eseu intitulat *Tragic și demonic*, din volumul *Lectura poeziei*, eseu început în 1948 ca teză de

²⁷ Hinoveanu I., 1974, p.11

²⁸ Doinaș, A., 1972, p.156

²⁹ Doinaș, A., 1996, p.135

³⁰ Zăciu, M., et alli, p.114

licență în filosofia culturii lui Lucian Blaga, rămânând original, - scrie Petru Poantă -, prin proiectul nefinalizat³¹. Același critic observă în arta de teoretizare a lui Ștefan Augustin Doinaș proximitatea cu Titu Maiorescu sau cu Tudor Vianu decât cu Lucian Blaga sau cu Eugen Lovinescu: „Doinaș își prezintă contribuția teoretică cu o modestie ușor răsfățată, însă adevărul e aici cristalizează pentru prima dată tipul de discurs maiorescian, clasic, al autorului: acea rigoare austeră, aproape ascetică, neconvențional didactică, a stilului abstract, mai apropiat de Eugen Lovinescu decât de Lucian Blaga”³². Criticul afirmă că studiul lui Ștefan Augustin Doinaș despre demonic a fost inspirat dintr-un celebru studiu al lui Lucian Blaga, iar în cel despre tragic a avut ca repere principale autorii: Kierkegaard, J. Volkelt, Max Scheler (în mod special), K. Jaspers, M. de Unamuno³³. În esență, tragismul conține și instinctul salutar al eroului de sine însuși sau de ceilalți, este, în mod paradoxal, o frumusețe a suferinței ce îl glorifică pe erou prin actul liberator al morții, dezrobindu-l de sub tirania banalului. Tendința individului de a evada poate face obiectul unui teribilism mult mai pronunțat. Desigur că, uneori, tragismul poate continua și în urma morții, ca urmare a pasivității descendenților.

În eseul critic *Lectura poeziei*, discutând despre problematica tragismului, Ștefan Augustin Doinaș afirmă la un moment dat: „Lumina pe care o aruncă fenomenul tragic asupra domeniului moral este însă atât de sălbatică și necruțătoare, încât convențiile se arată în șubreda lor înlănțuire, în neputința lor funciară de a stăvili avântul unei personalități”³⁴. Cel mai probabil, autorul pune problema fenomenului tragismului ca raport de sancțiune față de aspectele mentale, comportamentale și morale ale comunității, întrucât comunitatea, în genere, oricât de restrânsă ar fi ca număr de membri, este coruptibilă la judecată și prejudecată; un soi de culpabilitate a țapului ispășitor pe care inculpatul ar trebui să și-o asume. Concavitatea afirmației teoreticianului este constituită din substraturi psihologice, întrucât moralitatea ar echivala cu o viață echilibrată, și, prin urmare, fericită, din care, în mod evident, tragismul ar trebui să dispară. Analizat în stil gregar, tragismul este consecință a ceea ce se întâmplă în mod just cu destinul unui personaj / persoană cu intenții nefaste, opinii eronate, acte nejustificate, neconcordant cu ceea ce ar fi dezirabil în societate. Din timpurile străvechi, omului i s-a inoculat ideea tragismului prin păcatul strămoșesc, penitență cu dublă sau multiplă interpretabilitate: pe de o parte, această moștenire spirituală nefastă ar coincide cu un mit prin impunerea restricției de a practica răul, definit ca act de a-l ofensa și răni pe individ, iar pe de altă parte, ea ar coincide cu plata postumă a unei vine ereditare. Tragismul situației date este acela că o clipă de inobediență a devenit penitență colectivă și universală pentru eternitate. Pe de altă parte, tragismul poate îmbraca forme destul de diversificate, fie sub forma de lacune afective, fie sub forme cu mult mai severe, cum ar fi cel al morții. În lirica lui Ștefan Augustin Doinaș, tragismul ocupă un loc fruntaș, fiind potențat de stilul oracular al tonului eului liric. Tragismul solitudinii eului liric are ca mediu de rezonanță răceala

³¹Poantă, P., 1997, p.144-145

³² Ibidem, p.145-146

³³ Ibidem, p.146

³⁴Doinaș, A.,1980, p.442-443

externă, sihastrică. Forme speciale de tragism sunt cele ale nașterii. Complementare, mitul vieții și al morții la Ștefan Augustin Doinaș sunt reprezentări similare cu cele din teatrul absurd al lui Marin Sorescu; Irina din *Matca* reiterează același fapt cu femeia plăsmuită de Ștefan Augustin Doinaș în *Mamă fiind*, ipostaziind pe femeia de sacrificiu ce moare în numele perpetuării speciei umane. În sfârșit, tragismul poate fi relativ, ceea ce înseamnă că fiecare individ poate stabili un tabel de aproximări a fenomenului.

În capitolul despre *Fenomenul demonic*, unde realizează teoretizarea conceptului, raportându-se la dimensiunea religioasă care îl încearcă, Ștefan Augustin Doinaș afirmă: „Deși cuvântul își are originea în acest domeniu, iar utilizarea lui s-a făcut printr-o progresivă laicizare, demonicul are, pe lângă caracteristicile negative care, întrucîtva, ar putea fi asimilate cu cele ale satanicului, o sumă de trăsături pozitive cărora li se datorește vasta sa fertilitate în sensuri”³⁵. Dacă așa stau lucrurile din prisma de teoretician al literaturii, atunci poemul *Printre oglinzi* nu este exilat complet de această teorie, poem care vine să argumenteze afirmațiile. Binele îmbracă o nouă fațetă, menită să stupefieze. Demonicul este reprezentat și de lumea tenebrelor, cu încărcătură energetică negativă particulară. Demonicul în accepțiune religioasă periclitează energiile constructive, însă literatura poate să îl valorifice drept pozitiv, ca de pildă în *Luceafărul* de Mihai Eminescu. Paradoxal, demonicul, așa cum îl teoretizează Ștefan Augustin Doinaș, coagulează ceva din energia binelui tocmai pentru a descrie cumva, antitetic, dezideratul aceluia rău râvnit, al ispitei revigorante.

În același eseu teoretic, disecând poezia lui Lucian Blaga, poezie al cărei admirator se dovedește a fi, Ștefan Augustin Doinaș face următoarea extrapolare: „Osîndit la cuvînt, și osîndit să osîndească prin cuvînt, Poetul este omul prin excelență care se salvează pe sine în ipostază de Creator, și – datorită ritului său verbal – mîntuie cuvintele întorcîndu-le în țara fără nume a Tăcerii, în patria lor”³⁶. Afirmația sa poate fi interpretată ca rezultat al unor constatări, întrucît poetul însuși este fondatorul unei noi țări, unui habitat suportabil, construit prin intermediul Verbului său. Poetul are menirea de a construi prin logos habitatul la care aspiră atât el – Creator al artei -, cât și Destinatarul, care își caută refugiul în litera salutară; țara fără nume include posibilitatea și libertatea electivă a patriei imparate de fiecare receptor.

În studiul său despre *Sinteze. Orfeu și tentația realului*, Ștefan Augustin Doinaș, aflat în poziție de critic, dar transpunându-și în acesta structura poetică iminentă, consideră că eul liric are menirea unui estetician care are drept principal obiectiv proiecția mitică a ceea ce este real; proiectarea în mitic fiind generată atât prin lexicalizare, cât și prin apelul la procedee auxiliare ficțiunii: „Poezia începe - și poate că se și sfîrșește – odată cu succesiunea ce se declară în sînul limbii, odată cu un mod de a spune altfel ceea ce eul liric simte că trebuie să spună”³⁷. Se poate afirma că, prin procedeul lexicalizării, banalitatea în exprimare poate deveni originalitate de expresie și chiar de conținut.

³⁵Doinaș, A., 1980, p.461

³⁶ Ibidem

³⁷Doinaș, A., 1974, p.82

3. Concluzii: După cum s-a putut observa din izvoarele istorice colectate de la mai mulți critici ai istoriei și literaturii române, poezia lui Ștefan Augustin Doinaș are o evoluție neobișnuită, lipsită de o cronologie precisă. În ceea ce privește evoluția limbajului liric, poezia doinașiană s-a bucurat de valorificări juste, bune, bine cotate de către critica literară. Pe o scară înaltă a valorilor a fost situată și activitatea teoretică, de critică și istorie literară, realizată de autorul eseului literar *Poezie și modă poetică*.

Bibliografie:

- DEX, Coteanu, I., Seche, L., Seche M., (Conducătorii lucrării), *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, București, 2016.
- Doinaș, Ștefan-Augustin, *Eseuri*, Editura Eminescu, București 1996.
- Doinaș, Ștefan-Augustin, *Lectura poeziei*, Editura Cartea Românească, Bacău, 1980.
- Doinaș, Ștefan-Augustin, *Opere, II*, (Eugen Simion, Alexandru Ruja), Editura Academiei Române, București, 2016.
- Doinaș, Ștefan-Augustin, *Opere, II*, (Eugen Simion, Alexandru Ruja), Editura Academiei Române, București, 2016.
- Doinaș, Ștefan-Augustin, *Poezie și modă poetică*, Editura Eminescu, București, 1972.
- Doinaș, Ștefan-Augustin, *Sinteze.Orfeu și tentația realului.*, București, Editura Eminescu, 1974.
- Hinoveanu, Ilarie, *Convorbiri cu...*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974.
- Manu, Emil, *Generația literară a războiului*, Editura Curtea Veche, București, 2000.
- Nemoianu, Virgil, *Surâsul abundenței. Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Aug. Doinaș*, Editura Fundația Culturală Secolul 21, ediția a II- a, revăzută și adăugită, București, 2004.
- Poantă, Petru, *Cercul literar de la Sibiu*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.
- Zaciu, Mircea, Papahagi Marian et alli, *Dicționarul scriitorilor români (D-L)*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.

MULTICULTURAL TRANSLATION AMONG DEFINITIONS AND TAXONOMY. BRIEF OVERVIEW ON CULTURAL-SPECIFIC ITEMS, QUALITY ASSESSMENT AND CRITICISM IN LITERARY TRANSLATION.

Teodora-Nicoleta PASCU,

PhD Student, “1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia, Romania

Abstract: Approaching the multicultural translation has become more and more challenging for the young scholar in TS in the last decades, both theoretically and methodologically. Once assumed, at the beginning of 21st century, the concept of translation as a cultural act, that is TS as the study of cultural interaction and the translation as a manipulative method facilitating cultural communication, there was a flourishing of definitions and classifications of its key concepts: what is cultural, at what text level should it be analysed, how is it translated, etc. By one hand, this can be seen in a very positive way since it reflects the great attractiveness and vitality of TS as a discipline. However, it has also undeniably created a methodological fragmentation that could be objectively difficult to handle with.

In the spirit of the interdisciplinarity that has always characterized the TS, most of these attempts have retrieved and updated already existent terms like the so-called realia, adding new perspectives linked to specific translation fields, especially to the audio-visual translation (subtitling and dubbing). Besides, the increasing numbers of studies investigating the connections between culture and translation has led to a consequent revisiting of the Translation Quality Assessment and Translation Criticism. This paper is then expectably intended to offer an effective brief critical overview on these key concepts in multicultural translation.

Keywords: Translations Studies (TS), Cultural-Specific Items, Translation Quality Assessment, Translation Criticism

Introduction

Approaching the multicultural translation has become more and more challenging for the young scholar in TS in the last decades, both theoretically and methodologically. Once assumed, at the beginning of 21st century, the concept of translation as a cultural act, that is TS as the study of cultural interaction and the translation as a manipulative method facilitating cultural communication (Bassnet and Lefevere, 2001), there was a flourishing of definitions and classifications of its key concepts: what is cultural, at what text level, how is it translated, etc. By one hand, this can be seen in a very positive way since it reflects the great attractiveness and vitality of TS as a discipline. However, it has also undeniably created a methodological fragmentation that could be objectively difficult to handle with.

In the spirit of the interdisciplinarity that has always characterized the TS, most of these attempts have retrieved and updated already existent terms like the so-called realia, adding new perspectives linked to specific translation fields, especially to the audio-visual translation (subtitling and dubbing). Therefore, Realia have been enriched with more nuance, becoming Cultural-specific items (CSIs), Cultural-specific references, Cultural-bounded terms, Extralinguistic Cultural References (ERCs), and so forth.

Besides, the increasing numbers of studies investigating the connections between culture and translation has led to a consequent revisiting of the Translation Quality Assessment and Translation Criticism as *key concepts in multicultural translation*.

Definitions and taxonomy (types of cultural items and translation strategies)

One of the problems that arouse the interest of translation specialists has always been that of the so-called *realia*. The term was used by Latin medieval scholars to indicate “real things” as opposed to words, which were considered neither “things” nor “real”. Into this meaning, *realia* indicate the objects of material culture. In the field of TS, *realia* instead do not indicate objects, but signs and precisely those words that mean objects of material culture without precise correspondences in other languages. They pose the problem of translatability since they often call non-existent referents in the TL, so they require specific translation strategies. In TS, important contributions to the **definition of *realia*** have come from Eastern European schools. In particular two Bulgarian researchers, Sergej Vlahov and Sider Florin, have offered a detailed study on the untranslatability including *realia* defined as

[...] words (and composed expressions) of the popular language representing denominations of objects, concepts, typical phenomena of a given geographic place, of material life or of social-historical peculiarities of some people, nation, country, tribe, that for this reason carry a national, local or historical colour; these words do not have exact matches in other languages. (Vlahov and Florin 1969, 438)

They **classify *realia*** into three main categories: geographical, ethnographic, social and political, and also illustrate the related **translation strategies**: transliteration (recognition of the alien element, neuter rendering), transcription (recognition of the alien element, neuter rendering and adaptation of the spelling, greater appropriation), creation of a specific analogue (partial recognition of the alien element, neuter rendering), explicitation (no recognition of the alien element, specifying rendering), substitution with a local variant (appropriation of the alien element and specifying rendering), substitution with an “international” variant (assimilation of the alien element and generalizing rendering), addition of an identifier (recognition of the alien element on content but not on formal plane, neuter rendering). Moreover, Vlahov and Florin distinguish transcription (transcription proper with emphasis on the sound and transliteration with emphasis on the graphic form) from translation (neologism as calque, half calque, appropriation, semantic neologism). Finally, they explain the approximate translation (generalization, functional analogue, description, explanation, interpretation) and contextual translation, among the possible strategies in *realia* translation, and in general in cultural bound translation. According to Bulgarian scholars, the choice of strategies obviously depends on the type of text, the type and role of *realia* in the source and target culture, the significance of *realia* in the context, the target language capacity to accept new / exotic collocations, the receiving model reader.

After Vlahov and Florin's study, interesting discussions on the topic have been developed by TS scholars especially within the audio-visual field, enlarging the concept to the cultural bound item's translatability. Thus, realia are defined as "extralinguistic references to items that are tied up with a country's culture, history, or geography" (Diaz Cintas and Remael 2007, 200) or as "concepts which are found in a given source culture but not in a given target culture" (Leppihalme 2011, 6). Realia are therefore seen as the **result of cultural differences** (extralinguistic) not to be confused with the differences between languages (intralinguistic). Beside the term realia, and with similar meaning depending on scholars' view about reality and culture concepts, we find terms such as "culture-specific items" CSIs (Nord 1999, Aixela 1996), "extralinguistic references ECRs" (Pedersen 2010), "culture specific references" (Ramière 2006), "culture-bound terms" (Diaz Cintas and Remael 2007). Equally stimulating for the discussion are the concepts of **realia fuzzy boundaries** (Leppihalme 1997) and the different degrees of **transculturality, monoculturality and infraculturality** (Pedersen 2010). Transcultural are cultural items transcending the cultural borders, present both in source and target culture, and normally does not pose particular problems in translation (for example there are names of Italian food like "ravioli" or "lasagne" often rendered in translation with well acclimatized neologisms). Monocultural are cultural items present only in the source culture and involve translator's competence to mediate the cultural transfer (for example in AE there are slang names of currency such as "fin", "bucks" or measurement unit names such as "feet", "pound" often rendered in translation with neutral hyperonyms, with a losing colour effect). Infracultural are cultural items of the source culture less known to the source audience too and usually the source co-text contains some elements ensuring the correct meaning interpretation.

As the classification of the **types of realia** is concerned, the **most detailed taxonomy** remains Vlahov and Florin's:

- Geographical [physical and objects geography (landscape and meteo, man-made elements); endemic animals and plants]
- Ethnographic [daily life (food and drinks, shops, clothing, housing); work (jobs, tools); art and culture (music and instruments, dance, religion, rituals, games, mythology); descent (peoples and heritage); measures (currency, measurement unit)]
- Social and political life [administrative and territorial units; institutions and functions; socio-cultural life (education, social class, symbols)]

Interesting cues can be taken from Leppihalme's classification (1997) based on three **types of allusions**. Allusion proper subdivided in proper name allusions and keyphrase allusions, stereotyped allusions, and marginal allusions subdivided in semi-allusive comparisons and eponymous adjectives, (excluding fixed combinations and lexicalised eponyms). As culture-specific, allusions are linked to the metaphor and their abundant occurrence in literary text could be troublesome in translation.

As well as the proposed classifications for the types of realia, also the **classification** of their **translation strategies** has been intensively explored within TS. Even the term "strategy" was object of many discussions in order to establish its

methodological usability, focusing by turns on the linguistic aspects (how was the linguistic material manipulated from SL to TL – Nida 1964, Chesterman 1997) or on the cognitive aspects (how was the decision-making process applied to overcome transfer problems from SL to TL – Levi 1967). Within the general framework of ***domestication vs foreignization*** or ***losses and gains (compensations)*** binary dynamics, although they are different in form the classifications of strategy types are similar in substance, and traceable to Valhov and Florin's as described above. Finally, on the equivalence concept I prefer Toury's (1995) descriptive view which considers ***equivalence as a given*** based on what can be observed (the relationship between two texts in which the target text is the translation of the source text). Even if criticized as "circular", saying that "equivalence is what it is" (Pym 1997), I agree that what can be observed to be the case counts more than what is theorized to be the case. If perfect or true equivalence is not possible, translation is and does happen all the time, so equivalence has become a "negotiable entity" (Kenny 2011, 97) depending on the context and the specific source and target items involved.

Translation Quality Assessment and Translation Criticism

From the perspective illustrated above, the delicate problem of evaluation also arises either by looking to the close correspondence with the source text, which requires the bilingualism of the critic, or by treating the translated work as part of the target literary system.

Evidently the TS has favoured the second trend, considering that there is no universal or ahistorical criterion for assessing the absolute quality of a translation. It is necessary to take into account the whole set of contingent factors that enter to be part of the translation act: who commissioned the work, for what purpose, in which socio-cultural context, at what historical moment for the receiving culture. Attention moves to the target text, which is the result of a manipulation not only associated to the subjective interpretation of the translator and to the change of the linguistic code, but also to the socio-cultural and historical mentioned factors. However, in 1997 Hatim and Mason observed that "the assessment of translation performance is an activity which, despite being widespread, is under-researched and under-discussed." (199).

Recently, an interesting contribution has been wrought by German researcher Juliane House, who illustrates the TQA approaches of the various TS schools classifying them into three main groups: based on subjective experience and intuitive approach; reader-response approach (Nida's dynamic equivalence); text-based approaches (Wills, Koller, Riess and Vermeer). House's analysis introduces the concept of "overt" and "covert" translation and of "the cultural filter". Even if discussible under certain aspects, these additional concepts can help fixing evaluation methods in a finer manner. These are her definitions:

An overt translation is required whenever the source text is heavily dependent on the source culture and independent status within it; a

covert translation is required when neither condition holds, i.e., when the source text is not source culture specific. (House 1998, 199)
 [Cultural filter is] a set of cross-cultural dimensions along which members of the two cultures differ in sociocultural predispositions and communicative preferences. This also make evaluation difficult because it involves assessing the quality of the cultural filters introduced in translation. (House 1998, 199)

For translation criticism the text-based approach appears as the only practicable, critical analysis of the source text and its translatability, followed by compared analysis between SLT and TLT considering the translating strategies and evaluation seems to me the best suitable method. Excluding the first group (intuitive approach, practised by most publishers), the text-based approaches have advantages and disadvantages. I mention here Bruno Osimo's valuable model of translation shifts analysis integrating sets of advantages, constituted by "chronotopical analysis" (realia and intertextuality, deictics, conceptual/ metaphoric words, expressive fields, functional words) and "generic parameters" (generic lexicon, syntax, versification), to be applied /adapted case by case to the literary text under investigation. Since at the moment universal sets of *a priori* evaluation procedures available and applicable to all kind of literary texts does not exists, the only effective way seems to be a flexible adaptable *a posteriori* analysis and evaluation to obtain objective conclusions (or the highest possible objectivity degree).

Conclusions

I therefore agree with Osimo's call for "a reference paradigm to reconcile the descriptive approach to translation studies with the existence of translation criticism and its evaluation in the aforementioned contexts, to overcome the contradiction between a descriptive-only approach and the need to evaluate." (Osimo 2014, Part five, 40). Moreover, Osimo's recent suggestions of the "translation as metaphor" and the "translator as anthropologist", as well as his methodological considerations regarding the need to "re-evaluate translation studies by drawing on anthropology and semiotics, where *translation* is the key notion to define the concept of *culture* itself" appears as pretty stimulating and potentially very fruitful both for translation practice and criticism. (Osimo 2019, 97).

Bibliography

- Bassnett, S. and Lefevere, A. (1998) *Constructing Cultures. Essays on Literary translation*. Multilingual Matters.
 Bassnet, S. (1999/2013). *Translation Studies*. Routledge.
 Chesterman, A. (2017). *Reflections on Translation Theory. Selected papers 1993-2014*. John Benjamins.
 Diaz Cintas, J. and Remael, A. (2007). *Audiovisual Translation: Subtitling*. St. Jerome Publishing.
 Florin, S. (1993) Realia in Translation. In Zlateva, P. (Ed.) *Translation as Social Action: Russian and Bulgarian Perspectives*. Routledge.122-128.
 Florin, S. and Vlahov, S. (2018). *La traduzione dei realia. Come gestire le parole culturospecifiche in traduzione*. Osimo, B. (Ed). Ebook la Feltrinelli IBS.

- Franco Aixelá, J. (1996) Culture-specific Items in Translation. Alvarez, R. and Vidal, M. C-A. (Eds.) *Translation, Power, Subversion*. Multilingual Matters. 52-78.
- Hatim, B. and Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. Routledge.
- Kenny, D. (2011). Equivalence. In Baker, M. and Saldanha, G. (Eds.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge. 96-99.
- Koller, W. (1995). The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies. *Target*. 7 (2). 191-222. <https://doi.org/10.1075/target.7.2.02kol>
- Leppihalme, R. (1997). *Culture Bumps: An Empirical Approach to The Translation of Allusions*. Multilingual Matters.
- Leppihalme, R. (2011). Realia. In: Gambier, Y. and Van Doorslaer, L. (Eds.) *Handbook of Translation Studies*. Volume 2. John Benjamins. 126-130.
- Levy, J. (1963/2011). *The Art of Translation*. John Benjamins.
- Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Brill Archive.
- Nord, C. (1991). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology and Didactic Application of a Model for Translation Oriented Text Analysis*. Rodopi.
- Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. St. Jerome Publishing.
- Osimo, B. (2014). *Translation Course*. Logos. <http://courses.logos.it/EN/index.html>
- Osimo, B. (2019). Translation as Metaphor, the Translator as Anthropologist. *Vertimo Sudjios*. (12). 87-98. <https://doi.org/10.15388/VertStud.2019.6>
- Pedersen, J. (2010). Audiovisual Translation – in General and in Scandinavia. *Perspectives*. 18 (1). 1-22.
- Pym, A. (2007). Natural and Directional Equivalence in Theories of Translation. *Target*. 19 (2). <http://dx.doi.org/10.1075/target.19.2.07pym>.
- Ramière, N. (2006). Reaching a Foreign Audience: Cultural Transfers in audiovisual translation. *The Journal of Specialised Translations*. jostrans.org.
- Reiss, K. (2004). Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation. Venuti, L. (Ed.) *The Translation Studies Reader*. Routledge. 168-179.
- Toury, G. (1995/2012). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins.
- Torop, P. (2010). *La traduzione totale: tipi di processo traduttivo nella cultura*. Transl. Osimo, B. Hoepli.
- Vermeer, H. (1989). *Skopos and Translation Commision*. Heidelberg UP.
- Wills, W. (1982). *The Science of Translation*. Gunter Narr.

ROMANIAN COSMOGONIC LEGENDS

Florentina-Cristina GURAN STĂNCIULESCU

PhD Student, University of Craiova

Abstract: Cosmogonic legends are often followers in the idea that the world was not conceived as a result of the work of a single being, instead they process the idea that the world is the result of a dialogue between God and Devil, of course mediators and advisers are added. These mediators are not part of the human race, and the new world will replace wickedness and enmity with its beauty. We cannot deny the fact that cosmogonic legends recall the birth of God from the foam of the sea in the midst of the whirlwind in which he placed a candle to fight the darkness that surrounded him.

Keywords: God, Devil, mediators, legend, darkness

Gândirea tradițională folosește atât conceptele ca instrumente ale rațiunii exacte cât și simbolurile și, din acest punct de vedere, ea se numește gândire simbolică. În toate domeniile și în toate științele, logica simbolică are aplicabilitate. Pe de altă parte, logica tradițională, aceea a gândirii corecte, în domenii precum psihologia sau pedagogia, are menirea de a fi practică în scopul obținerii performanțelor individuale. Interminabilele discuții de specialitate au fost purtate în scopul definirii termenului de legendă dat fiind faptul că, în anumite contexte, acest termen a avut menirea de a denumi realități diverse, neinsistându-se asupra stabilirii limitelor sale: „fiecare popor asimilează în cursul istoriei sale valorile spirituale ale fiecărei epoci, împrumutându-le pecetea spiritului său.”¹ Se cunoaște faptul că legenda a fost culeasă încă din perioada romantică a folcloristicii și a avut un rol important în definirea identității naționale. Nu întâmplător este faptul că ea a reprezentat izvor de inspirație pentru literatura cută, de multe ori fiind relaționată cu mitul dar și cu alte specii ale literaturii populare. Trebuie avut în vedere și faptul că legenda a fost culeasă și supusă analizei de etnologi și folcloriști celebri: frații Jakob și Wilhelm Grimm sau A. Van Gennep.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea a presupus și creșterea interesului pentru legendă care ajunge la o structurare atentă abia în anul 1969 când Tony Brill depune Academiei textul *Tipologiei bibliografice a legendei populare românești*. O bună bucată de timp, pe parcursul secolului al XIX-lea, termenul de legendă a fost identic cu acela de basm și aici amintim culegerea lui Petre Ispirescu apărută în anul 1882 intitulată *Legende sau basmele românilor adunate din gura poporului*. Nu departe de acest aspect, legende etnologice au primit denumirea de la Bogdan Petriceicu Hașdeu de dețeu, dat fiind faptul că ele au rol în găsirea rezolvărilor anumitor probleme. Bogata activitate a lui Simion Florea Marian în sfera legendei istorice, geografice și toponimice face ca aceste lucrări să depășească granițele unui adunări de material în volume de proză populară. Momentele importante din viața omului sunt analizate în monografiile lui Simion Florea Marian și fac referire la credințele și obiceiurile specifice românilor. De menționat este și Tudor Pamfile, care adună un bogat material destinat legendelor

¹ Petre Țuțea, Proiectul de tratat, Editura Pronto, Brașov, Editura Uniunii Scriitorilor, Chișinău, 1992, p. 96

cosmogonice, mitologice și etiologice ce transfigurează realitatea și nuanțează valorile morale ale poporului nostru.

Ovidiu Bîrlea, în anul 1966, apropie legenda de narațiunea ce încearcă explicarea unui fenomen sau figură proeminentă a trecutului. Evident că au existat și paralele create între legendă și mit și aici amintim versiunea lui Van Gennep care trimite legendei localizare și individualizare, iar mitul îl proiectează în lumea supranaturală tradusă prin rituri. Diferențe în ceea ce privește legenda și mitul sunt date și de caracterul istoric și local al legendei, aceasta având indicat cu precizie locul, iar faptele personajelor sale denotă vitejie și temeritate.

Corpusul legendei populare românești este împărțit de Tony Brill în patru mari categorii: legende etiologice, mitologice, religioase și istorice. La rândul lor, acestea sunt divizate în subcategorii, în capitole sau în subcapitole. Modelele idealizate ale umanității sunt prezentate de legende populare ca întemeietori între adevăruri și imaginație. Prin intermediul legendei, omul încearcă să facă trecerea de la haos la ordine, în vederea construirii unui spațiu fizic pentru suflet. Putem înțelege prin aceasta o modalitate de asumare a cosmosului prin care lumea este reconstruită.

Să nu uităm faptul că legende cosmogonice sunt adeseori adeptele ideii că lumea nu a fost concepută ca rezultat al muncii unei singure ființe, ci prelucrează ideea conform căreia lumea este rezultatul unui dialog între Dumnezeu și Necuratul, între Fârtate și Nefârtate la care, bineînțeles, se adaugă și mediatori sau sfătuitori ai lui Dumnezeu. De remarcat este nevoia de fraternizare a ființelor, un exemplu în acest sens fiind nevoia lui Dumnezeu de a întreba și a se sfătui cu toate animalele. Acești mediatori nu fac parte din neamul omenesc, iar lumea nouă va face ca prin frumusețea ei să înlocuiască răutatea și vrăjmășia.

În procesul cosmogoniei, Dumnezeu este cel care are toată puterea, însă tocmai el este cel care inițiază discuția cu ceilalți, singurătatea înspăimântându-l. Se înțelege faptul că, neavând nici frați, nici prieteni, Dumnezeu găsește prilejul de a-și construi o scară pe care poate să se coboare sau să se urce la cer, după ce, plimbându-se printre oameni și le împărtășește sfaturi, obosește. Tocmai de aici pornește invidia Necuratului, din neputința de a da viață pentru că Dumnezeu invocă faptul că pământul apare ca trudă a gândurilor sale. Intențiile bune ale lui Dumnezeu se concentrează în actul creator și depășesc inerția inițială, ajungând să fie completat de intențiile neastâmpărate și intrigante ale Necuratului care, de cele mai multe ori, se catalizează într-un proces creator: „dracii în ceri s-au apucat să facă munți, ziduri mari, să ajungă până la Dumnezeu, să-l răstoarne.”² Tot prin atemporalitate se caracterizează și ajutoarele lui Dumnezeu, albina, broasca și ariciul, care par să fie la fel de vechi precum Dumnezeu, fiecare cu rol bine stabilit în cosmogonie: despre albină știm că este mesagerul sau spionul, ariciul este meșterul, urzitorul, iar broasca este spiritul apelor.

Trebuie avut în vedere faptul că Dumnezeu și Ne-fratele-său au fost frați și împărțeau atât văzduhul cât și întunericul. Libertatea lui Dumnezeu în a face ceea ce-și

² Legende cosmosului, Ediție critică și studiu introductiv de Tony Brill, Editura Grai și suflet, Cultura Națională, București, 1994, p. 27

dorea îl necăjește rău pe Sarsailă care-și propune să strice tot ceea ce este construit de Dumnezeu. Vâslaș pe apa nemărginită îi era lu Dumnezeu **Sfântul Andrei**. În acele vremuri în care nu exista decât apă, Dumnezeu a aruncat baltașul și din el a răsărit un arbore. Acceptându-l pe Sarsailă ca frete, Dumnezeu i-a cerut acestuia nisipul din apă pentru a putea face pământul. A zecea oară a reușit să-l aducă pentru că, la fiecare încercare, Necuratul era ars la mâini și nu putea să păstreze între degete niciun bob de nisip. Antipolului lui Dumnezeu, Necuratului i s-au atribuit următoarele aspecte morale: temutul, fricosul, caraghiosul. Dorind să-l egaleze pe Dumnezeu, el se apucă de meșteșugit: mai întâi coboară pe fundul apelor și aduce nisip pentru ca Dumnezeu să facă un pat pentru amândoi. Intenția sa de a-l îneca pe Dumnezeu se năruiește pentru că a constatat cum în jurul acestuia pământul creștea mereu precum bunătatea și îngăduința divinității. În creație, vorbim de un dualism divino-diabolic la care îi putem adăuga și pe slujitorii lui Dumnezeu care contribuie definitiv la perfecționarea zidirii lumii. Raporturile bune în care conviețuiau, la început, Dumnezeu și Necuratul au făcut din creație o operă comună care ulterior va fi supusă unei game de transformări în planul modelării.

Nu putem nega faptul că legendele cosmogonice amintesc de nașterea lui Dumnezeu din spuma mării în mijlocul unui vârtej în care acesta a pus o lumânare pentru a se lupta cu întunericul ce-l împresura. Sunt legende care precizează faptul că pe acea spumă s-ar fi aflat un vierme și un fluture, acesta din urmă renunțând la aripi și transformându-se în om, iar viermele, într-o dihanie neagră cu coarne și coadă. După ce creează lumea, Dumnezeu instaurează un soi de ordine, chiar dacă elementele inițiale continuă să își facă simțită prezența. Sunt legende care precizează faptul că nu exista nimic la început și din acest nimic a apărut Dumnezeu, apoi asistenții săi: de cele mai multe ori este vorba de diavol după care ne este prezentat îngerul **Andrei, arhanghelul Gabriel sau Sfântul Petru**.

Se vorbește despre un moment al creației, acela în care Demiurgii se întâlnesc, înoată sau se plimbă pe suprafața apei. Apare și mijlocul de locomotie, luntrea, în cazul în care vâslaș este îngerul Andrei. Putem clasifica legendele cosmogonice românești după timpul pre-cosmic, după momentul apariției ființelor primordiale și după modul de creație. Așadar haosul primordial din timpul pre-cosmic ne este sugerat prin apa nesfârșită și întunericul nelimitat. Urmează ca din nimicul pre-existent să-și facă apariția primele ființe care au luat forme diferite: fluturul, viermele sau porumbelul cu trei rânduri de aripi.

Întâlnim legende în care Dumnezeu greșește proporțiile și, la facerea lumii, el constată că are prea puțin cer comparativ cu pământul considerând că trebuie să-l întreb pe **arici** ce ar putea face cu pământul care-i prisosea. Ariciul nu răspunde acestei provocări, crezând că ar fi de la sine înțeles că acel pământ era pentru dealuri și pentru munți. Dintr-o altă legendă, aflăm că ariciul, ajutorul lui Dumnezeu la urzit, se încurcă în aracii folosiți la urzeală și, scăpând ghemul, pământul nu a mai ieșit neted. De date aceasta, asupra ariciului, Dumnezeu a trimis blestemul de a purta în spate aracii de care s-a ferit.

Este cunoscută trăsătura ariciului de a dansa sau de a juca atunci când aude un zgomot de orice natură, dar care să fie ritmat. În legende, fenomenul este explicat de nunta la care asistă ariciul tocmai atunci când este chemat de Dumnezeu spre a-i fi sfătuitor în urzirea luminii și a întunericului, a zilelor și a nopților. Prins în joc, ariciul încâlcește firele și lucrul acesta este descoperit de Dumnezeu, care pune totul pe seama unei pozne de-a ariciului și îl binecuvântează pe acesta cu jocul și voia bună. Ariciul apare deghizat în chipul unui bătrân înțelept care, de cele mai multe ori, se remarcă prin echilibru și experiență.

Preocupați intens de analiza legendelor cosmogonice, cercetătorii au dorit să identifice atât originea acestor legende cât și sensul lor filosofic. Raportat la modul de gândire și de simțire dar și la perspectiva asupra vieții, sensul acestor legende este unul filosofic, cum de altfel locul de origine al legendelor a determinat căutarea unui sens etnologic prin identificarea asemănărilor cu alte legende. În viziunea lui Romulus Vulcănescu, fondul mitologic dac este răspunzător de fondul cosmogonic, la fel cum Tudor Pamfile înclină spre latura lor bogomilică. Aceste legende sunt culese, cu precădere, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, atunci când datele despre informatori sunt extrem de precare, iar intervenția lor asupra textelor a cunoscut o pantă ascendentă.

În ceea ce privește modurile de creație în legendele cosmogonice românești, Tony Brill propune discuții asemănătoare: creația spontană, cea prin care se autogenerează personaje sau elemente ale naturii, creația prin autometamorfozare a unor structuri în altele, creația inițială realizată prin acțiune creatoare în care se primește forma actuală pentru majoritatea elementelor naturii, ființelor sau lucrurilor. Dintr-o altă perspectivă, am întâlnit legende care îl prezintă pe Dumnezeu creatorul mării din scuipat, după care așază pământul pe patru stâlpi: pe spinarea a patru pești sau pe spinarea lui Iuda Iscarioteanul. Atât Dumnezeu cât și Necuratul doresc să realizeze creația, însă doar acesta din urmă știe unde să găsească pământ. Există și legende care atribuie acest rol broaștelor, pe care Dumnezeu le trimite pe fundul mării spre a căuta pământ. Atunci când Dumnezeu află că acolo se găsește mult pământ, el poruncește apelor să se retragă.

Nu e de mirare faptul că Necuratul își dorea a-l înșela pe Dumnezeu, păstrând pământul pentru el și ascunzându-l în gură. Abia atunci când Dumnezeu a început creația, acesta a fost nevoi să-l scuie, explicându-se în acest fel apariția munților. În ipostaza de frați, Dumnezeu și Necuratul reprezintă expresii ale unor tendințe contradictorii. Necuratul face totul pentru sine, nicidecum pentru a onora relația cu fratele său. El inventează lucruri, dar nu știe să le mânuiască sau să le desăvârșească. Problema răului a iscat numeroase întrebări spiritului uman și a proiectat asupra Necuratului o direcție a raționalului. Legendele românești demonstrează faptul că acesta este inseparabil de Dumnezeu și de creație.

Trebuie menționat și faptul că există legende care menționează faptul că Necuratul, jucându-se cu pământ, a creat șarpele care, la rândul lui, l-a sfătuit să-l înec pe Dumnezeu. Acesta a fost blestemat a se încolăci de nouă ori în jurul pământului și a ajunge în hăul apelor. Putem explica participarea diavolului la creație prin faptul că el este coetern lui Dumnezeu și, altfel spus, nu depinde ontologic de acesta. Stăpânirea

răului nu este decât vremelnică pentru că ordinea universală este cea care aşază stihiiile, stabilindu-le locul.

De menţionat este faptul că Dumnezeu, personaj al cosmosului, este diferit de cel al religiei. În legendă, el are înfăţişare omenească, poartă o barbă lungă şi se ascunde sub chipul unui bătrân înţelept. Aici, el este dependent de Necuratul prin complementaritate. În ceea ce priveşte creaţia, apa este mult mai importantă decât celelalte elemente, ea având capacitatea de creaţie continuă. Atât Dumnezeu cât şi Diavolul lucrează asupra apei originilor: ea este nedeterminată şi nelimitată.

Nu departe de aceste aspecte, întâlnim şi rolul deosebit al Sfântului Ilie de a mânui tunurile cerului pentru a-i pedepsi pe îngerii răi, diavolii. Dorinţa acestora era de a se înălţa iarăşi spre împărăţia cerurilor, mişcând în drumul lor norii şi vânturile. Fulgerele sunt descărcate asupra lor de către Sfântul Ilie care reuşeşte să-i doboare în întuneric acolo unde căzuseră prin faptele lor. Să luăm în calcul şi faptul că încercările repetate de a fi reprimiţi în împărăţia cerurilor sunt sortite eşecului pentru că Sfântul Ilie este de veghe şi nu pregetă a-i coborî la locurile lor.

Sumarizând cele spuse anterior, putem concluziona că legendele cosmogonice au îmbogăţit creaţia folclorică relevând astfel nu numai forma cosmosului dar şi relaţiile dualismului bine-rău şi transformarea haosului în cosmos.

Bibliografie:

- Anca Balaci, *Mic dicţionar mitologic greco-român*, Ediţia a II-a, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969
 Gheorghe V. Brătescu, *Vrăjitoria de-a lungul timpului*, Editura politică, Bucureşti, 1985
 Tudor Pamfile, *Mitologie românească*, Ediţie îngrijită de Mihai Alexandru Canciovici, Editura Allfa, Bucureşti, 1997
 Eugen Agrigoroaiei, *Ţara neuitatelor constelaţii*, Folclor arhaic românesc, Prefaţă de Romulus Vulcănescu, Editura Junimea, Iaşi, 1981
 Marcel Olinescu, *Mitologie românească*, Ediţie critică şi prefaţă de I. Oprişan, Editura SAECULUM I. O., Bucureşti, 2003
 Artur Gorovei, *Descântecul românilor*, Studiu de Folklor, Academia Română, XL., Regia M. O., Imprimeria Naţională Bucureşti, Bucureşti, 1931
 Silviu Angelescu, *Mitul şi literatura*, Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2010
 Mihai Coman, *Studii de mitologie*, Editura Nemira, Bucureşti, 2009
 Petre Ţuţea, *Proiectul de tratat*, Editura Pronto, Braşov, Editura Uniunii Scriitorilor, Chişinău, 1992
 Artur Gorovei, Gh. F. Ciauşanu, *Credinţe şi superstiţii româneşti*, Ediţia a III-a, Editura Humanitas, Bucureşti, 2000
Legende cosmosului, Ediţie critică şi studiu introductiv de Tony Brill, Editura Grai şi suflet, Cultura Naţională, Bucureşti, 1994

CUTURAL LOAD OF THE ONOMASTIC SISTEM IN THE ROMANIAN VERSION OF „DREAMS FROM BUNKER HILLS” BY JOHN FANTE.

Teodora-Nicoleta PASCU,
PhD Student, University „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Abstract: In recent decades there is a tendency to keep proper names unchanged in the translated versions both in literary and non-literary texts. At an insight look, nonetheless, their translation actually should depend on multiple factors such as having a correspondent in the target language, having the same degree of frequency in the source language and target language at a given historical time etc. In the Romanian version of “Dreams from Bunker Hills” by John Fante, the translator kept quite all the proper names unchanged, anthroponyms and toponyms, preserving the foreign element through the transliteration. Still, it is worth pointing out some observations on the onomastic system as a particular type of CSIs, and on the effects of the related translation strategy on the target text.

Keywords: realia/CSIs, proper names, translation strategy, cultural, John Fante, Romanian

1. Introduction

In recent decades there is the tendency to keep proper names unchanged in the translated versions both in literary and non-literary texts. At an insight look, nonetheless, their translation actually should depend on multiple factors such as having a correspondent in the target language, having the same degree of frequency in the source language and target language at a given historical time etc. In the Romanian version of *Dreams from Bunker Hills* by John Fante, the translator kept quite all the proper names unchanged, anthroponyms and toponyms, preserving the foreign element through the transliteration. Still, it is worth pointing out some observations on the onomastic system as a particular type of CSI's and on the related translation strategies. This paper analyses then in a deeper manner the way the proper names have been translated in the Romanian version (translation strategies) with a focus on how and to what extent their cultural load has been preserved (effects).

2. Review of Literature

From a translational point of view, proper names can be included in the category of the so-called realia, or CSI's (culture-specific items). In TS, realia are words that mean objects of material culture without precise correspondences in other languages. They pose the problem of translatability since they often call non-existent referents in the TL, so they require specific translation strategies. Important contributions to the definition of realia have come from Eastern European schools. In particular, two Bulgarian researchers, Sergej Vlahov and Sider Florin, have defined in a detailed study the main categories of realia: geographical, ethnographic, social and political. They have also illustrated the related translation strategies: transliteration, transcription, creation of a

specific analogue, explicitation, substitution with a local variant, substitution with an “international” variant, addition of an identifier. (Vlahov and Florin 2018)

But how exactly does this work in the case of proper names, since there are many scholars considering the translation of the proper names a non-trivial matter, as it could seem at a superficial glance? And more specifically, how does this work in the Romanian version of *Dreams from Bunker Hills*? It is necessary at this point to have a deeper look at the definition of proper names which determines the various translations strategies adopted.

The main function of a proper name is to identify an individual referent, since unlike the generic nouns the proper names are mono-referential, which doesn't mean they are mono-functional. It has been often affirmed that proper names lack in descriptive meaning:

An ordinary personal name is, roughly, a word, used referring, of which the use is not dictated by any descriptive meaning the word may have. (Strawson 1971, 23)

If the proper names may be non-descriptive, they surely are not non-informative, given that within the same language community they always transmit some pieces of information, e.g., gender (male/female), geographical origin (there are “typical” regional names and surnames), human or pet names (there are “typical” names for dogs, cats, horses, etc.), places. In fiction, this can be assumed to be intentional. Considering the proper names as mere labels used to identify a person or a thing has frequently implied that their translation was seen as a simple automatic process of transference from one language into another. This is for example Vendler's view: “proper names have no meaning (in the sense of ‘sense’ and not of ‘reference’), which is borne out by the fact that they do not require translation into another language” (Vendler 1975, 117). Proper names are labels attached to persons or objects, and the translator must simply transfer them to the target language. A similar vision is expressed also by Sciarone, who argues that the general practice of transliterate or transcript the proper names in translation enforce the idea proper names have no meaning when considered within the language system. (Sciarone 1967, 86).

Nevertheless, long before the affirmation of the multicultural approach in translation, other scholars illustrated a different stance, underlying that proper name may also carry ‘senses’ beyond its primary identifying function, or, to better say, that not all the proper names are merely identifying labels. Consequently, their translation is not such a trivial issue and can involve decision-making process which require careful consideration of the meanings and of the symbolic and cultural charge before transferring them into the target language. (Searle 1975; Strawson 1975).

Nouns are classified as common (referring to a class of entities) or proper (having a unique referent). Grammatically, there are some co-occurrence restrictions distinguishing them, of which the most important are: a) proper nouns (PNs) do not accept demonstrative pronouns as determiners (*this man* > **this Charles*); b) PNs do not

accept restrictive adjectives or restrictive relative clauses (use of the PN as a common noun in the grammatical sense, *she is the same woman she used to be* > **she is the same Mary she used to be*); c) opposition between definite and indefinite is neutralized in PNs (a given PN either invariably takes no articles or invariably takes the definite article, *Charles, Paris* > *the Prince Charles, the Highlands*). However, especially in literary texts, in a given speech situation PN status can grammatically manifest as a common noun and can perform a metaphorical/ symbolic/ culturally charged function.

Moreover, the meaning of a concept is made up of a lexical entry containing linguistic information (phonological, morphological, semantic and categorial) about the natural language items related to it (Sperber and Wilson 1986, 83-93). The concept may also be defined within a logical entry which may be empty, partially filled or fully definitional, and an encyclopaedic entry containing various propositional and non-propositional representational information about the denotation and the potential connotations of the concept (culturally determined). Therefore, taken from granted that an assumption is a structured set of concepts, its content is the function of the logical entries of the concepts while the context of the processing is outlined on the basis of the encyclopaedic entries of those concepts. (Sperber and Wilson 1986, 89).

In this perspective, prototypical PNs (without a descriptive content) are associated with empty logical entries. But this does not happen in all the speech situations, since as any other linguistic manifestation, PNs may also have a logical content derived from their encyclopaedic entries. The basic rule concerning PNs translation is to keep them unchanged, to transfer them into the target language (transliteration or transcription, depending on the language) but it always depends on a series of situational factors as well (cultural, structural, functional, e.g., names of international organizations usually have translation equivalents in the member countries). In literary works there are no PNs with no informative function at all, more or less subtle. When the information is explicit (a descriptive name), during the translation the cultural load could be affected. If the information is implicit, or if the cultural marking function has priority over the informative function, there will probably be a loss in the translation or a compensation through additional information (explication).

3. Methodology

This paper investigates the rendering of the cultural load of the onomastic system in the Romanian translation of *Dreams from Bunker Hills* by John Fante. For this purpose, the onomastic entries have been identified in the digitalized version of the target text and compared with the corresponding translated entries to analyse the translation strategies and their effects.

4. Data analysis

Dreams from Bunker Hill is the last novel of Arturo Bandini's tetralogy, and John Fante's last literary work. Written in 1979, or better said dictated to his wife Joyce because of his blindness and amputated leg due to diabetes (Cooper 1999), *Dreams* is an

autobiographical memory novel structured around the core Fantian themes: the literature as a destiny and the success as a writer, the women and the desire, the Italian-American family and the Catholicism, the identity building and assimilation process, and last but not least the city of Los Angeles and Hollywood, with Fante's unsolved node of the abdicated literary vocation and the screenwriter work for the studios. In a nostalgic but light tone intermingled with vivid irony, witty humour, and farcical accents, the seventy-years-old Fante retraces his literary young alter ego Arturo Bandini's itinerary along twenty-six chapters (2 to 6 pages each) set between Los Angeles, Hollywood, Boulder (Colorado) during the depression era. Accordingly, the rhythm is fast, adequate to the memory fragmented retrievals, interspersed with flashbacks and flash-forwards.

The main story line develops around Arturo's oscillation between the urgency of recognition as a literary writer and the need of immediate economic success reached by accepting a job as a screenplay writer in Hollywood film industry. In fact, the novel was initially titled *How to write a screenplay* (Pleasants 2010, tape three).¹ A fade, illusory, misleading world, Hollywood, described through literary devices of hyperbole, of adjectival and anthroponym accumulation. Dreams versus reality. Putting aside the literary vocation in exchange of economic stability causes Arturo's dramatic frustrations, displacements and inner conflicts and this is the thematic nucleus of the novel. A similar perennial emotional contradiction seems to characterize also the pages related to the Italian American identity; religious issues comprised. Another open question, an everlasting open question for Bandini/Fante, the identity question. However, the dramatism is always tempered by irony, humour, and comicality while the narrative structure is strongly supported by the language at all levels.

Given the setting in an urban environment with characters belonging to, the analysed novel has words that can be framed as real, especially socio-cultural and ethnographic. I will report emblematic cases, but also some corresponding in TL, to illustrate the multiplicity of situations that arise in the translation process and the range of strategies regarding the translation of PNs as cultural-specific items adopted in Romanian version: preservation (transliteration), loan/calque, explication.

Toponyms and Anthroponyms

As specified before, in the Romanian version of *Dreams* the translator kept quite all the proper names unchanged, anthroponyms and toponyms, preserving the foreign element through the transliteration. Let us have a more detailed look at this process.

The **toponymy** is strongly linked to the autobiographical character of the novel, as resulting from the author's direct personal experience. In *Dreams*, as in the other three novels of Fante's tetralogy this constitutes one of its definitory traits (Los Angeles

¹ In a recorded interview to Ben Pleasants on May 22, 1979, John Fante talks about *Dreams from Bunker Hill*: "BP: What is the book that you're working on now?"

JF: It's called *How to Write a Screenplay*. It's my early period in Hollywood, my first experiences as a writer in pictures. [...] It's the story of a writer who comes out here from Colorado and has no thought of becoming a screenwriter. He comes out because he wants to be a writer and get away from home, and he more or less falls into screenwriting." (Pleasants 2010, <https://www.3ammagazine.com/3am/undertow-thejohn-fante-tapes-three/tape-three>, retrieved on July 20, 2021).

and Bunker Hill are even included in two titles of the tetralogy).² Therefore, the toponymy is not fictional, but real and very precise, repetitive, detailed, often using micro-toponyms with quite irrelevant referential findings for a foreign reader but with significant role in the narrative construction and in the protagonist's characterization process. Since the spatial elements are pretty substantial for Fante/Bandini, within the perimeter of symbolic connotations of his reiterated oscillations in search of his place in the world, enforced at linguistic level by the frequency of toponyms. Some quantitative examples below.

There are cities and regions names: Los Angeles -12 occurrences; Boulder - 11 occurrences; New York – 3 occurrences; North Platte – 2 occurrences, Palos Verdes – 2 occurrences, Denver – 4 occurrences; Colorado - 12 occurrences; Kansas -4 occurrences; Nevada-2 occurrences; Nebraska, Utah and Wyoming -1 occurrence.

There are neighbourhoods, streets, buildings, and squares names: Hollywood - 17 occurrences, Bunker Hill – 15 occurrences (plus one in the title), Benedict Canyon – 3 occurrences, Terminal Island – 3 occurrences, Woodland Hills – 2 occurrences, Santa Monica, Beverly Hills, North Denver – 1 occurrence; Third Street – 7 occurrences, Temple Street, Fifth Street, Hill Street, Seven Street, Olive Street, Hope Street, Figueroa Street, Georgia Street, Los Angeles Street, Gower Avenue/Gower Street, Wilshire Boulevard, Beverly Boulevard, Beverly Drive, Beechwood Drive, Avalon Boulevard, Hollywood Boulevard, Sunset Boulevard, Ocean Boulevard, Pershing Square, Civic Center, St. Mary's Church of the Angels; Pearl Street and Arapahoe Street (in Boulder); El Centro, McCadden Place, Wilcox, Las Palmas, Coconut Grove, Doheny, Musso Frank's (saloons and restaurants), Olympic Auditorium, Stanley Rose's (bookshop), Follies Theatre, Sacred Heart School and Public Library (in Boulder).

Instead, the references to geomorphological elements of the landscape are represented with common concrete nouns, such as basin, foothills, mountains, ocean, and desert. The only exception is for Rocky Mountains, translated *ad verbum* "Munții Stâncosi" in Romanian version – domestication (152). Notable is the case in which Los Angeles is used in alternation with *city* (12 occurrences) and with *town* (6 occurrences). For Arturo Bandini Los Angeles become "the great city", "wonderful city", "my city", "friendless city", never using *town* related to Los Angeles. Instead, his Hollywood friend Frank Edgington, "an Eastern writer" from New York, does it with an intentional diminishing scope subtly marking the contraposition between East and West Coast and the "superiority" of New York compared to Los Angeles, not recognized by Bandini/Fante. This functions as a cultural marker. ("I hate this town [...] Let's go to New York." says Frank. "I don't want to go to New York, Frank. Take me home.", answers Arturo 47).³ With the same subtle pejorative intention, Hollywood is called "tinsel town"

² *The Road to Los Angeles and Dreams from Bunker Hill.*

³ For a long time, critics have "classified" Fante as an ethnic regional writer of the West Coast, even a local, Californian one. *Ask the Dust* is commonly seen as "a sort of *Great Gatsby* of the West Coast." Indeed, Fante "holds a special place in the history of ethnic literature in the West" (Collins 268). Nevertheless, Fante didn't agree with the idea of a classification based on an author's background or work setting, and "resented being kept out of the mainstream by reviewers who categorized him ethnically or located his work regionally". He partly felt this as an effect of the New York publishing establishment, of the "East Coast parochialism." (Collins 270).

by Agnes, a rich girl who had refused Arturo while he was in love with her before leaving Boulder, during his return home (“How are things in tinsel town?” 141)⁴. She does this with precise intention to hurt him, underlying once again that there is a social distance between Arturo and the “others” and that still no one there takes him seriously nor believes in him (“Me in Hollywood? That’s funny.” 141) In the Romanian version the toponymic value and its nuances are lost but the equivalence and the effect are compensated and rendered through an inspired semantic translation with “fabrica de vise”, lit. “dreams factory” and with “ce glumă”, lit. “what a joke”. (“Cum merge treaba la fabrica de vise” / “Eu la Hollywood? Ce glumă.”, 155). Finally, Arturo uses *town* only referring to Boulder, with an emotional charge (“my hometown”, “the best damned town in the USA”). To sum up, in BE and AE there is a quite clear distinction between the two meanings, while in the Romanian translation “oraș” the distinction between *city* and *town* is lost and the rendering is more neutral (loss).

The toponymical characterization marks all the main protagonists in the novel, not only Arturo Bandini. I give two examples.

Arturo has a love affair with Hellen Brownell, his landlady in Bunker Hill and five years older than his mother. “[W]ith her old Kansas ways” (62) / cu obiceiurile ei bătrânești din Kansas” (67), she represents a conservative traditional yet homely and comfortable world. Kansas, Topeka and Wichita enforce this at lexical level, as well as “Thanksgiving dinner” reference (Romanian translation *ad verbum*):

I heard Mrs. Brownell talking of Kansas and Thanksgiving dinner on a farm outside of Topeka, an account of her brothers and sisters and how her father ran away with a woman from Wichita. (33)

Am auzit-o pe doamna Brownell vorbind despre Kansas și despre masa de Ziua Recunoștinței la o fermă de lângă Topeka, o poveste despre frații și surorile ei și despre cum fugise taică-său cu o femeie din Wichita. (42)

Before leaving Boulder, Arturo had felt in love with Agnes Lawson, a girl belonging to a wealthy family, who had refused him and had made him feel excluded because of his social condition (poor and Italian-American). The distance between them is underlined in one of Arturo’s evocative flash backs to those times:

During my second year at the university, I fell in love with a girl who worked in a clothing store. Her name was Agnes, and I wanted to marry her. She moved to North Platte, Nebraska, for a better job, and I quit the university to be near her. (55)

Arturo operates a displacement in an attempt to diminish the social distance, declassing her as a salesgirl in a clothing store living in a rooming house (the “real”

⁴ AE dictionaries register “tinsel town” or “tinseltown” as Hollywood (first known use in 1978 - Merriam-Webster. (n.d.). Tinseltown. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved July 20, 2021, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Tinseltown>). English-Italian dictionaries resister “tinseltown” as pejorative “il mondo molto dorato (ma superficiale) di Hollywood”, lit. “the very golden (but superficial) Hollywood world” (https://dizionari.corriere.it/dizionario_inglese/Inglese/T/tinseltown.shtml)

Agnes character's father is the owner of the most famous clothes store in Boulder, and she lives in a magnificent house). But also, in the invented story within the story Agnes refuses him: "I don't want to marry you." "I don't want to see you any more. That's why I'm here, so we don't see each other." "Go home, Arturo. Please go home. Don't think about me any more." (56) Nebraska and North Platte toponymics are culturally marked and contribute to the meaning-making process by evoking remoteness, isolation, emotional distance, exclusion, and closure. No approaching is possible, Arturo's trauma is still to be elaborated.

Some interesting observations can be done on the system of *anthroponyms* as well. It does not contain any hypocoristic, neither endearments nor offensive. As the names and surnames of the main characters are concerned, there are the Italian names linked to the family and friends' sphere: Arturo Bandini,⁵ Tom (his brother's name), Mario (his brother's name and Duke of Sardinia's name), Stella (his sister),⁶ Joe Santucci (family friend), Jenny Palladino (Duke of Sardinia's girlfriend). The American names are mostly linked to the film industry characters and, apart from Arturo's mentor Heinrich Muller and Arturo's friend Frank Edgington, the others' names are somehow exotic, strange, pretentious, used by Fante with mocking and ridicule intentions: the literary agent Gustave Du Mont, the Hollywood agent Cyril Korn (metonymic occupational surname), the screenwriter Velda van der Zee, the movie director Harry Schindler and his wife Thelma Faber. All of them just second-rate people in film industry, floating in an atmosphere like Quentin Tarantino's *Once upon a time in Hollywood*. Then there are dozens and dozens of Hollywood actors', actresses', directors', screenwriters' names, lavished continuously by Velda van der Zee or by Arturo imitating her absurd dreaming with strong ironical effects, to detect the vacuity and artificiality of that cinema world. An impressive repetitive gallery of anthroponyms in a *crescendo* accumulation, in paragraphs like the ones below:

"William Powell's old house. You'll love it." She began to speak of Irene Dunne and Myrna Loy, but I was used to it by now and scarcely heard her as she moved on to Lew Ayres, Frederic March, Jean Harlow and Mary Astor. (83)

That started her off. Vilma Banky, Rod La Roque, Clara Bow, Lillian Gish, Marian Davies, John Gilbert, Colleen Moore, Clive Brooke, Buster Keaton, Harold Lloyd, Wesley Barry, Billie Dove, Corinne Griffith, Claire Windsor. (84)

[...] Velda talking of Jean Arthur, Gary Cooper, Tyrone Power, Errol Flynn, Lily Damita, Lupe Velez, Dolores del Rio, Merle Oberon, Claude Rains, Leslie Howard, Basil Rathbone, Nigel Bruce, Cesar Romero, George Arliss, Henry Armetta, Gregory La Cava, Paulette Goddard, Walter Wanger,

⁵ The middle names "Gabriel" and "Dominic" appear in *The Road to Los Angeles* (Arturo Gabriel Bandini) and in *Ask the Dust* (Arturo Dominic Bandini).

⁶ Mona in *The Road to Los Angeles*.

Norma Talmadge, Constance Talmadge, Janet Gaynor, Frederic March, Nils Asther, Norman Foster, Ann Harding, and Kay Francis. (86)

These names are then culturally marked, with a certain degree of transculturality since a part of them are supposed to be known to the target reader.

Finally, it is worth mentioning some significant cases where Fante makes a charged, metaphorical, or allusive use of names, that is for Helen Brownell, Jennifer Lovelace, Ginger Britton, Mr. Lawson (Agnes' father) and Biff Newhouse (Agnes' boyfriend).

Semantically, Brownell undoubtedly suggests the brown colour, warmth like the feeding land but also boring, old, and monotone. Etymologically, it is a habitational name from Old English *brun* + *hyll* / "brown" + "hill" (DFN), and in fact Mrs. Brownell is the landlady of Bunker *Hill* hotel.

Jennifer Lovelace is a beautiful woman whose Arturo madly and with no hope falls in love with. Her composed surname (*love* + *lace*) anticipates Arturo's dazzling attraction. Etymologically, from Old English *laghles* / "lawless", "outlaw"; later, as a surname from the nickname of an uncontrolled, unrestrained person (DFN).

Ginger Britton is the striptease Arturo is infatuated with. The name Ginger definitely suggests some stereotyped physical and temperamental features: the red hair and the spicy, high-sexual character (in AE slang "to ginger up" means "to feague" = "to increase the liveliness of a horse by inserting an irritant, such as a piece of peeled raw ginger or a live eel, in its fundament";⁷ indeed Bandini uses vulgar and sexually loaded words describing her, among which "with the ass of a young colt"). Britton alludes to a locational surname, from Breton – France (actually, the theatre where Ginger performs is Follies Theatre). (DFN)

Mr. Lawson is Agnes' father. He is one of the wealthiest Boulder citizens and does not like Arturo. Semantically, the composed *law* + *son* suggests integrity and respectability (within the novel he is indicated only by surname). But the surname appears as "Sheriff Lawson" also in the screenplay *Sin City* that Velda has completely transformed compared to Arturo's version. The ironical and irreverent intention is evident through Fante's metaliterary intervention. Still, Biff Newhouse is Agnes' boyfriend and a "star fullback on the Colorado University football team" (140). Etymologically, the name *Biff* was initially a slang verb meaning "punch" / "hit", then it became a nickname for bully, tough guys (very popular in the USA in the early to mid-twentieth century in sport, literature, and films). And in fact, there will be a fight between Biff and Arturo, who will leave Boulder soon after, back again to Los Angeles. The nickname has progressively crossed over into actual given name. (DFN)

Nicknames

(1) The Duke (of Sardinia)

There are two nicknames in the novel, both interesting by a translation point of

⁷ https://www.etymonline.com/word/gin?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_25689. Retrieved on July 20, 2021.

view. The first is *The Duke* with 68 occurrences (4 occurrences “the Duke of Sardinia”, 64 occurrences “the Duke”). It is a title used as a nickname (BE and AE dictionaries register the word as indicating both the title and the holder person), culturally charged in relation to Fante’s Italian roots and with strong symbolic role in *Dreams* narration (Pascu 2020). As European male title it is linked to the society classes organization and still used. For the Italian readers it is inevitably associated with Mussolini, who intitled himself “Duke”/ “Duce” using the meaning derived from Latin “Dux” / “commandant” (one famous fascist motto was “Dux Mea Lux”/ “Duce Mia Luce” / lit. “Duke my Light”). In fact, in the Italian translation “duca” is used (nobiliary title, < byzantine Gr.) instead of “duce” (< Latin), while in the Romanian language this differentiation is not present. Therefore, the translation turns out less nuanced, letting the Romanian reader to interpret and eventually to assign a symbolic meaning to the nickname, according to what in pragmatic linguistic is called the “common encyclopaedia”. The Duke’s name is mentioned only one time in the novel, as Mario.

(2) *Richard Lionheart* - 5 occurrences, Rom. “Richard Inimă-de-Leu” (translation calque, domestication; the nickname corresponds to a historical figure already assimilated in target language). Richard Lionheart is the Duke’s opponent in the story and is mentioned only by his nickname. It represents the opposition between the WOP and WASP, underlying metaphorical and symbolic meanings of the nicknames as a feature of Italian-American Fante/ Bandini’s double consciousness and multifaceted identity.

5. Conclusions

As observed during our investigation, the predominant translation strategy of PNs in the Romanian version is transliteration, which as an effect produces a high degree of foreignization. This helps the reader to fix the novel in a precise context and to gain awareness of discovering a new real and fictional world, John Fante’s and Arturo Bandini’s in fact. There are still few proper names translated *ad verbum* (translation calque), with domestication effect, in the case of PNs already assimilated or with correspondents in the target language (Rocky Mountains, Richard Lionheart, Thanksgiving, Olympic Auditorium, The Guild, etc.). This helps the reader to collocate the translated text in the historical continuum of the translated works already assimilated in the target literary system.

From a strict technical point of view, the predominance of transliteration is a correct and effective choice, but it is evident that it cannot render the richness of all implicit cultural references of the source text onomastic system, particularly of the character’s names. By the other hand, however, the Romanian reader is supposed to be already quite familiar with a large number of American culture-specific issues⁸. Therefore, the reader is likely to be able to decodify and to interpret, at least partially, the cultural allusive and metaphoric load of PNs and to play an active part to the

⁸ For example, in Romania films/ documentaries/ cartoons have always been delivered in original language with subtitles.

meaning-making process of the translated text.

Bibliography

Primary sources

Dreams from Bunker Hill. Black Sparrow Press, 1982. Harper Perennial HaperCollins, 2002.

Vise de pe Bunker Hill. Trad. Iulia Gorgea. Col. Fiction - Raftul Denisei. Humanitas. 2013.

Secondary sources

Collins, R. (2000). *John Fante. A Literary Portrait*. Guernica Editions.

Cooper, S. (2000) (Ed.). *The Big Hunger: Stories 1932-1959*. Black Sparrow Press.

Florin, S. and Vlahov, S. (2018). *La traduzione dei realia. Come gestire le parole culturospecifiche in traduzione*. Osimo, B. (Ed). Ebook la Feltrinelli IBS.

Pascu, T. N. (2020). Rereading "Dreams from Bunker Hill", by John Fante. *Intertextual Accents and Hermeneutical Suggestions. Journal of Romanian Literary Studies (JRLS)*. (21), 965-973. <http://asociatia-alpha.ro/jrls/21-2020-jrls-a.pdf>

Pleasants, B. (2010). *Flashback: The John Fante Tapes [Three]*. 3AM Magazine.

<https://www.3ammagazine.com/3am/undertow-the-john-fante-tapes-three/>

Sciarone, B. (1967). Proper names and meaning. *Studia Linguistica* XXI, 2. 73-86.

Searle, J. R. (1975). The Problem of Proper Names. Steinberg, D. Jakobovich, L. (Eds.) *Semantics*. Cambridge UP. 134-141.

Sperber, D. and Wilson, D. (1986). *Relevance*. Oxford. Basil Blackwell.

Strawson, P. F. 1975. Identifying Reference and Truth-Values. Steinberg, D. and Jakobovits, L. (Eds.) *Semantics*. Cambridge UP. 86-99.

Vendler, Z. (1975). Singular Terms. Steinberg, D. & Jakobovits, L. (Eds.) *Semantics*. Cambridge UP. 115-133.

Wilson, D. and Sperber, D. (1988). Representation and Relevance. Kempson, R. M. (Ed.) *Mental Representations: The Interface between Language and Reality*. Cambridge UP. 133-53.

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/Tinseltown>

https://dizionari.corriere.it/dizionario_inglese/Inglese/T/tinseltown.shtml

https://www.etymonline.com/word/gin?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_25689

Hanks, P. (Ed.) (2006). *Dictionary of American Family Names*.

doi 10.1093/acref/9780195081374.001.0001

THE QUALITIES OF THE WOMAN PRESENTED IN THE WORKS OF SOME CLASSIC LATIN WRITERS

Mariana-Lăpădat ENE

PhD. Student, Doctoral School of Social Sciences And Humanities,
University Of Craiova

Abstract: The Roman woman depends socially or legally on the family she belongs to, but as a matron she has an undeniable influence, exercised from the man's shadow, over the development of some episodes of the Roman history.

Her origin, education and character are a concern of the man who can reach recognition and appreciation or can suffer due to her dishonourable behaviour.

A large part of the Latin writers was on the line of accusing the man for the inappropriate choice of the wife or her inappropriate behaviour, and approved the legislation that restricted the freedom of movement of the woman in the public space.

There are a number of female characters who have proven virtues highly valued in the Roman world such as: chastity, gravity, constancy, modesty, courage, and can be considered models of female behaviour to these days.

Keywords: Roman woman, authority, moral norms, qualities, laws.

INTRODUCERE

Structura socială romană era una strict ierarhizată și reglementată juridic încă de la începuturile sale și avea în frunte regii, apoi consulii Republicii, dictatorii și împărații ce aveau o mare autoritate politică, dar obțineau și victorii pe câmpul de luptă, sărbătorite apoi, cu mare fast în capitală, de mare autoritate bucurându-se însă și Senatul. Populația era divizată, în mod fundamental, în oameni liberi și sclavi; oamenii liberi erau cetățeni, beneficiari ai drepturilor juridice și includeau patricienii deținători de proprietăți funciare, de ordin senatorial sau ecvestru și plebeii, lipsiți de proprietăți, dar liberi juridic. În zona de jos a societății se plasau oamenii lipsiți de cetățenie, străinii și sclavii, aceștia din urmă, prin naștere sau provenienți din prizonierii de război.

Depinzând social și juridic de familia din care face parte, femeia romană se subsumează acestei divizări sociale, fiind liberă sau sclavă, matroană sau plebee, din familie senatorială sau ecvestră. Deși societatea romană cunoaște o varietate de categorii feminine, matroane, vestale, curtezane, artiste, profesoare, doctorițe, rolul fundamental feminin este de soție și mamă. Textele literare dar și monumentele funerare, efigiile, picturile murale, oferă o bogăție de detalii privind influența de netăgăduit a femeii romane asupra desfășurării unor episoade ale istoriei romane, de cele mai multe ori, exercitată din umbra bărbatului în legătură cu care, ea intră în atenția istoriei. Fie că dobândește cunoștințe literare, muzicale, despre viața politică, fiind o susținătoare devotată a soțului ei, fie că încearcă să își impună deschis opinia, femeia romană este un alt soi de eroină, cea care este doar ghicită în spatele cortinei politice oficiale.

MATROANA ȘI CALITĂȚILE EI

Matroana reprezintă idealul femeii romane, femeia căsătorită ce trece de sub autoritatea lui *pater familias* sub autoritatea soțului, în cazul căsătoriei *cum manu*, sau rămâne sub autoritatea lui *pater familias*, în cazul căsătoriei *sine manu*. Ca urmare, primește rangul social al soțului și autoritatea lui și devine stăpâna casei căreia soțul îi înmânează cheile casei și îi prezintă zeii protectori ai familiei, pe care îi vor celebra împreună, în cadrul ceremoniei căsătoriei. Trebuia să respecte normele morale ale vremii nefiind admisă participarea ei la viața publică, i se cerea măsură, gravitate și pudoare, o viață modestă și izolată. Există numeroase referiri legale referitoare la modestia, pudorea, dar și sentimentul de rușine din comportamentul feminin, precum și preocupări legate de slăbiciunea femeiască și prezența unui gardian. Purta *stola*, i se rezerva partea din interior a străzii de către oricine trecea, orice se spunea indecent în prezența ei era pedepsit. Femeile cavalerilor, din ordinul ecvestru, trebuiau să dovedească însușiri deosebite pentru a-i putea însoți în campaniile militare sau ajuta în afaceri; originea nobilă era obligatorie, fidelitatea, sănătatea, puritatea. Ca *mater familias*, matroana prelua vatra sacră, larii protectori și strămoșii pe care trebuia să îi perpetueze prin nașterea de fii.¹

Idealul matroanei romane este prezentat de către Pliniu cel Tânăr în Scrisorile sale într-o triplă ipostază: ca fată ce urmează să devină soție, ca tânără soție, ca stăpână a casei. Există o suită de personaje feminine în scrisorile lui, începând cu Arrionilla, Serrana Procula, Clodia Fannia, Verulana Gratiella, Caecina Arria cea Bătrână, Caecina Arria cea Tânără, Vestal Iunia, Anteria, dar 3 dintre ele servesc drept model de ipostaze feminine exemplare: Minicia Marcella pentru tânăra ce urmează să devină soție, Calpurnia, soția sa, ca model de tânără soție și Clodia Fannia, ca model de matroană.² Fiecare este unică și demnă de bărbatul cu care este asociată oferind cititorului tabloul complet al femeii ideale și o adâncă înțelegere a valorii femeii alături de soț. Totodată, conturează imaginea model a femeii romane în diferite stadii ale formării ei întrucât autorul apreciază mult puterea exemplului ca metodă de educație.

Minicia Marcella, a cărei moarte prematură, în chiar pragul căsătoriei, o idealizează, este încununarea tuturor virtuților pe care o viitoare soție trebuie să le aibe. Calitățile ei depășesc orice așteptare de la o tânără fată și chiar ale unor bărbați. Ea este pusă în evidență prin asemănarea cu tatăl său, ale cărui calități, cum ar fi înclinația către studiu, profunzime, le moștenise și care, de altfel este consolată de autor pentru pierderea unui copil de excepție ce dovedise multă afecțiune și devotament față de el. Deși nu împlinise încă 14 ani, avea deja *anilis prudentia* și *matronalis gravitas* adică înțelepciunea unei femei și gravitatea unei doamne și în același timp, farmecul și suavitatea copilului și modestia fecioarei. Pliniu o caracteriza și ca *festivus*, veselă și

¹ http://www.amazon.com/gp/reader/0415152410/ref=sib_dp_pt/0021809258-6703210#reader-link. excerpt of Evans J Grubbs, *Women and the Law in the Roman Empire, a source book on Marriage, Divorce and Widowhood*, First published by Routledge, London, 2002, pp.22-38.

² Carlon Jacqueline M, *Pliny's Women, Constructing Virtue and Creating Identity in the Roman World*, Cambridge University Press, New York, 2009, pp.138-182.

amabilis, iubitoare, așa cum nu a mai văzut.³ Era rezervată și înclinată mai degrabă către studiu decât către joacă, cititul cu aviditate recomandând-o ca soția în care, orice bărbat preocupat de literatură putea să găsească sprijin și partener. În timpul bolii a dovedit tărie în a suporta suferința, calmitate și resemnare; asculta sfaturile medicilor, își încuraja familia, fără a-și pierde voioșia. Imaginea ei, de tânără fată ce urmează să se căsătorească este cea căutată de autor în momentul alegerii soției sale.

Felul în care era percepută de societate Calpurnia era socotit esențial pentru reputația sa, cu cât începea să semene mai mult cu el și se conforma percepțelor lui, cu atât el devenea mai credibil- în special pentru că venise în căsătorie ca tânără nemăritată ce aștepta să fie modelată într-o nevestă ideală. Ea trebuia să aibe anumite calități ca rezultat al educației primite în familie și să nu fie expusă în viața de societate. Pentru autor, existența unei neveste bune și iubitoare este o dovadă a unei vieți trăite bine; el dă indicații clare despre felul în care trebuie aleasă și educată și despre rezultatul acestui proces- o matroană perfectă a cărei preocupare majoră să fie punerea în valoare a calităților soțului și onoarea lui. Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească trebuie să fie: puritatea creșterii, trecut fără pată, prezent excelent, potențial exemplar. Adâncimea legăturii dintre el și soția lui, abilitățile literare pe care aceasta le-a dobândit și care o făceau capabilă de a-i educa urmașii în cazul în care el ar fi pierit, devotamentul față de el sunt dovezi ale castității și înțelegerii perpetue. Fiind mult mai tânără, se aștepta să îi supraviețuiască și să demonstreze aceeași constanță pe care a dovedit-o Fannia față de Helvidius Priscus.⁴

Autorul analiza, mai întâi, portretul moral al mătușii ei Calpurnia Hispulla ce a crescut-o după moartea părinților ei, într-un fel remarcabil, ca pe un model de caracter impecabil și devotament față de familie și ferită de orice contact nepotrivit. Deși avea o minte ascuțită, se remarca prin modestie și simplitate, caracteristică mai degrabă fetelor din zonele rurale decât celor din Roma; era rezervată și temperată în tot ce făcea. Fidelitatea îi era dovedită de iubirea pentru el, mândria de a-i urmări activitatea literară, de a-i studia scrierile și chiar de a le memora precum și de anxietatea cu care aștepta reacțiile la discursurile lui în Forum. A compus chiar muzică pentru versurile lui, învățând singură să cânte la lăută, singurul profesor fiindu-i iubirea pentru el.

Separat de ea pe timpul unei boli ce a ținut-o în recuperare la țară, Pliniu și-a mărturisit dorința uriașă de a o revedea, teama pentru sănătatea ei, dragostea, pasiunea chiar. Scrisorile ei îi ofereau consolare, dar îi sporeau și amărăciunea, având aceeași suavitate și dulceață ca și prezența ei fizică, simțindu-se eliberat de tortura absenței ei doar în Forum. Aprecierea pe care ea i-o arăta însemna nu numai atracție fizică ci admirația pentru gloria lui, calitatea cea mai apreciată de Pliniu.

Clodia Fannia s-a bucurat de afecțiunea lui ca nici o altă femeie cu excepția Calpurniei. Pliniu o socotește un model de soție și de forță pentru el însuși și alți bărbați. Chiar dacă trupul ei suferă, sufletul și spiritul îi sunt puternice; spiritul este pe măsura soțului ei Helvidius și a tatălui ei Thrasea, ba chiar superior acestora.

³ *Ibidem*, pp.152-155.

⁴ *Ibidem*, pp.158-159.

Mama sa, Arria cea Tânără era urmaşa unei alte femei devenite legendare prin curaj și devotament față de soț, Arria cea Bătrână. Aceasta era soția lui Aelus Caecina Paetus, consul în 37, implicat în anul 42 în rebeliunea Legiunilor VII și XI din Dalmatia; acuzat de trădare față de împăratul Claudius, Caecina Paetus a fost condamnat la moarte. Arria i-a implorat pe soldați să o lase să îl însoțească atunci când era transportat la Roma, să îl îngrijească în locul sclavilor, să-i servească mâncarea, să-l îmbrace, să-l încălze, să-l servească în orice fel, numai să rămână cu el- refuzată fiind, ea l-a urmat totuși într-o mică barcă de pescuit. Soțul ei a încercat să o convingă să nu se sinucidă alături de el, dar ea i-a vorbit de marea și lungă lor înțelegere și l-a consolat spunându-i că, fie va avea o moarte nobilă și frumoasă, fie va avea una grea și umilitoare, ea tot va muri. La ezitățile lui ea l-a încurajat smulgându-i pumnalul și înfigându-și-l în piept și spunând „Nu doare, Paetus !”. Arria cea Tânără, nu s-a ridicat la înălțimea mamei ei legendare; Tacitus spune că atunci când soțul ei Thrasea Paetus, ce a fost condamnat la moarte de împăratul Nero, i-a cerut să nu îl urmeze în moarte la fel ca mama ei, reamintindu-i că fiica lor Clodia Fannia va rămâne singură, ea a ascultat de glasul rațiunii.⁵

Fannia a moștenit de la bunica ei constanța și devotamentul față de soț, Helvidius Priscus, urmându-l de două ori în exil sub Nero (66) și Vespasian (74-75), apoi suferind propriul ei exil în 93, la 2 decenii după execuția lui Helvidius (Tacitus, Suetonius). Ea l-a plătit pe Herennius Senecio pentru a scrie biografia lui Helvidius, punând la dispoziția acestuia jurnalele soțului său, motiv pentru care a fost trimisă în exil în 93, fiind rechemată în 97 la moartea lui Domitian. Fannia este socotită de Pliniu cel Tânăr „*femina maxima*” și enumeră o listă a virtuților ei, castitatea, sanctitatea, gravitatea, constanța:

„*quae castitas illi, quae sanctitas, quae gravitas, quanta constantia*”.⁶

Castitatea era virtutea imperială și a fost folosită de Pliniu doar de 6 ori în lucrările sale și doar de 2 ori în legătură cu calități feminine- ea însemna în cazul Fanniei în același timp puritate morală și integritate personală.

Sanctitatea era o trăsătură neobișnuită în scrisorile lui Pliniu, folosită pentru prima dată în legătură cu o femeie. Prin alăturarea celor două calități autorul i-a conturat caracterul deasupra oricărei alteia.

Gravitatea, însemna la Pliniu seriozitatea comportamentului, intimidantă pentru oameni mai puțin remarcabili, iar pentru femei ea însemna concentrarea, măsura, maturitatea.

Constanța însemna în cazul Fanniei perseverența cu care a îndurat exilul soțului, propriul ei exil, preocuparea pentru reputația lui mult timp după moarte. El socotește că Fannia are nu doar calități particulare ca *mater familias* ci reprezintă văduva fără cusur a unui mare om, calități ce reies din faptele ei, atât cu el cât și pentru el:

„*bis maritum secuta in exilium est, tertio ipsa propter martum relegata*.”⁷

⁵ Carlon Jacqueline M, *Op.cit.*, pp. 152-156.

⁶ *Ibidem*, p.158

⁷ *Ibidem*, p.168.

Ea a recunoscut în fața procurorilor că a pus să se scrie viața soțului său și a dus în exil publicațiile ce trebuiau distruse; devotamentul ei e dovedit astfel la 20 de ani după moartea acestuia. Pliniu o prezintă ca pe o persoană formidabilă, ce intimida prin hotărâre și virtute, o femeie pe care altele trebuiau să o imite, un exemplu de curaj chiar și pentru bărbați și o eroină ca în trecut.

Ovidiu, în *Scrisorile din exil* către soția sa, exprima în mod asemănător, dragostea, dorința dar și regretul că și ea este afectată de exil; îi aprecia loialitatea și promitea că o va immortaliza în poezie.⁸

În *Analele* sale, Tacitus a scris îndeosebi despre suferințele provocate imaginii unui bărbat de caracterul dezonorant al femeii și a dat ca exemple comportamentul scandalos al Messalinei sau mașinațiunile Agrippinei pentru defăimarea împăratului Claudius.

Sallustius și Cicero s-au situat pe linia tradiționalistă de culpabilizare a bărbaților pentru comportamentul nepotrivit al soțiilor lor.

Titus Livius, în același sens, amintește discursul prin care Cato cel Bătrân blama bărbații ce nu dețineau controlul strict asupra propriului cămin dând libertate femeilor, ce putea duce în ultimă instanță la ascensiunea spre viața politică și la lipsa de stabilitate a statului. El preciza că, dacă legile-cum ar fi Legea Oppia, 195.B.C.E., ce interzicea femeilor să-și arate bogăția în public-sunt abrogate, va fi tot mai greu să se țină sub control femeile și așa greu de controlat și vor deveni nu numai egale dar chiar superioare bărbaților. Cato cel Bătrân era, de altfel recunoscut pentru convingerea lui că *pater familias* trebuie să exercite un control ferm asupra membrilor familiei sale, văzută ca o parte componentă a statului, eșecul în impunerea comportamentului adecvat punând în pericol însăși existența acestuia.⁹

Pliniu cel Tânăr remarcă faptul că și bărbații de rang înalt, din familia imperială, pot avea imaginea alterată de eșecul în alegerea sau controlul soției. Prin contrast, succesul în căsătorie este evident în cazul împăratului Traian și a soției sale Plotina. În opinia sa, este meritul lui Traian însuși faptul că și-a dobândit gloria, atât în forum cât și în familie, Traian educându-și atât de bine soția încât caracterul ei l-a reflectat întocmai pe al lui. Calitățile ei erau de excepție, atât de virtuoză încât putea fi aleasă de soție chiar de *pontifex maximus*; era devotată soțului nu puterii pe care acesta o reprezenta, călătorind cu modestie, ca o persoană obișnuită; modelul ei de cumpătare și autocontrol era chiar el, contribuind astfel în mod strălucit la gloria lui.

Imaginea lui Traian este completată și de cea a surorii lui Ulpia Marciana, al cărei caracter dovedea simplitate, adevăr, candoare, calități pe care a avut șansa să le moștenească prin naștere, de la propria familie. Cele două femei au contribuit la buna imagine a împăratului refuzând onorurile și alegând doar cinstea de a fi asociate cu el.

Prin felul în care Traian și-a organizat viața de familie și fiecare aspect al vieții lui, împăratul a dovedit calități de excepție pentru conducerea și siguranța statului și a reprezentat un model pentru elita politică romană.

⁸ Wheeler Arthur L, *Ovid, With an English Translation, Tristia. Ex Ponto*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, First printed 1924, Book II, p.56.

⁹ Carlon Jacqueline M, *Op. Cit.*, pp.180-182.

Nu numai operele literare, dar și inscripțiile funerare, demonstrează faptul că, pentru romani esențiale pentru o căsătorie fericită erau: castitatea, pietatea, sanctitatea, concordia.

Eroismul cavaleresc se întâlnește și personalitatea feminină, după cum mărturisește Titus Livius descriind episodul în care, în timpul confruntărilor cu Roma, ale etruscilor conduși de Porsenna, o tânără fecioară Cloelia, dată ostatică acestora, a reușit să treacă Tibrul înot în fruntea unui grup de fecioare și să le aducă cu bine în cetate, în ciuda unei ploii de lănci aruncate asupra lor de dușmani. Fata dovedește un curaj neobișnuit, cunoștințe strategice, abilități de organizare și de lider al femeilor pe care le convinge să o urmeze. Impresionat de curajul ei este însuși Porsenna care, o eliberează la înapoierea ei de către romani, potrivit înțelegerii dintre combatanți. Titus Livius introduce astfel în peisajul istoriei romane personajul feminin al eroinei, luptătoare amazoană, care se bucură de recunoaștere fiind onorată cu o statuie ecvestră, lucru nemaipomenit până atunci pentru o femeie.¹⁰

Titus Livius a evidențiat și o altă trăsătură a femeii romane, abilitatea de a se implica, deschis sau din umbră în viața politică și de a-și susține cauza în fața forurilor legislative.

Un moment semnificativ îl reprezintă protestul femeilor cu ocazia dezbaterii în Senat a Legii Oppia, ce le interzicea să aibe asupra lor podoabe de aur de mai mult de o jumătate de uncie, veșminte colorate și să se plimbe în trăsură prin Roma sau la un kilometru și jumătate în jurul ei. Femeile dovedesc solidaritate și se coalizează pentru abrogarea acestei legi folosindu-și influența asupra soților, în special a celor cu poziții în Senat, dar și asupra consulilor și tribunilor plebei. Mișcarea a luat amploare devenind cunoscută în întreaga societate romană, atrăgând unele dezbateri politice în acest sens. Ea a dovedit, încă o dată, puterea de influență a femeii, exercitată din umbră, de la mediul casnic până la toate segmentele vieții sociale, Legea Oppia fiind în cele din urmă abrogată.

Cu obiectivitate, autorul antic vorbește despre dorința femeii de a obține recunoașterea și unele libertăți dar și despre loialitatea și abnegația femeii care, în momentele critice, nu ezită să își doneze bijuteriile pentru cauza războaielor. Bijuteriile devin astfel bunuri naționale iar femeia romană își dovedește naționalismul și conștiința de bun cetățean.

CONCLUZII

Idealul femeii romane văzută prin prisma scrierilor antice era acela de a reflecta în modul cel mai bun posibil, gloria bărbaților cu care au fost asociate. Ele dispuneau de trăsături de caracter foarte puternice, gravitatea, constanța, sanctitatea, trăsături apreciate de bărbații elitei romane și erau înzestrate cu forță de a înfrunta situații critice, aproape masculină.

¹⁰ Titus Livius, *Ab Urbe condita (De la fundarea Romei)*, Volumul 1, Traducere, tabel cronologic și note de Paul Popescu Găleşanu, Cuvânt înainte de A. Marinescu Nour, București, Editura Minerva, 1976, p.94.

Bărbații aveau datoria să își educe soțiile după modelul caracterului lor, pentru a le confirma reușita, să le transforme în matroane capabile să ia decizii și să crească urmașii într-un mod demn de gloria tatălui lor.

Nu lucrul lăni era important, ci fidelitatea, solidaritatea cu soțul, preocupările literare care să îi stimuleze creativitatea, să îi pună în valoare calitățile și să îi asigure nemurirea, prin nașterea urmașilor. Calitățile femeii romane au fost întotdeauna fidele tiparului patriarhal al Romei, acelui *mos maiorum* de care vorbea Cato Censor, adică simplitatea, loialitatea, priceperea casnică, educația și patriotismul. Titus Livius prezintă în opera sa multe eroine romane, fie că au fost căsătorite, fie nu, care nu au ezitat să se sacrifice pentru Roma, pentru a nu cădea în mâna inamicilor, demonstrând lumii întregi că și *feminae Romanae* sunt cetățeni romani și pot fi și ele eroii Romei.

Inspirându-i pe autorii clasici prin modelul lor de virtute, curaj, abilități politice, ele sunt un exemplu pentru femeia modernă de astăzi, îndemnându-ne să le descoperim, pentru a nu trece sub tăcere valorile frumoase în care au crezut.

BIBLIOGRAFIE

Brittain, Alfred, *Roman Women, Woman in All Ages and in All Countries*, Volume 2 (of 10), May 12, 2010 (eBook332356).

Carlson Jacqueline, *Pliny's Women, Constructing Virtue and Creating Identity in the Roman World*, Cambridge University Press, New York, 2009.

Cizek, Eugen, *Istoria Romei*, București, Editura Paideia, 2002.

Idem, *Istoria în Roma antică, (Teoria și poetica genului)*, Colecția Universitas, Editura Teora, București, 1998.

Grubbs, J. Evans, *Women and the Law in the Roman Empire, a source book on Marriage, Divorce and Widowhood*, First published by Routledge, London, 2002.

Hanga, Vladimir, *Drept privat roman*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977.

Hanga, Vladimir, Bocșan, Mircea, Dan, *Curs de drept privat roman*, Editura Univers Juridic, București, 2006.

Molcuț, Emil, *Drept privat roman*, Editura Univers Juridic, București, 2007.

Plutarh, *Oameni iluștri ai Romei antice*, Ediție îngrijită de Inga Druță, Ediția a II-a, Chișinău, Editura Cartier, 2002.

St Clair, Kassia, *Firul de aur sau istoria lumii văzută prin urechile acului*, Traducere din limba engleză Ines Hristea, Editura Baroque Books & Arts, București, 2020.

Strechie, Mădălina, *Condiția femeii în cadrul familiei romane de origine ecvestră în perioada Principatului*, Ediția a II-a, Craiova, Editura Universitaria, 2012, Capitolul II, Condiția femeii în societatea romană, pp.68-84.

Eadem, *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă și romană)*, Editura Universitaria, Craiova, 2010.

Eadem, *Imaginea femeilor în opera lui Ovidiu*, în (Analele Universității din Craiova), Seria Științe filologice, Literatură română, universală și comparată, Anii XXVII-XXVIII, Nr. 1-4/ 2005-2006, Cotație CNCSIS D, cod CNCSIS 13, ISSN-1224-5720, Editura Universitaria, Craiova, cod CNCSIS 130, pp. 212-218.

Eadem, *Femeia cetățean în opera lui Titus Livius*, în (Analele Universității din Craiova), Seria Științe filologice. Limbi și literaturi clasice. Anul II, Nr.1-2/2007, Editura Universitaria, Craiova, pp.167-171, ISSN: 1841-1258. cotație CNCSIS D, cod 15.

Eadem, "Heroes of the Roman Youth in the work of Titus Livius Ab Urbe Condita" în Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 18/2019, International Romanian Humanities Journal, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2019, ISSN: 2248-3004, pp. 387-393, <http://www.upm.ro/jrls/>, revistă indexată BDI: CEEOL:

<https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=1076>, EBSCO-HOST, Researchgate, ERIH PLUS.

Ștefan, Cocos, *Drept Roman*, Editura All Beck, 2000.

Titus Livius, *Ab urbe condita (De la fundarea Romei)*, Traducere, tabel cronologic și note de Paul Popescu Găleşanu, Cuvânt introductiv de A. Marinescu Nour, București, Editura Minerva, 1976.

Volcinschi, Vasile, Țurcan, Daniela, Cebotari, Serghei, *Drept privat roman*, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Departamentul de Drept Privat, Ediția a II-a, Chișinău, 2019, pag.146-153.

Wheeler Arthur Leslie, *Ovid, With an English Translation, Tristia. Ex Ponto*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, First printed 1924.

PHRASEOLOGICAL SYNONYMY IN ROMANIAN

Mariana PAVEL

PhD Student, University of Pitesti

Abstract: Over the years, some linguists have studied phraseological synonyms, but these synonyms have often been called figurative synonyms, periphrastic synonyms, synonyms or figurative periphrastic synonyms. However, the scope of the concept of periphrasis is much wider than that of the term phraseological unit.

Dictionaries of linguistic terms do not refer to phraseological synonyms; they are either recorded only exceptionally or otherwise. Phraseological synonyms can cover stable phrases, simple or developed sentences, and even whole sentences.

It can be stated that two or more phraseological units are synonymous if they have the same or close meaning. No matter how different their form may be, a synonymous relationship can be established between them if they have the same referent, and from a grammatical point of view they have the same function. In order to determine whether there is a synonymous relationship between two or more lexical combinations, the substitution test is also relevant in this case.

An interesting problem in Romanian linguistics regarding phraseological synonymy is the delimitation of phraseological synonyms from phraseological variants. In solving this controversial problem, we must take into account an extremely important extralinguistic criterion - frequency, but also the age or entries in dictionaries.

Keywords: synonyms, phraseological, referent, relationship, figurative

Conceptul de sinonimie frazeologică

Este greu de precizat cine a introdus conceptul de *sinonimie frazeologică* în lingvistica generală, de unde a pătruns în lingvistica românească.

Din bibliografia care însoțește „Frazeologia limbii române” de Gheorghe Colțun, aflăm că mai mulți cercetători din fosta Uniune Sovietică au început studiul sinonimiei frazeologice începând cu deceniul al VII-lea al secolului trecut sau mai devreme.

Termenul de sinonimie frazeologică apare pentru prima oară în lingvistica românească la Ametista Evseev (1969) și apoi la Gheorghe I. Tohăneanu în studiul „Sinonimia dincolo de cuvânt”. După ce se referă la problema sinonimiei sintactice, Gheorghe I. Tohăneanu atrage atenția asupra unei noi categorii de sinonime, aducând exemple din opera lui Sadoveanu.

Chiar dacă și alți lingviști s-au referit la sinonime frazeologice, aceste sinonime au continuat să fie ignorate în lingvistica românească sau au fost denumite sinonime figurate, sinonime perifrastice sau sinonime perifrastice figurate.

Ștefan Munteanu în „Sinonimia lexicală în limba artistică a lui Mihail Sadoveanu” folosește denumirea de *sinonimie frazeologică, perifrastică*, dar sfera conceptului de perifrază este mult mai vastă decât cea a termenului de unitate frazeologică.

Nici dicționarele de termeni lingvistici nu se referă la sinonimele frazeologice, ele sunt fie înregistrate doar în mod excepțional, fie numite altfel.

După ce au fost intens studiate celelalte tipuri de sinonime în afara celor lexicale, se poate preciza că două sau mai multe unități frazeologice sunt sinonime dacă au același sens sau sens apropiat. Oricât de diferită ar fi forma lor, între ele se poate stabili un raport de sinonimie dacă au același referent, iar din punct de vedere gramatical au aceeași funcție. Pentru a stabili dacă între două sau mai multe combinații lexicale există o relație de sinonimie, proba substituției este și în acest caz relevantă.

Sinonimele frazeologice pot acoperi sintagme stabile, propoziții simple sau dezvoltate și chiar fraze întregi.

O problemă interesantă în lingvistica românească referitoare la sinonimia frazeologică o constituie delimitarea *sinonimelor frazeologice de variantele frazeologice*. În rezolvarea acestei probleme atât de controversate trebuie să ținem seama de un criteriu extralingvistic extrem de important – *frecvența*. Pe lângă acest criteriu trebuie să ținem seama și de vechimea și atestările din dicționare.

Dar, mai întâi, este necesar să ținem seama de preferințele și de voința majorității vorbitorilor. În exemplul: „a trage mâța de coadă”, expresie mai veche și mai des folosită decât „a trage pisica de coadă”, ultima este o simplă variantă a celeilalte.

În cazul structurilor *a privi ca mâța-n calendar* și *a se uita ca mâța-n calendar* este mai greu de stabilit raportul dintre acestea. Problema poate fi rezolvată prin acceptarea unor variante literare libere și în frazeologie. Alte exemple de acest fel sunt și: *de astă dată* – *de data aceasta*. Între *a pune rămășag* – *a face prinsoare* avem de-a face cu un raport de sinonimie frazeologică, iar în cazul structurilor *a pune rămășag* – *a face rămășag* nu se poate vorbi de o relație de sinonimie frazeologică, pentru că luând în considerare criteriul frecvenței „a pune rămășag” se bucură de mai multe atestări decât „a face rămășag”, aceasta din urmă fiind o variantă în raport cu expresia originală.

Serii frazeologice și serii perifrastice

Seriile sinonimice frazeologice nu ar trebui confundate cu seriile sinonimice perifrastice. Distincția dintre perifrază și unitate frazeologică este justificată de faptul că mai mulți lexicologi nu sunt de acord cu modul în care este folosit la noi termenul de perifrază. Astfel, C. Dimitriu, în „Gramatica limbii române explicată. Morfologia”, folosește termenul de perifrază referindu-se la locuțiune, expresie și la gruparea liberă de cuvinte, nefăcându-se nici o distincție între acești termeni.

Există, desigur, locuțiuni și expresii care pot fi considerate și ele un anumit gen de perifrază figurate, dar, în afară de acestea și de cele care sunt considerate inovații în stilul beletristic, sunt numeroase perifrăze („grupuri libere de cuvinte”) care apar în procesul comunicării și care nu interesează în cazul sinonimiei.

Perifrăza nu este în mod obligatoriu și expresivă sau figurată. Una dintre cele mai bogate serii de sinonime frazeologice este cea prin care se exprimă în limba noastră noțiunea denumită de verbul „a muri”. Se pot enumera expresiile despre care nu există nicio îndoială că sunt unități frazeologice, deoarece au o frecvență foarte mare în limba actuală și sunt înregistrate în principalele lucrări de specialitate, începând cu „Dicționarul Academiei”: *a înceta din viață*, *a-și da sufletul*, *a-și da sfârșitul*, *a-și da duhul*, *a-și da ultima suflare*, *a trece la cele veșnice*, *a trece în lumea dreptilor*, *a intra în mormânt*,

a i se curma zilele, a da ochii peste cap, a-l lua moartea, a-l lua Dumnezeu, a pune mâinile pe piept, a face plajă la lumina lumânării.

Spre deosebire de frazeologismele citate și de altele, care, în număr foarte mare, constituie deja fapte de limbă, există și numeroase perifraze care exprimă ideea de „moarte”, însă ele nu reprezintă altceva decât inovații individuale scriitoricești fără nicio perspectivă de generalizare.

În stilul sadovenian întâlnim: *a se duce într-o lume mai bună, a se duce pe calea tuturor, a se duce pe celălalt tărâm, a trece în întunericul cel veșnic.*

Clasificarea sinonimelor frazeologice

Luând în considerare valoarea gramaticală, putem clasifica frazeologismele astfel:

- **Frazeologisme substantivele sinonime**

Frazeologismele substantivele reprezintă o grupare lexicală stabilă, caracterizată prin

unitate semantică și folosită cu valoarea unui substantiv.

Aceste grupări lexicale pot fi mai sudate ori mai puțin „închegate”, multe dintre ele sunt creații interne ale limbii române, dar foarte multe sunt și împrumuturi din alte limbi sau calchieri după modele străine.

Frazeologismele substantivele prezintă trei caracteristici fundamentale: sens unitar, stabilitate și valoarea unei singure părți de vorbire.

Exemple:

- *coșul pieptului și cutie toracică / cavitate toracică;*
- *pasăre de pradă și pasăre răpitoare;*
- *gardă de corp și gardă personală;*
- *cumpăna nopții și miezul nopții;*
- *stâlpul casei și capul familiei.*

Numeroase frazeologisme aparțin stilului științific:

- *cadran solar și ceas solar;*
- *clorură de sodiu și sare de bucătărie;*
- *navă cosmică și navă spațială;*
- *telefon mobil și telefon celular;*
- *sulfat de magneziu și sare amară.*

Altele sunt preluate din terminologia medicală:

- *aparat circulator și sistem cardiovascular;*
- *glandă endocrină și glandă cu secreție internă;*
- *focar de infecție și infecție de focar;*
- *țesut gros și țesut adipos.*

Unele dintre frazeologisme sunt vechi și populare (*stâlpul casei, coșul pieptului*), iar altele sunt neologice (calchiate sau împrumutate din limba franceză, de exemplu: *foc bengal și foc de artificii* - din *feu de Bengal și feu d'artifice*).

- **Frazeologisme adjectivele sinonime**

Din această categorie reținem următoarele exemple:

- *de excepție și de milioane;*
- *gros la pungă și cu punga groasă;*
- *bătut în cap sau lovit cu leuca;*
- *tare de urechi și fudul de urechi;*
- *negru corb și negru ca pana corbului.*

Foarte expresiv este și frazeologismul adjectival: *tras la patru ace* (alcătuit după francezul *tiré a quatre epingles*) căruia îi corespunde în limba română expresia *scos ca din cutie*.

În limba română mai există și alte frazeologisme adjectivale (*ieftin ca braga, sărac cu duhul, slab de înger, strigător la cer*), dar ele nu intră în relație de sinonimie cu alte frazeologisme adjectivale.

• **Frazeologisme verbale sinonime**

Sunt îmbinări lexicale stabile și cu sens unitar, în a căror structură intră un verb. În afară de unitatea de sens, aceste frazeologisme se caracterizează și prin faptul că din punct de vedere gramatical sau funcțional ele corespund unor verbe, care, de obicei, nu există în limbă ca sinonime lexicale.

Referitor la structura acestor frazeologisme cele mai multe sunt constituite din două sau trei cuvinte:

- *a fi în stare și a-l ține chingile;*
- *a da lecții și a face meditații;*
- *a munci pe brânci și a lucra în draci.*

O altă clasificare se referă la faptul că unele frazeologisme verbale aparțin limbii literare, dar au un corespondent popular: *a-și lua rămas bun și a-și lua ziua bună, a o șterge și a pune coada pe spinare, a cădea de acord și a cădea la învoială*.

Există, adesea cazul când ambele elemente ale perechii sinonimice sunt literare: *a cere socoteală și a trage la răspundere, a ține cont și a avea în vedere, a învârti pe degete și a duce de nas*.

Numeroase exemple aparțin vorbirii argotice și familiare: *a pune ciocuri și a pune bărbi* (cu sens de *a minți*), *a face ceafă, a face burtă și a prinde osânză* (*a se îngrășa*), *a se trage de barbă și a se bate pe burtă* (cu *cineva*).

De asemenea, unele frazeologisme verbale se pot constitui în serii sinonimice care pot avea cinci, șase, șapte sau chiar mai multe combinații lexicale constante, echivalente semantic ori apropiate ca sens.

Putem observa că majoritatea frazeologismelor enumerate sunt expresii care conțin verbul „a face”.

• **Frazeologisme adverbiale sinonime**

Foarte multe dintre frazeologismele adverbiale pot fi grupate în serii sinonimice asemănătoare cu cele lexicale. Noțiunea pe care o exprimă adverbul *niciodată* poate fi redată prin numeroase expresii de tipul: *la Paștele cailor, la Sfântul așteaptă, la candelile grecești* sau prin propoziții întregi: *când va crește păr în palmă, când va face broasca păr*. La fel, și în cazul adverbului *departe*: *la capătul pământului, la capătul lumii, unde și-a înțărcat dracul copiii* etc., și în cazul adverbului *repede*: *cât ai zice pește, cât ai clipi din ochi, cât ai bate din palme*.

Numeroase sunt seriile frazeologice compuse din trei sau patru sinonime, care din punct de vedere funcțional seamănă cu adverbele de mod, de timp, de loc și de cantitate:

- *cu vârf și îndesat, din belșug, din abundență;*
- *mai ales, în special, cu precădere, mai cu seamă;*
- *din capul locului, dintru început, de la bun început;*
- *din toată inima, din adâncul inimii, din tot sufletul, din adâncul sufletului.*

Sursele sinonimiei frazeologice în limba română

• *Creații interne ale limbii române*

Sinonimele lexico-frazeologice¹¹ presupun asemănarea semantică între un cuvânt și o unitate frazeologică (locuțiune): *computer* – *calculator electronic*, *debușeu* – *piață de desfacere*, *epitaf* – *inscripție funerară*, *opinie* – *punct de vedere*, *a regiza* – *a pune în scenă*, *trop* – *figură de stil* etc.

Cele mai multe sinonime frazeologice au apărut în interiorul limbii. Ele provin, de cele mai multe ori, din îmbinări de litere, de cuvinte, care au căpătat în timp o mare frecvență sau tot din combinații lexicale create în procesul comunicării verbale, cărora vorbitorii le-au atribuit un sens figurat.

Exemplu:

- *a pune mâinile pe piept, a trece în lumea dreptilor, a-și da obștescul sfârșit;*
- *călătorie sprâncenată și cale bătută!*

Un număr mai restrâns de expresii frazeologice sinonime se explică prin fenomenul de analogie sinonimică. De exemplu, pentru că există în limbă locuțiunea adjectivală „în vârstă”, iar în secolul al XIX-lea a fost împrumutat din latină neologismul *etate*, prin analogie cu vechea locuțiune a apărut și *în etate*. La fel *a da de dracul* și *a da de naiba*, *a face cu ochiul* și *a face cu oblonul* etc.

Tot creații interne ale limbii sunt și: *a se face de râs* și *a se face de basm*, *a o șterge* și *a pune coada pe spinare*, *a se ține scai de cineva* și *a umbla ca mânzul după iapă*.

• *Împrumuturi din alte limbi*

Împrumuturile din alte limbi sunt mai puține decât creațiile interne românești pentru că vorbitorii noștri au preferat să le calchiese.

Din limba franceză provin cele mai multe împrumuturi. De exemplu, *expresia a face aluzie*, după franțuzescul *faire allusion*, este mult mai puțin expresivă decât sinonimele ei mai vechi, populare, din limba noastră: *a bate șaua să priceapă iapa* și *a vorbi soacra ca să priceapă nora*; *ceremonie funerară* și *ceremonie mortuară* din franțuzescul *ceremonie funebre* și *ceremonie mortuaire*; *chewing gum* (din engleză) *gumă de mestecat*; *lie detector* / *detector de minciuni*.

• *Calchieri după modele străine*

Exemplele din această categorie sunt mult mai numeroase decât împrumuturile, deoarece vorbitorii au preferat să traducă locuțiunile și expresiile străine.

Din categoria verbelor ne provin cele mai multe exemple:

¹¹ Th. Hristea, *Sinteze de limba română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1984, p. 29

- *a închide ochii* (tradus din francezul *fermer les yeux*);
- *a-și găsi moartea* (tradus din francezul *trouver sa mort*);
- *a cădea de acord* (tradus din francezul *tromber d'accord*, și locuțiunea verbală românească pe care au dublat-o – *a bate palma*);

- *a face valuri* (tradus din francezul *faire des vague* - *a face agitație*).

Numeroase sunt și frazeologismele substantivale din această categorie, însă ele nu au dublat de prea multe ori expresii existente deja în limba română.

Exemplu:

- *calea lactee* (din francezul *la voie lactee*) a intrat în sinonimie cu *drumul robilor*;
- *castel de apă* (din francezul *chateau d'eau*);
- *turn de apă* (din germanul *wasserturn*);
- *cale ferată* (din francezul *voie ferree*);
- *farfurie zburătoare și obiect zburător neidentificat* (din englezul *flying saucer* și *unidentified flying object*).

Conceptul de sinonimie lexico-frazeologică

Th. Hristea a vorbit pentru prima oară de sinonimia lexico-frazeologică pornind de la tipologia sinonimelor stabilită de profesorul Gheorghe I. Tohăneanu în lucrarea „Dincolo de cuvânt”.

Dacă un frazeologism este echivalent semantic cu un cuvânt, atunci sinonimia poartă numele de sinonimie lexico-frazeologică.

Th. Hristea¹² stabilește patru tipuri de sinonime lexico-frazeologice.

• **Substantive și frazeologisme substantivale**

Fiecare frazeologism cu valoare substantivală, de tipul substantiv + adjectiv, va figura alături de substantivul sinonim: *arahidă* și *alună americană*, *astru* și *corp ceresc*, *dinastie* și *familie domnitoare*, *ecosistem* și *sistem ecologic*, *ketchup* și *sos tomat*, *parc* și *grădină publică*, *tomată* și *pătlăgea roșie*.

Alte frazeologisme substantivale au o structură de tipul substantiv + prepoziție + substantiv (ele sunt mai puțin numeroase decât cele enumerate anterior): *bastard* și *copil din flori*, *biserică* și *locaș de închinăciune*, *prenume* și *nume de botez*, *weekend* și *sfârșit de săptămână*.

O altă structură este cea de tipul: substantiv + substantiv în genitiv: *firmament* și *bolta cerului* (*bolta cerească*), *lună* și *astrul nopții*, *primar* și *capul satului*, *tibia* și *fluierul piciorului*, *torace* și *coșul pieptului*, *lingvistică* și *știința limbii* etc.

Torace mai intră în raport de sinonimie cu alte două frazeologisme - *cavitate toracică* (din francezul *cavite thoracique*) și *cușcă toracică* (din francezul *cage thoracique*).

• **Adjective și frazeologisme adjective**

Acestea au drept caracteristică fundamentală faptul că pot fi corelate cu două sau chiar trei adjective sinonime.

Exemplu:

¹² Th.Hristea, *op. cit.*, p. 215

- *bogat, înstărit și cu dare de mână;*
- *deștept, inteligent și cu cap;*
- *dichisit, îngrijit, elegant și scos ca din cutie;*
- *idiot, tâmpit și bătut în cap;*
- *revoltător, indignat și strigător la cer.*

Există și situații când unei singure unități lexicale adjectivale îi corespund două unități frazeologice sinonime: *surd / fudul de urechi / tare de urechi* (cu variantele *tare de-o ureche* și *fudul de-o ureche*).

• **Verbe și frazeologisme verbale**

Această categorie este extrem de diversă, frazeologismele verbale se întâlnesc în toate variantele funcționale ale limbii, realizându-se cu ajutorul acestora efecte stilistice deosebite.

În comparație cu verbul sau cu verbele sinonime, frazeologismele verbale au o încărcătură expresivă superioară.

Exemplu:

- *a asalta – a lua cu asalt;*
- *a bea – a trage la măsea;*
- *a capitula – a depune armele;*
- *a descoase – a trage de limbă;*
- *a distruge – a face țandări;*
- *a exagera – a face din țânțar armăsar;*
- *a se iluziona – a-și face iluzii;*
- *a înnebuni – a-și pierde mințile;*
- *a se liniști – a-i veni inima la loc;*
- *a minți – a umbla cu cioara vopsită;*
- *a naște – a da viață;*
- *a se obrăznic – a-și lua nasul la purtare;*
- *a se pârgui – a da în copt;*
- *a regiza – a pune în scenă;*
- *a sparge – a da o gaură;*
- *a tuși – a bate toba;*
- *a se uni – a face front comun;*
- *a valorifica – a pune în valoare.*

Frazeologismele verbale sunt cel mai bine reprezentate în vorbirea argotică și familiară:

- *a-i cădea fisa (pentru a pricepe);*
- *a da colțul și a da în primire (pentru a muri);*
- *a da în bară (pentru a greși);*
- *a da papucii (pentru a părăsi sau a abandona);*
- *a băga la maț (pentru a mânca).*

• **Adverbe și frazeologisme verbale**

Și această categorie de frazeologisme este destul de bine reprezentată în limbă.

Exemplu:

- *afară – sub cerul liber;*

- *complet* – în întregime;
- *departe* – la dracu în praznic;
- *greu* – cu chiu, cu vai;
- *indiscutabil* – fără îndoială;
- *pretutindeni* – peste tot;
- *repede* – cu iuțeala fulgerului;
- *superficial* – de mântuială;
- *șigănește* – ca la ușa cortului;
- *vizavi* – peste drum;
- *zadarnic* – în zadar.

Un frazeologism verbal poate avea două sau chiar trei sinonime adverbiale, iar unui adverb îi pot corespunde două sinonime frazeologice (sau chiar mai multe): *fără întârziere* are ca sinonim nu numai pe *imediat*, ci și pe *îndată* și *numaidecât*.

Adverbul *pretutindeni* se află în relație sinonimică atât cu locuțiunea *peste tot*, cât și cu echivalentele ei semantice: *la tot pasul*, *la fiecare pas* și *pe toate cărările*.

Sinonimele lexico-frazeologice în stilurile limbii

Clasificarea sinonimelor lexico-frazeologice se poate face și în funcție de stilurile limbii literare, privite ca variante funcționale ale acesteia.

Paralel cu atenția acordată stilurilor individuale ale scriitorilor au început cercetările despre stilurile colective, numite și stiluri sau variante funcționale. Cei care au contribuit la apariția stilisticii lingvistice sunt: Charles Bally, iar la noi - Iorgu Iordan, cu lucrarea „Stilistica limbii române”.

Fiind o ramură a lingvisticii, obiectul ei de cercetare îl constituie limba, nu stilul. Stilistica lingvistică diferă foarte mult de cea estetică.

În sfera stilisticii lingvistice ar trebui inclusă și stilistica funcțională care se ocupă cu studiul stilurilor colective. S-a ajuns la concluzia că există patru stiluri funcționale: *stilul artistic (beletristic)*, *stilul științific*, *stilul administrativ* și *stilul publicistic*.

• Stilul publicistic

Este cel mai controversat dintre cele patru stiluri, ca urmare a recente sale dezvoltări (existența acestui stil a fost contestată de Ion Coteanu).

Argumente în favoarea existenței acestui stil au fost aduse de Al. Graur, Gh. Bolocan, Iorgu Iordan, Th. Hristea.

Exemplu de perechi sinonimice:

- *arbitru* (din franceză) și *cavaler al fluierului*;
- *bodyguard* (din engleză) și *gardă de corp*, (din franceză) *garde du corps*;
- *businessman* (din engleză) și *om de afaceri*, (din franceză) *homme d'affaire*;
- *cinematograf* și *a șaptea artă* (din franceză) *le septième art*.

Existența a două sinonime (unul lexical și altul frazeologic) îi permite unui gazetar să folosească și sinonimul metaforic *ciuma roșie* în locul arhicunoscutului *comunism*.

• Stilul tehnico-științific

Acesta este cel mai bogat în sinonime lexico-frazeologice. Bogăția acestui stil rezultă din varietatea de științe și ramuri ale acestora.

Exemple uzuale:

- *alternator și generator electric;*
- *alumină și oxid de aluminiu;*
- *behaviorism și psihologia comportamentului;*
- *computer și calculator electronic;*
- *feed-back și conexiune inversă;*
- *maternitate și casă de nașteri;*
- *naturoterapie și medicina naturii;*
- *pneumonie și aprindere de plămâni;*
- *tartru și piatră dentară;*
- *varicelă și vărsat de vânt.*

- **Stilul juridico-administrativ**

Stilul juridico-administrativ face parte din variantele funcționale neexpresive ale limbii literare.

Exemplu:

- *constituție și lege fundamentală;*
- *parlament – for legislativ și organ legislativ;*
- *tribunal și palat de justiție;*
- *infrațiune și fapt penal;*
- *legitimație și carte de identitate;*
- *a înfia și a lua de suflet;*
- *a divorța și a da divorț.*

- **Stilul artistic**

Frazeologismele din cadrul acestui stil pot fi clasificate în:

- frazeologismele care sunt preluate de scriitori, din limba comună (cultă și populară);
- cele pe care le creează scriitorii și care, de cele mai multe ori, rămân la stadiul de inovații artistice individuale.

La Eminescu *luna* apare ca *stăpâna mării, copila cea de aur, regina nopții moartă, al nopților monarh*.

Un vorbitor obișnuit, în limba comună, n-ar folosi astfel de termeni, dar nici nu vor pătrunde vreodată în limba comună.

Astfel de exemple le întâlnim și în operele lui Sadoveanu, Coșbuc etc.

Pentru că frazeologismele din această categorie sunt atât de diferite față de cele din limba comună, ele ar putea fi numite frazeologisme literare sau frazeologisme lingvistice.

Distincția dintre aceste două tipuri de frazeologisme pornește de la distincția care se face între stilistica lingvistică și cea literară.

Deosebirea, însă, nu este ușor de făcut în toate cazurile, dar uneori este foarte clară, de exemplu putem folosi structura *cuc ardelenesc* pentru *pupăză*, așa cum apare la Creangă și B.P. Hașdeu.

O categorie specială de sinonime¹³ o constituie eufemismul. Acesta este un cuvânt sau o expresie care înlocuiește un alt cuvânt sau o altă expresie neplăcută, jignitoare, respectând paralelismul semantic: *prost – slab pregătit, leneș – comod, bătrânețe – vârsta a treia, a da afară dintr-o slujbă – a disponibiliza (a concedia), a trimite la școala de corecție / orfelinat – a instituționaliza* etc.

Sinonimele sunt elemente active în limbă, măresc potențialul ei expresiv și exactitatea sensului, având ca funcție principală diferențierea, precizarea uneia sau a alteia dintre variantele și variațiile aceluiași sens.

BIBLIOGRAPHY:

- AVRAM, Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, 1986.
- BULGĂR, Gheorghe, *Sinteze de Limba română*, coordonator Theodor Hristea, Editura Albatros, București, 1984.
- BULGĂR, Gheorghe, *Sinonimia lexicală în limba română*, în vol. „Studii de stilistică și limba română”, București, 1971.
- CHIOSA, Clara Georgeta, *Bazele lingvistice pentru teoria și practica predării limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
- COTEANU, Ion, BIDU-VRĂNCEANU, Angela, *Limba română contemporană*, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.
- HRISTEA, Theodor, *Sinteze de limba română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1984.
- POPESCU, Florin, *Limba română, Manual pentru clasele a IX-a și a X-a*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. – București, 1994.
- ROSETTI, Alexandru, *Istoria limbii române*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
- ȚIBRIAN, Constantin, *Structura vocabularului limbii române în trecut și în prezent*, Editura Universității din Pitești, 2004.

¹³ Constantin Țibrian, *Structura vocabularului limbii române în trecut și în prezent*, Editura Universității din Pitești, 2004, p. 118

RETRANSLATION AND DAHL'S *THE BFG* IN ROMANIAN

Mădălina ȘRAIER (CĂS. ȘTEFĂNESCU)

PhD Student, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi

*Abstract: This article provides an overview of the concept of retranslation and includes a brief study of the children's novel *The BFG*, by British writer of Norwegian origin Roald Dahl, and its three Romanian translations in an attempt to establish if the 2003 and 2013 versions are actual retranslations of the source text. Although the concept of retranslation was also mentioned by Goethe in the nineteenth century, the first organised efforts to formulate observations on the topic emerged in 1990 when the fourth issues of *Palimpsestes* was published. Since then, several studies have been carried out on various corpora in order to establish what retranslation is, why it is undertaken, how retranslation is different from revision and re-editing, and what role plays the retranslator of a text. This article focuses on each of these aspects. The theoretical framework thus created is then used in the analysis of the three transpositions of *The BFG* into Romanian, proving that the latest two translations are actual retranslations of the original work and not just a revision of the first translation.*

Keywords: children's literature, retranslation, bfg, roald dahl

Introduction

Roald Dahl's *The BFG* was translated into Romanian for the first time in 1993, then again in 2003 and in 2013. Therefore, the subsequent two translations are actually retranslations. Although the practice of retranslation is not a recent phenomenon, its systematic study is. Starting with the fourth issue of *Palimpsestes* in 1990, more and more attention has been granted to retranslation, in an attempt to better understand what it is and what motivates it. This article provides an overview of the concept of retranslation – its definition, its *raison d'être*, the role of the retranslator, etc. – and how Dahl's *The BFG* and its Romanian translations tie in with it.

1. What is retranslation and why are texts retranslated?

The practice of retranslation has existed for a long time, but it is its systematic study which is a rather recent phenomenon. Only fifteen years ago, in 2006, Şebnem Susam-Sarajeva said that retranslation was not systematically studied as a topic in its own right, but only in view of its ability to shed light on other translation-related factors (cited in Koskinen and Paloposki 2010a: 30). This aspect has changed in more recent years, with conferences on the topic being organised internationally (in 2013, 2015, 2017, and 2019) and books (e.g., Sharon Deane-Cox's *Retranslation: Translation, Literature and Reinterpretation* (2016)), edited volumes (e.g., Enrico Monti and Peter Schnyder's *Autour de la retraduction* (2011), Özlem Berk Albachten and Şehnaz Tahir Gürçağlar's *Perspectives on Retranslation: Ideology, Paratexts, Methods* (2019)), and special issues of journals (e.g., *Target* 27 (1) (2015)) being published.

Retranslation can be defined in terms of activity or process on the one hand or in terms of end-product of the respective activity on the other hand. As a process, it implies a lapse of time, although synchronous retranslations can also exist (Koskinen and Paloposki 2010b: 294). It is usually understood as the translation of a work which has been translated into the same language before, although it can also refer to an indirect or relay translation, i.e. when the retranslation is made based on another translation in a different language (Tahir Gürçağlar 2009: 233). Throughout this article, I will refer to the term *retranslation* as both the process and the product of translating again a work which has already been translated into the same target language, without delving into the subject of indirect or relay translations.

As retranslations are so frequent, the natural question that comes to mind is why are texts retranslated? Identifying and discussing the reasons behind retranslation is tightly linked with the evolution of the concept over the years. In a number of studies, the first expression of interest in retranslation is associated with Goethe, who talked about different kinds of translation in a 1819 essay (1992: 60-63). The next point of interest in the evolution of the concept of retranslation and its study is the fourth issue of *Palimpsestes*, published in 1990. It was titled “Retraduire” as the entire issue was dedicated to this specific topic. The most often cited article from this publication is Antoine Berman’s “La retraduction comme espace de la traduction” (“Retranslation as a translation space”, my translation), which has sparked numerous studies either confirming his theory or contradicting it. Berman states that “the possibility and the necessity to retranslate are inscribed in the very structure of the act of translating” (1990, paragraph 2, my translation) because source texts remain eternally young while their translations age, and no translation can pretend to be **the** translation of a given text. In his opinion, all first translations are faulty, clumsy (1990, paragraph 22), and only subsequent translations have the potential to aptly convey the original. While first translations domesticate the source text, retranslations restore the foreignness of the original. Sometimes, translations live longer in the conscience of the public than their originals, and this is because they are what Berman calls *des grandes traductions*, “great translations”. In the same issue of *Palimpsestes*, Paul Bensimon makes a similar claim to that of Antoine Berman, stating that first translations naturalise or domesticate the source text and does not respect the integrity of the original text (in other words, adaptations are frequent in the case of first translations) (1990, paragraph 1). Like Berman and Bensimon, Yves Gambier also draws attention to the passage of time in motivating retranslations. A retranslation joins the sociocultural and the historical dimensions, changing the target text because the times have changed as well (1994: 413). Collombat echoes this idea claiming that “changing times and changing generations of readers call for new translations” (2004: 13). Thus, retranslations can be done with the purpose of restoring the source text’s integrity, without censorship or abridgements; in order to update allusions; or to address the style of previous translations – i.e. improve it – in terms of tone and rhythm (Gambier 1994: 415). This idea of translations aging will continue to appear in the majority of future studies on the subject of retranslation. For example, in the introduction to *Autour de la retraduction*:

perspectives littéraires européennes (2011) (“On retranslation: European literary perspectives”, my translation), Enrico Monti says that source texts age as well, but not as quickly as translations do (15), adding that while wrinkles make source texts more charming, such imperfections make translations grotesque (16). The ideas put forward in the fourth issue of *Palimpsestes* constituted the basis upon which Andrew Chesterman formulated the so-called retranslation hypothesis. In his study, “A causal model for Translation Studies” (2000), Chesterman distinguishes between three basic models of translation (comparative, process, and causal models) and three translation hypotheses (interpretative, descriptive, and explanatory and predictive hypotheses). It is in discussing these hypotheses that he refers to retranslations and proposes the retranslation hypothesis.

Other than the passage of time and its consequences on existing translations, changing norms and ideologies have also been invoked as a factor leading to the retranslation of various texts. In “Retranslation of Children’s Books as Evidence of Changes of Norms” (1995), Miryam Du-Nour studies children’s texts and their revisions and retranslations into Hebrew over a span of seventy years in an attempt to identify changing norms from a linguistic and stylistic point of view. She observed that during the early period of modern Hebrew literature – the late nineteenth and early twentieth century – children’s literature, otherwise a peripheral category in the literary system, occupied a central position. To the Zionists, children were essential “in building a new culture in the old-new land” (Du-Nour 1995: 329), so the translations made for young readers were ideologically and didactically motivated. The high style of the Bible was deemed pure, as well as suitable to teach children language and good style; consequently, it was recommended to be used in children’s texts up until the 1920s (1995: 329).

Both the fact that translations age and the changes in norms and ideology have not been deemed enough or appropriate to explain repeated retranslations. In Koskinen and Paloposki’s words, “[w]hat lies behind a phenomenon as complicated as retranslation necessarily seems to be caused by a multiplicity of different factors in different combinations: retranslation cannot be encapsulated by a simplistic cause-and-effect formula.” (2010a: 46). Multiple reasons were provided by different authors: the agency of the actors involved (Collombat 2004, Alvstad and Assis Rosa 2015: 11-12), financial reasons and the marketing potential of retranslations (Monti 2011: 17, Van Poucke and Sanz Gallego 2019: 12, Van Poucke 2019: 209), to create value and to provide a new interpretation of the source text (Venuti 2004, Van Poucke 2019: 196), different functions of texts (Pym 1998: 82, Vanderschelden 2000: 5, Koskinen and Paloposki 2010b: 294), the desire to establish a direct connection with the original work (Monti 2011: 15, in the case of indirect translations), a disagreement on the translation strategies to be used (Pym 1998: 82), the increased knowledge of the source text, the author, and the culture (Collombat 2004: 9, Koskinen and Paloposki 2010b: 296), etc.

The argument that translations get old and therefore need retranslations is disproved by the fact that “simultaneous or near-simultaneous translations also exist” (Koskinen and Paloposki 2010b: 294). Recovering Claude Demanueli’s terminology,

Isabelle Vanderschelden (2000: 9) discusses the distinction between hot translations (made after the recent publication of the source text) and cold translations (made after a certain period of time since the publication of the source text). A similar opposition is found in Anthony Pym's *Method in Translation History* (1998: 82); here, Pym distinguishes between passive and active translations. The former refers to different versions of a text with "little rivalry" between them (e.g., translations of the Bible in different locations and at large intervals of time or retranslations separated by synchronic geopolitical or dialectological boundaries), while the latter refers to those retranslations which share "virtually the same cultural location or generation" (Pym 1998: 82). The existence of synchronous/hot/active retranslations contradicts the aging argument.

The other claim comprised in the retranslation hypothesis is that first translations are domesticating while later ones are more foreignising. Following their studies of various texts and their retranslations, a number of scholars have come to the conclusion that the retranslation hypothesis does not apply in general or in a universal manner to the corpora. For example, Outi Paloposki and Kaisa Koskinen (2004) looked at the Finnish retranslations of *The Vicar of Wakefield* and *The Thousand and One Nights*, Riitta Oittinen's study of the Finnish versions of *Alice's Adventures in Wonderland*, and Pentti Saarikoski's Finnish translation of the Gospel according to Saint Matthew. Their conclusion was that "there are no inherent qualities in the process of retranslating that would dictate a move from domesticating strategies towards more foreignizing strategies" (2004: 36), and that domesticating first translations are a common trait of early literary development, with naturalising or domesticating first translations being representative of "a *phase* in a literature, not of translation in general" (2004: 29).

Another study which disproves the retranslation hypothesis is Siobhan Brownlie's "Narrative Theory and Retranslation Theory" (2006). In this article, Brownlie covers several key elements, such as narrative approaches to retranslation, the importance of interpretation and of the translator's idiosyncrasies, and the relationship between norms and ideologies and retranslation. Her case study is based on the five main British translations of Emile Zola's *Nana*. The first two translations of the novel were made only eleven years apart: the first one was published in 1884 – the translator is anonymous – and the second, by Victor Plarr, in 1895. Brownlie observed that, although one would expect both of them to meet the Victorian expectations of decency and morality, only the first translation does so, while the second preserves sexual and religious references. This contradicts arguments such as the aging of translations, the domesticating nature of first translations, and the influence of norms and ideology on retranslation. Brownlie considers these aspects too simplistic to explain retranslation, and instead she proposes a rhizomatic view of the relationship between the factors which have a bearing on retranslation rather than a hierarchical one.

2. Retranslation. Revision. Re-edition

Having defined retranslation and having identified a number of the reasons motivating its practice, the next questions to ask are how different can retranslations of

the same text actually be?; where does revision end and retranslation begin?; and how does this relate to issues of plagiarism? In her article in the fourth issue of *Palimpsestes*, Liliane Rodriguez begins by trying to explain what retranslation is more precisely. The line between adaptation, revision, and retranslation is vague and hard to draw: if there are few changes and rewritten passages, then it is no longer a retranslation, but a revision; if, on the contrary, there are too many changes and rewritten portions, then it is an adaptation (Rodriguez 1990, paragraph 9). In “La retraduction, retour et detour” (1994) (“Retranslation, return and detour”, my translation), Yves Gambier stops on the issue of retranslation versus revision/adaptation, asking whether the degree of changes operated on the text alone accounts for the existence of these three types. If the answer is affirmative, then he imagines a continuum with revision and adaptation at each end, and retranslation positioned somewhere in-between (413). Kaisa Koskinen and Outi Palopoksi admit as well that it is difficult in certain contexts to distinguish between retranslation and adaptation, an issue they label as “thorny” (Koskinen and Paloposki 2010b: 294). They wonder how much of a translation can be changed during the revision process in order to publish it under the name of the previous translator, and what type of alterations can be included in the category of revision: “[d]o “orthographic” corrections go under the process of revising, while “stylistic” corrections would merit the title of retranslation?” (Koskinen and Paloposki 2010a: 44). Lawrence Venuti remarked that in the case of some texts which are labelled as retranslations only the target language was updated (2004: 36).

Isabelle Vanderschelden (2000: 1) regards revision as the first step towards retranslation. In her opinion, revision involves operating changes – ranging “from simple copy-editing to extensive rewriting” – on an existing translation while preserving the overall structure and tone of the respective version, provided that it “is still worth ‘recycling’” (i.e., it contains a minimum of grammatical, lexical, and stylistic errors) (2000: 1-2). However, she admits that revising is not the best course of action given that its results are frequently unsatisfactory and that retranslations should be undertaken, no matter how costly from a financial point of view, if the revision work is extensive (2000: 3). Koskinen and Paloposki do not agree with Vanderschelden in that revision is the first step towards retranslation. In “Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising” (2010a), the two Finnish scholars affirm that revision cannot be considered the first step towards retranslation because the majority of the texts which are revised are not retranslated, and retranslations do not presuppose revising, “on the contrary” (46).

In the same article, Koskinen and Paloposki provide a list of the translated classics they have studied (*Les Misérables* by Victor Hugo, *Dead Souls* by Nikolai Gogol, *The Saga of Gösta Berling* by Selma Lagerlöf, *Pepita Jiménez* by Juan Valera, *Three Men in a Boat* by Jerome K. Jerome, *Pippi Långstrump* by Astrid Lindgren, *Ivanhoe* by Walter Scott, and *Anne of Green Gables* by L. M. Montgomery) and draw a two-fold conclusion about retranslation and revision: firstly, the act of retranslating implies a wide variety of “different textual and editorial practices”, and secondly, it is difficult to distinguish between retranslations and edited versions, which calls into question “the whole class of

“retranslations” (35-36). The choice between retranslating on the one hand and revising and reprinting on the other hand seems to be random (Koskinen and Paloposki 2010a: 34). Two possible factors influencing the choice between the two are identified by Koskinen and Paloposki (2010a: 34-35): 1) the profile of the publisher (e.g., new publishing houses do not have translations to reprint, so they opt for retranslation, while older publishing houses reprint their existing stock of translations), and 2) the “positive charisma” correlated with retranslations and their marketing potential (based on Finnish translation reviews from 2000, the authors of the study observed that retranslations garner more attention and publicity than reprints or even new translations). Furthermore, there seems to be a category of texts which is preferred for retranslation rather than revision, and that is classics. A two-way causal relation is at work here: classics are retranslated often, and retranslated texts become classics more easily (Koskinen and Paloposki 2010a: 35).

While some retranslators may be crippled by the anxiety of influence, others have no issues in simply copying their predecessors. In “Toward an Empirical Methodology for Identifying Plagiarism in Retranslation” (2019), Mehmet Şahin, Derya Duman, Damla Kales, Sabri Gürses, and David Woolls, describe the methodology they have created using pieces of software in order to identify plagiarism in retranslations. They have applied the respective methodology to 28 Turkish translations of *Madame Bovary* and their conclusion is rather unsettling for scholars and for any morally-upright individual as well: plagiarism is an extremely common practice in Turkish retranslations. In view of their findings, Şahin *et al.* stress the importance of fighting against this state of affairs, which is not only unethical, but also illegal.

The choice between re-editing an existing translation and translating the text anew also impacts the validity of the respective previous version: re-edition confirm and reinforce its validity, while retranslation challenges it, “introducing a marked negativity into the relationship at the same time as it affirms the desire to bring a particular text closer” (Pym 1998: 83). However, not all scholars perceive the relationship between the two as negative. Venuti considers that retranslations hold up a mirror to the changes which occur over time in the values and the institutions of the target culture, encouraging at the same time new ways of approaching foreign texts in terms of possible readings and appreciation (2004: 36).

3. The role of the retranslator

One of the essential agents in the process of retranslating is, of course, the retranslator. In the previous sections, the importance of his/her interpretation, choice of translation strategies, and idiosyncrasies has been stressed more than once. The retranslator is an interpreter (Brownlie 2006) who moulds all the other voices “audible” in a retranslation (Alvstad and Assis Rosa 2015: 3) and who evaluates the quality of a translation based on his/her unique interpretation of the source text, given that this is the factor which informs his/her choice of translation strategies (Vanderschelden 2000: 7). The passage of time between the publication of the source text and its retranslation can prove beneficial for the retranslator, granting him/her a more holistic view of the

original work, its context of production and publication, and the best manner to approach its translation. The retranslator has an ethical responsibility to preserve the foreignness of the source text (Venuti 2004: 36), although this may prove difficult more often than not: Venuti (2004: 25) affirms that retranslators tend to imbue translations with doubly domestic values because they add their own domestic values to those which already exist in previous translations.

The main difference between the translator who approaches the source text for the first time and the one who produces another version of it for the target system is the existence of a precedent, the impossibility to escape the influence of the previous “long tail of rewritings” to which retranslations belong (Koskinen and Paloposki 2015: 37). Thus, the retranslator is more self-conscious in his/her effort to create a target text different from previous ones (Venuti 2004: 29). The figure of the first translator looms large over the retranslator constituting an “obvious potential source of dependency” for the latter (Koskinen and Paloposki 2015: 26). Koskinen and Paloposki believe that the role of first translators is a sad one: they are perceived as someone to be outsmarted and their work is seen as something which can be improved (2015: 26-27). Another metaphor used by the two Finnish scholars to describe the relationship between first and subsequent translators is that of “the bad guy” versus the hero, where first translators belong to the former category and subsequent ones to the latter (2015: 29-30).

Retranslators are free to consult previous translations of a text, although the fear of being accused of plagiarism might deter them from doing so. Another possibility is that established (canonical) translations could intimidate them and halt their progress in retranslating the source text (Monti 2011: 22-23). In the end, it is all a matter of choice: while some translators consult previous translations (e.g., Deane-Cox mentions Admiral’s retranslation of part of Kant’s *Kritik der Urteilkraft* into French and his desire to surpass the previous translation by leaning on it), others do not (she refers to the team of French translators who consciously decided not to consult the previous translation in working on Cervantes’s *Don Quichotte*) (Deane-Cox 2016: 17). In order to explain the emotional and psychological state in which the retranslator finds himself/herself, Koskinen and Paloposki resort to Bloom’s notion of anxiety of influence – which refers to the often ambivalent and ambiguous relationship between poets and their predecessors –, and they conclude that, much like poets must conquer their predecessors in order to find their voice, “the retranslator similarly needs to assume some stance towards the first translator.” (2015: 28).

In explaining the role of the retranslator and his/her work, Rodriguez (1990) uses Jakobson’s model of communication and the metaphor of the god Mercury: the retranslator is a messenger, subordinated to the author of the text (Rodriguez talks about linguistic and stylistic servitudes), but also to the target system with its own limits in terms of language; the retranslator is also a creator or an inventor (of letters), a gymnast (his/her work requires linguistic or verbal agility), a merchant (weighing his/her options, searching to reach a certain balance between the letter of the text and its spirit, between codes and contexts, between servitude and freedom), a thief (robbing

the text of its meaning either consciously or unconsciously), and a traveller (a retranslation represents one of the directions taken by the source text since first being published and translated). Rodriguez concludes that retranslations emerge from one of these mercurial functions of the retranslator.

4. Does (re)translation make a difference?

Although scholarly studies about retranslation focus predominantly on adult classics of narrative fiction or on religious texts such as the Bible, retranslation has also been studied in the field of children's literature. With a dual audience, a dual function, and a long history of adaptation, children's literature constitutes a peripheral literary system, so it is only natural to wonder if central and peripheral systems have different policies regarding retranslation (Van Poucke and Sanz Gallego 2019: 12). The lack of attention granted to children's texts and their retranslation has been remarked upon by Isabelle Desmidt who commented on the lack of articles dealing with the (re)translation of children's literature in *Palimpsestes* (2009: 671). Since this doctoral thesis focuses on three translations of a children's book, the following analysis may hopefully contribute to the field in a fruitful manner.

4.1. Romanian translations of *The BFG*: why retranslate?

There are three Romanian translations of Roald Dahl's *The BFG*: the first one was made in 1993 by Leontina Rădoi for Patricia Publishing House; the second one in 2003 by Mădălina Monica Badea for RAO Publishing House; and the third one in 2013 by Alexandra Columban for Arthur Publishing House. The reason behind the repeated translation of the novel is unknown and open to speculation. If the matter is approached in a chronological manner – from the point of view of the theories proposed –, the retranslation hypothesis should be taken into consideration first. The arguments that translations age and that first translations are more target-culture-oriented do not account for the existence of three different Romanian versions; they were made in the span of twenty years, only ten years apart from each other, and the first translation was not domesticating, quite the contrary: it kept so close to the source text that awkward turns of language and forced structures resulted from the translator's literal approach (the only exception would be the name of the orphaned girl which is adapted for Romanian speakers by rendering the letters *ph* as *f* and *ie* as *i*, *Sophie* – *Sofi*, in order to make it easier for Romanian readers to grasp the pronunciation of the name). None of the other reasons presented before seem to fit the context of the Romanian translations either: except for a few short sentences, there were no significant omissions that may have needed to be addressed in subsequent versions; since only ten years passed in-between each translation, the language used in each version was not obsolete and did not require modernisation or updating (except for the spelling of words written with an interior *î* after the Romanian Academy decided to go from *î* to *â*); the issue of indirect or relay translation did not exist because all three translations were made starting from the English source text; given that Dahl is a modern, rather recent children's author, his life and work have been well-documented and known since his lifetime, so the argument of

more information being available lately is not a factor triggering the need for new Romanian translations.

Context-related reasons may be more appropriate in this case. The first translation, titled *Uriaşul Bun şi Prietenos*, could be correlated with the fall of the communist regime in Romania and the proliferation of translations which followed. As for the second translation, that of 2003, *Uriaşul Cel Prietenos*, it is possible that after the dissolution of Patricia Publishing House Dahl's books may have been out of print, and RAO Publishing House seized the opportunity to provide a new translation of his novel. The latest translation was published by Arthur Publishing House with a word-for-word rendition of the original title, *Marele Uriaş Prietenos*. The motivation behind this publishing effort may have been yet again the fact that Dahl's books were out of print, RAO Publishing House either choosing not to reprint the translation or finding itself in the impossibility to do so. Another possible explanation for the most recent translation is related to Koskinen and Paloposki's observation about the profile of the publishing house, more precisely its age. Arthur Publishing House was established in 2008, so it would not have a stock of translations to reprint, hence the need to retranslate. Regardless of the driving force behind the retranslation of *The BFG*, the fact that its availability on the Romanian market has been ensured over the span of twenty years is proof of Roald Dahl's popularity in Romania.

Paratexts – prefaces, annotations, afterwords, etc. – sometimes accompany retranslations, representing “a more immediate form of intertextuality” (Venuti 2004: 33). They can reveal important information about the agents involved in the process of its creation – retranslator(s), editor(s), publisher, and critic(s) – and about the process itself – if existing translations were consulted, what critical material was read in preparation for the retranslation, possible influences, and so on. In fact, in the twentieth century, paratexts accompanying retranslations intentionally drew attention to the fact that they were retranslations, mentioning all those elements which set them apart from previous versions and signalling the ways in which they were better (Monti 2011: 21). Therefore, retranslations can be overt or covert (Alvstad and Assis Rosa 2015: 17). In the case of *The BFG* and its Romanian versions, neither the first translation nor the subsequent retranslations were accompanied by paratexts, so they are covert retranslations. Perhaps in the case of an adult's book, especially a canonized classic, its prestige demands explanatory paratexts, but a children's book does not command the same level of deference.

4.2. Romanian translations of *The BFG*: are they actually retranslations?

With a lapse of only ten years between them, how different are the three Romanian versions of *The BFG*? Are the 2003 and 2013 versions actual retranslations or are they just revisions? In order to answer these questions, several fragments drawn from the corpus are comparatively analysed using Christiane Nord's intratextual factors (1991a).

In terms of composition, two of the main differences concern the macrostructure of the text and the use of footnotes. While the 1993 translation joins shorter paragraphs

into one paragraph, the retranslations do not operate such changes on the macrostructure of the text (see the first example in the table below). If footnotes are used in the 1993 and 2003 translations, the 2013 version avoids them by resorting to substitution (see the second example).

<i>The BFG</i> (2016)	<i>Uriaşul Bun şi Prietenos</i> (1993)	<i>Uriaşul Cel Prietenos</i> (2008)	<i>Marele Uriaş Prietenos</i> (2015)
She saw an enormous cavern with a high rocky roof. The walls on either side were lined with shelves, and on the shelves there stood row upon row of glass jars. There were jars everywhere. They were piled up in the corners. They filled every nook and cranny of the cave. In the middle of the floor there was a table twelve feet high and a chair to match. (16)	Se afla într-o cavernă uriaşă, cu acoperiş înalt, de piatră. Pereţii, de ambele părţi, erau acoperiţi de erajere şi pe ele erau aliniată rânduri şi rânduri de borcane. Erau borcane peste tot. În colţuri erau aşezate în grămezi, unele peste altele. Fiecare scobitură sau cavitate în pereţii peşterii era plină de borcane. În mijloc era o masă înaltă, de vreo patru metri şi lângă ea un scaun pe măsură. (20)	Se afla într-o peşteră enormă. Toţi pereţii erau acoperiţi cu rafturi, pe care se aflau rânduri-rânduri de borcane de sticlă. Oriunde te uitai era plin de borcane. Grămezi de borcane prin colţuri, borcane peste borcane în toate ungherele şi tainiţile peşterii. Drept în mijlocul încăperii se aflau o masă înaltă de peste trei metri şi jumătate şi un scaun pe măsură. (28)	Văzu o peşteră enormă, cu un tavan înalt, de piatră. Pereţii laterali erau acoperiţi de rafturi, iar pe rafturi erau rânduri-rânduri de borcane de sticlă. Peste tot erau borcane. Înghesuite unele peste celelalte, umpleau fiecare locşor şi ungher al peşterii. Pe podea, în mijlocul încăperii, se găsea o masă de patru metri înălţime şi un scaun pe măsură. (22-23)
‘The human bean,’ the Giant went on, ‘is coming in dillions of different flavours. For instance, human beans from Wales is tasting very whooshey of fish. There is something very fishy about Wales.’ ‘You mean whales,’ Sophie said. ‘Wales is something quite different.’ ‘Wales is whales,’ the Giant said. (20)	– Frunzele umane, zise uriaşul, are dilioane de arome. De exemplu, frunzele umane din Țara Galilor* are gust dolicios, de pește. Este ceva ciudat la Țara Galilor. – Vrei să spui <i>balene*</i>, zise Sofi. Whales este cu totul altceva. – Balenele e balene, zise Uriaşul. * Joc de cuvinte: « Whales » [sic]– Țara Galilor și « whales » – balene se pronunță identic în limba egnleză. (23-24)	– Fița umană, continuă Uriaşul, are dilioane de arome diferite. De pildă, fițele umane din Țara Galilor au un gust foarte puternic de pește. Trăsnește de balenieră, țara asta a Galilor. – Dar nu sunt balene în Țara Galilor. Poate doar în Țara Balenelor. – Țara Galilor, Țara Balenelor, tot aia e¹. ¹ Joc de cuvinte intraductibil: Wales = Țara Galilor, whales = balene; pronunția celor două cuvinte este identică. (n.tr.) (34)	– Omleții, reluă uriaşul, vine în miliarde de arome diferite. De pildă, omleții din Barbados are gust foartețepos. Sunt dubios de păroși. – Probabil te gândești la „bărbos”, spuse Sophie. Barbados e cu totul altceva. – Barbados <i>este</i> bărbos, replică uriaşul. (28)

The three translations are also different in terms of suprasegmental features, neither of them preserving entirely the exact manner of marking suprasegmental

features or their place in the text as for the original (e.g., the 1993 version marks with italics portions of the text which are unmarked in the original (see the first example in the table below), and the 2013 translation often inserts exclamation marks where there were none in the source text (see the second example)). All changes on this level influence the overall tone of the text, changing the key in which the reader decodes it.

<i>The BFG</i> (2016)	<i>Uriaşul Bun şi Prietenos</i> (1993)	<i>Uriaşul Cel Prietenos</i> (2008)	<i>Marele Uriaş Prietenos</i> (2015)
'[...] Everybody is making his own rules to suit himself.' (71)	Fiecare face reguli care să mulţumească numai pe ei . (66)	Toţi îşi fac regulile lor, după bunul plac. (95)	Toată lumea face reguli care le convine numai lor. (79)
But what on earth was it doing? (4)	Făcea ceva: dar ce făcea, Sofi nu putea să-şi dea seama. (11)	Ce făcea oare? (14)	Pentru Dumnezeu, ce făcea?! (12)

The factors which reveal the largest number of differences between the three translations are lexis and syntax. The analysis of lexical items uncovers several characteristics of each Romanian version, such as: the literal approach of the first translation and the unnatural turns of language resulting from it (first example in the table below; *cu faţa deschisă* is not an appropriate or meaningful equivalent for *her face open*), the orphaned girl's more polite discourse in the 2003 retranslation (second example; second person plural forms of verbs and pronouns are used instead of second singular), the 2003 translator's target-system-oriented translation (third example; she prefers to use idioms, phrases, and sayings from the target language), the increased colloquial tone of the 2003 version (fourth example; the translator often inserts interjections such as *Păi*), the frequent elimination of *verbum dicendi* in the 2003 translation (fifth example), the unique rendition of the protagonist's idiolect in each of the three translations (sixth example; Dahl invented numerous words for his character and each translator conveys them differently).

<i>The BFG</i> (2016)	<i>Uriaşul Bun şi Prietenos</i> (1993)	<i>Uriaşul Cel Prietenos</i> (2008)	<i>Marele Uriaş Prietenos</i> (2015)
The Queen looked at the child. The child looked straight back at the Queen, her face open and quite serious. The Queen simply didn't know what to make of it . (148)	Regina se uita la fetiţă. Fetiţa se uita direct la Regină, cu faţa deschisă şi cât se poate de serioasă. Regina nu ştia ce să aleagă din toată povestea . (131)	Regina o privi lung le fetiţă, iar aceasta îi întoarse privirea, cu chipul senin şi cât se poate de serios. Regina pur şi simplu nu ştia ce să creadă . (185)	Regina o privi pe copilă. Copila, la rândul ei, o privi cu seriozitate şi sinceritate pe regină. Aceasta pur şi simplu nu ştia ce să mai creadă . (156)
'P ... please don't eat me,' Sophie stammered. (17)	T-te rog , nu mă mînca , se bâlbîi Sofi. (21)	V... vă rog să nu mă mâncăţi , se bâlbâi Sophie. (30)	Te... te rog nu mă mânca , se bâlbâi Sophie. (25)
'You mustn't feel bad about it,' Sophie said. (28)	Nu-ţi face probleme pentru asta, zise Sofi. (30)	Nu vă faceţi sânge rău din pricina asta, zise Sophie. (43)	N-ar trebui să te simţi prost din cauza asta, spuse Sophie. (36)
'Then why did you say I might?' (33)	Atunci de ce-ai spus că aş putea să le spun? (35)	Păi atunci de ce ai spus că aş putea s-o fac? (48)	Atunci de ce ai spus că aş putea? (41)
'Couldn't you?' said	Nu poţi tu? zise Sofi .	Dumneavoastră nu	Tu n-ai putea?

Sophie. (28)	(30)	puteți? (42)	iliscodiSophie. (35)
'How wondercrump! ' cried the BFG, still beaming. 'How whoopsey-splunkers! How absolutely squiffling! I is all of a stutter.' (46)	Ce minunat! strigă U.B.P., strălucind de bucurie. Ce veseriebuculoasă pe capul meu, așa, dintr-o parte! (46)	Ce minubine! strigă UCP, strălucind de-a dreptul. Ce superbinat! E de-a dreptul extraorzav! Nu mai am vorbe să spun! (64)	Ce minunastic! strigă MUP, încă radiind. Cât de nemaipomenitde hopa-fermidabil! Cât de incredibil de splendorabil! Eu este tot numai o bâlbâială! (53)

With respect to syntax, the most significant change is to be found in the 2003 translation, where the discourse of the BFG is corrected (first example below). Another characteristic of the same translation is the frequent use of semi-colons (second example).

<i>The BFG</i> (2016)	<i>Urișul Bun și Prietenos</i> (1993)	<i>Urișul Cel Prietenos</i> (2008)	<i>Marele Uriș Prietenos</i> (2015)
'Trees is living and growing just like you and me,' he said. 'They is alive. So is plants.' (38)	Copacii trăiește și crește exact ca mine și ca tine, zise el. Este viu. La fel și plantele. (39)	Copacii trăiesc și cresc la fel ca tine și ca mine. Sunt viu. La fel și plantele. (55)	Copacii trăiește și crește ca tine și ca mine, adăugă el. Ei este viu. Așa este și plantele. (48)
Many of them had large bellies. All of them had long arms and big feet. (26)	Unii dintre ei aveau burți deformate și toți aveau brațele lungi și picioare mari. (29)	Mulți aveau burți proeminente; toți aveau brațe lungi și picioare mari. (41)	Mulți aveau niște burdihane gigantice. Toți aveau brațe lungi și picioare enorme. (34)

These are just a few selected examples which are discussed in more detail in the section dedicated to the comparative analysis of the source text and the three translations. Based on the provided passages, it is safe to say that the three Romanian renderings of *The BFG* are different translations, where the 2003 and 2013 versions are actual retranslations and not just revisions of the oldest target text.

Different as they may be, Koskinen and Paloposki's observation regarding the impossibility of the retranslator to escape the influence of previous versions holds true in the case of the Romanian translations. There are no striking similarities between the 1993 version and the first retranslation, that of 2003. The only aspect to mention would be that the Bonecruncher is called Sfarmă-Oase in both of them. However, when it comes to the 2003 and the 2013 translations, there is slightly more evidence of the former's influence on the latter. For example, both of them use the Romanian term *Prâslea* as an equivalent for *runt*, while the first translation used *Ronț* (probably based on the sound association with *runt*). *Prâslea* is usually the name given to the youngest son in Romanian fairy-tales and it is not necessarily the first choice to come to mind when searching for an equivalent for *runt*. It is hard to believe that both retranslators came to the same solution independently. In other words, it seems that Columban, the translator of the 2013 version, consulted the previous one. Another example to support this theory is the equivalent for Dahl's *phizzwizard*, a noun used by the BFG to refer to beautiful dreams. Taking into consideration the fact that it is a word coined by Dahl, it is again

unlikely that both retranslators independently arrived at the same solution, namely *fizovrăjitor*.

<i>The BFG</i> (2016)	<i>Uriaşul Bun şi Prietenos</i> (1993)	<i>Uriaşul Cel Prietenos</i> (2008)	<i>Marele Uriaş Prietenos</i> (2015)
'Runt! Is you there, Runt? I is hearing you jabbeling! Who is you jabbeling to, Runt? ' (47)	Ronţ! Este acolo, Ronţ? Te aude bîlborosind! La cine bîlboroseşte tu, Ronţ? (47)	Prâslea! Eşti acolo, Prâslea? Te aud cum mormăieşti! Cu cine mormăieşti, Prâslea? (65)	Prâslea! Tu este acolo, Prâslea? Eu te aude sporovăind! Cu cine sporovăieşte tu, Prâslea? (55)
'It's a winksquiffler! ' he whispered with a thrill in his voice. 'It's ... it's ... it's ... it's even better. It's a phizzwizard! It's a golden phizzwizard! ' (74)	Este un clipitor de gene! şopti el cu o bucurie abia stăpînită în glas. Este... este chiar şi mai bun. Este un fizvrăjit! Este un fizvăjit [sic] auriu! (68-70)	E un cherchelişor! şopti el, fericit. Ba nu... ba nu, e şi mai bine. E un fizovrăjitor! E un fizovrăjitor auriu! (99)	E un sclipomoţat! şopti, cu vocea tremurându-i de emoţie. E... e... e chiar mai bine. E un fizovrăjitor! E un unfizovrăjitorauriu! (82)

Conclusion

To answer the question of whether (re)translation makes a difference, my answer concerning the three Romanian translations is affirmative. While the first translation was rather bland and awkward-sounding at times, the second translation – or the first retranslation – altered too much the tone and style of the source text and the intratextual voices (i.e., mainly those of the characters). It seems that the third translation – or second retranslation – managed to achieve a good balance between the requirements of the source text and those of the target culture, successfully conveying the spirit of the original and the author's intention. It took three translations in order to reach a version which neither eliminates the foreignness of the source text nor alienates the target culture readers. To use Alvstad and Assis Rosa's terminology (2015: 10), the retranslations of *The BFG* are confrontational: they do not seek to assimilate the previous version, but rather to challenge it, employing different translation strategies in order to achieve different translation goals.

References:

- Dahl, Roald, *The BFG*, New York: Puffin Books, 2016.
- Dahl, Roald, *Marele Uriaş Prietenos*, translated by Alexandra Columban, Bucureşti: Arthur, 2015.
- Dahl, Roald, *Uriaşul Cel Prietenos*, translated by Mădălina Monica Badea, Bucureşti: RAO, 2008.
- Dahl, Roald, *Uriaşul Bun şi Prietenos*, translated by Leontina Rădoi, Bucureşti: Patricia, 1993.
- Alvstad, Cecilia, and Alexandra Assis Rosa, "Voice in retranslation", in *Target* 27 (1), 2015, pp. 3–24.
- Bensimon, Paul, "Présentation", in *Palimpsestes* 4, 1990, p. IX-XIII, <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.598>, accessed on 26.07.2021.
- Berk Albachten, Özlem, and Şehnaz Tahir Gürçağlar, "Introduction", in *Perspectives on Retranslation: Ideology, Paratexts, Methods*, edited by Özlem Berk Albachten and Şehnaz Tahir Gürçağlar, New York/London: Routledge, 2019, pp. 1-8.
- Berman, Antoine, "La retraduction comme espace de la traduction", in *Palimpsestes* 4, 1990, p. 1-7, <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.596>, accessed on 26.07.2021.
- Brownlie, Siobhan, "Narrative Theory and Retranslation Theory", in *Across Languages and Cultures* 7 (2), 2006, pp. 145–170.

- Chesterman, Andrew, "A causal model for Translation Studies", in *Intercultural Faultlines: Research Models in Translation Studies I: Textual and Cognitive Aspects*, edited by Maeve Olan, Manchester: St. Jerome, 2000, pp. 15-27.
- Collombat, Isabelle, "Le XXIe siècle : l'âge de la retraduction", in *Translation Studies in the New Millennium*, volume 2, edited by Barbara Blackwell Gülen, İsmail Boztaş, Ayşe Şirin Okyayuz, Bilkent University, 2004, pp. 1-15.
- Deane-Cox, Sharon, *Retranslation. Translation, Literature and Reinterpretation*, New York/London: Bloomsbury, 2016.
- Desmidt, Isabelle, "(Re)translation Revisited", in *Meta* 54 (4), 2009, pp. 669-683.
- Du-Nour, Miryam, "Retranslation of Children's Books as Evidence of Changes of Norms", in *Target* 7 (2), 1995, pp. 327-346.
- Gambier, Yves, "La retraduction, retour et detour", in *Meta*, 39 (3), 1994, pp. 413-417.
- Goethe, Johann Wolfgang von, "Translations", in *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*, edited by Rainer Schulte and John Biguenet, Chicago/London: The University of Chicago Press, 1992, pp. 60-63.
- Koskinen, Kaisa, Paloposki, Outi, "Anxieties of influence", in *Target* 27 (1), 2015, pp. 25-39.
- Koskinen, Kaisa, Paloposki, Outi, "Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising", in *Across Languages and Cultures* 11(1), 2010a, pp. 29-49.
- Koskinen, Kaisa, Paloposki, Outi, "Retranslation", in *Handbook of Translation Studies*, Volume 1, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010b, pp. 294-298.
- Monti, Enrico, "Introduction : La retraduction, un état des lieux", in *Autour de la retraduction: perspectives littéraires européennes*, edited by Enrico Monti and Peter Schnyder, Paris: Orizons, pp. 9-20, 2011.
- Nord, Christiane, *Text Analysis in Translation*, Amsterdam/Atlanta: Rodopi, 1991a.
- Paloposki, Outi, Koskinen Kaisa, "A thousand and one translations. Revisiting retranslation", in *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*, edited by Gyde Hansen, Kirsten Malmkjær, Daniel Gile, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004, pp. 27-38.
- Pym, Anthony, *Method in Translation History*, London/New York: Routledge, 1998.
- Rodriguez, Liliane, "Sous le signe de Mercure, la retraduction", in *Palimpsestes* 4, 1990, p. 63-80, <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.604>, accessed on 26.07.2021.
- Şahin, Mehmet, et al., "Toward an Empirical Methodology for Identifying Plagiarism in Retranslation", in *Perspectives on Retranslation: Ideology, Paratexts, Methods*, edited by Özlem Berk Albachten and Şehnaz Tahir Gürçağlar, New York/London: Routledge, 2019, pp. 166-191.
- Tahir Gürçağlar, Şehnaz, "Retranslation", in *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, edited by Mona Baker and Gabriela Saldanha, 2nd Edition, London/New York: Routledge, 2009, pp. 233-236.
- Van Poucke, Piet, "Retranslation History and Its Contribution to Translation History: The Case of Russian-Dutch Retranslation", in *Perspectives on Retranslation: Ideology, Paratexts, Methods*, edited by Özlem Berk Albachten and Şehnaz Tahir Gürçağlar, New York/London: Routledge, 2019, pp. 195-211.
- Van Poucke, Piet, and Guillermo Sanz Gallego, *Cadernos de Tradução* 39 (1), Florianópolis, Santa Catarina, 2019, pp. 10-22.
- Vanderschelden, Isabelle, "Why retranslate the French classics? The impact of retranslation on quality", in *On Translating French Literature and Film II*, edited by Myriam Salama-Carr, Amsterdam/Atlanta: Rodopi, 2000, pp. 1-18.
- Venuti, Lawrence, "Retranslations, the creation of value", in *Translation and Culture: Bucknell Review* 47 (1), edited by Katherine M. Faull, Lewisburg: Bucknell University Press, 2004, pp. 25-38.

INTERVIEW WITH CRINA DEMETRA DOROFTEI, NIECE OF THE WRITER IOANA POSTELNICU

Maria Ionela NEGOESCU-ȘUPEALĂ
Phd Student, University of Bucharest

Abstract: Interview with Crina Demetra Doroftei, niece of the writer Ioana Postelnicu

An important contribution in the elaboration of my doctoral thesis, still in preparation, had the niece of Ioana Postelnicu, Crina Demetra Doroftei, the daughter of Milena and Gheorghe Doroftei. Remained in Bacău after the death of her parents her niece keeps the brightest memory of what "Mamina" was. She talks about her with a lot of nostalgia.

For her, "Mamina" was not the writer Ioana Postelnicu (Eugenia Banu) but her beloved grandmother. At the same time, Ioana Postelnicu was that special being who painted her nieces in real stories from real events. I am referring here to the 1982 book, "What stories are Milena and Crina telling us?" in which both her cousin, Milena and Crina herself are the protagonists.

She remembers the writer as being protective, gentle, wise and always a reliable support.

When she grew up, she realized that Mamina harbored joy and drama in her being. She realized that the trance that encompassed her came from these feelings. Hence her ease of writing, her desire to put on paper, to give voice to those deep feelings.

Keywords: memory, nostalgia, Mamina, real events, stories

O contribuție importantă în elaborarea tezei mele de doctorat, aflată încă în pregătire, a avut-o nepoata Ioanei Postelnicu, Crina Demetra Doroftei, fiica Milenei și a lui Gheorghe Doroftei. Rămasă la Bacău după moartea părinților săi- Milena Demetra (2016) și Gheorghe Doroftei (2008), foști actori la *Teatrul Municipal „Bacovia”*, fetița din „*Ce ne povestesc Milena și Crina*” este actualmente mamă a trei copii: Maria (12 ani), Georgiana (13 ani) și Șerban (24 ani). Nepoata sa, Crina Doroftei, păstrează cea mai luminoasă amintire a celei ce a fost *Mamina*. Vorbește despre ea cu multă nostalgie. Redau în cele ce urmează dialogul purtat cu Domnia Sa la data de 12 martie 2020 la Bacău:

I.N: - *A depista substratul autobiografic al literaturii în raport cu ficțiunea este unul dintre elementele obișnuite ale criticii. De dorit chiar, în ceea ce privește în general spectrul cercetării literare. Și asta pentru că nu există concepere a operei literare care să fie cu totul independentă de raporturile existențiale ale scriitorului.*

Pentru dumneavoastră, „Mamina” nu a fost scriitoarea Ioana Postelnicu (Eugenia Banu) ci bunica. În același timp, acea ființă specială care v-a zugrăvit în povești reale desprinse din evenimente reale. Mă refer aici la cartea din 1982 „Ce ne povestesc Milena și Crina?” în care atât verișoara dumneavoastră, Milena cât și dumneavoastră sunteți protagoniste.

În primul rând, de unde acest apelativ, „Mamina”?

Crina Demetra Doroftei: - *Ideea mi-a aparținut. Bunica își dorea ca pe lângă pseudonimul literar pe care i-l oferise Lovinescu să aibă unul și din sânul familiei. Nu îi*

plăceau apelativele care evidențiau vârsta. Ne era mai degrabă ca o mamă. Își dorea un apelativ care să transmită căldură și atașament matern.

Ne spusese într-o seară povestea lui „Ivan Turbincă”. În loc să adormim, atât mie cât și Milenei, verișoara mea, ne era gândul la găsirea unui apelativ care să fie pe placul său. După multe încercări, pornind de la substantivul „mami” și adăugând terminația numelui meu, -ina, am obținut un nume care pentru mine însemna iubire de mamă, alint și suna atât de melodios - *Mamina*!

Rostindu-l, am descoperit în semnificația sa înțelesuri profunde precum dragoste, mamă, infinit.

I.N: - *Deci, scriitoarea primea acum un nou „pseudonim”, atât de cuprinzător și atât de trainic încât nici eternitatea nu avea să-l piardă.*

Involuntar, m-am gândit la personajul Hortensiei Papadat - Bengescu din romanul „Femei între ele”. La acea Mamina pentru care poveștile de dragoste cele mai frumoase erau cele ce nu se consumau, nu ajungeau la gesturi ci mai degrabă la despărțiri cu suveniruri.

Ori, bunica dumneavoastră s-ar putea asemana și cu Mamina lui Alexandru Lascarov-Moldovanu din romanul creștin cu același nume, apărut în 1934. În romanul lui Lascarov, mama Irina, dezmiardată Mamina de către fiica sa, Irinel, care încă nu pronunța bine cuvintele, era un exemplu de bunătate. Trecând prin grele încercări pricinuite de moartea a doi dintre copiii săi, Irinel și Gri, crezul Maminei rămânea același: „Fără tine, suferință, n-am fi cunoscut niciodată iubirea cea mare...”¹ Din acest punct de vedere, asemenea Maminei lui Lascarov, știm că Ioana Postelnicu a experimentat dureroasa dispariție a fraților săi, Cori și Pilu și mai apoi a surorii, Elvira după cum citim în „Seva din adâncuri”. Așadar, bunica dumneavoastră s-ar asemana și cu acest personaj. Cu Mamina cea protectoare, confidentă, blândă, izvor nesecat de înțelepciune și bunătate.

Crina Demetra Doroftei: - Cu certitudine că avea toate aceste minunate atribute! În ochii noștri așa și era!

Noi eram prea mici pe atunci ca să fi citit romanul Hortensiei Papadat-Bengescu. Poate să fi auzit prin casă vorbindu-se despre romanul Hortensiei. Nu îmi dau seama...

Cât despre Mamina, personajul lui Lascarov nu știam. Dar, pentru noi, bunica așa era: protectoare, blândă, înțeleaptă și întotdeauna un sprijin de nădejde.

Când am crescut am realizat că Mamina adăpostea în ființa ei bucurii și drame. Mi-am dat seama că starea aceea de transă care o cuprindea, provenea din aceste trăiri. De aici ușurința sa de a scrie, dorința de a pune pe hârtie, de a da glas acelor sentimente profunde.

I.N: - „Ce ne povestesc Milena și Crina?” este povestea reală a copilăriei dumneavoastră și a verișoarei dumneavoastră, Milena?

Trebuie să menționăm că și mama dumneavoastră se numea Milena. Dar în roman este vorba despre verișoară. Ca să evităm confuzia.

¹ Alexandru Lascarov-Moldovanu, *Mamina*, Doxologia, Iași, 2015, p.86.

Crina Demetra Doroftei: -Bună distincția! Într-adevăr! Pe foaia de titlu este specificat acest lucru. Da, este vorba despre Milena, nepoata sa, nu Milena fiica. Milenuș, cum îi spunem noi este fiica lui Codruț, fratele Eugeniei Banu.

I.N: -Cumva, Codruț, personajul din romanul „Orașul minunilor”?

Crina Demetra Doroftei: -Chiar el! Din păcate, a plecat dintre noi destul de devreme. Nu mai știu dacă împlinise 60 de ani.

Ca să revin, „*Ce ne povestesc Milena și Crina?*” este povestea copilăriei mele și a verișoarei, Milenuș. Ceilalți verișori, Oana și Ștefan, copiii altui frate al Maminei, Octavian, veneau la noi numai de sărbători. Mama lor, Lizica avea o grădiniță.

I.N: -Ce întâmplări hazlii din copilărie vă vin în minte? Exceptând plimbările dese cu liftul de la cinci și retur, însoțită de tovarășii de joacă din bloc atunci când mama vă trimitea la cumpărături sau jocul la nunta „prințesei cu prințul” din satul Comana?

Crina Demetra Doroftei: - Ce de ture mai făceam cu liftul! Era fascinant pentru noi! Și ce bucurie era o nuntă în sat!

Îmi amintesc de un Crăciun când Mamina ne-a rugat pe noi, nepoții, să-i facem o scenetă. Eu eram regizorul. Eram pasionată de modă. Voiam ca sceneta să fie despre modă. Ne-am îmbrăcat în rochiile Maminei. Ne-am pus curelele ei și pe rând am probat peruca ei creață. Ca să nu se mai vopsească, își cumpăra peruci din păr natural. Spunea că îi țineau de cald. Nu mai era nevoie să poarte căciulă.

Când ieșea, radial! Fără cremă pe față, fără fond de ten. Folosea uneori pudră și ruj. Dar, treptat, renunțase și la acestea. Îi plăcea să fie naturală. Era foarte cochetă, mereu aranjată, purta turbane. Eu îi spuneam că semăna cu regina Elisabeta.

Când ne-a rugat să îi facem sceneta, ne-am pregătit riguros de „spectacol”.

Eu m-am schimbat cu pantalonii ei, am aranjat-o pe Milena așa încât să arate ca o franțuzoaică și pe Ștefan l-am accesoriizat cu o ținută care mi se părea a fi în stil nemțesc. Oana și Ștefan cântau foarte frumos. Milena avea o pianină și se acompania atunci când interpreta un cântec despre o fetiță căreia îi murea păpușa.

I.N: - Precum Bogdana din romanul cu același nume. Încărcat de simbolism acest element indispensabil copilăriei: păpușa!

Crina Demetra Doroftei: -Cu certitudine un simbol marcant! Cât de dureroasă este experiența Bogdanei, în roman...

Melodia interpretată de Milena, *Ballade pour Adeline* era melodia mea de suflet. Vorbea despre treptele vieții. Începea frumos și se termina tragic. Milena învățase uvertura aceea ca să mă adoarmă pe mine. Eu eram cea mai mică. O rugam să mi-o cante înainte de culcare. Când am crescut, toate cărțile, inclusiv pe cele ale Maminei le-am citit ascultând această melodie.

Așadar, de sărbători ne reuneam. Eram nerăbdători să ne povestească Mamina din călătoriile sale. Ne luam notițe. Și bunicul, Mircea își nota. Îmi pare rău că nu am scris despre câte ne-a povestit! Dar ce pot spune este că eu m-am „hrănit” cu amândoi. Cu Mamina pe partea aceasta a literaturii iar cu bunicul pe partea spirituală, cu tot ce ține de credință.

I.N: - *Așa cum bunicii din romanele „Orașul minunilor” și „Adolescenții”, îi învățau pe Andreiaș și pe Laurențiu să fie ordonați, buni și înțelepți, tot în acest spirit, observăm în romanul „Ce ne povestesc Milena și Crina?” că ați fost și dumneavoastră educată. Atât de părinți cât și de bunică. Cât de mult datorați părinților și bunicii pentru felul în care v-au crescut?*

Crina Demetra Doroftei: - În mod egal. Contribuția Maminei a fost pe latura culturală și comportamentală. Mă învăța cum să stau. Mă învăța cum să tac. Mamina tăcea cu orele. Eu după 45 de minute începeam să vorbesc. Puneam mereu întrebări. Dintre toți nepoții ei, eu mereu aveam întrebări. Și asta îi plăcea. Îmi amintesc că la grădiniță ne dădeau eugenii. Eu nu știam că pe bunica o chema Eugenia. Mă jucam și am întrebat-o pe mama cum ar fi fost dacă ar fi existat oameni pe care să îi cheme astfel. Atunci însemna că de fapt, eu mâncam un om. Și am spus asta cu voce tare. Mamina era de față. Mama mi-a atras atenția că pe bunica o chema Eugenia. Făcusem o gafă. Ca să-mi dea o lecție, Mamina nu a mai vorbit cu mine două săptămâni. Era o armă de tortură. Timp de zece ani nu am mai mâncat eugenii.

Ca o paranteză, fiului meu i-am pus numele Șerban Eugen pentru ca Mamina să mă ierte pentru această gafă. Când Mamina cerea câte o eugenie, îl rugam pe Șerban să i-o dea.

Dar am făcut și alta. Nu știu cum făceam când eram copil, că în mod involuntar, când și când mai făceam câte una. De data aceasta i-am fluturat batista ducând degetul la nas. Nu știam că gestul avea vreo semnificație. Ulterior am aflat că însemna că îmi doream ca ea să plece din această lume. Evident că a durut-o. Dar i s-a părut comic și și-a dus și ea degetul la nas. Timp de un an nu mi-a mai spus pe nume ci „Goița”, de la domnul Goe, personajul lui Caragiale. Voia de la mine să fiu mult mai matură. Oana și Ștefan erau foarte serioși, mereu la obiect. Nici chiar așa nu mă voia, dar își dorea să am ceva din stilul lor.

Mama citea mult. Pentru că nu învățasem încă să citesc, îmi povestea din „Orașul minunilor”. Îmi explica ceea ce nu înțelegeam.

Pe la 12 ani am citit „Adolescenții” și pe la 14 „Orașul minunilor”. I-am comunicat Maminei impresiile plăcute în urma lecturării.

I.N: - *Citim în roman că tatăl dumneavoastră observase atunci când aveți numai cinci ani că îi imitați când repetau pentru piesele de teatru. Credea că îi veți moșteni și că veți deveni actriță. Mama însă era de părere că erați foarte îndemânică știind să strângeți bine șuruburile și să bateți cu ciocanul. Vă vedea mai degrabă, ingineră. Cum ați hotărât să urmați o carieră tot în teatru? Ați dorit să duceți mai departe această profesie devenită*

tradiție de familie? Mă gândesc și la faptul că străbunicul dumneavoastră a jucat într-o trupă de amatori.

Ioana Postelnicu, bunica dumneavoastră a avut o legătură aparte cu lumea teatrului. A ocupat funcția de inspector al Teatrelor, a fost secretar literar la Teatrul Național din București, a scris în 1955 piesa de teatru „Împărățița lui Machidon” în colaborare cu Tiberiu Vornic. Și bineînțeles, ambii dumneavoastră părinți au fost actori la teatrul „Bacovia” din Bacău.

Crina Demetra Doroftei: -În copilărie, când mai făceam câte ceva greșit, Mamina îmi spunea: „Crina, nu te pedepsesc. Dar tu cu noi nu mergi la teatru!”

Aș fi preferat să simt durerea fizică decât să nu mă ia la teatru. Le spuneam că voi fi artistă liber-profesionistă.

Când mă luau cu ei la teatru, vedeam ce făceau mașiniștii. Mi-am dat seama că îmi plăceau lucrurile practice. Și într-o zi, acasă, se blocase ușa de la balcon. M-am descurcat de minune să o repar.

Am dat la Inginerie dar nu eram suficient de pregătită întrucât eu studiasem în liceu pe un profil de Chimie. Apoi am dat la teatru. Profesor mi-a fost Stelian Preda, mutat acum la Galați. Domnia Sa l-a adus pe tata în 1986 din Bârlad la Bacău. Am jucat într-o piesă care se chema „Profesorul de franceză”. Am interpretat rolul personajului Piticul (repetentul, neînvațatul). Regizor artistic era Florin Crăciunescu. De mică mi-a plăcut teatrul. Mi se spusese că aveam și har de povestitor. Mamina mă ruga adesea să îi mai povestesc câte ceva. Spunea că o inspir, că îi dădeam mereu idei pentru romanele la care lucra.

Ea și-ar fi dorit să devin scriitoare. Dar era conștientă că vor veni alte vremuri, că scriitorii adevărați aveau să fie din ce în ce mai puțini.

I.N: -*Dintre strănepoți l-a cunoscut și îngrijit cu mult drag pe Șerban. A moștenit ceva din talentul scriitoricesc al străbunicii sale?*

Crina Demetra Doroftei: -Mamina a zugrăvit în cuvinte istoria neamului vlașinilor. Șerban zugrăvește în acuarelă bucățele ale prezentului. Deci, firea artistică este un punct comun. Îi place pictura. Pictează tablouri, peisaje, portrete. Tatăl meu, Gheorghe Doroftei spunea că nepotelul acesta al său va fi un mic Picasso. Mamina își dorea ca el să picteze icoane.

I.N: -*Deci, el este strănepotul pe care l-a cunoscut, pe care îl adora și căruia i-a rămas moștenire apartamentul din Bacău unde a locuit în ultima parte din viață. După cum mărturisea, nu avusese șansa de a se bucura de inocența fiicei sale, Milena, din cauza statutului social pe care îl avea în acea vreme. Regreta că a pierdut cumva această perioadă. De aceea își dorea să recupereze bucurându-se de strănepotul său, Șerban.*

Timp de cel puțin patru ore pe zi, știu că îngrijea de micuțul care îi oferise prilejul de a observa cum se construiește o viață. Impresionată, afirma cu nostalgie: „Este un miracol. (...) N-am receptat niciodată, în lunga mea viață, un strigăt de bucurie și o privire mai

grăitoare a unei stări de fericire ca aceea a strănepotului meu. (...) În ceea ce mă privește am fost păgubită de vederea unei asemenea manifestări. Ca tânără căsătorită m-am conformat statutului social care cerea, pe atunci, doică, tetă, mai apoi guvernante. Întreaga gingășie a fiicei mele a fost receptată de ele. Acum trăiesc ce n-am trăit atunci.”² Afirmând acestea, gândul o purta din nou spre literatură. Involuntar. Așa cum de nenumărate ori declarase, literatura îi fusese întreaga viață imperativul existenței. De această dată, gândul îi zburase la Blaga, poetul care până la vârsta de patru ani nu a vorbit dar care din „micul mut a devenit marele creator”.³

O părere de rău i se strecurase în suflet la gândul că niciodată nu va putea ști dacă și strănepotul ce o privea tainic fără a îngâna vreun cuvânt, va deveni cândva, asemenea lui Blaga, un făuritor de cuvinte. Șerban avea atunci doar nouă luni. Ca și când și-ar fi propus să țină un jurnal al vârstei copilului, vorbea despre el și într-un alt articol, pe când acesta împlinea zece luni.

Articolul se intitula „Reîntîlnire cu iarna”. Amintindu-și de iernile copilăriei sale sibiene, romanciera, visătoare și exaltată de fulgii mari ce cădeau deasupra grădinii din fața apartamentului său de pe Alea Vișinului își amintea de această dată o poezie a Anei Blandiana în care poeta dezbătea, sub forma unei rugăciuni, ideea că ar trebui ca oamenii să reitereze un proces invers al ciclului vieții. Ea considera în acea poezie că oamenii ar trebui, de fapt, să se nască bătrâni, înțelepți și capabili de a-și hotărî singuri calea vieții. Scurgerea timpului ar fi presupus, așadar, întinerirea și ajungerea la Creator la o vârstă a maturității. Trecerea nu ar fi trebuit să reprezinte un sfârșit, ci continuarea existenței ca adolescenți îndrăgostiți, oamenii să fie ei înșiși copii la nașterea copiilor lor, care să îi învețe să vorbească și să îi legene să adoarmă.

Era trezită din reverie de scâncetul strănepotului. Privindu-l, i se părea că pruncul contempla minunatul peisaj al grădinii în care cădeau fulgii argintii „(...) cu un obraz înecat într-o liniște de om bătrân. O stare de lipsă de mirare, ca și când ierni de astea și fulgi de aceștia și copaci copleșiți de povara zăpezii tinere și proaspete el a mai văzut. Mărturisește o îngăduință vârstnică, a totștiutoare (sic!), ușor uimit de exaltata mea stare. Mă uit la el, turburată (sic!). Dacă Șerban s-a născut bătrân, așa cum într-o viziune poetică Ana Blandiana a expus o posibilă supoziție? Atunci? Atunci eu sunt tânără. Atunci el e mai vârstnic decât mine... Atunci eu țin în brațe un moșulică, ce n-are între buzele lui decât doi dinți. Liniștea pe care o manifestă e aceea a unui om care înțelege multe, dar nu le mărturisește. E un înțelept. Se stăpânește. Nu cum fac eu acum, când exult de o fericire copilărească (...). ”⁴

Ideea din poezia Anei Blandiana avea în esența sa o viziune ce a ajuns cu timpul să fie observată ca realitate. Omul, aflat la o vârstă înaintată, nu se simte neapărat copleșit de povara anilor ci, dimpotrivă începe să vadă și să simtă viața ca fiind un proces reversibil. Peste ființa umană, timpul ce trece o face cumva să redevină copil. Se bucură ca un copil de natură, de lucruri simple. Este tocmai simplitatea cea care îi aduce împlinire și o mai bună stare de spirit.

²Ioana Postelnicu, *Bocca del Rio*, în revista „Ateneu”, Bacău, ianuarie 1998, p. 7.

³Ibidem.

⁴Ioana Postelnicu, *Reîntîlnire cu iarna*, în revista *Ateneu*, Bacău, februarie 1998, p. 7.

- Care este cartea dumneavoastră preferată, desigur, dintre cele scrise de bunica dumneavoastră și de ce?

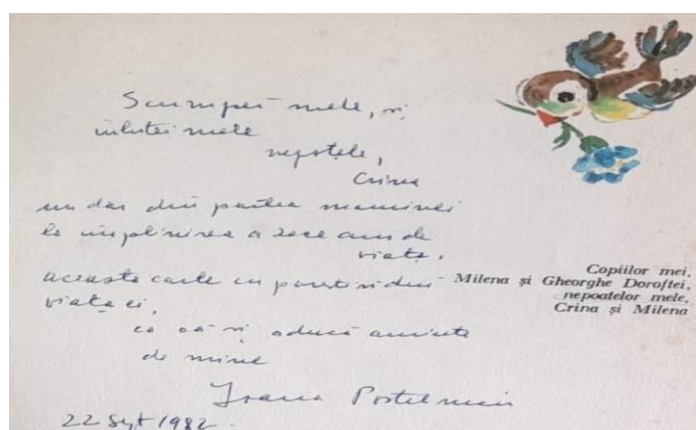
Crina Demetra Doroftei: - Bineînțeles că am citit cu drag cartea dedicată copilăriei mele, „Ce ne povestesc Milena și Crina? ”, „Orașul minunilor”, „Roată gândului, roată pământului”, „Frank and Smith Company”, dar cartea mea de suflet rămâne „Remember”. Am citit-o când m-am căsătorit. Mamina credea că e un roman despre politică. Dar nu este așa. Este un roman al iubirii. Transmite foarte multă emoție.

I.N: - Era împăcată atunci când ne-a părăsit, în 2004? A avut vreo ultimă dorință?

Crina Demetra Doroftei: -Era îngrijorată pentru mama, să nu fi avut Alzheimer. Și își dorea ca ultimul roman să îi fie publicat. Distinsul profesor, Ioan Dănilă, bunul său prieten, căruia i-a acordat numeroase interviuri, se află în posesia ultimei sale cărți. Este vorba despre o lucrare rămasă neterminată, dictată doamnei Mirt, care o îngrijea. La ultima sa aniversare, își exprimase dorința de a trăi să vadă publicată și această carte, pe care ar fi vrut să o intituleze „Memorii dintr-un veac”, ori să îi fie publicată postum.

De asemenea, m-a rugat să îi republic cărțile. Pentru mine, Mamina nu a plecat pentru totdeauna. Nu este doar o amintire ce dăinuie prin cărțile rămase. Este și va rămâne vie în sufletele noastre până când ne vom revedea cândva, acolo printre stele.

Foaia de gardă a cărții „Ce ne povestesc Milena și Crina” cu dedicația scriitoarei pentru nepoata sa

Scumpei mele și iubitei mele nepoțele, Crina, un dar din partea Maminei la împlinirea a zece ani de viață, această carte cu povestiri din viața ei, ca să-și aducă aminte de mine.

Ioana Postelnicu 22 Sept. 1982.

Crina Demetra Doroftei, nepoata Ioanei Postelnicu la Teatrul „Bacovia” din Bacău.

Blocul de pe Aleea Vișinului, nr. 2 din Bacău în care a locuit în ultima parte din viață, scriitoarea

Bibliography:

Interviu acordat personal de Crina Demetra Doroftei - Bacău, 12 martie 2020.

Ioana Postelnicu, *Bocca del Rio*, în revista „Ateneu”, Bacău, ianuarie 1998.

Ioana Postelnicu, *Reîntîlnire cu iarna*, în revista *Ateneu*, Bacău, februarie 1998.

Alexandru Lascarov-Moldovanu, *Mamina*, Doxologia, Iași, 2015.

ETHOS IN CURRENT ROMANIAN TELEVISION DISCOURSE, INTERVIEW TYPE

Loredana-Aurelia ALEXANDRESCU,

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi

Maria ALEXANDRESCU,

Assoc. Prof., PhD., „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: Our study comes in addition to the previous one, highlighting and analyzing, within the current Romanian television discourse of interview type, the main types of ethos: the discursive ethos and the preliminary ethos.

The analysis is performed on two television shows: The Professionals, on TVR1, moderated by Eugenia Vodă (interviews with Monica Macovei, Dem Rădulescu, Andrei Pleșu, Bartolomeu Anania, Neagu Djuvara); Cooltura, a show made by Mirela Nagăț and broadcast every Saturday, from 16:30, on TVR1, TVR 1 HD (interview with Horia Roman-Patapievici).

Keywords: ethos, analysis, interview, television speech

Retorica dispune de trei componente ale persuasiunii propuse de către Aristotel¹ - *ethos*, *pathos* și *logos* -, care au o însemnătate deosebită în contextul comunicativ: „apartenența la gen, tema și destinația discursului, personalitatea emițătorului modifică, reglează și justifică permanent raportul dintre cele trei „probe” solidare și complementare².

Ethosul este un concept care face referire la calitățile și prestigiul oratorului (construirea imaginii de sine) dobândite de-a lungul timpului. *Pathosul* constă în apelul la emoții, sentimente, provocând, în rândul auditoriului, nu doar schimbarea opiniei, ci chiar acțiunea, reflectând o dimensiune spirituală sau culturală. În fine, *logosul* recurge la argumente raționale, logice, statistici, adevăruri universale, exemple, dovezi.

De-a lungul istoriei, noțiunea de *ethos* și-a îmbogățit conținutul, în funcție de cadrul teoretic în care este înscris: retorică, pragmatică și analiza discursului.

În retorica tradițională, *ethosul* se referă la imaginea oratorului pe care și-o creează prin discursul său. Pentru Aristotel, obținerea credibilității este cheia oricărei acțiuni practice. Un orator persuasiv trebuie să fie credibil din punct de vedere etic (să informeze), să miște (*movere*) afectiv auditoriul, să argumenteze, să convingă rațional, să aibă competență³, dar și să placă⁴. În mod similar a scris și Cicero că datorită oratorului

¹ Aristotel, *Retorica*, Ediție bilingvă, Traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, Note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maței, Editura IRI, București, 2004, p. 15.

² Maria Cvasnii Cătănescu, *Despre „pathos” în textul publicistic de opinie*, <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V4320>, consultat în data de 18 februarie 2021.

³ *Ibidem*, p. 14.

⁴ Fabius Quintilianus, *Arta oratorică*, Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco, Editura Minerva (volumul I), București, 1974, p. 242.

este „să vorbească în așa fel încât să convingă”⁵. Adevăratul orator, scrie marele filosof grec Aristotel, trebuie să apară simultan informat și binevoitor asupra unui subiect. Structura *ethosului* aristotelian se regăsește în Cartea a II-a a *Retoricii*: „Trei sunt motivele necesare pentru ca vorbitorii înșiși să fie credibili, căci atâtea sunt cele datorate cărora căpătăm încredere într-un lucru, în afara demonstrațiilor. Acestea sunt: înțelepciunea practică, virtutea și bunăvoința”⁶. Mijloacele de persuasiune sau dovezile, în accepția Stagiritului, sunt de două feluri: 1) *extratehnice* (în această categorie se înscriu mărturiile, mărturisirile sub tortură, scrierile), care nu sunt inventate de către orator, însă pot fi utilizate de către acesta, ele existând dinaintea demonstrației; 2) *tehnice*, care sunt invenția oratorului, *invențio*, în limba latină (din această categorie fac parte: caracterul și autoritatea oratorului, discursul care demonstrează sau pare să demonstreze și dispoziția în care se găsește auditoriul)⁷.

În lingvistica pragmatică, O. Ducrot⁸ a folosit acest termen pentru a desemna personalitatea, vocea (intonația), chiar și corporalitatea vorbitorului, după cum arată textul și contextul, noțiunea aplicându-se atât textului scris, cât și discursului oral. Pentru Ducrot, noțiunea de *ethos* este atribuită vorbitorului și nu subiectului empiric obișnuit a cărui personalitate poate fi foarte diferită.

În analiza discursului, noțiunea a fost dezvoltată în special de către Dominique Maingueneau⁹, în opinia căruia *ethosul* este construit de către destinatarul discursului. Co-vorbitorul construiește o reprezentare a persoanei vorbitorului pe baza stereotipurilor acestuia. Cu alte cuvinte, autorul menționat mai sus lărgeste domeniul reprezentărilor implicate în *ethos*, în sensul că există nu doar calitățile morale și psihologice ale emițătorului, ci și reprezentări privind trăsăturile fizice sau vestimentare (corporalitate), de care va ține seama receptorul în construirea *ethosului*. Vorbitorul este considerat ca garant al discursului, în sensul că își asumă responsabilitatea acestuia. Există o schimbare vizibilă de perspectivă: nu mai este cel care vorbește sau scrie, este cel care ascultă sau citește. Prin urmare, *ethosul* este un efect de recepție.

La rândul lor, Chaïm Perelman și Lucie Olbrechts-Tyteca¹⁰ adaugă, la calitățile oratorului, inteligența, umorul, talentul, prestigiul și puterea lui de sugestie. Un orator desăvârșit poate influența grație carismei pe care o are în virtutea unei mari autorități, autoritate care, în concepția lui Constantin Sălăvăstru, este de două tipuri: autoritate *epistemică* (autoritatea celui care știe) și autoritate *deontică* (autoritatea celui care deține o funcție)¹¹. Deci, discursul trebuie „să inspire încredere”, să asigure o armonie,

⁵ Cicero *apud* Fabius Quintilianus, *Arta oratorică*, Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco, Editura Minerva (volumul I), București, 1974, p. 181.

⁶ Aristotel, *Retorica*, Ediție bilingvă, Traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, Note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maftei, Editura IRI, București, 2004, p. 187.

⁷ *Ibidem*, p. 24.

⁸ Ducrot *apud* Karine Abiven, Claire Stolz, Roselyne de Villeneuve, *Introduction à l'analyse du discours. Textes de communication* (cours Lettres Sorbonne Université), 2018-2019, p. 37 (t. n.).

⁹ Dominique Maingueneau *apud* Karine Abiven, Claire Stolz, Roselyne de Villeneuve, *Introduction à l'analyse du discours. Textes de communication* (cours Lettres Sorbonne Université), 2018-2019, p. 40 (t. n.).

¹⁰ Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Traducere și indecși de Aurelia Stoica, Prefață de Michel Meyer, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012, p. 563.

¹¹ Constantin Sălăvăstru, *Mic tratat de oratorie*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010, p. 70.

proportionalitate și perfecțiune¹². Dacă persoana oratorului furnizează un context discursului, acesta din urmă determină opinia pe care o vom avea despre ea. Ceea ce anticii numeau *ethos oratoric* se rezumă la impresia pe care oratorul, prin cuvintele sale, o dă despre el însuși¹³.

Pentru filosoful belgian Michel Meyer, *ethosul* este expresia unui caracter politicos și civilizat, cum poate fi cea a bunului-simț; este înțelepciunea care se ascunde în om, este principiul de autoritate, trebuie să inspire comunitatea, sentimentele sale având ca motor reciprocitatea, care merge de la admirația pentru celălalt la voința de a face ca el sau de a-l lua drept model. *Ethos*-ul acoperă atât competența oratorului, cât și caracterul său și, finalmente, umanitatea sa, care îl apropie de auditoriu (...). Argumentarea necesită competență și expertiză, iar retorica, umanitate comună. Distanța este aceeași, doar mijloacele pentru a-i face față diferă¹⁴.

Referindu-se la calitățile oratorului, Ruth Ammosy, profesor emerit la Universitatea din Tel Aviv, este de părere că „pentru a exercita o influență, cel care vorbește trebuie să se adapteze la alocutorii săi, încercând să-și imagineze cât mai fidel viziunea lor asupra lucrurilor”¹⁵. În ceea ce privește tipurile de *ethos*, autoarea distinge între *ethosul discursiv* (*ethos discursif*) și *ethosul prealabil* (*ethos préalable*). *Ethosul discursiv* este dat de imaginea pe care locutorul o construiește în timpul discursului său (prin stil și atitudine, prin marcatori lingvistici, prin calitatea argumentării și raportarea la public), în timp ce *ethosul prealabil* sau *prediscursiv* se dezvoltă pe baza elementelor preexistente, a rolului pe care îl îndeplinește oratorul în spațiul social, incluzând date obiective (educația, funcțiile sale instituționale, statutul său), dar și pe baza reprezentării colective sau a stereotipurilor care circulă despre persoana sa, prin diverse media¹⁶. Cele două tipuri de *ethos* pot fi convergente sau divergente, în măsura în care construcția discursivă a unei imagini confirmă sau infirmă cele cunoscute¹⁷.

În cadrul *ethosului discursiv*, Dominique Maingueneau distinge între *ethosul menționat* (își spune calitățile care îl fac demn de încredere) și *ethosul arătat/demonstrat* (el manifestă, etapizat, hotărârea sa/ sinceritatea sa etc)¹⁸.

Revenind la dimensiunile ethosului, Dominique Maingueneau ne prezintă trei dimensiuni ale acestuia: 1) *categorial*, 2) *ideologic* și 3) *experiențial*. Prima dimensiune este asociată stereotip cu diferite moduri de a vorbi, în funcție de categoriile sociale foarte diverse (medici, juriști, profesori), categoriile etnice (francezi, japonezi) etc. A doua dimensiune este legată de poziționarea vorbitorului într-un câmp de valori, de pildă politic, estetic, religios, filosofic etc. A treia dimensiune a ethosului are în vedere

¹² *Ibidem*, p. 26.

¹³ Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, *op.cit.*, pp. 389-390.

¹⁴ Michel Meyer, *Principia rhetorica, Teoria generală a argumentării*, Traducere de Aurelia Stoica, Studiu introductiv de Constantin Sălăvăstru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010, pp. 204-209.

¹⁵ Ruth Amossy, *L'argumentation dans le discours*, Armand Colin, Paris, 2012, p. 82 (t. n.).

¹⁶ Ruth Amossy, *L'argumentation dans le discours*, Armand Colin, Paris, 2012, pp. 92-94 (t. n.).

¹⁷ Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 12 februarie 2021.

¹⁸ Dominique Maingueneau, „Le recours à l'ethos dans l'analyse du discours littéraire”, *Fabula*, publié 08 septembre 2014, <https://www.fabula.org/colloques/document2424.php>, consultat în data de 4 martie 2021 (t. n.).

destinatarul, care construiește imaginea vorbitorului pe baza unui set de reprezentări sociale, evaluate pozitiv sau negativ, și stereotipuri, prin care actul discursiv le consolidează sau le transformă¹⁹.

În cele ce urmează, vom încerca să identificăm această componentă a persuasiunii, valorificând corpusul lucrării noastre.

În interviul de televiziune propus spre analiză, există un *ethos preexistent*, asociat cu identitatea invitaților, personalități care ocupă scena mediatică, întrucât acesta se dezvoltă pe baza rolului pe care vorbitorul îl îndeplinește în spațiul social, a funcțiilor sale instituționale, precum și a statutului său²⁰. Publicul larg are adesea, înainte de a urmări emisiunile la care sunt invitate personalitățile de seamă, o imagine de ansamblu a acestora.

Ethosul prediscursiv, creat de-a lungul activității sale, conține subiectivitatea mai slabă în care experiența personală poate fi invocată ca simplu exemplu, ca tip de mărturie. Apelul la persoana I singular este omniprezent, ceea ce nu implică obligatoriu „un grad înalt de subiectivitate”²¹.

(1) DR: ȚSTA este lucru care *m-a* îmbătrânit o sută dă ani și *l-am* ⊥ îl *reîntâlnesc* la teatru. relaxarea de care *vorbesc* studenților dă ani de zile ↑ liniștea pă care trebuie s-o câștigi este lucru DEOSEBIT de important.

(2) DR: de ce să se sfâșie? pentru că dem rădulescu a fost mare de exemplu în FEMEIA cu BANI ↑ pentru că juca cu *carmen stănescu* ↑ nu cu ++ o moașă la școala de moașe din giurgiu ↑ pentru că < **F** dacă joci cu amatorii ↑ > n-ajungi nimic. dacă *juca cu mine* năstase (*arată spre sine cu amândouă palmele împreunate, atingându-și pieptul*) ↑ dacă *juca* *sempres cu mine* nu ajungea ceang ↓ ++ nu ajungeau tenismeni ↓ fiindcă *eu* dau mingea în porumbi ↓ trebuie să ți-o dea unul înapoi ↓ să ți-o dea BINE ca să ajungi MARE.

(3) DR: te salut mileniu' trei și ai grije că nu ești singur ++ nu te-ai născut ↓ nu ești generație spontanee ↑ au muncit alții ↑ ++ au muncit ca sa ajungi dumneata aici ↑ și să duci în continuare cu modestie ↑ și cu dăruire ↓ cu dăruire de sine < **R** că *nu avem* sărbătoare ↑ *nu avem* înmormântare ↑ *nu avem* botez ↑ *nu avem* nimic e numai teatru >. e ora șapte nici nu mai e ⊥ nu mai avem aparatele cu galenă ↑ + aparatele cu + cu lămpi. acum *avem* tranzistor. actorul e tranzistor < **F** pac și cânti > + nu există + n-ai nimic la intrarea în teatru ↑ dumneata părăsești totul.

În pasajele excerptate din corpusul lucrării noastre, identificăm cele două tipuri de *ethos*, un *ethos prediscursiv*, asociat cu identitatea lui Dem Rădulescu (marele actor român, invitat la emisiunea *Profesioniștii*, moderată de către Eugenia Vodă) și un *ethos discursiv*, cu care armonizează și se completează reciproc, deși *ethosul discursiv* are o frecvență ridicată, fiind inseparabil de forma lingvistică a propozițiilor la diferite

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ruth Amosy, *op.cit.* p. 94 (t. n.).

²¹ Rodica Zafiu, *op.cit.*.

niveluri: felurile propozițiilor (exclamative, imperative, de exemplu), semnificațiile interjecțiilor, adverbele de enunțare, modalizatorii etc²². Locutorul (Dem Rădulescu) își construiește, pe parcursul interviului, o imagine pozitivă, prin performanțele sale, datorate talentului cu care interpretează rolurile pe scena teatrului, sugerându-i generației viitoare să se ghideze după reale modele, distingând foarte clar între adevărații artiști, consacrați de-a lungul carierei, și amatorii. Prin urmare, Dem Rădulescu încearcă să se impună prin adoptarea un ethos ferm, de autoritate/credibilitate și recurge la un registru familiar, însoțit mimico-gestual, păstrând astfel o parte a spontaneității, care poate fi deosebit de revelatoare.

În textele analizate din corpusul lucrării noastre, raportarea la sine și la persoana I alternează, însă predomină formele cu subiectivitate explicită, întrucât interviueatul dezvăluie publicului larg identitatea personală.

De asemenea, sunt frecvente formele de subiectivitate redusă²³:

a) eul epistemic (*eu cred*):

(1) DR: cel mai $\perp$ cred eu + mie îmi plac vedetele $\uparrow$ eu trăiesc în cultul vedetelor $\uparrow$ eu cred în capo comico $\uparrow$ eu cred în conducătorul dă trupă $\uparrow$ (...); cred că se dă apă la moară la foarte la foarte multe:: la foarte multe lucruri care: ar trebui să mai aștepte >. cred că trăim o epocă a amatorismului $\uparrow$ cred că trăim o: o nu o decădere $\uparrow$ o înclinare pă +++ topogan așa + spre facil $\uparrow$ cre' că spectatoru' este dus spre manifestări facile $\uparrow$ vulgare $\uparrow$ mitocănești $\uparrow$;

(2) DR: (...) și cred că nu e bine $\uparrow$ cred că nu: e bine și asta vreau să întreb $\uparrow$ dacă e normal $\uparrow$ eu cred că nu e normal $\uparrow$ eu cred că trăim: o anormalitate $\uparrow$ trec anii".

b) eul „metadiscursiv și de gestionare a discursului” (*repet* (1), *i-am spus* (2), *am să zic*, *am zis* (3), *o să vă spun ceva* (4)):

(1) MM: NU întreb cine e lupul $\uparrow$ da ++ repet < F sunt imprevizibilă > și-mi urmez obiectivele $\downarrow$;

(2) MM: mi-a spus practic + este nevinovat $\uparrow$ + mi-a explicat niște detalii din acel caz $\uparrow$ + mi s-a spus să sun procurorul general $\uparrow$ + să-i explica asta $\uparrow$ + eu i-am spus că nu am să sun pe NIMENI +++ nu am să sun procurorul general $\uparrow$ + procurorii să-și facă treaba + mai departe;

(3) MM: de fapt nici nu am avut inițiativa ă ++ a spusului a spus domnul patriciu (...) în clipa în care s-a aflat public $\uparrow$ + a fost o nouă discuție destul +++ de +++ de haioasă $\uparrow$ + în sensul că premierul m-a sunat o zi întreagă $\uparrow$ + și-mi

²²Laurent Perrin, „L’ethos et le temps de l’oralité à l’écrit”, în *Pratiques* n 153-154, pp. 153-154, <https://laurentperrin.com/lethos-et-le-temps-de-loralite-a-lecrit/#more-551>, consultat în data de 17 februarie 2021.

²³Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 12 februarie 2021.

spunea ↑ +++ să spun presei că am discutat altceva ↑ + decât am discutat ↓ și am zis NU am să mint ↑ + ci am să zic exact ce am discutat;

(4) MM: apropo de aceste contracte ↑ + eu cred că sunt contracte < L I-MO-RA-LE + din start ↑ + și ilegale > și pot fi desființate în instanța de judecată. *o să vă spun ceva* de drept un contract +++ de drept civil trebuie să aibă un caracter moral.

Cele mai frecvente sunt „exemplele de tematizare a eului”²⁴ (prezentarea propriei persoane este „tematizată”: *relaxarea de care vorbesc studenților*), eul metadiscursiv (*eu am să-i spun că s-a construit cu bine*). Utilizarea verbului *a vrea* cu valoare volitivă, verb care „exprimă lexical ideea de voință și dorință și care se construiește cu al doilea verb la modul conjunctiv”²⁵: *ași vrea să am o casetă*.

Mărcile de persoană I singular, specifice subiectivității²⁶, sunt evitate prin:

a) **referirea la sine, de către intervievator, prin intermediul persoanei a III-a:** (*pentru că dem rădulescu a fost mare de exemplu în FEMEIA cu BANI ↑ pentru că juca cu carmen stănescu; cine reușește s-o treacă este: bun de teatru. cine nu reșe ⊥ reușește s-o treacă ↑ nu va fi actor ni: niciodată; dem rădulescu a terminat șef de promoție ↑ dem rădulescu a fost luat la teatru’ național pentru că a terminat primu’ – Vezi Anexa, p. 13; dem rădulescu trăiește din amintiri ↑ dem rădulescu nu are prezent ↓ dem rădulescu are numai amintiri ↓ dem are numai amintiri ↑*;

b) **sau apelarea la persoana I plural, pluralul auctorial, cu verbe de declarație:** DR: *nu nu n-are rost să vorbim că-mi păstrează o ură pă viață*.

În plus, apelarea la persoana I plural subliniază efortul imens al actorilor mari, în care se înscrie și Dem Rădulescu: „*ROMÂNIA a intrat în comă ↑ ROMÂNIA e în coma ++ este grav +++ (...)* < L *nu știm încă ce se va întâmpla* > *noi sperăm să îl mai readucem pă ring* ; „*lupta noastră* ↑ în această profesie ↑ este lupta cu această emoție”; < R *că nu avem sărbătoare* ↑ *nu avem înmormântare* ↑ *nu avem botez* ↑ *nu avem nimic e numai teatru* >. *e ora șapte nici nu mai e ⊥ nu mai avem aparatele cu galenă ↑ + aparatele cu + cu lămpi. acumă avem tranzistor. actorul e tranzistor; ne fofilam așa.; că ni s-au dat fire albe ↓ nu mai putem juca +++ peste nu știu cât timp ↑ nu mai putem juca ↑ ce jucăm acumă ↓ și uite că să duc >.*

Intervievații utilizează un registru familiar prin care se dorește să se proiecteze o imagine de persoană obișnuită, care să răspundă așteptărilor telespectatorilor (de exemplu sinceritate, integritate etc).

²⁴ Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 12 februarie 2021.

²⁵ GALR, p. 693.

²⁶ Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 12 februarie 2021.

De obicei, în interviul de televiziune analizat, ethosul prediscursiv este înscris sub semnul autorității instituționale, prin pozițiile sociale ocupate în spațiul discursiv (actori, juriști, filosofi), în timp ce ethosul construit în discurs este unul discret.

În concluzie, ethosul (prealabil și discursiv) se suprapune cu pathosul, în momentul în care imaginea locutorului trezește încredere, simpatie etc., în rândul destinatarilor, prin acționarea într-un mod emoțional.

Bibliografie

- Amossy, Ruth *L'argumentation dans le discours*, Armand Colin, Paris, 2012
- Aristotel, *Retorica*, Ediție bilingvă, Traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, Note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maței, Editura IRI, București, 2004.
- Cvasnii Cătănescu, Maria, *Despre „pathos” în textul publicistic de opinie*, <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V4320>, consultat în data de 18 februarie 2021.
- Maingueneau, Dominique, „Le recours à l'ethos dans l'analyse du discours littéraire”, *Fabula*, publié 08 septembre 2014, <https://www.fabula.org/colloques/document2424.php>, consultat în data de 4 martie 2021.
- Meyer, Michel, *Principia rhetorica, Teoria generală a argumentării*, Traducere de Aurelia Stoica, Studiu introductiv de Constantin Sălăvăstru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010.
- Quintilianus, Fabius, *Arta oratorică*, Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco, Editura Minerva (volumul I), București, 1974.
- Perelman, Chaïm, Olbrechts-Tyteca, Lucie, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Traducere și indecși de Aurelia Stoica, Prefață de Michel Meyer, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012.
- Perrin, Laurent, „L'ethos et le temps de l'oralité à l'écrit”, în *Pratiques* n 153-154, pp. 153-154, <https://laurentperrin.com/lethos-et-le-temps-de-loralite-a-lecrit/#more-551>, consultat în data de 17 februarie 2021.
- Ruth Amossy, *L'argumentation dans le discours*, Armand Colin, Paris, 2012.
- Sălăvăstru, Constantin, *Mic tratat de oratorie*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010.
- Zafiu, Rodica, *Ethos, Pathos și Logos în textul predicii*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția, a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 12 februarie 2021.

LOGOS AND PATHOS IN THE TELEVISION INTERVIEW

Loredana-Aurelia ALEXANDRESCU,

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi

Maria ALEXANDRESCU,

Assoc. Prof., PhD., „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: Our study identifies and analyzes the main elements of logos and a series of paralinguistic and linguistic means through by means of which one appeals to emotions / pathos; evaluative lexicon, with affective connotations, all these representing evidences that the speaker uses during the current Romanian television discourse, of interview type, aiming at convincing the public-viewer.

The analysis is performed on two television shows: Nocturnes, on TVR1, TVR HD and TVR+, moderated by Marina Constantinescu (interview with Liviu Ciulei); Let's cultivate gratitude, on Trinitas TV, produced by Eveline Păuna (interview with Daniela Zeca-Buzura).

Keywords: logos, pathos, analysis, television speech

Logos-ul este un concept abordat de mai multe discipline: retorică, filosofie, psihologie și religie. Logos-ul presupune apelul la rațiune. Aristotel considera că orice comunicare ar putea fi realizată doar prin această strategie, dar din cauza „slăbiciunii” omenești trebuie să se recurgă și la celelalte strategii¹.

În concepția lui Michel Meyer, *logosul* reprezintă locul în care se negociază și se traduce diferența întrebare-răspuns: „Dacă cineva vorbește sau scrie, este pentru că acesta are o întrebare în minte, ba chiar o problemă de rezolvat”². În plus, „distanța dintre indivizi este un element esențial pentru a înțelege cum funcționează *logos-ul*”³. Mai departe, autorul menționat subliniază faptul că „*logos-ul* este funcția discursului în general”⁴.

La rândul său, Rodica Zafiu încadrează în sfera logosului enunțurile cognitive, referirile la procesul de cunoaștere (a), explicațiile (b), exemplele (c), raționamentele (d), dovezile (e), analogiile (f), definițiile (g), adevărurile universale (j)⁵, argumente de autoritate (citate din filosofi clasici, scriitori din literatura română și universală, textul biblic etc.) (k), dovezi la care recurge locutorul pe parcursul discursului, în ideea convingerii publicului-telespectator:

- a) (1) EV: *am înțeles* un lucru ↑ că instituția DEM rădulescu este dependentă teribil de etajul copilăriei. erați trei frați? (Vezi Anexa, p. 17);

¹ Aristotel *apud* Silvia Săvulescu, Silvia, *Retorică și teoria argumentării*, Editura Comunicare.ro, București, 2004, p. 57.

² Michel Meyer, *Principia rhetorica, Teoria generală a argumentării*, Traducere de Aurelia Stoica, Studiu introductiv de Constantin Sălăvăstru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010, p. 210.

³ *Ibidem*, p. 211.

⁴ *Ibidem*, p. 223.

⁵ Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”, Ediția a II-a*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 5 martie 2021.

(2) EV: *dar știți* ce spunea cineva + „talent au toți ↑ operă numai unii” (Vezi Anexa, p. 22).

(3) DR: *ȘTIȚI foarte*: ↑ bine BANii sînt ai unora ↑ împart între ei (Vezi Anexa, p. 25).

(4) AP: lucru' să poate *înțelege* atunci conjunctural. eu eram în plină formație ↑
(Vezi Anexa, p. 28);

b) (1) EV: < **F** *iată ce spațiu* > (...). (*râde*) de când *dorește lumea să știe* detaliile acestui [bildungsroman (Vezi Anexa, p. 31)

(2) AP: absența devine deformatoare ↑ *adică încet-încet* ++ eu mă duceam PASIONAT în vacanță să stau cu ei ↑ deci pă măsură ce anii treceau ↑ am simțit că apariția mea: ↑ a chiar dacă nici ei nu-și dădeau seama ⊥ de asta + < **L** perturba o ordine (Vezi Anexa, p. 36);

În toate interviurile analizate remarcăm explicații ale conceptelor și fenomenelor enunțate. De pildă, în fragmentul (2), Andrei Pleșu, în prezentarea relației familiale, aduce explicații introduse prin intermediul conectorilor justificativi și de reformulare.

c) (1) MM: parlamentul german când a interzis folosirea cianurii în minerit ↑ au enumerat cincisprezece accidente recente + în lume ↑ + în acel an recent în două mii cinci ↑ ++ în lume.

(2) MN: patapievici a ++ v-am chemat +++ ca să vorbim ↑ despre ++ educație ++ pornind de la a +++ reforma + anunțată + acum î + câteva săptămâni a +++ de președintele francez a +++ emanuel macron. (...) francezii propun o revenire + la pedagogia clasică (...)

H-RP: (...) toată această reformă + a fost o eroare ++ o eroare ++ profundă FILOZOFIA pe care s-a bazat a ↑ +++ a constituit ⊥ a fost o eroare și iau numai câteva puncte ↑ dacă îmi permiteți ↑ de exemplu a +++ *disprețul* ↑ *desconsiderarea* ↑ a ++ și *evacuarea* a *memorizării* +++ *din procesul învățământului. ideea + stupidă ++ că inteligența + este decuplată de memorie + de parcă cineva ar putea să fie INTELIGENT pornind de la + ZERO. nu ești inteligent ↑ pornind de la + ce ai + și cu < **F** cât ai mai mult cu ATÂT INTELIGENȚA poate exercita mai bine > ++ funcția ei specifică.*

(3) NG: (...) ei bine + avem de pildă *căsătorii în tramvaie* ↑ + *căsătorii* a + *practicate sau* < **F** *LOGODNE* > a + *mediatizate* ↓ în *JOACĂ* + în *GLUMĂ* + a este un efect al RĂSPÂNDIRII ↑ + al DIFUZĂRII ↑ + al GLOBALIZĂRII < **I** unui tip d:e (*ușoară ridicare a umerilor*) comportament > care ține până la urmă și de spațiul ludic + și de joc + dar ține și de + dimensiunea religioasă.

(4) AP : eu am alergie la toate cuvintele astea ↑ care se termină + + în + *ional* *meditațional* ↑ *m:o* + + *MOTIVAȚIONAL* ↑ *INSPIRAȚIONAL* ↑ + *EMOTIVOȚIONAL* ↑ + *INSTRUCȚIONAL* ↑ + am văzut că este și *inovațional*.

d) (1) MM: *dacă* tu crezi în ceea ce faci. cu cât e mai greu ↑ ++ și cu cât e ++ opoziție mai multă ↑ +++ cu atât crește < **F** CEVA ÎN TINE >. eu asta am simțit.

e) (1) EV: < **F** ANI e o domnișoară de CENTURĂ > și trebuie tratată ca atare ↑
MM: avem aceste declarații de avere ↑ (...) CINEVA trebuie] să le verifice ↑ ++ cine le verifică? + *de aia am creat ANI* ↑ ++ *agenția națională de integritate în care verifică declarațiile de avere* ↑ + pentru ++ toți membri parlamentului ↑ + guvernului ↑ + funcționarii publici ↑ + judecători + procurori + vameși + polițiști + oameni care sunt în serviciul public ++ ...

(2) MM: argumentul pe care < **R** mi l-a spus + în cursu' acelei seri ↑ și care m-a convins > a fost că +++ *pentru a face reformă în justiție* ↑ +++ și a face pe BUNE lupta ANTICORUPȚIE ↑ + trebuie o persoană care < **J** să fie neapărat a partidelor politice > ...

f) (1) BA: (...) eu < **F** am scris pe creier > în timpul detenției ↑ două piese de teatru în întregime ↑ ++ fără hârtie și creion ↑ + și un număr de poezii ↑ așa încât când am ieșit din închisoare ↑ + după șase ani și câteva luni ↑ (...) aveam peste douăsprezece mii de versuri + înregistrate în memorie.

EV: a fost un efort extraordinar ↑ (...) al minții ↑ în sensul de a-ți transforma creierul într-o placă de + gresie ↑ + pe care scrie cu condeiul ↑ + și ștergi ↑ + (*degetul mare este apropiat de degetul arătător și de degetul mijlociu, de la mâna dreaptă, celelalte două degete ale mâinii drepte ating podul palmei, marcând scrierea pe hârtie*) ei + pe hârtie când scrii o poezie ↑ ++ faci un vers în foarte multe variante ↑ + și ștergi ↑ + ștergi ↑ + mai scrii pe margine. + ei + pe creier nu este același lucru (*degetele mâinii drepte ating fruntea*) + adică pui variantele +++ trei ↑ patru ↑ cinci ↑ zece ↑ + rămâi la una + din cele zece ↑ < **I** rămâi la una > ++ ↑ aceasta este ++ dar cele nouă refuză să plece.

EV: parcă-mi descrieți un computer cu fișiere ↑

BA: *da + da + da + exact* ↑ *refuză să plece* ↑ și *atunci creierul se încarcă cu un balast* ↑ *cu care nu ai ce face* ↑ ...

(2) AP: sunt gata să mă supun + oricărui experiment. eu cred însă că ↑ *comunicarea asta RAPIDĂ* ↑ *chiar pă semese* ↑ *pe feisbuc* ↑ și *asa mai departe* ↑ *e o formă de a AVEA* în loc *dă o prăjitură* ↑ + *imaginea unei prăjituri*.

g) (1) BA: (...) a intervenit această muncă a mea la + diortosire îi spun eu + a bibliei.

EV: dar + spuneți-le și telespectatorilor ↑ ++ ce înseamnă *diortosire*?

BA: *înseamnă îndreptare a limbii* ↑ + *înseamnă nu revizuire* ↑ + dar în orice caz ↑ + e un cuvânt grecesc *diortositor* *îndreptare* ↑ + *corectare* ↑ + *să + limpezești un text* ↑ + *să umbli pe el* ↑ + și *să îl îmbunătățești*.

(2) BA: deci nu nu destin în sensul de FATIDIC ↑ FATUM ↑ în limba + *latină* *fatidic* *n-ai încotro și ești* + < **F** CONDAMNAT > *să fii criminal* ↑ *ești condamnat*

să fii sfântul ↑ +++ ci intervine și liberul arbitru ↓ adică este o rânduială de sus + a lui Dumnezeu ↑ ++ rânduială înseamnă o anumită ordine ↑ ++ o anumită cauzalitate ↑ ++ și un anumit scop ↑ ++ mai cu seamă scop.

(3) BA: am și ceasurile mele de însingurare ++ deci eu deosebesc între singurătate și însingurare ↑ + adică a fi lăsat a fi singur [+ a + a + a te lăsa alții singur. ceea ce poate fi o dramă. sau a te însingura ↑ a voi să fii singur ↑ și însingurarea ↑ este + reacția ecologică a spiritului ↑ ++ care este poluată în timpul vieții obișnuite din < F toate părțile > mai cu seamă cu aceste mijloace de comunicare ↑ + cu bombardamentul informațional ↑...

j) (1) MM: (...) orice instituții faci ↑ ++ < R dacă nu pui omul potrivit și corect și onest ↑ la locul potrivit > + nu mi-am dat seama cât de importantă e ONESTITATEA ↑.

k) (1) BA: are arghezi o poezie pe care o începe așa ↑ „de ce-aș fi trist ↑ când toamna târzie mi-i frumoasă” ↑ +++ dar care se termină cu ă +++ expresia „și +++ totuși” (p. 29).

Mărcile lingvistice⁶ ale argumentelor raționale sunt: **conectorii concluzivi** (GL: *deci* cartea aceea este făcută] + cu O PASIUNE (Vezi Anexa, p. 309); *prin urmare* + IDEEA de a nu mai memora ↑ (Vezi Anexa, p. 319)), **adversativi** (*dar* mama ↑ tata ce-au zis când au văzut că < F FIUL LOR > merge mai des ++ la părintele papacioc ↑; GL: ÎNSĂ + ă +++ în + în cartea asta (...) am ales + versantu' pozitiv + al afectivității (Vezi Anexa, p. 310)), **concesivi** (GL: pot să-l fac + pe + pe cititor să intre în vibrație cu mine + *chiar dacă* nu mă are în carne și oase, **de explicație și reformulare** (ID: sunt foarte liniștit ↑ adică nu am nicio îndoială ↑ n-am îndoieli; ID: dar *de fapt* +++ nu împlinim nici măcar ce declarăm , **de exemplificare** (*de pildă* + ⊥ am să fac o înșiruire ↑ + și am să vă pun + două întrebări ↓ +, **adaos** (H-RP: *și aș mai adăuga* o trăsătură +++ ponderea educației umaniste ↑.

Așadar, în interviurile de televiziune din corpusul investigat, prezența elementelor de logos (de pildă, explicații, raționamente, dovezi, analogii, disocieri, definiții etc.) este în mod clar puternică și constantă. Merită subliniat faptul că părțile cele mai dezvoltate ale interviurilor de televiziune analizate sunt destinate explicațiilor, exemplelor etc, ceea ce ilustrează preferința pentru caracterul informativ și didactic al discursului în discuție. De asemenea, logოსul este reprezentat și de numeroasele explicații filologice (pr. Bartolomeu Anania), și de informațiile istorice (Neagu Djuvara), și de informațiile juridice (Monica Macovei), și de aspectele religioase (Pr. Bartolomeu Anania și Pr. Ilarion de la Mănăstirea Crucea, județul Constanța), precum și de multe argumente de autoritate, relevante și justificate în interiorul tipului de discurs televizual actual.

⁶ Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 5 martie 2021.

Pathos-ul. În mod tradițional, *pathos-ul* este înțeles ca mulțimea de emoții pe care le resimte auditoriul în legătură cu ceva, importanța de a miza pe afectele auditoriului, cu scopul de a provoca o reacție, un răspuns pe care oratorul îl speră conform cu ceea ce el dorește⁷.

Apelul la sentimente este util, afirmă Fabius Quintilian, căci adeseori „trebuie stârnită ori domolită mânia, adeseori trebuie strecurate în suflete teama, ambiția, ura ori împăcarea”⁸.

În ultimii cincisprezece ani, asistăm la o „revenire”⁹ a problematicii emoției în cadrul teoriei argumentării și analizei discursului argumentativ. În opinia lui Ruth Amossy, *pathos-ul* desemnează emoțiile pe care oratorul le deține și acestea sunt: furie/calm, prietenie/ură, teamă/încredere, umilire/imprudență, amabilitate, compasiune, invidie, emulație dispreț¹⁰. Emoțiile afișate de vorbitor sunt în esență compasiunea și indignarea. Emoțiile pe care discursul încearcă să le trezească în rândul telespectatorilor sunt în principal frica și speranța.

În viziunea lui Michel Meyer, pasiunea este „derezonabilul raționalității, pervertirea sa. Justificarea retorică pentru a ne înfrâna și a ne modera este rezonabilul. A argumenta este rezonabil, căci este rezonabil să argumentezi, mai ales pentru a apăra rezonabilul. Omul total rațional se abandonează astfel aceluia ceva (...). O morală rațională, care merge până la capătul principiilor sale, este adesea inumană”¹¹. În continuare, autorul menționat subliniază că pasiunea transformă astfel întrebarea subiectivă în senzație și în judecată, care fac din pasiune un răspuns în care se amestecă afectivul și subiectivul. A argumenta fără a uza de pasiuni înseamnă a uita că un argument trebuie mai întâi să emoționeze¹². De asemenea, filosoful belgian ilustrează că „pasiunea este pentru retorică ceea ce valoarea este pentru argumentare”¹³.

Cercetări recente încearcă să facă distincția dintre diferitele relații care pot uni emoția, pe de o parte, și datele lingvistice, pe de altă parte, propunând, pentru a face acest lucru, un set de categorii, cum ar fi, de exemplu, emoția exprimată sau emoția vizată. De asemenea, explorează diferite materiale semiotice pe care emițătorii le pot investi atunci când manifestă o emoție și încearcă să capteze auditoriul, vorbind, în acest sens, de materiale verbale, dar și de cele paraverbale și nonverbale. În cele din urmă, identifică diferite niveluri de observare – morfologice, lexicale, sintactice¹⁴.

⁷ Michel Meyer, *Principia rhetorica, Teoria generală a argumentării*, Traducere de Aurelia Stoica, Studiu introductiv de Constantin Sălăvăstru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010, p. 226.

⁸ Fabius Quintilianus, *Arta oratorică*, Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco, Editura Minerva (volumul I) București, 1974, p. 292.

⁹ Raphael Micheli, „L’analyse argumentative en diachronie le *pathos* dans les débats parlementaires sur l’abolition de la peine des morts”, în *Analyse du discours au prisme de l’argumentation*, 2008, <https://journals.openedition.org/aad/482>, consultat în data de 5 martie 2021 (t. n.).

¹⁰ Ruth Amossy, *L’argumentation dans le discours*, Armand Colin, Paris, 2012, p. 209 (t. n.).

¹¹ Michel Meyer, *op.cit.*, p. 228.

¹² *Ibidem*, pp. 230-233.

¹³ *Ibidem*, p. 242.

¹⁴ Raphael Micheli, „L’analyse argumentative en diachronie le *pathos* dans les débats parlementaires sur l’abolition de la peine des morts”, în *Analyse du discours au prisme de l’argumentation*, 2008, <https://journals.openedition.org/aad/482>, consultat în data de 5 martie 2021 (t. n.).

Raphael Micheli, în studiul său despre pathosul în debaterile parlamentare, identifică mai multe tipuri de emoții. O primă categorie are în vedere *emoțiile trăite* efectiv de partenerii de comunicare și cele care sunt *exprimate în discurs* sau vizate în mod clar de acesta. O altă categorie ilustrează *emoțiile denotative* (vorbitorul se referă direct la starea emoțională) și *cele conotative* (vorbitorul nu face referire la starea lui emoțională prin termeni afectivi, ci o afișează - prezența emoției în discurs)¹⁵.

Iată câteva exemple concludente în acest sens:

(1) DR: vai nu știi ce-a fost! au fost prinși niște prizonieri ↑ nu știu cum a trecut prin vâlcea un ofițer dezarmat rus. l-au coborât în gară ↓ nu știu pentru ce ↑ a aflat orașul ↑ oraș de cincisprezece mii de locuitori ↑ lumea din *steaua fără nume* ↑ domnișoara cucu ↑ a venit orașu' ↑ jumătate din oraș să-l va-dă pe o-fi-țe-ru' sovietic. stătea un blond frumușel < L uite așa stătea > ↑ fără chipiu ↑ cu gradele ălea și lumea se uita la el ↑ ca la o maimuță în cușcă.

EV: și ce-ați simțit atunci pentru el? milă sau doar curiozitate?

DR: *milă. vai de mine!* < F am plâns în gară > !.

(2) EV: bun și v-ați trezit tânără procuroare ↑ atunci +++ *nu v-a fost vreodată milă* + să puneți în aplicare justiția inumană?

MM: *da poate că da în anumite cazuri ++ da. +++ n-aș putea spune că mă caracterizează + mila.*

Fragmentele citate (1) și (2) oferă un exercițiu de **emoție denotativă**, în sensul că Dem Rădulescu/ Monica Macovei tematizează printr-un act de referință starea emoțională („EV: Și ce ați simțit atunci pentru el? DR: *milă. Vai de mine!*”; „EV: bun și v-ați trezit tânără procuroare ↑ atunci +++ *nu v-a fost vreodată milă* + să puneți în aplicare justiția inumană?”) în care s-a aflat în momentul în care a văzut un prizonier polonez/ când a judecat diferite persoane.

(3) ND: vulgarizați sunt mai cu seamă cei care-s mai bine < F ÎMBRĂCAȚI > și care au bani ca să meargă la cluburi scumpe ↑ + și așa mai ↑ *ĂIA* sunt cei mai vulgari (...) *nu bietul om de pă stradă* + sunt care bine e cum e +++ dar ce este cel mai grav ↑ cei care ↑ +++ sunt deasupra ++ .

De remarcat că în pasajul dat (3) există un exemplu de **emoție conotativă**.
Locutorul

Neagu Djuvara nu se referă direct la starea lui emoțională, ci o întruchipează prin utilizarea adjectivului afectiv („bietul”), și a elipsei frazei verbale („bietul om de pe stradă”), inspirând telespectatorului o stare de compasiune.

(4) MM: cred că cea mai fericită perioadă din viața mea ++ a fost cea în care + mi-am petrecut +++ *NOPTILE* mai ales scriind plângeri la ++ curtea europeană a drepturilor omului.

EV: și câștigând procese +.

¹⁵ *Ibidem.*

(5) MM: nu ai ce să răspunzi. + orice explicație te-ai dus +++ să muncești ↑ să faci ↑ nu există răspuns la întrebarea + asta ↑ „acum îmi dai sfaturi și atunci +++ când ar fi trebuit ă +++ să fii lângă mine n-ai fost” ↑ și atunci încerci să suplinești < L RĂSFĂȚÂND ↑ +++ nu știu CUMPĂRÂND mai multe cadouri decât ar trebui ↑ ++ și l-am luat cu mine un an la saraievo ↑ ++ și a făcut clasa a: +++ cincea și a fost foarte fericit ↑ și eu la fel.

În studiul său despre ethosul, pathosul și logosul în textul predicii, Rodica Zafiu¹⁶ propune o serie de mijloace paralingvistice și lingvistice, prin intermediul cărora se apelează la emoții:

- a) indici paralingvistici (gesturi, intonație, ton);
- b) indici lingvistici: exclamație, interjecție, repetiție (mărci ale afectivității în limbaj);
- c) scenarii prototipic emoționale;
- d) lexic evaluativ, cu conotații afective;
- e) lexic specializat al emoțiilor și al afectelor (jale, durere, amar, groază, veselie etc).

În cele ce urmează, încercăm să ilustrăm prezența câtorva surse și instrumente ale apelului la **emoții** în cadrul discursurilor de televiziune.

b) **indici lingvistici**: exclamație, interjecție, repetiție (mărci ale afectivității în limbaj):

(1) ND: dâmboviței < F TOT TIMPUL > am fost un om care + ă +++ inima îi rămăsese la bucurești ↓ nu ↑ timp de paisprezece ani la paris ↑ de pildă am lucrat NUMAI în opere de ale ă refuzului +++ român ↑ de ale migrației românești ↑ prin urmare așteptam totdeauna *să mă întorc* ↑ *să mă întorc* ↑ *să mă întorc* ↑ < F dat fiind că +++ nu am renunțat niciodată de a fi ROMÂN ↑ și de a încerca să lupt pentru România > ↑ + era normal *să mă întorc* când am putut *să mă întorc*.

c) **scenarii prototipic emoționale**:

(2) DZ-B: mulțumesc că spuneți asta pentru că ORICUM *am mers pe vârfuri gândindu-mă + pur și simplu la bioritmul dumneavoastră*. dacă + se + asociază cumva cu al meu + eu fiind o matinală ↑ despre dumneavoastră știam că sunteți + O PASĂRE DE NOAPTE ↑ și-atunci + aveam o problemă despre cum vom pune noi + împreună + așa cum ziceți < J ingurgitarea > într-un fel de + comesenie așa + într-un fel de + asonanță ↑ care ar putea să-i convingă și pe alții.

(3) EV: < R e faimoasă scena ↑ + în care dumneavoastră ați povestit în PRESĂ > cum ați fost chemată de ++ < L prim - ministru' tăriceanu ↑ în birou când erați ministru' justiției > ↑ și în birou ați găsit pe? ++ surpriză ↑ (...)

¹⁶ Rodica Zafiu, Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul predicii*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 5 martie 2021.

EV: dacă ați intrat în birou ↑ ++ < F PRIMUL dumneavoastră ministru ↑ + cu care atunci erați încă în luna de miere ↑ ++

MM: mi-a spus despre ce e vorba în acel caz.

EV: s-a ridicat în picioare ↑ + v-a sărutat mâna ↑ + v-a pupat mâna ↑ +

MM: < Î doamne ferește > +

EV: pentru < F SCENARISTUL VIITORULUI care ar face un film ↑ + o caracatița românească > ↑

MM: niciun caz nu ne-am pupat + sau +++ oricum nu + eu cred că ne vedeam PRIMA OARĂ + ..

Din pasajele prezentate mai sus, putem constata că prin apelul la pathos, instanța emițătoare încearcă să trezească diverse atitudini, sentimente în rândul telespectatorilor (de pildă, în primul exemplu, nerăbdarea lui Neagu Djuvara de a se reîntoarce în țară).

d) **lexic evaluativ**, cu conotații afective:

Elogiul:

(1) DR: (...) profesoara mea a fost beate fredanov. beate fredanov ↑ o **actriță rațională** ↑ cu o **metodă făcută la viena** ↑ cu o **metodă de teatru fantastică** ↑ cu o **tehnicitate fantastică** ↑ ea m-a învățat foarte multă tehnică. EA avea un soț **ghelerter**. soțul ei era frate cu moni ghelerter ↑ care mă iubea ca pă copilul' lui ↑ un **mare regizor** ↑ **Marele regizor** care a făcut renumitul spectacolul trei surori.

(2) ND: prima persoană cheie este MAMA mea ↓ +++ care a fost o **femeie extraordinară** ↑ + rămasă văduvă pe la treizeci și trei sau treizeci și patru de ani ↑ cu doi copii ă ↑ ++ fără avere ă ↑ ++ a fost extraordinar ă ++ și un lucru pe care îl admir acum ↑ + când îmi dau seama că eu oftez pentru cea mai mică ă ++ cum să spun ă + încurcătură ă ↑ + sau inconvenientă ↑ + în viața mea < F NU AM AUZIT-O OFTÂND O SINGURĂ DATĂ > ↑ +

Blamul: ND: (...) nici burghezii dă pă stradă nu mai erau aceiași ↑ + (...) nici **țăranul** nu mai era același țăran (...) și acum îl găsesc ++ **îmbrăcat în cenușiu** ↑ ++ cu tricouri de multe ori mai **jerpelitate** ↑ mai ă +++ nu mai era ⊥ ++ nu avea PROFILUL ROMÂNULUI ↑ + (...) și am **regăsit un român arțăgos** ↑ +++ **răutăcios** ↑ (...) care nu să salută pă stradă ↑ + care nici pă o SCARĂ într-o CASĂ nu să salută de teamă că ⊥ + (...) **moftangiul** (râde) +++ a rămas pă loc ↓ ++ însă pe vremea lui caragiale ↑ ++ hai să spunem că reprezenta ↑ +++ cât patru cincii la sută dăna populația țării ↑ ++ + culmea este că **vulgarizați** sunt mai cu seamă cei care-s mai bine < F ÎMBRĂCAȚI > și care au bani ca să meargă la cluburi scumpe ↑ + și așa mai ↑ **ĂIA sunt cei mai vulgari** (...) dar ce este cel mai grav ↑ cei care ↑ +++ sunt deasupra ++ (...) și în vorba lor ↑ + și în cuvinte **porcoase** +++ pe care le scot la FIECARE + PAS ↑ ++.

Neagu Djuvara blamează țăranul român care-l dezamăgește la revenirea în țară, după Revoluția din 1989, când descoperă un țăran total schimbat, înrobit în marele mecanism al istoriei, în opoziție cu țăranul complex ca structură morală, inteligent și

harnic (un Ilie Moromete al lui Marin Preda), dezamăgire ilustrată cu ajutorul antitezei, prin care se obține o avalanșă de caracteristici. Această retorică a blamului asigură „strategia dominantă, de sensibilizare emoțională”¹⁷ a publicului-telespectator colectiv, eterogen. Astfel, *pathosul* se plasează sub același semn al indignării.

e) **lexic specializat al emoțiilor și al afectelor** (bucurie, amar, jale, durere, groază etc).

(1) EV: **sunt bucuroasă în mod egoist** dacă e prima dată ↑ când + spuneți? .

(2) MM: (...) deci corect era ca foștii proprietari să-și ia + casele înapoi ↑ + la începutul anilor nouăzeci ↑ ++ nici chiriașii aruncați ↑ + afară ↑ +

EV: < **Î ce trist este** ↓ >

MM: și pe scurt + este trist. + sunt vieți + < **F foarte triste** >!

(3) ND: am resimțit bineînțeles +++ o strângere de inimă ↑ +++ ă fiindcă chiar < **F INTRAREA** > în bucurești **mi s-a părut ÎNGROZITOARE** ↑ (...) **oribil** ↑ **oribil** ↑ aveai impresia unei **sărăcii** ↑ + unei **mizerii** ↑ + și unei **murdării** ↑ + **îngrozitoare**.

(4) EV: așa + și ați trimis ați trimis băiatul în transilvania?

ND: **ei săracii** + bineînțeles după câteva ă ++ ZILE chiar au au căzut.

(6) ND: canibalismul era + prin păduri ↑ + mai la sud +++ în + țările de (...) ă știți canibalismul ↑ + e de ordine +++ cum să spun ++ spirituală ↑ ++ adică au au impresia că + mănâncă ++ sufletul ↑ inima unui viteaz ↑ + sau a unui copil ↑ + (...) **sinistru**.

(7) ND: a părăsit] la douăzeci și opt de ani în perioadele deja grele ↑ + pe urmă știu că a mai trăit în românia până la nouăzeci și patru ↑ +++ de ani. **AM FOST DESPĂRȚIȚI ++ TIMP DE** ⊥ ↑ ++ **PÂNĂ LA** ⊥ de la moartea mamei ↑ sunt treizeci și trei de ani ↑ ++ în acești treizeci și trei de ani la paris am văzut-o două luni +++ când nu s-a dat drumul din țară să vină până la paris ↑ +++ .

(8) EV: și când a fost lovitura de stat ↑ ++ când s-a instaurat + dictatura militară ↑ + **v-a fost frică**?

ND: mai întâi da + **mi-a fost frică de lovitura** de ⊥ timp de câteva ceasuri s-au auzit + mitraliere ↑ ++ a fost o luptă ↑ +++ și pe ă +++ urmă în ziua în care ↑ .

Destul de rară este utilizarea termenilor generici ai emoției într-un tip de enunț, pe care Rodica Zafiu îl numește „meta-emoțional”¹⁸:

¹⁷ Maria Cvasnîi Cătănescu, *Despre <pathos> în textul publicistic de opinie*, în „Diacronia”, Editura Sitech, 2017, p. 75, <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V4320/pdf>, accesat în data de 16 octombrie 2021.

¹⁸ Rodica Zafiu, Rodica Zafiu, *Ethos, Pathos și Logos în textul predicii*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 5 martie 2021.

(1) MC: + vă mărturisesc + și nu vreau să-mi ascund + + ă + + **emoțiile** sub o + ipocrizie care nu-mi șade bine ↑ + + + că una dintre ȘANSELE mele profesionale ↑ + + + este ca om de teatru + + este să-l am invitat + + pe maestru' liviu ciulei.

Referitor la pathos, se observă diversitatea și complexitatea formelor de expresie – de la lexic afectiv la repetiții lexicale –, sunt modalități ale apelului la emoții, mărci lingvistice care pot consolida sau modifica reacțiile și opiniile telespectatorilor față de subiectul adus în discuție de către invitații emisiunilor analizate, având o țință persuasivă.

Prin urmare, cele trei componente, *logos*, *ethos*, *pathos*, trebuie să se manifeste în mod echilibrat pentru a rămâne în zona argumentării.

Concluzii

În urma analizei întreprinse, se observă că, din sfera logosului, cele mai frecvente sunt enunțurile cognitive, referirile la procesul de cunoaștere, explicațiile, exemplele, raționamentele, dovezile, analogiile, definițiile, adevărurile universale, argumente de autoritate (citate din filosofi clasici, scriitori din literatura română și universală, textul biblic etc.), în timp ce referirile la pathos se realizează prin complexitatea formelor de expresie – de la lexic afectiv la repetiții lexicale –, mărci lingvistice care pot consolida sau modifica reacțiile și opiniile telespectatorilor față de subiectul adus în discuție de către invitații emisiunilor analizate.

Bibliografie

- Amossy Ruth, *L'argumentation dans le discours*, Armand Colin, Paris, 2012.
- Cvasnă Cătănescu Maria, *Despre <pathos> în textul publicistic de opinie*, în „Diacronia”, Editura Sitech, 2017, p. 75, <https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V4320/pdf>, accesat în data de 16 octombrie 2021.
- Meyer Michel, *Principia rhetorica, Teoria generală a argumentării*, Traducere de Aurelia Stoica, Studiu introductiv de Constantin Sălăvăstru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010.
- Micheli Raphael, „L'analyse argumentative en diachronie le *pathos* dans les débats parlementaires sur l'abolition de la peine des morts”, în *Analyse du discours au prisme de l'argumentation*, 2008, <https://journals.openedition.org/aad/482>, consultat în data de 5 martie 2021.
- Quintilianus Fabius, *Arta oratorică*, Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco, Editura Minerva (volumul I) București, 1974.
- Săvulescu Silvia, *Retorică și teoria argumentării*, Editura Comunicare.ro, București, 2004.
- Zafiu Rodica, *Ethos, Pathos și Logos în textul predicii*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”*, Ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, <file:///C:/Users/A/Desktop/cs2013a16.pdf>, consultat în data de 5 martie 2021.

Humble icon of Romanian religious poetry: St. John James of Neamt - Hozevitul

Drd. Ioana Anuței (Iordache)
Universitatea din Pitești

Abstract: *Some saints performed a rich literary activity. They intertwined prayer with writing. Their creations reflect religious feelings. Most of them wrote metaphorical prayers with lyrically transposed emotions. Some of them chose to live far away in wild places, in a complete loneliness. Those places metamorphose the vision of life between man and God. Their poems reflect religious feeling and a huge concern for others. Their works reveal the man closer to God in the way of salvation.*

Key-words: *saint, religious poetry, ascetic, mystical, loneliness.*

Poezia religioasă are rolul de „transfigurarea și înnobilarea realului”¹⁹ cu ajutorul puterii divine, ce-l face pe poet capabil de a relua simboluri și gesturi redându-le semnificații transcendente. Scopul poeziei religioase este de a revela în formă sensibilă a tainelor, prin „înfrângerea naturii și evadarea în regiuni superioare acesteia.”²⁰ pentru a îmbrăca cititorii în lumina harului divin.

Poeți religioși nu au fost doar scriitori consacrați, ci și unii sfinți care au primit acest dar de a metamorfoza în formă lirică propriile trăiri și sentimente, printre aceștia fiind și Sfântul Ioan Iacob de la Neamț, numit și Hozevitul.

Viața (1913-1960)

Sfântul Ioan Iacob de la Neamț – Hozevitul este unul dintre primii sfinți canonizați după anii Revoluției, în 1992, fiind cunoscut atât în țară, cât și în străinătate.

S-a născut în comuna Horodiștea din ținutul Dorohoi în 1913. A rămas orfan de ambii părinți la vârsta de trei ani, fiind crescut de bunica sa până la vârsta de zece ani, apoi de unchiul său. Firea liniștită și meditativă îi îndeamnă pașii spre călugărie, intrând în obștea monahală a mănăstirii Neamțului în 1933.

Conduc de dorința firească de a vedea Țara Sfântă și locurile de rugăciune ale primilor creștini, pleacă în pelerinaj împreună cu alți doi monahi în 1936. Evenimente istorice din preajma Celui de-al Doilea Război Mondial, prizonieratul, boala, problemele legate de trecerea la calendarul iulian, dar și imensa dorință de a trăi în singurătate absolută, îl face să rămână aici până la sfârșitul vieții, în 1960.

Viața sa cuprinde experiențele unui viețuitor după modele marilor asceți biblici: Prorocul Ilie, Ioan Botezătorul, dar și al modelului suprem, Iisus Hristos. Toți s-au retras într-un moment al vieții în ținuturi deșertice, departe de lume pentru a se ruga, a posti și a se dedica total relației cu Dumnezeu.

¹⁹ Valeriu Anania, *Din spumele mării*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, p. 159.

²⁰ Dumitru Micu, *Gândirea și gândirismul*, Editura Minerva, București, 1975, p. 213.

Progresul spiritual nu se poate face decît printr-o renunțare la sine și o experimentare a divinului. Acest lucru se dobîndește prin asceză, „faza purificatoare a spiritului uman” și mistică „o experiență a divinului, o trăire negrăită și neînțeleasă a supremei apropieri a divinității, o gustare a celor mai înalte bunuri divine, atît cît poate fi accesibil acest lucru firii omenești în existența ei pămîntească.”²¹

Asceza se întrepătrunde cu mistica, renunțarea la voia proprie, încredințarea sinelui într-o supunere totală a ascultării voii altora anihilînd propria voință duce la șlefuirea ființei lăuntrice pînă la trăirea în voia lui Dumnezeu. Mistica, gustarea divină este darul copleșitor recompensator pentru toate nevoințele sinelui. La acest stadiu minunat a ajuns Ioan Iacob.

Opera

Literatura reprezintă o „artă al cărei mijloc este cuvîntul scris. În sens curent, reprezintă totalitatea operelor scrise într-o limbă (sau în toate limbile) cu valoare estetică. În sens restrîns, reprezintă totalitatea lucrărilor publicate într-un domeniu, bibliografia necesară aprofundării unei probleme.”²²

Literatura ridică sufletul prin funcțiile sale artistice și prin mesajul transmis. Poezia religioasă este rodul relației omului cu divinitatea, o formă de confesiune lirică a marilor întîlniri ale omului aflat în spațiul ontologic primordial. Dezvăluiri propriilor emoții, ale vibrațiilor în fior metafizic, ale căutării Binelui, Adevărului, Frumosului, într-un cuvînt căutarea spațiului primordial se observă și în poezia Sf. Ioan Iacob, un suflet amprentat cu matricea noastră spirituală, ce potențează întîlnirile cititorului cu divinitatea.

Figura Sf. Ioan Iacob de la Neamț – Hozevitul este necunoscută pentru marii critici literari, o figură nesemnificativă în plan literar și artistic, dar pentru cititorii de poezie religioasă ortodoxă, el este reprezentativ. Poeziile sale descoperă un spirit preocupat atît de propriile trăiri raportate la relația sa cu Dumnezeu, dar în același timp preocupat de situația poporului din care a plecat. Stilul său se aseamănă cu stilul poezilor clasici, tradiționaliști, concentrat mai mult pe mesaj decît pe forma artistică. Versurile au o uriașă valoare spirituală, deoarece sunt versurile unui experimentat al secolului al XX-lea, foarte aproape de realitatea contemporană.

Metodele metafizice de cunoaștere experimentate îl îndreptățesc să devină o voce veridică și îl autorizează în fața unor generații acaparate de lumea materială, temătoare de moarte și de întîlnirea cu divinitatea. El își dezvăluie trăirile cu un scop pedagogic, izvorît din cel teologic. Se dăruiește pe sine celorlalți empatic, oferind soluții viabile celor aflați pe calea spre Dumnezeu.

Opera sa cuprinde: poezie, tropare, icoase și proză religioasă, diferite traduceri din limba greacă a scrierilor Sfinților Scriitori bisericești, concentrîndu-se mai ales pe operele netraduse pînă atunci.

În timpul vieții sale nu a tipărit nicio poezie sau volum, în schimb obișnuia să dăruiască versurile sale, pelerinilor, aflați în vizită în Israel. Ucenicul său, Ioanichie Pârîială, a publicat o parte din opera lui în două tomuri la Ierusalim: Tomul I sub titlul: *Hrană*

²¹ Dumitru Stăniloae, *Ascețică și mistică creștină sau Teologia vieții spirituale*, Ed. Casa Cărții de Știință, București, 1993, p.7.

²² Mihai Florea, *Mic dicționar de terminologie literară și lingvistică*, Ed. Papirus Media, București, 2005, p.50.

*duhovnicească, carte cu cele mai minunate și umilicioase cugetări, care suie pe om cu sufletul la cer – 1968*²³ și *Tomul al II-lea Hrană duhovnicească, carte cu vedenii înfricoșătoare și scrieri prea minunate, care ajută sufletul să scape de la moarte - 1970*²⁴.

Nu se poate vorbi cu exactitate de o evoluție lirică, deoarece puține din poeziile sale sunt date, în schimb multe dintre ele posedă explicațiile proprii, legate de contextul și scopul pentru care au fost scrise. Interesantă este mărturisirea legată de actul creator: „Mi-ar fi cu neputință să alcătuiesc stihuri, până nu simt adânc în inima mea ceea ce scriu. Cuvintele stihurilor izbucnesc din inimă ca niște scînteii dintr-o cremene, dar asta se întîmplă numai atunci cînd cremenea inimii este lovită de amnarul durerii sau al bucuriei, al muștrării pentru păcate sau al recunoștinței față de milostivul Dumnezeu. Ceea ce nu simt, eu nu pot cînta în versuri, adică nu pot împlini cuvinte în stihuri, care să miște inima altora.”²⁵, mesajul fiind transpus în *Scînteii din inimă*: „Versul cel cu patru strune/ Îmi aduce mîngâiere/ Totdeauna cînd mă aflu/ la necaz și la durere.”

Procesul creator este amplu și poate tocmai poezia religioasă ne descoperă relația dintre Dumnezeu - Cuvîntul, Logosul divin reflectat în conștiința creatorului, a poetului. Ea este rodul conlucrării harului divin, nu se poate scrie o astfel de poezie, fără experimentarea legăturii dintre om și Dumnezeu.

Menirea poetului de primitor al talantului biblic se vede în propria declarație lirică: „Eu fraților sunt sluga ceia/ La care „Veșnicul Stăpîn”/ Mi-a dat talant spre înmulțire/ Și eu mereu ascuns îl țin!” (*Stihuri către cititori*), scrisul apare ca zidire sufletească, ca temelie la baza conștiinței religioase a cititorului.

„Și la zidirea bunătății/ Pe care ei vor împlini/ Măcar puțină cărămidă/ Din „versul” meu vor folosi!” (*Stihuri către cititori*). În același timp îmbrățișează ideea testamentară din arta poetică a lui Tudor Arghezi, într-o formă mai arhaică: „Eu în lume las o dîră/ Pe o carte tăinuită/ Care-mi face după moarte/ Toată viața mea vădită.” (*Paza sufletului*).

Conștient că rolul poetului religios este de a dezvălui înțeleșuri subtile, jonglează între misterul tainic al dumnezeirii și neputința umană de a se desăvârși. El devine conducător spiritual al cititorilor, într-un traseu inițiativ spre stabilirea și întreținerii legăturii cu Dumnezeu. Pătrunderea și menținerea pe cale presupune un efort imens din partea omului care se pierde din teama obsesivă de moarte. Uimitoare sunt reflecțiile asupra modului de viață a oamenilor din *Turnul Babel*: „Mintea omului de astăzi / Umblă după născociri,/ Cari pregătesc pierzarea/ Necăjitei omeniri// Dragostea cea creștinească/ Stă departe, la surghiun/ Iar în urmă crește ura/ Contra „binelui străbun”.

Regretul sau căința ca o condiție a desăvârșirii generează plînsul constant al conștientizării neputinței omenești în lupta cu propriul trup se poate observa în *Cîntecul lui Manasis sau tresăririle duhului meu* (*Stihuri de umilință alcătuite pe glasul al 8-lea*): „Cum se scurge viața mea/ ca o apă spre valea ta,/ Lăcrimează și suspină, suflete/ al meu,/ Ca să-și facă milă Bunul/ Dumnezeu.”, idee permanent reluată, „Deci ieși din curtea răsfățării/ Și plîngi ca Petru cu amar/ Ca Dumnezeul Îndurării/ Să-ți înnoiască sfîntul dar!”. Nu se poate

²³ Sfîntul Ioan Iacob de la Neamț – Hozevitul, „*Pentru cei cu sufletul nevoiaș ca mine...*” *Opere complete*, Ed. Doxologia Iași, 2010, p. 139.

²⁴ Sfîntul Ioan Iacob Românul, *Din Ierihon către Sion*, Ierusalim, 1999, p. 9.

²⁵ Sf. Ioan Iacob, *Opere complete*, p. 13.

ajunge desăvârșire decît trecînd prin „marea cea furtunoasă așezată între noi și paradisul spiritual” îmbarcați pe corabia pocăinței²⁶.

Prin căință ne desprindem ușor din oceanul răului și mergem spre împărăția dragostei depline, căința „este focarul mistuie egoismul din noi”²⁷. Propriile greșeli ne întunecă raționamentul, gîndurile bune pierzîndu-se în mîndria noastră egoistă. Nu se poate avea o dragoste pură, adevărată, deplină decît prin dezbrăcarea de egoism, de mîndria egoului și dăruirea totală spre celălalt. Iisus Hristos condensa legile morale în două legi fundamentale: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău, cu tot cugetul tău și din toată puterea ta” și „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”. (Matei XXII, 37-40, Marcu XII, 30-31)

Permanent își deplînge starea, permanent meditează la problematica mîntuirii ce i se pare aproape imposibil de atins, starea producîndu-i angoase și lacrimi: „La crucea Ta prea cinstită/ Eu cel netrebnic am scăpat,/ Înfiorîndu-mă groaznic./M-am cufundat în păcate/ Ajută-mă ca lui Petru/ Și din adîncuri mă scoate!”- *Rugăciuni și cugetări umilicioase (ca a fiului risipitor)*, se învinovățește pentru diferite păcate: lenea, ura, mîndria, vorbele necontrolate, nelegiuiri uneltite, pe care le dezvăluie într-o confesiune publică, tocmai pentru a da exemplu și altora de a se lupta cu ei înșiși și a le mărturisi.

Pustiul și viața retrasă nu este o fugă de semeni, ci este o retragere în sine pentru a se dedica exclusiv lui Dumnezeu și a se feri de orice tulburare. Imensitatea naturii, tăcerea desăvârșită și singurătatea absolută favorizează apropierea de divinitate. În imensitatea reliefului ostil, omul simte mai puternic decît oriunde, singurătatea sa și dependența de Creator. „Acea care au străbătut îndeajuns deșertul pentru a uita spațiile deschise și goliciunea sa, primesc pe Domnul în chip nemijlocit, așa ca singura scăpare și ca singurul ritm al ființei lor. Locuitorul în deșert realizează această condensare a sa în Dumnezeu, închizînd ochii în fața lumii exterioare și în fața tuturor posibilităților complexe ce zac într-însul și care-i puteau aduce doar legături cu bogăția și cu ispitele.”²⁸

Singurătatea absolută modelează personalitatea, natura simplă fără articulații, fără tablouri particulare, întreruptă doar de crestele munților, inspiră măreția divină și unicitatea divină. Puterea deșertică este imensă în a trezi dorul de desăvârșire: „Privesc în vale apa/ Cum curge zgomotos,/ Grăbindu-se s-ajungă/ La țărmlul mării, jos.// Asemenea cu dînsa/ Se scurge traiul meu,/ De țărmlul veșniciei/ Se-apropie mereu.” (*Spre țărmlul veșniciei*)

Poezia peisajului deșertic atinge corzile sensibile ale omului, favorizînd aspirația de retragere în pustiul interior și atingerea desăvârșirii. De aici stimularea dialogului interior cu Dumnezeu: „Din muntele din față/ Se rup bucăți de stînci/ Și cad sărind în fundul prăpastiei adînci.// Adeseori acestea/ Cînd sunt călătorind/ Pe alte stînci, la vale,/ În drumul lor desprind.//Asemenea și omul/ Pierzîndu-și rostul său,/ De multe ori atrage/ Pe alții către rău.” (*În cîi răzlețe*).

Tendința lăuntrică de a atinge desăvârșirea și de a se opri din greșelile inerente firii umane apare în Paza sufletului, oglinda unei conștiințe aplecată spre autoevaluare constantă, meditativă: „ca să-mi fie moartea bună/ eu să pregătesc acum/ A virtuților merinde/ Să le am

²⁶ Dumitru Stăniloae, *Ascetică și mistică creștină sau Teologia vieții spirituale*, Ed. Casa Cărții de Știință, București, 1993, p.126.

²⁷ *Ibidem*, p. 127.

²⁸ T.E. Lawrence, *Cei șapte stîlpi ai înțelepciunii*, Ed. Eminescu, București, 1993, p. 14.

atunci pe drum!”. Preocuparea continuă pentru ridicarea minții la cer, rugăciunea continuă o transformă în poezie, cunoscând pe deplin că ea este „vlăstarul blîndeții și al lipsei mâniei; este rodul bucuriei și al mulțumirii; este alungarea întristării și a descurajării”²⁹: „Doamne, Dumnezeu nostru,/ Cel bogat în îndurări/ Luminează-mi totdeauna/ Părinteștile cărări!” (*Rugăciune*)

Legătura cu Hristos, țința personală și model suprem al umilinței apare în *Semnele bucuriei*: „Întinzînd, pe Cruce, mâna/ Tainic ne arăți mereu/ Că ești „Mirele Răbdării”/ Și al „Milei Dumnezeu”.” Meditațiile la suferințele Acestuia îi provoacă un profund regret pe considerentul că „Traiul mi l-am irosit”, aducîndu-i o asemănare cu fiul risipitor al parabolei biblice: „Cheltuit-am pe pămînt,/ Moștenirea mea la rău/ Și acum nevrednic sunt/ Ca să mă numesc „Al Tău”!” (*Mărturisirea fiului pierdut*)

Regretul său stîrnește prilejul răspunsului divin, în chemarea imaginară ca o formă de alinare: „Vino, fiul meu iubit,/ Din amăgitoare căi,/ Ca din nou să te îmbrac/ În „podoaba cea dintîi”!” (*Chemarea fiului pierdut*)

Imaginea Fecioarei Maria, atît de venerată de ortodoxie, nu putea să lipsească din versurile sale. Ea este izvorul bucuriei, al dăruirii, generînd un început asemănător acatistului Bunevestiri: „Bucură-te Preacurată/ Care ieri te-ai tînguit/ Iată Fiul tău cu slavă/ Din mormînt a răsărit!.../Tu fiind mai înainte: „Maica Sfintelor dureri”/ Astăzi ești: „A slavei Maică”/ Și „a Sfintei Învieri!”” (*Bucuria Maicii Domnului de Sfînta Înviere*)

Imnul credinței aduce o imagine a revelației spirituale cu viața noastră zilnică, hrana duhovnicească ce suie pe om cu sufletul la cer. Versurile sunt expresia numeroaselor stări sufletești pe care oricare dintre noi le trăim în relație cu divinitatea. „Totodată limbajul „hranei” pe care ne-o oferă este rupt din folclorul românesc, a țaranului care-și face cruce înainte de a-și lucra ogorul, dar evoluat pînă la forma prețioasă a marelui poet Mihai Eminescu.”³⁰

În timp ce în țară toți scriitorii de literatură religioasă erau închiși și forțați să abdice de la valorile creștinismului, undeva, departe, la mii de kilometri, cineva scria cu o forță nebănuită, îndurerat de dramele poporului român și ale țării, în general. Creația lui acoperă golul unei generații de poeți sacrificați în închisorile comuniste ca: Vasile Militaru, Radu Gyr, Nichifor Crainic sau Valeriu Anania.

Depart de țară, măcinat de dor evocă imaginea bunicii: *Dorul bunicii, În amintirea bunicii mele care se chema Maria* și tradițiile românești *La noi acasă (Plugușorul românului pribeag)*.

Înnurile sale descoperă îndemnuri responsabile trimise din inima pustiului: „Deci nu slăbi și crede numai/ Că „Maica” nu te-a părăsit,/ Ci darul ei, întîi și-acuma,/ Te sprijină neconținut./ De vei păzi, „credința tare”/ Precum din veac s-a moștenit/ Vei fi slăvit din nou sub soare/ Mai mult de cum ai fost slăvit.” (*Popor martir*). Cunoaște rolul poporului român în istorie și tonul său devine vehement cu un avertisment: „Iar dacă tu disprețui-vei/ Predaniile părintești,/ Atuncia grîu vei fi colivei/ Și veșnic nu mai odrăslești./ Vei fi ca pleava cea ușoară/ Purtată pururea de vînt/ Pierindu-ți urmele din țară/ Și numele de pe pămînt!”

²⁹ Ilie Cleopa, *Ne vorbește părintele Cleopa*, 4, Ed. Mănăstirea Sihăstria, Sihăstria, 201, p. 58

³⁰ Silvestru Onofrei, în prefața la *Sfântul Ioan Iacob Românul, De la Ierihon la Sion*, Ierusalim, 1999, p.19.

Cunoscând foarte bine drama celor ce trăiesc departe de țară, le adresează un *Îndemn frățesc* de a-și păstra credința și de a se comporta demn oriunde ar fi: „Fii pribegi ai țării mele/ Necăjiți între străini./ Nu uitați menirea voastră/ De Români și de Creștini.”

Empatic față de fragilitatea umană, preia povara altora și emană durerea față de societatea ce-și irosește timpul cu multiple ocupații, fără a ține seama de timpul lucrării faptelor bune: „În goana ta fulgerătoare/ Spre „ostrovul cel fericit”/Ai trupul hămesit de-a pururi/ Și sufletul nemulțumit.// Prin cele ce-a rodit știința/ Cu patru mii de ani în urmă/ Pe oameni iarăși i-a întors.” (*Himera omului modern*), regretând neputința și complacerea umană într-un confort iluzoriu.

Povara altora asuprește pe toți, un val de unde insesizabile mișcă rețeaua umanității ca într-un efect de domino. Toți suntem marcați inconștient de energiile lumii, ce ne deposează, trăim fără o analiză spirituală, fără a sesiza trecerea ireversibilă a timpului, aflați tot mai departe de divinitate.

Viziunile sale uimesc prin descoperirile societății și constanța lor actuală: „Acum sporește răutatea/ Deschis-a școala Antihrist/ Și dăscălește multă lume/ Cu „alfabetul ateist”!”// Căci astăzi „fiara cea gândită”/ Își mișcă capetele ei:/ Masoneria, comunismul/ Și otrăviții de evrei!” (*Fiara Apocaliptică*). Unele idei sunt reluate în ultima sa poezie, 22 iulie 1960, „potrivit cu starea furtunoasă din cele patru continente”, mărturie a spiritului său responsabil față de toți creștinii: „Vânturi rele, pierzătoare,/ Amenință azi mereu/ Pe noroadale smerite/ Care cred în Dumnezeu/.../ Grabnic uneltesc pierzarea/ Cei cu duhul „răzvrătit”/- Și precum se vede lumea/ Nu-i departe de sfârșit-// Urâciunea pustiirii/ Și-a găsit învățăcei/ Care dăscălesc pe oameni/ Ca să meargă după ei.”

Scrierile sale pot fi catalogate ca „imagine a revelației spirituale cu viața noastră zilnică, hrană duhovnicească ce suie pe om cu sufletul la cer”³¹, ce conduc omul obișnuit de la Ierihon la Sion în urcușul uman de eliberare de sub povara păcatului. Ele dezvăluie rolul de misionar liric al celui preocupat de soarta semenilor dintr-un colț sihastru, un ziditor etern ce își continuă misiunea peste veacuri.

Bibliografie

Surse primare:

1. Ioan Iacob de la Neamț-Hozevitul, „*Pentru cei cu sufletul nevoiaș ca mine...*” *Opere complete*, Ed. Doxologia, Iași, 2010.
2. Sfântul Ioan Iacob Românul, *Din Ierihon către Sion - Trecerea de la pământ la cer*, Ierusalim,
3. 1999.
4. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.

³¹ Lucian Tomitanul, *Cuviosul Ioan Iacob de la Neamț (Hozevitul)*, în volumul *Sfinți Români Și Apărători ai Legii Strămoșești*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 574.

5.

Alte surse:

1. Anania, Valeriu, *Din spumele mării*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
2. Florea, Mihai, *Mic dicționar de terminologie literară și lingvistică*, Ed. Papirus media, București, 2005.
3. Ilie, Cleopa, *Ne vorbește părintele Cleopa*, 4, Ed. Mănăstirea Sihăstria, Sihăstria, 2016,
4. Lawrence, T.E., *Cei șapte stâlpi ai înțelepciunii*, Ed. Eminescu, București, 1993.
5. Lucian, Tomitanul, *Cuviosul Ioan Iacob de la Neamț (Hozevitul)*, în volumul *Sfinți Români și Apărători ai Legii Strămoșești*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
6. Micu, D. , *Gîndirea și gîndirismul*, Ed. Minerva, București, 1975.
7. Onofrei, Silvestru, prefăța la Sfîntul Ioan Iacob Românul, *Din Ierihon către Sion-Trecerea de la pămînt la cer*, Ierusalim, 1999.
8. Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, *Sfinți români apărători ai legii strămoșești*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.